SYNTAGMA IVRIS VNIVERSI,

ATQVE LEGVM PENE OMNIVM GENTIVM, ET RERVMPVBLIcarum præcipuarum, in tres partes digeſtum.

In quo diuini, & humani Iuris totius, naturali, ac noua methodo per gradus, ordinéque, materia vniuerſalium & ſingularium rerum, ſimúlque iudicia explicantur.

Authore PETRO GREGORIO Tholoſano I. V. Doctore, & profeſſore publico in Academia Tholoſana.

Cum Indice rerum & verborum copioſiſſimo.

LVGDVNI,

APVD ANTONIVM GRYPHIVM.

M. D. LXXXII.

Cum Priuilegiis Cæſareæ maieſtatis, & Regis Gallorum Chriſtianiſſimi.

PRINCIPVM, ET IMPERATORVM OMNIVM DOMINO, VNIVERSARV'MQVE RERVM EXISTENTIVM AVTORI, SVO MOECENATI omnipotenti, adorandóque Deo,

P. GREGORIVS.

***

VARIAE, & propemodum innumeræ de ſummo bono finéque hominum præcipuo proditæ ſunt ab humanis ingeniis ſententiæ, adorande Mœcenas: & quamuis vnicus ſit ſcopus, vnáue veritas, ad quam non niſi vnica via peruenire poſsimus, aberrandi tamen ab ea patent vndecunque aditus. Homines vt plerunque affectibus aguntur, & quandiu his quæ ſummopere deſiderant, appetitus faſcino mentis conſtrictam aciem habent: tandiu ea probabiliora eſſe ſibi perſuadent, alióſque in eandem opinionem pertrahere conantur. Qui ambitione, & honorum cupiditate ventóue ſuperbiæ impelluntur, ij principum mortalium ſceptra mirantur, & extollunt: & vt participes vel modici honoris, vel fauoris fiant ingeniorum ſuorum monumenta, ſcripta, operámque ijſdem tanquam numinibus conſecrant, & adulationibus aures illorum deliniunt, ſe ipſos autem præcipites conculcant, & nihilominus ſibi ita plaudunt. Nec erubeſcunt Chriſtiani, heroes, quibus libros ſuos dicant, numina, & tutelares deos, & auxiliares, & id genus pluribus nominibus, quæ à Chriſtiano abhorrent, appellare. Quinimò ſi quis exemplo bonorum Chriſtianorum nomen dei ſuis ſcriptis præponat, chachinnãt, & vt vno verbo dicam, ſe peiores Ethnicis, qui ab eo Ioue, quem putabant deum, initium faciebant, perfricta fronte profitentur. Miſera certè horum cæcitas, vt lætalis ægritudo quæ non ſentitur, non valdè diſtans ab affectibus eorum, qui carmina cudunt, & idolorum nomina priſcorum, dei nomine

ſceleſtiſſimè & impudenter inſigniũt: imò adhuc illis Idolis non contenti alia confingunt, & meretrices quaſdam ſeu amaſias cultu diuino donant, deas dicunt, ſe adorare aſſerunt. Transferuntur alij à via recta pecuniis, & habendi cupiditate: & iſti in ſummo bono, plura poſſidere, conſtituunt, animi monumẽta nihili faciunt. Aliis alij inuoluti, alia laudant & ſequũtur: & pauci ſunt, qui & ſe & bonorum authorem norint: aut ſi norint, facilè eius obliuiſcuntur. Et ſi quid boni egerint, ſi quid ingenij eruditionísve conſequantur, nolunt vel neſciunt vel erubeſcunt fateri à quo habuerint: & ingrati, à deo in homines, fructus, & laudem falsò traducunt. Ego Mœcenas adorande, nunquam erubeſcendum putaui ſua cuique reddere aut profiteri per quem profeceris. Et ſatius eſſe duxi abſtinere ab erroribus vulgi, quàm eos imitari: mihi plané conſcius quot beneficia à te indignus acceperim, nullis mortalium opibus aut conſilio adiutus. Et certè quod de ſuis diis confictis dicebant antiqui, rectius de te vero deo dictum puto ab Euripide,*

* In Hercul Furente actu 5.

Θεοὶ δ' ὅταν τιμῶσιν οὐδὲν δεῖ φίλων
ἅλις γὰρ ὁ θεὸς ὠφελῶν ὅταν θέλῃ, id eſt,

Deus cùm fauet non eſt opus amicis,
Satis enim eſt Deus iuuans nos ſi velit.

Et proinde ſi quæ ſint in iuris Syntagmate, quæ digna lectu, quæ vtilia Reipublicæ futura ſint, vt tua tibi conſecro, tua tibi reddo, à te ſumpſiſſe profiteor: & rogo vt tua iuues, nec calumniari patiaris. Reliqua autem, quæ humana ignorantia, & cæcitate perperam aut malè cohærent, emendari iubeas. Quid enim diffitear, cùm mortalis ſim, errare me poſſe? Nec iniuria principes affici puto, ſi ea quæ ipſi vel nihili faciunt, vel quæ equis & ludicris poſtponunt, illis non offerantur. Unuſquiſque ſui ſimilibus gaudet, dat cenſus honores. At tibi humilia placent, eáque promoues, ſuperba deijcis.

ELENCHVS SINGVLORVM LIBRORVM, ET CAPITVM PRIMÆ ET SECVNDÆ PARTIS SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI.

LIBER I. De rebus in genere.

Cap.1. DE ſummaria in vniuerſum rerum conſideratione, Pag. 1
2 De Terra. 2
3 De Aqua. 3
4 De legibus aquarum. 6
5 De Aëre. 8
6 De Igne. 9
7 De Elementis quatuor. 10
8 De compoſitione corporum. 11
9 De compoſitorum corporum diſtinctione. 12
10 De incorporalibus. 15
11 De forma, & eius regulis. 18
12 De dominio, proprietate, & poſſeſsione. 20
13 De poſſeſsione. 22
14 De rerum diuiſione ratione dominij & poſſeſsionis: & paraſceue ad ſequentem librum. 28

LIB. II. De rebus diuini iuris.

Cap.1. DE Sacroſanctis Eccleſiis. 30
2 De rebus Eccleſiaſticis. Et primùm de fide Catholica. 35
3 De Sacramentis in genere. 38
4 De Baptiſmo. 39
5 De Confirmatione. 47
6 De Sacroſancta Euchariſtia. 48
7 De Extrema vnctione. 53
8 De Pœnitentia. 54
9 De Indulgentiis. 60
10 De Matrimonio. 62
11 De Ordine. 63
12 De ſacris Lipſanis. 63
13 De Cœmiteriis, & ſepulchrorum iure. 66
14 De Religioſis & ſumptibus funerum, & de mortuo inferendo, & luctu. 69
15 De Xenodochiis, & aliis piis locis. 74
16 De Feriis, feſtiſque, & profeſtis diebus. 75
17 De vigiliis Eccleſiaſticis. 82
18 De obſeruatione ieiuniorum. 84
19 De Primitiis. 88
20 De Decimis. 89
21 De Annatis. 93
22 De decimis parœchis debitis, & earum inſtitutione. Ibidem.

23 De quibus decimæ Eccleſiaſticæ debitæ à parœchis,& diſtinctione earum. 95
24 De perſonis, à quibus ſoluendæ decimæ. 96
25 Quibus ſoluendæ decimæ. 97
26 De ipſa decimatione, modo, & tempore decimandi. 100
27 De alia ſpecie decimarum, quæ ſeparabatur à bonis per laicos. 101
28 De bonis Eccleſiæ temporalibus extra decimas, & primitias. 102
29 De muris & portis ciuitatis. 104

LIB. III. De publicis rebus humani Iuris, & de rebus vniuerſitatis.

Cap.1. DE his quæ tractanda ſunt in hoc libro. 106
2 De pecuniis publicis, ſiue de rebus fiſci, & de ærario. ibidem.
3 Cauſæ quæ iuſtam impoſitionem & exactiooem vectigalium, tributorum & penſitationum publicarum faciunt. 110
4 De finitione ſubſtantiali rei fiſcalis, & diſtinctione generali rerum fiſcalium. 114
5 De penſitatione canonis publici. 116
6 De oblatione. 119
7 De indictionibus. 120
8 Quæ perſonæ immunes ſint à vectigalibus. 123
9 De portoriis ſeu vectigalibus in ſpecie. 128
10 De quibuſdam rebus, ex quibus nomine tributi vel vectigalis, fiſcus quædam accipiebat. 129
11 De theſauris inuentis in fiſcom inferendis. 132
12 De hæreditatibus, aut portionibus illarum in fiſcum delatis. 134
13 De viis publicis. 136
14 De mari & fluminibus publicis. 138
15 De bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis, & de paſcuis. 140
16 De ſyluis & nemoribus. 143
17 De compendiis fiſcalibus pœnalibus. Ibidem.
18 De compendiis ex pœna eorum, qui ciuitates ſuas relinquunt. 145
19 De compendio fiſcali ex cœlibatu. 147
20 De aliis pœnis deferendis fiſco. Ibidem.
21 De ædificiis & operibus publicis ſeu vniuerſitatis. 148
22 De fontibus, & aquæductu. 149

LIB. IIII. De rebus ſeruientibus & liberis.

Cap.1. DE ſeruitute prædiorum in genere. 151
2 De ſeruitutibus debitis à rebus pſonis: & primùm de vſu & habitatione. 153
3 De vſufructu. 156
4 De rebus, in quibus vſusfructus conſtituitur. 161
5 De acquiſitione & extinctione vſusfructus. Ibidem.
6 De diuiſione ſeruitutum realium prædiorum. 165
7 De ſeruitutibus vrbanis, primùm de ſeruitute oneris ferendi, de parietibus, & de his quæ admouentur illis, balneis, tabulis, fornacibus, latrinis, cloacis. 165
8 De ſeruitutibus vrbanis, tigni immittendi, & ſtillicidij. 170
9 De ſeruitute vrbana ſtillicidij immittendi, vel non auertendi. 171
10 De ſeruitutibus vrbanis altius tollendi & non tollendi, & officiendi luminibus, & de proſpectu & lumine. 173
11 De ſeruitute luminũ, & iure immittendi, & habẽdi feneſtras in pariete vicini. 175
12 De ſeruitute vrbana protecti & proiectus. 176
13 De ſeruitute vrbana proijciendi aquam, vel quiſquilias. 177
14 De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, ſemitæ, itineris, viæ, & actus. 178
15 De aquæductu. 181

De aquæ

16 De aquæ hauſtu. 184
17 De ſeruitute prædij inferioris excipiendi aquam ex ſuperiori profluentem. 185
18 De ſeruitute ruſtica appulſu pecoris ad aquam. 188
19 De ruſtica ſeruitute iuris paſcendi. Ibidem.
20 De ſeruitutibus aliis ruſticorum. 189
21 De conſtitutione ſeruitutum. 190
22 De actionibus pro ſeruitutibus introductis. 193
23 De amiſſione ſeruitutis & eius peremptione. 196
24 De vicinis. 197
25 De reſtitutione operis nocentis in priſtinā formā, & de eo quod vi aut clam. 200
26 De [illegible] 203
27 De operis noui nunciatione. 205
28 Quibus, & contra quos fiat nunciatio noui operis. 207
29 De modo & formis nunciationis noui operis. 208
30 De effectu nunciationis noui operis. 209
31 Quot modis operis noui nunciationis prohibitio extinguatur. 210

LIB. V. De rebus communibus, confuſis, & propriis diſtinguendis.

Cap. 1. DE diuiſione rerum priuatarum in communes, confuſas, & proprias. 213
2 De communium rerum diuiſione, ſeu de communi diuidundo. 214
3 De diuiduo & indiuiduo. 215
4 [illegible]
5 De finium regundorum iudicio. 222

LIB. VI. De Feudalibus rebus, & de feudis.

Cap. 1. RE
rum alia diuiſio, in allodiales, & cenſuales. 232
2 De feudi finitione & diuiſione. 226
3 De feudis, quæ non propriè feuda dicuntur. 230
4 De feudo nobili, & non nobili. 233
5 De feudo Eccleſiaſtico, & ſeculari, & eius ſpeciebus. 235
6 De rebus in feudorum cauſa conſiderandis. 237
7 De perſonis à quibus conſtituuntur, & quibus dantur feuda; & de Imperatoribus, regibus, ducibus. 241
8 De comitibus. 246
9 De comitibus, qui prouincias adminiſtrabant, & qui nunc feuda habent. Et de Marchionibus. 249
10 De Baronibus. 252
11 De Caſtellanis & Valuaſſoribus & vaſſis. 253
12 De ſexu conſiderando in feudis. 255
13 De baſtardis, aliiſque perſonis in feudo notandis. 256
14 De modo conſtituendi feudum, & de inueſtitura. 258
15 De perſonis, quæ in feudi inueſtitura conſiderantur, & de fidei ſeu hominij præſtatione. 261
16 Præſtationis iuramenti, fidelitatis, & hominij vtilitates. 265
17 De acquiſitione feudi per ſucceſſionem particularem inter viuos. 267
18 De acquiſitione feudi per ſucceſſionem defuncti. 268
19 De cauſis, cur beneficia feudalia conceſſa ſunt, & extinctione, vel reuocatione beneficij. 270
20 Anacephaleoſis eorum quæ ingratitudinem excuſant vaſſallorum, & culpabilem & ingratum reddunt dominum. 275
21 Poſt feudi priuationem, ad quem reuertatur. 280
22 De controuerſiis, & iudiciis feudorum. 281

SECVNDÆ PARTIS SYNTAG. IVRIS VNIVERSI

ELENCHVS.

LIBER VII. De perſonis, & primùm de ſtatu perſonarum naturali.

Cap. 1 DE homine & perſonis in genere. Pag. 3
2 De diuiſione perſonarum, & ſexu. 5
3 De alia generali hominum diſtinctione. 10

LIB. VIII. De diſtinctione perſonarum ex generatione, & de ſponſalibus.

Cap. 1 DE coniunctione maris & fœminæ permiſſa & vetita, & de perſonis inde natis in genere. 13
2 De Sponſalibus. 17
3 Cur ſponſalia præcedere nuptias bonum viſum ſit. 19
4 De perſonis qui pro aliis ſponſalia contrahunt. 21
5 De ætate & qualitate ſponſi & ſponſæ. Ibidem.
6 De his quæ ſponſalibus accidunt. 22
7 De arrha & ſponſalitia largitate, & donatione propter nuptias. 23
8 De proxenetriis & oſcŭlo ſponſaliorum. 27
9 De ſolutione ſponſaliorum. 31

LIB. IX. De Matrimoniis & nuptiis.

Cap. 1 DE nomine nuptiarum: & ſynonimis matrimonij. 33
2 Nuptiarum finitio, & de vetita Polygamia, & vago concubitu. 34
3 De coniunctione & conſenſu, quæ in nuptiis requiruntur. 38
4 De indiuidua matrimonij, & diuini, & humani iuris ſocietate. 43
5 De ritibus nuptiarum. 45
6 Rationes, cur nuptiæ duorum tantùm, & quare tot ritibus & cæremoniis inientur & probentur. 52
7 De iuſtis & prohibitis nuptiis propter ætatem coniugum. 59
8 De conſanguinitate, & affinitate in genere. 61
9 De perſonarum diſtinctione, quæ ex coniunctione maris & fœminæ naſcitur: & de conſanguinitate vel cognatione. 63
10 De affinitate. 68
11 De prohibitione nuptiarum ratione conſanguinitatis & proximitatis. 71
12 De impedimẽtis contrahẽdi matrimonij, de furore, & errore, frigiditate, metu. 76
13 De aliis impedimentis matrimonij propter diuerſitatem qualitatũ perſonarũ. 78
14 De prohibitione matrimonij Eccleſiaſticarum perſonarum. 80
15 De ſolutione matrimonij. 82
16 Num iure diuino diſſolui poſſit matrimonium. 85
17 De his quæ accedunt matrimonio, dote, antiphernis, paraphernis. 89
18 De dotis finitione. 91
19 De oneribus matrimonij. 94
20 De reliquis oneribus matrimonij. 98
21 Axiomata quædam nuptiarum communia. 101
22 De dotis repetitione ſoluto matrimonio. 103

Quando

23 Quando non eſt locus reſtitutioni dotis, vel in toto, vel pro parte. 107
24 De priuilegiis dotis in hypotheca, & aliis. 110
25 De donationibus inter virum & vxorem. 113
26 De ſecundis nuptiis. 116

LIB. X. De perſonis extra legitimam coniunctionem natis, & nominatis.

Cap. 1. De concubinis. 126
2 De meretricibus. 129
3 De filiis ex illegitimis coniunctionibus natis. 134
4 De filiis legitimatis, ſeu de legitimatione nothorum. 140
5 De filiis legitimis tantum. 141
6 De adoptione & arrogatione. 142

LIB. XI. De perſonis ſui vel alieni iuris.

Cap. 1. De libertate & ſeruitute in genere. 147
2 De poteſtate in liberas perſonas. 151
3 De communi mariti & vxoris in domeſticos poteſtate. 153
4 De poteſtate mariti in vxorem. 154
5 De patria poteſtate. 159
6 Quibus modis contrahitur & oritur poteſtas patria. 162
7 De iure matris in filios. 163
8 Iura vel effectus patriæ poteſtatis. 164
9 De vtilitatibus, quas filiusfam. capit ex poteſtate patria. 170
10 De ſolutione patriæ poteſtatis. 171

LIB. XII. De tutoribus, & tutelis.

Cap. 1. De tutoria poteſtate, & tutelis in genere. 175
2 De finitione tutelæ. 177
3 De officio, cura, & adminiſtratione tutorum. 179
4 Quæ perſonæ tutelam gerere poſſunt. 183
5 De ſuſpectis tutoribus. 185
6 De excuſationibus legitimis tutorum. 187
7 De diuiſione tutelæ, formuliſque tutorum in vniuerſum. 189
8 De teſtamentaria tutela & eius confirmatione, & tutoribus teſtamentariis & confirmatis. 189
9 De legitima tutela, & de illa quæ agnatorum eſt. 191
10 De legitima parentum tutela. 193
11 De patronorum legitima tutela. 194
12 De fiduciaria tutela. 195
13 De datiua tutela, & de attilianis, aliiſque tutoribus. Ibidem.
14 De tutoribus honorariis, & notitiæ cauſa datis. 199
15 Quibus modis tutela finitur. 200

LIB. XIII. De curatoribus, & cura eorum.

Cap. 1. De differentia & conuenientia tutelæ, & curæ: & quot ſpecies curæ. 202
2 De curatoribus pupillorum. 203
3 De curatoribus minorum 25. ann. 204
4 De reſtitutione in integrum minorum. Ibidem.
5 De curatore mente captorum, & furioſorum. 206

De cura

6 De curatore prodigi. 211
7 De curatore ventris. 212
8 De curatore bonorum. 213
9 De actoribus & adiutoribus tutorum, vel curatorum. 213
10 De actionibus tutelæ & curæ, directis, & vtilibus, ciuilibus, & prætoriis. 214
11 De contrariis actionibus tutelæ & curæ. 221
12 De aliis curatoribus publicis in ſumma. 222

LIB. XIIII. De ſeruis, & liberis, iureq́ dominorum.

Cap. 1. DE liberis & ſeruis in vniuerſum. 223
2 De ſeruitutis finitione. 226
3 De cauſis & rationibus legitimæ ſeruitutis, & ſeruorum diſtinctione. 227
4 De iuribus & vtilitatibus dominicæ poteſtatis. 230
5 Quibus modis ſerui liberentur à dominica poteſtate. 231
6 De ſolutione ſeruitutis inuitis dominis, vel præter eorum voluntatem. 234
7 De ingenuis & libertinis. 235
8 De patronis & iure patronatus libertorum. 237
9 Quibus modis ius patronatus amittitur. 238
10 De iure patronatus clientelari, & eius perſonis adſcriptitiis, & cenſitis. 239

LIB. XV. De perſonis eccleſiaſticis maioris dignitatis.

Cap. 1. DE præſtantia poteſtatis Eccleſiaſticæ in laicam. 242
2 De Epiſcopis in vniuerſum. 244
3 De ſummo pontifice ſedis apoſtolicæ. 246
4 De cardinalibus. 253
5 De patriarchis Chriſtianis, & primùm de Conſtantinopolitano. 256
6 De patriarcha Alexandrino. 258
7 De patriarcha Antiocheno. Ibidem.
8 De patriarcha Hieroſolymitano. 259
9 De patriarchatu in genere. Ibidem.
10 De primatibus. 260
11 De Archiepiſcopis. 261
12 De Epiſcopis. 263
13 De Abbatibus. 272
14 De Monachis. 274
15 De legibus monaſticis. 279
16 Propter quid, & quare monaſteria, & vita monaſtica. 282
17 De monialibus ſeu veſtalibus. 283
18 De prioribus & præpoſitis. 285
19 De cancellario. 286
20 De Archidiacono. 287
21 De Archipresbytero, & decanis. Ibidem.
22 De primicerio, cantore, & præcentore. 290
23 De præbendatis & canonicis vtriuſque ſexus. 293
24 De curionibus, rectoribus, parochis, plebanis, & vicariis. 295
25 De coadiutoribus. 299
26 De intitulatis. Ibidem.
27 De penſionario. 300
28 De nomenclatura piorum hominum, qui piis locis regendis præficiuntur. 301
29 De capellanis, capellis, & oratoriis. 308
30 De præſtimonio, obitu, & obituariis. 310

De ope

31 De operario ſeu æditio ſacro. 311
32 De collegiatis. 312
33 De collegiis & conuentibus ſacrorum militum. Et primùm de Templariis. 315
34 De militibus cruciferis hoſpitalis ſancti Ioannis Hieroſolymitani. 317
35 De aliis cruciferis militibus, & piis equitum ſocietatibus. 319
36 De habentibus manualia beneficia. 321
37 De vicariis temporalibus, & officiali. 322
38 De commendatariis. 323
39 De officiariis Eccleſiaſticis. Et primùm de theſaurariis. 326
40 De œconomo, & vicedomino, ſyndico, & aliis. 328
41 De officiis quarundam perſonarum ratione iuriſdictionis, & earum appellationibus. 329
42 De officiariis quibuſdam ſedis apoſtolicæ, vicecancellario, camerario, ſecretariis, protonotariis, & aliis. 330

LIB. XVI. De perſonis ſacris ordinibus inauguratis, & de earum ſacerdotijs.

Cap. 1. De ordinatis in genere, & de clericis. 334
2 De ordinibus hierarchiæ Eccleſiaſticæ in genere. 341
3 De oſtiaratu, & oſtiariis. 342
4 De lectoratu, & lectore. 343
5 De exorciſta. 345
6 De acolytis. 348
7 De diacono & ſubdiacono. Ibidem.
8 De presbytero, ſacerdotio, & presbyteratu. 350
9 De perſonis quæ ordines conferunt. 356
10 De perſonis quæ ordinari poſſunt. Ibidem.
11 De modo & forma ordinationis faciendæ. 360

LIB. XVII. De perſonarum ex cauſa beneficiorum diſtinctione, & de beneficijs.

Cap. 1. Tractandorum in hoc libro ſumma. 363
2 De finitione beneficij. Ibidem.
3 De diuerſa beneficiorum nomenclatura, vnde perſonæ eccleſiaſticæ diuerſas appellationes capiunt. 366
4 De iure patronatus Eccleſiæ. 369
5 De erectione, ſeu conſtitutione beneficiorum. 373
6 De collatione beneficiorum. 376
7 De qualitate conferentium beneficia. 384
8 De iuribus regaliorum. 388
9 De iure deuoluto. 391
10 De reſeruationibus beneficiorum. 398
11 De mandatis apoſtolicis ad beneficia, & de mandatariis. 399
12 De modis legitimis dandi beneficia Eccleſiaſtica. 402
13 De confirmatione electionis. 411
14 De conſecratione, & benedictione. 412
15 De collatione beneficiorum in genere, & in ſpecie: dein de collatione libera, & eius formis. 414
16 De collatione neceſſaria, ſeu non libera. 419
17 De vacatione beneficiorum. 420
18 De modo renunciationis. 426
19 De vacatione per mortem titularij. 429
20 De beneficio litigioſo. 430

LIB.

LIB. XVIII. De publicis & aliis ſecularibus perſonis.

Cap. 1 DE principibus generaliter, & de illegitimis. 432
2 De legitimis principibus. 435
3 De populo. 439
4 De magiſtratibus in genere. 440
5 De perſonarum priuatam vitam agentium generibus. 441
6 De propheris & diuinis. 443
7 [illegible]
8 De mathematicis. 449
9 De phyſicis, & metaphyſicis. 449
10 De perſonis vacantibus ſpeculatiuis rationalibus ſcientiis. 450
11 De Iuriſconſultis. ibidem.
12 De gerentibus munera ciuilia, & eorum generali diſtinctione. 451
13 De honoribus municipalibus, & diuerſa ex illis perſonarum diſtinctione. 453
14 De munere, officio, & poteſtate decurionum, & priuilegiis eorum. 460
15 De optionibus 452
16 De duumuiris. ibidem.
17 De magiſtratibus municipalibus. 464
18 De defenſoribus ciuitatum. 404
19 De legatis. 466
20 De appellatione hominum ratione, munerum, & de muneribus ſine honore. ibidem.
21 De artificibus diuerſis. 470
22 De architectis. 471
23 De agricolis. 473
24 De paſtoribus. 477
25 De medicis. 479
26 De variis artificibus obiter. 481

LIB. XIX. De militaribus perſonis, & re militari.

Cap 1 DE militibus & paganis, & militia inermi. 484
2 De militia armata. 487
3 De perſonarum militantium diſtinctione. 490
4 De ſacramento militari, & miſſione a militia. 495
5 De legibus militaribus. 496
6 De annona militari. 498
7 De veſte militari. 499
8 De hoſpitiis militum. ibidem.
9 De prædiis & caſtris militibus aſſignatis. 501
10 De officiis militum, & pœnis in illis delinquentium. 502
11 Leges circa ſegnitiam militum. 506
12 Delictorum aliorum in militibus pœnæ ex aliis legibus. 507
13 De obſidibus. 509
14 De negotiis, & priuilegiis militum. 510
15 De peculio caſtrenſi. ibidem.
16 De priuilegiis perſonis militum conceſſis, & veteranis. 512
17 De priuilegiis militum circa illorum iudicia. 515
18 De magiſteria militari dignitate. ibidem.
19 De collegiis militum. 516

Finis Elenchi libror. & cap. 1. & 2. partis Syntagm. Iuris Univ.

IN PRIO

IN PRIOREM ET SECVNDAM SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI partem, Periocha.

DEVS optimus maximuſq́, primùm ex nihilo cœlum & terram creauit: poſtea diſtinctis & perfectis rerum formis, hominem qui rebus omnibus praeeſſet, formauit: & ad eum (vt ſecundùm rei cuiuſque propriam naturam commodè imperaret, & iuxta cuiuſque conuenientem modum proſpiceret) adduxit animalia cuncta, vt videret quid vocaret ea. Gen. 2. Homo vltimus creatione, ſed perfectius creationis opus, centrum totius vniuerſi, & in quo omnes circumferentiæ, omneſq́ omnium rerum naturæ coniunguntur, & præcipuum quod habent, contribuunt. Et proinde homo qui orbis dominationem humanam ſuſceperat, quiue ſocijs & æqualis naturæ hominibus praeeſſe debebat, rerum omnium cognitione ab initio in ſui primordio ornatus à Deo fuit. Sciebat ille quid bonum erat in ſingulis, quandiu ſuperioris & creatoris & domini mandatū obſeruauit: illúdque bonum ſufficiebat ad bene imperandi tunc ſcientiam. Cæterùm inuidia hoſtis, qui ob ſuperbiam de loco præſtantiſſimo beatitudinis præceps in abyſſum impietatis actus fuerat, deceptus, voluit & malum cum bono cognoſcere: ſicq́ miſer ille & nimium mulieri credulus, in ſe quid malum eſſet periculum fecit magna cum poſterorum pernicie. Et ita boni ſcientia & lumen intelligentiæ, quod ex pura anima mentem illuſtrabat, ab infecta malo anima in tenebras decidit, & veluti cæca cœpit à malo in peius ſemper deficere: ſicq́ ætas peior auis genuit nos nequiores, mox daturos progeniem vitioſiorem. Miſertus eſt Deus huius homuncionis, & pluribus modis lapſam hanc fragilem naturā teſtaceam, reſtituere ſuo priſtino ſplendori aggreſſus eſt: intrinſecus mentes humanas excitando & illuſtrando, & extrinſecus plura præcepta per ſe & verbi ſui nuncios præſcribendo: & poſtremo loco mittendo filium ſuum vnigenitum, verum Deum, & carne aſſumpta verum quoque hominem, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui voluntatem patris manifeſtiùs explanauit, & abſcōdita reuelauit, noſtraq́ ſeruitutis redemptionem operatus eſt & ſalutem, reconcilians nos Deo patri: atque ſimul bona præcipua quæ obliti eramus, cognitionem rerum & ſui ipſius, nota fecit, vt Deum ipſum cognoſceremus. Quamobrem ante Domini noſtri Ieſu Chriſti deſcenſum de cœlis, & aſſumptionem noſtræ carnis, ante prædicationem & legem eius, nunquam boni & æqui vera & perfecta cognitio haberi potuit: neque apud ipſos Iudæos, quorum ex parte maxima velata erat mens, & ſecreta & incognita erant myſteria illis familiaria. Quæ poſtea palàm facta, omnium figurarum velo & vmbris depulſis. Fateor tamen etiam nunc infinitam

propemodum multitudinem inter mortales eorum, qui in errore antiquo & cæcitate inueterata degunt: & inter Chriſtianos quoque ſpontè adhuc plures eſſe, qui peiores illis ſint. Verumtamen non ideo minus lucet diuinæ ſapientiæ inter homines iubar, quòd iſti ſpontè cæci eſſe velint: nec ſolis ſplendor ideo deficit, quòd quidam vias & feneſtras eius radijs occludunt. Sed eò magis pernicioſiores, quò oblatam Dei notitiam conſultò reijciunt vel ſegriter vt recipiant, ſe parant. Expedita certè nunc boni & æqui ratio, vna regula concepta: vt omnia, quæ cogitamus dicimus & facimus, ſint Dei voluntati & mandatis eius conſona. Hoc eſt præceptum illud, Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata: quæ conſiſtunt in dilectione Dei & proximi. Cæterùm quia difficile eſt aliunde hominem exuere, & quia plerunque quæ meliora ſunt probamus, ſed deteriora ſequimur. Pluráque ſunt, quæ veluti nubes ſolem, ſic mentem per affectus obnubilant, perturbationibus confundunt, & ex ſingularium negotiorum formis dubitandi cauſam dant: num voluntati Dei quæ noſtra ſunt conſentiant, conſtituti ſunt legiſlatores, principes, & magiſtratus ſpiritualis & ſecularis poteſtatis, qui voluntatem explicent pro modo occurrentis cauſæ, cui proſpiciendum eſt. Oritur autem cauſa dubij, vel à rebus ipſis, vel à perſonis, vel ab actionibus ſeu negotijs perſonarum, vt docuimus in libro de arte iuris cap. 41. Idcirco ius quod tractare nunc inſtituimus abſolutum omnibus ſuis membris, videlicet quod complectitur omnia iura diuina & humana, tres partes principales habet. Prior eſt de rebus, altera de perſonis, altera de actionibus ſeu negotijs compoſitis ex rebus & perſonis. Vna tamen methodo, Deo iuuante, prima medijs & vltimis connectimus, vt partes omnes ordine naturæ ſeſe conſequi videantur. Præponimus res perſonis, non tanquam nobiliores, ſed creationis & originis ſeriem ſequuti: primùm enim creatæ ſunt res, deinc perſonæ, & poſtea negotia ſeu actiones prodierunt. Hæc tria ſeparatim primùm, vt ſimplicia: deinc, vt compoſita ex ſubſtantia propria & accidentibus, quæ in conſiderationem & quæſtionem Iuriſconſultis & legiſlatoribus venire poſſunt, Deo iuuante, perſcrutabimur; ea naturali ſeruata conſecutione, vt vnius tractatio ex altera naſcatur. Cuius ſyntagmatis imaginem paucis lineis compactam, memoriæ cauſa offeram.

Prioris partis primus liber res omnes tibi vnico rei nomine contineri generaliter explicat, & vnum id eſſe genus, c. 1. Poſtea diuidit in corporales, & intelligibiles ſeu incorporales: corporales in ſimplices, & compoſitas materia & forma: ſimplices, in quatuor elementa. Et de his explicat elementatam ſeorſum terram c. 2. aquam, c. 3. & 4. aërem c. 5. ignem c. 6. prout in iure vſurpantur: & diſtinctiones earum, & hæc ipſa quatuor ſtatim ſimul c. 7. Vnde fit tranſitus ad compoſita corpora, quæ à quatuor elementis fiunt: docentur modi compoſitionis phyſicæ rerum in indiuiduo, & mixtiones, confuſiones, & ciuiles hominum compoſitiones c. 8. Compoſitione edocta, habes diuiſionem compoſitarum rerum, in inanimatas, & animatas: & rurſum earundem ſpecies, & quomodo iura conſiderant eaſdem c. 9. Accedit incorporalium rerum membrum, & quæ incorporales ſint docet, cuius occaſione & diuiduas & indiuiduas explicat c. 10. Et hactenus conſidero res ex ſubſtantia naturali, vel his quæ ſubſtantiam reſpiciunt: Subinde accidentia occurrunt, quibus inter homines diſtinguuntur, & conſiderantur. Accidentium autem illorum præcipuum fundamentum eſt, poſſeſſio & dominium verum, vel fictum, plenum, proprietas, vſusfructus, & vſus, quæ explico c. 12. Vt poſſeſſionis ſpecies c. 13. Et hæc tractatio continuò parit res dictas diuini & humani iuris, nempe quæſtionem, quæ ſint in dominio ſeu poſſeſſione,

vel

vel iure Dei aut hominum, quas tibi diſtinguimus, c.14.

Explicamus libro 2. res diuini iuris, ſacras, publicas, priuatas, religioſas, & ſanctas per 29.c. habes inter ſacras explicatum de templis, c.1. fide catholica, c.2. de ſeptem ſacramentis c. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. de ſacris lipſanis, c.12. religioſa cœmiteria, c.13. & 14 xenodochia, c.15. ferias, feſta, c.16. vigilias eccleſiaſticas, c.17. ieiunia, c. 18. primitias, c.19. decimas quadruplicis generis, c. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. eccleſiaſtica alia bona, c. 28. & ſancta, portas, muroſq́ ciuitatum, c. 29.

In tertio, res humani iuris, publicas, & vniuerſitatis percurrimus: & inter publicas explicamus tributa & vectigalia, eorumq́ originem, & rationem, c. 2. 3. 4. de canone, c. 5. de oblatione, c. 6. indictione, ſuperindictione, c. 7. & 8. Et in ſingulari de portorijs, c. 9. & alijs vectigalibus, c. 10. de compendijs quæ applicantur fiſco ex aliquibus rebus, de quibus etiam notionem tradimus, vt de theſauris, c. 11. de compendijs hæreditatum, albanagij, vacantium bonorum, c. 12. viarum publicarum, c. 13. paſcuorum, c. 15. confiſcationum ex delicto, c. 17. 18. 19. 20. de mari, de fluminibus publicis, c.14. de ſyluis & nemoribus, c.16. de ædificijs & operibus publicis, c.21. de fontibus & aquaductu, c. 22. quorum etiam aliqua poſſunt dici communia vniuerſitatis, c. 21.

Subinde expectabis in 4. lib. de rebus priuatis, quæ ſingulorum ſunt: inſtituiturq́ ſermo in eo, de rebus quæ liberæ ſunt, & quæ ſeruiunt aut perſonis aut rebus alijs ſeu prædijs, c. 1. & inibi de vſu, habitatione, & vſufructu, & alijs commoditatibus perceptis ex rebus per perſonas, c. 2. de vſusfructus natura & diſtinctione ab vſu, & eorum actione, c. 3. in quibus conſtituantur, quomodo acquirantur & amittantur, c. 4. & 5. de ſeruitutibus vrbanis, oneris ferendi, c. 7. tigni immittendi, c. 8. ſtillicidium immittendi, auertendi, c.9. altius tollendi vel non tollendi, c. 10. luminum, c. 10. & 11. protectus habendi, c. 12. & aquam eijciendi, c.13. Item de ruſticis ſemitæ, itineris, viæ, actus, c.14. aquæductus, c.15. aquæhauſtus, c.16. excipiendi aquam, c.17. appulſus pecoris ad aquam, c. 18. pecoris paſcendi, c.19. arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, cretæ eximendæ, c.20. & alijs, de conſtitutione ſeruitutum, c.21. de actionibus pro illis, c.22. de amiſſione illarum, c.23. Atque his annectimus earum rerum notionem, quæ neceſſariò cognoſci operæpretium eſt, pro explanandis ſeruientibus rebus, de vicinis, c. 24. de reſtitutione operis nocentis citra ius ſeruitutis facti, & remedia quod vi aut clam, c.25. de damno infecto, c.26. de operis noui nunciatione, c.27. & quibus & à quibus nunciatio hæc fiat, c.28. effectum, c.29. & formas nunciandi, c 30. & modos quibus nunciatio extinguitur, c.31.

Iterum facilioris doctrinæ gratia, ſubdiuidimus alio lib. 5. res ſeruas aut liberas, in communes, confuſas, & proprias, c.1. Et explicatis ſingulis, de communium agimus diuiſione, ſeu de iudicio communi diuidundo, c.2. de diuiduo & indiuiduo, c.3. de familiæ erciſcundæ, c.4. & finium regundorum iudicijs, c.5. agitur.

Subijcitur deinde lib.6. aliud membrum rerum liberarum explicandum, & diuiduntur res liberæ, in allodiales, cenſuales, emphyteoticarias, & feudales, c.1. De ſingulis agitur ſtrictim & remiſſiuè, de feudis in hoc libro latius, ſeu de rebus feudalibus, & ea ratione inſtituitur methodica tractatio de finitione & diuiſione feudorum, c.2. Et quæ propriè feudales res, quæve impropriè annotatur; quæ dignitatis, quæ noua feuda, antiqua, paterna, materna, hæreditaria, realia, ligia, recta. Quæ impropriè feuda, vt non recta, franca, libera, habitationis, ſoldatæ, de cumera, de cauena, gardiæ, caſtaldiæ, c.3. Et

rurſum, quæ nobilia, ignobilia, c.4. Eccleſiaſtica, ſecularia, c.5. Perpendimus res quæ in feudum dari poſſunt, ſtipendiaria, & tributaria prædia, c.6. Et perſonas quæ ex rebus titulos habent, & res diuerſas indicant feudales, quæ dant vel poßident feuda, Imperatores, reges, duces, c.7. comites, c. 8. marchiones, c.9. barones, c.10. caſtellanos valuaſſores, valuaßinos, vaſſos, c.11. mulieres, c.12. Et harum perſonarum ætates, legitimam vel ſpuriam natiuitatem, c.13. Modos conſtituendi vel acquirendi feuda, & inueſtituram, & formam ſeu ſymbolum eius, c.14. iuramentum fidelitatis, c.15. vtilitates horum, c.16. ſucceßionem particularem, c. 17. teſtamentariam, c.18. extinctionem vel ademptionem beneficij feudalis, c. 19. negotia ingratitudinis, c. 20. Finem, quo reuertatur res feudalis, c. 21. & controuerſias & iudicia harum rerum, c. 22. Et hîc prioris partis operis huius conſtituimus periodum.

Secunda iuris vniuerſi Syntagmatis pars.

Abſoluta prima iuris parte de rebus, peruenitur ad perſonas ſeu homines, in quibus rerum corporalium & incorporalium fit coniunctio & epitome, vt docemus, & poſtea diuidimus ſexu in maſculum & fœminam, hermaphroditos, & eunuchos, quorum ſpecies, modum, & ſanctiones, quæ ad illos pertinent, explicamus, c 1. & 2. Nugas eorum, qui homines non Adamicos conſtituerunt, reprobamus: indicantes quæ de nymphis, pygmeis, ſatyris, ſphyngibus, tritonibus, & de ſimilibus monſtroſis animalibus hominis formam aliquantum referentibus, credendum ſit, c.3. de lelithimis & fatidicis mulieribus.

Huc, prætermiſſis, ad Adamicos & veros humanos homines, conſtantes corpore & anima immortali, ſermonem lib. 8. referimus, adhibita prima & præcipua ex natiuitate, ſeu ex coniunctione maris & fœminæ diſtinctione, quam vel legitimam vel illegitimam conſtituimus. Et ex legitima coniunctione naturali, filios abſolutè naſci; ex illegitima autem alterius generis partus oſtendimus, videlicet, ſpurios, vulgò quæſitos, naturales tantum, inceſtuoſos, nefarios, adulterinos, c.1. In his rurſum legitimam coniunctionem, vt originem prolis tractamus, de ſponſa, ſponſo, & ſponſalibus, c. 2. Et cur præcedere ſponſalia matrimonium ſeu nuptias ſoleant, c.3. qui quæ ve per ſe vel per alios ea contrahant, c.4. quæ horum qualitates, c.5 & quæ accidunt ſponſalibus, c.6. de arrha, ſponſalitia largitate, donationibus ante nuptias, c. 7. proxenetrijs, oſculo, c. 8. ſolutione ſponſaliorum, c. 9.

Subinde lib.9. de nuptijs agitur, de ſynonymis matrimonij, c. 1 de finitione, inſtitutione, ex vago concubitu, c 2 de coniunctione & conſenſu nubentium, & parentum illorum, c.3. de ſocietate indiuidua, c. 4 ritibus & ſpeciebus vxorum, c. 5. rationes introductarum nuptiarum, c 6 Et de perſonis quibus prohibentur propter ætatem, c. 7. propter conſanguinitatem vel affinitatem, c. 8 qua occaſione & conſanguineas & adfines perſonas declaramus, c 9. 10.11. Et alias prohibitarum nuptiarum cauſas proſequimur, erroris, furoris, frigiditatis, maleficij, c.12. & ſimiles, c.13. Potißimum eccleſiaſticarum perſonarum, c.14. de diſſolutione & modis abeundi à matrimonio iuris naturæ, ciuilis, diuini, & pontificij, c.15. & 16. de acceſſorijs nuptiarum, dote, paraphernis, & antiphernis, c.17. & 18. de oneribus matrimonij, c.19. & 20. Et alijs nuptiarum axiomatibus, c. 21.

de dote

de dote repetenda, c.22. vel non repetenda ſeu lucranda, c.23. de priuilegijs dotis ratione hypothecæ, vel cauſarum aliarum, c.24. de donationibus inter virum & vxorem validis & inutilibus, c.25. de repetitis nuptijs, & de his quæ in illis nocent binubis, c.26.

Decimus liber, aliud membrum perſonarum ex illegitima coniunctione natarum abſoluit, & parentes & partus illegitimos declarat, agitq́ de concubinis, c.1. meretricibus, c 2. & illarum naturalibus, ſpurijs, inceſtuoſis, adulterinis, nepharijs, c 3. & qui reſtitui natalibus, & quibus modis legitimari poſſint, c.4. Ad legitimos tantum ſubinde deſcendo per ſpiritualem cognationem, c.5. vel per adoptionem & arrogationem, c. 6. quomodo fiant breuiter tradens.

Vndecimus, poſtquam iam præcedentes, perſonas veluti naſcentes nobis propoſuerũt, perſonarum veluti natarum qualitates proſequitur: & ſtatum naturalem, gentium, & ciuilem exhibet & diſtinguit liberorum, ſeu ingenuorũ, ſeruorum, libertinorum, c.1. agitq́ vnà de poteſtate in liberas perſonas generaliter prius, c.2. & ſpeciali nota in domeſticos, c.3. in vxorem, c.4. in filios, c.5.6.7.8.9.10.

Hunc excipit 12. agens de poteſtate tutorum in pupillos: & tutelarum explicat cauſam, qui in ſua tutela & aliena ſint, c.1. quid tutela & qualis eius authoritas, c.2. officium, c.3. qui gerere tutelam poſſint, c. 4. qui ſuſpecti ab ea reijciuntur, c. 5. qui excuſantur, c.6. quæ tutelarum ſpecies, c. 7. declarans teſtamentariam, c 8 legitimam, c.9. vtramque & parentum, c.10. & patronorum, c.11. & fiduciariam, c.12. Datiuam, Attilianam, & alias, modumq́ dandi & confirmandi ex his legibus tutores, c.13. honorarios tutores & notitiæ cauſa datos, c.14. & finem tutelarum, c.15.

Et ſeriem ſequitur 13. liber, agens de curatoribus diuerſæ ſpeciei; c.1. pupillorum, c.2. minorum, c.4. & eorum reſtitutionem, c. 4. mente captorum, ſtultorum, furioſorum, c. 5. prodigorum, c. 6. ventris, c. 7. bonorum, c. 8. publicarum rerum, c 12. & de adiutoribus tutorum vel curatorum, c.9. actionibus directis, c.10 & contrarijs tutelæ & curæ, c.11.

Ad poteſtatem in ſeruos incidit liber 14. Et qui ſint liberi & ſerui natura, vel hominum conſtitutione docet, c.1. Seruitutem diffinit, c.2. quomodo fiant aut naſcantur ſerui, demonſtrat, cum cauſis ex quibus probata eſt perſonarum ſeruitus, c.3. Iura ſimul & vtilitates poteſtatis dominicæ, c.4. & quot modis ſoluatur illa poteſtas volentibus dominis, c.5. vel inuitis, c. 6. quomodo ſolutione illa libertini fiant & ab ingenuis diſtinguantur, c.7. qui inde patroni dicantur & iura eorum, c.8. & quando illa amittuntur, c.9. Et data occaſione, de iure patronatus clientelæ agit, c.10.

Quindecimus liber de perſonis Eccleſiaſticis agit, de præſtantia poteſtatis earum, c. 1. de Epiſcopis in vniuerſum, c 2. de ſummo pontifice gentilium, Iudæorum, & Chriſtianorum, c 3. de cardinalibus, c. 4. patriarchis Conſtantinopolitano, c.5. Alexandrino, c. 6. Antiocheno, c 7. Hieroſolymitano, c 8. & de patriarchatu in genere, c. 9. de primatibus, c.10. Archiepiſcopis, c.11. Epiſcopis in ſpecie, & chorepiſcopis, c.12. abbatibus, c 13. & eorum monachis, c.14. legibus monaſticis, c.15. cauſis inſtitutionis monaſteriorum, c.16. deq́ monialibus, c 17. prioribus & præpoſitis, c.18. cancellario, c.19. Archidiacono, c. 20. Archipreſbytero & decanis, c 21. primicerio, cantore, præcentore, chorodidaſcalis, choragis, chorodactis, c 22. prebendatis canonicis vtriuſque ſexus, c.23. curionibus, c.24. coadiutoribus, c.25. intitulatis, c.26. penſionarijs, c 27. Orphanotrophis, & piorum locorum ſeu hoſpitaliorum præpoſitis, c.28. capellanis, capellis, oratorijs, c 29. præſtimonium habentibus & obituarijs,

c. 30. operarijs ſeu ſacris ædituis, c. 31. de collegiatis, c. 32. de conuentibus ſeu ſocietatibus ſacrorum militum, vt de templarijs, c. 33. cruciferis hoſpitalarijs ordinis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, c. 34. & alijs ſacris militibus, c. 35. de habentibus beneficia manualia, c. 36. de vicarijs temporalibus, officiali, c. 37. commendatario, c. 38. de officiarijs Eccleſiaſticis, vt de theſaurarijs, c. 39. æconomis, & vicedomino, ſyndico, & alijs, c. 40. de officiarijs Eccleſiaſticis, c 41. & ſedis apoſtolicæ, c. 42.

Liber 16. perſequitur perſonas ſacris ordinibus inauguratas, clericos, c. 1. eorumq́; ordines, c. 2. oſtiarios, c. 3. lectores, c. 4. exorciſtas, c. 5. acolytos, c. 6. Subdiaconos, diaconos, c. 7 presbyteros ſeu ſacerdotes gentilium, Iudæorum, Chriſtianorum, c. 8. & qui ordinare poßint, c. 9. & qui ordinari, c. 10. & de modo & forma ordinationis, c. 11.

Subinde lib 17. beneficiorum & perſonarum quæ ab illis accipiunt nomen, euoluit tractationem, quidve ſit beneficium explicat, c. 2. & eorum ſpecies, c. 3. ius patronatus eccleſiaſticum, c. 4. beneficiorum erectionem, c. 5. collationem, c 6. & de qualitate conferentium, c. 7. de iure regaliorum, c. 8. de iure deuoluto, c. 9. de mandatis ad beneficia & mandatarijs, c. 10. de modis legitimis dandi eccleſiaſtica beneficia, electione, collatione, poſtulatione, c. 11. de confirmatione electionis, c. 12. conſecratione, & benedictione, c. 13. de collatione libera, c. 14. 15. neceſſaria, c. 16. de vacatione, c. 17. per modum renunciationis, c. 18. & per mortem, c. 19. de beneficio litigioſo, c. 20.

In lib. 18. perſonæ potißimum publicæ & aliæ declarantur, quæ ad publicam pertinent authoritatem: principes legitimi & illegitimi, c. 1. & 2. agitur & de populo, c. 3. & magiſtratibus in genere, c. 4. de priuatis, c. 5. de prophetis & vatibus, c. 6. de philoſophis, c. 7 mathematicis, c. 8. de phyſicis, c. 9. de ijs qui ſpeculatiuis vacant diſciplinis, c. 10 de iuriſconſultis, c. 11. de gerentibus publica munera, c 12. & 16. Et de honoribus municipalibus & diuerſa appellatione eorum qui ea gerunt, c. 13. & 20. de decurionibus, c. 14. optionibus, c. 15. duumuiris, c. 17. de defenſoribus ciuitatis, c. 18. de legatis, c. 19. de artificibus, c. 21. de architectis, c. 22. de agricolis, c. 23. paſtoribus, c. 24. medicis, c. 25. varijsq́; alijs artificibus, c. 26.

Tandem in lib. 19. de perſonis militaribus & ijs quæ ad artem militarem ſpectant, tractatur. Et agitur primum de militibus & paganis, deq́; militia duplici. c. 1 & 2 de militantium diſtinctione, c. 3. de ſacramento militari. vt de mißione, c. 4. de legib. militaribus, c. 5 de annona, c 6. de veſte militari, c. 7. de hoſpitijs militum, c 8. de prædijs & caſtris eorum, c. 9. deq́; officijs & pœnis, c. 10 & circa ſegnitiam eorum legibus, c. 11. vt & circa alia delicta, c. 12. de obſidibus, c. 13 de priuilegijs, & eorum negotijs, c. 14. de caſtrenſi peculio, c. 15. deq́; alijs eorum priuilegijs, c. 16. & 17. de magiſteria militari dignitate, c. 18. & collegijs militum, c. 19. Et ſic manus imponitur extrema ſecundæ parti quæ perſonas complectitur, & qualitates earum.

SVMMA

SVMMA PRIVILEGII
CÆSAREÆ MAIESTATIS.

DIPLOMATE RVDOLPHI II, Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, cautum eſt Antonio Gryphio Bibliopolæ Lugdunenſi, ne quis in vniuerſis ditionibus ipſius Cæſareæ maieſtatis, locis atque ciuitatibus tam ſacro Romano Imperio, quàm cæteris regnis, dominijs & prouincijs eius mediatè vel immediatè ſubiectis, niſi ipſius Gryphij, eiúſve hæredum permiſſu, Syntagma Iuris vniuerſi, atque legum penè omnium gentium, & rerum publicarum præcipuarum, in tres partes digeſtum: Syntaxes artis mirabilis in libros quadraginta digeſtas & auctas: Commentaria *item* in earum libros difficiliores, Authore Petro Gregorio Tholoſano I. V. Doctore & profeſſore publico in Academia Tholoſana, *excudere ante decennium, à die qua finita erit, computandum; vel ea quæ excuſa fuerint exemplaria vendere atque diſtribuere publicè vel occultè, aut quouis alio prætextu, auſit. Alioqui ſibi præter amiſsionem librorum, multam decem marcharum auri puri, irrogatam eſſe ſciat, imperiali fiſco, & ipſi Antonio Gryphio, vel eius hæredibus, aut ab illo mandatum habenti, ex æquo perſoluendam. Dat. Pragæ.* 17. *Aprilis, M. D. LXXXI.*

Subſignat. *RODVLPHVS.*

Ad mandatum ſacræ Cæſ. maieſtatis proprium,
P. OBERNBVRGER.

PRIVILEGII REGIS
CHRISTIANISSIMI
SVMMA.

HENRICI III, Gallorum & Polonorum Regis Chriſtianiſſimi, lege ſingulari ſancitum eſt, ne quis Typographus, Bibliopola, aliúſve, *Syntagma Iuris vniuerſi, atque legum pené omnium gentium & Rerumpublicarum præcipuarum in tres partes digeſtum: in quo diuini & humani iuris totius naturali, ac noua methodo per gradus, ordineq́ mutua vniuerſalium rerum, ſimulq́ iudicia explicantur.* Item, *Syntaxes artis mirabilis, in libros quadraginta digeſta, per quas de omni re propoſita multis, & propè infinitis rationibus diſputari aut tractari, omniumq́ ſummaria cognitio haberi poteſt.* Item, *Commentaria in Syntaxeωn libros difficiliores, Authore Petro Gregorio Tholoſano, I. V. Doctore & profeſſore publico in Academia Tholoſana*, præter Antonium Gryphium Bibliopolam Lugdunenſem ante nouennium ab hac editione proximum in hoc Galliæ regno imprimat, néve alibi impreſſos vendat. Idq́; omnibus perinde clarum, notum, ac indictum habeatur, ac ſi Regium diploma huius operis initio præfixum eſſet. Secus qui faxit, pœna literis Regiis declarata multabitur: quæ literæ datæ ſunt Pariſiis, anno M. D. LXXXII. 17. Februarij.

Subſignatæ. HABERT.

SYNTAGMATIS IVRIS VNIVERSI PRIOR PARS.

DE REBVS IN GENERE, LIBER I.

De Summaria in vniuerſum rerum conſideratione. Cap. I.

1 *Rei appellatio quare generalis.*
2 *Rei appellatio & patrimonij & non patrimonij continet corporalia & incorporalia.*
3 *Diuiſio rerum, in corporales & incorporales: & earum diſcrimen.*
4 *Materia & forma quid.*
5 *Corpora ſimplicia & compoſita.*

GENERALIS REI appellatio ex eo nata videtur, quòd rei nomen à Græco verbo ῥέω. i. fluo, confictum & tractum videtur, vel ab
1 Hebræo רוס *ros*. i. miſcuit. Siquidem veluti quodam perpetuo flumine vnda vndam ſequitur, & altera aliam impellit, & inuicem commiſcentur: Sic ex vna prima rerum materia & ſubſtantia, perpetua quadam alteratione, res variæ fiunt & naſcuntur, & miſcentur: generalis quippe rerum fuit creatio Cœlum & Terra, in primo die Geneſeos orbis[a], quæ per dies ſequentes diſtincta eſt à ſummo
2 & omnipotente rerum omnium opifice Deo. Quamobrem rei ſignificatio latiſſimè ſeſe diffundit, in ea quæ patrimonij noſtri ſunt, & quæ extra patrimonium & poſſeſſionem habentur, vt Paul. Iuriſcons. notat[b]: Vt meritò Prætor hāc rei appellationem tanquam generalem elegerit, in edicti De rebus creditis conceptione, teſte Vlpiano[c]. Nec intereſt corporalia ſint, an incorporalia: vtraque namque continentur[d]. Siquidem & facta continentur quoque[e], & perſonæ ipſæ apud Modeſtinum[f], cauſæ & iura[g]. Et in ſumma, & omnia reliqua quæ ſunt, vt & Auſonius ait:

Imperium, inquit, *litem, venerem, cur vna notat res:*
Quódque vlla res non eſt, nihil eſt[h].

a Geneſ. 1.
b l. rei appellatio, l. 5. de verb. ſig. lib. 50. P. tit. 16.
c l. 2. § fi. de reb. cred. lib. 12. P. tit. 1.
d tit. de reb. corpor. & incorpo. lib. 2. inſti. tit. 2. Paul. l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1 P.
e notat gloſ. ind. §. fi. l. 1. de reb. cred. & Vlpia. in l. nominis & rei l. 6. de verb. ſig. in P.
f l. omnia, l. 92. §. fin. de leg. 1. lib. 32. P. tit. 1.
g Vlpi. in l. rei appellatiõe. l. 23. de ver. ſig. in P.
h D. Auguſti. lib. de doctr. Chriſt. & 1. ſentent. diſtin. 1.

Sic Cicero [a], res bonas vel malas dici tradit, vel animi vel corporis vel exter-
norum, cui & omnes ſubſcribunt. Facilioris tamen doctrinæ gratia, perſonæ à
rerum communi appellatione diſtinguendæ ſunt, & negotia ſeu actiones, vt &
antè fecit Caius [b], & poſteà Tribonianus [c]. Eſt autem rerum potiſſima & prima 3
diuiſio, in corporales & incorporales: illæ, quæ ſui natura tãgi videriue poſſunt:
iſtæ, minimè [d]. Vel, vt Cic. [e] dixit, aliæ res ſunt, aliæ eſſe intelliguntur. Plato [f] ge-
nus rerum aliud viſible, aliud inuiſibile & intelligibile cõſtituit: atque corpus
viſibile, animam autem ex genere inuiſibilium dixit. Portò res corporales di-
ſtant inter ſe per exteriores terminos & ſenſibus comprehẽſibiles: res verò in-
corporales, quanuis per exteriora diſcrimen non admittant, intimis tamẽ pro-
prietatibus diſcernuntur. Sic ideæ ab ideis, in mente: ſcientiæ à ſcientijs, in ani-
ma: mens ab anima, mentes à mentibus, anima ab animis, vt ait Plotinus [g]. In
corporalibus rurſum, duo perpetuò obſeruare conuenit, materiam ſcilicet &
formam, per quam ex caligine materia lucem accipit. Sicut & in intellectua-
libus, quod profundum incognitúmque eſt prius, materiæ inſtar eſt, quæ lumi-
ne rationis è luſtris ad intellectũ reuocatur, formámque intellecti ſuſcipit. Di-
uidit enim, & perpetuò vis intelligendi rem examinat, quouſque ad id quod
ſimplex eſt, nempe ad verum peruenerit, quod videlicet reſolui vlterius non
valeat [h]. Materia cùm apud alterius doctrinæ profeſſores, tum etiam apud iu- 4
riſconſultos eſt, quæ vnicuique tranſmutationi ſubijci poteſt: vel id ex quo ali-
quid fit, vel fieri poteſt [i]. Forma, eſt tranſmutationum effectrix, res ab inuicem
& à ſeipſis diſtinguens [k]. Corporum alia vt ſimplicia in iure, alia vt compoſita, 5
conſiderantur: quemadmodum & Ariſtoteles [l], ſimplicia & Phyſici nominãt
quatuor elementa, aërem, aquam, terram, ignem, & quintum corpus æthera, &
quæ in eo. Verùm differunt in eo iuriſconſulti à Phyſicis & Philoſophis alijs, vt
elementa quatuor ſimplicitate illa inuiſibili, quam illi ponunt, non conſiderẽt,
ſed quatenus cũ mole & viſibili forma nobis apparent, elementa inquam mix-
ta, vt ſeorſum de terra, ſeorſum de aqua, & ſimiliter de igne, & aëre hoc pertra-
ctent. De quibus exempla oculis ſubijciemus.

a in partit. orator.
b in l. 3. de ſta. hom. lib. 1. P. tit. 5.
c §. fin. de iur. natur. lib. 1. inſtit. iur. ciuil. tit. 2.
d Iuſti. in §. 1. de reb. corpor. lib. 2. inſtit. tit. 2. Paul. l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.
e Cicero in Topicis.
f Plato dialo. 6. de Republ. & rurſus in Phædone.
g Ploti. lib. 4. Ennead. 4. c. 11.
h Idem Plotinus lib. 4. Ennead. 3. c. 5.
i Camillus l. adeo, l. 7. §. cùm in ſuo, de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.
k d. l. adeo §. inſulam. Vlpia. in l. Iulianus, l. 9. §. ſi quis rem, ad exhibend. lib. 10. P. tit. 4.
l Ariſtot. 3. de cœlo, c. 1. 2. & ſequentib.

De Terra. Cap. 2.

1 Terra pura quid.
2 Noualis quæ & integra
3 Terra pro regione & territorio.
4 De alluuionum incremento: aliáque terræ inhærentia ponuntur.
5 De viarum publicarum cura & curatoribus.

VLPIANVS terram puram, alijs fœcibus non mixtã deſcribit, 1
dũ ait [m], *nemo poteſt in viã terrenã glaream mittere, aut ibi ſternere la-
pides:* glaream medium ponẽs inter lapides & verã terrã. Quã-
quã & illa aliquando terra dicatur, cum adiectione accidentali:
vt georgici ſæpè terrarũ diſcrimina inſinuant, dum dicunt terrã
vel calculoſam, vel arenoſam, putrem, nigram, & id genus. Alio modo locus pu
rus dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus, neq; religioſus eſt: ſed ab omnibus
nominibus vacare videtur [n]. Et apud iuriſcõſultos alia noualis, nuperrimè quæ 2
eſt proſciſſa, & à dumetis, & ſentibus repurgata, & aratro nũc primũ aperta [o]: vel
quæ anno præterito ceſſauit [p]. Alia integra terra, in quã dominus nondũ pecus
immiſit paſcendi cauſa [q]. In ſumma, illud omne quod teritur pedibus hominũ 3
& conſequenter vniuerſus orbis, terra dicitur: & aliquando tamen, addito
vocabulo alio, pars à toto diſtinguitur, proq; aliqua regione, regno, vel natione
eiusnominis exauditur, vt dicimus terrã ſanctã [r]. Sic vniuerſitas agrorum intra
fines cuiuſque cõtenta, terra & territoriũ nõ impropriè dicitur à Pomponio [s],
quòd

m Vlpia. in l. 1. §. penult. de via publi. lib. 43. P. tit. 9.
n Vlp. in l. §. purus de religio. & ſumpt. funer. lib. 11. P. tit. 7.
o c. 1. & c. quid ſit nouale, de verb. ſig. apud Gregor. plura Specul. tit. de probatio. in §. n. & verſ. cur nouale, & quando dicatur nouale.
p Paul. in l. ſylua l. 30. §. noualis de verb. ſig. lib. 50. P. tit. 16.
q d. l. ſylua. §. noualis.
r c. ad liberandam, de Iudæis in decretal. c. cũ in partibus, de verb. ſig.
s l. pupillus, l. 239. §. territorium, de ver. ſig. lib. 50. P.

quòd intra illos fines magiſtratus habeat terrendi, i. ſubmouendi ius. Cui affinia ſignificatione ſunt nomina, diſtrictus, diœceſis, iuriſdictio, & id genus ſono tenus diſſimilia. 4 Circa terræ tractationem agitantur quæſtiones, de alluuionum latentibus incrementis, quæ ſequuntur terrarum qualitates, & dominia quibus accedunt[a], exceptis agris limitatis militibus diſtributis[b]. Agitur & de ſeruitutibus itineris, actus, viæ, & aliis prædialibus, de quibus proprij extant tituli[c], & leges[d]. Et vt vicinus, via publica terræmotu, vel aquarũ iniuria ſublata vel intercepta, teneatur per terram ſuam proximam iter publicum pati[e]. Pertinet & huc, titulus De ripa munienda, lib. 43. P. tit. 14. titulus, Finium regundorum, lib. 10. P. tit. 1. titulus, Si menſor falſum modum dixerit, lib. 11. P. tit. 6. 5 Huc poteſt pertinere curæ pars ædilium curulium circa vias publicas, vt illæ aperiantur occluſæ, reficiantur, & purgentur, id eſt, ad libramentum proprium reducantur, ne effodiantur vel ſubruantur, ne quid in his ædificetur: non proiiciantur in his ſtercora, non morticinia, non coria, non alia noxia: ne in viis rixari permittant[f]. Ne fiant impedimenta itineris, ſpecus, ponſve per viam publicam[g]. Sic Themiſtocles, & Areopagitarum iudicium[h], viarum publicarum curam gerebant, ne quis in eis ædificaret, aut conſtitutos terminos excederet: quia viæ publicæ ſolum, publicum eſt, neque in his ius eſt, aliquid operis priuato faciendi[i]. Vocantque ideo Græci vias has, baſilicas vel regias, hoc eſt, regis, qui iuris publici tuetur vim & cauſam. Sicut & in ſacris literis, regia via, publica etiam dicitur[k]. Romanis, prætoria, conſularis[l] & militaris[m]. Singularis lex Alexandri Seueri Cæſaris, litteris cõſignata à Lampridio[n], vt ſi quis è ſuis militibus de via in alicuius poſſeſſionem deflexiſſet, pro qualitate loci, aut fuſtibus ſubiiceretur in eius Alexandri, ſcilicet conſpectu, aut virgis, aut condemnationi: & ſi hæc tranſiret dignitas hominis, grauiſsimis contumeliis afficiebatur, dicente eo, Viſne in agro tuo hæc fieri? alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis. Conſtituti & olim quatuor-viri, qui curam viarum agerent, paulo poſt creationem conſulum[o]. Cura etiã reficiendarum viarum non negligebatur à Cæſaribus: nam & has mandauit Octauianus refici, partim publicis, partim ſuis, partim patrũ quibuſdam ſumptibus[p]. Iſque Cæſar exiſtens, viarum curator conſtitutus, prætorios viros etiam viis reficiendis, qui binis lictoribus vterentur, deſignauit[q]. Itinera namque publica, maximè commerciis hominum conſeruandis neceſſaria ſunt: vt impium etiam viſum fuerit, non tantùm ea impediuiſſe, ſed etiam errantibus ab iis, viam non demonſtraſſe. Cuius rei in collectione antiquorum comicorũ[r], Diphili ponuntur comici teſtimonia,

ἀγνοεῖς ἐν ταῖς ἀραῖς
ὅτι ἐστίν: εἴτις μὴ φράσει ἢ ὀρθῶς ὁδὸν,
ἢ πῦρ ἐναύσει, ἢ διαφθερεῖ ὕδωρ, Id eſt,

Scis in execrationibus
Illud adiici, ſi quis non rectè monſtrauerit viam,
Aut ignem ſuccenderit, aut aquam corruperit.

a Gordia. Cæſ. in l. 1. §. fin. & Arcad. Honor. & Theodoſ. in l. 1. & Theo. & Valentin. in l. 3. de alluuio. lib. 7. C. tit. 41. c. extrã ſmiſsiã, iuncta glo. in verbo minutatim, de preſcrip. l. adeò §. præterea de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. §. præterea, de rer. diuiſ. li. 2. inſtit. tit. 1.
b l. in agris, de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.
c vt de itinere actuue priuat & ſimiles.
d Pompo. in l. ſi tam Auguſti, l. 13. de ſeruitut. lib. 8. P. tit. 1. & Vlpia. l. 1. Caius, l. viæ, l. 8. Paul. l. via, l. 23. de ſeruit. ruſt. præd. lib. 8. P. tit. 3. cum ſimilibus.
e Iabolen. in l. ſi locus, l. 14. quemad. ſeruit. amit. lib. 8. P. tit. 6.
f Vlp. in l. 1. & 3. de via publ. li. 43. P. tit. 10.
g Vlp. in l. 2. §. tractatũ eſt, ne quid in lo. pu. lib. 43. P. tit. 8. Pompo. l. 1. & Paul. l. 2. de loc. & itin. pu. li. 43. P. tit. 6.
h Heraclides, de politiis in Athenienſibus.
i d. l. 2. §. ait prętor, ne quid in loco. pub.
k Numero. c. 21.
l d. l. 2. §. ait prætor.
m Paul. l. 3. de locis & itineri. publ.
n Lampridius, In Alexãd. Seueri vita.
o Pompo. in l. 2. §. eodem tempore, de orig. Iur. li. 1. P. ti. 2.
p Dion Caſſius, lib. 53. hiſto. Roma.
q Idem lib. 54.
r c. 5. in Diphili ſententiis.

De Aqua. Cap. 3.

1 *Aqua fluens & pluuia.*
2 *Aqua ſtagnãs, aqua viua, flumen, & fluminũ partitio, torrẽs, riuus, ripa, littus.*
3 *Aqua noſtra, aliena, ex qua ſeruitutes, ductus, hauſtúſque, ad aquam pecoris appulſus.*
4 *Aqua quotidiana, æſtiua. Mare excipiens omnes aquas.*
5 *In mari iuriſdictio, quia ibi diſtinctio terminorũ, & neceſſitas curæ vicinorum.*
6 *Maritimi improbi.*
7 *De Almyrarchi, quem dicunt Admiralum, iuriſdictione.*

AQua apud Iuriſconſultos per accidentia diſtinctionem accipit 1
pari modo, vt terra: nam vel conſiderant tanquam profluentem, cuius vſus communis ſit, ſiue profluat à cœlo, ſiue perpetuo flumine labatur, aut aliter [a]. Quæ de cœlo cadit, pluuia dicitur, quæ ue imbre excreſcit, ſiue ſola fluat, ſiue cum alia miſceatur. Sicque explicat Vlpianus edictum prætoris [b], De aqua pluuia arcenda. Quæ ſi aliquo loco excipiatur & concludatur, vt ciſterna, vel aliter,
dicitur aqua ſtagnans, qualis in ſtagno, in lacu, foſſa, & piſcina [c]: in quo differt 2
& veluti opponitur aquæ viuæ, quę non è cœlo cadit, ſed ex terra naſcitur, qualis in fonte [d], vel etiam in puteo, qui ex ſuis cuniculis aquas accipit, quæ & viuæ ea ratione dici poſſunt, ſicut & nominauit Vlpian. [e] quando portionē agri dixit aquam viuam. Quando autem vel ab imbribus collecta aqua, vel à fontibus ſcaturiens, perpetuum agit fluxum, flumen facit: quod tamen à riuo differre creditur, aut magnitudine, aut exiſtimatione circumcolentium. Atque rurſum, fluminum quædam perennia, in quorum alueo aqua nunquam deficit: alia torrentia, quæ tantùm hyeme fluunt, æſtate exſiccantur ſolibus [f]. Riuum Vlpianus dicit [g], locum per longitudinem depreſſum. Ea omnia, vel publica, vel priuata ſunt. Et vicina alueis loca, vel ripa, vel littus nominãtur [h], quatenus fluunt hyberni fluctus naturalem viam ſequuti [i]. Et apertius, ripa ea quæ ple-
niſſimum flumen continet [k]. Dicimus & aquam noſtram eſſe, quæ in noſtro 3
agro naſcitur: vt alienam, quæ ex alieno deriuatur [l]. In aliena aqua ſeruitutes cõſtituuntur, ductus aquæ [m], aquæ hauſtus, pecoris ad aquam appulſus [n]. Atque ad ductionem aquæ pertinet ſtillicidij immittendi cauſa, quæ & ſeruitutem fa-
cit [o]. Dehinc & edictum de aqua quotidianà & æſtiua: quotidianam autem 4
aquam vocamus, quæ quotidie, æſtate, & hyeme duci poteſt: æſtiuam porrò illam, quæ æſtate tantùm [p], idque arte. Cęterùm natura fit alia ductio omnium fluminum, riuorum, & fontium, ſiue per apertos curſus, vel aditos cuniculos, in mare, quod eſt centrum aquarum omnium; ex quo oriuntur, & in quod reuertuntur [q]. Ex omni terræ latiſſima circumferentia, & cauernoſo, ſpõgioſóue vtero. Vocauit quippe Deus in mundi geneſi terram aridam: congregationes autem aquarum, maria [r]. Quæ quidem magis fœculentam aquam continent, vtpotè mare participe humoris aëris & terræ, vt Ariſtoteles docet [s]. Quo fit corpulentius, aqua potui accommoda, ob multam portionem terræ & paucum humorem, quib. ibi vt plurimum teſticea generantur & coaleſcunt [t]. Et hoc ipſum mare etiam conſiderant Iuriſconſulti, tum latè diffuſum, tum etiam littota eius. Siquidem & diuiſum mare per varia imperia: atque iuriſdictio in pe-
lago, non omnibus, ſed certis, competit. Sunt enim & mari certi fines natura 5
per Deum conſtituti, & tamen terminus vnus generalis: quod indicatur in ſacris prouerbiis [u], *Quando*, inquit ſapientia æterna, *circundabat Dominus mari terminum ſuum, aderam: & quando legem ponebat aquis, ne trãſirent fines ſuos.* Eſt autem terminus generalis in Oceano mari, quod quidem velociter orbem omnem ambiens, infinitum, ſicut ait Pomponius Mela [x], efficit pelagus, vt terra omnis ideo inſula dicatur ab Strabone [y]. Et Plotinus [a] aquam videri totam terram obruituram, ni intra ſuos fines à ſummo opifice contineretur animaduertit. De quorum diuiſione latè Macrob [a]. & Ariſtot [b]. Ex his mediterraneum mare caput attollit, per varios ſinus influente Oceano ſecũdum Solinum [c]: Inter Abylam enim & Calpem irrumpens, Africam ab Europa diuidit. Et in ſumma, ne geographum agamus, vtrumque mare Oceanum, & Mediterraneum, à regionibus quas alluit, diuerſa aſſumit nomina. Veluti appellamus Oceanum Atlanticum, Britannicum, Germanicum, Sardinium, Gallicum, Adriaticum, Siculium, Creticum, Ægyptium, Pamphilium, Syriacum, AEgæum, Mirteum: & ad ortum ſolis Oceanum pariter Indicum, Perſicum, &c. Et Mediterraneum Ibericum, Liguſticum, Tuſcum, Tyrrhenum, &c. Ex quibus [d], quia conſtat

[a] § & quidē, de rer. diuiſ. li. 2. Inſtit. tit. 1. & ibi Accurſ. vt l. fluminum, l. 24. de dam. inf. lib. 39. P. tit. 2.
[b] l. 1. de aqua pl. arc. lib. 39. P. tit. 3.
[c] quid ea ſint, explicat Vlp. l. 1. vt in flu. pub. nauig. liceat. lib. 43. P. tit. 13.
[d] In l. 1. § 1. de fonte, lib. 43. tit. 22. 1.
[e] Vlp. l. is qui in puteū, l. 11. quod vi aut clā, lib. 43. P. tit. 23.
[f] l. 1. de fluminib. lib. 43. P. tit. 12.
[g] l. 1. §. ait ergo prętor, de riuis li. 43. P. ti. 20.
[h] d. l. 1. § ripa, de fluminib. & ill. § litus, de rer. diuiſ. li. 2. Inſtit. Modeſti. l. littus, l. 112. de verb. ſig. li. 50. P. tit. 16.
[i] d. l. 1. §. ripa, de flumin.
[k] l. pen. de flumin. in P.
[l] Alex. Imper. in l. aqua, l. 4. & Claudius Cæſar, in l. præſes prouinciæ, de ſeruitut. lib. 3. C. tit. 34. adde dus & Vlp. in l. proculus, l. 26. de dam. inf. lib. 39. P. ti. 2.
[m] d. l. 1. §. 1. de fon. in P. l. 2. de riuis.
[n] d. l. 2. de riuis. de omnibus in l. 1. de ſeruit. ruſt præd. li. 8 P. tit. 3. & Iuſt. in § inter ruſticorum, eod. tit. Inſtit. iur. ciuil.
[o] l. ſeruitutes, l. 19. § ſi ſublatum, cū ſequē. §§. de ſeruitut. vrb. pręd. li. 8. P. tit. 2.
[p] l. 1. de aqua quot. & æſti. li. 43. P. ti. 19.
[q] Ecclesiaſt. c. 1. & eccl. c. 40. & Leui. c. 3. Ariſt. Mete li. 1. c. 1.
[r] Geneſ. 1. meminit Ariſt. li. de mundo in princip.
[s] Ariſt. li. 3. de generat. anim. c. 11.
[t] Ariſt. d. li. 3. c. 11. de generat. animaliũ, & problem. ſectio. 23. q. 7.
[u] Prouerb. 8.
[x] In princ. lib. 3. Pompo. Melæ, de ſitu orbis.
[y] Strabo, circa pri li. 1. Geog. [a] lib. de prouid. [a] Macrob. lib. 2. in ſom. Scipio. [b] Ariſt. c. 9. lib. de mundo. [c] Solinus c. 22. [d] de iuriſdict. in mari, & quando, & quis poſſit inibi tributa imponere, vide diſputatum apud Cepolam, lib. 2. de ſeruit. ruſtic. præd. c. 26. à num. 4. vſque ad 29.

tribui no-

tribui nomina mari à locis vicinis, proculdubio cõſtat, & curam horum ſinuũ, ad illas regiones pertinere debere, vt tutæ à pyratis, barbarorum hoſtiúmque incurſionibus ſint, & nauigationes mercium extra aleam prædæ, ad incolas littorum,& ciuitates vicinas perueniant. Et quia nauigandi vſus frequens fuit, ſimul & nauigij iura introduci oportuit, quæ nec conſtitui debuerunt, vel potuerunt facilius, quàm ab iis, qui in proximis mari locis imperant: ideo notãt Ioãnes Andreas,& poſt eum Dominicus [a], quòd licet mare non ſit in alicuius territorio vel dominio, eò quòd iure gentium diuiſum non ſit, ſed omnibus pateat [b], tamen maris partes, eius ciuitatis cenſeantur, quæ proxima eſt [c]. Sic & Caius [d], Inſulæ, inquit, Italiæ, pars Italiæ ſunt: ſicut & cuiuſque prouinciæ. Quare probè Antoninus Imperator reſpondit Eudemoni [e] Nicomedienſi, qui naufragium fecerat, & direptione vexatus fuerat in mari Italico, ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος, τῆς θαλάσσης, &c. *Ego quidem totius mundi dominus, lex autem, maris: ſecundum itaque legem Rhodiam, iudicate nautica, dummodo in iis legibus noſtris nihil aduerſetur.* Fuerunt quippè leges antiquæ de nauigatione à Rhodiis, qui maximè freta ſulcabant, latæ [f]: poſteà & illis approbatis, aliæ de naufragio à Romanorum nomothetis promulgatæ [g]. Extant & proprij in poſterioribus libris Codicis Iuſtinianei tituli, de nauicular [h]. De nautis [i] Tyberinis, de naufragiis [k]. Refert & Strabo [l] primum mari imperaſſe Minoëm. Quod Diodo. Siculus [m] Neptuno tribuit, & quia primus claſſem mari induxerit, ob id maris imperatorem dictum. Quamquam alij aliter ſentiant, vt refert Polydorus Virgil. [n] qui inuentiones nauium, & ratis adiudicauit quibuſdam Noacho iunioribus, cùm tamen conſtet Noachum, & nauem quam dicimus arcam, tempore cataclyſmi fabricaſſe [o]. Etſi non diffitear ſeculis ſequentibus Noachum, aliquos alicubi vſum

6 demonſtraſſe, & imperandi per vim ſibi ſceptrum arrogaſſe, non aliter quàm contigit etiam in terra, ſimúlque leges aquis finitimis, & inſulis dictaſſe, ſicut & regnicolis aliis. Quinimo, in maritimis potiſſimùm ciuitatibus & regionibus, opus fuit maximo ſalutis fundatore, & diuinis legumlatoribus, vt monet Plato [p], ne multos ac varios mores, ſimûlque prauos huiuſmodi regionis natura contraheret. Nam cùm eiuſmodi loca, cauponando mercibus & pecuniis repleatur, fiunt incolarum & accolarum doloſi animi, inſtabiles, & infidi mores: accedit inhumanitas & feritas, quæ vel propriam indit nautis naturam. Si quidem illi propter ſanguinem craſſum, non ſecus, ac aurigæ, & baiuli euadunt feroces, plerunque improbi, ſine ſtimulis conſcientiæ, ſine metu, nulla ducti religione, humanitate, vel pietate: quia iis ſanguis tetro, ac inſuaui halitu, cerebrum implet. Et ſicuti atra denſáque nubes ſoli offuſa, radios eius intercipit, ac lumen offuſcat: ſic humor, qui in illis dominatur, mentem obnubilat, atque ad noxia quæq; impellit, prout etiam animaduertit Leuinius Lemnius [q]. Idcirco & ſeuerius & accuratius legum aculei, in his regionibus erant exerendi. Proinde Iuriſconſulto futuro & leges horum cognoſcendæ ſunt, quę de aquis latæ ſunt, quarum aliquas ſummo digito indicabimus, dummodo mo-

7 nuerimus in Gallia præfectum maris conſtitutum, quem corrupta voce dicunt Admiralum, cum dici debeat Almyrarchos [r], ac ſi dicas, ſalſuginis vel maris principẽ, cuius iuriſdictioni & imperio, poſt principem, omnes, qui maritimas incolunt oras circa Gallias, obtemperant, dum de eius cauſa agitur, vt apparet ex conſtitutione regia Franciſci primi [s]. Cura autem eius verſatur circa res bellicas & apparatus omnes nauales, éſtque tanquam imperator in exercitu, & apparatu nautico: ideo ei ius decimæ omnium quæ capiuntur ex hoſtibus tempore belli [t]. Sicuti & ius ſalarij petendi pro cõmeatu tuto & comitatu militari, quem tenetur præſtare tempore belli mercatoribus regni, vel aliis fœderatis [u]. Exigendi etiam ei poteſtas iura excubiarum, i. *de guet*, ab accolis maris tempore pacis, ſicut & tempore belli cogere poteſt ad vigilias & excubias, vt ex ſpeculis ſignum dent incolæ: interdiu, fumo; noctu, igne [x]. Conſtituit & milites ſtationarios pro cuſtodia piſcatorum, ne inuadantur ab hoſtibus [y].

a glo. in c. vbi periculũ, circa primam explicationẽ, in fine. Et Dominic', in d. c. ad §. porrò, de electio. li. 1. ſexti tit. 6. Bald. in l. pen. de inſti. ſub condi fact. C. Bald. in c. accedẽs in fine vt lit. non conteſta. Decius, in c. licet cauſam, in 2. col. de probatio.

b Celſus, in l. littora, l. 3. ne quid in loca pub. lib. 43. P. tit. 8.

c Vlp. l. venditor l. 14. commun. prædio. lib. 8. P. tit. 4.

d Caius, l. inſulę, l. 9. de ꝓbatio. lib. 5. P. tit. 1.

e l. ἀξίωσις, aliàs deprecatio, l. 9 ad l. Rhod. de iact. lib. 14. P. tit. 2.

f ca. Rhodiæ. 2. diſt. in decret. Gratia.

g Vlp. in l. qua naufragiũ, l. 3. de incend. rui. & nauf. li. 47. P. ti. 9. Dioc. & Maxim. CC. in l. fi. de furt. li. 6. C. tit. 2.

h li. 11. C. tit. 1.

i li. 11. C. tit. 26.

k lib. 11. C. tit. 5.

l Stra. li. 10. Geo,

m Diodo. lib. 6.

n Polydor. Virg. li. 1. de Inuentor. rer. c. 15.

o Gen. 6. Beroſ. lib. 1. Ioſeph in 1. antiq. Iudaic.

p Plato, dialo. 4. de ll.

q Leuinius Lemnius, lib. 5 de occult. rer. mirac. c. 16.

r Ioachinus Perionius, lib. de ling. Galli. cũ Græca cognatione.

s *Ordonn. du Roy Françoys ſur le faict de la marine, art. 30.*

t ead. conſtitut. art. 23.

u eadem conſti. art. 28.

x ead. conſtitut. art. 31.

y ead art. 30.

De

De legibus aquarum. Cap. 4.

1 *Non immutanda publicarũ aquarũ vtilitas.pons, nauigatio libera, & piſcatio.*
2 *Abuſus aquarum multatus per curatores aquarum.*
3 *Non licet in mari piſcari cum lumine. Phari.*
4 *Seruitus aquæ excipiendæ, non voluptatis, reuiuiſcens.*
5 *De molendinorum fluuiaticorum conſtructione,*
6 *De molendinis bannariis.*

INTER leges aquis dictas illa eſt ſingularis, non licere manu facto opere curſum fluminis immutare [a]: etſi liceat ita in ripa opus facere, ne flumen agris noſtris noceat [b]. Non autem quicquam immittere, vel in flumine facere, vel eius ripa, quo ſtatio nauium, itérue nauigij deterius fiat [c]. Neque põtem priuati iuris, nemo ſupra flumen publicum facere poteſt [d]: At quilibet ſine prohibitione priuata, in flumine nauigare poteſt, in eiúſque ripa liberè ratem nauémque onerare, & exonerare, piſcari, ſicut & in mari [e], quia horũ omnium vſus communis, non ſecus quàm aëris, ſicuti Iuſtinia. tradit [f], & ita apud Ouidium [g], Latona alloquebatur pueros Lycios ruſticos, 1

Quid prohibetis aquas, vſus communis aquarum eſt:
Nec ſolem proprium natura, nec aëra fecit,
Nec tenues vndas.

Sic & Auguſtus, *Execrabile*, inquit, *videtur domos huius almæ vrbis aquam habere venalem* [h], vbi ſcilicet eſt copia & publica: nam priuatam licet, potiſſimum in locis vbi eſt penuria [i]. Apud tamen Platonem [k] hæc lex eſt, *piſcator nec in portubus, nec ſacris fluuiis, paludibus, ſtagníſue venetur: in aliis liceat dummodo ſuccorum non vtatur permixtione.* Quod de lacu, & piſcina iuris & dominij priuati negatur, vetãte domino [l]: quamuis in legibus Longobardorum [m], aqua puteorum priuatorum eſſe communis omnium vtilitatis dicatur, ex ſtatuto regis Rotarij. Verùm & ij refectionibus contribuunt ſecundum Speculatorem [n]. Cæterùm, 2 ſicuti vſus communis publicarum aquarum liber fuit: ſic & abuſus legibus coërcitus. Et apud Græcos Themiſtocles [o], apud Romanos M. Portius Cato, & Lælius Valerius cenſores [p], omnem aquam publicam ſeu fontium, aquæductuum, ſeu fluminum publicorum, in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica ædificata amolitáue habebant, intra dies triginta demoliti ſunt: Themiſtocles namque fluminum cognitioni & curationi Athenis præfectus, huiuſmodi quaſi ſeueriſsimè deliquiſſent, mulctam inflexit ſeueriſſimam, teſte Plutarcho [q]. Et iura etiam priuatis deductionem illam aquarum ex publico, citra priuilegij conceſsionem, prohibent [r]: ſemper enim priuatorum commodum publico poſtponendum eſt, & ei quod pluribus prodeſſe poteſt [s]. Meminit & Gellius [t], Nolanos ita hoc ius conſeruaſſe, vt neque Virgilio permiſerint aquam ducere in propinquum rus: eóque iratum Virgilium, ex ſuis verſibus Nolanos expunxiſſe, vbi anteà cecinerat,

Diues erat Capua, & Vicina Veſeno
Nola iugo.

Idcircò vetitum eſt piſcatoribus, ne noctu cum lumine piſcentur: ne oſtenſo 3 lumine fallant nauigantes, quaſi portum aliquem appulſuros, eóque modo in periculum naues, & qui in eis ſunt, deducant, ſibique execrandam prædam dent [u]. Proprium enim eſt portibus, lumen in editis locis conſtitui, ad quod enauigent intempeſta nocte errantes in pelago nautæ. Quamobrem & ſpeculæ, vnde lumen dependet, Phari dicũtur, ἀπὸ τοῦ φάειν, quod lucidum ſignificat mutata littera N, in R, & proinde illa altiſſima turris in Canopico, oſtio nili ſita, Pharus vel Pharo dicta, quia,

[a] Vlpian. l. 1. ne quid in flum. pub. lib. 43. P. tit. 12.
[b] Vlp l. 1. de ripa muniend. li. 43. P. tit. 14. l. 1. C. de alluuion.
[c] Vl. l. 1. de flum. li. 43. P. tit. 31.
[d] Sceuola. l. fin. eod. de flumin.
[e] Vlpia. l. 1. vt in flum. pu. nauig. lic. lib. 43 P. ti. 13. & l. 2. §. ſi quis in mari, ne quid in loc. pub lib. 43. P. tit. 8 Celſus, in l. littora l. 3. eod. Vlp. in l. iniuriarũ actio l. 13. § fin. de iniur. li. 47. P. tit. 10. Mar. in l. 2. & 4. & Caius, l. riparũ, l 5 de rer. diuiſ. li. 1. P. tit. 8. In ſtin. 10 § flumi. & ſeq. §§ eod. tit. in Inſtit. ins. ciuil. ti. 1. li. 2.
[f] §. 1. & §. & quidẽ. 5. de rer. diuiſ. ap. Iuſtin. Mar. in l. 2. & 4. Florent. l. 3. eod. tit. in P.
[g] 6. Metamorph.
[h] l. ad reparationem, l. 7. de aquæd. lib. 11. C.
[i] vt in l. mela. §. quadã, de alimẽt. leg. in P.
[k] dialo. 7. de legib. in fin.
[l] d l. iniuriarum § fin. de iniur. d l 1. § ſi priuata, vt in flu. pub. nauig. lice.
[m] lib. 1 legũ longobar. ti. de homici. liberarũ hominum & de monomachiis, l. item animalis eſt, & titul. de dam. in viam dato, l. ſi animal in puteo.
[n] Speculator. tit. de lud, § ſeq.
[o] Plutar. in vita Themiſtoc.
[p] Liu. li. 9. dec. 4.
[q] Plu. in eius vit.
[r] l. 2. 3 4. 6. 9 de aquæ du. lib. 11. C. tit 42.
[s] l. 3. de primip. l. lib. 12. C. ti. 63. l. vni § pẽ. de cadu. tall. l. 6 P. ti. 50. Pau. d actione, l. 56. § Labeo, pro ſocio lib. 17. P. tit. 2.
[t] Aul. Gell, lib. 2. noct. c. 10.
[u] Vlp. in l. ne piſcatores, l. 10. de incen. ruí. & nauf. lib. 47. P. tit. 9.

Lumina nocti vaga tollit Pharus æmula Lunæ.

Cuius lumine deficiente iudicium itineris cum periculo naufragij amittitur,
non aliter quàm Muſæus ſcribit Leandro contigiſſe, dum ab Abydo ad Seſtum
enataret viſendi Eri gratia, qui extincta lucerna loci, ad quam pergebat, errãs
miſerè fluctibus maris inuolutus, ſubmerſus eſt. Pariter & referunt Nauplium
patrem Palamedis, vt iniuſtam filij necem vlciſceretur, obſcura nocte redeun-
tibus Græcis, ex Caphareo promontorio lucem oſtendiſſe, ex qua illi portum
proximum arbitrati, impegerunt in ſcopulos naufragi. Sunt & aliæ nautarum
obſeruationes, quas Deo fauente in explicanda exercitoria actione, poſt con-
4 tractus nominatos trademus. Cæterùm interim & aliæ leges de aquis ſubeunt,
inter priuatos controuerſias dirimentes: vt ſi quidem de pluuiali agatur, eáque
noceat vicinio ex proximo fundo demiſſa, toties competat remediũ, de aqua
pluuiali arcenda, quoties manufacto opere in agro, vicino agro nocitura eſt, ſi
quis manu fecerit, quò aliter natura flueret, quàm ſoleret natura: vel ſi immit-
tendo maiorem eam fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem, aut ſi eam
comprimendo redundare fecerit [a]: aliter autẽ, ſi natura agri noceat, remedium
vllum auertendi non conceditur [b], quamquam noceat inferioribus prędiis, na-
turali hoc onere cum pinguedine quæ ex ſuperioribns defluit, compenſato: vt
vetuſtas ſeruitutem huiuſmodi conſtituiſſe videatur, non ſecus quàm conſue-
tudo præſcripta, aut vſus, qui quatenus memoria extenditur, non habuit con-
trouerſiam, & ſine contradictione conſtituiſſe ſeruitutem aquæ immitten
dæ [c], dicitur. Patientia quippe domini agri excipientis aquam cùm non antè
diſſenſerit, videtur ius ſuperiori conceſſiſſe [d], vt in reliquis prædialibus ſerui-
tutibus. Neque quiſquam magis alienare videtur, quàm dum ab alio ſuã rem,
palam tamen, non vi, non præcario, nec clam, patitur vſucapi [e] & poſſideri.
Neq; in alieno prædio quiſquã ius habere poteſt, niſi volente domino, potiſſimũ
ius ſeruitutis, quod prædio inhæret ſeruienti, & illius libertatem minuit, ſicuti
prædij dominantis auget commodum [f], vt ex trita ſeruitutis finitione patet.
Siquidem ſine commodi fine, conſtitui non poteſt, cùm reiiciantur ob volu-
ptatem ſolam conſtituendæ ſeruitutes [g]. Neque ex alieno prædio inuito domi-
no quis ducere aquam poteſt [h] niſi ius habeat ſeruitutis. Quod quidem ius,
aqua aliena vnde ducitur intermoriente vel exareſcente, intermoritur: & re-
naſcente, reuiuiſcit [i]. Nam etſi ſeruitus ad certum tempus vel ex tempore con-
ſtituatur, illud non ad temporis cauſam, ſed ad modum vtendi ſeruiture, per-
tinet: vt etiam vſus ſecerni poſſit certis temporibus, & interuallis dierum &
horarum [k]. Sed & ad aquæ materiam pertinet pecunioſa illa de molendinis
5 aquaticis tractatio: illa, vel in fluminibus publicis vel priuatis conſtruuntur,
non ſine magno dominorum compendio. Porrò in flumine publico nauigabi-
li, non cuilibet eſt ius conſtruendi opus, vt dictum eſt, neque per conſequens
molendinum: ſed ei tantùm cui permiſſum eſt à publico, ex principis conceſ-
ſione, à quo publicæ rei & fluminis vſus impetrarut [l]. Neque enim poſſet con-
cedere ſenatus hodie [m], quamuis vetare poſſit, ſi fiat [n]. Siquidem tranſlata po-
teſtate in principẽ, non eſt ius, in publicas res, quæ principis cenſentur, liberũ
ſenatui: & ſi in iudicando, atque ſi illi conceſſa fuerit hæc notio, ratum ſit eius
non minus, quàm principis iudicium [o]. Et inter regalia, flumina publica enu-
merantur [p]. Quòd ſi flumen nauigabile non ſit, permitti molendini conſtru-
ctionem ſatis conſtat [q], vel non impetrata licentia à principe. Quæ enim com-
munia omnium ſunt, vel nullius, occupanti conceduntur [r]: huiuſmodi eſt
6 autem aqua profluens [ſ]. Eo excepto, vt ſi alicui alij ſit quæſitum ius, vel autho-
ritate principali, vel pacto municipum, vel conſuetudine habendi, vt dicunt
molendinum Bannerium, i. publicum & commune habitatoribus, tũc alij non
liceat ædificare in eo territorio, in præiudicium iuris quæſiti: ſicuti nec ius hoc
habendi, per ſe competit ſine præſcriptione longinqua, cui acceſſit prohibitio
alia non molendi, eáque minimè controuerſa. Quemadmodum nec ſine titu-

a Vlpian in l.1.§ hęc autẽ actio, & § idem an- nuit, & §.ſi vi- cinus, § denique de aqua plu. ar.
b d. l.1. §.fin. & l. 8 de aqua plu.
c l. hoc iure, §. ductꝰ aquæ, de aqua quotid. Claudius Caſ. l. præſ's pro- uinc ς.l.6 Dio cle. & Max. in l. ſi manifeſtæ, l.7. C. de ſeruit. & aqua lib.3. c. tit.34. Scæuo. in l. fin. de aqua pl. arc.
d Pōp. in l. Labeo ait, l.19. cū l. 11. ſeq. de aqua pl. arc. in P. Vlp. l. ſi quis diuturno, l.10. ſi ſeru. vendic. lib. 8. P. tit. 5.
e Paul. l. aliena- tionis, l.28. de verb. ſig. lib. 50. P. tit. 16.
f vide Bartol. in rubri. de ſerui. in P.
g Paul. l. vt pomũ l.8. de ſerui. li. 8. P. tit. 1.
h Alex. in l. aquã, l.4. de ſeruitu. lib. 3. C.
i Papin. in l. vnꝰ ex ſocius l. 34. § fin. cū l. ſequ. de ſeru. ruſti. lib. 8. P. tit. 3.
k Papin. l. 4. de ſerui. tit. gñali in P. cum ſuis §§ Caiꝰ l. 5. eo.
l Vlp. l.1 § per- mittitur, de a- qua quot. & æſtiu. lib. 43. P. tit. 19. Pomp. in l.2. de flumini. l.43. P. tit. 11.
m glo. in d. § per- mittitur, in verb. nulli.
n d. l.2. de flum.
o l. non ambigi- tur, de legib. li. 1. P. l. 1. C. de Senatuſc li. 3.
p §. 1. quę ſint re- gal. in vſi. feud.
q d. l. 2. de flu. P.
r Caius in l. 3. de. acquir. rer. do. lib 41 P. tit. 1.
ſ Mart. in l. 2. de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.

lo aliis eſt ius prohibendi [a], etiam domino, patrono, vel clientelari, vt vocant iuſtitiario, vel directo, prout etiam iudicatum in Senatu Burdigalenſi anno 1522. [b] Quamuis nationum quædam conſuetudines ius habendi molendinum ſolum beneficiario iuſtitiario deferant, vt apud Turonenſes [c], Pictauenſes [d], Britannos [e], & alios [f]. Quamobrem priuilegiis exceptis, ſi conceſſa facultate quis prius molendinum ædificauerit, alius velit poſteà ſuperius aliud ædificare, ſi patiatur inferius, nulla erit controuerſia: ſin minus, in præiudicium tertij conceſſio à principe facta vel alio non intelligatur. In priuato cuilibet ius ædificandi in ſuo, etſi noceat vicino niſi vt dixi, præſcriptio vel lex agrorum & locorum officiat, conceſſa facultate, vt plenè explicat Barto. [g] apud quem molendinorum extat accurata explicatio. Sed his addere plura licet de aquis & aquę ductu, quæ tradimus lib 3. c. 22. & li. 4. c. 15. quæ videto, & de aquæ hauſtu c. 16.

a glo. & dd. in l. qui lumi. tib. de ſerui. vrb præd o. in P. glo. & dd. in l. 1. & 2. C. de ſerui.
b Papon. lib. 13. cap. d. arreſt. tit. 8. art. 3.
c tit. des droicts de baſſe iuſtice art. 4.
d tit. de la diſtinction de iuriſdictiõs art. 25.
e tit. des molins art. 362. & 360.
f Anion. tit. des ſeigneurs temporelz art. 14. coſtume du Maine tit. des bas iuſticiers art. 4.
g in l. quo min9, de fluminib. in P.

De Aëre. Cap. 5.

1 Aëris conſideratio, & ad ſalutem, & ad ſeruitutes pertinet.
2 De ſeruitute luminum.

VENIT & in controuerſiam Iuriſconſultis de aëre quæſtio, vel 1
propter ſalubrem victum, vel propter iura ſeruitutum. Siquidem ad priorem cauſam pertinet interdictũ prætorium reſtitutorium & prohibitorium, de cloacis purgandis & reficiẽdis, ne immundiciæ non fluentes, vel ruinas proximis minentur ædificiis, vel ne ſordium tetra exhalatio, peſtilens reddant cœlum [h]. Quod exemplum à politicis magiſtratibus, ad alia ſimilia, quæ aërem inficiunt, trahi poteſt, vt curent, ſi velint ſalubrem ciuitatem conſeruare. Siquidem aër eſt, cùm corporum, tum ſpirituum noſtrorum elementum aduenìens, vt euentans flabellum, ſpiritus vel fouens vel corrumpens, qui euitari nequit quandiu viuimus, cùm continuè adhæreat, nec alterationem eius in inſpiratione & reſpi-
ratione effugiamus, vt ait Galenus [i]. Opus quippe habemus externi aëris in- 2
greſſu, cordis refrigerandi gratia: nam animalia quæ cor habent, quod inſiti caloris fons eſt, egent illa refrigeratione, idcircóque pulmones dati, vt folles. Neque etiam abſque reſpiratione diutius loqui poſſumus: Cùm enim ſpiritus qui in pectore eſt, conſumitur, egemus alterius attractione ad vocem alendam, niſi piſcibus, qui cor nec pulmones habent, & ideo muti ſub aquis, ſimiles eſſe nos quis dixerit. Spiritus autem ille, aër, íſque malus magis officit, quàm praui ſucci cibi, vel inſuaues potus [k]: imò & pluribus quàm ea modis, nocere poteſt. Tribus enim modis afficere poteſt corpus, per qualitates inquam accitas, frigidi, calidi, humidi, vel ſicci: dehinc, ſubtilitate & dẽſitate reſpirationis: tertiò, per lucẽ & tenebras [l]. Sunt plures poroſi in corpore meatus, ſunt ſenſualium inſtrumentorum canales, quibus adimitur etiam dormientibus aër circumfuſus, qui ſecum qualitates & impuritatem inuehit. Ideò immũdus, ſuffocans eſt & putris, humores putrefacit corporis, cor inficit, morbos peſtilentes creat, iuncturas laxat, ſitim auget, ſpiritus deijcit, colorem alterat, deſipientiam facit, fruges corrumpit, ardorem in pectore efficit, linguæ ſiccitatem inducit, vomitum prouocat, & ſimilia: quæ corriguntur tantùm, ſi putredini occurratur, præcautione adhibita in ſubmouendis his quæ aërem talem reddunt: veluti, ſi prohibeatur in vicinis aquis ciuitatum linum macerare, vel canabim, ne morticinia inſepulta iaceant, ne quiſquiliæ olerum, leguminúmque putredo; vel fimus intra ædes in ciuitate habeantur: néue porci, anates, & cætera animalia ſordida, intra vrbis mœnia alantur, ſi cloacarũ colluuies non ſubſidcat. Atq; hoc commune vel malum, vel bonum, omnibus erit: nam & aër communis omnibus eſt, vt dixit etiam Martia. Iuriſcon. [m] Quanquam interdum præoccupatione,

h Vlp. in l. 1. de cloac. lib. 43. P. tit. 23. & in l. de pupillo, l. 5. §. ſi quis riuos, de oper. no. nunciat. l. 3. §. idem ait ſi odore, ne quid in loc. pub. in P. lib. 43 tit 8.
i Galen. 3. Therapeutic. c. 5. & 3. lib. de ſtudijs ſanitat. cap. 8. Hippocra. de aëre & aquis.
k cõſiliator, 114. differentia.
l Arnaldus Villanouanus, in primo tractatu medicinæ diſtinctionis tertiæ, partis primæ c. 4. de ſignific. rerum non naturaliũ
m l. 2. de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.

patione, libertas vicino adimi poſſit eius, vnde conſtitutæ ſunt ſeruitutes quædam vel confeſſoriæ, vel negatoriæ luminum, vt officiatur luminibus vicini, vel vt libera ſint nobis [a], quod & in ſeruitute proſpectus obſeruari poteſt, quæ differt à ſeruitute luminum [b]. Accedit alia ſeruitus quæ ex aëre commoto conſtituitur, nempè à vento, qui ſi credamus Hippocrati [c], nihil aliud eſt, quàm aëris fluens vnda: ſiquidem vicinus qui iuxta vicini ædes habet aream, prohibet ne is tollere altius ædes poſſit, ſi ob id area ſua expurgandorum granorum cauſa extructa, inutilis reddatur, prohibito ventorum flatu [d]. Quod intelligendum eſt, ſi ſeruitus altius non tollendi, & flatibus non officiendi impoſita ſit [e]: alioquin autem cœlum, ſiue aër qui ſupra ſolum noſtrum eſt, liber erit [f]. & ædificare quis in ſuo etiam cum vicini præiudicio, ſi ad æmulationem non faciat ſine legitima prohibitione poterit [g], ſicuti nec cum eo, qui obſcurat vicini ædes, extollendo, ſi non ſeruiat, actio non competit [h]. Celſus communem vſum aëris eſſe omnibus hominibus & maris putat [i].

De Igne. Cap. 6.

1 *Ignis nocens, & innocens.*
2 *De incendio.*
3 *Ignis de cœlo.*
4 *Triumuiri incendiorum.*
5 *Ignis & aqua interdictio.*
6 *Myſteria ignis & aquæ nuptiarum.*

ET DE IGNE etiam agitur in iuris tractatione, illúmque vel innocentem vel nocentem eſſe dicunt: innocens, qui per ſe no-
1 cere non poteſt, niſi caſu fortuito noceat: nocens contrà, qui poteſt facilè nocere, vel ſui magnitudine, vel ratione loci vbi ſit, vel ob ea quæ ante eum tractantur & aguntur, veluti ſi ſulfura ſint, vel facilè flammam concipiant. Et eo modo leges locationis ædium, ſi incendio tollantur, recipiunt interpretationem, ad damnum æſtimatione cenſendum. Siquidem ſi ea lege quis conducat, vt poſſit in ijs haberi ignis innocens, incendij periculum ad dominum pertinet, ſi culpa conductoris ignis non noceat: ſin autem dictum ſit non licere nec nocentem, nec innocentem ibi ignem habere, quomodocunque ex igne habito oriatur damnũ, qui conduxit, tenetur [k]. Sunt namque loca pleraque, in qua vel ignem vel lumen qualecunque inferre periculoſum eſt. Et ſunt aliqui, qui nunquam igne, vel rarò apud ſe vtuntur, vt dicunt Zenonem victu ſine igne vſum, tenuique
2 pallio, vt notat Suidas [l]. Huc pertinet de incendio quæſtio, de qua fusè permulta capita in titulo de incendio, ruina, & naufragio in Pandectis [m], vbi inſpicimus, num fortuitum fuerit, an culpa adſit, an verò adhibito conſilio patratum. In primo quippè caſu, nulla reſtitutio [n]: in ſecũdo, caſtigatio, & damni reſtitutio ſit ab eo, qui in culpa vel negligentia eſt [o]: in tertio, capitale crimen animaduerſione capitali expiatur mortis, vel deportationis, vel concremationis [p]. Ita vt qui eccleſiam incendit, grauiori pœna canonica & ſpirituali, nem-
3 pe excommunicatione [q], percellitur. Nec mirum videatur, quod nos diximus, fortuito caſu ſolùm fieri poſſe incendium, moti Vlpiani reſponſo [r], quo ait. *Sine culpa incendium fieri non poſſe*: nam & ſcimus extranea vi poſſe fieri incendium, hoc eſt, aliena negligentia quàm conductoris, veluti ſeruorum & aliorum domeſticorum & vicinorum. Verùm & nemo inficias, ibit, ſine opera hominum poſſe tangi de cœlo domus, & aceruos frugum, ignis quippe cœ-

a Vlpia. in l. 2. & in l. qui luminib. l. 10. & Paul. in l. 3. de ſeruit. vrb. præ. lib. 8. P. tit. 2.
b Vlp. in l. inter ſeruitutes, l. 14. Paul. l. lumẽ, l. 39. de ſeruit. vrb. præd.
c Hippo. lib. περὶ φυσῶν, ſiue de ſpiritalib. flatib.
d Iuſtin. in l. fin. §. fi. de ſeruit. & aqua lib. 3. C. tit. 35.
e ſecundum Ioã. & Azonẽ, glo. in d. l fin. § fin.
f Paul. in l. fin. de ſeruit. lib. 8. P. tit. 1. Venuleius in l. fin. §. pen. quod vi aut clam, lib. 43. P. tit. 18. & Põpo. in l. pen. §. pen. eod.
g Vlp. in l. proculus l. 26. de dã. infec. lib. 39. P. tit. 2. & in l. fluminum, l. 24. § fi. eod.
h Vlp. l. cum eo, l. 8. de ſeruit. vrb. præd. lib. 8. P. tit. 2.
i Celſus, l. 3. ne quid in loc. pub. lib. 43. P. tit. 8.
k Iulia. in l. ſi quis fundum, l. 20. §. 1. locat. lib. 19. P. tit. 2. inocta, Vlp. in l. videamus l. 11. §. ſi hoc, eod.
l Suidas, in verbo ἄπυρα.
m lib. 47. P. tit. 9.
n Marti. in l. ſi fortuitu, l. 11. de incẽ. rui. & nau. lib. 47. P. tit. 9. l. quę fortuitis de pignor. actio. l. in reb. locat. in P.
o Caliſt. l. capitalium, l. 20. §. qui ob inimicitias, de pœn. li. 48. P. tit. 19. l. ſi ſeruus ſeruũ, § ſi fornacari[o], & §. ſi quis alteri, & §. ſi quis inſulam, & l. fin. ad l. aquil. l. qui occidit, §. in hac, eod. tit. Caius, l. qui ædes, l. 9. de incen. rui. & nau. eod. c. 22. cap. ſi egreſſus, c. 5. de iniur. lib. 5. decret. tit. 36. Vlp. l. fi. de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15.
p Caius, d. l. qui ædes, & Vlp. in l. fin. de incen. rui. & nauf. Caliſtra. l. capitalium, l. 28. §. incendiarij de pœn. lib. 48. P. tit. 19.
q c. in literis, c. 5. de raptor. lib. 5. decre. tit. 17. c. tuæ, de ſenten. excommunic.
r Vlp. in l. ſi vendita, l. 11. de peri. & commo. rei vend. lib. 18. P. tit. 7.

litus immitti poteſt, vt quando ignis egreſſus à domino exuſſit Nadab & Abiud [a]: quando conſumptæ ſunt ciuitates ſeptem ob ſcelus immane [b]: quando exuſti iuſſu Heliæ quinquagenarij [c]: dum concuſſa fuerunt fundamenta ædium filiorum Iob, tactæ de cœlo oues, & pueri eius [d]. Proinde boni patresfamil. ſoliti erant incendii extinguendi cauſa, acetum paratum habere, vt
4 notat Vlpia. [e] Et Romæ ob ſubitas incendiorum vaſtationes, triumuiri & excubiæ nocturnæ poſitæ, & familiæ publicæ circa portas & muros ciuitatis diſpoſitæ, & mercenarii conducti ad incendia ſupprimenda, plu-
5 ribus vno die ſubortis incendiis [f], aliquando. Atque vltra ignis exuſtionem, conſiderant in pœnis ignis & aquæ, tanquam elementorum neceſſariorum ad vitam, interdictionem [g]: in cuius pœnæ locum, hodiè ſucceſſit
6 deportatio [h]. Sicuti qui in illa cumulata ſocietate olim nuptiis coniungebantur, ignis & aquæ admotis myſteriis vinciebantur, vt meminit etiam Sceuola [i], in ſymbolum, quòd bona & mala communia forent illis: veluti horum appellatione, videtur Deus vniuerſa bona & mala concluſiſſe, dum ait, ad hominem, *ecce appoſui tibi ignem & aquam* [k], *vitam & mortem, porrige manum ad quod volueris*. Erat & inter ſummos imperatorios honores, ignis prælatus in ſartagine ferculo ſuprapoſita. Sic meminit Herodianus [l], Commodum Cæſarem, Lucillæ vxori Pompeiani permiſiſſe ſedere in theatro ſella imperatoria, & ignem de more præferri. Sic ait [m], *Pertinacem non fuiſſe paſſum ignem ſibi deferri, vel vlla principatus inſignia attolli, donec ſententiam ſenatus ſciſcitaretur*. Inter leges incendii, Saliqua [n] illa eſt Francorum antiquiſſima, cuius verba, *Si quis ignem poſuerit in domum, ita vt flamma eructet & arſerit, & à familiis liberata fuerit, vnumquemque de liberis cum ſua Hreuaunti, eò quòd eos in vnuuam, quòd dicitur, hoc eſt, in deſperationem vitæ fecerit. Et non componat amplius, niſi quantum ignis conſumpſerit. Dacalis verò diſciplina integra permaneat, & ſi negare voluerit cum his cum tapinône ſe defendat, aut cum duodecim ſacramentalibus, i. militibus, iuret.*

De Elementis quatuor. Cap. 7.

1 *Elementa magicis non turbanda.*
2 *Elementis priuatus necatur homicida.*
3 *In elementis capta, capientibus cedunt.*

EXTENDITVR & cura Iuriſconſultorum ad omnia vniuer- 1
ſaliter & elementa, veluti quando Conſtant. & Iulianus Cæſares lege deteſtantur eos, qui artibus vetitis, & magicis ſuſurris, elementa turbare nituntur [o]. Adimuntque parricidio 2
pollutis viuentibus, elementa quatuor leges, & iubent culeo inſutos inter fera animantia ſine elementorum vſu interire [p].
Prouident & ne moueatur controuerſia de his quæ in cœlo, terra, marique 3
capiuntur, primò occupantibus, concedentes [q]. Extat in Francofordenſi Synodo, habito ſub Carolo magno & Zacharia, anno 742. conſtitutio, ne fierent ſacrilegi ignes, quos Nedfri vocant.

a Leuiti. c. 10.
b Geneſ. c. 19.
c Regum. 2.
d Iob. c. 1.
e Vlpia. l. quæſitum l. 12. §. aceti quoq. de fund. inſtr. lib. 33. P. tit. 7.
f Paul. in l. 1. & Vlp. l. 2 de off. præf. vigil. lib. 1. P. tit. 15.
g Cicero, pro domo ſua.
h l. 2. ad l. Iul. peccul. l. 2. §. cõſtat. de pœn. li. 48. P. tit. 19. l. 6. §. ij quibus, de lega. 3.
i Sceuo. l. pen. de dona. int. vir. & vxor. lib. 24. P. tit. 1. Ouid. 4. faſtor. his noua fit coniunx, hæc duo magna putant.
k Eccleſ. 15.
l Herodia. lib. 1.
m Idem lib. 2.
n In l. Saliqua, ti. de incendiis. Vuolfang. lazius, lib. 1. commentar. reip. Rom. c. 7.
o l. multi magicis, l. 6. de malefic. & mathem. lib. 9. C. tit. 18.
p Conſtanti. in l. vnic. de iis qui parent. aut liber. occider. li. 9. C. tit. 17. Modeſt. l. pen. ad l. Pomp. de parricid. lib. 48. P. tit. 9.
q Florenti. l. 2. de acquir. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. Paul. l. 1. de acquir. poſſeſ. lib. eod. P. tit. 2. §. ferè. de rer. diuiſ. ap. Iuſtinia. lib. 2. Inſtitu. tit. 1.
r tomo 2. conciliorũ impreſſ. Coloniæ 1531. pag. 456.

De Com

De Compoſitione corporum. Cap. 8.

1 Corporum compoſitio, triplex: Naturalis vel Phyſica. Et confuſio ex acceſſione vel adhæſione, ex congregatione corporali.
2 Collegia illicita improbata.
3 Philoſophorum collegia, vt ſeditioſa, ſublata.

1 POSTQVAM hactenus ſimplicia elementa excuſſa à nobis
ſunt, nunc memoriæ facilioris cauſa, de rebus quæ ex illis
componuntur, inſtituitur Epitome, veluti paraſcene ad pleraſque enodationes inuolutarum quæſtionum. Refert itaq; Pomponius [a], compoſitionem corporum triplicem eſſe, prior eſt, naturalis & phyſica, per quam fit & ſequitur certa ſpecies, determinatio, & diſtinctio corporis phyſici: dum ea quæ miſcentur ſine rerum interitu, quæ ex iis conflatur, non poſſunt diſſolui, continentúrque vno ſpiritu, id eſt, vna propria compoſitione, vt lapis, homo, lignum, & id genus ſimilia: in quibus & φθορὰν & διαφθορὰν conſiderare poſſumus cũ Suida [b]: vt φθορὰ ſit corruptio & immutatio aliqua in parte, elementis illis in dyſcraſiam & alterationem peruenientibus, extra temperamentum & compoſitionis propriæ proportionem conuenientem, vel alicuius eorum læſio aut ademptio. διαφθορὰ autem ſit, prorſus diſſolutio compoſiti & reſolutio. De hac compoſitione & Paulus iuriſconſul. [c] meminit alibi. Hanc tunc imitatur ars, cùm ex mixtione, ex qua confunduntur ſpecies, vt ſeparari nequeant, poſteà tertium quoddam corpus fit, vtriuſque particeps confusè, vt in confuſione liquidorum apparet [d]. Alia ſpecies compoſiti corporis fit coniunctione materiæ & corporum, conglutinatione, applicatione, continuatione: vel à natura, vt ſi res ſibi diuerſæ tamen ſpeciei, adhæreant, vel continuatione conſequantur, vt dum fundus ex iugeribus componitur: vtq; auis carnem & pennas habet, vel ab arte, veluti anulo gemma incluſa, pictura tabulæ: vtq; domus tignis, lapidibus, aliiſque perficitur. Cuiuſmodi corpus vnum dicit Pomponius [e] τεχνικὸν, id eſt, artificiale, etſi artificium hoc, vt dixi, non tantùm à natura, ſed & ex hominum ingenio proficiſcatur. Tertia ſpecies compoſitionis corporum, ex pluribus longè latéque diſtinctis neque hærentibus vel continuis, congregatis, locóque tamen & mente diſcretis, perficitur: ſic vnum corpus grex erit apud Pomponium. [f] Ad eum modum vniuerſitas, reſpublica, corpus facere dicuntur [g]. Et populum vnum qui ſub vexillo domini noſtri Ieſu-Chriſti militat, vnum corpus, vnámque eccleſiã
2 facere, conſtat [h]: itidem & collegium omne [i]. Et ideò qui ex huiuſmodi ſodalitiis ſunt, corporati ritè nominantur [k]: ſiue coïerint iuſtè, ſiue præter legem. Poſſunt enim hoc pacto eſſe licita, & illicita corpora: ſicut de collegiis recepta eſt vtraque appellatio. Quanquam illicita, qualia omnia ſunt, quæ ſenatus, vel principis authoritate non coïerint, non perſeuerent, ſed citius fumo diſſoluantur [l]: maximè, cum principibus ſuſpectæ ſunt huiuſmodi populi confœderationes, metu defectionum & proditionũ. Vt Octauius Auguſtus collegia omnia, præter legitima & antiqua, diſſoluit, cùm plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris ſocietatem coïrent, vt ſcribit Suetonius [m]. Et Martia. [n] mandatis principalibus præcipi ait pręſidibus prouinciarum, ne paterentur eſſe collegia ſodalitia, potiſſimùm militum in caſtris: præbita tamen licentia coëundi tantùm religionis cauſa, ſicut & lege Solonis conceſſum [o] erat. Quemadmodum & negotiationis cauſa, dum tamen proſpiciatur, ne ibi monopolia artifices architectentur, iuxta legem Zononis Cæſaris [p]. Nam omne illorum ſodalitium tunc
3 impro

a Pompon. l. rerum mixtura, l. 30. de viucap. lib. 41. P. tit. 3.
b Suidas, in verbo διαφθορά.
c Paul. l. in rem. §. 14. § item quæcũque, de rei vẽdic. lib. 6. P. tit. 1.
d Iuſtin. in §. cùm ex aliena materia, de de rer. diuiſ. lib. 2. inſtit. titu. 1. & §. quod ſi partim, eo. tit.
e d. l. rerum mixtura.
f d. l. rerum mixtura.
g Caius. l. 1. §. quibus permiſſum, q̃ cuiuſq; vniuerſi. nomi li. 3. P. tit. 4.
h 1. Corinth. c. 12. can. nihil, 7. q. 1.
i tit. de colleg. illicit. & corporib. li. 47. P. ti. 22. & Martian. in l. 3. eod.
k l. 1. de Alexandriæ primatib. li. 11. C. tit. 28.
l Martian. d. l. 1. de coll. illic. in P.
m Sueto. Tranq. in Octauio, c. 32.
n Martia. l. 1. de colleg. illic. in P.
o Caius, l. fi. de colleg. illicit.
p l. vni. de monopo. lib. 4. C. tit. 59.

litus immitti poteſt, vt quando ignis egreſſus à domino exuſſit Nadab & Abiud [a]: quando conſumptæ ſunt ciuitates ſeptem ob ſcelus immane [b]: quando exuſti iuſſu Heliæ quinquagenarij [c]; dum concuſſa fuerunt fundamenta ædium filiorum Iob, tacta de cœlo oues, & pueri eius [d]. Proinde boni patresfamil. ſoliti erant incendii extinguendi cauſa, acetum paratum habere, vt notat Vlpia. [e] Et Romæ ob ſubitas incendiorum vaſtationes, triumuiri & 4
excubiæ nocturnæ poſitæ, & familiæ publicæ circa portas & muros ciuitatis diſpoſitæ, & mercenarii conducti ad incendia ſupprimenda, pluribus vno die subortis incendiis [f], aliquando. Atque vltra ignis exuſtio- 5
nem, conſiderant in pœnis ignis & aquæ, tanquam elementorum neceſſariorum ad vitam, interdictionem [g]; in cuius pœnæ locum, hodie ſucceſſit deportatio [h]. Sicuti, qui in illa cumulata ſocietate olim nuptiis coniunge- 6
bantur, ignis & aquæ admotis myſteriis vinciebantur, vt meminit etiam Sceuola [i], in ſymbolum, quòd bona & mala communia forent illis: veluti horum appellatione, videtur Deus vniuerſa bona & mala concluſiſſe, dum ait, ad hominem, *ecce appoſui tibi ignem & aquam* [k], *vitam & mortem, porrige manum ad quod volueris*. Erat & inter ſummos imperatorios honores, ignis prælatus in ſartagine fereulo ſuprapoſita. Sic meminit Herodianus [l], Commodum Cæſarem, Lucillæ vxori Pompeiani permiſiſſe ſedere in theatro ſella imperatoria, & ignem de more præferri. Sic ait [m], *Pertinacem non fuiſſe paſſum ignem ſibi deferri, vel vlla principatus inſignia attolli, donec ſententiam ſenatus ſciſcitaretur*. Inter leges incendii, Saliqua [n] illa eſt Francorum antiquiſſima, cuius verba, *Si quis ignem poſuerit in domum, ita vt flamma eructet & arſerit, & à familiis liberata fuerit, vnumquemque de liberis cum ſua Hreuanunti, eò quòd eos in vnuuam, quòd dicitur, hoc eſt, in deſperationem vitæ fecerit. Et non componat amplius, niſi quantum ignis conſumpſerit. Dacalis verò diſciplina integra permaneat, & ſi negare voluerit cum his cum tapinône ſe defendat, aut cum duodecim ſacramentalibus, i. militibus, iuret.*

De Elementis quatuor. Cap. 7.

1 *Elementa magicis non turbanda.*
2 *Elementis priuatus necatur homicida.*
3 *In elementis capta, capientibus cedunt.*

EXTENDITVR & cura Iuriſconſultorum ad omnia vniuerſaliter & elementa, veluti quando Conſtant. & Iulianus Cæſares lege deteſtantur eos, qui artibus vetitis, & magicis ſuſurris, elementa turbare nituntur [o]. Adimúntque parricidio 1 2
pollutis viuentibus, elementa quatuor leges, & iubent culeo inſutos inter fera animantia ſine elementorum vſu interire [p]. Prouident & ne moueatur controuerſia de his quæ in cœlo, terra, maríque 3
capiuntur, primò occupantibus, concedentes [q]. Extat in Francofordenſi Synodo, habito ſub Carolo magno & Zacharia, anno 742. conſtitutio, ne fierent ſacrilegi ignes, quos Nedfri vocant.

De Com

a Leuiti. c. 10.
b Geneſ. c. 19.
c Regum, 1.
d Iob, c. 1.
e Vlpia. l. quæſitum l. 12. §. acetū quoq. de fund. inſtr. lib. 33. F tit. 7.
f Paul. in l. 1. & Vlp. l. 2. de off. præf. vigil. lib. 1. F. tit. 15.
g Cicero, pro domo ſua.
h l. 2. ad l. Iul. peccul. l. 2. §. cōſtat. de pœn. li. 48. F. tit. 19. l. 6. §. ij quibus, de lega. 3.
i Sceuo. l. pen. de donat. int. vir. & vxor. lib. 24. F. titu. 1. Ouid. 4. faſtor. his noua fit coniux, hæc duo magna putant.
k Eccleſ. 15.
l Herodia. lib. 1.
m Idem lib. 2.
n In l. Saliqua, ti. de incendijs. Vuolfang. lazius. li. 1. com mentar. reip. Rom. c. 7.
o l. multi magicis, l. 6. de maleſi. & mathem. lib. 9. C. tit. 18. Conſtanti. in l. vni. de iis qui paren. aut liber. occider. li. 9. C. tit. 17. Modeſti. l. pen. ad l. Pomp. de parricid. lib. 48. F. tit. 9.
q Florent. l. 1. de acquir. rer. dom. lib. 41. F. tit. 1. Paul. l. 1. de acquir. poſſeſ. lib. eod. F. tit 2. §. ferè. de rer. diuiſ. ap. Iuſtinia. lib. 2. Inſtitu. tit. 1.
r tomo 2. conciliorū impreſſ. Coloniæ 1551. pag. 456.

De Compoſitione corporum. Cap. 8.

1 *Corporum compoſitio, triplex: Naturalis vel Phyſica. Et confuſio ex acceſſione vel adhæſione, ex congregatione corporali.*
2 *Collegia illicita improbata.*
3 *Philoſophorum collegia, vt ſeditioſa, ſublata.*

1 POSTQVAM hactenus ſimplicia elementa excuſſa à nobis ſunt, nunc memoriæ faciliotis cauſa, de rebus quæ ex illis componuntur, inſtituitur Epitome, veluti paraſcene ad pleraſque enodationes inuolutarum quæſtionum. Refert itaq; Pomponius[a], compoſitionem corporum triplicem eſſe, prior eſt, naturalis & phyſica, per quam fit & ſequitur certa ſpecies, determinatio, & diſtinctio corporis phyſici: dum ea quæ miſcentur ſine rerum interitu, quæ ex iis conflatur, non poſſunt diſſolui, continentútque vno ſpiritu, id eſt, vna propria compoſitione, vt lapis, homo, lignum, & id genus ſimilia: in quibus & φθορὰν & διαφθορὰν conſiderare poſſumus cũ Suida[b]: vt φθορὰ ſit corruptio & immutatio aliqua in parte, elementis illis in dyſcraſiam & alterationem peruenientibus, extra temperamentum & compoſitionis propriæ proportionem conuenientem, vel alicuius eorum læſio aut ademptio. διαφθορὰ autem ſit, prorſus diſſolutio compoſiti & reſolutio. De hac compoſitione & Paulus iuriſconſul.[c] meminit alibi. Hanc tunc imitatur ars, cùm ex mixtione, ex qua confunduntur ſpecies, vt ſeparari nequeant, poſteà tertium quoddam corpus fit, vtriuſque particeps confusè, vt in confuſione liquidorum apparet[d]. Alia ſpecies compoſiti corporis fit coniunctione materiæ & corporum, conglutinatione, applicatione, continuatione: vel à natura, vt ſi res ſibi diuerſæ tamen ſpeciei, adhæreant, vel continuatione conſequantur, vt dum fundus ex iugeribus componitur: vtq; auis carnem & pennas habet, vel ab arte, veluti anulo gemma incluſa, pictura tabulæ: vtq; domus tignis, lapidibus, aliíſque perficitur. Cuiuſmodi corpus vnum dicit Pomponius[e] τεχνικὸν, id eſt, artificiale, etſi artificium hoc, vt dixi, non tantùm à natura, ſed & ex hominum ingenio proficiſcatur. Tertia ſpecies compoſitionis corporum, ex pluribus longè latéque diſtinctis neque hærentibus vel continuis, congregatis, locóque tamen & mente diſcretis, perficitur: ſic vnum corpus grex erit apud Pomponium.[f] Ad eum modum vniuerſitas, reſpublica, corpus facere dicuntur[g]. Et populum vnum qui ſub vexillo domini noſtri Ieſu-Chriſti militat, vnum córpus, vnámque eccleſiã

2 facere, conſtat[h]: itidem & collegium omne[i]. Et ideò qui ex huiuſmodi ſodalitiis ſunt, corporati ritè nominantur[k]: ſiue coïerint iuſtè, ſiue præter legem. Poſſunt enim hoc pacto eſſe licita, & illicita corpora: ſicut de collegiis recepta eſt vtraque appellatio. Quanquam illicita, qualia omnia ſunt quæ ſenatus, vel principis authoritate non coïerint, non perſeuerent, ſed citius fumo diſſoluantur[l]: maximè, cum principibus ſuſpectæ ſunt huiuſmodi populi confœderationes, metu defectionum & proditionũ. Vt Octauius Auguſtus collegia omnia, præter legitima & antiqua, diſſoluit, cùm plurimæ factiones titulo collegij noui, ad nullius non facinoris ſocietatem coïrent, vt ſcribit Suetonius[m]. Et Martia.[n] mandatis principalibus præcipi ait præſidibus prouinciarum, ne paterentur eſſe collegia ſodalitia, potiſſimùm militum in caſtris: præbita tamen licentia coëundi tantùm religionis cauſa, ſicut & lege Solonis conceſſum[o] erat. Quemadmodum & negotiationis cauſa, dum tamen proſpiciatur, ne ibi monopolia artifices architectentur, iuxta legem Zenonis Cæſaris[p]. Nam omne illorum ſodalitium tunc

3

impro

a Pompon. l. rerum miſtura, l. 30. de vſucap. lib. 41. P. tit. 3.
b Suidas, in verbo διαφθορά.
c Paul. l. In rem. l. 14. § item quæcunque, de rei vendic. lib. 6. P. tit. 1.
d Inſtit. in §. cùm ex aliena materia, de de rer. diuiſ. lib. 2. inſtit. titu. 1. & §. quod ſi partim, eo. tit.
e d. l. rerum miſtura.
f d. l. rerum miſtura.
g Caius. l. 1. §. quibus permiſſum, quod cuiuſq; vniuerſ. nomi. li. 3. P. tit. 4.
h 1. Corinth. c. 12.
i cap. nihil. 7. q. 1. tit. de colleg. illicit. & corporib. li. 47. P. ti. 22. & Martian. in l. 3. eod.
k l. 1. de Alexandriæ primatib. li. 11. C. tit. 28.
l Martian. d. l. 1. de coll. illic. in P.
m Sueto. Tranq. in Octauio, c. 32.
n Martia. l. 1. de colleg. illic. in P.
o Caius, l. fi. de colleg. illicit.
p l. vni. de monopo. lib. 4. C. tit. 59.

improbandum & puniendum eſſet, non ſecus quàm olim philoſophorum Pythagoteorum collegia, ſodalitates, & ſcholæ in Italiæ parte, quæ olim magna dicebatur Græcia, cum ipſis philoſophis concrematæ ſunt, propter illorum circa imperium innouationes, & factiones, atque clandeſtinas conſpirationes, teſte Polybio [a]. Et Epicurei Roma fuerunt exacti ſenatuſconſulto: ſicuti in Arcadia, Meſſeni eos qui eodem quaſi præſepi Epicuri paſti eſſent, ante ſolis occaſum excedere agro Meſſenio iuſſerunt, vt peſtes adoleſcentũ, iiſque expulſis, fana luſtrari à Sacerdotibus, & à Timuchis (ſic enim vocant à gerendis honoribus ſuos magiſtratus) totam vrbem purgari, tanquam ſordibus & ſentina quadam liberam. Quódque & Lyctij in Creta ſanxerunt, authore Suida [b]. Sic ob nimiam dicendi libertatem vſurpatam, ſoluit & expulit Roma collegia Cynicorum & Stoicorum, præter Demetrium Cynicum, & Muſonium, Veſpaſianus [c]. Et Antoninus Caracallanus omnes ſodalitates Ariſtotelicas in Alexandria [d]. Generaliter etiam Archadius & Honorius, omnem conuenticulam illicitam improbant, puniúntve [e].

a Polyb. libr. 2. hiſtori.
b Suidas in verbo *ἀγρεῦσε*.
c Xiphilinus ex Dione, in Veſpaſiano.
d Xiphili. ex Dione Caracal.
e l. conuenticulam, l. 15. de epiſcop. & cleri. lib. 1. C. tit. 6.

De compoſitorum corporum diſtinctione. Cap. 9.

1 Diuiſio corporum phyſicorum.
Corpora ſilentia quaue animata eáque triplicia.
2 Silentium exempla.
3 Lapides quomodo dicantur renaſci.
4 Exempla animatorum.
5 Diuiſio alia corporum, in mobilia, & immobilia & mouentia, perpetuò mobilia, dubia.
6 Quæ immobilia, & pro immobilibus habita: vt ager, domus, coloni, vſusfructus, cenſus perpetuus annuus, annona ciuiles, adhærentia immobilibus.
7 Quæ mobilia, mouentia, & ſe mouentia.
8 Immobilia minorum non alienantur ſine ſolemnitate.
9 Vilis poſſeſſio, & ſine affectione, mobilium: contrà, immobilium. & de retractu gentilitio.
Biens meubles n'ont point de ſuitte. *eod.*
10 De his quæ natura dubia ſunt num mobilia, vel immobilia.
11 Inter immobilia vectigalia, pedagia, guidagia, portoria, &c.

RVRSVM corpora phyſica diuiduntur: vt alia dicantur, quæ ſolam habent compoſitionis appellationem & naturam, dicta exiſtentia tantùm, ab Hebræis autem דוממים [f] ſilentia, & ſimpliciter concreta: qualia ſunt lapis, metalla, & ijs ſimilia. Alia dicantur animata, idq; tripliciter: primùm ea quibus ineſt vis vegetabilis, præter ſimplicem compoſitionem, quæ vis anima vegetans appellata eſt: ex qua tres oriuntur facultates, alendi, coaleſcendi, & ſimile ſibi procreandi, quæ proculdubio in arboribus & plantis ſunt. Secundò animata dicuntur, corpora viuentia, quæ habent & compoſitionem elementarem, vt ſilentia, & vegetabilem vim, qualem plantæ: ſed vltrà habent vim ſenſitiuam & patibilem, vt bruta, piſces, aues, & reliqua animalia. Poſtremò & illa animata perfectiora ſunt, loquendi & intelligendi vi prædita, quæ omnes ſilentium vegetabilium & ſenſitiuorum habent facultates, eáſque præſtantiores, & vltrà animam rationalem, intellectualem, & immortalem: cuiuſmodi tantùm compos homo eſt. Atque horum omnium hypotheſes iura nobis diſcutiendas & diſtinguendas, ſubijciunt oculis: 1

f Ioânes Iſaac Leuita, cap. 1. libri, qui Ruach haken. Spiritus gratiæ, vel phyſica Hebræa.

2 oculis: Nam de ſilentibus corporibus agunt, quando rerum agendarum in-
ſtrumenta proponunt, in titulo de fundo inſtructo inſtrumentóue legato [a]:
cùm cotes ad hoſtes deferri vetant [b]: quando argentilibræ, quinos aureos
ſolidos dant [c], vetant decoqui aurum [d]: cùm pondera pecuniis aſſignant [e],
cùm aurum argentúmue factum, hoc eſt, in formam aliquam conflatum, ab
infecto & in rudi materia exiſtente ſeparant non ſine magno labore [f]: dum
quærunt, num pura, an verò adulterata ſit materia, tum in nummorum ex-
cuſſione [g], tum in aliis pleriſque. Conſiderant & fructus demeſſos, atomata,
& alia in vectigalium æſtimatione, aliáſque res inanimatas, de quibus exem-
pla paſſim occurrunt examinanda [h], & aliquando curioſius, quàm apud Phy
3 ſicos. Veluti apud Marcellum [i], & Papinianum [k] agitata quæſtio de lapidi-
bus, num renaſcantur exciſſi, quod negant phyſici, qui tantùm additione
& ablatione materiæ eos componi aiunt, nunquam autem creſcere: aliter
illi tamen renaſci dixerint iuſtitiæ & phyſices peritiſſimi authores, qui tamé
intelligendi ſunt dixiſſe, & renaſci lapides in Gallia & Aſia, quando ſublata
dura ſuperficie, mollis terra quæ ſubſidebat, aëre admiſſo condenſatur, & in
4 lapidem dureſcit. Agunt & de vegetabilibus ſæpiſſimè, vt in titulis, De glan
de legenda, arborum furtim cæſarum [l], de arborib. cedendis [m], de luco
Daphnes [n], & de cupreſſis [o], & de paſcuis publicis & priuatis [p], de paſcuis li-
mitaneis, & caſtellorum: & in ſeruitutum capitulis [q], de iure paſcendi pe-
coris [r]. Atque & de animalibus frequens tractatio, in titulo, ſi quadrupes
pauperiem feciſſe dicatur [s], in lege Aquilia [t], in ædilitio edicto [v], & alibi. De
hominibus autem, qui perfectam exhibent compoſitionem, non eſt quod
doceã iura tractare, cùm finis iuris homo ſit, vt tradunt Hermogenianus [x] &
Iuſtinianus [y], ſicut & cæterarum rerum omnium [z]. Proſtant & integri tituli,
De ſtatu perſonarum [a], de iis qui ſunt ſui vel alieni iur. [b] de ingen [c]. de liber-
tinis [d], de iure perſonar [e]. de ſponſalibus [f], de nuptiis [g] & ſimiles, de quibus
5 ſuo loco Deo fauente dicemus. Ex quibus omnibus alia corporum rerumq́ue
colligi poteſt diuiſio, vt quædam res ſint mobiles, quædam ſe mouentes,
quædam immobiles [h], & quædã perpetuò mobiles, quas Græci ἀεικινήτους di-
6 cunt: quædam dubiæ naturæ. Immobiles res ſunt, quæ moueri omnino non
poſſunt, & tales propriè res ſoli ſunt, quæ tradi nequeunt, & non niſi ade-
ptione poſſeſſionis transferuntur. Et Vlpia [i]. ita iudices interloqui ſolere
ait, *ſi mouentia non ſint, vt ſoli quoque capiantur*: quibus verbis mouentibus
opponit ſoli res. Latius autem & quæ ſolo adhærent, & quæ ſolo deſtinata
ſunt, vt ei perpetuò inſeruiant, immobilium loco ſunt: & non ſolùm ager,
ſed & ei addictus colonus, domus, mancipia, ruſtica [k]: coloni enim huiuſ-
modi vel mancipia, à prædio cui addicuntur ſeparari non poſſunt, & domi-
num ementem prædium & retinentem ſequuntur perpetuò [l]: quia nec pun
cto temporis abeſſe debeant à gleba, vt ait Honorius [m], ſed ſtatim ad opus
reuerti [n], ideo & partes fundi dicti à Modeſtino [o]: eóque modo fructus pen-
dentes, quandiu à ſolo ſeparati non ſunt, inter immobilia erunt, quia pars
fundi ſunt [p]: contrà, ſeparati inter mobilia erunt, vt notat Modeſtinus ex
Traiani ſententia [q]. Dicunt & vſumfructum ex immobilibus percipien-
dum, inter immobilia eſſe: quia dum conſtituitur, in reipſa eſt, iuſque in
corpore [r], & idcirco ille pars dicitur dominij [s]. Hac ratione cenſus perpetui
annuatim debiti, annonæue ciuiles, inter immobilia annumerauit Iuſtinia-
nus [t]. Sic penſiones per longum tempus præſtari ſolitæ eccleſiæ, ad exem-
plum immobilium alienari prohibentur [v]: non ſecus tamen quàm ex mobi-
lium numero habebuntur reditus, ſi annui ad modicum tempus duraturi

a lib. 33. P. tit. 7.
b Pau. l. cotem, l. 11. de public. & vectigal.
c Auguſtus, l. vni. de argēo præt. quod theſau. infer. lib. 10. C. tit. 76.
d Imper. Valens, l. 1. de auri publi. perſecutor. lib. 10. C. tit. 72.
e l. 1. & 2. de ponderato. lib. 10. C. titul. 71.
f Pompon. in l. & ſi non ſunt, l. 21. §. argēto facto, & §. infectis, & Paul. in l. 1. pediculis, in prin & § ſed an aur. & arg. leg. lib. 34. P. tit. 2. cum ſimilib.
g Paul. l. qui falſam, l. 19. ad l. Cornel. de fals. lib. 48. P. tit 10. tot. tit. C. de fals. monet.
h Marc. l. Interdum, l. 16. de public. & vecti. li. 39. P. tit. 4.
i Marc. in l. pro regione, l. 8. de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1.
h Papin. in l. diuortio, l 7 § ſi in fundo, ſol. mat. li. 24. P. tit. 3.
l lib. 47. P. titul. 27.
m lib. 47. P. titu. 7.
n lib. 43. P. titu. 26.
o lib. 11. C. titul. 77.
p lib. 11. C. titu. 60.
q lib. 11. C. titu. 59.
r Vlpia. in l. 1. de ſeruit. ruſtic. prædior. libr. 8. P. titul. 3.
s lib. 9. P. tit 1.
t Pompo. in l. Quintus Mutius, l. 39. & l. ſeq. ad leg. Aquil. lib. 9. P. tit. 2. cum ſimilib.
v Vlp. l. ædiles aiūt, l. 38. de ædil. edic. lib. 21. P. tit. 1. cum ſimilib.
x l. 2. de ſta. hom. li. 1. P. titu. 5.
y Inſtin. § fin. de iure nat.
z l. in pecudum, de vſur. lib. 22. P. titu. 1. §. in pecudum, de rer. diuiſ. lib. 2. inſt. titu. 1.
a lib. 1. P. titu. 5.
b lib. 1 P. tit. 6. in inſtitutio. eiuſd. lib. 1. titul. 8.
c apud Iuſtinia. it 4.
d apud Iuſtin. lib. 1.
e eod. apud Iuſtinia.
f in P. & C.
g in P. C. & inſtitut. & authen.
h Inſtin § 1. de litig. coll. e. tit. 8. in authen.
i Vlp. l. à diuo Pio, l. 15. § in venditione, de re iudic. lib. 42. P. titul. 1.

k §. vult enim, de non alien. reb. eccleſ. in authen. coll. 2 titul. 1. l l. 2. & l. quemadmodum, l. 7. de agri. & cenſi. lib. 11. C. titu. 47. Mart. l. ſi quis inquilino l. 115. de leg. 1. lib. 30. P. tit. 1. m Honor. l. colonos, l. 15. de agric. & cenſi. n Modeſti. in l. 1. de nondin. lib. 50. P. tit. 11.
o Modeſti. l. 9. de diuerſis & temporal. proſcrip lib. 44. P. tit. 3. p Caius, l. fructus pendentes, l. 44. de rei vendic. lib. 6. P. titul. 1. l. ſi fur, l. 14. aiūt l. arborib. § Iulianus, de vſuſru. lib. 7. P. tit. 1. q Modeſti. l. fin. de requir. reis, lib. 48. P. tit. 17. r Celſus, l. 2. de vſufru. lib. 7. P. tit. 1. cap. ſi. de pigno. apud Grego. ſ Paul. l. 4. eo. tit. de vſufr. t §. vult igitur, de non alien. reb. eccleſ. in authen. coll. 2. tit. 1. l. ſi. §. præterea, de iur. dot. l. iubemus, de ſacroſ. eccleſ. clem. exiui, §. cumque, de verb. ſig. v c, quæſela, de electio. ap. Gregor.

ſint, ſi credamus Aleiato [a]. Cuius tamen ſententia apud me vera eſt, quan-
do illa penſio duratura ad modicum, eſt ex genere earum, quæ ſopiri & abo-
leri poſſunt redemptione ſortis mutuatæ, aut ſi ſit ex his, quas dicunt Galli,
Rentes volantes conſtituees à prix d'argent: non autem ſi de ſolari iuris cenſu
agatur, quem vocant, *Rentes foncieres*, Nam in prioribus mobilia conſi-
dero, nempe pecunias, quibus conſtituta eſt penſio: in aliis, quod ex pactio-
ne ſolum habet, veluti dicimus, tributorum præſtationẽ ſemper ſequi prædij
detentorem, quamuis pacto aliter placuerit inter priuatos [b]. In ſumma &
res illæ quæ adhærent immobiliter immobilibus, immobilia cenſentur: vt
molendinum, quod aluei fluuiatilis ſolo inſidet, cum ſiſtucis adactis trabi-
bus & tignis fibulatis vel ſubliciis ædificatum [c]. Item domibus affixa, cla-
uis vel impagibus pro immobilibus ſunto [d], ſi potiſſimùm affixa ſunt, vt ibi
perpetuò eſſent, veluti fiſtulæ, caſtella plumbea, putealia, epiſtomia, fiſtulis
applumbata, columnæ, Mobiles res illæ ſunt propriè, quæ facilè à loco mo- 7
ueri & transferri tradiue poſſunt, ſeipſas autem non mouent: in quo à mo-
uentibus ſe differunt, quæ propriè animalia ſunt [e]: etſi omnia perpetuò non
moueantur, ſed aliquando, vt apta ad motionem. Sunt autem alia corpora
& res perpetuo in motu exiſtentes, veluti cœli & ſydera, vt conſtat tum ex-
perientia, tum ex Oeceli libello de vniuerſo, cæteriſque phyſicis & aſtro-
logis, & ex Philone de mundo: ideo Iuſtinianus dixit [f], noſtrum ſtatum ſub
perpetuo motu conſiſtere. Quæ quidem omnia apprimè notanda ſunt, quia 8
diſtinctionis huius vtilitas frequens in iure eſt, veluti in tractandis rebus
minorum: alienatio quippè inhibetur rerum immobilium ſine ſolennitate,
& iudicis decreto [g]: mobilium autem & ſe mouentium, quæ ſeruando ſer-
uari non poſſunt, permittitur tutoribus [h]. Et rerum mobilium vilis & abie- 9
cta æſtimatur poſſeſſio à Paulo [i], vt eam facilius amittamus ignorantes [k], &
breuiori præſcribatur temporis curriculo [l]. Sed & axioma in iure & praxi
indubitatum, Mobilia non teneri legibus hypothecæ, vt priores in debito
vel priuilegiati aliis minimè priuilegiatis & poſterioribus præferantur, ſi mi-
nus diligentes in captione fuerint pignorum, quod nos in Gallia dicimus,
Que biens meubles n'ont point de ſuitte, id eſt, quod quandiu mobilia ſunt penes
debitorem, ea poſſint à quolibet creditore iure pignoris capi & diſtrahi, vt
à priore creditore deinceps conquerente, diſtractio reuocari vel impediri
non poſſit [m]: niſi quæſtio eſſet de penſione locationis, quo caſu dominus in-
quilini inuecta in domum, iure prælationis, vt tacitè legis authoritate oppi-
gnerata, retineret [n]: vel ſi pignora mobilia iudicialia, ei[*] ſint valoris, vt poſſint
vẽdita vtriſque ſatisfacere. Dehinc nec in mobilibus affectio [o] conſideratur,
quod fuerint maiorum, & ideo nec gentilitiæ redemptioni locus [p] in his, vt
in immobilibus, quæ in locis eius conſuetudinis, propter hanc affectionẽ [q],
quod res maiorum fuerint, ſi vendantur à proximioribus venditoris reuo-
cantur, reſtituto emptori æquali prætio, quod venditori numeratum eſt. Vn-
de alia vtilior regula generalis, vt quæ pro mobilibus habentur, redhibi-
tioni gentilitiæ non ſint obnoxia: quæ autem pro immobilibus, quæue im-
mobilia ſunt, redhiberi poſſint à proximis. Cæterùm & alia eſt annotanda 10
rerum dubia natura earum quæ poſſunt inter mobilia & immobilia eſſe, &
tamen per ſe talia non ſunt. Huiuſmodi ſunt nomina debitorum [r], id eſt, de-
bita, quæ ſi ſint rerum immobilium, immobilibus adſcribentur, ſi mobilium
mouentiúmue, mobilibus [s]. Cum incorporalia nec mobilia vel immobilia
ſint propriè per ſe [t], neque tradi neque poſſideri poſſint [v]. Quamobrem, &
iuriſconſulti, qui omnia complectuntur, addunt, mobilibus, & immobilibus
expreſſis, etiam nomina [x]. Sunt autem & inter immobilia, iura perpetua, vt 11

a Alcia. in l. mouentium, de verb. ſig.
b Imp. Iulia. in l. fin. ſine cẽſu. & reliq. fund. comp. non poſ. li. 4. C. tit. 47. Papi. l. imperatores, l. 7. de publ. & vect. li. 39 P. tit. 4. Papi. l. inter debitorem, l. 49. de pact. lib. 2. P. tit. 4.
c *aux couſtumes du pais de Turaine*, tit. *des choſes qui ſont reputees meubles*, artic. 2.
d ead. conſuet. art. ſi.
e Celſ. in l. mouentium, l. 9 3. de verb. ſig. lib. 50. P. titul. 26. d. l. à diuo Pio, §. in venditione, de re iudic. in P.
f §. vt autem lex, de non alien. reb. eccleſ. coll. 2. titu. 1. in authent.
g Cõſtãt. l. lex quæ tutores, 22. de adminiſt. tuto. lib. 5. C. tit. 37. tot tito. de præd. & aliis reb. minor. ſine decret. non alien. li. 5. C. tit. 71. l. etſi ſine, §. quæſitum, de minor. P. ſolennitates huius venditionis, tradit Vlp. l. magis puto. l. 5. §. nõ paſſim, de reb. eor. qui ſub tute. li. 27. P. tit. 9.
h Conſtant. in l fin. quan. decre. opus non eſt, lib. 5. C. tit. 72. d. l. lex quæ tutores § fina. de admin. tuto. C. l. & ſi ſine. §. quæſitum, de minor. 25. an.
i Paul. l. ſi rem mobilẽ, l. 47. de acq. poſſ. lib 41. P. titu. 2. & l. peregre, l. 44. eod. titu.
k glo. in præd. ll. proxime citatis, & in l. ſi poſt acceptum iudicium, l. 18. in ſ[illegible] lo. 1. de rei vendi. in P.
l Iuſtin. in l. 1. de vſucap. transfor. li. 7. C. tit. 31. titu. de vſucapio. li. 2. inſt.
m in conſuetudinibus Aluernia, item conſuetud. *du Maine*, tit. *des praeſcriptions*, arti. 430 & cõſue. *d'Anjou* eo. tit. art. 421. Chaſſan. eo. conſ. Burg. tit. *des rentes vendues à rachat*. § 9. verſ. videmus quotidie.
n l. 4. D. de pact. l. 2. & 4. in qb. cau. pig. vel hypot. tac. contrah. l. ſi non inuecta, & l. ſi. C. eod. titu. de quib. latius in pignorib. agemus.
o Vlp. l. 9. de in litem iur. lib. 12. P. tit. 3.
p Maſuer. in praxi iudicior. tit. de retrac. § 1. Ioan. Lucius in placitis ſummæ curiæ, lib. 6. tit. 9. Bartol. Chaſſa. in com. ad conſ. Burg. tit. de retra. art 1. q l. ſi in emptionem, l. 36. de minori. 25. ann. c. cõſtitutus, de in integ. reſt. ap. Greg. §. pen. quali. olim ſeo alien. poſſ. io vſib feu.
r Bart. & gl. in l. mouentium, de verb. ſig. s gl. in d. l. mouentium, & ibi Alcia. & Albe. in dictionario, in verbo mouentium t Bal. in l. ſi de cogn. feu. Lapus io alleg. ſua 91. late Aufrer. ad quæſt. Tholoſ. 9 1 5. v l. ſeruus, §. incorporales, de acq. rer. dom. in P. x d. l. a diuo Pio. §. 1. de re iud. l. quã Tuberonis §. in peculio, de pecul. in P. late Alc. de iis cõc. 52. Vol. 1. ver. tertio mouet. Panor. in c. ſi nulli, de reb. eccl. nõ alien.

reditus,

reditus perpetui, nomina, vt dictum eſt, ſeruitia quoque [a] & vectigalia, quæ dicuntur guidagia, portoria, pedagia, & ſimilia iura, & vectigalia, vel tributa [b], vt & in ijs retractus locũ habeat: neque poſſint ſine ſolemnitate ab eccleſiaſticis viris, ſi eccleſiæ ſint, alienari [c]. Quibus & alia propè innumerabilia, quamproximè vtilia adiungi facilè à quolibet poterunt.

De incorporalibus. Cap. 10.

1 Incorporalium finitio & diuiſio.
2 Spiritualia quæ, & ibi ſpiritus acceptiones.
3 Vbi tractent de ſpiritualibus iura.
4 Iura eſſe incorporalia.
5 Formæ incorporales, item & figuræ.
6 De indiuiduo vel diuiduo.
7 Diſcrimen corporalium & incorporalium in diuiſione & vſu contractuum.
8 Sacrorum ſpiritualium & aliorum ratione commercij differentia, & de ſimonia.
9 In ſpiritualibus minor 25. an. filiusfamilias, in iudicio eſſe poteſt.
10 Spiritualia facilius naſcuntur, quàm deſtruantur: contrà, corporalia.

1 INCORPORALIA Iuriſconſulti etiã vt phyſici intelligunt, quæ tangi videriue non poſſunt, [d], vt dictum à nobis eſt [e]. Cæterùm ea vberiori facilitate explicamus, vt ea huiuſmodi ſint ſpiritualia: vel iura, quæ'ue iuris nomine inſigniuntur: vel for-
2 mę, vel figuræ. Spiritualia dicuntur ea, quæ ex fide & animi ſola cogitatione & intellectu pẽdent, quæ'ue ad Dei cultum pertinent, de quibus iuriſconſulti, Cæſares, & Pontifices agunt plerunque. Hęc autẽ ſpiritualia dicũtur nõ à vẽto, qui & ſpiritus dicitur [f], vel ab habitu, vbi etiã ſpiritus, hæc enim corpora ſunt elemẽtaria, ſed ab anima quæ & ſpiritus [g] diuin⁹ à Deo inſpiratus in faciẽ hominis, factus in animã viuẽtẽ [h]: ſicuti dũ diuus Iacobus ait [i], *corpus tuum ſine ſpiritu, mortuum eſt*. Et D. Stephanus [k], *ſuſcipe ſpiritum meum*. Et Hebræi pariter vocãt רוח roach, ſicut & Græci ψυχὴν. Cùm tamen apud vtroſq; & pro flatu, vento, refrigeratione, accipi vtrumq; nomen poſſit, & pro anima, quæ ideo flatus & ſpiritus, quòd per ſpiritus vitales, per totum corpus exerat vitales facultates. Eſt etiam in anima alia vis, quæ ſpiritus etiam dici poteſt, vt dum dicitur, *quis ſit hominum, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in eo eſt* [l]? Vtq; mens eſt ſuperior vis animæ, ita ſpiritus vis inferior [m], vbi rerum corporalium imagines imprimuntur. Sicque in Geneſi [n] dicitur, *Spiritus Pharaonis informatus eſt, vt videret imagines: mens autem Ioſephi illuminata, vt intelligeret*. Hicque ſpiritus pars virilis animæ, qui tanquam maritus, animalem affectionem, velut vxorem regit. Eritq; anima, ſpiritus quo ſumus: & hic ſpiritus, velut animus, ſpiritus quo regimur, in his in quibus ineſt ὁρμὴ καὶ φαντασία, impulſuſq; animæ. D. Paulus quoque [o] hæc diſtinguit, *integer*, inquit, *ſpiritus veſter, & anima, & corpus*. Súntque etiã quæ corporalem materiam non habent ſpiritus, veluti Deus ſpiritus eſt: & pater ſpiritus, filiúſque Deus ſpiritus: & tertia diuinitatis deſignatio ſpiritus ſanctus propriè, vt docet Didymus [p]. Item ſpiritus, ſunt ſed non eius puritatis, qua Deus, Angeli [q]. In ſumma ſpiritus, carnem & oſſa non habẽt [r], nec tangi videriue per ſe queunt, niſi in aſſumpto externo corpore. Et hi comprehenſibiles tantùm animo ſunt, ſpiritualibus ſpiritualia comparando [s]. Hinc cultus diuinus maximè & quæ circa eum ſunt, ſpiritualia dicuntur: ſicuti illa fluxa & caduca, quæ corporali parti accommodantur, profana, temporalia, & ſecularia, ſi non ſint ſacris deſeruientia. Virtutes, & dona Dei in

a Specula. in titu de reſtitu. ſpolia. ver. ſed adhuc.
b Chaſſa. ad cõſuet. Barg. in tit. *de retractu lignagiers*, §. 3. verſi. item quæro. Bald. in c. 2. de feu. cogni. & in §. 1. quæ ſint regal.
c l. iubem⁹, & auth. hoc ius porrectũ. de ſacroſ. eccleſ. lib. 1. C. tot. tit. de non alien. reb. eccleſ. in authen.
d §. 1. de reb. corpor. & incorp. l. 1. de rer. diuiſ. lib. 2. P. titu. 8.
e ſup. c. 8.
f Ezechiel. 5. Pſal. 47. & ſæpe alibi.
g Ita apud Iuſtin. in §. 1. conſtit. 60. vt defunct. vel funeracorum &c.
h Geneſ. c. 1.
i Iacob. 2.
k Actuum 7.
l 1. Corinth. ca. 2.
m gloſſ. ordinaria in c. 14. 1. ad Corinth. in verba illa, Spiritus meus etat.
n Geneſ. 41.
o 1. ad Theſſal. 5
p Libello, de Spiritu Sancto.
q Pſal. 103. ad Hebr. 1. & alibi.
r Lucæ, 24.
s 1. Corin. 2.

ter ſpiritualia ſunt [a], & ratione connexionis, & quòd ſpiritalia dona conferant, ſacramenta ſpiritualia [b]: ſicuti & quæ religioſis locis adhærent, religioſa cenſentur [c], vt ius patronatus annexum ſpirituali, ſpirituale [d]. Huius & iuris cenſebuntur ſacra vaſa, veſtes, & reliqua cultui diuino deſtinata [e]: quæ quamuis corporalia ſint, tamen in illis, quod ſpiritale eſt, incorporeum eſt, & animo ſolo intelligitur: etſi exteriora ſignum aliquod inuiſibilium exhibeant. Et de ijs extant propriæ in iure vtroque tractationes. Eóque referun- 3
tur tituli Codicis Iuſtinianei in primo libro, De ſumma trinitate, & fide catholica tit. 4. de ſacroſanct. eccleſ. tit. 5. & qui ſequuntur tit. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. Tractant & de ſpiritualibus, diuinis, & religionis ſummi pontifices in decretalibus, ſexto, & clementinis, extrauagantibus, de ſumma trinitate, de electione, poſtulatione prælatorum, de tranſlatione epiſcopi, de ſupplenda negligentia prælat. de tempor. ordinat. de renunciatione, de ſacra vnctione, de ſacramentis non iterandis: & dum agunt de officiis eccleſiaſticis, de ſymonia, de iure decimarum, de vſutis, de ſepulturis, voto, euchariſtia, conſecratione, & huiuſmodi. Item de aliis ſpiritualibus non ſacris, quoties agunt de conſenſu, de voluntate, de conſilio, pactis, & ſimilibus, de iuris & facti ignorantia, de iniuriis verbalibus, & de reliquis, quæ intellectu ſolo comprænhenduntur. Nam quæ ex ſpiritu naſcuntur, ſpiritualia ſunt [f], & ſimile ſibi ſimile gignit propria generatione, vel productione. Eſtq; induſtria perſonarum ideo ſpiritalis [g]. Siquidem omnes artes & ſcientiæ & intellectualia, incorporalia dicuntur à Porphyrio [h]. Ex quibus ſequitur & iura eſſe
inter incorporalia annumeranda, quia illa ſolo animo comprænhenduntur: 4
quanquam ea quibus iura adhærent, ſint corporalia [i]. Iuris autem appellatio ad multa pertinet [k]. Quamobrem ne nos pluribus exemplis oneremus, erit regula generalis: vt id omne, quod in finitione ſua habet voculam iuris, ſit incorporale. Igitur & hæreditas, quia per ius definitur [l], incorporalis erit [m]. Similiter & ſeruitutes, quæ iura prædiorum dicuntur [n]: & ſeruitutes perſonarum à iure gentium introductæ [o]; obligatio, vt iuris vinculum [p]: actio, vt ius perſequendi [q]: ius patronatus, eccleſiaſticum, & non eccleſiaſticum [r] ſiue profanum: iuriſdictio [s], & ſic de ſimilibus. Quod ſi de formis
agatur, formas & incorporales eſſe credi par eſt: ſiue illæ ſubſtantiales, ſiue 5
accidentales ſint. Portò forma ſubſtantialis ea eſt, cuius ratione quid tale dicitur, vt hominis forma ſubſtantialis, illi propria ratio, corporis & animæ immortalis, compoſitio [t]. In arboribus, proprium genus propriáue ſpecies, qua differunt inter ſe, & ab aliis rebus. Accidentalis, qua ad tempus mutatur res, extrinſecus. Nam forma eſt tranſmutationis effectrix, diſtinguens tem ab aliis, & per mutationem eandem à ſeipſa [v]. Sic figura omnis quæ videri putatur, cùm tamen non videatur, incorporalis eſt, & ſpiritualis. Quod enim hoc ſit quadratæ vel triquetræ figuræ vel alterius, ad animi determinationem pertinet: Quia mathematicæ omnes definitiones, contemplationéſue ſunt conſiderandæ in abſtracto. Et oportet credere tales eſſe, prius quàm tales eſſe dignoſcamus, vt admonet Ariſtoteles [x], vt & Plato [y] tradit, mathematicas formas ab omni actione liberas. Dehinc & Ariſtoteles [z] ſcribit, ea, ex quibus figura ſit, vt pũcta, lineam, tectitudinem ſine corpore eſſe poſſe, neque omnia exiſtentia eſſe corpora, neque inter corporea poſſe adſcribi. Hinc pendet vtilitas non exigua, in perdifficili illo tractatu diuidui &
indiuidui; Nam incorporalia, vt iura ſeruitutum promiſſa, quæue formã ha- 6
bent ſubſtantialẽ vnam, vt homo, pro parte ſolui reipſa nequeunt, vt indiuidua: item plura obligatione ſimul promiſſa, cùm obligatio iutis ſit, pro parte, quod pertinet ad tollendã obligationẽ, vt ea pro parte cenſeatur ſublata, ſolui nequeũt, vt notat Paulus lib. 27. ad edictum [a], Vlpianus [b], & alij. Alioquin enim corrũpi oporteret ſtipulationem diuiſione, vel ex vna duas, vel plures naſci, vt ſint tot ſtipulationes, vel obligationes, quot ſint ſeparatæ res, ſecundum

a Can. 1. & 2. 1. q. 1.
b hæc tractantur à magiſtro ſenten tia. lib. 4. d. 1 & 2. da ijs nõ vendẽdis in c. non ſatis, c. 8. c. cùm in eccleſia, c. 9. de ſymo. lib. 5. P. titu. 3.
c Paul. l. quæ religioſa, l. 43. de reivẽd. lib. 6. P. tit. 1.
d c. de iure patro. c. 16. de iur. patron. lib. 3. ap. Grego. ti. 38. c. quanto, de iudic. apud. eũdem.
e Panormit. in c. conſulere nu. 3. de ſymonia.
f Diuus Ioan. Euãg. cap. 3.
g Vlp. in l. inter artifices, l. 31. de ſolut. lib. 46. P. tit. 3.
h Porphyr. lib. de occaſion.
i l. 1. §. quædam, de rer. diuiſ. lib. 1. P. titu. 8 §. 1. de reb. corp. & incorp. li. 2. inſtitut.
k Paul. in l. pen. & & Mart. l. fin. de iuſti. & iur. libr. 1. P. titul. 1.
l Iulianus, in l. hæreditas, l. 62. de reg. iur. lib. 50. P. titul. 17. Caius, in l. nihil aliud, l. 24. de verb. ſig. lib. 50. P. titul. 16.
m d l. 1. de rer. diuiſ. in P.
n Bar. in l. 1. de ſeruitutib. l. ſ. de præſcript. long. tempo C.
o l. ex hoc iure, de iuſti. & iure, lib. 1. P.
p §. 1. de obligat. lib. 3. inſtitut. titu. 14.
q § 1. de actio. l. ſi. de præſcript. lon. tempo.
r c. 1. de iur. patron. ap. pontifices ſummos, & tit. de iure. patron. in P. libr. 37. titul. 14. poſtſſ. l. 4. & ſin.
s l. 3. de iuriſd. om. iud. lib. 2. P. titu. 1.
t Clemen. 1. de ſum. trinit.
v Vlp. l. Iulianus, l. 9. §. ſi quis rem, ad exhib. li. 10. P. t. 4. Caius, l. adeo l. 7. § inſulam de acq rer. dom. lib. 41. P. titu. 1.
x Ariſtot. lib. 11. Metaph. c. 3.
y Plato, in lib. ciuili.
z Ariſtot. lib 3. Metaph. c. 5.
a l. 2. de verb. obli. lib. 4 , . P. titu. 1.
b l ſtipulationes nõ diuiduntur, l. 72. de ver. obli. Modeſt. l. pro parte, l. 11. de ſeruit. lib. 8. P. tit 3. cum ſimilib. ibi notatis.

dum eundem Vlpianũ [a]. Nam pro ſubſtãtia cõtractibus eſt forma præſcripta, qua mutata, degenerat nẽgotium in aliam naturam [b], illa exiſtente ex placito indiuiſibili. Erúntque conſequenter res indiuiſibiles, vel diuiſibiles, vel ſua naturali forma & ſubſtantia, vel ſolutione, vel promiſſione, ſiue obligatione: in quibus optime verſatum de iure reſpondentem oportet. Et cum Bartolo [c] obligationem perpendere debemus: vel in modo contrahendi, & tunc in contractu qui facti eſt [d], antequam adſit vinculum obligationis, addi vel minui poteſt: in modo autem obligandi, quia certius nihil [e], aut vt contractam conſideramus, & tunc nec addi nec diuidi quicquam ab ea etiã poteſt, non modus, non conditio [f]. vel conſideramus res, quæ in obligationem venerunt: quæ, ſi ſua natura diuiduæ, & talis poterit eſſe particularis præſtatio, & rerum ratione diuidua ſecundum quid erit obligatio, & ſolutione partis pro parte interibit [g]. Verùm donec ex integro ſatisfactum ſit, ius obligationis integrum: vt pro parte reſidua, & tota poteſtas capiendi pignoris & venditionis eius ſalua ſit [h], perinde ac ſi nihil fuiſſet ſolutum: ſit tamen imputatio poſtmodum ſoluti, in integra præſtatione. Et ſecundo loco memoria tenendum, inter corporalia & incorporalia intereſſe: quòd illa tangi videriue ſua natura, & diuidi ſiue in partes ſimilares, ſiue diſſimilares corporeas poſſint; iſta [i] nequaquam, quæ tantùm animo & complectimur & diſtinguimus, intentione vel remiſſione animi formamus vel fingimus. Quamobrem & notabile eſt, illos qui animum habent vel impeditum vel deperditum, vel læſum, negotiorum eorum non eſſe capaces, quæ à mente ſana tractari debent, & quæ conſenſum & voluntatem deliberatã exigunt: veluti meritò furioſis, pupillis, inhibentur contractus, potiſſimùm qui conſenſu perficiuntur, vel quorum conſenſus verbis exprimitur [k]: inhibetur & amentibus coniunctionis per nuptias facultas [l]: & impuberibus in foro
8 dicendi [m], vel iudicandi libertas [n]. Dehinc & adiiciendum, diſcrimen maximum eſſe inter ſpiritualia & temporalia multis de cauſis, præter illam corpoream declaratam differentiam: ſacra namque, quæ conſecratione pontificum fiunt [o], non poſſunt præſcribi [p], neque in ſtipulationem deduci [q], cùm in dominio alicuius non ſint [r]: Minus etiam ſpiritualia, ſacramenta, & ſimilia nundinationes recipiunt: eò quòd, dona dei æſtimari nequeant vili hac materia & prætio corporeo, alioquin imminente tentãtibus imponere æſtimationem pœna maledictionis, qua ob eandem cauſam punitus fuit Simon Magus [s], à quo & reliqui qui comparare prætio diuina ſatagunt, ſimones vel ſimoniaci [t], & crimen ipſum ſimonia, vt vendentes Giezitæ, & Giezi à ſeruo Heliſei, qui ob gratiã à Deo per Heliſeum prophetam Naamo cõceſſam in lepræ cura, auſus eſt munera poſcere ſuo maximo malo & poſteriorum ſuorum: lepra ideo alba in perpetuum in vltionem ſceleris infectus [v].
9 Atque in cauſis ſpiritualibus maior 14. annorum filiusfamilias, in iudicio ſuo nomine, ſine patris conſenſu & voluntate eſſe poteſt, in aliis non poteſt [x]. Súntque aliæ differentiæ quæ omittuntur. Sed & ſpiritualia difficilius deſtruuntur, quàm fiant; contrà, corporalia difficilius fiunt, quàm deſtruantur [y].

a Vlpio. l. ſcire debemus, l. 29. eod. tit. de verb. obli. cum ſimilib. ibi nota.
b Martia. l. vbi ita donatur, l. 27. de don. cau mort. lib. 39 P. tit. 6.
c tractatu de alueo.
d l. conſilio, de curato. furio. in P.
e l. obligationum ferè §. placet, de act. in P.
f l. perfecta, de don. quæ ſub mo. C.
g l. ſi ſtipulatus ſim, l. 9. §. qui decẽ, de ſolut. lib. 46. P. ti. 3.
h Gordia. Ceſ. l. 2. de bit. pig. vend. impe. non po. lib. 9. C. tit. 29. & l. quamdiu, de diſtract. pigno. li. 8. C. tit. 28.
i d. ſ. 1. §. quædam, de rer. diuiſ. in P. Paul. l. arbor. l. 19. §. de veſtibulo, cũ ſeq commu diuid. lib. 10. P. tit. 3. Vlp. in l. 1. §. is qui totam, & §. ſeq. & infra in l. non poſſumus, l. 7. ſi pars hæred. pet. l. 5. P. ti. 5. l. per fundũ, de ſeruit. ruſt. præd. in P. & l. vnus ex ſocijs eod. tit. l. fin. com. præd. lib. 8. P.
k §. furioſus, & §. pupillus, de inutil. ſtipulat. Vlp. l. vbi nõ voce, l. 167. de reg. iur. lib. 50. P. tito 17
l Vlp. l. patre furioſo. l. 9. de his quæ ſunt ſui vel alie. iur. lib. 1. P. titu. 6. c. dilectus, de ſponſal. ca. neq. furioſus, 32. q. 1. cum ſimilibus.
m Vlp. in l. 1 §. initiũ, de poſtula. libr. 3. P. tit. 1.
n Paul. l. cũ prætor, l. 13. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
o Martia. l. ſacrum, l. 6 §. ſacra de rer. diuiſ. lib. 1 P. tit. 8.
p §. ſed aliquãdo, de vſucapio. lib. 2. inſtitut. tit. 6.
q l. inter ſtipulãtẽ, l. 83. §. ſacrã, & l. multum, l. 34. de verb. obl. lib. 45. P. tit. 1.
r § ſacra, & §. nulli, de rer diuiſio.
s actuum c. 4.
t glo. in princ. 1. q. 1. & can. qui ſtudet. 1. q. 1.

v 4. Reg. 5. d. cano. qui ſtudet, 1. q. 1, c. ſicut, pro certo, de ſymon. x c. ſi. de iudic. li. 2. ſexti. decret. tit. 1. l. cũ oportet, & l. cũ non ſolùm, de bon. quæ liber. y c. inter corporalia, de maiori. & obedien. apud Gregor.

De forma, & eius regulis. Cap. II.

1 *Formarum diuiſio, &c.*

Forma ſubſtantialis, quod ſit perfectio rei, & de animalium forma.

2 *De forma vel figura extrinſeca, & de intrinſeca rerum additione vel detractione mutata.*

Teſtamentorum forma immutabilis,

Item contractuum.

Actionis rei vxoriæ transfuſio in ex ſtipulatu actionem.

3 *Forma accidentalis quid.*

4 *Formā exprimit 1. expreſſio honeſtatis, 2. conditio, 3. ordo, 4. cōtinuatio actus.*

SED quia obiter de forma dixiſſe non ſufficit, ſeorſum de illa paucis agamus adhuc, eò quòd eius cognitio valdè neceſſaria nobis ſit. Conſiderabimus itaq; illam cùm in corporalibus, tum in incorporalibus, vel vt ſubſtātialem vel tanquam accidentalem. Subſtantialem dicemus, conſummationē & perfectionē cuiuſq; rei, prout quæq; res habet definitā & determinatam rationem vel compoſitionem certis rebus vel partibus abſoluendam, vt me docuit Caius iuriſc.ª Nec dicitur homo, qui in vtero adhuc embrio eſt, nec partes omnes hominis completas habet[b]. Nec inanimato corpore natus[c]. Sic in aliis animalibus, ea formam non habent ſubſtantialem, quæ carent vita ſenſitiua: ſed aliud nomen accipiunt, carnis[d] ſolùm vel corii, vel cadaueris, velut & in hominis corpore pariter obſeruatur, efflata anima[e]. Huius ſpeculationis eſt figura exterior in rebus corporalibus, cuius alteratio mutat rem à ſeipſa, vt alia à ſe videatur: ſiue illa ſit ſubſtantialis, ſiue accidentalis. Verùm intrinſeca mutata, magis res alteratur: vt ſi bonitas vini mutetur, & aceſcat, fit acerum, & definit eſſe vinum[f]. Niſi mens loquentis, vel vſus improprius loquendi, vtrumq; deſignet eodē nomine: Alias enim vinum non continet acetum, mulſum, hydromel, defrutū, nec ſimilia[g]. Item forma arte addita, quæ rei dat nomen, ſi mutetur, remaneat, quamuis eadem materiæ ſubſtantia, rem aliam cōſtituit: vt poſtquam in ſcypho bibi non poteſt, non amplius ſcyphus erit[h]. Et facti argenti appellatio, infectum non continebit[i]. Atq; vniones interire dicuntur, cùm ex naturali forma decidunt ſolida, & diſſoluuntur[k]. Quod & in formis negotiorum ſine actionibus obtinere putandum eſt: vt ſi à definita qualitate deficiant, nec habeant ſolemnitatem requiſitam, inutilia prorſus ſint, vel in aliquam aliam naturā tranſeant[l]. Exempli cauſa, vbi in vltima voluntate non inuenitur hæredis inſtitutio, quæ potiſſima cauſa ſubſtantialis teſtamenti[m] eſt, ibi nec mentem conijcimus, nec naturam teſtamenti, ſed codicillorum[n]: Si tamen reliqua, quæ codicillorum ſunt, adſint. Eo modo in reliquis proprijs cōtractuum determinationibus, vel à lege, vel ab homine inductis, quæ violari non poſſunt, quin ipſe contractus vim patiatur, vel mutationē, neq; additioni quidē vel detractioni locus eſt: hæc enim aliud faciunt[o]. Si in ipſo contextu non fiant, vt dicemus in cōtractibus Deo iuuante. Non ſecus ac cùm additur vel detrahitur iurigentium, fit aliud ius, ciuile inquam[p]. Quamuis illud à iure gentium non omnino recedat, neq; per omnia illi inſeruiat. Atq; ita transfuſio vnius formæ in aliam, nouum quid facit, & figuram conſtituit nouam, quæ priorem expellit: vt actio ex ſtipulatu addita conſtitutioni dotium perimit rei vxoriæ actionem[q]. Vt vſus ſeruitutis contrarius formæ impoſitæ in conſtitutione, tollit ſeruitutem: veluti vſu ſeruitutis nocturnæ, amittitur diurna conſtituta[r]. Et hæc, ad formam ſubſtantialem propriè pertinēt: vel ad intrin-

a Caius, l. ſi la, q qua dringenta, l. 79. §. fin. ad l. falc. li. 35. P. tit. 2.

b Paul. l. non ſunt liberi, l. 14. de ſtat. hom. lib. 1. P. tit. 5. Vlp. in l. Iulianus, l. 9. §. ſi quis, ad exhiben. lib. 10. P. ti. 4. Iuſtinia. l. quod certatum, l. 3. de poſthu. hęred. inſtit. lib. 6. C. tit. 29.

c Clem. 1. de ſam. & ti nit. in Clem. can. ſi quis obiecerit, 1. q. 1. cann. Moyſes, 32. q. 2.

d Iulia. in l. ſi ſeruus. l. 14. § ſi. de condi. furt. lib. 13. P. tit. 1. Paul. l. mortuo bo ue, l. 30. de legat. 2. lib. 31. P. tit. 1.

e tit. de cadauer. puniro. l. 48. P. ti. 24.

f Vlp. l. in venditionib. l. 9. de contrah. empt. lib. 18. P. titu. 1.

g Vlp. l. ſi quis vinū, l. 9. de tritico, oleo que lega. lib. 36. P. tit. 6.

h Vlpia. l. Iulianus, l. 9. §. ſi quis, ad exhiben. li. 10. P. ti. 4.

i Vlp. l. Quin. Mutius, l. 29. §. cum aurū, de aur. & arg. leg. lib. 34. P. tit. 2.

k Marc. 19 l. Scia, l. 8. de aur. & arg. leg. lib. 34. P. titu. 2.

l l. qui per ſalutem, de iureiuran. in P. Martia. l. vbi ita du natur. l. 29. de mort. cau. donat. lib. 39. P. ti. 6. Celſus, l. cum precario, l. 12. de præca. lib. 43. P. tit. 25.

m l. 1. de hæred. inſti. in P. §. ante hęredis inſtitutionem, de lega. ap. Iuſtin. l. 1 de vulga. in P.

n Diocle. & Maxi. l. nō codicillum, l. 14. C. de teſta. lib. 6. C. tit. 23.

o Papinia. in l. pacta conuenta, l. 72. de contrah. empt. lib. 18. P. tit. 1.

p Vlp. l. ius ciuile, l. 6. de iuſtit. & iur. lib. 1. P. tit. 1.

q Iuſtin. in l. 1 § cum autem, & §. & nemini putet de rei vxo. actio. libr. 5. C. tit. 13.

r Paul. l. ſi prius, l. 17. de aqua. pluuie cen. libr. 39. P. tit. 3.

intrinſecam, ratione cuius res eſſe habent: vel ad extrinſecam, ratione cu-
3 ius talia qualia ſunt, eſſe propria figura & caractere dicuntur. Paulò tamen diuerſa conſideratione, in accidentali vtendum eſt: ea quippe eſt, quæ adeſſe abeſſéue poteſt, ſine corruptione ſubiecti, id eſt, ſine corruptione formæ intrinſecæ, vel perfectionis extrinſecæ, vt doceri poteſt exemplo iudicij, quod idem eſt, etſi in locum demortui iudicis, alius ſubrogetur: quod philoſophicè perſequitur Alphenus Iuriſcon. [a] Accidens quippe plus & minus continet tantùm, ratione quorum, rei non conſtituitur differentia à ſeipſa, nec actus diuerſitas [b], neque addititium formæ, rem mutat. Veruntamen prætereundum non eſt, accidentalem formam, quæ in propriã extrinſecam tranſit ex integro priorem mutando, aliam rem à ſe, ſed accidentaliter, non ſubſtantialiter, facere [c]: potiſſimum in nomine, quod ſecundum plus & minus variè impoſitum eſt, ſecundúmque numerum, & ſecundum alia accidentia, veluti agris diuiſis, iugerum diuerſa appellatio [d]. Sed
4 vt apertius doceamus, quid quandóue aliquid dicatur eſſe de forma negotij vel rei, ex Felino [e] colligimus breuiter axiomata aliqua, quorum qui voluerit latius inquirere probationes, poterit ipſum authorem conſulere.

1. Quando, quod negotio per ſe inerat de honeſtate ſine expreſſione, exprimitur vel à lege vel ab homine, id de forma negotij ſubſtantiali ſentiendum, vt cùm dictum eſt [f] ex honeſtate requiri in nuptiis conſenſum paternum, apud iuris canonici authores, & in Gallia in edicto Henrici j. de clandeſtinis matrimoniis.

2. Pro forma data eſt, conditio appoſita in conſtitutione legis, vel hominis: atque tunc cõditiones implendæ ſunt vt formales, in forma illa præbita [g].

3. Quando ſtatuitur ordo in legis vel hominis diſpoſitione, is pro forma eſt ſequendus [h].

4. Quæ interuenire debent in ipſo actu, & quæ vno contextu fieri iubentur, de ſolemnitate ſubſtantiali ſunt, vt ijs omiſſis tunc corruat negotium, nec poſteà poſſint ex interuallo adiici: veluti dum lex exigit ſolemnitates teſtamentorum, continuo actui adiici: dum iubent interrogationem & reſponſionem in ſtipulatione ſimul annecti [k]. Nam ſi quid aliud perfectis negotiis additur, & ſi illis adhæreat, non forma erit negotij, ſed forma alia iuuans vel corroborans actum, quæ non eadem tamen cum actu primo, vt exemplo eſſe poteſt inſinuatio actuum poſt actum requiſita, quæ eſt ſolemnitas effectum inducens, non ſubſtantialis cauſa actus [i]: qualis & cautio hæredis de reſtituendis vſuris à teſtatore exactis illegitimè, quæ ad teſtamenti effectum accedit [m].

5. Vbicunque adiicitur decretum annullans, vt ſi contra dicta vel conſtitura fiant nulla ſint, omnia diſpoſita, pro forma ſubſtantiali ſunt, ſicuti in reſcriptis vel ſanctionibus adiicitur clauſula irritans, idque tripliciter: primò hęc, Nulli ergo hominum liceat hanc paginam infringere [n] 2. per clauſulam, Non obſtantibus [o] &c. 3. per clauſulam, Si quis hæc attentare præſumpſerit, ferat ſibi indignationem Dei [p] &c.

6. Quando dictum eſt, vt ita demum fieri poſſit vel non poſſit: tunc quod ante dictum, pro forma eſt [q].

7. Quando tempus certum definitur, ibi forma ſubſtantialis, vt in præſcriptionibus.

8. Quando diſpoſitum, eſt vel præter, vel contra ius commune, ibi forma ſubſtantialis: vt paſſim in conſuetudinibus dantur exempla.

9. Formam facit quod diſpoſitũ eſt, ſi epigraphe vel titulus diſpoſiti ita inſcribatur, De forma. Nam tituli debent conuenire diſpoſito, & diſpoſitum titulo [r].

Porrò vtilitas iſtius præcognitionis, num quid ſit de forma actus, in eo verſatur, vt quæ de forma ſint, debeant ad amuſſim obſeruari, fieri vel impleri.

a Alphe. l. proponebatur, l. 76. de iudic. lib. 5. P. titu. 1.
b l. fi. de fun. inſtr. P.
c l. ſi ſtatuã, de aur. & arg. leg. lib. 34. P tit. 2.
d Caius, l. adeò, l. 7. §. inſulam, de acq. rer. dom. lib 41. P. tit. 1.
e Feli. in ca. cùm dilecta, de reſcrip.
f Can. noſtrates, 30. q. 5.
g l. qui hæredi, & l. Mæuius, de condi. & demonſt. in P. cum ſimil. lib. l. 2. de inſtitut. ſub cond. fac. in P.
h & in tit. de ordin. cognit. li. 7. C. tit. 19. & in c. quoniã contra, de probatio. ap. Grego. Caliſtra. l. ſi de vi, l. 37. de iudic. lib. 5. P. tit. 1. l. 1. & 2. quã. ciuil. act. criminal. præiudi. li. 9. C. tit. 31. l. 2. § prius, de vulg. in P.
i l. Hæredes palam, § fin. de teſta in P.
k l. cõtinuus, l. 137. de ver. obl. lib. 45. P. tit. 1.
l Iuſtin. l. ſancimus, l. 14. Conſtant. l. data 27. Leo. l. in hac ſacratiſſima, l. 30. de donat. li. 8. C tit. 54.
m c. quãuis, de vſur. in 6.
n vt in extraua. communi. c. 1. & fin. in fine de præbẽ. cap. 1. in fin. ne ſede vacã. & c. 1. & ſeq. de reb. eccle. non alien. & in extrauag.
o c. 1. in fine de ſchiſma. in extrauag. cõmunib.
p c. 3. de priuileg. in extra commun. & c. ſeq. eod.
q vt apud Marc. in l. non enim alter, l. 18. de adopt. lib. 1. P. tit. 7.
r Hermog. l. 2. de ſta. hom. lib. 1. P. tit. 5.

alioquin nihil actum videatur, & corruat quod agitur, ſi præter vel contra formam factum ſit [a]. Quod perpetuò verum eſt, niſi in tribus caſibus. Prior, ſi actus ab eo fiat ex certa ſcientia contra formam, ab eo qui poteſt quando vult, ſolemnitates vel ſupplere vel immutare: quemadmodum præſentia ipſius principis, qui publicam gerit authoritatem [b], ſupplet ſolemnitates teſtamentorum coram eo factorum omiſſas, quamuis illæ iuris publici ſint [c]. Atque in aliis idem ſtatuendum, ſi modo princeps, vel qui poteſt expreſſè, vel actu ipſo deroget ſcienter: alioquin enim niſi concurrant, princeps iuri publico, aut eius ſolemnitatibus non cenſetur ſuis reſcriptis derogare [d]. Alter caſus, ſi quod additur formæ, minimum ſit, & ad eundem finem conſpiret, illud non mutat formam, ſed iuuat, vt forma formæ addita [e]. Tertius, vt ſi ſine periculo, forma non poſſit impleri expreſsè, ſufficiat eã impleri per æquipollens [f], veluti in forma quæ exigit, vt beneficiorum acceptatio publicetur in locis vel templis ſacerdotiorum: ſi tutò is locus adiri non poſſit, poteſt alibi publicari [g]. Sic in vocatione iuris experiundi cauſa faciendæ ex forma in loco domicilij, in periculo, vt alibi fieri poſſit diſpenſatur [h]: quod & in appellatione ſignificanda receptum eſt [i].

a c. cum dilecta, de reſcrip. lib. 1. decretal. c. Piſanis, de reſtitut. ſpoliat. in decret. c. venerabili, de offic. & pot. iud. ordin. in decret. Vlp. l. cum hi l. 8. § ſi prætor de transact. lib. 2. P. titu. 15. l. qui per ſalutē de iureiur. in P.
b Inſtit. §. ſed quod principi, de iure natur. lib. 1. inſtit. tit. 2. Vlp. l. 1. de conſtitu. princ. lib. 1. P. titu. 4. Aurelius, l. vnic. de offic. præf. prætor. lib. 1. P. titu. 11. cum ſimil.
c l. 3. de teſta. lib. 28. P. titu. 1.
d Anaſta. Imper. in l. fi. iuncta gl. ſi contra ius vel vtilit. publ. lib. 1. C. tit. 25. Cōſtanti. Imper. in l. nec damnoſa, l. 3. & Theodo. & Valent. in l. reſcripta, l. 7. de precib. imper. offer. lib. 1. C. titu. 22.
e probat gl. in ca. innocens, ad verb. clementior, 11. q. 4.
f c. ſtatutum, de offi. deleg. in 6.
g Ludou. Roma. ſing. 435.
h gl. Clem. 1. de for. compet. in Clement.
i Clement. cauſam, de elect. ap. Clem.

De dominio, proprietate, & poſſeſsione. Caput 12.

1 *Prænotio proprietatis, vel dominij, & poſſeſſionis neceſſaria acquiſitioni rerum.*
2 *Dominium à δομάω, non à domo dictum.*
3 *Dominij finitio.*
4 *Proprietarius, & proprium quid, & quomodo.*
5 *Dominium in plenum & non plenum partitum, & quid ſit vtrumque.*
6 *Plenam poteſtatem rei minuit vſuſfructus.*
7 *Directum vtiléque dominium quid, & nuda proprietas.*
8 *Dominium fictum eſſe.*

AD illa rerum genera corporalium & incorporalium, referri poteſt & ſubiici & alia rerum diſtinctio, quæ habet plura capita, ex earum dominio & poſſeſſione pendens, quæ intelligi vix poteſt à iuris tyronibus, niſi prius de dominij, proprietatis, & poſſeſſionis appellatione quædam præcognouerint, cùm ex his ius tenendi res & varia nomenclatura ſequatur. 1
Quamobrem de iſtis pauca notare anteà operæpretium duco. Igitur dominus mihi videtur is dici, cui aliquid ſubijcitur: non ſecus ac Græci dicunt 2
verbum δομάω, ſignificare ſubiicere: veluti & Latinis δομάω illud contractione facta in δομῶ. Mutuata ſignificatio verbi domas, idem oſtendit. Conſenſit etiam Hebraica ſignificatio, affinis hinc nomini דמם, domem, quod idē eſt, ac fecit ſilere, compeſcuit, & ita ſibi obedientem reddidit: vnde malo dominum potius dici, quàm à domo, id eſt, ab ædibus cum Ambroſio Calepino. Siquidem vt Mar. Varro notat [k], domus nomen Græcum eſt, ſicuti & apud Homerum [l] vſurpatur, δμῶ δὲ ἰρχθμῶς πινυτὴν δόμον. & apud Heſiodū [m], ἐν ἀῤῥήκτοισι δόμοισι. At domus δόμος vel δῶμα à δέμω ortum habet, quod eſt ædifico: quare non poteſt ædificij & dominij trahi inde vlla ſimilitudo, cùm nec qui ædificat, ideo dominus dicatur, imò potius ædificatum in alieno, cedit domino ſoli [n]. Itaque dominium dicetur facultas, qua poſſumus in ali- 3
qua re quippiam: vti poteſtas in ſeruorum perſona dicitur dominium, à Paulo [o] libro ſingularium ad legem Fuſiam. Et in perſona magiſtratuum, imperium, cuius poteſtas, quod pertinet ad eius retinendi facultatem, dominio rei ſuæ ſimilis dicitur, ab Vlpiano [p]. Sic qui ſibi ſoli habere tē poteſt, ſine 4
commu

k Varro, 5. de ling. lat.
l Homer. Iliad. 1.
m Heſiodus, in ergis.
n Vlp. l. redemptores, l. 40. de rei vindic. lib. 6. P. titu 1.
o Paul. l. poteſtatis, l. 215. de verb. ſig. lib. 50. P. titu. 17.
p Vlp. l. qui furere, l. 20. de ſta. hom. lib. 1. P. titu. 5.

communione dominium habere dicitur: & ſignificantius proprietarius dicitur is, cuius poteſtati res magis accedit. Siquidem proprium dicitur, quod magis propè nobis eſt, peculiaréque cuiuſque: &, vt in ſumma dicam, quod vni ſoli conuenit [a]. Et ita propriũ ſolum Iabolenus Iuriſc. dixit [b], quòd commune non eſt cum ſocio. Hinc & proprietas eius eſſe dicitur, cuius ſolum eſt & res, quòd plus ſit rem habere, ex qua vſusfructus, quàm ipſum vſumfructum: vnde & proprietas pro re ipſa, ſi in dominio alicuius non ſit, ponitur à Iuſtiniano [c]. Et ideò Vlpianus [d] tradidit, duorum vnius rei in ſolidum dominium eſſe non poſſe, quòd Triphonius [e] probat: niſi pro indiuiſo, iuris tantùm intellectu, non diuiſione corporum, quis plures eſſe dominos eiuſdem rei admittat cum Papiniano [f]. Quo tamen caſu adhuc & quiſque ſociorum retinebit integrum dominium, vt in iure ſeruitutis apparet ex reſponſis

5 iuriſconſ. [g] Cæterùm, hoc dominium interdum plenum dicitur, interdum non plenum. Plenum dicitur, quando dominus & corpus rei, & vſumfructum eius habet ſibi liberum [h], & plenam in re poteſtatem, vt ait Iuſtinia. [i]. Quod & ex Iuſtini [k] conſtitutione facilè colligitur. Sicut plenum dicitur aliquid, ſi nihil quod eius naturæ ſit, deſit: veluti plenum compromiſſum Papinia [l]. dixit, quod de rebus omnibus controuerſiiſue compoſitum eſt. Et eo pacto vſusfructus in multis caſibus pars dominij dicitur à Paulo iuriſc [m]. id eſt, dominij & plenæ poteſtatis: non autem pars integralis iuris dominij, quod nihilominus propriè eſt penes eum, cuius corpus rei eſt, & ſi vſusfructus ad aliũm pertineat. Quia propriè vſufructus ſeruitus eſt, vt idem Paulus explicauit [n]. Siquidem vſusfructus, eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia, eidem Paulo [o], & Iuſtiniano [p]: vt apertè poſteà alibi [q] Paulus etiam notauerit, eos qui in perpetuum, fundum vectigalem, quo fruantur, conduxerint, non eſſe dominos.

6 Verùm quandiu fructus percipere alij poſſunt, poteſtatem plenam non eſſe rerũ dominis nemo ambigit: redeunte autem vſufructu redintegratur poteſtas, fitq́; vt dicit Theophilus [r], conſolidatio proprietatis & vſusfructus. Sic tres illi Cæſares Gratianus, Valentinia. & Theodoſius [s], plenum ius proprietaris concedit in bonis coniugi, qui non habuit ex priore matrimonio liberos, vel ſi nati natæue diſceſſerint: ita vt in his nanciſcendi dominij & teſtandi circa quem voluerit, liberam habeat facultatem. Et abſolutè proprietas poſita, quando de poſſeſſione, & dominio quæritur, pro dominio pleno ſumitur, vt obſeruare licet in pleriſque iuris vtriuſque locis: vt dum dicunt, prius de poſſeſſione, quàm de proprietate agendum [t], & nihil commune habere proprietatem cum poſſeſſione [v],

7 & ſic de ſimilibus. Non plenum igitur dominium erit, & dicetur directum dominium eſſe in nuda proprietate, & quod ab hoc dominio diſcedit, erit quaſi dominium, & quippiam nobis vtile ex rebus alienis. Et ita proprietati vſusfructus opponitur plerunque [x] in iure, nam proprietatis nudæ nomine, nullus fructus continetur, vt notat Caius [y], ſed tantùm ius rei ſolius, non conſiderata eius poſſeſſione vel vſu: ſicuti diſtinguit Paulus [z] in interdictorum tractatione, & imperator Alexander [a] vocat proprietatis dominium. Et certè proculdubiò dicendum eſt vnum genus veri dominij eſſe, proprietarij, quod directum dici poterit, eò quòd non aliunde pendeat, vel ex alterius re: Vſufructuarij autem ius, dicemus etiam fictione quadam & ſubtilitate iuris, eſſe dominium. Ita enim Tryphonius [b] nominat maritum in dote vxoris, cuius tamen proprietas verè vxoris, fructus autem mariti: quod ad ſubtilitatem legum refert Iuſtinianus [c]. Propriè autẽ quaſi dominium dicetur, ſic enim & Tryphonius appellat [d] maritum, penes quem anteà dixerat eſſe rei dotalis dominium, quaſi dominum in vſufructu in dotem dato: ratione enim dictionis, quaſi, reiecta opinione Accurſiana [e], quæ vult ibi veritatem

a §.1. de patr. pot. li. 1. inſtitu. l. omnes populi, de iuſti. & iure.
b Iabol. l. proprium ſolum, l. 5. comm. præd. li. 9. P. tit. 4.
c §. littorum, de rer. diuiſ. lib. 2. inſtitu. titu. 1.
d Vlp. l. ſi ut certo. l. 5. §. ſi duobus, cõmoda lib. 13. P. titu. 6.
e Tripho. in l. hæreditate, l. 19. § pater, de caſtr. pecul. lib. 49. P. tit 17.
f Papi. in l. Meuius l. 81. §. duobus teſtamentis, de lega. 1. li. 31. P. tit. 1.
g apud Vlp. in l. 2 de ſeruitut. tit. generali in P. in l. ſi. cum. præd. eo. & l. vnus ex ſocijs, & l. per fundum, de ſeruit. ruſtic. præd. l. Sabinus, comm. diuid. in P. cum ſimil. lib.
h Trypho. in l. cùm in fundo, l. 81. de iur. dot. lib. 23. P. titu. 3.
i Iuſtin. in § fin. de vſufr. lib. 2. inſtitu. titu. 4.
k Iuſtinus, l. reprores, l. 41. §. bona, & §. ſequent. de epiſ. & cler. lib. 1. C. titu 6.
l Papin. in l. ſi diem dico, l. 26 §. plenũ, de recep. arbi. lib. 4. P. tit. 8.
m Paul. in l. 4 de vſufr. lib. 7. P. tit. 1.
n Paul. l. recte dicimus, l. 25. de verbo. ſign. lib. 50. P. Marc. in l. 1. de ſeruitu. lib. 8. P. tit. 1.
o Paul. l. 1. de vſufr. in P.
p Iuſtin. in §. 1. de vſufru. lib. 2. Inſtit. titu. 4.
q Paul. l. 1. ſi ager vectigal. vel emphyteuta. lib. 6 P. tit. 3.
r Theoph. § fin. de vſufru. lib. 2. inſtit. iur. ciuil. titu. 4 & Iuſtin §. eo. eo. ti. in inſtitut.
s in l. fœminæ, l. 3. §. illud, de ſecũ. nupt. lib. 5. C. titu. 9.
t vt in c. 1. de cau. poſſe. & propriet. li. 2. decret. tit. 12. Vlp. in l. 1. § huius autem, vti poſſid. lib. 43. P. titul. 16. Imper. in l. ſi quis conductionis, l. 25. de loca. lib. 4. C. titul. 65.
v l. naturaliter, §. nihil commune, de acquiren. poſſeſſ. in P.
x vt in l. reprores, l. 41. de epiſcop. & cle. C. in §. bona, & ſeq. Caius, l. 3. de vſufr. lib. 7. P. titul. 1. cum ſimil. lib. Iuſtin. in §. 1. & fin. de vſufru. lib. 2. Inſtit. tit. 4. y Caius, l. videamus, l. 19. de vſuf. lib 22. P. tit. 1. z Paul. l. 2. §. quadam, de interd lib. 43. P. tit. 1. a Alex. Cæſ. in l. proprietatis dominium, l. 4. de probat. lib. 4. C. tit. 19. b Trypho. l. quamuis, l. 78. de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3. c Iuſtin. l. in rebus, l. 30 de iure dot. lib 5. C. tit. 12. d Trypho. in l. cùm in fundo, l. 81. de iur. dot. in P. e Accur. in d. l. cum in fundo, ad verbum, quaſi.

indo-

inde exprimi,exiſtimo ſimilitudinem dominij,propter commodum fructuũ;
non verum dominium exprimi. Indicat enim impropriam ſignificationem
vocula,quaſi,& imperfectionem dicti [a].Eo modo intelligenda lex Theodo-
ſij imperatoris [b], dum ait eos,qui patrimoniales principis fundos,& emphy-
theoticarios poſſident, eſſe fundorum dominos : cùm tamen verè domini
non ſint emphyteotæ,ſed illi qui in emphyteoſim dant, rei vocentur domi-
ni [c]. Reddam autem rationem, quare vſuſtuctuarij,vel alij emphyteutæ,qui
in alienatione rerum emphyteoſeos liberi non ſunt,non mereantur domini
nomen, quòd non poſſint de his liberè diſponere in vita,& ſub mortem: in
quibus vera eſt nota veri domini, qui ita pro modulo voluntatis diſponit [d].
Vſusfructus autem cum vita finitur, & repetit proprietatem [e]. Non negarim
tamen vſusfructus dominium dictum fuiſſe à Iuliano [f]. Intelligi autem de-
bet,vt ſit dominium ſecundum vtilitatem. Nam quia vtilitas & commodũ
dominij proprietatis,ad alium,nempe ad fruentem,pertinet,nõ eſt reiicien-
da vtilis dominij appellatio,vt plerique,& malè quidem mea ſententia,ſua-
dent. Nam ratione directi,& vtile dici poteſt: ſicuti in actionibus, vtilem eã
dicimus competere ei,qui non habet ius dominij plenè ceſſum,ſed ad quem
compendium rei pertinere debet: quemadmodum directa competit, ceſſis
plenè iuribus, vt vtrumque probat Alexander Cæſar in hypotheſi [g] hæredi-
tatis venditæ. Neque quicquam prohibet, quin tranſpoſitione ſimilitudi-
nis, aliquid alterius nomen non vſurpet ratione alicuius, veluti quamuis fi-
lium eum dicamus, quem nuptiæ demonſtrãt [h],ex matrimonio conceptum:
nihilominus tamen, & receptum eſt,& filium eum dici, quem adoptamus [i].
Vt & in iure,ne longius abeam, dominium quoddam fictum inueniatur, id 8
eſt,ratione iuris ſine vtilitate adhuc competens,& non adepta re,vel poſſeſ-
ſione,quale in legatis tradunt eſſe,quando à die mortis teſtatoris in legata-
rium recta via tranſire dicuntur [k]. Non enim prodeſt legatario interim lega-
tum,ad acquirẽdum quicquam [l] ex re legata. Dictúmque in mariti ſubſtan-
tiam [m], dotem tranſire, fictione iuris.

a vt apud Paul. in l. in tect. l. 56 de cond. & demonſt. lib 35. P. titu. 1.
b Theod. l. poſſeſſores, l. 22. de fund. patrimon. lib. 11. C. titu. 61.
c Zeno, in l. 1 & Iuſtin. in l. 3. in prin. de iur. emphyt. li. 4. C. tit. 66. d. l. 1. ſi ager vectigal. lib. 6. P. tit. 3.
d §. 1. de leg. Fuſi. Ca ni tollen. apud Iuſtin. l. 9. C. de ſacroſ. eccleſ. l. verbis legis, de verb. ſig. l. 1. ad l. Fal. in P. l. nemo exterus, de iudęis. lib. 1. C. l. in re mandata, C. mã. d. l. 2. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur. lib. 1. P.
e §. finitur, de vſufr. Paul. l. neceſſario, l. 8. § fin. de peric & comm. rei vend. li. 18. P. titu. 6. l. 3. § ſi. quib. mod. finit. vſufr.
f in l. qui vſumfructum, l. 3. ſi vſusfr. pet. lib. 7. P. tit. 6.
g Alex. in l. emptor hæreditatis, l. 5. de hæred. vel actio. vend. lib. 4. C. tit. 36. Impp. Diocle. & Maxim. l. l. poſt quam, l. 7 & in l. ex nominis emptione, l. 9. eod. C.
h l. filium, de ſta. homi. in P.
i tot. ti. de adoptio.
k l. à Titio, de furt. in P.
l glo. in l. vn. §. in nouiſſimo, de cad. toll. li. 6. C. tit. 51.
m l. in rebus, de iur. dot. C.

De poſſeſsione. Cap. 13.

1 *Dominium cœpit à poſſeßione.*
2 *Poßeßio dominium continet aliquando,& contrà.*
3 *Diſtinguuntur poſſeßio, & proprietas.*
4 *Plena poſſeßio cum vſufructu.*
5 *Finitio poßeßionis noua.*
6 *Iuris nomen in antiquis finitionibus poſſeßionis exuperans,cùm ſit facti,vt probatur vſque ad 12. numerum.*
7 *9. Poſſeßio à pedum poſitione.*
8 *10. 11. Poßeßio ab alijs,à ſedium poſitione.*
12 *Poſſeßio propriè corporalium,non incorporalium.*
13 *Animus cum corpore in poſſeßione concurrere debet.*
14 *Per nos ipſos & alios acquirere poßumus poſſeßionem,& poßidemus.*
15 *De diuiſione poßeßionis, vel diuerſis modis poßidendi, ex iure & facto exuberante.*
16 *De poßeßione,quæ plus iuris, quàm facti habet: plus iuris, id eſt,animi, vel incorporei. & 18.*
17 *Hæc poſſeßio ciuilis.*
19 *De poſſeßione quæ habet plus facti, quàm iuris.*
20 *De colorata poſſeßione.*
21 *De ea, quæ plurimum iuris,& plurimum facti habet.*
22 *De ea, quæ nihil iuris habet, & 24.*

Poſſe

23 Poſſe quem incumbere poſſeßioni ciuiliter, naturaliter, vtroque modo: non autem dici ciuilem poſſeßionem.
25 Merè ciuilis poſſeßio.
26 De poſſeßione vacua.
27 Ratione cauſæ poſſeßio diſtincta in eam, quæ cum titulo, & ſine titulo eſt: & quid titulus.

1 IN conſarcinatione Pandectarum, De acquirẽd rerum domi-
nio, titulus præponitur titulo, De acquirẽda poſſeſſione: ordo
tamen mihi videtur inuerſus, de dominio prius, quàm de
poſſeſſione agere. Quia dominium à poſſeſſione cœpiſſe tra-
2 didit Paulus, ex authoritate Neruæ filij [a]: ideò aliquando
poſſeſſionis nomine, & proprietas & ius dominij venit, ſicuti
videtur docere Calliſtratus [b], dum ait: *Si de vi & poſſeßione quæratur, prius co-
gnoſcendum de vi, quàm de proprietate rei*, explicans per nomen proprietatis,
quod de poſſeſſione dixerat. Expreſſius Paulus [c], *interdum*, inquit, *proprieta-
tem quoque poſſeßionis verbum ſignificat: ſicut in eo, qui poſſeßiones ſuas legaſſet, reſpon-
ſum eſt*. Et ita vſurpatur ab Antonino Cæſare [d]. Quanquam Accurſ [e]. aliter
ſentiat. Et Cicero, ad Valerium, *is habet*, inquit, *in Volaterrano poſſeßionem*. Si-
cut & apud eundem, idẽ eſt ius dominij, & poſſeſſio corporalis. Quamobrẽ
& plerunque dominij nomen poſſeſſionem etiam complectitur [f], ſi mens lo-
3 quentis adſit. Verùm quia ſæpe accidit, vt proprietas ad aliquem, & vſusfru-
ctus ad alium, & poſſeſſio ad alium pertineat, permiſceri hæc non oportet in
propria ſubſtantia, vt admonet Venuleius Iuriſcon [g]. Atque idcirco Iabole-
nus [h], poſſeſſionem diſtinguit à proprietate, vt quicquid apprehẽdamus, cu-
ius proprietas ad nos non pertineat, aut non poſſit pertinere, hoc poſſeſſio-
nem appellemus, vtque poſſeſſio vſus ſit, ager autem proprietas loci. Gene-
raliùs Vlpianus [i], nihil commune habere proprietatem cum poſſeſſione di-
xit, quod intelligi debet, in cuiuſque ſubſtantia ſeorſum conſiderata, non
quatenus in alio ſubiecto vel extrinſeca qualitate concurrere: & ita in alio
4 commune quippiam habere poſſunt. Dixit & Iuſtinianus [k] plenam poſſeſ-
ſionem, dum & proprietatem & vſumfructum ſimul exprimere voluit. Et
5 propriè exiſtimarim, poſſeſſionem eſſe actum corporalem in re factum per
quem quis facit, vel re ipſa detinet, vel oſtendit ſe velle eandem rem, & quæ
6 eius ſunt, detinere ſibi, vel alteri cuius nomine facit. Quæ finitio, vt noua,
ita diuerſa ab illis, quas adferunt interpretes [l], à quibus iubens abeo, quòd
bona pars illorum, ius, alij adminiculum iuris immiſceãt: cùm tamen ius nõ
ſit ex ſubſtantia poſſeſſionis, ſed poſſeſſionem vel probam vel improbã red-
dat, poſſeſſione iam præcedente, & exiſtente. Et certè nemo eſt, qui ſi ſynce-
rè poſſeſſionis eſſentiam examinet, non videat eam ob actum, qui interue-
nit, facti eſſe, non iuris. Quod & Iuriſprudentia declarat frequentibus re-
7 ſponſis [m]. Accedit notatio nominis in argumentum: dicitur namque poſſeſ-
ſio, à pedum poſitione, vt vulgò legitur apud Paulum in l.1. de acq. poſſe. Cu-
ius lectio firmari poteſt ex Cicerone [n], dum ait, *Sunt natura priuata nulla, ſed
aut veteri occupatione, vt qui quondam in vacua venerunt*: venire autẽ eſt pedes po
nere. Rurſum alibi [o] *hodierno die primùm, patres conſcripti, longo interuallo in poſ-
ſeßionẽ libertatis pedẽ ponimus*. Eſtq; ſymbolũ adeptionis, poſſeſsionis pedis poſi
tio, eatenus detentionẽ extẽdens, quatenus mens intelligit ſe velle tenere,
vt notat eleganter Paulus [p]. Eſtq; poſſeſſionis nota ſubſtantialis, factum il-
lud poſitionis, vt rudis declaratio mentis, quæ poſteà determinationem ac-
cipit ab expreſſione voluntatis. Conuenit quod ſcriptum eſt in Deuterono-
mio [q] Dei, & in lib. Ioſue [r], *Omnis*, inquit Deus, *locus quem calcauerit pes veſter,
veſter erit*. Et facti eſſe docet etiam alia à quibuſdam emendata lectio [s], di-
centem à ſedium poſitione dictam poſſeſſionem, quaſi poſitionem. Sicut &
legi in Piſanis Pandectis, ait Aleiatus [t], improbans priorem ſententiam,
quam

a In l.1. de acq. poſſeſſ. lib. 41. P. tit. 2.
b Calliſtra. In l. ſi de vi, l. 37. de iudic. li. 5. P. tit. 1.
c Paul. in l. interdũ, l. 83. de verb. ſign. lib. 50. P. titul. 16.
d l. 2. de probat. lib. 4. C. titu. 19.
e Accur. in d. l. 2.
f vt in l. quoties, l. 15. de rei vendic. lib. 3. C. tit. 32.
g In l. permiſceri, l. 52. de acquir. poſſeſſ. in P.
h l. quæſtio eſt, l. 115. de verb. ſign. in P. lib. 50.
i Vlp. in l. naturaliter, l. 12. §. nihil cõmune, de acq. poſſeſſ.
k l. Raptores, l. 42. § bona autem, de epiſc. & cler. lib. 1. C. titu. 4.
l in l. 1. de acq. poſſ. in P. Guill. de Cuneo, & Cynus, in l. l. cet. eod. tit. Alci. in l. quinque pedum, C. commu. diuid. Franciſ. Aparius, tota rub. de cauſ. poſſeſſ.
m l. 1. § adipiſcimur & § ſi vir, l. poſſeſſionem l. 15. de acquir. poſſeſſ. in P. Vlp. l. 1. § Sequoia, ſi quis teſt. lib. eſſe iuſſ. fuer. lib. 47. P. titu. 4.
n Cicero, 1. offic.
o Cice. Philipp. 3.
p l. 1. de acq. poſſeſſ.
q Deutero. c. 11.
r Ioſue, c. 1.
s l. 1. de acq. poſſ.
t Alcia. li. 2. de prin. cap. 4.

quam irridet etiam Laurentius Valla [a] *Quia*, inquit, *neque à Græco nomine πῶς ποδὸς pes, apud Græcos fiat vlla deriuatio vel compoſitio ſimilis, vt pedis, id eſt, πῶς, poſitio, vel poſitio à pede dicatur.* Quibus tamen in hoc non ſubſcribo, quando 9
negant declinationem nominis, à πῶς, fieri non poſſe, cùm ex datiuo πόσι Græco, id eſt, pedibus, & itione Latino exiſtimem componi poſſe, poſſeſſionem, id eſt, πόσι itionem. Quando animaduerterim & apud Græcos, per pedum poſitionem, fuiſſe etiam ſymbolum dominij vſurpatum: dicunt enim ἐκτὸς ἔχειν πόδα, habere pedem extra, pro eo quod eſt, non habere vel deiici à poſſeſſione, exortem vel extorrẽ eſſe alicuius, vt apud Pindarũ in Pythiis [b]:

— φαντὶ δ' ἔμμεν	*i. aiunt autem hoc eſſe*
τοῦτ' ἀνιαρότατον,	*moleſtiſſimum,*
καλὰ γινώσκοντ', ἀνάγκᾳ	*præclara ſcientem (cogi) neceſſitate*
ἐκτὸς ἔχειν πόδα.	*extra habere pedem.*

Sic apud Sophoclem [c],

κἄν τὰ λοίφ' ὅτω φρονῇς,
ἴσως ἂν ἐκτὸς κλαυμάτων ἔχοις πόδα.

Non tamen reiicio, quin & poſſeſſio à ſedium poſitione etiam, ſymbolum 10
acceperit: nam qui regiones olim ſibi elegerunt, & ibi ſedes poſuiſſe dicuntur, vt apud Vergilium [d]:

Hic tamen ille vrbem Patauî ſedéſque locauit, Teucrorum.

Sicut & in ſacris literis etiam, pro ea electione ſedium, dicuntur eligentes, tabernacula figere [e]. Erat enim illa fictio, factum corporale in re immobili vſurpanda, ſimilis ratione finis, poſitioni pedum. Conſequitur enim partem aliquam eius, quod quis poſſidere vult: Sicuti pro poſitione pedum habetur conſuetudinis formula, qua modicum terræ poſſidendæ rei in manu accipitur, vel extremitate pallij, quod teneat aliquis, imponitur, vt notat Innocentius tertius [f]. Quod de reliquis, quæ traditionis inſtar ſunt, intelligi par eſt, de quibus Deo fauente agemus in acquiſitione, quæ per traditionem fit. Vnde liquet, verſari in poſſeſſione factum corporale, non iuris adminicu- 11
lum. Quod firmatur adhuc ex eo, quòd & poſſeſſio ſine iure inueniatur: veluti quando iniuſtam dicimus poſſeſſionem [g], & improbam [h]. Erit & ſine iure, quando naturalis eſt ſola detentio, vel cuſtodia, & ita apud Paulum [i], & ſummos pontifices [k], & alios [l]. Eóque pertinent verba finitionis, quæ de detentione agunt. Dico deinceps in poſſeſſionis finitione, actum fieri corpo- 12
ralem in ea, quo volo intelligi proportionem ad ſubiectum, nempe ad corpus, vt propriè corporalia poſſideri doceam [m], non vtique incorporalia [n]: in quibus quando eis vtimur & diſponimus de eorum negotiis, quandam impropriè & quaſi poſſeſſionem demonſtrationis gratia confingimus, quemad
modum apud Vlpianum [o] legimus. Verba autem illa finitionis, Vel oſten- 13
dit ſe velle eandem rem, & quæ eius ſunt, detinere: admonent duo, primum, & animum cum corpore [p] in poſſeſſione aſſequenda requiri: rurſum, neceſſarium non eſſe, omnem rem vel omnes rei partes, retinere: ſed ſuffi-
cere, ſi aliqua pars eius totius [q] rei determinatæ [r] nomine, apprehẽdatur. At 14
verba illa, Vel ſibi, vel alteri, indicant poſſeſſionem non ſolum per nos ipſos, ſed per alios noſtro nomine, nobis acquiri poſſe, neque facto noſtro ſolùm, ſed & alieno: vt in iis apparet, qui per ſe acquirere poſſeſſionem nequeunt, quia affectionem non habent, veluti infans, furioſus. Interdum & ex cauſis, ex quibus per alios quærimus ignorãtes, poſſumus acquirere poſſeſſionem: veluti ex cauſa peculij [s]. Porrò quòd ad poſſeſſionis ſpecies pertinet, cùm 15
vnum certè genus ſit poſſidendi, eas vt infinitas [t] perſequi, par non eſt: cùm potiſſimùm differentiæ non ſint inter illas ſubſtantiales, ſed ex modis poſſidendi ortæ, vt tot ſint, quot ſunt genera acquirẽdi [v]. Et ita erunt accidentales diſtinctiones. Quas ita breuiter complectuntur [x]: vt alia ſit poſſeſſio, quæ habeat plurimum iuris, alia, quæ plurimum facti: alia, quæ & facti & iuris æquè

[a] Laur. Valla, lib. 2. antido. aduer. Pogium.
[b] Pinda. ode 4. Pythio. antiſtrop. vlti.
[c] Sophoc. in Philect.
[d] Verg. 1. Aeneid.
[e] Geneſ. 16. cum ſimilib.
[f] in c. 1. de conſuet. lib. 2. decret. tit. 4.
[g] in l. 3 §. ex contrario, & l. iuſte poſſidet, l. 3 1. de acq. poſſeſſ. in P.
[h] l. improba, C. eod.
[i] Paul. l. 3. § fin. de acq poſſeſſ.
[k] c. 1. de dol. & contuma. ap. Gregor.
[l] Vlp. l. ex conducto, l. 16. loca. lib. 19. P. titu. 2. Iulia. l. communi diuidũdo, l. 7. § neque, cõmu. diuid. libr. 10. P. titu. 3.
[m] l. 3. de acq. poſſ. l. cùm heredes, l. 23. eod. titu.
[n] Paul. l. ſequitur, l. 4. §. ſi via, de vſuc. lib. 41. P. tit. 3. Caius, l. ſeruus, l. 43. § incorporales. de acq. rer. dom. libr. 41. P. tito. 1.
[o] in l. 3 §. fin. de vi, & vi arma. lib. 43. P. titu. 15. & in l. ſi quis diuturno, l. 10. ſi ſeru. vendi. lib. 8. P. titu. 5.
[p] Pau. in l. quemadmodum, l. 3. & l. 3. de acqui poſſeſ. in P. l. nemo, C. eo. titu. l. 1. § adipiſcimur, eod. in P.
[q] l. 3. de acqui. poſſeſſ.
[r] d. l. 3. §. incertam partem, de acqui. poſſ. in l. locus, l. 26. eod. tit. & in l. ſi fur. l. 32. §. incertam, de vſucap. lib. 41. P. titu. 3.
[s] l. 1. de acquir. poſſ. libro 7. C. tito. 2. l. per procuratorẽ, l. 8. eod. tit. Pau. in l. 1. § item acquirimus, de acqu. poſſ. Vlp. in l. quicquid, l. 4. l. q̃ ſeruus tu⁹, l. 24. eod. titu. Celſus, l. quod meo, l. 18. l. poſſeſſio, §. 1. eod titu.
[t] Paul l. 3. § ſi. de acqui. poſſeſſ.
[v] d. l. 3 § fin. de acq. poſſeſſ.
[x] gl. o l. 2. in verbo, interuenerit, de acquiren. hæred. C. glo. in c. cum ecclĩis, c. 8. in verbo, plus habet facti, de conceſſ. prebẽ. ap. Gregor. Iaſ. in l. ſi ᵭ q pro emptore, de vſucap. in P.

æquè habeat. Sic exaudiendus Conſtantinus [a], dum ait, *nemo ambigit poſſeſſionis duplicem eſſe rationem, id eſt, cauſam duplicem eſſe, vel modum & cauſam generaliter poßidendi: aliam, quæ iure conſiſtit, id eſt, quæ iure traditur: aliam corpore, id eſt, in qua plus facti ſit.* Addo autem ego membrum aliud, vt alia ſit poſſeſſio, in qua nihil iuris ſit, & ita omnes ſpecies continebuntur, eritque perfecta & plena diſtinctio: dummodo & quinto loco poſſeſſionem fictam à iure intellectam ſine actu corporali expreſſo, dicamus. Et ſexto neutrius ſpeciei,
16 ſcilicet vacuam. Plus iuris poſſeſſio habet quàm facti, quando plurimum ex iure mutuatur, vt ait Iulius Paulus [b]. Et ita poſſeſſio non tam corporis, quàm iuris eſt. Iuris autem plurimum, quando ius factum alioquin debile ad quærendum, roborat: vt quando ſtatuit, facto alterius, nempe procuratoris, vel adminiſtratoris, tutoris vel curatoris, alteri poſſeſſionem acquiri [c]. Accedit, vt ea plus iuris habeat apprehenſio in rebus, quæ ob ſui naturam vel magnitudinem corporali modo, vt alia immobilia apprehendi non poſſunt, & lex & ius ex titulo poſſeſſionem dat, cum modico æquipollenti actu corporali: veluti dum aceruus lignorum venditur, vel vini amphoræ: ibi enim quæritur, modico facto poſſeſſio, veluti data cuſtodia, viſu, qui corporalis eſt, traductione, & ſimilibus: in quibus quia magis animus agentium exuberat, & animo apprehendi poſſeſſio dicitur à Iaboleno [d]: & ab animo fit denominatio, non quòd ſolus ſit ſine facto, ſed quia prævaleat. Non ſecus ac in contractuum formulis dicimus, alios re, verbis alios, alios literis, alios conſenſu fieri [e]: eò quòd in aliquibus magis res inſpicitur, in aliis quod dicitur, in aliis ſcriptura, in aliis conſenſus, vt in contractuum tractatione Deo fauẽte dicemus. Et ita à prædominante fiet denominatio [f]: atque poſſeſſio plus animi, quàm facti habens, animo fieri dicetur, & facti tamen habet ſubſtantiam. Nam ſi omnino à iure penderet ius illud, non poſſeſſio bonorum, ſed potius bonorum poſſeſſio dicenda, quæ iuris magis, illa autem corporis, vt
17 ait Vlpia [g]. Neque aberrabimus, ſi dicamus hanc poſſeſſionem, quæ plus iuris habet, eſſe ciuilem, cuius ſeruus capax non ſit [h], etſi capax naturalis: Eò quòd quantum pertinet ad ius ciuile, pro nullo habeatur. [i] Et ideo aliud tenere, quod naturalem dicitur habere poſſeſſionem, aliud poſſidere, ſcilicet
18 iure ciuili. Sed & notandum eſt, aliquando plus iuris, id eſt, incorporeæ ſubſtãtiæ ineſſe poſſeſſioni [k], poſt adeptionem eius, quàm fuerit in ipſa adeptione. Siquidem in adeptione, vt dictum eſt, & corporale factum, & animus exigitur, cùm tamen illa retineri animo ſolo poſſit, vt reſcripſerunt Cæſares Diocle t.& Maximia [l], & Paulus [m]. Quod certè, ſi rem ſeriò perpẽdamus, eſt potius ius poſſeſſionis, quàm poſſeſſio: hoc eſt, id potius erit, quod per poſſeſſionis legitimam & iuſtam aſſecutionem quæſitum eſt. Sic enim mea ſententia intelligenda ſunt iura [n], quæ meminerũt de iure poſſeſſionis. Ius quippè ex facto oritur, & in cauſa ius poſitum, vt monuit Alphenus iuriſc [o]. & ex facto pacti, ius etiam naſcitur, vt dixit Paul [p]. Et ideò, quia hæc retentio ciuilis non indiget corporis miniſterio, vel facto alio, accidit vt à diuerſis, diuerſo tamen modo, res eadem poſſideri poſſit in ſolidum [q], ſcilicet animo, corporali detentione apud alium exiſtente, veluti in depoſito [r], & commodato [s]: apparet melius, & expreſsè in præcario apud Pomponium [t], alio ita iuſtè animo, aliò iniuſtè corpore detinente. Siquidem nec naturalis poſſeſſio, apud diuerſos vel iuſtè vel iniuſtè eiuſdem rei eſſe poteſt ſimul & eodẽ tempore, neque vna eadem ciuilis, vt ait Vlpianus [v], Paulus [x], & Iulianus [y].
19 Porrò poſſeſſio, quæ plus facti quàm iuris habet, ſua etiam habet exempla: veluti quando nos ipſi corpore & animo noſtro eam nanciſcimur, & ius quidem eam probat, ſed nihil præter naturam poſſeſſionis, fingit [z]. Eſt & aliud exemplum, ſi cum titulo quidẽ à iure probato, res poſſidetur, ſed aliundè prohibeatur detentio, propter incapacitatem perſonæ, vel aliud iuris im-
20 pedimentum: Ea enim tunc plus facti, quàm iuris habere dicitur [&]. Poteſt &

a Conſtanti. in l. nemo ambigit, l. 10. de acq. poſſ. li. 7. C. titu. 32.
b l. poſſeſſio l. 49. de acqui. poſſeſſ. in P.
c d. l. poſſeſſio quoque, l. 49. de acq. poſſeſſ. Paul. l. 2. pro ſolu. lib. 41. P. titu. 4.
d in l. quarumdam rerum, l. 51. de acquir. poſſeſſ. in P.
e §. fin. de oblig. lib. 3. inſti. tit. 14. Pau. l. 1. §. 1 de actio. li. 44. P titu. 7.
f l. quæritur, de ſtat. homi. lib. 1. P.
g l. 3. de bono. poſſ. lib. 37. P. tito. 1.
h Vlp. in l. ſtipulatio iſta, l. 38. §. hæc quoque de verb. oblig.
i l. quod attinet, l. 32. de reg. iur. lib. lib. 50. P.
k l. 1. de rer. diuiſ. 10 P.
l l. licet, l. 4. de acq. poſſeſ. C.
m Paul. l. qui vniuerſas, l. 30. §. quod per colonum, de acq. poſſeſſ. in P.
n peregre, l. 44. de acqu. poſſeſ. l. non ideo minus, l. 5. de libe. cau. lib. 9. tit. 10. l. ſi ea res, l. 32. §. 2. de actio. emp. l. ſi quis ad ſe fundum, C. de vi pub. cum ſimilib.
o l. ſi ex plagis, l. 52. §. 10 cliuo, ad l. Aquil. li. 9. P. tit. 2.
p in l. ſi vnus, l. 28. §. pactus ne peteretur, verſ. ſed ſi pactũ, & verſi. quod & in ſpecie, de pact. libr. 2. P. titul. 14.
q Paul l. ſi duo, l. 3. vti poſſid. lib. 43. P. titu. 26.
r l. licet, l. 17. depoſi. lib. 16. P. tit. 3.
s l. rei commodatæ, l. 8. cum l. ſeq. commod. lib. 23. P. titul. 6.
t 10 l. & habet, l. 15. §. eum qui, de precar. libr. 43. P. titul. 25.
v l. ſi vt certo, l. 5. §. ſi duobus, commod. lib. 13. P.
x l. 3 §. ex contrario, de acqu. poſſ. in P.
y l. duo in ſolidum, l. 19. de procu. in P.
z vt in l. 1. & 3. de acq. poſſ. in P.
& c. cum dilectus, c. ſ. § auditor, de conceſſ. præb. lib. 3. decretal. tit. 8.

dici huius generis poſſeſſio colorata. Nam ſicut annotat communis interpres ad Pragmat. Sanctio [a], & Abbas Panormita [b]. poſt Calderinum, Antoni. & Immol. quando defectus poteſtatis non eſt in conferente titulum beneficij, nec inducitur priuatio à iure vel ab homine, talis poſſeſſio dicetur colorata. Meminit & inter Iuriſconſultos de colore & titulo poſſeſſionis vel traditionis, Marcellus [c]. Sed & ea plurimum facti habet, quæ continuationem vſus poſtulat: quę exigitur in præſcriptionibus, vt me docuit Papinianus [d]. Plurimum iuris & plurimum facti dicunt poſſeſſionem habere inter- 21
pretes eam, quæ per procuratorem quæritur nobis ignorantibus, & tamen non quæritur vſucapiendi per eam acquiſitionem facultas [e], differens ab ea quæ plus iuris habet, quando in cauſa peculiari tantùm datur etiam vſucapiendi occaſio. Nihil iuris habet poſſeſſio ea, quando iure non probatur de- 22
tentio, vel quando ex detentione ius poſſeſſionis non naſcitur. Ita qui iniuſtè rem alterius occupat, poſſidet quidem, naturali detentione: ſed quod ad iuris vtilitatem, tenere potius ſolum, quàm poſſidere dicitur ab Vlpia [f]. Eſtq; iſtius ordinis malæ fidei detentio, quæ tamen poſſeſſio dicitur [g]. Similiter ea quæ improba, quæ'ue iniuſta, quæ ſine præcedente titulo, quæ ius non dat, vt aiunt CC. Diocle. & Maximi [h]. item ea quæ violenta, & clandeſtiua eſt, apud Vlpianum [i]. Exiſtimatur in iure vſuſfructus habere tantùm poſſeſſionem naturalem ab Vlpiano: quia quòd pertinet ad ciuilem, non dicantur poſſidere vſufructuarij [k]. Neque etiam is qui rem accipit, ſi non habeat animum poſſidendi, poſſeſſor dicitur [l]. Et qui aliis poſſident, & aliorũ nomine, ratione quidem iuris poſſeſſores non dicunrur [m]; verùm ratione facti, & naturalis detentionis, tales dici poſſunt ſecundum Pomponium [n], &
Alexandum Cæſarem [o]. Quamobrem oportet inde annotare, poſſe aliquẽ 23
& ciuiliter aut naturaliter, vel vtroque modo, incumbere poſſeſſioni, veluti monnit Vlpia [p]. non tamen dico poſſeſſionem ciuilem, cùm facti & corporis dixerimus, ſed poſſe ei incumbere ciuiliter, & ciuiliter poſſeſſionis ius haberi. Ad naturalem etiam pertinet poſſeſſionem, ea quæ præcaria dicitur, 24
quam quis habeat quandiu tradenti placuerit [q]: pertinet & ille ingreſſus, qui iure familiaritatis in prædio amici conceditur, qui ſine animo poſſidendi fit, vt ait Paulus [r]. At poſſeſſio quæ ſolùm ex iure pendet, merè ciuilis ap- 25
pellari poteſt, in qua ius ciuile rem trãsfert ſine corporali facto, operatúrque retinendi poteſtatem, licitam, legalem, vel legitimam dicere poſſumus: veluti conuentio legitima dicitur ea, quæ & lege tantùm vim habet [s]. Huius exemplum, in ſuis liberis, qui continuare vel aſſequi poſſeſſionem bonorũ paternorum, ſtatim à morte patris ſine aditione dicuntur [t]. Quod ex conſuetudine generali Galliarum, tractum eſt ad omnes hęredes, qui non egeãt corporali aditione, ſed mortuus poſſeſſionem cenſeatur dare hæredi, quod dicunt, *le mort ſaiſit le vif.* Ad quam conſuetudinem edidit commentaria D. Andreas Tiraquellus. Et de illa ferè omnes conſuetudinarij tractarunt [v]. Quæ certè poſſeſſio verè ciuilis, & potius quàm ea quæ à iure ſuis defertur, quæ propriè continuatio poſſeſſionis, quam habebant viuente patre, dici poteſt, vt ait Paulus [x]. Poſtrema autem poſſeſſionis ſpecies, vacua dicitur, quã 29
exiſtimo eſſe, veluti ſubiectũ diſpoſitũ ad recipiendũ modũ poſſidendi, vel ciuilem, vel naturalem, iuſtè vel iniuſtè, quando ſcilicet res, nec animo, nec corpore alicuius tenetur, vt notat & firmat exemplis Accurſius [y]: alioquin enim ſi quis alius poſſideat, vel animo vel detentione corporali, vacua non eſt poſſeſſio, vt ait Paul. Iuriſconſ [z]. Huius generis erunt poſſeſſiones bonorum vacantium [a], & deſertorum [b]. Similiter ea que nullius ſunt, quæ vt vacua primò occupanti cedunt [c], Sunt huiuſmodi res diuini iuris, & ſacræ [d], &

a glo. in §. 1. in verbo coloratum, de pacif. poſſeſſ. in pragma. ſanctio.
b Panor. in c. cũ noſtris, rol. ſi. de conceſ. præben. Ludoui. Gomes, ad regu. de trienn. poſſ. q. 17.
c Marcel. in l. Sulpicius, l. 50. de dona. int. vir. & vxor. li. 44. P. tit. 2.
d Papin. l. denique, l. 19. ex quib. cauſ. maio. lib. 4. P. ti. 6.
e l. 1. C. de acqui. hæred. l. 2. pro ſolut. lib. 41. P.
f in l. 1. §. quod ait prætor, quor. lega. lib. 43. P. titu. 3.
g l. 3. §. fin. de acqui. poſſ.
h l. improba, l. 7. de acqui. poſſ. li. 7. C. tit. 32.
i l. clam poſſidere, l. 6. in princ. & §. fi. de acq. poſſeſ. in P. l. 1. & tot. titu. de vi & vi arma.
k l. naturaliter, l. 12. de acq. poſſeſ. in P. Caius, in l. acquiri tur, l. 10. de acq. rer. dom. lib. 41. P. tit. 1. Marcia. l. ſi id. dũ, l. 15. qui ſatiſd. cogan. li. 2. P. tit. 8.
l l. 1. §. per procuratorem, de acquirẽ. poſſeſſ.
m Valenti & Valẽtin. in l. 2. C. de præſcr. 30. vel 40 anno. lib. 7. tit. 39.
n in l. ſi colonus, l. 31. de acqui. poſſ. in P.
o l. 1. commu. de vſu cap. li. 7. C. tit. 30.
p in l. 3 §. fi. ad exhibend. lib. 10. P. tit. 4. & l. 1. §. deijcitur, de vi & vi armata. li. 43 P. tit. 15.
q l. & habet, §. cùm quis, de præcar. in P. l. in rebus, §. meminiſſe, & l. certe §. ir qui rogauit, eod. titu. l. ſi quis ante, de acq. poſ.
r l. qui iure familiaritatis, l. 41. de acquiren. poſſeſſ.
s l. legitima conuentio, de pact. lib. 2. P. titu. 14.
t Pau l. in ſuis, l. 11. de lib. & poſth. li. 28. P. tit. 2. Caius, l. in ſuis, l. 14. de ſuis & legit. hæred li. 38. P. tit. 17.
v Boerius in conſuet. Bituri. tit. de teſtam. §. 6. Ioã. Faber, in §. ſui heredes, de hære. quali. & differ. Guil. Bened. in repett. cap. Raynut. in verb. mortuo. Barthol. Chaſſ. in. tit. de ſucceſſio. § 1. in cõmẽta conſuet. Burg.

x Pau. in l. 2. §. fin. pro hærede, lib. 41. P. titul. 6. y Accur. in l. fin. in verbo vacuam, vnde vi, lib. 8. C. titu. 4. & in l. nec idcirco, in verbo in vacuam, de fid. inſtr. lib. 4. C. tim. 21. & in l. improba poſſeſſio, in verbo in vacuam, de acquir. poſſ. lib. 7. C. titul 32. a l. 1 §. 3. iuncta l. ſeq. de actio. emp. lib. 19. P. titu. 1. c l. 4. & in. titu. de bon. vacan lib. 10. C. titul. 10. b l. 1. & in. titul. de omni agro deſer. lib. 11. C. titul. 58.
z Caius, in l. 3. & 5. de acqui. rer. dom. lib 41. P. titul. 1 § feræ beſtiæ, de rer. diuiſ. lib. 2. Inſtitu. titu. 1. d l. 1. de rer. diuiſ. lib. 1. P. titu. 1. §. nullius, §. Sanctæ, eod. tit. apud Iuſtin. facit tit. ne quid in lo. ſac. Paul. l. qui vniuerſas, l. 30. de acq poſſeſſ. in P.

quæ

quæ publicæ ſunt [a], aliæq́; quæ extra commercium ſunt hominum, quarum vacua poſſeſſio, quia nullus poſſideat propriè: ſicuti Vlpianus vacuas dicit tabulas, in quibus nihil ſcriptum reperitur [b]. Et ex his abſoluta patet poſſeſſionis diſtinctio, ratione quorum quis poſſeſſor dicitur, & poſſeſſorium com
27 petit remedium. Cæterùm, ratione cauſæ, quæ ius poſſidendi tribuit, dupliciter quis poſſidere dici poteſt: vel cum titulo, vel ſine titulo. Eſt autem titulus, inſcriptio vel compendiaria ſignificatio, & ſignum [c] maius aliquid demonſtrãs. Ad quam finitionem omnes tituli variæ acceptiones referuntur, de quibus interpretes tractāt [d]: dicerent Græci ἐπιγραφὴν. Quamobrē cauſa ex qua ſuſtinetur, vel conceditur, vel nominatur poſſeſſio, dare titulum dicitur poſſeſſioni: isq́; iuſtus in omni poſſeſſione ad præſcribendum requiſita deſideratur [f], vt poſteà Deo fauente in vſucapione explicabitur. Eò referuntur rubricæ, & earum leges: Pro ſoluto [g], quando rem in ſolutum datam tenemus: Pro emptore, quando ex vera emptione ſequitur traditio [h], vel ex negotio emptioni proximo [i]: dummodo emptio iure approbetur. Nam illicita, vel rei inalienabilis emptio, non dat titulum [k]. Item pro tranſactione, quando ex cauſa tranſactionis poſſidetur [l]: Pro hærede, quando extraneus, non ſuus [m] verè inſtitutus poſt mortem, & non in vita [n] teſtatoris, res hæreditarias vt hæres poſſidet. Cui affinis poſſeſſio bonorũ à prætore conceſſa [o], dicitur. Quod ſi quis alioquin donationis capax, ex ea cauſa poſſideat, pro donato poſſidere dicitur à Paulo [p]. Et ſi occupetur res ablegata omnino ab alio, ſequitur titulus, pro derelicto, & ſimilis nominis poſſeſſio [q] eadem dicenda. De aliis, vt pro dote [r], pro legato [s], pro ſuo [t]. His accedit poſſeſſio prætoria, quando authore prætore quis poſſidet: iuſtè enim poſſidere dicitur, ſecundum Paulum [v], potiſſimum quando iudex non quidem ex primo, ſed ex ſecundo decreto, iubet rem non cauentis de damno infecto, poſſideri [x], vel per adiudicationem [y], vel per aſſignationem [z], vel per adiectionem [a]: ſicuti & titulus poſſeſſionis per ius accreſcendi [b], non ſecus quàm ex inſtitutione poſſeſſioni accedere poteſt [c]. Sine titulo poſſidens, dicitur ſimpliciter pro poſſeſſore poſſidere, quando cauſa nominata vel expreſſa probata in iure, non dat cauſam poſſidendi: ſicuti in poſſeſſione rei donatæ inter coniuges, quæ, quia nullo titulo donationis iure probatur [d], facit poſſeſſorem detentorem pro poſſeſſore [e]. Sic etiam & prædo, dicitur pro poſſeſſore poſſidere [f].

a l.1. & l. in tantum l.6. de rer. diuiſ. lib. 1. P. titul. 8. cum ſimilib.
b Vlpia. in l. ſi hinc, l. 11. de inoff. rup. lib. 18. P. titu. 7.
c Cano. conſuetudo. 16. q. 6.
d glo. in c. fin. de off. archiepiſ. in verba titulis, glo. in c. dudum, in 4. de electio. in verbo intitulatam, lib. 3. decretal.
e §. titulos, de manda. princ. in authē. col. 3. titu. 3. l. 2. & tot. ti. vt nemo priuat. titu. præd. ſuis vel alien. &c. libr. 3. C. titu. 16. l. 1. de ijs qui potentio. nomi. tit. præd. affig. &c. eod. lib. C. titu. 25.
f c. ſi diligenti, de for. compet. l. pen. de vſucap. pro hærede lib. 7. C. titul. 29. l. nulla, C. de rei vēdic. l. diuturna, C. de præſcrip. long. tempo. l. Celſus, de vſuca. in P.
g l. 1. pro ſolut. libr. 41. P. titu. 4.
h Paul. l. 1. pro emp. lib. 41. P. tit. 5.
i Caius, l. 1. & Vlp. l. 3. eod.
k l. 2. 3. & fin. de vſucap. pro empto. li. 7. C. titu. 16.
l l. pen. eod. titu. C. de vſucap. pro empto.
m l. 2. C. de vſucap. pro hær. lib. 7. titu. 29. l. 2. §. fi. eod. titul. P.
n l. 3. pro hærede in P. l. 3. C. eod. tit.
o Vlpia. l. pro hærede, l. 11. de petit. hæred. lib. 5. P. tit. 3. §. ſequens, de interd. lib. 4. inſtitut. iur. ciuil. tit. 15.
p l. 1. pro donato, lib. 41. P. titu. 7. l. 1. C. eod. lib. 7. titu. 27. q tot. titu. pro derelic. libr. 41. P. titul. 8. r titu. pro dot. lib. 41. P. tit. 10 & de vſucap. pro dote lib. 7. C. titu. 28. s titu. pro lega. lib. 41. P. titul. 9. t titu. pro ſuo, lib. 41. P. titul. 10. v l. iuſte. l. 11. de acquiren. poſſeſſ. in P. x Paul. in l. 4. §. fi. & Iulia. in l. ſed ſi rei, l. 5. commu diuid. lib. 10. P. tit. 3. l. 1. ſi ex noxa. cauſ. aga. in P. y § ti de publ iudic. lib. 4. inſti. l. 1. § fi. & l. 3. & 4. fin. regund. in P. z §. 1. de aſſignat. liberto. l. 1. eod. titu. P. a §. 1. de eo cui liberta. cau. bon. addicun. l. 2. de fideicom. libert. in P. b l. qui patri. de acquiren. hæred. in P. c §. fi. de hæred. qualit. & differ. ap. Iuſtin. d in l. 1. 2. 3. de donatio. int. vir. & vxor. in P. l. donationes quas parētes, C. eod titu. e Vlp. in l. quod vxor viro, l. 16. de acquiren. poſſeſſ. in P. & in l. nec vllam, l. 13. §. item in titulo pro donato, de petit. hæredit. lib. 5. P. titu. 3. f Vlp. l. pro hærede, l. 11. & in l. nec vllam, §. omnibus, de petit. hæred. in P. § ſequens, de interd. lib. 4. inſtitut. iur. ciuil. titu. 15.

De rerum diuiſione, ratione dominij, & poſſeſsionis: & paraſceue ad ſequentem librum. Cap. 14.

1 Rerum diuiſio. Diuini iuris res, ibid. Humani iuris res, ibidem.
2 Sacra res quæ ſint.
3 Templum quare Græcis ἱερὸν, & ναὸς. Templa quare olim dicta fana, ibidem.
4 Templa quandoque deſinunt eſſe ſacra.
Sacrum per tranſlationem, ſacrum dici patrimonium principis, ibid.
5 Religioſæ res quæ ſint.
Sacrum & religioſum quandoque confundi, ibid. Religioſum quid ſit, ibid.
6 Sanctæ res quæ ſint. 7 Humani iuris res, quædam ſunt pura, quædam profana.
Prophanum quid ſit, ibidem.
8 Publicæ res quæ dicantur. 9 Res quæ in nullius bonis.
10 Res quæ ſint natura communes
11 Quibus ex cauſis diſceſſum fuit à communione.

EXPLICATA ratione proprietatis & dominij, ſequitur vt 1
diſtinctiones rerum quæ in illis variæ ſunt, tradamus. Res ita-
que [a] aut diuini aut humani iuris ſunt, hoc eſt, vel ſunt in
Dei vel diuorum, vel in hominum iure, dominio, aut
poſſeſsione: corporales aut incorporales. Diuini iuris, res ſa-
cræ, religioſæ, ſanctæ: quæ in nullius videlicet hominis domi-
nio ſunt [b]. Humani iuris, aut publicæ, aut priuatæ, aut nullius [c]. Publicæ,
aut communes omnium, aut vniuerſitatis [d]: quæ vſu, non proprietate com-
munes ſunt. Priuatæ, quæ ex his quæ nullius ſunt, ſingulorum fiunt. Nullius,
ſunt non occupata, hæreditates nõ aditæ, & ſimilia. Sacræ res ſunt, quæ pu- 2
blicè dedicatæ ſunt, vel in ciuitate, olim principis aut populi, nunc pontifi-
cis authoritate [e]. Et ſacra quædam publica & priuata, à Paulo iuriſconſulto
conſtituuntur [f]. Templa iuris diuini & ſacra ſunt, quia inibi domus Dei [g].
Idq́; monent tituli. De ſacroſanct. eccleſ. & de cõſecra. eccleſiar. Erant & pro
templis conſecrata olim nemora, luci, potiſſimùm apud idololatras [h]. Nec
alia templa fuiſſe Germanis antiquitus quàm nemora ſcribit Cornel. Taci-
tus [i]. Et Græcis ἱερὸν [k], templũ dicitur, quaſi ſacrum. Et νεὼς, διὰ τὸ ναίειν ἐν αὐτῷ 3
τοὺς θεοὺς, quod in ipſo dei, vt ipſi plures falsò putabant, habitarent. Et Varro [l],
fana templa dicta notat, quòd conſecrando ipſa, pontifices locuti ſeu fati fi-
nem feciſſent. Quare & templa ſacræ res ſunt, & per pontifices Deo conſe- 4
crata: quæ deſinunt eſſe aliquãdo ſacra [m], & fiunt profana per euocationem
ſacrorum [n], ſi liberentur à ſacris vel per coemptionem à pontificibus [o], vel
ſi ab hoſtibus capiantur [p]. Tranſlatio porrò fit appellationis ſacri ad plera-
que alia, vt ad patrimonium principis [q], quia & conſecratur princeps, & vn-
gitur [r]. Religioſæ res erant, quas quiſque priuatus piis vſibus conſecrabat, vt 5
ſi ſepulchrum faceret [s]: hodie tamen non licet priuatis ſine authoritate Epi-
ſcopi facere locum religioſum [t]. Sunt enim Chriſtianis publica cœmiteria
conſecrata. Dicuntur & religioſæ domus, quæ & ſacræ [v]. Atque iſtæ appella-
tiones ſacri & religioſi confunduntur aliquando, quia & erga Deum religio
dicta eſt [x]. Et Maſſurius Sabinus, religioſum eſſe dixit, quod propter ſancti-
tatem remotum ac ſepoſitum à nobis eſt [y]. Sanctæ res ſunt, quæ ab iniuriis 6
hominum defenſæ atque munitæ ſunt [z]. Quales portæ, muri ciuitatis, quo-
rum violatoribus capitalis dicta eſt pœna [a]. Sic & ſancti legati, & ab omni
iniuria tuti [b]. Et hæc pauca nunc pro ſacrarum, religioſarum, & ſanctarum
rerum explicatione ſufficiant. Plura enim tradimus paulò pòſt, & in crimi-
nibus, titulo de ſacrilegiis. De rebus humani iuris ideo agemus ſtrictius: hu- 7
mani

a Hæc diuiſio ponitur in l. 1. 2. 3. 4. de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.
b l. 1. de rer. diuiſ. in P. §. nullius, eod. titul. ap. Iuſtin. §. ſanctæ, eod.
c l. 2. de rer. diuiſ.
d §. 1. 2. 3. 4. de rer. diuiſ. apud Iuſtinia.
e Mart. l. in tantum, l. 6 §. ſacræ, & Vlpia. l. ſacra loca, l. 9. de rer. diuiſ. Macrob. lib. 3. in ſom. Scipio. c. 3. & Gellius.
f l. ſacrilegij capite, l. 9. ad l. Iul. pecul. lib. 48. P. titu. 13.
g Matthæi. 19. 3. Regum. 7.
h Exodi. 34. Deutero. 7. 12. & 16. Cornel. Tacit. lib. de morib. Germanor.
k Iulius Pollux, lib. 1. onomaſt. c. 1.
l Varro 3. de ling. Lat. 3.
m l. inter ſtipulantẽ §. ſacram, de verb. oblig. in P.
n l. ſacra, 9. §. 1. de rer. diuiſ. in P. Macrob lib. 3. cap. 8.
o Cicero, pro Muræna.
p l. cum loca, l. 36. de relig. & ſumptib. funer. lib. 11. P. titul. 7.
q text. & gloſſ. in §. abſurdum, vt omnes obed. iudic. prouinc. in authent. l. 1. de indictio. lib. 10. C.
r c. 1. §. vnde, de ſac. vnctio.
s § religioſum locum, de rer. diuiſ. l. 2. de relig. & ſumpt. funer. in P.
t C. abolendæ, de ſepultur.
v titu. de religio. domib.
x l. vt vim, de iuſti. & iur.
y Vide late Gellium, lib. 4. noct. Atticar. cap. 9.
z l. Sanctum eſt, l. 8. de rer. diuiſ. § Sanctæ, eod. apud Iuſti ni. a.
a l. fin. de rer. diuiſ.
b l. ſi quis legatum, l. 17. de legat. libr. 5. P. titu. 7.

mani iuris ſunt, quæ in conſortio hominum ſunt, diuini enim iuris nullius in bonis ſunt [a]. Quæ humani iuris ſunt,& puræ res dici poſſunt:ita locus purus,qui neque ſanctus,nec ſacer, neque religioſus eſt [b]; Profanum quoque quaſi procul à fano,& à rebus templorum [c],dictum. Et profanum id propriè Trebatius dici ait,quod ex religioſo vel ſacro,in hominum vſum proprietatémque conuerſum eſt [d]. Publicæ res,quaſi populicæ,& publicum, quaſi populicum,quòd omnibus patet [e]. Vlpianus publica exiſtimat [f], quæ publico vſui deſtinata ſunt, vt areas,inſulas, agros, vias publicas,itinera publica. Sic
8 ædes ſacras vocat publicas Philippus imperator [g]. Item nomine publicarũ rerum, res vniuerſitatis dicuntur, ſiue municipij cuiuſque ab Vlpiano [h]: Nam municipibus ad exemplum reipublicæ, permiſſum eſt habere arcam communem, réſque alias communes [i]. Propriè tamen publicum, ad ſtatum rei Romanæ pertinere dicitur,& populi Romani [k]. Quare & fiſcus, qui pecunias vectigales populi colligit, publicas pecunias dicitur habere [l]: vt & res fiſci, res imperij dicuntur [m],& propriæ principis, qui pro repub.inuigilat [n],& vt & quæ militibus pro republ.vigilantibus aſsignantur,communẽ cauſam & publicam habere videntur [o]. Sic latius patet publicum,quàm vniuerſitatis.Et publica dices flumina,vias regias,& publicas, portus, & ſimilia, quæ vndecunque venienti populo vſum communicant [p]:at vniuerſitatis dices ea tantùm, quæ communia ſunt ſolùm municipibus eius loci vel ciuitatis,vt ſtadia,theatra,paſcua,nemora, & id genus ſimilia [q]:quæ tamen ſingulorum,vt ſingulurum non ſunt,ſed ſingulorum municipij, vt vniuerſorum, id eſt,quibus nullus ex municipio, vt bonis propriis poteſt vti, vt alios prohibere poſsit,ſed quibus vtatur, vt cõmunibus [r].Vniuerſitas ita rerũ, & res & iura continebit ex ſententia Vlpia [s].Eritque congregatio, videlicet rerũ, vel perſonarum, vel iurium,quæ vnum quid faciat. Neque dicetur vniuerſum poſsidere, qui ſeparatas rei partes poſsidet [t]. Et vniuerſitatem tantùm
9 poſsideri,non ſingulas partes dixit Paulus [v]. Res quæ nullius in bonis ſunt, diuini iuris ſunt, vt dixi, ab hominum commercio exemptæ [x]. Sunt & alia quæ hominibus communia contingere ſingulis poſſunt, & tamen nullius
10 ſunt: vt aër,aqua profluens, mare, littora [y], hæreditas quæ nondũ adita eſt [a]. Ferunt quoque,natura omnia fuiſſe & eſſe communia,id eſt, omnibus vtenda communi vſu propoſita, & iure naturæ & diuino. Cuius rei extant veſtigia apud iuriſconſ. qui feras captas & euadentes,priſtinam libertatem naturalem recipere aiunt [c]. Et Cicero dicebat, *ſunt priuata natura nulla* [b]. Sed nos de his plura, & de neceſſaria diuiſione communitatis in 3. lib. præludior.
11 optimi Iuriſc.c.4. & ſequentibus. Quare hîc plura non ſubiungam. Præterquam,quod paucis accipies,ex illa communione neceſſariò peruentũ fuiſſe iuſtis de cauſis ad diuiſionem:primò,quia communio rerum parere ſolet diſcordiam [c]: dehinc,quòd communio habeat rerum gerendarum difficultatem [d],& naturale vitium eſt,negligi quod cummuniter poſsiderur [e], vtq́; ſe nihil habere,qui totum non habet,arbitretur: denique, ſuam quoque partẽ quis corrumpi patitur,dum inuidet alienæ [f]. Exemplo ſint illi quantumuis probi viri, Abraham, & Loth, qui diu in communione viuere nequierunt ſine iurgiis [g], neque Iacob cum ſocero Labano [h]. Tertiò,& habemus authorem ſapientiſsimum diuiſionis,Deum,qui piſcibus, aquam : auibus, aërem: aliis terram, pro diuerſa diuiſit natura:diuiſit & gentes [i], & ſeparauit filios hominum [k], diſtribuíque voluit terram ſubactam à filiis Iſrael [l]. Atque 4. loco,& ius gentium docuit diuidere [m]. Proinde ſingulorum res fieri oportuit, hoc eſt, ex illa rerum communione, in mancipium & ius venire proprium cuiuſque: iſtæq́; res ſunt priuatæ, quæ in alicuius iure & bonis ſunt [n], vel liberæ,vel ſeruientes, vel communes inter priuatos,vel confuſæ.

a §.nullius, de rer.diuiſ.Paul.l.1.eod.titul.in P.c.ſemel,c.51.de regu.iur.in 6 l.inter ſtipulantē,§.ſacrã, de verbo obligat.can.ligna,c. veſtimenta, de cõſecrat. diſt. 1.
b l.2.§.prioria,de relig.& ſump.funer. l.1.de mort. infer. in P.
c Varro, libr. 5. de ling.Lat.
d Macrob.lib.3.ſaturnal.c.3.
e Iuſtin. in §. conſequẽs,de ſuſpec.toto.lib.1.inſti titu.26 § 1.de pub.iudic.Vlpia.l.1.§. cõſequens, de ſuſp. tutor.libr.26 P.titul.10.
f Vlp. in l.2.§.publici loci, ne quid in loc.publ. libr.43. P.titu.8.
g l. acceptam, C. de vſur.lib.4.titu 32.
h Vlpia.in l.1. quod cuiuſ. vniuerſitat. nomi.lib.3. P.ti.4.
i d l 1.§ quibus permiſſum, quod cuiuſ.vniuer.no.
k Vlp.in l.bona ciuitatis,l.15. & l. cum qui vectigal, de verb. ſign.§.fin.de iuſti & iur. l. 1. §. huiꝰ ſtud j,eo.T P.
l glo.in l. in prouincijs, in verb. fiſcalia, de numera. & actuar.lib.12. C.titul.50.
m §.res fiſci, de vſucap.
o l. 2. §. 4. ne quid in loc. publ. in P.
o l. Lucius, de euictio.in P.l.ita verberatus,§.fi.de rei vendicat P.
p l.flumina,de rer.diuiſ.
q Mart.in l.in tantũ, §.vniuerſitatis, de rer.diuiſ.
r l.ſunt.§.1.quod cuiuſque vniuerſit.
s Vlp. in l. item veniunt,l.20 §.fi. de petit.hæred. lib.5. P.titul.3.
t Iabol.in l.eum qui ædes,l.23. de vſucap.lib.41. P.tit.3.
v Paul.in l.2 §. cùm fiunt, verſic.1. pro emptore in P.lib.41. titu 5.
x l. 1 de rer. diuiſ.in P §.nullius,eo. ap. Iuſtin.
y Martia.in l.2.& 4. & Florenti.in l.3. de rer.diuiſ.§ 1.2.3.4.eod.tit. ap.Iuſtinia.
a l.2. de rer. diuiſ. l. ciua qui, de reb. cred in P.
a ca.1.& can.ius naturale, 1. diſt. can. quo iure,8.diſtin. Anacarſ epiſt. vlt. ad Craſum.
b Cicero, 1. officio.

c Caius, l. naturalem autem l.5. de acqui.rer.dom.li.4 P.tit.1.§.feræ,& §.naturalem,de rer.diuiſ.ap.Iuſtin. d Papi.in l.cõm pater,l.7 a §.dulciſſima,de leg.2. e Vlp.in l.qui neque,l.1.de reb.eor.qui ſub tut.li.27.P.ti.9. f l.2.quan.& quib.quar.pars debea.li.10.C.ti.34. g Geneſ.13. h Geneſ.30. i Geneſ.10. k Deutero.32. l Ioſue,ca.9.18.21. m l.hoc iure,de iuſt.& iur.cap.ius gentium,1.diſt.§.ius autem gentium,de iur. natur.ap.Iuſtin.§ ſingulorum,de rer diuiſ. o §.1.de rer.diuiſ.l.1.eod.titu.in P.l.1.§.huius ſtudij,de iuſt.& iur.

DE REBVS DIVINI IVRIS,

LIBER II.

De ſacroſanctis eccleſiis. Cap. 1.

Extant tituli, de eccleſ. ædifican. vel reparand. lib.3. Decretal. tit.40.
Lib.3. Sexti, tit. 21.
De conſecra. diſtinct. j. in Decreto.
De ſacroſanct. eccleſ. lib. j. C. tit. 5.

1 *Eccleſia generaliter quid ſit. Eccleſia apud Chriſtianos quæ & quid ſit, ibidem. Catholica cur dicta, ibidem.*
2 *Eccleſia pro particulari quadam congregatione. Item & pro perſonis coordinatis ad miniſteria Eccleſiaſtica, ibid.*
3 *Eccleſia continens pro contento. Templum à tuendo, ibid.*
4 *Templa Græcis κυριακά. Item ναὸν ἱερὸν: & σηκὸν τέμενον, ibid. Item & Baſilicæ, & quare, delubra, ſacella, &c. ibid.*
5 *Sacra olim in lucis culta.*
6 *Ara quare ſic dicta. Altare quare ſic dictum. Sacrificijs tria loca Ethnicis olim familiaria.*
7 *Adorabant in montibus antiqui, & orabant.*
8 *Tabernaculum primus Moſes Deo conſtruxit, deinde Salomon.*
9 *Sanctuarij Dei olim decem miracula facta. Prodigia quæ olim Iudæis, & templo eorum contigerunt, tempore Iuliani Apoſtatæ, ibid. Mulieres quare hodie à partu non arceantur ab Eccleſia, vt olim certis diebus à templo illo Iudaico, ibid.*
10 *Pontificum, ſeu Epiſcoporum cura & authoritas requiritur in Eccleſiarum conſtructione. Eccleſijs conſtruendis obſeruanda.*
11 *Sacra loca antiquis vbi erant ſita.*
12 *Eccleſijs reparandis, vel reſarciendis obſeruanda diſtinctiones.*
13 *Templorum antiqua immunitates.*
14 *Miſſas nullibi celebrandas, quàm in altari ſeu loco conſecrato.*
15 *Altare duplicis ſpeciei.*
16 *Eccleſiæ dedicatio per epiſcopum.*
17 *Dedicatio quid ſit, Hebrais* חנכה*: Græcis* ἐγκαίνια.
18 *Conſtantinus Magnus Eccleſiam portatilem, vbicunq; locorum eſſet, circumferebat. Eccleſia portatilis.*

ECCLESIA nomen generale eſt, pertinens ad omnem 1
congregationem & cœtum, Græcis ἐκκλησία, cœtus conuocatus: interdum pro loco, vbi concio & vocatio cœtus fit. Proinde monemus hîc agẽdum, non de omni eccleſia, ſed tantùm de ſacroſancta. Accipitur autem apud chriſtianos eccleſia, primùm generaliter pro fidelium, ſeu credẽtium omniũ cœtu vbiq; exiſtentium [a]. Et tunc dicitur, ἐκκλησία καθολικὴ, Eccleſia vniuerſalis, quę vna eſt, & apoſtolica, vt habetur in ſymbolo fidei Nicenæ Synodi, & in Symbolo Apoſtolorum, πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον, ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικήν. Credo in Spiritum Sanctum, Sanctam eccleſiam Catholicã. Dominus noſter Ieſus Chriſtus caput huius eccleſiæ [b]. Vicarius eius in terris,

a can. eccleſia, de cõſecra. diſt. 1. cano. legimus, 93. diſt. can. circa me, can. multæ, 1. q. 1. cano. loquitur, 24. q. 1. Cyrill. Hieroſolymita. epiſc. catecheſ. 18. illuminatorum.
b ad Epheſ. c. 5. cap. vni. de ſac. vnct. c. Kagelitudi. 3. q. 4.

ris, vnus ſummus pontifex, qui Romæ ſedet, vbi D. Petrus ſedem elegit [a], & pro fide Chriſti occiſus eſt [b]: ad quē Dominus dixerat, *tu es Petrus ſeu Cæphas, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam* [c]. Illa vna & omnium populorum, ſecundum quod prædictum erat, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ* [d]. Et rurſum, de regno filij Dei, *& dominabitur de mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad extremos terræ* [e]. *Eccleſia*, inquit Athanaſius [f], *quidem dicitur, quòd in ea vocantur omnes: Catholica verò propterea, quòd per totum mundum diffuſa ſit.* Eccleſia Romana caput aliarum eccleſiarum [g], quæ in partem ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis vocatæ ſunt [h]: vnius enim eccleſiæ, vnus debet eſſe tantùm epiſcopus [i]. Et ideò qui ab ipſius vnitate decidunt, amplius in fide non viuūt, & ſicuti exciſi à radice, ſine vita ſunt [k].

2 Sumitur & eccleſia pro particulari quadam congregatione, vt, *eccleſia quæ eſt Corinthi* [l]: &, *in eccleſijs benedicite Deo domino* [m]. Et rurſum eccleſia pro perſonis coordinatis ad miniſteria eccleſiaſtica, vt dicitur, *non ingredietur manzer*, hoc eſt, de ſcorto natus, *in eccleſiam domini vſque ad decimam generationem* [n], id eſt, non promouebitur ad miniſterij ordinem [o]. Et rurſum, *non ingredietur Amonites & Moabites in eccleſiam Dei, vſque in æternum* [p]. Et apud D. Matthæum, *ſi non audierit, dic eccleſiæ* [q]. Ita eccleſia, & pro prælato eccleſiæ [r], & pro maiori parte capituli [s].

3 Secundò accipitur eccleſia, pro loco vbi congregatio fit: continens pro contento, vt apud D. Paulum [t], *Nunquid non domos habetis ad manducandum & bibendum, aut eccleſiam Dei contemnitis? & confunditis eos qui non habent?* nempe pro ædificio ſeu templo [v]: item & pro reditibus ipſius loci [x]. Templum dicunt eccleſiam quoque à tuendo primum templum dictū, quocirca cœlum quà tuimur dictum templum natura: ab auſpiciis in terra:

4 à ſimilitudine, ſub terra, authore Varrone [y]. Vocabantur & Græcis templa κυριακὰ, vt conſtat ex edicto Maximiani, quo iubebatur, vt prædia & res Chriſtianorum eccleſiis reſtituerentur [z]: quaſi dicas domos domini, id eſt, Dei. Sic enim & alicubi ſcriptum legimus [a] dicentem Deum, *domus mea, domus orationis vocabitur.* Et quia ea diuerſoria etiam deorum putabant antiqui: templa dixerunt ἀνάκτορ, ἱερὸν, & pluribus aliis nominibus, vt σηκὸν, τέμενος. Hinc & nos templum Dei [b]. Vnde & baſilicæ quoque, id eſt, principis domus [c], regiæ domus vocabantur, & magnifica ædificia. Iuſsit & Plato templa domibus regalibus coniungi [d]. Sicut & Octauianus Cæſar anno ab vrbe condita 726. in palatio templum Apollinis dedicauit, ac bibliothecas perfecit [e]. Dicta & templa delubra, ſacella, bidentalia [f], item & tabernacula [g]. Quando autem cultus diuinus fuit publicus, fuerunt & vnà loca quæ-

5 dam deſtinata cultui, & ſacrificia & miniſtri horum. Aliquando & in lucis ſacra exculta: ſicut & meminit Virgilius [h],

Templum auguſtum ingens, centum ſublime columnis,
Horrendum ſyluis ac religione parentum.
Hinc ſceptra accipere, & primos attollere faſces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum.

Et iterum lares aiunt apud eundem [i],

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Nec alibi quàm in nemoribus colebant numen antiqui Germani [k]. Et ferè eius moris erant omnes idololatræ, vt propè infinita loca ſint Sacræ ſcripturæ, in quibus Deus populo ſuo lucos plantare prohibet, & plantatos demoliri iubet [l]. Fuerunt ſola altaria ante templa, quia & antè, & ex omni tempore ab initio ſeculi fuerunt ſacrificia Deo oblata, vt conſtat ex ſacrificijs Abelis

6 & Caini [m], & Noachi, qui & altare domino fecit, liberatus à diluuio. Erant inibi aræ, & altaria, loca quædā elatiora, vbi ſacrificabatur, vnde ara quod area pura ſit [n], vel vbi victima ardebat, vel ab imprecationibus, quas Græci ἀρὰς dicunt [o], vt altare quod altior locus ſit. Tria loca enim erant in ſacrificando Ethnicis familiaria, per quæ exſpiationem facerent: ſcrobiculo facto,

a Opta. Mileuita. in 2. Ignat. epiſtn. ad Rom. Irenæus, l. 3. aduer. hęrel. Tertull. de præſcr. hæreſie. Oroſius, lib. 12. c. 4.
b Egeſippus, libr. 3. c. 2. Euſeb. libr. 3. hiſto. eccleſ. ca. 1.
c Matthæi, 16. cano. In nouo, & cano. quamuis, 21. diſt. can. 1. & cano. ſacroſancta, 22. diſt. can. fideli or, 50. diſtinct. cann loquitur, 24. q. 1. l. nos reddentes, de ſummtinis. C. §. 1. de eccleſ. titu. caula. 9. De primatu eccl. Roma. ſusè Ioan. Cocleus, libr. 1. de Petro & Roma.
d Pſal. 2.
e Pſal. 49.
f Athana. de diuerſ. quæſtio. quæſt. 71.
g ca. 1. 22. diſt. ca. dudum, 3. q. 6.
h ca. multum, 3. q. 6. can. qui ſe, 2. q. 6. cap. ad honorem, de autho. & vſu pallij.
i can. in apib', 7. q. 1. D. Hierony. ad Ruſti. Cypria. epiſt. 2. libr. 3. D. Auguſti. epiſt. 162. & 171. cnn. Donatiſt.
k can. alienus, can. quicunque, & can. quia ex ſoſe, 24. q. 1. can. ipſa pietas, 23. q. 4.
l 1. ad Corint. ca. 1.
m Pſal. 67. & eccleſ. c. 24
n Deutero. 23.
o c. 1. & ibi gl. de fil. presbyter.
p Nehemiæ, 13.
q D. Matth. c. 18.
r can. ſcire debet, 7. quæſt. 1.
s can. Apoſtolica, 63. diſtin.
t D. Paul. 1. ad Corint. 11.
v can. de Fabrica eccleſiæ, can. I eccleſijs de cōſec. diſt. 1.
x cap. querelam, vbi glo. ne præla. vic. ſuas.
y Varro, li. 6. de ling. Lat.
z Nicepho. Cali. li. 7. hiſtor. cap. 38.
a D. Matth. capi. 21. D. Ioan. c. 2.
b 1. ad Corinth. 3.
c can. omnes baſilicæ, 16. q. 7. can. omnes baſilicæ, de cōſecrat. diſt. 1.
d Plato, lib. 6. de legib.
e Dion Caſſ. lib. 53.
f De quibus Lilius Gregor. Gyraldus, de idolis gentium, ſyntag. 17.
g can. in veteri, 77. diſtin.
h Virg. 7. Aeneid.
i Virg. 6. Aeneid.
k Cornel. Tac. lib. de morib. Germann.
l Exodi, 34. Deutero. 7. 12. 16. & 3. Reg. 14. 15. 18. 2. Paralipo. 14. 17. Iudith. 3. Eſaiæ 17. Micheæ 5.
m Geneſ. 4.
n Geneſ. 8. Beroſ. in 8.
o Varro, de ling. lati.

inferis: aris, terreſtribus: cœleſtibus, extructis focis [a]. Idem Porphyrius tra-
dit philoſophus, & aras cæleſtibus, & terreſtribus & heroibus focos anti-
quos ſtatuiſſe: & ſubterraneis foſſas, ſcrobéſue, & quæ à Græcis dicuntur
μέγαρα: mundo & nymphis, cæteríſque huiuſmodi antra dicaſſe. Adorabant 7
& in montibus [b] & agris antiqui ſub dio, antequam templa eſſent & loca
eam ob cauſam certa. Orabat & ſæpè in monte oliuarum Dominus noſter
IESVS-CHRISTVS, vt turbam hominum vitaret [c]. Et exibat Iſaac in
agrum, vt meditaretur, id eſt, vt oraret [d]. Apud Perſas neq; templa, neq; ſta-
tuas, neq; aras extruere conſüetudo erat: quinimo hoc facientibus infamiæ
tribuere. Quòd non, quemadmodum Græci, ſentirent Deos ex hominibus
eſſe ortos; inmorémq; habebant, editiſſimis quibuſq; conceñſis montibus,
ſuis Deis immolare, vt author Herodotus [e]. Quis primum ædificauerit tem-
plũ apud Ethnicos idololatras, non ſatis conſtat, nec etiam de eo anxij eſſe
debemus: imò potius eſt eius rei memoria & authorum, & templorum, & ſi-
mulacrorum, obliuione ſuffocanda. Verùm puto prius Deo templum dica-
tum, & ædes eius ſacrificijs deſtinatas, quia rex ſalem & panes offerebat do-
mino [f], & ante eum inuocauit publicè Enos nomen domini [g] At in populo
Dei poſteà tabernaculum à Moſe Deo conſtructum, quod etiam templum &
domus Dei dictum eſt [h], vt in libris Samuëlis ſcriptum, *ingreſſus eſt Elcana
& Anna in domum Dei in Silo, & puer Samuel erat cum ipſis.* Tunc tamen 8
templum & domus Dei non erant: nam Salomõ ædificauit poſteà [i]. Taber-
naculum autem quod fixit Moſes, erat in Silo [k]. Rurſum autem & ſcriptum,
quod Samuel dormiebat in templo Dei [l]. De diſpoſitione & triplici ſectione taber
naculi pulchrè videbis apud Diuum Paulum [m], & in Exodo [n]. Hoc Moſes
conſecrauit adhibitis ceremoniis [o]. Conſecratum eſt templum Salomonis
ritibus pluribus adhibitis & orationib. vt dignus fieret locus ille, in quo orã-
tes à Deo exaudirentur [p], dignaretúrque ibi Deus inhabitare: vtpotè in lo-
co, in quo eius memoria, cultúſue eius eſſet: ideò & conſecrabatur, vt pro-
pria Dei domus ab ipſo ſanctificanda, & ad ſanctificationẽ aliorum. Et ideo
Rabini in ſanctuario Dei, olim decem miracula facta fuiſſe annotant [q]. 9
1. quòd nunquam abortiuit mulier ab odore carnis, quæ in ſanctuario immolabatur. 2. quòd non conſpecta ſit muſca in domo mactationis. 3. quòd non accidit caſus nocturnus, ſiue pollutio ſacerdoti magno, in die expiationis. 4. non extinxerunt pluuiæ ignem, qui erat in ſtrue lignorum. 5. non vicit ventus columnam fumi. 6. non repertum eſt vllum vitium in Gomer. 7. Nec in duobus panibus, & in panibus facierum. 8. in eo ſtabant coartati, & adorabant dilatati. 9. non læſit vnquam aliquem ſerpens & ſcorpio in Hieruſalem. 10. Nec dixit vnquam ſocio ſuo homo, anguſtior eſt mihi locus, quàm vt poſſim pernoctare Hieroſolymis. Sunt & qui proferunt ex libris Cabaliſticis, leonis imaginem in flamma ignis ſacrificia abſumentis, conſpectam fuiſſe. Sublato tamen ſacerdotio antiquo, omnino templi Iudaici memoria extincta eſt: & cùm fuerit ante aduentum domini dirutum & reædificatum, tamen lege adueniente euangelij reſtitui non potuit, vaſtatum funditus à Tito & Veſpaſiano. Imò cùm Iulianus à fide alienus Cæſar in contumeliam Chriſtianorũ iuſſiſſet, & permiſiſſet Iudęis templum Moſis conſtruere, idq́; illi diligenter exequerẽtur, terræmotu facto, iam iacta fundamenta omnino deiecta & euulſa ſunt pluribus oppreſſis. Rurſúmque pertinaciter opus aliis perſequentibus, ignis è cœlo, & ex fundamentis ſimul emiſſus inſtrumenta & ædificata exuſſit, atque inuenta ſunt omnium Iudæorum veſtimenta cruce ſignata, quæ nullo modo elui potuerant: aliáque prodigia contigerunt, quæ narrat Nicephorus, & D. Chriſoſtomus, & alij [r]. Poſt aduentum domini noſtri Ieſu-Chriſti, inter Chriſtianos fide propagata, cœperunt quoque Deo domino vero Ieſu-Chriſto exædificari ſacella, atque ſplẽdida ædificia, ſimúlque templa, quæ antè idolorum, erant, Deo fuêre conſecrata, adhibitis ritibus ſacris in ſanctificationem, de qua pauca alibi diximus, in beneficiis & de beneficiorum

a Luctat. Grammati. lib. 7. Thebaida.
b vt Geneſ. c. 21.
c DD. Matthæ. ca. 14. Marc. 6. Lucę 22. D. Ioan. Euãgel. 6.
d Geneſ. c. 24.
e Herodo. in 1.
f Geneſ. c. 14.
g Geneſ. 4. in fine.
h vt 1. reg. c. 1.
i 3. Reg. 8.
k Exodi 26.
l 1. reg. 3.
m ad Hebræ. c. 9.
n Exod. c. 26. & 40.
o ca. 1. de conſecrat. diſt. 1.
p 3. Reg. c. 8.
q lib. q. pietas abit, capitulo patrũ ca. 5. & ibi Paul. Fagius.
r Nicepho. Caliſ. li. 10. Hiſtor. eccleſ. c. 32. & 33. D. Chriſoſto. Homil. 4. in 1. c. Matth. to. 2. Theodoret. lib. 6. Hiſto. c. 43. q ait, id contigiſſe anno domini. 363.

ciorum erectione. Maioris autem dignitatis eccleſiæ noſtræ ſunt templo Iu-
dæorum, non ſecus ac vmbræ præſtat veritas: Nam & nos verum inibi Do-
mini noſtri IESV CHRISTI corpus, in altaris myſterio habemus, cuius
aduentum figuræ Moſaicæ tantùm prænuntiabant. Et apud nos ob ipſam
veritatem, eccleſiæ ſunt à legalibus illis liberæ, adueniente propitiatione
vera & efficaci: ideò & mulieres hodiè poſt partum non arcentur ab eccle-
ſia, vt olim certis diebus ab ingreſſu templi [a]: quamquam ſi venerationis
cauſa, certis diebus ab illo ſe abſtineant, non improbetur [b]. Diximus & in
titulo de ſacrilegiis, ſacra olim per iuſſum plebis lege Papyria [c], de ſacrandis
agris & per imperatores & conſules: nunc autem ſolùm per pontifices &
10 conſules dedicari [d]: nunc autem ſolũ per pontifices proprios Chriſtianos [e]:
ſine quorum conſenſu, nec licet ſacras ædes conſtruere [f], nec niſi eius per-
miſſione à presbytero ad id munus delegato [g]: putarémque & hunc epi-
ſcopum eſſe debere [h]. Siquidem epiſcopus ciuitatis ſeu loci, antè debet ad
locum accedere, in loco crucem figere, publicè atrium deſignare. Prius au-
tem qui ædificare deſiderat, ſtatuere & definire prouentus, quæ ad lumina-
ria, & ad cuſtodiam, cuſtodúmque ſtipendia ſufficiant. Subinde & poſt ædi-
ficationem, epiſcopum oportet locum ipſum conſecrare, aqua luſtrali ſeu
benedicta aſpergere [i], orationes dicere [k]. Proſpicit hæc epiſcopi cura & au-
thoritas in eccleſiarum conſtructione: inſuper, vt qui ædificare ſeu fundare
decreuit, pietatis intuitu ædificet, non quæſtus cupiditate, putà ne paciſca-
tur, vt ex eo quod ædificauit de ſuo vel in ſuo, quæſtum cum clericis diui-
dat [l]: neque vbique, vel ſine diſcretione, aut per ſomnia cuiuſque ædificare
permittit, aut ſine reliquiis alicuius martyris [m]. Non omnibus paſſim teme-
réue templum ædificare de nouo, prætextu religionis: ſed tantùm, ſi fructus
ſufficicientes ſint vnius eccleſiæ ad duas eccleſias, & parrochia latiores ha-
beat fines, quàm hyberno tempore poſſint accolæ in vnam conuenire [n]. Si
temporis qualitas exigat [o], vel incrementum ſit notabile populi [p], ſi in præ-
11 iudiciũ alterius non fiat [q], & loco fiat congruo [r]. Locum congruum explicat
Agennus [s] Vrbicus, *loca*, inquit, *ſacra quæ ædificabantur apud antiquos, quàm
maximè in confinio conſtituebantur, vbi trium vel quatuor poſſeſſionum terminatio
conueniret. Et vnuſquiſque poſſeſſor donabat certum modum illi ſacro ex agro ſuo: &
quantum donaſſet ſcripto faciebat, vt per diem ſolemnitatis, priuatorum eorum agri,
nullam moleſtiam inculcantes populi ſuſtinerent.* Adde & exigi vt loco ſacro popu-
lus indigeat [t]. Sic nec Iudæis Synagogas ædificare vel templa permiſſum,
etſi vbi recepti, antiquas fulcire liceret [v]. Placuit nihilominus rectè templa
& ſacrificia paganorum, omnino interdici pœna capitali [x], & hæreticis om-
niáque etiam loca conueniendi cauſa [y]. Dehinc epiſcopus proſpicit, vt do-
tatio ſufficiat pro cultu diuino in ea eccleſia fouendo, & pro miniſterio &
miniſtrantibus, & pro oneribus ſoluendis epiſcopalibus [z]: Ad hoc enim te-
nentur fundatores [a]. Alioquin hæres fundatoris tenetur congruè dotare [b],
vel epiſcopus ipſe, ſi ſine dotatione permiſit ædificari, exemplo ordinatorum
ſine titulo, quos tenetur vel alere, vel eis de beneficio prouidere [c]. Pertinet
& ad curã epiſcopalem perſpicere, vt iam rectè ædificata templa in ſuo ſplẽ-
dore cõſeruentur, néue collabantur, & videre ſi qua reparatione indigeant.
12 Quòd & rectorum prouinciarum munus erat [d]. Porrò in eccleſia reparanda
vel reſarcienda diſtinguendum eſt, interdum enim eccleſiæ habent quandã
portionem ædificationis cauſa deſtinatam, & tunc illa pars proculdubiò
huic oneri ſeruire debet. Olim epiſcopus tertiam partem ſingulorum bene-
ficiorum accipiebat, vt ſarta tecta conſeruaret ædificia: quod ſi ei parti ceſ-
ſiſſet is qui eam accipiebat, onus ſubibat [e]. Erat autem pars illa tertia præter

a ca. 1. de purificat. poſt part. li. 3. Decretal. tit. 47. Leuiti. 12. can. mulier, can. ad eius, de cõſecrat. diſtin. 5.
b ca. quotidie, de cõſecrat. diſt. 2.
c Cicero, pro domo ſua ad pontifices.
d l. 2. ne quid in loc. ſacr. in P. l. in tantum, l. 6. §. ſacræ, de rer. diuiſ.
e §. ſacræ, de rer. diuiſ. can. placuit, 1. q. 2.
f ca. quicunque, 16. q. 1. can. lator. 3. q. 5. can. quidam, 18. q. 2. can. nemo, de conſec. diſt. 1. cap. aqua, de conſec. eccleſ. vel altar.
g gl. in d. cap. nemo, can. presbyteri, & can. ſi. 26. q. 6. cap. miniſterium, de off. archiepiſc. can. nullus presbytero, de cõſec. diſt. 4.
h iuxta cap. aquã, de conſec. eccleſ. iuncta glo. 2.
i hæc omnia in d. ca. nemo, de conſecrat. diſtin. 1. §. illud, de monach. in auth.
k §. ſi quis autem voluerit, de eccleſiaſt. tit. coll. 9.
l ca. ſi quis baſilicã, de cõſec. diſt. 1. ca. eleutherius, 18. q. 2. can. hãc conſuetudinẽ, & can. quia ſacerdotis, 10. q. 2. ca. eccleſiæ, quæ pactione, 1. q. 4.
m can. placuit, & ca. de fabrica, de conſecra. diſt. 1.
n c. ad audientiam, de eccleſ. ædific.
o ca. & temporis qualitas, 16. q. 1.
p ca. felix, & ca. multis, ca. præcipimus, 16. q. 1.
q ca. eccleſiæ, ca. quæcunque, 16. q. 1. c. 1. de ope. no. nuncia. c. 2. de eccl. ædific.
r ca. eccleſias, de cõſecr. diſtin. 1.
s Agennus Vrbicus, in commentar. ad Iul. Frontinum, de controuer. agro.
t ca. ſi. de eccleſ. ædific. c. præcipimus, 16. q. 2. ca. eccleſias, 16. q. 7.
v l. fin. C. de Iudæis. lib. 1. C. titu. 12. c. 3. eod. tit. lib. 5. decretal. tit. 6. l. quæ nuper, de Iudæis, lib. 16. C. Theod. titul. 6.
x l. 1. 2. 7. de pagan. lib. 1. C. tit. 14. l. 4. eod. titu. lib. 16. C. Theod. titu. 8.
y l. penult. C. de hæreti. l. 2. de ſum. trinita. & fid. cath. C. l. conuenticula, de epiſcop. & cler. C. l. 4. de his, qui ad eccleſ. cõfuge. §. 1. de interd. colleg. hæretico. in authen. collat. 9.
z ca. piæ mentis, 16. q. 7. in authen. vt determinat. ſit numer. cleric. §. 1. vt nullus fabri. orato. dom.
a ca. ſi plures, & ca. piæ mentis, 16. q. 7. arg. l. qui liberos, de rit. nupt. in P. text. in c. cum ſunt, de conſecrat. eccleſ.
b §. ſi quis ædificationem, § ſi autem, de eccleſ. tit.
c c. epiſcopus, de præbend.
d l. ſi in aliquam, l. 7. de offi. proconſ. lib. 1. P. tit. 16.
e ca. prÿſcis, & ca. vnio, 10. q. 3. ca. decernimus, 10. q. 1.

aliam,

aliam, quæ epiſcopo debebatur iure epiſcopi [a]: Quatuor quippe partes inre
antiquo fiebant de reditibus, & oblationibus eccleſiarum: vna clericis da-
batur miniſteria obeuntibus ſacra: alia pauperibus: tertia, fabricæ: quarta, epiſ
copali iuri [b]. Quod ſi hæc tertia pars fabricę deſtinata non ſufficiat repara-
tioni, æquum eſt qui fructus percipiunt contribuere pro rata & parte, quam
percipiunt [c]: videlicet ex ſententia prælati ſeu epiſcopi proprij, cui ſtandum
eſt [d]. Quemadmodũ & vſusfructuarius ad ſarta tecta tenetur rerum quibus
fruitur [e]. Si tamen aliqua ſit alia conſuetudo parœchorum, qua de ſuo id fa-
ciant, erit obſeruanda [f]. Quod & tradit Hoſtienſis [g]. Intereſt enim illorum,
ædes reſtitui vbi conuenire poſſint, & ſacroſancta myſteria Dei accipere, &
audire: imò maximè ad id tunc cogendi ſunt, cùm decimæ exiguæ ſunt, vel
malè ſolutæ. Satíſque impendit de ſuo, cùm laborem ſuum contribuit eccle-
ſiaſtica præpoſita perſona: quia ſuis ſtipendiis nemo teneatur militare. Et di-
gnus ſaltem alimentis ſit [h], qui ſpiritualia & diuina cum periculo ſuæ ſalu-
tis, ſi malè ſe gerat, diſpenſat. Templorum immunitates plures fuerunt, 13
partim communes cũ rebus aliis eccleſiaſticis, de quibus infra: partim pro-
priæ, veluti ne in eccleſiis fiant tumultus, cõuenticula, & quæ turbare poſ-
ſunt diuinum officium [i], ludicia ne exerceantur [k]: quamuis antiquis reli-
gionis eſſet, non auſpicari conſilia, nec haberi ſenatum, niſi in inaugurato
loco, in fano ſeu luco [l]. Vnde ne id in templo Veſtæ fieret, illud non erat
conſecratum. Nemo olim quoque ſepeliebatur in eccleſia martyrum [m], ex-
ceptis in ca. nullus [n]. Erátq; ius aſyli [o] in eccleſia, vt alibi etiã latius docui [p].
Singulare illud autem, eccleſiam non conſecratam, in qua tamen diuina
peraguntur officia, ijſdem immunitatibus potiri [q]: habetur quippe ratio cul-
tus diuini, qui ibi Deo exhibetur, non murorum aut parietum. Qua-
mobrem & quia in eccleſiis ſacrificia, & dona offeruntur Deo, & præces: ibi-
altaria etiam ſunt, in quibus & oblatio facta eſt ab antiquis patribus [r]. Et 14
proinde ſanctificabatur altare & conſecrabatur [s], vt nunc quoq; in eccleſiis
conſecratur [t]. Nec licet miſſas celebrare, præterquam in altari ſeu loco con-
ſecrato, niſi maxima cogat neceſſitas [v]: & nunc nobis & ſacrificium & altare,
vt ait D. Paulus [x]. At duplicis generis altare eſt, mobile: & fixum [y]: mobile 15
dicitur portatile, quod transferri poteſt à loco in locum, lapis, inquam, qui-
dam, continens in ſe foramen cum conſecratione, & ſigno ſuperpoſito: fixũ
autem & ſtabile eſt, quod non mouetur loco. Illud profanũ fit amoto ſigillo
conſecrationis [z]: hoc autẽ, cadentibus lapidibus, vel horum aliquo, cotiguo
conſecrationis loco: vel ſi motum eſt ſigillum, vel ſi tota menſa amoueatur,
licet ibi foramen conſecrationis non ſit: quia dum altare eſt firmum, totum,
non ſola tabula, vel alia pars, conſecratur, vt notat Panormita [a]. Ideò ſi ta-
bula, cui pontificalis benedictio adhibetur, enormiter fracta vel amota ſit,
debet iterum conſecrari, vt poſſit ibi offerri [b]. Et ſacri Chriſmatis vnctio &
benedictio adhiberi [c], martyrumq; ſacra lypſana [d]. Aedificatis & dotatis 16
eccleſiis, earum fit dedicatio Deo ſimul per proprios loci epiſcopos [e]. Neq;
intereſt quo die, dominico aut alio fiat [f]. At facta dedicatione eximitur in
perpetuum ab omni vſu humanorum & profanorum negotiorum locus, &
ædificio cohærentia [g]. Erat propriè dedicatio, initiatio eccleſiæ, id eſt, eccle- 17
ſiæ opere conſummato, primùm ei vſui cui deſtinata erat, accommodatio:
vocant Hebræi חנכה chonucha [h], quæ Græcis ἐγκαίνια encænia, ſicut & fe-
ſtum dedicationis templi vel altaris [i], quod fit ſingulis annis, anniuerſaria
memoria [k]. Mos enim antiquorum patrum fuit in his dedicationibus, tem-
pore dedicationis feſtum agere aliquot diebus [l], & deinceps ſingulis annis
ſemel, in gratiarum actionem [m]. In altari portatili, non eſt dedicatio feſtiua:
quia vbiq; deferri poteſt, & vbicunq; ponitur, poteſt ibi cõſtituere eccleſiam
portatilem. Quemadmodum legimus [n], Conſtantinum Magnum curaſſe 18

a gl. in d. ca. præſcis, & vnio.
b ca. quatuor, & ca. de reditibus, 12. q. 2. cum ſimilib. ibi nota.
c c. 1. & c. de his, de eccleſ. ædific. con. ſi monachus, 16. q. 1.
d c. fin. de his quæ fiunt à præla. ſine conſ. capi.
e l. vſufructo legato, & l. hactenus, de vſu fru. in P. & l. cum ad quẽ, C. de vſuf.
f ca. quicunque, & ca. hoc dicimus, 16. q. 7. arg. cap. a. i apoſtolicam, de ſy mo. § pro conſuetudinibus, de ſanctiſ. epiſc. & § ad hoc ſcimus, de eccleſ. titu. coll. 9. l. priuilegia, & l. ad inſtructiones, C. de ſacroſ. eccleſ.
g Hoſtienſ. in ſumma, tit. de eccleſ. ædific. in princ.
h c. cùm ſecundum apoſtolũ, de præb.
i c. 1. & § 1. de imm. eccleſ. in 6. l. conuenticulam, de epiſcop. & cler.
k d. c. 1. § 1. de immunit. eccleſ. in 6. c. 1. eod. ap. Gregor. c. de cauſis ſanguinis, eod.
l Seruius ſæpe, in 8. Aeneid. Virgil.
m l. 2. C. de ſacr. eccl.
n 13. q. 2.
o c. 6. & 10. de immun. eccleſ. tit. de his qui ad eccleſ. cõfug. C. eſt tit. de ſacrileg.
p In criminib. ſacrileg. & de aſylo 5.
q c. eccleſiæ, c. 9. de immunit. eccleſ.
r Geneſ. 8. 12. Exo. 17. & melius, & ratio, in c. 20. & 19. & Leuit. 6. Ioſue 8. 3. Reg. 7. & 1. Machab. 4.
s dd. capit.
t titu. de conſecrat. eccleſ. vel alta.
v ca. ſicut non alij, & ca. miſſarum, de cõſecra diſt. 1.
x D. Paul. ad Hebræ. 13.
y glo. in c. 1. de conſecra. eccleſ.
z d. c. 1. de conſecra. eccleſ.
a Pano. in c. 1. de cõſecra. eccle. vel alta. glo. in ca. ſi motũ, in verbo altare, de conſecrat. diſt. 1.
b c. quod in dubijs, & c. lignea, de cõſec. eccl. 1. Macha. 4.
c ca. altario, 2. de cõſecr. diſt. 1.
d ca placuit, eod.
e c. 1. de relig. domibus.
f c. 2. de cõſec. eccl.
g c. ſemel, de reg. iur. in 6. cano. qui ſemel, 19. q. 3.
h numero. 7. & Nehemiæ, c. 12.
i vt D. Ioan. c. 10. k ca. ſolemnitates, i. 3. & 1. de conſecr. diſt. 3. l 3. reg. 8. 1. Eſdr. 6. 3. Eſdr. 12. 1. Machab. 4. ca. 3. de conſecr. diſtinct. 1.
m D. Ioan. euangel. c. 4. 10. n Nicephor. Caliſtus, lib. 7. Hiſtor. eccleſiaſt. c. 46. Sozomenus, lib. 1. hiſtor. tripart. c. 9.

ſibi

ſibi fieri eccleſiam portatilem, quæ vbicunq; locorum eſſet, & maximè in bello circumferri poſſet: ne in ſolitudine quidem agēs, vbi opus eſſet, Deum colere, & diuina myſteria participare deberet, æde ſacra careret: ad quam, velut ad tabernaculum, ſemper præſtò fuere ſacerdotes & diaconi, ſine intermiſſione miniſteria diuina iuxta ſtatas eccleſiæ ceremonias, obeuntes.

De rebus Eccleſiaſticis, & primùm de fide catholica. Cap. 2.

Lib. 1. Decreta. tit. 1. Lib. 1. Sex. tit. 1. Lib. 1. Clement. tit. 1. Lib. 1. C. tit. 1.

1 *Religionis cauſa præcipua apud omnes gentes.*
2 *Fides catholica, præcipua res Eccleſiæ. Eccleſia columna & firmamentum veritatis.*
3 *Fides quid ſit.*
4 *Fides duplex, vna quæ eſt ex ſcientia: Altera verò, quæ ex opinione.*
5 *Apoſtata quis dicatur.*
6 *De fide catholica publicè diſputare prohibitũ. Fidei Chriſt. teſtimoniũ Galeni ibid.*
7 *Religione pertractanda, duæ ſunt ſpecies perſonarum.*
Cathecumeni ſacroſanctis Euchariſtiæ myſterijs non intererant.
8 *Diacones, quales eſſe oportet ex D. Paulo.*
9 *Templi tres partes apud Iudæos.*
10 *Templum Cereris non ingrediebantur non initiati.*
11 *Religionis cauſas noluit aperto foro cognoſcere Auguſtus.*

1 APVD Ethnicos, omnéſq; pariter gentes religionis cauſa præcipua viſa eſt: veluti vira noſtra ea conſtante, vt ait Plinius [a], eùm ea ſit fundamentum humanæ ſocietatis [b]. Tantáq; cura eius Romanis, vt nullus actus abſq; augurio vel pontificum, vel ſine vatum ſententia fieret, decémq; iuuenes filij principum Ethruriæ ſingulis annis mittetētur ad diſcendam rerum ſacrarum peritiam [c]. Fuit & aliorum populorum ſolicitudo circa ſuas ſuperſtitiones diligentiſſima. Verùm de his nō referam plura, quia falſarum religionum etiam nomenclatura indigna eſt, quæ ore Chriſtano proferatur. Sed
2 de vera agam religione. Eſt itaq; præcipua res in eccleſia, fides catholica, vnitas ſcilicet fidei, cum eccleſia quippè ſentiendum eſt catholica, nec ab ea diſcedendum, ne fiant ſciſmata [d]. Cuius cauſa & epiſcopi maioribus ſe ſubmittere debēt [e]. Per hanc Baſilius Magnus [f] impugnat Eunomianos. Ad huius interpretationem ſe refert D. Chryſoſto [g]. Hæc columna & firmamentũ veritatis, eccleſia [h]. *Nec crederem*, inquit D. Auguſtinus, *euangelio, niſi ad hoc eccleſiæ authoritas me compelleret* [i]. Fidei acceptiones alibi pertractauimus, 12. vt opus non ſit repetere [k]. Hic autem fides accipitur, pro ijs quæ oportet Chriſtianum credere ad conſequendam æternam ſalutem & vitam, prout continetur in ſymbolo apoſtolico & Niceno, quod habetur in ca. canones, 15. diſt.
3 & lib. 1. Hiſto. tripart. c. 8. Fides itaq; eſt, credere quæ ſentit eccleſia apoſtolica & catholica, vt vnum Deum in trinitate perſonarum [l], & reliqua quæ in articulis fidei continentur [m], & quatuor concilijs generalibus, Niceno, Conſtantinopolitano, Epheſino, Chalcedonenſi [n]. *Ea*, inquiũt Honor. & Theodo [o], *quæ circa catholicam fidem, vel ordinauit antiquitas, vel parentum noſtrorum authoritas religioſa conſtituit, vel ſerenitas noſtra roborauit, nouella ſuperſtitione remota, integra & inuiolata cuſtodiri præcipimus. Fides*, inquit Clemens Alexādrinus [p], *eſt duplex: vna quidem, quæ eſt ex ſcientia: altera verò, quæ ex opinione.* Prima ſuppeditatur ex diuinis ſcripturis, quæ ſunt ſacræ literæ, & ex ea quæ à Deo docetur ſapientia. Diſciplina ergò parere præceptis, quod eſt Deo credere: & fides Dei potentia, quæ eſt vis veritatis: vt illud, *ſi habueritis fidem, tanquam granum ſinapis, montem transferetis* [q]. Et rurſum, *ſecundum fidem fiat tibi* [r]. Et mortuus reſurgit

a Plinius lib. 14. capit. 19.
b Cicero, 1. de nat. Deor. vide quæ diximus lib. 39. Syntax. art. mirab. c. 31. & Lactant. de ira Dei, c. 12.
c Valer. Max. lib. 1. cap. 1.
d ca. quis neſciat, 11. diſt. Cypria. lib. 4. epiſtol. epiſt. 2. ante eſt Caliſtus, 12. diſt. can. nō decet, & Iulius qui Athanaſiũ reſtituit ca. nolite errare, 11. diſtin.
e D. Ambroſ. in c. 4. ad Epheſi. D. Auguſti. cont. Donatiſt. lib. 2. ca. 5. & Leo Magnus ad Athanaſ. epiſcop. Theſſal. epiſt. 82. c. fin.
f Baſil. Magn. lib. de Spiri. Sancto.
g D. Chryſoſt. 1. ad Corinth. 15.
h 1. ad Timoth. c. 3.
i Auguſti. ad Paulũ.
k diximus li. 39. Syntax. c. 23. vide. & Hoſtië. in Summa, de ſumma trinita. & fid. Cathol.
l L. 1. 2. & l. nos reddentes, de ſumma trinita. c. 1. eod. tit. apud Gregor.
m vt in l. nos reddentes, de ſum. trinit.
n l. 3. & l. nos reddētes, l. 4. §. ſuſcipimus, de ſom. trin. C. l. quicūque, l. 2. de hęret. C. nouella 109.
o Honor. & Theodoſ. in l. fin. de religio. li. 16. C. Theodoſ. tit. 1.
p Clemens Alexand. lib. 2. ſtromat.
q D. Marcus. c. 4.
r D. Lucas, c. 17.

git per fidem eius, qui credit, quòd à morte eſſet reſurrecturus [a]. Quæ autem ex opinione fit, demonſtratio eſt & humana, quæ fit ex argumẽtis rhetoricis vel etiam dialecticis ſyllogiſmis. Qui ab hac catholica fide in parte recedit, dicitur hæreticus: qui in totum, apoſtata. Sicut qui non recedit à fide, ſed ab vnitate & concordia prælatorum, & eccleſiæ vnius, ſciſmaticus: & qui nunquam recepit, eſt vel paganus, vel Iudæus. De hæreticis & ſciſmaticis, paganis, & Iudæis, iam conſtituto loco crimiuum læſæ diuinæ maieſtatis, loquuti ſumus, nec tepeto. Apoſtata porrò dicitur, deſertor & proditor fidei, qui omnino à fide catholica, & à Dei veri religione receſſit [b]. In qua initiatus antea per ſacramentum baptiſmi fuit: quamuis & hæretici apoſtatare à fide, cũ ab aliquo articulo abeant, dicantur, & ita apoſtatæ nominantur [c]: quia hæretici extorres ab eccleſia ſunt, *ex nobis enim*, inquit D. Ioannes, *prodierunt, ſed non erant ex nobis* [d]. *Et in vno peccans articulo, factus eſt omnium reus* [e]. Omnis quippe virtus, ab vno vitio patitur detrimentum [f]. Ita tanquam hæretici, etiam apoſtatæ & deſertores fidei puniuntur, & ſeuerius [g], exuti omnibus Chriſtianorum priuilegiis [h]: vt etiam duret huius criminis delatio, & accuſatio poſt mortem rei, iu quinquennium, & teſtamentum eius qui huiuſmodi eſt, probato crimine irritum ſit [i]. Publicum hoc crimen, & pœna capitalis in eum, qui aliquem ingenuum aut ſeruum, apoſtatare à fide coëgerit [k]. Itaq; debet hæc fides catholica firma eſſe, & indubirara: alioquin dubitãs, hæreticus cenſetur [l]. Et proinde de ea diſputare, publicè potiſſimùm, prohibitum eſt [m]. Et quamuis diſcendi cauſa, inter pios interpretationis eruendæ cauſa, & ad conuincendos errores dubia monere, haud omnino ſit improbatum: attamen reuocare in dubium quæ authoritate principali maiorum decreta ſunt, ſacrilegium [n], & temeritatis plenum. Non enim tranſgredi oportet terminos antiquos, quos poſuerũt patres noſtri [o]. Quod intelligitur etiam de fide [p]. Meminit iſtius legis Galenus [q], teſtis ab omni ſuſpicione alienus, dum ait, *lex Chriſtianorum & Moſaicorum, non liceat de ea diſputare: eam enim ſine rationibus & demonſtrationibus adipiſcebantur.* Et alibi [r]: *multò*, inquit, *præſtaret, aliquam apponere, ſi non formam, demonſtrationem ad rationem ſufficientem ſermoni de octo qualitatibus, vt ne quis initio ſtatim, quaſi in Moſi & Chriſti ſcholam impingat, leges audiat nulla conſtitutas demonſtratione, idq; vbi minimè deceat.* Sicuti nec diſputabant etiã Pythagorei, de his quæ à Pythagora dicta erant, ſed ſufficiebat illis, αὐτὸς ἔφα, ipſe dixit. *Abſurdum autem fuerit,* vt ait Clemens Alexandrinus [s], *Pytagoræ quidem ſectatores, recuſatis eorum quæ quærebantur demonſtrationibus, illud, ipſe dixit, fidem facere arbitrari, & ad ea quæ audierant confirmanda, hanc vocem ſatis eſſe ducere: eos autem, qui contemplandi tenentur deſiderio, fide digno magiſtro, ſoli ſeruatori Deo fidem non habere: aggredientes eorum quæ dicuntur probationes ab eo exigere.* Et apud Ciceronem ſic dicit Cotta Lucillo, *habes Balbe, quid Cotta, quid pontifex ſentiat, fac nunc ego intelligam quid tu ſentias: à te enim philoſopho rationem religionis accipere debeo.* Maioribus autem noſtris, etiam nulla ratione reddita, rationis eſt credere [t]. D. Paulus, *noli verbis contendere: ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium* [v]. Sicut enim Moyſi reſtiterunt Iannes & Mambres: ita hæretici reſiſtunt veritati: homines corrupti mente, reprobi circa fidẽ: ſed vltrà non proficient [x]. Res fidei ſunt, quæ ingenij & rationis noſtræ vires ſuperant, vt humana ratione non poſſint omnino doceri, vt alibi docuimus, ſobriè & cum diuino lumine de illis agendum eſt. Vt non immeritò in religione pertractanda, ſint duæ ſpecies perſonarum conſiderandæ: vna, eorũ qui credere debent: alia, eorum quos intelligere excellentius, vt docere poſſint, oportet. Non enim omnibus res ſacræ profanandæ, nec omnibus omnia vulganda myſteria, cùm propter dignitatem eorum, tum etiam propter altiſſima quædam & adyta, quæ vulgus capere non poteſt. Sicq; dominus noſter Ieſus Chriſtus ad dicipulos, *vobis datum eſt noſſe myſteria Dei: cæteris autem in parabolis* [y]. Et alibi, *non omnes rapiunt verbum iſtud.* Quædam ſunt, quæ alienis à religione tacentur:

5 (beside "nino à fide catholica")
6 (beside "ſetur. Et proinde")
7 (beside "tractanda")

a D. Matthæ. c. 17.
b l. 1. & 2. de apoſtat. lib. 1. C. titu. 1.
c l. hi qui ſanctam, C. de apoſtat.
d D. Ioannes, 1. epiſt. cap. 2.
e D. Iacob. c. 2. c. deſiderat. de reg. iur. ap. Grego.
f ca. dolendum, de pœnit. diſtin. 5.
g l. fin. C. de apoſta.
h l. 3. C. eod.
i l. 2. C. eod.
k l. 4. & 5. C. eod.
l c. 1. de hæretic.
m l. nemo, l. 1. de ſum. trin. c. ca. maiores, 24. q. 1. Tertull. de præſcri. hæretico.
n l. 2. de crim. ſacrileg.
o Prouerbior. c. 22.
p ca. transferunt, 24. q. 1.
q Gale. lib. 2. de differ. pulſuum.
r Galen. aduerſus Archigenem.
s Clemens Alexandr. lib. 1. ſtromat.
t refert Lactantius, lib. 1. de origi. erro. c. 7.
v 2. ad Timoth. 2.
x Exodi, 7. & 2. ad Timoth. 3.
y Matthæi, 13. Lucæ, 8.

tacentur : quædam quæ populares etiam Chriſtianos ſileri debent, nec dum non intelligunt, erroris ſementem accipiant [a], quæ tantùm initiatis, ſacriſq; adſcriptis ordinibus committuntur, vtpote in exercitio myſteriorũ eruditis. Neq; Catechumeni in primo naſcentis eccleſiæ ſtatu, dum gentiles ad eam concurrebant, ſtatim templa ingrediebantur quandiu diſcebant, nec intererant ſacroſanctis Euchariſtiæ myſterijs. *Loquimur*, inquit D. Paulus [b], *Dei ſapientiam in myſterio quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſecula, quia ſpiritus ſanctus loquitur myſteria* [c]. Quare eum qui myſteria hæc noſſe deſiderat ſanctiſſimi præceptoris, mundũ, & à profano vulgo ſecretum, & ſancti-
8 ficatum eſſe oportet. *Diacones*, inquit D. Paulus [d], *oportet eſſe pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei in conſcientia pura.* Neq; danda ſunt ſancta canibus, neq; obiiciendæ margaritæ porcis, ne fortè conculcent eas pedibus ſuis [e], & canes conuerſi dirumpant
9 nos. In templo Dei apud Iudæos erãt tres templi partes: in extrema, populus: in ſecunda, ſacerdotes: in tertia, ſancta ſanctorum, vbi ſemel in anno tantùm ingrediebatur ſummus ſacerdos [f], quò loci cæteris aliis abſconditæ erant res, & diuina. Nec eſſe reuelanda myſteria in prouerbiis Salomon monet, *Ei qui reuelat* inquit, *myſteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia ſua, ne cõmiſcearis* [g]. Orpheus ab iis quos initiabat, in primo veſtibulo cum terribili authoritate religionis exegit, ne profanis auribus inuenta ac compoſita religionis
10 proderentur [h]. Atq; olim ijs qui initiati non erant templum Cereris ingredi nefas erat diebus initiorum, vt docet Liuius [i], dum ait, duos iuuenes Acarnanes, tanquam ob infandum ſcelus interfectos fuiſſe, quòd per dies initiorum, cùm initiati non eſſent, imprudentes religionis, cum cætera turba ingreſſi fuerant templum Cereris: quæ fuit cauſa belli inter Philippum Macedonum regem, & Athenienſes. Euripides quoq; [k], de orgiis ſic ſcribit

Pentheus, τὰ δ' ὄργι' ἐστὶ, τίν' ἰδέαν ἔχοντά σοι;
Dionyſius, ἄρρητ' ἀβακχεύτοισιν εἰδέναι βροτῶν.
Pentheus, ἔχει δ' ὄνησιν τοῖσι θύουσιν τινά;
οὐ θέμις ἀκοῦσαί σ', ἔστι δ' ἄξι' εἰδέναι.

Et poſteà idem Dionyſius, δόξει τις, ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων, οὐκ εὖ φρονεῖν. id eſt,

Pen. *Hæc verò Orgia, quam ſpeciem habent tibi,*
Dio. *Non dicenda ſunt, non initiatis Bacchicis.*
Pen. *Quam autem vtilitatem ſacrificantibus ferunt?*
Dio. *Non fas eſt te id audire, quanquam ſit dignum ſcitu.*
Dio. *Apud ignarum & rudem de miſterÿs loquens, parum videtur ſapere.*

11 Auguſtus Cæſar, noluit religionis cauſas aperto foro cognoſcere [l]. Et Athenis ſacris initiatus, cùm poſteà Romæ pro tribunali de priuilegio ſacerdotum Ceteris cognoſceret, & quædam ſecretiora proponerentur, dimiſſo conſilio & corona circunſtantium, ſolus audiuit diſceptantes. Noa, qui ſacros ritus & ceremonias, & Theologiam docuit homines, multa etiam naturaliũ rerũ ſecreta mandauit literis, quæ ſolis ſacerdotibus Scythæ, Armeni commendadauit. Neq; enim fas eſt vlli illa inſpicere, aut legere, aut docere, quàm ſolis ſacerdotibus, & inter ſacerdotes dumtaxat, ſicut & quod rituales libros reliquit, ex quibus illis primum Saga nomen fuit inditum, quod eſt ſacerdos, ſacrificulus, pontifex [m]. Sed de myſteriis celandis in religione hactenus dictũ ſit, cùm in crimine hæreſeos plura pertractauerimus, dum agimus de cautionibus contra hæreticos. Et quomodo etiam cultus diuinus exercendus ſit, & de munere ſacerdotũ & aliarum perſonarum eccleſiaſticarum, déq; ordinibus ſacris, ſuo loco tractatur, dum de perſonis agimus eccleſiaſticis, & de ordinibus & beneficiis, potiſſimùm in finitione beneficij, & alibi.

a d.l.nemo, de ſum. trinita. C.
b 1. ad Corinth. 2.
c 1. ad Corinth. 14. can. nulli, 1. q. 1.
d 1. Timoth. 3.
e Matthæi cap 7. ca. in mandatis, 43. diſtin. ca. nolite recedere, 11. q. 3.
f ad Hebræ. c. 9.
g Prouerb. c. 20.
h Firmicus Maternus lib. 7. Matheſeos. Sabellicus, in vita Auguſti, c. 93.
i Liuius lib. 31.
k Euripid. 2. In Bacchicis, act. 2.
l Sueto. in Augu. capit. 93.
m Beroſ. in 5.

De ſacramentis in genere. Cap. 3.

1 Cauſa ſacramentorum, & quid, & quot. 2 Diuiſio & finis ſingulorum.
3 Quæ iterantur, & quæ non. 4 De quo, & à quo confirmentur.
5 Quibus rebus formam & perfectionem accipiant ſacramenta,
Et quæ imprimant Characterem.

DEVS optimus maximúſq; , cùm hoc miſerum humanum 1
genus in ſuam tutelam ſingulari redemptionis beneficio
ſuſcepit, rude & corporale, voluit electa certa materia illi
ſuam inuiſibilem gratiã conferre, eam rebus certis & ſtatis
benedictionibus imprimens pro ineffabili ſua omnipoten-
tia ita ſacramentum inuiſibilis gratiæ viſibile ſignum, ſed
vltrà ſignum, quod videtur, habẽs gratiam ſimul inhæren-
tem, cuius, viſibile teſtatur vt ſignum, exiſtentiam [a]. Sacramenta, in eccleſia
Dei ſũt à fide & religione Chriſtiana recepta, à Deo inſtituta, vt in lege noua
euangelica, eáq; ſeptem, prout probauimus in ſexto lib. Artis mirabilis c. 8.
Ea ſeptem ſunt, baptiſmus, cõfirmatio, euchariſtia, extrema vnctio, pœniten-
tia, matrimonium, ſacer ordo. Sacramentorum alia dicuntur neceſſitatis, alia 2
voluntatis [b]. Neceſſitatis ſunt, quæ Chriſtianus ſuſcipere tenetur: volũtatis,
quæ Chriſtianus, etſi poſſit, tamen ſuſcipere nõ cogitur. Neceſſitatis dicun-
tur 5. baptiſmus [c], confirmatio [d], euchariſtia [e], extrema vnctio [f], pœnitẽtia [g].
Voluntatis duo, ordo [h], & matrimoniũ [i]. Omnia tamen ſacramẽta, quod ad
ſtatũ vniuerſum eccleſiæ pertinet, neceſſaria ſunt. baptiſmus, ſacramentum
intrantium [k]: confirmatio, ad robur pugnantium [l]: euchariſtia, ad viaticum
ſaluberrimum progredientium [m]: pœnitentia, redeuntium [n], & reſipiſcen-
tium: extrema vnctio, exeuntium ab hoc ſeculo [o]: ordo, diuinis deſeruientiũ:
matrimonium, generantium. Horum omnium quædam ſemel tantùm con- 3
feruntur, alia iterabilia ſunt. Quæ non iterantur, & non niſi ſemel conferun-
tur, ſunt Baptiſmus [p], confirmatio [q], ordo [r]: reliqua repeti poſſunt [s]. Porrò 4
ſpiritus ſanctus ipſe eſt, qui efficacia omnia facit ſacramenta: nõ autem is qui
ea præbet miniſter [t], à cuius malitia coinquinari nequeunt [v]. Et ideo quan-
diu miniſter malus ab eccleſia ſuffertur, ab eo ſacramenta accipi poſſunt [x],
excepto eo quem noſti hæreticum, à quo nec à ſymoniaco, ſi indubiè noris,
non debes accipere [y]. Si tamẽ ipſi in forma eccleſiæ, hoc eſt, obſeruata for-
ma eccleſiaſtica, præbuerint, virtute ſua ſacramenta non priuantur [z]: potiſſi-
mùm quòd ad characterem pertinet, non autem quòd pertinet ad executio-
nem [a]. Quamobrem & ordinatio facta per hæreticos, iteranda non eſt, ſed
virtus ſacramenti dabitur per manus impoſitionem, & ſuppletur [b]: ſi autem
non ſeruata forma eccleſiaſtica concedantur ab ijs ſacramenta, virtute carẽt
omnino [c]. Legitimi ſacramẽtorum miniſtri illi, qui parochiis præfecti ſunt,
vbi degunt quibus danda: alij minimè generali iure [d]. Et ij ſaltem preſby-
teri eſſe debent [e], qui baptiſmum, euchariſtiam conficiunt, & extremam ad-
hibent vnctionem, & pœnitentiam, & qui matrimoniũ benedicunt [f]: at qui
confirmat & ordinat, Epiſcopus [g]. Sacramenta omnia tribus, perficiuntur, 5
videlicet rebus, tanquam materia: verbis, tanquam forma: & perſona miniſtri
conferentis ſacramẽtum, cum intentione faciendi, quod facit eccleſia. Tria
ſacramenta, baptiſmus, cõfirmatio, & ordo, characterẽ, id eſt, ſpirituale quod-
dam ſignum à cæteris diſtinctum, imprimunt in anima indelebile, vnde in
eadem perſona non iterantur: reliqua quatuor characterẽ non imprimunt,
& iterationem admittunt [h].

a vide can. ſacrificiũ, de conſecrat. diſt. 2. ca. nulli, 1. q. 1. Tractatur de hac ſacramentorũ materia, in 4. Magiſtri ſententiarum ſacrorum patrum, diſtin. 1. & ſeq.
b can. remiſſionem, §. ſed notandum, 1. q. 1. cap. veniens, c. 8. de tranſact. ap. Grego. Tractat de neceſſitate ſacramentorum Vigerius, c. 16. de ſacrament. verſ. 9. in inſtitution. Theologicis.
c ca. nulla præter, de conſecr. diſt. 4.
d ca. nullus miniſtrorum, de conſecrat. diſtin. 4.
e ca. omnis Chriſtianus, de conſecrat. diſtin. 1.
f ca. 1. 26. q. 7.
g ca. non poteſt, de pœnit. diſt. 1.
h ca. vbi iſta, 74. diſt. can. fin. §. fin. 22. quæſt. 4.
i ca. vbi non eſt, 30. q. 2. ca. cùm locũ, de ſponſal.
k ca. nulla præter, §. porrò, de conſecrat. diſtin. 4.
l cap. vni. §. per famulos, de ſacr. vnctio. & ca. ſpiritus ſanctus, de conſec. diſtin. 5.
m ca. qui recedunt, & ca. de his, 26. q. 6.
n ca. his qui, 26. q. 7. ca. 1. §. 2. de pœnit. diſtin. 3.
o ca. ab infernis, 26. quæſt. 7.
p can. ſacramenta, & ca. maius, 1. q. 1. tit. ne ſanct. bapti. reiter. lib. 1. C. tit. de ſacram. nõ iteran. ap. Gregor.
q eod.
r ca. de homine, ca. de his, can. dictum eſt nobis, de conſecrat. diſtin. 5. & Cyprian. ſermone de ablutio. pedũ,
s Hoſtien. in Sum. ti. de ſacram. non iterand.
t can. multæ, can. ita fiat, cum 4. ſequẽt. 1. q. 1.
v ca. remiſſionem, 1. q. 1 ca. nonne. eo. vide concil. Tridẽti. ſectio. 5. de ſacram. c. 12. cap. veſtra, de cohabita. cleri. & mulier.
x can. multi, can. neque, ca. omnia, ca. per Eſaiam, 1. q. 1. cap. fina. 15. q. fina.
y can. vltim. 24 quæſt. 1.
z can. ſecundum, 19. diſt. ca. quod autẽ, cum trib. ſequẽt. & ca. ſicut, 1. q. 1.
a can. præter hoc §. porro, 32. diſtinct. ca. ſi qui à ſimoniacis, 1. q. 1.
b can. præter hoc, §. de malis, 32. diſtinct. c ca. hi qui, § ſed notandum, 1. quæſt. 1. d ca. interdicimus, 16. quæſt. 1. cap. 2. & 3. de paroch. c. 1. de ſepultu. c. omnis vtriuſque, de pœniten. in 6. e ca. preſbyteri qui, de conſec. diſt. 1. f Hoſtien. in Summa, de ſacramen. non iteran. §. quis poſſit conferre. g cap. vni. §. 4. c. ſerenlis, de ſacr. vnctio. h vide de his concilium Florentinum ſub Eugenio, 4. pontif. Max.

De Baptiſmo. Cap. 4.

Lib. 3. Decreta. tit. 42.

1 *Baptiſmus ianua ſacramentorum aliorum, & quid,& efficacia eius.*
2 *Differentia huius ſacramenti ab alijs baptiſmis Diui Ioannis, & aliorum: & de ſpeciebus baptiſmi.*
3 *Quæ concurrunt in forma baptiſmi aqua.*
4 *Quæ aqua interuenire debeat.*
5 *Vis aquæ per formam verborum ex Spiritu ſancto. Item nume. 8. 9.*
6 *Quare potius hoc ſacramentum regenerationis,aquam,quàm aliam materiam habet:& de figuris legis præcedentibus baptiſmum hunc.*
7 *Creditum Ethnicis expiari aqua crimina poſſe.*
10 *De ceremonijs adhibitis baptiſmo,& de earum antiquitate: & de Anadicho, ſiue patre luſtrali.*
11 *Quomodo, & quæ perſonæ conſideranda ſunt in baptiſmo. Et num hæreticus baptiſare poßit.*
12 *Baptiſatus quis arena.*
13 *De baptiſato puero à pueris.*
14 *Baptiſari deſiderant Turcæ à ſacerdotibus Chriſtianis ob corporis ſalutem.*
15 *Non eſſe rebaptiſandum, & pœna rebaptiſantium.*
16 *Baptiſandi pueri.*
17 *Tempora baptiſmi: Adultorum ſolemnia.*
18 *Qui poßint eſſe patres luſtrici, & quibus prohibetur, & quot poßint eſſe.*
19 *Finis,& efficacia baptiſmi.*
20 *Hæreſes vitandæ in baptiſmi materia.*

1 PRIMVM omnium ſacramentorum,eſt Baptiſmus:veluti ia-
nua & fundamẽtum aliorum,& Chriſtianiſmi [a], quo renaſci-
mur Deo, & vitam nouam ſubimus [b], ſine quo vitam adipiſci
æternam non poſſumus [c], nec alia ſacramenta ſuſcipere [d]: in
ſacramento quippe baptiſmatis, baptizatus membrum Chri-
ſti fit [e]. Et ideo tunc originale, venialéque peccatum, per ba-
ptiſmum adimitur [f]. Baptiſmus autem hîc,alius à baptiſmo D. Ioannis, qui
2 erat pœnitentiæ tantùm [g]. Baptiſmus nomen generale eſt, ad omnem lotio-
nem ſeu ablutionem pertinẽs,ex vi nominis à Græco βαπτίζω,abluo, immer-
go.Et D. Athanaſius [h] octo ſpecies baptiſmi deſcribit, nempe primum dilu-
uij, quo peccata exciſſa ſunt [i].2. in maris rubri tranſitu [k], in quo, aqua, nu-
bes,& ignis,vt in noſtro aqua & Spiritus Sanctus. 3. legale, quo immundi la-
uabantur:& ita purificati redibant in caſtra [l]. 4. D. Ioannis baptiſma, intro-
ductorium nondum tamen omnino ſpirituale, ſed ad pœnitentiam ſolum-
modo [m].5. Domini noſtri Ieſu Chriſti, totum ſpirituale. 6. lachrymis con-
ſtans,verè laborioſum, [n] vt, *laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum
meum, lachrimis meis ſtratum meum rigabo.* 7. per martyrium & ſanguinem, quo
dominus noſter Ieſus Chriſtus baptizatus eſt [o]. 8. non ſalutare, quod ſine
fine punit peccatores. Breuius noſtri omnes diſtingunt baptiſmum triplici-
ter, ſanguinis, flaminis, & fluminis [p]. Sanguinis,cùm quis martyrium fert ob
Dei nomen, antequam baptizetur aqua: qualis latronis in cruce, & Sanctorũ
Innocentium [q]. Cyrillus Hieroſolymit [r]. *redimens*, inquit, *terram ſaluator per
crucẽ & in latere vulneratus, ſanguinẽ & aquam emiſit: vt alij quidem pacis tempore
in aqua baptizarentur, alij autem tempore perſecutionis in proprijs ſanguinibus.* Fla-
minis baptiſm⁹ eſt, quãdo q̄s per Sanctũ Spiritũ mũdatur, dũ fidẽ ſuã corã per-
ſecutore cõfitetur,& dũ iuſto errore duct⁹, credit ſe fuiſſe baptizatũ hoc ba-

a c. veniens, de preſbyt. nõ baptiſ. miniſtr. cap. cum itaque, de conſecra. diſtin. 4.
b D. Ioan. euang. c. 3.
c ca. firmiſſime, & ca. ſiluus, de conſec. diſtin. 4. D. Matth. c. fin. can. firmiſſimè, 35. q. 1. c. maiores, de baptiſ.
d ca. ſi quis per ignorantiam, 1. q. 1.
e ca. quia paſſus eſt, de conſecrat. diſt. 2. & ca. ad hoc, de conſecra. diſtin. 4.
f can. regenerante, & ca. ſine pœnitentia, de conſecra. diſtin. 4.
g Matthæi, c. 3.
h D. Athanaſ. lib. de diuerſ. quæſt. q. 113.
i Geneſ. capi. 7. & 8.
k 1. ad Corinth. c. 10.
l eccleſ. 34. Marci, 7. Iudith, 12.
m Actuum, 1. & 19. & D. Ioan. euang. c. 1. Marc. 9.
n Pſalmo, 6.
o Marci, 10. Lucæ, 12.
p ca. baptiſmi, de cõſecra. diſtin. 4. ca. cateshumenũ, eod.
q d can. baptiſmi, & ca. catechumenum, can. firmiſſimè, 15. q. 1.
r Cyrill. Hieroſolym. catech. 5. illuminato. Idipſum. & Baſilius Magnus, de Spiritu Sancto. cap. 15.

ptiſmo,& baptizatos fuiſſe apoſtolos & diſcipulos tradit CiryllusHieroſolymita [a].Quamuis Tertullian.probet [b],& apoſtolos fuiſſe baptizatos baptiſmo aquæ. Atq; Nicephorus Caliſti [c] citat Euodiũ apoſtolorũ ſucceſſorẽ dicẽtẽ in epiſtola,quã vocat φῶς ſeu lumen,Chriſtum dominũ ſuis manibus baptizaſſe tantummodo Petrum. Petrum autem Andream,& filios Zebedei:hos autẽ alios apoſtolos.At diſcipulos 70. baptizaſſe Petrum & D. Ioannem dictum Theologum,Quanquam apud D.Ioãnem dictum ſit [d], quod Ieſus nõ baptizabat, ſcilicet per ſe,ſed diſcipuli eius in nomine eius.Baſilius Magnus,baptiſmum ignis etiam dicit probationẽ,quæ fiet in iudicio [e],ex c.3.D.Matthæi, *ipſe vos baptizabit in Spiritu Sancto, & igne*: & 1. ad Corinth. c. 3. *vniuſcuiuſq; opus quale ſit,ignis probabit.*Dicimus autem baptiſmum flaminis,& fluminis liberare à peccatis originali & actualibus [f],atq; tantumdẽ operari flaminis:ac baptiſmum fluminis: quando non per contemptum omittitur baptiſmus aquæ, ſed in articulo quis neceſſitatis incidit, qua non poteſt aſſequi baptiſmum aquæ [g]. Baptiſmus fluminis ſacramentũ eſt in ablutione corporis adhibita 3
præſcripta forma verborũ. Et ibi duo obſeruanda,aqua pro materia,& verba pro forma,ex quibus animæ mundatio indicatur,& regeneratio.De materia dictum,*niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spritu Sancto, non poteſt intrare in regnum Dei* [h]. Et aquam naturalem non neceſſariam eſſe dicentem decreuit concilium Tridentinum eſſe anathema [i]. Et in concilio Florentino idipſum ſtatutum,hancq; aquam veram eſſe,& naturalem debere: nec intereſſe, ſitne frigida,vel calida,prohibitis aquis factitiis,qualis roſacea,muſcata, aliiſue ſimilibus, & aliis liquoribus. Nec tamen omnis aqua naturalis, per ſe ad remiſſionem peccatorum efficax niſi Spiritus Sanctus in eam deſcendat,eamq; conſecret [k]. Quod fit accedente verbo ad elementũ, & forma adhibita [l]: 5
virtus enim domini noſtri IESV CHRISTI operatur in hoc ſacramẽto [m]. Atq; ita vetus baptiſmus delet ita peccatũ originale,& actuale [n]. Cùm enim duplex ſit homo,ex anima & corpore compoſitus:duplex quoq; purificatio, corporea quidẽ,& incorporea:corporea verò fit corpori,& aqua ſanè mundat corpus, ſpiritus autem ſignat animam, vt abluti in corpore aqua munda, & repurgati in corde,accedamus ad Deum, vt ſcribit Ciryllus Hieroſolymita [o],
Qui & poſteà tradit [p] cauſas,cur potius materia eius ſacramenti aqua,quàm 6
aliud: *primum*,inquit,*quia vnum ex quatuor elementis.2. quia cælum,angelorũ habitaculum:at ex aquis ſunt cæli. 3.terra hominum locus: at ex aquis etiam terra. 4. ante rerum omnium creatarum diſtinctionem ſex dierũ,ſpiritus Domini ferebatur ſuper aquas 5. principium mundi aqua.6. principium euangelij Iordanis.7. liberatio Iſraelis à Pharaone per mare facta:& liberatio à peccatis mundi per lauacrum eſt aquæ, in verbo Dei. 8. vbicunq; fædus inter Deum,& homines:ibi & aqua. Poſt diluuium fædus percuſſum eſt cum Noë, fædus cum Iſraele in monte Sina:verùm hæc non ſine aqua, & lana rubea. Prius Helias enim tranſiuit Iordanem,deinceps in cælũ raptus eſt:prius abluitur ſummus ſacerdos factus. Symbolum Baptiſmi, erat labrum poſitum in tabernaculo veteris teſtamenti. Finis & initium noui,eſt Baptiſmus.* Referam & quædam,quæ non erunt indigna lectu,conſpirantia ad huius aquæ materiam ex prædictionibus ſacris antiquorum prophetarum,vel ex typo ſeu, figura legis antiquæ. Et primùm annoto, iſtius baptiſmi aquæ præfigurationem,in baptiſmo Aaronis & filiorum eius,in exodo [q]. Secundò audi Rabinũ Barrachiam,dum explicat illud, *Quid eſt quod futurum eſt* [r]. *Sicut fuit redemptor*, inquit, *primus,ſic erit & vltimus:redemptor primus,ſcilicet Moſes,fecit aſcendere puteum,ſicut habetur Numero.c.21. Sic redemptor vltimus,qui eſt rex Meſſias,faciet aſcendere aquas:ſicuti habetur in Iohele c. fin. Et fons de domo Dei egredietur, & irrigauit torrentem ſpinarum. Per torrentem autem ſpinarum, intelligitur multitudo peccantiũ.*3. Prædictũ & illud per Eſaiam [s], *noli timere ſerue meus Iacob, & rectiſſime quem elegi, effundam enim aquas ſuper ſitientem,& fluenta ſuper aridam, effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum &c.* 4. Et per Ezechielẽ [t], *effundam ſuper vos aquam mũdam,& emundabimini ab omnibus*

inquina-

a Cyrillus, cathec. 3. 12. 17. & actuum 2.
b Tertullia. li. de baptiſmo, c. 13. can. quando, & ca. ſeq. de conſecr. diſt. 4.
c Nicepho. Caliſti lib. 2. hiſto. eccleſ. c. 3.
d D. Ioan. c. 4. & can. quando, de conſecra. diſt. 4.
e D. Baſil. Magn. lib. de Spiritu Sancto c. 15.
f ca. regenerante, & ca. paruuli, de conſecrat. diſt. 4.
g d. ca. baptiſmus vicem, in 2. de conſecra. diſt. 4.
h D. Ioan. euang. c. 3. in ca. non te, de baptiſ. ca. regenerante, de conſecr. diſt. n. 4.
i Conci. Tridẽti. ſeſſio. 5. ti. de ſacra. bapti.
k ca. per aquam, de conſecra. diſtin. 4. ca. paruuli, cod.
l c. detrahe, 1. q. 1. ca. penult. de bapti.
m ca. baptiſmus, in 1. de conſecr. diſt. 4.
n ca. regenerante, & ca. paruuli, de conſecrat. diſtin. 4.
o Cyrill. Hieroſolymit. cathec. 3. illuminator.
p Cyrillus, catheſ. ead. 3.
q Exodi, cap. 29.
r In c. 2. eccleſiaſt.
s Eſaiæ, c. 44.
t Ezechiel, cap. 36.

inquinamentis veſtris. Explicant & 5. Rabini in libro *Ionia Hiereſolymit.* illud Ge-
neſeos [a], *Lauabit in vino veſtimenta ſua, &c.* De baptiſmo, à ſancto Meſſiah
poſt modum ordinando. Adde 6. Zachariam [b], dum ait, *in illa die erit fons
patens domui Dauid, & omnibus habitantibus Hieruſalem, in ablutione peccatorum, &
menſtruatæ.* Poſtquam & 7. Eſaias [c] dixit de ſaluatore, *ecce Deus meus, fiducia-
liter agam*, ſubdit, *haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris*, de fontibus, id eſt,
de latere, ex quo exiuit ſanguis, & aqua [d]. Vide & ad id facientem textum
in c. fin. Eſaiæ, ibi, *ecce intelliget ſeruus meus &c.* quem de Meſſiah intellige ſe-
7 cũdum paraphraſem Chaldaicã. Sed & apud Ethnicos expiationes, & veluti
purgationes per aquam fiebant, & qui ſuperis ſacrificabat, ſe aqua immerge-
bat, vt innuit Virgilius [e], ibi,

Tu genitor cape ſacra manu, patrióſq; penates,
Me bello extante digreſſum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero. Et expiari aqua crimina poſſe antiqui putarũt teſtimonio Ouidii [f],

Omne nefas, omnémq; mali purgamine cauſam
Credebant noſtri tollere poſſe ſenes.
Græcia principium moris fuit: illa nocentes
Impia luſtratos, ponere facta putat.
Actoridem Peleus, ipſum quoq; pelea Phoci
Cæde per Hemonias ſoluit Acaſtus aquas.

Et poſteà, *Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis,*
Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Narrat Athenæus [g], quod χέρνιψ erat antiquis aqua, in qua torrem ex ara capi-
entes tingebant, ſuper quam ſacrificia peragebant, eáq; aqua circunſtantes
aſperſiſſe, ac purgaſſe. Meminit & de lotione Athenienſium, qua purgabant
execrandos. Cæterùm Ethnicis quidem vſurpata eſt ad expiationem aqua,
quæ tamen non ſufficit: ideo nec baptiſmus illorũ ſanctificabat. Sic D. Am-
broſius [h], *cognoſce quia aqua non mundat ſine ſpiritu.* Ideóq; legiſti, quod tres teſtes
8 in baptiſmate vnum ſunt, aqua, ſanguis, & ſpiritus [i]. Quia ſi vnum horum
detrahas, nõ ſtat baptiſmatis ſacramentum. Quid enim eſt aqua ſine cruce
Chriſti? elementum commune ſine vllo ſacramenti effectu. Nec iterum ſine
aqua, regenerationis myſterium eſt: niſi enim quis renatus fuerit ex aqua &
ſpiritu, non poteſt ingredi in regnum Dei [k]. Et poſteà idem Ambroſius, *vide
igitur, quod non ſunt vacuæ aquæ: ideò in natatoria piſcina dictũ eſt, deſcendere angelũ
& mouere aquã, ſed nemo ſanabatur, quin deſcendiſſet angelus. Mouebatur aqua propter
incredulos, ibi creatura operabatur, angelus ſcilicet: hic autẽ Chriſtus author creaturæ: illis
ſignũ, tibi fides: illic angelus deſcẽdebat, hic Spiritus Sanctus, & deſcendit columbæ ſpecie
Spiritus Sanctus ſuper Chriſtum* [l] *cùm baptizaretur.* Et D. Chryſoſtomus de aqua
baptiſmi loquens [m], *hæc aqua*, inquit, *primatum tenet in elementis, ſed ùcm iſtud ele-
mentum acceperit Spiritum Sanctum, fit ſacramentum: & iam non erit aqua potationis,
ſed ſanctificationis: non erit aqua communis, ſed refectionis. Per iſtam aquam educit pur-
gatos, facit perfectos, ratione claritatis & gratia illuminans, & replens eos, vt vbi abun-
dauerit peccatum, faceret diuites in gratiam.* Forma ſubſtantialis ideo cũ immer-
9 ſione baptiſmi eſt, Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sãcti [n].
Nec alio modo verba illa proferri debent. Qua de re exemplum ſingulare
extat apud Nicephorum Calixt [o]. *Cùm enim*, inquit, *quidam Epiſcopus Aria-
nus, cui nomen Denterius, baptizaret Conſtantinopoli quendam dictum Barbam extra
formulam eccleſiæ, veluti traditionẽ abolens, dicens: Baptizatur Barbas, in nomine Patris
per filium, in Spiritu Sancto: ecce vnda, quæ in ſacro lauacro erat, repentè euanuit. Et
Barbas inde profugiens, hoc miraculum omnibus promulgauit.* Eunomij Euthicani
hæretici baptiſmum corruperant: non enim in trinitate, ſed in Chriſti morte
baptizabant, vt ait Socrates [p]. Fuit tamen in eccleſia primitiua aliquandiu
formula baptizandi, in nomine Ieſu, vt nomen eius propagaretur inter
d 3 Iudæos.

a Geneſ. 49. c.
b Zacha. c. 13.
c Eſaiæ. c. 14.
d D. Ioan. euang. capit. 19.
e Virgil. 4. Aeneid.
f Ouid. 2. Faſtor.
g Athenæus, li. 9. Dipnoſo. phi. cap. 27.
h D. Ambroſ. tomo 4. libr. de his qui initiant. myſterijs, c. 5. & 6.
i 1. D. Ioan. c. 5.
k D. Ioan. euang. c. 3.
l D. Ioan. euang. c. 1.
m D. Chryſoſto. tomo, 1. hom. ſuper pſalmum 22.
n ca. 1. de baptiſmo, ca. quodã, ca. multi, diſtinct. 4. Baſil. Magn. lib. de Spiritu Sancto, c. 12.
o Nicephor Calixt. libr. 16. hiſtor. c. 35.
p lib. 5. Hiſtoriæ tripart. c. 40.
q Actuum 2.

Iudæos [a]. Adhibentur autem huic ſacramento ab eccleſia aliæ ceremoniæ, quæ vim ſacramenti exhibent, & veluti ante oculos proponunt. Quare ita apud Clementem [b] de baptiſmo ſic Apoſtoli ſtatuunt: *baptizandum in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. Sed prius baptizãdum vngendum oleo, dehinc baptizãdum aqua, poſtremò conſignandum vnguento: vt vnctio, ſit participatio ſpiritus ſancti: aqua, ſit ſymbolum mortis: vnguentum, ſigillum pactionum. Et ſi deſit oleum vel vnguentum, ſufficit aqua & ad vnctionem, & ad ſigillum. Et ad vnctionem morientis vel potius cõmorientis.* Addũt [c] ante baptiſmũ Cathecumenos in fide, renũciare oportere operibus diaboli, & mundi, & cultui principis eius, angelis & machinationibus eius: poſteà confiteri debere fidem. *Credo &c.* priúſque oleum benedictum eſſe debere, in remiſſionem peccatorum. Et Dionyſius Areopagita tradit [d], in primis interrogandum eſſe baptiſandum, antequam eccleſiam ingrediatur, num velit eſſe eius profeſſionis? id eſt, num velit eſſe fidelis? & poſt confeſſionem, ſacerdotem ei imponere manum, eúmque ſignando iubere ſacerdotibus eius deſcribi virum, & anadochum, i. eum qui eum duxit ſeu fideiuſſorem, ſeu patrem luſtricum, quem vulgus vocat patrimũ. Dehinc eum iubere, introductum exui, per miniſtros in occiduis intentum, ad quam partem manus leuantem iubet ter exſufflare diabolo, & ita mori priori vitæ. Iubendum ei ter renuntiare Sathanæ, & ea quæ ſunt abrenuntiationis, confiteri: ter poſteà confiteri, & eloquia Dei promittere ſeruaturum, hinc fieri orationem ſuper eum, exui omnino, vngendo oleo vnctionis ter, tribus crucibus poſteà ſanctificandam aquam, nominari eius nomen à ſacerdote, præſente atteſtante anadocho: ternis immerſionibus & emerſionibus baptizandum, in teſtimonium, quod tribus diebus Chriſtus in ſepulchro fuit, cuius munere ſanctificatur: vnguento poſteà ſignandum, in teſtimonium, quod particeps poteſt poſthac fieri Euchariſtiæ: veſte noua induendum, tanquam nouam vitam innocentem adeptum. Et rurſum idem Dyonyſius Areopagita ſcribit [e], iiſdem abrenuntiationibus & ſolemnibus obſeruatis, pueros baptizandos. Nam ibi & puer, non anadochus verè eadem facit, neque enim hoc, inquit, ait puer, ſic ego pro puero abrenunciationes ante ſacras confeſſiones facio: ſed quia puer abrenuntiat, hoc eſt, confiteor puerum credere in ſenſum ſacrum. Nihil ergo vt exiſtimo inconſequens, ſi ſecundum diuinam anagogẽ puer educatur, ducem & anadochum (id eſt patrem luſtricum) ſacrum habens habitum ſibi diuinorum inſinuantem, & cuſtodem peritum à contrariis. Refert & Tertullianus [f], has ſolemnitates baptiſmi ab apoſtolis originẽ ducere, Renuntiationem fieri diabolo, pompæ, & angelis eius, adhiberi manuum impoſitionem, inunctionem, & alia. Ex eorum inſtitutis, priuſquam ad baptiſmum ducãtur baptizandi, exorciſmis & exſufflationibus clericorũ prius Sathanã ab eo abigi debere & docet D. Chryſoſtomus [g], & D. Auguſtinus [h]. Siſtendũ primũ puerũ ante fores templi baptizandũ, & nomẽ petendũ illorum, diximus ex D. Dionyſio Areopagita probari, & ex concilio quoque Carthaginenſi [i], cui interfuit D. Auguſtinus. Exſufflationes diaboli fuiſſe factas in baptiſmo probant DD. Chryſoſtomus [k], Auguſtinus [l]. Quid autem iſta ſignificent, vide in ca. poſteà, vſque ad ca. venit ſacerdos, de conſecrat. diſt. 4. De ſale quod baptizandis imponitur, Origenes meminit Cathecumenos alloquẽs [m]. Quod poſteà exorcizandus diabolus docet D. Auguſtinus [n]. Fiebant autem exorciſmi, teſte Dionyſio Areopagita, adhibitis ſuper baptizandum grauibus verbis, impoſitione manuum ſuper caput, & ſigno crucis. Cathechiſmum olim exorciſmus in adultis baptizandis ſequebatur [o], & adultos baptizandos oportebat prius ſymbolum fidei diſcere ex concilio Laodiceno [p]. Inſtruebantur quippe ante baptiſmum Cathecumeni, vt plerunque per octo menſes, vel tempore alio arbitrario [q]. Indicebatur & adultis baptizandis pœnitentia interior non exterior [r]. Adhibitum inter baptizandum

[a] glo. in can. à quodam, de conſecrat. diſtin. 4. Interpre. in caſ. 3. de baptiſmo.
[b] D. Clemens, lib. 7. conſtitut. apoſtoli. c. 23.
[c] Clemens, d. lib. 7. c. 39. 40. 41. 42.
[d] D. Dionyſi. Areopag. libr. de eccleſiaſt. Theolog. c. 2.
[e] Dionyſ. Areopagi. de eccleſiaſt. Hierar. c. 7.
[f] Tertullia. lib. de corona milit. & de baptiſmo.
[g] D. Chryſoſt. tomo 1. homil. de Adamo & Eua, & in ca. 15. ad Corinth.
[h] Auguſti. ad Sixtum Romanum presbyterum.
[i] concil. Charta. 85.
[k] D. Chryſoſt. homil. de Adamo.
[l] D. Auguſti. de eccleſia. dogmati. c. 31. & epiſto. 105. & lib. 4. de ſymbolo ad Cathecumẽnos, & libr. 2. de gratia Chriſti & peccator. Orige. c. 40.
[m] Origẽ. homil. 6. in Ezechiel.
[n] Auguſti. lib. de fide, & operibus.
[o] ca. ſiue paruuli, vſque ad ca. venit, de conſecrat. diſtin. 4. Auguſt. lib. de ſymbolo ad Cathecumenos.
[p] In concilio Laodicenſi, ca. 46. ca. baptizandos, de conſecrat. diſt. 4.
[q] ca. Iudæi, cum ſequentib. de cõſecr. diſtin. 4.
[r] ca. omnis, & ſeq. c. ſine pœnitentia, de conſecrat. diſtin. 4.

dum & olim verbum, Epheta, quod eſt aperire [a], tangendo aures [b]. Meminit & de luto, quod oculis imponitur cum ſputo D. Ambroſius, dicens adiici, vt cogitemus humanæ naturæ infirmitatem, & agamus pœnitentiam [c]. Renuntiationem quoque iteratam, quæ fit rurſum in baptiſmo, eſſe ex inſtitutione apoſtolica, conſtat ex Dionyſ. Areopag. Hieronymo [d], Ambroſio [e], Auguſtino [f]. Quod baptizatus poſt renunciationem vngatur ter, ex traditione eſſe quoque apoſtolica docuimus ex Dionyſ. Areopagi. & Clemente [g], Origene [h], Ambroſio [i], Auguſtino [k]. Cur autem vngatur baptizandus oleo Cathecumenorum in pectore, inter ſcapulas: & chriſmate in vertice, docet etiam Innocentius 3 [l]. Datum quoque antiquitus baptizato cereũ accenſum, nos docet Prudentius [m]. At aquam baptiſmi ante neceſſitatem, debere conſecrari docet Dionyſ. Areopagi [n]: trina crucis impreſſione, cum oratione & inuocatione, & hoc de congruo, non de neceſſitate, vt ait Bonauentura [o], extra ſacerdotem in eccleſia baptizante: nam ſacerdotes in eccleſia ſemper debent benedicere. Ita baptiſmatis aquam debere benedici, dixit Baſilius [p], Cyprianus [q], Ambroſius [r], Auguſtinus [s]. Proinde ſacrĩ fontes in eccleſiis parochialibus ſunt, vbi tantùm licet baptizare: exceptis quibuſdam caſibus, & ſi de filiis regum agatur, vel vrgeat neceſſitas, quæ non patiatur ad eccleſiam vſque differri baptiſmum, prout ex concilio Vienenſi decreuit Clemens 5 [t]. Trinam merſionem olim in aquam conſtat factam fuiſſe ex Tertulliano, & aliis, in memoriam triduanæ ſepulturæ Domini, quod & alij omnes probant [v]. Verumtamen, & vnicam merſionem & intinctionem etiam ſufficere, cum forma placuit [x]: quia vna eſt reſurrectio Domini, cum quo in baptiſmo, ſepulti reſurgunt. Antiquum quoque D. Auguſtinus tradit [y], ſuſcipientem in baptiſmo, quem anadochum dici conſtat apud D. Dionyſium Areopagitam, fidem & confeſſionem polliceri, vel teſtari de fide & conſenſu baptizati. Diximus & ex Dionyſio Areopagita, baptizatum vngi debere chriſmate, quod & Tertullianus [z], Ambroſius [a], Rabanus, conciliúmque Laodicenſe [b] probant. Atque veſte alba indutos fuiſſe baptizatos, vulgare eſt, & plures teſtantur [c], rationéſque in promptu ſunt [d].

11 De his omnibus etiam tractat Cyrillus Hieroſolymit [e]. Cum his conſiderare etiam oportet perſonas baptizantis, baptizati, & ſponſorum ſeu anadochorum, qui patres luſtrici, patrimi, matrimæue vulgò. Nam hoc ſacramentum non datur niſi à ſacerdotibus, excepta cauſa neceſſitatis: neque alibi baptizari quis debet extra neceſſitatem, quàm in eccleſia per proprios ſacerdotes, non in abbatia, non in monaſteriis, vbi eſſe baptiſteria prohibentur, ca. pridem, 18. q. 2. In neceſſitatis cauſa autem quilibet poteſt baptizare hac forma, aſpergendo in baptizandum aquam, ego te baptizo in nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti [f]. Etiam per patrem qui generauit: nec ideo à matrimonio vel copula vxoris arcetur [g]. Baptizari ita tunc à pagano & Iudæo, ſi in forma & intentione eccleſiæ faciat [h], & ab alio peruerſo homine quolibet, dummodo ne malè detur [i]. Seipſum tamen nemo baptizare poteſt, quantumuis materiam & formam ſeruet [k]. Inuenio tamen in concilio Elibertino [l], fideles quoſcũque in caſu neceſſitatis, longè eccleſia poſita, poſſe Cathecumenum de vita periclitantem baptizare, excepto bigamo, forſan ſi alij adſint. Sed num ab hæretico baptiſmus dari poſſit, quæſtione non caret. Cæterùm, vt breuiter me ab ea expediam, placet & ab hæretico dari poſſe, ſi is in forma eccleſiæ baptizet, & ſi nihil demat ex ſubſtantialibus: nẽpe vt aqua baptizet, & in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti [m]. Ita mihi videtur intelligendus D. Cyprianus [n], dum ſummis contendit argumentis, baptizare non poſſe hæreticos, & ab iis baptizatos, eſſe non quidem re-

a ex c. 7. D. Matthæ'.
b Ambroſ. lib. 1. de iis qui initian. myſteriis & lib. 1 de conſecrat. c. 1. Rabanus, de inſtitut. clericos.
c D. Ambroſ. li. 3. de ſacramen. c. 12.
d Hieronym. in c. 6. Amos.
e Ambroſ. in epiſto. ad Coloſſen. li. de ſacrament.
f Auguſti. lib. 2. de ſymbo. & 2. de gratia Chriſti, & peccatorum.
g lib. 1. recognit. & alibi vt prædictum eſt.
h Origines, in Ezechie. homil. 7.
i D. Ambroſius, lib. 1. de ſacramen. c. 2.
k can. eccleſiaſticarũ 11. diſtin.
l in c. 1. de ſacra vnctio. apud Gregor.
m Prudẽtius, In hymno cerei paſchalis,
n Dionyſ. lib. de eccleſiaſt. hierat. par. 4. c. 2.
o in 4 ſenten. diſt. 3.
p Baſil. Mag. de Spiritu Sancto, c. 27.
q Cypria. lib. 1. epiſtol. 12.
r Ambroſ. lib. de iis qui initian. myſter. cap. 3. & lib. 1. de ſacramen. c. 5.
s Auguſti. lib. 6. de baptiſ. contra Donatiſ. & tract. 8. in D. Ioan. & epiſto. ad Ianuariũ, 118.
t in clem. vni. de baptiſmo.
v D. Auguſti. in can. poſtquam, de conſecrat. diſtinct. 4. Leo, epiſt. 4. cap. 3. Cyril. Hieroſolym. cathec. 3. myſtagogica.
x Cõcilio Toleta. 4. c. 6 libr. 1. Regiſtr. epiſt. 41. ca. de trina, de conſecra. diſtin. 4.
y D. Auguſti. epiſtol. 23. reſpondens Bonifacio de baptiſmo paruulorum, & lib. 4. de baptiſ. con. Donatiſt. c. 24.
z Tertullia. lib. 1. cõtra Marcionem.
a D. Ambroſius, lib. de iis qui initian. myſter. c. 6.
b In concilio Laodicenſi.
c lib. 12. Hiſto. tripart. c. 14. Ambroſ. lib. 1. de his qui initian. myſter. c. 7.
d can. poſtquam, de conſecrat. diſtin 4.
e Cathecheſ. myſtagogi. 3. & 2.
f ca. diacones, 93. diſtin. ca. conſtat, de conſecra. diſt 4. ca. præter, §. verum, & §. potio, 12. diſtin. ca. ſi quem, 24. q. 1. ca. iſta, & ſeq. 32. q. 4. c. 1. de cleric. non ordinand.
g can. ad limina, 30. q. 1.
h can. Romanus, de conſecrat. diſtin. 4.
i can. ſecundum, 29. diſtin. ca. ſi inter, cum ſeq. de conſecr. diſt. 4. ca. baptiſmus, ead. 4. diſt.
k cap. debitum de baptiſ.
l concilio, Elibert. in 38.
m ca. dictum eſt a Domino, §. quod vero, cum 2. cc. ſequen. 1. q. 1. Magiſter Sententiarum, lib. 4. diſtin. 6.
n Cyprian. l. 1. epiſto. epiſt. 6. & lib. 2. epiſt. epiſt. 3. & epiſto. ad Iulian. & alibi, epiſto. ad Pompeium contra epiſtol. Stephani & tomo 2. & 3. cum concil. Carthag. ea de re.

baptizandos, etenim non fuiſſe baptizatos contendit: ſed baptizandos in ec-
cleſia, quòd ipſi fidem eccleſiæ non habuerint, nec intentionem. Alioquin
certè erronea eſſet opinio, nam eccleſia rectè defendit, ſacramentorum me-
ritum non pendere à vita miniſtrorum, ſed à Deo [a]. Et ideo verè forma ob-
ſeruata eccleſiæ, eſſe baptiſmum. Suppleri tamen reliquas ceremonias pla-
cet, & inſpergendam aquam cum hac conditione: Si tu non es baptizatus,
ego te baptizo, &c [b]. Sic & in baptizatis per alios, quàm per ſacerdotes, vel
per hæreticos, vt per laicos in caſu neceſſitatis, ſupplendum eſt [c]: vt exem-
plum firmat, quod refertur à Nicephoro Caliſto [d], *Accidit*, inquit, *ambulantibus* 12
*Chriſtianis ſimul cum Iudæo per loca deſerta pſalmos ſimul cantantibus, vt Iudæus pro-
ximè ſe putans moriturum in itinere, Chriſtianos obteſtatus fuerit, vt ſe baptizarent:
& coacti illi, cùm non eſſet ibi nec aqua, nec ſacerdos, tamen eum nudatum, arena* in no-
*in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti baptizarunt: & ſtatim Iudæus be-
ne ſe habuit. De quo conſultus Alexandriæ epiſcopus, obſtupens, quæ omiſſa erant tan-* 13
tùm ex baptiſmo, suppleuit, addita aqua. Refert & suppletas fuiſſe ceremo-
nias in baptiſmo Iudæi pueri factas à pueris Chriſtianis, In nomine Patris &
Filij & Spiritus Sancti, cùm iuxta litus natarent, atque initiati eſſent ceremo-
niis eccleſiæ. Miraculum certè, & diuinæ potentiæ exemplum, curatum
fuiſſe Iudæum per baptiſmum arenæ propter eius fidem: verùm baptiſmi il-
lius forma ſine materia fuit: & dubium, num quod corpori profuerat, ani-
mam etiam emundaſſet à peccatis Sicut & legimus [e], Agarenos ſeu Turcas 14
petere ab orthodoxis ſacerdotibus baptiſma, non tamen bona fide, nec or-
thodoxo propoſito, ſed propter corporalem medicinam: perſuaſum eſt enim
Agarenis, ſuos liberos à dæmone vexandos, & olere tanquam canes malè,
niſi baptiſmum à Chriſtianis aſſequantur. Scriptum quoque, vero baptiſma-
te Conſtantinum Magnum à lepra curatum fuiſſe [f]. Porrò perſonæ, quæ ba-
ptizari poſſunt, ſunt pueri, & adulti: exceptis expreſsè prohibitis. De adultis
etiam hæretici conſentiunt, & antè docuimus, quia & illi audiunt Euange-
lium, *euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizan-
tes omnes gentes, in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti* [g]. Et rurſum [h], *qui credi-
derit & baptizatus fuerit, ſaluus erit: qui non crediderit, condemnabitur*. Quæ ver-
ba de idoneis intelligenda, iuxta vulgarem iuris vtriuſque regulam [i]. Nam
adulti dormientes, vel amentes, non poſſunt cum effectu baptizari [k], niſi &
ante ſomnum, vel amentiam baptizari voluiſſent [l]. Item baptizati ſemel, ite- 15
rum baptizari non debent [m]: pœna vltimi ſupplicij indicta [n], & priuatione
ſacerdotij rebaptizanti [o], & aliquando 10. librarum auri [p]. Comprobatum
hoc fuit miraculo, in Iudæo æruſcatore pecuniæ per baptiſmi iterationem:
is enim, vt refert Nicephorus Caliſtus, & Socrates [q] ſe baptizari ſæpe fece-
rat, vt inde pecuniam acciperet: cùm autem perueniſſet ad Paulum Noua-
tiorum epiſcopum, & baptiſmum ab eo poſtularet, ipſe illi promiſit, ſed
anteà inſtruxit in fide, & ieiunium impoſuit: quo præter ſpem impoſito, Iu-
dæus vt ſuo voto potiretur, inſtitit: quod & non diſtulit Paulus, ſed baptiſte-
rium repletum aqua ingredi iuſſit Iudæum. Quo ingreſſo ſtatim aqua eua-
nuit, & miniſtris putantibus aquam alicundè effuſam, iterum aliam aquam
infuderunt, quæ & ſtatim euanuit. Qua re Paulus cognita ad eum dixit, Vel
ignorare videris te baptiſmum adiiſſe, aut flagitium, ô homo, facis. Ad quã
tem nouam pluribus occurentibus, cognitum eſt illum Iudæum aliàs fuiſſe
baptizatum. Vnus dominus, vna fides, vnum baptiſma. Et explicat Ciryllus
Hieroſolymita [r] qui ſcienter rebaptizantur, Deum abnegare dicuntur, &
grauiſſima pœnitentia tantùm reformantur [s], fiúntque irregulares [t], nec
ad ordines ſactos debent promoueri, etiam ſi ignoranter bis baptizentur [v].
Sed & baptiſmum puerorum fateri neceſſe eſt, ſic enim & fides rectè ſentit 16
catholica ab apoſtolis morem retinens [x], & eos egere baptiſmo, vtpotè ſe-
cum ab vtero matris labem peccati ferentes, in iniquitatibus & peccatis
concep-

a D. Auguſti. contra Creſ. cap. 17. 20. & 31 & 29. Optatus Mileuita. 2. cont. Parmenia. & 3. Aug. ſuper Ioan. tract. 5. 1. part. ca. baptiſmus talis, de conſecrat. diſt. 4.
b c. 2. de baptiſmo, ca. ſi nulla, de conſecrat. diſt. 4. ca. eccleſia, vel altaris, & can. ſolemnitatis, de conſecra. diſtin. 1.
c In concil. Eliberti no, c. 38.
d Nicepho. Caliſt. libr. 3. Hiſtor. eccleſ. c. 37.
e lib. 2. Iuris oriental. in conſtitutio. Lucæ patriarchæ Conſtãtinopolitani, de infantib. captiuis baptizandis p. 146.
f Nicephor. Caliſt lib. 7. Hiſtor. cap. 33. & 35.
g Matthæi, 28.
h Marci, 16. c. maiores, de baptiſ.
i l. vt gradatim, de munerib.
k cap. maiores, §. ſed adhuc, de baptiſ. ap. Gregor.
l d. c. maiores, § ité quæritur.
m c. fin de baptiſ. tit. ne ſanct. baptiſ. reiter. C. Clemens, lib. 6. conſtitutio. apoſtolic. c. 15. ca. rebaptizare, de cõſecra. diſt. 4. Cypria. de baptiſ. Chriſti, & ſermo. de ablutio. pedũ.
n l. 2. ne ſanctum baptiſ. reiter.
o l. 1. C. eod. tit.
p l. fin. C. eod.
q Nicephor. Calis. lib. 14. hiſtor. c. 17. Et Socrates, lib. 31. Hiſtor. tripart. cap. 14.
r Cyrill. Hieroſol. in procatecheſi.
s ca. eos quos, de cõſecra. diſtin. 4.
t can. qui bis, & ſeq. de conſecr. diſt. 4.
v can. qui in aliquo, 52. diſt. can. confirmandũ eſt, 50. diſt.
x Dionyſ. Areopag. libr. de eccleſiaſt. hierar. c. 7. In concilio Africano, apud D. Cypria. D. Auguſt. lib. 10. ſup. Geneſ. capit. 23. & duobus libris ad Marcellinum. Hierony. lib. 3. aduerſus Pelagianos in concil. Mileuitano c. 77. ca. non illud, de conſecrat. diſtinct. 4.

conceptos [a], vt & in Adamo omnes moriuntur [b], & omnes ex eius fermen-
to quippiam referunt. Et proinde mundentur iſti quoque neceſſe eſt laua-
cro regenerationis, ſine quo nemo ſaluandus eſt [c]: alioquin interitui æter-
no obnoxij. Quemadmodum circuncisionis tempore, cui ſucceſſit baptiſ-
mus, anima eius qui non fuiſſet circunciſus, delebatur de libro vitæ [d]. Ori-
ginale peccatum quod traxerunt ſine ſuo facto paruuli, per baptiſmum &
ſine illorum expreſſo conſenſu, remittitur: quod aliter in adultis, qui actuali
polluti conſenſu, ſine conſenſu expreſſo ablui non poſſunt [e]. Vnde paruuli
quàm citius fieri poteſt baptizandi ſunt, tum vt à poteſtate diaboli eruantur,
tum etiam ob periculum imminentis mortis, cum qua ſine baptiſmo damna
rentur in æternum [f]. Debet tamen puer eſſe natus, nam intra vterum ma-
tris nequit baptizari [g]: teſtantur autem parentes luſtrales fidem pueri, &
aſſerunt, quam ipſi tacitè profitentur. Quare in pueris baptizandis obſerua-
tum eſt à tempore apoſtolorum, vt patres naturales infantes baptizandos tra-
dant aliquibus ex fidelibus, qui offerentes ſacerdotibus ſpondeant, ſe iuxta
ſanctam vitam educaturos, & fidem pro ijs fateantur, & abrenunciationes
reſpondeant [h]. Et Optatus Mileuita [i]. fidem eius qui ſpõdet pro baptizato,
prodeſſe baptizato docet, *placuit* inquit, *fides mulieris deprecantis pro filia ſalute*
Deo, cui dixit, quod ſi crederet in Chriſtum, filia eius ſuſcitaretur: ipſa autem reſpondit
omnia eſſe poſſibilia domino noſtro Ieſu Chriſto, dictúmque ei, vade in pace, fides tua te
ſaluam fecit [k]. Accedit fides Centurionis credentis, pro puero rogantis, &
obtinentis ſalutem [l]. Quinimo & fides ſecreta & tacita in corde, operata eſt
17 in hæmorroiſſa curata tactu veſtimentorum domini noſtri Ieſu Chriſti [m]. In
eccleſia primitiua adultuum, eorúmque potiſſimum qui egebant inſtructione
baptiſmus duobus ſolemnibus diebus tantùm extra neceſſitatis cauſam, quæ
accelerabat, fiebat: videlicet paſchæ & penthecoſtes [m]. Et ideo his diebus cõ-
ſecratio fontis baptiſmatis fiebat. *Diem baptiſmo ſolemniorem paſcha præſtat*, in-
quit Tertullianus [n], *cùm & paſſio domini, in quã tingimur, adimpleta eſt*. Et poſteà,
die paſcha quo & domini reſurrectio celebrata eſt, & gratia ſpiritus ſancti dedicata. Ce-
terùm omnis dies domini eſt, omnis hora, omne tempus habile baptiſmo: ſi de ſolemnitate,
intereſt, de gratia nihil refert, hæc Tertullia. Et Nicepho. Calix. [o] *In Theſſalia*, in-
quit, *mos fuit, vt paſchalibus tantùm diebus baptiſmus perageretur, quapropter multi eo*
18 *ſacramento non intincti deceſſerunt*. Subinde qui præſentare poſſint baptiſmo,
omnes quoq; fideles ſunt tempore neceſſitatis: & ſine ea quoq;, niſi qui ſpe-
ciali nomine prohibentur, ne patres luſtrici, ſeu ſpirituales, ſeu, vt dicunt, pa-
trimi ſint. Prohibetur autem abbatibus, monachis, monialibus, vel religioſis
perſonis [p]: ſi tamen tenent, compatres ſunt. Et in ſtatutis militum Hieroſo-
lymitanorum, ſic ſcriptum eſt [q], *non liceat cuiquam fratrum noſtrorum in ſacro*
baptiſmatis fonte recipere abſque ſui ſuperioris licentia, niſi baptizandus eſſet filius Baro-
nis, aut maioris domini. Item qui non eſt ipſe baptizatus nec confirmatus, non
poteſt alium baptizandum offerre [r], excepta cauſa neceſſitatis. Num autem
mater quæ proprium filium de baptiſmo leuauit, cõiugale debitum poſſit [s]
reddere marito, tractatur tota 30. q. 1. Iure cõmuni vnus tantùm vir, vel vna
tantùm mulier ſuſcipere debent in baptiſmo infantem [t], quia baptiſmus vt
adoptio, imitatur naturam [t], vel duo ad ſummum, nempe vir & mulier, vt
concilio Tridentino nuper cautum [v]. Plures tamen aliquando adſunt, & ſi
ſunt, contrahunt & illi cognationem hanc [x], quæ ex ſuſceptione vel præſen-
tatione infantis naſcitur. Nam ex hac præſentatione naſcitur affinitas &
cognatio ſpiritalis, & filius is eius quoq; dicitur, qui eũ in fide inſtruit, & ba-
ptizat [y]. Atq; qui de fonte aliquẽ leuarunt, vti probi parentes, debent bapti-
zatum filium docere in fide, in ſymbolo ſaltem & oratione dominica [z]: vt &
ipſi baptizati adulti facti, tenentur ad fidem quam pro ſe illi ſpoponderunt [z].
19 In ſumma baptiſmus ad conſequendam remiſſionem peccatorum inſtitutio-
nem habet, originalis & actualium anteà commiſſorum ab adultis, vt dictum [a]
eſt,

a Pſal. 50.
b 1. ad Corinth. 15.
c D. Ioan. euang. c. 3.
d Geneſ. c. 17.
e ca. maiores, in principio. & §. 1. de baptiſ.
f can. venerabili, de conſecrat. diſt. 4.
g can. qui in materna, ead. 4. diſt. de conſecrat.
h Dionyſ. Areopag. de eccleſiaſt. Hierar. c. 7. D. Auguſt. lib. 4. de baptiſ. con. Donatiſ. & epiſto. 23.
i Optat. Mileuita. lib. 5.
k D. Matthæi, c. 15.
l D. Matthæi, 8. Luc. 7.
m D. Matth. 9.
m can. de catechumenis, & ca. venerabili, de conſecrat. diſt. 4. can. non ratione, vſque ad ca. euaſtat, ead. 4. diſt.
n Tertullia. libr. de baptiſ.
o Nicephor. Calix. libr. 2. Hiſto. c. 34.
p ca. non licet, in 1. de conſecr. diſt. 4. ca. placuit, in 2. 16. quæſt. 4.
q tit. 11. c. 3.
r can. in baptiſmate, & can. in catechiſ. de conſecr. diſt. 4.
s ca. non plures, de conſecrat. diſt. 4. c. fi. de cognat. ſpirit. in 6.
t §. minorem, de adoptio.
v in concil. Tridenti. 8. ſeſſio. ca. 2. reformationis.
x d. c. fin. de cognat. ſpiri. in 6.
y c. contracto. c. 5. de cognat. ſpirit. c. 2. eo. tit. in 6 can. in cathechiſmo, de conſecr. diſt. 4. ca. ſi quis vnus, 30. q. 4. can. ſuſcitatur, ca. ſi quis, 30. q. 4.
z ca. vos ante omnia, de conſecr. diſt. 4.
a ca. paruuli, de conſecrat. diſt. 4.

eſt, & ita ſecundum Baſilium Magnum [a], *Baptiſmus, eſt captiuorum, & æris alieni remiſsio, peccati mors, animæ regeneratio, amictus ſplendens, character indelebilis cæli iter, regni cæleſtis conciliatio, adoptionis gratia.* Cui & ſubſcribit Cyrillus [b], *Baptiſmus,* inquit, *captiuitatis liberatio, peccatorum remiſsio, mors peccati, animæ regeneratio, veſtimentum candidum, ſignaculum ſanctum & indelebile, currus ad cælum, deliciæ paradiſi, regni cæleſtis conciliatio, chriſmáq; adoptionis filiorum.* Et rurſum idem [c], *peccata quæ baptiſmum anteceſſerunt, animæ & corporis vulnera curat Deus per baptiſmum, ad reliqua autem futura ſic nos communicamus omnes, vt mundam corporis hanc veſtem cuſtodiamus: nam poſt peccatum, macula peccati manebunt ſicut plaga accepta in corpore, quamuis curata ſit, cicatrix tamen manet: ſic peccatum vulnerat corpus & animam, & manent ſigna cicatricum in omnibus.* Et D. Cyprianus [d]: *diabolt,* inquit, *nequitia obſcedit corpus hominis vſque ad baptiſmum, poſteà cedit, niſi labatur in peccata. Exemplum, Pharao qui nunquam in filios Iſraël operari quieuit, donec mari ſubmergeretur: mare autem illud, exemplum futuri baptiſmi. Nam ſicut ſcorpiones & ſerpentes, qui in ſicco præualent in aquam præcipitati præualere nequeunt: ſic nec ſpiritus nequam, qui ſcorpij & ſerpentes appellantur: & tamen per nos, data per dominum poteſtate, calcantur, permanere vltrò in hominis corpore non poſſunt, in quo baptizato & ſanctificato incipit ſpiritus ſanctus habitare.* Docet & D. Paulus [e]. Scimus tamen per baptiſmum manere concupiſcentiam, ſed attenuatam [f]. In baptiſmo pertractando vitandæ ſunt hæreſes, 20
prior illa Anabaptiſtarum ſeu rebaptizantium, vt ſuprà diximus. Item alia quæ vult dominum noſtum Ieſum Chriſtum baptizatum & à peccatis ablutum à D. Ioanne Baptiſta: cùm tamen illo baptiſmo, ipſe potius aquas ſanctificauit, quàm ab illis ſanctificatus fuerit [g]. Dehinc & alia Meſſalianorum, quos εὐχίτας, id eſt, orantes dicebant. Qui & ἐνθουσιασταὶ id eſt, ſacrificatores: illi enim aſſerebant nullam vtilitatem ex ſancto baptiſmate baptizatis accedere, & ſolam ſtudioſam orationem effugare dæmonem: inſuper vnumquemq; naſcentium à progenitore ſuo, ſicuti naturam, ſic etiam dæmonum trahere famulatum, quibus expulſis per orationem illam ſtudioſam Sanctum Spiritum aduenire, & ſenſibiliter & viſibiliter ſuam deſignare præſentiam &c. vt eſt apud Theodoretũ [h]. Item & illa, quæ impiè adſtruit, filios ex parentibus catholicis natos nõ egere baptiſmo, ſed in fide perentum ſaluari, contra illud, *niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto &c.* [i]. Item cauendũ eſt, ne dicamus campanas ſeu tintinabula, quæ benedicuntur, & nomẽ vt diſcerni poſſint accipiunt, vt & aliæ inanimatæ res, eo baptiſmo, quo remiſſio peccatorum cõfertur, baptizari: quia inanimatæ res ſunt. Sic & ſcriptum eſt in legibus capitularibus Caroli Magni latis Aquiſgrani [k] *clo: has non baptizent, nec chartas per perticas ſuſpendant propter grandinem.* Non tamen nouum eſt, vel à fide Chriſtiana alienum, campanas benedicere, & vngere, ſeu nomen eis dare. Nam & in Geneſi [l] legimus, Iacobum ſurgẽtem manè, & memorem viſus quo apparuit inibi illi ſcala ad cœlum vſque pertingens, tuliſſe lapidem, quem capiti ſuo ſuppoſuerat, & erexiſſe in titulum fundendo oleum deſuper, appellaſſeq; nomen vrbis Bethel, quæ prius Luza dicebatur.

a Baſil. Magn. in exhortat. ad baptiſmum.

b Cyrillus Hieroſolymit. in procatecheſi.

c Cyrillus Hieroſolymit. cateche. 18. illuminator.

d Cypria. lib. 4. Epiſtol. epiſt. 7. & lib. 3. ad Quirinum. capit. 65.

e 1. ad Corinth. 10.

f can. per baptiſmũ. de conſecr. diſt. 4.

g vide can. ſi baptizata eſt, & can. non regenerabantur, de conſecra. diſtin. 4.

h Theodore. libr. 7. hiſtor. tripart. c. 11.

i D. Ioan. c. 3.

k In articu. 18.

l Geneſ. c. 28.

De

De Confirmatione. Cap. 5.

1 *Confirmatio ſua deſcriptione, arma fortiora in pugna ſpirituali addit, videlicet Spiritum Sanctum.*

2 *Quæ conſideranda in confirmatione, de materia, perſonis confirmantibus, & ſuſcipientibus confirmationem.*

3 *De Anadochis, ſeu præſentantibus confirmandos, & qui poßint eſſe.*

4 *Confirmationis faciendæ forma.*

1 CONFIRMATIO, ſacramentum in eccleſia eſt catholica poſt
baptiſmum conferendum, ſine quo poteſt quidem homo ſal-
uari baptizatus: at ſine eo benè eſſe non poteſt, vtpote cùm
per eam, arma fortiora, Spiritum Sanctum videlicet, quis acci-
piat, aduerſus impetus dæmonum & aliorum, quorum pugna
ſpirituali continuò diſtringimur [a]. Ideò omnibus Chriſtianis
neceſſaria in eccleſia [b]. Scribit Nicephorus [c], Nouatum non potuiſſe habere
Spiritum Sanctum, ex eo quòd baptizatus non recepiſſet ab epiſcopo ſignacu-
lum, quod confirmationem vocamus. Atq; Euſebius Phamphili [d], de Nouato
loquens, *Nouatus*, inquit, *Spiritu immundo vexatus, cùm aliquantum temporis con-
ſumpſiſſet apud Exorciſtas, ægritudinem incurrit grauem, ita vt deſperaretur, vnde iacens
in lecto, pro neceßitate perfuſus eſt, nec reliqua in eo quæ baptiſmum ſubſequi ſolent, ſolem-
niter adimpleta ſunt, nec ſignaculo chriſmatis conſumatus, vnde nec Spiritum Sanctum
vnquam potuit promereri.* Conſidera in hoc ſacramento materiam, perſonas, &
2 formam, ſeu modum conferendi. Materia chriſma eſt, quod conſecratur in
cæna Domini, quo vtitur nunc eccleſia, vſq; perpetuò [e]. Chriſma, ſymbolum
eſt. nos eſſe luctatores contra Diabolum, vt ait Proſper in ſententijs Auguſti-
ni [f]. In perſonis, qui confert vel confirmat neceſſariò eſt Epiſcopus [g]: quod
& firmat concilium Aureliacenſe [h], Meldenſe [i]. Aliquando tamen ex cauſa
neceſſitatis cùm epiſcopus haberi non potuit, fuit ipſum munus presbyteris
conceſſum [k]. Cæterùm qui confirmatur, debet excedere ſeptennium, & eſſe,
ni fallor, eius ætatis, in qua pugnandum illi cum dæmone, & ſuccubuiſſe pec-
catum eſt. Debentq; eſſe ieiuni & confeſſi, excepta cauſa neceſſitatis, vt &
epiſcopi conferentes [l]. Omnes autem eius debent eſſe ſacramenti partici-
3 pes [m]. Accedunt confirmandis quoque anadochi, vocamus patrimos, & in-
ducit confirmatio compaternitatem Spiritualem, vt baptiſmus [n]. Poteſtque
idem eſſe, qui & fuit in baptiſmo pater luſtralis neceſſitate vrgente, aliter
non [o]. Qui non eſt baptizatus, non poteſt confirmandum exhibere ſeu ſuſci-
pere in ſuam curam [p], nec vitricus priuignum, aliter ab vxore thorum ſepa-
rat [q]. Neque etiam coniuges ſe mutuò in confirmatione ſuſcipere poſſunt:
quia inde naſcitur cognatio, quæ impedit matrimonium [r]. Nec ideò regu-
lariter quis tenere debet filium, fratrẽ, ſororem, quia ſatis natura hos coniun-
xit. Exigitur porrò & hîc, quemadmodum in baptiſmo, qui confirmando
adſit, quia re ipſa qui confirmationem petit, debilem ſe fatetur: petit enim ſe
confirmari, ideo ad robur alterius interim confugit, iſq; talis eſſe debet, vel
qui ſaltem talis præſumatur. Quamobrem ſexus infirmus per ſe mulierum
4 huic rei non eſt accommodus. Forma eſt, ſignum crucis impreſſum in fronte
tum chriſmate [s], dicendo, Signo te ſigno crucis, & confirmo chriſmate
ſalutis, In nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti. Accedit manus impoſitio,
vt formula antiqua ſeruetur, qua Spiritum Sanctum confirmati recipiebant.
Sic enim fecerunt, baptizatos confirmantes apoſtoli [t], & eorum ſucceſſores,
qui & chriſmate, & hoc ſignaculo vſi ſunt [v].

a can. Spiritus Sanctus, & ca. nouißime, de conſecrat. diſt. 5.

b ca. 1. de conſecrat. diſtin. 1.

c Nicepho. lib. 6. Hiſtoria eccleſ. c. 3.

d Euſebius Pamphili, lib. 6. c. 33.

e Cypria. li. 1. de vnctio. chriſma. & alijs ſacramen. D. Dionyſ Areopagita, li. de eccleſiaſt. Hierar. cap. 2. & 3. Clemens, lib. recogniti. 3. epiſt. 2. in cõcil. Char a. 3. & 4. Fabianus papa & martyr, epiſto. 2. ad orientales, cõcil Toleta. 1. ca. 20. Bracharenſi 1. cap. 27. ca. alind, 95. diſtinct.

f numer. 342.

g ca. de his, & ca. ſequen de conſecra, diſtin. 5. ca. quã pius. 68. diſtinct. ca. presbyteros, 97. diſtin. Actuum 8. ca. Spiritus Sanctus, de conſecr. diſt. 5.

h cõcil. Aureliacen. can. 3.

i concil. Meldenſi can. 6.

k can. peruenit, 95. diſtin.

l ca. vt ieiuni, & ca. ſeq. de conſecra. diſtin. 5.

m can dictum, & ca. homines, de conſecra. diſtin. 5.

n can. ſi quis vnus, 30 q. 4.

o ca. in catechiſmo, de conſecr. diſt. 4.

p ca. in baptiſmate, de conſecr. diſt. 4.

q ca. de his, 30 q. 1. & c. 1. de cognat. ſpirit. in 6.

s ca. nunquid, de cõſecr. diſt. 5.

t Actuum 9.

v Clemens, epiſt. 4. Baſil. lib. de Spiritu Sancto. Cypria. lib. 1. epiſto. epiſt. 12. Auguſti. cont. libros Petil. c. 104. & lib. 15. de trinit. cap. 26.

De ſacroſancta Euchariſtia. Cap. 6.

1 *Nomina plura Euchariſtiæ ſacroſanctæ.*
2 *Quid, & ibi probationes exiſtentiæ corporis & ſanguinis domini.*
3 *De materia huius ſacramenti panis & vini aqua mixti.*
4 *Montanorum funeſta in Euchariſtia, materia.*
5 *De pane azimo Euchariſtiæ.*
6 *Cur ſacerdotes ſub vtraque ſpecie panis & vini, quàm Laici, huic ſacramento communicent: & quibus Laicis permiſſum.*
7 *De forma conſecrationis huius ſacramenti.*
8 *Quæ ſunt perſonæ conſecrantes, & quales quæ recipiunt.*
9 *Quomodo, & quo tempore communicandum huic ſacramento.*
10 *Semel in die tantùm ſacerdos facere miſſam debet, & quando tunc poſſit, & de veſtimentis ſacerdotis ſacris. Et de Teleſphoro.*
11 *Partes ſacrificij ſubſtantiales & accidentales huius ſacroſancti ſacrificij Euchariſtiæ & miſſæ.*
12 *Miſſa quæ pro defunctis fit, vinis applicari vetatur, vel ſortilegijs.*
13 *Ob effectum ſacramenti huius neceſſarium, conſeruatur conſecrata Euchariſtia.*

SACROSANCTA Euchariſtia pluribus effertur nominibus, 1
quæ aliquid magnum inſinuent, dicta à Græcis *ἱερὸν μυστήριον, μυσταγωγία, ἱερουργία, τελετή*: ab Hebræis miſa, à verbo mas מס tributum, penſum, oblatio. Magna huius ſacramenti authoritas, & ineffabilis ſubſtantia, vt ingenuè velim profiteri, nec mihi ingenij aciem tantam eſſe, quæ poſſit de hoc ſacramento pro eius dignitate eloqui vel pertractare. Quare humili penna quædam tantùm perſequar, quæ iura diſcentibus accommoda eſſe poſſint: ſublimium myſteriorum recondita & admirabilia, relinquens videnda apud illos, qui ex profeſſo de eo præſtantiſſima ediderunt volumina. Ergo *εὐχαριστία*, ſiue benè gratum, ſacramentum eſt, in quo ſub viſibilium accidentium ſpeciebus, ſacroſanctum corpus, & ſanguis domini noſtri Ieſu Chriſti continetur [a]. D. Martialis diſcipulus domini, *Sacrificium*, inquit, [b], *offertur creatori in ara, non homini, non angelo: nec ſolùm in ara ſanctificata, ſed vbicunque offertur oblatio munda. ſic teſtatus eſt, cuius corpus & ſanguinem in vitam æternam offerimus. Quod Iudæi per inuidiam immolauerunt, putantes ſe nomen eius tollere à terra: nos cauſa ſalutis noſtræ in ara ſanctificata proponimus, ſcientes hoc ſolo remedio vitam præſtandam, & mortem effugandam.* Et ita creditum eſſe omni tempore ab eccleſia catholica, vel fidē facere poſſunt Ethnici, qui cùm tantum, ac mirabile myſterium comprehendere non poſſent, calumniabantur olim Chriſtianos, tanquam antropophagos, nempe quòd eos corpus domini comedere audiuiſſent [c]. Galatinus vir egregiè in Hebræorum & Iudæorum libris exercitatus, Rabinorum plures colligit ſententias [d], quibus conſtat credidiſſe, futurum Meſſiam ſeſe in cibum daturum, & idipſum conſecrandum & porrigendum in ſpecie placentæ, eius magnitudinis tantùm, cuius vola manus eſt. Sic in Pſal. 70. qui incipit, *Deus iudicium tuum regi da*, ſcriptum פסת בר, id eſt, erit in illo tempore (ſcilicet Meſſiæ cui inſcriptio dicatur) placenta frumenti in capite montium. Et in libro ספרי ſiphre, ſuper illud Deutero. 32. *Dominus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus*. Dicitur quod in diebus Meſſiah frumenta producent, גלוסקאות gelus keot, id eſt, placentas. Sicut eſt plenitudo כף caph, i. manus ſiue palmæ: ſicut ſcriptum eſt, Pſal. 72. *erit placenta frumenti in capite montium*. Quod & repetit Rabi עורא gnora, in libro כתובות chetubot, id eſt, ſponſaliorum, capite quod incipit שני דייני ſceue daine, id eſt, duo iudices, interpre

[a] ca. multi, & ca. ante me, 1. q. 1. can. ego Berengarius, de conſecr. diſt. 2.
[b] D. Martial. epiſt. ad Burdegalenſes.
[c] Tatianus, orat. contra Græcos, & Theophil. Theolo. lib. 3. ad Autolychum.
[d] Galatinus, lib. 10. aduerſus Iudæos c. 4. 5. & 6.

interpretatur. Et Rabi Moſche Hadarſam in c.14. Geneſeos tradit. Quod di-
ctum de oblatione Melchiſedech in pane & vino, de ſacrificio intelligen-
dum corporis & ſanguinis inſtituendo in ijſdem ſpeciebus à Meſſiah: quia &
is eſt ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech [a]. Et eo pertinere, quod
ſcribitur in Prouerbiis [b], *venite comedamus panem meum, & vinum quod miſcui*
3 *vobis*. In hoc ſacramento, materia ex qua fit, eſt panis & vinum aqua mixtū,
quæ ſpecies tranſubſtantiantur in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu
Chriſti [c], in prolatione verborum ſacramentalium, virtute diuina [d]: in id-
ipſum inquam corpus, quod natum ex virgine matre, quod paſſum, quod
ſepultum, quod reſurrexit [e], & aſcēdit in cœlum [*], quódque Chriſtus dedit
in cœna [f]. miſcetur aqua vino, vt declaretur hipoſtaſis duarum naturarum,
diuinæ & humanæ in domino noſtro Ieſu Chriſto [g]. Ideò, quia id negāt Iaco-
bitæ hæretici Armenij, vino aquā nō miſcent [h]. Sicut & in eo lapſus Tatianus
hæreticus, qui ſola aqua vſus in iiſdē myſteriis: vt & Eucratiſtæ quoque hære-
tici [i]. Datur ſubſpecie panis & vini hoc ſacramētum, ne ſi verū corpus quod
verè ibi eſt, & ſanguis appareret, horrore cruoris à tam neceſſario cibo deter-
reremur [k]. Et vt ſubſannatio Ethnicorū & Iudæorum euitaretur, qui idipſū
exprobrare poſſent [l]. Nec receptum eſt vuas cum ſacramentali benedictio-
ne Euchariſtiæ iungi, vel alia, vt lac [m]. Néue cum pane aliquid admiſcea-
tur aliud. Quemadmodum & D. Hieronymus deteſtatur meritò [n] Monta-
4 norum hæreticorum funeſta ſacramenta. Nam de infantis anniculi cuiuſdā
ſanguine, quem de toto eius corpore minutis punctionum vulneribus extor-
quebant, Euchariſtiam ſuam feciſſe perhibebantur, miſcentes eum farinæ,
panemq; inde facientes: apud quos etſi is puer tunc mortuus fuiſſet, habeba-
tur pro martyre: ſi autem vixiſſet, pro magno ſacerdote. Non audeo hîc etiā
inculcare impudicam impietatem & blaſphemiam, quam ſacroſancto, & a-
dorando myſterio corporis & ſanguinis domini alij miſcebant: verùm eam
videbis deteſtatam apud Epiphanium [o]. Panis qui huic ſacramento ſeruit,
5 eſt azimus, ideſt ſine fermento [p]. *Epulamini*, inquit D. Paulus, *in azimis ſynce-
ritatis, cùm paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, quo tempore paſchæ hoc ſacrificium
dominus inſtituit* [q]: iuſſitque ita fieri apoſtolis & diſcipulis, vt eum feciſſe &
conſecraſſe viderant [r]. Neque tunc alius ibi, quàm azimus adeſſe poterat
panis. Sic enim in Leuitico [s] iuſſerat Dominus *Menſe primo, quarta decima die
ad veſperam phaſe domini eſt, & quarta decima die menſis huius ſolemnitas azimorum
domini eſt, ſeptem diebus azima comedetis &c.* Quæ figura fuit agni veri, qui tulit
peccata mundi, & eius ſacrificij [t]. Quod etiam alijs adumbratum erat legali-
bus figuris. Proinde & eccleſia Catholica quoque in feſto paſchæ retinuit
tempus legis antiquæ [v] exploſis vmbris aduenientе vero corpore, in ſacrifi-
cio, per quod impletum eſt quod prædictū: alioquin enim ſi panis ſolus eſſet
ſine realitate corporis dominici in hoc ſacrificio, eſſemus pares Iudæis, qui
tantùm figuram hanc habebant ſacrificij huius, in panis & vini ſacrificio,
quod erat oblatum à ſacerdote domini Melchiſedecho [x]. Et tantundem
fuiſſet apud eoſdem in panibus propoſitionis [y], in panibus azimis, in laganis
collyridis [z]. Obſeruat eccleſia Romana & Catholica poſt multas ea de re
ſopitas controuerſias [a], vt ex curſu ſolis ſimul & lunæ, diem celebrandi paſ-
chæ ſemper computet: ſolis quidem propter diem dominicam: & menſem
lunæ, propter legem, qua à decima quarta luna vſque ad viceſimam primam
paſcha immolandum & azyma faciendum eſſe præcipitur. Ita ſubducta cal-
culi ratione, vt poſt æquinoctium vernale à quarta decima luna vſque ad 21.
id eſt, in tertia hebdomada primi menſis, die dominica ſolemnitas paſchæ
celebretur [b]. Vt non mirum, ſi in azimis quoque, in myſterij materia, vt in
tempore, conſentiat eccleſia cum priſca lege. Scio tamen aliquos ab eccleſia
Catholica & in hac parte diſceſſiſſe, non ſecus quàm ſcyſmatici & hæretici

a Pſal. 109. Dixit dominus.
b Prouerb. c. 19.
c D. Ioann. euang. c. 6. 1. ad Corinth. 11. cap. in quadam, de celebra. miſſar. ca. non oportet, ca. in ſacramento, can. & omne, de cōſecrat diſt. 42. Bernard. ſermo. 3. domini. in ramis. D. Ambroſ. tomo 4. de ijs, qui initiantur myſterijs, c. 9. Tertullia. lib. de reſurrectio.
d ca. quia corpus, ca. panis eſt, ca. re vera, de conſecrat. diſtin. 3.
e can. prima & ſeq. de conſecr. diſt. 2.
* ca. omnia, de cōſecrā. diſt. 2. Martial. ad Burdegalē. c. 3.
f latè id probat. Cyprian. libr. 2. epiſtol. epiſt. 3. & ration. concil. Florēti. in hoc ſacramento. ca. in ſacramento, de conſecrat. diſtin. 2.
g Nicepho. Calix. li. 18. c. 52.
h Epiphanius, tomo 3. libr. 3. aduerſus hæreſes, hæreſi 46.
i Epiphanius tomo 1. libr. 2. cont. hæreſ. hæreſi, 46.
k can. forte, & ca. panis eſt, de conſecr. diſtin. 2.
l ca. vtrum, de conſecrat. diſt. 2.
m ca. dedimus, & can. cùm omne, de conſecrat. diſtin. 2.
n vide beatum Rhenanum, in annotationib. in Tertullia. libr. aduerſus Praxeam.
o Ehipha. tomo 2. lib. 1. cont. hęreſes, hęreſi 64.
p cap. fin. de celebr. miſſar.
q 1. Corinth. 5.
r Lucæ 22. D. Ioan. euangel. c. 18. D. Matth. c. 26.
s Leuitici 23. & Deutero. 16.
t ca. ſextam Synodū, de conſecr. diſt. 3.
v in Can. apoſtolor. cap. 8.
x Geneſ. c. 14.
y 1. Reg. c. 21. 2. Paralip. 4. 1. Machabæo. 4. & 2. Machab. c. 10.
z de quib. Leuiti. 7.
a de quibus controuerſijs, vide Sozomenum lib. 9. Triparti. Hiſtor. c. 32. Epipha. libr. 2. de hæreſib. hæreſ. 50. Nicepho. Calix. li. 4. Hiſtor. eccleſiaſt. cap. 36. & 37. 38. & lib. 6. c. 10. & lib. 12. c. 31. 32. 33. 34.
b Victor. in epiſto. ad Epiſcopos in Alexandria cōſtitutos, in ca. 8. apoſtol. Beda, libr. de natu. rerum, c. 60. variaſque eius obſeruationes colligit Brunus libr. 6. de cæremon. c. 4.

quoque, in pluribus alijs ſeipſos decipientes ſeſe ſubducunt ab eadem.
Sicut & Rutheni ſiue Moſcouitæ in azimis ſacram Euchariſtiam non eſſe
concedendam cenſent, vt ſcribit Sigiſmundus liber Baro [a]: in hoc morem
ſequuti orientalium, qui in fermentato celebrant [b]. Sacerdotes in hoc ſa- 6
cramento communicare debent ſub vtraque ſpecie panis & vini mixti a-
qua [c], quia dum hi ſacram peragunt liturgiam, myſterium redemptionis
plenè exhibent, & diſtinctè: & dum facti ſunt apoſtoli ſacerdotes, dictum illis
in vino, *hic eſt ſanguis &c. bibite ex eo omnes &c.* [d]. Plus verò vini, quàm aquæ
poni debet in calice [e]. Si vinum tamen in regione deficiat, poteſt ſummus
pontifex diſpenſare, vt ſine eo conſecrari poſſit [f]. At laicis ſub ſpecie panis
tantùm porrigitur, quia nec corpus vinum domini, in quod tranſſubſtantia-
tio fit, ſine ſanguine eſt. Sic legimus ſcriptum, nulla mentione habita ſan-
guinis domini & vini, dicentē dominum [g], *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcen
di*. Et cum diſcipulis conuenientem eundem Dominum in Emaus [h], eis
panem dediſſe & conſecraſſe: item fideles fuiſſe perſeuerantes in doctrina
apoſtolorum, & communicatione & fractione panis [i]. Et ita etiam decre-
tum in concilio Conſtantienſi, ſeſſio. 13. & concil. Tridentino. [k] Scio ta-
men apud Moſcouitas [l], ſub vtraque ſpecie communicationem Euchariſtiæ
fieri, quādocunque in anno quis voluerit, dummodo confeſſus fuerit, ſaltem
in die Paſchatis. Item noui pueris & ſeptemnibus & infantibus apud aliquos
Euchariſtiam porrigi, ſaltem per guttam vini. Verùm hoc alienum à Catho-
lica doctrina. Quamuis & indultū ſit concilio Baſilienſi Boëmis, promiſcuus
vſus Euchariſtiæ ſub ſpecie vtraque panis & vini, vbi is mos iam inoleuiſſet:
ea tamen lege, ne diuerſum vſum improbarēt, néue ſe ab eccleſia catholica
in cæteris ritibus, dogmatibúſque ſeiungerent [m]. Atque inibi, contrarium
huic priuilegio morem eſſe eccleſiæ catholicæ dicitur, qui & ſeruari man-
datur [n]. Sicut & in concilio Baſilienſi, [o], vbi declaratur hæreticum eſſe di-
cere dominum pręcepiſſe fidelibus omnibus ſub vtraq; ſpecie cōmunicare,
idipſúmque concilio firmatum Tridentino [p]. Forma conſecrationis iſtius 7
ſacramenti, eſt in conſecratione corporis, Hoc eſt corpus meum, quod pro
vobis tradetur in remiſſionem peccatorum: in conſecratione ſanguinis ſa-
croſancti, hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti, qui pro vobis & pro
multis effundetur in remiſſionem peccatorum [q]. Quibus verbis à ſacerdote
prolatis ſociantur ima ſummis [r]. Perſonæ ſeu miniſtri qui conficiunt, eſſe 8
debent ſacerdotes, alijs non licet [s], nec quidem laicis contrectare [t]. Nec
hodie, quemadmodum aliquando [v], menſæ dominicæ aſſiſtentes, corpus &
ſanguinem manibus proprijs accipiunt. Sacerdos irregularis tamen, aut
interdictus, ſuſpenſus ab ordine excommunicatus, ſymoniacos, ſciſmaticus,
depoſitus, publicus & notorius peccator, degradatus conſecrare non debent
de iure: Si tamen de facto in debita materia conſecrent cum debita inten-
tione & forma, conficiunt corpus domini [x]. Non enim diſpenſatorum ſeu
miniſtrorum meritis augetur ſacramenti virtus, nec per eorum vitia deſti-
tuitur virtute [y]. Cæterùm perſonæ, quæ ſumunt Euchariſtiam, & diligenter
præparatæ, & alioquin indignæ eſſe poſſunt. Sumunt enim omnes cuiuſcun-
que generis ſint, qui manducant, verum corpus & ſanguiuem domini noſtri
Ieſu Chriſti, dum poſt conſecrationem manducant. Verumtamen exitu &
effectu inæquali. Nam qui ſe ad tantum beneficium diſponunt, præparant,
& probant, ad ſalutem accipiunt æternam: alij autem in interitum [z]. Atque
in eo quod dominus Iudæ Euchariſtiam porrexit, exemplum ſingulare eſt,
non eſſe eam negandam peccatoribus occultis, ſi petant [a]. Si tamen publicè
ſceleſtiſſimè deliquerint, ſtatim vbi petunt non eſt concedenda [b], vt nec
hiſtrionibus [c], niſi poſt peractam confeſſionem & pœnitentiam, excepta ne-
ceſſitatis mortis cauſa, in qua morientibus pœnitentibus non eſt neganda [d],
etiam ſi excommunicati ſint, dummodò ſatisfecerint [e]. Imò & in Magun-
tinenſi

a Sigiſmund. in commentor. rer. Moſcouitã.
b Nicephor. Calix. lib. 1. Hiſto. c. 28.
c c. literas, de celebrat. miſſar. De rationibus mixtionis, Cypria. lib. 2. epiſtol. epiſt. 3. ca. in ſacramētorum, de conſecr. diſt. 2. in concil. Floren.
d Lucæ, 22.
e c. penul. de celebrat. miſſ. c. in quadam, eod.
f Angel. de Clauaſ. in ſumma, in verbo euchariſtia, nume. 20.
g Ioan. 6. c.
h Lucæ, 24.
i Actuum, c. 2.
k Seſſio. 5. cap. 3.
l Sigiſmundus, libro de reb. Moſconit.
m Marti. Chromerus lib. 2. de reb. Polonic.
n concil. Conſtātiē. ſeſſ. 13.
o concil. Baſil. ſeſſ 30.
p concil. Trident. ſeſſ. 6.
q Matthæi, c. 26. D. Lucę 22. D. Marci, 14. D. Ioan. euangel. c. 11. cap. cum Marthæ, de celeb. miſſar. lib. 3. Decretal. c. 41.
r ca. quid ſit, de conſecr. diſtin. 2.
s ca. perlectis, 25. diſtin. can. diacones, can. peruenit, can. præſentes, 93. diſt.
t Nicepho. Caliſt. li. 6. Hiſtor. eccleſ. c. 9. & lib. 13. cap. 7.
v ca. peruenit, de cōſecrat. diſtin. 2.
x Angel. Clauaſius, in ſumm. in verbo euchariſtia, 2. nume. 2. ex Richardo in c. 4. diſtinct. 13.
y ca. multi, 1. q. 1.
z 1. ad Corinth. 11. can. ſancta, ca. ſicut Iudas, & can. quid eſt, & ca. qui manducat, de conſecr. diſtin. 2. ca. quotidie, ca. qui ſcelerate, can qui diſcordat, eod.
a ca. non prohibeat, & can. ſicut Iudas, de conſecr. diſt. 2. can. aduerſitas. 7. q. 1.
b ca. pro dilectione, de conſecr. diſt. 3. ca. in actionem, de pœniten. diſt. 1.
c ca. pro dilectione, & ca 2. de conſecr. diſtin. 2.
d ca. pœnitentis, 50. diſt. ca. virgines, 27. q. 1. ca. ſi quis hæretice, 1. q. 1. & ca. in primis, 2. q. 1. can. accuſatores, 46. diſtin. can. ſi quis de corpore, & ſeq. 26. q. 6.
e can. tanta, 86. diſt.

tinenſi concilio placuit, furca ſuſpendendos in ſcelerum ſuorum pœnam, de peccatis ſuis omnibus puram confeſſionem facientibus, non denegandam, ſi petant [a]. Quod & ad alios reos, vltimo damnatos ſupplicio, porrigitur [b]. Vterque ſexus, & omnis ætas hoc ſacramentū ſuſcipere poteſt Chriſtianorū: imò adulti tenentur ſaltem ſemel in anno ſumere [c], dummodò rationis habeant iudicium. Siquidem ijs negatur tempore amentiæ, ſi antequam in eam inciderint, illud præparati non petierint, vel in dilucidis interuallis: his enim caſibus concedi poteſt, ſi nihil aliud prohibeat, veluti ſi de euomitione metuatur [d], vel alia ſimilia vetent. Aetas porrò adultorum dicetur legitima ad communicandum ſacramentaliter, quæ iudicium habet diſtinguendi & dijudicandi [e], ſacramentum hoc corporis & ſanguinis domini ab alio cibo quotidiano, ſeque probandi [e], dum credat ſub ſpeciebus panis latere verum corpus & ſanguinem dominicum. Sic quemadmodum malitia: ita & prudentia ſupplet ætatem [f]. Et puerorum impuberúmue quædam ſunt delicta, quæ animaduerſionem aliquam exigunt [g], etſi ea non ita ac in maioribus ſeuera [h]. Infantes tamen, puerosque olim quod ex ſacramento reſiduum erat ex populi ſumptione comediſſe, non tamen ſacramentaliter, patet, in orientali eccleſia, ob puritatémque vitæ fragmenta illis conceſſa [i]. *Conſuetudo,* inquit Nicephorus [k], *à multo tempore imperanti vrbi Conſtantinopoli fuit, vt cùm pluſculum de partibus immaculati diuinique corporis domini, & Dei ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti reliquum eſſet, ſacerdotes pueros ἀφθόρους incorruptos, ex eis qui ad præceptores in ludum litterarium eunt, accerſerent: qui ieiuni reliquias eas ederent. Quod quidem mihi,* inquit Nicephorus, *ſæpenumero cùm puer admodum eſſem, & maximè à prima ætate in ſacris ædibus verſari ſtudio haberem, contigit.* Narrat & ſtatim quod ſub Mena epiſcopo Conſtantinopolitano euenit, *Accidit,* inquit, *vt filius Iudæi inter alios ex ſchola rediens ex his acceperit, & patri vitrario moræ cauſam reddens expoſuerit. Quò percitus ira Iudæus, in furnum vitrorum ardentem miſit, & clauſit, vt combureretur: & poſteà cum quæreretur à matre redeunte de ciuitate, per tres dies illa exquirente à patre cum lachrymis: filius matrem audiens ex fornace reſpondit. Qua aperta, inuentus eſt inter ignes illæſus, vnde eductus, ad Iuſtinianum ductus cum matre, Chriſtianus factus, pater autem Chriſtianiſmū renuens, vt parricida de ficu ſuſpenſus eſt.* Porrò quicunque voluerit ſacramentaliter ſalutiferè ſacroſanctum domini corpus ſuſcipere, confiteri debet peccata, & iniunctam implere pœnitentiam, hoc eſt, ſe probare num dignè & deuotè accedat & reuerenter [l], debétque eſſe ieiunus, qui à media nocte nihil comederit [m], excepta cauſa infirmitatis, quæ mortem minatur, in qua ne ſine viatico moriatur infirmus, etiam à cibo rectè communicat corpori & ſanguini domini [n]. Sit & à pollutione nocturna externa & cui conſenſerit, alienus [o]: & à venere [p], vt & Tibullus [q],

Vos quoque abeſſe procul iubeo, diſcedat ab aris,
Cui tulit heſterna gaudia nocte venus.

Et Iuuenal. [r] *Ille petit veniam quoties non abſtinet vxor*
Concubitu, ſacris obſeruandiſque diebus.

Queadmodū nec licebat panē ſanctū aut propoſitionis, antiqua lege mādu-care laicis, nec niſi mūdis, maximè à mulierib', vt habetur. 1. Reg. c. 21. Non fit item excommunicatus, nam & hic à cōmunione ſacroſanctæ menſæ repelli debet [s]. Sumat à miniſtro idoneo, ſcilicet à ſacerdote [t], eóque proprio [v], vel ab eo cui ipſe conceſſit, vel epiſcopus, à quo procedūt literæ, quas vocant de regendo: videlicet quando curio per ſe non poteſt ſacramenta cōſecrare, puta, quia abſens, vel nondum ſacerdos factus: nam tunc vicarijs temporalibus hæc cura committitur. Poteſt & ſumi Euchariſtia à proprio Epiſcopo, & proprio Archipresbitero [x], excepta cauſa neceſſitatis: quo caſu, & diaconus, & religioſus, & laicus, præbent conſecratā, imò & qui Euchariſtia eget, per ſe tūc ſuſcipere poteſt [y]: ab hæretico autē, nunquam [z]. Suſcipienda autem ſecundū morē, & præſcripta eccleſiæ catholicæ: & certè, ſi quis eſſet omni die

batus

a ca. quæſitū, 13. q. 2.
b in clement. 1. de pœniten. & remiſſio. ca. pœnitentes, 26. q. fin. ca. 1. 26. q. 7. ca. pro obeuntibus, 13. q. 2.
c c. omnis, de pœniten. & remiſſio.
d ca. his qui 26 q. 6.
e ſic enim D. Paulus exigit, 1. ad Corinth. 11.
f cap. de illis, in a. & c. fin. de deſponſat. impub. l. 3. C. ſi minor ſe maio. dixer.
g c. 1. de delict. puerorum. l. 1. C. ſi aduer. delict. l. impunitas, C. de pœn.
h c. 1. de delict. puerorum. l. auxilium, §. etiam, de minorib. l. ſi ex cauſa, iudi-ca. eod.
i ca. paruuli, de conſecr. diſt. 2.
k Nicepho. Caliſt. libr. 17. eccleſiaſt. Hiſtor. c. 25.
l 1. ad Corinth. 11. can. tribus gradib. & ca. illis, de conſecra. diſt. 2.
m ca. liquido, de conſecr. diſtin. 2. can. nihil, 7. q. 1. cap. ex parte, de celebrat. miſſar.
n can. presbyter, de conſecrat. diſtin. 2.
o can. non eſt, diſt. 6. ca. quiſquis, 14. q. 1.
p vide ca. omnis homo, de conſecrat. diſtin. 2. ca. ſciatis, 33. q. 4.
q Tibullus, libr. 2. epiſt. 2.
r Iuuenal. Saty. 6.
s can. Engeltrudam, 3. q. 4. c. nulli, de ſenten. excommunic. c. illud, de cleric. excommunic. ca. ſunt, 2. q. 7.
t ca. peruenit, de conſecrat. diſtin. 2.
v clemen. religioſi, de priuileg.
x c. 3. de offic. archidiac.
y vide Panormit. in c. quanto, de conſuetud. Angel. Clauna. in ſumma, in verbo Euchariſtia 3. nume. 33. & in verbo excommunicatio, 5. in 12. caſ. 5.
z can. cœpit, 24. q. 1. ca. ſi quis dederit, eod.

batus, vtile & laudabile eſſet quotidie ſuſcipere [a]. Verùm quia non niſi cum
reuerentia & ſumma cum probatione quis ad tantum myſterum accedere
debet, nec ſi abſtineat quis à quotidiano eius vſu vituperandus eſt [b]. Qui
indignè enim ſumit, iudicium ſibi manducat, & bibit [c]. Sunt & aliquando
animæ malè diſpoſitæ: & illis melius ſe habentibus, interdum corpora probè
diſpoſita non ſunt. Ideo in dubio ſubuerſionis ſtomachi ſeu vomitus non
eſt præbenda Euchariſtia, & peccat ſceleſtiſſimè qui tunc ſumit & vomit: is
quoque qui infirmus, nauſeam patiens, accipit [d]. Et proinde quoq; ſani qui
ſuſceperint tantum hoſpitẽ Deum & hominem, à crapula & vino, maximè
quo tempore receperint, abſtinere debent, nec ſtatim ad alias eſcas accede-
re [e]. Maximum piaculum eſt, permittere in terram ſacroſanctum hoc myſte-
rium etiam ſine malitia per negligentiam cadere [f]. Quod & de ſanguine
ſit dictũ. Et preſbyter, qui negligenter cuſtodierit vel fuderit, 40. diebus
pœnitere debet [g]. Narrat Nicepho. Calix [h]. mulierem quandam Mace-
donianæ hæreſis, noluiſſe in eccleſia fidem cum viro ſectari, atque myſteria
Euchariſtiæ accipere: monitam tandem à marito nunquam cum ea ſe con-
cubiturum, ni cum eo ad ſacram communionem veniret, illam ſe facturam
ſimulaſſe, & vnà cum eo in eccleſiam veniſſe, & donum, id eſt, Euchariſtiam,
vt alios accepiſſe: verùm inclinando ſe perinde atque orationi vacaturam,
Euchariſtiam occuluiſſe, & allatum ab ancilla panem communem pro ea
accepiſſe: tamen vbi ori admouiſſet, in lapidis naturam induruiſſe, nec
atterere potentem, delictũ faſſam, reſipuiſſe. εὐχῆται hæretici, qui ita dici vo
luerunt, quaſi præcatores vel ἐνθουσιασαί, hoc eſt, afflati numine, vel potius dæ
mone, ab eccleſiaſtica communione non ſe abſtinuerunt, nihil prorſus vel
prodeſſe vel obeſſe diuinam eſcam dicentes [i]. De qua tamen dominus no-
ſter Ieſus-Chriſtus dixit: *qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem,
viuet in æternum.* In eccleſia itaque non fuit datum mãdatum quotidie com-
municandi, ſed communicandum in tribus feſtiuitatibus præcipuis, paſchæ,
pentecoſtes, natiuitatis domini [k]: vel ſaltem in feſto paſchatis [l] ſemel in an-
no. Imò nec ſacerdotes ſingulis diebus tenentur neceſſariò liturgiam pera-
gere, & ita communionis Euchariſtiæ participes eſſe [m]; exceptis iis, qui ſacer-
dotia curam animarum habentia poſſident, qui ad minus tenentur feſtis
diebus celebrare, & miſſas perficere, vel per alios populo de his ſatisfacere [n].
debétque quilibet ſacerdos quantum frequentius poterit, miſſam perage-
re [o], ſemel tamen tantùm in die [p]: excepto die natalis domini, quo tres di- 10
cuntur ab eodem, prior media nocte, altera aurora, tertia hora debita, ſepa-
ratim vel ſimul. Excepto etiam caſu neceſſitatis [q]. Fuit autem Teleſphorus,
qui temporibus Antonini Cæſaris ſedit anno dominicæ ſalutis 139. teſte Eu-
ſebio [r], qui vt ter in die natiuitatis domini miſſa celebraretur, ſtatuit [s]. Item
ſacerdos extra cauſam neceſſitatis non niſi ieiunus ſacrificare debet ex de-
creto Soteris papæ noni, qui ſedit anno domini 163 [t]. Idipſum etiam cautum
concilio Carthaginenſi [v], aliter excommunicationi ſubiacet [x], & depoſitioni
beneficiorum [y]. Non poteſt autem hoſtia propoſita miſſam peragere niſi
conſecret, & ſi fingat & verè non conſacret, grauiſſimè peccat [z]. Etenim po
pulum decipit, dum hoſtiam non conſecratam adorat [a]: Nec miſſam dicet,
niſi accenſo lumine [b], nec ſine conſuetis ſacris veſtimentis, alba, cingulo,
manipulo, ſtola ſeu orario, caſula [c]. Sancta enim erant veſtimenta, non com-
munia etiam in lege antiqua, quibus ſacerdotes vtebantur, quæ poſt ſacrifi-
cium, in gazophylacio relinquebant [d]. Miſſa ſeu oblatio, & ſacrificium, &
diuinum officium in eccleſia ex patrum inſtitutione, in ſacro altari fieri ſo-
litum. Huius partes eſſentiales ſunt, conſecratio corporis & ſanguinis do- 11
mini Ieſu-Chriſti (quam veteres myſticam benedictionem appellarunt) &
oblatio. Accidentales ſunt ceremoniæ, quibus conſecratio ipſa & oblatio
ritè perficiuntur, vt orationes, benedictiones, gratiarum actiones, oſcula,
manuum

a can. ſi quotieſcunque, can. non iſtæ, de conſecr. diſt. 2. can. iteratur, & ca. vtrum, de conſec. diſt. 2.
b ca. ad eius verò cõcubitum, 5. diſt. ca. quotidie, de conſecrat. diſt. 2.
c 1. ad Corinth. c. 11.
d ca. ſi qs per ebrietatem, de conſecr. diſt. 2.
e ca. tribus gradib⁹, de conſecr. diſt. 2.
f ca. interrogo, 1. q. 1.
g ca. qui bene, & ca. ſi per negligentiã, de conſecr. diſt. 2.
h Nicepho. Calix. li. 13. c. 7.
i Nicepho. Calix. li. 11. c. 14.
k ca. etſi non frequẽtius, & can. ſi quis intrat, de conſecr. diſtin. 2.
l c. omnis vtriuſq;, de pœniten. & remiſſ.
m ca. quotidie, de cõſecr. diſt. 2. debent enim celebrando, corpus & ſanguinem domini ſumere ex concilio Toletano, 12. ca. relatum, de conſecrat. diſtinct. 2. vbi pœna non facientis.
n c. 1. de celeb. miſſ. c. dolentes, eod.
o c. ſignificatum, de præb.
p ca. ſufficit, de conſecra. diſt. 1.
q c. cõſuluiſti, de celebr. miſſa. vbi gl. caſus neceſſitatis, quib. qs duas miſſas peragere poteſt, annotat.
r Euſeb. libr. 4. hiſt. eccleſ. c. 10.
s in decretis Teleſphori apud Iſidor. in 1. tomo conciliorum.
t in epiſt. Soteris 2. ad epiſcopos Italiæ, in tomo 1. conci. ca. illud diuinũ, 7. q. 1.
v can. ſacramenta, de conſecrat. diſt. 1.
x ca. nihil, 7. q. 1. cap. ſi cõſtiterit, de accuſat.
y c. ex parte, de celebr. miſſa.
z cap. de homine de celeb. miſſ.
a vt in c. ſane, de celebrat. miſſ.
b cap. fin. de celebr. miſſa.
c arg. c. a. eccleſiaſtica, 23. diſt. can. vinum, 95. diſtinct. ca. epiſcopus, 11. q. 3. cap. degradatio, de pœnit. in 6.
d Ezechiel. 44. vide de veſtib. ſacerdotis, miſſam celebrãtis, Durandum lib. 3. rationalis diuinorum officiorũ.

manuũ expanſiones, eleuationes, complicationes, genuflexiones, ſignacula crucis, communio, memoriæ ſanctorum, ſalutationes, reſponſiones, oblationes, & alia his ſimilia: quæ partim ab apoſtolis tradita ſunt, partim ab eorum ſucceſſoribus SS. patribus, de quibus conſule Brunum lib. 2. de cerimoniis c.1.& 2. Antididagma eccleſiæ Colonienſis c.31. Durandum toto lib.3. Rationalis diuinorum officiorum. Sed & myſteria quæ in ſynaxis ſumptione, explicat D. Dionyſius Areopagita lib. de eccleſiaſtica Hierarchia c.3. Extant hodie liturgiæ DD. Iacobi, Chryſoſtomi, Baſilij, in quibus ceremonias propè
12 eaſdem obſeruare licet, quæ nunc ſunt. Cauere autem debent ſacerdotes, ne miſſam, quæ pro quiete animarum defunctorum dici ſolet, pro viuis eo animo celebrent, vt è vita eximantur. Nam hoc nefarium duxit concilium Toletanum 17. Et hoc agentes gradu deponi iubet, & ergaſtulo perpetuo conſtringi, & carcerari [a]. Abutitur enim ſacramento, quod in ſalutem hominũ donatum eſt, qui in perniciem conuertere nititur. Et proinde etiam is qui ſuper rebus aptis ad facienda ſortilegia, vnam vel plures miſſas ſcienter celebrauerit, adhibitis nefariis precibus, & verbis ſuperſtitioſis, grauiter puniendus eſt [b]. Debent & ſacerdotes & ſibi hoc ſacramentum accipere, & aliis
13 gratis præbere [c]. Quia effectus tanti ſacramenti mirabiliter confert Chriſtianis, & viaticum eſt decedentium & viuentium: ideo placuit etiam conſecratum perperuò in templo ſeu eccleſia, loco mundo & ſignato, conſeruari, vt egentibus illo, vel adorandum ſeu ſpiritualiter manducandum offeratur, vel ſumendum exhibeatur ſacramentaliter [d].

De Extrema vnctione. Cap. 7.

1 *Extrema vnctio quare ita dicitur.*
2 *Origo vſus eius.*
3 *Materia & forma ſacramenti huius.*
4 *Effectus ſpiritualis, medicina peccatorum.*
5 *Quæ ſunt perſonæ, quæ inungant, & quæ inunguntur, & quo loco.*

1 EXTREMA vnctio dicta eſt, quæ morituris mox ſecundum hominum iudicium, datur, ideo extrema: non tamen extrema ratione conceſſionis, quia & repeti poteſt conualeſcentibus ægrotis, & iterum ad mortalem ægritudinem recidenti-
2 bus. Vſus ſacramenti huius extremæ vnctionis, à tempore D. Iacobi apoſtoli in eccleſia remanſit catholica, *infirmatur,* inquit ille [e], *quis in vobis, inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſupra eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſanabit infirmum, & alleuiabit eum dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Sic Innocentius pp [f]. *Vnguantur ægroti fideles, ſecundum inſtitutum D. Iacobi oleo ab epiſcopo conſecrato: pænitentibus denegetur, quia & alia ſacramenta denegantur.* Et in ſynodo Cabillonenſi [g], ſecundum Beati Iacobi apoſtoli documentum: cui etiam præcepta patrum conſonant, infirmi, oleo quod ab epiſcopis benedicitur, à presbyteris vngi debent. Sic enim ait, *infirmatur quis in vobis &c* [h]. Et Beda quoque ægrotos inungi oleo conſecrato ſolitos, docet [i]. Inſtituitque Carolus Magnus [k], vt presbyter in
3 ampulla oleum ferat ad vngendos infirmos. Qui non crediderit hanc extremam vnctionem eſſe ſacramentum, anathema ſit ex concilio Tridentino [l]. Materia iſtius ſacramenti, oleum eſt oliuarum. Forma oratio quæ exprimit inter vngendum quod ſit: vt per iſtam vnctionem, & piam ſuam miſericordiam indulgeat tibi Deus, quicquid peccaſti per viſum, per auditum, &c. in
4 aliis ſenſibus. Effectus namque principalis huius ſacramenti, ſpiritalis medicatio: contra peccatum inquam veniale, & defectus quibus homo ſpiritua-

a can. quicunque, ſacerdotum, 26. q. 5.
b d. ca. quicunque. vide de hoc Ioannẽ Bernardum Diaz, in practi. criminal. canon. c. 39. Paulũ Boillandi tracta. de ſortileg. q. 14.
c In cõcilio Conſtãti. 6. ca. 23. & in ca. nullus, 1. q. 1.
d glo. in c. ſanè, de celebrat. miſſa. in c. 1. de cuſto. euchariſt. lib. 3. Decretal. tit. 42. In concilio Tridentino ſeſſio. 3. can. 6.
e D. Iacob. cap. 5. ex. presbyteros, §. prohibitio, 95. diſt. c. vnico, de ſacra vnctio.
f Innocen. Pap. epiſtol. ad Decentiũ epiſcopum, c. 8.
g In cõcil. Cabillon. c. 48.
h D. Iacobi 5.
i Beda lib. 2. c. 6. in Marcum.
k lib. 1. de ll. Francor. c. 158.
l concil. Trident. ſeſſio. 4. in canonib. de ſacramen. extremæ vnctionis ca. 1. 2. 3.

liter infirmatur & deücitur à perfecta virtute vitæ, gratiæ, vel gloriæ Non autem contra mortalia peccata, vel contra originale conceditur. Nam ibi potius opus eſt reſurrectione, quàm medicina [a]. Mouet tamen gratia illa infuſa vnctionis, liberum arbitrium ad contritionem, & ex conſequentia, ad conſequendam peccati mortalis veniam efficax, diminuítque eius pœnam,
5 Perſonæ quæ inungunt, ſunt ſacerdotes [b], cum clerico, vel ſine illo ſoli [c]; quæ inunguntur, ſunt ægroti, & in partibus ſenſualibus, ex quibus origo peccati: vt inunguntur oculi, pro viſus peccato: aures, propter auditum: nares, ob odoratum: os, propter guſtum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maximè viget: renes vel pectus, propter appetitum: propter motum, pedes. Inunguntur porrò ægroti morbo naturali, non caſuali, neç amentes [d].

a vide quæ tradit Viguerius in Inſtitutio. theolog. c. 16. de extre. vnctio. verſ. 2. 3. 4.
b cap. quæ ſunt, de verb. ſign. ca. illud ſuperfluũ, 95. diſt.
c c. quæſiuit, c. 14. de verb ſig.
d Angel. Aretinus in Summa, in verbo vnctio extrema, nu me. 4.

De Pœnitentia. Cap. 8.

Lib. 5. Decretal. tit. 38. In Decreti 3. parte de pœnitentia.

1 *Pænitentiæ nomen quid contineat, & quomodo vt ſacramentum definiatur.*
2 *Pænitentiæ diuiſio in eam, quæ Dei & quæ hominis: Item ſubdiuiſio pænitentiæ hominis, in veram & falſam: & vera, in publicam ſeu ſolemnem & priuatam.*
3 *Pænitentiæ materia & res, peccata, &c.*
4 *Partes pænitentiæ, contritio, confeſſio, ſatisfactio, abſolutio, &c.*
5 *Contritio quid, & quæ ad eam pertinent.*
6 *Confeſſio quæ, & quibus facienda: item & diuiſio in ſacramentalem, & non ſacramentalem.*
7 *Cui confitendum ſit, & quando laico quis poßit confiteri.*
8 *Fuiſſe ſemper & priuatam auricularem confeßionem cum publica. docetur & numero 10. vbi de publico pænitentiario.*
9 *Rationes confeßionis inductæ.*
11 *Vis & effectus pænitentiæ.*
12 *Quatuor quæ veram confeßionem impediant cauenda, pudor, timor pænæ, nimia ſpes, deſperatio. Et de partibus audientis Exomologeſim.*
13 *De ſilentio Exomologeſes audientium, quod eas non detegant: Et de pæna reuellantium confeßiones.*
14 *De duplici ſatisfactione propitiatoria, ſeu reabſolutoria, & canonica.*
15 *De abſolutione & forma eius, & peccatis reſeruatis abſolutioni ſuperioris.*
16 *De indulgentia pro gratia.*

POENITENTIA generali ſua appellatione continet id omne, quod contrarium priori ſententiæ diſplicet, ſiue ea bona, ſiue mala ſit. Sic dicit Cicero in Epiſtolis, *ſuæ quemque fortunæ pænitere*. Et Iuuenal [e], *-quid tam dextro pede concipis, vt te Conatus nõ pæniteat, votique peracti?* Dehinc dicũt pœnitẽtiã accipi pro virtute: & definiunt [f], vt ſit habitus electiuus in voluntate exiſtens, quo quis dolet de peccatis præteritis, cum intentione & propoſito remouendi quod inde ſequitur, nempe Dei offenſam, & reatum pœnæ: quod vt aſſequatur, remedia à Deo propoſita exquirit. Tertiò dicitur pœnitentia, prout eſt ſacramentum nouæ legis, ſignum ſenſibile, ſiue imago ſacræ rei, ſcilicet remiſſionis peccatorum, per contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem ſenſibilem, ac etiam per abſolutionem cauſa eius exiſtẽs [g]. *Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere tertia die à mortuis*, vt ait D. Lucas [h]. Sicut & monebat D. Ioannes Baptiſta, *Pænitentiam agite, quia appropinquauit regnum cælorum* [i]. Etenim oportuit pœnitentiæ hoc remedium poſt tam grauia mortalia, 1

e Iuuenal. Saty. 10
f Viguerius in Inſtitutio. theologi. c. 16. § 1. de ſacram. pœniten.
g Viguer. vbi ſup.
h Lucæ, cap. fin.
i D. Matth. c. 3.

talia, vt acritudinem ſaponis ad maculas eluẽdas accedere. Peccatum enim cùm conſummatum fuerit, generat mortem [a]: *niſi antem pœnitentiam egeritis*, inquit dominus, *omnes ſimul peribitis* [b]. Fracta enim naui in mediis fluctibus maris, ſalutis vna ſpes in tabulis diſſolutis reſidet, vt naufragium vitemus. Talis eſt pœnitentia, quæ poſtquam naufragium à baptiſmo purificati delinquendo fecimus, ſupereſt vt citò eam arripientes, ſubmerſionem vitare poſſimus [c]. Ita verè ſacramentum hoc [d] nec vllo modo differendum, niſi perire omnino velimus. Atque ideo ſtatim vbi peccauit Adam, Deus eum paradiſo eiecit ad agendam pœnitentiam [e]. Neſcimus qua hora fur venturus ſit, nec qua hora dominus veniet. Mortuus autem ſine pœnitentia omnibus certè lachrymis deplorandus, quia omnino mortuus [f], vt Dauid plorabat vehementius Abſalonem, *Abſalon fili mi, fili mi Abſalon* [g]. Sic tempus peccantium & pœnitentiæ exprimitur in pſalmo captiuorum [h]: *ſuper flumina Babilonis, illic fleuimus & quieuimus, dum recordaremur tui Sion, ſuſpendimus organa noſtra.* Et additur, *beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram*, hoc eſt, qui infirmas & lubricas cogitationes elidet ad Chriſtum. Fidei cõfeſſio hoc etiam in ſe continet, nempe credere vnum baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionẽ peccatorum [i]. Ante pœnitentiam non datur à Deo miſericordia peccatori [k]. Et vt hæc facilius tradamus, & diſtinctionem adhibebo eorum, quæ

2 poſſent remorari diſcentes. Pœnitentia itaque inuenitur in vtroque diuino & humano iure, Dei & hominis: Dei pœnitentia eſt [l], mutatio eorum quæ iam fecerat vel ſtatuerat: non quòd ideo more noſtro Deus pœniteat, vel improbet quod fecit, vt malum: ſed quia ſecundum ea quæ prænouerat fieri debere, & pro modo occurrẽtis cauſæ, ea quæ iam fecit, tollit aut mutat [m]. *Pœnitentia Dei*, inquit Tertullianus [n], *nihil aliud intelligitur, quàm ſimplex conuerſio ſententiæ prioris, quæ etiam ſine reprehenſione eius poſſit admitti, etiam in homine &c.* μετάνοια Græcis. Pœnitentia hominis, eſt vindicta ſemper puniens in ſe quod dolet commiſiſſe [o], vel perpetrata mala plãgere, & plangenda nõ perpetrare, & quaſi pœnam ſemper ſuſtinere, vel tenere [p]. Hominis rurſum pœnitentia, alia falſa, alia vera. Falſa pœnitentia, cui nunquam indulgentia promittitur: vera, cui nunquam negatur [q], quæ peccato maculata reddit Deo accepta [r], & lapſos fortiores reddit [s], reſtituítque dignitatis officia [t]. Falſam conſtituunt pœnitentiam, rem alienam, per quam contractum eſt peccatum, non reſtituere [v]: pœnitere ſe pœnitentiam egiſſe [x]: ſi non imponatur ex authoritate patrũ, ſecundũ qualitatẽ criminũ [y]; ſpretis aliis commiſſis peccatis, de vno ſolo pœnitentiã agere [z]; inter pœnitendũ animũ non pęnitendi non deponere [a]. Vera pœnitentia hominis rurſum duplex, aut publica, aut priuata: & publica, aut ſolemnis, aut non ſolemnis: ſolemnis publica in capite quadrageſimæ incipit, obſeruatis ſolemnitatibus, de quibus in ca. pœnitentes, & ca. in capite, 50. diſt. ex concilio Agathẽſi excerptis. Et hæc tam ſolemnis eſt, vt non niſi ſemel concedatur, nec reiteretur [b]: niſi eſſet conſuetudo quarundam eccleſiarum iterari [c]. Neque illa etiam niſi pro maximis criminibus publicis imponebatur [d]. Neque clerico, niſi depoſito, propter ſcandalum [e]. Qui hanc pœnitentiam peragunt, quandiu in ea ſunt, non debent communicare, niſi in mortis articulo [f]: non ſecularem militiam, vel pompam exercere [g], non accuſare in curia ſeculari [h], non matrimonio iungi [i], nec ad ſacros ordines promoueri [k]. Publica non ſolemnis erat pœnitentia, quæ fiebat ante fores eccleſiæ cum face ſeu theda accenſa, & aliis quibuſdam ſolemnitatibus, extra tamen tempus quadrageſimæ, impoſita publicè: quia peccata manifeſta non ſunt occulta correctione purganda [l]. Hæc imponi poteſt à ſacerdote, alia ſolemnis non niſi ab epiſcopo [m]. Priuata pœnitentia eſt, quæ nec ſolemnis, nec publica eſt, ſed priuatim imponitur, &

3 fit. Pœnitentiæ res & materia circa quam verſatur, ſunt peccata ſeu delicta pœnitentium, ſecundum quorum circunſtantiam pęna imponenda [n], adhi-

a D. Iacobi c. 1.
b D. Lucæ c. 3.
c in concilio Tridentino, ſeſſio. 4. de pœniten. ca. ſecunda, de pœnit. diſt. 1.
d in dicta 4. ſeſſio. de pœniten. cap. 2. concil. Trident.
e Geneſ. 3.
f D. Ambroſ. lib. 2. de pœniten. c. 11.
g 2. Reg. 19.
h Pſal. 136.
i Cyrillus Hieroſoly. catech. 18. illuminato.
k can. quia ſanctitas, 50. diſt.
l Geneſ. 6. 1. reg. 15.
m ca. incommutabilis, 22. q. 4.
n Tertull. lib. 2. aduerſ. Marcionem.
o ca. quamuis cautè, §. hac authoritate, de pœniten. diſt. 3.
p ca. 2. de pœnit. diſtin. 3.
q ca. in tantum, § fi. & ca. inter hæc, in fi. de pœnit. diſt. 3.
r ca. purgabit, 50. diſtinct.
s ca. quid eſt, cum 3. ſequẽt. ead. 50. diſt.
t ca. quia ſanctitas, ead. 50. diſtin. can. quanto, 2. q. 4.
v ca. ſi res, 14. q. 6.
x ca. ſunt qui, 17. q. 4.
y ca. falſas, de pœniten. diſt. 5.
z ca. fratres, de pœniten. diſt. 5. ca. ſcelerarior, §. his authoritatibus, de pœnitent. diſt. 3, vide gl. 1. in c. quod quidam, de pœnitent.
a c. quod quidam, c. 5. de pœnit. & remiſſ. ap. Gregor.
b ca. ſi quis poſt remiſſionem, 50. diſt. vide & apud Nicepho. lib. 6. c. 1.
c can. nihil prodeſt, §. ex perſona, de pœniten. diſtin. 3.
d ca. in actionem, de pœnit. diſt. 1.
e arg. ca. alienum, & ca. confirmandum, 50, diſt. ca. quęſitũ, de pœnit. can. vlt. 26. q. 6.
f can. ſi quis, cum 3. ſeq. 26. q. 6.
g ca. contrarium, de pœnit. diſt. 5. can. fin. 50. diſt.
h can. aliud. 21. q. 1.
i ca. audiuimus, 33. q. 2.
k ca. ex pęnitẽtibus, 50, diſt. c, 3. 4. 5. ſeq.
l c. 1. de pœnit. & remiſſio. ap. Grego. ca. ſi peccauerit, 2. q. 1. ca. ego Berengarius, de conſecr. diſt. 2,
m ca. pęnitẽtis, & ca. in capite, 50. diſt, c. accedentibus. de exceſſ. prælato. ca. fin. 26. q. 6. c. 1. & c, ſtatuimus, de maledic. c. fi. de his q prop. fil. occid.
n c. 3. de pœnit. ca. ſi quis 15. q. 1. ca. fin. 23. q. 5. ca. 1. de pœnit. diſtin. 1.

bita conſideratione contritionis pœnitentis, & qualitatis, & ætatis delinquentis [a]. Sic arbitraria, etſi à quibuſdam canonibus certa quædam particularis ſit impoſita, & modus [b]. Veluti impoſita pœna 15. annorum, fornicanti cum filia ſpirituali [c]: decennij, matricidæ [d], & fornicanti religioſo vel moniali [e]: ſeptennis, inuaſori eccleſiæ [f], & pro inceſtu [g], pro vxoricidio [h], pro homicidio, adulterio, & pro periurio [i]: Quod tamen, & pro diuerſitate periurij, etiam aliud recipit tempus [k]. Eſt & ſeptennis pro quolibet peccato
mortali [l]. Res autem ſeu materia, ex qua pœnitentia perficitur, contritio, 4
confeſſio, ſatisfactio, abſolutio. Satisfactio, confeſſione diſponitur: ex con-
feſſione, pœnitentia naſcitur: ex pœnitentia, Dei mitigatio [m]. Contritio, cor- 5
dis eſt interna afflictio, & peccati commiſſi deteſtatio cum dolore & pudore: quod primum requirit Deus per Iohelem, *ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra* [n]. Et Deus cor contritum & humiliatum nō deſpicit [o]. Ob hanc contritionem, qui pœnitentiam agit, paratus eſſe debet ad opprobria perferenda, iniuriaſq; ſubeundas, nec commoueri, ſi quis ei peccati ſui crimen obijciat: Cùm enim ipſe ſe accuſare debeat, quare alium non ſuſtinet arguentem [p]? Signa externa contritionis internæ ſunt, humiliatio, triſtitia, lachrimæ, cinis, cilicium, ieiunia, & ſimilia. Hæc autem facilè tolerat, qui conſiderat grauitatem ſceleris, Dei magnitudinem quem offendimus, lapſum quo affligimur ſi ante oculos ponat, à quanta gloria deciderit, de quo libro vitæ nomen ſuum deleatur, ſe iam proximum tenebris exterioribus, vbi fletus & ſtridor dentium ſine fine, & cætera quæ proſequitur D. Ambroſius [q]. Pœnitentia huius temporis, dolor medicinalis eſt: pœnitentia alterius ſeculi, dolor pœnalis [r]. Pars confeſſionis & quæ efficax valdè, eſt in corde contritio: alia in ore confeſſio, in opere humilitas [s]: id exprimi videtur apud Eſdram [t], *Conuenerunt*, inquit, *in ieiunio, & in ſaccis, & humus ſuper eos*, vide humiliationem & contritionem: *& ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſraël ab omni alienigena, & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & parentum ſuorum.* Et dum de baptiſmo D. Ioannis Baptiſtæ, quod erat pœnitentiæ dictum baptiſma [v], agitur, apud D. Matthæum [x]. Sic ſcriptum eſt, *Exibat tunc ad eum omnis Hieroſolyma, & omnis Iudea, omniſque regio circa Iordanem, & baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata ſua.* Quia ſola contritio non ſufficit peccatorum, ſi confeſſio contem-
nitur [y]. *Dic*, inquit, Deus *iniquitates tuas, vt iuſtificeris* [z]. *Et iuſtus eſt accuſator ſui* [a]. 6
Cōfeſſio poteſt fieri peccatorū, & Deo, & hominibus, & publicè, & priuatim. Verbum confiteri, eſt fateri aliquid, & ideo ad plura extenditur, quæ quis fateri poteſt. Porrò hic confeſſio, eſt expreſſio & detectio per os proprium peccatorum propriorū, qua morbus latens, ſub ſpe veniæ aperitur. Et expreſſius, non ſacramentalis & ſacramentalis eſt confeſſio: ſacramentalis pars pœnitentiæ eſt, actus virtutis pœnitentiæ, quo ſpecialis, diſtincta & particularis ac voluntaria peccatorum quæ memoriæ occurrunt, fit manifeſtatio, cum ſubmiſſione ſacerdoti poteſtatem clauium habenti facta, & cum ſpe veniæ ſiue ad remiſſionem conſequendam, & cum propoſito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi [b]. Confeſſio publicè, coram omnibus fit: & priuatim, ſacerdoti. Græci tantùm volunt Deo faciendam confeſſionem, hos improbat eccleſia catholica, & Deo & ſacerdoti fieri debere docet [c]: vt & D. Iacobus [d] *Confitemini alterutrum*, inquit, *peccata veſtra.* Non tamen negandum eſt, quin & Deo fieri confeſſio poſſit, ſed illa non eſt ſacramentalis: per quam legitima ſecundum peccata, imponenda pœnitentia. In hac quippè confeſſione pœnitentiale iudicium [e], & iudex peccatorum interuenit, cui fit peccatorum expreſſio & detectio. Iudex idoneus debet eſſe, quia ſenten-
tia à non ſuo dicta, non valet [f]. Debet itaque is eſſe talis ſacerdos, qui abſol- 7
uendi & retinendi peccata poteſtatem acceperit. Ideò mulier, qui talem non accepit, exomologeſim audire non poteſt [g]. Dehinc erit ſacerdos proprius ſeu parochus [h], vel de eius licentia electus [i], vel ex facultate data ab Epiſco-

a c. Deus qui eccleſiam, de pœnit. ca. tempora, 26 q. 7. ca. de pœnitentib. de conſecr. diſt. 3. ca. in actionem, de pœnitent. diſt. 1.
b can. menſurā de pœnit. diſtinct. 1. can. ſi quis Sacerdos, 32. q. 1.
d can. latorē, 33. q. 2.
e ca. deuotā, 27. q. 1.
f ca. de vno, 32. q. 2.
g ca. ſi patet, 32. q. 4.
h ca. admonere, 33. quæſt. 2.
i can. prędicandum, 22. q. 1.
k ca. qui compulſus, cum 3. ſeq. 22. q. 5.
l ca. hoc ipſum, 33. q. 2.
Tertullia. libr. de
m pœniten.
n Iohel. c. 2. & in ca. porrò, §. facilius, & ca. ſi quis aliquando, ca. quem pœnitet, de pœnit. diſtin. 3.
o Pſal. 50.
p D. Ambro. tomo 4. in Pſal. 37. ca. 1. de pœnit. diſt. 2. ca. 1. & ca. ſi apoſtolus, de conſecr. diſt. 3.
q D. Ambroſ. libr. ad virginem lapſam.
r D. Auguſt. in Pſal. 37.
s ca. perfecta pœnitentia, de pœnit. diſtin. 1. & ca perfecta pœniten. de pœnit. diſt. 3.
t 2. Eſdræ c. 9.
v Actuum 19.
x D. Matthæi, c. 3.
y can. voluiſſet, §. ex his, & ca. menſurā, §. 1 & 2. ſeq. de pœnit. diſt. 1. can. quis aliquando, eod. diſtinct.
z Eſaiæ 43.
a Prouerbior. 18.
b hāc finitionem & explicationem, vide apud Vigueriū, in Inſtitutio. theologi. capit. 18. de ſacra pœnit. § 4. verſ. 13.
c ca. quidam, de pœnit. diſt. 1.
d Iacob. c. 2. 5.
e ca. omnis vtriuſq;, de pœniten. & remiſſ.
f l. fin. ſi à non compet. iudi. C. l. fi. de iuriſd. omn. iud. in P. l. 2. de iudic. in P.
g cap. noua, de pœniten. & remiſſ.
h c. omnis vtriuſq;, & cap. quod autē, de pœniten. & remiſſ. can. ſacerdos, §. fin. de pœnit. diſt. 5. ca. 1. & 3. 9. q. 2. c. nullus, de parroch. con. 2. de pœnit. diſtinct. 6.
i d. can. omnis, & in ca. placuit, de pœnit. diſt. 6.

Epiſcopo [a], vel à iure, quo Prælatus ſibi eligere poteſt inconſulto parocho
confeſſotem idoneum [b]. In caſu tamen neceſſitatis, & morte vrgente, ſi
presbyrer haberi non poſſit, & alteri etiam laico confiteri licet [c], & ſocio [d].
8 Neque vt opinor, niſi malicioſè quiſquàm dubitauit hanc confitendi ſacer-
doti normam, in eccleſia Catholica obtinuiſſe quoqne cum confeſſione pu-
blica, ſi antiquorum perlegerit ſcripta, & ſine affectu animi iudicet: nam de
ea meminit Clemens ex D. Petri doctrina, Dionyſius Areopagita epiſto. ad
Demophylum, Origenes in pſal. 37. & 1. lib. περὶ ἀρχῶν, Cypria. ſermo. 5. de
lapſis, Nicephorus Carthophylax ad Nicephorum monachum, Baſilius in re
gula monachor. c. 21. ſeſſio. 4. concilij Tridentini per totum caput de ſacra-
9 mento pœnitentiæ. Et certè eam induci valde hominum interfuit ad ſalu-
tem. Superbiam quippè hominis conterit modus hic confitendi homini-
bus impoſitus à Deo, vt qui non erubuit Deum offendere, cogatur homini
pari ſuum delictum profiteri; vtque peccator ad veniam recurrens miniſterio
hominis & abſolutionem conſequutus, ſecurus dicedat: alioquin propemo-
dum deſperatione perdendus, dum ſibi non poteſt de venia ſecuritatem ſua-
dere, vt Cain qui de indulgentia deſperauit Geneſ. 4. vt & alij nimia ſecuri-
tate bonitaris Dei, etiam pernitioſè errarent, & ſine conſcientia viuerent. Et
poſtremò conneniens à ſacerdotibus adhibetur remedium pro modo deli-
ctorum & circunſtantiarum, neque ſolui ſoluenda, vel retineri retinenda
poſſent, ſine expreſſione illa. Expreſſio delictorum quoque eſt ſui accuſa-
tio [e], coram ſacerdote ſponte facta, humilis [f], cum circunſtantijs peccato-
rum [g], ſine diuiſione (nempe ne quis vni ſacerdori partem peccatorum
10 aliam, alij confiteatur, hoc enim improbatur [h]) integra, deliberata [i]. Putant
aliqui auricularem confeſſionẽ, & ſecretam à tempore Nectarii fuiſſe indu-
ctam, quòd ille pœnitentiarios publicè inſtitutos in eccleſia ſuſtulerit. Quod
certè falſiſſimum eſt: nam tunc erant & confeſſiones priuatæ, & ſi pœnitentia-
rij publici ſublati ſint ab eo: quod vt planum fiat, verba ipſa de ea re Nice-
phori & aliorum ſubijciam. *A tempore Apoſtolorum*, inquit Nicephorus [k],
conſuetudo erat in omni eccleſia conſtitui presbyterum, vel id curabat Epiſcopus, qui ea dignitate erat, vt diceretur pænitentiarius: ſiquidem ſeorſum quemque de peccato audiebat, priuſquam ad communionem admitteretur. Graue namque viſum fuit Epiſcopis, qui proximè poſt Chriſtum fuêre, in media plebe, veluti in theatro, noxam confiteri. Quod tamen abrogauit Nectarius tempore ſuo. Quo tempore quidam pænitentiarius presbyter in Conſtantinopolitana eccleſia, mulieri adulteræ pænitentiam facere iuſſit, vt orationi & ieiunÿs vacaret. Quod vbi fecit, poſteà à Diacono qui cum ea concubuerat, ſe conſtupratam eſſe indicauit. Quod factum vbi poſteà plebs cognouit, indignè ſcelus id cum tanta eccleſiæ cõtumelia cõmiſſum tulit, maxima etiã calumnia ex ea re & criminatio aduerſus ſacerdotum ordinem increbuit: & Nectarius ob id Diacono dignitatem abrogauit, & deinceps populo adhuc in clericos indignato, Nectarius ne poteà in eccleſia presbyter pænitentiarius eſſet, ſuadentibus illis ſancit, & vt cuique permitteretur pro conſcientia & fiducia ſua communicare, & de immaculatis myſterÿs participare, ſic enim fore vt eccleſia à contumelÿs libera eſſet & immunis. Et ab eo tempore eccleſia in tali ſtatu permanſit Conſtantinopolitana. Ego verò, inquit Nicephorus, *ea re eccleſiam priſcu vi venerauda grauitate excidiſſe, & ad arbitrarium inconſideratúmque atque negligentem morem prolapſam eſſe paulatim ab accuratiore diſciplina, & deſciſcere cœpiſſe, puto. æquum certè, atque credibile eſt minus anteà peccatorum fuiſſe, tum propter eorum qui confiterentur verecundiam, tum propter iudicum ad hoc conſtitutorum diligentem inquiſitionem. Quanquam nunc quoque, ita vt ſors tulerit, & quandocunque cuique libitum fuerit, fiat.*
Addit dehinc Nicephorus, publicum illum pœnitẽtiariũ introductũ, propter
Nouatum potiſſimùm, vt is non quæreretur ſatisfactione nulla accepta pœ-
nitentiæ, lapſos recipi in eccleſiæ cõmunionem. Atqne adhùc Romæ ſanctè
illum pœnitentiarium durare, & in eccleſiis accidentalibus his verbis: *Epiſcopi Nouati reſiſtentes dogmati, eccleſiaſticum canonem ſecuti, in eccleſia qualibet presbyterum*

pœni-

a cap. 2. de pœnit. in 6.
b c. fi. de pœnit. apud Gregor.
c ca. ſi presbyter, & ca. agnouimus, 26 q. 6.
d ca. qui vult confiteri, de pœniten. diſtin. 6.
e Pſal. 31. ibi, dixi cõfitebor aduerſum me, &c.
f ca. iniuſtũ, 33, q. 3.
g ca. 1. de pœnit. diſtin. 1.
h can. 1. de pœnit. diſtin. 3. can. cauens ſit, §. 1. de pœniten. diſtin. 5.
i vide Archidia. in ca. quis aliquando, de pœniten. diſt. 1.
k Niceph. Caliſt. lib. 12. Hiſtor. eccleſiaſt. cap. 28.

pœnitentiarium conſtituerũt: vt ab hoc qui poſt baptiſmum peccarent, crimina ſua confeßi, abſolutionem eorum obtinerent. Canon iſte in alijs quoque ſectis eſt ſeruatus: in eccleſiis verò occidentalibus ad hunc vſque diem obtinet. atque in Romana maximè, vbi quoque certus eſt pœnitentium locus, ſtant illi perindè atque iudicio damnati eſſent, vultu demiſſo admodum lugentes: re autem diuina peracta, illi quidem ea ſacra non participant, quæ illis percipere fas eſt, qui ſacris ſunt operati: cum eiulatu autem, cum luctu multo, ſe ad pedes eius, qui rem diuinam fecit, præcipitant: directus deinde, qui tunc miniſterium eius ſortitus eſt, ad eos accurrit, atque iisdem collacrimans ſe humi ſternit, tum reliqua eccleſiæ multitudo circumſiſtens, & ipſa flens atque lamentans, lachrimis repletur. Poſteà primus exurgit ſeu presbyter, ſeu epiſcopus, & illos ita iacentes ſurgere iubet, & per orationem eam quæ pœnitentibus conuenit precatus, vbi & audiuit, & dixit quæ opus eſt, eos omittit: atque illi pro ſe quiſque ſegregati à loco, pro eo atque eis iniunctum eſt, ſe macerat vel ieiunijs, vel vigilijs, frequentibúſque precibus reſipiſcentia, vel illuuie & delitiarum abſtinentia, vel alijs etiam modis, conſtitutum ſibi ab epiſcopo debitum perſoluit, à crimine abſoluitur, & ſimul cum alijs in eccleſia eodem iure & communione eadem conuentus frequentat. Hunc ritum iam inde ab initio ad hoc vſque tempus Romani epiſcopi habuêre[a]*, qui ab eis inde ad eccleſias omnes alias peruenit, præterquam ad Nouatianos, qui pœnitentiam etiam prorſus non receperunt.* Hæc Nicephorus, quæ ferè eadem reperies apud Sozomenum[b]. Porrò publicam illam pœnitentiam rectè obſeruatam in ſceleribus cognitis grauioribus, quibus offendebatur reſpublica Chriſtiana, laudandam eſſe nemo dubitat. Et Paulus Timotheum, vt eam imponat, monet[c], *peccantes coram omnibus argue, vt ceteri timorem habeant*: & ita vel pœnitentiã agere debent, vel extra eccleſiã debet eiici[d]. Memorabile illud de ea exemplum D. Ambroſii. Cùm enim Theſſalonisſenſis vrbis furens populus quoſdam comitatenſes principis Theodoſii occidiſſet, & ira percitus Theodoſius ſex millia hominum obuiantium occidi iuſſiſſet inaudita cauſa, & ſine delectu, & in eccleſiam more ſolito poſtea precaturus iret, D. Ambroſius ab ingreſſu eum eccleſiæ repulit, tanquam ſanguinarium, nec per octo vel amplius menſes eò accedere permiſit, quin prius criminis pœnitentiam ageret, & ſanctionem edidiſſet, de non puniendis ſtatim quos ipſe iuſſiſſet occidi, & niſi poſt trignita dies, per quos cuſto-
diæ traderentur[e]. Vis eſt maxima pœnitentiæ, quæ & reſipiſcere nolentes 11
cogat, & vt Hermas[f] D. Pauli diſcipulus dicebat, *Pœnitentia ſenſus eſt magnus, & magna ſapientia: quoniam qui pœnitentiam agit, ſenſum magnum adipiſcitur: ſentit enim ſe peccaſſe & feciſſe nequiter in conſpectu domini, & recordatur intellectu quòd deliquit, & pœnitentiam agit, & amplius non operatur nequiter ſed bene, & humiliat animam ſuam, & torquet eam, quia peccauit.* Sic clamat Dauid[g], cognoſcens peccati ſui pondus. *Bonum mihi domine, quia me humiliaſti, vt cantem iuſtificationes tuas.* Nec pudet tunc fateri, quòd tacitum vitam adimeret. *Dixi*, inquit idem, *confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei*[h]. Per pœnitentiam apparet malefactum, remiſſis perturbationibus: ante enim improbus nec ſecum conſentire poteſt, neceſſe enim eſt tum propter naturam rationalem videre malũ quodammodo verum, tum propter imaginationem perturbatam, plurimum ignorare ſecúmque diffidere, vt ait Proclus[i]. Quare Ariſtoteles tradit[k], intemperantem neceſſariò non pœnitere, proinde eſſe incurabilem: *Quia*, inquit, *qui non pœnitet, incurabilis eſt.* Cyrillus, *confitere*, inquit[l], *quæ perpetraſti, ſiue opere, ſiue verbo, ſiue noctu, ſiue interdiu.* Scribitur & in Thalmud Iudæorũ[m], *Si quis neglecta confeſſione mortẽ obierit, is iugiter culpæ ſtabit obnoxius.* Et ideò cautũ inter præcepta Iudæorũ affirmatiua[n], מתודו לפני השם ומתודים ; שב איש או אשה ועשו מכל חטאת האדם וגו׳ והתודו את חטאתם החוטא ישב אשר עשו, id eſt, *de peccato peccans conuertetur ad dominum, & confitebitur: quia ſcriptum eſt*[o], *vir aut mulier, quæ fecerint peccatum de omnibus peccatis hominis &c.* & confitebuntur peccata quæ fecerunt. Sunt autem quatuor quæ, veram confeſſionem impediunt, quæ cauenda ſunt: pudor, qui ſæpe os loquentium

obſtruit

a de magno pœnitẽtiario Romano, quædam etiam tractamus, dum de diuerſitate perſonarum eccleſiaſtica. ratione iuriſdictionis agimus.
b Sozomenus, lib. 9. Hiſtor. tripart. capit. 35.
c 1. ad Timoth. c. 5. can. ſed illud, 45. diſtin.
d D. Matthæi, c. 18. can. diſplicet, 23. q. 4.
e Nicepho. Calli. lib. 12. c. 40. Theodoret. lib. 9. Hiſtor. tripart. cap. 30. D. Ambroſ. lib. 5. epiſtol. epiſt. 28. Conſtitutio extat, in l. ſi vindicari, l. 20. C. de pœn. cap. ſi quãdo, de reſcrip.
f Hermas, lib. 2. paſtoris, mãdato, ſeu cap. 4.
g Pſal. 118.
h Pſal. 32.
i Proclus in commẽtar. in Alcibiadem primum Platonis.
k Ariſtot. lib. 7. Ethi. co. c. 7.
l Cyrill. Hieroſolymita. cateche. 2. illuminat.
m in Thalmud. in codice Sabas, cap. vameu ad lit bim.
n In Mitzot Guaſce, præcepto 16.
o Numero. c. 5.

obſtruit ne peccata vni declarentur, cùm tamen non erubuerint committendo: timor dehinc pœnę, ne grauis imponatur: tertiò, nimia ſpes: quartò, deſperatio. Et proinde oportet eum ad quem exomologeſim delinquens deferr, ſagacem, prouidum, & diſcretum eſſe, non nimium acerbum, nec vltra modū remiſſum. Et in primis ad exemplum optimi medici, & domini noſtri Ieſu Chriſti excipere debet [a]. Memor quòd D. Dyonißus Areopagita grauiter obiurgauerit Demophylum, quòd pœnitentem ad ſe confugientem, vt peccatorem indignum venia reieciſſet [b]. Etenim non poterit eſſe inefficax pœnitentia tandem reſipiſcentibus verè, etſi in dilatione culpaſit, & dubium [c]. Neque vnquam Deus ſpernit pœnitentiam etiam ſummorum malorum, quantumuis modicam vel exiguo tempore factam [d], etiam relapſorum & iteratam [e]. Nemo in ſumma deſperandus eſt, quandiu hoc in corpore conſtitutus eſt [f]: Quia in vltimo etiam momento vitæ poteſt eſſe vtilis ad ſalutem, vt ex latronis exemplo liquet [g]. Ideò in extremis vitæ diebus vel momentis nemini deneganda eſt [h]. Et ne homines deſperent, aliquando mitiganda eſt [i]. Nec ſeuerior miniſter Deo ipſo, qui poteſtatem conceſſit, eſſe debet. Deus autem omnes ad pœnitentiam expectat [k], & ſemper ſpatium pœnitendi dedit, antequā vltionem ſuam exercuerit, vt Adamo [l], & ante diluuium mundo 120. annorum [m], Niniuitis 40. dierum [n]. Nabuchodonoſ. 7. annorum [o]. *Temporis anguſtia*, inquit D. Chryſoſtomus, *miſericordia Dei non impeditur. Quomodo*, inquit, *& qualiter vlceribus plenus ſum, vulneribus refertus, mille criminum obnoxius, non poſſum in nouiſsimo die pœnitere? Potes & valde potes chariſsime: in exitu tuo cogita Deum, in teſtamento relinque pauperibus, tu illuc vadis, & opera tua manent* [p]. Hic in hoc mundo pœnitentiæ & confeſſionis peccatorum ad ſalutem locus: ex-edentibus autem hinc, confeſſio peccatorum quidem [q], ſed non ad ſalutem, vt ait Clemens Alexandrinus [r]. Non eſt itaque tempus quod indultum à Deo peccatoribus expiandis, per denegarionem fruſtrandum. In hoc errarunt Nouatiani hæretici, qui dum ſibi nimium iuſti videbantur, pœnitentiam & abſolutionem quibuſdam de-
13 negabant peccaris, quos refellit D. Ambroſius fuſiſſimè [s]. Sed & hîc obſeruandum ſacerdotes, qui exomologeſes audiunt, & qui imponunt pœnitentiam, ſecretos & fideles confitentibus eſſe debere, non alia ratione, quàm patres filijs. Et proinde ſummopere caueant, ne prodant commiſſa, non propinquis, non extraneis, non pro aliquo ſcandalo: ſcituri quòd ſi hoc fecerint, deponendi ſint, & omnibus diebus vitæ ſuæ peregrinari debeant [t], ſecundum ius antiquum: vel vt nunc ſtatutum, deponendi à ſacerdotali officio, & intra arctum monaſterium concludendi, ad agendam perpetuam pœnitentiam [v]. Ne etiam cenſuris eccleſiaſticis latis in ſcientes & non declarantes teneantur reuelare [x], idque duplici ratione: primùm, quia proditoriè ſecretò ſibi commiſſa detegerent: & vt ait Horatius,

Fingere qui non facta poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt: hunc tu, Romane, caueto.

Et ſecretum celari debet [y]: ſecundò, quia ſciant confeſſa non tanquam homines, ſed tanquam Deus: tertiò, quia ſecretò accipiens & denuntians, non poſſet probare preſbyter, ideo detegere non debet [z], nec ſciens dici
14 poteſt [a]. Satisfactio porrò pœnitentium duplex, vna eſt propiriatoria, & reconciliatoria, quia & culpa deletur, & pœna auferturæterna: hæc ſola, eſt Deus, qui ſeipſum pro nobis dedit, vt nos ab omni iniuſtitia liberaret, factus reconciliatio pro peccatis noſtris & totius mundi [b]: vnde nobis de peccato victoria cōtigit [c]. Alia eſt ſatisfactio canonica, ſeu diſciplinaris, quæ ab adminiſtratoribus animarum, & qui Chriſti nomine ſacramenta eius adminiſtrant, imponitur, quæ debet in obedientia à Chriſtianis impleri: quia euellit infirmitates, quæ poſt peccatum in carne ſunt, vt virtute ſanguinis, & merito paſſionis Chriſti, minuat pœnam temporalem peccatis noſtris

a ca. pœnitentię, 26. q. 7.
b Dionyſ. Areopag. epiſtol. ad Demophyl.
c ca. ſi quis poſitus, de pœnitē. diſt. 7.
d can talis § ecce, de pœnit. diſtin. 3.
e ca. quamuis, §. hac authoritate, & ca. ſepties, de pœniten. diſt. 3. ca. in tantum, § fine, eod.
f ca. nemo deſperandus, de pœniten. diſtinct. 7.
g ca. ſi preſbyter, & 22. ſeq. 26. q. 6. can. qui recedunt, cum 3. ſeq. &c. eod.
h can ſi quis, de corpore, 26. q 6.
i ca. de his, & ca. alligant, 26. q. 7.
k can. diaconi ſunt, 93. diſtin.
l Geneſ. 3.
m Geneſ. 6.
n Ionæ c. 3.
o Daniel. 4. can. Nebuchodonoſor, 23. q. 4.
p D. Chryſoſto. homil. 2. in Pſal. 50.
q Sapient. 5.
r Clemens Alexandri. lib. 2. ſtromat.
s D. Ambroſ. libr. 1. de pœnit. c. 1. 2. & 3. & 7. 8.
t in ca. ſacerdos, de pœnit. diſt. 6.
v cap. omnis vtriuſque, §. fin. de pœnit. & remiſſ.
x cap. ſi ſacerdos, de de offi. ordina. cap. ſignificaſti, de adulter.
y can. de forme, 22. quæſt. 5.
z can. placuit, 6. q. 1. ca. ſi peccauerit, 2. quæſt. 1.
a ca. preſbytero, 33. quæſt. 3.
b D. Paul. ad Titum cap. 2.
c D. Ioan. epiſt. 1. c. 2. & 1. ad Corinth. 21.

noſtris debitam, útque ſatisfaciendo matri eccleſiæ publicis criminibus læſæ, petamus pœnam à Deo remitti. Hanc ſatisfactionem canonicam, pœnitentiam dicere ſolemus, quæ Dei licentia imponitur, & authoritate, delegatione retentione, vel ſolutione peccatorum [a]. Fitque ſatisfactio hæc vt plerunque, per contraria, quibus admiſſum eſt peccatum: vt, *ſicut exhibuimus membra noſtra ſeruire iniquitati per iniquitatem, ita exhibeamus ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem* [b]: *aliena rapuiſti, reſtituere incipe propria* [c]: *fornicatus es etiam, à legitima coniunctione aliquantum abſtine, &c.* nec ſufficit vulnerato ſpicula de corpore euellere, niſi & remedia applicentur vulneribus. Nec conſtat ſemper cum peccati remiſſione remitti pœnam ex peccato debitam [d]. Pœnas tamen has D. Paulus teſtatur remitti ſatisfactione [e] dum ait, *Dum iudicamur, à domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur* [f]. Satisfactio itaque ſecundum quãtitatem delicti imponi debet [g]: peccator autem tunc ſatisfacit, dum pœnam iudicio eccleſiæ impoſitam exequitur factis [h]. Dicitur & ſatisfactio pœnitentiæ, peccatorum cauſas excidere, & earum ſuggeſtionibus aditum præcludere [i]: & illud, Vade, & amplius noli peccare [k]. Eſtq; ſatisfactio, aut publica quæ publicè fit pro peccato publico [l], aut priuata. Ad ſatisfactionem

15 quoque pertinet, damna, quæ quis intulit, reſarcire, & ablata reſtituere iuxta proprias facultates [m]. Abſolutio, peracta ſatisfactione [n], & recõciliatio eccleſiæ fit delinquentis [o]. Et eſt forma ſacramenti pœnitentiæ hæc, Ego te abſoluo à peccatis tuis poteſtate data [p], in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti: ex determinatione concilij Florentini ſub Eugenio 4. Papa. Præmittitur tamen oratio, *miſereatur tui &c.* Sed illa non eſt de ſubſtantiali forma. Additur & manus impoſitio, quæ formula antiquiſſima eſt, cuius miniſterio ſpiritus ſanctus operatur [q]. Hanc porrò facit non omnis ſacerdos de omnibus peccatis, ſed in caſibus ſibi commiſſis, nec alij per canones reſeruatis: nam quædam excommunicationes ad forum pœnitentiale pertinẽt [r]: quædam ad iudicia le, & ad epiſcopum, vt iniectio manuum in perſonas eccleſiaſticas [s], & tranſgreſſio ſtatutorum ſynodalium, & ſimilia [t]. Sic conſtituemus in vniuerſum regulam pœnitentem abſolui poſſe ab eo, qui habet poteſtatem abſoluendi. Cæterùm quæ ſunt peccata, quæ reſeruãtur abſolutioni ſummi pontificis, quæ epiſcopo, quæ ſacerdoti ſimplici, id vnum colligit Angelus Clauaſius in verbo Excommunicatio 5. 6. 7. vbi fusè videbis, ſi egeas: Liber eius enim facilè occurret, vt non opus ſit, quæ dixit, huc tranſcribere. Deus porrò peccatori cõuertenti ad ſe indulgentiam præbet [u] per pœnitentiam maximè [v]. Et quia bonus eſt dominus, & viſcera nõ claudit pœnitenti [x], & per ſe, & per eos quibus commiſit in terris poteſtatem, plenius indulget aliquando, vt & clementia principis, qui in hoc ſeculo imperat, pœnam & præcedentem culpam abolet,

remittit, & indulget [y]. De indulgentijs itaque pauca agamus, quæ ſolent extraordinariè cõcedi, prout indulgentia remiſſionem pœnæ notat [z], & gratiæ [a] conceſſionem, omiſſis alijs indulgentiæ ſignificationibus [b]. 16

[a] D. Matthæi cap. 16. D. Ioan. c. 20.
[b] D. Paul. ad Roma. 6.
[c] D. Matth. c. 3.
[d] vt 2. Reg. c. 12. & 24 & Exo. 32. & Numero. 14.
[e] 1. ad Corinth. 11.
[f] plura hac de re vide in lib. qui Antididagma dicitur eccleſiæ Colonienſis, c. 48.
[g] ca. fraternitas, 12. q. 2. can. falſas, de pœnit. diſtin. 5.
[h] ca. facilius, de pœnit. diſt. 1.
[i] can. 3. de pœnit. diſtin. 3.
[k] ca. quamuis tamẽ, §. hac authoritate, de pœn. e. diſt. 3.
[l] ca. canonica, 11. q. fina.
[m] can. pattò, & can. parochianos, de ſenten. excommunicat.
[n] clem. dudum, de ſepul.
[o] can. qui egerit, & ſeq. de pœnit. diſtin. 17.
[p] D. Matthæi c. 16. D. Ioan. euãg. c. 20.
[q] Nicepho. Calix. libr. 6. c. 1. dum de lapſis reſtituttis agit.
[r] ca. 1. 20. diſt. c. bene, de pœnit. & remiſſ.
[s] c. quanto, de conſuetudi. cap. canonica, de ſenten. excommunicat.
[t] c. mulieres, de ſentent. excommunicat.
[u] § hoc idem, de pœni. diſt. 1.
[v] ca. ſi quis omnem, 1. q. 7.
[x] d. ca. ſi quis omnẽ.
[y] toto tit. de abolitio. & de gener. abolitio. & notãt alibi latius inter.
[z] vt in ca. fin. 1. q. 3.
[a] cap. fin. vt lit. penden. cap. dudum, de priuileg.
[b] quas tradit glo. in c. indulgentiæ, de pœnis. & remiſſ. in 6.

De Indulgentijs. Cap. 9.

1 *Indulgentia quid.*
2 *Vnde indulgentia, & pro quibus cauſis.*
3 *De Iubileo Iudaico, & Chriſtiano.*
4 *Materia, & res, ob quas conceduntur indulgentiæ.*
5 *De forma earum.*
6 *Quis concedere poſſit indulgentias, & quibus concedantur.*

Conce-

1 CONCEDIT aliquando qui habet ſolus poteſtatem à maioribus delictis abſoluendi, eandem alijs non habentibus, & pœnitentias moderatur, eccleſiaſtica quadam liberalitate vtens, vnde indulgentiæ dictæ ſunt. Sicuti in perſona Domini noſtri Ieſu Chriſti Eſaias [a] dicit, *Spiritus domini ſuper me, eo quòd vnxerit me, ad annunciandum manſuetis miſit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, clauſis apertionem.* Aperit eccleſia tunc theſaurum illius admirandæ paſſionis dominicæ certis perſonis, & ob certas cauſas [b], item & ob merita piorum hominum, quæ vocant opera ſuperrogationis theologi. Et epiſcopi etiam indulgentias ad annum vſque in dedicatione eccleſiarum, & in anniuerſario eius 40. dies licitè dant, non tamen vltrà [c]. Donant autem prælati delinquentibus peccata in perſona Chriſti: ſicut & D. Paulus, dum ait, ad Corinthios [d], *cui autem aliquid donaſtis, & ego: Nam & ego quod donaui, ſi quid propter vos donaui, in perſona Chriſti donaui.* Sufficienter certè pro infinitis peccatis & totius mundi, & plurium mun-
2 dorum, ſi plures eſſent, paſſus eſt dominus noſter Ieſus Chriſtus, & omnes vult ſaluos fieri: veruntamē, nec Turcę, nec idololatrę, neq; omnes Chriſtiani ex electorum numero erunt, quia efficax illis paſſio & redemptio non eſt, ratione illorum. Et proinde adminiſtri myſteriorum eius, largius ex illa ſufficientia quandoque redemptionis conferunt, vt vocent ad pœnitentiam & ad vitam lapſos: quia illis poteſtas data per verba, *Accipite Spiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & erunt ſoluta in cælis: quorum retinueritis in terris, retenta erunt in cælis* [e]. Neque dantur aut dari non debent indulgentiæ, niſi is qui dat, habeat authoritatem; & dehinc cauſa ſit pia, quę moueat ad dandum, quæ honorem comprehendat Dei, vel vtilitatem proximi: qualia ſunt, orationes, peregrinationes, cōſtructiones, vel reparationes baſilicarum, eccleſiarum, pontium, itinerum, & huiuſmodi. Tertiò, exigitur charitas eius, qui vult indulgentiarum fieri particeps. Poſtremò, vt exequatur præſcripta indulgentiarum per ſe, vel per alium, ſecundum ea, quæ indulgentiarum diplomatibus continentur, pœniteat, & confiteatur, & ſatisfaciat ex lege. Nam per iniunctam pœnitentiam & per opus faciendum, translatio maioris pœnæ debitæ, & remiſſio durioris. Et miror quoſdam pertinaciter indulgentijs obſiſtere: cùm tamen nec auſint, nec poſſint etiam negare poteſtatem abſoluendi & ligandi datam fuiſſe à Deo hominibus: ſciántque pœnitentiā pro eluendis maculis & placando Deo, etiam tempore apoſtolorum fuiſſe, vt D. Petrus dixit ad Simonem Magum, *Non eſt cor tuum rectum coram domino, pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, & roga Deum ſi fortè remittatur tibi hac cognitio cordis tui &c.* [f]. Sunt & textus alij ſimiles. Nihil aliud autem ſunt indulgentiarum conceſſiones, quàm pœnitentiæ moderationes cum remiſſione peccatorum, authoritate pleniori ſine retentione, vel cum aliquorum tantùm retentione, certo tempore & certis de cauſis facta.

3 Præceſſit vmbra Iubilei à Deo conceſsi, quinquageſimo quoq; tantùm anno, quo fiebat remiſſio & alleuatio debiti, & quiſq; redibat in priſtinā poſſeſſionem ſuam [g]. Ad cuius Iubilei exemplum, Gregorius Magnus centeſimo quoque anno Iubileum & remiſſionem delictorum plenam concedi Romæ voluit viſitantibus baſilicam DD. Petri & Pauli, adhibitis pœnitendi modis & ſatisfaciendi: quod firmauit Bonifacius 8 [h]. Poſteà Clemens ſextus Iubileum hunc ad 50. annos ſecundum legem Dei reduxit [i]. Atque ſubinde Paulus Papa 2. & Sixtus 4. ſingulis 25. annis renouari voluerunt [k]. Sic ex lege diuina applicatur abundantius per ſacerdotes Dei, meritum paſſionis Domini, quod illis diſpenſandum datum: Sic enim inquit D. Paulus [l], *nos exiſtimet homo, vt miniſtros & diſpenſatores myſteriorum Dei.* Quis autem negabit impius, meritum paſſionis Dei efficax eſſe, ſi applicetur peccatoribus debitè, & ad delenda omnia crimina eſſe ſufficientem vel ſanguinis Domini

a Eſaiæ 61. D. Lucæ 4.
b cap. quod autem, de pœnit. & remiſſ. apud Gregor. c. excōmunicam?, §. Hæretici, ext. de hæret. c. ad liberandam terram ſanctam, de Iudæis.
c c. cū ex eo, de pœniten & remiſſio.
d 2. ad Corinth. 2.
e D. Ioan. 20.
f Actuum 8.
g Leuit. 25. Numer. c. fin.
h In extrauagāt. prima autem, de pœnit. & remiſſio. in Extraua. cōmunib.
i c. 2. de pœniten in extrauag. communib.
k Extrau. quēadmodum, de pœnit. & remiſſ.
l 1. ad Corinth. c. 4. vide Luc. c. 12. fidelis ſeruus & prudens &c. c. quāto, de tranſlat. epiſco. ca quodcūque, 24. quæſt. 1.

vnam guttulam, pro totius mundi peccatis [a]. Ex cauſa quoque renouantur, ante illud ipſum tempus Iubilei, indictæ ſolemnes, & generales indulgentiæ: veluti quando plures cruce ſignati fuerunt [b], qui ſe deuouerent Deo, ad expugnandam Agarenorum perfidiam. Materia, ex qua indulgentiæ oriuntur, 4
ſunt cauſæ, propter quas conceduntur: veluti redemptio captiuorum, eleemoſinæ, ædificationes, bellorum vis, ira Dei placanda, & ſimilia. Forma datur 5
in diplomatibus indulgentiarum, quæ & in concilio generali certos nacta eſt terminos, ad vitandas impoſturas eorum, qui ex falſis indulgentiis compilabant aſtutè, & prætextu religionis bona populi [c]. Ad curam ſenatus hoc pertinet, diſpicere, ne niſi diplomatibus viſis, iiſq; excuſſis, ſinant huiuſmodi quæſtores eleemoſinarios cùm indulgentiis ſuis fictitijs vagari, & pecunias corrogare. Perſonæ eorum, qui concedunt, & quibus vtiles ſunt indulgentiæ, idoneæ eſſe debent. Nam ſolus ſummus Pontif. plenas concedit, ob plenitudinem poteſtatis ſibi conceſſam: alij, non niſi limitatas [d]. Legati quoque ſuæ legationis fines excedere nequeunt [e]. Epiſcopi, qui dant, ſaltem eſſe debent: reliquis prælatis, etiam abbatibus, citra ſpeciale priuilegium, non licet [f]. Sed nec prælati etiam indulgentias concedere poſſunt alijs, quàm ſibi ſubditis: niſi de aliorum prælatorum conſenſu [g]. Porrò perſona, quæ conſequitur indulgentias, idonea eſſe debet: primùm, vt Chriſtianus ex membris eccleſiæ ſit [h]: ſecundò ſit contritus, & confeſſus, vt pœniteat & confiteatur [i]: 3. credat: 4. ſit ſubditus, vt diximus, eius qui concedit: 5. impleat ea, quæ indulgentiæ mandant impleri, vel per ſe, vel per alium, ſi res patitur. Conſiderantur & maximè quæſtores, qui pecunias ex indulgentijs coactas exigunt. Nam & illi fidei eſſe debent probatæ, & vitæ ſpectatæ, non auari, lucróue intenti, vel falſis diplomatibus vtentes, & ſecundum indulgentiarum decretum & propoſitum expendentes [k]. Inde enim grauiſſimæ tragediæ paucis antè annis excitatæ ſunt, vnde & ſolicitè curandum de illis eſt. Sicuti & D. Paulus admonet Corinthios [l], & modũ præſcribit, *De collectis*, inquit, *quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in eccleſiis Galathiæ, ita & vos facite per vnam ſabbati: vnuſquiſque autem veſtrum apud ſe reponat, reponens quod ei benè placuerit, vt non cùm venerim, tunc collectæ fiant. Cum autem præſens fuero, quos probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quòd ſi digna fuerint, vt ego eam, mecum ibunt.* Sed hæc hactenus de indulgentijs, plura collata videbis per gloſſam in extrauaganti, antiquorum, in verbo, confitebuntur, de pœnitentijs, in communibus.

a c. damnamus, in ſi. de ſum. trinit. c. cũ marthæ, de celebr. miſſar.
b c. & ſi dominus, §. eos qui Deo, de pœnit. & remiſſ. in Extrauag. commu-nib.
c in c. cùm ex eo, de pœniten. extra. ſin. eod. tit. in commu-nib.
d cap. cùm ex eo, §. fi. de pœniten. & remiſſ. ca. quodcunque, 24. q. 1.
e c. fin. de offi. lega. & ibi glo.
f glo. in c. noſtro, de pœniten. & remiſſ. c. accedentibus, de exceſſ. prælato.
g cap. quod autem, c. 4 c. noſtro, c. 25. de pœniten. & remiſſ.
h ca. nihil ſic debet, 21. q. 3. ca. ſi quis à catholica, 21. q. 4.
i c. 1. §. nos de omnipotentis, de pœnit. & remiſſio. in Extrauag. com.
k c. cũ ex eo. de pœnit. & remiſſio. ap. Greg. in c. abuſionibus, eod. titu apud Clement. vbi per tot ũ, cap. lege de quæſtoribus, abuſibuſq; eorũ, & pœnis, & iudicibus.
l 1. ad Corinth. c. 16.

De Matrimonio. Cap. 10.

1 *Remiſſiuè de eo ibi.*

SACRAMENTVM *coniunctionis matrimonij, magnũ eſt in Chriſto, & in eccleſia*, inquit D. Paulus [m]: habet materiam, conſenſum, formam, verba de præſenti, Ego te in vxorem, ego te in virum accipio [n]. Quamuis ſine verbis, ſignis conſenſum exprimentibus, contrahi poſſe nõ dubitetur [o]. Perſonæ, quæ contrahunt idoneæ eſſe debent, & cum authoritate eccleſiæ: ne ſit clandeſtina deſponſatio. Conſiderantur cauſæ quoque inſtitutionis matrimonij, de quibus omnibus ſuo loco dicimus, dum de differẽtia perſonarum ratione coniunctionis tractatur: vbi de ſponſis & ſponſalibus, de nuptijs, de diuortio, & alijs, quæ ad matrimonium pertinent, copioſè diximus.

m ad Epheſ. 5.
n c. tua nos, de ſponſalib.
o notatur in cap. fraternitatis, de ſponſa. Angel. Clauaſius in Summa, in verbo, matrimonium, 1. num. 4. facit cap. cum apud, de ſponſalib.

De Ordine. Cap. 11.

1 Remiſſiuè de eo ibi.

De Ordinibus fuſiſſimè etiam diximus ſuo loco, dum tractamus de perſonis eccleſiaſticis: & proinde eò reiiciemus lectorem.

De Sacris Lipſanis. Cap. 12.

De Reliquiis & veneratione ſanctorum, lib. 3. Decretal. tit. 45. Lib. 3. Sexti. tit. 22. Lib. 3. Clementi. tit. 20. Lib. 3. Extraua. commu. tit. 4.

1 De ſanctitate, & abuſu reliquiarum.
2 Impoſtura quadam gentilium ſacerdotum, & impiorum Chriſtianorum circa reliquias, & imagines.
3 Notio de falſis reliquijs, muneris Epiſcopi eſt: & ſi pœna capitalis imponenda, temporalis.
4 Notio de controuerſia poſſeſſionis reliquiarum, laici iudicis Regij.
5 Miracula & per res inanimatas fieri, Deo authore, poſſe: & inibi plura relata.
6 De pœnis impoſtorum reliquiarum.

1 TEMPLVM Dei ſanctum, ſunt pij & ſancti homines, in quibus inhabitat Sanctus ſpiritus [a]. Et proinde ſanctorum, & piorum hominum corpora aliquo honore digna ſunt, cùm aliis rationibus, tum maximè ob Dei ſpiritũ, qui habitauit, & fuit in eis. Ideò cautè in venerandis reliquiis, nec temerè agendum. Sed prius oportet perſcrutari authoritate apoſtolica, per teſtes idoneos, omníque exceptione maiores, de vita eius, cuius reliquiæ venerandæ ſunt, & num ſanctè conuerſatus, num bonus: & ita approbandus prius [b]. Neque ſola miracula, quæ dicuntur fieri, inibi ſufficiunt ad comprobandam, vel admittendam publicam venerationem: niſi & quæ diximus accedant [c]. Sed de his pauca latius agamus. Licet certè de reliquiis dicere, quod Plinius de magicis dixit herbis: hanc eſſe omni in re humanorum animorum conditionem, vt à neceſſariis orſa primùm, cuncta peruenerint ad nimium [d]. Neque tam ſanctum, & approbatum quicquam, quin humana aliquando non violet audacia. Dignæ magna veneratione ſunt reliquiæ, dummodo extra eccleſiaſticos cancellos nihil fiat: atque harum vtilitas & effectus, incredulos quoſque, ſi rectè ſine animi perturbatione velint iudicare, coget eccleſiæ catholicæ in hoc ſubſcribere. Si enim ſudaria & ſemicinctia D. Pauli, à corpore etiam eius ſeparata, in Dei nomine vim morbos [e] ſanandi habebant, vt & ſola vmbra corporis D. Petri [f]: nonne multò magis corpora ipſa, vt ſcribit Cirыllus Hieroſolymitanus [g]? Et Theodoretus [h], *Animæ, inquit, martyrum triumphatorum, in cœleſti nunc patria vitam agunt, Angelorum choris interſitæ: corpora autem non ſingula ſingulis monumentis conduntur, ſed ciuitates, oppida, paganíque conuentus, hæc inter ſe ſortitò partiti ſunt, laborantibúſque animis, ac ægrotis corporibus, ſalutares eos confiteri non ceſſant: nihilóque ſerius vrbium cuſtodes, ac locorum præſides venerantur, quorum precibus ac interuĕtu apud Deum vtentes, per eos demùm diuina munera conſequuntur. Sectis itaque eorum corporibus, integra tamen vis, & gratia perſeuerat, tenuéſque ac tantillæ reliquiæ, toti parem habent, multáſque in partes martyre diſſecto, virtutem. &c.* Elias in nomine Dei, viuus mortuum viduæ Sareptanæ ſuſcitauit [i]. Eliſeus eadem virtute, mortuus mortuum [k]. Diuiſit & Iordanem pallium Eliæ [l]. De reliquiarum honore multa D. Hieronymus [m],

- a 1. Corinth. 3. & etiam Tertullia. lib. 5. aduerſ. Marcio.
- b c. venerabili. de teſtib.
- c c. 1. & 2. de reliq. & venerat. ſancto.
- d Plinius, lib. 26. c. 4.
- e Actuum, 19.
- f Actuum 5.
- g Cyrill. Hieroſ. catech. 19. illuminato.
- h Theodor. lib. 8. de curat. græcar. affectio.
- i 3. Reg. 17.
- k 4. Reg. 13.
- l 4. Reg. 2.
- m Hierony. aduerſ. Vigilan.

f 2 Aſterius

Aſterius Amaſeæ [a], D. Auguſtinus pluribus in locis [b]. Et copioſè D. Ambro-
ſius [c], Prudentius [d]. Mira de corpore Babylæ martyris à Numeriano Cæſare
occiſi D. Chryſoſtomus [e], de aliis Rufinus [f], Socrates [g], Sozomenus [h], Theo-
doretus [i], Metaphraſtes [k]. Admonet Dauid [l] in hoc ſeculo etiam iuſtorum
reliquias honorandas: *cuſtodi*, inquit, *innocentiam, vide æquitatem, quoniam ſunt*
reliquiæ homini pacifico: iniuſti autem diſperibunt ſimul & reliquiæ impiorum interi-
bunt. Nec putanda ſunt corpora hominum piorum, qui ſpem reſurgendi ha-
bent, vt cadauera ferarum, ſeu aliorum animalium, quæ corrupta in pro-
priam nunquam reditura ſunt naturam. Dormire tantùm dicuntur, qui in
puluerem redierunt, ſuſcitandi aliquando. Et *præcioſa in conſpectu domini mors*
ſanctorum eius [m]. Et prætioſæ reliquiæ ſanctorum [n]. Alphonſus rex Hiſpania-
rum cùm Maſſiliam vi cæpiſſet, inde Aloiſi corpus exportauit, & veluti cla-
riſſimæ victoriæ ſolam mercedem Valentiam tranſportauit, ibique cum
ſumma reuerentia & veneratione collocauit, vt refert Antonius Panormi-
ta [o]. Sicut & Tholoſam, præclariſſima religionis pignora, ſex apoſtolorum
corpora, aliorúmque plurium martyrum reliquias Carolus Magnus impe-
rator, velut inſignes manubias tranſtulit, vbi adhuc conſeruantur. Quocir-
ca & piaculum magnũ eſt, & maximè reipub. intereſt, falſas pro veris ſubiici
reliquias. Qui dicit ſanctum non ſanctum, & non ſanctum ſanctum, abomi-
nabilis eſt apud Deum [p]. Et, Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonũ [q].
Earúmq; omnis abuſus extrudendus, & nundinatio, tum ipſarum reliquia-
rum [r], tum etiam gratiæ inde prouenientis [s]. Tantum enim poteſt auaritiæ
cupiditas, vt prætextu religionis aliquando populo impoſuerit, & ex abuſu
bonorum, bona quoque odio fuerint: veluti ille ſerpens æneus à Moſe in
deſerto eleuatus, ſanabat eos, qui morſu ſerpentum icti laborabant [t]. Poſteà
tamen dum illo abuteretur populus, extritus ab Ezechia [v]: quia ipſe, nihil 2
aliud, quàm figura erat venturi Domini. Solebant idololatrarum gentilium
ſacerdotes, ſæpè ſuis technis populo imponere, quales illæ, quæ à Chriſtianis
in Alexandria derectæ ſunt. Cùm enim euerterent templum Serapidis, om-
nia ſimulachra inuenta ſunt caua, ſiue lignea, ſiue ærea, ita elaborata, vt caua
pars & terga, templorum parietibus adaptarentur, occultis quibuſdam mea-
tibus in muro relictis: per quos deinde per alia quædam arcana adyta, in
ſimulacrorum cauum ſubibant, & inde quæ viſa eis fuiſſent, reſponſa da-
baut [x]. Detexit & Daniel abſconditum introitum, quem fecerant ſacer-
dotes Bel ſub menſa templi, ſuper quam proponi faciebant à rege ſingulis
diebus eſcas & vinum, dicentes Belum ea vocare: cùm ipſi tamen per occul-
tum ingreſſum, noctu in templum irrumpentes, raperent [y]. Fuerunt & im-
poſtores, qui ab imaginibus ſeu ſimulachris ligneis vel æreis, quibuſdam ar-
tibus, vel lachrymas, vel ſudorem, vel aliud quippiam admirandum excute-
rent: & ita rudi populo imponerent. Quare hæc notio erit iudicis ſpiritua- 3
lis & epiſcopalis, ne hoc impunè fiat [z]: poriſſimùm ſi quædam eccleſiaſticæ
perſonæ attentauerint tantum ſcelus. Nam iudex illorum, proprius epiſco-
pus eſt [a]. Et epiſcopi eſt, decernere de reliquiarum veritate, & de miracu-
lis earum [b]: vt de ſuperſtitione, & de libris eius extirpandis [c]. Atque nomi-
natim cura reliquiarum, & poteſtas transferendi eas, & locatio ad eos per-
tinere ſtatutum à Leone Cæſare [d]. Si tamen circa has impoſturas ſcelus,
quod ſanguine expiandum & vltimo ſupplicio ſit, concurrat, aut quod etiam
pœnàm habeat à lege ciuili conſtitutam, nihil prohibet, quo minus & curiæ
ſeculari non deferatur iudicium: vt in aliis placuit criminibus [e]. Vt ſi etiam 4
de poſſeſſorio reliquiarum agatur inter eccleſias, vel pagos, tunc & notio ſit
ſecularis regij iudicis, vt placuit ſenatui Pariſienſi [f]: vt cùm controuerſia
oritur, vel inter poſſidentes & repetentes, vel etiam inter plures, qui ſe veras
reliquias contendunt pariter habere; quemadmodum apud Dionem Caſſi-
um ſcriptum eſt [g], inter duas vrbes Cappadociæ non procul inter ſe diſtantes,
contro-

a Aſter. Amaſ. in Ecphraſi in Euphemiam martyrem.
b D. Auguſt. lib. 8. & 9. confeſ. ꝑ totũ. c. 7. & lib. 22. de ciuita. c. 8.
c Ambroſ. ſermo 19.
d Pruden. de paſſio. Hippol.
e Chryſoſt. in Babyla.
f Rufinus, lib. 1. cap. 35.
g Socrates, lib. 1. c. 18.
h Sozom. lib. 5. c. 18
i Thodo. lib. 3. c. 10. & 11.
k Metaphr. in vit. Babylæ.
l Pſal. 36.
m Pſal. 115.
n Baſilius Magn. in Pſal. 115. & in Barnabam Marty. D. Chryſoſto. de natiuit. ſeptem Machabeorum homil. 7. & homil. 2. de aſcenſ. Domini, & ſermo. 35. de virtutib. & vitijs, & lib. contra gentiles.
o Ant. Panor. lib. 2. de dict. & fact. Alphon c. 4. & 5.
p ca. ſi quis dixerit, & ca. ſi quis hominem, 11. q. 3.
q Ieſa. c. 5.
r c. 2. de reliq. & venera. ſancto. l. 3. de ſacroſ. eccle. C.
s can. qui ſtudet, 1. q. 1. c. 2. de reli. & vener. ſanct.
t Numero. 21. D. Io. euangel. cap. 3.
v 4. Regum, 18.
x Nicephor. Cal. lib. 12. Hiſto. c. 26.
y Daniel. c. 14.
z c. ſi clericus, c. 5. de fo. compe. in 2. Decretal. lib. 2.
a c. ſi diligenti, cũ 2. ſeq. de for. compe. ap Grego. cap. fin. eod. in 6. l. ſtatuimus, de epiſco. & cler. C.
b d. c. 1. & 2. de relig. & venerat. ſanctor.
c l. Mathematicos, de epiſcop. audient. lib. 1. C tit. 7.
d l. decernimus, l. 26. C. de epiſc. & cler.
e Panormit. in c. cũ ſit generale, de for. compet.
f vide P. pum. lib. 1. Rapſod. arreſto. tit. 2. arr. 1. & 2.
g Dion Caſſius, lib. 45.

controuerſiam ortam, cùm vtraque diceret ſe habere gladium Iphigeniæ, & indeciſam perſeueraſſe: cùm vtraque gladium oſtenderet. Eiuſmodi & inter Athenienſes & Romanos controuerſia de Palladio, quod ſacrum dicebant imperij pignus: nam tranſlatum Romam, & à Veſtalibus obſeruari. Romani exiſtimabant, furtim ex Athenis ſublatum: Athenienſes negabant, & ſe abhuc poſt Graiorum direptionem habere putabant [a]. Difficile tamen eſt iudicium in controuerſiis ijs. Verendum enim eſt, ne ſi liquidò non conſtet, quæ veræ ſint reliquiæ, pro falſis veras improbes: vel ne vtriſque veris, impiè de aliquibus iudices. Et proinde tunc vbi ambiguæ vtrinque promuntur probationes, conſultius fit, ſi intacta res relinquatur, per iudicium non liquere. Stricta namque ratio, nonnunquam in ambiguis religionis quæſtionibus omitti ſolet: cùm ſumma ſit ratio, quæ pro religione facit [b]. Nec auſus eſt Angelus Michaël diſputans cum Sathana de corpore Moſis, illi inferre iudicium blaſphemiæ, ſed ad Deum reiecit, dicens, *imperet tibi*
5 *Deus* [c]. Neque ſtatim falſa putãda ſunt miracula, quæ ex vtraque parte fiunt, vel arte vel impoſtura dæmonum fieri iudicandũ: ſi nobis impoſſibilia natura videantur, etſi in ſtatuis & alijs inaſſuetis appareant. Deus enim non tantùm per organa hominum viuentia, gloriam ſuam & poteſtatem explicat, ſed & per alia inſtrumenta, & certis locis tantùm à ſe delectis. Sic & ille apud D. Lucam monuit, lapides clamaturos ſi pueri tacerent [d], & iuſſit in exprobrationem Balaami, aſinam loqui [e]. Scribit & Nicephor. ex Procopio, Choſroëm Perſarum imperatorẽ, Edeſſa ciuitate hoſtem cum exercitu propuliſſe virtute imaginis faciei Domini noſtri Ieſu Chriſti, quam conſeruatam publicè inuenit, receptam per Angarum topoarcham anteà Edeſſæ. Conſentiunt & antiqui hiſtoriæ authores [f], in Cæſares Philippi vrbe, quæ aliter Paneadis dicta, æream vnam fuiſſe Domini noſtri Ieſu Chriſti imaginem fabricatam ab ea, quæ curata fuerat à fluxu ſanguinis per tactum fimbriarum, veſtimentorum Chriſti: iuxta quam herba adnaſcens, infirmitati ſimili medebatur, poſtquam ſtatuæ æreæ fimbrias, naſcendo tetigiſſet. Accidunt & quædam in ſtatuis & imaginibus ſæpè prodigia, quæ vel ſcelerum ſunt deteſtationes, vel ſigna: quale illud miraculum, quod in ciuitate Beritho contigit, cùm Iudæi imaginem Domini noſtri Ieſu Chriſti compertam, velut in eius contumeliam pupugiſſent, & flagellaſſent: cuiuſque latus cùm pupugiſſent, tanta copia ſanguinis & aquæ promanauit, vt in omnes orbis regiones, quantitas aliqua miſſa fuerit: Iudæis tanto miraculo conſternatis ad fidem venientibus, vt author eſt Athanaſius grauiſſimus & fideliſſimus [g]. Scribit & Nicheporus [h] Anatolium quendam Antiochiæ dijs falſis ſacrificantem, à Tyberio imperatore Conſtantinopolim deductum, eúmque, vt iudicium de eo fieret, in cuſtodiam miſſum in captiuorum locum, manibus poſt terga reuinctis: vbi cùm eſſet virginis matris magnæ Mariæ ſtatua quædam, & ad eam quaſi ſupplicaturus ſe conuertiſſet, ſtatua eum velut infandum & execrandum impurumúe deteſtans, ſimul & criminis tanti arguens, tota ſe ab eo auertit. Eſt imago etiam quædam circa chori ſeu exedrarum ambitum, in eccleſia ſancti Saturnini Tholoſæ lapidea, quæ ſe inclinauit ſpontè, anteà tecta, quo tempore ex pluribus luſoribus vnus eò tranſeuntibus, blaſphemias atroces in Deum conijceret, dolore amiſſæ pecuniæ nocte præterita commotus: quamobrem is crimine detecto ea inclinatione, laqueo ſuſpenſus pro foribus templi fuit, vt adhuc monumentum ſcriptura exaratum iuxta imaginem teſtatur. Et ego noui, cùm adhuc iuuenis eſſem, viros probos, qui ſe id vidiſſe affirmabant. Strabo quoque [l] narrat, in templo Veneris in Ilio cùm Caſſandra à Græcis violaretur, Palladium ſeſe auertiſſe, oculos atque ora aperuiſſe: Palladium autem erat imago lignea Palladis. Imò Ethnicis vix quicquam inſigniter horrendum contigit, quin ſtatuæ ſignũ aliquod exhiberent, vt ſæpe accidiſſe annotat Iulius Obſequens [k], velut

a Dionyſ Halicar. li. 1. antiquitat.

b l. ſunt perſonæ, l. 43. de relig. & ſumpti. funer. lib. 11. ff. tit. 9.

c Iudæ c. 1.

d Lucæ c. 19.

e Numeror. c. 22.

f Nicephorus Caliſt. li. 5. Hiſtoriæ c. 15. & 16. & libr. 10. c. 30. Euſeb. Pamphi. lib. 7. Hiſtor. eccleſiaſt. c. 14. Sozomenus, lib. 6. Hiſtor. tripart. c. 41. & 42.

g Athanaſ. li. exhortationis ad monachos tracta. de paſſio. imaginis ſeptem capita.

h Nicepho. Caliſt. libr. 18. c. 14.

l Strabo li. 6. Geograp.

k libro de Prodigijs.

cùm Ligures prælio victi deletiue fuerunt L. Aemilio Paulo, & Gn. Bebio Pamphilo Coſſ. haſtæ Martis motæ fuerunt, & Lanuuij ſimulachrum Iunonis ſoſpitæ, lachrimauit. Item Caio Mario, & Lucio Valerio Coſſ. quo tempore fugitiui in Sicilia trucidati ſunt, quadrigæ auratæ à pedibus ſudarunt. Et Lucio Martio, & Sexto Iulio Coſſ. cùm à Sila per ludos Romani trucidati, magnáque ſtrages in vrbe ſecuta, in arce Spoletana Apollinis ſimulachrum ſudauit. Plura his ſimilia tranſeo, ſed mirabilius illud, quòd ea ipſa hora qua Mauricius Imperator interfectus eſt Romæ Phocę factione, res omnis vt geſta erat Alexandriæ innotuerit, ſtatuis decidētibus & clara voce dicētibus, quid ea ipſa hora Mauricio cōtigiſſet [a]. Et quod legimus Dagonem idolum Philiſtinorum, ante arcā Dei corruiſſe cōciſſis pedibus & manibus & capite [b]. Hæc certè admiratione digna ſunt, & poteſtatis Dei ſumma argumenta, ſine qua nec dæmones hiſcere audent, vel quicquam innouare queunt, & cuius iuſſu tantū, iræ Dei etiam inter paganos, ſigna exhibuerūt. Et proinde ani- 6
maduerti ſeueriſſimè conſulo in iſtos impoſtores, qui & miracula ſimulāt, & lipſana falſa ſupponunt: ſunt enim falſarij cùm in falſis authorandis lipſanis, pontificis vſurpant ius [c]. Et item ſacrilegi, ijſdemque quibus illi pœnis puniendi. Occidit gladio Nabuchodonoſor ſacerdotes Belis, qui fingebant Belum deuorare apposita [d]. Nadab & Abiu, ſacerdotes domini à Deo necati, quòd in eius miniſterio ignem alienum ſuppoſuiſſent [e]. Vſus autem reliquiarum qualis ſit, nemo non videt, & ita ad ſuffragia promerenda venerandas, & ad eccleſiarum ſanctificationem pertinere: vt neque altaria, nec eccleſiæ conſecrari debeant ſine reliquiis martyrum [f]. Inibi tamen ſacroſanctum domini noſtri Ieſu Chriſti corpus ſufficit [g].

a Nicepho. Calix. li. 18. c. 41. Paul. Diacon.
b 1. Reg. 5.
c c. 1. de reliq. & venerat. ſanctor.
d Daniel. 14.
e Leuit. c. 10.
f ca. de fabrica, & ca. placuit vt altaria, de conſecrat. diſtin. 1.
g glo. in d. can. placuit.

De Cœmiteriis, & ſepulchrorum iure. Cap. 13.

1 Nominis Cœmiterij ratio.
2 Quare conſecrantur apud nos Cœmiteria: item & quot dæmones ad cadauera concurrant.
3 Cœmiterij finitio, quod religioſus locus eſt.
4 De locis vbi condi ſolebant antiquitus corpora.
5 Qui fit, vt propria aliquorum ſint in Eccleſijs & Cœmiterijs ſepulchra.
6 Libera ſepulturæ electio: alioquin ibi ſepeliendus, vbi quis ſuſcepit ſacramenta.
7 Electus locus ſepulturæ à moriente, alij quàm eligenti non poteſt concedi, niſi neceſſitatis cauſa.
8 Monachi ſepulturam non eligunt: item de alijs qui non eligunt.
9 Quæ Eccleſiæ habent ius ſepeliendi.
10 Quibus denegatur ſacra ſepultura.
11 Prohibitis ſepeliri de facto ſepultis in conſecrato loco, pollutus locus debet ijs exhumatis reconciliari.
12 Aliquando prohibitum laicos in Eccleſia ſepeliri.

QVIA futuræ reſurrectionis ſpes in nobis firma & vera eſt, & 1
animam immortalem eſſe, corpúſque ſuum aliquando repetituram. Ideò & de ſepeliendis corporibus honeſtè, ſanctè, & religiosè cura omni ætate & ferè inter omnes nationes fuit: quanquam veri Dei cultus apud omnes non eſſet, quod pluribus docuimus lib. 2. præludiorum optimi iuriſconſulti c. 43. & 44. Idcirco & loca vbi conduntur corpora, dicta ſunt cœmiteria, id eſt, dormitoria: id enim κοιμητήριον, ἀπὸ τοῦ κοιμάω, dormire facio ſignificat. Sic Doſiadas apud

apud Athenæum [a] τὰς συσσιτίας apud Cretam dicit duos habere οἴκους, quorum vnum vocatur ἀνδρεῖον, alterum in quem dormitum mittunt hoſpites, κοιμητήριον. Vocauit & mortem dormitionem dominus [b], λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται, ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν. Et poſteà, vt explicet, ait, λάζαρος ἀπέθανε, i. *Lazarus amicus noſter dormit, ſed vado, vt eum à ſomno excitem*: Et poſteà, *Lazarus mortuus eſt*. Et alibi, *non eſt mortua puella, ſed dormit* [c]. Súntque paſſim obuia ſimilia in ſacra pagina [d]. Et apud prophanos quoque authores ſic vſurpatum. Qui enim nobis mortuus eſt, quia excitari non poteſt; Deo dormit, qui poteſt: verùm quia expectanda eſt meta reſurrectionis, & mors perpetuum ſomnum & ferreum dicitur, ſicut apud Homerum [e],

ὣς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν, κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον,
Statim vt cecidit, dormiuit ferreum ſomnum.

Et Catullus [f]. *Nobis cùm ſemel accidit breuis lux,*
Nox eſt perpetua vna dormienda.

a Athenæ. lib. 4. dipnoſ.
b D. Ioan. euãg. c. 11.
c Matthæi cap. 9. D. Marc. 5.
d Iob. c. 7. 11. 14. 21. Pſal. 65. & 4. 1. Corinth. 11. & alibi.
e Homerus Iliad. λ. verſ. 241.
f Catull. ad Leſbiã.

2 Conſecrantur apud Chriſtianos cœmiteria iuſtis de cauſis, quarum & illa non contemnenda, quòd dæmones concurrere ad ſepulchra ſoleant, vt air D. Chryſoſtomus [g]. Sicuti & legimus dæmoniacum in ſepulchris habitaſſe, & ex illis vias obſediſſe [h]. Rationem reddit idem Chryſoſtomus [i], *dæmones in ſepulchris verſari, quia periculoſam opinionem, hominibus ingerere conantur, quòd hominum qui abierint animæ, dæmones fiant, quod etiam à cogitatione noſtra vtinam abſit, &c.* Franciſcus quoque Venetus [k] tradit, mortuorum cadauera maximè frequentari ab ſpiritibus immundis: & inde cadauera, non ex ſe, ſed ex ſpiritibus circunſtantibus terrorem incutere, & maiorem ſolitario quàm aſſociato: & ideò accendi ſolere luminaria circa mortuorum corpora, vt arceantur poteſtates tenebrarum, quæ magis lucem timent, quàm talpæ, aut veſpertilionis: hinc aſperſionem aquæ benedictæ, thurificationem, conſecrationem cœmiteriorum. Et ita cœmiteria ſuo nomine monent Chriſtianos, non niſi modicè mortuos eſſe lugendos, nec exemplo eorum qui ſpem non

g D. Chryſo. tomo 1. homil. 35. in Matthæum.
h D. Matth. c. 8.
i D. Chryſoſto. homil. 29. Matthæi.
k Franciſ. Venetus, tomo 2. problematum ſacræ ſcripturæ, ſectio. 2. problem. 79. & 80.

3 habent reſurrectionis: etenim mortui noſtri dormiũt tantùm [l]. Eſt ergo Cœmiterium locus eccleſiaſticæ ſepulturæ deſtinatus. Eccleſiaſtica cauſa, nempe fides reſurrectionis, facit vt cœmiterium dicatur ſepultura, nempe quòd tantùm dormire, & in vitam æternam ſepultos excitandos arbitremur: locus namque alius temerè electus, in quem, veluti cadauer animalis bruti, homo infoditur, videtur potius deſperãtis ſepulchrum, & vt loquar cum propheta, ſepultura aſini [m]. Religioſus hic locus in iure ciuili dicitur ſepulturæ hominis [n]. Proinde cœmiteria ſunt per epiſcopos ab alijs locis profanis & puris [o] diuidenda, & conſecranda, iuxta eccleſias [p], ad ſepeliendos Chriſtia-

4 nos [q]. Diximus in c. de ſepulchro violato, in criminibus, de locis vbi antiquitus condi ſolebant defuncti, de communi, de gentilitia, & cuiuſque familiæ ſepultura, & de pœna violati ſepulchri, vt bis non exiſtimen repetendum. Dico autem nunc deſtinatum eſſe locum ſepulturis cõmunem tantùm, non in agris, vt antiquitus [r]: tum ob mala, quæ inde clam fieri poterant, vt quis poſſet homines iugulatos in ſuo ſepulchro condere priuato ſeorſum: tum etiam, vt honeſtius & ritu eccleſiaſtico locóque conſecrato humarentur,

5 quanquam bonis vilis ſepultura non obſit, nec malis ſpecioſa proſit [s]. In communi tamẽ loco cœmiterij, proprius locus & alicui familiæ eſſe poteſt [t]. Terra ſepulturæ aliquorum in principio deputata, vel ante conſecrationem empta proprijs eorum ſumptibus, vel ædificato ſepulchro [v]: alioquin enim, vt ſimoniaca, reijcitur venditio loci ſepulturæ, neque pecuniam licet exigere, vt quis in cœmiterio communi ſepulturam habeat, abolita omni in contrarium conſuetudine [x]. Quamuis enim in loco, qui priuato in ſepulturam in cœmiterio venditur, nemo adhuc ſepultus fuerit, tamen locus conſecratus eſt: multò magis ſi in eccleſia. Et quæ religioſis ſepulturis adhærent, religioſa ſunt [y], ideo vendi nequeunt, neque enim religioſum nunc ſolum locũ facit

l 1. ad Theſſalon. 4. ca. qui diuina, can. vbicunque, 13. q. 2.
m Hieremiæ c. 22.
n l. cùm in diuerſis, de relig. & ſumpt. funer. in P.
o quid purus locus, l. 1. § de eo, & l. 2. § purus, de religio. & ſumpt. funer.
p ca. 1. 13. q. 1.
q ca. aurum, 13. q. 2.
r côcil. Trib. can. 17.
s in cap. ſacris, de ſepult. can. vbicunq;, 13. q. 5.
t cap. fraternitatem, c. 3. de ſepult.
v ca. aurum, 13. q. 2. ca. precariæ, 10. q. 2.
x cap. abolendæ, c. 13. de ſepult. ca. quæſta eſt, & ca. præcipiendum, 13. q. 7. c. ad hæc, de relig. domib. In concil. Tributien. c. 16. & côcilio Vaſenſi ſub Leone 1. Papa & Theodoſ. Cæſar. c. 3.
y l. quæ religioſis, de rei vend. in P. ca. quiſquis, & ca. ſicut antiquitus, 17. q. 4.

illatio mortui, quemadmodum iure ciuili [a], vt anteà putus videatur locus
& vendibilis [b], ſed initiatio ſeu conſecratio. Sicut & apud Ethnicos inter-
dum ſolebant ſepulchra per pontifices & ſacerdotes eorum deſignari, vt ait
Strabo [c]. Proinde ex indulgentia pontificis quiſque ſine ſymonia, propriam
habere poterit ſepulturam in eccleſia, vel cœmiterio aliquo. Et poteſt qui- 6
libet eccleſiam, vel cœmiterium in ſepulturam ex arbitrio eligere [d]: ſalua
quarta parte parochiali eccleſiæ debita [e], quæ ſecundum locorum conſue-
tudinem definitur [f]. Ibi enim ſi alibi non eligatur, erit ſepultura defuncti,
vbi viuens ſuſcepit ſacramenta [g]. At ſi electa ſit alicubi, cum iuramento non
mutandi electionem, ibi ſepeliendus eſt, vbi elegit: nec poteſt ſententiam
mutare [h] ſecundum aliquos. Verùm hodie hoc iuramentum interdictum
videtur [i]. Sic etiam nec curio eccleſiæ, electam & propriam alicuius ſepul- 7
turam ſua in eccleſia, alteri concedere poteſt eligente inuito [k], qui non
quidem dominium eius, ſed vſum quæſiuit: niſi ex iuſta cauſa, quia nō poſſit
alius alibi commodè ſepeliri, vt notat Archidiaconus [l]; vel ſi ius ſepulturæ
legetur, vt fieri poteſt [m]. Electio tamen ſepulturæ intelligenda eſt libera in
ijs, qui decedunt, non ratione eorum, qui ius ſepeliendi habent. Siquidem
morituri eligere poſſunt, eo quo dictum eſt modo: dummodo idonei ſint [n].
Siquidem monachi non eligunt, ſed vbi vel religionem profeſſi ſunt, vel 8
nouitiatum agunt, vel cōuerſionem, ſepeliendi ſunt [o], niſi longè ab his locis
deficiant, vt non poſſint eò transferri [p]. Tunc enim, vt peregrini eligere
poſſunt, vel ſi non eligant, in cathedrali eccleſia ſunt ſepeliendi, vel in par-
rochiali eius loci [q]. Etſi de non peregrinis agatur: non eligunt ſepulturam
impuberes [r], vel furioſi [s]. Serui autem puberes eligunt pro impuberibus
dominis eorum [t]. Si electio nulla fiat ſepulturæ, ibi ſepelietur filius, vbi ante
ſepultus pater, etiam ſi eius non ſit hæres [v]. Mulier cum viro vltimo [x], eli-
git autem ſi velit [y]. Spurius cum matre, non cum patre: vt naturalis tantùm
cum patre, niſi eſſent parentes in dignitate teſte Angelo [u]. Illi etiam, qui
mortuos inferendi ius habent, ex titulo de mortuo inferendo, & nunc ius
ſepeliendi habent, vt ait Hoſtienſis [a]: & hæredes in ſepulchro eorum, cui ſuc-
cedunt [b]. Qui inferri poſſunt in ſepulchra familiaria & hæreditaria, vide
apud Azonem [c]. Sed & eccleſiæ, quibus ſepeliri quis deſiderat, ius ſepelien- 9
di habere debent: nam illud commune nō eſt omnibus, ſed tantùm his, qui
habent populum ſeu parochos, vel quibus ex priuilegio conceditur: [d] veluti
conceſſum cordigeris, minoribus, & prædicatoribus [e]. Si eccleſia interdicta
ſit vel cœmiterium, ſepeliri nemo poteſt in illis [f]: ideò quis in parrochiali
ſepeliendus eſt, vel ſi ea ſit interdicta, apud monaſterium propinquum [g]. Sed 10
& ex parte decedentium nullo modo conceditur ſepultura, & denegatur in
loco conſecrato interdictis [h], paganis [i], Iudæis, hæreticis etiam, poſt mor-
tem damnatis [k], vſurarijs publicatis [l], mortem ſibi conſciſcentibus [m], tuto-
rem teſtamento relinquentibus presbyterum [n], excommunicatis [o] maiori
vel minori excommunicatione [p], blaſphemis, impœnitentibus [q], monachis
proprium habentibus [r], in tormento morientibus [s], raptoribus non ſatisfa-
cientibus [t], quibus interdictus ingreſſus eccleſiæ [v], paruulis non baptizatis,
item vltimo ſupplicio affectis, certis demptis caſibus [x]. Et in ſumma, eccle-
ſiaſtica deneganda ſepultura iis, qui extra communionem eccleſiæ ſunt, vt
quibus non communicare debemus viuis, nec communicemus mortuis [y]:
quales & notorij peccatores & incorrigibiles, mortali peccato infecti [z].
Quòd ſi huiuſmodi, qui ſepeliri prohibentur, facto in eccleſia, vel cœmite- 11
rio ſepeliantur, polluitur locus, & reconciliari debet Deo [a], exhumatis ſepul-

a §. religioſum, de rer. diuiſ. l. 2. §. religioſum, de reli. & ſumpt. funer. in P. Marcia. in l. in tan rum. § religioſum, de rer. diuiſ. in P.
b vt in l. ſi monumē to, & ibi Bald. quæ res pig. obli. poſſ.
c Strabo, in 5.
d ca. ſutor, & ſeq. & ca. Ebrō, & ca. vos, 13. q. 2. c. ſi fraternitatem, de ſepult.
e c. de his, c. ſup eo, de ſepult. ap. Grego. c. fin. eod. tit. in 6. clem. dudum, §. verum, de ſepult.
f c. cùm ſuper, & c. certificari, de ſepultur.
g c. 1. & c. in noſtra, de ſepul. c. is qui, eod. tit. in 6.
h Specula. in tit. de inſtrum. adeiu. §. compendioſè, verſic. quid ſi quis iurauit, & titu. de ſepult. verſ. & nota quod ſi aliquis.
i In c. 1. de ſepultu. in 6. niſi ex voto, & nulla cauſa mutandi ſit, c. ſi vero, de iureiur.
k Bart. in l. 2. §. 1. de operi. pub. l. 2. & l. ſi plures, de relig. & ſumpt. fun.
l Archidiaco. in ca. præcipimus, 12. q. 1. Ludoui. Roma ſing. 618.
m Barto. in l. 3. §. ſi quis, de ſepul. viol.
n l. vt gradatim, de muner. & honor.
o vide Boer. deciſ. 175. Innocen. in c. nimis in 1. & ibi in glo. in verbo eligit, de excel. prælato. ca. 1. 16. q. 1.
p c. ſi. de ſepul. in 6.
q vide Boer. in d. deciſ. 175.
r c. licet, in princ. de ſepul. in 6.
s c. fin. de ſucceſſ. ab inteſt.
t Angelus Clauaſius, in Summa in ver. ſepultura, num. 7.
v ca. Ebron, 13. q. 2. Oldra. conſ. 25. & 257. l. vel quod, & ibi Bar. de religio. & ſumpt. funer. in P. vide c. licet, de ſepul in 6.
x c. 3. §. fin. de ſepul. in 6. ca. vnaquæq;, 13. q. 2. can. quos Deus, 13. q. 2.
y c. de vxore, de ſepul. apud Grego.
u in Summa, l verbo ſepultura, num. 11.
a In Summa, de ſepultur. §. quid ius inferendi.
b l. 4. §. 13. de relig. & ſumpt. funer. t.

c Azo. in ſumma, de relig. & ſumpt. fune. C. num. 5. & 6. d Innoc. in c. 1. de ſepultur. vt in c. nimis iniqua, & c. nimis praua, de exceſſib. prælato. c. priuilegia, de priuileg. c. ex parte, de ſepultu. e c. dudū, de ſepultu. in clement. f c. ii eccleſia, de priuil. in 6. c. ſi, de ſepultu. g Archidia. in c. 1. de ſepult. in 6. h c. cùm in partibus, de verb. ſig. i ca. eccleſiam, & ca. ſeq. de conſecrat. diſt. 1. k ca. ſane profertur, 24. q. 3. c. ſi epiſcopus, de hæreticis, cle. 1. de ſepul. l c. quia in omnib', de vſur. cle. 1. & c. quoq; de vſur. in 6. m ca. placuit, 23. q. 5. n ca. neq; apud, 88. diſt. ex D Cypria. o c. ſicut, de hæret. c. ſi. de ſepul. p ca. ſane quod ſup, 24. q. 3. q c. flamum', de maled. r c. ſup quondā, de ſta. monachor. s c. 1. de torneamēt. t c. 2. de rapt. v c. his q, de ſen. excō. in 6. x tot. tit. de cadauer. punit. in P. y c. ex parte, & c. ſacris, de ſepul. z ca. nō ſeſtimemus, ca. quæſitum, ca. quibus, ca. pro obeūtibus, 13. q. 2. ca. placuit, 23. q. 5. ca. quicunq; cleric', 28. q. 7. a c. cōſuluiſti, de conſe. ec ci. vel alta.

tis, ſi oſſa commodè poſſint internoſci, non aliter [a]. Prohibet & lex regia, mulierem pregnantem, ſi mortua, humari, antequam partus ei excidatur: qui contrà fecerit, ſpem animantis cum grauida peremiſſe videtur [b]. Iure ciuili quoque inuenio prohibitum, ne quis ſepeliatur in loco, vbi martyrum ſunt reliquiæ [c]: vt inde colligi poſſit, in eccleſia non eſſe ſepeliendum. Atque in concilio Moguntiaco [d] conſtitutum, vt intra eccleſias mortuus ſepeliatur: niſi epiſcopi, aut abbates aut digni presbyteri, vel fideles laici. Concilium Triburienſe [e] laicos ob miracula, quæ indè ſæpe contigiſſe dicit, omnino ab eccleſia arcet.

a c.ſacris, de ſepult.
b Martia. l. 2. de mort.infer. in P.l. Imperator, de ſtat. homi. l. pregnantis, de pœn. in P.
c l.1.C.de ſacroſ.eccleſ.
d concil.Moguntiaco, c.52.
e concil. Tribur. c. 17. can. præcipiendum, 13. q. 2. & ca. quibus, eod. vide Grego. li. 4. Dialogor. c. 52.

De religioſis, & ſumptibus funerum, & de mortuo inferendo, & luctu. Cap. 14.

Lib. 11. P. tit. 7.

1 *Edicta duo de iure ſepulchrorum iuris Ciuil.*
2 *Non licere transferre ſepultos abſque authoritate ſuperioris.*
3 *Capita edicti, Ne in alieno liceat ſepelire, & vt funus liceat ducere, explicata: & de ſumptibus funerum, & contra quos, qui impedit, agat.*
4 *Quæ impenſæ in funus tantùm repetuntur, & quatenus, & qui fieri debet ſumptus.*
5 *Pro quibus, & quando actio funeraria datur.*
6 *Quid contineat edictum: Ne quis prohibeatur mortuum inferre.*
7 *Ius inferendi mortui præſcriptibile, non ſepulchrum.*
8 *Leges circa mortuos ſepeliendos honeſtatis.*
9 *Sepulturæ rationes quædam.*
10 *De legibus luctus mortuorum, & de pluribus luctus ſignis.*
11 *Prohibitum lugere milites Hieroſolymitani ſodalitij.*
12 *Quæ perſonæ lugeri debent, & quæ non.*
13 *Tempus & modus lugendi maritos vxorum.*
14 *Modus lugendi, & luctus varius refertur.*
15 *De pompa exequiarum, & de ordine, quo fiebant.*
16 *De his, quæ ſepeliebantur vnà cum mortuis.*
17 *Sumptibus ſepulturæ modus impoſitus.*
18 *Ritus erga corpora mortuorum.*
19. *De præficis.*

1 IN iure quoque Cæſareo duo edicta prætoris inueniuntur, quæ pertinent ad ius ſepulchrorum: primum eſt, De religioſis & ſumptibus funerum: alterum, De mortuo inferendo. In primo duæ partes, prima prætor edixit hunc in modum [f], *ſiue homo mortuus, oſſáue hominis mortui, in locum purum alterius, aut in id ſepulchrum, in quo ius non fuerit, illata eſſe dicentur: qui hoc fecerit, in factum actione tenebitur, & pœna pecuniariæ ſubijcitur.* Iure pontificio qui alienum parochianum ab inteſtato mortuum ſepelierit in alia, quàm parochiali eccleſia, vrbs, vbi mortuus eſt, tenetur oſſa reſtituere, & beneficia inde
2 ſuſcepta, & alio modo componere [g]. Tranſlatio ſepultorum per edictum prohibetur, ne fiat ſine authoritate publica imperiali, ſeu pontificali [h]. Et hinc olim narratur orta ſeditio, quòd Macedonius Arrianus inuita magna parte populi, propria authoritate arcam, in qua continebantur oſſa Conſtantini Magni, de domo in qua erat, in eccleſiam tranſtulerat. Quam rem indignè etiam tulit Conſtantius imperator, tametſi ipſe quoque eſſet Arrianus: cùm quòd

f in l. 2. §. prætor, de religio. & ſumpt. funer. in P. lib. 11. titu. 7.
g c. ex parte, & c. eſt liberum, de ſepult. apud Gregor.
h gloſſ. l. 1. & l. diſſ, 39. de relig. & ſumpt. funer. in P. l. 1. & pen. C. eod. l. hæreditas, de petit. hæredit. in P.

quòd in ea ſeditione multi occubuerant,tum quia Macedonius corpus pa-
tris eius,abſque ipſius conſilio, transferre præſumpſerat [a]. Deinde & iube- 3
tur,*ne quiuis alieno ſepeliatur mortuus inuito domino,alioquin in factum actione tene-*
atur [b]. Per quam qui agit,conſequitur, aut vt tollatur quod illatum eſt, aut
loci prætium reſtituatur: competitque tam hæredi,quàm in hæredem perpe-
tua [c]. Dehinc competit remedium, *vt funus ducere liceat*,hoc eſt,ne prohibea-
tur quis mortuum ſuum in ſepulchrũ inferre [d]. Ne corpora mortuorum de-
tineantur,neúe via prohibeatur, & via ad ſepulchrum præbeatur [e], néue ob
debitum inhibeatur ſepultura [f]. Eſt & alia pars edicti de ſumptibus funerũ.
Qui funeris cauſa ſumptus factus erit, eius recuperandi nomine in eum,ad quem ea res
pertinet, iudicium dabo. Quo edicto is qui funerauit, perſequitur id quod
impendit [g]: ne inſepulta corpora iacerent, & ne de alieno [h] quis funeretur.
Pertinet itaque hoc iudicium cõtra hæredem defuncti patrisfamilias,& eius
bona. Et primùm contra eum, cui funus faciendum teſtator delegauerit [i].
Ex perſona tamen defuncti agit cum hærede,& hæreditate, quæ repræſen-
tanr defunctum [*]:cum quo pro funere eius impendendo cõtrahere viderur [k].
Et ſit creditor hæreditarius hac actione funeraria: ſepararique eius bona ab
hæredũ bonis petere poreſt,ſi illi ſinr pro ſuis debitis, creditoribus onerati [l].
Atque vt credirores teſtatoris, minuũt legata ab eo facta,& prius impenſum,
quàm illi legatum,repetunt [m], Minuunt enim bona, impenſa in funus [n],&
omni credito præponuntur,ſi hæreditas ſoluendo non ſit [o]. Quòd ſi de fu-
nete procurato matrisfamilias agatur, quæ virum habebat, eadem, quæ de
patrefamilias, dicenda ſunt: vt & hæredes teſtamentarij, aliíque proximi ab
inteſtato ſuccedẽtes,teneantur ex bonis,quæ vltra dotem mariro relinquũ-
tur [p]. Quòd ſi marirus dotem lucretur pacto, vel partem ex morte vxoris,
pro portione dotis tenetur lucratæ,in id quod facere poteſt [q]: quamuis pro
alijs debitis mulieris, ex dote lucrata, maritus cum hæredibus vxoris non
contribuat [r]. Si tamen alia cauſa diuortio facto lucratus ſit, & alij nupta
deceſſerit, non tenetur funeraria [s]. Quòd ſi nulla dos eſſet, tunc omnem
impenſam pater mortuæ præſtabit, aut hæredes eius mulieris emancipatæ.
Et ſi neque hæredes habeat, neque pater eius ſoluendo ſit, marirus in quan-
tum facere poteſt,pro hoc debito conuenirur:ne iniuria eius videatur, quon
dam vxorem eius inſepultam relinqui [t]. At ſi dos modica ſit quam lucrerur
vir,& funeris impenſa vxoris eam excedant,dari poterir actio in ſuperfluum
in patrem [v]. At ſi agatur de expenſis repetendis ab eo,qui funerauit filiũ fili-
ámuefamilias,pater tenebitur vr de in rẽ verſo: vt funus filijfa. ſit æs alienũ
patris [x], pro dignitate & facultatibus funeraria actione [y]. Si tamen filiuſ-
familias caſtrenſe peculium habear, primùm ſucceſſores eius tenentur, de-
inde ad patrem peruenitur [z]. Si pro filiafam. quæ nupta erat,quis impende-
rit,poterit ſolùm contra maritum experiri, & ſi dotem is reſtiruturus ſit,vel
pro parte vel in totum nondum recuperata dote:reputabit autem patri,vel
ei cui teſtituenda,quod eo nomine præſtitum erit [a]. Porrò qui ſeruum alie-
num,ancillámue ſepeliuit,haber aduerſus dominum funerariam actionem [b].
Cæterùm qui impendit,ita demùm hos ſumptus repetit, ſi animo reperendi
fecerit:non vtique ſi ſola humanitate, & pierate ductus faciat, & ſepeliat.
Vnde oporrebit teſtari quemque,qno animo funerat:ne poſteà patiatur quę-
ſtionem [c]. Neque etiam omnia,quæ impenſa ſunt in funus, ſemper reſtiru- 4
unrur,neq; tantũ,quantũ factũ eſt ſumprus nomine imputantur, ſi immodi-
cè factum eſt: debet enim haberi ratio eius,in quem factum eſt,& ipſius rei,
quæ vltra modum ſine cauſa conſumitur [d]. Funeris cauſa ſumptus factus
videtur is demùm,qui ideo fuerit, vt funus ducatur,ſine quo funus duci non
poreſt:impenſum in elationem mortui:ſi quid in locum fuerit erogatum,in
quem mortuus inferretur:impenſa peregrè mortuo, quæ facta eſt,vt corpus
perferretur:quódue ad corpus cuſtodiendum, vel commendandum factum 5
ſit:in

a Socrates, lib. 5. Hiſtor. tripart. c. 32.
b l. 2. de religio. & ſumpt. funer. in P. & l. ſi plures, eod.
c Celſus in l. 18 q. in-tulit, l. 7. de relig. & ſump. funer. P. l. liberũ, l. 9. eod. tit.
d l. ne corpora, l. 38. eod.
e Vlpia. in l. ſi quis ſepulchrum, l. 12. cum ſeq. eod. titu.
f §. hoc autem, vt eũ de appellat. cognoſc. in authen.
g l. ſi quis ſepulchrũ, l. 12. §. prætor ait, de relig. & ſumpt. funer in P.
h d. l. ſi quis, & l. 32 ſi quis, §. ſed etſi res, eod.
i d. l. ſi quis §. funus, l. at ſi quis §. ſin. & l. funeris, eod. l. ſi filiusfam. l. 31. §. ſi. eod.
* l. in eo, & ſeq. de neg. ret. dom. P.
k l. 1. de relig. & ſumpt. funer.
l l. 1. de ſeparatio. in P.
m l. at ſi quis, l. 13. §. ſed etſi res legatæ, de religion. & ſumpt. funer. in P.
n l. ſcimus §. in computatione, de iur. deliber. C.
o l. pen. de relig. & ſumpt. funer. in P. l. 1. §. pen. ad l. Falc. in P. §. 1. de lege Falc. apud Iuſtinian.
p l. Neratius, §. ſin. de relig. & ſumpt. funer. in P.
q l. Celſus ſcribit, l. 22. cum §. ll. ſeq. de relig. & ſumpt. funer. in P. l. in eũ, eod. tit.
r l. licet, C. de iur. dot.
s l. ſi mulier, l. 19. de religioſ. in P.
t Pompon. in l. quod nulla, l. 28. de relig. & ſumptib. funer. in P.
v l. Neratius, l. 20. §. ſi maritus, de religio. & ſumptib. funer. in P.
x l. ſi filiusfam. de in rem verſo in P.
y Paul. in l. in patrẽ, l. 32. de religio. & ſumpt. funer. in P.
z l. ſi filiusfam. l. 31. de relig. & ſumpt. funer. in P.
a l. ſed ſi nõdum, cũ 2. ſequẽ. eod. in P.
b l. ſi filiusfam. § qui ſeruum alienum, eod. tit. Iulius Pau lib. 1. recept. ſenten. tit. 19 in fine
c l. at ſi quis, § ſed interdum, de religio. & ſumptib. funer.
d d. l. at ſi quis §. hæc actio, & l. ſi qs ſepulchrũ, §. ſumpt. funeris, de relig. & ſumpt. funer.

ſit: in marmor vel veſtẽ collocandã [a]. Quare quod extra funus impẽſum erit, veluti in curam defuncti, vel in aliud, non veniet hac actione funeraria [b]. Neque hæc etiã in funus impendẽti datur, ſi poſſit quis impenſa repetere alia
6 actione, puta familiæ erciſcũdæ, vel ſimili [c]. Accedũt ſuperioribus interdicta De mortuo inferendo, & vt inferre liberè liceat. *Quo quáve*, inquit prætor, *illi mortuũ inferre inuito te, ei ius eſt, quo minus illi eo eáve mortuũ inferre, & ibi ſepelire liceat, vim fieri veto* [d]. *Item, quo illi ius eſt inuito te mortuũ inferre, quominus illi ſepulchrũ ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto* [e]. Prohibere videtur inferre mortuũ, qui prohibetur per viam ire vt inferat, vt prohibere videtur ædificare ſepulchrum, qui prohibet eam materiam conuehi, quæ ædificationi neceſſaria eſt [f], ſi modo ei ius ſit eundi: aliter verò, ſi non ſit, qui prohibet, non tenetur interdicto [g]. Et ita qui ius habet prohibendi ne in ſui præiudicium ædificetur ſepulchrũ, debet prohibere, & opus nouum denuntiare: nam facto opere non datur alia actio, quàm quod vi aut clam [h]. Idem ſi quis mortuum vnum inferat, vbi ius non eſt, cui ius eſt prohibendi, debet prohibere initio: aliter ſecundum inferre non poteſt prohibere, ſi ſciens illatum primum tacuerit [i].
7 Et ita ius inferendi mortui præſcribi poterit, remanente tamen ſepulchro domini [k], quamuis longa poſſeſſio, ius non tribuat ei, cui iure non competit [l]. Eáque erat lex Solonis, ἠρῷον, ἢ τύμβον μὴ χρήσει λαμβάνειν, forum aut buſtum, non vſucapi. quam & explicat Cicero [m]. Erat & lex, τύφον μὴ ἐξαλείφειν, μηδὲ ἀλλότριον νεκρὸν φέρειν, ſepulchrum ne deleanto, néue in alienum funus inferanto [n]. Circa funera leges ſepulchrales plures ab antiquis latæ fuerunt, cùm ad honeſtatem, tum ad ſumptus componendos pertinentes, quarum aliquas, quæ retulimus in titulo de ſepulchro violato, omittemus, alias paucas refe-
8 remus. Ad honeſtatem refero, quæ primùm de ſepeliendis mortuis cauta ſunt: eò quòd ibi humanæ conditionis memoria conſeruetur [o], æternã illis ſedem dantes [p], & veluti quietis locum. Qui ſepultura caret, melius illi eſſet ſi eſſet abortiuus [q]. Conſulẽtes quoque publicæ vtilitati, cuius intereſt ne corpora inſepulta remaneãt [r]. Athenienſes decẽ imperatores ſuos & quidẽ à pulcherrima victoria redeuntes, capitali iudicio condemnarunt, quòd militum corpora, licet maris ſæuitia interpellante, ſepulturæ non tradidiſſent. Id enim nullo modo, nec piè negligi ac prætermitti poſſe putarunt: quod eſſet in more totius Græciæ ſolatio parentum viuorumque æmulationi, vt tradit Valer. Maximus [s]. Tempore perſequutionis Maxentij in oriente, fame orta maxima, qua fermè omnis populus moriebatur, Chriſtianorũ apparuit longè lateque vera pietas laudata & vulgata, quòd cadauera, quæ paſſim inſepulta iacebant, ſepeliebant [t]. Viros Iabes & Galaad laudauit Dauid, quòd ſepeliſſent Saulem, & Ionatham [v]: Et Tobias ob mortuos ſepultos miſericordiam conſecutus [x]. Sub M. Antonino Philoſopho, propter multitudinem ex peſte cadauerum, leges latæ aſperrimæ de ſepulchris. *Quandoquidem cauerunt, vt ſi quis vellet, ſepulchrum fabricaret. Quod hodie*, inquit Iulius Capitolinus [y], *ſeruatur*: Omitto ritus buſtorum, dum cremari corpora ſolebant, exceptis paruulis. Nam moris non erat priſcis, vt ait Plinius [z], hominem priuſquam edito dente, cremari: quod & docet Iuuenalis [a]:

Naturæ imperio gemimus cùm funus adultæ
Virginis occurrit, vel terra clauditur infans,
Et minor igne rogi.

Quod pertinet tamen ad animam, nõ nocuit bonis priuari ſepultura, quemadmodum Martyribus & Sanctis [b]: *Nam pretioſa ſemper in conſpectu domini mors ſanctorum eius* [c]. Et ſepultura non animarum ſed corporum eſt receptaculum, animarum enim, in ſupernis, habitaculum [d], & manſiones illarum, cœli [e]. Neque etiam vel capillus de capite in corpore peribit, quin non re-
9 ſurgat [f]. Prodeſt autem ſepultura, vt memoria nobis illorum, qui exceſſerunt, ſit, & pro iiſdem ſoliciti ſimus, & amicitiæ vinculum illis abſentibus

teſtemur

a d. l. at ſi quis, §. funeris cauſa.
b d. l. at ſi quis §. hac actio.
c d. l. at ſi quis § Labeo.
d l. 1. de mort. infer. lib. 11. P. tit. 8.
e d. l. 1 §. prætor ait.
f d. l. 1. de mort. infer. l. veteris, de itine. actúque priuat. in P.
g d. l. 1. §. facere, de mort. infer.
h l. 1. eod. tit.
i d. l. 3. § fin.
k l. monumentorum, l. 6. de religio. & ſumpt. funer.
l l. pen. de mortuo infer.
m Cic. lib. 2. de legibus.
n Cic. 2. de legib. & l. 2. de relig. & ſumpt. funer.
o l. quidem, de conditio. inſtitut.
p Paul. l. ſi quis eo animo, l. 40. de relig. & ſumpt. funer.
q Eccleſiaſtes, c. 6.
r l. ſunt perſonæ, l. 43. de relig. & ſumpt. funer.
s Valer. Max. lib. 9. c. 8.
t Nicepho. Calir. lib. 7. c. 18. Euſeb. lib. 7. Hiſtor. eccleſiaſt. c. 20. & lib. 9. c. 8.
v 1. Reg. cap. 31. & 2. Reg. c. 1.
x Tobi. c. 1. & 2.
y Iulius Capitol. in M. Antonino.
z Plinius, lib. 7.
a Iuuenal. ſaty. 15.
b vide D. Auguſti. li. 21. de ciuita. Dei, c. 12. & lib. de cura pro mort. agẽ. c. 2.
c Pſal. 71.
d 4. Eſdr. 6, 7.
e D. Ioan. euangel. c. 14.
f D Matthæi c. 10.

teſtemur:& ita fiunt pro illorum ope,ſi egeant,oblationes,orationes,vigiliæ, elemoſinæ [a]. Nam & iuuari defunctos viuorũ orationibus defendit eccleſia catholica [b]: nec inaniter viuos baptizari, i, pœnitentiam agere, pro mortuis dixit Paulus [c]. In luctu mortuorum quoque tranſigendo,honeſtatis,lex ne- 10
ceſſaria fuit:tantus eſt enim adẽpti patris,matris, vxoris, liberorum,aut amicorum dolor,vt præter modum plures ſe inde affligant, ac mortem ſibiipſis aſciſcant. Interdum & aliqui vſqueadeò ferrei & ingrati, vt nec lugeant, nec luctus ſigna aliqua ferant, interdum & ſuperbè contemnant. Proinde moderator lugendi modus decretus, & perſonæ, quæ lugeri, quæúe lugere debeant,diſtinctæ. Sic res,quæ in lugendo veniunt, perſonæ, & modus lugendi obſeruabuntur. Res ſunt,vt marmora,veſtes circa mortuum,vel mortuo concedendæ [d],curatio funeris, conditio ſepulturæ,pompa exequiarum, orationes funebres, veſtes lugubres. Lugubria ea dicuntur omnia, quæ luctũ & dolorem vel mouent, vel retinent:ſigna mœſtitiæ & triſtitiæ,quæ diuerſi generis fuerunt pro more nationum. *Cum Pelopidas cecidit*, inquit Plutarchus [e], *in acie,quam Theſſali habebant contra Alexandrum Phereum Perſiæ tyrannum, milites eius Theſſali, neque thoracem poſuerunt, neque frenos equis detraxerunt, neque vulnera alligarunt, poſtquam de morte eius audierunt: ſed cùm armis, & tum etiam puluere ſordidi & calidi,ad cadauer quaſi ſentiens,hoſtium ſpolia certatim depoſuerunt, equos totonderunt,ipſi quoque tonſi fuerunt: multi in tabernacula ſua reuerſi,neque ignem accenderunt, neque cœnati ſunt. Silentium autem,& luctus tota caſtra occupauit, quaſi non glorioſiſſimam,& maximam victoriam peperiſſent,ſed à tyranno victi, & in ſeruitutem redacti fuiſſent. Ex ciuitatibus autem vbi nuncius ad eas perlatus eſt, aderant magiſtratus,& cum eis Ephebi,id eſt, puberes,& pueri impuberes, & ſacerdotes, ad ſubeundum humeris cadauer,trophæa,& coronas,& totius corporis armaturas aureas efferentes,habita & orationes funebra &c.* Neoptolemus filius Achillis, poſtquam vindicatã necẽ ex Alexandro necato à Philoctete vidit patris Achillis, initiũ lugendi fecit,& vnà cum Phœnice,atque Myrmidonũ exercitu,crines ſepulchro deponit,pernoctauitq; in eo loco,vt ait Dictys Cretenſis [f]. Idemq; fecit Neoptolemus, poſtquam cremauit corpus Aiacis, & in vrnam cineres condidit,& tumulum erexit, tertio à funere die, cunctique reges comam apud tumulum eius depoſuerunt [g].Refert Suetonius [h], mortuo Germanico patre Cæſaris Caligulæ, regulos quoſdã barbam poſuiſſe, & vxorum capita raſiſſe, ad indiciũ maximi luctus.Alia ſigna luctus mortuorum, apud Phalaridem [i] hijs verbis deſcribũtur, οὐ γὰρ ὀλοφύρεσθαι ἐπιχώριον πρέπον, ἀλλὰ ὑμνεῖσθαι: καὶ καθόλου μὲν οὐκ ἂν ἐβουλόμην ὑμᾶς, οὔτε θρήνους οὔτε οἰκτισμοὺς ποιεῖσθαι σωμάτων: οὐχ' ὅτι οὐ κοινὰ ταῦτα πάθη, καὶ ἀπαγγελμάτων παρέπεται πᾶσιν, ἀλλὰ ὅτι τὰ τοιαῦτα ἀνθρώποις ἐστὶν ἁρμοστὰ δυστήνοις, οὐκ ἤδη τελευτῶσι τοὺς ὀλοφυρμοὺς προσηκούσας, ἀλλ' ὧν ὁ βίος ἔχει: μᾶλλον δὲ τούτοις δεῖ δακρύειν ἄξιος ὁ θάνατος, id eſt, *non eſt decens lachrimari, ſed cantare de morte Steſichori, & in vniuerſum, non quidem volo lamentationes,& flagellationes, vel afflictiones corporum abijcere: non quin communiter hi affectus omnibus accedant, ſed quoniam miſerorum ſint, quorum non mors, ſed vita vel potius mori, deplorari debeat.* Iulius Paulus [k], *qui viuit*, inquit, *abſtinere debet conuiuij ornamentis, & alba veſte.* Atra veſte enim lugentes olim vtebantur, vt & innuit Statius [l].

Ipſe etenim tectum nigra ſolatia pompa,
Spectatúmque vrbi ſcelus,& puerile feretrum *Produxi.*

Quanquam & mulieres in luctu olim veſte alba vſas tradat Plutarch [m]. Mortuo rege tãtùm apud Perſas, ignis, qui ſacer dicebatur, extinguebatur, donec funus eſſet abſolutum. Et ita fieri iuſſit Alexander Magnus in funere Epheſtionis [n]. Inter ſtatuta tamen militum Hieroſolymitanorum [o], ſancitum à 11
magno magiſtro ſeu generali illorum præfecto Claudio de la Sangle, vt honeſtiſſimè quidem fratres,& milites illorum ſepeliantur: ſed ne poſthac vllus,ſiue fuerit frater,ſiue ſecularis,pullatus omnino, ſiue veſtitus veſte lugubri funus ſequatur,neque etiam ipſius magiſtri, vbicunque mortem obierit: idque

[a] ca. pro obeuntibus, & ca. animæ defunctos, 13. q. 2.
[b] Dionyſ. Areopag. lib. de Eccleſ. Hierar. par. 2. & 3. Gregor. Nazianz. orat. 81. Hierony. in vita Hilaris August. libr. de cura pro mort. agen. & lib. 9. confeſſio. c. 11. & 12. & de verb. apoſto. ſermo. 32. cõcilio Chartagin. ca. 79. D. Ambroſ. de obitu Valentiniani. cõci. Africano.
[c] 1. ad Corinth. 15.
[d] l. et ſi quis §. funeris, de relig. & ſum ptib. funer. in P.
[e] Plutar. in vita Pelopidæ.
[f] Dicti Cret. lib. 4. de bello Troiano.
[g] Idem Dict. lib. 5.
[h] Suetonius, in Caligula c. 5.
[i] Phalaris, epiſt. 83. ad filias Steſichori, de morte patris.
[k] Iulius Pau. lib. 3. recept. Senten. tit. 23. c. 3.
[l] Statius, lib. 2.
[m] Plutarch, in problema. 25.
[n] Diodor. Siculus, lib. 17. in 12. anno Alexandri.
[o] in ſtatutis militũ Hieroſolymitan. titu. 4. qui de hoſpitalitate inſcribitur c. 12.

12 idque, vt opinor, vt mortem deſpicere, vel non timere aſſueſcant. Perſonæ quæ lugeri debent, ſunt parentes & liberi vtriuſque ſexus, necnon & cæteri agnati vel cognati, ſecundùm pietatis rationem & animi ſui patientiam, prout quiſque voluerit: qui tamen eos non eluxerit, non notatur infamia [a]. Vxores viri lugere non compelluntur, ſponſæ nullus etiam luctus [b]. Et more maiorum, non ſolent lugeri hoſtes, vel perduellionis damnati, neque ſuſpendioſi, neque qui ſibi manus intulerunt, non tædio vitæ, ſed mala con-
13 ſcientia [c]. Vxorem verò per decem menſes olim virum luxiſſe arguit, quod ſcribit Ouidius [d], de anno decem menſium Romuli agens:

Eſt tamen & ratio, Cæſar, quæ mouerat illum,
Errorémque ſuum, quo tueatur, habet.
Quod ſatis eſt vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno ſtatuit temporis eſſe ſatis.
Per totidem menſes à funere coniugis vxor,
Suſtinet in vidua triſtia ſigna domo.

Annus autem poſteà lugendi mulieribus viduis à tempore mortis mariti impoſitus eſt, & non lugentibus, aut intra id tempus nuptias repetentibus, pœna dicta infamiæ [e], cui & aliæ additæ [f]: maximè propter metum, ne familiarum fieret confuſio, & turbaretur generatio prioris mariti [g]. Et proinde tempus interceptum anni in properante ad ſecundas nuptias, infamia iure ciuili punitur tantùm, remiſſa infamia, ſi non ferat inſignia luctus [h]. Remiſſa etiam iure canonico pœna nuptias acceleranti intra tempus luctus [i]. In Chubda tamen ciuitate, quæ eſt iuxta ciuitatem Tangaſt in finibus Indiæ, vnde Turcæ, præfectum mortuum lege ita iubente, coniuges eius perpetuò lugent, neque vnquam à ſepulchro diſcedunt pulla veſte indutæ, & capite nouacula raſo [k]. Seneca porrò [l], annum tempus fœminis ad lugendum conſtitutum fuiſſe à maioribus ſcribit, non vt tandiu lugerent, ſed ne diutius. Viris lugendi legitimũ tempus nullum eſt, quia nullum eſt honeſtum.
14 Sequuntur tamen rectè mores locorum, in quibus degunt. Modus funerum & luctus etiam varius, eáque de re cauit lex decemuiralis, *Extenuato ſumptu tribus ricinijs & vinculis purpuræ, & decem tibicinibus, tollíſque lamentationem* vt ait Cicero [m]: & Solon apud Plutarchum [n], *Mulieres*, inquit, *genas ne radunto, neúe leſſum, funeris ergò, habento* [o]. Laniabant quippe genas & faciem, qui olim lugebant, vt innuit de Anna Didus ſorore loquens Virgilius [p],

Audit examinis, trepidóque exterrita vultu
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat.

Diuellere & comam in luctu moris, vt facit apud Homerum [q] Agamemnon & Actianus. Addebatur & funeribus Tibia, vt Ouidius [r]:

Cantabat mæſtis tibia funeribus.

Et Statius [s], *Cùm ſignum luctus cornu graue iungit admiſſa*
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes.

Aderat & aliquando tuba, verùm in nobilium funeribus olim tuba, in pauperum & plebeiorum tibia, canebant antiqui [t]. Eò pertinet quod ſcribitur à D. Matthæo, defuncta filia cuiuſdam principis, rogatum ab eo dominum Ieſum Chriſtum, illuc perueniſſe, & inueniſſe inibi tibicines & turbam tumultuantem [v]. Celebritas ſupremi diei & officium funebre, quod in funere exequimur, exequiæ ſunt. Adeſt & pompa, & exequiarum maior ſolemni-
15 tas in ſepeliendis viris de Republica benè meritis, vt in Lucilio Longo, funus factum apud Cornelium Tacitum [x]: Auguſto Octauiano, apud Dionem Caſſium [y]. Aderant in funere ducendo accenſæ faces [z], lecti funebres [a]: præcedebant ſacerdotum collegia [b], & præferebantur omnia mortui ornamenta, maiorúmque imagines. Procedebat funus more priſco, ſequebantur homines, quaſi poſt ipſum defunctum morituri, ſubſequuturíque, à quibus

a l. parentes, l. 23. de his qui notan. infa. lib. 3. P. titu. 2. ſic intellige glo. final. eius tittu.
b l. vxores, l. 9. de ijs qui notan. infa. in P.
c Vlpia. in l. liberorum, l. 11. de ijs qui notan. infam. in P.
d Ouid. in 1. Faſtorũ.
e l. 1. de ijs qui notã. infa. in P.
f in l. 1. C. de ſecũd. nupt. lib. 5. titu. 9.
g l. liberorum §. etſi talis, de ijs q not. infa. in P.
h l. decreto, l. 15. ex quib. cauſ. infa. irroge. lib. 2. C. titu. 12.
i c. pen. de ſecund. nupt.
k Nicephor. Caliſ. lib. 18. Hiſto. c. 30.
l Seneca, lib. 7. epiſtol.
m Cicero, 2. de legib.
n Plutar. in vit. Solon.
o Cic. 2. de legib.
p Vergil. 4. Aeneid.
q Homer. Iliad. 10.
r Ouid. 6. Faſto.
s Statius, in Thebaide.
t Turneb. in 2. Cicero. de legib.
v D. Matthæi, cap. 9.
x Corn. Taci. lib. 4.
y Dion Caſſius, lib. 41. Hiſtor. Roma.
z Cornel. Tacit. dum egit de Auguſti funere. Virgil. in lib. Aeneidos, dum de Pallantis funere agit.
a Florus, lib. 48. epito. Liuij.
b Appianus, in Syllæ funere.

dicebatur, *vale nos te ſequemur.* Inde & dictæ exequiæ, vt apud Donatum legi-
tur in illud Terentianũ *funus interim procedit, nos ſequimur.* Et ſi aliqãdo alius
ordo ſeruatus, præcedente pompa, ſequente mortuo, vt apud D. Hierony-
mum legitur de funere Bleſillæ [a]. Legimus autem & apud D. Lucam in fu-
nere filij viduæ turbam ciuitatis multam adeſſe, cùm dominus eum ſuſcita-
uit [b]. Simpliciores homines aliquando decedentes iubebant ſe ſepeliri, ſe- 16
cúmque ornamenta quædam: quod non faciendum tamen Iuriſconſulti tra-
dunt, nec voluntatibus defunctorum circa ſumptus illegitimos obedien-
dum [c]. Inuehitur in eos, qui ſepulchra magnifica, vt trophæa, ædificant,
D. Chryſoſtomus [d]. Scribit tamen Ioſephus [e], Salomonem, Dauidem pa-
trem cum multis diuitijs ſepeliſſe, & ab eius ſepulchro Hircanum pontifi-
cem, vt liberaret ciuitatem ab obſidione Antiochi filij Demetrij, accepiſſe
tria millia talentorum, Herodémque partem accepiſſe. Refert Athenæus [f],
aliquem aureos nummos multos deglutiſſe cùm in extremis laboraret, & ita
mortuũ: aliũ in ſago aurũ conſuiſſe, eóq; ſe induiſſe, & iuſſiſſe familiarib. ſuis,
vt eum ita indutum ſepelirent, neque vrerent, aut cultum quendam adde-
rent. Syracuſij funebrem pompam priſco more ſupra modum ſumptuoſam 17
excoluerunt, ſumptus tamen in funeribus cõſuetos, poſteà præſcripto modo
coërcuerunt, adiectis etiam in lege funerum actionibus [g]. Cyrus [h] rex Per-
ſarum moriturus iam, & ſepulturam ſibi eligens, iuſſit filijs ſuis, vt corpus
ſuum tantùm terra conderent, vt intra commune omnium rerum matris
gremium, non autem auro vel argento. Sepeliebantur enim antiquitus 18
mortui terra [i], non autem vrebantur, nec Romæ quidem, vſque ad tempora
Syllæ [k], qui voluit cremari, metuens, ne talionem reciperet erutorum cor-
porum ſepultorum [l]. Et ſcio Barbarorum quoſdam corpora ſuorum vulturi-
bus lanianda inſepulta proieciſſe: alios in flumina, alios ſuos ſenes de rupibus
præcipitaſſe, vt Hyperboreos [m]: alios viuas vxores cum cadaueribus marito-
rum in rogum inijcere ſolitos, vt Erulos [n]. Sed hæc ſilenda potius puto, vt
ritus crudeles Scytharum in ſepultura regum, cum quibus & quinquaginta
regis miniſtros iugulabant [o]. Et Indorum, cum quorum cadaueribus vxo-
res vitam relinquebant [p]. Inuentum Phrygum, Præficæ ſunt: quæ erant mu- 19
lieres conductitiæ, quæ ex aliorum animo, mortes quæ ad ſe nihil pertine-
bant, cum mercede deflebant. Næuiámque, quod Phrygium vel Hebræum
eſt vocabulum, ſeu Latinè leſſum agebant ad tibiam. Quod innuit Varro [q],
*ibi, inquit, à muliere quæ optima voce eſſet, Pergama laudari, deinde Næniam cantari
ſolitam ad tibiam, & ad fides eorum, qui ludis Troicis curſitaſſent.* Hæc mulier olim
vocitata fuit Præfica, vſque ad ſecundum Punicum bellum. Et Papinius [r],

Vt Pharios alia ficta pietate dolores;
Migdoniósque colunt, & non ſua funera plorant.

[a] D. Hierony. epiſt. ad Paulam de dormitione Bleſillæ.
[b] D. Lucas, c. 7.
[c] l. at ſi quis, §. ſi vero, & ſequentib. de religio. & ſumptib. funer. l. fin. §. fin. de aur. & arg. lega. l. ſeruo alieno, §. fin. de leg. 1.
[d] D. Chryſoſto. homil. in Pſal. 48. tomo 1.
[e] Ioſephus, li. 7. antiqui. c. 16.
[f] Athenæus. lib. 4. titu. 18.
[g] Diodo. Sicul. lib. 11.
[h] Xenophon, lib. 8. Cyripęd.
[i] Geneſ. 23. 47. 49. 50. Tobiæ 4.
[k] Cicero, 2. de legib.
[l] Plini. lib. 7. c. 55.
[m] Plinius, lib. 4. c. 12.
[n] Procopius, li. 2. de bello Gothico.
[o] Herodotus, in Melpom.
[p] Valer. Max. lib. 2. cap. 1.
[q] Varro, lib. 4. de vita popu. Roma.
[r] Papinius, in Epicedio patris.

De Xenodochijs, & alijs pijs locis. Cap. 15.

1 *Remiſſiuè de his ibidem.*

De Xenodochijs, ptochotrophijs, & alijs collegijs pijs & religioſis, diximus in perſonis eccleſiaſticis ſuis locis, & de differentia beneficiorum horum, & aliorum.

De ferijs, feſtíſque, & profeſtis diebus. Cap. 16.

Lib. 2. P. ti. 12. Lib. 2. Decreta. ti. 9. Lib. 3. C. ti. 12.

1 *Inſtitutionis feſtorum cauſa.*
2 *Diuiſio dierum in feſtos, profeſtos, & interciſos.*
3 *Feriæ, publicæ, familiares, propriæ: publicæ rurſum. ſtatiuæ, conceptiuæ, imperatiuæ, aut nundinæ, & de ſingulis: Item de nomine feriæ.*
4 *Feriarum, aliæ in honorem Dei, quædam ad homines pertinent.*
5 *Statiuæ feriæ, quæ apud Hebræos, & Ethnicos.*
6 *Feſta nobis Chriſtianis, quæ mobilia & immobilia.*
7 *Quæ feriæ conceptiuæ Ethnicis, & nobis.*
8 *Quæ ferijs meßium aut vindemiarum tractari à magiſtratibus poſſunt: idem numer. 20. 23. 25.*
9 *De ferijs nundinarum.*
10 *Feriæ publicæ vel alterius lætitiæ de feſto ſeruorum, cantorum, & de alijs, lagenophoria, ſaturnalibus, carniſprinio, & Iudæorum ſaturnalib. de feſto plurium, ſeu ſortium & alijs eorundem.*
11 *Veneris feſtum deguſtandis vinis.*
12 *De ferijs imperatis ſeu repentinis aut indictis ex varijs cauſis captarum ciuitatũ, victoriarum, renouati imperij, vel ob alias res proſperè geſtas, & in honorẽ principis, aduentus iucundi principis, Conſtantini & Helenæ feſtum: ob luctum & inductum, quale ieiunium Iudæorum ob incenſam Hieroſolymam.*
13 *Romanis feſtum nullum atratum, vt alijs nationibus.*
14 *Ante proditos faſtos pontifex iunior futurus foras nunciabat: & quomodo luna obſeruata.*
15 *Incipiebant apud Hebræos, & Romanos menſes à luna noua, & inde faſti computabantur.*
16 *A quibus abſtinendũ feriarũ diuinarũ tempore, & de ſuperſtitioſis in eo Iudæorũ.*
17 *Nundinæ, & mercatus diebus feſtis inhibiti.*
18 *Venari feſtis dieb. à Carolo Magno prohibitum.*
19 *Nefaſti & faſti dies cur dicti Iuſtitij.*
20 *Quæ tempore feſtorum iudicialia non poſſunt fieri, & quæ poßint.*
21 *Feſtis diebus induciæ olim inter hoſtes & exercitus.*
22 *Capite damnati ob myſteria diuina violata.*
24 *Quid denicales feriæ, & quid in his prohibitũ agere: & quæ feralia & parentalia.*
26 *Feſti dies interdum ſi plures ſint, quàm operibus vacari poßit, reſtringuntur & expunguntur ab Epiſcopo, & quomodo.*
27 *Quibus ſacris diebus pius Chriſtianus animum intendere debet, & quæ debeant ex abuſu recepta reijci.*
28 *De non colendis calendis Ianuarij.*
29 *Strenæ calendis Ianuarij dantur.*

PLATO tradit [a], Deum, genus hominum laboribus natura [a: Plato, 2. de legib.]
1 preſſum, miſeratum, haud abs re in laborum remiſſionem, ſolemnia illis ſacra, feſtáque in ipſorum Deorum honorem inſtituiſſe. Si verum eſt quod ait Democritus apud Stobæum [b], quod Βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος, id eſt, *vita ſine feſtiuitatibus, longa eſt via ſine diuerſorijs*: ſumma fuit Dei prouidentia, & etiam ſecuta humanæ experientiæ neceſſitas, dies quoſdam ab opere conſueto quieſcentes conſtituere, & humanam hanc laborum infirmitatem à laboribus aliquando recreare, ne in via deficeret, vtque terreſtribus ſudoribus intermiſſis, animus ad maiora & cæleſtia conſideranda raperetur: [b: Stobæus, ſermone de otio.]

[a] Geneſ. 3. & eum à tempore quo labori addictus eſt in peccati vltionem [a], agnoſceret,
& veneraretur, & placaret. Docuit id exemplo primùm Deus, cùm per ſex
dies vniuerſa, quæ cœlo marique continentur, creauit, & requieuit die ſe-
[b] Geneſ. 2. ptimo [b], qui ideò dicitur ſabbathum, id eſt, quies: vnde & poſteà, ſan-
[c] Exod. 35. Leui. 23. ctus dies quilibet ſeptimus fuit, quia ſabbathi requies [c]. Sequutæ & aliæ
feriæ, quas vt euoluam facili negotio, præfabimur quod de diſcrimine die-
[d] Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 16. rum apud Romanos tradit Macrobius [d], annum in menſes, menſes in dies
diſtribui. Dies autem omnes aut feſtos, aut profeſtos, aut interciſos vocari 2
ex Numæ diſtinctione, feſtos dijs dicatis: profeſtos hominibus, ad rem publi-
cam & priuatam gerendam: interciſos, Deorum hominumque communes.
Feſtis inſunt ſacrificia, epulæ, ludi, feriæ: profeſtis, dies faſti, comitiales,
comperendini, ſtati prælaries. In interciſis quibusdam horis fas eſt ius dice-
re, quibusdam non fas: nam quo tempore hoſtia cædebatur, fari nefas erat,
[e] Hæc & Varro. lib. 5. de ling. Lati. & cùm adoleretur: inter cæſa & porrecta, licebat [e]. Et ſic de nefaſtis & faſtis
[f] Ouid. lib. 1. Faſtor. agens Ouidius ait [f],

Nec toto præſtare die ſua iura putaris, ſcilicet prætorem,
Qui iam faſtus erit, manè nefaſtus erat,
Nam ſimul exta Deo data ſunt, licet omnia fari,
Verbáque honoratus libera prætor habet.

Feriarum rurſum, aliæ publicæ, aliæ familiares, ſeu propriæ familiarum. Pu- 3
blicarum genera quatuor, aut enim ſtatiuæ ſunt, aut conceptiuæ, aut impera-
tiuæ, aut nundinę. Feriæ dicuntur, dies quibus ceſſatur ab opere aliquo, dictę,
quòd illis vel ferirentur hoſtiæ, cultuíque diuino dabatur opera, à ferendis
epulis. Et per extenſionem dicuntur etiam feriæ, dies ſex poſt dominicum,
quos nomine planetarum & idolorum dicebant Ethnici, lunæ, martis,
mercurij &c. Quibus ex inſtituto Sylueſtri papæ nominibus omiſſis, vel ab
eccleſia exploſis, feriæ, dicti omnes dies, quòd omnibus diebus Deo vacan-
[g] lib. 4. de cæremo. 8ijs c. 6. dum ſit; quod vide latè explicatum apud Brunum [g]. Feriæ etiam dictæ ſunt,
dies in quibus ab aliquo opere vacui, dabant homines vel dare poterãt ope-
ram alijs negotijs; quales ſunt feriæ nundinarum, meſſium, & vindemiarum,
in quibus, vt dicemus, in primis ſilent opera ruſtica, & lites: in alijs vigent, &
vacatio quoque litium eſt ſeu iuſtitium. Proinde ex quatuor generibus fe- 4
riarum, quædam ad honorem Dei, quædam ad homines pertinent: & earum
quæ ad homines pertinent, quædam pro veneratione principis, quædam pro
vtilitate ſeu neceſſitate hominum, quædam ad publicam lætitiam vel luctũ.
Statiuæ feriæ ad Dei honorem pertinentes ſunt illæ, quæ anni certis, ſtatis, & 5
reuolutis contingunt diebus & menſibus, in faſtis ſeu kalendarijs annotatæ.
Quemadmodum apud Hebræos feſtum expiationis quotannis decimo die
ſeptimi menſis, qui in 9. octobris noſtri incidit, celebratum eſt: quo vnico die
[h] Leuitici, 23. mandauit Deus ieiunium ſeruari [h], vocabant יום כפורים iom chaphorim.
Erat & illis in menſe Thiſri, qui in 21. octobris incidit, feſtum הושענא רבה
hoſceana raba, feſtum palmarum grande: ſeptimus dies tabernaculorum,
[i] Andreas Oſiander, in annotationib. quas adiecit Harmoniæ euãgel. lib. 3. c. 36. quo canunt lætaniam Iudæi, cuius formam propoſuit Andreas Oſiander [i].
Et 15. die ſeptimi menſis Thiſri, id eſt, 15. octobris inchoabatur feſtum Ta-
bernaculorum, quod durabat ſeptem continuos dies, vt repeteretur memo-
[k] Leuit. 23. D. Ioan. euang. c. 7. ria diuinæ protectionis populi in deſerto [k], vocant Hebræi feſtum סוכות ſo-
cot, Græci σκηνοπηγίαν. Erat & illis prima die menſis ſeptimi, זכרון תרועה
zecron terogna feſtum tubarum, quod illi vocant, memoriam clangoris,
per quam dicunt commonefieri populum de liberatione Iſraëlis, ac im-
[l] Leuit. 23. molatione [l]. Erat & illis ſtatum feſtum ſeptimo quoque die quod ſabba-
[m] Exod. c. 33. [n] Exod. 23. Leuit. 25. thum, requies ab opere hominum & iumẽtorum & boum [m], & ſeptimus an-
[o] Ioſephus, lib. 11. cap. 4. nus terræ [n]. Erat dedicatio noui templi, eo abſoluto poſt reditum ab exilio
Babylonico 23. Martij [o]. Apud Ethnicos & idololatras, etiam gentiles, erant
feſta ſtata, vt 15. die februarij celebrabant Romæ lupercalia, & diem dictum
februa-

februatum [a]. Quirinalia ſeu feſtum ſtultorum 18. Februarij, & eodem die feralia [b]. Et Chariſtia, feſtum 19. Februarij, à cognatis in familijs celebratum: ſcilicet à tumulis, & qui periere propinquis,

Protinus ad viuos ora referre iuuat [c]:

Erat ex quinquatrijs vltima dies 23. Martij, quæ tubiluſtrum,

Summa dies è quinque, tuba luſtrare canora
Admonet, & forti ſacrificare deo [d].

Thargelia, feſtum Apollinis [e] 7. Aprilis. Robigalia ad rubiginem à ſegetibus arcendam 25. Aprilis [f]: vt eodem die Athenis feſtum θαργηλιῶνος. Lemuria, ſacra nocturna, menſe Maij celebrata nocte ad fugandos è domibus lemures [g]. Docet & Euſebius Pamphili [h], gentiles quoque ſeptimam quamque diē in veneratione habuiſſe, ex Heſiodo, & Homero. Plyntheria celebrabantur Athenis & in Pyræo, quo tempore & Palladis claudebatur templū, quod feſtum tam neceſſarium aliqui ſibi, ac vniuerſæ ciuitati eſſe arbitrabantur, vt nullus Athenienſium etiam ſumma coactus neceſſitate, aliquid die illa operari auderet [i]. Fiebátque 25. die menſis θαργηλιῶνος 25. Aprilis, qua die Alcibiades ab exilio reuerſus eſt [k]. Apud nos, qui Chriſtum dominum & Deum adoramus & colimus, ſtati dies feſti plures ſunt, vocantur & feſta immobilia, & mobilia: immobilia, vt dies dominicus [l], qui Sabbathum Iudæum antiquauit, quo reſurrexit dominus à mortuis, ſeptenis recurrens ſingulis diebus, quo danda opera hymnis, & Dei laudibus, omni labore corporis remiſſo [m]: vt nec eo die ieiunandum [n], nec in oratione humiliatis proſternenda eſſe corpora, quia lætitiæ dominicæ reſurrectionis eſt, placuerit [o]. Sunt alij dies feſtiui, certis temporibus conſecrati in honorem Dei, & myſteriorum eius, & in venerationem Martyrum, aliorúmque Sanctorum eius, vt & ipſi apud Deum noſtri memores ſint, vnde à D. Auguſtino vocantur memoriæ Martyrum [p]. Neque enim reuocandum in dubium duco, quod fides eccleſiæ Catholicæ credit firmiter, pios & ſanctos viros, etſi ex hac vita diſceſſerint, tamen memoriam noſtri facere apud Deum, à nobis interpellatos, vt ſe facturum D. Petrus poſt obitū dixit [q]. Et ex veteri & nouo teſtamento diuinæ legis ſatis conſtat, vt non niſi malicioſè columniari quis veritatem poſſit, veluti ex Pſalmo 31. clarum, *pro hac orabit*, inquit, *ad te omnis ſanctus &c. Et ſi ſteterint Moyſes &c.* Hieremiæ 15. Docet & Angelus apud Thobiam [r] de orationibus ſanctorum. Et Angelus eſt pro populo apud Zachariam orans [s], & apud Hieremiam [t] Angelis porrò ſancti & beati ſimiles ſunt [v]. Omitto orationem Oniæ mortui pro populo [x], & quæ Cyprianus [y], & Hieronymus [z] ſcribunt. D. Ignatius etiam [a] *dies feſtos*, inquit, *nolite inhonorare*. Et D. Gregorius Nazianzenus teſtatur [b], nos feſtos in honorem martyrum veritatis celebrare, vt quorum certamina veneremur, eos imitemur. Inſumma qualia ſint feſta immobilia apud nos, docebit te Gratianus [c], & Gregorius [d] 9. quibus addentur & alia in iure [e] expreſſa, & ſi qua alia ab epiſcopo, clero, & populo recipiantur, ratione quodam ſpeciali [f]. Mobilia porrò feſta, conceptæ feriæ dici poſſunt: quæ quando celebrandæ ſint, ſingulis annis antè à pontificibus prædicitur, veluti paſcha, rogationes, aſcenſio domini, penthecoſte, corpus Chriſti. Erant & feriæ conceptiuæ apud Ethnicos, Latinæ, ſementinæ, paganalia, compitalia [g]. Pro veneratione principis, & aliorum heroum, ſtatiuæ etiam feriæ ſunt: ſi natalis dies eorum obſeruetur feriatus, ſi dies initiati imperij [h], vt decretum à triumuiris Romanis, vt qui ſenatores, vel ſenatorū filij, natalem Cæſaris diem lauro coronati non celebraſſent, ij mulctam decies HS. penderent [i]. Adrianus die natali ſuo mille feras edidit [k]. Cúmque Iulia Octauiani Cæſaris neptis ex ſorore, vxor Agrippæ, Caium peperiſſet, ſacrificium perenne natalibus eius, cum quibuſdam alijs decretum eſt: priuatim autem Aediles natalibus Auguſti, ludos equeſtres & venationem ediderunt [l]. Megaleſia ludi, celebrati in honorem magnæ matris, vt dicebant

a Ouid. 2. Faſtor.
b Ouid. 2. Faſt.
c Ouid. eod.
d Ouid. 3. Faſt.
e Suidas.
f Plinius, li. 18. c. 28.
g Ouid. 5. Faſtor.
h Euſebius Pamphi. lib. 17. de præparat. euangel. c. 7.
i Xenophon, lib. 1. rer. Græcar.
k Plutarch. I Alcibi.
l ſic nūcupatur Apocalyp. c. 1. de hoc Leo ponti. max. epiſt. 79. & Niceph. Cal. lib. 7. c. 46.
m in concilio Matiſcon. c. 1. in concil. Cabillonen. c. c. 18. Agathenſi c. 47. Aurelian. c. 2.
n can. ieiunia, de cōſecrat. diſtin. 2. ca. quid dic, 75. diſt.
o ca. ieiunium, & ca. ſeq. de conſecrat. diſt. 3. can. placuit, eod.
o ca. quoniam de cōſecrat. diſt. 3. ca. ſi quæ præsbyter, 30. diſtin.
p D. Auguſt. lib. 23. de ciuit. Dei, c. 10.
q e. Petri, c. 1.
r cap. 12. & in c. 8. Apocalypſ.
s Zachar. 1.
t Hieremiæ, cap. 39.
v Lucæ, eo.
x 2. Machab. 15.
y Cyprią. epiſtol. 1. lib. 3. & 3. lib. epiſto 6.
z Hierony. contra Vigilantium.
a D. Ignatius, epiſt. 8. ad Tharſenſes.
b Gregor. Nazianze lib. de pauper. aman.
c in ca. 1. de cōſecra. diſtin 3.
d in c. conqueſtus, de ferijs apud Gregor.
e ca. crucis de conſecrat. diſt. 3. clem. ſi dominum, de reliq. & vener. ſanct. & c. fin. de ferijs, c. fin. de ſenten. excōmu. in 6. in l. pridie, de fer. in l. l. dies, l. omnes, C. eod.
f ca. pronūciādum, de conſecr. diſtin. 3. in conci. Magūt. c. 36.
g Macrob. libr. 1. Saturn. c. 16. & Varrone, 5. de ling. Latin.
h l. omnes dies, l. 7. de ferijs, C.
i Dion Caſſius, libr. 47. Hiſtor.
k Aelius Spartia. in Adriano.
l Dion Caſſius, lib. 61. Hiſtor.

Deorum, Ouid [a] .5. Aprilis , vel ſecundùm Liuium [b] idibus Aprilis. Athenis
quotannis celebrata ſunt συνοίκια, feſtum inſtirutum in memoriam fœlicis
reditus Theſei, qui interfecto Minotauro in inſula Tauro , & liberatis Athe-
nienſibus à difficili triburo , ſecum ex Creta obſides Athenienſium liberos
incolumes reducens , die 8. octobris, vrbem ingreſſus eſt [c] . Sicuti etiam
μετοίκια celebrabanr 16. Iunij in honorem Theſei , quòd is in vnam vrbem ,
quam appellauir ἀθήνας, ſparſos antè coëgerit [d] . Thucidides vocar hoc feſtum
ξυνοίκια [e] . Sicyonij celebrabant feſtum σωτήρια in honorem Arari 5. nouem-
bris, eò quòd ille hoc die Antheſterionis menſis, patriam à ſeruitute triſti
regum Macedonicorum in libertatem vindicauerat [f] . Ad vtilitatem homi-
num ſunt & neceſſitatem ruſticæ feriæ vindemiarum , & meſſium, quæ con-
ceptiuæ ſunt,& indicuntur à præſidibus prouinciarum, iurgiorúmque clau- 8
ditur campus, vt liberius colligendis fructibus nauetur opera [g] : paucis exce-
ptis , quæ ſuadent ius etiam dici iis temporibus , vt in cauſis , quæ ſummariè
& de plano expediri mandãtur, vt clement. ſæpè de verb. ſignific. l. miles §.
ſexaginta ad l. Iul. de adulte. in P. ſi res, de qua agitur, rempore dilato ſit pe-
ritura [h] : ſi tutores vel curatores dandi ſint [i] , vel amouendi : ſi alimenta pe-
tantur: ſi miſſio in poſſeſſionem ventris nomine facienda : ſi ætas probanda,
&c. de quibus in l. 2. & 3. de feriis in P. volentibus quoque & conſentienti-
bus litigantibus vtriſque, etiam his feriis iudicium fieri poterit [k] : poſſunt &
actus voluntariæ iuriſdictionis expediri [l] , latrones comprehendi & torque-
ri [m] , fiſcales & publicæ cauſæ agi [*]. Conſtituuntur autem iſtæ feriæ meſſium,
& vindemiarum ex more regionis & conſuetudinis ſeruatæ [n]. Sicuti nec ſe-
mentinæ feriæ erant, inſtitutæ ad procurandam maiorem ſegetem , tunc
factæ quando ſemina iacta erant: Sic innuit Ouidius [o] ,

Ter quater euolui ſignantes tempora faſtos,
Nec ſementina eſt illi reperta dies.
Cùm mihi ſenſit enim lux hæc indicitur, inquit,
Muſa quod à faſtis non ſtata ſacra petis,
Atque dies incerta ſacris , ſic tempore certo,
Seminibus iactis eſt vbi fœtus ager.

Nundinarum feriæ videntur contraria ratione ſuperioribus inductæ, vel 9
ad releuanda opera ruſtica , nam illæ paganorum ſunt & ruſticorum , quibus
conueniunr negotijs proprijs vel mercibus prouiſuri, vel leges accepturi, vel
iurgia compoſituri, vt latè explicat Macrobius [p] . interim autem auocaban-
tur à rure [q] . Erant nundinæ feriæ poſt octauum diem, nam tot ruſtici labora-
bant , nono mercatum petebant. *Nundinis* , inquit Plinius [r] , *vrbem reuiſita-
bant , & ideo comitia nundinis habere non licebat , ne plebs ruſtica auocaretur. Quies
ſomnúſque in ſtramentis erat* , & alibi [s] , *vngues deſecari nundinis Romanis tacenti
atque à digito indice , multorum pecuniæ religioſum eſt.*

Ad vtilitatem etiam hominum, illæ feriæ videntur inductæ, quæ lætitiæ con- 10
ſecratæ ſunt. Sic fuerunt quædam feſta ſtatuta Clarotis ſeruis dictis , Creten-
ſium, in Cydonia: quibus liberi ciuitatem non ingrediebantur , ſed ſerui re-
rum omnium eranr domini , atque liberos flagellare poterant ſi libuiſſet [t] .
Erat & Cantorum feſtum quod rempore feſti Dionyſiaci agebatur , in quo
ſinguli accedentes , veluti præmium ſuis dijs cantilenas perſoluebant [v] .
Lagenophoria feſtum in Alexandria, quod fiebat decumbentibus cõuiuis, &
deferentibus ſingulis lagenam ſecum [x] . Eranr & Saturnalia , de quibus larè
Macrobius [y] & Lucianus [z] . Addidit huic feſto Caligula, vt lætitiam publicã
augeret in perpetuum , vnum diem , vocauitque Iuuenalem [a] . C. Cæſar
duos [b] . Sic quatuor fuerunr Saturnaliorum dies, ſecundum Dionem quin-
que [c] , ſecundum alios ſeptem , circa 14. kal. Ianuarij. Apud nos ante
quadrageſimam feriæ maximè gulæ & voluptatis in carniſpriuio . Inter
Hebræos 15. [d] Auguſti Iudæi celebrant conuiuia, credentes illa die mitiga-
ram

a 4. Faſtorum.
b Liui. li. 9. decad. 3.
c Plutarc. in Theſeu.
d Plutar. in Theſeo.
e Thucydid. libr. 2. pa. 40.
f Plutar. in Arato.
g l. publicas, cum 2. ſequent. C. de ferijs, lib. 3. tit. 12. l. 1. eod. tit lib. 2. P. tit. 12. c. ſignificauerunt, de iudic. apud Gregor.
h l. 1. §. ſed excipitur, de ferijs in P. l. 2. eod. tit.
i 3
k c. fin. §. fin. de ferijs ap. Gregoriũ.
l l. actus omnes. l. 8. C. de ferijs.
m l. pen. C. eod.
* l. publicas, C. de ferijs.
n Paul. in l. præſides, l. 4. de ferijs, in P. l. ſi in aliquam, 17. de uffi. proconſul. lib. 1. P. tit. 16.
o Ouid. 1. Faſtor.
p Macrob. lib. 1. Saturnal. c. 16.
q l. 2. de nundinis in P.
r Plinius, lib. 18. c. 3.
s Plinius, lib. 28. c. 2.
t Athenæus, lib. 6. capit. 6.
v Athenæus, li. 7. c. 1.
x Athenæus. vbi ſupra.
y Macrob. lib. 1. Satur. c. 2.
z Lucian. in Saturnal. ſeu Chronoſol.
a Suetonius, in Caligula c. 17.
b Macrob. lib. 1. Saturn. c. 2. & c. 10.
c Dion Caſſius, lib. 59. & 60.
d Paul. Eberus, in Calendario hiſtorico, in 15. Auguſti.

tam captiuitatem Babilonicam, & inchoari nouam anni partem. Et apud
Iudæos feſtũ פורים purim, ſortiũ, ſeu vrnarũ, 14. die menſis Adar. ſeu 14. Mar-
tij [a]. μαρδοχαικὴ ἡμέρα, quo die Iudæi extra Suſam habitãtes, à cæde ciuium vim
parantium deſiſtentes, epulis & hilaritatibus ſeſe dederunt, læti propter
inſperatam conuerſionem extremi periculi in ſummam tranquillitatem [b],
Suntque hæc Iudęorum Bacchanalia. Quibus diebus legunt hiſtoriã Heſter,
vbi quoties fit mẽtio Amam, pugnis & malleis pulſant ſcamna in ſynagogis.
Habent etiam & aliud feſtum, quod illis dicitur, שמחת תורה ſchomacht
thorah, lætitia legis, in qua exultant Iudæi: quòd hoc die finitur lectio quin-
que librorum Moſis, & inchoatur denuò primus, legitúrque prima סדרה ſe-
dara: itaq; nocte ſinguli accendũt ſuos cereos lychnos, 23. tiſri, ſeu octobris [c].
Hócque ipſo die, Romæ Annæ perennæ feſtum geniale, quo coniuges cum
liberis, vt ait Ouidius [d],

Protinus errantes læti veſcuntur in agris,
Et celebrant largo ſéque diémque mero. Et rurſum,
— annóſque precantur,
Quot ſumunt cyathos, ad numerúmque bibunt.

11 Erat & feſtum Veneris, deguſtandis vinis inſtitutum, ſecundum occaſionem
12 quam refert Ouidius [e], & Plinius [f]. Erant quoque feriæ imperatæ, vel impe-
ratiuæ, quas conſules vel prætores pro arbitrio poteſtatis indicebant: núncq;
& indicuntur ab alijs iudicibus vel principibus, & vocantur repentinæ. Prin-
ceps tamen ſolus generales has repentinas indicere poteſt, non etiam infe-
riores [g]. Imperabantur vt plerunque ob euentum quendam populo, vt ſi ter-
ræ motus, vel ſpectrum aliquod apparuiſſet: quibus & addebantur ſupplica-
tiones publicæ, & orationes [h]. Et more Romano receptum erat, vt eſſet vnus
præfectus vrbis, qui ferijs celebrandis præeſſet: quod tamen officium inter-
miſſum eſt eo anno, quo ciuile bellum Cęſaris & Pompei cœpit, & apud prę-
tores poteſtas fuit [i]. Ob lætitiam publicam indictæ ſæpè feriæ, & poſteà ſæ-
pè annis ſequentibus vſurpatæ: vt inſignis dies factus 13. Martij, qui Hebræis
adar, ob inſignem victoriam Iudæ Machabęi, proſtrato exercitu Antiochi du-
ce Nicanore [k]. Et ſi res quędam fœliciter ſuccedat, indicuntur aliquando fe-
riæ [l], veluti cùm Iulius Cæſar viciſſet Cn. Pompeium in Hiſpania, triumphũ
Romæ egit, & feriæ quinquaginta dierum actæ [m]. Similiter diem, quo capta
fuit Alexandria ab Octauiano, feſtiuum eſſe ſtatuerunt Romani, & ab eo ſe-
quentium annorum numerandi initium ſumi [n]. Sic quia per decennium
tantùm, primum fuit decretum imperium Octauiano Auguſto poſt victori-
am triumuiratus, eóque elapſo per aliud decennium renouatum eſt & conti-
nuatum: inde poſteà Imperatores, etſi ad vitam ſubirent imperium, tamen
ſingulis decennijs pro imperij renouatione feſtum agebant. Quod & ſuo
tempore factum teſtatur Dion Caſſius [o]. Ferias quoq; indici extra ordinem
ob res proſperè geſtas, vel in honorem principis, & in his iudicia facta reſtitui
in integrum, tradit Vlpianus [p]. Et Imperator orientis Emanuel Comnenus
primum diem Maij ob memoriam Conſtantini & Helenæ, feſtũ eſſe voluit [q],
Proconſules quoque pro iucundo ſuo aduentu, dum in aliquam celebrem
peruenirent ciuitatem, vel caput ſuæ prouinciæ, ferias quæ ſecundum mores
& conſuetudinem, quæ retrò obtinuiſſent, dabant [r]. Ob luctum feriæ etiam
aliquando ſtatutæ: veluti Iudæi [s], ieiunium ſtrictiſſimè ſeruant, incedentes
nudis pedibus, & humi ſedentes, & cùm alias partes bibliorum recitant
continentes triſtem aliquam hiſtoriam, tum threnos hiſtoriæ ter perlegunt:
quia hoc die credant incenſam fuiſſe Hieroſolymam à Nabuchodonoſore,
13 & Tito [t]. Apud Romanos, nullum erat feſtum atratũ vel lugubre, nec planctus
ob raptos Deos, nec lamenta mulierum, qualia ſacra Græci faciunt, raptam
14 Proſerpinam, caſúſque Bacchi referentia, & id genus alia [v]. Priſcis tempo-
ribus antequam faſti à Cn. Flauio ſcriba, inuitis patribus in omnium notitiam

[a] 2. Machabęo. c. vlt.
[b] Eſter. c. 9.
[c] Paulus Eberus, in Calẽd. in 23. octo.
[d] Ouid. 3. Faſtor.
[e] Ouid 4. Faſtor.
[f] Plinius, lib. 18. cap. 29.
[g] La nullo iudice, l. 4. de ferijs C.
[h] vide Liuium lib. 3. decad. 4. & lib. 6. decad. 3.
[i] Dion Caſſi', li. 41. hiſtor. Romana.
[k] 2. Machabęo. c. fin. Ioſeph. lib. 12. de bello Iudaico c. 17.
[l] l. 1. C. de ferijs.
[m] Dion Caſſius, lib. 43. hiſtor.
[n] Dion Caſſius, li. 51. hiſtor.
[o] Dion Caſſius, libr. 53. hiſtor.
[p] Vlpian. l. ſed & ſi per prætorem. l. 6. § ſi feriæ, ex quib. cauſ. maio. lib. 4. P. tit. 6.
[q] lib. 2. conſtitutionum iuris orientalis, in conſtitut. 2. tit. περὶ ἀπραξίμων ἡμερῶν. ſeu de ferijs.
[r] Vlp. in l. ſi aliquã. l. 7 de offi. procoſ.
[s] in תשעה באב ſeu 9. Auguſti.
[t] Paul. Eber. in kalẽd. hiſtorico in 9. Auguſti.
[v] Dionyſ. Halicar. li. 2. antiquita. Romana.

prodeREntur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obſeruaret aſpectum, viſamque regi ſacrificulo enunciaret. Itaque ſacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id eſt, vocata in capitolium plebe iuxta curiam calabram, quæ caſa Romuli proxima eſt, quot numero dies à calendis ad nonas ſupereſſent pronunciabat. Quod poſt nouam lunam oporteret nonarum die populares, qui in agris eſſent, confluere in vrbem, accepturos cauſas feriarum à rege ſacrorum, ſciturósque quid eſſet eo menſe faciendum: vnde & quibuſdam nonæ dictæ putantur, quaſi initium obſeruationis, vt refert Macrobius [a]. Nunc etiam inter Catholicos, ſingulis diebus dominicis, curio vel eius vicarius, ex ſuggeſtu parochis calatis & congregatis, explicat, quæ feriæ in hebdomada vacationem ab operibus ſeruilibus habent: quæue in honorem Dei ſacratæ ſint.

Incipiebat menſis ex inſtitutione Romuli à noua luna, & ab eius apparitione 15
faſti & nefaſti dies declarati. Sicuti & apud Hebræos menſes lunares, & primus dies Neomeniæ ſeu Kalendarum, in quo proprium ſacrificium deſtinatum Deo erat [b], & vt Eccleſiaſticus ait [c] à luna ſignum diei feſti, & Ἕλληνες ἐν τῇ νουμηνίᾳ τοὺς θεοὺς σεβόμενοι, τὴν δευτέραν ἥρωσι καὶ δαίμοσιν ἀποδεδώκασι, vt ait Plutarch [d]. Et Græci in noua luna ſolebãt Deos venerari, in ſecunda die heroës & dæmonas. Feriandi vel colendi leges iam poſitæ ſunt. Nam & Deus dum 16
feſta ſancit [e], adiecit à quibus abſtinendũ ſit: *memento vt diem ſabbathi ſanctifices, ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, ſeptimo autem die ſabbathum domini Dei tui eſt: non facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena qui eſt intra portas tuas &c. Omnis qui fecerit opus in hac die, morietur: qui polluerit hoc, morte moriatur* [f]. Conqueritur & dominus [g], quod in hac die ſabbathi calcarent Iudæi torcularia, & onerarent aſinos, & imponerent vuas, ficus, & alia, & in ſabbatho venderent, emeréntue piſces & alia venalia. Explicant Rabini hoc præceptum [h], vt prohibeat fieri hoc die quicquid ad acquiſitionem panis aut veſtiũ pertinet, qualis agricultura, ſeminario, demeſſio, trituratio, ventilatio, commolitio, ſubagitatio, decoctio: detonſio lanæ, dealbatio, carptio, eploratio, &c. ſed his addunt alia vana, hoc die non ambulandum ſuper herbam, ne pedibus eam auellas: non conſcendendam arborem, nihil in ea ſuſpendendum, ne ramum aliquem frangas; non poma decerpenda, non tergendas veſtes vino vel oleo madefactas, non obſtruendum manu vas effundens vinũ, non ponendum pomum ante ignem, non lauandas manus, non venandum pulicem ſi ſaltet tantùm, ſecus ſi pungeret: pulices occidi non poſſe, pediculos poſſe, & alia ſimilia ſuperſtitioſiſſima, quæ Dominus noſter Ieſus Chriſtus exprobrat illis. Non reprobauit autem ſanctificationem ſabbathi, in cuius locum ſucceſſit dies dominicus colendus [i], ſed hypocriſim, & leuem illam ſuperſtitionem, Sic etiam & in alijs feſtiuis diebus, Deus ſtatuit eſſe abſtinendum ab operibus ſeruilibus, & à corporalibus & quæſtuariis artibus, & tunc affligendas animas, & offerenda holocauſta domino [k]. Et iure humano, mercatus & nun- 17
dinæ diebus feſtis Deo dicatis prohibentur: cui ſi quædam contraria obrepſerit conſuetudo, ea velut impia reiicienda eſt [l], cùm difficile ſit inter ementes & vendentes, non interuenire peccatum [m]. Atque in conſtitutionibus Caroli Magni, Aquiſgrani habitis, ſic ſtatutum, *Ne diebus dominicis opera ſeruilia fiant, non ruralia, non vineam colant, non campum arent, non fœnum ſecent, non ſepem ponant, non ſyluas extirpent, non arbores cadant, non petras, non domos extruant, non hortum colant, ne ad placita conueniant, non venationes exerceant. Fœminæ ne te-* 18
xant, ne capillent, non conſuant, nec acu picturas faciant, non lanam carpant, ne linum percutiant. Nec publicè veſtimenta lauent, non verueces tondeãt. Liceat autem, inquit, *tria carraria facere opera, ſcilicet hortalia carra, victualia, & ſi neceſſe ſit corpus ad ſepulchrum mortui ducere*. Pohibentur autem & opera ruſtica ſeruilia [n], vt liberius orationibus vacaturi ad eccleſiam perueniant. *Non licet*, inquit concilium Altiſſi-

[a] Macrobius, lib. 1. Saturnal. c. 15.

[b] Numerorum, c. 28.

[c] Eccleſiaſtici, c. 43.

[d] Plutarc. in Problemat.

[e] Exodi, c. 20. Deutero. 5.

[f] Exodi, 31.

[g] Eſdræ, c. fin.

[h] in lib. מצות ל״ת מעשה mitzoth, lotegnaſeh, id eſt, id eſt, præceptorũ negatiuorum, præcep. 65.

[i] ex eccleſiæ conſtitut. Archidiac. in can. ieiunia, de cõſecrat. diſt. 3.

[k] Leuit. c. 23.

[l] c. 1. de ferijs, & ibi Hoſtien. & Panormit.

[m] ca. qualitas, de pœnitent. diſtin. 5.

[n] ca. 1. & 2. 15. q. 4.

Altiſiodorenſe, *die dominico boues iungere, vel alia opera exercere* [a]. Sic & lites & iurgia tempore maximè feſtorum ad honorem Dei introductorum, quieſcunt [b]. Et ita intelligendam puto l. ſi feriatis l. 6. de ferijs & dilationibus.

19 Erant idcirco dicti dies nefaſti, quibus iuſtitium indicebatur, cùm non licebat lege agere, & præter illa verba tria effari efficaciter non poterant *do, dico, addico* [c]. Ouidius de diebus [d],

Ille nefaſtus erit, per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit, per quem lege licebit agi.

20 Atque nunc in feriis ob honorem Dei introductis ſolemnibus, neque etiam conſenſu partium iudicium fieri poteſt: & ſi fiat, nullum eſt, quamuis in feriis vindemiarum & meſſium conſenſus geſtum firmet [e]. Sicut & tempore feriarum repentinarum, ob geſtam rem fœliciter indictarum, appellare licetet [f]. Et ad comparendum die feriato, non tamen vt reſpondeatur die feriato [g], citatio in ius valet [h]. Die dominica potiſſimùm iudicialis omnis actus quieſcere debet, & tuti ſunt, veluti per inducias inter ſe litigantes, & fœderis interuallum, ceſsátque vox horrida præconis [i]. Et ita nec carcerari hoc die poſſint.

21 Imo tempus feriarum feſtorum dierum, pacem ſeu inducias inter hoſtes conſtituit, ſecundum ius aliquod [k]. Sicut & in ſolemni feſto Apollinis Thymbrei inter Troianos & Græcos, requies bellandi per inducias eſt interpoſita, vtroque exercitu ſacrificio inſiſtente [l]. Et abſtinebant à pugna Machabęi tẽpore Sabbathi ab initio, donec male id ceſſiſſe, vrgente hoſte experti ſunt [m]. Et narrat Dion Caſſius [n], Iudęos non fuiſſe auſos bellare contra Pompeium, templum defendentes Hieroſolymitanum, & ideò ex-

22 pugnatum ab eo, aliter verò nunquam expugnandum. Plures & de violatis templis apud Athenienſes capite damnati ſunt. Sic Euandrum violaſſe myſteria populi capitis præiudicio ſtatutum eſt, deferente eum Therpienſe Menippo homine Care, quòd Menippum à ſe actione mercatoria damnatũ, cùm prius, vt aiebat, apprehẽdere potuiſſet nuſquam, in myſterijs hominem nactus arripuit, & ob hoc condemnatus, nullius alterius criminis reus, vt ait Demoſthenes [o] qui & Ctheſiclem damnatum ea de violatione alterius generis ſcribit [p].

23 Cæterùm duo capita efficere poſſunt, vt vetita permittantur, neceſſitatis inquam, & pietatis. Neceſſitas facit licitum, quod alioquin fieret illicitum, & ſic pugnarunt iuſtè inuaſi Machabęi [q]. Sic licet halecia tempore feſtorum, dum occurrunt piſcari [r]: & vrgente & ſæuiente tempeſtate, maturos fructus alioquin conſumendos, colligere: licet & experiri actionibus quæ alioquin perituræ ſunt, ad conteſtationem vſque [s]: petere miſſiones in poſſeſſionem ventris nomine, rei ſeruandæ cauſa, legatorum, fideicõmiſſorum: petere alimenta: hæc enim ad neceſſitatis cauſam pertinent [t], ſingulari iure & receptum, ob publicam fidem & neceſſitatem, vt in eum qui quid nundinarum nomine acceperit aduerſus cõmunem vtilitatẽ, omni tempore ius dicatur [v] & in latrones, & quietẽ publicã turbantes [x]. Eò forſan pertinẽt, ſi benè examinentur, quæ licere dixit Virgilius [y] facere per ferias agricolis.

Sunt enim quæ feſtis exercere diebus
Fas & iura ſinunt, riuos deducere nulla
Religio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias auibus moliri: incendere vepres,
Balantúmque gregem fluuio merſare ſalubri,

Secundum etiam Columellam [z], ferijs, ritus maiorum etiam permittit ruſticis hæc, *far pinſere faſces incidere, candelas ſebare, vineam conductam colere, piſcinas, lacus, foſſas veteres tergere, & purgare, prata ſicilire, ſtercora æquare, fœnum in tabulata componere, fructus oliueti conductos cogere, mala, pira, ficus pandere, caſeum facere, arbores ſcrendi cauſa collo vel mulo clitellario adferre, ſed iuncto aduehere non permittitur, nec apportata ferre, neque terram aperire, neque arborem collucare, ſed nec ſementem quidem adminiſtrare, niſi prius Catulo feceris: nec*

fœnum

[a] concil. Altiſiodorenſi, ca. 16.
[b] l. 2. & 3. & l. omnes dies, & l. fin. C. de ferijs.
[c] Varro, 5. de ling. Latin.
[d] Ouid. 1. Faſtorum.
[e] c. fin. de ferijs.
[f] l. 1. C. de ferijs.
[g] l. 1. de ferijs, in P.
[h] vide late, de hoc gl. in ca. fin 15. q. 4. & Angel. Clauaſ. in ſumma, in verbo feriæ, num. 37.
[i] l. fin § fin. C. de ferijs.
[k] c. 1. de treuga & pac. lib. 1. decret. tit. 34.
[l] Dictys Cretẽſ. lib. 4. de Bello Troiano.
[m] 1. Machab. cap. 2.
[n] Dion Caſſius, libr. 37. Hiſtor.
[o] Demoſth. contra Mydiam.
[p] ead. oratio.
[q] 1. Machab. 2. cap. quod non eſt licitum, de reg. iur. ca. ſi nulla, 23. q. 8.
[r] c. licet, de ferijs.
[s] l. 1. §. fin. & l. 3. de ferijs.
[t] l. 2. eod.
[v] l. 3. de ferijs in P. § fin.
[x] l. prouinciarum, C. de ferijs. l. 3. C. de epiſcop. audien.
[y] Virgil. in Georg.
[z] Columella, lib. 2. de re ruſti. c. fin.

fœnum ſecare, aut vincire, aut vehere. Ac nec vindimiam quidem cogi per religiones pontificum ferijs licet, nec oues tondere, niſi catulo feceris: defrutum quoque facere, ac defrutare vinum, licet: vuas, itémque oliuas conditui legere licet. Pellibus oues veſtiri non licet: in horto quicquid olerum cauſa facias, omne licet. Ferijs publicis hominem mortuum ſepelire non licet. Marcus Portius Cato, mulis, equis, aſinis, nullas ferias eſſe dixit. Idémque boues permittit coniungere lignorum & frumentorum aduehendorum cauſa. Nos apud pontifices legimus, ferijs tantum denicalibus mulos iungere non licere, 24
cæteris licere: Denicales, inquit Feſtus, *feriæ colebantur, quando hominis mortui cauſa familia purgabatur: erántque feriæ priuatæ, vt feralia: & parentalia, publica.* Feralia porrò officia, quæ inferis defunctíſque exhibentur [a]. Hæc tamen omnia, quæ ex Columella recitauimus, hodiè non licet in ſacris ferijs, nec in interciſis 25
dieb[b], niſi ſacris peractis, & neceſſitate vrgēte, atq; diſpenſatione: quadā neq; vir ille in veteri teſtamēto, qui ſabbatho ad ligna colligēda exierat, immunis à morte fuit [c], Nec poteſt homo vllam cōmutationem dare pro anima ſua [d], cui intentus maximè his diebus eſſe debet: nec prodeſt vniuerſum mundū lucrari, & animæ ſuæ detrimentū pati [e]. Anima plus, quā eſca, & corpus [f]. Verumtamen & mos regionis hîc ſequendus eſt [f], cùm propter ſcandalum, tum etiam, quia ſacris peractis, quædam alicubi licent, quæ alibi vetantur.
Imò & aliquando, prout animaduertunt Epiſcopi cum clero & populo, ex 26
faſtis aliqua feſta expunguntur, ſi nimia ſit copia, vt operandi ſit facultas. Sic Claudius Cæſar 4. conſul, multas ferias, multa ſacrificia abrogauit: nam maior anni pars his abſumebatur, non ſine magno Reipub. detrimento, vt ſcribit Dion Caſſius [g]. Pietatis cauſa diſpenſat etiam obſeruationem nefaſtorum dierum [h], qualia ſunt ea etiam, quæ ad tutelæ vel curatelæ cauſas pertinent, ad orphanos pauperes [i]. Sunt & pia opera hoc tempore potiſſimùm 27
obſeruanda, quod deputatur diebus feſtiuis ad honorē Dei [k], ſacræ liturgiæ audiendæ, integræ [l], & ſacræ conciones [m]. Abijciendæ à Chriſtianis feſtiuitatibus comeſſationes, ebrietates, vt explicat D. Ambroſ.[n] & D. Chryſoſt.[o]. Abijciendæ choreæ[p], laruæ, theatrales ioci, & reliqua, quæ prohibet conciliū Baſilienſe[q]: cauendúmue, ne cum paganis & gentilibus feſtiuos dies eorum colamus[r]. Suſtulit Lucas Conſtantinopolitanus Patriarcha, quæ aliquando fiebant in ſanctorum notariorum (vt puto Euangeliſtarum) feſto in oriente à notarijs pueros docentibus, cum ſcenicis perſonis forum obeuntibus[s]. Prohibitum fuit in concilio Turonenſi, ne ſecundum errorem 28
antiquum quiſpiam coleret calendas Ianuarij [t]. Et ex concilio Antiſiodorenſi ſub pontifice ſum. Deus dedit, anno domini 613. non licet calendis illis vecola aut ceruolo, vt ipſe loquitur, facere, vel ſtrenas diabolicas obſeruare, ſed in ipſo die omnia beneficia tribuere quiſque iubetur, vt in cæteris alijs diebus [v]. *Si quis,* inquit Zacharias Papa, *calendas Ianuarij ritu paganorū colere, vel aliquid plus noui fecerit propter nouum annum, aut menſas cum lampadibus & epulis in domibus præparare, aut per vicos aut plateas cantores & choros ducere præſumpſerit, anathema ſit* [x]. Solebant enim veteres Ethnici ſtrenas calendis Ianuarij dare 29
inaugurandi anni cauſa, quas & accepit Octauius Cæſar, & recuſauit Tyberius [y], qui & prohibuit ne commercium ſtrenarum vltra calendas Ianuarias exerceretur [z]. Caligula autem edixit, ſtrenas ineunte anno ſe recepturum: ſtetítque in veſtibulo ædium calendis Ianuarijs ad captandas ſtipes [a].

- a vide Ouidium, 2. Faſtorum.
- b Numero. 15.
- c Matthæi c. 16.
- d Matthæi, 16. D. Lucæ, 9.
- e Matthæi, c. 6 l. ſancimus, C. de epiſcop. & cleric.
- f ca. vtinam, 76. diſtinct.
- g Dion Caſsius, lib. 51. Hiſtor. Romanæ.
- h cap. conqueſtus, de ferijs, can. in ſumma, 15 q. 4.
- i l. 2. de ferijs in F.
- k ca. nullus, 44. diſt. ca. ieiunia, de conſecr. diſtin. 3.
- l ca. omnes fideles, & ca. miſſas, de cōſecrat. diſtin. 1.
- m can. ſacerdotes, de conſecrat. diſtin. 1.
- n D. Ambroſ. tomo 4. operum, libro de Elia c. 17. & epiſto. ad Euſtachium de acceptis munuſculis, ca. comeſſationis, 44. diſtinct.
- o D. Chryſoſto. tomo 3. homil. 1. in 1. Geneſ.
- p ca. irreligioſa, de conſecr. diſtinct. 3.
- q tit. de ſpectaculis, in eccleſia non faciendis, in pragmati. ſanctio. in ca. cū decorum, de vit. & honeſt. cleric.
- r in Laodicenſi concilio can. 39. vide can. non oportet, 28. diſtin.
- s lib. 2. iuris Orienta: in eius ſanctionibus, tit. de ferijs notatio.
- t concil. Turonenſi, 2. c. 16.
- v conci. Antiſiodor. cap. 1.
- x can. ſi quis, 26. q. 7.
- y Dion Caſſius, libr. 57.
- z Sueto. in Tyberio, c. 34.
- a Suetonius, in Caligu. c. 42.

De vigilijs Eccleſiaſticis. Cap. 17.

1 *Feria ſacra ieiunij & vigiliis præcedentibus excepta.*
2 *Vigiliæ feſtorum quare dicantur, & de vigilijs Chriſtianorum.*
3 *Sacra nocturna paganorum.*

Quia

1 QVia feriæ feſtiuæ & venerationes ſanctorum, eorúmque memoriæ, ad beneficia Dei mente repetenda, & ad gratiam promerendam & impetrandam inſtitutæ etiam ſunt, expedire viſum eſt eaſdem, potiſſimùm maiores, cum aliquibus piis actionibus excipere, & mentes aliqua præcedente præparatione expurgare. Quod & vigiliis & ieiuniis, eccleſia ab omni ætate catholica perfecit: ideò & ferias quoque, ieiuniorum dies dixit, ſecundam, quartam, & ſextam hebdomadæ diem [a]. Veſpera præcedens diei

2 feſtiui venerationem, vigilia dicitur: quia olim Chriſtiani ob cultum ſolemnitatis in orationibus pernoctabant [b]. Quemadmodum etiam hodie in vigilia natiuitatis dominicæ. Docet & vigilias obſeruatas in templis martyrum recurrentibus annuis eorum ſolemnitatibus Baſilius Magnus [c], dum inquit, πάλαι προκαταλαβόντες τὸν ἱερὸν τοῦτον τῶν μαρτύρων σηκὸν, ἐκ μέσης νυκτὸς τὸν θεὸν τῶν μαρτύρων διὰ τῶν ὕμνων ἐξιλεούμενοι, διεκαρτερήσατε μέχρι τῆς σήμερον, τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν ἀναμένοντες. ὑμῖν μὲν οὖν καὶ ὕπνου, καὶ ἀναπαύσεως τὴν εἰς τοὺς μάρτυρας τιμὴν, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ λατρείαν προτιμῶσιν ἕτοιμος ὁ μισθὸς, i. *iam inde ex media nocte venientes ad ſacrum martyrum templum, Deum ipſum martyrum per hymnos laudantes, ſuſtinuiſtis vſque ad hanc diem, noſtrum aduentum expectantes. Vobis quidem igitur, & ſomni & quietis, quæ in honorem martyrum, & Dei adorationem impendiſtis præſto eſt merces.* Atque idem Baſilius alibi [d], hanc formulam vigilandi, & antelucano tempore ſurgendi & eundi ad eccleſias, & inibi pſallendi, communem fuiſſe & obſeruatam tradit Aegyptijs, Lybijs, Thebeis, Paleſtinis, Arabibus, Phœnicibus, Syrijs, & ijs qui ad Eufratē habitant. Nec tantùm feruente fide in feſtis martyrum hoc fiebat, ſed etiam quotidie in eccleſia primitiua, cuius veſtigia adhuc in benè ordinatis monaſterijs, & alijs eccleſiis collegiatis manent: & in hoc à priſca puritate & religione deflectimus, quòd anteà omnes catholici, laici, & clerici antelucanis precibus adeſſent, hodiè vix etiam clerici. Huius & teſtis eſt, omni exceptione maior, Plinius Nouocomenſis [e], qui de Chriſtianis ſcribens ad Traianum, ait: *Affirmabant autem* (ſcilicet Chriſtiani) *hanc fuiſſe ſummam, vel culpæ ſuæ, vel erroris, quòd eſſent ſoliti ſtato die ante lucem conuenire, carménque Chriſto quaſi Deo dicere ſecum inuicem, ſéque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere: ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depoſitum appellati abnegarent: quibus peractis morem ſibi diſcedendi fuiſſe, rurſúmque coëundi ad capiendum cibum, promiſcuum tamē & innoxium &c.* In Carthaginenſi concilio 4 [f]. *Clericus qui abſque corpuſculi ſui inæqualitate vigilijs deeſt, ſtipendys priuatus excommunicetur.* In concilio Antiſiodorenſi [g], *non licet in vigilia paſchæ, ante horam ſecundam noctis, vigiliam expedire: quia in illa nocte non licet bibere, nec in natali domini, nec in reliquis ſolemnitatibus.* Et rurſum, *non licet compenſas in domibus proprijs, nec vigilias in feſtiuitates ſanctorum facere, nec inter ſentes aut arbores ſacriuas, vel ad fontes vota exſoluere: ſed quicunque votum habuerit, in eccleſia vigilet, & matricula ipſum votum aut pauperibus reddat &c.* Et Cyrillus Hieroſolymitanus [h], *nocte ad ſapientiam nihil commodius, hac enim perſæpe de Deo cogitamus, lectioni, contemplationi diuinarum ſcripturarum vacamus, pſallitur, oratur.*

3 Erant & apud Ethnicos ſacra quædam nocturna, quæ defendit à ſuſpicione turpitudinis Dionyſius apud Euripidem [i],

Pentheus, τὰ δ' ἱερὰ νύκτωρ, ἢ μεθ' ἡμέραν τελεῖς;
Dionyſius, νύκτωρ τὰ πολλά: σεμνότητ' ἔχει σκότος.
Pentheus, τοῦτ' εἰς γυναῖκας δόλιον ἐστι, καὶ σαθρόν.
Dionyſius, κἂν ἡμέρᾳ τόγ' αἰσχρὸν ἐξεύροι τις ἄν, id eſt,
Pen. *Noctúne an interdiu hæc ſacra (id eſt orgia) peragis?*
Diony. *Noctu plerunque: habent religionem tenebræ,*
Pen. *Hoc in mulieres doloſum, & vitio obnoxium.*
Diony. *Quin & in die quis inueniat turpitudinem.*

Cùm tempore Neronis eſſet ortum incendium, matronæ Romanorum etiam

[a] ca. presbyter, 82 diſtin. ca. de illis, 11. q. 3 ... can. qui compulſus, 22. q. 5. ca. ieiunia, de cōſecra. d. ſtin. 3.
[b] ca. noſtr, 76. diſtin.
[c] Baſilius Magnus in Pſal. 114.
[d] Baſil. Mag. epiſto. 63. clericis eccleſiæ Neocæſarienſis.
[e] Plinius, lib. 10. epiſtol. de Traiano ad Chriſtianos.
[f] concil. Carthagin. 4. c. 49.
[g] concil. Antiſiodoren. ca. 11. fuit celebratum ſub papa qui Deuſdedit, anno domini 613.
[h] Cyrill. Hieroſolymit. cathechæ. 9. illuminat.
[i] Euripid. in Bacchijs act. 2.

etiam gentiles, ad placandos Deos ſuos, & propitiarunt Iunonem, lectiſternia & peruigilia obſeruauere fœminæ; quibus mariti erant, vt author Cornelius Tacitus [a].

a Cornelius Tacitus lib. 11. annal.

De obſeruatione ieiuniorum. Cap. 18.

Lib. 3. Decretal. tit. 46.

1 Ieiunium generaliter quid.
2 Ieiunij diuiſio, in profanum, & ſacrum, & quæ illa,
3 De vſu & abuſu ciborum.
4 Ieiunium profanum, aliud naturale, aliud morale, & quæ illa.
5 Ieiunium ſacrum, vel corporale, vel ſpiritale. Corporale, pœnitentiale, vel eccleſiaſticum &c.
6 Abſtinentia ſola aliud, quàm ieiunium.
7 Sabbatho ieiunare aliquando prohibitum, & in dominico.
8 Abſtinentia à carnibus inſtituta rationes.
9.12. Dies ieiunijs qui aſſignati, & de quadrageſima.
10 Quibus diebus non ieiunatur.
11.13. De modo ieiunandi, & à quibus abſtinendum.
14 De tempore edendi in die ieiunij.
15 Quæ perſonæ, & quando ieiunare teneantur. Item de ieiunijs, quæ de præcepto, aut de concilio ſunt.
16 Quæ excuſant à ieiunio, quod de præcepto eſt.

POST vigiliarum & feſtorum tractationem, & cognita inſti- 1
tutione eorum: operæ pretium duxi, & de ieiuniis tractare.
Ieiunium generaliter eſt, abſtinentia à cibo, vel dies, in quo
abſtinetur: vnde & per tranſlationem, ieiuni dicuntur ab his,
quæ non guſtarunt: quibus contrarij ſaturi, qui copiam habẽt,
nec illis indigent. Et proinde in vniuerſum tot poſſent con-
ſtitui ſpecies ieiunij, quot abſtinentiæ & priuationis. Cæterùm nos diuide- 2
mus primùm ieiunium, in profanum & ſacrum: profanum, quando alia ra-
tione quis ieiunat, quàm vt conſulat animæ. Sic ieiunare dicitur, & qui non
comedit, & adhuc qui comedere non poteſt, vel non habet quod comedat,
vel qui diæta morbum corpore expellere nititur. Quæ ieiunia per ſe meri-
toria non ſunt ad ſalutem animæ, nec ad iram Dei placandam. Eſt enim ede-
re & bibere, actus naturalis ad reparationẽ corporis huius quotidie pereun-
b l. proponebatur, de iudic. in P. — tis [b]. Et eſcæ per ſe, vſu adiaphoræ, bonæ in ſubſtantia qua creata ſunt: *vidit*
c Geneſ. 1. — *enim Deus omnia quæ fecerat, & erant valde bona* [c]: Sed nec eſca per ſe nos com-
d 1. Corinth. 8. — mendat Deo [d]. Et regnum Dei non eſt eſca & potus: nec quod intrat pes os,
e Matthæi, 15. — ſecundum ſe, coinquinat hominem, vel non lotis manibus manducare [e],
ſed intentio, & quod malum ex corde exit. Et abuſus rerum & eſcarum, pec- 3
catum habent: dicitur autem quis abuti, quando contra prohibitionem vti-
tur. Prohibitio tamen malum vſum, non malam rem facit: veluti arbor vitæ
ſcientiæ boni & mali, bona per ſe & optima, at prohibitio non comedendi,
comedenti mortiferam fecit: quia ibi contemptus, & inobedientia, & tranſ-
f Geneſ. c. 2. & 3. — greſſio præcepti [f]. Ieiunium idcirco profanum, & ad naturam, & ad virtutẽ, 4
& ad ſalutem pertinere poteſt: itaque erit ſalubre corpori naturale, & mora-
le ſalutare eſt, quod virtutis & corporis cauſa indicitur: naturale dum quis
ſemper non guſtat nec edit, nec omnia, nec omni tempore, vel nullo, vt dum
D. Petrus dicebat Deo, ſe nunquam immundum ediſſe, ideò nec ſerpentes,
nec

nec bufones, aliáue reptilia ſibi viſione oblata, manducaturum [a]. Nerua
conſuetudinem Tiberij Cæſaris non ferens, abſtinentia vitam finiuit [b]. Mo-
rale eſt, cùm quis ratione virtutis, temperantiam ſequutus, ſobriè viuit, neq;
comeſſationibus ſe ingurgitat: eſtq; morale diſcreta & moderata refe-
5 ctio [c]. Ieiunium ſacrum eſt, vel ſpirituale vel corporale: & corporale, vel
pœnitentiale, vel eccleſiaſticum. Spirituale eſt, à peccatis abſtinere, quod
debet ſeruari omnibus diebus; & hoc præſtantius ieiunium, diſſoluere col-
ligationes à peccatis [d]. Et ad hoc omnia alia ieiunia nos dirigunt, vt abſti-
neamus ab illicitis [e]. Sic Gregorius Nicæus [f], eſt ieiunij & abſtinẽtiæ genus,
quod à corpore & materia ſeiunctum eſt: cúmque animam dumtaxat reſpi-
ciat, ea re perficitur, vt à vitijs temperemus. Atque huius ieiunij gratia etiam
illud inductum eſt, vt à vitijs abſtineamus. Et ideo ieiunandum docet &
corpore & vitijs, vt effectum ieiunium habeat legitimũ: nam Iudas ieiunauit
& corpore, non tamen à vitijs: Et Spiritus mali ieiunant ab eſcis, attamen
iniquiſſimi: ieiunarunt & Iudæi Chriſtum crucifigentes: Hócque ieiunium
improbat Eſaias [g]. Ieiunium corporale ſacrum, eſt abſtinentia à rebus co-
meſtibilibus ob diuinam reuerentiam ad carnis macerationem completa.
Ieiunamus, inquit Cyrillus Hieroſolymitanus [h], *à vino & carnibus abſtinentes,
non quòd hæc tanquam abominationes oderimus, ſed quòd præmium expectamus, vt
ſenſibilia deſpicientes, ſpirituali deinceps & intellectuali menſa fruamur: & nunc ſemi-
nantes in lachrimis, vt in futuro ſeculo in exultatione metamus*. Iubebant & theolo-
gi paganorum, antequam ad ſuos Deos accederent, & myſteria cacodæmo-
num tentarent, animam abſtinentia animalium & ieiunijs purgare [i]. Pœni-
tentiale corporale ieiunium eſt, quod ad humiliationem animæ pertinet, &
ad placandam iram Dei ob peccata commiſſa. Sic filii Iſraël pugnaturi con-
tra Philiſteos, ieiunarunt in die illa, atque dixerunt, *ibi peccauimus domine*, [k].
Ieiunauit Dauid propter infirmitatem filii ſui paruuli [l]. Et audita prophetæ
comminatione ieiunauit Achab rex Samariæ, & dormiuit in ſacco [m]. Et
Dauid ait: *humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in ſinu meo conuerte-
tur* [n]. Sic prædicente Iona ſubuerſionem Niniuæ [o], Niniuitæ crediderunt
domino, & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis à maiore vſque ad
minorem. Factúmque edictum à rege, vt homines, & iumenta, & boues, &
pecora non guſtarent quicquam, nec paſcerentur, nec biberent, operirentur
ſaccis, & clamarent ad dominũ in fortitudine, &c. Et ita pœnitentiam agen-
tes obtinuerunt ſententiæ dilationem ſeu retractationem [p]. De hoc Iohel
meminit, dum ait, *conuertimini*, inquit dominus, *ad me in toto corde veſtro, in ieiu-
nio, fletu, & planctu* [q]. Et ita qui exomologeſes audiunt & iudicant, ſacerdotes
confitentibus ieiunia iniungunt pœnitentiæ cauſa [r]. Solent dæmones peio-
res oratione & ieiunio edomari [s]. Ieiunium vulnera curat delinquentis, &
curatos ſanctificat [t]: ſatisfacit pro commiſſis [v] & à viuentibus factum, poteſt
prodeſſe mortuis [x]. Ieiunium eccleſiaſticum, eſt abſtinentia carnium &
aliorum, quæ indicitur ab eccleſia, certis & ſtatis diebus facienda, cum vnica
6 tantùm cibi ſumptione moderata [y], & ſine neceſſitate nõ violanda [z]. Abſti-
nentia carniũ genus eſt, quæ & ſine ieiunio eſt, vt in diebus veneris & ſabba-
thi abſtinetur à carnibus, & tamen ieiunium non eſt, nam bis comedere licet
& pluries, dummodo abſtineatur à carnibus, excepto die Natali domini, qui
ſi incidat in ſextam feriam quam vocant diem veneris, vel ſeptimam, quam
ſabbathum habet diſpenſationem carnes comedendi [a]: niſi voto à carnibus
7 abſtineat quis. Ieiunare ſabbatho, aliquando permiſſum non fuit: nam &
D. Ignatius ait, *quicunque dominicam aut ſabbathum ieiunauerit, præter vnum ſabba-
thum Paſchæ, ipſe eſt Chriſti interfector* [b]: quod & prohibitum in canone, apoſtol [c].
Moſcouitæ etiam ſeu Rutheni, in ea adhuc ſunt opinione, ſabbathi ieiunare,
eſſe obſeruare ſabbathum contra legem Dei [d]. Veruntamen hîc eccleſiæ
rigor maior fuit aliquando, nam in cõcilio Elibertino Hiſpaniæ celebrato [e],
circa Syluestri papæ primi tempora, ſtatutum his verbis: *errorem placuit corrigi*,

a Actuum 10. & 11.
b Dion Caſſius, lib. 58.
c ca. non dico, & ca. ſit tibi, de conſecra. diſtin. 5. D. Auguſti. lib. 2. quæſtio. euangel. c. 18.
d Eſaiæ, 58.
e can. ieiunium, de conſecra. diſtin. 5.
f Grego. Nicæus, orat. 1. de pauper. amandis.
g Eſai. c. 58.
h Cyrillus Hieroſ. catech. illuminat. 4.
i Porphyr. lib. 2. de abſtinen. animal.
k 1. Reg. c. 7.
l 2. Reg. 12.
m 3. Reg. 21.
n Pſal. 34.
o Ionæ, c. 3.
p vide can. vnuſquiſque, ca. incommutabilis, ca. non ſemper, 22. q. 4.
q Iohel, c. 2.
r vt in ca. presbyter, 72. diſt. cum ſimilib.
s vide Baſil. ſermo de ieiunio 1. & 2. & late de vtilitate ieiunij differentẽ.
t ca. ſicut tibi, de cõſec. diſt. 5.
v ca. igitur, 76. diſt.
x can. animæ, 13. q. 2.
y ca. de eſu, de conſecra. diſt. 5. ca. denique, 4. diſtinct.
z ca. ieiunia in eccleſia, de conſecrat. diſtin. 5.
a in c. fin. de obſeruat. ieiunor. can. quia dies, de cõſecrat. diſt. 5. ca. obſeruanda, 76. diſt.
b D. Ignat. epiſto. 2. ad Philippen.
c 65.
d Sigiſmundus liber Baro, in commentarijs de rebus Moſcouiticis.
e concil. Elibert. ca. 26.

vt omni ſabbathi die ieiunium ſuper poſitionem celebremus: Et rurſum Innocen-
tius primus ſum. pont. decreuit [a], quòd ritè omni ſabbatho ieiunetur: quia
feria ſexta, & ſabbathũ, ambo dies triſtitiã apoſtolis, vel his qui Chriſtũ ſecuti
ſunt, indixerunt, qui die dominico exhilarati non ſolùm ipſum feſtiuiſſimum
eſſe voluerunt, verùm etiam per omnes hebdomadas frequentandum eſſe
duxerunt. Excepti ſunt tamen dies ſabbathi in quadrageſima, ſecundum
tenorem concil. Conſtantinopol. 6. [b], In quo ſic ſtatuitur, *quoniam intellexi-
mus in Romanorum ciuitate in ſanctis quadrageſimæ diebus in eius ſabbathis ieiuna-
ri præter eccleſiæ traditam conſuetudinem, ſanctæ Synodo viſum eſt, vt in Romanorum
eccleſia Canon inconcuſſè obtineat, qui dicit, Si quis clericus inuentus fuerit in ſancto Do-
minico vel ſabbatho ieiunans, præter vnum & ſolum, deponatur: ſi autem laicus, ſegre-
getur.* Recepta iſta abſtinentiæ à carnibus inſtitutio, tum potiſſimum vt ani- 8
ma, à carnalibus cibis abſtinente corpore, ſit expeditior, vt etiam docet 4.
libris Porphyrius, De abſtinẽtia animalium, & alij ſupra notati, tum etiam ad
politiam humanam componendam vt alternatis piſcium & carnium vicibus
& animalia terreſtria creſcant, & aquatilia inutilia non ſint: dehinc vt voraci-
tas cohibeatur, aduerſum quam, vt ſuo tempore regnantem D. Paulus ſcri-
bit, dicens [c], *καλὸν γὰρ χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ
περιπατήσαντες, i. bonum eſt gratia ſtabilire cor non eſcis, in quibus ambulantes non pro-
fecerunt.* Dies ſtati & ieiuniis ab eccleſia ſtabiliti ſunt, quadrageſima, quatuor, vt 9
dicimus, tempora, vigiliæ feſtiuitatum, quæ in faſtis ſeu in calendarijs eccle-
ſiaſticis notantur ſecundum iuris præſcripta [d], & conſuetudinem cuiuſque
eccleſiæ [e]. Quadrageſima, eſt veluti decima Deo conſecrata omnium die-
rum totius anni, quo Deus nobis vita & gratia ſua frui, ſua ineffabili miſeri-
cordia permiſit, ideò diligenter eius ieiunium ſeruandum [f]. In quadrageſi-
ma 42. dies ſunt: ſubtrahe ſex dies dominicos, quibus non ieiunatur, rema-
nent 36. dies, quibus ieiunatur, qui pro decima 365. dierum, qui annum per-
ficiunt. Adduntur autem his 36. diebus quatuor dies, qui dominicam qua-
drageſimæ præcedunt, vt impleatur ſacer quadragenarius numerus, quem
ſuo ieiunio Dominus noſter Ieſus Chriſtus conſecrauit [g]. D. Ambroſius hos
quadraginta manſionibus, quas fugientes Pharaonem fecerant in deſerto
Iſraëlitæ, comparat: noſtráque caſtra quadrageſimã eſſe perpulchrè docet [h],
& eam indictam à domino, qui eam ieiunauit: & graue peccatum eam non
ieiunare. D. Auguſtinus [i], quadrageſimam quoque & numerum quadrage-
narium non eſſe ab hominibus conſtitutum, ſed diuinitus conſecratũ, aſſerit
nec terrena cogitatione inuentũ, ſed cœleſti maieſtate præceptum, non tam
præceptum ſacerdotum, quàm Dei. D. Hieronymus quadrageſimam quoque
ex inſtitutione apoſtolorum eſſe teſtatur [k]. Apud Clementem [l], ſanctio hæc
apoſtolica eſt, *vobis ieiunium quadrageſimæ, continens memoriam legiſlationis & con-
uerſationis domini, celebretur hoc ieiunium ante ieiunium paſchæ, quod incipiens à ſe-
cunda ſabbathi deſinat in paraſceuem: poſt quos dies, ſoluto ieiunio, aggredimini ſanctam
paſchæ hebdomadam: ieiunantes in ea omnes cum timore & tremore, orantes per eos dies
pro ijs qui pereunt, &c.* D. Ignatius [m] ad Philippenſes, *quadrageſimam nolite pro
nihilo habere, imitationẽ enim continet conuerſationis Dei: hebdomadam paſſionis etiam
nolite deſpicere: quarta verò & ſexta feria ieiunate, reliquias pauperibus porrigentes.* In
hac eſſe abſtinendum à carnibus & iis quæ trahunt ex illis originem, vt à
lacticinijs & ouis placuit [n]. Alia ieiunia in quatuor anni temporibus inue-
niuntur decreta [o]. Erat & apud Hebræos ieiunium quarti, ieiunium quinti,
& ieiunium ſeptimi, & ieiunium decimi menſis [p]. Sunt & dies tres rogatio-
num in aſcenſione domini [q]. Nec in cœna domini ſoluendum eſt ieiuni-
um [r]. Ieiunandum in quinquageſima, & aduentu, maximè clericis & presby-
teris [s]. Non ieiunatur die dominico, ne ſequamur errores paganorum [t]. 10
Nec à tempore paſcali, vſque ad penthecoſtem [v]: etſi ieiunantes illo tẽpore
ob deuotionẽ arguendi nõ ſint [x]. Item ſi vigilia alicuius feſti in diem domi-
nicam

a in decretis Innocent. 1. can. 4. & in ca. ſabbatho, de cõſecrat. diſtin. 3.
b concil. Conſtantinopol. 6. ca. 55.
c ad Hebr. c. fin.
d in cap. 2. de obſeruat. ieiunor.
e cap. quieſcant. §. 1. de verb. ſignif. ca. illa, 12. diſtin.
f in ca. ſtatuimus, cũ 2. ſeq. 76. diſt. can. ſolent. de conſecr. diſt. 5. ca. ieiunium, & ca. quadrageſima, de conſecr. diſtin. 5.
g ca. quadrageſima, de conſecra. diſt. 5.
h D. Ambroſ. tomo 3. ſermo. 25. & ſermo. 34.
i D. Auguſti. tomo 3. ſermo. 36.
k D. Hierony. epiſto. ad Marcellum, aduerſus Mõtanum, tomo 2. oper.
l Clemens, lib. 5. cõſtitu. apoſtol. c. 13. & 14. & 18. & 20.
m D. Ignat. epiſto. 3. ad Philipp.
n ca. denique, 4. diſt.
o vide in can. ſtatuimus, 76. diſt. & ca. 1. 2. 3. 4. eod.
p Zachar. c. 8. & in ca. ieiunium, 76. diſtinct.
q ca. rogationes, de conſecr. diſtin. 3.
r can. non liceat, & ſeq. de conſecr. diſtin. 3.
s Hoſtienſis in Summa de obſeruatio. ieiunior. § quando ieiunandum, verſi. quid de aduentu, c. cõcilium, de obſeruat. ieiunior.
t ca. ſi quis tanquã, & can. ſi quis presbyter, ca. ieiuniũ, 76. diſtin. ca. ieiuniũ, & can. ne quis, de conſecra. diſt. 3.
v ca. ieiunium, §. ſi autem, 76. diſtin.
x ca. paſſi, & can. vtinam, 76. diſtin.

11 nicam incidat,non eſt tunc ieiunandum,ſed ſabbatho præcedente [a]. Modus
ieiunãdi ex rebus ipſis,quibus abſtinetur,ex tẽpore & perſonis elicitur. Gene
ralis quippè regula eſt, vt diximus,in diebus ieiunij abſtinẽdũ eſſe à carnibus:
& vltrà,in quadrageſima ab ijs quæ à carne originem habent. Verùm & cum
iſtis moderantia cibi permiſſi etiam eſt adhibenda [b]. Ideo & à magnis piſci-
bus,& à cibis laſciuiæ, & potibus abſtinendum eſt hoc ieiunij tempore [c]. In
religione Palmariç,nuper in nouo orbe detecto,inuenti ſunt incolę auguſto,
ſeptembríque menſe quinque ac triginta dięs abſtinere, non modo à carni-
bus,quas aſſequuntur optimas,ſed & à piſcibus,& alia re,quæ ſanguinem nu-
triat,hortenſibus & leguminibus illos dies peragentes [d]. Hilarion heremita
in vaſta & terribili ſolicitudine degens, quindecim tantùm caricas poſt oc-
12 caſum ſolis comedebat [e]. Apud Ruthenos ſeu Moſcouitas, diebus lu-
næ,mercurij,& veneris panis fruſta cũ aqua contenti ſunt ieiunantes in qua-
drageſima: reliqua per annum ieiunia non ita ſtrictè ſeruantur. Ieiunant au-
tem poſt feſtum Pentecoſtes, qui eſt illis dies ſanctorum omnium, vſque ad
ferias ſancti Petri & Pauli, dicuntque ieiunium Petri & Pauli. Deinde ha-
bent ieiunium diuæ virginis, à prima auguſti, vſque ad aſſumptionem beatæ
Mariæ. Item ieiunium Philippi, ſex hebdomadibus in aduentu domini, &
dicitur Philippi. Nullius tamen ſancti vigiliam venerantur præter decolla-
13 tionis S. Ioannis Baptiſtæ. Carnibus autem abſtinent in ieiunijs omnibus.
Monachis tamen duriora ieiunia impoſita, quos oportet eſſe contentos ku-
mas,id eſt, potu acetoſo, & aqua cum frumento mixta. Sacerdotibus quo-
que aquam mulſam, & ceruiſiam prohibitam tradit Sigiſmũdus liber Baro [f].
14 Tempus nullum in ieiunijs edendi in die,nec hora certa definita fuit: verùm
placuit meridianam eſſe legitimam [g]. Ante peractas veſperarum orationes
nõ edendum etiam placuit [h]: ſed veſperæ in quadrageſimali ieiunio ante me-
ridianam horam vel in ipſa dicuntur. Nec tamen tranſigendum neceſſariò
ieiunium abſque cibo duorum vel plurium dierum [i]: nec toto die abſtinen-
dum [k], vt Agareni ieiunant [l], niſi ex cauſa [m]. At num bis comedere vel ſe-
pius bibere, ſoluat ieiunium optimè reſponſum eſt, morem regionum, vbi
15 erimus ſequendum [n]. Circa perſonas, ſciendum eſt quædam ieiunia ab ec-
cleſia indici,aut de concilio,aut de præcepto: vnde quæ de concilio ſunt,ne-
ceſſariò non obligant, vt ieiunia aduentus domini [o], rogationum [p]: tertiæ,
quartæ,& ſextæ feriæ [q], ſabbatha omnia [r], & ſi qua alia ad pœnitentiam im-
poſita ſint,quæ redimi poſſunt: vt pro ſecunda feria, Pſalmos Dauidici Pſal-
terij dicendo,vel largiendo pauperibus vnum denarium [s]. At in ieiunijs,quę
de præcepto eccleſiaſtico ſunt, obligatio tranſit in omnes mentis compotes,
doli capaces,qui peccare poſſunt [t], quíue validi ad ieiunandum ſunt, niſi ad-
16 ſit cauſa excuſans. Excuſationis porrò cauſa legitima exiſtimatur ætas non-
dum attingens viceſimum annum, nam hæc ad omnia non tenetur ieiunia,
ad quædam tamen [v]. Infirmitas corporis, ad quam & labor neceſſarius, qui
deijcit vires,etiam excuſat,& mendicitas,quæ tum comedit, cùm ei porrigi-
tur: mulieris pregnantis neceſſitas,quæ alioquin eſſet ieiunans,parricida par
tus quem vtero gerit: peregrinatio,& in ſumma, ſi quædam obeamus opera
bona,quæ ſuo labore cõficiant corpus,& debilitent vires,certè remiſſionem
faciunt ieiunij: iam enim mortificatio corporis,quæ per ieiunium quæritur,
aliundè præparatur. Cur dedicetur ieiunium, ex ſuperioribus conſtat, & ſi-
mul eum Deo conſecrari,& eſſe finem eius animarum ſalutem,& corporis &
animæ humiliationem,& vt anima in Deum alacrior fiat,& à pondere & ne-
bula peccatorum expurgetur: & ob alias cauſas,quæ ex iam dictis facilè licet
colligere.

a c.1.& 2. de obſeruã.ieiun.

b ca. nõ dico, & ſeq. de conſecr. diſt. 5.

c can.denique,4. diſtinct.

d Petrus Martyr,lib. noui orbis, & inſulis noue repertis.

e Hieronym.in vita Hilarionis.

f Sigiſmund. Liber Baro in commentarijs rerum Moſcouitarum.

g ca.ſolent,de conſecrat.diſtinct.1.

h d.ca.ſolent.

i can.non dico & c. ſeq. de conſecrat. diſtin.5.

k ca.ſunt tibi,de cõſecrat.diſtin.5.

l glo.in d. can. ſunt tibi.

m can. quod à patribus, 75. diſtinct.

n ca.vtinam,39.diſt. Angel. in Summa, in verbo ieiunium num.2.facit c.conſilium.§ de feſtiuitate, de obſeruat.ieiunij.

o c.cõcilium, de obſer.ieiunior.

p ca. rogationes, de conſecrat.diſtin.5.

q ca.ieiunia,de conſecra.diſtinct.5.

r ca. ſabbatho, ead. diſt.

s ca.presbyter,72.diſtinct.

t in cap.1.de delict. puero.

v vide Angel. Clauaſ. de hoc & ſequent.in verbo ieiunij, numero 25.

De primitijs. Cap. 19.

Lib.3.Decret. Lib.3.In Sext.tit.13. Lib.3.Clementi.tit.9.

1. *Primitia quid,& de more ſoluendi antiquo.*
2. *Res,ex quibus decimæ debentur.*
3. *Perſona qua recipiant,& qua dant primitias.*
4. *De taxatione & modo primitiarum.*
5. *Finis & rationes primitiarum.*

RES aliæ,quæ ad eccleſiaſtica iura pertinent,primitiæ ſunt re- 1
rum. Primitia,eſt pars ex rebus,quæ primùm nata vel colle-
cta, Deo oblata,antequam vſibus noſtris, quæ eiuſdem ſpe-
ciei ſunt, deputentur. Fuit hæc olim & nunc inter bonos re-
ligio,beneficium largitorémque rerum omnium Deum,mu-
nere aliquo primo, vt dominum honorare & venerari. Nec
tantùm apud eos,qui Dei veri habuerunt notitiam,ſed & apud Ethnicos iu-
re naturæ,& diuino primitiæ ſolutæ.Et priſci Romani,teſte Plinio [a], non gu-
ſtabant vina, aut nouas fruges, priuſquam ſacerdotes primitias libaſſent.
Porphyrius quoque notat [b], primitias frugum ex omni antiquitate Deo fuiſ-
ſe oblatas. Cain obtulit de fructibus terræ munera Deo, & Abel de primo-
genitis gregis ſui, & de adipibus eorum [c]. *Loquere filijs Iſraël*, inquit Do-
minus ad Moyſem [d], *vt tollant mihi primitias ab omni homine,qui offert vltroneus,
accipietis eas*. Et iterum [e], *Sanctifica mihi omne primogenitum,quod aperit vuluam
in filijs hominum, tam de hominibus, quàm iumentis, mea ſunt enim omnia*. Alibi
etiam, *honora dominum de tua ſubſtantia,& de primitijs omnium frugum tuarum da
pauperibus* [f]. Atque in Deuteronomio [g] iubetur, vt deferantur ſacerdotibus,
& Leuitis primitiæ, in conſpectu domini. Sicuti & in libro Numerorum [h],
*omnes primitia, quas deferunt filij Iſraël, ad ſacerdotem pertinent,& quicquid in ſan-
ctuarium offertur à ſingulis, & traditur manibus ſacerdotis, ipſius erit*. Et rurſum [i],
primitias frugum terræ deferes in domum domini. Conſiderabis itaque hîc res, 2
perſonas,& modum primitiarum. Res,ex quibus offerri debebant primitię,
ponuntur Exodi 25. c. At præcipuæ res ſunt, fruges omnes terræ, ex quibus
primitiæ,vt dictum eſt,debentur & exiguntur,vt decimę [k]. Primogenita om-
nia porrò animalium hodie iure hoc primitiarum non præſtantur. *Et qui de-
b*[illegible] inquit D. Hieronymus, *primitias animalium,dabant vnum ex ducentis* [l].
Et ſi tot capita non haberent, ſecundum proportionem eius numeri ſoluen-
dæ erant primitiæ [m]. Perſonæ porrò, & quæ dare debent primitias, & quæ 3
recipiunt,conſiderandæ ſunt:quæ dare debent, ſunt omnes quæ res poſſident.
Sic enim ait dominus, *ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas* [n]. Suntq́;
de præcepto primitiæ, & eas retinentes excommunicantur [o] in duobus caſi-
bus,ſi conſuetudo ſit ſoluendi, & ſi miniſtri eius eccleſiæ, cui debentur, in-
digent, & eas petunt: aliàs ſunt de conſilio [p]. Sic enim perpendo textum
Exodi, *ab omni homine, qui offert vltroneus* [q] *accipietis eas*. Spontanea namque
eſt ibi oblatio. Et ſi conſuetudo ſit,à temporis initio,cuius non extet memo-
ria non ſoluendi, peti non poſſunt [r]. Perſonæ quibus debentur,ſunt ſacerdo-
tes [s]. Et illi ſcilicet,cuius eccleſiæ ſint, qui offerunt, præpoſiti dantibus,qui
pro eis,& pro reb' eorũ preces offerũt domino [t],ſunt illi ſacerdotes,parochi.
Potiſſimùm ſi alius prælatus, puta prior decimas & primitias iure aliquo non
accipiat,ſed tantũ partẽ prouentuũ nomine quotæ à vicario perpetuo:nam ſi
portio beneficij tantùm aſſignatur vicario,ius primitiarum& decimarum eſt
prioris [v]. Habẽt eccleſiaſticæ perſonæ iure diuino,primitias & decimas loco
prædiorum,quæ eo iure non habent [x], ſed humano [y]. Quare primitiæ & de- 4
cimæ

a Plinius, li. 18. c. 2.
b Porphyr. libr. 1. περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων de abſtinentia animal.
c Geneſ. 4.
d Exodi, 25.
e Exod. 13.
f Prouerb. 3.
g Deutero. 26.
h Numeror. c. 5.
i Exodi. 23.
k ca. reuertimini, 16. q. 1. Malachiæ. 3.
l D. Hieronym. in Ezechiel glo. 1. in in ca. 1. §. his itaq; 13. q. 1.
m glo. in c. 1. in verbo in primitijs de decimis apud Gregor.
n Exodi, 25.
o ca. præter hoc §. 1. 32. diſti. Exod. 22 Leuit. 27. Deutero. c. 13. 2. 4. 2. Paralip. 22. Numero. 18.
p Angel. Claraſ. in ſumma in verb. primitiæ, num. 3.
q Exodi 25.
r Henric. Bouhic. in c. 1. de decimis in fine.
s Numero. 5. can. 1. verſi. oportet, 16. quæſt. 7.
t ca. 1 §. his itaque, 13. q. 1. ca. modernmioe, ca. doctos, 16. q. 1.
v in quæſtio. Tholoſ. 109. Aufrerius.
x Deutero. 18.
y ſecundum gloſ. in l. fin. §. patrimonio rum. ſunt autem, in verbo pontifex de munerib. & honorib.

cimæ in ſolis eccleſiarum bonis numerantur præcipuæ [a]. Apud Ethnicos primitiæ olim ad ſtatuas Mercurij in vijs collocabantur, quas viatores ederent, vt ait Suidas in verbo ἑρμαῖον. Modus & taxatio primitiarum in iure canonico non definitur, & proinde vel ad conſuetudinem, vel ad arbitrium præſtantium recurrẽdum eſt [b]. Quanquam enim ab Hebræorum traditione D. Hieronymus in Ezechielem dicat eum definitum ad cohibendam ſacerdotum auaritiam: olim qui plurimum dabant, quadrageſimam rei partem nomine primitiarum dediſſe: qui autem minimum, ſupra quadrageſimam vſq; ad ſexageſimam [c]. Paruam tamen primitiarum fuiſſe quantitatem iura teſtantur [d]. Idcirco primùm loci conſuetudo ſequenda: deinceps, ſecundùm caput c. de decimis. Nec plus quadrageſima petere poteſt ſacerdos, nec minus ſexageſima laicus offerre. Erit & conſuetudo quoque locorum vicinorum inſpicienda [e], vt iudicatum refert Boërius, qui & latè quærit & diſputat quot actus ſufficiant ad hanc conſuetudinem [f]. In modo etiam primitiarum agrorum, illud obſeruatur, vt ſacerdos, ſeu curio ſtatim fructibus maturis non teneatur primitias accipere, ſed nouem diebus debeant eſſe apud matrem, id eſt, in ſpicina, quæ eſt mater grani [g]. Sicut in decimis & primitijs agnorum & vitulorum, tempus in ſolutione expectandum, ſi velit ſacerdos, vt tandiu ſint apud matrem quandiu periculum eſt ſi ſepararentur, perituros [h]. Præſtandæ itaque erunt ſecundum eam normam, vel animaduertendum, ſi quæ data curionibus pro primitijs redimendis: Licet enim non ſecus, quàm Deo oblata primogenita à ſacerdotibus redimi poterant [i], & decimæ [k]. Pri-

5 mitiarum autem ſit præſtatio, vt Deo tanquã domino & authori & largitori ex oblatione illa honorem debitum proteſtemur: dehinc vt eius adminiſtris neceſſaria ſuppeditentur, vtque ab ijs, à quibus ſpiritalia ſacramenta percipimus, nos quoque temporalia ſpontè rependamus, vt in decimis latius, & ex ſuperioribus proximè probatis liquet.

a c. cauſa, cap. 13. de verb. ſign.

b D. Thomas, in ſecunda ſecundæ, q. q. 86. art. 4. Innocent. in c. 1. de decimis.

c in c. 1. §. fin. de decimis.

d d. ca. reuertimini, 16. quæſt. 1.

e c. cùm olim, de cõſuetud. ca. catholica, 11. diſtin. can. illa, & ca. 1. 12. diſt. c. ex parte, c. ſuper eo, de cenſib.

f Boëri[9], deciſ. 216. num. 5. & in fine.

g glo. in l. ſtipulatio iſta, l. 38. §. inter certam, in verbo incertamq; de verbo. obligat.

h Oldrad. cõſil. 236. incipit circa propoſitam quæſtionẽ eſt attendendum, Boeri[9], deciſ. 236. num. 2.

i Exodi, 13.

k Leuiti. c. 27.

De Decimis. Cap. 20.

Lib. 3. Decretal. Lib. 3. in Sex. tit. 13. Lib. 3. Clement. tit. 9.

1 *Decima quid.*
2 *Decima, aut profana, aut eccleſiaſtica: Item de decimis profanis tituli iure diuerſi.*
3 *Decima eccleſiaſtica quotuplicis generis. Et de decimis à principibus ſecularibus à beneficijs exactis. De Saladiꝰa & alijs ad liberandam terram ſanctam indultis, & qui illis reſtiterunt.*
4 *Decima eccleſiaſtica à Clodoueo nobilibus quibuſdam conceſſa in beneficium ſeu feudum.*
5 *Carolus Pulcher denegauit decimas eccleſiarum Ioanni 23. ſum. pontif. ob bellum in Ludouicum Barbarum: poſteà conceſſit.*
6 *Conceſſa Carolo vj. Regi Gall. à Petro Luna.*
7 *Impoſuit aliquando Bonifacius 8. vniuerſis Eccleſiis Italiæ.*
8 *Dubitatur num hæ decimæ iure exigantur ab Eccleſijs.*
9 *Bonifacij conſtitutio de exigendis decimis, & de eodem concilij Viennenſis.*
10 *Quæ beneficia immunia ſint à ſolutione decimarum Eccleſiaſt. principib. conceſſarum.*
11 *Quæ beneficia contribuant huic decimæ.*
12 *Exactio harum decimarum inter Ethnicos aliquando.*

NEMO, vt opinor, ignorat, numeri nomen decimum dici, 1
videlicet decimam alicuius rei partem: & proinde vim in nomine non faciam. Sed diſtinguam decimam, quæ penditur 2
ſuperioribus, in profanam, & eccleſiaſticam. Decima profana, fuit ſpecies quædam tributi aliquando à quibuſdam dominis rerum impoſiti, veluti Pyſiſtratus Tyrannus agrorum decimas ab Athenienſibus exegit. Quod innuit Suidas [a], dum ſcribit de origine prouerbij illius, καὶ σφάκελοι ποιοῦσιν ἀτέλειαν. Etiam Sphaceli dant immunitatem. Tradit enim inde emanaſſe, quod ferant Pyſiſtratum, qui decimam agrorum ab Athenienſibus exigebat, tranſeuntem aliquando ſenem rupes & ſaxoſa loca excolentem interrogaſſe, quos inde fructus caperet, illū autem dolores & fatigationes reſpondiſſe: túncque eius libertatem admiratum, decimæ immunitatem ei conceſſiſſe, atque ex eo Athenienſes hoc prouerbium vſurpaſſe. Samuël iura regis populo Iſraëli regem petenti prædicens, inter cætera hoc adiecit [b]: *ſed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis ſuis*. Narrat Plutarchus Hetruſcos addecimare ſolitos Romanos, donec Hercules ab eo tributo eos liberauit [c]. Cypſellus Corinthius, quum Ioui vouiſſet, ſi dominus foret ciuitatis, ſe omnia quæcunque eſſent Corinthijs dicaturum, eos quæcunque haberent iuſſit deſcribere. Deinde à ſingulis, vbi ad hunc modum deſcripta habuit, decimam partem accepit. Reliquis autem partibus eos ad lucrum exerceri iuſſit: tum anno vertente eandem rationem ſeruauit. Ita decem annorum ſpatio contigit, vt & ille haberet omnia, quæcúque ſacraſſet, & alia Corinthij, quæ adepti eſſent, poſſiderent [d]. Octauianus, M. Antonius, & Lepidus Triumuiri, cùm multos Romæ ad lubitum proſcripſiſſent & occidiſſent, cùm tamen ſatis non haberent, quo militibus ſatisfacerent, nouas decimas cuique ex omni patrimonio pendendas inſtituerunt, & facultatibus non benè ad decimam redactis reliquum accipiebant, vt author Dion Caſſius [e]. Et de vectigali, & cauſa decimæ prædialis ſic ſcribit Appianus [f], *agros verò*, inquit, *quiſquis bello adeptus eſſet, eorum habitatoribus colendos dederant, vel pretio illis attribuerant, vel mercedis cauſa contulerant. Si qua autem tellus ingruentibus bellis inculta remanſiſſet, quò multitudine impleretur, neutiquam per negligentiam ſordeſcere paßi, in hunc modum proclamari iuſſerant, volentibus interim agros colere, annua vectigalia publicè eſſe pendenda, ſeminum partem decimam, arborum autem partem quintam, eorum quos percepiſſent fructuum, &c.* Lex & Iuſtiniani [g], μορτίτα μέρος δεμάτια ἐννέα, χωροδότα δὲ μέρος δεμάτιον ἕν· ὁ δὲ ἐκτὸς τούτων μερίζόμενος θεοκατάρατος, *i. partiarij coloni pars, nouem faſciculi ſunto: qui fundum dedit, portio vna tantum: qui contra hæc partionem fecerit, deuotus eſto*. Metallarij qui perquirunt metallorum venas, debent præſtare decimas fiſco, & decimas alias domino prædij quod perſcrutantur [h]. Præter ſcrupulos ſeu tributa, quæ penduntur propter facultatem conceſſam auri indagandi [i]. Iure nouellarum quoque, iniuſtus litigator, qui conuictus fuerit temerè litem alicui mouiſſe, decimam partem quantitatis pecuniæ in libello iniuſtè petitæ, pro ſumptibus tenebatur perſoluere aduerſario [k], ſaltem ſi maiores ſumptus non eſſent [l]. Attici, tempore belli Peloponeſiaci, Chryſopolim Calcedoniæ profecti, vectigal ibi conſtituerunt, & decimam ex Ponticis exigebant [m]. Meminit Ariſtoteles [n] Tributum, quod pendebatur ex frugibus terræ ab alijs oblationem, ab alijs decimam dici: & quæ ex paſcuis & pecoribus princeps accipiebat, decimam quoque appellari. Et Strabo ſcribit [o], inter præfectos vrbis, qui ſexti ſunt ordinis apud Indos, venditarum rerum exigere decimam, cúmque qui vectigal furatus fuerit, capite plecti. Erat antiquitus ex lege Papia pendenda decima fiſco ex relictis vxori vel marito, ſi ex eo matrimonio non eſſent ſuſcepti liberi, quod tamen poſteà emendatum fuit ab Honorio & Theodoſio CC [p]. Hodie iure parui ſigilli Montis peſſulani, quādo obligatio iure eius, & vt dicunt, ſecundum rigorem eius

a Suidas, in verbo καὶ σφάκελοι &c.
b 1. Reg. c. 8.
c Plutarc. problem. 17.
d Scribit Ariſtot. 2. Oeconomicorum.
e Dion Caſſius, lib. 47 Hiſtor.
f Appia. lib. 1. bello. ciuil.
g Iuſtinia. in legib. Georgicis, titu. 2. περὶ μορτῖτ l. 2.
h l. 3. de metallarijs & metallis & procuratorib. metallorum lib. 11 C. tit. 6.
i l. 1. & 5. eod. tit. de metallar.
k authen. generaliter, de epiſ. & cler. §. ad excludendas, de litigioſ. in authen.
l glo. in d. authen. generaliter.
m Xenophon, lib. 1. rer. Græcar.
n Ariſtot. 2. Oeconomico.
o Strabo, lib. 15.
p l. 2. de infirmand. pœnis celebrat. lib. 8. C. titu. 58.

eius facta, accipit vim,nempe vt dicunt *Quand on leue la rigueur*,decima eius
quod petitur,curiæ ſigilli penditur, vrſi viginti libræ petantur, 2. & ſi minus
debeatur,pura 10.ſi tamen pro viginti ſigillum imploretur [a]. Nam pro decem
tantùm libris vel infrà, nemo huic iuri ſubijcitur. Bizanrij cum vno & eo-
dem tempore, & annonæ caritare, & pecuniæ indigentia premerentur, na-
uigia quæ ex ponte venerant deduxerunt in portum: cùm autẽ poſt aliquod
tempus mercatores moleſtiùs eã rem ferrent, vſuras illis decimas pro tributo
impoſuere.Ementibus autem quippiam id oneris impoſuerumt,vt decimam
5 partem ſeorſum à prætio penderent [b]. Eccleſiaſticæ decimæ, in duplici ſunt
differentia & quæ ex rebus eccleſiæ,puta beneficijs ſeu de fructibus ſacerdo-
tiorum debētur perſonis non eccleſiaſticis ſeu laicis: & quæ à perſonis laicis
& alijs, debentur tantùm eccleſiaſticis. Decimæ de beneficijs authoritate
Pontificis maximi aliquando conceſſæ ſunt regi Gallorum,& alijs ob iuuan-
dum reipub. Chriſtianæ ſtatum. ad captiuos redimendos, & ad liberandam
terram ſanctam,vel ad hæreticorum expulſionem, alióſque ob pios actus: &
iſtæ decimæ temporales ſunt [c]. Sic quo tempore auditum fuit in Gallia,om-
nia quæ tum Chriſtianorum erant in Syria à Saladino Turca fuiſſe profliga-
ta,ipſámque ſanctam ciuitatem vna cum rege & Chriſti crucem exportatam,
reliquę tantùm vrbes ſupereſſe, Tyrum,Tripolim, & Antiochiam, & caſtel-
la pauca in fide perſtare. Rex Philippus Gallorum Auguſtus, tot malis con-
dolens, cum Henrico rege Anglorum mentem & animum contulit, &
Chriſtianis profectionem & auxilium pollicitus, multique vnà ſe cruce ſi-
gnarunt. Et cùm ad tantam expeditionem pecunia deeſſet, conuocatis Lu-
tetiæ Pariſiorum pontificibus,& regni proceribus, rex petiit anno Domini
1188. annuam decimam eccleſiaſticorum prouentuum concedi, quæ poſteà
Saladini decima dicta eſt [d]. Tunc etiam Clemens 3. Ponrif. Maximus,Polo-
niæ totius epiſcopis & ſacerdotibus miſſo ad id legato,decimã imperauit [e].
Sicut & Clemens poſteà 4. Germaniæ & Galliæ ad liberandam terram ſan-
ctam: cui tamen ſe obiecit & interceſſit non ſoluendam Ioannes Semeca
iuris Theutonici doctor, præpoſitus Halberſtarenſis, qui primus decretum
gloſſauit, ideo à ſummo Pontifice excommunicatus, & à præpoſitura deie-
ctus [f]. Sicut & tempore Innocentij 8. impoſitis iſtis decimis in fauorem re-
gis anno Domini 1491.13. Septemb. Gulielmus Capel rector vniuerſitatis Pa-
riſienſis, necnon ſacræ Theologiæ & Decretorum & medecinæ facultatum
decani,appellarent ab indictione decimarũ beneficiorum facta ab Innocen-
tio, ad ipſum Innocentium benè conſultum, vel ad concilium proximum
generale. Sicuti etiam cùm Ludouicus rex Poloniæ filius Elizabethæ, poſt
annum domini 1376. excurſionibus Lituanorum in Poloniam commotus ex-
peditionem in eos pararet,datis Domarato ex Vngaria reuertenti mandatis
ad Epiſcopos & vniuerſum eccleſiaſticum ordinem totius Poloniæ,ſubſidiũ
ab eis & eorum agricolis ad pium bellum contra barbaros hoſtes petijſſet, ei
denegatum eſt:veritis Epiſcopis, ne munificentia illa ſua in morem, & mox
4 inde in legem abiret [g]. Scribit Beatus Rhenanus [h],poſt ſubactos Germanos
à Clodoueo,Pipino,& Carolo Magno, nobiles, res eccleſiarũ pro beneficijs
i. feudis, ex liberalitate regia poſſediſſe, etiam dominicas decimas, quæ ad
ſacella regia pertinebant,diuerſas à parochianis: ſed aduerſus hunc abuſum
5 non deſtitiſſe clamare Epiſcopis. Notant hiſtoriæ certioris, authores Caro-
lum Pulchrum,regem Galliarum Ioanni 23. Ponti. Max. decimas de ſacer-
dotibus Francicis,ſacri in Ludouicum Barbarum belli nomine, primùm de-
negaſſe:pactione deinde expugnatum conceſſiſſe, vt in partẽ ipſe veniret [i].
6 Petrus Luna Benedictus 13. dictus,in locum Clementis 7. in ſciſmate ponti-
fex, vt Carolum 6. regem Galliarum in illum motum placaret, regi ius
7 decimæ de ſacerdotibus cogendæ in annum dedit [k]. Impoſuit & vniuerſis
Italiæ & aliorum locorum eccleſijs decimas Bonifacius 8. pro negotijs, &

a in regijs ordinationi. conſtitut. de la cour du parc ſoin de Mompelier act. 5 & ſeq. Rebuff. tracta. de decimis q. 3. numero 21. & 22.

b Ariſtot. li. 2. Oeconomicorum.

c c. ſi. de decim in 6.

d Gagoinus lib 6. in Philippo Auguſto. Iacob. Meyerus, li. 6. Hiſtor. Flãdriæ. Refert hanc licentiam decimarum, ad 6. annum conceſſam Philippo Pulchro à Nicolao pontif. max. Paol. Aemil. lib. 8. in Philippo Pulchro.

e Martinus Chromerus libr. 6. de reb. Polonicis.

f in Paralipomenis Abbatis Vſpergenſis.

g Marti. Chromerus lib. 14. de reb. geſt. Polon.

h Beatus Rhenanus li. 2. rer. Germanica.

i Paul Aemil. lib 9. in Carolo Pulchro.

k Pau. Aemil. lib. 10. in Carolo 6. Gaguinus libro 9.

bello regni Siciliæ contra hoſtes [a]. Anceps certè eſt apud pios controuerſia, num iſtæ decimæ iuſtè à ſacerdotijs & eccleſijs exigantur. Mouet alicuius 8
meritò ſtomachum infœlix rerum ſucceſſus,qui cõtra ſpem eccleſiaſticarum perſonarum ſequitur: dúmque vident aliquando eos, qui ex iſtis decimis ſtipendia capiunt, hoſtes eccleſiæ fieri. At ſoluit eccleſiaſticarum perſonarum marſupia pia cauſa, cuius prætextu fit exactio, videlicet expulſio hæreticorum, & defenſio fidei:nec bonis parcunt rerum earum cauſa ob quas nec non tantũ bona omnia, omnes cuiuſcunque generis,ſed etiam vitam ipſam conferre debemus, vt nos,& pios de manu impiorum redimamus. Animæ quippè hominum, ſunt omnibus vaſis & cauſis & veſtimentis, & rebus alijs eccleſiaſticis pretioſiores: & proinde illis indulgendum tunc nõ eſt,& licitè alienari pro his poſſunt [b]. Caueant itaque qui exigunt,ne abutantur exactis, néue in vſus alios conuertant: non enim perſonis eccleſiaſticis ſolùm iniuriam irrogant, ſed Deo & pauperibus, quorum patrimonium obliguriunt. Deus autem non fallitur: metuenda eſt execratio inſuper ſacri prophetæ Dauidis, dum ait Pſal.82. *pone principes eorum ſicut Oreb & Zeb, & Zebee & Salmana: Omnes principes eorum,qui dixerunt hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei, Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti &c.* Sed & priuilegium exigendarum decimarum eccleſiaſticarum conceſſum intelligitur, dummodo enormiter non lædantur eccleſiæ [c], vt aliquando accidit in Gallia:& nunc potiſſimùm dum eccleſiaſticæ perſonæ fructibus ſacerdotiorum ab hæreticis ſpoliantur, & nihilominus ab exactoribus iſtis decimarum, ad 9
eas ſoluendas miſerè & barbarè adiguntur, contra conſtitutionem Bonifacij, quæ ſtatuit ſolui decimas à ſacerdotia poſſidentibus pro rata pretij,quod à venditione vel locatione fructuum acceperunt [d]: ſubductis etiam ſumptibus, qui in colligendis & excolendis fructibus impenduntur, in hac ſingulatiter decima [e]. Cui tamen ſanctioni harpyæ quotidianæ obſiſtunt. Quo tempore ceſſare potius debeat tunc priuilegium, quod onerosũm & durum nimis ſit [f]. Et quãdo alteri ſubueniri non poteſt ſine alterius læſione, iuſtius eſt alterum non iuuare,quàm alium lædere [g]. Nam hoc natura introductum, ne quis cum alterius iniuria locupletetur [h]: Quocirca & Clemens 5. Pontifex Max. in concilio Viennenſi modum exigendi has decimas ſtatuit, vt ſecundum taxationem communem & conſuetam beneficiorum in locis vbi ſunt, exigãtur in pecunia ſeu moneta vſitata in eo loco, non in fructibus [i]: néue exactores decimarum, pignoris, vel diſtractionis gratia capiant libros, calices,& alia ornamenta eccleſijs deputata [k]. Notat interpres [l], & in declarationibus concilij contineri, ne qui non ſoluunt decimas, per ſecularem cogantur poteſtatem:niſi non ſoluentis tanta eſſet rebellio, vt opus fuerit illius auxilium implorare, ob eccleſiaſticæ cenſuræ contemptum. Declara- 10
uit Bonifacius 8. quæ beneficia immunia ſunt à decimis iſtis,propria conſtitutione [m]: Atque eximit ab illis, fructus leproſariarum & hoſpitalium, quibus paſcuntur infirmi & pauperes:Monialium, & aliorum regulariũ fructus, vitæ illorum deputatos. Seculares & clericos, quorum annui fructus non excedunt ſummam 7. florenorũ: Item xenia prælatis & alijs perſonis eccleſiaſticis facta. Excipit quoque à decima hac eos qui penſiones accipiunt à beneficiis pro iuſta mercede, ſeu pro remuneratione obſequij præſtiti vel præſtandi, atque pro illis eaſdẽ præſtare debere tradit, qui penſiones dant [n]. Item & ea immunia ſunt,quæ pro viſitatione ſeu procuratione in victualibus præſtantur prælatis,pro quibus & ſoluit qui dat, non qui accipit. Item cautum,ne ſoluantur de oblationibus & eleemoſinis quæ fiunt in opus fabricæ eccleſiaſticæ [o], nec de reditibus confratriarum [p], nec de ſimilibus [q]. Rex quoque noſter ſanciuit 23. Aprilis 1548. Senatores magni concilij clericos, eximi tatione beneficiorum à contributione harum decimarũ, niſi abbatias vel epiſcopatus poſſiderent. Solui autem ab aliis debent,etiam de fructibus, 11
ex

a Extraua. 3. de decimis, in Extrau. communib.

b l. ſancimus, l. 17. de ſacroſ. eccleſ. C. ca. aurum, 12. q. 2.

c c. ſi. de voto apud Gregor.

d in c. 3. §. declaramus autem, de decimis 1 Extrauag. commun.

e d. clem. 2. §. in ſoluendo.

f cap. ſuggeſtum, de decimis, cap. quid per nouale, de verbo. ſign.

g ca. denique, 14. q. 5. car. primum, 22. quæſt. 2.

h l. nam hoc natura, de cõdit. indebiti, l. iure naturæ, de reg. iur. in P.

i clem. 2 §. eſt autẽ, de decimis in Extrau. communib.

k clem. 2. de decim in Clement.

l glo. ſo. in d. clem. 2. de decimis.

m in c. 1. de decim. in Extrauag. comm. lib. 3.

n d. extrau. 3. §. de piſcib. ſtagnorum, de decim. ver. ſi autem perſonis.

o d. Extrau. 3. §. de eleemoſinis.

p d. clem. 2. §. ſimiliter.

q vide glo. in c. 2. in bo ſi beneficiorũ, de decim. apud Clement.

12 ex quibus fiunt quotidianæ diſtributiones [a]. Porrò, inuenio vſum harum decimarum aliquando inter regum gẽtilium fraudes & technas: veluti cùm Chabrias Athenienſis Taoni Aegyptiorum regi bellum gerenti, & pecunijs indigenti conſuluit, vt aliquis diceret ſacerdotibus oportere tum ex ſacris nonnulla, tum etiam ſacerdotũ multitudinem ſacris initiatorum, ſubmoueri propter impenſam: quod audientes ſacerdotes, cùm vellent omnes penes ſe quiſque ſacrum manere, pecunias tam communes quàm priuatas adferebãt: Verùm is, vbi ab omnibus accepit, tum iuſſit illis imperari decimam dumtaxat partem eius, quod antehac ſoliti eſſent, tam in ſeipſum, quàm in ſacrum impendere: reliquas verò nouem partes, ſibi ipſis fœnerarentur, donec quod aduerſus regem Perſarum gerebatur bellum finem acciperet [b].

a ex clemen. 1. §. & quia. nõ occurrit, de decim. in Extrauag. commun.

b Ariſtot. li. 2. Oeconomico.

De annatis. Cap. 21.

1 *Decima quædam data à miniſtris eccleſiæ ſummis ſacerdotibus ex decimis Eccleſiaſticis.*

1 ALIAE ſunt decimæ, quæ à miniſtrorum ſeu Leuitarum portionibus, ſeu ex eorũ decimis dabantur ſacerdotibus [c], ſeu ſummo ſacerdoti. Sic enim ſcriptum eſt præceptum Dei, *filijs Leui dedi omnes decimas Iſraëlis* [d], *in poſſeſſionem pro miniſterio, quo ſeruiunt mihi in tabernaculo fœderis*. Et paulo poſt, *præcipe Leuitis atque denuncia: cùm acceperitis à filijs Iſraël decimas, quas dedi vobis. & primitias eorum, afferte domino, id eſt, decimam partem decimæ, vt reputetur vobis in oblationem primitiuorum, tam de areis, quàm de torcularibus: & de vniuerſis, quorum accipitis primitias afferte domino, & date ea Aaroni ſacerdoti.*

c D. Hieronym. ſup. Ezechiel. in c. 2. de decimis.

d Numero. c. 18.

De decimis parœchis debitis, & earum inſtitutione. Cap. 22.

1 *Decimæ quid.*
2 *De inſtitutione decimæ huius.*
3 *Præſtationis decimæ, bona & opes creſcere inde: & non præſtationis, mala.*
4 *Quis, & quomodo inter Chriſtianos decimas diſtribueris ſacerdotibus.*
5 *Decimas etiam ſuorum deorum ſacerdotibus ſoluiſſe gentiles exemplis docetur.*
6 *Vuicleſui damnata ſententia de decimis adimendis prælatis ob illorum vitia.*
7 *De decimis ſoluendis legis Franciæ.*

1 DECIMAE aliæ, quæ à Chriſtianis præbentur, communi iure, ſunt omnium bonorum legitimè quæſitorum quota pars, Deo diuina conſtitutione debita, ſecundum Cardinalem [e]. Quæ finitio ſequentibus abundè explicatur. Primùm etenim inſtitutio decimarũ, quæ præbentur viris cultui diuino Deique miniſterio aſſiduis, noua non eſt: ſed ab omni tempore.
2 Sub lege naturæ namque ſolutæ à pijs viris ſunt: vt Abraham ſacerdoti Dei altiſſimi Melchidiſedecho, ex manubijs omnibus hoſtium deuictorũ dediſſe fertur [f]. Dixitque Iacob ad Deum, *cunctorum quæ dederis mihi: decimas offeram tibi* [g]. In lege Moſis, *primitias & decimas tuas*, inquit Deus, *non tardabis offerre* [h]. Et rurſum, *omnes decimæ terræ, ſiue de pomis arborum, ſiue de frugibus, domini ſunt, & illi ſanctificantur* [i]. *Omnium decimarum bonis, & ouis, & capræ, quæ ſub paſtoris virga tranſeunt, quicquid decimum venerit, ſanctificabitur domino: Non eligitur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur: ſi quis mutauerit, & quod mutatum eſt, & pro quo mutatum*

e Cardinal. concil. 16.

f Geneſ. 14. ad Hebræos 7.

g Geneſ. 29.

h Exodi, 22.

i Leuit. 27.

mutatum eſt, ſanctificabitur domino. Hanc portionem ſibi Deus retinuit ex rebus, non quòd illis egeat, quia omnia illius ſunt, & nullius indiguus eſt, & ipſe hac ratione ait [a]: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos: quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta, in montibus & boues, cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo cæli mecum eſt &c.* Verùm in ſignum dominij ſuperioris voluit ſibi ſolui, non ad præmium ſed ad honorem [b], quo lætatur Deus veluti autor & largitor bonorum fideli obſequio declaratus. Accedit ideo 5
piè decimas largientibus bonorum incrementum [c]: vt contrà, ſubtrahentibus, veluti ingratis & perfidis diſpenſatoribus, qui talem eum profiteri nolint, & quæ habent adimit, & quod non datur Chriſto, capit fiſcus [d]. Et Rabini Hebræorum dicūt [e] מעשרות סיג לעשר, id eſt, decimas eſſe ſepem diuitijs, ne videlicet defluant. Et rurſum, tradunt ſeptem genera pœnarū venire in mundum, propter ſeptem potiſſimas præuaricationes: cùm ſcilicet quidam decimas pendunt, quidam non pendunt. Et tum ingruit fames ob prohibitam pluuiam: cùm verò alij eſuriunt, alij ſaturi ſunt, efficientes vt non reddantur decimæ, tum certè fames quæ, ex tumultu ſeu ſeditione, & quæ ex prohibita pluuia venit &c. [f]. Perſuaſum & Ethnicis ex decimis oblatis Deo, quem tamen verum non colebant, augeri opes. Sicut narrant Herculem priſcum in Euandri ara decimas ſoluiſſe, & in foro boario, illi aræ proximo, etiam ex voto poſteritatem feciſſe decimam, atque receptam opinionem, vt qui vellet diues fieri, ſolueret decimas Herculi. Et hinc M. Luculli factas opes [g]. Macrobius [h] quoque teſtimonio M. Terentij Varronis in ea ſatyra, quæ inſcribitur περὶ κηρανῶ, maiores ait ſolitos decimam Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent populum ad ἀσύμβολον, & cum corona laurea dimitterent cubitum. Et Sylla ex vniuerſis fortunis decimam Herculi ſacrificauit [i]. Has decimas Deus iure proprio dedit Leuitis, & illis qui ſuo cultui potiſſimùm deſeruirent [k]. Et proinde illis ſolis, non laicis, debitæ [l]. Translato ſacerdotio in fidem Chriſtianam, quando licuit per 4
pacatas perſecutiones tyrannorum aucto numero credentium, Romæ Euariſtus Ponti. Max. primum [m] conſtituit curiones, & per loca diſtribuit, qui præberent ſibi commiſſis ſacramēta, & eos ab illis nutriri ſtatuit, vnde parochi dicti ſunt, à mutua præbitione alimentorum & ſacramentorum, ἀπὸ τοῦ παρέχειν, à præbendo. Deinceps Dionyſius. Pont. circa annū domini 266. idem facere per vniuerſum orbem tentauit, diſtribuítque loca, aſſignatis perſonis eccleſiaſticis pro reditibus, decimis prædiorum, quæ intra limites locorum diſtinctorū contiuebantur [n]. Gentiles q[illegible]q; in more poſitū habebant, ſuis 5
ſacerdotibus decimas, vt Dei miniſtris, offerre. Sicque ſcribit Plinius [o], ex thure quod ex Arabia Sabotham deferretur, decimas cuidam apud illos fictitio Deo, quem vocabant Sabin, non pondere ſed menſura ſacerdotes capere ſolitos. Et iterum [p], ex Cynamono apud Ægyptios, eis diuidi decimas tradit. Memorat Herodotus [q], Cyrum ad portas ciuitatis Lydorum quam diripiebant milites, ex ſuis ſatellitibus cuſtodes poſuiſſe, qui vetarent exportari opes, vt earum decimæ Ioui neceſſariò redderentur. Proinde nec iuſta poſſidentium bona, querela eſt, qui dum ſibi iudicium gehennæ præparant, decimas retinent, vel non patiuntur dari curionibus aut alijs eccleſiaſticis perſonis, quòd illæ non probè, vt illis videtur, viuāt, quódue prauis vſibus profundant, & auarè petant, quódque aliquando diuites ſint. Nam Deo non curionibus propriè debentur, etſi mali ij ſint, & Dei nomine [r], ad præbentium potius, quàm recipientium vtilitatem ſoluuntur. Quod ſi curiones abutantur, iudiciū illis erit [s]: at ſi non dentur, condemnatio diuina imminet.
Et meritò condemnata ſententia errorea & hæretica cum alijs Vuicleſui in 6
concilio Conſtantienſi, qua tuebatur decimas puras eſſe eleemoſynas, & propter peccata prælatorum [t], poſſe illis adimi. In lege Francica ſtatutum, 7
vt nonas & decimas non ſolum plebeij ſed etiam vaſſi, principes, & comites, ſoluant eccleſijs

[a] Pſal. 49.
[b] ca. decimæ, 16. q. 1. c. tua, in 2. de decimis.
[c] Malachiæ, 3. c.
[d] ca. maiores, 16. q. 7. & c. decimæ, 16. quæſt. 1.
[e] in Pirke abot, ſeu in capitulis patrū, cap. 3.
[f] in Pirke abot c. 5.
[g] Plutarc. in problē. 17. Pompo. Lætus, lib. de ſacerdotijs, dum agit de Pinarijs & Petitijs.
[h] Macrob. lib. 3. Saturnal. c. 12.
[i] Plutarc. in fine vitæ Syllæ.
[k] Numero c. 18. c. cauſa carpenſis de verbor ſi [illegible].
[l] c. prohibemus, & c. quamuis, de decim. can. 3. 16. q. 1.
[m] Platina I. Euariſto. Meminit & Cypr. a. lib. 1. epiſtol. epiſt. 9.
[n] ca. 3. & ca. eccleſijs, 13. q. 1. & ca. 1. 90. diſtinct. ca. epiſcopi, 80. diſtin. c. paſtoralis, de ijs quæ ſiūt à prælato ſine cōſ. capit. Polydo. Virgil. li. 4. cap. 9. de inuentor. rer.
[o] Plinius, libr. 12. cap. 14.
[p] Plinius, libr. 12. cap. 19.
[q] Herodot. libr. 1.
[r] ca. quid dicam, 14. q. 4. ca. ſorte, 14. q. 5.
[s] ca. clericos, & ſeq. 1. q. 2. ca. illi, can. fin. 12. q. 1.
[t] lib. 4. legum francicarum c. 17.

ſijs:& ſi contumaces ſunt, inſuper & bannum regis ſoluant: & ſi ſæpius iterando negent, beneficium amittant. Et rurſum [a], *vt plebani à presbyteris eccleſiarum ter moneantur de ſoluendis decimis: quod ſi contempſerint, ab ingreſſu eccleſiæ prohibeantur: & ſi hoc non emendauerint, à miniſtris republicæ diſtricti ſinguli per caput, ſex ſolidos componant, & inſuper decimam dare cogantur. Et ſi iterum contemptores ſint, tunc per publicã authoritatem domus vel caſa eorum biuſentur* (puto interdicatur) *quoſque pro ipſa decima, ſicut ſuprà dictum eſt, ſatisfaciant. Quod ſi denuò rebelles vel contradictores eſſe voluerint, & ſupra ipſam biuſam propria authoritate intrare præſumpſerint, tunc à miniſtris reipub. in cuſtodiam mittantur, vſque dum componant &c.*

De quibus decimæ eccleſiaſticæ debitæ, à parœchis, & diſtinctione earum. Cap. 23.

1 *Diuiſio decimarum in prædiales, perſonales, & mixtas: & quæ perſonales.*
2 *Prædiales quæ, & ex quibus debentur.*
3 *Mixtæ quæ, & ex quibus.*
4 *Generaliter de quibus pendendæ decima.*

GENERIS decimarum eccleſiaſticarum quæ præſtantur perſonis, eccleſiæ miniſterijs, & cultui diuino inſeruiẽtibus, tres
1 ſunt ſpecies generales, nempe perſonales, prædiales, & mixtæ. Perſonales ſunt, quæ ſoluuntur ex fructibus ſeu ex rebus, vel lucro induſtria perſonæ quæſitis: veluti de aduenientibus ex officio, artificio, negotiatione, ſcientiá, & ſimilibus, quæ præbentur ſeu ſoluuntur ei eccleſiæ, in qua quis eccleſiaſtica percipit ſacramẽta, licet aliunde lucrum contigerit [b]. *Offeretis*, inquit dominus, *primitias & deci-*
2 *mas manuum veſtrarum* [c], *& de omnibus quæſitis* [d]. Prædiales ſunt, quæ ex fructi-
3 bus debentur, vt vini, frumenti, & aliorum frugum decimæ [e]. Mixtæ quæ debentur habita ratione eorum, quæ ex prædijs partim proueniunt, partim ex induſtria perſonarum: quales decimæ debitæ ex animalibus in eo loco vbi viuunt, ex quo alimenta percipiunt, & à perſonis cuſtodiuntur, vel paſcuntur [f]. In ſumma decimæ Deo pendendæ ſunt, vel eius miniſtris ſacerdoti-
4 bus [g], omnium rerum quas licitè quis poteſt acquirere [h]. De prouentu ex molendino etiam vento molente [i], & alterius generis, de piſcatione, fœno, lana [k], de omni fructu, & de apibus [l], de venatione, de militia [m]. De nouis viuarijs autem, num debeantur hodie decimæ, Papus placita ſenatus contraria notat [n], ob conſtitutionem Philippi Auguſti regis Galliarum, quæ prohibet omnem inſolitam decimarum in Gallia exactionem. Porrò ex turpi & impio quæſtu decimas perſonales eccleſia reſpuere debet, vt ex arte meretricia [o], & ab vſuris, ne videatur author mali Deus, cui decima offerẽda eſt, quem eius quod acquirimus authorem profitemur: & cui dicimus: *quæ de manu tua ſuſcepimus, hæc reddimus tibi: omne enim bonum optimum deſcendens à patre luminum* [p]. Item ne delinquendi occaſio detur offerentibus, aut approbare delictum videatur [q]. Si tamen decimæ ſint prædiales, rectè à peccatoribus & ab inuaſorib. accipiuntur: quia agri benedictionem potius, quàm perſonæ referunt, & veluti cenſum exhibent [r]. Statuit & Synodus Tridentina [s], decimas in poſterum ſub excommunicatione pœna integrè perſoluendas. Exprobrat autem auaritiam Phariſæorum Deus, ſed non decimationem ſingulorum, dum ait [t], *væ vobis ſcribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam, anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiam, & fidem: oportuit hæc facere, & illa non omittere.*

a d. lib. 4. leg. Franc. cap. 39.
b c. ad apoſtolicæ, c. 20. § nouerit, c. paſtoralis, cap. 28. de decim. lib. 3. Decretal. tit. 29.
c Deutero. cap. 12.
d c. ex tranſmiſſa, de decim.
e c. 1. c. ad apoſtolicæ, c. peruenit, de decim.
f d. c. ad apoſtolicæ, & cap. paſtoralis, c. commiſſum, de decim.
g ca. reuertimini, & ca. quicunque, 16. q. 1. can. quadrageſima, de conſecrat. diſtinct. 5. cap. non eſt in poteſtate, de decimis.
h c. ex tranſmiſſa, c. 23. de decimis.
i d. c. ex tranſmiſſa, & c. 5. eod.
k c. peruenit ad nos, eod.
l cap. nuncios, cap. 6. eod. tit. cap. ex parte, 21. eod.
m ca. decimas, 16. q. 1. & can. quicunque, 16. q. 7.
n lib. 3. Rapſod. areſto, titu. 18., areſto 5.
o Deuteronom. cap. 23. ibi, Non offeres mercedem, &c. ca. oblationes, 90. diſtin.
p Iacob. 1.
q can. nuper, 17. q. 4. ante ca. ſi tantum, 16. q. 2. ca. oblationes, 90. diſtinct.
r c. de terris, de decimis.
s In vlt. ſeſſione de reformat. generali cap. 12.
t D. Matthæi, c. 23.

De

De perſonis, à quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 24.

1 *Perſonæ omnes ſine exceptione debent decimas ſoluere.*
2 *Quomodo cogantur decimas ſoluere denegantes.*
3 *Colligendi fructus non ſunt, niſi prius moneatur Curio, vt interſit,*
4 *vel mittat ad decimas colligendas.*
5 *Compenſatio non obijcitur à debente decimas futuras.*
6 *Ex quibus ſoluant decimas abbates & monachi: & Iudei, leproſi, Eccleſiæ.*
7 *Non ſoluunt decimas ex priuilegio Ciſtercienſes monachi, Templarij, & alij quidam.*
8 *Priuilegium non ſoluendi decimas à quo concedatur.*
9 *Priuilegium non ſoluendi amittitur, ſolutione vna.*
10 *Priuilegiati non ſoluendi decimas, alia contribuunt eccleſijs, & quando.*

QVIA ex inſtitutione Dei diximus eſſe decimas [a], & ab 1
omnibus eſſe ſoluendas, non difficile eſt ſtatuere, vt tanquam debitum exigi poſſint [b], vel rei vendicatione per eccleſiam, tanquam earum dominam [c], vel conditione ex canone, vnde oritur actio perſonalis aduerſus debentem ſoluere, vt ait Panormit [d]. A laicis itaque dandæ ſine fraude, & ab epiſcopis, & miniſtris eccleſiæ diſcretè diſtribuendæ [e]. Neque propter ſacerdotes malos, vt plerique falsò perſuadent, decimæ negandæ, cùm earum inſtitutio præcipua & prima fuerit, non propter perſonas ſacerdotum tantùm, ſed ob Dei præcipuè honorem, & præbentium vtilitatem, vt ſuprà diximus: & ita
eccleſiæ potiſſimùm nec miniſtrorum perſonis; ſed officio eorum debitæ [f]. 2
Sunt quippè decimæ vota fidelium, pretia peccatorum, patrimonia pauperum [g], tributa egentium animarum [h]: & filius Belial, qui hoc prætextu excutere iugum diuinæ ſubiectionis nititur, atque ſacrilegus æternæ damnationis in ſe ſententiam prouocans [i]. Quare poſt admonitionem ſoluendi eſt excommunicandus [k]. Et ſi clericus aut religioſus poſt duos menſes non ſoluat, vel ſolui prohibeat, vel vſurpet, ab omni adminiſtratione quã habet, officijs, & beneficijs ſuſpendendus, ex concilio Viennenſi [l]. Mandatur que ijs qui verbum Dei prædicant, hortari populum non diſſuadere ſolutionem decimarum [m]. Quod ſi quis adeò ſit contumax, vt ſententiam excommunicationis contemnat, retineátque nihilominus decimas: poteſt aduerſus eum
iudicis ſecularis poteſtas implorari, & ita ſoluere cogitur [n]. Tradit Specu- 3
lator [o], eum, cui debetur decima, poſſe interdicere domino fundi ne fructus colligat vel exportet, niſi aut ſe vel ſuo procuratore ſeu nũcio præſente, ſi ſe timeat decima defraudandum iri. Et ita iudicatum in ſenatu Tholoſano teſtatur Aufrerius [p]. Extant hac de re duæ regiæ conſtitutiones edictales Franciſci primi: prior, anni 1545. prima martij ſtatuit, ne fructus ex prædijs transferãtur vel colligantur à dominis prædiorum, in quibus excreuerunt, priuſquam decimæ & primitiæ ſolutæ fuerint, ſecundum antiquam conſuetudinem. Atque eo tempore certiores fieri debere Epiſcopos, curiones, vel eorum procuratores aut redemptores, alióſque ius decimarum habentes, videlicet ante tranſlationem fructuum, conſtituta pœna aduerſus contumaces confiſcationis fructuum, deductis primitijs & decimis: raro tamen manente pacto, & ſine præiudicio legitimæ conuentionis vel tranſactionis inter ſoluentes & recipientes factæ, ſi qua ſit. Altera conſtitutio edicta fuit 9. Iunij, 1547. qua prædiorum dominis inhibitur metere ea, quæ decimis obnoxia ſunt, priuſquam in ſuggeſtu eccleſiæ populo inibi conueniẽte prædicta

a ca. reuertimini, ca. decimæ, 16 q. 1. ca. omnes decimæ, 16. q. 7.
b c. parochianos, c. 5. de decimis. c. tua nobis, c. grauem, eod. ca. decimæ, & ca. ſtatuimus. 16. q. 1. can. qui oblationes, 12. q. 2.
c ca. moderamine, & ibi gloſ. in verb. vẽdicant, 16. q. 1.
d Panor. in c. tua, in 2. col. pen. de decimis.
e ca. præter hoc, 32. diſtin. can. nullus, 16 q. 7.
f can. ſi epiſcopum, 16. q 6.
g can. quia, 16. q. 1.
h ca. decimæ, ead. 16. q. 1.
i ca. 1. 16. q. 7. Et maledictio, Malachiæ 3. Guid. Papæ deciſ. 166.
k ca. omnes decimæ, 16. q. 7. c. peruenit, 5. de decimis.
l clem. 1. de decim. in Clem.
m cap. 1. de decimis in 6.
n c. poſtulaſti, c. 21. de homicid. ap. Greg. li. 5. tit. 12.
o Speculat. in titu. de decim. circa finem, & ibi interpres Scholiaſtes.
p Aufrerius in additio ad deciſio. capel. Tholoſ. 219.

dicta dies metendi fuerit: vt qui ius decimandi haberet, inde certior fieret, & adeſſet, aut alium ſuo nomine mitteret, indicta pœna aliter facientibus damni, & eius quod intereſſet, ſecundum quam & iudicatum [a]. Sic iure ciuili Romæ, quando quarta pars bonorum curialium decedentium ſuis filijs, curialibus erat danda, diuiſio fiebat ſub aſpectu curialium [b]. Et certè qui partem habet fructuum aut decimas, condominus videtur eſſe, & partiarius: itaque vocandus, quum omnia præſentibus illis quorum intereſt fieri debeāt [c].
4 Et in re communi, potior eſt cauſa prohibentis [d]. Statuit concilium Lateranenſe, laicos decimas retinentes, nec clericis reddentes priuandos eccleſiaſtica ſepultura [e]. Nec in dubium venit puniri debere hos pœnis iiſdem, quibus plectuntur qui tributa interuertunt & denegant, quæ plures ſunt [f]. Sunt
5 quippe & decimæ, tributa egenorum [g], Deo præſtita. Et proinde quemadmodum quis tributa non poteſt eludere obiecta compenſatione debiti [h]: ſic in futuris ſoluendis decimis, cōpenſatio non admittitur [i], quamuis in præteritis recipi poſſit [k]. Ergo qui prædia poſſidēt, quæ ſunt in alterius parœchia conſtituta, decimas ſoluent prædiales, ſiue eccleſiaſticæ, ſiue alterius notæ perſonæ ſint [l], præteritas & futuras [m]: quemadmodum nec ſine cenſu, & reli-
6 quijs fundus comparari poteſt [n]: Soluuntur de rebus abbatiæ [o]: item ſoluūt monachi, de rebus nuper cultis, ex quibus anteà decimæ ſoluebātur [p]. Et Iudæi quoque de prædijs poſſeſſis, vel ſoluere eas debent, vel prædia dimittere [q]. Et leproſi, exceptis hortis eorum & animalibus, ſi communiter viuant [r]. Soluunt & eccleſiæ decimas de prædijs illis, quæ in dotem aſſignantur, niſi ea modica ſint [s]. Et ita decimarum ſolutio ſequitur rem, & eius detentorem [t].
7 Excipiuntur autem aliqui, quibus priuilegium indultum eſt de non ſoluendis decimis, quales ſunt monachi Ciſterſienſis ordinis, Templarij, & hoſpitalarij, qui non ſoluunt decimas laborum ſuorum, nec eorum quæ colunt proprijs manibus, vel proprijs ſumptibus: de quæſitis, inquam, ante concilium generale, etiam ſi noualia ſint [v], de poſteà quæſitis tamen ſoluunt [x]. Alij verò religioſi nō ſoluunt de hortis & nutrimentis animalium, & de noualib. quæ proprijs excolunt manibus [y]. Quod ſi non colant manibus ſuis, exemptio ad noualia non pertinet [z]. Fratres minoritæ & prædicatorij ordinis, de hortorum fructibus etiam decimas non ſoluunt [a]. At non extenditur priuilegium, ſi alijs colenda prædia dent [b]. Sicuti nec immunes à præſtatione decimarum, priuilegio vti poſſunt, ſi aliena prædia colenda ſuſcipiant [c]. Exempti enim debent decimas ratione rerum, niſi res quoque exemptæ
8 ſint [d]. Conuenit autem concedi & priuilegium hoc ab alio, quàm à principe temporali ſeu laico [e], qui id concedere nequit, nempe à Papa ſolo [f]. Porrò alia capita eorum, qui decimas non præſtant & excipiuntur, vide apud Re-
9 buffum tractatu de decim. quæſtione 5. Quibus ſingulare illud addendum eſt, eos qui priuilegium habent non ſoluendi decimas, vel qui legitimè præſcripſerint, ſi eas ſoluerint, renunciaſſe priuilegio cenſeri [g], etiam ſemel ſoluendo [h], niſi cum proteſtatione ſoluiſſent iuxta ſententiam Bartholi [i].
10 Obſerua tamen & exemptos à ſolutione decimarum, præbere gratis aliquas portiones eccleſiis parochialibus, ad onera illarum releuanda authoritate epiſcopali. Et hac ratione ita coguntur Carthuſienſes, & Ciſterſienſes, qui decimas reſeruant, congruam portionem curioni conſtituere ad iura epiſcopalia & alia onera ſubeunda [k].

a Rap. lib. 1. rapſod. ... 12. aneſto 6.
b l. 2. quādo & quib. quart. pars debeat. lib. 10 C.
c l. de ... quoque, de re iudica. in P.
d l. Sabinos, commu. diuid. in P.
e c. prohibemus, c. 39 de decimis.
f ca. ſi tributum, 11. quæſt. 1.
g ca. decimæ, 16 q. 1. cap. tua, in 2. de decim.
h l. 5. C. de compenſatio.
i glo. 1. in can. decimæ, 16 q. 1. Ludoui. Roma. ſingul. 254. an ſit locus, & 545. an ſacerdoti.
k c. veniēs, in fine, de tranſactio. doctores, in c. tua, 2. de decimis arg. l. de alimentis, C. de trāſact. l. cùm ij, eod. tit. in P.
l d. cap. tua, 2. de decim.
m c. veniens, in fine, de tranſactio.
n rubri. ſine cenſu & reliq. &c.
o c. ſuggeſtum. c. 9. de decim.
p c. commiſſum, c. 4. de decim. c. fin. §. pen. eod. in 6.
q c. de terris. c. 16. de decim.
r c. 1. de eccleſ. ædific.
s textus cum glo. in c. 1. de cenſib. in c. nuper, de decim.
t Ioan. Conſtanti. in conſtitutio. regiis Franc. 1. de litib. breuit. decid. Iart. 190. facit l. pen. & tit. ſine cēſu, & reliq. fund. cōp. &c.
v c. ex parte, c. 10. de decimis.
x c. pen. de decim.
y d. c. ex parte.
z c. ad audientiam, c. 12. eod.
a c. nimis praua, cap. 12. de exceſſu. prælaten.
b c. licet de benignitate, c. 11. eod.
c c. dilecti, 2. de decim.
d c. 2. § dioceſani, & ſeq. de decim. in 6.
e c. tua, c. 25. de decim. ap. Gregor. c. dudum, c. 31. eod. tit.
f de hac latè Rebuffus tract. de decim. q. 5. nu. 28. 29. 31. & ſeq.
g c. accedentibus, & cap. ſi de terra, de priuileg.
h arg. c. cum accesſiſſent, in ti. de cōſti.
i Bart. in l. non ſolū, § morte, de nou. oper. nunt. ... vide hoc tenentem in decimis d. Rebuffus, vbi ſuprà, q. 13. numero 113.
k c. 2. § vbi autem, & §. religioſos, de decim. in 6.

Quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 25.

1 Prædiales decimæ ſoluendæ curionibus locorū prædiorum, niſi repugnet conſuetudo.
2 Decimæ mixtæ, & animalium, quibus ſoluantur.
3 Ex tribus ab animalibus ſoluuntur decimæ, ex fœtu, lacte, & lana, & quibus

De perſonis, à quibus ſoluendæ decimæ.
Cap. 24.

1 Perſonæ omnes ſine exceptione debent decimas ſoluere.
2 Quomodo cogantur decimas ſoluere denegantes.
3 Colligendi fructus non ſunt, niſi prius moneatur Curio, vt interſit,
4 uel mittat ad decimas colligendas.
5 Compenſatio non obycitur à debente decimas futuras.
6 Ex quibus ſoluant decimas abbates & monachi: & Iudei, leproſi, Eccleſiæ.
7 Non ſoluunt decimas ex priuilegio Ciſtercienſes monachi, Templary, & aly quidam.
8 Priuilegium non ſoluendi decimas à quo concedatur.
9 Priuilegium non ſoluendi amittitur, ſolutione vna.
10 Priuilegiati non ſoluendi decimas, alia contribuunt eccleſijs, & quando.

QVIA ex inſtitutione Dei diximus eſſe decimas[a], & ab 1
omnibus eſſe ſoluendas, non difficile eſt ſtatuere, vt tanquam debitum exigi poſſint[b], vel rei vendicatione per eccleſiam, tanquam earum dominam[c], vel conditione ex canone, vnde oritur actio perſonalis aduerſus debentem ſoluere, vt ait Panormit[d]. A laicis itaque dandæ ſine fraude, & ab epiſcopis, & miniſtris eccleſiæ diſcretè diſtribuendæ[e]. Neque propter ſacerdotes malos, vt plerique falsò perſuadent, decimæ negandæ, cùm earum inſtitutio præcipua & prima fuerit, non propter perſonas ſacerdotum tantùm, ſed ob Dei præcipuè honorem, & præbentium vtilitatem, vt ſuprà diximus: & ita
eccleſiæ potiſſimùm nec miniſtrorum perſonis; ſed officio eorum debitæ[f]. 2
Sunt quippè decimæ vota fidelium, pretia peccatorum, patrimonia pauperum[g], tributa egentium animarum[h]: & filius Belial, qui hoc prætextu excutere iugum diuinæ ſubiectionis nititur, atque ſacrilegus æternæ damnationis in ſe ſententiam prouocans[i]. Quare poſt admonitionem ſoluendi eſt excommunicandus[k]. Et ſi clericus aut religioſus poſt duos menſes non ſoluat, vel ſolui prohibeat, vel vſurpet, ab omni adminiſtratione quā habet, officijs, & beneficijs ſuſpendendus, ex concilio Viennenſi[l]. Mandatúrque ijs qui verbum Dei prædicant, hortari populum non diſſuadere ſolutionem decimarum[m]. Quod ſi quis adeò ſit contumax, vt ſententiam excommunicationis contemnat, retineátque nihilominus decimas: poteſt aduerſus eum
iudicis ſecularis poteſtas implorari, & ita ſoluere cogitur[n]. Tradit Specu- 3
lator[o], cum, cui debetur decima, poſſe interdicere domino fundi, ne fructus colligat vel exportet, niſi aut ſe vel ſuo procuratore ſeu nūcio præſente, ſi ſe timeat decima defraudandum iri. Et ita iudicatum in ſenatu Tholoſano teſtatur Auftetius[p]. Extant hac de re duæ regiæ conſtitutiones edictales Franciſci primi: prior, anni 1545. prima martij ſtatuit, ne fructus ex prædijs transferātur vel colligantur à dominis prædiorum, in quibus excreuerunt, priuſquam decimæ & primitiæ ſolutæ fuerint. ſecundum antiquam conſuetudinem. Atque eo tempore certiores fieri debere Epiſcopos, curiones, vel eorum procuratores aut redemptores, aliósque ius decimarum habentes, videlicet ante tranſlationem fructuum, conſtituta pœna aduerſus contumaces confiſcationis fructuum, deductis primitijs & decimis: raró tamen manente pacto, & ſine præiudicio legitimæ conuentionis vel tranſactionis inter ſoluentes & recipientes factæ, ſi qua ſit. Altera conſtitutio edicta fuit 9. Iunij, 1547. qua prædiorum dominis inhibitur metere ea, quæ decimis obnoxia ſunt, priuſquam in ſuggeſtu eccleſiæ populo inibi conueniēte prædicta

a ca. reuertimini, ca. decimæ, 16 q. 1. ca. omnes decimæ, 16. q. 7.
b c. parochianos, c. 5. de decimis. c. tua nobis, c. grauem, eod ca. decimæ, & ca. ſtatuimus. 16. q. 1. can. qui oblationes, 12. q. 2.
c ca. moderamine, & ibi gloſ. in verb. vēdicans, 16. q. 1.
d Panor. in c. tua, in 2. col. peo. de decimis.
e ca. præter hoc, 32. diſtin. can. nullus, 16 q. 7.
f can. ſi epiſcopum, 16. q. 6.
g can quia, 16. q. 1.
h ca. decimæ, eod. 16. q. 1.
i ca. 1. 16. q. 7. Et maledictio, Malachiæ 3. Guid. Papæ deciſ. 166.
k ca. omnes decimæ, 16. q. 7 c. peruenit, 5. de decimis.
l clem. 1. de decim. in Clem. n.
m cap. 1. de decimis 10 6.
n c. poſtulaſti, c. 21. de homicid. ap. Greg. li. 5. tit. 12.
o Speculat. in titu. de decim. circa finem, & ibi interpres Scholaſtes.
p Auftretius in additio. ad deciſio. capel. Tholoſ. 119.

dicta dies metendi fuerit: vt qui ius decimandi haberet, inde certior fieret, & adeſſet, aut alium ſuo nomine mitteret, indicta pœna aliter facientibus damni, & eius quod intereſſet, ſecundum quam & iudicatum [a]. Sic iure ciuili Romæ quando quarta pars bonorum curialium decedentium ſuis filijs, curialibus erat danda, diuiſio fiebat ſub aſpectu curialium [b]. Et certè qui partem habet fructuum aut decimas, condominus videtur eſſe, & partiarius: itaque vocandus, quum omnia præſentibus illis quorum intereſt fieri debeāt [c].
4 Et in re communi, potior eſt cauſa prohibentis [d]. Statuit concilium Lateranēſe, laicos decimas retinentes, nec clericis reddentes priuandos eccleſiaſtica ſepultura [e]. Nec in dubium venit puniri debere hos pœnis iiſdem, quibus plectuntur qui tributa interuertunt & denegant, quæ plures ſunt [f]. Sunt
5 quippe & decimæ, tributa egenorum [g], Deo præſtita. Et proinde quemadmodum quis tributa non poteſt eludere obiecta compenſatione debiti [h]: ſic in futuris ſoluendis decimis, cōpenſatio non admittitur [i], quamuis in præteritis recipi poſſit [k]. Ergo qui prædia poſſidēt, quæ ſunt in alterius parœchia conſtituta, decimas ſoluent prædiales, ſiue eccleſiaſticæ, ſiue alterius notæ perſonæ ſint [l], præteritas & futuras [m]: quemadmodum nec ſine cenſu, & reli
6 quijs fundus comparari poteſt [n]. Soluuntur de rebus abbatiæ [o]: item ſoluūt monachi, de rebus nuper cultis, ex quibus anteà decimæ ſoluebātur [p]. Et Iudæi quoque de prædijs poſſeſſis, vel ſoluere eas debent, vel prædia dimittere [q]. Et leproſi, exceptis hortis eorum & animalibus, ſi communiter viuant [r]. Soluunt & eccleſiæ decimas de prædijs illis, quæ in dotem aſſignantur, niſi ea modica ſint [s]. Et ita decimarum ſolutio ſequitur rem, & eius detentorem [t].
7 Excipiuntur autem aliqui, quibus priuilegium indultum eſt de non ſoluendis decimis, quales ſunt monachi Ciſterſienſis ordinis, Templarij, & hoſpitalarij, qui non ſoluunt decimas laborum ſuorum, nec eorum quæ colunt proprijs manibus, vel proprijs ſumptibus: de quæſitis, inquam, ante concilium generale, etiam ſi noualia ſint [v], de poſteà quæſitis tamen ſoluunt [x]. Alij verò religioſi nō ſoluunt de hortis & nutrimentis animalium, & de noualib. quæ proprijs excolunt manibus [y]. Quod ſi non colant manibus ſuis, exemptio ad noualia non pertinet [z]. Fratres minoritæ & prædicatorij ordinis, de hortorum fructibus etiam decimas non ſoluunt [a]. At non extenditur priuilegium, ſi alijs colenda prædia dent [b]. Sicuti nec immunes à præſtatione decimarum, priuilegio vti poſſunt, ſi aliena prædia colenda ſuſcipiant [c]. Exempti enim debent decimas ratione rerum, niſi res quoque exemptæ
8 ſint [d]. Conuenit autem concedi & priuilegium hoc ab alio, quàm à principe temporali ſeu laico [e], qui id concedere nequit, nempe à Papa ſolo [f]. Porrò alia capita eorum, qui decimas non præſtant & excipiuntur, vide apud Re-
9 buffum tractatu de decim. quæſtione 5. Quibus ſingulare illud addendum eſt, eos qui priuilegium habent non ſoluendi decimas, vel qui legitimè præſcripſerint, ſi eas ſoluerint, renunciaſſe priuilegio cenſeri [g], etiam ſemel ſoluendo [h], niſi cum proteſtatione ſoluiſſent iuxta ſententiam Bartholi [i].
10 Obſerua tamen, & exemptos à ſolutione decimarum, præbere gratis aliquas portiones eccleſiis parochialibus, ad onera illarum releuanda authoritate epiſcopali. Et hac ratione ita coguntur Carthuſienſes, & Ciſterſienſes, qui decimas reſeruant, congruam portionem curioni conſtituere ad iura epiſcopalia & alia onera ſubeunda [k].

Quibus ſoluendæ decimæ. Cap. 25.

1 Prædiales decimæ ſoluendæ curionibus locorū prædiorum, niſi repugnet conſuetudo.
2 Decimæ mixtæ, & animalium, quibus ſoluantur.
3 Ex tribus ab animalibus ſoluuntur decimæ, ex fœtu, lacte, & lana, & quibus.

a Pap. lib. 1. rapſod. arreſto. tit. 12. arreſto 6.
b l. 2. quādo & quib. quart. pars debeat. lib. 10. C.
c l. de vnoquoque, de re iudica. in P.
d l. Sabinus, commu. diuid. in P.
e c. prohibemus, c. 19. de decimis.
f ca. ſi tributum, 11. quæſt. 1.
g ca. decimæ, 16. q. 1. cap. tua, in 2. de decim.
h l. 3. C. de compenſatio.
i glo. 1. in can. decimæ, 16. q. 1. Ludoui. Roma. ſingul. 254. an ſit locus, & 545. an ſacerdoti.
k c. veniēs, in fine, de tranſactio. doctores, in c. tua, 2. de decimis arg. l. de alimentis, C. de trāſact. l. cùm ij, eod. tit. in P.
l d. cap. tua, 2. de decim.
m c. veniens, in fine, de tranſactio.
n rubri. ſine cenſu & reliq. &c.
o c. ſuggeſtum. c. 5. de decim.
p c. commiſſum, c. 4. de decim. c. fin. §. pen. eod. in 6.
q c. de terris. c. 16. de decim.
r c. 2. de eccleſ. ædific.
s textus cum glo. in c. 1. de cenſib. in c. nuper, de decim.
t Ioan. Conſtanti. in conſtitutio. regias Franc. 1. de litib. breuit. decid. 1art. 180. facit l. pen. & tit. ſine cēſu, & reliq. fund. cōp. &c.
v c. ex parte, c. 10. de decimis.
x c. pen. de decim.
y d. c. ex parte.
z c. ad audientiam, c. 12. eod.
a c. nimis praua, cap. 32. de exceſſu. præben.
b c. licet de benignitate, c. 11. eod.
c c. dilecti, 8. de decim.
d c. 2. §. diœceſani, & ſeq. de decim. in 6.
e c. tua, c. 25. de decim. ap. Gregor. c. dudum, c. 31. eod. titu.
f de hoc latè Rebuffus tract. de decim. q. 5. nu. 28. 29. 31. & ſeq.
g c. accedentibus, & cap. ſi de terra, de priuileg.
h arg. c. cùm acceſſiſſent, in fi. de cōſti.
i Bart. in l. non ſolū, §. morte, de oper. nou. nunciat. vide hoc tenentem in decimis d. Rebuffus, vbi ſuprà, q. 13. numero 111.
k c. 2. §. vbi autem, & §. religioſos, de decim. in 6.

4 *Eccleſia contra eccleſiam ius decimandi præſcribit, non autem fines Eccleſiarum.*
5 *Quæ requiruntur in præſcriptione decimarum in Eccleſia.*
6 *Laici præſtari eccleſiaſtica decima non debent.*
7 *De decimis conceſſis laicis ante concilium Lateranenſe: Et qui ſunt qui poſſideant, in quos transferre poſſint.*
8 *Quando in feudum laicus poſſit decimas Eccleſiaſticas tenere.*
9 *In quot partes diuiderentur olim decimæ curionibus datæ.*
10 *Quare dabatur decimarum portio Epiſcopis.*

PRAEDIALES decimæ ſolui debent curionibus, in quorum 1
parœchia ſunt prædia, quæ fructus ferunt [a]. Sicut tributum
ei ciuitati pendi debet, vbi ſunt agri [b], niſi conſuetudo con-
traria eſſet, quæ ſequenda eſſet, ſi præſcripta [c]. Et ſi in nulli-
ius parœchia prædia dicantur, epiſcopalis erit prouidentiæ
aſſignare cui voluerit, vel ſibi retinere [d]. Quòd ſi in vna
eccleſia curio ſit præcipuus, quē vocamus priorē, & eius vicarius perpetuus,
qui dictus rector: decimæ & noualia curioni præcipuo debētur, cōgrua tamē
portione reſeruata vicario perpetuo [e]. Perſonales, baptiſmalibus eccleſijs
debentur iure communi, aut vbi quis percipit ſacramenta [f]. Decimæ mix- 2
tæ & animalium debentur eccleſiæ, in cuius parœchia animalia morantur, &
paſcuntur [g]. Quod ſi in vna parœchia hyeme, in alia æſtate morentur: vel
paſcantur in vna, dormiant in alia, diuidentur inter illas decimæ [h]. Notant
Baldus, Albericus, & Paulus Caſtrēſis [i], & poſt eos Nicolaus Boërius [k]. Quod
ſi ob bellum, animalia alicuius parœchiæ fugiant ad aliam, & ibi pariant,
decima eſt ſoluenda vbi pepererunt. Tradit & Rebuffus [l], communiter
ſeruari, potiſſimùm in patria occitana Galliæ, decimā lactis dari illi parœchiæ,
in cuius territorio mulgentur animalia: decimam caſeorum verò, parœchiæ,
in qua caſei fiunt: decimas autem lanæ & fœtus illi curioni, in cuius parœ-
chia naſcuntur. Ex tribus namque rebus animalium penduntur decimæ, 3
quia tria in fructu ſunt, fœtus, lac, lana, ſeu pilus [m]; ex lacte quoque & caſe-
us, & butyrum, vt ex lana pannus. Verumtamen ſi conſuetudo alia recepta
ſit, illa ſequenda eſt: quia eccleſia contra eccleſiam poteſt decimandi ius
præſcribere [n]; dummodo occaſio conſuetudinis decimandi non ſit ratione
confuſionis vel proximitatis finium parœchiarum. Quia fines præſcribi non 4
poſſunt, nec conſuetudo ſuper his tenet [o]. De præſcriptione doceri etiam
debet: alioquin pro curione, vtporè iure cōmuni ſulfulto ſententia fertur [p].
Quinimo ſi alia eccleſia parœchialis vel monaſterium præſcripſit decimas
per quadraginta annos in altera parœchia, vel ex priuilegio alias poſſidet,
quam ſuæ parœchiæ, & quædā alias non decimata decimāda ſint, decimæ illæ
pertinent non ad præſcribentē, ſed ad parochum, quemadmodū etiam noua-
lia [q]. Alioquin eget iſta oppoſita præſcriptio, non ſolùm tempore annorum 5
40. [r], ſed etiam titulo [s], & bona fide [t], vel tempore cuius initium memoriā
non habeat, & præſumatur bona fides & titulus. De quo docere debet qui
ſe dicit eſſe in poſſeſſione decimas percipiendi in aliena parœchia, aliter
præſumitur veriſimiliter eas indebitè occupaſſe, cùm proueniant ex prædijs
in aliena parœchia conſtitutis. Sitque manifeſtum de iure communi, niſi
aliud oſtendatur ad ſuam parœchiam pertinere, vt expreſſè decidit Bonifa-
cius 8. pont. Max. [v]. Oſtenditur autem titulus, vel per priuilegium con-
ceſſum, vel per compoſitionem ſeu concordiam, ſeu tranſactionem factam
inter eccleſias de decimis percipiendis, quæ permiſſa & firma eſt [x], ſi cum
cauſæ cognitione fiat, & cum examine ſuperioris, num expediat eccleſiæ illa
conuentio. Eſt enim ſpecies alienationis, & proinde ſolemnia quæ exigun-
tus in alienandis rebus eccleſiaſticis, requiritur in decimis à parœchia tranſ-
ferendis [y], & decretum epiſcopi, vt notat Innocentius [a], id eſt, authoritas in
inquiſitio

a c. quoniā à nobis, c. 13. de decimis, c. cū contingat, c. 29. eod. ca. ſtatuimus, ca. de decimis, ca. ſi quis laic', 16. q. 1. c. 2. ca. eccleſias, 13. q. 1. c. fi. de parœch. cap. ex tranſmiſſa, de præſcript.

b l. forma cenſuali, §. ſi verò, de cēſib.

c cap. cùm ſint homines, c. 18. de decim. c. ad apoſtolicæ, c. in aliquibus, eo. ti.

d d. cap. quoniam à nobis.

e Vide Papum lib. 1. rapſod. areſto. tit. 11. areſto 7. & 21.

f ca. de decimis, 16. q. 1. ca. quæſtione, eod. ca. 1. 13. q. 1. c. fin. de parœch. c. ad apoſtolicæ, c. 20. de decimis. Diſputat hunc caſum de baptiſmali eccleſia, & quādo plures ſunt, Rebuffus in tract. de deci. q. 6 numero 8. 9. 10. 11. 12. 13. & ſeq. vide & c. ad audiētiam, 1. de eccleſ. ædificā.

g glo. in ca. 1. §. item quis vnquam 15. q. 1. Matthæus de Afflict. in conſtitut. Neapolit. rubr. de decimis, num. 23.

h gloſſ. in d. capit. ad apoſtolicæ.

i in l. huiuſmodi, §. legat. de legat. 1.

k Boer. 10 deciſ. 23. num. 54.

l Rebuffus tract. de decim. q. 6. numero 27. & Boer. in §. 13. de conſuet. prædio. in conſuetud. Bituri.

m l. in pecudum, de vſuris in P. §. in pecudum, de rer. diuiſ. ap. Iuſtin.

n c. ad aures, c. 6. & c. veniens, cap. de quarta, c. 4. de præſcr. c. cū contineat, c. 29. & c. cum in tua, 30. de decim.

o glo. & docto. in c. fin. de paroch. ca. quicunque. & cao. licet, 16. q. 1. c. inter, de paroch.

p c. 1. de præſcript. in c. c. 2. de ceſt. ſpol.

q dictis c. cū contingat, & cūm in tua.

r d. cap. ad aures, de præſcrip & cap. de quarta, authēt. quas actiones, C. de ſacroſan. eccleſ.

s c. veniens. de præſcript. c. 1. de præſcript. in 6.

t c. ſi diligenti, & c. vigilāti, de præſcr.

v io c. ad decimas, c. 2. de reſtitut. ſpol. lib. 1. Sexti, tit. 3.

x c. 2. & c. dilecti, de trāſ. c. 3, de decim.

y Solēnia, in ca. ſine exceptione, 12. q. c. ca. placuit, ca. abbatib. eod.

a Innocent. in c. 2. de tranſactio.

inquiſitione vtilitatis vel incommoditatis eccleſiæ, ſine quibus tranſactio
facta ſucceſſori non præiudicat [a], ſuper futuris decimis, quamuis eſſet effi-
cax in præteritis [b]: potiſſimùm, cùm hodie beneficiarius habeatur quandiu
6 viuit pro vſufructuario [c]. Et cùm decimæ beneficijs ſeu ſacerdotijs adhę-
reant, ſeu eccleſijs, quę conferuntur perſonis ob diuinũ exequendum officiũ,
quo non præſtito, nec beneficij prouentus debentur [d], planum eſt decimas
laicis præſtari iure communi non debere eccleſiaſticas: quia idonei ad bene-
cia tenenda non ſunt [e]. Et cautum quoque expreſſè, non poſſe laicos has
decimas ſine peccato retinere [f], non poſſidere, non præſcribere [g]. Quare
qui eccleſiaſticam conceſſerit laico decimam, ab ſtatu ſuo, ſicut arbor quæ
perperam terram occupat, ſuccidendus eſt: vt iaceat donec emendet proſtra-
7 tus [h]. Legimus tamen ante concilium Lateranenſe, quondam in feudum
perpetuum quaſdam decimas conceſſas laicis [i] in Gallia, à tempore Caroli
Martelli, qui deuictis & expulſis Agarenis, ex conſenſu Epiſcoporum deci-
mas eccleſiaſticas percipiendas quibuſdam diuiſit nobilibus, vt ait Gagui-
nus [k], pollicitus eaſdem breui & plura alia eccleſijs ſe reſtituturum: quod
tamen non perfecit, mortuus citius quàm ſperaret: ferúntque viſam animam
eius deferri per dæmones ad inferos, ab Eucherio Aurelianẽſi epiſcopo, viro
eius temporis ſanctiſſimo: inuentúmque eius mauſoleum, ſeu conditorium
vacuum ſine corpore, & pro eo ſerpentem: quod & ſcribit Paulus Æmilius [l].
Quod in vltionem tantæ vſurpationis videtur accidiſſe, & ob ſacrilegium
eccleſiæ illatũ cùm nullus princeps, rex, vel imperator has decimas vſurpare,
minúſque aliis concedere laicis poſſit [m]: qui ſuis limitibus debeat eſſe con-
tentus, non ea quę Dei ſunt vſurpare [n]. *Quicunque*, inquit Paſchalis, *decimas
& oblationes per poteſtatem ſecularem obtinet, proculdubiò contra Deum & ſanctorum
patrum nititur ſanctiones.* Quinimò & qui accipit, & qui tradit, raptor & ſacri-
legus iudicatur [o]. Quare concilio Lateranenſi, quod tempore Innocentij
2. pontif. max. habitum Romæ, coactis 1000. patribus in Laterano [p], hic
abuſus emendatus eſt [q], & ſtatutum, ne laicis in poſterum dari iſtæ decimæ
poſſent. Et pro iam poſſeſſis, cùm non poſſent omnino eis eripi commodè,
quædam remedia inuẽta ſunt, quibus redire poſſent ad eccleſias vnde exie-
rant, ſublatǽq; cauſæ, quibus aliò poſſent transferi. Et proinde prohibitum,
ne laici decimas cum periculo animæ ſuæ detinentes, in alios laicos poſſent
aliquomodo transferre: & ſi quis recepiſſet, vel acceptas eccleſiæ non reddi-
diſſet, eccleſiaſtica ſepultura priuaretur [r]. Prohibitum quoque, ne alienis
quàm proprijs poſſint relinquere eccleſijs, néue eas impignorare laicis lice-
ret [s]. Non etiam infeudare monachis, niſi de epiſcopi conſenſu [t]. Et
quamuis probentur decimæ eccleſiaſticæ infeudatæ per principes ante con-
cilium Lateranenſe laicis, non tamen ſequitur poſſe licitè nunc detineri [v]:
niſi dominus eas ſe iure habere probet, vel eccleſiæ tantumdem elargitus ſit
de re maiori vel æquali, ídque conſtet [x]. Fidem autem faciet per ſe, remu-
neratas non fuiſſe eccleſias, quarum decimæ retinentur, ſi illæ non habe-
ant bona temporalia, vnde retineri iure non poſſunt. Et argumento ducto
à ſolitis, præſumendum eſt fuiſſe à laicis vſurpatas [y]: potiſſimùm cùm retu-
lerimus tempore Martelli malo initio cœpiſſe retineri, vt vix ſit præſumen-
dum eas bonum exitum habituras [a]. Et ſi à ſummo pontifice approbatam
detentionem oſtendat laicus, tunc ex cauſa forſan illi permittentur: ſed
perceptio decimarum conceſſa, ad noualia adhuc non extendetur [a]. Non
negandum tamen, decimarum fructus ad vitam præſtari poſſe laico ex cauſa,
ſed non in feudum [b]. Quia & vendi poſſunt [c]. At iure ſucceſſionis teneri
8 nequeunt [d], nec præſcribi à laicis [e]. Tradunt tamen [f] laicos poſſe decimas
eccleſiaſticas poſſidere in feudum eccleſiaſticum, duobus concurrentibus:
primò, ſi eas poſſiderint, tanquam vaſſalli eccleſiæ, à tempore cuius initij non
exter memoria. Dehinc, ſi ſit fama, quòd eas habuerint ante concilium Late-

a c. de cetero, & c. venientes, de tranſact. c. ad hæc, de offic. vica.
b glo. & interp. in c. vt ſuper, de reb. ec. ſel. non alien.
c Ioã. Andreæ in gl. c. præſenti de off. ordina. in 6.
d c. fin. de reſcrip. in 6. ca. eos, ca. ſi quis ſacerdotem, 81. diſtin. ca. propter hæc, 32. diſtin. c. latores, de cler. excom. mun. iniuſt. c. paſtoralis, de appel.
e c. cùm adeò, de reſcrip. c. ex literis, de tranſact. c. 2. de inſtitut. cler. quia contingit, § vt autem, de relig. domib.
f ca. peruenit, 1. q. 3.
g c. cauſam quæ, de præſcrip. can. 1. 16. q. 7. ca. fin. 16. q. 1.
h c. quamuis, 17. de deci.
i c. cum apoſtolica, c. 7. de his quæ fiũt à prælat. ſine conſen &c. lib. 3. Decretal. tit. 10. cap. tua, in 1. §. ſi. eo. tit.
k Gaguin. in vita Carolis Martelli.
l Paul. Aemil. lib. 2. Hiſtor. Franc.
m c. dudum, c. 31. de decimis.
n ca. imperium, 10. diſtin.
o cap. cauſa, c. 13. de verbo. ſign. ca. nulli, & can. quotidie licent 12 q. 2. c. ex tranſmiſſa, de decim.
p Volaterra. in Innocent. Otho Frigingenſis lib. 7. c. 23.
q c. 2. §. ſane, de decim. in 6. cap. cùm & plantare, cap. 3. de priuileg. lib. 5. Decretal. tit. 3.
r cap. prohibemus, cap. 19. de decim. cap. ad hæc, eod.
s cap. fi. de decimis.
t capit. 2. §. ſane, de decim. in 6.
v cap. dudum, de decimis.
x per ca. ex enim, §. ſed permutare, 10. quæſt. 2. cap. 1. de rer. permutat.
y cap. fin. de reſtitut. ſpol. in 6.
a ca. principatus, ca. cùm Paulus, 1. q. 1.
a cap. tua, in 1. c. 15. §. fin. de decimis, c. 2. §. fin. eod. in 6.
b glo. in cap. quamuis, in verbo conceſſerit, de decim. per cap. x. de ſepu.
c cap. fin. ne prælat. vices ſuas.
d c. ad hæc, c. 15. de decimis.
e c. cauſam, & ibi interp. de præſcript.
f Ioan. And. Henric. Boich. in c. ex apoſtolicã, de his quæ fiunt à plat. ſine cõſen. capit. Dominus, in c. ſtatuta de decimis, in 6.

ranenſe, & ita concluſum fuit in capella Tholoſana [a]. Poſſunt & ex cauſa & priuilegio concedi laicis, perceptiones decimarum, non ius decimarum [b]. Diuidebantur aliquando beneficiorũ decimæ, oblationes, & reditus eccleſiæ 9
olim in 4. partes: quarum vna epiſcopo, altera ſacerdori, tertia fabricæ, quarta pauperibus dabatur [c]. Aut aliter portiones pro conſuetudine locorum & eccleſiarum conſtituebantur [d]. Sed & hîc præſcriptio contra epiſcopos quadragenaria locum habet [e]: & ideo conſuetudinem eccleſiarum inſpicimus [f], potiſſimùm cùm alia iura epiſcopalia à clericis præbeantur prælatis, & onera eccleſiarum ſint præpoſitorum earundem: licitúmque ſit vnicuique expreſſè vel tacitè renunciare iuri in fauorẽ ſui introducto [g]. Quare poteſt & hoc ius donare epiſcopus eccleſijs ſi habeat [h]. Dabantur itaque portio- 10
nes antiquitus epiſcopis ex decimis, & mortuarijs, & oblationibus [i], in remunerationem onerum, quæ ſubit ſingularum eccleſiarum ſuæ dioceſeos, ordines conferendo, chriſma conficiendo, baſilicas dedicando, moniales conſecrando, prædicando, & id genus alia faciendo, quæ videbis apud Speculatorem [k], & Bertachinum [l]. Quódque tunc eſſent epiſcopi pauperes, nec proprij reditus ad ſumptus ſufficerent. Qua ceſſante nunc cauſa, & illorum prouentibus auctis, portiones illis præſtari ſolitæ, relictæ ſunt proprijs vſibus, & reparationi ſuarum eccleſiarum [m]. Nec omnia tempora eandem habuerũt regulam, cùm & priſcis temporibus nondum diuiſis à Dionyſio decimis, decimæ & oblationes Chriſtianorum ſolùm darentur epiſcopis, vt eas diſtribuerẽt viduis, egenis, & egentibus clericis ex conſtitutione apoſtolorum [n]: & aliquando, vt alibi docemus, ijdem epiſcopi & presbyteri. Cæterùm iſtæ portiones epiſcopis olim datæ, non decimæ decimarum ſed participatio decimarum & oblationum, veluti ea quæ à monaſterijs, in quibus parochianus eligit [o] ſepulturam, eccleſiis præbentur parochianis, non ſunt verè dicendæ decimæ, ſed portiones. Nouum enim eſſet genus decimarum, vt clerici pares, à paribus clericis, decimas exigerent ex decimis [p].

a decis. cap. Tholoſ. 419. vide fuſius Nicol. Boërium in comment. ad conſuetud. Biturig. §. 2. de præſcript. & in § 11. de conſuetud. prædiorum.
b c. quamuis, de decimis. can Adrianus, 63. diſtin. ca. in ſynodo, 97. diſtinct.
c can. quatuor, & c. Vulterrana, ca. concesſo, can. de reditib. 12. q. 2. can. vino, 10. q. 3. c. conquerente. de offic. ordin.
d ca. antiquo, 12. q. 3. ca. conſtitutum, 96. q. 1. c. 1 de ſepult. ca. de his, ca. decernimus, 10. quæſt. 1.
e c. de quarta, de præſcript.
f vide glo. in c. cùm contingat, c. 19. in verbo, de iure communi, de decimis.
g l. ſi quis in conſcribendo, C. de pact. & de epiſcop. & cler.
h can fin. 12. q. 1.
i Clem. dudum, de ſepult. c. cùm ſuper, de ſepultu.
k Specula. in §. 1. de ſtat. monacho.
l Bertach: tract. de epiſco. 4. parte numer. 40.
m ca. priſcis quidem canonib & can. vino, 10. q. 3.
n Clemens lib 2. cõſtitution. Apoſtol. c. 29. & ca. videntes 12. q. 1. facit c. 4. actuum.
o c. 1. & c. his qui, & c. in noſtra, c. certificari, c. cùm ſuper, de ſepultur.
p c. 2. de decimis.

De ipſa decimatione, modo, & tempore decimandi. Cap. 26.

1. *De quota decima, & quomodo vera decima minui poteſt tranſactione, & conſuetudine.*
2. *Quomodo granum in palea ſolui debet.*
3. *Quo tempore ſolui debent perſonales & prædiales, & de deductione, quæ fit ante ſolutionem decimarum.*
4. *De quantitate ſoluenda in decimis vtriſque, prædialibus, & perſonalibus: & quod de minutis non ſoleret exigi.*

IVRE communi integrè decima, vt dictum eſt, de ſingulis 1
rebus debetur. Verumtamen interdũ minus præſtatur, nempè vel viceſima, vel alia pars ex conuentione ſeu tranſactione parochianorum, & curionis, vel eius qui exigit: illa enim tranſactio permiſſa, vt & illa, ne de aliquibus rebus præſtetur decima, vt de minutis ſeu alijs [q]. Diminutio namque decimæ veræ, laïcis conſenſu epiſcopi fieri proculdubiò poteſt, ſi accedat & temporis interuallum, quod illud firmauerit [r]: at remiſſio aliquorum decimæ non valet, niſi ſolo confirmante ſummo pontifice, qui ſolus à decimis ſoluendis eximit [s]. Neque alienum à iure eſt, pro decimis præteritis fieri tranſactionem, quia debentur, & æſtimari poſſunt pecunia [t]: at de futuris, nec dubium valere

q c. 3. & c. veniens, de tranſact. cap. nuper, eod. Panorm in c. dilecti, eod. in fine.
r Innocent. & Decius, in c. venerabilis, de confirmat. vti. vel inuti.
s cap. venerabilis, & ibi Panor. de confirm. vtili vel inutili.
t c. ſuper eo, de trãſact.

valere quãdiu tranſigẽs vixerit [a], non poſteà, niſi authore ſummo pontifice,
& niſi quædam dentur alia eccleſiæ in remunerationem ratione permuta-
tionis [b]: potiſſimùm ſi ſpirituale ſpirituali, videlicet cum iure decimarũ, per-
muterur [c]. Conſideranda & cõſuetudo ſeruata in loco decimarum, & ſequẽ-
2 da [d]. Iure cõmuni decima granorũ, quæ paleam habent, in palea debet ſolui,
quia palea eſt in fructu [e]: eaque fructibus ſtatim collectis [f], quia ſcriptum,
3 *decimas & primitias tuas non tardabis offerre* [g]. Perſonales tamen ſunt ſoluen-
dæ in fine anni ſecundum interpretes [h], vt prædiales, frugibus collectis, vel
conſuetudo ſi alia ſit, ſequenda [i]. In perſonalibus tutius duco ſtatim ſolui &
ſeparari. Prædiales prius ſoluuntur, quàm cenſus prædij domino, nam & ab
illo accipiuntur [k], & prædiales quidem non deductis expenſis culturæ, vel
collectionis, ſeminis, vel ſimilium [l]: perſonales autem admittunt quandam
4 expenſarum ſubductionem [m]. Quicquid decimum venerit de his, quæ tran-
ſeunt ſub virga paſtoris, ſi alia non ſit conſuetudo, ſiue bonum, ſiue malum,
decimarum nomine erit [n], & decimum natum. In perſonalibus decimis
valet etiam conſuetudo, vt modicum pro illis ſoluatur: licèt enim non detur
integra, tamen ex dato honoratur Deus [o]. Quanquam decimæ perſonales
hodiè non ſint in conſuetudine ſecundum Abbatem [p]. Sic dicunt inter-
pretes, conſuetudinem non ſoluendi decimas integras valere, quia dando
quicquam pro decima, præceptum Dei impletur de ſoluendo [q]. Sic laicus
poteſt præſcribere decimas in quota, vt non ſoluat integram: ſed vel duode-
cimam, vel viceſimam, vel aliam partem [r]. Sicque iura, quæ dicunt ſoluen-
das integras decimas, intelligenda ſunt, de integritate ſolita, & nõ deductis
impenſis [s]: vel ſi aliter ſe non habeat conſuetudo, vel præſcriptio [t]: niſi
curio indigeret, vel ex quota conſueta viuere non poſſet: tunc enim petere
poſſet integram decimam [v]. Imo tunc & perſonales exigere [x]: non enim
ei qui ſeminat ſpiritualia, temporalia neceſſaria neganda ſunt, vt ait D. Pau-
lus [y]. Ita abſolutè non poteſt vllo tempore, etiam cuius non extat initij me-
moria, nec vllo modo præſcribi ius non ſoluendi à laicis vllas decimas [a]:
quotæ poteſt, & ita iudicatum [b]. Suſtinentur porrò conſuetudines, & pro-
batæ cenſentur tacitè à ſummo pontifice, vt decimæ relinquantur in agro,
dummodo moneatur curio antequam ſeparentur: vt non ſoluantur de qui-
buſdam minutis decimæ, dummodo ſit præſcriptio, cuius non extet initij
memoria [c]. Et in Gallia ex conſtitutione Philippi Auguſti, anni 1304. non
poſſunt exigi decimæ de rebus minutis, de quibus anteà nunquam probatur
exactæ, vt & ſæpe iudicatum [e].

De alia ſpecie decimarum, quæ ſeparabatur à bonis per laicos. Cap. 27.

DIVVS Hieronymus ſuper Ezechielem meminit de alia ſpecie decimarum, quas vnuſquiſque de populo Iſraëlis ſeparabat, vt comederet eas, cùm iret in templum in Hieruſalem, & in veſtibulo templi ſacerdotes & Leuitas inuitaret [d]. Forſan in locum iſtius moris ſucceſſerunt conuiuia, quæ pij homines ſolent anniuerſariorum nomine, ſacerdotibus, & eccleſiaſticis perſonis exhibere, poſtquam vnà preces fuderunt.

a c. 3. & c. veniens de tranſact.
b c. ad quæſtiones, de rer. permutat.
c c. ſuper, de tranſa.
d c. aliquibus, & ibi Innocen. & c. apoſtolicæ, de decim. Ioan. Andreas in c. 1. de decim. in 6. ca. eccleſias, 13. q. 1. Guido papæ, ſingul. 456.
e Speculat. in tit. de decim. §. van. Guido papæ, ſingul. 701.
f c. cùm homines, de decim.
g Exodi 22.
h gloſſ. in ca. reuertimini, in verbo annua, 16. q. 1. Panor. in c. peruenit, de decim. Eſdræ. c. 10 in fin.
i vt ait Collecta. in c. cùm homines, de decimis.
k c. cùm non ſit, 33. de decim.
l c. cùm homines, c. 7 c. non eſt in poteſtate, c. 22. c. tua nobis, 26. de decim.
m c. paſtoralis officij, c. 23. eod. de decimis.
n Leuit. 27. can. omnes decimæ, 16. q. 7.
o Rebuffus, in tract. de decim. q. 13. nume. 44.
p Abbas, in c. cũ ſint homines, in 1. col. 2. de decimis. Boërius in § 12. de cõſuetud. prædio. in cõſuetud. Biturig.
q Innocent. Panor. & alij in c. in aliquib. per illum textum, de decim. vbi non ſequitur contrariam ſententiam Hoſtienſis
r c. commiſſum, c. dilecti, c. cùm ſint, & c. in aliquibus de decim.
s d. c. commiſſum, de decim. Barbat. in c. Raynaldus col. 62. de teſtam.
t Rebuffus, in tract. decima, q. 13. numero 58.
v Angel. de Clauaſio, in verbo, decima, num. 1.
x Hoſtienſ. in cap. in aliquib. in fi. de decimis.
y 1. ad Corinth. 9.
a c. cauſam, & ibi Abbas & Felin. de præſcriptio. & Barbat. conſil. 35. incip. ſapienter col. 6. can. decimæ, 16. quæſt. 1.
a Guido papæ, q. 284. Hoſtië. in ſumma. de decim.
b vide Rebuff. tract. de decimis, quæſt. 13. num. 50. & 51. & 53. vide Nicola. Boër. in §. 12. de conſuet. prædio. in conſuetud. Bitur. Cardinal. de Zabarellis conſi. 146.
c Boërius, in d. §. 12. & Papo in rapſod. areſt. libr. 1. titu. 12. areſt. 3. & in poſtrema parte ſtili parlam. Aufreſij. extat conſtitutio Philippi 4. titu. de decim.
d c. 2. de decimis, can. eccleſias, §. item cùm decimæ, 12. quæſt. 2.

De bonis eccleſiæ temporalibus extra decimas & primitias. Cap. 28.

1 *Confutatus error eorum, qui adimunt Eccleſijs alia bona temporalia, quàm decimas & primitias.*
2 *Hiſtoria & tempora ſucceſſus, quomodo in eccleſiam pertineant bona temporalia: & de conſtitutionibus, quibus bona eccleſijs conſeruata ſunt, & de bellis eorum causa.*
3 *De comite Cabilionenſi capto à dæmone, quòd eccleſiaſtica bona vſurpaſſet, & de pœnis rapientium bona eccleſiæ.*
4 *Reiectio exemplorum rapientium bona eccleſiæ.*
5 *De immunitatibus rerum eccleſiaſticarum, & quæ onera præſtent.*

PLVRES ſunt, qui pertinaciter contendunt, perſonas eccle- 1
ſiaſticas vlla bona tẽporalia alia poſſidere non debere, quam
primitias & decimas. Fucum addunt, quòd dum terram pro-
miſſam adeptus eſt populus Hebræus, eáque diuiſa eſt inter
tribus, nullius partis poſſeſſio relicta ſit ſacerdotibus [a]: ſed
eius loco illis & Leuitis fuiſſe primitias tantùm & decimas [b].
Et apud Ezechielem [c], dum officium ſacerdotũ eorúmque ornatus deſcribi-
tur, inter cætera dictum, *non erit autem eis hæreditas eorum, & poſſeſſionem non
dabitis eis in Iſraël: ego enim*, inquit Deus, *poſſeſſio eorum: victimam ipſi & pro pec-
cato & pro delicto comedent, & omne votum Iſraël ipſorum erit &c.* Item quod na-
ſcente eccleſia omnia vendebant Chriſtiani, & in commune conferebant [d].
Facit & quod ſcriptum eſt, *ſi vis perfectus eſſe, vende omnia quæ habes, & da pau-
peribus, & ſequere me*, ait Dominus [e]. Verumtamen hæc leuiora ſunt argu-
menta, quàm poſſint eripere Deo conſecrata & eius cultui. Siquidem vt
primùm euellamus zizania, admittimus quidem, nihil à Deo præter deci-
mas, & oblationes, & vota, & primitias fuiſſe ſacerdotibus conceſſum, vide-
licet non datam partem poſſeſſionis terræ, vt de ea negotiari & diſponere vt
aliæ tribus, tanquam de proprijs poſſent [f]. Et nos maximè probamus vitam
eccleſiaſticarum perſonarum, quibus nihil proprium eſt, quò curis diuexen-
tur profanis. Quia & nomen clerici oſtendit ſatis portionem eorum eſſe
Deum ſolum. At nihil illud prohibet, quin eccleſiæ quædam propria eſſe
poſſint, vt oblata à fidelibus. Sicut & in lege Moſaica, qua prohibita erat
poſſeſſio hæreditaria ſacerdotibus, non erat prohibitum agrum ſuum, poſſeſ-
ſionem ſuam, domum ſuam conſecrare domino, ſed & illa conſecratio ad
ius pertinebat ſacerdotum, nec ab homine poterant adimi vel redimi [g]. 2
Bona eccleſiaſtica ſunt ad nutriendos clericos deſtinata & oblata Deo, vt
cultus eius dignè & honeſtè fiat: cùm digni ſint, vt de altari victum ſumant,
qui ei inſeruiunt [h]: nec alligandum ſit os bouis triturantis [i]. Et ab initio
quidem eccleſia naſcens, dum eſſet Hieroſolymis & inter Iudæos, nullam
poſſeſſionem ſibi conſeruabat, ſed fideles omnia vendebãt, & prætium com-
municabãt [k]: nec ſolũ eccleſiaſticæ perſonæ id faciebãt, ſed omnes diſcipuli,
qui credebant in dominum noſtrum Ieſum. Vellemque eccleſiæ cenſores
quod reprehendunt in eccleſiaſticis, in ſe quoque reprehendere eadem ra-
tione: id autem fiebat, non quòd eccleſia poſſeſſiones temporales contemne-
ret, vt contrarias legi Dei, ſed quia ſatis victui neceſſaria feruescente fide
ſubminiſtrabantur. Et quòd transferendam eccleſiam præuidebant in gen-
tes. Et proinde tranſlata eccleſia, Chriſtiani didicerunt, perſecutionibus
agitati ſæpe infidelium, cultum Dei vix reſtitui poſſe ſine temporalium
auxilio

a Numero. 14. Iq. ſine cap. 14.
b Numero. 18.
c Ezech. cap. 44.
d Actuum. 4.
e D. Marci. 10. D. Lucæ 18. & 12.
f can. cleros, 21. diſtinct.
g Leuit. cap. 27. can. nulli liceat, 12. quæſt. 2.
h c. cùm ſecundum apoſtolum, c. 2. c. epiſcopus, c. extirpandæ, §. fin. de præb. c. cum ſit Romana, de ſimonia.
i ad Galat. 6. Deuteron. 25. Matth. 10. Mat. 6. Lucæ 9.
k Actuum. 4.

auxilio, & proinde in poſterum non omnia oblata vendenda eſſe, ſed in eccleſia conſeruari voluerunt [a]: vt ſedatis perſecutionibus prædia eccleſiaſtica oblata & Deo conſecrata, auxilio eſſent cultui diuino. Neque etiam omnes baſilicæ vel templa, vbi exhibetur cultus diuinus, decimas habent, ſed tantũ parœchiæ eccleſiæ: quare oportuit & alia bona Deo conſecrari, quibus qui ibi Deo continuè inſeruirent, alerentur [b], permiſſumque eſt ideo publicè à Conſtantino Magno eccleſiæ hæreditates relinquere, & fana extruere [c]. Neque enim propter nouas eccleſias priori eccleſiæ decimæ ſunt ſubducendæ [d]. Et ita probè ſtatutum, ne poſthac ſacræ ædes ædificarentur ſine conueniente dote, qua ſuos Leuitas poſſet nutrire [e]. Statuit tribus conſtitutionibus Emanuël Comenus Cæſar orientis, vt eccleſiarum & monaſteriorum bona immobilia, intacta ſint à manu fiſci, ſiue cum titulo, ſiue ſine titulo poſſideantur, quódque bulla aurea confirmauit [f]. Idipſum ſanciuit Alexis Comenus ſecundus alius orientis Cæſar [g]. Iubet Theodoricus Gotthorum rex, ſcribens Ibæ viro ſpectabili duci [h], poſſeſſiones Narbonenſis eccleſiæ, ſecundum Alarici præceptum à quibuslibet peruaſoribus occupatas, etiam manu militari reſtitui. Idemque Adilæ ſcribens [i], *ſpecialiter* inquit, *eccleſias ab omni iniuria reddi cupimus alienas, quibus dum æquabilia præſtantur, miſericordia diuina acquiritur*. Et anno Domini 1099. bellum in eos ſuſceptum eſt, qui ſacerdotum eccleſiarúmque fundos inuaſerant: apud Pariſios, Bocchardus à mõte Morentij: apud Bellouacos, Diocus Montiacus: Rhemis, Elbo Roſſiacus: apud Aurelios, Leonetus Magdunenſis: aliiſque in locis à filio Francorum regis Ludouico, & Roberto Flãdrenſi comite victi ſubactiue ſunt, & eccleſijs ſuæ cuique res reſtitutæ, vt author Meyrus [k]. Pipinus rex contra Vuaifarium regem Aquitaniæ, cùm res quæ in ſua poteſtate erant, & ad eccleſias ſub manu Pipini regis conſtitutas, pertinentes, reddere rectoribus ipſorum venerabilium locorum monitus per legatos recuſaret, bellum mouit: & contractis vndique copijs Aquitaniam ingreſſus, bello ſe res & iuſtitias eccleſiarum exacturum pronuntiauit, & ita coëgit imperata facere [l]. Alexander Magnus, cùm Thebas, quæ ante defecerant, vi recepiſſet, & in ſeruitutem Thebanos redegiſſet, agros eorum, niſi qui ſacri eſſent, inter ſocios auxiliares diſtribuit [m]. Paulus Aemilius ſcribit [n] in quiete à bello Anglico, duos Guillelmos, Auicienſis Cabilionenſiſque comites, eccleſijs ſuis infeſtos, regijs armis Galliæ Ludouici iunioris coërcitos, & tandem Cabilionenſem comitem dum frequenti procerum conuiuio epularetur, ab ignoto quodam equo pro foribus ſedente euocatum exiſſe: coactúmque è veſtigio conſcendere, è conſpectu procul raptum, nec deinceps vſpiam comparuiſſe. Scriptum in iure pontificio, *ſi qui res eccleſiæ petunt à regibus, & horrendæ cupiditatis impulſu egentium ſubſtantiam rapiunt, irrita habeantur quæ obtinent, & à communione eccleſiæ, cuius facultates auferre cupiunt, excludantur* [o]. Scio multos & rebus eccleſiarum inuidiſſe, & ſibi magis quàm Dei, priorúmque vſibus malle, & ideò & profana quædam exempla in ſuæ improbitatis authoritatem contorſiſſe, & pietatem quandam pro fuco obieciſſe. Scio olim Romanos flamines, Augures, Salios, Fæciales, pontifices conferre pecunias coactos, quæſtoria, & tribunitia ſententia, vt ciuitatis æs alienum, priuatis exſolueretur, qui exhauſto ante bellum Macedonicum ærario, nummos in militaria ſtipendia crediderant [p]. Et ſcio Athenienſium lege Triarchiarum & collationum in bellum ciuitatiſque ſalutem, neminè fuiſſe immunem, nec poſteros quidem Harmodij & Ariſtogitonis [q]. Noui decimas quoque & à beneficiatis exactas, & nunc exigi, pro rebus temporalibus releuandis, vt docuimus in decimis. Sed videant qui machinas aſtruunt iſtis ratiunculis vel exemplis, num Deus falli poſſit, númue dignum Chriſtiana pietate ſit, prædia quæ libera facta ſunt iure morticinij, & à commercio hominum ex conſenſu principum ſubducta ſunt; quæ Dei ſunt, minori gaudere priuilegio, quàm

i 4 prædia

a ca. videntes, & ca. futuram, 12. q. 1.

b c. ſaluator, de præbend. in extrauag. communib.

c can. videntes, 12. q. 1. l. 1. C. de ſacroſanct. eccleſ.

d can. ſi quis laicus, & can. de decimis, §. ſi ergo, 16. q. 1.

e can. nemo, de conſecr. diſt. 1. cap. 1. de cenſib.

f lib. 1. iuris orientalis conſtitutione περὶ ἀνεγγράφα εἶναι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημοσίου τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν κατὰ πόλιν μοναστηρίων ἀκίνητα, i. vt eccleſiarum & monaſteriorum quæ ſunt ad vrbem immobilia, intacta ſint à manu fiſci.

g In lib. 1. iur. Oriẽt. in eius conſtit. tit. περὶ τοῦ μὴ ἀναγράφεσθαι τὰ τῶν μοναστηρίων ἀκίνητα, i. ne monaſteriorum prædia deſcribantur.

h Caſſiod. lib. 4. varia. epiſtol. 17.

i Caſſiod. lib. 2. varia epiſt. 29.

k Iacobus Meyer. in lib. 4. hiſtoriæ Flandriæ in Erano.

l Ammoni⁹, li. 4 de geſt. Franco. c. 65.

m Arrianus, lib. 1. de expedit. Alexan.

n Paul. Aemil. libr. 5. hiſtoriæ Francorũ, in Ludouico iuniore.

o c. 2. de reb. eccleſ. non alien. cap. cum ſim de verb. ſignif.

p Liuius, lib. 3. decad. 4.

q Demoſthe. contra Leptinem.

prædia nobilium, qui tantùm regi temporali inſeruiunt, pro quorúmque
morticinio nec quicquam rex accepit. Immunitas rerum eccleſiaſticarum 5
multiplex eſt, quæ perſonas & res ipſas reſpiciat. De perſonis alibi. Rerum
immunitas lariſſima ex decretali Bonifacij [a] 8. ſummi pontificis, qui pro-
hibuit tributa, indictiones, canones, & onera vlla imponi clericis etiam pro
rebus ab illis poſſeſſis, & clericis, nec ſoluerent ſine permiſſione apoſtolicæ:
perſonas ſingulares conſtitutioni contumaces excommunicans, vniuerſi-
tates interdicens. Cæterùm quia illa conſtitutio in odium regis Galliæ facta
fuerat, reuocata eſt per Clementem 5. in concilio Viennenſi [b]. Et reſtitu-
tum ius antiquum, quod promulgatum anteà fuerat in concilio Lateranenſi
& generali, quo quidem non licet laicis imponere collectas vel ſubſidia
angariarum & ſimilia, niſi in cauſa neceſſitatis ob communem vtilitatem,
& conſulto ſummo pontifice [c]. Iure ciuili immunes res eccleſiæ à ſordidis
muneribus, ab extraordinario, & ſuperindicto, vel alio onere excepto ordi-
nario canone & aduẽritia neceſſitate [d], immunes à lucratiua deſcriptione [e].
Confert eccleſia ad refectionẽ pontium & viarum [f], ad angaria ob aduen-
tum principis [g]. Confert & naues ſuas rebus transferendis publicis [h]. Et
clerici pro prædijs proprijs tenentur ad fiſcalia onera [i], ad tributa, cenſus, &
alia onera quæ rebus inhærent [k], ad alia onera epiſcopalia [l]. Sunt alia
priuilegia eccleſiaſticarum rerum, quæ alibi recipiunt tractationem, vt ne
vendi poſſint [m], vt in emptione dicemus: non poſſint præſcribi, niſi quadra-
ginta annis, & res Romanæ vel Conſtantinopolitanæ eccleſiæ niſi centum
annis [n]. In ſumma priuilegia eccleſiæ rata & firma eſſe debẽt, & ea violantes
puniuntur, & irriti contrarij actus [o].

a c. clericis per totũ, de immunita. eccleſ. in 6. lib. 3. tit. 34.
b Clemen. vni. de immunita. eccleſ. lib. 3. tit. 17.
c c. non minus, c. 4. c. aduerſus conſules, c. 7. de immunita. eccleſ. ap. Gregor.
d l. placet, l. 5. de ſacroſan. eccleſ. vbi quæ ſunt ſordida, ſuper indicta & canonica onera, per gloſſam explica.
e l. ſancimus, l. 13. de ſacroſan. eccleſ.
f l. ad inſtructionẽ, l. 7. de ſacroſan. eccleſ.
g l. neminem, l. 11. C. eod.
h l. iubemus, l. 10. eo.
i l. 3. de epiſcop. & cler.
k ca. ſi tributum, & ca. magnũ, 11. q. 1. cano. conuenior, ca. tributum, 23. q. 8. c. 1. de cenſib. l. 1. & 2. de indict. libr. 10. C.
l de quib. in c. conquerente, de offic. ordin.
m l. iubemus, l. 14. cũ authent. ſequentibus, de ſacroſanct. eccleſ.
n l. fin. & auth. quas actiones, de ſacroſan. eccle. tit. vt eccle. Roma. centum anno. gaudeat præſ.
o l. priuilegia, l. 18. & conſt. ſeq. Caſſa. de ſacroſan. eccleſ. l. ſi eccleſiæ, l. 15. §. priuilegijs, de epiſcop. & cleric.
p Varro, libr. 4. de ling. Lati.

De muris & portis ciuitatis. Cap. 29.

1 *Muri vnde dicti, & oppida, & aggeres.*
2 *Ad murorum collationem omnes teneri.*
3 *Ii, in quorum terra muri & turres ciuitatũ fiunt, vſum eorum earúmue habent.*
4 *Aedificare non licet priuatis contra muros vel portas ciuitatu.*
5 *Prohibitum municipibus ædificare nouos muros.*

POSTQVAM egimus de rebus eccleſiaſticis & ſacris, operę-
precium eſt de quibuſdam ſanctis, id eſt, inuiolabilibus aga-
mus, de portis ſcilicet & muris ciuitatum: omiſſa tractatione
legatorum, qui ſancti ſunt habiti, & de quibus tractamus in 1
crimine læſæ humanę maieſtatis. Varro itaque [p] muros inuen
tos & dictos, vt tutò alicubi ſimus, docet: oppidum ab ope di-
ctum, quòd munitur opis cauſa vbi ſint: & quod opus eſt ad vitam gerendam,
vbi habitent tutò: vel oppida, quod opere muniebant mœnia, quo munitius
eſſent. Quod exaggerabãt, aggeres dicti, & quod aggerem contineret mu-
rus, quod muniendi cauſa manu parabatur, quo ſepiebant oppidum, eè quo
murus. Eius ſumma pinnæ ab his quas inſigniti milires habere in galeis
ſolent, & in gladiatoribus Samnites. Turres à toruis, quòd hæ proſpiciunt
ante alios: qua viam relinquebãt in muro, qua in oppidum portarent, portas.
Ad murorum inſtaurationem ſeu extructionem, ſicut & portus & aquæ 2
ductus, omnes certatim facta operarum collatione, nulla excuſatione digni-
tatis locum habente, inſtare debent [q]: facta tamen peræquatione facultatũ,
vt quiſque ſecundum vires patromonij contribuere cogatur [r]. Ij tamen pri- 3
uati, in quorũ terris turris vel muri noui ciuitatis cõſtruũtur, opere perfecto,
vſum ædificatorum habent, ea tamen lege in perpetuum ſeruanda, vt annis
ſingulis

q l. ad portus, l. 6. de operib. publ. lib. 8. C. tit. 12.
r l. omnes prouinciarum, l. 11. eod. titu. de oper. publ.

ſingulis ij, in quorum vſum terrula demigrauerit, proprio ſumptu inſtaurationem eorum ſibi exiſtiment procurandam [a]. Non tamen inde quis putare debet ſibi licere contra muros vel mœnia publica ædificia habere, nam ſi ea ſint talia, ex quibus formidari poſſint vel jnoendia, vel inſidiæ, deijci
4
debent & prohiberi [b]. Atque inter ædes ſacras ſeu publica ædificia & priuata, debet eſſe ſpatium quindecim pedum [c]. Nec liberæ ſunt etiam murorum vel portarum refectiones municipiis, ſed de operibus quæ in muris vel portis, vel in rebus publicis fiunt, aut ſi muri extruantur, conſulere principem oportet [d]. quando potiſſimũ ſumptu publico ædificari debent [e]. Er Vlpianus ait, *muros municipales nec reficere licere ſine principis vel præſidis authoritate, nec aliquid eis coniungere vel ſupponere* [f]. Tranſcendere muros ciuitatis admotis ſcalis, aut aliundè, quàm per portas ciuitatem ingredi vel egredi, hoſtile & capitale habetur [g]: & vindicatum in Remo fratre Romuli, qui ſolum vallum ciuitatis tranſcendere auſus fuiſſet [h].

a l. turres, l. 13. de operib. pub. C.
b l. ædificia, l. 13. eod. de operib. pub.
c l. ſi cui loci, l. 9. & l. Menians, l. 11. de ædiſi. priuat. lib. 8. C. tit. 18.
d Modeſti. in l. de operibus, l. 6. de operib. publi. 50. P. tit. 10.
e l. 3. de operib. pub. in P.
f l. ſacra loca, l. 9. ſ. propriè, de rer. diuiſ. lib. 1. P. tit. 8.
g l. fin. de rer. diuiſ.
h d. l. fin. Lucan. in 1. Fraterno primi maduerunt ſanguine muri. Et Plut. in vita Romuli. Ouid. Faſt.

De

LIBRI ſecundi primæ partis Syntaxeωn iuris vniuerſi finis.

DE PVBLICIS REBVS HVMANI IVRIS, ET DE REBVS VNIVERSITATIS,

LIBER III.

De his, quæ tractanda ſunt in hoc libro. Cap. I.

1 Diuiſio rerum publicarum.
2 Diuiſio rerum vniuerſitatis.

EXPOSITIS rebus ſacris & ſanctis, de rebus 1
humani iuris, & primùm de publicis, dehinc quæ
vniuerſitatis ſunt, dicendum erit, & poſteà de
priuatis, Deo volente. Itaque de fiſcalibus, &
tributis, & vectigalibus, fluminibus, viiſque pu-
blicis, portubus, patrimonialibus principis, &
pœnalibus fiſci compẽdijs, de baſilicis, & operi-
bus publicis, & alijs publicis. Inter vniuerſitatis 2
autem enarrabimus quæ municipii tantùm ſunt,
& illis ſolùm communia, vt ſtadia, theatra, ne-
mora, paſcua, & ſimilia. In priuatis autem, & modos acquirendi dabimus.

De pecunijs publicis, ſiue de rebus fiſci, & de ærario. Cap. 2.

1 Corporis humani, & reipublicæ ſimilitudo.
2. 4. In corpore reipub. ſunt & nerui, qui nec plenitudine, nec inanitione commeſtionis pati debent, ſi illa ſubſiſtere velit: nerui porrò pecunia publica, & vectigalia.
3 Pecuniæ nomen ad omnes res pertinere nummo æſtimabiles.
4 Non fuiſſe ab initio publica, ſed communia, & quomodo cœperint.
5 Aerarÿ conſtituendi neceſſitas, & vectigalium origo.
6 Fiſcalia, & fiſcus vnde nomen trahunt. Et num. 11.
7 Inter fiſcum & ærarium quorundam differentia, vide nume 9. & 12.
8 Bona principis duplicis generis: patrimonialia, vnde comites rerum priuatarum, & procũratores Cæſaris.
10 Alia principis iure principatus & diadematis confiſcatio ſine licẽtia principis nõ fit.
11 Latum inteſtinum inediam prohibet, quomodo fiſcus ſemper ſoluendo eod. Aerarÿ fiſci Marſupÿ differentia. Aerarium vbi apud Romanos, & quot, & copia, & extenſio eorum.
2 Quæſtores qui comitabantur prouinciarum rectores militares, Threſoriers des guerres.
13 Quæſtores ærarÿ, qui præfecti ærarÿ, hodie, generaux des finances.
14 His ſubſunt tribuni ærary, recepueurs generaux.
Exactores particulares dicti, Commis. *Tabularÿ,* Contrerolleurs.

15 Ordo

15 *Ordo exigendæ & deferendæ vectigalis pecuniæ in fiſcum*, *Tituli*, Les mandes, *nunc.*

16 *De quibus & cum quibus iudicant quæſtores prouinciarum.*

17 *Qui ærario olim Romano præfecti.*

1 AGRIPPA Menennius Lanatus, cùm diſſidia & ſeditionem plebis & Senatus componere ſtuderet, plebem excandeſcentem apologo corporis humani, ád pacem adegit, ſimile ei eſſe corpus reipublicæ accommodè demonſtrans, futurúmque niſi in vtroque membra inter ſe conuenirent, compagem corporis diſſoluendam iri [a]. Etenim qui ſimul habitant, vnum corpus tantùm faciunt ciuile, & vniuerſitatis [b]. Sic eccleſia omnis vnum corpus & catholica ſeu vniuerſalis congregatio, in qua multa membra [c]. Vnde & corporati dici poſſunt, qui in communione aliqua conſcripti vel
2 admiſſi ſunt [d]. Et regnum vnum corpus. Cæterùm in omni corpore ciuili, quemadmodum in humano, & caput & membra ſunt, & quædam alia, quibus illa colligantur: veluti nerui, quibus membra ſingula mouentur, & munus proptium exequuntur. Et quemadmodum illi à cerebro & capite manantes per totum corpus humanum diffunduntur, vt notant medici [e], robúrque & vim dant corpori [f]: & contrà, conuulſionibus ſuis valdè nocent, duabus ex cauſis, vel ex plenitudine, vel ex inanitate [g]. Sic etiam in corpore ciuili ex arbitrio imperantis, ſeu à bene diſpoſito capite, robur in ſocietatem ſubiectam permeat, & ſtatus eius fit legitimus, qui neruus diſciplinæ dicitur [h], Neruíque alij, quibus iuuatur & quodammodo viuificatur, ſi benè valent, ſi plenitudine vel inanitate non patiantur conuulſiones, ſunt pecuniæ publicæ, vt & Cicero vocat, nerui reipublicæ, nempe vectigalia [i], quia ſine his conſiſtere nequit. Quare Ariſtoteles ait [k], neceſſariò omnes rerumpublicarum ſpecies egere pecunijs, & ipſaſmet vniuerſitates & municipia, quibus ad exemplum reipublicæ permiſſum eſt habere arcam communem [l]: pecuniæ quippè obediunt omnia [m]. Et ſicut protegit ſapientia, ſic & pecunia [n]. Nec ciuitatem dicebat inexpugnabilem Philippus Macedo quan-
3 tumuis munitam, quam poſſet ingredi aſellus auro onuſtus [o]. Voco autem hîc pecunias communi appellatione, prouentus, reditus, tributa, vectigalia, & reliqua id genus, quæ in compendium veniunt reipublicæ: cùm pecuniæ nomen omnes complectatur res, quæ in patrimonio ſunt, quǽue numo functionem accipere poſſunt [p]. Et in pecunia, omne robur patrimonij antiqui poſuerunt [q]. Ideò & omnia vectigalia & res publicis neceſſitatibus ſubue-
4 nientes, pecunias dico publicas & neruos. Sic & ſenatores Neroni, volenti aliquando remittere omnia vectigalia, dixerunt fieri non debere, & diſſolutionem imperij ſecuturam, ſi fructus, quibus reſpublica ſuſtineretur, diminuerentur [r]. Et Papyrius iuriſc.[s] non obſeruandum ait, quod defunctus certa ſumma legata vetuit vectigalia exerceri: eſſe enim tolerabilia quæ vetus conſuetudo comprobat, eámque, vt damnoſam reipublicæ reijcit
5 voluntatem. Arbitror autem, ab initio quidem prioris ſocietatis rudis, cùm coirent ex ſpecubus vel ſyluis in vnum homines, nulla adhuc ciuili prouidentia instructi, ſine publicis vixiſſe, nec ſeorſum quædã publicis deſtinaſſe vſibus: forſan quia omnia erant communia illis tum, vt ætate Saturni omnia communia fuiſſe tradunt [t]: Nam

Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant, &c [v].

Et tunc quoque vtebantur priuatis vt publicis, & ex illis pro negotiorum occaſione nullius habita ratione dominij in communia negotia expenſæ fiebat, donec à communione diſceſſum eſt, & quiſque rerum propriarũ magis ſolicitè, quàm publicorum negotiorũ cœpit gerere curam: Vnde & ſocietas humana

a Dionyſ. Halicar. libr. 6. Hiſtor. Liuius.
b l. 1. § quibus autẽ permiſſum, quod cuiuſq; vniuerſit. nom. lib. 3. P. tit. 4.
c 1. ad Corinth. 12. ad Ephe. 1. & 4. ad Coloſ. 1. c. fundamenta, cap. 17. de elect. in 6.
d vt in l. 3. de Alexa. primat. libr. 11. C. tit. 28.
e Galen. li. 7. de decre. Platon. & Hippocratis. Et Hippocrates, lib. de oſſiũ natura, lib. de arte, & alibi.
f Galen. lib. 1. de ad miniſtr. anatomicis.
g Galen. ex Hippocr. libr. 1. de locis affect.
h c. 1. de ſcolaſt. ca. communis. lib. 3. Decret. tit. 10. c. cũ inter, de conſuetud. lib. 1. Decret. capit. 4.
i Cic. pro lege Manil.
k Ariſtot. 3. Polit. c. 7. & lib. 7. cap. 8.
l Caius, in l. 1. § quibus permiſſum, quod cuiuſque vniuerſ. nom. in P.
m Eccleſiaſtæ. 1. 10.
n Eccleſiaſtæ. cap 7.
o Iuſtinus, 8. & 9. Demoſth. contra Aeſchinem.
p Paul. l. pecuniæ appellatio, l. 4. & ſeq. l. pecuniæ verbum, l. 178. de verb. ſig. in P.
q l. lex, quæ tutores, l. 12. de adminiſt. tuto. lib. 5. C. tit. 7.
r Cornel. Tacit. lib. 13. annal.
s l. imperatores, l. 13. de pollicit. lib. 50. P. tit. 12.
t Macrobius, libr. 1. Satur. cap. 7. Luciano i Chronoſol. Ouid. Metamorph. 1. Iuſtinus ex Trogo, lib. 43.
v Virgil. 1. Georgico.

humana & pax eius cœpit vnà diſſui, nemine exiſtente qui ſponte vt anteà
publicis præuideret calamitatibus, nec de illis, donec illas impendentes &
deciduas ſentiret, curaret. Quare neceſſitas, quæ aggeres, oppida, muros, &
foſſas ad tutandam ſocietatem extruere compulit, coëgit quoque inter ciui-
les leges & ea diſponere, quæ de pecunijs exigendis & conſeruandis ad
negotia ſubeunda publica & communia, pertinerent. Sunt enim pleraque
in republica, quæ præſentem deſiderant pecuniam, nec moras ad exactionem
eius patiuntur, vt bellorum impenſæ, magiſtratuum ſtipendia, multáque alia,
quæ ex publicis ærarijs ad manum eſſe debent. Quare & Plutar. refert [a], 5
prudentiſſimè aduerſus bellorum neceſſitates, exactis regibus Valerium
Publicolam in æde Saturni pecunias recondidiſſe publicas, vt tutæ ſimul &
paratæ eſſent. Vero ſimile eſt, ſi verum non eſt, ab initio in ciuilibus ſocie-
tatibus, idoneos ad gubernandam vel protegendam rempublicam ab alijs
minus idoneis vel nolentibus onera perſonalia ſubire, iuuatos pecunijs, &
ita alios operam & induſtriam, alios pecunias contribuiſſe: iuſta enim ſocie-
tas, in qua illa contributio pecuniæ cum perſonæ induſtria fit [b]. Fueruntque
multi, qui ſequentibus temporibus ſponte iuuarunt publicum ærarium, vt
quando Romani contra Hannibalem certantes viderunt exhauſtum ærari-
um [c]. Non tamen ſemper, ſed rarò accidit, neque ſpontaneæ quoque obla-
tiones vel auxilia ſufficere poſſe viſa ſunt. Quamobrem ex lege cœperunt
à quolibet imponi & exigi certa quædam annuatim vel alio tempore publi-
cis & communibus negotijs deſtinata, hinc tributa, cenſus, vectigalia, & id
genus ſimilia. Et ante imperij vel principatus conſtitutionem, ærarium hoc
ex authoritate populi augebatur, & diſpēſabatur: at poſteà venit in ditionem
principis, dum omnem ſuam in ipſum populus transtulit poteſtatem [d]: vnde
& inter regalia hodie ſunt vectigalia, mulctarum, bonorúmque vacantium
compendia [e], & alia de quibus conflari fiſcum dicemus. Et cùm olim ex
cauſa ſolùm ciuium & quorum intererat vectigalia poſſent imponi, hodie
non poſſunt niſi conſulto & ſanciente principe [f]. Porrò compendia hæc 6
publica fiſcalia dicuntur, à nomine fiſci, quo colligebantur, vel conſeruabā-
tur, vel transferebantur pecuniæ illæ. Fiſcus porrò, vas quoddam ruſticum,
capax, contextum, ſparteum [g], quo recipiebantur pecuniæ, & deferebātur:
ſi verum eſt fiſcinam à ferendo, vt ait Varro [h], dictā, cui affinis fiſcus. Et ideo
accipitur continens pro contento, nempe fiſcus pro pecunia, quæ fiſcis con-
tinetur, vt apud Ciceronem [i], fiſci Sicilienſes, pro pecunia Sicilienſium, &
eius reipub. ærario. Et apud Cornelium Tacitum [k], fiſci rapti imperatoris,
id eſt, arcæ, in quibus deferebatur pecunia principis. Neque de nominis
ſignificatione magna eſt controuerſia, eo excepto, quod quidam rati ſunt,
ærarium fuiſſe pecuniam publicam, fiſcum verò principis propriam, ex Plinij
iunioris authoritate [l], dum ait ad Traianum: *At fortaſſe*, inquit, *non eadem* 7
ſeueritate fiſcum, quā ærarium cohibes, imò tanto maiore, quanto tibi plus licere de tuo,
quàm de publico credis. Cui ſententiæ doctiorum quidam ſubſcripſerunt, mihi
tamen non ſatisfaciunt, cùm confundi hæc legamus, & ad ærarium deferri
dicat Paulus, pro delatione in fiſcum [m]. Ignorandum tamen non eſt, princi- 8
pis bona duplicis eſſe generis, & conſiderationis: Alia namque poſſidet vt
priuatus, ſine conſideratione principatus, quæ propriè fiſcalia non dicuntur,
ſed patrimonialia: & proinde qui illis bonis præerat, dicebatur procurator
Cæſaris [n], vel comes rerum priuatarum [o]. Meminerunt & Cæſares de his
bonis nomine priuatorum bonorum [p]. Et cōſtat ex Strabone [q], & Zonara [r], 9
fuiſſe prouincias Romanas olim tempore Auguſti, diuiſas inter Auguſtum
& populum: & reditus earum, quæ populo relictæ, fuiſſe delatos ærario. Fiſci
autem ea fuiſſe, quæ in iiſdem per imperatores & eorum procuratores impo-
nebantur iure regio. Alia princeps bona habet, quæ vel iure diadematis 10
poſſidet, quæ annexa dicuntur coronæ, vel iure poteſtatis & authoritatis con-
ceſſa:

a Plutarch. in vita Publie.

b §. illa ſanè, de ſociet. ap. Iuſtinia. li. 3. titu. 26. Vlpia. in l. ſi non fuerint, l. 29. pro ſocio. libr. 17. P. tit. 2. l. ſocietas, l. 5. eod.

c Liuius, libr. 4. deca. 3.

d § ſed quod princi pi, de iure nat. gē. & ciu. l. 1. § cū autē, de vet. iur. enucle. C.

e §. 1. quæ ſint regalia in vſib feudor.

f l. fin. C. de vulg. l. 1. & 2. vectiga. no. in ſti. non poſſe C. c. innouamus, de cēn ſib. c. ſuper quibuſdam, de verb. ſign. l. vectigalia, l. 10. de public. lib. 39. P. tit. 4.

g Nonius Marcellus Pyrrhus Anglebermenius libr. 2. de magiſtrat. Colum. lib. 12. de re ruſt. c. 50: Aſconi. Pædia. 2. in Verrem. l. ſed addes, l. 21. § illud nobis, loca. in P.

h Varro, 4. de ling. Lati.

i Cic. 2. Verrina.

k Cornel. Tac. lib. 1. Annal.

l Plinius, in Panegyri. ad Traianum.

m l. edicto, l. 13. de iur. fiſci, lib. 40. P. titu. 14. Iuſtin. in §. pen. de vſucap. iuncta l. neque enim, 1. de reſtitu. milit. libr. 2. C. titul. 51.

n Vlp. in l. 1. de offic. procon. Cæſar. lib. 1. P. tit. 19.

o l. 1. de offic. comit. rerum priuatar. li. 1. C. tit. 36.

p In tit. de fundis rei priua. & ſaltib. diui. domus, potiſſimùm in l. 2. & 3. lib. 11. C. tit. 65. l. bene à Zenone, de quadriē. præſcr. C.

q Strabo, lib. fi. Geogra. in fine.

r Zonaras, in Auguſto.

ceſſa: veluti quæ ex confiſcatione pendent. Cùm ita ſine ſuo permiſſu non fiat [a]. Et hæc ſolent dici fiſcalia, & rationalis procurator fiſci,& aduocatus fiſci, qui hæc curant vel defendunt [b]. Et quia hæc omnia ex arbitrio principis quandiu imperat diſpenſantur: ideo & cum nota improprietatis,quaſi [c],
11 omnia publica iſta fiſci,quaſi propria dicuntur principis ab Vlpiano [d]. Nihil prohibet etiam, vt inuentis addamus. Fiſci nomen aliunde declinare per rerum ſimilitudinem & metaphoram, vt fiſcus dicatur à Græco, φισκὸς vel φισκὰ, quod idem eſt Heſychio,quod κοιλία καὶ τὸ παχὺ ἔντερον,id eſt, vterus,vel craſſum inteſtinum viſcerum, cuius natura eſt in perfectis animalibus, non in his quibus vnum rectum tantùm inteſtinum, vt latitudine ſua contineat cibum immiſſum,& ſit cauſa cur non aſſiduè alimenti ſubminiſtratione non egeamus,veluti in vrinis idem efficit veſica, teſte Galeno [e]. Cuius ſimilitudinem retinet ærarium in republica,vt inſtar vteri pecunias diſpenſandas poſteà paulatim ſimul recipiat, & ita fiſcus meritò,ſemper ſoluēdo dicitur [f]. Vt tamen fiſcus maior eſt marſupio,ſic ærariū maius & capacius fiſco. Forſan & ærarium non iniquè dicemus eſſe nunc, *la chambre du threſor*,ad quam deferantur omni ex parte regni pecuniæ publicæ & fiſcales: Fiſcum autē & arcas fiſcales in prouincijs Theſaurarias, ad quas minutatim collectiones factæ ex pagis,oppidis,& ciuitatibus deferūtur.Sic etiā decreuerat Iuſtiuianus eſſe in ſingulis prouincijs arcas fiſcales [g]. Marſupium autem dicere poſſumus,quod dicunt exactionem,ſeu *la lieue particuliere*, quàm conſules ſeu decuriones locorum & ciuitatum faciunt. Aerarium ab ære, quo tantùm olim loco pecuniæ antiqui vtebantur, nondum ſignato auro vel argento [h]: vnde & tribuni ærarij attamen alia pecunia,poſteà,retento priori nomine,ditatum eſt. Eratq́; Romæ ærarium in ædibus Saturni, & in Nemis & Tibure ad incertos belli euentus theſauros reconditos habens. Sanctius tamen in ædibus Saturni, vbi viceſimarium aurum, quod ex viceſimis exigebatur,quod & in cenſmiarium & chimiliarchum dicebatur. Ditatum maximè ex manubijs hoſtium, & triumphis victorum: vt à Portio Catone ex Cyprijs opibus direptis [i]. Ex Cypro namque Aſia deuicta,reportauit Cato quingenta millia talentorum [k]. Scribit & Liuius [l], Appium Claudium Centonē ex Celtiberis ouantem, in hoc ærarium millia pondo argenti tuliſſe, & quinque millia auri. Hoc ſanctum ærarium Florus vocat [m], Et effractum tradit à Iulio Cæſare in principio bellorum ciuiliū, antequam imperium vſurpaſſet: cùm tamen ſanctum eſſet tribunis,non niſi vrgente neceſſitate illum aperire. Narrat & Plinius [n],cum primo introitu vrbis in ciuili bello ſuo, ex ærario protuliſſe laterum aureorū 26. millia in numerato, pondo 300. fuiſſeque in ærario populi Romani ſexto Iulio & L. Aurelio coſſ. ſeptem annis ante tertium bellum punicum, pondo DCCXXVII. Argenti nonaginta duo millia & extra numerum CCC.& LXXXXV. M Item Sex. Iulio & L. Marcio coſſ. belli ſocialis initio DCCCXLVI. auri pondo. Deinceps tamen omnia æraria,cùm pro vno habeantur, ſunt dicta ſacratiſſima vel ſancta [o]. Fuerunt autem pecuniæ publicæ, in diuerſa æraria ſeparata,prout ex generali in quædam negotia deſtinatæ erant,veluti ærarium communibus pecunijs vectigalium excipiendis paratum, & negotijs ordinarijs reipublicæ deſtinatum. Aliud additum militare ab Octauio Cæſare cum vectigalibus nouis, vt facilius quæ diſciplinæ & neceſſitati militari
12 requirerentur, parata eſſent, vt refert Suetonius [p]. Erant & ante eum qui comitarentur rem militarem quæſtores, miſſi à populo Romano cum imperatoribus,id eſt, ducibus, conſulibus. & prætoribus ad adminiſtrandam rem [q] pecuniariam, & prædam, ac manubias in rationes publicas referendas, vt obſeruare ſæpè licet apud Liuium, ex quæſtoribus qui ſortiti fuiſſent prouincias,vt ait Vlpianus [r], dicere poſſumus hodie *Threſoriers des guerres*. Aera-
13 rio, dum populus per conſules regebatur, præpoſiti erant & quæſtores [r], ab eo quòd inquirendæ & cōſeruandæ pecuniæ publicæ cauſa præfecti [s] eſſent.

k Tempote

a l. 1. ne ſine iuſſu princ.lice.cert. iudic. confiſc. lib. 9. C.tit. 42.

b de aduocat.fiſc. C.

c glo. in l. diuortio, § ſi fundum, in verbo, in alienu, ſoluto matr.

d Vlp. in l. 2. §. hoc interdictum, ne quid in loco publ.lib 43.P.titu.8.

e Galen.lib.4.de vſu part.corp.hum.capit.18.

f l.2.de fundo dotal. lib.23.P.tit.5.

g l.4.de numerar. & actuar.lib.12.C.titul.50.

h Plinius,lib.34.capit.1.

i Florus,lib. 3 1 to.c.9.

k Plinius, lib.33.c. 33. Lucan. in 3. Valer. Maxi.lib.8. cap.16.

l Liuius, in primo decadis.5.

m Florus, lib. 4.c.2.

n Plinius, li.33. c.3.

o vt in l. 2. de quadrien.præſcript.li. 7.C.tit.37.l.fin.de paga.& ſacrif. eorum, C.lib. 1.titu. 34.

p Sueto. Tranquillus, in Octauio,c. 49.

q Vlp.l.1.§. ex quæſtoribus, de offic. quæſto.lib.1.P. titu.13.

r Gellius, lib. 13.c. 34.

s Pompo. in l. 2. §. deinde cùm ærarium, de orig. iur. Varro, 4. de ling. Latin.

Tẽpore Romuli dicunt quidã duos quæſtores creatos, ſed incertũ illud: certũ tamen Tulij Hoſtilij tempore fuiſſe a populo & plebe electos [a]. Pomponius Lætus [b] tradit, temporibus etiam regũ ab illis hos authoritate legis curiatæ à Lælio Bruto repetitę inſtitutos, & illis eiectis à conſulibus: dehinc additos accedentibus vectigalibus vſque ad viginti, teſtatur Cornel. Tacitus [c]. In locum præfectorum ærarij, ſunt hodie, *les generaux des finances*. Quibus ſub- 14
ſunt tribuni ærarij, quos receptores generales dicũt. & exactores ſeu coactores particulares [d], dicimus *commis*, & alij. Nam Romanorum iure exactione facta particulari, exactio ad Theſautarios cuiuſque prouinciæ proximos deferebatur [e]. Tabularij, autẽ quos vocamus *contrerolleurs*, duo erant cum ſuſceptore in ſingulis prouinciis [f]. Exactores autem particulares ad ſuſceptorem ſeu receptorem generalem referebãt pecunias à ſe exactas ſingulis quatuor menſibus, conſignatas cum nomine inferentis, die, conſule, menſe, cauſa, & ſumma [g]. Et hodie etiam hîc ordo ſeruatur conquirendæ publicæ 15
pecuniæ, vt eam conſules vel decuriones locorum exigant ſecundum titulos illis miſſos, vocant *les mandes*. Dehinc iſti deferant ad ſuſceptores ſeu receptores: & receptores particulares, ad Theſaurarios generales: illi ad ſacrũ comitatum, ſeu in locum ærarij principis, vel alium locum à rege decretum, vt ex conſtitutione Franciſci primi, quæſtores generales mittere debent Lugdunum ad æs alienum regni ſoluendum [h]. Iudicant iſti quæſtores pro- 16
uinciarum cum præſidibus prouinciarum, ſeu iuridicis, præſente fiſci patrono [i] de cauſis inter fiſcum & priuatos. Et Lutetiæ propria eſt curia theſauri, quæ de his cognoſcit, reſeruata prouocatione ad curiam ſupremã, ex conſtitutionib. Franciſci primi regis eius nomine Ianuarij 1543. & Februarij eiuſ- 17
dem anni. Anno ab vrbe Roma condita 709 tempore quo delatum eſt imperium Iulio Cæſari, adminiſtratio publicæ pecuniæ à quæſtoribus ad ædiles tranſlata, nec poſtmodum ad quæſtores rediit, ſed tandẽ viris prætoriis mandata eſt, & eo anno ædiles publicis theſauris præfuerunt, vt author Dion [k]. Inſtituit autem Octauianus Cæſar [l]: anno ab vrbe 720. vt adminiſtrationi ærárij quotannis bini viri prætorij præficerentur.

a l.1.de offi. quæſtor. lib.1.P.tit.13.
b Læt.libr. de magiſtrat. Romanorum.
c Cornel. Tacitus, lib.11. & 16.annal.
d l. 1. & 2. de offic. quæſto.lib.1.C.tit. 13.
e l.1. de cano. largit. lib.10.C.tit 23.
f l. duo tabularij, l. 13.de ſuſcepto.lib. 10.C.tit.70.
g l.1. de apoch. publ.lib.10.C.tit.23.
h extat conſtit. Henrici, 2. de *l'eſtabliſſement du Coffre de l'oeuure* anni 1556.
i ſecundum formã, l.2.ſi aduerſ.fiſc.lib. 2.C.tit 37.
k Dion Caſſius, lib. 43.Hiſtor.
l Dion Caſſius, 53. libr.

Cauſæ, quæ iuſtam impoſitionem & exactionem vectigalium, tributorum, & penſitationum publicarum faciunt. Cap. 3.

1 Cauſæ tres legitimæ vectigaliũ imponendorum, releuatio imperij, conſeruatio dignitatis eius, vtilitas ſubditorũ. Quare principi debeantur, rationes, finis, & effectus.
2 Non licet inconſulto principe tributa imponere.
3 Tributa quædam leuia dominum referentia. Trulla aurea, & porci &c.
4 Præſtatio tributi quando dominium ſuperius ſignat, & quando dominus cenſualis directus dominus præſumatur.
5 Solam recognitionem non ſufficere ſine ſolutionibus cenſus ad probandum dominum directum, duas poſſe probare.
6 Iure omni debita eſſe tributa, & ſolui debere principibus docetur.
7 Singula vectigalia probata, conſtitutionis ſuæ ſuas exhibent cauſas, vt pedagia ſecuritatem & facilitatem itinerum: Num qui illa ſoluit pro repreſſalijs capi poſſit eod. Damnum reſarciunt itinerantium, qui pedagia & guidagia capiunt.
8 De malis & oneroſis ſeu tyrannicis vectigalibus non imponendis.
9 Qui ademerunt vel minuerunt tributa populorum, vide numer. 11.

Facilè

10 *Facile populus nimium tributis preſſus, vel res relinquit, vel rebellat, vt exemplis docetur. Chilperici impoſitio nimium grauis tributorum coëgit populum in alienū regnum migrare.*

11 *Quando fraudantes vectigal Deo nec hominibus obligati tenentur, & de rebellantibus ob vectigalia noua.*

1 CVm conſtet ex ſingulorum facultatibus, & fortunis, atque laboribus pecunias colligi publicas; vidi multos dubitantes, num iſtæ exactiones & onera licerent principi, & num tyrannidi potius, quàm legitimo imperio eſſent adſcribenda. Quamobrem ne de rebus iſtis publicis diſputantes in poſterum, videamur ſepem iniquitati ædificare, paucis cenſuram meam, quando iuſta & debita ſint onera impoſita & tributa, aperiam. Itaque dico licitè cogi exigíque has pecunias à populo, ſi aliqua ex tribus cauſis inde accedat, nempe, ſi ad releuanda onera imperij, vel ad conſeruandam dignitatem eius, vel ad vtilitatem cōmunem omnium exigantur & expendantur. Duas primas exprimit Plinius Iunior [a], tertia ſub vtriſque contineri poteſt. Rectè princeps qui ſuſtinet onera reipublicæ, dignitatémque, quiq; omnibus proſpicere debet, hæc tributa & cenſus & reliqua, quæ conflant patrimonium publicum, percipiet, qui pro omnibus vigilat, ab omnibus beneficij præmio accipere debet [b]. Nemo tenetur militare ſuis ſumptibus [c]. Secundum naturam quoque eſt, vt qui ſentit onus, ſentiat & commodum [d]. Et quod quis pro conſeruatione rerum alienarum expendit, æquum eſt rependi [e]. Adde quod princeps velut ſponſus reipub. ſuæ eſt, vt optimè norunt Veneti, qui potiſſimùm in maritimis præualent: Dum enim eligunt ducem, cúmque initiant, ſolemni modo coronatum iubent mare ſibi deſponſare, iniecto annulo in ſimbolum veri & perpetui imperij [f]. Vnde & reipub. bona dotis nomine tanquam ſponſo tradenda ſunt: qui enim onera ſubit matrimonij, penes ſe dotem habere debet [g]. Tertiò iuris regij eſt, cenſum imponere rebus & perſonis, iuréque diuino probari [h]. *Reddite*, inquit dominus noſter Ieſus Chriſtus, conſultus an liceret dare cenſum Cæſari, *quæ ſunt Cæſaris Cæſari, quæ ſunt Dei Deo* [i]. Poteſtas regum ad vtilitatem communem Dei ordinatione inducta eſt, nec poteſtas niſi à Deo [k]. *Ideo*, inquit D. Paulus [l], *tributa eis præſtatis, miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſeruientes. Reddite ergo omnibus debita, cui tributū, tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorē, timorē: cui honorem, honorem.*

2 Neque licet alteri vel præſidi prouinciæ collectas ſeu tributa inconſulto principe imponere, alioquin pœna quadrupli tenētur [m]. Quartò probantur & tributa propter ſubiectionis ius [n], quod potiſſimùm in debellatas gentes victoribus conceditur. *Si quando*, inquit Deus ad Moſem [o], *acceſſeris ad ciuitatem expugnandam, offeres ei primum pacem: ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo.* Eáque lege victi bello Chananei, facti fuerunt tributarij Iſraëlitico populo [p]. Et Salomon eos qui remanſerant ſuperſtites à gladio Iſraëlis, de Amorrheis, Iebuſeis, Hetheis, Phereſæis [q]. Erátque hoc tributum veluti frenum, quo ſuperbia hoſtium deiiciebatur: vt ſcriptum quoque eſt, quòd Dauid abſtulit de populo frenum tributi Philiſtinorum [r]. Deuicta Carthagine, Romani eius ciues & auxiliares tributarios fecerunt quoque [s]: & alias pleraſque gentes, quas referre longum eſſet, inter quas pro nota ſubiectionis tributum fuit. *Bella*, inquit Oroſius [t], *maiores noſtri geſſerunt, bellis fatigati pacem petentes, tributum obtulerunt. Tributum pacis eſt, nos tributum pendimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portum ad quem illi tandem pro euadendis malorum tempeſtatibus confugerunt, nos conſiſtimus.*

3 Nec tam quantitas oneris, quātum qualitas ipſius tributi conſideratur, ſed veluti ſignum imminutæ libertatis: quandoquidem quod tributi nomine aliquando dabatur, paruum erat & exiguum, ſed ſymbolum du-

a Plinius in Panegyri. ad Traianum.
b c. cū ex offic:j ſui debito, cap. 16. de præſcriptio. lib. 2. Decretal. titu. 26.
c 1. ad Corinth. 9. ca. ita nunc illud, § fi. 23. q. 1. ad Galat. 6.
d l. ſecundum naturā, l. 10. de reg. iur. l. fin. § ſed cùm in ſecundam, C. de fur. lib. 6. C. titu. 2. l. vni. §. pro ſecundo, de caduc. toll. lib. 10. C. tit. 50.
e l. 1. & 2. de nego. geſt. lib. 3. P. tit. 5.
f Gaſpar Contarenus, lib. 1. de rep. Venetor.
g l. pro oneribus, de iur. dot. li. 5. tit. 12. C. l. actione, l. 66. § fin. pro ſoc. libr. 17. P. titu. 2. Paul. l. ſi is q. l. 57. §. ibi eſſe debet, de iur. dot. lib. 23. P. tit. 3.
h 1. Reg. 8. Auguſt. li. 2. contr. Fauſt. Manich. c. 74.
i Matthæi 22. Mar. 12.
k 1. Petri 2. & 2. ad Corin. 5. ad Roma. 13. Sapi. 6.
l ad Roma. 13.
m l. placet, l. 9. de excuſat. munerū, lib. 10. C. titul. 47. l. peræquatores, de cenſib. eod. lib. C. & c. igitur, vt iudic. ſiue quoq. ſuffr. cum ſimilib. ibi nota.
n c. 2. de cenſib. libr. 3. Decre. tit. 39. c. accedentibus, c. 15. & c. accepimus, c. 8. de priuileg. libr. 5. Decret. tit. 33. l. comperit, de præſcript. 30. vel 40. ann. C.
o Deutero. 20.
p Ioſue, 17.
q 3. Reg. c. 9. 2. Paralip. c. 8.
r 2. Reg. 8.
s Appia. Alex. in Lybico.
t Oroſius, libr. 5. in princip.

rum & graue, vt legimus quotannis Alphonſo Hiſpaniarum regi, pro tributo trullam auream à Genuenſibus penſitatam [a]. Et Foroiulienſes victi à Venetis coguntur ſingulis annis tributi nomine 12. porcos & 12. panes ſingulis exiſtentibus ducentarum præſtare librarum [b]. Sic etiam à nobis dominus poſtulat decimas, vt eum qui nobis imperat cognoſcamus facilius. Et in ſignum generalis dominij [c]. Illud tamen quod dicimus tributi præſtationem arguere ſubiectionem domini eius cui præſtatur, intelligendum eſt, quando præſtatur principibus & regibus, non de cenſibus aliis directis dominis præbitis: Quia cùm ob diuerſas cauſas cenſus ſolui poſſit, quàm ob dominium vel ſubiectionem [d], cenſualis profeſſio, & tributorum ſolutio non ſolet præiudicare domino [e], quamuis in cõtraria ſententia ſit Baldus [f], qui præſtationem hanc ſemper arguere ſubiectionem ratus eſt. Quem tamen refellit Panormitanus [g] & Felinus Sandæus [h]. Si tamen accedant alia ſolutionibus penſionum, ſignum poterit eſſe dominij, vt ſi ſolutio facta fuerit eo tempore quo alij ſubditi ſoluebant, & ei perſonæ quæ tantùm à ſubditis ſolebat accipere: Et ſi territorium ſine ager ſit inter alia prædia ſubdita, vel ipſe inter ſubditos, vt diſputat Iaſon [i]. Et Maſuerius ſcribit [k], eum præſumi dominum directum, qui habet cenſum annuum, vel penſionem ſuper certum fundum aut oppidum, potiſſimùm ſi inueniatur vna recognitio cum ſolutionibus cenſus. Sola namque præſtatio tunc ſufficit ad probationem dominij, cum longi temporis præſcriptione & inueterata redituũ ſuſceptione coniuncta [l]. Et Guido Papæus [m] tuetur, vnam recognitionem non transferre quidem dominium, ſed ſufficere ad probationem dominij, vt confeſſionem extraiudicialem, quæ non inducit obligationem, ſed tãtùm eius probationem [n]. Quæ tamen ſententia iure expreſſo reprobari poteſt [o]. Proinde ſola agnitio non ſufficiet, niſi & alia quæ dixi concurrant, quod & idem Guido Papæus ſcribit [p]: multo minus ſi poſt recognitionem non ſequatur vſus, puta non fiat ſolutio cenſus ſecundum illam, vt appareat inde non fuiſſe ius quæſitum [q]. Nam & poteſt eſſe error, vnde nec confeſſio falſa præiudicat [r]. Vim & facio in nomine, recognitio, vt ſit geminata agnitio dominij, vnde ſola non ſufficiet, quia aliam præſupponit, quæ non extat [s]. Dubium enim non eſt geminàs agnitiones fidem facere [t]. Alioquin ſine ſolutionibus vnam non ſufficere dicimus & res natura præſumi liberas, niſi domin[9] qui præſupponit ius deeo doceat, vt fusè diſputat Guillelmus Benedictus [v]. Quintò vera pontificia & regibus & ſuperioribus tributa & cenſus iubent ſolui [x]. De iure ciuili porro id dubium non eſt, cùm extent tituli de publicanis & vectigalibus: de colonis & tributis, &c. Imo vtrunque ius, omnia dominia rerum pendere ex imperatoris voluntate ſeu principis volunt, & inde manaſſe, & poſſe non tantùm cenſus in his per illos imperari, ſed etiam adimi res, & omnia imperatoris eſſe [y]. Et in cõſtitutionibus apoſtolicis [z], *penditote regibus & magiſtratibus tributum, vectigal, atque omnem collationem grato animo.* Habent & poſtremò ſingula ferè genera vectigalium, quandam rationem adhuc ſuæ inſtitutionis: vt ſi de vectigali, quod pedagium dicitur, inquiras, inuenies pẽſitari meritò, quia inſtituta ſunt in itineribus periculoſis vel difficilibus, vt ex illa penſitatione qui eam capit, tutum iter præbeat, & aſpera vel difficilia complanet [a]. Vnde Baldus [b] tradit ex Oldrado, quòd ſoluens iſta pedagia, non poteſt capi pro repræſaliis ſeu clarigatione: quod tamen hodiè non ſeruatur, vt ait Ludouicus Romanus [c]. Verumtamen dominus qui colligit vectigal huiuſmodi à tranſeuntibus per ſuum territorium, tenetur reſarcire omnia damna quæ paſſi ibi ſunt qui ſoluunt [d], Sicut & breuiculum, quod vocant Guidagium Armoricæ princeps rectè exigit, & introduxit: cùm enim Armorici principes ac reges priſci, ſcopuloſo & importuoſo littore, crebra naufragia fieri proſpicerent, edicto ſtatuerunt, ne iniuſſu ſuo, freto excedere liberum eſſet: ſoluentibúſque periti maris & littorum, veniæ teſſeram ſeu breuicula nauigaturis

4 (beside: "gnum generalis dominij … tributi præſtationem")
5 (beside: "Et Guido Papæus … quidem do-")
6 (beside: "eo doceat … Quintò vera pontificia")
7 (beside: "butum, vectigal … Habent & poſtremò ſingu-")

a Anton. Panormita. li. 4. de dict. & fact. Alphon. c. 22.
b Flauius Blondus, lib. 5 decadis 2.
c c. cùm non in homine c. 23. de decimis.
d c. recipimus, 8. de priuileg. lib. 5. Decre. tit. 33.
e l. ſi functionis, 4. l. cenſualis profeſſio, l. 7. de donatio. lib. 8. C. tit. 54. l. ſolemnibus, l. 15. de rei vẽditat. lib. 3. C. tit. 32.
f Bald. in l. ſolẽt, 2. col. 2. de offi. procons. & leg.
g Panor. in c. ſin. nu. 2. 3. 4. 5. 6. de cau. poſſeſ. & propriet. & in c. peruenit, de cenſibus.
h Felin. in cap. cùm Bertholdus, num. 26. & 27. de ſent. & re iudi.
i Iaſon, in l. placet, in 2. lectura, de ſacroſ. eccleſ. C.
k Maſuer. in titu. de loca. & iur. emphyt. §. 1. circa. & glo. pen. c. conſtitutus, de reli. domib.
l l. litibus, l. 39. de agric. & cenſi. lib. 11. C. tit. 47.
m Guid. Pap. deciſ. 272.
n l. Publia. 26. §. fin. depoſ. in P. lib. 16. tit. 3.
o per l. cùm ſeruus, l. 22 de agric. & cẽſ. li. 11. C. tit. 47.
p Deciſio. 315.
q Ioan. Faber in §. æque, verſic. tertio quæritur, de actio.
r l. nec ſi volens, l. 6. & l. interrogatũ, 24. de libera. cau. lib. 7. C. tit. 16
s arg. l. ſi quis in aliquo, de fid. inſtrument. C.
t Bartol. in d. l. cùm ſeruus, num. 7. de agri. & cenſib. lib. 11. C.
v Guillel. Bened. in repe. c. Raynũtius, in verbo & vxorẽ nomine, deciſ. 2. nu. 22. & ſequẽtib
x ca. ſi tributũ, & ca. magnũ. 11. q. 1. ca. tributum, 23. q. 8. ca. conuenior, eo.
y ca. quo iure defendis, 8. diſt. l. bene à Zenone, de quadri. præſcr. C. l. Lucius, de euictio. in P.
z D. Clem. lib. 7. conſtitut. apoſtolic. c. 17. & lib. 4. c. 13.
a Ludoui. Roma. in l. 1. de publica. ad §. hic titul.
b Bald. in c. 1. quæ ſint regalia, in vſibus feudo.
c Roma. vbi ſupra.
d Bal. in c. 1. qui feudar. poſſ. & in c. 1. de pace iuram. fir mã. arg. l. ne quid. l. 1. de incẽdi. rui. & naufr.

gaturis darent [a]. Sic enim futurũ eſt, vt nec illicitæ merces ad barbaras gentes deferantur, & naues quæ à portu vel littore dimittuntur, nullam concuſſionem vel damna ſuſtineant, ſi naucleri deponant in quam prouinciam ituri ſunt [b]. Vectigalia quoque mercium & perſonarum vel maximè proſunt & vtilia ſunt principi, vt norit quæ merces in regnum importentur vel quæ exportentur: quædam enim ſunt, quæ non licet barbaris commũnicare [c], ſic de ſimilibus. Hócque ius tributorum gentes omnes probarunt, vt ex nationum moribus obſeruatis, quid quantúmue ſolutum ſit, poterit colligi, vt de Græcorum tributis plura apud Alexandrum ab Alexandro [d].
8 Nec ignoramus tamen pleraque onera ferè importabilia humeris ſubditorum imponi à principibus: verùm & nos de illis non loquimur, ſed interim ea quoque iure imponi poſſe dicemus, non habita ratione ad id quod ſit, ſed eius quod fieri debet [e]. Boni quippè paſtoris eſt pecus tondere non deglubere, vel ad viuum vſque radere, vt ſcripſit Tyberius Cæſar Aemilio Recto, qui Aegypto præerat, mittenti maiorem ſummam conſtituta [f]. Edoardi primi regis Angliæ ſanctione interdicta fuit regibus citra conſentionem, conſiliúmque vniuerſæ Angliæ plebeia tributorũ indictio anno domino 1298 [g]. Si enim fieri poſſet, vt ſine vectigalibus ſaltem extraordinariis regnũ eſſet, fœlices eſſent ſubditi & imperantes: vt contrà infœlices vtrique, vbi onera illa frequentantur, & modi exhauriendi marſupia augentur, & conquiruntur.
9 Populus enim tributis oppreſſus vel rebellat, vel miſerè interit. Nicephorus Botoniatus, poſtquam orientis imperator fuit coronatus: quicquid fiſco debeteтur in vniuerſum aboleuit, ac nouas tabulas magnifico edicto inſtituit [h]. Optimè Pertinax Imperator vectigalia omnia quæ ad contrahendas pecunias tyranni excogitauerant, in fluuiorum ripis, vrbiúmque portis,
10 pérque vias & itinera, penitus remiſit [i]. Iuſta aliquando exordio poſſunt eſſe vectigalia, ex cauſa vrgente tunc, vt ob bellorum impenſas maximas: at quando cauſa ceſſat, iniuſta ſunt, ſi exigantur, & populus qui in neceſſitate confert vel ſpontè, dum ſine cauſa onera perſeuerant, calcitrat, vel res incultas abiicit. Sicuti quãdo Chilpericus deſcriptiones nouas & graues in regno fieri iuſſit, multi relinquentes ciuitates quas incolebant, vel proprias alia regna petierunt, ſatius ducentes peregrinari: quàm tali ſubiacere periculo: ſtatutum enim fuerat, vt poſſeſſor de propria terra vnam amphoram vini pro aripento daret, vt author Grego. Turonẽſis [k]. Dicebat Philippus 6. tex [l], *declaramus inſuper intentionis noſtræ non eſſe, quod gabellæ & impoſitiones noſtræ ſemper durent &c.* Periander Corinthiorum rex à nemine tributum exegit, ſed reditibus fori & portuum contentus fuit [m]. Erythrius præfectus vrbis ſub Zenone, cùm neque fiſcum ſufficere cerneret, neque onus imponere maius tributis quàm conſtitutum eſſet, ſuſtineret, aut improbè quippiam facere, quippè vir humanus: fiſcus autem eſſet profuſione Zenonis exhauſtus ab his quæ Leo ibi reliquerat, eorum quæ deberentur à Zenone donatione petita, magiſtratu abiit cum dolore ciuitatis [n]. Marcus Antonius Philoſophus, ne exactionib. vectigalium & tributorum, ærario ob bella exhauſto, populum oneraret, auctionem veſtium imperalium fecit, vendidítque pocula aurea, Chryſtallina, myrrhina, & vaſa regia, veſtem vxoriam ſericam & auratam, & gemmas, vt ſcribit Iulius Capitolinus [o]. Tempore etiam com motionis Clodianæ vectigalia populi Romani abrogata ſunt à Metello Nepote, vt obtemperaretur populo, vt author eſt Dion [p]. Apollonius Tyaneus [q], de officio regis Veſpaſianum admonens, *nec ea*, inquit, *æſtimes, quæ ex collatione tributorum à gemitibus hominum proueniunt: atrum enim ſordidúmque putãdum eſt aurum, quòd ex lachrimis oritur. Diuitijs autem optimè vterῑs ſuper omnes reges ſi cum egentibus eas communicaueris.* Nouit & hoc Traianus ampliſſimus Cæſar, cùm deteſtari cœpit impias exactiones. Dixit enim fiſcum lienem, nam ſicuti liene creſcente in corporibus noſtris, artus reliqui tabeſcunt: ita turgen-

a Argentæus, in conſuetud. Aroxeri.
b Gratia. Cæſar, in l. vni. de hinar & itiner. cuſto. libr. 11. C. tit. 45.
c tit. quæ res export. neque. lib. 4. C. tit. 41.
d Alexan. ab Alexan. lib. 4. genial. dier. cap. 10.
e vt in l. pen. de iuſt. & iur.
f Dion Caſſius, lib. 57. Hiſtor.
g Polyd. Virgil in Hiſtor. Angliæ.
h lib. 1. iur. Oriental. in cõſtitutione. 2. Botoniati de relenatio. fiſcal. debitorum.
i Herodia. in 2.
k Greg. Turonen. li. 5. Hiſtor. Franco. c. 27.
l in parte vlt. ſtyll parlamenti Auſrezij, titu. de talijs & exactionib. conſtitutione Philippi 6. ann. 1358.
m Heraclydes, in politijs, in regnb. Corinthio.
n Suidas, in verbo Erythrius.
o Iul. Capitoli. in Marco philoſopho.
p Dion Caſſius, lib 55.
q Philoſt. de vita Appollo. libr. 5. c. 13.

te principis fiſco reliqua ciuitatis membra marceſcũt & ægrotant. Vt ſi quis princeps velit corpus reipub. validum eſſe, oporteat fiſcum non habere tumentem [a]. Vnde & Alexander Seuerus vectigalia ciuitaribus, ad proprias fabricas earum deputauit [b]. Iuuenalis rectè certè hac de re ſentit, non eſſe ſpoliandas prouincias tributis, alioquin imminere bella, dum ait [c],

Curandum in primis, ne magna iniuria fiat
Fortibus, & miſeris, tollas licet omne quod vſquam eſt
Auri atque argenti: Scutum gladiúmque relinques
Et iacula, & galeam. Spoliatis arma ſuperſunt.

Et dicebat Symmachus, *ſi tributa adijciantur inſolita, forſitan conſueta ceſſabunt* [d].
Neque defuerunt qui odio onerum, & multo magis ob perniciem publica- II
norum, fraudantem vectigal, dixêre nec Deo, nec hominib. teneri obligatum [e]. Quod tamen intelligendum eſt, ſi principis aſſenſu vectigal non probetur, vel longa conſuetudine, cuius initij non extet memoria, vel illegitimum in ſumma ſit. Rebellarunt aliquando Dalmatæ Romanis ob iniuriam exactionum & tributorum, cum quibus tractans de pace Tyberius, qui Cæſaris partes agebat, interrogauit Batum eorum ducem, cur ita rebellarent, & deficerent à Romanis: is autem reſpondit, vos ipſi in culpa eſtis, quòd ad veſtros greges cuſtodiendos, non canes paſtoréſue, ſed lupos mittitis. idipſúmque & in ſecunda rebellione reſpondit [f]. Naturalis eſt hominibus libertas, & facile ad naturam propriam quodlibet reuertitur. Vnde & facilis ob onera, à ſeruitute ad libertatem proclamatio, & ad ſeditionem ob id prona turba, quãdo quidam Ioannes, paſtor pecorũ, ad Niclaushauſſem in Franconia anno domini 1476. telonia & vectigalia non perſoluenda magiſtratui, aquas & nemora eſſe omnibus libera docuit, quem vſque ad triginta millia hominum ſecuta ſunt: donec eum tandem Herbipolenſis epiſcopus pro hæretico combuſſit, vt ſcribit Munſterus. Tempore Caroli 6. etiam regis Galliarum, Burgundionum dux cum valido exercitu Sequanam traiecit, non pauca oppida recepit, prædicans ſe rerum omnium, vectigaliúmque, præterquam ſalis immunitatem adferre, ac miſeriarum omnium finem, vt narrat Paulus Aemilius [g]. Anno domini 1381. in Anglia ingens ſeditio contra procuratores & exactores tributorum & vectigalium nouorum indictorum plebi per capita, vt Cantiani ad arma plebem vocauerint, regem ipſum Ricardum ſecundum obſederint Londini, & vrbem diripuerint. Sequentique anno ob eadem vectigalia noua, ferè per totum occidentem tumultus ſæuiſſimi ſuborti: vt apud Gandauos & Flandros caputiorum alborum rebellantium, & Pariſiis quoque [h]. Propter nimia tributa quæ releuari ſibi petebat à rege Roboam filio Salomonis populus, deſciuerunt ab eius imperio 10. tribus ex duodecim, & fecerunt ſibi regem Hieroboam, Adurámque qui erat ſuper tributa, lapidauit omnis Iſraël [i]. Parthenius, quòd apud Theodobertum Francorum regem nouorum tributorum author eſſet, à populo lapidibus quoque obrutus eſt [k].

a notat Philippus Beroald. in periphra. ad vitam Auguſti Cæſaris. Cel. Rhodigi. lib. 4. c. 18.
b Aelius Lamprid. in vita Alexan. Cæſar.
c Iuuenal. Saty. 8.
d Symmachus, epiſt. 18.
e colligunt ex Bartho. Paulo Caſt. in l. vectigalia, de publica. 10 P.
f Dion Caſſius, libr. 55. Hiſtor. Roma.
g Pau. Aemil. lib. 10. Hiſtor. Franco. in Carolo 6.
h Narrat Polid. Virgil. lib. 20. Hiſtor. Angli. in Ricardo 2.
i 3. Reg. 12.
k Gregor. Turonenſis, libr. 3. Hiſtor. Francor. c. 36.

De finitione ſubſtantiali rei fiſcalis, & diſtinctione generali rerum fiſcalium. Capvt 4.

1 *Quid fiſcus in ſubſtantia.*
2 *Qui præter principem ius ærarij & fiſci habeant. Inſubrum ciuitates regalia habent ab Imperat. Federico & Henrico 6. Item Patritij in Gallia ſeu pares, & alij comites, & abbates.*

3 Epi

3 *Epiſcopos habere fiſcum docetur,& quatenus.*
4 *Ciuitates liberæ ius fiſci habent.*
5 *Fiſcus duabus rebus ditatur, vectigalibus ſeu tributis,& compendijs pœnalibus.*
6 *Vectigalis nomine comprehendi plura.*
7 *Tributum quare dictum.*
8 *Priuatorum in tributis & cenſorũ officiũ, & conqueri licitũ contra eorũ fraudem.*
9 *Alia generalia nomina, & ſynonima tributi, functiones, munera publica, functiones gabellæ,& quare dicta Gabella,& quædam horum differentia.*

1 FIſcvs itaque erit, ærarium principis,ſeu alterius qui eius authoritatem habet, in quod pecunia ex publicis exactionibus ſeu penſionibus & pœnalibus iudiciis infertur. Sic enim placet nunc verbum fiſci generaliter finire. Quomodo fiſci ius ceſſerit in principis manum, iam paulò antè docuimus: at alij cuiuſcunque ſint ordinis ditioni principis ſubditi ius fiſci propriè habere nõ dicuntur, niſi ſingulari conceſſione regalia iura à rege
2 habeant. Quemadmodum Inſubrum quædam ciuitates, quibus cum mero & mixto imperio, regalia quoque imperatores Federicus, & Henricus 6. aliquando conceſſerunt [a]. Quarum præcipuæ Mediolanum, Papia, Lauda, Nouaria, Verſellæ,& aliæ quas enumerat Strabo [b]. Habent & hoc ius Galliæ patritij, quos pares Franciæ dicimus, & quidam comites, & abbates, qui participem principem ſuorum bonorum & territorij olim fecerunt, vocant pariagium, qualis epiſcopus & comes Caturcenſis, Abbas grandis ſyluæ, & alij ſimiles qui ius confiſcationis habent in temporalibus: quod ius confiſcationis pendet ex mero & mixto imperio: atque ideo non ſolùm ex principis expreſſa conceditur poteſtate, ſed etiam tacita ex præſcripta conſuetudine [c].
3 Perſonæ quoque eccleſiaſticæ in ſpiritualibus, cùm ſuperiorem regem non habeant, fiſcum habere dicuntur [d]. Habet & eccleſia vniuerſalis theſaurariam [e]. Negauit hoc Baldus [f], in epiſcopo, quem dicit non habere fiſcum, ſed eũ, ſuóſque aſſeclas improbant Butrigarius, Immola Panormita.& alij [g]. Et latè Felinus [h]. Obſeruandum tamen eſt, in caſu quo clericus ad perpetuos damnatur carceres, & bona confiſcantur, Epiſcopi fiſcum capere tantùm mobilia, dominum autem temporalem loci, cui ius eſt confiſcationis, vel regem, immobilia, vt annotauit Ioan. Andreas [i]. Et ita iudicatum eſt areſto
4 magni conſilij regis, anno domini 1486. Ciuitates quoque quæ liberæ & ſui iuris ſunt, quæue rempub. faciunt, alicui non ſubditæ, proculdubiò fiſcum habent & ius confiſcationis: aliæ nequaquam [k], etſi habeant ex permiſſione arcam communem ad exemplum Reipub. [l] quia nec bona inter illos com-
5 munia publica propriè dici poſſunt [m]. Ex aliis verbis finitionis fiſci conſtat fiſcum vel ærarium augeri & ditari ex duplici pecuniarum genere, videlicet ex penſitationibus ſeu collationibus vel vectigalibus publicis,& ex pœnali-
6 bus compendiis. Vectigalis publici nomine continentur quæcunque inuehũtur in fiſcũ, ſiue pẽſiones tributa, ſiue itineraria, portoria, & id gen' ſimilia ſint [n]. Sicut vectigalia priuata, omnes prouentus dicuntur rerũ propriatũ [o]. Quanquam interdum ex proprietate nominum iſta ſeparentur. Et vectigal
7 & tributum ſeorſum aliquod habeant diſcrimen [p]. Marcus Terentius Varro [q] omnem cenſum, tributum dicit,& hoc dictum à tribubus, quòd ea pecunia, quæ à populo imperata erat, tributim à ſingulis pro portione cenſus exigebatur,& ob hoc ea quæ aſſignata erat, attributum dicebatur. Hincque qui pecuniam reddere debebant, Tribuni ærarij. Siquidem Romulus in tres partes populum diuiſit, harúmque quamlibet in decem, illas tribus, has curias dixit: Græci illas φύλας, has φρατρίας, vel λόχους [r]. Quemadmodũ & Plato [s], tributa diſponi debere ait, habita ratione cenſus cuiuſque ciuis, delatis redi-
8 tibus fructuũ annuorum ad magiſtratus per tribules. Cuius rei gratia etiam

a in l. nos Romanorum imperator, tit. de pace Conſtit. in fine feudor.
b Strabo, lib. 5. Geogra.
c glo. in §. nulla exiſtente licentia, in verbo, iuriſdictione, de defenſor. ciuita. in authen. coll. 3. tit. 2. Ioan. de Platea, ſuper rubri. de iure fiſci, lib. 10. C. verſ. 5.
d glo. in c. quia diuerſitatem, in verbo præter eius, de conceſſ. præb.
e clement. 2. de hæretic. apud Clem.
f Baldus, in rubr. de iur. fiſci C.
g prædu. ducto. in d. c. quia d uerſitatem, de conceſſ. præb.
h Pelin in c. irrefragabili, § cæterùm, in 4. concluſ num. 11. de off. iudi. ordin.
i Ioan. Andreas, in addit. ad Speculat. tit. de feud § quoniam, verſ. 40.
k Bald. in l. item veniunt, §. ait ſenatus, num 2. de petit. hæredit.
l l. 1 § quibus permiſſum, quod cuiuſ. vniuerſ. nom.
m l. eum qui, vectiga, de verb. ſignif.
n l. imperatores, l. 7. de publica. & vectig. in P l. ſi agen vectig. vel emphyteotic peta.
o l. arbores, 66 § fin. de vſufruc. lib. 7. P. tit. 1.
p vt in l. 1. § hic, titul. de public. & vectig.
q Varro, libr. 5. de ling. Lati.
r Dionyſ. Halic. libr. 2.
s Plato, 12. de republ.

nunt peræquatores creati, & olim cenſores, qui cenſum cuiuſque examinẽt,
rerum fertilitatem, & ſterilem frugem [a]. Aduerſus quorum & in tabula-
riorum fraudem licitum eſt conqueri, ſi diuitum ſarcina in inferiores tranſ- 9
feratur [b]. Vocantur & omnia tributa ſeu vectigalia alio nomine, functiones
publicæ, & executiones ſeu præſtationes munerum, ſiue realium, ſiue perſo-
nalium [c], collationes [d]. Nempe functiones ob æſtimationem rerum &
perſonarum, quæ functio dicitur [e]: vt etiam aliquibus dicuntur gabellæ, id
eſt limitatio æſtimationis. Definitio id enim גבלות gabelut apud Hebræos
ſignificat, id eſt, limitationem, à verbo גבל gabal, limitauit, finem poſuit.
Vectigalia, itẽ & functiones [f]. Vectigal ſeparatim pro eo, quod pro euectio-
ne rerum vel inuectione penditur, cuius nomine communis penſitatio erat
octaua pars pretij [g]. Triburum, penſio, vel annona, quæ præſtatur ratione
poſſeſſionis prædiorum proprij iuris exiſtentium [h]. Rurſum & tributum à
reliquis penſitationibus ſine cenſu, qui in auro & argento ſeiungitur [i]. Sic
apud Græcos τέλος & φόρος differunt, nam φόρος propriè tributum, quod pro
regione penditur. τέλος verò pro mercibus, vt Ammonius notat.

a l. 2. & l. peræquatores, & l. ſi peræquatore, de cenſib. lib. 11. C. l. forma cenſuali, eod. in P.
b l. 1. & l. qui grauatos, de cenſib. lib. 11. C.
c c. audient, de defenſor. ciuitat. in authen. coll. 3. tit. 2. l. immunitates, l. 9. de agric. & cenſ. li. 11. C. tit. 47.
d l. 2. de prætorib. & hono. præt. libr. 12. C.
e l. 3. § 3. de reb. credit. l. pretia rerum, ad l. Falc.
f l. omnium, de vectig. & commiſſ. li. 4. C. tit. 61.
g l. vniuerſi, & l. ex præſtatione, l. à legatis, de vectigal. & com. C.
h l. 3. de annon. & trib. lib. 10. C. l. 2. & fin. ſine cen. & reli. fund. comp. non poſ. l. 1. & 2. ſi prop. publ. penſit. vend. fis. celebr.
i l. fin. ſi prop. publ. penſitat. &c.

De penſitatione canonis publici.
Cap. 5.

1 *Penſitationum in fiſcum delatarum quatuor ſpecies, Canon, oblatio, indictio, patrimonium principis. Item canon quid, idémque quod domanium. Canonem nec reſcripto principis minui poſſe, niſi ex certa eius ſcientia.*
2 *Morticinij impetrandi formula.*
3 *Exactiones ordinariæ ſeu canonicæ, vel reales, vel perſonales, & de ſingulis, & quibus impoſita rerum tributa & perſonalia.*
4 *Lege Thoria remiſſa vectigalia fundis Italicis impoſita, exceptis qui iuris eſſent Italici.*
5 *Tributa realia penduntur ab aliis qui fructus percipiunt prædiorum, & fructus pro penſione obligati.*
6 *Iuris canonis erãt annonæ à prouincialibus præſtitæ, conſiſtentis in frumento, larido, licio, oleo, & ſimilibus, de quibus inibi.*
7 *Præſtationes canonis leges accipiunt à conuentione vel conſtitutione prima, & diuerſa agrorum impoſita à Romanis præſtatione. Decima arborum & frugum aliorum fructuum & pecorum quinta.*
8 *Cenſuales & tributariæ prouinciæ ab Auguſto quomodo factæ, & quæ ſtipendiariæ dictæ prouinciæ populi, & tributariæ Cæſaris prius ideo in dominio populi vel principis reſeruatis fructibus colonis.*
Italicorum & ſtipendiariorum & tributariorum prædiorum differentia ratione proprietatis.
9 *Darius apud Perſas prius Satrapeia tributa in certam exactionem redegit.*
10 *Perſonale vectigal ſeu tributum dictum, & capitale, & quale impoſitum à Romanis Chartaginenſib. & eorum auxiliarijs.*
11 *Capitale & Hebræis impoſitum.*
12 *Romana plebs à capitatione exempta, & Thracenſes coloni. Iugatio tributũ eod. & circa finem capit. Capitatio tranſmigrationem in colonias alias quæ.*
Heſychij lectio emendata. Drachmæ valor noſtrorum nummorum. Capitatio virorum & mulierum diuerſæ præſtationis pro diuerſitate locorum. Capitatio animalium.
13 *De gradibus cenſus Romanorum, legum Platonis, & Athenienſium remiſſiuè.*

Penſita-

1 PENSITATIONVM, quæ ad ærarium principis deferuntur quatuor ſunt in vniuerſum ſpecies, canon, oblatio, indictio, patrimonium principis: quod & iiſdem quibus fiſcus potitur priuilegiis [a]. Canonis nomine propriè id, quod domanium dicimus, ſignificatur. Canon dicitur, quod perpetuo & eodem modo exigitur à principe ſeu à fiſco, ex rebus, vel perſonis. Ordinaria exactio ſiue conſueta [b] omnibus ſine exceptione, qui res canonis poſſident, communis [c]. In quo nec aliud pro alio ſolui poteſt etiam ex reſcripto impetrato à principe [d], immutabili forma canonis ex lege Zenonis remanente [e]. Lædunt enim publicam cauſam, & damnoſa ſunt fiſco hæc reſcripta, & ideo improba [f]. Nec prætextu eorum quiſquam eximitur ab onere vtilitatis publicæ [g]. Quod enim omnibus vtile eſt, priuato commodo præferri debet [h]. Neque princeps intelligendus eſt conceſſiſſe quæ damnoſa aliis ſunt [i], qui dum quidam eximuntur à canone, onus grauius ſen-
2 tiunt. Leuius autem eſt, quod à pluribus portatur. In quibus iudices ſequentur praxim ex iure depromptam [k], vt ſi quando exhibeantur huiuſmodi reſcripta immunitatis à tributis, qualia illa quæ aliquando conceduntur nobilibus vel eccleſiis, vocamus *Amortiſſemens ou affranchiſſemens*. Ne ea ſtatim admittantur à curiis, nec deſcribantur, donec plenius de hoc negotio princeps certior fiat [l], & iuſſio eius ſecunda ad eoſdem iudices dirigatur. Tunc enim princeps cenſetur de negotio admonitus, & ex certa ſcientia derogare iuri communi: quo caſu tunc voluntas eius debet impleri, dummodo exequatur impetrans quæ moris ſunt in Gallia, vt in camera computorum deſcribat exemptionem, & componat, vel ſoluenda ſoluat, vt fieri ſolet, pro huiuſmodi extinctione ſeu morticinio [m]. Ordinariæ exactiones ſeu cano-
3 nicæ, ſunt aut reales, aut perſonales, hoc eſt, vel ratione rerum mobilium vel immobilium, aut perſonarum exiguntur. Antiquitus habito ciuium Romanorum cenſu & facultatibus per iuſſum Hoſtilij deſcriptis, ſecundum patrimonium cuiuſque onera imponebantur [n]. Vnde & diximus tributum dici à tribubus Romanis, quibus præſtatio imperabatur [o]. Cæterùm paulatim creſcentibus opibus Romanorum, ipſi quoque paulatim tributis ſe exonerarunt, potiſſimùm quo tempore L. Paulus Aemilius gazas Macedonum poſſedit, & ex manubiis ducum ærarium ditatum eſt: factis reliquis ſubactis prouinciis, tributariis, vt authores Plinius [p], & Cicero [q]. Nec poſteà præſtitit tributum Romanus vſque ad conſulatum Hirci & Panſæ, teſte Plutarcho [r]. Et anteà quoque plebs, nempe homines rei domeſticæ anguſtiis inopes, pauperes viduæ, pupilli, ſecundo ab exactis regibus anno, exo-
4 nerati fuerant tributo [s]. Poſteà autem illis quoque impoſita & remiſſa ſæpè prout vrgebat reipub. neceſſitas. Vectigalia autem omnia lege Thoria, ab Sp. Thorio trib. pleb. lata, ſublata ſunt ex fundis Italicis, exploſa quoque lege Agraria [t]. Sic prædia prouincialia fuerunt tantùm onerata tributis pro pace impetrata, vel ob colonias acceptas, vt diximus, inter quas & illæ coloniæ erunt excipiendæ, quæ iure Italico donatæ erant à Cæſaribus, quæ & immunes à tributis [v], cuius generis plures fuerunt [x]: iuris Italici dictæ ob immunitatem tributorum qualem habebat Italia, vt refert Alexander ab Ale-
5 xandro [y]. Ab aliis itaque prouincialibus pendebantur realia hæc tributa, nempe à poſſidentibus res & fructus earum, ſeu ab vſufructuariis [z], & maritis in dotẽ res habentibus [a], ſecundũ bonorũ quantitatẽ & menſurã [b]. Quò fit etiam, vt eius exemplo, fructus prædij ſint tacitè pro penſione domino directo obligati [c] etiam pro reliquis 29. annorũ [d], & ſecũdum alios 4. annorũ [e].
6 Erant ex canone quoque annonæ quædam annuæ, conſiſtentes in his quæ

a Vlp. l. fiſcus, § fin. de iur. fiſ. lib. 49. P. titul. 14. Iuſtin. in l. 3. de quadr. præſcript. lib. 7. C. titu. 37.
b l. placet, l. 5. de ſacroſanct. eccleſ. C.
c l. fundos, l. 12. de fundis patrimonial. lib. 11. C. titul. 11. l. nemo, l. 7. de fund. rei priuat. l. 11. C. tit. 65. l. 1. de immunit. nemini conced. lib. 10. C. titu. 25.
d l. fin. de cano. vrb. Romæ lib. 11. C. titul. 28. l. fin. ne rei domi. vel templor. &c. lib. 7. C. l. 1. de petit. bono. ſublat. lib. 10. C. titul. 12.
e l. fi. de ca. largition. titulo. li. 10. C. tit. 23. l. 1. eod. titu. l. 2. de cano. vrb. Romæ lib. 11. C.
f l. fin. ſi con. ius vel vtilit. publ. C. lib. 1. titul. 22. l. 1. de prec. impetr. offer. libr. 1. C. titu. 22.
g l. iubemus, l. 10. de ſacroſan. eccleſ. C.
h l. actione, l. 66. § Labeo, pro ſoc. li. 17. P. titu. 2. l. vni. § pen. de cad. toll. lib. 6. C. tit. 50.
i l. 2. & l. metuo, & l. ſi quis à principe, ne quid in loc. public. lib. 43. P. tit. 8.
k ex §, & hoc verò iubemus, vt nulli iudi. lice. habe. inc. ſeruat. collat. 9. titul. 9.
l quid cõtinere debeat monitio hæc ad principem per iudices miſſa, traditur in § deinde cõpetens eſt, de mãd. princip. colla. 3. titul. 14.
m de his vide late Rebuff. in 1. par. conſtitut. Galliæ titulo *des amortiſſemẽs*: & Aegidium Magiſtrum, in deciſio. tracta. *des amortiſſemens*. Quid autẽ ſoluatur pro iure morticinij, vide in vlt. parte ſtyli parlam. Anſre. in ordinat. regiis tit. de finantia feudi. ſeu dorũ & nouorum aquæſtuum & tit. de finantia acquiſitium. feudo. & retrofeudo. &c.
n Liuius, in 1. Dion. Halic. in 4.
o Varro, 4. de ling. Latin.
p Plin. lib. 33. c. 3.
q Cic. 2. officio.
r Plutar. in fin. vitæ, Pauli Aemilij.
s Plut. in vita Publicolæ. Liuius, in 4.
t Appia. lib. 1. bello. ciuil. & Cic. in Bruto.
v l. de his, l. 3. de epiſcop. & cler. C.
x refert aliquas Vlp. l. 1. Celſus, l. colonia, 6. Paul. l. iuris Italici, 7. & l. fin. de cenſib. in P. lib. 50. titu. 14.
y Alexan. ab Alex. lib. 4. genial. d. c. 10.
z l. ſi pendentes, § 1. de vſufruct.
a l. neque ſtipendium, de imp. in reb. dotal. fact.
b l. 1. & 2. & l. per locis, 5. de anno & tribut. lib. 10. C. titu. 16.
c l. ſi in lege locationis, l. 27 § ſi colonus, loca. P. l. qui fideiuſſit, 53. eod. tit. l. in prædijs, l. 7. in quib. cau. pign. vel hypo. tac. contrah.
d ſecundum Maſuerum in praxi tit. de loca. § item dominus directus.
e glo. pen. in cap. conſtitutum, de relig. domib.

victui

victui erant neceſſaria, veluti in frumento, vino, hordeo, larido. Nam pro-
uinciales pendebant frumenti quinquageſimas, hordei quadrageſimas,
vini & laridi viceſimas, exceptis Armeniæ populis, qui propter locorum
longam intercapedinem præbebant tantùm frumenti & hordei quadrage-
ſimas, vini & laridi quintas decimas [a]. Demptis etiam prouinciis, quæ ad 7
maiora vel minora tributa ſe obligauerant, quæ iuxta cõuenta præſtabãt [b].
Sicuti nec domini directi æqualia accipiunt ab Emphyteotis, ſed prout cõue-
nerit in contractu [c]. Sic Ioſeph in Aegypto famis maximæ tempore emit
omnem Aegyptum, & poſteà ſub penſione quintæ partis frugum annuatim
eam colendam poſſeſſoribus tradidit, vnde & ab illo tempore Aegyptij
quintam partem fructuum pendunt regi [d]. Plato [e] tributa duplicia diſpo-
nenda voluit in Repub. vnum genus, quod ratione cenſus, per tribus pen-
deretur: aliud, quod annuis ex fructibus daretur. Meminit quoque Appia-
nus [f], Romanos agros bello adeptos, poſſeſſoribus vel aliis colendos de-
diſſe, ea lege vt omnium vectigalia ſoluerentur, arborum & frugum decima
pars, aliorum fructuum quinta, & ex pecoribus & armentis quæ illis viciſſim
venundabant. Theophilus ait [g] Imperatorem (ſcilicet Auguſtum [h]) ſubacto 8
orbe Romano, prouincias diuiſiſſe, & quaſdam ſibi retinuiſſe, quaſdam po-
pulo reliquiſſe, vtraſq; ſub cenſu & à populo & principe colẽdas: datas fuiſſe
& ideo populi ſtipendiaria prædia dicta, quod ſtipes ſτιπενδ, ſiue collationem
ſignificet, & particulatim argenti aliarúmque rerum factam collectionem.
At imperatoris prouincias dictas tributarias: *quoniam*, inquit, *tributũ eſt graue,
illud vectigal, quod princeps prouincialibus ſuis inducebat, eo nomine quòd magnis exer-
citibus alendis ſumptus faceret*: ita, inquit, *qui ex largitione populi vel principis,
ſtipendiaria habebant vel tributoria prædia, domini illorum non erant, verum domini-
um aut apud populum erat, aut apud principem, ſed vſumfructum habebant, aut pleniſſi-
mam detentionem, ita vt transferre poſſent, & ad hæredes tranſmitterent*. Sic prædia
hæc ab Italicis differebant, tunc, quia Italicorum fundorum & domorum
domini, dominium eorum habebant. Poſteà tamen & ad formam horum
Italicorum prouincialia redacta ſunt [i]. Prædiales itaque penſitationes, deci-
mæ, ſolaria, & huiuſmodi vectigalia canonem faciebant olim, ſiue pecunia,
ſiue ſpecies eo nomine penderetur [k]. Apud Perſas primus Darius Hiſtaſpis 9
filius, diuiſo imperio in viginti prouincias ſeu ſatrapeias, taxauit quid pro
tributo penderent ſiue argenti, ſiue auri, ſiue alterius ſpeciei. Etenim ſub
Cyro atque deinde ſub Cambyſe, nihil dum fuerat circa tributa inſtitutum,
ſed munera offerebantur. Et ideo ob hanc tributi ordinationem & alia huiuſ-
modi, Perſæ aiunt Darium fuiſſe inſtitoris filium: Cambyſem, dominum,
quia aſper erat & moroſus: Cyrũ verò patrẽ, quia mitis erat, & omni ratione
de illis benè mereri ſtudebat [l]. Tributa perſonalia erant, quæ ratione per- 10
ſonarum tantùm exigebãtur, quale Romani deuictis Carthaginienſibus, ijs
qui opem illis tulerant vectigal rerum & perſonarum, virorum & mulierum
impoſuerunt [m]: vocant capitale, cùm per capita imponitur, exigitúrque vt
plerumque vel ratione habitationis, vel artificij, ſeu, vt dicunt, induſtriæ. Et 11
apud Hebræos quoque iuſſit Deus ſingulis, qui in nomen populi Dei tran-
ſirent, dimidium ſicli iuxta menſuram vel pondus templi, dare & ſuſceptam
pecuniam eſſe in vſum tabernaculi [n], ne plaga vlla afficerentur. Vſurpata
hæc capitatio & à Romanis, verùm plebs vrbana ab ea eximebatur lege 12
Conſtantini [o]. Cùm tamen ruſtici & tributum & capitationem ſoluerent [p].
Excepta colonia Tracenſi, cuius coloni non capitationem, ſed iugationem
terræ tantùm ſoluebant [q]. Qui tranſmigrabant in alienas colonias, inqui-
lini dicti, ob tranſmigrationis receptionem, in ea ciuitate, in quam tranſi-
bant, capitationem duodecim drachmarum etiam olim pendebant. Sic
enim Heſychius ſcribit, μέτοικοι οἱ ἐνοικοῦντες ξένοι ἐν τῇ πόλει, καὶ τελοῦντες ἀνὰ ιβ´ δραχμὰς
ἑκάστου τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὸ δημόσιον, μετανάσται δημόσιοι, id eſt, *inquilini, inhabitantes ſunt
hoſpites*

a Valēs, in l. modios, l. 9. de ſuſcept. lib. 10. C. tit. 70.
b Theodo. l. fin. de anno & tribut. lib. 10. C. tit. 16.
c Iuſtin. in l. 1. de iure emphyt. C. lib. 4. titu. 66.
d Geneſ. 47.
e Plato, lib. 12. de ll.
f Appia. lib. 1. bello. ciuil.
g Theophil. 2. li. Inſtitu. ior. ciuil. de rer. diuiſ. §. ſed & ſi quis tradit.
h Strabo, libr. poſter. Geograph.
i Theophil. vbi ſup. & Iuſtinia. in §. per traditionem, de rer. diuiſ.
k conſtat ex titu. de cano. frumẽt. vrb. Romæ, & titu. de frumento Alexād. lib. 11. C.
l hæc Herodot. in 3.
m Appian. Alexand. in Lybico.
n Exodi, c. 30.
o l. 1. de capitatio. ciuiū cenſib. exim. lib. 11. C. titu. 48.
p l. 1. ne ruſtica, ad vllum obſequium reuocen. lib. 11. C. titul. 54.
q l. 1. de colon. Thracenſ. lib. 11. C. tit. 51.

hoſpites in ciuitate, & pendentes ſinguli duodecim drachmas ſingulis annis populo, dicti & tranſmigrantes & exules à populo. Et rurſum idem, μέτοικον τέλος ὅσοις ἐκαλεῖτο ὃ ἐτίθεσαν ἐν τῇ πόλει δραχμὰς δέκα, vel melius, δώδεκα, τῷ δὲ τελώνῃ τριώβολον, id eſt, *metœcion ſeu inquilinare vocatum erat vectigal, quòd præſtabatur ciuitati, nempe drachmæ decem, vectigali autem publico tres oboli.* Annotandum tamen eſt in Aldinis exemplaribus eſſe mendum, vel legendum eſſe loco verborum illorum δραχμὰς δέκα, ſcilicet δραχμὰς δώδεκα. Siquidem oboli tres non poſſunt conſtituere cum prioribus decem, duodecim drachmas: nam ſex oboli reddunt tantùm drachmam Atticam, vnuſquiſque autem obolus valebat ſeptem denarios turonenſes noſtræ monetæ. Sic duodecim drachmæ ciuitati præſtabantur: tres autem oboli fiſco, vt opinor; firmatúrque ſententia ex Iulio Polluce [a] μέτοικος, inquit, ὁ τὸ μετοίκιον συντελῶν, τὸ δ' ἦν δύο καὶ δέκα τῷ δημοσίῳ δραχμαὶ, καὶ τῷ γραμματεῖ τριώβολον, id eſt, μέτοικος, *vnde & μετοίκιον, tractum vectigal, quod erat duodecim drachmarum, publico illatarum.* Et deſcribenti acta publica vel ratione deſcriptionis, tres oboli. Iſæus autem & duodecim drachmas tributi nomine à viris præſtitas ait: à fœminis autem non tot, ſed ſex tantùm, vt duæ mulieres tot præſtarent, quot vir vnus. Variauit tamen mos tempore & locorum diuerſitate. Nam & olim ruſticis Byſantinis, capitatio vnius viri æquabat duarum mulierum caput, poſteà tamen placuit tres viros vnam capitationem, & quatuor mulieres quoque aliam vnam capitationem facere [b]. Scribit Heſychius Myleſius Illuſtrius [c] Xenocratem philoſophum Athenienſes vendidiſſe τὸ μετοίκιον ἀδυνατοῦντα δοῦναι, quod non haberet vnde inquilinarium ſolueret. Cùm Taxis Hungarorum rex venit cum magno exercitu in Italiam, Berengarius decem modiis nummorum eum iuuauit, quos ex tributo collegit indicto, vt quiſque mas, fœmina, magnus & lactans, nummũ ſolueret [d]. Fuit quoque capitatio animalium pro ſingulis animalibus impoſita, vel pro iugo loco perſonarum [e]. Et Poloniæ in conuentibus Coli & Corcini iugeralis exactio duodenorũ groſſorum ruſticis impoſita ad ſtipendia militũ [f], anno domini 1457. Erant Romæ Thetes, id eſt, proletarij ſiue capite cẽſi, qui pẽdebant vectigal dictũ θητικόν, qui neque ad vllum magiſtratum admittebantur, neque militabant [g]. Apud Anglos anno domini 1381. exhauſto ærario vel libidine exactorum tempore Ricardi 2. regis in culpa ſingula hominum vtriuſque ſexus tributum impoſitum, vt ſinguli legitimę ætatis groſſos, ſingulos, id eſt, nummos argenteos ſoluerent,
13 quod fuit ſeditionis maximæ occaſio [h]. Multa de cenſus Romanorum gradibus, legito apud Polidorũ Virgilium [i], Et quos conſtituerit Plato vide [k], etiam: quos Athenieſes vide Suydam in verbo, ἐκ τιμημάτων, & in verbo ἱππεῖς.

a Iulius Pollux, lib. 3. Onomaſt. c. 4.
b l. cùm antea, l. 10. de agricul. & cenſ. lib. 11. C. tit. 47.
c Heſych. Myleſ. li. περὶ σοφῶν.
d Luithprandus lib. 2. de reb. per Europam geſtis, c. 27.
e l. 1. de immunit. nemi. conced. lib. 10. C. tit. 25.
f Martinus Chromerus, lib. 24. de reb. Poloni.
g Suidas, in verbo θητικός.
h Polydo. Virgil. lib. 20. Hiſtor. Angli. in Ricardo 2.
i lib. 2. de inuentor. rerum c. 5.
k apud Plato. 6. de legibus.

De oblatione Cap. 6.

1 *Secunda ſpecies fiſcalis pẽſitationis oblationibus, Gall.* Les aides, *& qualis in Gallia.*
2 *Oblatio antiquis auxiliaria, tributa ſpontè oblata præter morem creſcentibus imperij negotijs.*
3 *Facta & oblatio ex voto, eáque duplex, vel ob ſalutem principis, vel ominationis bona cauſa per ſtrenas.*
4 *Auxiliares oblationes rectè à laicis & ſpiritualibus præpoſitis peti poſſunt ex cauſa.*
5 *Oblationis ſpecies in Gallia,* Tributz dictz la compoſition, *quare.*
6 Commutation & æquiualant, & ſoucher, *qualia tributa & oblationes in Gallia.*
7 *Tributi noui ſpecies poſſeßionis hæreditatis nobilium in Anglia introductio.*

Secunda

SECVNDA ſpecies fiſcalis penſitationis & tributi, dicitur 1
oblatio, quam hodie diximus auxiliorum ſeu ſubſidiorum
nomine, *Les aydes*. Cuius generis eſt octaua vini Pariſiis
heminatim venditi, viceſima eius quod cuppatim culeatímque
vænit: & eorum quæ à ſolidariis mercatoribus venduntur,
quos vocant groſſarios, quǽue à minutariis ſeu propolis
qui ſua non vendunt, ſed à negotiatoribus, emptitata, pluris, quàm emerint,
diſtrahunt. Factæ oblationes ſponte antiquitus à ſubditis ad iuuandas bel- 2
lorum impenſas, præter modum antiquum ex cauſa legitima auctas, extra
ordinarium canonem. Compertum & eſt aliquando olim largitiones obla- 3
tionales ex voto principi factas fuiſſe à populo, quæ poſteà in cõſuetudinem
tranſierunt, & petitæ fuère ordinariè à principibus [a], vt & vota ad præſtationem
obligant [b]. Erant earum oblationum votiuarum duæ potiſſimæ ſpecies,
quæ principem Romanũ reſpiciebant: vna ob ſalutem principis, veluti
quando omnes ordines Romanorũ propter ſalutem Auguſti, in lacum Curtij
quotannis ex voto iaciebant ſtipem [c]. Fiebant & alia vota pro ſalute principis,
quæ ſuſcipiebantur tertio die poſt calendas Ianuarias [d]. Erant aliæ
oblationes quæ ſtrenæ dicebantur, quæ fiebant in principio Ianuarij in calendis
principi [e], ob memoriã ætatis Saturni, in qua homines liberales erãt [f].
Quemadmodum & fiebant hoc die inter priuatos: Et à principe quoque
priuatis [g]. Dabantur autem pro bona ominatione futuri anni à paganis,
vnde vetita, vt auguria inter Chriſtianos [h]. Auxiliorum nomine itaque rectè 4
oblationes iſtæ petũtur à ſubditis ex neceſſitatibus, vel rationabilibus cauſis
ſuperuenientibus nec ſolùm à ſecularibus, ſed etiam ab ſpiritualibus præpoſitis
[i]. Eſt & genus oblationis, genus tributorum, quod in Gallia dicitur 5
La compoſition: Nam cùm olim mitterentur per Galliæ prouincias, qui fructuum
vbertatem vel vilitatẽ diſpicerent ſingulorum, & ex quantitate cenſum
diuiderent, certum aliquid prouinciales obtulerunt principi, pactíque
cum eo ſunt, vt ſe ab hac annua moleſtia liberarent inſpectionis. Cœpítque
tantùm oblatio exigi, quæ & compoſitio dicta, videtúrque in iure recepta [k].
Valent enim pacta inter ſuperiorem & ſubditos de modo exigendorũ tributorũ
[l]. Transferũtur autem hoc pacto tributa realia in perſonalia [m]. Sicut & 6
perſonalia in realia trãsferri poſſunt [n]. Cuiuſmodi ſunt plura tributa in Gallia,
quæ commutationes & æquipollentia ſeu *æquiualan s* dicuntur, vt tributũ
Tholoſæ ex cauponis exactum, quod dicunt, *Le ſouchet*. Refert Polydorus 7
Virgilius [o], tempore Henrici 3. regis Britanniæ ſeu Angliæ nunc, excogitatum
nouum vectigalis genus ad iuuandum tunc regis ærarium, auitis bellis
exhauſtum, concedentibus vltrò nobilibus ob inopiam, vt quoties quiſpiam
eorum qui poſſeſſiones haberent, quarum rex eſſet dominus, antè moreretur,
quàm liberi quos feciſſet hæredes viceſimum alterum agerent annum,
tum eatenus tam ipſe hæres, quàm patrimonium in poteſtate ac tutela regis
foret, & ille huiuſmodi patrimonij vectigalia caperet, quoad hæres ad eam
ætatem perueniret: verùm quamuis iſta oblatio gratia Henrici 3. tãtùm eſſet,
à poſteris regibus poſteà vſurpata eſt. Quin & non modò reges, ſed reliqui
locorum domini, in hæreditates nobilium demortuorum inuaſerunt.

a l. vnic. de oblat. voto. libr. 12. C. titu. 49.
b c. ex parte, c. 18. de cenſib. libr. 3. decret. tit. 39. c. licet, c. 6. de voto & vot. redden. l. 2. de pollicit. lib. 50. P. titu. 12. l. omnes, l. 4. de anno. libr. 10. C. titu. 16.
c Suetoni. in Octauio c. 57.
d Caius, in l. ſi calũnietur, §. poſt calẽdas, de verb. ſign.
e vt Sueton. in Caligula cap. 42. & in Octauio c. 57.
f Ouid. 1. Faſto. Macrob. 1. Saturnal. c. 7.
g l. laudabile, l. 4. de offic. diuerſo. Iudicio. lib. 2. C. tit. 18.
h ca. non obſeruatis, 26. q. fi. ca. legant, 37. diſtin.
i c. cùm apoſtolus, c. 6. §. prohibemus de cenſib. li. 3. Decret. c. 39. c. conquerente, in fin. de offic. ordin.
k l. fin. de anno. libr. 10. C.
l l. Cæſar, l. 15. de public. & vectig. libr. 39. P. titu. 4. l. pen. de donat. int. vir. & vxo. C. lib. 5. tit. 16.
m d. l. fin. de annon.
n l. reſcripto §. fin. de munerib. & hono. in P.
o Polydor. Virgil. li. 16. Hiſtor. Angliæ in Henrico 3.

De indictionibus. Cap. 7.

1 *Indictio, talea, collecta vel collectio ἔρανον, coactio idem, & quomodo fiebat.*
2 *Statæ indictiones Gall.* Tailles ordinaires, *munera mixta indicta perſonis & rebus, diſtributa per æs & libram, aliquando per capita & quomodo.*
3 *Superindictum, Gall.* Tailles extraordinaires & emprunts.

Indictio

4 *Indictio quare dicta, & cur præmonebantur prouinciales ante exactionem: Cúrque contineret quinque luſtra, & quid ſingulis præſtandum eſſet.*
5 *Differentia inter aurum luſtrale, & coronarium.*
6 *A quibus ſuſciperetur, & quomodo aurum luſtrale, & nomina ipſorum officiorum Gallicis explicata.*
Archarius communis, Gall. Receueur. *Numerarij ſeu tabularij, Gall.* Contrerolleurs.
7 *Indices ſeu ζυγοςάται ſeu libripendes qui.*
8 *Tributa in ſpecie ferri debita ad arma conficienda non poterant mutari in aliam præſtationem.*
9 *Hodie indictiones vel taleas imperij, vel à principe, vel ab alijs eius authoritate tantùm.*
10 *Quomodo collecta imponi poſſint à pagis, oppidis, ciuitatibus, & comitiis patriæ.*
11 *Quando & quomodo domini clientelares poſſunt ſubditis taleas imponere.*

1 TERTIA ſpecies functionum publicarum, eſt indictio: nos
dicimus taleam, antiqui & Ciceto collectam vel collectio-
nem, Græcis ἰσφορὰν, vt ſcribit Iulius Pollux [a], & Heſychius
coactionē ſcilicet pecuniarum ex locis, oppidis, & ciuitatibus
collectam, præcedenti facta admonitione vt ſe ad ſolutionem
præparent, vnde indictio [b]. Factæ enim indictiones aliorum
onerum & exactiones, non ſufficientibus canone, oblationibus, & auxiliis
2 ordinariis, negotiis reipub. Et quia annuatim, negotiis in eodem ſtatu ex
æquo remanentibus, exiguntut, ideo ſtatæ illæ exactiones indictionéſque
ſunt, vocamus *Les tailles ordinaires.* Nam intet mnnera ordinaria ſunt collectę,
quando ſtatutum eſt exigi poſſe ſingulis annis [c]. Onus tamen mixtum quod
imponitur perſonis, ſed pto rebus [d]: ideò diſtribuitur & exigitur, nulla facta
diffetentia pauperum & diuitum, habita tantùm ratione bonorum poſſeſſo-
rum [e]: vnde cedendo tebus in poſterum non poteſt cogi ſoluere collectas,
quod tamē diuerſum eſt in annonis & tributis [f], ſicnti te deſtructa ius quod
in ea erat tollitur [g]; vt vſusfructus re petempta, vel flumine occupata [h]. Et
proinde diuiduntur iſtæ collectæ in ſingulos per æs & libram, vtq; cum vulgo
loquar, per ſolidum & libram, id eſt, ſecundum quantitatem & qualitatem
patrimonij [i]. Quod tamen Bartolus [k] in collectis ciuitatis vel oppidi, tantùm
habere locum dicit, ſi illæ fiant pro debitis ciuitatis aut mutuo ſoluēdo, non
ſi pro remouendo aliquo munere perſonali, veluti ſi ſoluenda pecunia, ne
incolæ talis loci eant ad bellnm: tunc enim fiet per capita non inſpecto patri-
monio [l]. In dubio autem ſi de eo nō liqueat, fiet pro viribus patrimonij [m].
Obſeruarunt & Cynus, & Petrus De bella pertica diſtinguēdū eſſe in extra-
ordinariis indictionibus, num indictio fiat pro negotiis principis, vt tūc con-
ferant loci cuiuſque habitatores pro modo poſſeſſi pattimonij, non tantùm
in loco habitationis, ſed & eius quod alibi eſt [n], ſecundum ſcilicet æſtima-
tionem totius patrimonij [o]: num verò fiat ratione negotiorum ciuitatis in
qua quis moratur, puta ad comparandum exercitum, & ad ſtipendia militum
ad tutandam & defendendam eam ciuitatem: tunc tantùm pro modo patri-
monij, quod quis habet in ea ciuitate, & non quod eſt alibi, fit contributio [p].
Et ita fuiſſe iudicatum ſcribit Guido Papæus [q]. Et ſic ſubſidia ſoluuntur in
loco domicilij, non in loco patrimonij [r], habita tamen ratione patrimonij
3 alibi conſtituti [s]. Quod & de ſuperindictis, quæ vocantur, *Tailles extra-
ordinaires & emprunts*, intelligendum eſt. Aequale enim ius ac in indicto-
nibus, quia ſuperindicti etiam nomē hodie ſublatum eſt à Cæſaribus: vtpote,
quòd ſpeciem quandam tyrannidis referret, & ideo voluerunt ſuperindicti
4 nomen, indictionem & canonem quoque vocari [t]. Pottò cenſus iſti qui ex
ptouincijs accipiebantur, indictiones dicti, eo quòd antè admonetentur pro-

a Iul. Pollux, lib. 8. Onomaſt. cap. fin.
b l. fin. de indiction. lib. 10. C. tit. 17.
c Bald. in l. fin. col. 2. verſic. ſed hoc poteſt dubitari, C. ſine cenſ. & reliq. fund. compar. non poſſe, l. 4. de anno. & trib lib. 10. C. titu. 16.
d Bald. in l. prædia, col. 1. verſic. ſed quare, cum collecta, C. de fideicom.
e glo. in l. 1. ad verbū inopes, de apoch. publ. libr. 11. C.
f Bart. in l. is, cum quo, num. 2. inuct. text. de aqua plu.
g l. Forma cenſuali, §. 1. de cenſib.
h l. cum vſumfructū, l. 24. quib. mod. vſusfru. amitt. lib. 7. P. tit. 4.
i c. graue, de ſenten. excōmunic. l. omnes, de operib. pub. Bart. in l. 4. §. actus, num. 1. de re iudica.
k Bart. in d. § actor.
l argumēto. §. illud, pro ſoc. l. ſecundū naturam, de regu. iur.
m l. reſcripto, in fin. de munerib. & honor.
n l. reſcripto, §. ſciendum, de muner. & hono. P.
o l. 1. §. 1. de impon. lucra. deſcript.
p l. 1. iuncta glo. fin. de mulier. & in quo loc lib. 10. C. § ad hæc ſancimus. de eccle. titu. in authen. collat. 2.
q Guido Pap. deci. 5.
r Bart. in l. 1. de mulier & in quo loco.
s ſecundum l. 1. C. de munerib. patrimonio.
t l. 1. de indictio. lib. 10. C. tim. 17. l. vnic. de ſuperindict. libr. 10. C. titul. 18.

uinciales, quàm tributum hoc exigeretur [a], quomodo collectio indicti
eſſet facienda: fiebat namque poſt indictionem eius integri, quod petebatur,
conſideratio, quantum vnicuique prouinciæ, cuique ciuitati, pro vno
quoque ingo, aut villis, aut centuriis, aut alio quolibet tam in ſpecie,
quàm in auro, fiſcalium cauſa imminetet: cum indictione qnoque æſtimationis
ſpecierum, ſecundum menſuram cuiuſque loci [b]. In indictione vna,
cùm onus hoc cœpit eſſe ordinarium, tria luſtra ponebantur, nempe 15.
anni, vnumquodq ue luſtrum quinque conſtabat annis: tunc enim finiebatur
quinto quoque anno officium cenſoris Romæ, luſtratione ciuitatis
facta, ſacrificio, & expiatione peractis in campo Martio ex ſue, tauro,
& oue, vt authot Flauius Blondus [c]. In fine cuiuſque quinquennij, ſeu luſtris
ſingulis, tributum aliquod certum præbebatur à prouincus: quatuor autem
præcedentes anni cuiuſque luſtri deſtinati ad iter peragendum & ad
tranſuectiones, propter longa interſtitia itineris inter Romam & prouincias.
Primo itaque luſtro, aurum præbebatur, in ſymbolum dominationis:
in ſecundo, argentum, ad ſtipendia militum: in tertio, æs & ferrum, ad armorum
reparationem. Sicut exemplo Hebræorum qui aurum, argentum, vaſa
ænea, ferrúmque in ærarium domini mittebant, conſecrata pro militia. [d].
Aurum tamen hoc luſtrale aurum coronatium non erat. Nam coronarium 5
illud, quod tantùm exigebatur ad coronam vel ſtatuam principis cõflandam
ab ijs qui ſoliri erant illud pendere [e]: nempe à Iudæis & primatibus Paleſtinæ,
qui ante ob ius Synedrij ſeu Sanhedrin, id eſt, concilij vel congregationis
ſuæ, ſolebant illud præſtare patriatchis occidentalibus, donec in ſuum theſaurum
tranſtulerunt Theodoſius & Valenti [f]. Potrò aurum & argentum 6
luſtrale colligebatur apud duos numerarios & ſuſceptores, vt ſcribit, Archadius [g],
nobis ſuſceptor & archarius, *commis*, *& receueur*: vtrumque enim
ſuſceptor & archarius promiſcuè accipitur [h]. Numerarij autem ſeu tabularij,
contrerolleurs, dici poſſent, qui ad maiorem fidem ſuſceptoribus accedũt,
duo per ſingulas prouincias qui deſcriberent in tabulis, quæ colligerentur [i].
Hi hæc ſuſcepta & conſignata ad ærarij comites mittebant, & iſti ad ſacrum
theſaurum [k]. Liberum fuit prouincialibus, pro auro & ſolidos & aliam
materiã, æqua tamen lance ſeu æſtimatione præſtare [l]. Et pro argento quoq;
theſauris inferẽdo licebat præbere aurum, pro ſingulis libris argenti, quinos
ſolidos auri inferendo [m]. Et pro ære quoque licitum aurum ſoluere, dummodo
pro viginti libris æris, vnus auri ſolidus à poſſeſſoribus redderetur.
Atque eius rei gratia pro qualitate vel bonitate auri indaganda ſolidorum, 7
conſtitutus eſt iudex, qui de ea cognoſceret per ſingulas prouincias [n]. Hi
iudices Græcis ζυγοστάται dicti libripendes. At præſtationem ſpecierum ferri 8
in fabricam vel facturam armorum debitam non potuiſſe præſtari à prouincialibus
in pecunia conſtat, tanta fuit armorum Romanis cura, & bellorum
cupido [o]. Notandum eſt hodie indictiones ſiue collectas fieri, vel ab ipſo 9
principe, vel ab ali s, videlicet à republica ſiue ciuitatibus & pagis cum facultate
à principe cõceſſa, vel à dominis clientelaribus. Quæ à principe fit, ordinaria
dici poſſet, aliæ extraordinariæ de priori, iam ſuprà dictum. At à com- 10
munitate extra ordinẽ imponuntur collectæ vel in comitiis alicuius patriæ [p],
vel conſilio ciuium, de quorum negotiis agatur communib, ſi pecunia in
arca deficiat [q], vocatis omnibus quorum intereſt, quos omnes oportet conſentire
vel maiorem partem [r]. Si tamen pro negotiis vniuerſitatis, quæ
omnes non tangunt, collectæ fiant, non poſſunt cogi ad eas, niſi comprehenſi
in negotio & ſyndicatu, vel qui ei adhæſerunt & conſenſerunt: veluti ſi vniuerſitas
aliqua litem moueat ex conſilio aliquorum, & propter ſumptus vel
condemnationem, neceſſarium ſit conferre & collectas facere, illi tantùm
contribnunt qui ſyndicatui & conſilio adfuerunt vel comprobarunt. Et ita
ſæpe vidi iudicari in ſenatu Tholoſano dum cauſas agerem. Neque ambitioſa

a l. 2. de indictio. lib. 10. C.

b § 1. de collatorib. & alijs capitulis in in authen. coll. 9. titul. 14.

c Blondus, lib. 3. Romæ triumphantis.

d Ioſue, c. 6. videnda glo. vt præponat nomine Imperatos in verbo indictionis, c. inter dilectos, de fid. inſtrum. in verbo indictionis.

e l. 1. de aur. corona. lib. 10. C. titu. 74.

f l. Iudæorum, l. 16 de Iudæis, lib. 1 C. tit. 12.

g Archad. in l. duos tabularios, l. 19. de ſuſceptor. præpoſ. & archar. libr. 10. C. titu. 70.

h l. fin. eod. titul. de ſuſcep.

i l. 4. de numerar. & actuar. ju. libr. 12. C. tit. 50.

k l. 1. de can. largit. lib. 10. C. tit. 24. l. fi. de ſuſcept. & archar. l. vni. de offic. comit. ſacra. largit. lib. 1. C. titu. 34.

l l. 2. de ponderator. & auri illatione li. 10. C. tit. 72.

m l. 1. de argen. præt quod Theſau. inſer. lib. 10. C. titu. 76.

n Archad. & Hono. in l. 1. de collat. æris, lib. 10. C. titu. 29.

o Iuſtinia. in l. 1. de pondera. & auri illatio lib. 10. C. tit. 71.

p Auguſtus, l. 1. de fabr. cenſib. libr. 11. C. tit. 9.

q Guido Pap. q. 424.

r Bart. in l. 4. § actor. de re iudica. l. quod maior pars, ad municipal. l. 1. §. ex his igitur, de verb. oblig.

ciosa decurionum decreta onerare debent non conſentientes[a]. In negotiis autem quæ omnes vniuerſitatis reſpiciunt, puta quia pecuniæ mutuo acceptæ nomine vniuerſitatis, & in vtilitatem communem expenſæ, tunc collectæ imponi poſſunt à conſulibus pro modo patrimonij, iudexque poterit iubere municipibus, vt eius rei gratia conueniant vnà, vt imponant, diſtribuant, & exigant: quod ſi non imponant, iudex ipſe poterit imponere, vt ait Bartolus[b]. Et in eo puto verum, quod ſcribit Petrus Iacobi[c], conſules ſufficere & repræſentare vniuerſitatem. Antequam autem & comitia & conſules poſſint imponere collectas, vtriſque à principe oportet poteſtatem dari, vel ab officina æquitatis ſiue eius cãcellaria: aliter pecunias cogere ſine crimine maieſtatis non licet, vt in crimine maieſtatis humanæ diximus.
11 Porrò à dominis clientelaribus collationes ſeu taliæ à ſubditis exiguntur aliquando, ſed non temerè, nec ad arbitrium, ſed in primis non vltra duplicationem cenſus annui ſibi debiti, & ita iudicatum[d]. Et tantùm in quatuor caſibus, idq; vel ex cõſuetudine recepta, vel pacto emphyteoſeos[e]: nempe ſi nuptui velit dare filias, ſi nouum equitatum ad propulſandos hoſtes comparet, ſi vltra marina loca petat, ſi capiatur ab hoſtibus pro ſui redemptione[f]. In patronatu clientelari, de quo ſuo loco, hæc ferè patronis erant debita[g].

a l. ambitioſa, de decret. ab ord. facië. vide Guido. Pap decıſ. 414.
b Bartol. in d. l. 4. §. actor, de re iudic. facit l. 2. & 3. de munerib. patrimo. libr. 10. C.
c Petrus Iacob. in tracta. libellorum titul. de conſulib. arg. l. municipib. de condit. & demonſtrat. l. municipes, ad municip. in P.
d citat placita Papus, li. 13. tapſod. areſto titu. 3. areſto 5.
e Angel. in §. æque ſi agat, in ſi. de actio.
f Papus, vbi ſuprà.
g Dion. Halic. lib. 2.

Quæ perſonæ immunes ſunt à vectigalibus. Cap. 8.

1 Qualia non præſtant tributa, fiſcus, rector prouinciæ, clerici, Eccleſiæ.
2 Priuilegium immunitatis ementibus à priuilegiatis pro rebus non competit.
4 Ad excubias quando tenentur perſonæ Eccleſiaſticæ.
5 Nobiles non contribuunt pro taliis, vel aliis exactionibus, & bona ignobilium illis aduenientia eadem immunitate gaudent, quandiu apud eos ſunt, non poſteà.
6 Et niſi negotiatores nobiles ſint, nam tunc contribuunt pro mercibus, vt ignobiles. Alia item exceptio, vt teneantur ad gabellam, & quartam vini.
7 Pro nobilibus habentur plebeij, qui habent feudũ nobile, non ſi cenſus tantũ habẽt.
8 Iacobinus à S. Georgio, & Albericus onerant nobiles contributionibus, rationibus, quas vide.
9 Senatores à collectis eximuntur, & domeſtici regis, & ſilentiarij, & quis ſilentiarius dictus. Item horum viduæ immunes: & ſecretarij principis ordinarij, non ſupernumerarij, neque alij iudices.
10 An conſules ſeu ſabini Gall. Eſcheuins, *ciuitatum & oppidorum anno, quo decurionatum gerunt, ſint à collectis immunes.*
11 Minores viginti quinque annorum, quomodo ſubijciantur taliis.
12 Immunes profeſſores artium & iuris, à quibus ſint muneribus, exceptis poëtis.
13 Clerici in academia ſtudentes immunes à vectigalibus: & poſt ſex menſes ſtudentes ſcholaſticos dici tantùm.
14 Doctores aduocati ſupremarum curiarum, vel etiam nõ aduocati, immunes à collectis, idem in licentiatis, ſed non ſeruari.
15 Pauperes à quibus tributis immunes.
16 Iuſſit Nicephorus imper. inopes militare, vicinos eis arma & victũ ſubminiſtrare.
17 ἀλληλέγγυον tributum à diutibus pro pauperib. ſolutum indictum & abolitum.
18 Immunitas dabatur collectarum ob quinque liberos ſuſceptos, ſed vt vult Gui. Pap. 12. hodie minimè.
19 Miſerabiles perſonæ à collectis eximuntur, & quæ huius generis.
20 Item qui vacationem munerum habent, ab extraordinarijs immunes.
21 Laxata & remiſſa ſæpe ob infortunia damno affectis à principibus tributa, exemplaque adferuntur.
22 Conductor pro re cõducta non ſoluit tributa vel collectas regulariter, quãdo cõtrariũ.

23 Vſufructuarius tantùm pro re ſoluit collectas, caſu excepto, ſi minima eſſent collectæ: idem in marito pro rebus dotalibus.

24 Qui ſoluere debent portoria, an mulio qui equos ſuos ad portandas merces locauit, an dominus rerum.

25 Immunes à pedagijs, Ligerim nauigantes, qui annonã Lutetiam deferunt. Seuerus Caſar & mercatoribus Romam venientibus vacationem munerum dedit.

26 Aurum negotiatorium luſtrale exactum ex lucro mercatorũ aliquando remiſſum poſteà ab Alexandro Seuero.

27 Ob egregium factum, remiſſum tributum.

PERSONARVM qualitas & priuilegia, à tributis & collectis 1
potiſſimùm, & à cenſibus eximunt. Nec præſtant itaque tributa fiſcus [a], rectores prouinciarum de ijs quæ ſui cauſa euehunt [b], clerici [c]: non enim ſoluunt onera perſonalia dominis laicis quibus non ſubiiciuntur, nec res eccleſiæ, nec pedagia [d], ſi non negotientur: nam tunc amittunt priuilegium [e]. Sic immunitas tributorum à Pharaone in Aegipto data ſacerdotibus [f]. Et ab Artaxerxe ſacerdotibus, Leuitis, cãtoribus, ianitoribus, Nathinæis & miniſtris domus Dei [g]. Veruntamen ſi clerici velint gaudere priuilegio
ſoluentium vectigal, nõ poſſunt niſi eo ſoluto [h]. Adhærétq; priuilegium hoc 2
immunitatis clericis: & proinde qui à clericis emunt, eo non gaudent [i], vt nec ex fiſco ad alium ementem vel in ſui locũ ſuccedentẽ non transfunditur
exemptio [k]. Sic partiarij & villici eorumdem, in parte fructuum, quam acci- 3
piunt, non habent immunitatẽ vectigaliũ [l]. Extat conciliũ Lateranenſe, quo cauetur ne onerẽtur eccleſiæ vel eccleſiaſticæ perſonæ tributis vel angariis, niſi neceſſitate cogente, & exhauſtis laicorum facultatibus, conſultóque ſummo pontifice [m]; in neceſſitatibus namque, mutua ſibi debent auxilia princeps & eccleſia [n]. Et Cæſares rata alioquin voluerunt & firma eſſe eccleſiarũ priuilegia [o], pœnas contra violatores eadem ſancientes [p]. Realia tamen ratione rerum onera præſtãda non negamus, ſimul & mixta, vt canonicã illationẽ, refectiones pontium, itinerum, & ſimilia [q] quia & ad ea res principis
tenentur [r]. Sequuntur realia res, & quoſcunq; poſſeſſores [s]. Nec recuſamus 4
ad portas inſtantibus hoſtibus, ad murorũ defenſionem clericos poſſe aduocari [t], reliquáſque perſonas eccleſiaſticas, quæ alioquin immunes ſunt [v]: tunc enim & pro ſe & eccleſiis ſuis rectè vigilare debent, & compelluntur [x]. Et naturalis cuique defenſio [y]. Et neceſſitas legem non accipit, ſed dat [z]. Inuadere autem aliquos illis non permittitur, etiam ſi agareni eſſent: alio-
quin irregulares fiunt [a]. Pari modo non contribuunt ad collectas nobiles [b], 5
talia namque munera plebeijs imponuntur, pro modo ſuarum facultatum [c]. Ideò & in ſeſſionibus ſeu comitiis patriæ, vbi ſtatus tres perſonarum conueniunt, dum agitur de imponendis collectis, excipiuntur nobiles nobiliter viuentes [d]: quæ exceptio iuri congruit, quo qui militiæ operam dant, immunes à muneribus ſunt [e], non autem veterani [f]: Extat & conſtitutio Caroli ſexti [g] anni 148. qua ſtatuitur, ne ſubſidia aliqua, taliæ, focagia, impoſitiones, auxilia à nobilibus & eorum ſucceſſoribus ſoluantur vel exigantur, ratione bellorum aut quouis modo pro perſonis boniſque eorum quæſitis vel acquirendis quoquo modo vel titulo, nec pro fructibus & reditibus ex eorum patrimonio prouenientibus. Et quod notabile eſt, voluit vt ſi aliquis ex nobilibus acquirat aliqua bona, vel ſibi aliter obueniant, mobilia vel immobilia vel hæreditates ab ignobilibus, ea bona cenſeantur eiuſdem conditionis, priuilegij, & libertatis, cuius ſunt alia bona mobilia & immobilia nobilium: quandiu tamen in eorum dominio permanſerint, aliàs non. Item alia

a l.locatio, l.9 §. fin. de publica. in P.
b l.4. eod. tit.
c l.2. & l. item nulla cõmunitas de epiſcop. & cler. C. l. placet, & ibi Bald. de ſacroſan. eccleſ. cap. clerici, de immunita. eccleſ.
d c. quanquam, de cẽſibus in 6. clem. præſenti, eod. ap. Clemen.
e d. clem. præſenti, ca. conuenior, 23. q. fin.
f Geneſ. 47.
g 1. Eſdræ cap. 7.
h arg. l. Titia cẽtum, §. 1. de conditio. & demonſtr. Bald. in l. 1. de contrah. em prio.
i glo. in d. clem. præſenti, l. quia tale, ſol. mat.
k l. locatio, l. 9. § fin. de publie. & ibi Bald.
l Federicus de Senis, concil. 106. incip. quæſtio eſt. Ancharanus, in c. quanquam, de cenſib. facit in argumentũ l. legatis, l. 36. de lega. 2.
m c. 4. c. aduerſus, de immunita. eccle. l. nullius penitus, de Curſ. publ. lib. 12. C. l. neminem de ſacroſ. eccleſ. C.
n ca. principes, 23. q. 5. ca. cùm ad verũ, 96. diſtinct.
o l. omni innouatione, l. 6. l. priuilegia, l. 12. & conſtitutione caſſa, de ſacroſan. eccleſ. C.
p l. ſi eccleſiæ, l. 13. cõſtitutione item quęcunque communitas, de epiſc. & cleric.
q l. ad inſtructionẽ, C de ſacroſ. eccle. ca. ſi tributum, 11. q. 1. can. tributum, 23. q. 6.
r l. abut, de priuilegiis dom. Auguſt. lib. 11. C.
s l. imperatores, de publi. in P. can. ſi ſi quis laicus, 16. q. 3. ca. rationes, inn. diſtinct.
t c. 1. de cenſib.
v ca. eccleſiaſticum ſer nos, 12. q. 2.
x ca. conuenior, 23. quæſt. 8.
y l. 3. de iuſti. & iur.
z can. anni iumore, ca. ſi nulla neceſſitas, 23. q. 6. c. 2. de obſeruat. ieiun. c. quanto, de conſuetud. c. quod nõ eſt licitũm, de reg. iur. l. nemine, de religio. & ſumpt. funer. P. l. 8. de patri. qui filios diſtrax.
a c. ex multo, §. fin. de voto.
b Guido Pap. decis. 384.
c l. 1. de munerib. patrim. C. l. 1. de anno. lib. 10. C. d Guid. Pap. decis. 372. & 664. e L. 3. §. 1. de muner. & honor. in P. l. à muneribus, de vacat. muner. f l. his honoribus, de vacat. muner. g hæc conſtitutio ponitur in vltim. parte ſtyli parla. inter ordination. regias titu. de talijs & exactiu.

exceptio,

exceptio, vt nobiles tali non gaudeant immunitate, ſi negotiatores ſint [a]: quo caſu contribuere pro ſuis mercibus, ac cæteri ignobiles debent Item alia exceptio, vt ideo nobiles non eximantur ab exactione gabellæ & quartæ
7 vini. Quæ & in plebeio intelligi debent, qui habet feudum nobile infeudatũ à rege vel nobili, habétque territorium & omnem iuriſdictionem. Quia feudum nobilitat poſſeſſorem [b], & habent perſonæ immunitatem propter res [c]. Non tamen hæc vera ſunt in habenti feudum particulare, vel feudi partem, puta cenſus vel reditus alicuius feudi, vt fuſè explicat Guido Papæ-
8 us [d]. Iacobinus tamen à ſancto Georgio [e], & Albericus de Roſato [f] defendunt nobiles teneri ſubire onera patrimonialia, ſeu onera collectarum quæ imponuntur in illo loco vbi res ſunt, legibus ſubnixi, tum etiam & quod ad perſonalia in iure teneantur [g], quódue participes commodorum locorum, & oneribus conferre debeant [h]: exceptis tamen feudalibus, pro quibus ſeruitium principi exhibent, ne duplici onere grauentur [i]. Quæ certè ſententia mihi videtur æquior, vt pro alodialibus conferre debeant cum plebeis, vel releuandum eſſe populum ab onere eo, quod rebus quæſitis ruralibus, à nobilibus eximitur: vel quod iuſtum eſt nobiles qui gaudent hoc priuilegio, & illos qui hodie ex ſordidis auratis mercatoribus & negotiatoribus pro maiori parte fiunt, & in ſuam ditionem ruralia omnia ferè redigunt, regi ſeruitia maiora exhibere debere quàm pro feudalibus; alioquin futurum breui eſt, plebem ſub onere defecturam, & omnia bona in immunes tranſitura: verumtamen legi regiæ æterna authoritas eſto, ſi non ita
9 videatur. Senatores quoque ſupremarum curiarũ à collectis eximuntur [k]: nam qui in ſenatu deſcribuntur, deſinunt eſſe plebei & nobiles ſunt [l]. Atq; codicillis regiis 2. Maij 1547. ſenatores magni conſilij, aduocatus, & procurator regius, ſuſceptor, quem vocant, *receueur*, & hoſtiarij immunes declarati ſunt ab omnibus ſubſidiis: item ij qui ſunt in domeſticos regis tranſlati. Firmatúmque iterum ædictalibus codicillis. 10. Martij. 1547. publicatis in magno conſilio 23. Aprilis 1548: atque eodem anno & die declarauit rex, velle ſenatores clericos eius conſilij immunes eſſe à præſtatione decimarum quas ipſe percipit, niſi ob abbatias & epiſcopatus. Eadem immunitas onerũ data iure ſilentiariis, qui conſiliarij principis & decuriones dicuntur [m]. Et vt Procopius ait [n], Romani miniſtrum ad ea quæ ſunt quietis ſilentiarium dicunt. Vir quoque dictus ſpectabilis [o] & clariſſimus [p]. Proinde & horum & ſenatorum viduæ, quemadmodum & viduæ aliorum, qui immunitatem habent, non compellentur contribuere [q]: quia retinent dignitatem maritorum [r], dummodò caſtè in viduitate viuant, & honeſtè, non aliter [s]. Sed & ſenatores qui depoſuerunt alia de cauſa, quàm ex crimine, dignitatem, gaudent immunitate & priuilegio dignitatis [t], contrà, ſi ob crimen, quia inter plebeios tunc habentur [v]. Placuit cum ſenatoribus etiam ſecretarios regis ex conſtituto numero eſſe immunes ab iiſdem oneribus, ſupernumerarios non vtique, vt iudicatum à ſenatu Pariſienſi 20. Septem. 1542. [x]. At alios iudices, quàm ſenatores, hos conuenit ad collationes teneri [y]. Decuriones tamẽ ciuitatum vel oppidorum, ſeu conſules locorum, non tenentur contribuere eo anno, quo munus gerunt [z]. Et ita ſeruari tradit Guido Papæ [a], repugnat tamen Petrus Iacobi [b]. Tum quòd conſules ſeu eſcheuini noſtræ ætatis, nec ſint eius qualitatis, cuius olim decuriones, nec in illorum locum aliqua lege ſubrogati. Dehinc quòd exactores & alij officiales principis tenerẽtur ad collectas [c]: quæ tamen parum vrgere videntur, cùm decurionum loco iſti conſules mihi videantur præfecti temporarij, non perpetui, neque ſimpliciter exactores dici poſſint, cùm nec ſtipendia habeant, vt illi, & alia illis reipub. munera obeunda ſint, quàm collectionũ publicarum. Si tamen

a Prohibitũ illis negotiari. l. 3. C. de commerc. & merc. lib. 4. titu. 63. & cõſtitutio. regia l. milites, C. loca.
b Andr. de Iſernia in titu. de capitaneo qui curiam vẽdidit, in princip. in vſib. feud. & in §. 1. quis dicatur dux vel marchio.
c facit l. 3. de vacat. munet. lib. 50. P. titu. 5.
d Guido Pap. decis. 336.
e Iacobinus, de ſctõ Georg. tracta. de Homag. nume. 39. & 41.
f Alb. de Roſa. in rub. de muner. & honor. 18. fol. verſicu. ſed quæro vtrũ nobiles per l. & qui origine. §. 2. verſic. cæteri, & l. reſcripto, de muneri. & honorib.
g §. pen. de defenſor. ciuita. in authen.
h l. 1. §. deinde rũ poſt, de orig. iur. l. ſecundum naturã, de reg. iur.
i contra l. Titia, §. qui inuita, de leg. 2.
k l. ſenatorum, & l. nemo, & l. ius ſenatorũ, de dignitat. lib. 12. C. Guido Pap. q. 376.
l l. iudices, C. de dignitat. lib. 12. C. & ibi Bart. l. honores, §. his qui non ſunt, de decurionib. P.
m l. 3. de ſilentiar. lib. 12. C.
n Procop. libr. 2. de bello Perſico.
o in l. omnimodo, C. de inoff. teſtam.
p in l. iubemus, de ſilenti. lib. 12. C.
q Guido Pap. decis. 379. Extat, & conſtitutio hac de re Franc. 1. anni 1525.
r l. cùm te, de nupt. l. fœminæ, de ſenatur. in P. l. mulieres, de dignitat. li. 12. C. l. fin. de incol. lib. 10. C.
s l. qui adulterium, C. de adulter.
t l. vni. de comiti. qui proinc. reg. lib. 12. C. l. eam legem de excuſat. muner. lib. 10. C. l. 2. vt dignita. ord. ſeruet.
v l. iudices, de dignitat. lib. 12. C. l. ſenatores, eod. titul. l. fin. iuncta gloſſ. in verbo decuriis, de decurio.
x Papon, libr. 5. rapſod. areſto. tit. 11. areſt. 13.
y Guido Pap. quæſt. 378.
z Bartol. in l. honorum, de munerib. P.

a Guido Pap. decis. 398. facit. l. 2. §. non vrbem, de offic. præf. vrb. b Petrus Iacobi in praxi titu. de conſulib. capit. de ſtatu vniuerſ. colum. 3. c l. exactores, de exactor. tribut. lib. 10. C. l. 3. C. de offic. magiſt. ciuiliu.

inter has diuerſas ſententias, quis inſpiciendam loci conſuetudinem velit,[a]
non reclamo, cùm vim legis habeat [a]. Sed progrediamur iure etiam Gal- 11
lico, non ſubijci taliis ſeu collectis perſonalibus, vt opinor, minores vſque
ad ætatem perfectam placuit [b], donécque poſſint ſibi acquirere. Profeſſores 12
quoque publici omnium artium & iurium, immunes ſunt iure ab Angario-
rum præſtationibus & hoſpitiis [c], aliiſque oneribus patrimonialibus & per-
ſonalibus [d]. Atque eorum adminiſtri ſeu officiales academiarum ex conſti-
tutionibus quoque Gallicis [e]: habéntque de his academiæ ſingulæ priuile-
gia, excepti tamen iure ab ea immunitate Poëtæ [f]. Conſtitutionibus autem
editis in comitiis generalibus Aureliacenſibus anno 1560. [g] immunes decla-
rantur ab omnibus taliis vltra 20. ſolidos profeſſores publici academiarum,
gymnaſiarchæ, ſcribæ, bedelli eorum, & ſcholaſtici actu ſtudentes. Ob
Pyrrhonem Eleum Philoſophum & maximæ pietatis virum, omnibus philo-
ſophis immunitas à vectigalibus plebiſcito promulgata eſt [h]. Clerici quo- 13
que in academiis priuilegiatis ſtudentes non tenentur ſoluere collectas in
terris propriis [i], exemplo eorum qui militiæ armatæ dederunt nomina, qui
immunes ſunt [k]. Iſti autem milites vel tyrones ſunt, quia & arma eorum
libri ſunt [l]: Habent & ſcholaſtici immunitates alias plures, de quibus Re-
buffus librũ edidit, quem videto, quibus gaudent qui in Academiis ſunt poſt
ſex menſes: ante enim ſcholaſtici non dicuntur, nec gaudent priuilegiis.
Vetitúmque academiarum rectoribus, ante ſex menſes ſtudio impenſos,
ſcholaſticis dare diplomata atteſtationis ſcholaritatis [m]. Guido Papæus [n] 14
quoque notat doctores, qui cauſas agunt in ſupremis ſubſelliis, in curia vide-
licet ſuprema, immunes quoque eſſe ab his collectis, quia & hi ſeriò milita-
re videntur &c. [o] Nullámque ideo peræquationem pacti debere [p], vt in
militantibus receptum [q]: habent enim & dignitatem doctores [r]. Idémque
& in doctoribus aliis non poſtulantibus ſeu, qui aduocati non ſunt, dicen-
dum tradit idem Papæus [s], & in licentiatis [t]. Hæc tamen non ſeruantur, &
tantùm profeſſores publici, hique ægrè immunitatem habent, ſcilicet qui
aſſiduè legunt [v]. Pauperes item à tributis immunes, nec ſoluũt collectas, 15
inanis quippe alioquin eſt actio, quam inopia debitoris excludit [x]. Nec ino-
pes ſuſtinent onera patrimoniorum [z], obſequia tamen corpori indicta ſu-
beunt [a]. Sic forma cenſuali minuitur vel tollitur cenſus ab his qui bonis
minuuntur, vel priuantur [b]. Inter tyrannidis maleficia Nicephori imperato 16
ris orientis, illud etiam ex eius conſtitutionibus Græcis [c] colligitur, quòd
impetauerit, vt inopes militarent iiſque, à vicinis arma & ſtipendia in ſin-
gulos, 18. numiſmatum darẽtur, ac cenſus præterea publicus eorum nomine 17
penderetur: id vocatur allelengyum: quod alij pro aliis tributi nomine ſpon-
ſores eſſent. Alius etiam Baſilius Porphyrogeneta imperator orientis, conſti-
tuit tributum pauperum, qui ſoluẽdo non eſſent, à locupletibus exigendum
eſſe, τῦτο δ' ὃ ἐκλήθη ἀλληλέγγυον, vocatum allelengyon [d]. Romanus Argyrius
alius imperator orientis, poſteà allelengyum aboleuit, quod Conſtantinus
quoque erat ſublaturus, niſi mors eum anteuertiſſet [e]. Liberorum 5. nu- 18
merus tribuit à collectis immunitatẽ [f], & potiſſimùm à muneribus perſona-
libus, etiam ſi poſt impoſitam collectam filij moriantur [g]. Cæterùm Guido
Pap. in hac cauſa exigit 12. liberos [h]. Et paulo poſt concludit nec vllum
liberorum numerum hodie excuſare à collectis, ſed ſine ratione eorum per-
æquationem fieri. Nam etiam de liberorum numero ad immunitatem
hanc ſufficiente non conſtat inter interpretes, cùm & Azo ſexdecim exi-
gat [i]. Et pro ratione munerum & numerus quoque liberorum aliter
atque diuerſo modo definitus eſt. Dehinc miſerabiles perſonæ à collectis 19

a l. 2. §. fin. de aqua plu. arc. in P.
b Papus, lib. 3. rapſo. areſt. titul. 11. areſt. pen. firmat Paul. Caſtr. in l. pu ruis, C. de iur. deli ber.
c l. 1. de decret. de co. li. 10. C. ti. 46. & l. his oneribus, de vacat. muner. l. fin. §. fin. de mu ner. P.
d l. fin. & l. medicos, de profeſſ. & med. lib. 10. C.
e in conſtit. Franc. 1. *de la confirmation des priuileges de l'vniuerſité.*
f l. poëtæ, de profe. & medi. lib. 10. C.
g art. 118.
h Heſychius Myleſius Illuſtrius, lib. περὶ σοφῶν.
i Guid. Pap. decis. 383. per l. 2. de epi ſcop. & cler. C. facit l. 3. & 2. qui ætate vel profeſſ. ſe excu. lib. 10. C.
k l. 3. §. 1. de muner. & hono.
l glo. in l. nepos pro culo, de verb ſigo.
m Pap. lib. 3. rapſod. areſt. tit. 14. art. 4.
n Guid. Pap. deciſ. 383. facit l. medicos, de profeſſo. & medi. lib. 10. C.
o l. aduocati, de aduocat. diuerſo. iudicio.
p l. ſancim⁹, C. eo. ti.
q l. 3 §. 1. de munerib.
r per nota. in clem. 2. de magiſt. Bart. In l. 1. de ſacroſ. eccleſ.
s Guido Pap. deciſ. 389.
t Guido pap. deciſ. 390.
v Barto. in l. medicos, de profeſſ. & medic. & in l. 1. de muneri. & in quo loco, lib. 10. C.
x l. indictiones, de anno. & tribut. lib. 10. C. in l. fi. & ibi Bart. qui numero libero. ſe excuſ. eod. lib. 10. C.
y l. nambis, de dolo in P. l. itaque ful lo, de fur. P.
z l. cura exigendi, §. inopes, de muneri b & hono.
a d. § inopes.
b l. forma cenſuali, de cenſib. in P.
c in conſtitutionib. eius περὶ στρατείας τῶν ἀπόρων de militia inop. libr. 3. iuris orientalis.
d eod. libr. 3. titul. περὶ ἀλληλεγγύου in conſtit. Baſilij Porphyrogenetæ.
e in eod. lib. 2. in cõſtitu. Romani titu. περὶ προεδρίας τῆς μεγάλης ἐκκλησίας &c. de reditu magnæ eccleſiæ.
f l. fin. qui numer. liber. ſe excuſ. libr. 10. C.
g Bartol. in l. 2. §. non ſolùm, de excuſat. tuto. in P.
h Guido Pap. q. 401. per l. neq. de munerib. patrimon. lib. 10. C. l. ſi quis decurio in 2. De Decurio. lib. 10. C. l. ſemper §. demonſtratur, de iure immunita. & ibi glo. in verbo ſexdecim.
i Azo in ſum. tit. de iis qui ſe num. liber. excuſ. libr. 10. C. verſ. item à munerib.

immunes

immunes eſſe debent, veluti cæcus, ſi pauper ſit, non contribuet [a]: ſatis enim
morbo afflictus, alio onere grauari non debet [b]. Et ſi omnino pauper non
ſit, nec debet exemplo cæterorum onerari, quia is potius ex collectis iuuari
deberet [c]. Surdi quoque à perſonalibus muneribus excuſantur [d]. Miſera-
biles in ſumma perſonæ dicuntur, quorum miſericordia illis aliquid remit-
titur, vt decrepitæ, diuturno morbo fatigatæ, & ſimiles [e], viduæ, pupilli,
orphani [f]. Inter miſerabiles non ſunt plebeij nec ruſtici, imò iſti ferè
ſoli potiſſimùm in Gallia indictionibus ſubiacent. Et ad hunc modum
Sarraceni, & Græci eos tantùm qui villani dicebantur, penſionibus obno-
xios faciebant [g]: atque ij qui cunctos nutriunt, ab omnibus opprimuntur.
Item ij qui muneris publici vacationem habent, ad extraordinariè imperata
20 non ſolent compelli [h]. Plato [i] ſancit peregrinos, qui in vrbem migrarunt,
& aliquam artẽ exercent, habere ius acquirendi per viginti annos, à die con-
ſcriptionis quo in tempore incolendi, nullũ vectigal ſoluere, cogi debẽr, niſi
frugalitatis exẽplũ, nec emptionis venditioniſq; gratia quicquam ærario
debere. Cùm autẽ viginti anni elapſi erunt, accipere rem ſuã & abire debere,
niſi ob magnũ quoddã beneficiũ in ciuitatem collatũ, digni numero ciuium
21 eſſent. Releuauit penſionem conductoribus Apulis Theodoricus rex, quòd
frumenta eorum ab inimicorũ incurſibus fuiſſent concremata [k]. Laxauit &
idem rex Arelatenſibus per indictionem 4. fiſcalia tributa, quòd partes eius
ſequuti, glorioſæ obſidionis penuriam ſuſtinuerunt: ita tamen vt futuro tẽ-
pore ad ſolitam redirent functionem, *quid enim*, inquit, *à domino agri exigas,
quem eum non coluiſſe cognoſcas* [l]? Rurſum idem Theodoricus ſcribẽs prouin-
cialibus in Gallia [m]: *vobis*, inquit, *hoſtili ferocitate vaſtatis, pro qualitate læſionis per
indictionem quartam relaxatã agnoſcite tributariam functionem, quia non gratulamur
exigere quod triſtis ſolutor noſcitur offerre: ita tamẽ vt de illis, quæ conſtant intacta, exer-
cituales iuuentur expenſæ, quia illis in totum deuotio non debet deſeruire, quos per ſe la-
borare cognoſcit.* Legibus Francorum cautum ita, *ad regem, vel in bellum profici-
ſcens vel rediens, à vectigali, quod ſtraſturam vocant, immunis eſto*: Item alia lex de
rebus, quæ ad victum pertinent, *niſi quis negotiationem exerceat, & de Saumis nul-
lus teloneum ſoluat: hac immunitate qui ſacra loca adeunt gaudente.* Saumarum no-
22 mine clitellaria intelliguntur iumenta [n]. Conductor pro re conducta non
tenetur ſoluere collectas. Verumtamen ſi quis locauit fundum ſub penſione
percipienda in pecunia, ita quod omnes fructus remaneant penes colonum,
dominus non tenetur ad tributa, niſi conſuetudo aliter ſe haberet [o]. Quod
verum ſecundum Bartolum, in onerib. realibus: in collectis verò quæ impo-
nuntur perſonæ pro rebus, inſpicienda domini perſona cui imponitur [p]. In
vſuario diſtinguitur an in commodo cuius debetur vſus, dominus partici-
pat, & tunc dominus tenetur tantùm ad expenſas: aut participat ſolus vſua-
23 rius, & tunc ipſe ſolus tenetur [q]. Quod autem pertinet ad vſumfructuariũ,
ipſe proculdubiò tenetur pro rebus, vnde percipit vſumfructum, ad tributa
& collectas [r], niſi tanta eſſet collectarum quantitas, quæ perceptioni fru-
ctuum æquiualeret: tunc enim tenetur proprietarius [s]. Eadem dicenda ſunt
de rebus dotalibus, quarum maritus vſufructuarius eſt, qui tributa & ſtipen-
24 dia pro illis præſtare debet, non vxor, nec ea minuunt dotem [t]. Singularis
deciſio Iaboleni, *vt ſi vehiculum conduxiſti, vt onus tuum portaret, & ſecum iter fa-
ceres, & cùm pontem tranſires redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat: quærèba-
tur, an etiam pro ipſa ſola rheda portorium daturus fuerit: puto*, inquit, *ſi portorium
mulio non ignorauit, & ſe ea tranſiturum cùm vehiculum locaret, mulionem præſtare
25 debere* [v]. Fauore commerciorum mercatores Ligerim amnem nauigãtes im-
munitatem à principe impetrarunt anno 1440. 1448. 1483. Qui annonam Lu-
tetiam deferunt exempti à vectigalibus, lege Ludouici 11. anno 1474. repeti-
ta à Franciſco primo, anno 1532. Alexander Seuerus mercatoribus, negotia-
toribus, vt Romam venirent facilius, vacationem munerum dedit [x]. Ne-

I 4 gotiato-

a Guido Pap. deciſ. 400.
b c. 1. de cleri. ægrotant. can. cùm percuſſio, 7. q. 1. l. diuus, de offic. præſ. in P.
c c. licet, de cenſib.
d l. 2. qui morb. ſe excuſant, lib. 10. C.
e Azo in ſumma, tit. quan imperat. inter. pupil. & vidua, C.
f nota, in c. ex tenore, de foro compet.
g Falcandus, in hiſtoria Siciliæ.
h l. hi qui muneris, l. 7. de vacat. muner. lib. 50. P. titu. 5.
i Plato, 8. de legib.
k li. 1. epiſtolar. vari. Caſſiod. epiſt. 16. Theodorici Iuliano.
l Theodoricus, rex Gotthorum epiſt. 32. Benello viro ſpectabili, lib. 3. variar. Caſſiod.
m epiſt. 41. lib. 3. variar. Caſſiod.
n Rhenan. de his, li. 2. de reb. Germ. in princ.
o glo. in l. indictionis, de anno. & trib. lib. 10. C.
p l. reſcripto, in fine de muner. & in d. l. indictionis.
q l. ſi domum, de vſu & habitat.
r l. quæro, 28. de vſu & vſufru. lega. P. l. apud Iulianum, §. hæres, de lega. 1. l. vſufructu relicto, l. 59. & l. ſi pendẽtes, 24. §. ſi quid, & l. hactenus, de vſu fru.
s glo. l. concubinam §. g hortos, de leg. 3. allegat, l. ſi res obligata, de legat. 1. & illam glo. annotat Bartol. & Dyn. in l. his verbis, §. idem teſtator, de leg. 3. & ita ſe obtinuiſſe Florentiæ, ait, Ludoui. Roma. ſingul. 156.
t l. neque ſtipendiũ, l. 13. de impen. in reb. dotal. fact. in P. lib. 25. tit. 2.
v in l. cùm in plures, l. 60 § vehiculum, loca. in P. lib. 19. titul. 2.
x Lamprid. in Alexand.

gotiatorum corporatorum Romæ & immunitas ab equorum collatione, & ab aliis muneribus [a]. Aliquando negotiatoribus indictum tributum χρυσαρ- 26
γύρ, auri luſtralis, quod & negotiatoriũ ex lucro mercatorum ſumebatur [b], quod remiſit etiam Alexander Seuerus [c]. Ob egregium aliquod nauatum 27
facinus aliquando alicui, vel perſonæ ſingulari vel populo irrogatum priuilegium immunitatis vectigalium & poſteris. Quemadmodum Decelenſibus ob factum egregium, quòd olim vagantibus Tindaridis pro inquiſitione Helenæ cum copioſo exercitu, & ignorantibus vbinam gentium eſſet, vaſtantibus oras Athenienſium, in quas inſcij irruperant, eis vbi eſſet renuntiarunt, & ex Athenienſium terris eduxerunt amicè, permanſit in Sparta immunitas vectigalium & dignitas præſidendi [d].

a Symmachus, epiſt. 13.
b l. negotiantes, 3. de excuſat. munerum lib. 10. C. titul. 47. l. negotiatores, de luſtrali auri collatio. in C. Theodoſiano.
c Lamprid. in Alexandro.
d Herodot. in 9.

De Portoriis, ſeu vectigalibus in ſpecie. Caput 9.

De publica. & vectigalibus. Lib. 39. tit. 4. P.

1. *Vectigal portorij pro inuectis & euectis rebus.*
2. *Portoria Plato & Nero voluerunt aliquando tollere.*
3. *Iulius Cæſar peregrinarum rerum portoria inſtituit: Franciſcus primus in Gallia, vocat hæc portoria*, Traicte foraine.
4. *Nundinæ quædam in Gallia à portorijs liberæ.*
5. *Portorium non ſoluunt ſeu vectigal ad proprium vſum delata, quæ fiſci ſunt, & delata in opus ruſticum.*
6. *Empta à fiſco ſoluunt.*
7. *Vectigalia ſecundum conſuetudinem tantùm exiguntur, non plus, nec alio modo, nec de alijs rebus.*
8. *Cautum, ne vectores deuient à recto itinere, quo vectigal exigitur.*
9. *Nihil ſupra debitum vectigal exigendum.*
10. *Vectigalia eſſe portoria, pedagia, & guidagia, & quæ.*

SED ſatis in vniuerſum de tributis dictum eſt, pauca nunc 1
oportet in ſpecie ſubnectere, quæ exemplorum loco erunt. déque vectigalibus & portoriis, quæ ex rerũ euectione & inuectione colliguntur: vnde & ἐξαγωγικὰ & εἰσαγωγικὰ dicũtur ab Strabone [e]. Et Iuſtinian[9] [f], & alij Cæſares [g] de his meminerũt. 2
Portoria omnino ex ſua republica exploſit Plato [h], nempe quemadmodum opinor, vt cõmercia libera exiſtentia, mercatores ad rerum copiam inuehẽdam alliceret. Nero quoque omnia voluit remittere, & cùm monitus à ſenatu fuiſſet, è republica id non eſſe, cauit tamen ne cenſibus negotiarorum naues adſcriberentur, néue tributa pro illis penderent [i]. Rara tamen fuit hæc principum manſuetudo, & factum vt mutatio principum & onerum quoque adferret innouationem, negotiis quoque vel vrgentibus vel labentibus. Primus Iulius Cæſar peregrinarum mercium portoria 3
inſtituiſſe traditur à Suetonio Tranquillo [k]: quod poſteà vſu ſeruatum, & ex Martiani reſponſo liquet [l]. In Gallia rex Franciſcus primus eius nominis permiſit euectionem tritici & vini, dummodò pro ſingulis modiis aureus nummus ſolueretur [m]. Et vectigalia impoſita pro rebus aliunde in Gallias importatis, vocant *la traicte foraine* [n]: Exceptis certis nundinis in quas inue- 4
cta immunitatem habent, vt in nundinis dictis, *du lendit*, oppidi S. Dionyſij, propter Pariſios [o]. Solent exigi iſta vectigalia ex rebus quæ negotiandi cauſa inuehũtur & euehuntur non obſtante reſcripto contrario impetrato à principe

e Strabo, lib. 17.
f in edicto de Alexandrinis.
g in l. vni. de Alexan. primatib. lib. 11. C.
h Plato, lib. 8. de legib.
i Cor. Taci. lib. 13. annal.
k Sueto. in Iulio Cæſare, c. 34.
l Martia. l. interdũ, l. 16. § diui, de publica. & vectig. lib. 39. titu. 4.
m à l'ordonnãce du Roy Françoys, de la traicte des bledz.
n conſtit. Franciſ. 1. *de l'impoſition foraine*, & Henric. 2. *ſur le faict de l'impoſition*, & Caroli 7. *de l'impoſition foraine*, & Caroli 8.
o conſtit. de non imponen. nouis vectigalib.

principe [a] immunitatis: quod ſubreptitium præſumitur & quamuis domini
rerum, ſint milites, ſi non ſoluant, excuſati quidem ſunt à commiſſo, id eſt ne
confiſcentur res ob vectigal non ſolutum, tamen deprehenſi ad ſolutionem
5 coacti [b]. Res tamen in triplici differentia ſunt à portoriis liberæ, nempe quæ
quis ad vſum proprium defert, 2. pro ipſo fiſco delatæ, 3. quæ exercendi iuris
gratia [c]. Ad proprios vſus delata intelliguntur, quæ pro ſe vel pro ſua fami-
lia defert. Nam qui vſum pro ſe habet & pro familia habere cenſetur [d]. Et
quia fiſcus de rebus ſibi neceſſariis nõ ſoluit [e], neque illi qui fiſci res poſſi-
mùm tractant, veluti præſides prouinciarum pro ſuis rebus, nec etiam ſolui-
6 tur de rebus exercitui paratis [f]. Qui à fiſco tamen emunt, vel de rebus fiſci
negotiantur, fiſci priuilegio non vtuntur, quia ceſſat, & portoria præſtare te-
nentur [g]. Soluuntur autem tantùm de his rebus quæ ſolent illud præſtare,
7 non de omnibus, nec alio modo, nec amplius quàm conſuetudo recipit [h].
Et proinde in comitiis Aureliæ generalibus [i], decretum anno 1562. iuſſùm
que vt qui contendunt ſe ius vectigalis habere, portoriíque, palam in albo
deſcribant iura, & ex quibus rebus & quatenus exigant, ne ſupra modum, de
aliíſque rebus quàm ius habeant poſſint extorquere, pœna priuationis iuris
eius etiam quod habent & corporali, aduerſantibus indicta. Sunt leges
Caroli Magni de his portoriis in hæc verba [k]. *De Theloneis*, inquit, *vt antiqua &*
iuſta Thelonea à negotiatoribus exigantur, tam de pontibus quàm de nauigiis ſeu mer-
catibus noua verò, ſeu iniuſta, vbi vel funes tenduntur, vel cum nauibus ſub pontibus
tranſitur, ſeu his ſimilia, in quibus nullum adiutorium itinerantibus præſtatur, vt non
exigantur. Similiter etiam nec de his qui ſine negotiandi cauſa ſubſtantiam ſuam, de
vna domo ſua in aliam, aut ad palatium aut in exercitum, ducunt. Alia lex [l] rurſum:
Theloneis quæ iam antea ſurmanita fuerunt nemo tollat, & niſi ibi vbi antiquo tem-
pore præſumat. Et in legibus Longobardorum [m] idem ſancit, *de Theloneis quæ*
iam ante ſurmanita fuerunt, vt nemo tollat, niſi vbi antiquo tempore conſuetudo fuit.
Vox Saxonica thol, tributum, vt ait Vitus Amerbachius: ſed potius ego Græ-
cam puto originem. Et rurſum Carolus Magnus [n], *nullus cogatur ad pontem*
ire ad fluuium tranſeundum propter Thelonei cauſam, quando in alio loco compendie-
ſius tranſiri poteſt fluuius. Similiter, vt in campo plano, vbi nec pons, nec traiectum eſt,
8 *ibi omnino vt Theloneum non exigatur præcipimus.* Iubet tamen Carolus 8. rex
Galliarum [o], vt merces quæ vectigalibus ſubiiciuntur, recto itinere ducãtur
9 eò vbi vectigalia debent, non obliquo. Marcus Cæſar curatorib. viarum ac
regionum (ſcilicet vrbis) dedit poteſtatem vt vel punirent, vel ad præfectum
vrbis puniendos remitterent eos, qui vltra vectigalia quicquam exegiſſent [p].
Et Theodoſius ad Senatum vrbis Romæ hoc etiam programmate edictali
vſus: *Noueritis*, inquit, *in cunctorum prouincialium cognitionem perueniſſe, vt liberè*
prorumpat in publicum, qui ſe alienæ functionis nouerit oppreſſum [q]. Vocant nunc
vectigalia iſta portoria, pedagia, & guidagia, quæ pro itinere tutando, &
productu, & pro impenſis in hæc factis exiguntur, authoritate expreſſa prin-
cipis, vel tacita cum antiqua conſuetudine aliter illicita [r].

[a] l. omnium rer. l. ſi. de vectigal. & commiſſ. lib. 4. C. titul. 61.
[b] l. 3. C de vectigal.
[c] Conſtanti. In l. vniuerſi, l. 5. de vectig. C
[d] l. in lege cenſoria, l. 204. de verb. ſig. d. l. omniũ, l. 3. de vſu & habitat. lib. 7. P. titu. 8.
[e] l. locatio, l. 9. §. fiſcus, de publica. in P lib. 39. tit. 4.
[f] d. l. licitatio, §. eorum rerum, & l. ſi publicam, l. 4 §. 1. eod. tit. P.
[g] d. l. locatio, §. fiſcus.
[h] l. ſi publicanus, l. 4 §. fin. & d. l. licitationis. §. earum rerum, de publica. P.
[i] in conſtitutio. Aureliæ, art. 138.
[k] in capitularib. Caroli Magni, capitu. de pace, c. 33.
[l] In capitulari 2. c. 19. in capitular. Caroli Magni.
[m] lib. 3. legum Longobardorum, titu. de epiſcop.
[n] In l. vt nulli cogantur, d. titu. de epiſcop. lib. 3. legum Longobard.
[o] in Conſtitutio. Caroli 8. de l'impoſition foraine.
[p] Iul. Capitoli. in vita Marci.
[q] Caſſiodor. in 2. varia. epiſt. ad Senatum.
[r] c. ſuper quibuſdã, c. 26. §. præterea, de verbo. ſig. lib. 5 Decretal. titu. 40.

De quibuſdam rebus, ex quibus nomine tributi vel vectigalis, fiſcus quædam accipiebat. Cap. 10.

1 *De vectigali ſalis, & origine. Liuius ſalinator vnde dictus.*
Salis fodinæ vbi.
3 *Sallis vectigal, dictum Gall.* Gabelle, *quando in Gallia inſtitutum.*
4 *Mirum de ſale euaneſcente, Tragaſeo poſt impoſitum tributum ei à Lyſimacho.*
5 *Salinæ aliquando priuatis liberæ, quæ poſteà tributariæ, vt argenti, auríue, &*
aliarum

aliarum rerum fodinæ.

6 *Centeſima rerum venalium ſub Tyberio in ærarium miſſa.*

7 *Vectigal pro litibus, Caligulæ quadrageſima ſummæ controuerſæ.*

8 *Vectigal ex gerulorũ quæſtibus Caligulæ, & ex meretricũ lucris, & ex matrimonio.*

9 *Vectigal ad cuſtodes, quinquageſima pretij venditorum mancipiorum Octauij. Item octaua pars poſſeſſorum à libertis: & quadrans omnis reditus acceptus ab ingenuis.*

10 *Renouauit omnia vectigalia, addiditque noua Veſpaſianus, & vectigal ex Lotio.*

11 *Vectigalia* καπνικὰ*, i. fumaria ſeu infumibula, ſeu vt noſtri dicunt,* par feus, *ab Iſaaco Comneno imper. orientis introductum, & à Nicephoro etiam impera. orientis exactum.*

12 *Vini vectigal & ſalis Pariſijs impoſitum tempore Caroli quinti.*

13 *Tritici vectigal impoſitum, vi excuſſum.*

14 *Solarium tributum ob locum publicum poſſeſſum.*

15 *Vini vectigal olim in Gallia, & Tholoſæ à Romanis exactum.*

16 *Vectigal ex metalli fodinis, & metallarijs.*

17 *Quatuor genera perſonarum, quæ in metallis publicis conſiderantur, procuratores metallorum, adſcripti metallis, in metallũ vel opus metalli damnati, monetarij.*

28 *Vectigal ſolutum pro vmbra Platani.*

APVD Romanos vectigal præbebat ſal, quod ingens fuit 1
Romanis, vt ait Liuius[a], impoſitum à M. Liuio & C. Claudio cenſoribus, vnde & Liuio nomen ſalinatoris inditum. Quod vectigal ægrè tulit populus ſalino præpoſitus, alaſarchos dictus[b]. Plinius tamen tradit[c]: Ancum Marcium regem, ſalis modia ſex milia in congiario dediſſe populo, & ſalinas primùm inſtituiſſe. Caius meminit de his[d], *vectigalium publicorum,* inquit, *ſocijs permiſſum eſt corpus habere, vel auri fodinarum, vel argẽti fodinarum vel* 2
ſal narum. In Dorinana, quę hodie Rana dicitur, in comitatu Moramurifienſi in Dana mediterranea, Salinæ extãt, ad fontes Tibiſci, locum incolæ Sigeth appellant, vbi ex montibus proximis tanta copia foſſilis ſalis eruitur, vt magnum inde vectigal Vngariæ reges recipiant, atque cameras tres in prouincia habeant, vbi ingentes montes ſalis congregant, Tordæ videlicet, viſaſtinæ, quam & Salezeburgam dicunt &c. vt eſt apud Volphgan. Lazium[e]. In 3
Gallia ſalis vectigal quoque opulentiſſimum, dicunt *la gat elle*, quòd impoſitum ſali ac promercali vino, tradit Paulus Aemilius[f] tempore Caroli 5. qui ſapiens dicebatur, ob neceſſitates belli eius tempeſtatis, is fuit rex ordine 51. anno domini 1364. Gaguinus autem[g] putat impoſitum à Philippo Valeſio, ſeu ſexto, qui fuit anteà rex 40. anno domini 1328. Refert inſtitutum vectigal Meyerus anno domini 1342[h]. & in Flandria prohibitum. At nobis adhuc ſupereſt conſtitutio Philippi pulchri, eius nominis 4[i]. qui extitit 45. ordine rex anno 1286. per quam apparet iam ab eo vectigal inditum ſali 4. denariorum in ſingulas libras, atque declaratum in ea, hoc auxilij tantùm nomina impoſitum ſali, non vt perpetuo dominio regio incorporaretur, eàque de re vocata regni publica comitia. Vt pro conciliatione horum dicendum ſit à tempore Philippi pulchri fuiſſe quidem hoc vectigal nomine oblationis & auxilij impoſitum, à ſequentibus autem principibus inordinarium tributum trãſlatum, & aliquibus legibus aliis munitum: vel non in omni loco vbi ſal eſt primum impoſitum, ſed ſucceſſu temporis. Nam nec diu eſt ob hoc tributum Marenenſes rebellaſſe in magiſtratus regios in Aquitania Burdigalæ. Impoſuit Lyſimachus tributum Tragaſeo ſali quem anteà licebat 4
volentibus etiam capere: ſed eo impoſito ferunt ſalem euanuiſſe, & naturam liberalem, auaritiæ inuidia ſe ſubtraxiſſe: quod cùm audiſſet Lyſimachus, remiſit tributum, & ſtatim ſal vt anteà apparuit, ſi credamus Athenęo[k].

a Liuius, libr. 9. decad. 3.
b meminit Cic 4. ad Atticum, & Ioſeph. lib. vlt. antiquita.
c Plinius, lib. 31. Hiſtor. natur. c. 7.
d Caius, in l. 1. quod cuiuſque vniuerſit. nomi. in P.
e Volphgan Lazius, lib. 12. commentario. reipub. Roma. ſect. tit. 2. c. 1.
f Paul. Aemil. lib 9. Hiſtor. Frãc. in Carolo ſapiente.
g Gaguinus, lib. 8.
h Iacobus Meyerus, lib. 12. Hiſtor. Flãd.
i cuius & meminit Franciſ. 1. conſtitutio. *des gabelles* anno 1517. 10. Iulij.
k Athenæ. libr. 3. dipnoſ. c. 1.

Salinæ

5 Salinæ aliquando fuerunt liberæ priuatis [a], non minus quàm ſulphurariæ [b], argenti fodinæ, auri & cretæ fodinæ, ex quibus & imperatores tantùm decimas capiebant [c]. Neque cuncta quæ in mari ſunt vel ex aqua marina fiunt, vt ſal, iuris imperatorij cenſentur: alioquin illud adulationi Palphurij ſimile eſſe dixiſſe, is enim omnia dicebat in mari capta & exiſtentia, Domitiani Cæſaris eſſe, vt Iuuenalis [d]:

Si quid Palphurio, ſi credimus Armillato,
Quicquid conſpicuum pulchrúmque ex æquore toto eſt.
Res fiſci eſt, vbicunque natat.

Quod falſiſſimum eſt, nam quæ in mari, vt quæ in cœlo capiuntur, occupantium fiunt [e]. Ideo & ſalinæ quæ ex aqua marina multis laboribus coaleſcunt dominorum & occupantium iure ſunt: verumtamen poſteà princi-
6 pes ſibi ſalinarum ius & reditus conſtituêrunt. Vt & aurifodinas ſeu aurarias aliquando Tyberius ſibi reſeruauit bonis priuati proſcriptis [f]. Sub Tyberio cêteſima pars rerum venaliũ præbebatur, quæ in ærarium militare mittebatur poſt bella ciuilia in ſubſidiũ militum [g], anteà pendebatur ducenteſima: ſed is ſubſtituit in eius locũ centeſimam [h]. Eò refertur quod Vlpianus ait [i], vectigalis, nomine ex emptione aliquid deberi poſſe, & tunc quod debetur, præſtandum ab emptore vel venditore, prout placuerit, ſi nihil dictum ab
7 emptore. Caligula introduxit vectigal pro litibus atque iudicijs vbicunque conceptis, quadrageſimam ſummæ de qua litigaretur. Nec erat ſine pœna, ſi quis compoſuiſſe vel donaſſe negotiũ conuinceretur, vt ſcribit Suetonius [k]. Vidi & hoc & meo tempore hoc vectigal in Gallia, vocabant conſignatio-
8 nes: verùm quia & minus crudele viſum eſt, ſublatum eſt. Ex gerulorum diurnis quæſtibus Caligula quoque partem octauam accepit: & ex capturis proſtitutarum, quantum quæque vno concubitu mereret, atque additum vt tenerentur publico, & quæ meretricium & quæ lenocinium feciſſet. Necnon & matrimonia obnoxia vectigali eſſe voluit [l]. Poſteà tamen Seuerus Cæſar vetuit inferri in ſacrum ærarium lenonum & meretricum vectigal, vt ſcribit Lampridius [m]. Sic & inter Chriſtianos aliquando lupanaria permiſſa, & vectigalia exacta, ſed poſteà vtrumque Chriſtianè expunctum eſt: vt & Alphonſus primùm fecit Aragoniæ [n]. Et Boëmi apud ſe ex lege prohi-
9 bent [o]. Octauius Cæſar ad nutriendos cuſtodes & milites, vectigal impoſuit, vt deferretur ærario quinquageſima pars prætij mancipiorum venditorum [p]. Et tempore triumuiratus eius, Lepidi, & Antonij imperatum libertis quotquot in Italia degerent, ducenta ſeſtertia vel amplius poſſiderent, octauam partem ſuarum facultatum deferrent in publicum, quod & turbas, cædes, & incendia edidit multa. Verùm tandem domiti liberti, & ab ingenuis quoque quadrans anni reditus exactus [q]: id enim ferebat miſeria illius ætatis, in bello conſtituendo contra Caſſium & Brutum authores necis Cæſaris, qui Aſiatica occupauerant tributa, éxque eadem cauſa aliorum vectigalium
10 infinita propè proles, vt Appianus [r] narrat, & Velleius Paterculus [s]. Renouauit omnia vectigalia, & noua addidit Veſpaſianus, ita vt ex lotio exigi iuſſerit [t]. Nicephorus quoque imperator orientis, omnes onerũ releuatio-
11 nes ſuſtulit, noua & incognita antè impoſuit [v]. Iſaacus Comnenus imperator orientis ſtatuit [u] canonem, quem dicunt canonicum pro vico habente τριάκοντα καπνούς, id eſt, triginta infumibula, aureum vnum, argenteos duos, arietem vnum, hordei modios ſex, vini menſuras ſex, farinæ modios ſex, gallinas 30. pro vico qui 20. habet infumibula, aurei beſſem argenteum, agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini menſuras 4. gallinas 20. pro vico 10. infumibulorum, argenteos 5. agnellum vnum, hordei modios duos, gallinas decem. Nicephorus etiam alius imperator orientis, qui tẽpore Caroli Magni vixit τὰ καπνικά, id eſt, fumaria tributa exegit ab initio vſque ſui imperij, etiam ex omnibus ſacris ædibus, necnon ab eccleſiis & monaſte-

a Vlp. in l. magis puta, de reb. eor. qui ſub tut. in P.
b l. ſi quis vxori, 52. § ſi ſulphurariæ, de furt. in P.
c l. cuncti, de metallar. lib. 11. C.
d Iuuenal. Saty. 4.
e L. 3. § fin. de acqui. rer. domi. § & quidem, de rer. diuiſ. & l. iniuriarũ, de iniur. in P. l. 2. & 3. de rer. diuiſ. l. 3. ne quid in loco publi. P.
f Cornel. Tac. lib. 4.
g Cornel. Tac. lib. 1. annal.
h Dion Caſſius, libr. 58.
i Vlp. l. debet, l. 27. de ædil. edicto. lib. 21. P. tit. 1. Ludou. Roma. ſing. 522.
k Sueton. in Caligu. c. 40.
l Sueton. in Caligu. c. 40.
m Aelius Lamprid. in Seueri vita.
n Antonius Panormita. lib. 1. de geſt. & fact. Alphon. c. 61.
o Syluius, libr. 1. de dict. & fact. Alphon. c. 61.
p Dion Caſſius libr. 55. Hiſtor. Roma.
q Dion Caſſius libr. 50.
r Appia. Alexandri. lib. 4. bello. ciuil.
s Velleius Patercul. lib. poſteriore Hiſtor. Romanæ.
t Xiphyli. ex Dione in Veſpaſiano. Suetonius, in Veſpaſ. cap. 23.
v vide libr. 1. Iuris orientalis in eius conſtitutionibus.
u libr. 1. iur. orienta. in conſtitutio. Iſaaci Comneni τῶν μηνὶ ἀπριλλίῳ.

monaſteriis Imperatoriis, à parœchiis, orphanotrophiis, hoſpitalibus, gerocomiis [a]. Vini vectigal Lutetiæ impoſitum eſt tempore Caroli 5. inuento ærario inſufficiente pro impendiis belli in Anglos. Arque pro victu quotidiano regis & filij eius Dalphini, duodecim denariorum turonenſium per ſingulas 12
libras ſalis diuenditi, pluráque perſonalia alia, & realia tributa, quæ refert Gaguinus [b]. Impoſitum aliquando Brugenſibus vectigal tritici, verùm ipſi 13
anno 1411. vi ſeſe liberarunt ab hoc onere. Et domo nouo illi tributo colligẽdo conſtructa in Brambergo, malleis confracta & in profluẽtem abiecta, Ioannes Bieſſc, Nicolaus de Zontere, Liuinus van Melaue, Ioannes Brito, Liuinus Scuetelare tributi inuentores exilio puniti [c]. Solarium aliud vecti- 14
gal eſt, quod ex ſolo publico à priuato poſſeſſo, publica locatione vel emphyreoſi colligitur [d]: qui enim ædificat in loco reipub. tenetur canonem vel vectigal eius rei nomine præſtare, nec aliter licet occupare [e]. Sic & de agris, & de rebus ciuitatum dicimus, vt alij fundi vectigales, alij non vectigales ſint, vectigaléſque annuam habeant penſionem [f]. M. Fonteius prætor 15
Galliæ pro Romanis apud Allobroges, inter cætera à Gallis accuſatus, quòd nouum vini portorium inſtituiſſet: quòd tamen diluit Cicero [g], & anteà in Italia fuiſſe. Et in Gallia Titurium Tholoſæ in ſingulas vini amphoras portorij nomine exegiſſe: Crodinium Portium, & Numium ternos victoriatos, Nuehalone ſerene, vmbinos & victoriatos mille. Atq; in his locis à ſe Codimi è Neucalone, ab his portoriũ eſſe exactum, ſi qui Cobiamacho, qui vicus inter Tholoſam & Narbonam eſt, dimitterentur, neque Tholoſam ire vellent &c. Vectigal item fiſco penditur à metallarijs ex metallifodinis. Qui- 16
cunque volebat metallarij officium profiteri, prius præſtabat fiſco octo ſcrupulos in balucha [h], id eſt, in arenato vel minutato auro puro. Sic enim minutas arenas auri vocant Hiſpani baluchas, Græci chryſamos [i]. Scrupulus 24. pars vnciæ eſt. Præſtabant & ſingulis annis quoque iſti aurileguli 7. ſcrupulos auri [k]. Et vltrà, ſi quis in ſuo ſolo euniculos auri quærendi cauſa effodiſſet, decimam auri præſtabat fiſco: ſi in alieno, decumam domino ſoli, & decumam fiſco [l]. In metallis publicis quatuor genera perſonarum conſide- 17
rantur, qui aliis regendis præficiuntur, procuratores metallorum ſunt, qui ad tempus præficiebantur, quo niſi expleto, ad aliam dignitatem non conſcendebant [m]. Aliud genus, eorum qui adſcripti metallis erant, qui inibi perpetuò ſeruire cogebantur, vt ex corpore metallariorum cum vxoribus & ſobole, quò excuntes, cum ſobole reuocabantur [n]. Erant tamen liberi hi homines metallarij. Tertium genus erat eorum, qui ad metallum, vel opus metalli damnantur, qui pro definito tempore vincti metallis operam præbent, libertatéque amiſſa ſeruiunt [o]: interdum tamen inde remittuntur, ſi inutiles ſunt operi propter valetudinem, vel ætatis infirmitatem, dummodò impetretur à principe [p]. Quartum genus faciunt monetarij, qui metalla tractant & ſignant, quorum peritia certa eſſe debet & fides, vnde & corpus olim faciebant & collegium. Pro vmbra platani ſolutum etiam vectigal tradit 18
Plinius, cùm ea arbor vmbræ gratia tantùm ex alieno fuerit petita orbe [q].

a in 1. lib. Iur. oriental. in conſtitutionibus, Nicephori περὶ στρατείας τῶν ἀπόρων, de militia egenorum.
b Gaguin. libr. 9. in Carolo 5.
c Iacobus Meyerus, libr. 15. annalium Flandriæ in Ioanne Burgundione.
d l. 2. §. ſi quis nemine prohibente, ne quid in loc. publ. libr. 43. P. titu. 8. l. 2. de diuerſ. prædijs publi. libr. 11. C. titu. 69.
e l. ſi legatum, l. 30. de operib. publi. libr. 50. P. titu. 10. l. ſi qui ex titulo, l. 5. de diuerſ. prædijs, lib. 11. C.
f l. 1. ſi ager vectigal. vel emphyteot. petat lib. 6. P. titu. 3.
g Cicero pro M. Fonteio.
h l. 3. de metallar. li. 11. C. tit. 6.
i Plinius, lib. 33. c. 4.
k l. per annos, eod. tit. de metallar.
l Gratianus, l. cuncti. l. 3. de metallar. C.
m l. 4. de metallar. lib. 11. C.
n l. fin. eod. de metallar.
o l. aut damnum, l. 8. § eſt pœna, & §. ſeq. l. quidam ſunt ſerui pœnæ, l. 17. de pœn. in P. lib. 48. tit. 19.
p l. in metall. damnati, l. 22. de pœnis eod.
q Plinius, lib. 12. capit. 1.

De theſauris inuentis, in fiſcum inferendis. Caput II.

1 *Vectigal captum à ſubitò ditatis.*
2 *Theſauri inuenti in quantum & quando fiſci ſunt. Theſaurus quid.*
3 *Quando quis dicatur theſaurum in ſuo inuenire, & cedere emphyteotæ in re emphyteoticaria inuentum docetur.*

Non

4 *Non autem vſufructuario rei, in qua inuenitur: Non ei, qui hypotheca nomine habet, vel nomine dotis inſtituendum.*

5 *Mercenarius in alieno operans inueniens theſaurum, nihil ex eo tanquam inuentor percipit.*

6 *Lex Apulia antiqua omnes theſauros inuentos defert fiſco: alia diuidit cum inuentore: at in Gallia & alibi qualis hac de re ſit lex, explicatur.*

1 INTER exactiones tirannicas, quæ enumerantur [a] Nicephori Cæſaris Orientis, qui ſucceſſit Irenæ, eſt vectigal inſtitutum, quòd à magiſtratibus inſpici res eorum iuſſit, qui ex pauperie ſubitò ad opes perueniſſent: ab iiſque veluti qui theſauros inueniſſent, pecuniam poſtulari.
2 Ad ius fiſci theſauros inuentos pertinere indicat Calliſtratus [b]. Quod cum diſtinctione temperandum eſt: nam qui in ſuo theſaurum inuenit, ſuum facit: ſi in alieno vel fiſcali prædio fortuna inuenerit, cum domino ſoli vel fiſco partitur [c]: ſi inſcio vel nolente domino in alieno inquirens inueniat, omnis domino debetur: ſi autem magicis & malis artibus alicubi quis inuenerit, fiſco quærit [d]. Abſurdum enim eſſet, vt quis ex eo lucrum caperet, vnde pœnam meretur. Conſtituerunt autem leges pœnas magis hariolis & huiuſmodi ſuperſtitioſis & pernicioſis hominibus [e]. Plato porrò [f] omnino à theſauris inuentis abſtinendum eſſe docuit, niſi quis ſit ex familia eorum, qui recondiderunt, atque ideo publicè ſacrandum voluit modico præmio accepto, veluti ſapientes tripodem aureum inuentum in mari Deo potius cenſuerunt conſecrandum, quàm ſibi reſeruandum [g]. Theſauri nomen non omnem pecuniam reconditam continet, ſed eam tantùm, de cuius depoſitione ſeu infoſſione, non extat memoria [h]. Alioquin autem, ſi quis metu bellorum aut latronum aut cuſtodiæ cauſa infoderit, non eſt theſaurus huius generis, vt cedat inuentori; imò furtum qui effoderit, committit [i]: nam &
3 poſſidere dicitur is pecuniam, qui eam terra condidit, etiam ſi ignoret locũ vbi condiderit [k]. At in ſuo inuenire dicitur non ſolùm dominus loci, cum pleno dominio poſſidens, ſed etiam emphyteota, qui vtile dominium habet in prædio vectigali: tum quia propriè theſaurus, nec fructus quidem fundi eſt ciuilis aut naturalis [l], nec verè fundi portio [m], ſed res penitus ab eo ſeparata, nihil habens cum fundo commune. Et proinde, fortunæ donum in viſcerib. terræ conditum [n]: nullius & quod inuentori, vt occupanti potius cædere, quàm alij debeat. Tum etiam quia emphyteota habet vtilem actionem pro fundo petendo & in rem [o], ſuúmque cuiuſque videtur quod vindicari poteſt [p]. Et meum eſt, cuius vendicandi ius habeo [q]. Cùm in rem actio competit eis, qui iure gentium, aut ciuili dominium acquirunt [r]. Proinde emphyteota in ſuo inueniſſe dicitur, ſi inueniat theſaurum in re emphyteoticaria, & ſibi totum acquiret; vel ſi alius ibi inueniat, medietatem tanquam dominus, præfertúrque domino directo, cùm etiam emphyteoticarios poſſeſſores Theodoſius vocet fundorum dominos [s]. Et ita Angel. Aretinus
4 contra Placentinum defendit [t]. Hinc ſequitur theſaurum inuentum in fundo, in quo vſuſfructus debetur alicui, non vſufructuario, ſed domino directo quæri. Quod & Tryphonius iuriſc. reſpondit [v]. Sic & ſimilis vſufructuario, hic qui hypothecæ nomine poſſidet, vt theſaurũ in re hypothecata inuentum non ſibi quærat, ſed debitori vt domino relinquat [x], quanquam alienare poſſit pro debito [y]. Idipſum in marito, ſi inueniatur theſaurus in fundo dotali inæſtimato, dicendum, vt non illi ſed vxori quæratur, niſi ipſemet maritus inueniat, tunc enim, vt alius in alieno inueniens, iure inuentionis medietatem conſequitur [z]: quòd & in vſufructuario & creditore intelligo vera, vt inuenientes ipſi in prædio vſufructuario vel oppignerato, mediam conſequantur partem, tanquam in ſolo alieno inuenientes, non tanquam

m domini

a lib. 1. int. orienta. in conſtitutio. Nicepho. tito. περὶ ϛρατείας τῶν ἀπόρων, de militia inopum.

b L. 1. de iure fiſc. P.

c & hæc fuit etiam Adriani conſtitutio, teſte Aelio Spartiano, in Adriano, §. theſauros, de rer. diuiſ.

d l. 1. de theſaur. lib. 10. C. tit. §. theſauros, de rer. diuiſ. §. ſi. quæ ſunt regaliæ lib. 2. feudo. tit. 56.

e l. 3. & 4 de mathe. & malefic. li. 9. C. tit. 18. c. 1. 2. 3. de ſortileg. lib. 5. Decretal. tit. 21. tota 26. q. 5. Deutero. 18. Leuit. 20. & 27. 1. Reg. 28. cum ſimilib.

f Plato, lib. 10. de legib.

g Diog. Laërt. in Solone.

h l. 1. de theſaur. lib. 10. C.

i Paul. l. nunquam nuda, l. 31. §. theſaurus, de acq. rer. domi. lib. 41. P. titu. 1.

k l. peregre, 44. de acqui. poſſeſſ. lib. 41. P. tit. 2.

l l. diuortio, §. ſi fundum, ſol. matri. P.

m l. 3. § Neratius, de acqui. poſſeſſ. in P.

n Menander in fabula, quæ theſaurus, & l. ſi is qui §. quod ſi ſeruus, de acq. rer. dom.

o Paul in l. 1. ſi ager vecti. vel emphyteo. petat.

p Vlpia. l. Quintus Mucius, l. 29. §. argento legato, & §. cui legatum eſt, de auro. & arg. legali, 34. P. tit. 2.

q Celſus, l. ſoliũ, lex 49. §. meum eſt, de rei vendicat. lib. 6. P. titu. 1.

r Pau. l. in rem actio. l. 19. eod. P.

s l. poſſeſſores, l. 11. in fine de fundis patrimo. lib. 11. C. titu. 61.

t Ang. Aret. in § theſauros, de rer. diuiſ.

v Trypho. in l. ſi is qui in aliena poteſtate, l. 63. § quod ſi ſeruus, de acq. rer. domi. lib. 41. P. tit. 1.

x d. § quod ſi ſeruus.

y § contra, quib. alienare licet, lib. 2. inſtitutio tit. 8. cum ſimilib.

z Papinia. in l. diuortio, l. 8 § ſi fundũ, ſol. matri. li. 24. P. titu. 3.

domini. Cæterùm in mercenario, qui operas ſuas locauit, ſi fodiendo vel 5
ædificando inueniat theſaurum, Angelus notat nihil enim inde percipere
debere [a], argumento procuratoris qui ex mandato domini agens, litem
purà vel aliud: omnia domino reſtituere tenetur, etſi iniuſtè à iudice fuerint
aſſignata [b]. Ex Apuliæ regni ſtatuto, theſaurus reconditus inuentus ſiue 6
publico ſiue priuato loco, fiſci is omnino erat. Alia poſteà lege Caroli 2.
diuidendus inter regem & inuentorem [c]. Lege Conſtantini quiſquis theſaurum reperiſſet, vltrò ad fiſcum referre debebat [d]. Ludouici noni conſtitutio etiam aureum theſaurum aurifodinas regi omnimodo attribuit. Et ita vetuſtiſſima extant ſenatus Pariſienſis decreta, theſaurum aureum quocunque in agro repertum ad principem: argenteum ad agri proprietarium pertinere anno 1259. & 1261. [e] Ea de re ſic etiam Eduardus primus Angliæ rex ſtatuit, Theſauros de terra, domini regis eſſe, niſi in templo vel in cæmiterio inuenirentur, eóque caſu aurum regis fore, cum argenti parte dimidia, reſidua parte eccleſiæ attributa [f]. Theodoricus Oſtrogothus Italiæ rex, fiſco quoque depoſitiuas pecunias ex longa vetuſtate dominis carentes, ad fiſcum pertinere ſtatuit [g]. At aliquando Pariſienſis ſenatus diuidendum theſaurum à principe cum repertore pronunciauit [h]. Sed & Calend. Sextil. anno 1570. expulſo fiſco regio theſauri reperti pars vna domino iuridico, altera repertori, tertia alio domino fundi proprietario aſſignata [i].

a Angel. Areti. in d. §. Theſauros. nu. 2. de re. diuiſ.
b Caius, in l. qui pro prio, l. 46. § pro curator de procurator. lib. 3. P. titu. 3.
c Matthæus de Afflict. conſt. in Neapolita. de offic. ſecret.
d de Theſaur. in C. Theodo.
e Chopinus, lib. de domanio. 2. lib. titul. 5.
f In leg. Saxonl. Libardi.
g Caſſiodo. lib. 6. Variarum.
h Ioan. Gall. quæſt. 393. deciſa per areſt.
i Chopinus, vbi ſupra.

De hæreditatibus, aut portionibus illarum in fiſcum delatis. Caput 12.

1 Fiſcus olim auctus inſtituto principe, qui hæreditates priuatorum acceptaret.
2 Principes qui repudiarunt ſibi delatas hæreditates.
3 Cautum, ne liceat Imperatorem litis cauſa inſtituere.
4 Caducæ hæreditates quando in fiſcum delata.
5 Vigeſima hæreditatum aliquando delata in fiſcum. Deſcriptio vniuerſi orbis quare & quando ab Octauio imperata, eod.
6 Decima legis Papiæ & vigeſima teſtamentaria ſublata.
7 Decima olim hæredita. Turcæ principi pēdēt. Petalnagius æſtimator bonorū Turcis.
8 Hæreditates morientium ab inteſtato ſine proximis, & vxore, vel marito deferuntur fiſco nunc, vt bona vacantia.
9 Albanagij iure & Galliæ princeps ſuccedit alienigenis in regno morientibus, non factis regnicolis.
Excluſis filijs. 11. Bononia habet & hoc ius, eod. & Sicilia, 14.
10 Nothis ſeu ſpuriis ab inteſtato decedentibus ſuccedit princeps, vel dominus loci, qui Iuriſdictionem habeat loci, vide & 13.
12 Delata fiſco non petita quadriennio, non delata 20. annis præſcribuntur.
15 Bona vacantia & regis, interdum & dominorum iuridicorum ſunt.
16 Hæreditates & legata indignis relicta quando fiſco deferantur.

NON reſpuit princeps hæreditates, eorū qui eū inſtituerūt, & 1
ita illæ quoquæ fiſcū augent [k]. Mos namq; antiquus erat, vel
metu vel gratiæ aucupandæ cauſa inſtituendi imperatores:
vnde Caius Caligula ad cōficiēdam pecuniā edictū ſenatuſc.
propoſuit, vt qui ante hæredem ſibi deſtinaſſet Tyberiū, Caio
legaret morte ſua [l], quamuis Paulo iuriſ. placuerit eius bona
qui ſe imperatorē hæredē facturū eſſe iactauerit, à fiſco occupari nō poſſe [m].
Neq; etiam omnes principes in ea fuerūt ſententia, quinimo & aliqui illorū, 2
delatas legitimè repudiarunt eorū quibus erāt proximi vel filij, vt Adrianus
fecit teſte Spartiano [n]. Et Antoninus Pius alio nomine dictus Aurelius [o]. Et
Octauia

k l. 1. de iur. fiſ. in P. Vlp. in l. 1. Paul. in l. 2. de offic. procurat Cæſar. lib. 1 P. tit. 19.
l Dion Caſſius, lib. 59.
m l. eius bona, l. 31. de teſtam. lib. 28. P. titu. 1. facit Lnolumus, & l. ex imperfecto, C. de teſtamen.
n Aelius Spartia. in vita Adriani.
o Iul. Capitol. in vita Antonini Pij.

Octauianus Cæſar nunquã quicquã ex ignoti teſtamento capere ſuſtinuit [a]. Nec Flauius Domitianus ab illis accepit, quibus liberi eſſent [b]. Qui omnes excelluerant maximè in hoc & Tiberio iuſtiores, qui auariſſimus cùm eſſet, omnes ſibi delatas hæreditates lubens adibat [c]. Vnde & plures illum inſtituebant vel ad inuidiam aliorum, vel vt vindictam facilius per ipſum hære-
3 dem exequerentur in alios. Cui tamẽ malo poſteà proſpectũ cautúmue, non licere Imperatorem litis cauſa hæredem inſtituere, minúſque inuidioſum viſum, neque calumniæ facultatem ex principali maieſtate capi oportere [d]. Aelius quoque Pertinax hac de re ſenatuſconſultum tulit, & eo ſe profeſſus eſt nullius ſe aditurum hæreditatem, quæ aut adulatione alicuius delata eſſet, aut lite perplexa, aut legitimi & neceſſarij hæredes reſeruarentur. Addiditque ſenatuſconſulto, *Sanctius eſt, patres conſcripti, inopem rempub. obtine-*
4 *re, quàm ad diuitiarum cumulum per diſcrimen ac dedecorũ veſtigia peruenire* [e]. Præter inſtitutionem & voluntatem quoque decedentium hæreditates olim ad principem vel eius fiſcum deuoluebantur, quando perueniebant in cauſam caduci: veluti ſi inſtitueretur qui tunc nõ erat in rerũ natura, vel nõ exiſtenti legaretur, vel inſtitutus vita decederet ante teſtatorẽ. Sublatum tamen hoc poſtmodum tempore pacis, quod erat ob penuriã temporis belli inductũ [f]. Iſtã legẽ de augendo ærario, quæ poſteà moderata fuit, tulit ſenior Auguſtus, vt ſcribit Cornel. Tacitus [g]. Fuit & aliquando ex hæreditatibus & legatis
5 pars adiudicata fiſco, & ærario militari vigeſima per eũdem Auguſtum Octauianũ, qui eam inſtituit exceptis his quæ proximo genere iunctis ac pauperibus morte aliorum relinqueretur [h], quæ cùm oneroſa viſa fuiſſet Romanis, dicerẽntque ſe quoduis aliud tributum, quàm vigeſimam paſſuros: Octauianus, anno vrbis conditæ 766. anno 1. ſui quinti decennij imperij in agros & domos penſionem tranſtulit, ac ſtatim non oſtenſo quantum aut quo modo cuilibet pendendum foret, alios alio diuiſit, qui priuatorum ac ciuitatum facultates deſcriberent, vt cùm ſinguli maiorem iacturam vererentur, mallent vigeſimam pendere: ídque eius conſilium ita res ipſa probabit [i]. Edictúmque fuiſſe propoſitum de illa deſcriptione meminit Diuus Lucas [k] amanuenſis facer: *Exiuit*, inquit, *edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis &c.* Legem vigeſimæ renouauit M. Antonius philoſophus, vt teſtis Iulius Capitolinus [l]. Iuſtinianus & huic aliam addidiſſe Adrianum vult, vtpotè qui valde fuit de ærario ſtudioſus, vt ſcribit
6 Eutropius [m]. Ipſe autem Iuſtinianus quæ de hæreditatum vigeſima introducta erant, ſuſtulit [n]. Sicut & ſublata decima quæ ex lege Papia deducebatur ex legatis à viro vxori, vel ab vxore marito relictis, ſi illis non eſſent
7 legitimi liberi [o]. Apud Turcas eorum imperator, bonorum defuncti decimam quamque corradit, etſi defuncto legitimus ſit hæres. Eſtque eius rei
8 gratia magiſtratus æſtimationem bonorũ faciens, dictus Petaluogius. Accipit tamẽ nunc & fiſcus hæreditates morientiũ ab inteſtato ſine proximis, vxore, vel ſine ſocio liberalitatis à principe collatæ, tanquam in bonis vacantibus, excluſis ciuitatibus, quæ ius fiſci non habent [p]. Et ſic Theodoricus rex Gotthorum ſcribit [q], *proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc caſu principis perſona poſt omnes eſt: ſed huic optamus non acquirere, dummodo ſint qui*
9 *relicta debeãt poſſidere.* Hoc & in Gallia obtinet, ex cuius generali cõſuetudine rex iure abanagij, id eſt, alibi nati, extraneis alibi natis ſuccedit, ſi illi non fuerint regnicolæ à principe facti, id eſt, vt diximus ſi non fuerint affiliati,
10 vel naturaliſati, etiam ſi fecerint teſtamentum. Et nothis quoque, ſiue ſpurijs non legitimatis ſuccedit princeps, ſicuti & quilibet dominus directus habens iuriſdictionem ſpurijs decedentibus in ſuo territorio, ſi illis non ſint deſcendentes ex linea recta legitimi & naturales, vt ſæpe ſecundum hæc quæ diximus tam in alienigenis ſeu peregrinis, quàm ſpurijs iudicatum eſt [r]. Poſſunt tamen ex conſuetudine teſtari ſpurij ſeu

a Soetoni. in Octauio, c. 66.
b Soeto. in Domitia. cap. 9.
c Dion Caſſius, libr. 58.
d Paul. in l. Imperatorem, l. 91. de hæred. inſtituen. lib. 28. P. titu. 5.
e Iul. Capitol. in Aelio Pertinace.
f L. 1. §. 1. & §. cum triplici, & § pro ſecũdo, de cad. toll. lib 6. C. tit 50.
g Cornel. Tacit. lib. 3. annal.
h Dion Caſſius, lib. 55.
i Dion Caſſius, lib. 56. Hiſtor.
k D. Luc. c. 2.
l Capitoli. in M. Antonio.
m Eutrop. lib. 8.
n L. edicto, D. Adriani, l. 3. de edict. D. Adri. toll. lib. 6. C. titu. 33.
o L. 2. de infirm. pœn. cœlibat. lib. 8. C. titu. 8.
p Dioclet. & Max. in in l. 1. & Theodo. & Honor. in l. vacantia, l. 4. de bon. vacanti. lib. 10. C. titu. 10.
q Caſſiodo. lib. 6. Variarum.
r Papon, lib. 5. rapſo. arreſt. tit. 2 arreſt. 1. Guillel. Bened. in cap. Raynucius, in verbo & vxorem nomine, deciſ. 5. num 486.

baſtardi [a]. Et quanquam ſint filij peregrinis, tamen fiſcus his excluſis ſuccedit, quia illorum patres, ſine adoptione regia, non ſunt capaces acquiſitionis bonorum in regno, nec etiam beneficiorum, vt deciſum conſtitutione regia 6. idus Martias 1431. vt nec Bononiæ extranei, vt ait Barbatia [b]. Cæterùm 12
ad bona aduenarum ſeu peregrinorum vocatur principis fiſcus, tanquam ad bona vacantia, quæ principis ſunt: niſi ſi delata ſint, & admonitus, de his fiſcus non petierit, quo caſu iure poſſunt præſcribi contra fiſcum quadriennio [c]: quæ non delata ſunt, viginti annis [d]. In Gallia autem Chaſſaneus in vtroque caſu triginta annos deſiderari putat [e], Et extat conſtitutio 8. idus Sept. 1486. 13
qua fiſcus in nothorum bonis occupandis præfertur dynaſtis, qui aliquando ſibi hoc ius adſciſcunt, vt ait Paul. Caſtren. conſil. 34. vnde & in lib. 2. Cameræ ratiociniorum fol. 320. ſcriptum eſt, bona baſtardorum decedentium in terra altorum iuſtitiariorũ, non capiantur per officiarios regis, niſi conſtet per informationem legitimam, regem eſſe in poſſeſſione capiendorũ in illo loco: quod ſi dubium ſit, fiat inuentariũ, & tradatur in manũ ſecura. Apud 14
Siculos inteſtato aduena, quem ipſi gatagangum vocant, mortuo, bona in fiſcum coguntur [f]. Competunt & bona vacantia non ſolùm principibus, ſed 15
& alijs dominis iuridicis aliquando, qui ius gladij habent, ſecundum mores diuerſos. Perueniunt & alio modo ad fiſcũ hæreditates & legata. Et quamuis 16
melius ad pœnalia compẽdia hic modus referendus eſſet, tamen de hæreditatibus ad fiſcum deferendis inſtitutus ſermo dabit huic modo locũ: nempe cùm is cui relinquitur tacitè legatum, vel hæreditas: non poteſt capere, incapàxque non ſe defert, vt partem aliquam conſequatur: tunc enim fiſcus relictõ potitur [g]. Quæ reddunt autem incapacem, vt illi in fraudem relinqui tacite non poſſit, plura ſunt, vt damnato in metallum relinquatur, vel hæretico, vel nato ex nephario coitu, & ſimilia quæ enumerat & probat glo. in l. 1. de iure fiſci in P. Ideò hæreditates fideicommiſſariæ, de quibus contra legem reſtituendis perſonis prohibitis à lege promiſſionem quis adhibuerit, fiſco deferuntur [h]. Deferũtur & ſucceſſiones mortuorum, quorum hæreditates hæredes adierunt ante vindicatam necem eorum, quibus ſuccedunt [i]. Quod & in patronis etiam receptum eſt, vt niſi libertorum necem vindicent, fiſcus ab illis hæreditates repoſcat, cùm omnes hæredes, vt ait Paulus, in defunctos officioſos eſſe oporteat [k]. Quod tamen intelligendum, dummodo hæres pupillus non ſit, qui ob ætatem ab indignitate illa excuſatur [l]: quia ibi nulla culpa eſſe videtur, vbi conſilij defectus eſſe conſpicitur. Quò fit, vt is hæres etiam non priuetur hæreditate, qui cum ignoraret authores patrati ſceleris, mortem non vindicauit [m]. Sic quoque nec is priuatur, qui ante ſuam culpam, in agendo ab alio præuentus fuit: tunc enim tutò adit, ſi culpa negligentiæ non imputatur; contrà ſi imputari poſſit [n].

[a] Boër. ad conſuet. Biturs. tit. de teſtam. § fi. Pyrrhus, ad conſuetud. Aurelian. titul. 14. de ſucceſſionib.
[b] conſilio 23. vol. 1.
[c] l. 1. § diuus, de iure fiſci lib. 49. P. titul. 19. in l. 1. de quadrien. præſcrl. lib. 7. C. tit. 37.
[d] d. §. diuus, l. 1. de iur. fiſc.
[e] Chaſſan. in conſitut. Burg. tit. 7. §. 1. in verba: qui *conſiſ que le corps*, nume. 34. & in rubri. de cenſib. §. 1. verſ. *& ſemblablement ſe faire* num. 20.
[f] Conſtitutio Neapoli. de offic. ſecreti, & ibi Matth. de Afflict.
[g] Paul. in l. edicto, l. 13. de iur. fiſ. l. 2. eod. P. l. 1. C. de delator. lib. 10. tit. 31.
[h] Papin. l. cum qui, l. 18. de iis quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9.
[i] l. ſi ea quæſtio, l. 3. de ijs quib. vt indig. lib. 6. C. tit. 35. Vlp. l. neceſſarios, l. 5. § 1. ad ſenatuſc. Syllania. lib. 29. P. titul. 5. l. 1. de iur. fiſ. in P. Vlp. l. Marcellus, l. 3. §. fin. ad Sc. Trebell. lib. 36 P. titu. 1.
[k] l. patronos, l. 21. de ijs quib. vt indig. in P.
[l] d. l. ſi ea quæſtio, & l. minoribus, de ijs qb. vt indig. C.
[m] l. ſi ideo vino, l. 7. eod. titu. C. de ijs quib. vt indig. l. cũ fratrẽ, l. 9. eod. C.
[n] l. ſororem, l. 10. C. eod.

De vijs publicis. Cap. 13.

1 Via publica iuris regalis eſt, quidque via publica.
Via diuiſio & ſpecies, publicæ, priuatæ.
2 Vicinalis, iter, actus, via quid. Via publicæ latitudo quanta eſſe debeat eod.
3 Vias publicas non licet occupare vel concludere priuatis, quibus ſine metu præſcriptantes quilibet poteſt ſe opponere.
4 Viarum publicarum cura aliquando fuit conſulum & ædilium curulium, & quid huiuſmodi curarent in eis. De ἀστυνόμοις Græcorum.
5 Curator viarum aliquando ſolus, qualis poteſtas eius, & quot conſtituti.

Curam

Curam & tandem viarum, & ſecuritatem in Cæſares tranſtulerunt. Quare & vectigal exigunt. Maiſtre des ports & paſſaiges, *in Gallia quis.*

6 *Via publica communes vſu, non vicinia illis prædia, in qua non eſt declinandum.*

7 *Itinera viarum per milliaria & lapides metiebantur ab antiquis. Et quomodo columnæ lapideæ vijs apponerentur.*

8 *Lex viarum vna, commuter iter docendum ee.*

1 REGALIÆ cenſentur viæ publicæ [a]. Viam publicã eam dici-
mus, cuius etiam ſolum publicum eſt [b]: non enim ſicut in
priuata via, ita & publica accipimus, viæ enim priuatæ ſolum
alienum eſt, ius tamen eundi & agendi nobis competit ſerui-
tutis iure [c]. Sic viæ publicæ ſiue baſilicæ vel regiæ, prætoriæ,
cõſulares, priuatæ aliæ, quæ & agrariç, & vicinales quç in vicis
2 ſunt, vel in vicos ducũt [d]. Inter quas iter, actus, via: iter ius eundi per fundũ
alienum, hominis tantùm actus & iumenti & plauſtri agendi ius [e]. Via ius
eundi iumenti & vehiculi agendi, quæ continet actum & iter [f]. Via in por-
recto 8. pedum, in anfractu 16. conſtitui debet [g]. Actui dimidium, id eſt
4. pedes tribui debent. Poteſt tamẽ via vel anguſtior vel latior pacto conſti-
tui, dummodo per eã vehiculum ire poſſit [h]. Ex conſuetudine quarundam
regionum viæ publicæ latiores aliquando, vt ex Turonenſi, via publica debet
habere 16. pedes latitudinis, & vicinalis 8. habétque notionem delictorũ in
illis commiſſorum ex ea lege Caſtellanus [i], quæ & ex alijs conſuetudinibus
3 obtinent [k]. Non licet ſine authoritate diuini reſcripti angiportus integros
vel partes, ſuis domibus includere vel porticus vſurpare, ſed debent reddi
ciuitati, cũ multando qui auſus eſt 50. libris auri [l]. Viæ publicç ſine permiſſu
principis, quia illius ſunt, quicquã priuati operis non admittunt [m]. Reficere
tamen & purgare licet impunè, non deteriorem facere, alioquin & ei vis im
punè fitã quolibet de populo [n], nonobſtante oppoſita præſcriptione, quia
populus non vtendo, non amittit viã publicam [o]: cùm nec loca publica, licet
vſibus priuatorum deſeruiant, tamen non quaſi propria cuiuſq;, ſunt, & tan-
tum iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohi-
bendum habet [p]. Et cuilibet in publicum petere permittendum eſt id, quod
ad vſum hominum pertineat, veluti vias publicas, itinera publica. Et ideo
4 quolibet poſtulante, de his interdicitur [q]. Florente repub. Romana cenſorũ
ea functio erat, vt vias ſternẽdas in vrbe, ſilice; glarea, extra vrbẽ, ſubſtruẽdas
marginandáſq; locarent apud Liuium [r]. Olim hæc cauſa viarũ publicarum
magiſtratibus proprijs cõmiſſa fuit, nempe Aedilibus Currulibus, qui poſteà
curatores viarum dicti ob id [s], qui cogebant dominos agrorũ vel ædificiorũ
vicinorũ viis publicis eas pro modo obiecto loci reparare & emendare: ca-
uebãtq; ne quis effoderet vias, ne ſubrueret, neq; in his cõſtrueret, cõſtitutũ
diſſoluerent, purgariue curarẽt, ne permitterẽt ſtercora, non morticinia, non
coria in eas iacere, non in illis rixari [t]. Græci munus hoc ἀστυνόμους ſuis decre-
uêre, vt itinerum publicorum per vrbem curam agerent, vti complanaren-
tur, & quæ in vrbem tendunt, ne perfoderentur, aut aggeribus congeſtis ob-
ruerẽtur, néue quid in militari via ædificaretur, teſte Platone [v]. Erat ali-
5 quando viarum curator proprius, qualis Octauius fuit conſtitutus, quíque,
qui viis reficiendis præeſſent prætorios viros, qui lictoribus binis vterentur,
deſignauit [x]. Atque is anteà vias extra vrbem reficiendas mandauit partim
publicis, partim ſuis, partim patrum quibuſdam ſumptibus [y]. Statuerunt
Cæſares, omnes ſine exceptione conceſſi priuilegij immunitatis tributorum,
ad viarum & pontiũ reparationẽ conferre debere [z]. Alexander Cæſar Romæ
vrbis, regionum, & viarum curatores fecit 14. [a]. Auguſtus fecit Agrippam
generũ viarũ curatorem [b]. Poſteà viarum curam ad ſe principes auocarunt,

a §.1. q ſunt Rega. li. 2. feudor. titu. 56.
b l. 2. §. viam publicam, ne quid in lo. pub. li. 43. P. tit. 8.
c d. §. viam, & in l. loci, ſi ſeru. vend. in P.
d l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ. l. 3. de loc. & itine. publ.
e l. inter actum, l. 12. de ſeruit. ruſt. prædio. lib. v. titu. 1. l. qui ſella, l. 7. eod.
f l. 1. de ſeruit. ruſtic. præd. in P. vbi gloſ. in verbo via, differentiam actus & viæ dat.
g l. viæ latitudo, l. 8. de ſeruit. ruſtic. prædio. in P.
h Paul l. via, l. 13. de ſeruit. ruſt. præd. P.
i in conluet. Turonen. tit. des droicts du ſeigneur chaſtelain, art. 1.
k Coſtumes d'Anion, eod. tit. art. 43. 44. 45. Maine, eod. tit. art. 50. Rochelle, tit. de iuriſ. art. 5.
l l. qui ſine, l. 19. de operib. pub. lib. 8. C. titu. 12.
m l. ſi in publico, l. 18. §. fin. de aqua plu. arcen. libr. 39. P. ti. 3. l. 2. §. ait prætor ne quid in loc. publ. P. l. 2. de loc. & itiner. public. P.
n l. 1. de via publica, lib. 43. P. titul. 10.
o l. 2. eod. de via pub.
p l. 2. § hoc interdictum, ne quid in loc. pub.
q l. 1. de loc. & itiner. publ. lib. 43. P. tit. 7.
r Liuius, li. 1. deca. 5.
s l. ad curatores reipub. & l. qui vias publicas, de dam. inf. in P. l. 1. §. ſed & ſi curatores, ad municipal. P. Lamprid. in Alexãdro.
t l. 3. de via publi. lib 43. P. tit. 10.
v Plato, 6. de legib.
x Dion Caſſius, libr. 54.
y Dion Caſſius, lib. 53.
z l. 1. 2. 3. 5. 6. de itiner. munien. lib. 15. C. Theodoſ. lib. 3.
a vt author Lamprid. in eius vita.
b Sueton. in Auguſto.

& ſecuritatem , vt tranſeuntibus [a] , à quibus vectigal exigunt , tutum eſſet
iter . Propriúmque in Gallia regium magiſtratum habemus , *Maiſtres des
ports, paſſages, & chemins.* Publicæ viæ omnibus communes vſu , tamen vici- 6
nia prædia minimè , in qua non eſt à via declinandum. Sic & liberum iter
publicum petijt Iſraëliticus populus à Sehóne rege Amorrhæorũ [b] , *obſecro vt
tranſire mihi liceat , per terram tuam: non declinabimus in agros & vineas , non bibe-
mus aquas ex puteis , via regia gradiemur , donec tranſierimus terminos tuos.* Viámq;
hanc regiã fuiſſe publicam explicatur in Deuteronomio, vbi ea repetũtur [c] .
*Tranſibimus per terram tuam, publica gradiemur via, non declinabimus neque ad dex-
tram neque ad ſiniſtram.* Alexander Seuerus Imperator, ſi quis de via in alicu-
ius poſſeſſionem deflexiſſet, pro qualitate loci , aut fuſtibus ſubijciebatur in
cõſpectu eius, aut virgis, aut condemnationi: aut ſi hæc omnia tranſiret di-
gnitas hominis grauiſſimis contumelijs: cùm diceret, víſne in agro tuo hoc
fieri ? alteri ne feceris, quod tibi fieri non vis [d] . Per milliaria & lapides iti- 7
nera metiebantur antiqui, vnde & lapis, & milliarium pro eodem [e] : ſingulis
milliariis tribunus Gracchus lapideas columnas habẽtes inſcripta ſpatiorũ
ſigna poſuit , vt author Plutarchus [f] . Inter leges viarum publicarum illa, 8
Erranti viam comiter oſtendendam. *Homo*, inquit Ennius, *qui erranti comiter
monſtrat viam , quaſi lumen de ſuo lumine accendat , facit* [g] , *&c.* Et Diphylus
Comicus [h] .

> ἔνοχος ἐν ταῖς ἀραῖς
> ὅτι ἐςὶν, εἰ φὴ μὴ φράσοι ἢ ὀρθῶς ὁδὸν,
> ἢ πῦρ ἐναύσει, ἢ διαφθείρει ὕδωρ
> μέλλοντι δειπνεῖν, ἤ γε κωλύσει τινὰ , id eſt,
> *Neſcis execrationibus obnoxium eſſe,*
> *Si quis aut non rectè monſtrauerit viam,*
> *Aut ignem accenderit , aut aquam corruperit*
> *Volenti comedere , aut prohibuerit iſta.*

[a] c. 2. quæ ſint rega-lia.
[b] Numero. c. 21.
[c] Deutero. c. 2.
[d] Lamprid. in vita Alexan. Seueri.
[e] l. 1. § initio de of fic. præf. vrb. l. prop-ter litem §. vlt. de excuſat. tutor. l. 2. de erogat. mi-lit. anno. lib. 12. C. tit. 38.
[f] Plutarch. in Grac-cho.
[g] Cic. de Senect.
[h] In ſententijs Co-micorum antiquo-rum cap. 15.

De mari & fluminibus publicis. Cap. 14.

1 *De mari relatiuè. Flumina regalia , & compendia eorum principis. Flumina publica , & priuata ; publica quæ.*
2 *Fluminis & riui differentia: flumen quid, & quid torrens, & priuatum flumen.*
3 *Flumina publica vſu communia, proprietate principis.*
4 *Fluminum duo generalia, Regalia, & bannalia, & quæ regalia, regalium vtilita-tes & vectigalia principis,*
5 *Bannaria flumina, quæ videlicet donata vaſſallis,*
6 *Leges piſcationibus & inſtrumentis piſcatorijs impoſita.*
7 *Portus publici iuris , ideò cuilibet licet in ijs piſcari; Regij autem iuris vel domini loci ratione iuriſdictionis & vectigalium . Portus quid , & eius differentia ab ſtatione eod.*
8 *Litus quid , & ripa , & differentia.*

DE MARI iam ſatis diximus, dum egimus de aqua, ideo nihil 1
addam. Inter regalia flumina publica etiam ſunt, & compen-
dia ad principem pertinent [i] : Fluminum quædam publica
ſunt, quædam non . Publicum eſſe Caſſius definit , quod pe-
renne ſit, id eſt, perpetuò fluat . Flumen à riuo magnitudine 2
diſcernendum, aut exiſtimatione circumcolentium. Torrens
eſt, quod tantùm hyeme fluit [k] . Sic intelligenda de perennibus , quæ tra-
duntur à Iuſtiniano & alijs iuriſconſultis, flumina omnia & portus publica
eſſe

[i] §. 1. quæ ſint regal. in vſib. feudo Bar. Baſ. & alij in l. quo-minus , de flu-minib.
[k] hæc in l. 1. de flu-minib. Lib 43. Pan-dect. 13

eſſe [a], taliàque eſſe dicentur, quæ omnium vſibus patent, & ſunt in iure prin
cipis, vt olim populi, & quæ oriuntur in publicis locis & per publica fluunt:
vt priuata, quæ ſunt in dominio, commodo, vſu alicuius priuati, quæ in pri-
uato oriuntur aut fluunt. & quæ talia habentur ex principis conceſſione, vel
præſcriptione, vel alio iuſto titulo [b]. Publica vſu ſunt communia, ſed pro-
3 prietate ſunt principis, & olim populi: ſicuti riparum vſus publicus & com-
munis, ſed earum proprietas eorum cenſentur, quorum prædiis hærent [c].
Communia quidem ſcilicet vſu hæc omnia iure naturæ, aër, aqua profluens,
& mare, & per hoc litora maris [d]. De legibus aquarum plura diximus, dum
de quatuor elementis in iure conſiderandis egimus titulo de aqua, quæ non
4 repetemus. Fluminum, vbi & lacus continentur duo genera, alia regalia,
alia bannalia ſeu proſcripta. Regalia ſunt, in quibus princeps iure patrimo-
niali ſeu domaniali vectigal capit, & ideo in his modum piſcandi & tempus
conſtituit. Et quia onus & curam fluminum ſibi aſciuerunt principes [e], æquũ
eſt vectigalia, piſcarias, aliáque commoda eorum, ad illos pertinere [f]. Caro-
lus Magnus tamen illa vectigalia voluit exigi de pontibus, nauigiis, & mer-
catis, non quando funes tenduntur, vel quando ſub pontibus cum naui-
bus tranſitur, vel ex ſimilibus, in quibus nullum auxilium itinerantibus
præbetur [g]. Nam & hæc aboleuit Pertinax inſtituta à tyrannis vectigalia [h].
5 Bannaria ſeu proſcripta flumina quibuſdam beneficis ſeu vaſſallis condo-
nata ſunt priuatis, vel conſuetudine, vel pacto vſurpata. Hodie in Gallia pi-
6 ſcandi in omnibus bannalibus moderata licentia [i]. Modúſque piſcandi re-
demptoribus piſcationum & aliis præſcriptus. Et de modulo retium, verri-
culorum, & naſſium, & de magnitudine, & de tempore capiendorum pi-
ſcium, leges datæ à Philippo 4. rege Gall. menſe Sextil. anno 1291. & menſe
Martij anno 1302. Et à Carolo 5. conſtitu. *des eaux & foreſtz*. Sunt portus
7 quoque publici iuris & regij [k]. Ideo ius piſcandi omnibus iure gentium
commune [l], quod pertinet ad iuriſdictionem, & regis ſunt, vel illius do-
mini, in cuius territorio ſunt [m], & ideo & vectigalia quoque eius ad eum
pertinẽt [n]. Portus appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces,
atque exportantur: & ea quæ nihilominus ſtatione concluſa atque munita
ſunt [o]. Portus ſpecies forſan non concluſi, ſtatio eſt, ab ſtando: locus in-
quam, vbicunque naues tutò ſtare poſſunt [p]. Et ita diſtinctio fit, vt interdi-
ctum detur, ne quid in mari inue littore fiat, quo portus, ſtatio, itérue na-
8 uigio deterius fiat. Litus maris, eſt quatenus hyberni fluctus maximus ex-
currit [q], communéque eſt vſu vt mare [r], quod & de litoribus fluminum di-
ctum eſt [s]. Tamen quòd pertinet ad iuriſdictionem, & ius tuendi & ad ve-
ctigalia, principis litora ſunt, aut eius qui habet in illo loco imperium [t].
Ripam tamen propriè fluminum aiunt, vt Ouidius, -- *campóque recepta*
Liberioris aquæ, pro ripis litora pulſant [v].
Ripæ quoque ſolent habere præcipitem aſperitatem, vt liquet. In omnium
ripis, litora vt plurimum plana ſunt, vnde Pomponius Mela [x] de Aethyopia
agens, vaſta omnia vaſtis præciſa montibus, ripæ potius ſunt quàm litora.
Crepido ſeu labrum amnis, id quod flumen continet naturalem rigorem ſui
curſus tenens [y]. Confunditur & appellatio cum litore. Verùm fluminum
ripæ ad poſſeſſores proprietatis proximiores pertinent [z]. Iuriſdictio ad domi
nos locorum vel ad principem. Reparationem omnes ſine exceptione con-
ferre tenētur [a]. Ex conſtitutionibus Gallicis latis anno domini 1517. & 1543 [b].
cautum, vt rerum omnium, quæ à pelago in littora extrahuntur, tertia pars
ad principem regio iure pertineat, tertia altera ad maris præfectum, alia ad
nauarchos repertores. Et ſi tamen dominus rerum ſuarum iacturam perſe-
quatur intra annum, ei reſtituantur refuſis ſumptibus [c]. Aequè annume-
rantur inter regalia in Sicilia, Anglia, & litoribus Italicis naufragiorũ com-
pendia [d]. Eſt & ius guidagij in Armorica, regale in mari [e].

- a §. flumina, de rer. diuiſ. Lucena, l. 4. eod. in P. l. adeo, l. 7. §. inſula, de acqui. rer. dom. in P. lib. 3. 1. titu. 1. l. fluminum, l. 24. de dam. infecto.
- b Iaſon, in l. quominus, num. 1. de rer. diuiſ.
- c d. §. flumina, de rer. diuiſio. l. 3. de fluminib. l. riparum, de rer. diuiſ.
- d l. 2. de rer. diuiſio. in P.
- e l. quod principis, & l. ſi n publico, de aqua plu. arcen. P. l. quominus, de fluminib. l. ſeruitutes, §. publico, de fluminib.
- f l. ſecundum naturam, de regu. iur. P. l. fin. §. ſed cùm ſecundũ, de furt. C.
- g in lib. 3. leg. Francicę, c. 12. de Theloneis.
- h Herodia. in 2.
- i ita intelligẽd Ioã. Faber, in §. fluminum, de rer. diuiſ.
- k §. 1. quæ ſint regal. l. nemo de rer. diuiſ.
- l §. flumina, de rer. diuiſio.
- m d. §. 1. q̃ ſint regal.
- n l. edictũ, §. 1. & l. inter publica §. 1. de verbo. ſignif.
- o Vlp. l. portus, l. 59. de verb. ſignif.
- p l. 1. §. ſtationem, de fluminib. in P.
- q d. l. 3. §. ſi in mari, de fluminibus.
- r l. Titius, l. 6. & ita de verb. ſignif. §. equidem, de rer. diuiſ.
- s §. flumina, de rer. diuiſ.
- t l. littora, ne quid in loc. ſacr.
- v Ouid 1. Metamor.
- x Pompo. Mela, li. 3.
- y Vlp. l. 3. §. ripa, de fluminib. P.
- z l. riparum, de rer. diuiſ. P. § riparum, eod. ep. Iuſtin. vide de ripis plura, & de illis muniendis Cæpolam, lib. 2. de ſeruit. ruſt. cap. 26.
- a l. ad portus, C. de operib. publ.
- b art. 11. conſtitut. *de fruit de la marine*.
- c iuxta l. nauigia, C. de furt.
- d Lucas de Pen. & Ioan. de Platea, in l. 1. de naufra. li. C. Matthæus, de Afflict. lib. 1. conſtitut. 59.
- e Argentræus, in cõſuet. Armoricis.

De bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis,& de paſcuis. Cap. 15.

1 *Tot ſpecies patrimonij principis, quot priuatorum.*
2 *Prouentus ex ſaltibus & paſcuis principi,& pœna paſcentium in illis.*
3 *Saltus & paſcua quid.*
4 *Non licet pecus in paſcua aliena vel nemora immittere prohibente domino.*
5 *Duobus modis prohiberi cenſentur ingreſſus paſcuorum,voce,ſigno:& quomodo ſigno. Iterum banno,vel cruce,vel foßis,vel vallo.*
6 *Animalia in paſcuis & nemore principis inuenta pro noxa ſunt,non ſi inueniantur in priuatorum paſcuis,quia tunc tantum damnum datur.*
7 *Quando & quomodo dominus ius habet retentionis animalium inuentorum in ſuo paſcentium,& de praxi huius rei.*
8 *Damnum datum modicum ab equo viatoris neceßitate vrgente, vel à pecore deperdito ſiue culpa domini an reſarciendum.*
9 *De iure paſcendi in alieno fundo, & iure illius ſeruitutis, quo tamen abutendum non eſt præter modum.*
10 *Duo iura paſcendi, viridis paſcui & vacui paſcui, quídque vtrumque, & tempus paſcendi vacui paſcui quod.*
11 *Porci paſcuis non debent immitti.*
12 *Abutentes paſcuis & ſaltibus iure priuantur conceſſo.*
13 *Paſcua publica Romana,vnde vectigalia olim dicta agri ſcripturarij.*
14 *Thoria lex in depaſcentes agros publicos.*
15 *Paſcuorum antiquum vectigal.*

TOT ſpecies patrimonij principis eſſe poſſunt, quot & priua- 1
ti [a]. Quamobrem de hoc pauca dixiſſe contentus ero,& pro-
ſequar quæ de paſcuis & ſaltibus regiis frequentia ſunt. Iure 2
itaque qui immiſit animalia in paſcua vel ſyluam,vel ſaltum
principis, ſi ius non habeat paſcendi: illa amittit & fiſco dan-
tur. Atque ſaltuum vel paſcuorum procurator,id eſt, qui cu-
ram gerit eorum,ſi conniueat,& prætio venalem gratiam fecerit,grauiſſimo
ſubditur ſupplicio [b]. Saltus ſunt propriè, paſcua loca inculta crebris ſyluis 3
& dumetis repleta,vt innuit Virgil [c].

Saltibus in vacuis, inquit, *paſcuntur plena ſecundum Flumina.*

Et Varro [d], *quos agros*, inquit, *non colebant, propter ſyluas, aut id genus, vbi pecus
paſci poſſet, & poßidebant, ab vſu ſuo ſaltus antiqui nominabant, Græci νόμας, Latini
nemora.* Saltus atque paſcua, aut ſunt priuatorum, aut publica, ſeu vniuerſi-
tatis alicuius. Generaliter non licet in paſcua alterius ſiue ea ſint fiſcalia,ſiue 4
priuata,pecus paſcendi gratia immittere, nec militibus quidem [e]: quia nec
licet fundos alienos, inuito domino ingredi ſine iure ſeruitutis [f],maximè ſi
prohibeat dominus. Porro prohiberi videtur ingreſſus duobus modis, vel 5
expreſſa voce,vel ſigno. Quid vocalis expreſſa prohibitio ſit, palá eſt: ſigno
verò fit prohibitio, ſi in ingreſſu vel limitibus, ſeu terminis fundi ſeu prati,
crux vel aliud ſimile, quod dicitur bannum, ponatur vel figatur authoritate
iudicis ordinarij vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum ſeu
altam iuriſdictionem, cuius indictæ pœnæ aduerſus ſcientes & violantes,
bannum habent executionem [g]. 2. fit inhibitio, ſi paſcua,prata, vel nemora,
cingantur foſſa, aggere, vel maceria [h]. Hoc ſingulare in paſcuis principis, vt 6
animalia inibi inuenta aliena, fiſco adiudicentur pro noxa: in aliis aliorum
nequaquam receptum,nam tantùm dominus animalium, quæ damnum de-
dêre, tenetur illud reſarcire,nec domino fundi læſi,ius retentionis anima-
lium

a viden. tot. titulus, de fundis rei priuat.& falt.dini.domus,lib.11.C. titu 65.& de fundis & faltib.rei dominic. eod.tit. 66. & de agricol.& mancip. domini.titu.67. & 68. & 70.72. 73. 74.75.76.

b l.1.de fund.& falti. rei. dominic. libr. 11.C.

c Virgil.lib.3. Geor.

d Varro, 4. de ling. Latin.

e l.2.& 3.de paſc.publi. & priuat.libr. 11.C.titu.9.

f ea.omnes leges,1. diſt.l. per agrum. l.13. de ſeruit. lib. 3.C tit 34.Calliſt. l.diuus Pius, l. 16. de ſeruit. ruſtico. prædio.lib.8.P.tit. 3.Caius,l 3.de acqui.rer.domi.libr. 41.P.tit.1.Inſtitu. §.feræ,de rer.diuiſ.

g l.fin. de decret. ab ordi.faci.lib.50.P. tit.9. Notat expreſſe Petrus Iacobi,in rubr. de actio. ex pauperie, §. item notandum, circa finem.

h l.3.§ item feras,de acq.poſſeſſ.lib 41. P.titu.2. l. vſufructuarius venari,l. 69.de vſufr. lib.7. P.titu.1.

lium datur, ſed actio ad damni repetitionem [a]. Quinimo ſi quis durius, aut aliter quàm ſuum animal, à fundo ſuo alienum expellendo & abigendo, lædat, vt ſi abortum equa abacta fecerit, pro damno tenetur [b]. Habet enim actionem paratam cõtra dominum animalis, vt de paſtu pecoris, cùm in ſuo alienum pecus depaſcitur [c]. Fuerunt tamen qui defendant poſſe à domino fundi detineri inuentum alienum animal, donec fuerit damnum datum reparatum, vel de eo cautũ. Quod & ſeruatur ex conſuetudine diuerſorum pagorum, potiſſimum iuxta Tholoſam, & approbatum Neratij videtur authoritate [d], & Vlpiani [e]. Suntque expenſæ quæ in hac detentione fiunt reſarciendæ quoque à domino animalis [f]. Et pro damno dato electio domini animalis eſt, vel damnum reparare, vel dare animal pro noxa [g]. Receptum quoque eſt, vt teſtandi damni cauſa, quis poſſit hominem repertum in crimine etiam retinere per viginti horas [h]. Et ita probo poſſe retineri animal nocens, & recludi teſtationis cauſa, & vt damnum reſtituatur. Nec pugnat l. quamuis ad l. Aquil. in P. quæ dicit non licere includere: etenim hoc verum eſt, ſi dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt ſuum pecus faciat, vel domino interuertat. Hoc enim ad paſcua principis ſolùm pertinet, non priuatorum. Item non licere puro diutius animal includere ſine monitione domini, vt ſuũ recipiat [i], ſi ſciatur, cuius ſit animal. Quod ſi quis ignoret, vtetur conſilio Vlpiani [k], vt proponat palam libellum: ſe inueniſſe tale animal in ſuo prædio, quod ſit reſtituturus domino damnum ſoluenti. Quo inuento, & de damno cauenti, id reſtituere debet, vt alias fuit iudicatum [l]. Cautione quippe recepta, probare debet damnum teſtibus, vel per relationẽ ſeu cenſuram expertorum, qui damna iudicant, ſic tutò ad petitionem condemnationis damni accedit; alioquin enim deficiente in probatione damni capiente, aduerſarius rectè de occupatione illegitima, vt de furto, aduer-
8 ſus eum conqueri poſſet. Inutile tamen hic non erit annotaſſe duos caſus, in quibus in ſuo depaſcentia animalia pro damno non poteſt retinere, vel damnum repetere à domino eius: primus in viatore, ſi neceſſitate compulſus, equum in itinere, vel in vicinis pratis pauit [m], putà equo deficiente ob penuriam alimenti, vel ob morbum: & neceſſitas faciet licitum quod alioquin prohibitum [n]. Alius caſus notatur ab Alberico [o], vt dominus animalis non teneatur de damno ab eo dato, quando animal deperditum fuiſſet ſine domini culpa, & depopulatur aliena. Verùm ego non ſubſcribo, ſed arbitror dãnum teneri reſarcire, liberari tamen à pœna, quæ vltra damnum domino imponitur fiſco, vel domino rei læſæ addicenda: neque enim æquum eſſet euaſiſſe ſaturum vel nutritum animal cum alterius iactura, & ita ditari alterius
9 malo dominum [p]. Excipitur tamen alius caſus à reparatione damni dati in prædiis alienis ab animalibus noſtris, ſi in illis ſeruitutem paſcendi pecoris habeamus, quæ ius tribuit impunè [q], & acquiritur interdum in rebus dominorum clientelarium ex cautione traditionis in Emphyteoſim nominatim facta, vel alio titulo, ſeu præſcriptione longiſſimi temporis, quæ vicem legis obtineat [r] etiam ſine titulo. Cum titulo tamen decem annorum poſſeſſione, vel quaſi inter præſentes, & 20. inter abſentes [s]. Et contra dominum etiam directum, ſi modo ei tributum, ſeu cenſus eo nomine præſtetur [t]. Et ita iudicatum [v]. Nam cenſus eius præſtatio arguit titulum, vt vſurarum præſtatio præcedentem obligationem [x]. Quæ vera ſunt quatenus modus conceſ-
10 ſus paſcendi ſeruatur. Nam paſcendi modi duo, viridis, inquam, paſcui, & vacui. Viride paſcuum eſt, quod tempore fructuum conceditur: vt in pratis tempore quo herbæ virent in fœnúmque creſcunt. Et in ſyluis tempore quo glans eſt. Ita vacuum, quod exciſſo fœno, & collectis glandibus tantum permiſſum eſt. Paſcua viuentia & virentia, intelliguntur in nemoribus & ſaltibus à die feſti S. Michaelis, vſque ad diem ſancti Andreæ. Quare hæc tempore inhibentur his qui tantum vacuum habent paſcuum [y]. Ex conſuetudine Bitu

a Pompo. in l. quamuis alienum, l. 40 ad l. aquil. lib. 9. P tit. 2.
b Pompo. in l. quintus Mutius, l. 39. & l. ſi boues, l. 1. ad leg. aqui. P.
c Iulia. in l. q ſeruã-datum, l. 13. § fin. de præſcript. verb. lib. 19 P tit. 5.
d Nerat. l. rates, l 1. de inuen rui. & naufr. P.
e Vlp. in l. hoc amplius, l 9 § Neratius, de dam. inf. li. 39. P. tit. 2.
f arg. l. Celſus ſcribit, l. 5 § ſed & ſi ratio, ad exhiben. lib. 10. P. titu 4. l. prætor ait, l. 7. § ſi. de dam. inf. in P. l. ſi nõ ſortem, l. 26. § ſi centum, de cõdi. indeb. lib. 12. P. titu 6.
g l. 1. ſi quadrup. pauper. fec. dica lib. 9. P titu § 1. eod. tit. ap. Iuſtin. lib. 4. titul. 9.
h Vlp. l. capite 9. l. 2 c. ad l. Iul. Maieſt. lib. 48. P. titu. 5.
i d. l. quamuis, ad l. aquil.
k Vlp. l. falſus creditur, l. 44 § qui alienum, de furt. libr. 47. P. tit. 2.
l Pariſijs anno 1547. 6. Februarij, Papus li. 18. Thapſo areſt. tit. 9. are. 1.
m c. 1. § fin. de pac. tenen. lib. 2. feud. titul. 27.
n c. quod non eſt licitū, 4. de reg. iure apud Gregor. 1. Machabeo. 2.
o Albeti. in 2. par. ſtatuto. q. 76.
p l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. locupletari, de regu. iur. l. iure naturæ, eod. in P.
q Vlp. in l. 1. Papin. in l. 4 de ſeru. ruſtic. præd. lib. 8. P. tit. 3.
r l. 1. § pen. de aq. plu. arcen. lib. 39. P. titu. 3. Pompo. l. hoc iure, l. 1. de aqua quotid. & æſti. li. 43. P. tit. 19.
s l. ſi quis diuturno, l. 10 & ibi gl. in d. ſi ſer. vendi. li. 8. P. titu. 5. & in l ſi ſeruitutis prædio. l. 14 de ſeruit. lib. 8. P. tit. 1.
t Vlp in l. venditor, l. 14. § ſi conſtat, commu. præd. lib. 8. P. titu. 4.
v Guid. Pap. q. 371. Pap. lib 14. tap. od. areſt. lib. 1. areſt. 4.
x l. cum de in rem verſo, l. 6. de vſuris lib. 22. P. tit. 1.
y Chaſſaneus in rub. 14 *des fruits & paſturages* § 4 & 5. in cõſuetud. Burgun.

ne Biturigum paſcua vitentia inhibētur in pratis à die annunciationis Dei-
a §. 4. de conſuetud. prædiorum in conſuetud. Biturig.
paræ,qui eſt 25. Martij vſque ad 29. Septembris [a]. Quod & alibi ſeruatur. Mar
b Cato, lib. de re ruſti. c. 149.
cus Cato in hæc verba ita ſcribit [b], *Qua lege pabulum hybernum vendere oporteat,*
qua vendas, finis dicito. Pabulum fini accipito. Ex calendis Septembribus prato ſicco
decedat, vbi pyrus florere cœperit, prato irriguo: vbi ſuper inferque vicinus permittet, tum
decedito, vel diem certam vtrique facito. Cætero pabulo, calendis Martys cedito. Et iſtis
legibus vti licet paſcuis iure etiam vicinitatis extra tempora prohibita, &
dummodo prædia vicina non ſint circundata, quæ ita excipi videntur, & 11
dummodo in prata aliquo tēpore porci non immittantur, quia iſti roſtro radi
c in §. 1. de conſuetud. prædio. in conſuetud. Biturig.
ces herbarum exarant & eruunt [c]. Neque enim hoc modo vel alio licet, etiā 12
ſi conceſſa ſit paſcendi facultas, abuti rebus ſeu nemoribus vel paſcuis: alio-
quin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit 3. non. Iulij anno 1530. teſte
d Ioan. Lucius, lib. 7. placitorum curiæ, tit. 7. plac. 1.
Ioanne Lucio [d]. Erant etiam Romæ paſcua publica, ex quibus etiam vecti- 13
galia perueniebant ad ærarium publicum, vocabantúrque agri illi ſcriptura-
rij, in quibus vt pecora paſcerentur, certum æs erat: ita dicti, quia publicanus
ſcribendo conficit rationem, vt ait Sextus Pompeius. Et eorum, qui paſcua
e Aſcon. pedia. in diuinatio. Ciceronis.
publica conducebant, ratio, ſcriptura dicebatur, vt ait Aſconius Pedianus [e].
Erátque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus agros publi- 14
f Cicero, 2. de orato re.
cos depaſcerent [f]. Ouidius florales ludos olim curatos & exhibitos tradit, ex
pecunia, quæ ex mulctatione eorum, qui paſcua depaſcerentur, colligebatur.
Refertq́ue primùm libera fuiſſe paſcua, poſteà in publicum redacta aliqua, &
g Ouid. 5. Faſto.
inde vectigalia exhibita, his verbis [g]:

Dic Dea, reſpondi, ludorum quæ ſit origo:
Vix bene deſieram, retulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum inſtrumenta vigebant,
Aut pecus aut latam diues habebat humum.
Hinc eſt locuples, hinc ipſa pecunia dicta eſt:
Sed iam de vetito quiſque parabat opes.
Venerat in morem populi depaſcere ſaltus,
Idque diu licuit, pœnáque nulla fuit.
Vindice ſeruabat nullo ſua publica vulgus,
Iámque in priuato paſcere inertis erat.
Plebis ad ædiles per ducta licentia, talis
Publicios, animus defuit ante viris.
Rem populus recipit, mulctam ſubière nocentes,
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Multa data eſt ex parte mihi, magnóque fauore,
Victores ludos inſtituère nouos.
Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile nunc iter eſt, publiciúmque vocant.

h Plinius, 18. cap. 3.
Scribit & Plinius [h], etiam nunc id ſuo tempore in tabulis cenſorijs: paſcua 15
dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc ſolum ve-
ctigal fuerat. Paſcua vniuerſitatis cuiuſdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tan-
tum communia ſunt, qui eiuſdem ſunt municipij, vel qui ius alio modo ſibi
quæſierint. Sic enim fuiſſe communia in diuiſionē agrorum, paſcendi cau-
i Agennius Vrbicus, & Flaccus, de conditionib. agrorum.
ſa, tradunt Agennius [i], Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen poſteà priuati ſibi
aliquando vſurparunt & inuaſerunt per potentiam data & compaſcua à do-
minis directis, aliquando colonis agrorum, & clientib. cenſualibus, ſub
cenſu certo annuo, certis legibus & conditionibus, quæ placuerunt in tra-
ditione.

De

De ſyluis,& nemoribus. 16.

1 *Ius regium & in ſyluas.*
2 *Cura nemorum & inter ſumma politiæ curas, ob ſecuritatem itinerum & vtilitatem communem conſulibus etiam commiſſa.*
3 *Iura regis in ſaltibus Normanicis,tertium,& Dangerium ius Gruariæ.*
4 *Compendia quoque Romanis olim fuiſſe ex ſyluis.*

1 IVs regium in ſyluas quoque porrigi nemo dubitabit,qui legit curam ſyluarum & nemorum in politiæ genere bene conſtituto ſummam fuiſſe; & ideò præfectos eſſe eis conſtitutos peregrinos,vt & notat Ariſtot[a]. & vt Virgilius[b],

Si canimus ſyluas,ſyluæ ſunt conſule dignæ.

Siue ad ſecuritatem referas publicam,ſiue ad vtilitatem &
2 commodum publicum, quorum cura principis eſt[c]. Nam & concedebant Conſulibus, ſicut prouincias, & curam ſyluarum & itinerum[d], *quia*,inquit Philippus Beroaldus[e], *loca ſunt latrociniÿs exercendis accommodata,vt ita à conſulibus repurgarentur,fierentque loca viatoribus tutiora.* Nam & ſyluæ ideo latrociniis ſuſpectæ,publico præſidio obtineri conſueuerant,vt innuit Iuuenal.

Armato quoties tuto cuſtode tenetur
Et pontina Palus,& Gallinaria ſylua.

Fuerunt & ſyluæ publicæ curæ, ad deligendam & conſeruandam materiam vſibus publicis neceſſariam, ſicuti Lampridius memorat[f] Alexandrum Cæſarem in publicos vſus thermarum eas deputaſſe. Ita Veneti præfectus conſtituunt ſyluis, ne materia deſit ad naues conficiendas[g]. Salomon rex ideo petiit à rege Tyriorum Hiramo, ligna cedrina & abiegna[h], tanquam ab eo,in cuius manu ſyluæ regni eſſent. Et Neemias ædificaturus Hieruſalem, petiit ab Artaxerxe epiſtolam ad Aſaf cuſtodem ſaltus regis,vt daret ligna[i]. Ex lege Ludouici & Clotarii de ſyluis, & vt ibi dicitur, de foreſtibus nouiter inſtituendis,ſic ſcriptum[k], vt *quicunque illas habet,dimittat, niſi forſan iudicio Geraci oſtendere poßit,quod per iußionem ſiue permißionem domini Caroli genitoris noſtri eas inſtituiſſet,præter eas quæ ad noſtrum opus pertinent, vnde nos decernere volumus quicquid nobis placuerit. Ius regium eſt monarchæ noſtro Gallico, in ſaltibus Normanicis, vulgi vocabulo, Tertium & Dangierum: cuius canon conſiſtit vt in aliÿs, in*
3 *quibus ius habet in arborum cæſura, glande,paſcuis, & aliÿs ſimilibus commodis, iúſque Gruariæ. Ea de cauſa ne fraus fieret canoni inſtituti præfecti Gruariÿ, virillariÿ, cuſtodes ſaltuariÿ, aliíque quibus ſyluarum procuratio demandata.* Sunt & hac de re conſtitutiones regiæ, quæ latè de horum cura & iuriſdictione & reditu tractant, *des eaux & foreſtz* à Franciſco 1. & Henrico 2. editæ. Et olim quoque de ſyl-
4 uis compendia publica fuiſſe conſtat ex Iuuenale,dum ait[l],

Nunc ſacri fontis nemus & delubra locantur
Iudæis, quorum cophinus,fenúmque ſupellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iuſſa eſt
Arbor, & eiectis mendicat ſylua camœnis.

a Ariſtote.lib.6. Polit.c.8.& lib.7.c.12.
b Virgil. Bucol. Eclog.4.
c l.3.de offi. præf.vigil.lib.1.P.tit.15.
d Sueto.Tranquil.in Iulio Cæſ.c.19.
e Philippi Beroal. in prędictum locum Tranquilli.
f Lamprid. in Alexan.
g P.Crinitus.
h 3.Regum,c.5.
i 2.Eſdræ,c.2.
k l.4. legis Franciæ cap.19.
l Iuuenal.Satyr.3.

De compendiÿs fiſcalibus pœnalibus. Caput 17.

1 *Malè quæſita & retenta fiſco danda, & confiſcata in pœnam, enumeratíque caſus, quibus bona delinquentium in fiſcum deponuntur ſeu confiſcantur, & quando filiÿs reſeruetur legitima.*

2 Quæ detrahantur à bonis confiſcatis.

3 Nouiſſimo iure ceſſat confiſcatio, exceptis paucis criminibus enumeratis. Nec in Aquitania niſi rarò confiſcatur. In Gallia contrà, confiſcato corpore confiſcantur bona, reſeruata vxori & liberis rei quadam portione.

4 Bona confiſcata in quibus criminibus quæruntur dominis iuriſdictionalibus, & quando ſoli Regi.

5 Quando confiſcatio bonorum à Iudice laico facta non tollit ius patronatus rei.

6 Defertur fiſco duplum prætij emptionis ementis domum vt demoliatur: Item bona deſiſtentis ab accuſatione, prætium rei litigioſæ venditæ: & ex alijs cauſis, quæ enumerantur.

DITATVR fiſcus quoque ex pœnis, vel pœnalibus compen- 1
diis: Nam in primis malè quæſita & retenta, fiſco adduntur [a],
vnde illa paræmia, quæ nõ capit Chriſtus, capit fiſcus [b]. 2. Res
magni prætij, à fiſco minoris empta, fiſco adiicitur [c], ſi fraus
emptoris interueniat conſulto, non aliter [d]. 3. bona monopo-
lantium [e]. 4. bona eorum qui ruſticanum ad obſequia ſibi præ
ſtanda iure mancipij compulit, aut bouem aut ſeruum eius in vſus proprios
conuertit [f]. 5. bona ſortilegorum & maleficorum [g]. 6. & damnatorum crimi-
ne, quod habet pœnam capitalem in inſulam deportationem & relegationẽ
cum bonorum ademptione [h]. 7. Reorum quoque olim ex crimine falſi vel
quaſi falſi [i]. 8. Tutoris pupillam corrumpentis [k]. 9. Hæreticorum bona quoq;
deferuntur fiſco [l]. 10. Apoſtatarum anteà [m], quæ poſteà ſucceſſoribus reſer-
uata fuerunt [n], 11. Publicantur bona damnatorum de vi publica [o]. 12. Tertia
pars quoque damnatorum de vi priuata [p]. 13. Bona redeunt ad fiſcum, ſi ex
præuaricatione aduocati vel procuratoris ſui victus ſit [q]. 14. In ſumma iure
Pandectarum & Codicis, bona eorum, qui capite damnati ſunt, ad fiſcum
pertinent, reſeruata quadam portione legitimæ liberis [r], niſi mater deporta-
ta eſſet: nam tunc filiis, Diocletia. & Maximia. legitimam non dant [s]. Sole-
bant Romani bona publicare, id eſt, in vſus publicos redigere, quos maximis
criminibus damnabant, vt docet pluribus exemplis Alexan. ab Alexandro [t]:
& eorum quoque qui metu pœnæ criminis mortem ſibi inferebant [v]. Notan 2
dum tamen condemnato filiofami. de crimine, vbi confiſcatio locum habet,
viuente patre nec legitimam eius confiſcari, nec bona caſtrenſia vel militiæ
gratia à patre conceſſa ſecundum Alexandrum imperatorem [x]: quia & præ-
matura eſt petitio legitimæ ante mortem patris [y]. Nec veniunt etiam in con
fiſcationem, ſed detrahuntur à bonis confiſcatis quæ ante condemnationem
donata ſunt. paraphernalia vxoris, & alia donata filiis [z], etiam ſi poſt contra-
ctum capitale crimen, fiant iſtæ bonorum diſtractiones, dummodo in frau-
dem fiſci ſcienter non fiant [a], & niſi commiſſum fuiſſet crimen perduellio-
nis vel læſæ maieſtatis, poſt quod donationes etiam perfectæ ante condem-
nationem à reo, factæ à fiſco reuocantur [b]. Si mulier quoque deliquiſſet nu-
pta, in eo caſu quo maritus lucratur dotem vel partem eius, dos non datur
fiſco, ſed apud maritum remanet, perinde ac ſi duraret matrimonium [c]. No- 3
uiſſimo iure nouellarum exceptis quibuſdam criminibus non confiſcantur
bona [d]. Excepta crimina ſunt vtriuſque maieſtatis, & diuinæ [e], & humanæ [f],
raptus [g], & alia plura, de quibus videndus Boërius [h]. In Aquitania ob crimen
nulla confiſcatio regi ob priuilegium, quod illi conceſſit anno domini 1337.
ſecundum quod iudicatur [i], niſi tam atrox fuerit delictum, nempe compre-
henſum in authentica bona damnatorum de bon. proſcrip. C. At generali,
conſuetudine Galliæ confiſcato, vt dicunt, corpore, confiſcantur & bona, re-
ſeruata vxori & liberis quadam portione. Ceditque huiuſmodi confiſcandi 4
ius & confiſcatio dominis, in quorum iuriſdictione bona confiſcanda ſita

ſunt:

a l. in hæredem, l. 5. de calumnia, lib. 3. P. titu. 6.
b can. maiores, 16. quæſt. 7.
c l. 1. de iur. fiſc. P.
d l. 1. de fid. inſtrum. & iur. haſt. fiſcal. lib. 10. C. l. ſi minori prætio, l. 3. de iur. fiſ. lib. 10. C.
e l. vni. de monopol. lib. 4. C. tit. 59.
f l. 2. ne ruſtica. ad vllum obſeq. deuocen. li. 11. C. titul. 54.
g l. 3. de malefic. & mathema. lib. 9. C. tit. 7. c. ex tuarum, de ſortileg.
h l. 3. §. fin. ad le. Corne. de ſicar. li. 48. P. tit. 8. vbi & crimina enumerantur eius pœnæ, & in l. 4. eius titu.
i Marti. in l. 1. §. fin. ad l. Corn. de falſ. lib. 48. P. titu. 10.
k l. 1. ſi quis eã cuius tut. fuer. corrupe- rit, lib. 9. C. titu. 10.
l Manichæi, l. 4. de hæretic. lib. 1. C. tit. 5. Innocen. 5. in c. vergentis, de hæretic.
m l. 1. de apoſtatis, li. 1. C. tit. 10.
n l. apoſtatarũ, C. eo.
o L. 1. ad l. Iul. de vi publi. P.
p l. 1. ad l. Iul. de vi priuata.
q l. 1. de ſenten. aduer. fiſc. retractan. lib. 10. C. tit. 9.
r Calliſt. in l. 1. & Paul. in l. fi. de bon. damnat. lib. 48. P. titu. 20. Gratia. & Theo. & Valẽtinia. in l. ſi deportatus, de bon. præſcr. lib. 9. C. tit. 49.
s l. de bonis l. 6. de bon. præſcrip. eod.
t Alex. l. 3. genialiũ dier. c. 23.
v l. 2. & 3. de bon. eor. qui mor. ſibi cõſci. l. parricidij, l. 8. ad l. Pom. de parric. lib. 48. P. tit. 9.
x in l. ſi filiusfa. l. 3. de bon. præſc. C.
y l. 1. §. ſi impuberi, de collat. bonor. lib. 37. P. tit. 6.
z Archa. & Honor. l. ſi quis poſthac, l. 9. de bon. proſcr.
a l. poſt contractum, l. 15. de donat. lib. 39. P. tit. 5.
b l. donationes, l. 32. §. perfectæ, eod. de donat. l. pen & fin. ad l. Iul. mai. lib. 9. C. titu. 8.
c Calliſtra. in l. quiq; legib. l. 3. Paul. in l. & omnes, l. 4. Vlp. in l. ſed ea lege, l. 5. de bon. dãnat. P.
d auth. bona dãnatorũ, C. de bon. proſcr.
e c. cũ ſecundum leges, de hæreti. in 6. l. Manichæos l. 4. eod. C.
f l. quiſquis, l. pen. & fin. ad l. Iul. maieſt. C. d. l. donationes, § perfectę, de donatio. P.
g ca. ſi qs capuerit. 27. q. 2.
h Boërius, deciſ. 264.
i Papus, lib. 24. rapſo. areſtor. titu. 2. areſt. 1. Imbert. in Manuali, de pœn. pecunia. abrogat.

ſunt:exceptis criminibus priuilegiatis,nempe hæreſeos, falſæ monatæ, imminutæ maieſtatis, ob quæ crimina bona deferuntur fiſco regio, vt ſcribit
5 Maſuerius [a]. Facta tamen confiſcatio à iudice laico, non priuat reum iure patronatus:quia hoc eſt extra forū,& iuriſdictionem laici,vt notant aliqui [b], quamuis alij diſtinguāt [c],vt ademptione partis bonorum,ius patronatus non pendatur,contrà ſi omnia adimantur,quod verius credo: quia ius patronatus
6 tranſeat cum vniuerſitate bonorū,ſi ei adhæreat nec excipiatur [d]. 15. In fiſcū defertur duplū prætij,quo quis emit domū,vel villam,vt eam demoliterur [e]. Malè affectus enim in rempub. viſus eſt,qui ſpe aliqua particularis cōmercij & prætij,patitur publicū aſpectū deturpari. Sic enim ſine ſpe lucri patiatur res ſuas deturpari,vel alia ratione demoliatur,hac lege nō vincitur [f]. Ad decus tamen vrbis pertinet ædificia nō derelinquere [g]: cùm deformetur ruinis [h]. Licet tamē vnicuiq; in eadem ciuitate ex vna domo in aliam materiā transferre [i]. 16. Ad fiſcū pertinet, quæ quis viui cognati ignorantis bona vel partē bonorum,tanquā iam hæres,& poſteà ſucceſſit: nam ea tanquam ab indigno auferūtur [k]. 17. Pœna pecuniaria accedit fiſco eius qui ab accuſatione receſſit [l]. 18. defertur fiſco rei litigioſæ, pendente lite venditæ ſcienter, prætiū & tantūdem,exceptis alienationibus cauſa dotis,& iure tranſactionis vel diuiſionis,vel legati, vel fideicommiſſi [m]. 19. Ex contractu priuato poteſt quæri fiſco,& pœna quæ ſoluenda fiſco inſeritur compromiſſo,niſi ſtetur arbitrio [n]. 20. Accedit fiſco pœna quæ debetur ex contractu nudo contra prohibitionē [o]. 21. Et fiſci ſunt multæ pro pœna impoſitæ [p]. 22. pœna fraudantis vectigal legitimum,confiſcatio eſt,cùm incidit in cōmiſſum [q], niſi per quinquenniū rem in cōmiſſum venientem fiſcus non petierit: poſteà enim qui fraudabit vectigal,tutus erit [r]. 23. domus in quam aliquid ex ſepulchro vialato delatū eſt,conſentiente domino,fiſco adiudicatur [s], cum pœna 20. librarū auri, quā ſoluūt violantes [t]. 24. Qui in baltheis & equeſtribus frenis auſus fuiſſet lapides prætioſos inſerere veluti, Iacinthos, margaritas, fiſco quinquagintas libras auri debebat. Et qui cultū imperatorium ex auro vſurpaſſet,vel fabricādo,vel deferendo,centū librarū auri mulcta damnabatur fiſco,pœnaquoq; imminēte capitali [v] 15. Iudex qui noluerit audire eum,qui ſe docere paratus eſt, immunē à functionibus publicis, debet fiſco 30. libras auri, apparitor 50 [x].

De compendijs ex pœna eorum qui ciuitates ſuas relinquunt. Cap. 18.

1 *Curialis rure in fiſcum delato in quod relicta ciuitate ſua ſe contuliſſet, priuabatur: Et inibi de amore in patriam,& de bono ciue.*
2 *Ciues reparare domos,quas in ciuitate habent,coguntur,aut ædificare de nouo.*
3 *Decuriones ex ciuibus delecti munera obibant:& ibi de curionibus,& decurionib. Et decurijs,& quid curia,& curiales. Et nume. 5.*
4 *Corporati vrbis Romæ nec rus,vt nec curiales,ſe poterant habitandi cauſa conferre. Valens Chriſtianos proſecutus odio.*
6 *In duabus ciuitatibus poſſe quem incolam eſſe,& vtraq; ad munera cogi ſubeunda.*
7 *Quid faciat ciuem alicuius ciuitatis.*

SI ciuitatis cuiuſdam curialis,id eſt, in numerū magiſtratuum relatus ciuitatis immemor rus habitandi cauſa ſe conferebat, eò quòd ob ruſticanū fundum ciuitatem cōtempſiſſet,fundo priuabatur, quod fiſco quærebatur [y]. Et exiſtimati impij,qui patriam contempſerit, potiſſimùm qui perſonam in ea gerunt publicam, quales ij curiales curiis & populo præpoſiti munerum ciuilium diſpenſatores,quibus ſatis eſt ſi inſeruiant, vt ait Auguſtus [z]. Aulus Gabinius trib. pleb. ſuadens Pompeio recuſanti bellum contrà Pyratas. *ô Pompei*, inquit, *mihi & patriæ concede, cui & natus es &*

n *educatus*

[a] Maſuer. in ſua praxi tit. de pœn §. itē aduertendum, & in conſue. Burgundiæ § 1. tit. des confiſcations, & ibi Chaſſan.
[b] glo. in clem. paſtoralis, ante §. cæterum, in verbo ſubiectæ, de ſenten. & re iudic. in Clémen. Martin. d. Cazarijs Laudēſis tractat. de fiſco nu. 9.
[c] glo. in ca. filijs, 16. quæſt. 7.
[d] c. ex literis, de iur. patronat.
[e] Paul. l. ſenatus, l. 52. de contrah. empt. li. 18. tit. 1. l. 2. de iur. fiſ. P. l. 2. de ædifi. priua. libr. 8. C. tit. 10.
[f] l. cætera, l. 43. §. item quæri, & §. ſed & ſi quis, de leg. 1. li. 30. P. tit. 1.
[g] l. prætor ait, l. 20. §. interdictum, de operis, no. nuncia. lib. 39. P. titu. 1.
[h] l. ſi ne quid in loc. publ. li. 43. P. tit. 8.
[i] l. ſi quis, de ædifi. priuat.
[k] Martia. in l. 2. de ijs quib. vt indig. lib. 34. P. titu 9. l. quidam, §. fin. & l. ſeq. de donatio. in P. l. fin. C. de pact.
[l] l. 1. de iur. fiſ. P. l. 1. §. ſi quis autem ab accuſatione, ad Se. Turpillia. lib. 48. P. tit. 16.
[m] l. fin. de litigio. li. 8. C. titu. 37.
[n] l. 1. de iur. fiſ. in P. Rebuff. in commēta. ad regias cōſtit. tracta. de arbit. & arbitrat. art. 1. glo. 13. num. 12. & ſequentib.
[o] vt in l. fin. de conſtruct. iud. lib. 1. C. tit. 54. l. auferetur, l. 46 § quod à præſide, de iur. fiſ. P. et ſimilib. ibi not. in verbo vendicatur l. 1. de ijs quib. vt indig. in P. l. mercatores, de commerc. & mercat. C.
[p] l. mulctarū ſeuera compendia, l. 5. de modo mulctād. li. 1. C. tit. 55. l. conſiliarios, l. 3. de aſſeſſor. lib. 1. C. tit. 52.
[q] l. commiſſa, l. 14. de publica. lib. 39. P. tit. 4. cum ſimilib.
[r] l. 2. de vectig. & cōmiſſ. li. 4. C. tit. 61.
[s] l. 2. de ſepul. viola. C.
[t] l. 3. C. eod.
[v] in l. vni. nul. lic. in frenis & in equeſt. &c. li. 11. C. tit. 12.
[x] l. 2. de offic. ciuil. iudi. li. 1. C. tit. 46.
[y] l. 1. de decurion. l. vni. ſi curia. relic. ciuit. rus habi. &c. lib. 10. C. titu. 37.
[z] l. curialis, l. 21. de decurio. libr. 10. C. tit. 31.

educatus, téque eius commodis inſeruire oportet, eius cauſa nullos labores, nulla peri-
cula ſubterfugere, ſed etiam ſi res ita ferat, vt moriendum ſit, pro ea quouis mortis
genere [a]. *Omnis peregrinatio*, vt ait Cicero [b], *obſcura & ſordida eſt ijs, quo-*
rum induſtria in patria poteſt eſſe illuſtris. Et rurſum [c], *eius eſt is, qui patriam ſuam*
diligit, ac bonos omnes ſaluos & incolumes deſiderat. Et hic argumenta plura peti
poſſunt à loco communi dilectionis patriæ, & obediẽtię quæ iuris naturalis
ſeu gentium eſt [d]. Cui & addo ciuem non probè dici, ſi vnitatem illam ciui-
ratis à qua ciuis eſt, curare recuſet, etſi inde ſeorſum ſecedat. Quamobrem
& Cæſares in curiales & ciues præclaram hanc legem ſtatuerunt his verbis [e]. 2
Singularum vrbium curiales etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuẽ-
runt domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic ſemper munijs inſeruituri, & aucturi
propriarum frequentiam ciuitatum. Poſſeſſores verò, qui non erunt curiales in vrbibus
in quibus domos poſſident, eaſdem domos dirutas neglectáſque reparent: iudiciaria ad
conſeruandum hoc preceptum authoritate retinendi. Non enim omnes habitatores
alicuius ciuitates curiales erant, ſed digniſſimi ex illis meritis & facultati- 3
bus, ad ſubeunda patriæ munera eligebantur [f]. Et decurionum & curialium
publica fuiſſe munera conſtat ex Liuio [g]; & Dyoniſio Halicarnaſſeo [h] Sed
apertius ex Pomponio Læto [i]; *multitudinem*, inquit, *Romulus vel ſecundũ alios*
Seruius Tullius in partes tres, quas tribus appellauit, & tribuum duces, tribunos. Ipſas
autem tribus ſingulas in triginta partes diuiſit, quas curias dixit, quoniam earum cura
reſpub. ſententiam expediebat, indéque latæ à regibus quædam leges curiatæ dictæ,
Curiarum præfectos, Curiones dixit: diuiſit & ſingulas curias in decurias, id eſt, alias
decem partes, quorum propoſiti decuriones. Poſſunt etiam dici curiales, qui lecti
ex curiis in ſenatorium ordinem reducti erant, vt actitatum eſt ante primum
interregnum, teſte Feneſtella [k]. Et ſenatus quoque curia dicebatur: quia
ille rempub. curat, quemadmodum & curiæ à curia dictæ ſecundum M.
Terentium Varronem [l]. Accipitur & curialis in hoc exemplo, quo is pro-
hibitur ciuitatem ſuam relinquere, pro decurione & præpoſito curijs: nam
eadem prohibitio quæ fit curiali [m], fit & decurioni à Pomponio iuriſc. [n]. 4
Quod & ad corporatos vrbis Romæ producendum eſt, cum & ij ciuitate
donati, ſuffragiis poſſent ad munera decurionum peruenire, & eiſdem fun-
ctionibus ſubijciantur. Quare nec illis licet extranea vel peregrina loca
incolere, & ſi fecerint ad vrbem retrahũtur [o]. Quod & ſtrictè iuſſit obſeruari
Valens Cæſar, vt ab heremo Chriſtianũ curialem ad munera reuocauerit [p].
Quanquã hic non zelo publico fecerit, ſed odio Chriſtiani nominis, quo fla-
grabat: nam & hic perſecutus eſt eccleſiam Dei [q], & plures Chriſtianos
Gotthis obiecit occidendos, alios quoque 80. epiſcopos ad ſe miſſos legatos,
cum nauibus incendit, vt ſcribunt Sozomenus [r], & Gregor. Nazianzenus [s],
& alij. Alciatus [t] exiſtimauit curiales eſſe, ex decurionibus & principalibus 5
ciuitatis cuiuſque electos, qui munera omnia ſuſtinere cogebantur, & ab
aliis exigere. Vtcunque tamen res ſe habeat, exploratum eſt, curiales
municipalibus muneribus obſtrictos eſſe, & ideò prohibitum illis iure, ne
ſe alibi transferrent, ne deſertores officij impoſiti eſſent. Sed ſi quis non 6
adhuc decurio, in aliam ciuitatem ſe conferat, verum eſt ciuitatem illam ſe-
cundam, quæ plurium eſt, non confiſcari. Cæterùm placuit huiuſmodi inco-
lam vtriuſque ciuitatis muneribus poſſe affici, ſi quando viſum ſit municipi-
bus [v]. Poteſt namque municeps originarius, qui munere aliquo non fungi-
tur alibi transferre domicilium liberè [x], & ibi eſſe etiam incola, qui talis erit,
ſi intra mœnia ciuitatis, vel intra ſaltem pomæria habitet [y]. Non enim in-
colam facit habitatio intra territorij ciuitatis fines ſola, neque is ad ſubeũda
munera cogi poteſt ibi. Cæterùm ſi eodem anno duarum ciuitatum incola,
in vtraque ad munus vocetur, vel ad decurionatum, vel alium honorem, præ-
fertur ciuitas originaria [a]. Alterius enim ciuitatis incola, poteſt in loco
originis fieri cõſul [b]. Ciues in ſumma facit, origo, manumiſſio, allectio, ado- 7
ptio: incolas domicilium, municipes quoque origo paterna [b],

De

a Dion Caſſius, lib. 36 Hiſtor. Roma. firmat hoc Cic. 4. ad Herennium.
b Cic. ad Mar. Cælium lib. 2. epiſto. famil.
c Cicero, in Vatinium.
d l. 2. de iuſt. & iure.
e l. ſingularum, l. 1. de ædif. priua. lib. 8. C. tit. 10.
f l. ad ſubeunda, l. 46. de decurio. li. 10. C.
g Liuius, in 1.
h Dion Halic. in 2.
i Pompo. Læt. lib. de magiſtr. in princ.
k Feneſt lib. de magiſtratib. cap. 4.
l Varro, 3. de ling. Lati.
m in l. 3. ſi curial. &c. lib. 10. C.
n l. 1. de decurionib. lib. 50. P. titu. 2.
o l. 1. de priuileg. corpor. vrb. Romæ lib. 11. C. titu. 14
p l. quidam ignauia, l. 26. de decurio lib. 10. C. tit. 31.
q Paul. Diaco lib. 11.
r Sozomenus, lib. 6. cap. 14.
s Gregor. Nazian. in Monodia.
t Alciat. libr. 2. ior. parerg. c. 26. & in l. pupillus, l. 239. §. decuriones, de verb. ſignif.
v l. 3. & fin. de munic. & originar. li. 10 C. tit. 38. Paulus in l. incola, l. 29. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
x l. 1. de incol. libr. 10. C. tit. 39.
y l. 2. de incol. eod.
z Paul. in l. libertus, l. 17. § præcipitur, ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
a l. priuilegio, l. 6. de incol. lib. 10. C. tit. 39.
b l. ciues, l. 7. de incolis lib. 10. C. l. 1. ad munic. in P.

De compendio fiſcali ex cœlibatu. Cap. 19.

1 Cælibes antiquitus certam pendebant ærario pecuniam ex lege, cuius authores Camillus & Poſthumius: eandem & Plato tulit.
2 Quomodo intelligenda illa lex cælibatus.
3 Sublata pœna cælibatus poſtea.

1 DEFEREBATVR antiquitus ex lege in ærarium certa pecunia & mulcta indicta & exacta per cẽſores à cœlibibus: authores eius feruntur Camillus & Poſthumius [a]. Nam lex quæ vetabat cœlibatum, tranſtulit etiam caſtigationem ad cenſores [b]. Plato ferè eandem legem ita ſanciuit [c]: *Si quis viuat in ciuitate ſine connubio, & egerit trigintaquinque annos: ſingulis annis ſi de maximo cenſu eſt, drachmis centum multetur: ſi de ſecundo, ſeptuaginta: ſi de tertio ſexaginta, ſi de quarto triginta.* Verùm Plato illam pecuniam non ærario ſed Iunoni conſecrari iuſſit. Quæ leges probabiles aliqua ratione erant,
2 in illis qui caſtè viuere non poterant, & melius ſit nubere quàm vri [d], vel habita ratione temporis, in quo ob bella propemodum periturũ genus erat hominum, niſi generatione repararetur, quod fit per nuptias legitimè [e]. Porrò nec matrimonium imperatum virginitatem vouentibus perpetuam ſatis docuimus in Artis mirabil. ſyntaxib. etiam apud gentiles, apud quos veſtales & aliæ virgines erant ſummo in honore [f]. Et deinceps, poſtquam
3 in mœchos iuſta conſtituta vindicta, & cùm lex Dei innotuit euangelica, cœlibatus approbatus & laudatus eſt caſtus [g], ſublatúmque vectigal & pœna cœlibibus, & qui liberos non habebant impoſita etiam iure ciuili [h]. *Sancimus* inquit Iuſtinianus [i], *omnes fœminas ſecundum quod poſſunt, caſtitatem agere, quæ etiam ſola Deo cum fiducia poſſibilis eſt, animas hominum præſentare.* Nuptiæ terram implent, virginitas paradiſum [k]. Et ita futurum eſſe in eccleſia Dei prædixerat Dauid, dicens [l], *adducentur regi virgines.*

a Val. Max. lib. 2. capit. 4.
b Cicero, 3. de leg.
c Plato, 6. de legib.
d 1. ad Corinth. 7.
e §. 1. de nupt. in authen.
f docuimus, lib. 40. Syntax. art. mir. c. 11.
g prior. ad Corinth. 7.
h l. 1. de infirman. pœn. cœlib. & orb. lib. 8. C. titu. 58.
i §. ſancimus, de lenonib. in authen. collat. 3. titu. 1.
k ca. nuptiæ, 32. q. 1.
l Pſal. 44. & ibi ita Euthymius.

De alijs pœnis deferendis fiſco. Cap. 20.

1 Auri libram fiſco pendit occupans ex grege principis equũ, & pœna arboris laureæ ſuccidentium eidem refertur, vel eorum qui ex ſyluis principis cedunt vel emunt.
2 Licebat exponere liberos lege Romuli quomodo, & de abolitione legis, & de pœna.
3 Aliæ cauſæ proſcriptionis bonorum.

1 IN fiſcum etiam defertur pœna libræ vnius auri, ab eo qui ex armento vel grege principis, equum vel equam occupauerit, neque reddiderit ad vocem præconis quærentis: ſi duos vel duas, duarum librarũ: ſic pro ſingulis vnam libram auri præbebit. Quod ſi ex alijs gregibus, ſex vncias auri niſi ſpontè obtulerit [m]. Ementes & vendentes ex arboribus lucorum Daphnes in Syria, vel Perſides in Aegypto 50. libras auri fiſco debebant [n]. Item qui cupreſſos etiam ſpontè lapſos in ſyluis principis tranſtulit propria authoritate, vel exciderit, etiam ſi alias nouellas ſubrogauerit, obnoxius fiſco 50. librarum auri pondo [o]. Cautum de arboribus &

m l. 1. de greg. domin. lib. 11. C. tit. 75. l. 1. de his qui ſe defer. lib. 10. C, titu. 13.
n l. 1. de cupreſſ. lib. 11. C. titu. 77.
o l. 2. eod. titu.

ſyluis principis in Gallia,conſtitutionibus propriis tegis. Inuenimus etiam inter leges Romuli eam,quæ neceſſitatem colonis imponit educandi quicquid illis naſceretur maſculũ; è filiabus autem primogenitas: nullam autem prolem necari permiſit minorem triennio,niſi ſi quid mutilum, aut alioquin prodigioſum in ipſo partu eſſet editum: tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit, ſed iudicatos prius quinque viris proximis vicinis, ſi illis quoque exponendos eſſe viſum fuiſſet. Contra autem legem committentium præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario [a]. Hodie tamen vt ſuo loco latius traditur,& ius necis & exponendi in liberos prohibetur,& iuſſum vt quiſque ſobolem ſuã omnem cuiuſcunque ſit generis & fortunæ nutriat [b]: imò & iure pandectarum, qui partum non agnoſceret, extraordinario iudicio coërcebatur [c]. Proſcribantur & bona eorum,qui ſpectaculis, diebus feſtis potiſſimùm dominicis interfuiſſent, quiue die dominico actus iudiciales exercuiſſent [d]. Sunt & aliæ cauſæ proſcriptionis, 3
quæ,cũ de criminibus agetur,apparebunt,ex quibus ditatur ærarium. Atque hæc pauca exempli cauſa nunc ſufficit monuiſſe, cætera ad propria relegò loca. Compendia quoque alia propriè infinita fiſci ſunt, quæ priuilegij nomine illi concedunt, quæ cùm fuſè ſint ab aliis tractata, conniueo, cùm & tractatum ediderit de fiſco & fiſci priuilegijs Lucas Parmenſis. Tractat & Caſtrenſis in l. fin. de priuileg. fiſci C. Interpretes in tit. de ſententiis aduerſum fiſcum non retractandis lib. 10. C.

a Dionyſ. Halicar. lib. 2.
b l. 2. de infant. expo. lib. 8 C. tit. 52. l. nec filiom. l. 9. de patr. pot. lib. 8. C, tit. 47.
c Paul. in l. 2. §. pœna, de liber. agnoſ. lib. 25. P. titu. 3.
d l. fin. de ferijs lib. 3. C. tit. 12.

De ædificijs & operibus publicis ſeu vniuerſitatis, Cap. 21.

1 *Aedificia publica magnificentius quàm priuata olim extructa. Valerius Publicola eminentes ædes,ne offenderet populum,in plana ſubmiſit. eod.*
2 *Nouum opus publicum non debet incipi, priuſquam cœptum perficiatur.*
3 *Aedificans opus publicũ de vitio intra quindecim annos tenetur ſe ſuóſque obligat.*
4 *Aedificium priuatum publico non iungendum; intra 15. pedes, vel iuxta horrea publica 100. pedum, omni præſcriptione ceſſante.*
5 *Super ergaſteria publica licet ædificare.*
6 *Qui contribuunt ædificijs publicis,& qui non.*
7 *Quibus liceat titulos ſuos, operibus publicis inſcribere vel affigere.*
8 *Præterea & loca publica non poſſunt, quàm à publicis perſonis habitari.*
9 *In palatio non licet priuatis nuptias & conuiuia celebrare.*
10 *In ſumma enumerata omnino opera publica.*

APVD antiquos cura erat maxima ornare & magnificè conſtruere ædificia publica,templa,portus,& ſimilia: particulares autem ædes,quantumuis eſſent præſtautiorum virorum,non magis quàm vicinorũ,apparare vt ait Demoſth. [e]. Et Valerius Publicola ne ſpecie arcis offenderet populum eminẽtis,ædes ſuas in plana ſubmiſit [f]. Opera publica omnibus proſunt, & ideo maximè cura adhibenda eſt, vt ea pulchra,& ſolida, tuta, & magnifica ſint Leges itaq; eò diriguntur,atq; ne prius nouũ inchoëtur quàm vetus perficiatur,ſaltẽ ſine principis licentia [g]. Et proinde ex pecunia legata ad opus nouũ prius poteſt refici vetus,ſi alia pecunia non ſufficiat,& ſatis ſit operũ publicorũ [h]. Et vt ſolida ſint opera,qui ædificat,de vitio ædificij tenetur intra quindecim annos [i], extra caſus fortuitos. Curatórq; operis nõ tantùm ſe,ſed & ſuos obligat hæredes & ob ceſſationẽ [k]. Vt autẽ tuta ſint, cautum ne quis priuatus iuxta opera publica ædificet, vt circa theatra vel amphytheatra [l].

e Demoſt. in Orat. de reip ordin. & aduerſ. Ariſtocra.
f Plinius, l. 15. de vir. illuſt. Diony. Halic. lib. 5 Plutar. in eius vita Val. Max lib. 4. c. 1. & al j.
g l. 4 & l. nemo, l. 10. & l. fi de oper pub. lib. 8. C. tit. 12. l. 8. 15 16. 17. 19 21. 27. & 29. eod, tit. 10 15. lib Cod. Theod. tit. 1.
h Calliſtrat. l. pecuniã, l. 7. de oper. publ. lib. 50. P. tit. 10.
i l. omnes, l. 7. C. de oper. pub.
k l. 1. eod. P.
l l. 3. eod. P.

Et

Et ædificia diruuntur ob metum inſidiarum vel incendij [a], relicto ſpatio
quindecim pedum inter hæc & priuata opera [b]. Etſi iuxta horrea publica,
5 centum pedum [c], omni præſcriptione etiam reiecta [d]. Permiſſum tamen ali
quando ſuper ergaſteria publica ædificare [e]. Quin ſi opus publicũ ædifican-
dum conceditur interdum, & diruere priuata ædificia, dummodo valorem
50. librarum non excedant, non alia [f]. Magnifica porrò vt ſint, cauetur pri-
6 mùm, omnes ſine exceptione contribuere debere [g]. Excipiuntur alicubi ſe-
7 natores [h]. Dehinc vt in operibus publicis publico ſumptu excitatis, nemo
præterquam princeps titulos ſuos vel nomen ſcribat [i]. Impenſis tamen tunc
accepto ferendis curatoribus [k], dummodo rationes reddant præſidibus pro-
uinciarum, & alijs viris ſpectabilibus [l]: niſi quis ſuis ſumptibus ædificauerit
opus publicũ, tũc enim permittitur nomen ſuũ inſcribere volente populo [m].
Nec tamẽ reparanti ſuo ſumptu, eius nomẽ qui ædificauit ſuo quoq; ſumptu
8 licet delere, ſed ſuũ tantũ ſubijcere [n]. Ad magnificentiã quoq; pertinet, ne
prætoria, locáue publica aliis quàm publicis perſonis, cõcedantur inhabitan-
da [o]. Domus principis, baſilica & palatium plerunq; dicitur, in quo tantùm
habitare debent poſt principẽ qui eius vſibus inſeruiunt, & alij excludi, & ei
ædificia contigua dirui [p]. Iubet Leo Cæſar in ciuitatibus in quibus palatium
eſt, alibi quã in eo ne h abitet rector prouinciæ, vt habitãdi ratio, ſaltem curã
9 ædificij ſuadeat [q]. Non licet item in baſilica inaurata alicuius priuati imagi-
10 nem pingere, nõ equos introducere, vel nuptias priuatorũ celebrare [r]. Inter
opera cõmunia vniuerſitatis, & quæ ſunt publici vſus, enumerantur quæ in
ciuitatibus ſunt, theatra, & ſtadia [s], forũ [t], curia, baſilica, viæ publicæ, balnea
publica, piſcinæ, aquæductus, fontes, campi publici, vt Martius, fana, porticus
& ſimilia, paſcua, nemora, & ſimilia. Item agri vectigales & non vectigales:
vectigales, qui in perpetuum fruendi locantur non vectigales, qui ita colen-
di dantur, vt priuatis agros noſtros colendos dare ſolemus [v].

a l. ædificia, l. 13. C. eod.
b l. ſi cui, l. 9. & l. fin. C. de ædifi. priuat.
c l. 4. de oper. pub. in C. Theodoſ.
d l. præſcriptio, eod. C. Theodoſ.
e l. competimus, l. 9. eod. tit. C. Theod.
f l. ſi quando, l. 3. C. de operib. publ. in C. Iuſtinia. & in l. 3. eod. ap. Theodoſ.
g l. ad portus, l. 6. eod. C. Iuſt. l. omnes, l. 11. eod.
h l. 5. eod. titu. in C. Theodoſ.
i l. 3. & l. ſi quis, l. 9. eod. tit. in C. Iuſtin.
k l. 2. eod. C. Iuſtin.
l l. vni. de ratioci. operum publ.
m l. 2. & 7. de oper. publ. P.
n d. l. 7.
o l. 3. de operib. publ. in C. Iuſtinia.
p l. quicunque, l. 16. de operib. publ. li. 8. C. titu. 12. l. vni. de palat. & domib. domin. libr. 11. C. titu. 76.
q l. pen. de offic. rector. prouinc. lib. 1. C. tit. 44.
r l. Baſilicã, l. 20. de operib. publ. libr. 8. C. tit. 12.
s l. 3. de operib. pub. in P. l. in tantum, l. 6. §. vniuerſitatis, de rer. diuiſ. P. §. vniuerſitatis, eod. ap Iuſtinia. §. 1. de inutil. ſtipulat. Cic. 1. de offic.
t §. 1. de inutilib. ſtipul. §. fin. de emptio.
v l. 1. cum ſuis. §§. ſi ager. vectiga. vel emphyte. peta. lib. 6. P. tit. 3.

De fontibus, lib. 43. P. tit. 21.
Et aquæductu, lib. 11. C. tit. 42.
Cap. 22.

1 *Aquarum vſus neceſſarius & vtilis, & ſalubris.*
2 *Fontium memoria cum ſanctitate.*
3 *Fontes & eorum aquæductus, aut publici, aut priuati.*
4 *Ius hauriendi ex fonte publico, & aquæ ducendæ quomodo præſcribatur.*
5 *Leges aquarum, aquæductuum publicorum, & de officio curatorum aquarum.*

1 AQVARVM officium & ad publicum vſum, vt ad potum, ad
ſalubritatem: vel ad eluenda pauimenta, ad lauationes, & ad
ſecuritatem publicam pertinent. vt dum ea cinguntur vrbes.
2 *Fontium memoria*, inquit Frontinus [x], *Romæ cum ſanctitate ad-
huc extat & colitur*. Salubritatem enim ægris corporibus
3 adferre creduntur, ſicut C. Amarinus meminit. Fontes &
aquæductus aut publici ſunt, aut priuatorum, & ex priuatis fieri poſſunt pu-
blici: tamen in priuatorum non poſſunt poſtmodum redire poteſtatem longi
4 temporis præſcriptione [y]. Quamuis ius hauriẽdi vetus longóq; dominio con-
ſtitutũ, ſingulis manere ciuibus ſtatutũ ſit, ſi de temporis initio nõ extet me-
moria [z]. Proinde vti fontibus publicis quis prohiberi nõ poteſt, neq; eo fonte
quo vſus anteà eſt: alioquin interdictum propoſitum erat à prætore, vti de eo

x Frontin. lib. 1. de aquæductib.
y l. diligenter, l. 9. de aquæduc. lib. 11. C.
z l. 4. eod. C.

baſtardi [a], Et quanquam ſint filij peregrinis, tamen fiſcus his excluſis ſucce-
dit, quia illorum patres, ſine adoptione regia, non ſunt capaces acquiſitionis
bonorum in regno, nec etiam beneficiorum, vt deciſum conſtitutione regia
6. idus Martias 1431. vt nec Bononiæ extranei, vt ait Barbatia [b]. Cæterùm 12
ad bona aduenarum ſeu peregrinorum vocatur principis fiſcus, tanquam ad
bona vacantia, quæ principis ſunt: niſi ſi delata ſint, & admonitus, de his fiſcus
non petierit, quo caſu iure poſſunt præſcribi contra fiſcum quadriennio [c]:
quæ non dolata ſunt, viginti annis [d]. In Gallia autem Chaſſaneus in vtroque
caſu triginta annos deſiderari putat [e]. Et extat conſtitutio 8. idus Sept. 1486. 13
qua fiſcus in nothorum bonis occupandis præfertur dynaſtis, qui aliquando
ſibi hoc ius adſciſcunt, vt ait Paul. Caſtren. conſil. 34. vnde & in lib. 2. Ca-
meræ ratiociniorum fol. 320. ſcriptum eſt, bona baſtardorum decedentium
in terra altorum iuſtitiariorũ, non capiantur per officiarios regis, niſi conſtet
per informationem legitimam, regem eſſe in poſſeſſione capiendorũ in illo
loco: quod ſi dubium ſit, fiat inuentariũ, & tradatur in manũ ſecura. Apud 14
Siculos inteſtato aduena, quem ipſi garagangum vocant, mortuo, bona in
fiſcum coguntur [f]. Competunt & bona vacantia non ſolùm principibus, ſed 15
& alijs dominis iuridicis aliquando, qui ius gladij habent, ſecundum mores
diuerſos. Perueniunt & alio modo ad fiſcũ hæreditates & legata. Et quamuis 16
melius ad pœnalia compẽdia hic modus referendus eſſet, tamen de hæredi-
tatibus ad fiſcum deferendis inſtitutus ſermo dabit huic modo locũ: nempe
cùm is cui relinquitur tacitè legatum, vel hæreditas: non poteſt capere, inca-
páxque non ſe defert, vt partem aliquam conſequatur: tunc enim fiſcus re-
licto potitur [g]. Quæ reddunt autem incapacem, vt illi in fraudem relin-
qui tacite non poſſit, plura ſunt, vt damnato in metallum relinquatur, vel
hæretico, vel nato ex nephario coitu, & ſimilia quæ enumerat & probat glo.
in l. 1. de iure fiſci in P. Ideò hæreditates fideicommiſſariæ, de quibus
contra legem reſtituendis perſonis prohibitis à lege promiſſionem quis ad-
hibuerit, fiſco deferuntur [h]. Deferũtur & ſucceſſiones mortuorum, quorum
hæreditates hæredes adierunt ante vindicatam necem eorum, quibus ſucce-
dunt [i]. Quod & in patronis etiam receptum eſt, vt niſi libertorum necem
vindicent, fiſcus ab illis hæreditates repoſcat, cùm omnes hæredes, vt ait
Paulus, in defunctos officioſos eſſe oporteat [k]. Quod tamen intelligendum,
dummodo hæres pupillus non ſit, qui ob ætatem ab indignitate illa excu-
ſatur [l]: quia ibi nulla culpa eſſe videtur, vbi conſilij defectus eſſe conſpi-
citur. Quò fit, vt is hæres etiam non priuetur hæreditate, qui cum ignora-
ret authores patrati ſceleris, mortem non vindicauit [m]. Sic quoque nec is
priuatur, qui ante ſuam culpam, in agendo ab alio præuentus fuit: tunc
enim tutò adit, ſi culpa negligentiæ non imputatur; contrà ſi imputari
poſſit [n].

a Boer. ad conſuet. Bituri. tit. de teſtam. § fi. Pyrrhus, ad conſuetud. Aurelian. titul. 14. de ſucceſſionib.
b conſilio 23. vol. 1.
c l. 1. § diuus, de iure fiſci lib. 49. P. titul. 19. in l. 1. de quadrien. præſcri. lib. 7. C. titu. 37.
d d. §. diuus, l. 1. de iur. fiſc.
e Chaſſan. in conſtitut. Burg. tit. 2. §. 1. in verba: qui *conſſ que le corps*, nume. 34. & in rubri. de cenſib. §. 2. verſ. *& ſemblablement ſe faire* num. 22.
f Conſtitutio Neapoli. de offic. ſecreti, & ibi Matth. de Affl.
g Paul. in l. edicto, l. 13. de iur. fiſ. l. 1. eod. P. l. 1. C. de delator. lib. 10. tit. 31.
h Papin. l. eum qui, l. 18. de iis quib. vt indig. lib. 34. P. tit. 9.
i l. ſi ea quæſtio, l. 3. de iis quib. vt indig. lib. 6. C. tit. 35. Vlp. l. neceſſario, l. 5. § 1. ad Senatuſc. Syllania. lib. 29. P. titul. 5. l. 1. de iur. fiſ. in P. Vlp. l. Marcellus, l. 9. §. fin. ad Sc. Trebell. lib. 36 P. titu. 1.
k l. poſtiones, l. 21. de iis quib. vt indig. in P.
l d. l. ſi ea queſtio, & l. minoribus, de iis qb. vt indig. C.
m l. ſi ideo vltio, l. 7. eod. titu. C. de iis quib. vt indig. l. cũ fratrẽ, l. 9. eod. C.
n l. ſororem, l. 10. C. eod.

De vijs publicis. Cap. 13.

1 *Via publica iuris regalis eſt, quídque via publica.*
Viæ diuiſio & ſpecies, publicæ, priuatæ.
2 *Vicinalis, iter, actus, via quid. Viæ publicæ latitudo quanta eſſe debeat eod.*
3 *Vias publicas non licet occupare vel concludere priuatis, quibus ſine metu præſcripſtantes quilibet poteſt ſe opponere..*
4 *Viarum publicarum cura aliquando fuit conſulum & ædilium curulium, & quid huiuſmodi curarent in eis. De* ἀστυνόμοις *Græcorum,*
5 *Curator viarum aliquando ſolus, qualis poteſtas eius, & quot conſtituti.*

Curam & tandem viarum, & ſecuritatem in Cæſares tranſtulerunt. Quare & vectigal exigunt. Maiſtre des ports & paſſaiges, *in Gallia quis.*

6 Viæ publicæ communes vſu, non vicinia illis prædia, in qua non eſt declinandum.

7 Itinera viarum per milliaria & lapides metiebantur ab antiquis. Et quomodo columnæ lapideæ vijs apponerentur.

8 Lex viarum vna, comiter iter docendum ee.

1 REGALIÆ cenſentur viæ publicæ[a]. Viam publicã eam dici-
mus, cuius etiam ſolum publicum eſt[b]: non enim ſicut in
priuata via, ita & publica accipimus, viæ enim priuatæ ſolum
alienum eſt, ius tamen eundi & agendi nobis competit ſerui-
tutis iure[c]. Sic viæ publicæ ſiue baſilicæ vel regiæ, prætoriæ,
cõſulares, priuatæ aliæ, quæ & agrarię, & vicinales quę in vicis
2 ſunt, vel in vicos ducũt[d]. Inter quas iter, actus, via: iter ius eundi per fundũ
alienum, hominis tantùm actus & iumenti & plauſtri agendi ius[e]. Via ius
eundi iumenti & vehiculi agendi, quæ continet actum & iter[f]. Via in por-
recto 8. pedum, in anfractu 16. conſtitui debet[g]. Actui dimidium, id eſt
4. pedes tribui debent. Poteſt tamẽ via vel anguſtior vel latior pacto conſti-
tui, dummodo per eã vehiculum ire poſſit[h]. Ex conſuetudine quarundam
regionum viæ publicæ latiores aliquando, vt ex Turonenſi, via publica debet
habere 16. pedes latitudinis, & vicinalis 8. habétque notionem delictorũ in
illis commiſſorum ex ea lege Caſtellanus[i], quæ & ex alijs conſuetudinibus
3 obtinent[k]. Non licet ſine authoritate diuini reſcripti angiportus integros
vel partes, ſuis domibus includere vel porticus vſurpare, ſed debent reddi
ciuitati, eũ multando qui auſus eſt 50. libris auri[l]. Viæ publicę ſine permiſſu
principis, quia illius ſunt, quicquã priuati operis non admittunt[m]. Reficere
tamen & purgare licet impunè, non deteriorem facere, alioquin & ei vis im
punè fit à quolibet de populo[n], nonobſtante oppoſita præſcriptione, quia
populus non vtendo, non amittit viã publicam[o]: cùm nec loca publica, licet
vſibus priuatorum deſeruiant, tamen non quaſi propria cuiuſq; ſunt, & tan-
tum iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohi-
bendum habet[p]. Et cuilibet in publicum petere permittendum eſt id, quod
ad vſum hominum pertineat, veluti vias publicas, itinera publica. Et ideo
4 quolibet poſtulante, de his interdicitur[q]. Florente repub. Romana cenſorũ
ea functio erat, vt vias ſternẽdas in vrbe, ſilice; glarea, extra vrbẽ, ſubſtruẽdas
marginandáſq; locarent apud Liuium[r]. Olim hæc cauſa viarũ publicarum
magiſtratibus proprijs cõmiſſa fuit, nempe Aedilibus Currulibus, qui poſteà
curatores viarum dicti ob id[s], qui cogebant dominos agrorũ vel ædificiorũ
vicinorũ viis publicis eas pro modo obiecto loci reparare & emendare: ca-
uebátq; ne quis effoderet vias, ne ſubrueret, neq; in his cõſtrueret, cõſtitutũ
diſſoluerent, purgarẽue curarẽt, ne permitterẽt ſtercora, non morticinia, non
coria in eas iacere, non in illis rixari[t]. Græci munus hoc ἀστυνόμοις ſuis decre-
uêre, vt itinerum publicorum per vrbem curam agerent, vti complanaren-
tur, & quæ in vrbem tendunt, ne perfoderentur, aut aggeribus congeſtis ob-
ruerẽtur, néue quid in militari via ædificaretur, teſte Platone[v]. Erat ali-
5 quando viarum curator proprius, qualis Octauius fuit conſtitutus, quíque,
qui viis reficiendis præeſſent prætorios viros, qui lictoribus binis vterentur,
deſignauit[x]. Atque is anteà vias extra vrbem reficiendas mandauit partim
publicis, partim ſuis, partim patrum quibuſdam ſumptibus[y]. Statuerunt
Cæſares, omnes ſine exceptione conceſſi priuilegij immunitatis tributorum,
ad viarum & pontiũ reparationẽ conferre debere[z]. Alexander Cæſar Romæ
vrbis, regionum, & viarum curatores fecit 14.[a]. Auguſtus fecit Agrippam
generũ viarũ curatorem[b]. Poſteà viarum curam ad ſe principes auocarunt,

a §.1. q̃ ſunt Rega. li. 2. feudor. titu. 56.
b l. 2. §. viam publicam, ne quid in lo. pub. li. 43. P. tit. 8.
c d. §. viam, & in l. lo ei, ſi ſerui. vend. in P.
d l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ. l. 3. de loc. & itine. publi.
e l. inter actum, l. 12. de ſeruit. ruſt. prædio. lib. 8. titu. 3. l. qui ſella, l. 7. eod.
f l. 1. de ſeruit. ruſtic. præd. in P. vbi gloſ. in verbo via, differentiam actus & viæ dat.
g l. viæ latitudo, l. 8. de ſeruit. ruſtic. prædio. in P.
h Paul. l. via, l. 23. de ſeruit. ruſt. præd. P.
i in conſuet. Turonen. tit. *des droicts du ſeigneur chaſtelain*, art. 1.
k Coſtumes *d'Aniou* eod. tit. art. 43. 44. 45. *Maine*, eod. tit. art. 50. *Rochelle*, tit. de iuriſ. art. 1.
l l. qui ſine, l. 19. de operib. pub. lib. 8. C. titu. 12.
m l. ſi in publico, l. 18. §. fin. de aqua plu. arcen. libr. 39. P. ti. 3. l. 2. §. ait prætor ne quid in loc. publi. P. l. 2. de loc. & itiner. public. P.
n l. 1. de via publica, lib. 43. P. titul. 10.
o l. 2. eod. de via pub.
p l. 2 § hoc interdictum, ne quid in loc. pub.
q l. 1. de loc. & itiner. publi. lib. 43. P. tit. 7.
r Liuius, li. 1. deca. 5.
s l. ad curatores reipub. & l. qui vias publicas, de dam. inf. in P. l. 2. §. ſed & ſi curatores, ad municipal. P. Lamprid. in Alexãdro.
t l. 3. de via publi. lib. 43. P. tit. 10.
v Plato, 6. de legib.
x Dion Caſſius, libr. 54.
y Dion Caſſius, lib. 53.
z l. 1. 2. 3. 5. 6. de itine. muniend. lib. 15. C. Theodoſ. lib. 3.
a vt author Lamprid. in eius vita.
b Sueton. in Auguſto.

eſſe [a], taliáque eſſe dicentur, quæ omnium vſibus patent, & ſunt in iure principis, vt olim populi, & quæ oriuntur in publicis locis & per publica fluunt: vt priuata, quæ ſunt in dominio, commodo, vſu alicuius priuati, quæ in priuato oriuntur aut fluunt. & quæ talia habentur ex principis conceſſione, vel præſcriptione, vel alio iuſto titulo [b]. Publica vſu ſunt communia, ſed pro-
3 prietate ſunt principis, & olim populi: ſicuti riparum vſus publicus & communis, ſed earum proprietas eorum cenſentur, quorum prædiis hærent [c]. Communia quidem ſcilicet vſu hæc omnia iure naturæ, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc litora maris [d]. De legibus aquarum plura diximus, dum de quatuor elementis in iure conſiderandis egimus titulo de aqua, quæ non
4 repetemus. Fluminum, vbi & lacus continentur duo genera, alia regalia, alia bannalia ſeu proſcripta. Regalia ſunt, in quibus princeps iure patrimoniali ſeu domaniali vectigal capit, & ideo in his modum piſcandi & tempus conſtituit. Et quia onus & curam fluminum ſibi aſciuerunt principes [e], æquũ eſt vectigalia, piſcarias, aliáque commoda eorum, ad illos pertinere [f]. Carolus Magnus tamen illa vectigalia voluit exigi de pontibus, nauigiis, & mercatis, non quando funes tenduntur, vel quando ſub pontibus cum nauibus tranſitur, vel ex ſimilibus, in quibus nullum auxilium itinerantibus præbetur [g]. Nam & hæc aboleuit Pertinax inſtituta à tyrannis vectigalia [h].
5 Bannaria ſeu proſcripta flumina quibuſdam beneficis ſeu vaſſallis condonata ſunt priuatis, vel conſuetudine, vel pacto vſurpata. Hodie in Gallia pi-
6 ſcandi in omnibus bannalibus moderata licentia [i]. Modúſque piſcandi redemptoribus piſcationum & aliis præſcriptus. Et de modulo retium, verriculorum, & naſſium, & de magnitudine, & de tempore capiendorum piſcium, leges datæ à Philippo 4. rege Gall. menſe Sextil. anno 1291. & menſe Martij anno 1302. Et à Carolo 5. conſtitu. *des eaux & foreſtz*. Sunt portus
7 quoque publici iuris & regij [k]. Ideo ius piſcandi omnibus iure gentium commune [l], quod pertinet ad iuriſdictionem, & regis ſunt, vel illius domini, in cuius territorio ſunt [m], & ideo & vectigalia quoque eius ad eum pertinẽt [n]. Portus appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces, atque exportantur: & ea quæ nihilominus ſtatione concluſa atque munita ſunt [o]. Portus ſpecies forſan non concluſi, ſtatio eſt, ab ſtando: locus inquam, vbicunque naues tutò ſtare poſſunt [p]. Et ita diſtinctio fit, vt interdictum detur, ne quid in mari inue littore fiat, quo portus, ſtatio, iterue na-
8 uigio deterius fiat. Litus maris, eſt quatenus hyberni fluctus maximus excurrit [q], communéque eſt vſu vt mare [r], quod & de litoribus fluminum dictum eſt [s]. Tamen quòd pertinet ad iuriſdictionem, & ius tutandi & ad vectigalia, principis litora ſunt, aut eius qui habet in illo loco imperium [t]. Ripam tamen propriè fluminum aiunt, vt Ouidius, -- *campóque recepti*

Liberioris aquæ, pro ripis litora pulſant [v].

Ripæ quoque ſolent habere præcipitem aſperitatem, vt liquet. In omnium ripis, litora vt plurimum plana ſunt, vnde Pomponius Mela [x] de Aethyopia agens, vaſta omnia vaſtis præciſa montibus, ripæ potius ſunt quàm litora. Crepido ſeu labrum amnis, id quod flumen continet naturalem rigorem ſui curſus tenens [y]. Confunditur & appellatio cum litore. Verùm fluminum ripæ ad poſſeſſores proprietatis proximiores pertinent [a]. Iuriſdictio ad dominos locorum vel ad principem. Reparationem omnes ſine exceptione conferre tenẽtur [a]. Ex conſtitutionibus Gallicis latis anno domini 1517. & 1543 [b]. caurum, vt rerum omnium, quæ à pelago in littora extrahuntur, tertia pars ad principem regio iure pertineat, tertia altera ad maris præfectum, alia ad nauarchos repertores. Et ſi tamen dominus rerum ſuarum iacturam perſequatur intra annum, ei reſtituantur refuſis ſumptibus [c]. Aequè annumerantur inter regalia in Sicilia, Anglia, & litoribus Italicis naufragiorũ compendia [d]. Eſt & ius guidagij in Armorica, regale in mari [e].

a §. flumina, de rer. diuiſ. l. nemo, l. 4. eod. in P. l. adeo, l. 7. § inſula, de acquir. rer. dom in P. lib. 3 l. titu 2. l. fluminum, l. 24. de dam. infecto.
b Iaſon, in l. quominus, num. 1. de rer. diuiſ.
c d. § flumina, de rer. diuiſio. l. 3. de fluminib. l. riparum, de rer. diuiſ.
d l. 1. de rer. diuiſio. in P.
e l. quod principis, & l. fi. n publico, de aqua plu. arcen. P. l. quominus, de fluminib. l. ſeruitutes. §. publico, de fluminib.
f l. ſecundum naturam, de regu. iur. P. l. fin. §. ſed cum ſecundũ, de furt. C.
g in lib. 3. leg. Franciciq. c. 12. de Theloneis.
h Herodia. in 2.
i ita intelligẽd Ioã. Faber, in §. fluminum, de rer. diuiſ.
k §. 1. quæ ſint regal. l. nemo de rer. diuiſ.
l §. flumina, de rer. diuiſio.
m d. §. 1. q̃ ſint regal.
n l. edicto, §. 1. & l. inter publica §. 2. de verbo. ſignif.
o Vlp. l. portus, l. 59. de verb. ſi nif.
p l. 1. §. ſtationem, de fluminib. in P.
q d. l. 1. §. ſi in mari, de fluminibus.
r l. Titius, l. 4. de rer. de verb. ſignifi §. equidem, de rer di uiſ.
s §. flumina, de rer. diuiſ.
t l. littora, ne quid in loc. ſacr.
v Ouid. 1. Metamor.
x Pompo. Mela, li. 3.
y Vlp. l. 1. §. ripa, de fluminib P.
a l. riparum, de rer. diuiſ. P. § riparum, eod. ap. Inſtit. vide de ripis plura, & de illis muniendis Cepolam, lib. 2. de ſeruit ruſt. cap. 16.
a l. ad portus, C. de operib. publ.
b art. 12. conſtitut. *du fruit de la marine*.
c iuxta l. nauigia, C. de furt.
d Lucas de Pen. & Ioan. de Platea, in l. 1. de naufra. li. C. Matthæus, de Afflict. lib. 1. conſtitut 59.
e Argentræus, in cõſuet. Armoricis.

De bonis patrimonialibus principis à fiſco colligendis,& de paſcuis. Cap. 15.

1 *Tot ſpecies patrimonij principis, quot priuatorum.*
2 *Prouentus ex ſaltibus & paſcuis principi,& pœna paſcentium in illis.*
3 *Saltus & paſcua quid.*
4 *Non licet pecus in paſcua aliena vel nemora immittere prohibente domino.*
5 *Duobus modis prohiberi cenſentur ingreſſus paſcuorum,voce,ſigno:& quomodo ſigno. Iterum banno,vel cruce,vel foſſis,vel vallo.*
6 *Animalia in paſcuis & nemore principis inuenta pro noxa ſunt,non ſi inueniantur in priuatorum paſcuis,quia tunc tantum damnum datur.*
7 *Quando & quomodo dominus ius habet retentionis animalium inuentorum in ſuo paſcentium,& de praxi huius rei.*
8 *Damnum datum medicum ab equo viatoris neceſſitate vrgente, vel à pecore deperdito ſine culpa domini an reſarciendum.*
9 *De iure paſcendi in alieno fundo, & iure illius ſeruitutis, quo tamen abutendum non eſt præter modum.*
10 *Duo iura paſcendi, viridis paſcui & vacui paſcui, quídque vtrumque, & tempus paſcendi vacui paſcui quod.*
11 *Porci paſcuis non debent immitti.*
12 *Abutentes paſcuis & ſaltibus iure priuantur conceſſo.*
13 *Paſcua publica Romana,vnde vectigalia olim dicta agri ſcripturarij.*
14 *Thoria lex in depaſcentes agros publicos.*
15 *Paſcuorum antiquum vectigal.*

TOT ſpecies patrimonij principis eſſe poſſunt, quot & priua- 1
ri [a]. Quamobrem de hoc pauca dixiſſe contentus ero,& pro-
ſequar quæ de paſcuis & ſaltibus regiis frequentia ſunt. Iure 2
itaque qui immiſit animalia in paſcua vel ſyluam,vel ſaltum
principis, ſi ius non habeat paſcendi: illa amittit & fiſco dan-
tur. Atque ſaltuum vel paſcuorum procurator,id eſt, qui cu-
ram gerit eorum,ſi conniueat,& prætio venalem gratiam fecerit,grauiſſimo
ſubditur ſupplicio [b]. Saltus ſunt propriè, paſcua loca inculta crebris ſyluis 3
& dumetis repleta, vt innuit Virgil [c].

Saltibus in vacuis, inquit, *paſcuntur plena ſecundum Flumina.*

Et Varro [d], *quos agros*, inquit, *non colebant, propter ſyluas, aut id genus, vbi pecus
paſci poſſet, & poſſidebant,ab vſu ſuo ſaltus antiqui nominabant, Græci νάπας, Latini
nemora.* Saltus atque paſcua, aut ſunt priuatorum, aut publica, ſeu vniuerſi-
tatis alicuius. Generaliter non licet in paſcua alterius ſiue ea ſint fiſcalia,ſiue 4
priuata,pecus paſcendi gratia immittere, nec militibus quidem [e]: quia nec
licet fundos alienos, inuito domino ingredi ſine iure ſeruitutis [f],maximè ſi
prohibeat dominus. Porro prohiberi videtur ingreſſus duobus modis, vel 5
expreſſa voce,vel ſigno. Quid vocalis expreſſa prohibitio ſit, palã eſt: ſigno
verò fit prohibitio, ſi in ingreſſu vel limitibus, ſeu terminis fundi ſeu prati,
crux vel aliud ſimile, quod dicitur bannum, ponatur vel figatur authoritate
iudicis ordinarij vel territorij, vel ciuitatis habentis imperium merum ſeu
altam iuriſdictionem, cuius indictæ pœnæ aduerſus ſcientes & violantes,
bannum habent executionem [g]. 2. ſit inhibitio,ſi paſcua,prata, vel nemora,
cingantur foſſa, aggere, vel maceria [h]. Hoc ſingulare in paſcuis principis, vt 6
animalia inibi inuenta aliena, fiſco adiudicentur pro noxa: in aliis aliorum
nequaquam receptum,nam tantùm dominus animalium, quæ damnum de-
dêre, tenetur illud reſarcire,nec domino fundi læſi,ius retentionis anima-
lium

a videa. tot. titulos, de fundis rei priua.& ſalt.diui.domus,lib.11.C. titu 65.& de fundis & ſaltib.rei dominic. eod. tit. 66. & de agricol.& mancip. domini.titu.67. & 68. & 70. 71. 73. 74.75.76.
b l.1.de fund.& ſalti. rer. dominic. libr. 11.C.
c Virgil.lib.3. Geor.
d Varro, 4. de ling. Latin.
e l.2.& 3.de paſc.publi & priuat.libr. 11.C.titu.9.
f ex.omnes leges,1. diſt. l. per agrum, l.11. de ſeruit. lib. 3.C tit 34.Calliſt. l.diuus Pius, l. 16. de ſeruit. ruſtico. prædio.lib.8.F.tit. 3.Caius,l 3. de acqui.rer.domi.libr. 41.F.tit.1.Iuſtinia. §.feræ,de rer.diuiſ.
g l.fin. de decret. ab ordi.fact.lib.50.F. tit.9. Notat expreſſe Petrus Iacobi,in rubr. de actio. ex pauperie, §. item notandum, circa finem.
h l.3.§ item feras,de acq.poſſeſſ.lib 41. F.titu.2. l. vſuſfructuarius venari, l. 69.de vſufr. lib.7. F.titu.1.

lium datur, ſed actio ad damni repetitionem [a]. Quinimo ſi quis durius, aut
aliter quàm ſuum animal, à fundo ſuo alienum expellendo & abigendo, læ-
dat, vt ſi abortum equa abacta fecerit, pro damno tenetur [b]. Habet enim
actionem paratam cōtra dominum animalis, vt de paſtu pecoris, cùm in ſuo
alienum pecus depaſcitur [c]. Fuerunt tamen qui defendant poſſe à domino
fundi detineri inuentum alienum animal, donec fuerit damnum datum re-
paratum, vel de eo cautū. Quod & ſeruatur ex conſuetudine diuerſorum pa
gorum, potiſſimum iuxta Tholoſam, & approbatum Neratij videtur autho-
ritate [d], & Vlpiani [e]. Súntque expenſæ quæ in hac detentione fiunt reſar-
ciendæ quoque à domino animalis [f]. Et pro damno dato electio domini ani
malis eſt, vel damnum reparare, vel date animal pro noxa [g]. Receptum quo-
que eſt, vt teſtandi damni cauſa, quis poſſit hominem repertum in crimine
etiam retinere per viginti horas [h]. Et ita probo poſſe retineri animal nocens,
& recludi teſtationis cauſa, & vt damnum reſtituatur. Nec pugnat l. quam-
uis ad l. Aquil. in P. quæ dicit non licere includere: etenim hoc verum eſt, ſi
dominus damnum offerat, vel non licebit ei concludere, vt ſuum pecus fa-
ciat, vel domino intercertat. Hoc enim ad paſcua principis ſolùm pertinet,
non priuatorum. Item non licere puto diutius animal includere ſine moni-
tione domini, vt ſuū recipiat [i], ſi ſciatur, cuius ſit animal. Quod ſi quis igno-
ret, vtetur conſilio Vlpiani [k], vt proponat palam libellum: ſe inueniſſe tale
animal in ſuo prædio, quod ſit reſtituturus domino damnum ſoluenti. Quo
inuento, & de damno cauenti, id reſtituere debet, vt alias fuit iudicatum [l].
Cautione quippe recepta, probare debet damnum teſtibus, vel per relationē
ſeu cenſuram expertorum, qui damna iudicant. ſic tutò ad petitionem con-
demnationis damni accedit; alioquin enim deficiente in probatione dam-
ni capiente, aduerſarius rectè de occupatione illegitima, vt de furto, aduer-
8 ſus eum conqueri poſſet. Inutile tamen hic non erit annotaſſe duos caſus, in
quibus in ſuo depaſcentia animalia pro damno non poteſt retinere, vel dam
num repetere à domino eius: primus in viatore, ſi neceſſitate compulſus,
equum in itinere, vel in vicinis pratis pauit [m], putà equo deficiente ob pe-
nuriam alimenti, vel ob morbum: & neceſſitas faciet licitum quod alioquin
prohibitum [n]. Alius caſus notatur ab Alberico [o], vt dominus animalis non
teneatur de damno ab eo dato, quando animal deperditum fuiſſet ſine do-
mini culpa, & depopulatur aliena. Verùm ego non ſubſcribo, ſed arbitror dā
num teneri reſarcire, liberari tamen à pœna, quæ vltra damnum domino im-
ponitur fiſco, vel domino rei læſæ addicenda: neque enim æquum eſſet eua-
ſiſſe ſaturum vel nutritum animal cum alterius iactura, & ita ditari alterius
9 malo dominum [p]. Excipitur tamen alius caſus à reparatione damni dati in
prædiis alienis ab animalibus noſtris, ſi in illis ſeruitutem paſcendi pecoris
habeamus, quæ ius tribuit impunè [q], & acquiritur interdum in rebus do-
minorum clientelarium ex cautione traditionis in Emphyteoſim nomina-
tim facta, vel alio titulo, ſeu præſcriptione longiſſimi temporis, quæ vicem [r]
legis obtineat [s] etiam ſine titulo. Cum titulo tamen decem annorum poſ-
ſeſſione, vel quaſi inter præſentes, & 20. inter abſentes [s]. Et contra dominum
etiam directum, ſi modo ei tributum, ſeu ſenſus eo nomine præſtetur [t]. Et ita
iudicatum [v]. Nam cenſus eius præſtatio arguit titulum, vt vſuratum præſta-
tio præcedentem obligationem [x]. Quæ vera ſunt quatenus modus conceſ-
10 ſus paſcendi ſeruatur. Nam paſcendi modi duo, viridis, inquam, paſcui, & va-
cui. Viride paſcuum eſt, quod tempore fructuum conceditur: vt in pratis
tempore quo herbæ virent in fœnúmque creſcunt. Et in ſyluis tempore quo [x]
glans eſt. Ita vacuum, quod exciſſo fœno, & collectis glandibus tantum per-
miſſum eſt. Paſcua viuentia & virentia, intelliguntur in nemoribus & ſalti-
bus à die feſti S. Michaelis, vſque ad diem ſancti Andreæ. Quare hæc tem-
pore inhibentur his qui tantum vacuum habent paſcuum [y]. Ex conſuetudi-
ne Bitu

a Pompo. in l. quemadmodum alienum, l. 49 ad l. aquil. lib. 9. P tit. 2.
b Pompo. in l. quintus Mutius, l. 39. & l. ſi boues, l. 3. ad leg. aqui. P.
c Iulia. in l. q ſeruādarum, l. 15. § fin. de præſcript. verb. lib. 19 P tit. 5.
d Nerat. l. rates, l 8. de incendio ruin. & naufr. P.
e Vlp. in l. hoc amplius, l 9 § Neratius, de dam. inf. li. 39. P. tit. 2.
f arg. l. Celſus ſcribit, l. 3 § ſed & ſi ratio, ad exhiben. lib. 10. P. titu 4. l. prætor ait, l. 7. § fi. de dam. inf. in P. l. ſi nō ſortem, l. 26. §. ſi centum. de cōdi. indeb. lib. 12. P. titu 6.
g l. 1. ſi quadrup. pauper. fec. dica lib 9. P titu § 1. eod. tit. ap. Iuſtin lib. 4. titul. 9.
h Vlp. l. capite 9. l. 35. ad l. Iul. Maieſt. lib. 48. P. titu. 5.
i d l. quamuis, ad l. aquil.
k Vlp. l. falſus creditur, l. 44 §. qui alienum, de furt. libr. 47. P. tit. 2.
l Pariſijs anno 1547. 6. Februarij. Papon li. 18. Thapſo areſt. tit. 9. are. 2.
m c. 1. § fin. de pac. tenen. lib. 2. feud. titul. 27.
n c. quod non eſt licitū, 4. de reg. iure apud Gregor. 1. Machabeo. 2.
o Albert. in 2. par. ſtatuto. q. 76.
p l. nam hoc natura, de condict. indeb. in P. l. locupletari, de reg. iur. l. iure naturæ, eod. in P.
q Vlp. in l. 3. Papin. in l. 4 de ſeru. ruſtic. præd. lib. 8. P. tit. 3.
r l. 1. § pen. de aq. plu. arcen. lib. 39. P. titu. 3. Pompo. l. hoc iure, l. 3. de aqua quotid. & æſti. li. 43. P. tit. 19.
s l. ſi quis diuturno, l. 10 & ibi glo. de ſi ſer. vendi. li. 8. P. titu. 5. & in l. ſi ſeruitutis prædio. l. 14 de ſeruit. lib. 8. P. tit. 1.
t Vlp in l. venditor, l. 14. § ſi conſtat, commu. præd. lib. 8. P. titu. 4.
v Guid. Pap. q. 371. Pap. lib 24. rap. ud. areſt. lib. 1. areſt. 4.
x l. cum de in rem verſo, l. 6. de vſuris lib. 22. P. tit. 1.
y Chaſſaneus in rub. 14 *des fruits & paſturages* § 4 & 5. in cōſuetud. Burgun.

ne Biturigum paſcua viteutia inhibētur in pratis à die annunciationis Deiparæ, qui eſt 25. Martij vſque ad 29. Septembris [a]. Quod & alibi ſeruatur. Marcus Cato in hæc verba ita ſcribit [b], *Qua lege pabulum hybernum vendere oporteat, qua vendas, finis dicite. Pabulum fini accipito. Ex calendis Septembribus prato ſicco decedas, vbi pyrus florere cœperit, prato irriguo: vbi ſuper inférque vicinus permittet, tum decedito, vel diem certam vtrique facito. Cætero pabulo, calendis Martijs cedito.* Et iſtis legibus vti licet paſcuis iure etiam vicinitatis extra tempora prohibita, & dummodo prædia vicina non ſint circundata, quæ ita excipi videntur, & 11
dummodo in prata aliquo tēpore porci non immittantur, quia iſti roſtro radi-
ces herbarum exarant & eruunt [c]. Neque enim hoc modo vel alio licet, etiā 12
ſi conceſſa ſit paſcendi facultas, abuti rebus ſeu nemoribus vel paſcuis: alioquin abutentes priuantur iure, vt iudicatum fuit 3. non. Iulij anno 1530. teſte
Ioanne Lucio [d]. Erant etiam Romæ paſcua publica, ex quibus etiam vecti- 13
galia perueniebant ad ærarium publicum, vocabantúrque agri illi ſcripturarij, in quibus vt pecora paſcerentur, certum æs erat: ita dicti, quia publicanus ſcribendo conficit rationem, vt ait Sextus Pompeius. Et eorum, qui paſcua publica conducebant, ratio, ſcriptura dicebatur, vt ait Aſconius Pedianus [e].
Erátque lex Thoria, quæ animaduertebat in eos, quorum pecus agros publi- 14
cos depaſcerent [f]. Ouidius florales ludos olim curatos & exhibitos tradit, ex pecunia, quæ ex mulctatione eorum, qui paſcua depaſcerentur, colligebatur. Refertque primùm libera fuiſſe paſcua, poſteà in publicum redacta aliqua, & inde vectigalia exhibita, his verbis [g]:

Dic Dea, reſpondi, ludorum quæ ſit origo:
Vix bene deſieram, retulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum inſtrumenta vigebant,
Aut pecus aut latam diues habebat humum.
Hinc eſt locuples, hinc ipſa pecunia dicta eſt:
Sed iam de vetito quiſque parabat opes.
Venerat in morem populi depaſcere ſaltus,
Idque diu licuit, pœnáque nulla fuit.
Vindice ſeruabat nullo ſua publica vulgus,
Iámque in priuato paſcere inertis erat.
Plebis ad ædiles per ducta licentia, talis
Publicios, animus defuit ante viris.
Rem populus recipit, mulctam ſubiêre nocentes,
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Multa data eſt ex parte mihi, magnóque fauore,
Victores ludos inſtituêre nouos.
Parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes,
Vtile nunc iter eſt, publiciúmque vocant.

Scribit & Plinius [h], etiam nunc id ſuo tempore in tabulis cenſorijs: paſcua 15
dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc ſolum vectigal fuerat. Paſcua vniuerſitatis cuiuſdam, vel pagi, vel ciuitatis, illis tantum communia ſunt, qui eiuſdem ſunt municipij, vel qui ius alio modo ſibi quæſierint. Sic enim fuiſſe communia in diuiſionē agrorum, paſcendi cauſa, tradunt Agennius [i], Flaccus, & Frontinus. Quæ tamen poſteà priuati ſibi aliquando vſurparunt & inuaſerunt per potentiam data & compaſcua à dominis directis, aliquando colonis agrorum, & clientib. cenſualibus, ſub cenſu certo annuo, certis legibus & conditionibus, quæ placuerunt in traditione.

a §. 4. de conſuetud. prædiorum in conſuetud. Biturig.
b Cato, lib. de re ruſt. c. 149.
c in §. 1. de conſuetud. prædio. in conſuetud. Biturig.
d Ioan. Lucius, lib. 7. placitorum curiæ, tit. 7. plac. 1.
e Aſcon. pedia. in diuinatio. Ciceronis.
f Cicero, 2. de orato re.
g Ouid. 5. Faſto.
h Plinius, 18. cap. 3.
i Agennius Vrbicus, & Flaccus, de conditionib. agrorum.

De ſyluis, & nemoribus. 16.

1 Ius regium & in ſyluas.
2 Cura nemorum & inter ſumma politiæ curas, ob ſecuritatem itinerum & vtilitatem communem conſulibus etiam commiſſa.
3 Iura regis in ſaltibus Normanicis, tertium, & Dangerium ius Gruariæ.
4 Compendia quoque Romanis olim fuiſſe ex ſyluis.

1 IVs regium in ſyluas quoque porrigi nemo dubitabit, qui legit curam ſyluarum & nemorum in politiæ genere bene conſtituto ſummam fuiſſe; & ideò præfectos eſſe eis conſtitutos peregrinos, vt & notat Ariſtot[a]. & vt Virgilius[b],

Si canimus ſyluas, ſyluæ ſunt conſule dignæ.

Siue ad ſecutitatem referas publicam, ſiue ad vtilitatem &
2 commodum publicum, quorum cura principis eſt[c]. Nam & concedebant Conſulibus, ſicur prouincias, & curam ſyluarum & itinerum[d], *quia*, inquit Philippus Beroaldus[e], *loca ſunt latrociniјs exercendis accommodata, vt ita à conſulibus repurgarentur, fierént que loca viatoribus tutiora.* Nam & ſyluæ ideo latrociniis ſuſpectæ, publico præſidio obtineri conſueuerant, vt innuit Iuuenal.

Armato quoties tuto cuſtode tenetur
Et pontina Palus, & Gallinaria ſylua.

Fuerunt & ſyluæ publicæ curæ, ad deligendam & conſeruandam materiam vſibus publicis neceſſariam, ſicuti Lampridius memorat[f] Alexandrum Cæſarem in publicos vſus thermarum eas deputaſſe. Ita Veneti præfectus conſtituunt ſyluis, ne materia deſit ad naues conficiendas[g]. Salomon rex ideo petiit à rege Tyriorum Hiramo, ligna cedrina & abiegna[h], tanquam ab eo, in cuius manu ſyluæ regni eſſent. Et Neemias ædificaturus Hieruſalem, periit ab Artaxerxe epiſtolam ad Aſaf cuſtodem ſalrus regis, vr daret ligna[i]. Ex lege Ludouici & Clotarii de ſyluis, & vt ibi dicitur, de foreſtibus nouiter inſtituendis, ſic ſcriptum[k], vt *quicunque illas habet, dimittat, niſi forſan iudicio Geraci oſtendere poßit, quod per iußionem ſiue permißionem domini Caroli genitoris noſtri eas inſtituiſſet, præter eas quæ ad noſtrum opus pertinent, vnde nos decernere voluimus quicquid nobis placuerit. Ius regium eſt monarchæ noſtro Gallico, in ſaltibus Normanicis, vulgi vocabulo, Tertium & Dangierum: cuius canon conſiſtit vt in alijs, in*
3 *quibus ius habet in arborum cæſura, glande, paſcuis, & alijs ſimilibus commodis, iúſque Gruariæ. Ea de cauſa ne fraus fieret canoni inſtituti præfecti Gruarij, virillarij, cuſtodes ſaltuarij, aliíque quibus ſyluarum procuratio demandata.* Sunt & hac de re conſtitutiones regiæ, quæ latè de horum cura & iuriſdictione & reditu tractant, *des eaus & foreſtz* à Franciſco 1. & Henrico 2. editæ. Et olim quoque de ſyl-
4 uis compendia publica fuiſſe conſtat ex Iuuenale, dum ait[l],

Nunc ſacri fontis nemus & delubra locantur
Iudæis, quorum cophinus, fenúmque ſupellex.
Omnis enim populo mercedem pendere iuſſa eſt
Arbor, & eiectis mendicat ſylua camœnis.

a Ariſtote. lib. 6. Polit. c. 8. & lib. 7. c. 12.
b Virgil. Bucol. Eclog. 4.
c l. 1. de offi. præf. vigil. lib. 1. P tit. 15.
d Sueto Tranquil. in Iulio Cæſ. c. 19.
e Philipp. Beroal in prædictum locum Tranquilli.
f Lamprid. in Alexan.
g P. Crinitus.
h 1. Regum, c. 5.
i 2. Eſdræ, c. 2.
k l. 4. legis Francica cap. 19.
l Iuuenal. ſaty. 3.

De compendijs fiſcalibus pœnalibus. Caput 17.

1 Malè quæſita & retenta fiſco danda, & confiſcata in pœnam, enumeratíque caſus, quibus bona delinquentium in fiſcum deponuntur ſeu confiſcantur, & quando filijs reſeruetur legitima.

2 Quæ

2 *Quæ detrahantur à bonis confiſcatis.*
3 *Nouiſsimo iure ceſſat confiſcatio, exceptis paucis criminibus enumeratis. Nec in Aquitania niſi rarò confiſcatur. In Gallia contrà, confiſcato corpore confiſcantur bona, reſeruata vxori & liberis rei quadam portione.*
4 *Bona confiſcata in quibus criminibus quærantur dominis iuriſdictionalibus, & quando ſoli Regi.*
5 *Quando confiſcatio bonorum à Iudice laico facta non tollit ius patronatus rei.*
6 *Defertur fiſco duplum pretij emptionis ementis domum vt demoliatur: Item bona deſiſtentis ab accuſatione, pretium rei litigioſæ vendita: & ex alijs cauſis, quæ enumerantur.*

DITATVR fiſcus quoque ex pœnis, vel pœnalibus compen- 1
diis: Nam in primis malè quæſita & retenta, fiſco adduntur [a],
vnde illa paræmia, quæ nō capit Chriſtus, capit fiſcus [b]. 2. Res
magni pretij, à fiſco minoris empta, fiſco adiicitur [c], ſi fraus
emptoris interueniat conſulto, non aliter [d]. 3. bona monopo-
lantium [e]. 4. bona eorum qui ruſticanum ad obſequia ſibi præ
ſtanda iure mancipij compulit, aut bouem aut ſeruum eius in vſus proprios
conuertit [f]. 5. bona ſortilegorum & maleficorum [g]. 6. & damnatorum crimi-
ne, quod habet pœnam capitalem in inſulam deportationem & relegationē
cum bonorum ademptione [h]. 7. Reorum quoque olim ex crimine falſi vel
quaſi falſi [i]. 8. Tutoris pupillam corrumpentis [k]. 9. Hæreticorum bona quoq;
deferuntur fiſco [l]. 10. Apoſtatarum anteà [m], quæ poſteà ſucceſſoribus reſer-
uata fuerunt [n], 11. Publicantur bona damnatorum de vi publica [o]. 12. Tertia
pars quoque damnatorum de vi priuata [p]. 13. Bona redeunt ad fiſcum, ſi ex
præuaricatione aduocati vel procuratoris ſui victus ſit [q]. 14. In ſumma iure
Pandectarum & Codicis, bona eorum, qui capite damnati ſunt, ad fiſcum
pertinent, reſeruata quadam portione legitimæ liberis [r], niſi mater deporta-
ta eſſet: nam tunc filiis, Diocletia. & Maximia. legitimam non dant [s]. Sole-
bant Romani bona publicare, id eſt, in vſus publicos redigere, quos maximis
criminibus damnabant, vt docet pluribus exemplis Alexan. ab Alexandro [t]:
& eorum quoque qui metu pœnæ criminis mortem ſibi inferebant [v]. Notan- 2
dum tamen condemnato filiofami. de crimine, vbi confiſcatio locum habet,
viuente patre nec legitimam eius confiſcari, nec bona caſtrenſia vel militiæ
gratia à patre conceſſa ſecundum Alexandrum imperatorem [x]: quia & præ-
matura eſt petitio legitimæ ante mortem patris [y]. Nec veniunt etiam in con
fiſcationem, ſed detrahuntur à bonis confiſcatis quæ ante condemnationem
donata ſunt, paraphernalia vxoris, & alia donata filiis [z], etiam ſi poſt contra-
ctum capitale crimen, fiant iſtæ bonorum diſtractiones, dummodo in frau-
dem fiſci ſcienter non fiant [a], & niſi commiſſum fuiſſet crimen perduellio-
nis vel læſæ maieſtatis, poſt quod donationes etiam perfectæ ante condem-
nationem à reo, factæ à fiſco reuocantur [b]. Si mulier quoque deliquiſſet nu-
pta, in eo caſu quo maritus lucratur dotem vel partem eius, dos non datur
fiſco, ſed apud maritum remanet, perinde ac ſi duraret matrimonium [c]. No- 3
uiſſimo iure nouellarum exceptis quibuſdam criminibus non confiſcantur
bona [d]. Excepta crimina ſunt vtriuſque maieſtatis, & diuinæ [e], & humanæ [f],
raptus [g], & alia plura, de quibus videndus Boerius [h]. In Aquitania ob crimen
nulla confiſcatio regi ob priuilegium, quod illi conceſſit anno domini 1337.
ſecundum quod iudicatur [i], niſi tam atrox fuerit delictum, nempe compre-
henſum in authentica bona damnatorum de bon. proſcrip. C. At generali,
conſuetudine Galliæ confiſcato, vt dicunt, corpore, confiſcantur & bona, re-
ſeruata vxori & liberis quadam portione. Ceditque huiuſmodi confiſcandi 4
ius & confiſcatio dominis, in quorum iuriſdictione bona confiſcanda ſita

ſunt:

a l. in hæredem, l. 5. de calumnia, lib. 3. P. titu. 6.
b can. maiores, 16. quæſt. 7.
c l. 1. de iur. fiſc. P.
d l. 1. de fid. inſtrum. & iur. haſt. fiſcal. lib. 10. C. l. ſi mino ri pretio, l. 3. de iur. fiſ. lib. 10. C.
e l. vni. de monopol. lib. 4. C. tit. 59.
f l. 2. ne ruſtica. ad vllum obſeq. deuocet. li. 11. C. titul. 54.
g l. 3. de malefic. & mathema. lib. 9. C. tit. 7. c. ex tuarum, de ſortileg.
h l. 3. §. fin. ad le. Corne. de ſicar. li. 48. P. tit. 8. vbi & crimina enumerantur eius pœnæ, & in l. 4. eiu. titu.
i Martia. in l. 1. §. fin ad l. Corn. de falſ. lib. 48. P. titu. 10.
k l. 1. ſi quis eā cuius tut. fuer. corrupe rit, lib. 9. C. titu. 10.
l Manichæi, l. 4. de hæretic. lib. 1. C. tit. 5. Innocen. 3. in c. vergentis, de hæretic.
m l. 3. de apoſtatis, li. 1. C. tit. 7.
n l. apoſtatarū, C. eo.
o l. 1. ad l. Iul. de vi publi. P.
p l. 1. ad l. Iul. de vi priuata.
q l. 1. de ſenten. aduer. ſit. retractan. lib. 10. C. tit. 9.
r Calliſt. in l. 1. & Paul. in l. fi. de bon. damnat. lib. 48. P. titu. 20. Gratia. & Theo. & Valētinia. in l. ſi deportatus, de bon. proſcr. lib. 9. C. tit. 49.
s l. de bonis l. 6. de bon. proſcrip. eod.
t Alex. l. 3. genialiū dier. c. 23.
v l. 2. & 3. de bon. eor. qui mor. ſibi conſc. l. poſt ticid. l. 1. ad l. Pom. de parric. lib. 48. P. tit. 9.
x in l. ſi filiusfa. l. 3. de bon. proſc. C.
y l. 3. §. ſi impuberi, de collat. bonor. lib. 37. P. tit. 6.
z Archa. & Honor. l. ſi quis poſthac, l. 9. de bon. proſcr.
a l. poſt contractum, l. 15. de donat. lib. 39. P. tit. 5.
b l. donationes, l. 32. § perfectæ, eod. de donat. l. pen & fin. ad l. Iul. mai. lib. 9. C. titu. 8.
c Calliſtra. in l. quos legib. l. 4. Paul. in l. & omnes, l. 4. Vlp. in l. fed ea lege, l. 5. de bon. dānat. P.
d auth. bona dānatorū, C. de bon. proſcr.
e c. cū ſecundum leges, de hæret. in 6. l. Manichæos l. 4. eod. C.
f l. quiſquis, l. pen. & fin. ad l. Iul. maieſt. C. d. l. donationes, § perfectæ, de donatio. P.
g c. ſi quis rapuerit. 27. q. 2.
h Boerius, deciſ. 164.
i Papus, lib. 24. tapio areſtor. titu. 2. areſt. 1. Imbert. in Manuali, de pœn. pecunia. abrogat.

ſunt:exceptis criminibus priuilegiatis,nempe hæreſeos, falſæ monatæ, imminutæ maieſtatis, ob quæ crimina bona deferuntur fiſco regio, vt ſcribit
5 Maſuerius [a]. Facta tamen confiſcatio à iudice laico, non priuat reum iure patronatus: quia hoc eſt extra forũ,& iuriſdictionem laici,vt notant aliqui [b], quamuis alij diſtinguãt [c],vt ademptione partis bonorum,ius patronatus non pendatur,contrà ſi omnia adimantur,quod verius credo: quia ius patronatus
6 tranſeat cum vniuerſitate bonorũ,ſi ei adhæreat nec excipiatur [d]. 15. In fiſcũ defertur duplũ prætij,quo quis emit domũ,vel villam,vt eam demoliretur [e]. Malè affectus enim in rempub. viſus eſt,qui ſpe aliqua particularis cõmercij & prætij,patitur publicũ aſpectũ deturpari. Sic enim ſine ſpe lucri patiatur res ſuas deturpari,vel alia ratione demoliatur,hac lege nõ vincitur [f]. Ad decus tamen vrbis pertinet ædificia nõ derelinquere [g]: cùm deformetur ruinis [h]. Licet tamẽ vnicuiq; in eadem ciuitate ex vna domo in aliam materiã transferre [i].16. Ad fiſcũ pertinet, quæ quis viui cognati ignorantis bona vel partẽ bonorum,tanquã iam hæres,& poſteà ſucceſſit: nam ea tanquam ab indigno auferũtur [k]. 17. Pœna pecuniaria accedit fiſco eius qui ab accuſatione receſſit [l].18. defertur fiſco rei litigioſæ, pendente lite venditæ ſcienter, prætiũ & tantũdem,exceptis alienationibus cauſa dotis,& iure tranſactionis vel diuiſionis,vel legati, vel fideicommiſſi [m]. 19. Ex contractu priuato poteſt quæri fiſco,& pœna quæ ſoluenda fiſco inſeritur compromiſſo,niſi ſtetur arbitrio [n]. 20. Accedit fiſco pœna quæ debetur ex contractu nudo contra prohibitionẽ [o].21. Et fiſci ſunt multæ pro pœna impoſitæ [p].22. pœna fraudantis vectigal legitimum,confiſcatio eſt,cùm incidit in cõmiſſum [q], niſi per quinquenniũ rem in cõmiſſum venienrem fiſcus non petierit: poſteà enim qui fraudabit vectigal,tutus erit [r].23. domus in quam aliquid ex ſepulchro vialato delatũ eſt,conſentiente domino,fiſco adiudicatur [s], cum pœna 20. librarũ auri, quã ſoluũt violantes [t].24. Qui in baltheis & equeſtribus frenis auſus fuiſſet lapides prætioſos inſerere veluti, Iacinthos, margaritas, fiſco quinquagintas libras auri debebat. Er qui cultũ imperatorium ex auro vſurpaſſet,vel fabricãdo,vel deferendo,centũ librarũ auri mulcta damnabatur fiſco,pœnaquoq; imminẽte capitali [v] 15. Iudex qui noluerit audire eum,qui ſe docere paratus eſt, immunẽ à functionibus publicis,debet fiſco 30. libras auri, apparitor 50 [x].

De compendijs ex pœna eorum qui ciuitates ſuas relinquunt. Cap. 18.

1 *Curialis rure in fiſcum delato in quod relicta ciuitate ſua ſe contuliſſet, priuabatur: Et inibi de amore in patriam,& de bono ciue.*

2 *Ciues reparare domos,quas in ciuitate habent,coguntur,aut ædificare de nouo.*

3 *Decuriones ex ciuibus delecti munera obibant: & ibi de curionibus,& decurionib. Et decurijs,& quid curia,& curiales. Et nume. 5.*

4 *Corporati vrbis Romæ nec rus,vt nec curiales,ſe poterant habitandi cauſa conferre. Valens Chriſtianos proſecutus odio.*

6 *In duabus ciuitatibus poſſe quem incolam eſſe,& vtraq; ad munera cogi ſubeunda.*

7 *Quid faciat ciuem alicuius ciuitatis.*

SI ciuitatis cuiuſdam curialis,id eſt, in numerũ magiſtratuum relatus ciuitatis immemor rus habitandi cauſa ſe conferebat, eò quòd ob ruſticanũ fundum ciuitatem cõtempſiſſet,fundo priuabatur, quod fiſco quærebatur [y]. Et exiſtimati impij,qui patriam contempſerit, potiſſimùm qui perſonam in ea gerunt publicam, quales ij curiales curiis & populo præpoſiti munerum ciuilium diſpenſatores,quibus ſatis eſt ſi inſeruiant, vt ait Auguſtus [z]. Aulus Gabinius trib. pleb. ſuadens Pompeio recuſanti bellum contrà Pyratas. *ô Pompei*, inquit, *mihi & patria concede, cui & natus es &*

n *educatus*

a Maſuer. in ſua praxi tit. de pœn §.itẽ aduertendum, & in conſue. Burgundiæ § 1. tit. des confiſcations, & ibi Chaſſan.
b glo. in clem. paſtoralis, ante §. cæterum, in verbo ſubiectæ, de ſenten. & re iudic. in Clemen. Martin. d. Caroli Laudẽſis tracta. de fiſco nu. 9.
c glo. in ca. filijs, 16. quæſt. 7.
d c. ex literis, de iur. patronat.
e Paul. l. ſenatus, l. 52. de contrah. emp. li. 18. tit. 1. l. 8. de iur fiſ. P. l. 2. de ædifi. priua. libr. 8. C. tit. 10.
f l. cætera, l. 48. §. itẽ quæri, & §. ſed & ſi quis, de leg. 1. li. 30. P. tit. 1.
g l. prætor ait, l. 20. §. interdictum, de operis, no. nuncia. lib. 39. P. titu. 1.
h l. fi. ne quid in loc. publ. li. 43. P. tit. 8.
i l. ſi quis, de ædifi. priuat.
k Martin. in l. 2. de ijs quib. vt indig. lib. 34. P. titu 9. l. quidam. §. fin. & l. ſeq. de donatio. in P. l. fin. C. de pact.
l l. 1. de iur. fiſ. P. l. 1. §. ſi quis autem ab accuſatione, ad Sc. Turpillia. lib. 48. P. tit. 16.
m l. fin. de litigioſ. li. 8. C. titu. 37.
n l. 1. de iur. fiſ. in P. Rebuff in commẽta. ad regias cõſtit. tracta. de arbit. & arbitrat. art. 3. glo. 13. num. 30. & ſequentib.
o vt in l. fin. de contract. iud. lib. 1. C. tit. 54. l. auſertur, l. 46 § quod à pro fide, de iur. fiſ. P. cũ ſimilib. ibi not. in verbo vendicatur l. 1. de ijs quib. vt idig. in P. l. mercatores, de commerc. & mercat. C.
p l. mulctarũ ſeuera compendia, l. 5. de mod. mulctãd. li. 1. C. tit. 55. l. conſiliarios, l. 3. de aſſeſſor. lib. 1. C. tit. 50.
q l. commiſſa, l. 14. de publica. lib. 39. P. tit. 4. cum ſimilib.
r l. 2. de vectig. & cõmiſſ. l. 4. C. tit. 61.
s l. 2. de ſepul. viola. C.
t l. 3. C. eod.
v in l. vni. nul. lic. in frenis & in equeſt. &c. li. 11. C. tit. 11.
x l. e. de offic. ciuil. iudi. li. 1. C. tit. 46.
y l. 1. de decurion. l. vni. ſi curia. relic. ciuit. rus habi. &c. lib. 10. C. titu. 39.
z l. curialis, l. 21. de decurio. libr. 10. C. tit. 31.

educatus, téque eius commodis inſeruire oportet, eius cauſa nullos labores, nulla pericula ſubterfugere, ſed etiam ſi res ita ferat, vt moriendum ſit, pro ea quouis mortis genere [a]. *Omnis peregrinatio*, vt ait Cicero [b], *obſcura & ſordida eſt ijs, quorum induſtria in patria poteſt eſſe illuſtris.* Et rurſum [c], *eius eſt is, qui patriam ſuam diligit, ac bonos omnes ſaluos & incolumes deſiderat.* Et hic argumenta plura peti poſſunt à loco communi dilectionis patriæ, & obedientię quæ iuris naturalis ſeu gentium eſt [d]. Cui & addo ciuem non probè dici, ſi vnitatem illam ciuitatis à qua ciuis eſt, curare recuſet, etſi inde ſeorſum ſecedat. Quamobrem
& Cæſares in curiales & ciues præclaram hanc legem ſtatuerunt his verbis [e]. 2
Singularum vrbium curiales etiam inuiti, vel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domos, vel de nouo ædificare cogantur: illic ſemper munijs inſeruituri, & aucturi propriarum frequentiam ciuitatum. Poſſeſſores verò, qui non erunt curiales in vrbibus in quibus domos poſſident, eaſdem domos dirutas neglectáſque reparent: iudiciaria ad conſeruandum hoc præceptum authoritate retinendi. Non enim omnes habitatores
alicuius ciuitates curiales erant, ſed digniſſimi ex illis meritis & facultati- 3
bus, ad ſubeunda patriæ munera eligebantur [f]. Et decurionum & curialium publica fuiſſe munera conſtat ex Liuio [g], & Dyoniſio Halicarnaſſeo [h] Sed apertius ex Pomponio Læto [i]; *multitudinem*, inquit, *Romulus vel ſecundū alios Seruius Tullius in partes tres, quas tribus appellauit, & tribuum duces, tribunos. Ipſas autem tribus ſingulas in triginta partes diuiſit, quas curias dixit, quoniam earum cura reſpub. ſententiam expediebat, indéque latæ à regibus quadam leges curiatæ dictæ, Curiarum præfectos, Curiones dixit: diuiſit & ſingulas curias in decurias, id eſt; alias decem partes, quorum propoſiti decuriones.* Poſſunt etiam dici curiales, qui lecti ex curiis in ſenatorium ordinem reducti erant, vt actitatum eſt ante primum interregnum, teſte Feneſtella [k]. Et ſenatus quoque curia dicebatur: quia ille rempub. curat, quemadmodum & curiæ à curia dictæ ſecundum M. Terentium Varronem [l]: Accipitur & curialis in hoc exemplo, quo is prohibitur ciuitatem ſuam relinquere, pro decurione & præpoſito curijs: nam
eadem prohibitio quæ fit curiali [m], fit & decurioni à Pomponio iuriſc. [n]. 4
Quod & ad corporatos vrbis Romæ producendum eſt, cùm & ij ciuitate donati, ſuffragiis poſſent ad munera decurionum peruenire, & eiſdem functionibus ſubijciantur. Quare nec illis licet extranea vel peregrina loca incolere, & ſi fecerint ad vrbem retrahūtur [o]. Quod & strictè iuſſit obſeruari Valeus Cæſar, vt ab heremo Chriſtianū curialem ad munera reuocauerit [p]. Quanquā hic non zelo publico fecerit, ſed odio Chriſtiani nominis quo flagrabat: nam & hic perſecutus eſt eccleſiam Dei [q], & plures Chriſtianos Gotthis obiecit occidendos, alios quoque 80. epiſcopos ad ſe miſſos legatos, cum nauibus incendit, vt ſcribunt Sozomenus [r], & Gregor. Nazianzenus [s],
& alij, Alciatus [t] exiſtimauit curiales eſſe, ex decurionibus & principalibus 5
ciuitatis cuiuſque electos, qui munera omnia ſuſtinere cogebantur, & ab alijs exigere. Vtcunque tamen res ſe habeat, exploratum eſt, curiales municipalibus muneribus obſtrictos eſſe, & ideò prohibitum illis iure, ne
ſe alibi transferrent, ne deſertores officij impoſiti eſſent. Sed ſi quis non 6
adhuc decurio in aliam ciuitatem ſe conferat, verum eſt ciuitatem illam ſecundam, quæ plurium eſt, non confiſcari. Cæterùm placuit huiuſmodi incolam vtriuſque ciuitatis muneribus poſſe affici, ſi quando viſum ſit municipibus [v]. Poteſt namque municeps originarius, qui munere aliquo non fungitur alibi transferre domicilium liberè [x], & ibi eſſe etiam incola, qui talis erit, ſi intra mœnia ciuitatis, vel intra ſaltem pomæria habitet [y]. Non enim incolam facit habitatio intra territorij ciuitatis fines ſola [z], neque is ad ſubeūda munera cogi poteſt ibi. Cæterùm ſi eodem anno duarum ciuitatum incola, in vtraque ad munus vocetur, vel ad decurionatum, vel alium honorem, præfertur ciuitas originaria [a]. Alterius enim ciuitatis incola, poteſt in loco
originis fieri cōſul [b]. Ciues in ſumma facit, origo, manumiſſio, allectio, ado- 7
ptio: incolas domicilium, municipes quoque origo paterna [b],

De

a Dion Caſſius, lib. 36 Hiſtor. Roma. firmat hoc Cic. 4. ad Herennium.
b Cic. ad Mat. Cælium lib. 2. epiſto. famil.
c Cicero, in Vatinium.
d L.2. de iuſt. & iure.
e l. ſingularum, l. 2. de ædif. priua. lib. 3. C. tit. 10.
f l. ad ſubeunda, l. 46. de decurio. li. 10. C.
g Liuius, in 1.
h Dion Halic. in 2.
i Pompo. læt. lib. de magiſtr. in princ.
k Feneſt. lib. de magiſtratib. cap. 4.
l Varro, 5. de ling. Lati.
m In l. 1. ſi curial. &c. lib. 10. C.
n l. 1. de decurionib. lib. 50. P. titu. 2.
o l. 1. de priuileg. corpor. vrb. Romæ lib. 11. C. titu. 14.
p l. quidam ignauia, l. 26. de decurio. lib. 10. C. titu 31.
q Paul. Diaco lib. 11.
r Sozomenus, lib. 6. cap. 14.
s Gregor. Nazian. in Monodia.
t Alciat. libr. 2. iur. parerg. c. 26. & in l. pupillus, l. 239. §. decuriones, de verb. ſignif.
v l. 5. & fin. de municip. & originar. li. 10. C. tit. 38. Paulus in l. incola, l. 29. ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
x l. 1. de incol. libr. 10. C. tit. 39.
y L. 3. de incol. eod.
z Paul. in l. libertus, l. 27. § præſcriptio, ad municipal. lib. 50. P. tit. 1.
a L. priuilegio, l. 6. de incol. lib. 10. C. tit. 39.
b L. cives, l. 7. de incolis lib. 10. C. t. 1. ad munic. in P.

De compendio fiſcali ex cœlibatu. Cap. 19.

1 Cælibes antiquitus certam pendebant ærario pecuniam ex lege, cuius authores Camillus & Poſthumius: eandem & Plato tulit.
2 Quomodo intelligenda illa lex cælibatus.
3 Sublata pæna cælibatus poſtea.

1 DEFEREBATVR antiquitus ex lege in ærarium certa pecu-
nia & mulcta indicta & exacta per cẽſores à cœlibibus: autho-
res eius feruntur Camillus & Poſthumius [a]. Nam lex quæ [a] Val. Max. lib. 2. cap. 4.
vetabat cœlibatum, tranſtulit etiam caſtigationem ad cenſo-
res [b]. Plato ferè eandem legem ita ſanciuit [c]: *Si quis viuat* [b] Cicero, 3. de leg. [c] Plato, 6. de legib.
in ciuitate ſine connubio, & egerit trigintaquinque annos: ſingulis
annis ſi de maximo cenſu eſt, drachmis centum mulctetur: ſi de ſecundo, ſeptuaginta: ſi de
tertio ſexaginta, ſi de quarto triginta. Verùm Plato illam pecuniam non ærario
ſed Iunoni conſecrari iuſſit. Quæ leges probabiles aliqua ratione erant,
2 in illis qui caſtè viuere non poterant, & melius ſit nubere quàm vri [d], vel [d] 1. ad Corinth. 7.
habita ratione temporis, in quo ob bella propemodum periturũ genus erat
hominum, niſi generatione repararetur, quod fit per nuptias legitimè [e]. [e] §. 1. de nupt. in authen.
Porrò nec matrimonium imperatum virginitatem vouentibus perpetuam
ſatis docuimus in Artis mirabil. ſyntaxib. etiam apud gentiles, apud quos
3 veſtales & aliæ virgines erant ſummo in honore [f]. Et deinceps, poſtquam [f] docuimus, lib. 40. Syntax. art. mir. c. 21.
in mœchos iuſta conſtituta vindicta, & cùm lex Dei innotuit euangelica,
cœlibatus approbatus & laudatus eſt caſtus [g], ſublatúmque vectigal & pœna [g] prior. ad Corinth. 7.
cœlibibus, & qui liberos non habebant impoſita etiam iure ciuili [h]. *Sancimus* [h] l. 1. de infirman. pœn. cœlib. & orb. lib. 8. C. titu. 58.
inquit Iuſtinianus [i], *omnes fœminas ſecundum quod poſſunt, caſtitatem agere, quæ*
etiam ſola Deo cum fiducia poßibilis eſt, animas hominum præſentare. Nuptiæ terram [i] §. ſancimus, de lenonib. in authen. collat. 3. titu. 1.
implent, virginitas paradiſum [k]. Et ita futurum eſſe in eccleſia Dei prædi- [k] ca. nuptiæ, 32. q. 1.
xerat Dauid, dicens [l], *adducentur regi virgines.* [l] Pſal. 44. & ibi ita Euthymius.

De alijs pœnis deferendis fiſco. Cap. 20.

1 Auri libram fiſco pendit occupans ex grege principis equũ, & pæna arboris laureæ ſuccidentium eadem refertur, vel eorum qui ex ſyluis principis cedunt vel emunt.
2 Licebat exponere liberos lege Romuli quomodo, & de abolitione legis, & de pæna.
3 Alia cauſa proſcriptionis bonorum.

1 IN fiſcum etiam defertur pœna libræ vnius auri, ab eo qui ex
armento vel grege principis, equum vel equam occupauerit,
neque reddiderit ad vocem præconis quærentis: ſi duos vel
duas, duarum librarũ: ſic pro ſingulis vnam libram auri præ-
bebit. Quod ſi ex alijs gregibus, ſex vncias auri niſi ſpontè
obtulerit [m]. Ementes & vendentes ex arboribus lucorum [m] l. 1. de greg. domin. lib. 11. C. tit. 75.
Daphnes in Syria, vel Perſides in Aegypto 50. libras auri fiſco debebant [n]. [n] l. 1. de his qui ſe defer. lib. 10. C. titu. 13.
Item qui cupreſſos etiam ſpontè lapſos in ſyluis principis tranſtulit pro-
pria authoritate, vel exciderit, etiam ſi alias nouellas ſubrogauerit, [n] l. 1. de cupreſſ. lib. 11. C. titu. 77.
obnoxius fiſco 50. librarum auri pondo [o]. Cautum de arboribus & [o] l. 2. eod. titu.

ſyluis principis in Gallia,conſtitutionibus propriis regis. Inuenimus etiam 2
inter leges Romuli eam,quæ neceſſitatem colonis imponit educandi quicquid illis naſceretur maſculũ; è filiabus autem primogenitas: nullam autem prolem necari permiſit minorem triennio,niſi ſi quid mutilum, aut alioquin prodigioſum in ipſo partu eſſet editum: tales enim fœtus exponi à parentibus non vetuit, ſed iudicatos prius quinque viris proximis vicinis, ſi illis quoque exponendos eſſe viſum fuiſſet. Contra autem legem committentium præter alias multas, etiam dimidium bonorum addixit ærario [a]. Hodie tamen vt ſuo loco latius traditur,& ius necis & exponendi in liberos prohibetur,& iuſſum vt quiſque ſobolem ſuã omnem cuiuſcunque ſit generis & fortunæ nutriat [b]; imò & iure pandectarum, qui partum non agnoſceret, extraordinario iudicio coërcebatur [c]. Proſcribantur & bona eorum,qui ſpectaculis, diebus feſtis potiſſimùm dominicis interfuiſſent, quíue die
dominico actus iudiciales exercuiſſent [d]. Sunt & aliæ cauſæ proſcriptionis, 3
quæ,cũ de criminibus agetur,apparebunt,ex quibus ditatur ærarium.Atque hæc pauca exempli cauſa nunc ſufficit monuiſſe, cætera ad propria relego loca. Compendia quoque alia propriè infinita fiſci ſunt, quæ priuilegij nomine illi concedunt, quæ cùm fusè ſint ab aliis tractata, conuiueo, cùm & tractatum ediderit de fiſco & fiſci priuilegijs Lucas Parmenſis. Tractat & Caſtrenſis in l.fin. de priuileg. fiſci C. Interpretes in tit. de ſententiis aduerſum fiſcum non retractandis lib. 10. C.

a Dionyſ. Halicar, libr.2.
b l.2. de infant. expo.lib.8.C.tit.52. l.nec filium,l.9.de patr.pot.lib. 8. C, tit.47.
c Paul.in l.1. §. pœna,de liber.agnoſ. lib.25.P.titu.3.
d l. fin. de ferijs lib. 3.C.tit.12.

De ædificijs & operibus publicis ſeu vniuerſitatis, Cap. 21.

1 Aedificia publica magnificentius quàm priuata olim extructa. Valerius Publicola eminentes ædes,ne offenderet populum,in plana ſubmiſit. eod.
2 Nouum opus publicum non debet incipi, priuſquam cœptum perficiatur.
3 Aedificans opus publicũ de vitio intra quindecim annos tenetur,ſe ſuóſque obligat.
4 Aedificium priuatum publico non iungendum, intra 15. pedes, vel iuxta horrea publica 100. pedum, omni præſcriptione ceſſante.
5 Super ergaſteria publica licet ædificare.
6 Qui contribuunt ædificijs publicis,& qui non.
7 Quibus liceat titulos ſuos, operibus publicis inſcribere vel affigere.
8 Præterea & loca publica non poſſunt,quàm à publicis perſonis habitari.
9 In palatio non licet priuatis nuptias & conuiuia celebrare.
10 In ſumma enumerata omnino opera publica.

APVD antiquos cura erat maxima ornare & magnificè con- 1
ſtruere ædificia publica,templa,portus,& ſimilia:particulares autem ædes,quantumuis eſſent præſtantiorum virorum,non magis quàm vicinorũ,apparare vt ait Demoſth.[e]. Et Valerius
Publicola ne ſpecie arcis offenderet populum eminẽtis,ædes 2
ſuas in plana ſubmiſit [f]. Opera publica omnibus proſunt, & ideo maximè cura adhibenda eſt, vt ea pulchra,& ſolida, tuta, & magnifica
ſint.Leges itaq; eò diriguntur,atq; ne prius nouũ inchoëtur quàm vetus per- 2
ficiatur,ſaltẽ ſine principis licentia [g]. Et proinde ex pecunia legata ad opus nouũ prius poteſt refici vetus,ſi alia pecunia non ſufficiat,& ſatis ſit operũ pu-
blicorũ [h]. Et vt ſolida ſint opera,qui ædificat,de vitio ædificij tenetur intra 3
quindecim annos [i], extra caſus fortuitos. Curatórq; operis nõ tantùm ſe,ſed
& ſuos obligat hæredes & ob ceſſationẽ [k]. Vt autẽ tuta ſint, cautum ne quis 4
priuatus iuxta opera publica ædificet, vt circa theatra vel amphytheatra [l].
Et

e Demoſt. in Orat. de reip. ordin. & aduerſus Ariſtocra.
f Plinius,l.15.de vir. illuſt. Diony. Halic.lib.5. Plutar.in eius vita Val.Max. lib.4.c.1.& alij.
g l.4 & l. nemo, l.12.& l.fi de oper pub.lib.8.C.tit.12. l.3.15 16.17.19. 21.27.& 29. eod, tit.in 15.lib.Cod. Theod.tit.1.
h Calliſtra.l.pecuniã, l.7.de oper. publ. lib.50.P.tit.10.
i l.omnes,l.7.C.de oper.pub.
k l.1.eod.P.
l l.3.eod.P.

Et ædificia diruuntur ob metum inſidiarum vel incendij [a], relicto ſpatio
quindecim pedum inter hæc & priuata opera [b]. Etſi iuxta horrea publica,
5 centum pedum [c], omni præſcriptione etiam reiecta [d]. Permiſſum tamen ali
quandoſuper ergaſteria publica ædificare [e]. Quin ſi opus publicũ ædifican-
dum conceditur interdum, & diruere priuata ædificia, dummodo valorem
50. librarum non excedant, non alia [f]. Magnifica porrò vt ſint, cauetur pri-
6 mùm, omnes ſine exceptione contribuere debere [g]. Excipiuntur alicubi ſe-
natores [h]. Dehinc vt in operibus publicis publico ſumptu excitatis, nemo
7 præterquam princeps titulos ſuos vel nomen ſcribat [i]. Impenſis tamen tunc
accepto ferendis curatoribus [k], dummodo rationes reddant præſidibus pro-
uinciarum, & alijs viris ſpectabilibus [l]: niſi quis ſuis ſumptibus ædificauerit
opus publicũ, tũc enim permittitur nomen ſuũ inſcribere volente populo [m].
Nec tamẽ reparanti ſuo ſumptu, eius nomẽ qui ædificauit ſuo quoq; ſumptu
8 licet delere, ſed ſuũ tantũ ſubijcere [n]. Ad magnificentiã quoq; pertinet, ne
prætoria, locáue publica alijs quàm publicis perſonis, cõcedantur inhabitan-
da [o]. Domus principis, baſilica & palatium plerunq; dicitur, in quo tantùm
habitare debent poſt principẽ qui eius vſibus inſeruiunt, & alij excludi, & ei
ædificia contigua dirui [p]. Iubet Leo Cæſar in ciuitatibus in quibus palatium
eſt, alibi quã in eo ne habitet rector prouinciæ, vt habitãdi ratio, ſaltem curã
9 ædificij ſuadeat [q]. Non licet item in baſilica inaurata alicuius priuati imagi-
10 nem pingere, nõ equos introducere, vel nuptias priuatorũ celebrare [r]. Inter
opera cõmunia vniuerſitatis, & quæ ſunt publici vſus, enumerantur quæ in
ciuitatibus ſunt, theatra, & ſtadia [s], forũ [t], curia, baſilica, viæ publicæ, balnea
publica, piſcinæ, aquæductus, fontes, campi publici, vt Martius, fana, porticus
& ſimilia, paſcua, nemora, & ſimilia. Item agri vectigales & non vectigales:
vectigales, qui in perpetuum fruendi locantur non vectigales, qui ita colen-
di dantur, vt priuatis agros noſtros colendos dare ſolemus [v].

a l. ædificia, l. 13. C. eod.
b l. ſi cui, l. 9. & l. fin. C. de ædifi. priuat.
c l. 4. de oper. pub. in C. Theodoſ.
d l. præſcriptio, eod. C. Theodoſ.
e l. competimus, l. 9. eod. tit. C. Theod.
f l. ſi quando, l. 8. C. de operib. publ. in C. Iuſtinia. & in l. 3. eod. ap. Theodoſ.
g l. ad portus, l. 6. eod. C. Iuſt. l. omnes, l. 21. eod.
h l. 5. eod. tim. in C. Theodoſ.
i l. 2. & l. ſi quis, l. 9. eod. tit. in C. Iuſtin.
k l. 2. eod. C. Iuſtin.
l l. vni. de ratioci. operum publ.
m l. 5. & 7. de oper. publ. P.
n d. l. 7.
o l. 3. de operib. publ. in C. Iuſtinia.
p l. quicunque, l. 16. de operib. publ. li. 8. C. tit. 12. l. vni. de palat. & domib. domin. libr. 11. C. tit. 76.
q l. pen. de offic. rector. prouinc. lib. 1. C. tit. 44.
r l. Baſilicã, l. 10. de operib. publ. libr. 8. C. tit. 12.
s l. 3. de operib. pub. in P. l. 10 tuorum, l. 6. §. vniuerſitatis, de rer. diuiſ. P. §. vniuerſitatis, eod. ap Iuſtinia. §. 2. de inutil. ſtipulat. Cic. 1. de offic.
t §. 1. de inutilib. ſtipul. §. fin. de emptio.
v l. 1. cum ſuis. §§. ſi ager. vectiga. vel emphyte. peta. lib. 6. P. tit. 3.

De fontibus, lib. 43. P. tit. 21.
Et aquæductu, lib. 11. C. tit. 42.
Cap. 22.

1 *Aquarum vſus neceſſarius & vtilis, & ſalubris.*
2 *Fontium memoria cum ſanctitate.*
3 *Fontes & eorum aquaductus, aut publici, aut priuati.*
4 *Ius hauriendi ex fonte publico, & aqua ducenda quomodo præſcribatur.*
5 *Leges aquarum, aquaductuum publicorum, & de officio curatorum aquarum.*

1 AQVARVM officium & ad publicum vſum, vt ad potum, ad
ſalubritatem: vel ad eluenda pauimenta, ad lauationes, & ad
ſecuritatem publicam pertinent. vt dum ea cinguntur vrbes.
2 *Fontium memoria*, inquit Frontinus [x], *Romæ cum ſanctitate ad-*
huc extat & colitur. Salubritatem enim ægris corporibus
3 adferre creduntur, ſicut C. Amarinus meminit. Fontes &
aquæductus aut publici ſunt, aut priuatorum, & ex priuatis fieri poſſunt pu-
blici: tamen in priuatorum non poſſunt poſtmodum redire poteſtatem longi
4 temporis præſcriptione [y]. Quamuis ius hauriẽdi vetus longóq; dominio con-
ſtitutũ, ſingulis manere ciuibus ſtatutũ ſit, ſi de temporis initio nõ extet me-
moria [z]. Proinde vti fontibus publicis quis prohiberi nõ poteſt, neq; eo fonte
quo vſus anteà eſt: alioquin interdictum propoſitum erat à prætore, vti de eo

x Frontin. lib. 1. de aquæductib.
y l. diligenter, l. 9. de aquæduc. lib. 11. C.
z l. 4. eod. C.

fonte quo de agitur, hoc anno aqua nec vi, nec clam, nec precario ab illo vſus es, quominus ea ita vtaris vim fieri veto. De lacu, puteo, piſcina ita quoque interdictum [a]. Quod & interdictum pertinet ad coërcendam aquam ne fluat, & ad purgandum fontẽ, ſine quibus vſus aquæ nullus eſt [b], & ſiti perirent homines [c], ſicuti in aqua æſtiua ſtatutum [d]. Poſſunt naſci ex his duæ ſeruitutes vt priuatæ aquæ alijs communicentur, nempe ſeruitus aquæ ducendæ & hauriendæ, cui adhæret, appellendi pecus ad aquam, & ſunt prodita interdicta pro his diuerſa [e]. Et pariter de modo ducendi varia tractatio, quæ in titulo de riuis lib. 43. P. Verùm de his omnibus ſuis locis, nempe dum de aquæ elemento, & dum de ſeruitutibus agemus rerum. Leges aquarum, aquæ 5
ductuum publicorum apud Iulium Frontinum [f] deſcriptæ ſunt, quas curator aquarum tenebatur conſeruare, quarum vna ex S C. *Ne quis ſine literis Cæſaris*, id eſt, ne quis aquam publicam non impetratam, *& ne quis amplius quàm impetratum fuerit, ducat*. Alia, *qui aquam in vſus priuatos deducere volet, impetrare debebit, & à principe epiſtolam ad curatores deferre*. Aliud ſenatuſconſultum quod Q. Aelius Tubero, & Q. Fabius Maximus V. F. id eſt, voluerant fieri, *ne cui priuato ex riuis publicis liceret aquam ducere, vtiq; omnes ij quibus aqua ducendæ ius datum eſſet, ex caſtellis ducerent, animaduerterentq; curatores aquarum, quibus locis intra extraq; vrbem aptè caſtella priuati facere poſſent, ex quibus aquam ducerent, quàm ex caſtello communem accepiſſent à curatoribus aquarum, ne qui eorum quibus aqua daretur publica, ius eſſet intra quinquaginta pedes eius caſtelli, ex quo aquã ducerent, laxiorem fiſtulam ſubijcere, quàm quinariam*. Hoc ſenatuſconſultum autem aquam nõ niſi ex caſtello duci permittit, ne aut riui aut fiſtulæ publicæ lacerarentur. Alia lex, *vt ius impetratæ aquæ neque heredem, neque emptorem, neque vllum prædiorum dominum ſequeretur, exceptis balneis, quibus quæ publicæ lauarent, priuilegium antiquitus concedebatur, vt ſemel data aqua perpetuò maneret*. Vlpia. tamen [g] in alijs diſtinguit, num perſonis datus ſit aquæ ductus, vt tunc perſonam non egrediatur: an rebus, vt tunc ſequatur poſſeſſorem. Aliud ſenatuſconſultũ apud Frontinum [h], quo de reficiendis riuis ſpecubúſque, per quæ opera publica corrumpuntur, *placuit circa fontes & fornices & muros vtraque ex parte vacuos centenos quinos denos pedes patere, & circa riuos qui ſub terra eſſent & ſpecus intra vrbem, & extra vrbem continentia ædificia, vtraque ex parte quinos pedes vacuos relinqui: ita vt neque monimentum in his locis, neque ædificium poſt hoc tempus ponere, neque conſerere arbores liceret, & ſi quæ tunc eſſent arbores circa id ſpatium, extirparentur: prætérquam ſi quæ villæ continentes, & incluſæ ædificijs eſſent. Si quis aduerſus ea commiſiſſet in ſingulas res, in dena millia dãnas eſſet: ex quibus pars dimidia præmiũ accuſatori daretur, cuius opera maximè conuictus eſſet, qui aduerſus hoc ſenatuſconſultum commiſiſſet: pars altera dimidia in ærarium redigeretur, déque ea re iudicarent cognoſcerêntque curatores aquarum*. Conſtantinus tamen à formis aquæductuum publicorum arbores 15. pedes voluit ſe iungi [i]. Auguſtus 10. [k]. Alia lex [l], quàm T. Quintius Criſpinus conſul rogauit populum, populus autem ſciuit. *Quicunque poſt hanc legem rogatam, riuos, ſpecus, fornices, fiſtulas, caſtella, tubulos, lacus aquarum publicarum quæ ad vrbem ducuntur, earúmue quàm ſciens dolo malo forauerit, ruperit, forare rumperéue curauerit, peioréмue fecerit, quominus ea aqua earúmue quæ in vrbem Romam ire, cadere, flui, peruenire, duci poſſint, quæ vrbi continentia ſunt, erunt, in hiſque hortis, prædiis, locis, quorum hortorum, prædiorum, locorum dominis poſſeſſoribus V. F. aqua data vel attributa eſt, vel erit, vt ſal. diſtribuatur, diuidatur, in caſtella immittatur: is populo Roma. C. Millia dare damnas eſto. Et qui clam quid eorum ita fecerit, id omne ſarcire, reficere, reſtituere, ædificare, ponere; & celare, demoliri, damnas eſto, ſine dolo malo &c*. De modis ducendi aquam, & de aqua ducenda plura tractata videbis paulò pòſt libro ſequen. 4. c. 15. de aquæductu, & cap. 16. de aquæ hauſtu, & cap. 17.

a l. 1. de fonte. lib. 43. P. tit. 22.
b d. l. 1. § fin. de fonte, P.
c l. fin. de riuis lib. 43. P. tit. 20.
d in l. 1 § ait prætor de aqua quotid. & æſtiua in P.
e l 1. §. hoc interdictum, de fonte in P.
f Iulius Fronti. libr. 2. de aquæduct. l. 1. §. permittitur, de aqua quotidia. & æſti. lib 43. P. titul. 19. de his dicimus in ſeruitut. aquæductus, quidam.
g l. 1. §. permittitur, de aqua quotid. & æſti.
h lib. 2.
i l. 1. de aquæduc. ll. 11. C. titu 42.
k l. omnes l. 6. eod.
l Fronti. libr. 2. de aquæductib.

FINIS.

De

DE REBVS SERVIENTIBVS ET LIBERIS,

LIBER IIII.

De Seruitute prædiorum in genere. Caput I.

Lib. 3. C. tit. 34. Lib. 8. P. tit. 1. Inſtit. lib. 2. tit. 3.

1 *Diuiſio rerum in liberas, & ſeruientes; & quomodo res ſeruire intelligantur.*
2 *Res quatuor modis ſeruire intelliguntur. Vnde quatuor genera ſeruitutum. ſeruiunt namque perſonæ perſonis, perſona rebus, res rebus, & res perſonis.*
3 *Seruitus realis quid.*
4 *Prædium optimum maximúmque, non eſt quod ſeruit.*
5 *Prædium quid dicatur hic: & duplex, ruſticum, & vrbanum.*
6 *Futuro ædificio quæ ſeruitus poßit imponi.*
7 *Seruitutes indiuiduæ, & antinomiæ hac de re conciliata.*
8 *Seruitutum realium diuiſio.*

1 ALIA rerum diuiſio eſt, vt harum quædam ſint
liberæ, quædam ſeruæ, vel ſeruientes. Qualitates autem hæ rerum natæ ſunt ex dominio earum: ſiquidem vbi dominia diſtincta fuerunt, res propriæ cœperunt cuiuſque dici. atque ſubiectio illa, qua domini arbitrio res tractatur, alio nomine quàm ſeruituris, dicitur, nempe per pronomina, meum, tuum, ſuum [a]. Nam res ſua nemini ſeruit [b]. At ſi integro remanente dominio, quiſpiam in re alterius aliquod ius percipiendi aliquam vtilitatem habeat [c], res ſeruire tunc, ſed alij, quàm ſuo domino, dicetur. Nec ideo minus dicetur dominus is, cuius res eſt: quia ſeruitus illa, vel ius illud in re aliena, potius incorporale eſt [d], & afficit ius præcipuè domini, vt cogatur pati, & ne poſſit pro arbitrio re ſua vti [e]. Similiter hæc nomina, libertas rerum, vel res liberæ, dicuntur potius de domino, quem nemo poſſit prohibere, quin illis liberè vtatur, & vt dicitur, quin poſſit de ſuis lapillis ex arbitrio ludere [f]; vt contrà, ſeruitus rei, quando illa libertas non eſt domino in re integra aut arbitraria. Inde tamen dicimus prædia ſeruitutem pati [g], & ſeruientia [h], aut libera [i]. Vera prædialis ſeruitus ex facto videtur orta hominis, item formulæ, quibus cõſtituitur: ſiquidem ſi natura ſubiiciatur inferior ager ſuperiori, propriè non eſt ſeruitus, ſed ius ſeu natura prædiorũ [k]: nõ ſecus quàm non eſt ſeruitus, vti re ſua, vt diximus. Adhærent autẽ iſta incorporalia ſeruitutũ rebus, vt neq; quiſquam ſeruitutem acquirere vel vrbani vel ruſtici prædij poſſit, niſi qui prædiũ habet, nec quiſquã debere niſi qui habet prædium [l]. Sed vt explanemus ſcopulos, qui in hac ſeruitutum tractatione offendunt incautos, paucis expedit generalia ſeruitutum mone-
2 re, ne æquiuocatio ingerat errorem. Itaque ſeruire dicuntur quadrupliciter
res, primùm, perſonæ perſonis: & ideo ſeruitus dicitur perſonarum melius

a ea. quo iure defenda villas, ſ. d. ſt.
b l. ſi quis ç' es, l. 19. de ſeruit. vrban. præd. l. vti. ſi, ſi vſusfr. pet. P. l. in re communi, l. 26. de ſeruit. P. l. cum eſſent, l. 3 § fi. de ſeruitu. ruſt. præd. in P.
c l. quoties, 15. de ſeruit. P.
d l. 1. §. fin. de rer. diuiſ. § 1. de reb. corpo. ap. Iuſtinia.
e l. quoties nec hominum, l. 15 §. 1. de ſeruitut. tit. generali: & l. 1. de aqua plu. arcen. in P.
f l. ſed & ſi lege, l. 28. §. conſuluit, de petit. hæred. libr. 5. P. tit. 3. l. ſi quid, 14. §. ſicut, eod. tit.
g l. ædificia, l. 11. de ſerui. vrba. præd. in P. l. altius, C. de ſeruit.
h l via, l. 23. §. pen. de ſeruit. ruſtic.
i l. ſi ædes, l. 31. in princ. & §. 1. de ſeruit. vrbano. præd.
k l. 1 § fin. de aqua plu. arcen.
l Vlp. l. 1. communia prædiorum, lib. 8 P. titu. 4. §. ideo, de ſeruit. ruſt. l. qui aliena. §. vlt. de nego. geſt.

quàm perſonalis,de qua in perſonis diximus. 2. dicũtur,quamuis impropriè,
perſonæ rebus ſeruire,vt etiam in ſeruitutib. perſonarum diximus.3. res ſer-
uiunt rebus: vel 4. loco res perſonis. Nunc de ſeruitute duorum poſtremo-
rum membrorum tractandum eſt,& de eius ſubſtantia generaliter, dehinc
in ſpecie breuiter. Eſt itaque ſeruitus realis, diminutio iuris prædij alieni,ad 3
vtilitatem,& ius ſeruitutis alterius prædij, vel perſonæ. Ex quibus in primis 4
conſtat,ſeruitutem eſſe iuris alterius prædij diminutionem,& optimum ma-
ximúmque dici non poſſe,quod ſeruitutem debet,quódue liberum nõ eſt [a].
Ita ſeruitutis impoſitione, alterius fundi ius diminui, alterius augeri tradit
Sextus Pædius [b]. habet prædium dominans vel perſona, cui ſeruitus à re de-
betur, vtilitatem quandam in fundo ſeruiente [c], quæ minuit ius ſeu liber-
tatem alterius ſeruientis prædij [d]. Prædiúmque prætioſius habetur à ſeruitu-
te liberum [e]. Prædium vocatur hîc quodcunque immobile,ſiue ſit fundus, 5
ſeu domus. Idq; duplex eſt, vrbanum,& ruſticum: vrbanum eſt,ædificium ha-
bitandi cauſa factum,ſiue in vrbe,ſiue in villa ſit [f]: ruſticum eſt,quod non eſt
ædificium,vt fundus, vinea, pratum [g]. His imponuntur ſeruitutes ob aliorũ 6
prædiorum vel aliarum perſonarum vtilitatem, vel præſentẽ vel futuram. Et
licet vtilis nõ ſit ſeruitus cõſtitutionis tẽpore,tamen imponi poteſt,ſi talis fu
tura ſit [h], vt habeatur ratio futuri tẽporis in his [i],ſicut & futuro ædificio im-
ponitur [k]. Et hæc ſentẽtia,vt paucis dicã,mihi placet,omiſſis diuerſæ ſenten-
tiæ rationibus. Hærent hæc iura prædiis quæ ſemper ſequuntur [l]. Et quia iu- 7
ra per ſe diuidi nequeunt [m], ita ſeruitutes indiuiduæ ſunt [n], nec pro parte
præſtari poſſunt,vel concedi,vel adimi [o]. Ideo ſi generaliter per fundum con
cedatur à pluribus dominis ſeruitus in fundo inter illos communi, valent
quidem ceſſiones ſeparatim à ſingulis factæ, ſed ſine effectu ſunt, niſi omnes
conceſſerint,vt nouiſſima ceſſione cæteræ firmari videantur [p]. Siquidem nõ
deſignata certa parte fundi ſeruitus per fundum conceſſa, omnes & ſingulas
partes fundi complectitur: vt tota in toto,& tota ſit in qualibet eius parte,vt
dicitur de anima,niſi pars quæ ſeruiat deſignetur: Imò & in ſolum ipſum pe-
netrat, nec in ſola ſuperficie reſidet,in l. certo de ſeruit. ruſt. præd. Itaque &
naturaliter & ciuiliter eſt indiuidua ſeruitus: natura, quia quæ tangi non
poſſunt,indiuidua ſunt [q], qualia iura ſunt [r]: minus ciuiliter,quia tantam vti-
litatẽ non adfert pars intuitu partis, quantam totũ reſpectu totius [s]. Dehinc
& in omnibus iubent leges,finem & intentionem actuum inſpici [t]. Porrò in
ſeruitutibus,finis commodum eſt in vſu earum [v], qui indiuiduus eſt [x], quia
& hic in facto conſiſtit,quod eſt quoque indiuiduum [y]. Sed ius maximè ſer-
uitutis indiuiduum illud continet omnino. Quò fit, vt antinomiæ, quæ in
hac tractatione indiuidui obiiciuntur,facilè ſubmoueantur: nam ad ius non
pertinet fundi,corpus quod ſeruitutem admittit. Et aliud eſt ius in corpore,
& aliud corpus. Et corpus quidem diuiduum, ſed ius quod in eo eſt, indiui-
duum: fructus quamuis diuidi poſſint, qui ex fundo percipiuntur [z]. Ita frui
pro parte poſſumus [a], & vti etiam partim fructibus in vſum acceptis,& parte
domino aliqua derelicta [b]. Et diuiduus vſusfructus [c],ſed ius vtendi fruendi
erit indiuiduus [d],& vſus indiuiduus [e]. Alia etiam inde euaneſcit antino-
mia, qua videtur diuidi vſus,adiecto tẽpore, cùm quis illa die vel hora, alius
alia vtatur, vel alternis diebus [f],quia id ad modum pertinet iuris conſtitutæ
ſeruitutis, non ad ius vtendi [g], vt ſecernatur vſus temporibus. Pari modo
alia quæ ad certam partem fundi, vel rei conſtitui ſeruitutem probat, vbi
corpus fundi diuiditur, vel ſuperficies [h], ad quam certam pro diuiſo ſeruitus
tota, vel ius integrum refertur. Facta autem relatione ad partem ſeruitutis
vel iuris,ſeruitus pro parte conſtitui nequit. Sic Paulus ait, iura ſeruitutum
interdum diuiſa a fundo,non eſſe diuidua menſura vel temporibus: interdũ

a l. cùm venderes, l. 59. de contrahen. empt. lib. 18. ff. tit. 1. l. qui vti optimę l. 90. de verb. ſign. l. pen. de euictio. in ff.
b l. de pupillo, l. 5. §. Sextus Pædius, de ope. no. nunciat. lib. 39. ff. titu. 1.
c l. quoties, in 2. de ſeruit. ff.
d l. ſtipulatio iſta, §. ſi quis forte, de verb. oblig.
e l. 1. §. fin. de actio. emp. ff.
f l. vrbana prędia, de verb. ſignif.
g l. 2. commu. præd. in ff.
h l. ei fundo de ſeruit. ff.
i l. ſi infantis, de vſufru. l. Labeo, de ſeruit. ruſtic. præd. l. interdum, de verb. oblig.
k l. ſi ſeruitus, § ſi de ſeruit. vrban.
l l. via conſtitui, l. 23. §. ſi fund. de ſeruit. ruſt. l. cum fundo, 36. cod. tit. l. neq; quib. mod. vſusfr. amitt. l. cum fundus, l. 13. commu. præd. in ff.
m l. 1. §. incorporales. de rer. diuiſ. § 2. de de reb. corp. & incorp.
n l. ſtipulationes nõ diuiduntur, l. 72. de verb. oblig. & l. 2. § & harum, eod. t. l. l. via. de ſeruit. l. 1. §. ſi vſusfructus, ad l. Falc. in ff.
o l. pro parte, l. 11. de ſeruitut. l. ſi is qui duas de ſeruit. leg. l. ſi quis duas, §. 1. commu. prædio.
p l. per fundum, de ſer. ruſt. præd.
q l. certo generi, l. 22. §. ſi locus 2. & l. ſi ſolus conceſſero, l. 12. de ſeruit. ruſt. prædio. l. ſi via, l. 6. cod. tit. & l. ſi iter, de ſeruit. ruſt. [illegible]
r §. 1. de reb. corp. & incorp. l. 1. de rer. diuiſ.
s l. in executione, §. pro parte, de verb. oblig.
t l. verum, l. qui in iure, de inſtit. in ff.
v l. videamus, l. 19. in fin. de vſuf. lib. 22. ff. tit. 1.
x l. via, de ſeruitut.
y d. l. in executione, & l. ſi ſtipulatio nes non diuiduntur, de verb. obliga. ff.
z l. 1. § ſi vſusfructus, ad l. Falcid. l. 1. de vſufru
a l. vſus, pars l. 20. de vſu & habit. li. 7. ff. titu. 8.
b l. fundi vſu, l. 26. & l. duas, l. 15. § 1 de vſu & habit in ff.
c l. vſusfructus, de vſufr. ff.
d expreſsè in l. 2. §. quædam, de ser. diuiſ.
e d. l. vſus pars, l. 20. de vſu & habit & l. ve ſtimentis, l. 17. de ſeruitut. in ff.
f l. via, l. 5. §. 1. de ſeruit. in ff.
g l. 4. §. fin. cod. l. 2. de aqua quot. & æſt.
h l. ad certam partem, l. 6. de ſeruitut. in ff.
i l. ſi quis duas, § ſi quis partem. commu. prędio.

mensura

menſura aut temporibus diuidi vſum pluribus debitum, vt ſi plures vni, qui jus aquæ ducendæ habebat, ſuccedant [a]. Sic dum ius aquæducendæ per eundem aquæductum pluribus conceditur, vel eundi per idem iter ius quidem non diuiditur, ſed aqua vel modus communi diuidundo [b]. Et plures integræ poſſunt eſſe per eundem locum & plurium ſeruitutes [c]. Poſtrema verba finitionis ſeruitutis realis, realium ſeruitutum membra oſtendunt, vt aliæ à rebus, perſonis: aliæ à rebus, rebus debeantur: illas, perſonarum dixit Martianus vt vſum & vſumfructum: iſtas, rerum, vt ruſticorum prædiorum, & vrbanorum [d].

a Paulus in l. arbor, 19. § fin. commun. diuid. lib. 10. P. titul. 3.
b Iulia. in l. Lucio Titio, l. 4. de aqua quotid. & æſti. lib. 41. P. titu. 19.
c l. ſi prius, l. 17. de aqua plu. arc. libr. 39. P. tit 3. l. 2. § 1. de ſeruit. ruſtic.
d Mart. in l. 1. de ſeruitut. titu. generali.

De ſeruitutibus debitis à rebus perſonis: & primùm de vſu & habitatione. Caput 2.

Lib. 2. Inſtit. tit. 5. Lib. 7. P. tit. 8.

1 *Quinque ſpecies ſeruitutis debita à rebus perſonis enumerata.*
2 *Prius tractandum de vſu & habitatione, quàm de vſufructu.*
3 *Vſus quid, & quæ vſuarius poßit percipere.*
4 *Vſuarius nec locat, vel vendit, nec in alium transfert vſum.*
5 *Caſus tres excepti, quibus vſuarius vendit, addictione diuiſionis, videlicet, vel ſi lignorum vſus à longe petendus, ídque pro ſumptibus: vel ſi vini & frumenti procul petendus vſus. 8.*
6 *Vſuarius domus, poteſt locare partem eius, parte contentus.*
7 *Num cui relicta fuerint à pluribus ſeorſum ad vſum ſufficientia, accedente alterius poſtea vſu legato, debeat altero priuari, vel vtraque retinere poßit.*
8 *In vſu determinando conſideranda res, perſona, & modus dictus, & quales perſonas habitationem domus habens poteſt ſecum admittere.*
9 *Qui habet vſum capacioris domus, quàm ſua conditio exigit, vacuam quoque partem ſibi reſeruat, nec proprietarius occupat.*
10 *Habitationem habens domus, ſimilis ferè vſuario domus, & in quibus differant.*
11 *Habitationem domus habens, ſeorſum habitans, eam poteſt locare.*
12 *Qui habet vſumfructum domus vel fundi, quomodo vtatur & quibus.*
13 *Vſus ſyluæ vſumfructum continet.*
14 *Conceſſo vſu ſeruorum, quid conceſſum videatur.*
15 *Plus eſt in operis ſerui debitis, quàm in vſu debito ſerui.*
16 *Vſu animalium conceſſo, quid liceat vſuario.*
17 *Vſus pecuniæ vſumfructum habet.*
18 *De vtendi modo & cautione præbenda.*
19 *Differentia vſus, & commodati.*
20 *Vſuarius reficere debet domum, cuius habet vſum, ſi ſolus vel pro parte, qua vtitur: quomodo vti poteſt, & quid cogitur pati ab eo proprietarius. vide & infra. c. 3. numero co.*
21 *Quibus modis acquiratur & amittatur vſus.*
22 *Commoditas prædij conceſſa alicui, accedit ſeruitutibus prædialib. perſonalib.*

1 INTER ſeruitutes perſonales, debitas à rebus perſonis, quinque conſtituemus & explicabimus Deo fauente, vſum, habitationem, operas ſeruorum, commoditates ex rebus aliquibus, & vſumfructum. Quatuor priores ſub vſu concludi poſſunt.
2 Tractarunt iuriſconſulti prius de vſufructu, quàm de vſu & habitatione [a]: mihi methodus videtur facilior cõtraria,

a conſtat ex ord. tit. 7. P.

vt de

vt de vſu primùm & habitatione, quàm de vſufructu agamus, vt intelliga-
mus priori loco ſimplicia, pòſt compoſita. Vſusfructus enim latiſſimè patet,
& vſum & habitationem continet, cæteráſque ex rebus commoditates fru-
ctuum [a]. Et minus in vſu, quàm in vſufructu. Et fructus ſine vſu eſſe non po-
teſt, vſus autem eſt ſine fructu [b]. Proinde vſus ſeu ad maiorem ſignificatio- 3
nem, vſus nudus ſeu χρῆσις, ſine fructu [c], eſt ius alienis rebus vtendi, ſalua re-
rum ſubſtantia [d]. Qui vſum habet tantùm ad indigentiã quotidianam pro-
priam, ſecundum qualitatem & conditionem ſuam fructibus vel rebus vti-
tur: vt non poſſit vltra compendium inde vel vtilitatem conſequi, vel impe-
dimẽto eſſe domino agri, ædis, vel fructuum [e]. Et ſi vſu legato, magis ſit vſus
legatarius, quàm oportet; officio iudicis, qui quemadmodum vtatur iudicat,
continetur, iubere, ne aliter quàm debet vtatur [f]. Ex quibus ſequitur vſua- 4
rium non poſſe vſum concedere alij, nec locare, vendere, vel alio modo in
alium transferre [g]: quia perſonalis, vt neque ad hæredem vſuarij tranſeat [h].
Et perſonalia cum perſona extinguuntur, nec perſonam eui irrogantur, egre-
diuntur [i], potiſſimùm inſpecta qualitate ſeruitutis huius, quæ ad perſonæ
neceſſitatẽ & alimenta pertinet & præbet neceſſaria, quæ alienari nequeũt [k].
Paulus excipit caſum, ſi ex neceſſitate diuiſionis, iudex adiudicando alteri 5
vſum vendat, & ita admitti [l]. Item ſingulare eſt quod notant Accurſ. & Ang.
Aretinus [m], quod ſi lignorum ex ſylua alicui vſus relictus eſt, & vectura fa-
cienda longius ſit, poteſt qui vſum habet pro neceſſitate perſonæ ſuæ, in com
penſationem ſumptuũ, qui aliter vſus commoditatem excederent, de lignis
vendere, non amplius; quia vſuarius tantùm habere debet quantum pro ne-
ceſſitate ſui ſufficit. Idémque Angelus recipiendum putat in vſu vini, fru-
menti, & aliorum, ſi de longinquo percipi debeant. Et hæc fauore vſuarij
inducta recipio, ne vſus illi ob expenſas grauiores ſit inutilis: & quia, vt di-
xi, ius hoc vtendi alienari prohibetur. Quare & in eiuſdem vtilitatem non 6
difficilis erit ratio, cur liceat vſuario, cui domus amplioris capacitatis, quàm
ipſi neceſſaria ſit, vſus relictus eſt, peuſionem habitationis ex ea ab inquilino
accipere, dum ipſe quoque inhabitat, & modica portione contentus ſit: hoc
enim ei non eſt inuidendum, inquit Vlpianus [n]. Mouet & aliam quęſtionem 7
perpulchram & quotidianam gloſſa [o], quam inſolutam Angelus Areti [p]. re-
linquit. Num ſi mihi hodiè vſus in fundo conſtituatur, qui mihi ſufficiat: &
cras in alio, num ſecundus minor vel inutilis erit, quod iam alius mihi ſuffi-
ciat, eò quòd ad quotidianam neceſſitatem vſus relinquatur. Et reſpondet
glo. locum eſſe gratificationi in toto, vel in parte, vel electioni. Citat §. ſi ge-
neraliter de lega. qui nihil ad rem, & l. fin. de religio. & ſumpt. funer. in P. quæ
tamen contrarium probare videtur. Nam ſi vſufructuarius ab hærede ſepul-
tura defuncti oneretur, cùm hæredis eſſet electio, inibi vel alibi ſepelire, &
eſſet locus gratificationi inter plures, qui poterant pati ſepulturam, aget vſu-
fructuarius actione vtili in hæredem, quòd propter eam electionem minu-
tus eſt vſusfructus. Sed hic vſuarius, cui diuerſorum fundorum relictus vſus
eſt non nocet alicui, & ſi ab ambobus vſum accipiat. Nam vtitur iure ſuo [q],
quod pertinet ad debitores. Proinde rectè ad illam legem finalem ſimilitu-
do non videtur relata. Et exiſtimarem à ſingulis vſum deberi, non habita ra-
tione, quod aliunde vſum habere poſſit: non ſecus ac ei qui vſum habet, non
poteſt obijci, quod pecunias habet, vnde poſſit aliundè, quàm ex re vſuaria
ſibi comparare. Nec improbatur vſus habitationis conceſſione facta filio-
fam. vel ſeruo, quòd illi penes patrem vel dominum habitare poſſint, imò &
additur habitatio ad vtilitatem patris & domini [r]. Nec improbatur relictum
& exactio legati alimentorum, ſi is cui legantur alioquin ſufficiens ſibi ſit &
facultatibus abundet [s]. Itaque, vt ait Paulus, fundi vſu legato, licebit vſua-
rio, & ex fundo, quod in annum dumtaxat ſufficiat, capere: licèt medioeris
prædij eo modo fructus conſumantur, quia & domo & ſeruo ita vteretur, vt
nihil

a l. 2. & l. per ſeruũ, l. 14. §. 1. de vſu & habita. l. vſusfructus, l. 7. de vſufr. Iul. Paul. libr. 3. recep. ſenten. titu. 6. l. plenum, de vſu & habita.

b §. minus autem de vſu & habita. l. ſi habitatio, l. 10. § ſi vſus, & l. per ſeruũ, l. 14. § ſi vſusfructus, eod. titu. in P.

c l. 1. & 2. & l. ſi habitatio, l. 10. de vſu & habitat. P.

d glo. in l. 3. de vſu & habit.

e § 1. de vſu, & habit. l. denique, l. 12. & l. plenius, cum ſuis §§. eod. in P.

f l. pen. §. fin. de vſu & habit. P.

g §. minus, §. itẽ is q. & ſeq. de vſu & habit. l. 2. § domus, & l. 2. cum § ll. ſequen. eod. in P.

h l. vſus aquæ, l. 22. eod. tit. in P.

i l. quia tale ſol. matrim. in P. l. priuilegia, & l. in omnibus, de regul. Iur. P.

k l. de alimentis, C. de tranſact. l. cum hi, eod. titu. in P.

l Paul. in l. item quãuis, l. 10. § pen. lib. 3. P. tit. 3.

m glo. in §. minus in fine, & Angel. ibidem nume. 3. pa. eod. l. domus, de vſu & habitat.

n Vlp. in l. 4. eod. tit. Iuſti. Fab. in tit. de vſu & habit. in Inſtitutio.

o glo. in § minus, in verbo quotidianã, eod. tit.

p Angel. in d. § 2. de vſu & habitat.

q l. proculus, de dã. infec.

r l. filiofam. l. 18. de vſu & habitat.

s l. cùm bi, §. ſed & perſonarum, & § in perſona, de tranſact. in P.

nihil alij fructuum nomine ſupereſſet. Sic & de aliis, in quibus vſum habet. Omnia enim ad vſum eius peruenient, & poſſunt reſeruari, & in diuerſis domibus, ſed diuerſo tempore, & aliqua parte anni quis habitare, quia & domi-
8 ciliū in diuerſis locis habere poteſt [a]. In vſu, ſimul res & perſonæ & modus vtēdi, coniungi debeat. Nam res ad neceſſitatē perſonæ, vt dixi, & neceſſitas ad modum referri debet. Proindè conſidera cuius rei relinquatur vſus alicui, & quis qualiſue ſit is, cui relinquitur. Si domus habitatio relinquitur maſculo, poteſt is in ea habitare, & ſolus, & cum familia ſua, cum vxore, cum liberis, cum amicis & hoſpitibus gratis, & cum penſione admiſſis, quamuis ſeorſum inibi eo nō reſidente non poſſit locare [b]. Si mulieri competat, & poteſt in ea cum marito habitare, & cum ſocero, etiam ſi tempore, quo vidua eſt, acquirat vſum, & poſteà nubat [c], & cum nutu, cum liberis, cum libertis, & parentibus [d]. Verùm hoſpitem recipere non poteſt quæ vſum habet, alium quàm eum qui honeſte cum ea habitaturus ſit [e]: poteſt & alia quæ mulier ad
9 vſum habet communicare marito [f]. Notabile & illud, domo ad vſum lega-
10 ta, & ſi amplior ſit, quàm exigat vſuarius: vacuam tamen partem & ei remanere, non proprietario [g]. huic vſui domus affinis eſt habitatio domus debita, quæ perindè penè eſt; ac vſus, vt neque vendi poſſit, nec donari ab eo qui ius habitationis habet, eaſdémque perſonas qui habet habitationem, quas
11 vſuarius domus recipere poſſit [h]. Verùm in aliquibus hoc ius habitationis differt ab vſu domus, quia in habitatione latior facultas ineſt: nam qui eam habet & alteri locare poteſt ſeorſum, & ſi ibi ipſe non habitet, non ſecus quā
12 ſi vſumfructum haberet domus [i]. Si fructuum, vel fundi vſus relictus ſit, vel debitus, vtitur vſuarius ad vſum quotidianum horto, oleribus, pomis, floribus, aqua, lignis, non ad compendium vel abuſum, ſed ad vſum ſtramentis: nec pro ſe tantùm, ſed etiam pro hoſpitibus aliquando largiùs pro dignitate
13 ſua; neque in villa tantùm, ſed & ex his in oppida ferre poteſt [k]. Quibus conceſſus eſt vſus ſyluæ, & fructus conceſſus videtur [l]. Verùm iis non permittitur ex qualibet ſyluæ parte depromere, quamuis tota ſylua ſeruire dicatur: Nam ad certam partem reſtringitur etiam inuitis quibus ius eſt, ne ad nutū vtentium informis ſylua euadat, & ita iudicatum fuiſſe ſæpè refert Papus [m]. Et contra hi in arctam nemoris partem vſum ſuapte natura ſolidum, & totū in toto, & totum in qualibet parte, placuit curiæ ſupremæ Pariſiorum [n]. Atq; vſuarios ob nemora, coniuratione viq; armata, ab vniuerſitate vaſtata ipſorum nemorum vſu ac litis æſtimatione; eiúſque impendiis multari quoque
14 decretum eſt [o]. Vſus aliquando conſtituitur in ſeruis alienis, in quo id venit, vt ipſe vſuarius tantùm eius opera ac miniſterio vti poſſit, non etiam alius, néue in alium transferat [p]. Poterit tamen eo cum aliis vti, veluti cum vxore, & vxor coniuge, cum patre, cum domino. Nec tamen operas ſerui locabit, nec aliis vtendas concedet. Tamen ſecum in rebus alienis ſeruo vti poterit, vt ſi fundum conduxerit, poterit ſeruum in eo iubere operari, & ſic in aliis negotiis, quæ ipſe ſuſceperit facienda vſuarius, poterit vſuariis ſeruis & vſuariis ancillis vti: quia illi operari videntur, non aliis [q]. Poſſum & ex re mea ſeruo vſuario ſtipulante, acquirere, vel eo per traditionem accipiente:
15 quia in illis eius opera vtor [r]. Notandum autem hîc plus eſſe in operis ſerui debitis, quàm in vſu ſerui: quia fructus hominis in operis conſiſtit, & in mer-
16 cedibus operarum, quæ capi à fructuario poſſunt [s], & vſus quoque ineſt [t]. Eadem quæ de vſu miniſterij ſerui dicta ſunt, & in animalium vſu relicto intelligi debent [v], vt poſſit his vti, non locare aliis: niſi & vſuarius talis ſit, qui operas ſuas, & equorum ſuorum ſoleat locare, vt auriga [x]. Porrò pecoris vſu relicto, vſuarius ad ſtercorandum tantùm agrum ſuum vti poteſt, & modico tantùm lacte, reliquis non vtique, neque lana neque agnis [y], quia ea in fructu ſunt [z]. Si boum armenti vſus relinquatur, ad arandum, & ad reliqua, ad quæ

boues

a Paul in l. Labeo, §. Vlp. in l. ſi cum pro, l. 6. §. iuriſprudentiub. ad munic. & de ſtatu li. 50. ſ. lit. 1.

b l. 2. 3. & 4. & 5. de vſu & habitat. §. item is qui ædes, eod. tit. ap. Iuſtin.

c l. 4. eod. tit.

d l. 5. & 6. eod.

e l. non aliter, l. 7. eod.

f Paul. l. cæterarum, l. 9. eod.

g Notāt Azo in Summa iſtius titu. de vſu & habit. ap. Iuſtin. verſ. illud videtur notandum.

h l. ſi habitatio, l. 10. eod.

i §. ſed ſi cui, de vſu & habi. ap. Inſtitu. l. cū antiquitas, l. 13. de vſu & hab. C.

k l. plenum, l. 12. §. 1. & 2. de vſu & habit. §. minus, eod. ap. Iuſtin.

l l. diuus Adrianus, l. 43. eod. P.

m Pap. lib. 14. rapſod. arreſt. tit. 3. arreſt. 1. 2. 10. 11.

n Ioan. Lucius libr. 7. placitorum, tit. 7 plac. 1.

o Ioan. Luc. d. tit. 7. lib. 7 plac.

p §. item is ad quem, de vſu & habita.

q l. plenum, l. 12. §. fin. de vſu & habit. P.

r l. per ſeruum, l. 14. eod. & l. ſeruus, l. 31. & l. ſi ita legatus, 13. §. fin. eod. titul.

s l. 3. 4. de oper. ſeruo. lib. 7. P. titu. 7.

t l. oper. a ſerui, l. 5. de oper. ſeruo. in P. l. 2. de vſu & vſufr. lega. lib. 33. P tit. 2.

v d. §. item is qui, de vſu & habitat.

x l. plenum, §. equiſ eod. titu. de vſu & habit.

y d. l. plenum, §. ſed ſi pecorum, eod. & tu §. ſed ſi pecorum, eo. ap. Iuſtin.

z l. in pecudum, de vſur. in P §. in pecudum, de rer. diuiſ.

boues apti ſunt, vſuarius vtitur [a]. Vſus pecuniæ conceſſus æqualis eſt vſufru 17
ctui [b], ſicut & quando fundi vſus legatur, nam & fructus ad vſuarium perti-
nent, qui in annum ei ſufficiant [c]. Et ſi ita conceſſus vſus fundi, vt inſtructus
eſſet, etiã & inſtrumẽtorũ vſus cõpetit [d]. Modus vtendi eſt, vt vſuarius ſicut 18
vſufructuarius caueat, de vtẽdo arbitrio boni viri, & de reſtituẽdo cũ opus
erit [e]. Quare dictũ eſt in finitione, vſum eſſe rei alterius ſalua rerũ ſubſtãtia.
In cautione, omnia damna, quæ ab vſuario contingent, ſe reſarciturum, vſua-
rius promiſiſſe cenſetur [f]. Differtque in hoc à commodato & præcario, in 19
quibus alicuius rei datur vſus, ſed non ſalua rerum ſubſtantia, nec cum cau-
tione damni præſtandi, quod non reſarcit qui accipit, dummodo culpa non
adſit commodatarij [g]. Quamuis & maxima ſit affinitas inter commodatum
& vtendum datum [h]: omitto alias differentias. Debet per hanc adiectionẽ, 20
ſalua rerum ſubſtantia, & vſuarius domus, reficere domum vſuariam, ſi alius
quàm ipſe non percipit commodum: ſi enim fructuarius vel proprietarius
cum vſuario participaret in fructu, vterque ad refectionem contribuit [i]. Nec
poteſt prohibere vſuarius, quin dominus, vel fructuarius fundi eum colat [k]:
quominus cautionem omiſſam, per condictionem incerti repetat, & finito
vſu rem ipſam per ad exhibendum & condictione [l], quíue iudex implore-
tur, vt eius arbitratu vſuarius vtatur [m]. Sed nec is qui pati debet alium vti,
quicquam facere poteſt, quominus is cui vſus legatus eſt, vel conceſſus vta-
tur, vt bonus paterfam. vti debet [n]; nec deteriorem cauſam vſuarij facere,
nec vſuariæ rei ſpeciem etiam in meliorem commutare [o]. Quibus autem 2
modis acquiratur & amittatur vſus, intelligetur in vſufructu: nam totidem
acquiritur & amittitur, quibus vſusfructus [p]. Superioribus ſeruitutibus per- 22
ſonalibus poteſt accedere commoditas quædam conceſſa prædij certis per-
ſonis: vt ſi teſtator legauerit certæ perſonæ tantùm, ius ad aquam appellen-
di pecoris, vel paſcendi, vt ait Papinianus, quæ alioquin eſſet realis ruſtico-
rum [q]. Sic apud Vlpianum [r], Lucius Titius tradens & donans teſtamento
aquę profluentis in fontem, Caio Seio digitum in domum ſuam, vſum aquę
perſonalem conceſſiſſe videtur, vt illa ſeruitus ad hæredes nõ tranſeat Caij.
Aliud exemplum in eo qui promittit coquere panem alicuius in furno ſuo,
quod poteſt dici ſeruitus vſus, ex quo ad neceſſitatem familiæ eſt introdu-
cta, ex ſententia Cæpolæ [s]. Sunt & alia his ſimilia, quæ plerique ad ſeruitutes
innominatas, vel iura perſonalia referunt [t]. Alij negant eſſe ſeruitutes, ſi-
cuti in ſpecie leg. final. de ſeruitut. vrban. præd. in P. Quamobrem & nos com
moditatem rei diximus.

a d. l. plenũ, §. ſed ſi boum.
b Vlp. in l. hoc ſenatuſconſultum, l. 3. §. fin. & in l. quoniam, l. 10. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum. lib. 7. P. tit. 5.
c l. fundi, l. 16. de vſu & habita. in P.
d Pompo. l. ſi ita legatus, l. 17. eod. titul.
e Vlp. in l. huic ſtipulationi, l. 5. §. 1. vſufru. quemad. caueat. lib. 7. P. titu. 9. Papi. in l. pen. eod. titul.
f l. ſi vſusfructus, l. 16. § denique, de vſufru. & quemad. quis vta. l. 2. vſufru. quẽad. caueat l. hoc ſenatuſconſultũ, l. 5. §. 1. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum.
g l. fin. commod. in P. lib. 13. titu. 6.
h l. 1. §. 1. commod. in P.
i l. ſi domus vſus, l. 19. de vſu & habita.
k l. fundi, §. 1. eod. titul. P. l. ſi habitatio, § fin. eod.
l l. 5. §. 1. de vſufru. ear. rer. quæ vſu conſum.
m l. ſi cuius, l. 15. § denique conſultus, de vſufru. in P.
n l. fundi, l. 16 § fin. de vſu & habita.
o l. fin. eod. in P.
p §. 1. de vſu & habitat. l. 3. §. fin. de vſufru. in P.
q Papin. in l. pecoris, l. 4. de ſeruit. ruſtic. prædior. in P. lib. 8. P. tit. 3. facit l. Mela, l. 14. §. fin. de alimen. & cibar. lega. lib. 34. P. titu. 1.
r Λόυκιος Τιτιος l. Lucius Titius, l. 37. de ſeruit. ruſt. præd. Pompon. in l. non ſolum, l. 9. §. tale, de libera. lega. lib. 34. P. titu. 3.
s Cæpo. in 1. lib. de ſeruitut. vrb. prædior. cap. 8. num. 8.
t vide Cæpolam in proxi. citato loco, & cap. 9. num. 1.

De vſufructu. Cap. 3.

Apud Iuſtin. lib. 2. tit. 4. Lib. 7. P. tit. 1. Lib. 3. C. tit. 33.

1 *Vſusfructus, ſeruitus prædialis perſonis debita.*
2 *Vſusfructus quid, & de fructu formali & caſuali.*
Frui & uti quid, & quomodo differant, &c.
3 *Fructus & vſufructus differentia.*
4 *Vſusfructus pars dominij, & quomodo, vide nume. 16.*
5 *Vſufructuario inuito in eius præiudicium nihil facit proprietarius:*
Vſufructuarius non cogitur per manus proprietarij accipere vſumfructum.
Vſusfructus differt à reditu, &c.
6 *Res quomodo in vſufructu conſideranda.*
7 *Differentia vſufructuarij & bonæfidei poſſeſſoris in fructibus colligendis & pendentib.*

8 *Benef*

8 Beneficiarÿ, ſintne ſacerdotiorum vſuarÿ: Item de mala fructuum ſacerdotiorum diſpenſatione.

9 Vſufructuaria vxor relicta à marito inſtitutis liberis, nihil præter alimenta ex bonis percipit, niſi illi prædecedant, vel extranei ſint inſtituti.

10 Vſufructuarius non præſcribit contra proprietarium, nec deteriorem ſubſtantiam vel cauſam vſusfructus facit, & de cautione reſtituentis.

11 Teſtator relinquens vxori vſumfructum, non poteſt remittere ei cautionem.

12 Vſufructuarius pecuniæ & mobilium quemadmodum caueat.

13 Cautio hæc exigi poteſt & ante traditionem rei, & tempore vſusfructus.

14 De cautione præſtanda ab vſufructuario, ſi moueatur ei controuerſia, quod vti frui non poſſit aut debeat.

15 Vſufructuarius poteſt propria authoritate fructus colligere, non qui habet tantùm emptionem fructuum pendentium.

16 Vſufructuarius vtitur actione negatoria & confeſſoria.

17 Vſufructuarius non debet abuti re, & quæ hic nomine vſusfructus poſſit percipere ex re quæ debetur.

18 Vſufructuarius gregis, ex natis vel aliis, debet ſupplere demortua, & quando.

19 Vſusfructuarius quando teneatur ſubrogare arbores.

20 Refectio eius rei quæ debet ſeruitutem & vſumfructum, quando pertineat ad eum cui ſeruit, vel eum qui debet.

21 Seruis vti debemus & famulis ſecundum qualitatẽ & actionẽ rei, aliter abutimur.

22 Vſufuctuarius debet cuſtodiam rei, vnde percipit vſumfructum, præſtare: vendere vel alienare non poteſt proprietatem, nec pignorare.

23 Proprietarius inuito vſufructuario vendit vel oppignorat proprietatem, dũmodo fiat ſine præiudicio perceptionis vſusfructus.

24 Vſufuctuarius poteſt vendere, locare, & alienare vſumfructum.
Qui vſumfructum acquirit, poteſt conductorem ex re vſufructuaria expellere.

25 Vſufructuarius adium quid poſſit in his facere, & quid non: proprietarius quoque quid poſſit in re debente vſumfructum, & quid non.

1 INTER debitas perſonis à rebus ſeruitutes, & vſusfructus
numeratur [a]: quia ſine perſona, cui acquiratur, eſſe non po-
2 teſt [b]: Vſusfructus, eſt ius alienis rebus vtendi fruendi, ſalua
rerum ſubſtantia [c]. Ius, ſeruitutem ſignat in alieno [d], &
verba, alienis rebus, indicant nos loqui de vſu fructuum, non
de fructu: Nam fructus iure communi dicuntur domini re-
rum. Vocant hunc fructum interpretes vſumfructum cauſalem, quia con-
iunctus cum ſua cauſa, id eſt, cum proprietate [e]. Ego malo ſimpliciter,
propriéque fructum hoc dicere. Frui enim eſt re omnino gaudere, eáque
potiri, at dum addis vſumfructum, demonſtras te non planè re potiri, ſed
vti vt fruaris tantùm, & vt fructus ſit in vſu, quemadmodum plus eſt frui,
quam vti [f]. Et vſus pro vtilitate fructuum adijcitur, vocant hunc vſum-
fructum formalem, quia habeat diſtinctam formam à proprietate ſeparatum
à re, à proprietate ſcilicet, alij competentem quàm domino proprietaris.
3 Sic Iulianus iuriſconſultus, inter fructum vel vſumfructum [g], intereſſe
dixit: quòd cùm dicimus fructum rei, non ius, ſed corpus demonſtramus,
ſicuti prædiorum frumenta, & vinum, fructum rectè dicimus, quæ non
rectè nomine vſusfructus appellantur, qui conſiſtit in iure: Item vſusfructus
non corpus, ſed ius in corpore, quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt [h].
Et componitur vſusfructus ex fruitione & vſu, atque in facto aliquo eius,
qui fruitur & vtitur, conſiſtit [i]. Sic in multis caſibus vſusfructus pars
dominij eſt, vt ait Paulus [k]. Vſufructuarius dominus pro parte ſcilicet
indiuidua, quæ & totum dicitur [l], cenſetur, dominus. Sic enim

a L.1. de ſeruit. in P.
b Paul. in l. vſusfructus, l.26. de ſtipula. ſeruo. lib. 45. P. titu. 1.
c L.1. de vſufr. in P. §. 1. eod. titu. ap. Iuſtin.
d l.1. §. fin. de rer. diuiſ.
e Florianus, in rubr. de vſufruc. Capola, lib. 1. de ſeruit. cap. 4. & paſſim in gloſſis hæc diſtinctio formalis & cauſalis vſusfructus.
f vt docet Valla, lib. 5. Elegãtiar. cap. 5.
g l. vacca, emptor, l. l.48. de euictio. li. 21. titu. 2.
h l.2. de vſufru. in P. §. 1. eod. ap. Iuſtinia.
i l.1. quando dies vſusfruc. lega. ced. lib. 7. P. titu. 3.
k Paul. in l.4. de vſufruct.
l l. vnum ex ſocijs, de ſeruitu. l. Sabinus, comm. diuid. in P.

nouè Paulum explico omiſſis aliorum pugnis. Quò fit, vt quemadmodum 5
in re communi pro indiuiduo ſocius ſocio inuito quicquam agere non
poteſt [a]: ſic nec proprietarius poteſt inuito vſufructuario, proprietatem ven-
dere in eius præiudicium, nec poteſt vſufructuarius cogi accipere per manus
proprietarij fructus, ſed ſibimet ipſe colligit, in quo differt ius vſusfructus à
reditu debito ex agro alicuius, vt eruditè tractat Scæuola [b]. Qui enim vſum-
fructum habet, liberè per ſe omnes fructus accipit rei vſufructuariæ [a].
Conſidero hîc totam rem cum pleno dominio, quod habet proprietatem & 6
vſumfructum, ſeu fructum [c], ita pars eſt [d]: ſi conſideres autem ſeorſum
vſumfructum, vt ius ſeruitutis, non pars dominij eſt, ſed dominium per ſe:
quia in illis fructibus, qui proprietatem habent, ius non habet, & ita ſe expli-
cat idem Paulus, dum dicit, vſumfructum non eſſe dominij partem [e], &
addit [f], vnam & eandem rem poſſe dici noſtram pro parte, & totã noſtram
pro indiuiſo: imò & quandiu fructus pendent in fundo, ſunt proprietarij, &
ita pars dominij, in eius dominio, non autem ſunt vſufructuarij, donec ab eo
percipiantur, & à ſolo ſeparentur [h], ſi modo eius nomine ſint percepti, non 7
aliàs: in quo differt à bonæfidei poſſeſſore vſufructuarius: hic enim vſufru-
ctuarius exſciſſos & demeſſos vel collectos fructus, ſiue maturos ſiue imma-
turos ſuos facit, ſi modò ipſe vel alius ſuo nomine id fecerit, nec intereſt
num vuæ collectæ expreſſæ ſint, vel grana ab ſpica excuſſa [i]. At bonæfidei
poſſeſſor quomodocunque & à quocunq; & cuiuſcunque nomine fuerint à
ſolo ſeparati fructus, ſuos facit [k]. Quod pro beneficiatis obſeruandũ eſt qui 8
ſe dicunt vſufructuarios ſacerdotiorum, eóque nomine ſibi fructus & hæ-
redibus vſurpant, propter authoritatẽ Ioannis Andreæ [l], ſeu cuiuſdam gloſ-
ſellæ. Quam tamen plerique meritò reijcere videntur, cùm vſuarios tan-
tùm putem, & procuratores & diſpenſatores rerum eccleſiaſticarum & pau-
perum [m], vt arbitter committere ſacrilegium eos, qui in alios vſus bona
eccleſiaſtica obliguriunt, quàm in pios vſus expendant [n]. Sic enim D. Pau-
lus vnus ex ijs ad quorum pedes ferebantur Chriſtianorum pecuniæ diſtri-
buendæ, prout cuique neceſſarium erat, dixit de ſe & ſocijs ad Timotheum
ſcribens [o], *habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti ſimus.* Vereorq;
ne de illis dicatur, quod de Iuda, qui loculos ferebat communes, & qui fur
erat & latro, & laqueo ſe ſuſpendit [p]. Et certè ſi verum fateamur, nunquam
fuit is animus eorum qui largiti ſunt, eleemoſinarum nomine bona eccleſiæ
ea impendi in magnifica illa prælatorum palatia, & caſtella, in tam præclaras
vnguẽtarias, pro ditandis beneficiatorũ proximis: quia ſi id curæ illis fuiſſet,
potius ſibi reſeruaſſent, & ſuos maluiſſent his gaudere, quàm alienigenas ab
omni munere eccleſiaſtico & oratione memoriáque eorũ alienos, ſuis pen-
nis ſuperbè intueri adornatos. Verùm ipſi viderint, & forſan reſipiſcent ali-
quando, dum experiũtur tot tragœdias ex voluptatibus forſan nimiũ crebris
eorum qui paupertatem ſequi debent in eccleſiam matrem lugubrem exci-
tatas. Peperit certè religio diuitias, ſed ipſæ penè ſuffocauerũt matrẽ. Curant
plerique nunc de ſibi conſeruandis & rapiendis eccleſiæ diuitijs, olim autem
ſolicitudo maior in diſtribuendis. Olim omnis ſolicitudo in inquirendo
prælato, qui rectè diſpenſaret oblata: hodiè impudens auaritia in vſurpandis
oblatis: & cùm olim vix ſibi victum ex illis auderent porrigere, nunc ſe
dominos audent poſſeſſores intrepidè aſſerere. Sed Deus velit & hunc
errorem cum reliquis emendare. Quòd ſe vſufructuarios dicant non in-
uideo, ſed quòd fures aliqui ſint, nec rectè diſpenſent fructus, valde dolendũ.
Nec miror, ſi quod non accipit Chriſtus, tollat fiſcus [q]. Sed pergamus, & 9
oſtendamus non conſequi perpetuò ex cõcluſione quod quis ſit vſufructua-
rius, omnes fructus ſuos eum facere, imò reſtringi ad alimenta aliquando, vt
non debeant eccleſiaſticæ perſonæ ægrè ferre, ſi dixerimus eos tantùm ex
beneficiorum fructibus alimenta delibare debere. Si vxor itaque relin-
quat

a Paul. in l. rectè dicimus, l. 25. §. 1. de verb. ſignif.
b Scæuola, in l. fundi Trebelliani, l. 58. de vſu & vſufr. lega. lib. 33. titu. 2.
c l. vſufructu, legato, l. 7. l. item ſi fund. de vſufruct. cum ſimi ib.
d l. per procuratorẽ, de acquir. poſſeſſ.
e l. ſi vnus, l. 27. §. item ſi pactus, de pact. in P.
f Paul. in l. rectè dicimus, 25. de verbu. ſign.
g d. l. rectè, §. 1. ita & intelligendum Iuſtinia. in §. ſi cui, de legato.
h l. ſi fur, l. 14. de vſufru. l. ſi vſufructuarius, l. 13. quibus mod. vſusfru amit. §. in vestu, de rei. dimi. Caius, l. in ſingulos, l. 8. in ſi. de annuis lega. l. 83. P. titu. 1.
i d. ll. proxime citatis & l. ſi abſente § fin. de vſufru.
k gloſſ. ſingularis in hac d. ſt. nobe one, in d. l. ſi fur, l. 14, in verbo percipiã tur, per l. quis ſcit, 25. § in alieno, & § præterea, de vſur. in P. & l. antepenul. de rei vend. in P.
l Ioan. Andreas in addition. ad c. præſenti, in verbo reſeruari, de offic. ord. in 6.
m ca. auarum, 12. q. 2.
n Actuum, 4. & 5.
o 1. ad Timoth. 6.
p D. Ioan. euang. c. 12.
q can. maiores, 16. quæſt. 7.

quat vſumfructum marito & faciat vſufructuarium, non conſequetur inde
iure aliud, quàm alimẽta extantibus liberis, vt defendunt omnes ferè inter-
prætes [a]. Idipſum quandu maritus extantibus liberis illiſque inſtitutis facit
dominam & vſufructuariam bonorum ſuorum vxorem, vt ea nihil præter
alimenta inde habeat [b], ſi prædecedat relictis liberis ſuperſtitibus: aliter
cuim ſi inſtitutis extraneis relinqueretur domina & vſufructuaria, omnem
vſumfructum perciperet: vel ſi inſtitutis etiam liberis, illi prædecederent, vt
notat Cæpola [c], poſt Barto. [d] & Alexand [e]. Cæterùm à matrimonio hoc ad
coniunctionem prælati vel præpoſiti vel beneficiarij cum eccleſia, receptam
ratiocinationem [f], nemo ambigit, eo excepto, quòd ſicut maritus accipit
dotis fructus pro oneribus matrimonij [g]. Non ita prælatus accipit omnino,
ſed propter officium ſuum exercendum, quod & in cura pauperum, & in
diſtributione redituum verſatur etiam, cum officio in res diuinas impenden-
10 do. Fructuarius cauſam proprietatis deteriorem facere non poteſt, melio-
rem poteſt [h], neque vlla præſcriptione ad retinendam proprietatem ſibi
ſuíſque hæredibus muniri [i]. Dicitur poſtremis verbis finitionis, ſalua re-
rum ſubſtantia vſumfructum eſſe, vt intelligamus proprietatem ſaluam eſſe
debere domino: & proinde cauẽdum ab vſufructuario ſe boni viri arbitratu
vſurum & fruiturum, & cùm vſusfructus ad ſe pertinere deſierit, ſiue mobilis
rei ſit, ſiue ſoli [k], ſe reſtituturum, id eſt, non deteriorẽ cauſam ſe vſusfructus
facturum, cæteráque acturum quæ in re ſua faceret [l]. Et ſicut debet fructua-
11 rius vti frui, ſic debet & proprietarius ſecurus eſſe de proprietate [m]: vt etiam
teſtator qui donat vſumfructum vxori ſuæ omniũ bonorum, non poſſit cau-
tionem remittere [n]. Eſt & in cautione vſusfructus rerum quæ vſu conſumun-
12 tur, vt vini, olei, frumenti, vt quandocunque reſtitutio facienda ſit, eiuſdem
qualitatis reſtituãtur cuius ſunt, cũ dantur, aut æſtimatis rebus, pecuniæ no-
mine caueatur, quod & facilius eſt [o]. Propter hanc cautionẽ, vtendi fruendi
arbitrio boni viri toties experitur proprietarius, vel is cui cautum eſt [p], quo-
ties fructuarius re abutitur [q], & propter cautionem reſtitutionis faciendæ,
13 rerum quæ vſu conſumuntur ſit ſalua ſubſtantia, per ſubrogationem Vlpia-
nus & ante traditionem rei vſufructuariæ, & poſt, cautionem exigi poſſe
14 reſpondit [r]. Huic affinis alia eſt cautio, qua proſpicitur vſufructuario, ſi
quæſtio, quod vſufructuarius non ſit, illi moueatur, ob quam vſufructus ei
dari differtur, niſi caueat de reſtituẽdo eo quod ex fructibus percepturus eſt
ſi oportuerit [s]: ſi tamen ipſe eſſet in poſſeſſione, cũ ei mouetur controuerſia,
15 nõ differretur perceptio [t], eò quòd pro illo præſumatur [v]. Quia & vſufru-
ctuarius poteſt fructus percipere propria authoritate [x], quod nõ licet emptori
fructuum fructibus pendentibus [y]: quia vendens fructus, videtur vendere
corpora [z], qui autẽ vſumfructũ vendit ius vendere vendetur, quia pars domi-
16 nij. Et propterea vſufructuario datur realis actio & confeſſoria & negatoria
17 quæ domino dantur [a]. Cautiones iſtæ itaque & natura vſusfructus hoc
habent, vt vſufructuarius re non abutatur, quæ vſumfructum debet, ſed tan-
quã bon⁹ paterfam. fruatur & percipiat quicquid ex fundo percipi poteſt ex
fructibus, & lapicidinis, alluuionibus, venationibus, piſcationibus & ſimilib [c].
Proinde fundos rectè colere debet, & ſeminariũ agri cõſerendi cauſa paratũ
ſemper renouare, quaſi inſtrumentũ agri [d], vt finito vſufr. domino reſtitua-
18 tur [e]. Sicuti ſi gregis vel armenti vſumfructũ habet, debet ex natis gregẽ ſup-
plere: etſi quid natũ non eſt, ex aliis aliunde perficere ſi gregis ſit aliter vſuſ-
19 fructus, non autem ſi ſeparatim ſingulorũ capitum [f]. Cogitur & per arbitrũ
ſubſerere arbores in locũ demortuaiũ [g], vel exciſſarũ, niſi ſine culpa ſua aut
20 vi tempeſtatis fuerint euerſæ [h]. Et quia omnes fructus rei ad vſumfructuariũ
pertinent, reficere quoque ædes per arbitrũ cogitur, hactenus tamen vt ſarta

a Bald. in auth. hoc locũ, in vlt. quaſt. ſi ſecun. nupſ. mul. C. Iaſon in l. vlt. verſ. in lex ſimili de indict. vid. toll. C. Bal. & DD. in l. Titia cum teſtamẽto, § Titia, de lega. 2.
b glo. Bart. & omnes interp. in d. auth. hoc locum, & d. §. Titia, Boer. q. 63. & q. 194. Ludo. Roma. conſ. 118.
c Capo lib. 1. de ſeruitut. vrbano. cap. 4. num 6.
d Bart. in l. ſicut in vnone, per illum textum quib. mod. vſusfru. amitt.
e Alex. conſi. 6. in 3. volumine.
f ce. ſicut alterius, 7. quæſt. 1.
g l. pro oneribꝰ, ſol. matr. C. l. dotis fructus, de iure dot. in P.
h l. æquiſſimum, l. 17. § fructuarius, & l. vſufructuariꝰ. l. 51. de vſufruct.
i l. neque fructuariũ, l. 8 de vſufr. C.
k §. itaque ſi pecuniæ, & § cæterum, de vſufru l. 1. vſufru. quemad. caue. lib. 7. P. tit. 9. & l. 4. C. cod. Iul. Paul. libe. 3. ſent. tit. 4 & lib. 1. tit. 31. l. 2. 3. 4. 5. 8. 11. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum.
l d. l. 1. § cauere, vſufruc. quẽad. caue.
m l. ſi cuius, l. 15. de vſufru. & quemad. quis vta.
n l. 1. C. de vſufruct.
o l. ſi tibi vini, l. 7. de vſufru ear. rer. quæ vſu cõſum. d. § cæteræ.
p diuerſis enim ſit cautio, l. ſi tibi, 8. vſofruct. quemad. caue. l. ſi tibi decẽ, l. 8. de vſufru. ear. rer. quæ vſu &c.
q l. 1. § habet, vſufru. quemad. caue. l. dãni infecti ſtipulatio, l. 18 § ſi cuius, 2. de dam. infect. l. inter fructuarium, 22. eod. titu.
r l. quoniam pecuniæ, l. 10 §. 1. de vſofr. ear. rer. quæ vſu conſum.
s Paul. l. cuiuſcunq; l. 67. § ſi fundus, de vſufr. & quẽad. quis vta.
t l. penul. de equa quotid. & æſti.
v § commodum, de interd.
x l. fundi Trebatianl, & ibi nota. de vſufru. lega.
y l. qui pendentem, vindemiam, de cõtrah. emp. in P.
z l. vaccæ, de euictio P.

a l. 2. de vſufru. l. recte dicimus, de verb. ſign. b l. vti frui, ſi vſusfru peta. in P. c l. item ſi fundi, l. 10. l. ſed & ſi quid, l. 12 in princ & § generaliter, l 2 §. pen. & ſi. vſufr. quemad. caue. d l. cum de lanionis, §. paſtores, de fund. inſtr. e d. l. quoniam pecuniæ, l. 10. de vſufr. ear. rer. quæ &c. f l. item ſi fundi, l. 10. § ſeminarios, de vſufru. g Vlp. in l. vetus, l. 73. § fin. l. vel inutilium, l. 78. cum ſeq. de vſufr. in P. & l. hactenus, l. 8. § 1. l. agri, 82. eod. h Paul. l. arbores, l. 66. cod.

tecta habeat, verùm ſi qua parte vetuſtate corruiſſent, nec proprietarius nec
vſufructuarius cogũtur reficere. Ar ſi hæres eius qui reliquit vſumfructũ, r e-
fecerit, debet pati fructuarium vti, qui tantùm ad modicam refectionẽ tene-
tur [a]: quia in omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutẽ
aſſerit, non ad eum, cuius res ſeruit [b]. Quam ſi non exequatur, vel ſi abſens
ſit, hæres & proprietarius, ſi faciat, ab eo repetit [c]: niſi vel ipſe hæres vel pro-
prietarius ex pacto vel teſtamento & iuſſu teſtatoris teneanrur reficere [d], vel
vſufructuarius paratus ſit recedere ab vſufructu [e], dummodo ipſe damnum
non dederit aut ſui, quod refectionem exigat: tenetur enim tunc quamuis
velit cedere [f]: nam debet ſalua ſubſtantia rem reſtituere, vt diximus. Sicuti
etſi quid præter ſarta tecta & vltrà quàm impendi debebat ab eo erogatum
ſit, poteſt à proprietario repetere [g]. Cæterùm in expenſis iſtis faciendis
diſtinguendum eſt, an reſpiciant rem ipſam, & ad conſeruationẽ proprietatis
pertineant: an verò vſusfructus gratia fiant, vt has vſufructuarius ſibi imp u-
tet, alias priores proprietatis dominus.: quemadmodum minuunt dotem
& imputantur vxori, non marito vſufructuario, impenſæ neceſſariæ in vale-
tudinem ſeruorum factæ, & pro vtilitate agri, vt ſi inſulam ruentem fulſerit,
& ſimiles, [h] quæ ad perpetuam vtilitatem proprietatis pertinent, non quæ ad
temporalem rei cuſtodiam, quia illæ ſumptibus fieri debent mariti vt vſu-
fructuarij [i]. Quod & in aliis quibuslibet poſſeſſoribus ferè locum habet [k].
Et hæc vera, tamẽ ſi rerum in dotem datarum vſusfructus tantùm ad maritũ
pertineat, & res reſtituendæ ſint: aliter namq; quãdo res æſtimatæ datæ ſunt
nec reddẽdæ, ſibi impenſas imputat maritus, vt in rebus propriis [l]. Imputat
etiam vſufructuarius impenſas omnes, quæ vſumfructum reſpiciunt, etiam
magnas. Nam licet prædia quædam talia ſint, vt magis in ea impendamus,
quàm de illis acquiramus, tamen vſusfructus eorum relinqui poteſt [m], vt ſi
vſufructuarius velit aſſequi cum onere, habeat, vel cedat, vel expectet fru-
ctum rei, ſi res habitura cum ſit, quæ nunc non habet [n]. Quare & impen-
dia in ſeruos qui vſumfructum debent, facienda ſunt ab vſufructuario, ſiue
ſani ſint, ſiue ægroti [o], eóſque & ſufficienter tenetur alere & veſtire, ſecun-
dum ordinem & dignitatem mancipiorum. Nec debent ijs abuti, ſed ſe- 21
cundum conditionẽ eorũ vti: Nam ſi librariũ rus mittat, & qualum, & calcẽ
portare cogat, vel hiſtrionem, balneatorem faciat, vel de ſymphoniaco atri-
enſem, vel de paleſtra ſtercorandis latrinis præponat, abuti videtur proprie-
tate [p]. In ſumma, cùm vſufructuarius omnem curam rei, qua frui debet, 22
ſuſceperit, cuſtodiam præſtare ei debet, & agere quæ in ſuis ageret, vt vſu-
capionem interpellare [q], & ne alienentur res, proſpicere: neque habet in
poteſtate proprietatem rerum oppignorandi [r], vel vendendi [s]. Proprieta- 23
rius autem poteſt pignori dare [t], & ſeruum vſumfructum debentem noxæ
dedere, cùm inde vſusfructus non impediatur, item caſtigare, dummodo
miniſterio vſusfructus non reddat deformem, néue occidat [v]. Poteſt tamen
vſufructuarius vſumfructum locare, vendere, vel rem fruendam alij aut præ-
cario cõcedere, donaréue fructus, quia & tunc is vti videtur, & ſibi retinere
nomine alterius [x], vt tandiu ſcilicet fruatur is in quem ſit tranſlatio, quandiu
poteſt frui qui transfert: exceptis veſtibus, quarum vſufructuarius eſt, quas
non poteſt locare, quia ſic non vteretur illis bonus paterfam [y]. Poteſt & 24
inuentum conductorem in re cuius vſumfructum acquirit, expellere [z],
vti emptori quoque idipſum licet [a]. Qui ædium vſumfructum habet, poteſt 25
lumina aperire quidem, ſed non claudere, poterit & ornare picturis, mar-
more, ſigillis: non diętas transformare, vel coniungere, vel ſeparare, vel
aditus poſticáſque euertere, vel refugia aperire, vel atrium mutare, vel
viridaria ad alium modum conuertere, nec qualitatem ædium immutare,
non altius tollere, non meritoriam ibi facere ſeu diuerſorium, vel ſul-
lonicam [b]. Sed etſi quid in ædificauerit, poſteà neque eum tollere hoc,
neque

a l. vſufructu legato, l. 7. & l. hactenus, 8. de vſufr. P. l. inter fructuarium, l. 20. de dam. infec. lib. 39. titu. 2.
b l. etſi forte, l. 6. §. Gallus, ſi ſeruit. vend. lib. 8. P. titu. 5. l. ſicut refectio, l. 3. eod.
c l. ſi abſente fructuario. l. 55. de vſufruc.
d l. ſi extraneo, l. 53. §. fin. & l. quod ſi hęres, l. 54 de vſuf.
e l. ſi abſente, l. 55. de vſufr. l. cùm fructuarius, l. 72. de vſufruct. in P.
f l. ſed cum fructuarius, l. 72. de vſufruc. in P.
g l. eum ad quem, l. 7. de vſufruct. C.
h l. 2. 3. 4. 5. de impẽſ. in reb. dot. fact. lib. 25. tit. 1. l. vni. §. ſed nec ob impenſas, de rei vxo. actio. lib. 5. tit. 13.
i l. 3. l. pen. & fin. de impẽſ. in reb. dot. fact. in P.
k l. ſed etſi hæredi tas, §. 1. ad exhib. in P. l. in reb. § poſ ſunt, commod. P. l. ſi res, de rei vend. in P.
l l. intereſt, l. 7. de vſufru. C.
m l. ſtatuæ, l. 41. § fin. de vſufru. in P. l. arboribus, 13. § de illo eod.
n l. ſi infantis, l. 62. de vſufr. P.
o l. ſicut impendia, l. 52. eod. titu.
p l. ſed etſi quid, 19 §. mancipiorũ, & §. ſufficienter, de vſufru P.
q l. 2. § fin. & l. 3. vſufru. quemad. ca. lib. 1. P. titu. 9. l. ſi fundo, de fin. dota. d. l. ſed etſi quid. § fin.
r l. intereſt, l. 6. C. de vſufru.
s l. vſufructu matri, l. 9. C. eod. l. nẽ ſi fundi, l. 12. §. inſtrumenti, eod P.
t l. 2. & 6. C. de vſuf.
v l. incum, 21. §. pen. & fin. de vſufru & quemad. quis vta.
x l. arboribus, l. 13. §. vſufructuarius, de vſufr. P §. 2. de vſu. & hab. l. nam vtitur, l. 45. & 2. ſeq. & l. quod noſtrũ, l. 70. de vſufr. in P.
y l. ſed etſi quid, §. etſi veſtimentorum, de vſufr in P.
z l. arbores, l. 66. §. 1. de vſufr. P.
a l. Iulianus, § ſi fructib. de actio. emp. in P. l. emptorẽ, C. loca. l. ſi cũ vendetes, de cõtrah. emptio. in P.
b de his Iulia. l. æquiſſimum, l. 17. § ſed ſi ædium, cum ſeq. §§.

neque refringere poſſe, refixa planè vendicare poſſe placuit [a]. Nec ei ædificium inchoatum conſummare licet, etiam ſi aliter habitare non poſſit [b], nec nouum tectorium parietibus, qui rudes eſſent, imponere, etiam ſi melior fiat cauſa [c], nec nouũ riuum parietibus imponere [d]. Neque proprietarius ipſe hæc eadẽ facere poteſt ſine voluntate vſufructuarij [e]: quia ſocij videntur in dominio, & ita inuito altero, alteri in re communi nihil licet [f], vt neque proprietarius in area, cuius vſusfructus debetur, ædificium ponere poſſit [g], ne impediat vſumfructum. Sed nec ſeruitutem imponere poteſt proprietarius etiam conſentiente fructuario, nec amittere: acquirere autem planè poteſt inuito fructuario. Fructuarius tamen nec acquirere ſeruitutem poteſt, retinere autem poteſt: & ſi fortè quæſita fuerit, non vtente fructuario, amiſſa, hoc quoque nomine tenebitur [h]. Verùm poteſt proprietarius locum facere religioſum conſentiente vſufructuario, ídque fauore religionis receptum [i].

a l. ſed etſi quid, l. 19 eod.
b d. l. æquiſſimum. §. item Nerua, l. vſufructu l 7. §. hac ra tione, eod.
c l. vſufructuarius, l. 61. §. 1. eod.
d l. vſufructuarius, l. 91. eod.
e d. l. 61.
f l. parietem, 7. de ſerui. vrb. præd. in P. l. Sabinus com. diuid. P.
g l. vſufructu, l. 7. §. fin. de vſufru. l. repeti, l. 5. § fin. & l. 6. & 7. quib. mod. vſusf. amitt.
h l. ſed etſi quid, 19. §. fin. de vſufr.
i Vlpia. in l. locum, l. 21. de vſufru. & quan. quis vtu.

De rebus, in quibus vſusfructus conſtituitur. Cap. 4.

1 Omnium rerum poteſt eſſe conceſſus vſusfructus.
2 Etiam ſeruitutum, & quomodo ſeruitus ſeruitutis eſſe poteſt.
3 Vſusfructus mobilium & immobilium conſtitui poteſt.

1 QVANQVAM ex ſuperioribus apparere poſſit, in quibus rebus conſtituitur vſusfructus, tamen per anacephaleoſim breuiter explico: generaliter omnium rerum, quæ in patrimonio eſſe noſtro poſſunt, conſtitui poſſe vſumfructum, niſi in legatis excedat is, dodrantis æſtimationem [k]. Et quamuis ſeruitus ſeruitutis propriè, legari non poſſit, & ideo ſeruitutis prædia-
2 lis vſusfructus legari non poſſit, quia etiam nec in bonis, nec extra bona noſtra eſſe videtur: tamẽ incerti actione ab hærede eius qui legauit peti poteſt, vt legatario quãdiu vixerit, eũdi, agẽdi ducendíue facultatem præſtet [l].
3 Poteſt & conſtitui pro parte bonorum, & pro parte diuiſa & indiuiſa [m]. Ergo conſtitui poterit in fundis, ædibus, ſeruis, iumentis, & in cæteris rebus [n] ſoli, & mobilibus [o], ex lana [p], odoribus, aromatibus, ſtatua [q], numiſmatibus vel argenteis veteribus, quibus pro gemmis vti ſolemus [r], in partu [s], in his quæ vſu conſumuntur, ea cautione & lege [t], quam ſuperiori capite explicauimus.

k l. omnium, l. 16. de vſufr. P. l. 3. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum.
l l. 1. de vſu & vſufru. legato. lib. 32. P. titu. 2.
m l. ſi alij, vſus. 49. de vſufr. in P. d. l. vſufructu, l. 5. eod.
n §. conſtituitur, de vſufr. l. 3. §. conſtituitur, eod. P.
o l. vſufructu legato, l. 7. eod.
p l. ſi lanæ, l. 11. de vſufr. ear. rer. quæ vſu conſum.
q l. ſtatuę, 48. de vſufruct. P.
r l. numiſmatum, l. 15. eod. P. l. proculus, eod.
s l. vetus fuit, l. 75. §. quid tamen, de vſufruct.
t §. conſtituitur & ſeq. de vſufru. l. 1. & 2. de vſufruct. ear. rer. quæ vſu conſum.

De acquiſitione & extinctione vſusfructus. Cap. 5.

1 Vſus, habitatio vſusfructus, acquiruntur vltimis voluntatibus & pactionibus, quomodo per ſingula.
2 Seruitutes aliquando fuerunt inpræſcriptibiles, nunc contrà.
3 Vſusfructus extinguitur multis modis, ex parte rerum, perſonarum, deficiente conditione & tempore. Primùm ex parte rerum.
4 Vſusfructus ædium, quæ omnino corruerunt vel conſumptæ ſunt, non reſtituitur refecto & ædificato ædificio, contra naturam ſeruitutum prædialium: vide &

aliam vſusfructus & ſeruitutis differentiam, numero 10. ſeruitutes prædiales benè reſtituuntur reſtituto ædificio vel prædio &c.

5 *Ceßione vſusfructus facta proprietario, vel contrà, vſusfructus extinguitur.*

6 *Vſusfructus etiam extinguitur ademptione, & repudiatione legati.*

7 *Vſusfructus ex parte perſonarum, morte & capitis minutione vſufructuarij, non proprietarij extinguitur.*

8 *Mortuo filiofa. vel ſeruo, qui vſufructuarij relicti erant, vſusfructus remanet penes patrem & dominum: & contrà, mortuo patre penes filium.*

9 *Vſusfructus qua capitis minutione pereat.*

10 *Vſusfructus non extinguitur morte vſufructuarij, nec minutione capitis, ſi is grauatus eſt alteri vſumfructum reſtituere.*

11 *Vſusfructus & aliarum ſeruitutum prædialium realium differentia, quæ non extinguitur morte vel capitis minutione ius habentis ſeruitutis.*

12 *Vſusfructus extinguitur deficiente conditione, & adueniente die.*

13 *Vſusfructus finitur non vtendo: Exceptis operis ſeruorum.*

14 *Vſusfructus relictus ciuitati, quomodo extinguatur morte, & alijs modis: vide num. 18.*

15 *Aratrum ciuitati inducere quid, & quibus inductum.*

16 *Ciuitates quomodo intereant.*

17 *Vſusfructus relictus ciuitati, extinguitur centum annorum ſpatio. Eccleſiæ relictus vſusfructus quoque centum annorum tempore finitur.*

19 *Extinctus vſusfructus vt plerunque ad proprietatem reuertitur, & quando aliò.*

20 *Iure accreſcendi quomodo vſusfructus accedat.*

21 *Coniunctio iuris accreſcendi tripliciter fit, re, verbis, & vtriſq; interuenientibus.*

CONSTITVITVR & acquiritur vſusfructus, vſus, & habitatio ex vltimis voluntatib. vt ex legato [a], conuentionibus, pactionibus, & ſtipulationibus [b], per iudicium familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, cùm alij vſumfructum, alij proprietatem iudex adiudicauerit [c], vel purè, vel ex die, vel in diem [d], in annos ſingulos [e], vni vel duobus ſimul, alternis annis [f], ſub conditione [g]. Inutiliter tamen relinquetur vſusfructus alicui, cùm is morietur, collatus in id tempus quo à perſona diſcedere incipit. Acquiritur quoque præſcriptione longi temporis codicis iure [h], quamuis antiquo, quo inpræſcriptibiles erant ſeruitutes [i], aliud fuiſſet receptum [k], item iure accreſcendi [l]. Extinguitur autem vſusfructus, vel ratione rerum, quæ debent eum, vel perſonarum, quibus debetur, vel deficiente cõditione vel tempore: ex parte rerũ, ſi res in qua vſusfructus erat cõſtitutus interierit, vt ſi ædes incendio conſumptæ [m], vel ſi terræmotu, vel vitio ſuo corruerũt in totum, vt nec areæ quidem vſusfructus debeatur, non cæmentorum [n], etiam ſi reficiatur ex iiſdem cæmentis [o]. In quo hæc ſeruitus vſusfructus differt à ſeruitutibus realibus prædialibus, in quibus reſtituto ædificio, reſtituitur ſeruitus [p]. Veruntamen ſi vſusfructus fundi legatus ſit, & in eo ædificia ſint, & interierint vel corruerint, vſusfructus areæ erit eius, cuius eſt & fundi, non enim principaliter vſusfructus ædium legatus erat; ſed fundi, cui ædificium vt acceſſorium aduenit [q]: ſi pecus qui in vſufructu eſt moriatur, caro & corium pecoris non ſunt in fructu [r]: perit & vſusfructus legati gregis, ſi tantùm numerus gregis decreuerit, vt grex non intelligatur [s]. Mutatione quoque rei interiit vſusfructus, vt ſi teſtator qui legauit vſumfructum balnei, ex balneo tabernã vel dietã fecerit. Hiſtrionem, cuius debitus vſusfructus, in aliũ miniſterium tranſtulerit [t], quia ius hoc eſt in corpore [v], veluti accidens in ſubſtantia, & corpore ſublato, neceſſe eſt hocius interire. Quò fit, vt redeunte ſtatu corporis, natura ſine artificio in priſtinum ſtatum, redeat & extinctus

Margin numbers: 1 (at "CONSTITVITVR … habitatio"), 2 (at "Acquiritur quoque præſcriptione … quamuis"), 3 (at "item iure accreſcendi … rerum,"), 4 (at "Quò fit, vt redeunte").

a l. 3. & 6. de vſufr. & quemad. quis vta. tot. titu. de vſu & vſufr. lega.
b §. ſine teſtamento, de vſufr. in P. & l. 3 §. ſine teſtamen. eod. titu.
c l. vſusfructus, § cõſtitutio, de vſufru P.
d l. 3. & fin. de vſufr. l. 1 § item ſi ex die quan. dies vſusfr. leg. cod. lib. 7. P. titul. 3. l. 3. quib. mod. vſusfr. amitt.
e l. 3. quib. mod. vſusfr. vel vſ. amit. lib. 7. P. tit. 4.
f l. 2 §. fin. eod.
g l. ſub conditione, l. 61. de vſufruct.
h l. fin. de præſcrip. long. temp.
i l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruit.
k l. iuſto, l. 44. § antepen. de vſus. P.
l l. 1. & 4. § 1. de vſufr. accreſ. P.
m l. Titio l. 58. de vſu fru. P. l. 5. de vſufr. lega. P. cum ſimi lib. ibi nota.
n § eo amplius conſtat, de vſufr. ap. In ſtin. Vlp. l. repeti poteſt, l. 5. § rei mutatione, quib. mod. ſer. amitt. lib. 7. P. tit. 4 l. ſeruitutes, l. 19 §. ſi ſublatum, de ſeruit. vrb. præd. lib. 8 P. tit. e, l. quoties, 41. §. ſi. eod. tit. de vſufr. l. ſi cui, de vſufr. P.
o l. quid tamẽ, l. 10. § in ſumma, quib. mod. vſusfru. amitta.
p d l. ſeruitutes, § ſi ſublatum, l. ſi teſtamento, & l. eum, de ſeruit. vrba. l. & ſi forte, & l. etiam, ſi ſeruit. vendic. in P.
q l. pen. & fin. quib. mod. vſusfru. amitta.
r l. fin. eod.
s l. fundi, l. e & l. ſed & eod. titul. & l. quid tamen, 10. quib. mod. vſusfr. amitt. l. qui vſumfructum n. eq, l. 43. de vſufr. P.
t l ſi cui balnei, l. 12. eod. quib. mod. vſusfru.
v l. e. de vſufr. in P. § 1. eod. tit. ap. Inſtin.

extinctus vel melius ſuppreſſus vſusfructus: velùti quãdo ager, in quo vſum
fructum habemus, occupatur à flumine, amittimus vſumfructum, & quando
eodem impetu receſſerit aqua, quo venit, ſicut reſtituitur proprietas, ſic &
vſusfructus [a]. Sic ſi ager ab hoſtibus ſit occupatus, ſeruúſue captus, & redeant
vel redimantur, iure poſtliminij, reſtituetur eorum vſusfructus [b]. Neque tamen
vſucapio proprietatis, priuat aliquem vſufructu [c], quamuis paulò aliter
dixeris in operis legatis, nam ſeruo vſucapto, legatum operarũ eius perit [d].
5 Extinguitur deinceps vſusfructus, ſi domino proprietatis ab vſufructuario
cedatur: nam cedendo extraneo nihil agitur: vel ex contrario, ſi vſufructua-
6 rius proprietatem rei acquiſierit, quæ res conſolidatio appellatur [e]. Item
7 ademptione legati [f] facta à teſtatore [g], vel repudiatione legati [h]. Ex parte
perſonarum, quibus debetur vſusfructus, morte extinguitur vſufructuarij
vſusfructus, & capitis diminutione [i]. Et tamen morte proprietarij, viuente
8 vſufructuario non extinguitur [k]. Notandum tamen hîc eſt vſumfructum filiofa.
vel ſeruo alieno relictum, ita acquiri patri & domino, vt licet filius vel
ſeruus moriantur, vel ſtatum mutent, remaneat vſusfructus penes eos: ſicuti
& mortuo patre, vel magna aut media capitis diminutione affecto, apud filium
remanet, etiam ſi hæres à patre non relinquatur, quia vtriuſque contemplatione
relictus cenſetur [l]: ita & penes dominum ſerui ex aſſe rema-
9 net pro parte ſeruo alienato, cui relictus fuerat vſusfructus [m]. In capitis mi-
nutione rurſum obſeruandum eſt, magnam & mediam perimere vſumfructum
iam conſtitutum & competentem, non autem eum, qui poſt minutionem
competit vel cedit vel conſtituitur [n]. Item nec minima capitis minutione
amittitur vſusfructus, veluti emancipatione [o], vel contrà, cùm is qui
ſui iuris eſt, cœpit alterius iuri ſubiectus eſſe [p]. Poteſt & deberi poſt capitis
minutionem magnam & mediam, ſi in legato repetatur, *quoties quis capite minutus
erit, do lego* [q]: quod cenſetur repetitum, quando in annos ſingulos res
10 legaretur, vt Antoninus Cæſar ad libellum reſcripſit [r]. Item quando legatarius
grauatus eſt, reſtituere alij vſumfructum, nec morte nec minutione capitis
legatarij extinguitur [s], ſed magis inſpicimus perſonam fideicommiſſa-
11 rij: In quo etiam iura prædiorum ab vſufructu differunt, nam illa nec morte,
12 nec capitis diminutione eius cui debentur, intereunt [t]. Finitur etiam vſusfructus
deficiente conditione, vel die, ad quam conſtitutus eſt [v]: ſi tempus,
13 ad quod legatus eſt, finitum ſit [x]. Non vtendo quoque, ſi per nos ipſos, vel
per alias perſonas non retineamus nomine noſtro [y]: nempe amittimus decennio
inter præſentes, & 20. annis inter abſentes, à tempore quo cœpit competere
computandis [z]. Excipiuntur operæ ſeruorum, quæ legatæ, nec capitis
diminutione amittuntur, nec præſcribi poſſunt [a]. Quia opera in actu conſi-
14 ſtit, nec prius eſt in rerum natura, quàm is dies venerit, quo præſtãda eſt [b]. Rationem
etiam temporis habet extinctio vſusfructus legati, vel conceſſi municipibus
vel ciuitati. Nam ne inutilis ſit perpetuò proprietas, placuit extingui
poſſe vſumfructum illis relictum, vel ratione rei, vel ratione temporis in
ciuitate conſiderati, perinde ac in homine ſingulari. Proinde ſi inducatur
15 aratrum ciuitati, ciuitas eſſe deſinit, & vſusfructus extinguitur [c]. Aratrum
ciuitati inducere, eſt ita eam demoliri, vt vix veſtigia ciuitatis relinquantur;
ſed inibi terra culta aratro locum præbeat non habitationi, ſed ſationi idoneum.
Quemadmodum paſſa eſt aratrum ita Carthago à Romanis [d], ab aliis
Ilion, Thebæ, Corinthus, Numantia, Athenæ, Saguntum. Et ab Abimelech
Sichen, quæ deſtructa etiam ſuper eam diſperſit ſalem [e]. Ab Auguſto Fede-

a l. ſi ager, l. 23. & l. cum vſumfructũ, l. 24. quib. mod. vſusfr. amitt.
b l. ſi ager ab hoſt. l. 26. eod. l. poſtliminium, de capti. & poſt. rev. redu.
c l. locum, l. 25. § proprietatis, & de vſusfr. in P. l. iuſto, l. 44. § num ing. tar. de vſucap. lib. 41. tit. 3.
d l. 2. § fin. de vſu, & vſufr. leg.
e § item finitur, de vſufr. ap. Inſtit.
f l. ſi tibi fundi, l. 17. l. ſi ſeruus. 27. qb. mod. vſusfr. amitt. l. quoties, 41. § quod ſi filius, & l. dominus fructuarius, l. 64. de vſusfruct. P.
g l. per ſeruum, l. 14. § fin. de vſu & habita. P. lib. 7. tit. 9. l. idem generali, l. 3. § item quæſit, de vſu & vſufruct. leg. P.
h l. ſi Titio fundus, l. 10. de vſu & vſufru lega.
i § finitur, de vſufru. l. 3. § ſi quib. mod. vſusfruct. ami. l. ſi vſusfructus, l. 42. § fin. de vſufr. l. in ſingulos, l. 8. de annuis leg. lib. 33. P. tit. 1. l. patrimonij, l. 2 a. & l. ſi quis vſumfru. l. 29. de vſu & vſufr. lega. in P. l. ambiguitatem, l. 12. & l. 3. l. antiquitas, 14. l. corruptionem, l. 16. de vſufruct. C.
k l. 3. & l. ſi domine, l. 10 C. de vſufr. l. ſi fortius tua, l. 18. de iur. dot. lib. 5. C. titul. 12.
l l. fin. C. de vſufru.
m l. inter antiquam, l. 15. de vſufr. C.
n l. 1. cum ſuis §§. quib. mod. vſusfr. amitt. l. Titio vſusfructus, de cond. & demonſt.
o l. corruptionem, l. 16. § ſed neque, de vſufr. C. § 1 de acquiſ. per arrog.
p § 1. de c. diminut. ap. Inſt & ibi de tripli cap. diminut. vt & in l. fin. & l. 3. in princ. & § 1. eod. tit. lib. 4 P. titul. 4.
q l. ſicut ſ annos, l. 3. & l. repeti, l. 5. qb. mod. vſusfr. amitt. l. in ſingulos, l. 8. de annu. lega. P.
r l. licet teſtatori, l. 23. de vſu & vſufru. lega. P.
s l. ſi quis vſumfructum, l. 29. de vſu & vſufr. lega. l. 4. quib. mod. vſusfru. amitt. t l. 3. quemad. ſeruit. amitta. lib. 8. P. titul. 6. v l. ambiguitatem, l. 12. C. de vſuf. l. cum vſusfructus, l. 10 & l. 3. § duas, de vſu & vſufr. lega. x l. ſi vſusfructus l. 6. de vſufru. C. y § finitur, de vſufr. & Vlp. in l. Pomponius, l. 29. l. ſi mulieri, l. 22. l. ſi vſusfructus, l. 28 quib. mod. vſusfru. amit. l. arboribus, l. 13 § fructuarius, & §§ ſeq. l. non vtitur l. 45 cum ſeq. de vſufr. P. l. 3. ſi vſusfru. peta. lib. 7. P. tit. 6. z l. cùm notiſſimi, § 1 bis. C. de præſcr. 30. vel 40. ann. Meius in l. pen. de ſeruit. & aqua lib. 3. C. tit. 34 l. corruptionem, C. de vſufruct. l. fina. de præſcrip. long. tempo. l. ſi quis § fin. de vſucap. in P. a l. 2. de vſu & vſufru. lega. in P. l. 2. de oper ſeruo. in P. b l. 1. de oper. libert li. 7. P. tit. 7. c l. ſi vſusfructus ciuitati, l. 21. quib. mod. vſusfruct. amitta. quid aratrum inducere Cal. Rhodig. lib. 14. c. 1 d d. l. ſi vſusfructus. e Iudic. cap. 9.

rico Aenobarbo Mediolanũ, ab Henricho Bononia, Brixia [a]. Sic Micheas [b] de impiis iudicibus per munera iudicantibus loquutus, *ſuper dominum, inquit, requieſcebant dicentes: nonne dominus eſt in nobis? non venient ſuper nos mala. idcirco propter vos Syon, quaſi ager, arabitur, & Hieruſalem vt cuſtodia pomerij erit*. Et alibi Deus [c], *ſi audieris, in vna ex ciuitatibus quas dominus Deus tuus dabit tibi, inhabitare ibi dicentes: eamus & ſeruiamus dijs alienis quos non noniſti: interficiens necabis omnes qui ſunt in ciuitate cæde gladij, & incendes ciuitatem igni, & erit ſine habitaculo in æternum, non reædificabitur etiam nunc &c.* Horatius quoque [d],

Iræ Thyeſtem exitio graui
Strauère, & altis vrbibus vltimæ
Stetere cauſæ, cur perirent
Funditus, imprimerétque muris
Hoſtile aratrum exercitus inſolens.

16 Idem dicendum eſt, ſi alio modo ciuitates extingui, & mori dicantur: puta quia inhabitabiles, & ab habitatoribus relictæ, eo animo ne poſthac in illas reuertantur [e]: vel quia hoſtium ferarúmue metu pulſi, non redierunt, vel peſte alióue morbo populari necati ſunt incolæ, nec alij eo conſederunt poſteà: ſi incendio perierint ædificia nuſquam, dehinc refecta: ſi ab animalibus ſubruta. Sicuti narrant à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum: à talpis, in Theſſalia: à ranis ciuitatem in Gallia pulſam: à locuſtis, in Africa: ex Gyaro Cycladum inſula incolas à muribus fugatos: in Italia Amiclas à ſerpentibus deleros: in Aethyopia deſertam regionem, gente ab ſcorpionib. & ſolpugis ſublata: Otrerieres abactos, ab Scolopendris [f]. Prætereà vltra interitum realem ciuitatis, tempore cẽrum annorum, qui finis vitæ longiſſimus, 17
vſusfructus relictus municipibus expirat [g]. Quod ius obſeruari placuit [h] in vſufructu relicto eccleſiæ quæ gaudet iiſdem priuilegiis, quibus reſpublica [i]. Neque hanc ſententiam offendit, quod Maximius [k] tradit in computatione legis Falcidiæ in vſufructu reipub. legato, ſiue ſimpliciter, ſiue ad ludos, computationem fieri tantùm 30. annorum: Siquidé non ideo minus in centum annos porrigitur legatũ vſusfructus, nec id Maximius vetat. Amittitur 18
& à municipibus vſusfructus, non vtendo, aliiſque modis, quibus à priuato amitti recenſuimus. Cæterùm extinctus ſeu amiſſus vſusfructus, interdum 19
& vt plerumque reuertitur ad proprietarem [l]: aliquando ad alios quàm proprietatem habentes: veluti ſi alicui proprietas deducto vſufructu legata fuerit: ſi alij vſufructuarius reſtituere vſumfructum rogatus fuerit [m]: vel ſi quæſitus per filium patri, vel per ſeruum domino, altero horum præmoriente, nõ redit ad proprietatem, ſed ad ſuperſtitem pertinet quandiu vixerit [n]. Per ius 20
accreſcendi quoque ad alios, quàm proprietarios ab vno ex vſufructuariis amiſſus peruenit. Et Celſi ſententia eſt, toties ius accreſcendi eſſe, quoties duobus qui ſolidum habuerint concurſu diuiſus eſt [o]. Et quoties vſusfructus legatus eſt, ita inter fructuarios eſt ius accreſcendi, ſi cõiunctim ſit vſusfructus relictus: Cæterùm ſi ſeparatim vnicuique partis rei vſusfructus ſit relictus, ſine dubio ius accreſcendi ceſſat [p]. Coniunctio tripliciter fit re 21
verbis, & re & verbis ſimul [q]. Re, vt Titio vſumfructum fundi Semproniani dó lego, & eiuſdem fundi vſumfructum Caio do lego, faciunt enim partes concurſu, vtrique in ſolidum vſufructu legato [r]. Quamobrem altero ex legatariis mortuo, vel legatum repudiante, quia concurſus ceſſat, alteri in ſolidum per ius non decreſcendi debetur. Verbis coniunctio fit, vt Titio & Sempronio vſumfructum æquis portionibus fundi Semproniani do lego: verbis namque & coniunctione coniuncti ſunt, ſed re & portionibus diuiſi intellectu. Re & verbis, vt Titio & Sempronio Corneliani fundi relinquo vſumfructum, quorum coniunctio cæteris coniunctis præfertur [s]. Coniunctio realis illa, dum ſeruo communi vſusfructus relinquitur, nam vno dominorum repudiante, vel amittente portionem ſuam, alteri per ius accreſcendi

a Bart. in l. aut ſi. & ita § nonnunquam, de pœn. Panorm. in c. dilectus, de ſimonia.
b Micheas, c. 3. can. iudices, 1. q. 1.
c Deutero. c. 16. & can. ſi audieris, 23. quæſt. 5.
d Horat. lib. 3. Carmi. ode 16.
e glo. in d. l. ſi vſusfructus, 21. de vſuf. fruct.
f Plinius, li. 8. c. 29.
g l. ſi vſusfruct⁹ municipibus, l. 8. de vſu & vſuſfr. lega. lib. 33. ff. titu. 2. l. an vſusfructus, l. 63. de vſuſfru.
h glo. fin. in d. l. an vſusfructus.
i l. fin. C. de ſacroſ. eccleſ.
k l. hæreditatum, l. 64. ad l. Falc. in ff. lib. 35. titu. 2.
l § ne tamé, de vſufru. & l. 3. § ne tamen, eod. ff.
m l. ſi legatum, l. 4. quibus mod. vſusfruct. amitta. l. ſi quis vſumfructu, l. 20. de vſu & vſufruct. lega. ff.
n l. fin. C. de vſuf ru.
o l. idem Neratius, l. 4. de vſufru. accreſc. lib. 7. ff. tit. 2.
p l. 1. de vſufru. accreſcan ff.
q l. triplici, l. 142. de verb. ſignificatione. coniunctim, l. 87. de leg. 3.
r l. 1. § fin. de vſufr. lega.
s d. l. triplici, & l. re coniuncti, & l. 1. § idem eſt, de vſufr. accreſc.

di

di acquiritur, non autem proprietati accedit [a]. In re coniunctis adimit ius accreſcendi modus legandi, ſi à pluribus hæredibus duo eiuſdem rei vſumfructum conſequantur ſeparatim [b] niſi ſint & verbis coniuncti [c].

a l.1.§. denique, de vſufr. accreſc.
b l. cum ſingulis, l. 11. & l. fin. de vſufruct. accreſc.
c l. ſi duobus, §. fin. de lega. 3.

De diuiſione ſeruitutum realium prædiorum. Caput 6.

1 *Seruitutes reales prædiales, aut in ſolo, vt ruſtica: aut in ſuperficie, vt vrbana: prædium vrbanum quid faciat, & quid vrbanum.*
2 *Vrbana ſeruitus quid.*
3 *Vrbanæ ſeruitutes in affirmatiua conſiſtunt.*

1 SERVITVTVM prædiorum aliæ conſiſtunt in ſolo, aliæ in ſuperficie [d]. Seruitutes ſoli, ruſticæ dicunrur: ſuperficiei verò vrbanæ [e]. Vrbanum prædium, non ſolum, ſed materia [f]: ædificiáque talia ſunt, quæ vel in vicis, vel villis, vel alio loco extra vrbem ſunt ſita [g], & ſtabula ædificijs coniuncta: non coniuncta enim ruſticis accedunt [h]: per ſe enim vrbana ædificia dicuntur habitandi cauſa conſtructa, ad ſimilitudinem vrbis. Quare duo tequiruntur in illis, nempe ædificium, & quòd cauſa habitandi ſit [i]. Omitto reliquas vrbani appellationes, nam latiori vocabulo quàm egeamus comprehenduntur: veluti ſi dicamus vrbanum, quod ambitu murorum vrbis continetur [k], vnde & prætot vrban' [l]. Item etſi vocamus vrbanũ, quod ad vſum vrbis vel vrbanæ habitationis comparatum eſt, veluti ſuppellectilem vrba-
2 nam [m], ſeruum vrbanum [n]. Vrbanæ ſeruitutes ſunt, quæ vrbanis ædificijs adhærent [o], id eſt, quæ debentur ædificijs vrbanis, vel à prædio vrbano vel à ruſtico. Sicuti & ruſticæ, quæ inhærent prædijs ruſticis, eíſque debentur vel ab
3 vrbanis vel à ruſticis prædijs, ſine quibus non poteſt conſtitui [p]. Omnes ſeruitutes ruſticæ ſunt in affirmatiua tantùm, veluti ius eſſe eundi, agendi, & ſic de ſimilibus. Vrbanæ autem & in affirmatiua & negatiua conſiſtunt, vt ius eſſe altius tollendi vel non tollendi, ſtillicidium auertendi, vel non auertendi, &c [q].

d Paul. in l.3. de ſeruit. P.
e l. ſeruitutes quę, in fine l. 19. de ſerui. vrb. præd.
f l. vrbana prædia, l. 193. de verb. ſign. & l. vrbana familia, l. 166. eod. tit. l. ſi prædium, C. de præd. minor.
g d. l. vrbana prædia, l. 1. commu. prædio in P. §. prædiorum, de ſeruit. ap. Iuſtin.
h l. eo iure, l. 4. § ſtabula, 10 quib. cau. pig. vel hypo. tac. contrah. lib. 20. P. titu. 2.
i d. l. vrbana prædia.
k l. 2. de verb. ſign.
l l. 2. § cumque conſules, de origi. iur. in P.
m l. quemadmodum, de ſupellec. lega.
n l. ſeruus vrbanus de lega. 3.
o §. prædiorum, de ſeruit. ruſt. l. 1. commu. præd. in P.
p d. l. 1. commu prędio. §. ideo, de ſeruit. ruſtic.
q l. 1. & ibi glo. in verbo & officiendi, de ſeruit. vrbano. præd.

De ſeruitutibus vrbanis, primùm de ſeruitute oneris ferendi, de parietibus, & de his quæ admouentur illis, balneis, tabulis, fornacibus, latrinis, cloacis. Caput 7.

1 *Oneris ferendi ſeruitus, vrbana.*
2 *Qui debet ſeruitutem oneris ferendi, debet columnam vel parietem gerinum, reficere, non qui habet.*
3 *Poteſt tamen dominus inferior relinquendo rem ſe onere liberare.*
4 *Parietes pro columnis, & quid paries.*
5 *Porticus, paries apertus.*
6 *Parietes gerni & intergerini, & liberi qui.*
7 *Per areas diſtributa loca fundandis ciuitatibus deſignata, vbi ædificia fierent.*

8 Leges

8 *Leges de craßitudine parietum ædificiorum latæ.*
9 *Domus Romæ primùm vnius contignationis, posteà plurium, ædes ab aditu plano, cella, penaria, cubiculum, cœnaculum vnde dicta &c.*
10 *Modus altitudinis domorum quando, & qualis præſcriptus.*
11 *Appellatione parietis & murum, & maceriã continet, & quid vtrumque & ſiccus paries, maceria, &c.*
12 *Parietum variæ diſtinctiones à materia quæ fiunt: Marmorei, cementitij, cratitij, formacci, &c. & qui.*
13 *Parieti balnea vel tubulos num liceat admouere.*
14 *Parieti vicini quando fornacem admouere liceat.*
15 *A furno damnum datum vicino, qua actione petatur, & quomodo ne detur proſpicitur.*
16 *De furno & molendino bannario.*
17 *De ſcalarum admotione ad parietem vicini, quando permittatur.*
18 *Parietum fundandorum lex ex Solone, & de interſtitio ſeu ſpatio pedum iuxta vicini prædium vel murum relinquendo.*
19 *Cæpolæ contradictio, de interſtitio ædificandi iuxta vicinum, & delecta opinio.*
20 *Cuius ſint interſtitia inter duos parietes inuenta.*
21 *Signa quibus murus proprius vel communis probatur & docetur.*
22 *Aedificare ſuper parietem alterius, vel in alterius ſolo quando liceat.*
23 *Fiſtulas & tubulos per parietem immittere quando liceat.*
24 *Latrinæ quando & quomodo vicino parieti adijciantur.*
25 *Fodere vel cauare ſub alieno non licet.*
26 *De puteis, penu terreſtri, cloacíſque iuxta vicinum ædificandis.*
27 *De machinis ædificandi cauſa in vicini pariete admouendis.*
28 *Sterquilinium non licet habere iuxta vicini parietem, vel iuxta communem, nec in ſuo quod noceat vicino.*
29 *Fœtidum ſterquilinium vel cornua, non poſſunt iuxta vicinos poni, ſi odor offendat vicinos.*
30 *De pariete in vicini ædes ventrem faciente emendando, & de alio pariete reficiendo, quomodo & à quo, & cuius expenſis reficiendus. Socius, qui contumax eſt in ſoluendo refectionem parietis communis, amittit ius quod ſit in ſolidum reficientis.*

SERVITVTES vrbanæ ſunt enumeratæ à Iuſtiniano, Caio, 1
& aliis [a]. Prima, vt onera vicini ſuſtineantur [b], dicta ſeruitus
oneris ferendi. Cuius ædificium iure ſuperius eſt, ei ius eſt
ſupra ſuum ædificium imponere, dummodo inferiora ædi-
ficia grauiore ſeruitute non oneret, quàm pati deberent [c]. Et 2
hoc ſingulare in hac ſeruitute, vt is qui debet ſeruiturem,
quíque habet ædes quæ debent columnam vel parietem oneri ferendo, de-
beat parietem reſtituere, non is qui onus vult imponere, quia perpetuum
talem qualis erat tunc cùm impoſita fuit ſeruitus, debet [d]. Et ita actio pro
hac ſeruitute competit, vt onera ferat & ædificia reficiat ad eum modũ, qui
in ſeruitute impoſita comprehenſus eſt, & poteſt eum ſingulari iure coge-
re [e], néue faciat deteriorem quàm debeat, aut operis noui nunciatione aut
hac actione confeſſoria, prohibere [f]: poteſt & petere, ſi non reficiatur, vel ſi
opere non competenti ædificetur, fructus, ſcilicet commodum, quod conſe-
queretur, ſi onera vicinus ſuſtineret [g]. Túncque per iudicem imperatur vel
refectio, vel cautio: alioquin & in litem iuratur quanti interſit [h]. Verùm & 3
hoc ſingulare eſt in gratiam domini ædium quæ ſeruiunt, vt quia hæc eſt ſer
uitus rerum non perſonæ, poſſit relinquendo rem liberari [i]: & ita à refectio-
ne erit liber, vt vſufructuarius, rem omittendo [k]. Sed quia plura ſunt onera
quæ parietibus imponuntur, de his pauca dicenda ſunt, & quia parietes de-
bent

a Iuſtinia. in §. prædiorum, de ſeruit. ruſt. prædio. l. 1. 2. & 3. de ſeruit. vrb. præd.
b l. & ſi forte, l. 6. §. etiã ſi ſeruit. vendi. lib. 8. P. tit. 5.
c l. 1. 2. l. 23. de ſeruit. vrbano. præd. in P.
d l. eum debere columnam, l. 32. de ſeruit. vrb. præd.
e Vlpia. in l. & ſi forte, l. 6. §. etiam, de ſeruitute, ſi ſeruit. vend. P. l. ſicuti, l. 8. §. diſtant, eod. titul.
f d. l. & ſi forte, § parietem.
g d. l. & ſi §. modus, & §. veniant & fructus.
h l. harum actionũ, l. 7 & l. ſeq. eod. ſi ſeruit. vend.
i d. l. & ſi forte, §. Labeo.
k l. cùm vſufructuarius, & l. ſed cùm, de vſufru. in P.

bent eſſe oneribus ferendis pares: alioquin nec rectè ſeruitus illis imponi-
tur, vel ſi imponatur onus nimium graue, proxima ruina eſt, & commoditas
4 vtilitáſue interiit. Parietes ſunt, veluti ſingulæ perpetuæ in latitudinem &
5 altitudinem columnæ [a]: vti porticus, eſt pluribus in locis apertis paries, vnde
fiunt latiores in imo, ſed contractiores in verticem, ad imitationem colum-
6 narum tollendi ſunt. Nam & onera iſti ſuſtinent, ſed alij aliis maiora. Qua
ratione alij intergerini, alij gerini, alij liberi ſunt ab onere. Intergerini ſunt,
in quos onera duarum domorum, vel duarum diuerſarum partium domus,
incumbunt, & ſuſtinentur; dicuntur vulgò, communes & medianij: gerini
ſunt, qui vnius partis onus ſuſtinent, vt qui in angulis inſularum ſunt, quiue
liberi à trabibus: liberi dicuntur, qui extra ædificia ſunt areas diuidentes, vel
7 cingentes fundos, maceriæ, ſepes. Ab initio fundatis ciuitatibus areæ ſiue
loca diſtributa fuerunt pro priuatorum domibus ædificandis ſingulorum,
iuxta numerum ciuium recipiendorum. Vnde hodie alicubi, & ferè vbique
in ciuitatibus norunt conſules vel decuriones, quot fuerint areæ, quot nũc
quiſque poſſideat, ædificiis dilatis auaritia vel cupiditate, vel neceſſitate rei
familiaris, vt cenſus impoſitio & exactio pro modo poſſeſſionis loci facilior
8 fit. Romæ idipſum aliàs factitatum, & diuiſæ areæ, legéſque ædificationi pa-
rietum impoſitæ, ne areæ habitationi deſtinatæ parietibus occuparentur. *Et
proinde*, inquit Vitruuius [b], *leges publicæ non patiuntur maiores craßitudines, quàm
ſeſquipedales conſtitui loco communi: Cæteri autem parietes, ne ſpatia anguſtiora fierent,
eadem craßitudine collocantur. Lateritij verò (niſi diplinthij, aut triplinthij fuerint)
ſeſquipedali craßitudine, non poſſunt pluſquam vnam ſuſtinere contignationem.* In ea
autem maieſtate vrbis & ciuium infinita frequentia, innumerabiles habita-
9 tiones opus fuit explicare. Anteà quidem vnius tantummodo contignatio-
nis erãt domus in plana area, vnde ædes ab aditu, quòd plano pede adibant.
Et in illis erat area quædam operta nec tecta, locus intra parietes patulus,
qui eſſet ad communem omnium vſum, dictus cauædium, circa quod erat,
vniuſcuiuſque rei vtilitatis cauſa parietibus diſſepta: vbi quid conditum eſſe
volebant, à celando cellam appellarunt: penariam, vbi penus: vbi cubabant,
cubiculum: vbi cœnabant, cœnaculum vocitabant, vt horũ omnium author
10 Varro [c]. Et altitudo ædificandi conſtituta tempore Cæſarum [d]. Cæterùm cũ
recipere non poſſet area plana tantam multitudinem ad habitandum in vr-
be, ad auxilium altitudinis ædificiorum res ipſa coëgit deuenire. Itaque pi-
lis lapideis, ſtructuris teſtaceis, parietibus cæmentitiis, altitudines extructæ,
contignationibus crebris coaxatæ, quæ cœnaculorum ſummas vtilitates per-
ficiũt & deſpectationes. *Sic*, inquit Vitruuius [e], *menianis & contignationibus mul-
tiplicatis populus Romanus egregias cœpit habere ſine impeditione habitationes.* Super-
uenit lex ædificatoria Traiani, ne domorum altitudo ſexaginta ſuperaret pe-
des, ob ruinas faciles, & ſumptus, ſi quando hæc contingerent, exitioſos [f]. In
11 iure appellatio parietis continet & murum & maceriam [g]. Murum cum cæ-
mento: maceriam ſine cæmento, & ſiccum, vt vocant, parietem arbitrantur.
12 Sunt tamen aliæ parietum diſtinctiones, à materia & forma tractæ: nam qui-
dam ſunt marmorei, alij ex lapide quadrato conſtantes, alij cæmentitij ex in-
formibus, ſed imbricum modo hærentibus lapidibus: ſunt teſtacei, ex latere
igne præcocto: latericij, ex crudis lateribus ſole tantùm ſiccatis: ſunt craticij,
ligneis cratibus aut cannis in modum cratis, implexis inter arrectariorum
& tranſuerſariorum diſpoſitiones, luto inducto ſubagitato, vel commixto
fœno vel palea. vocamus Tholoſæ, *tortis*, alibi vt Pariſiis cratitij gypſo replen-
tur & ædificantur. Sunt formacei [h], qui in forma intra duas tabulas inſtruun-
tur, dum infarcitur forma, terra ante ſubacta, & ibidem vectibus depreſſa,
vocamus, *paroit de table.* Maceriæ alij, vt diximus ex cæmentis ſiue arenato
connexis. Cratitios improbat in ædificiis ob incendia Vitruuius his verbis [i].
*Cratitij velim ne inuenti fuiſſent. Quantum enim celeritati & loci laxamento pro-
ſunt,*

a Leo Baptiſta Albertus, lib. 1. de re ædificatoria cap. 10.

b Vitruuius, lib. 2. de architect. c. 8. Plinii quoque, lib. 35. cap. 14.

c Varro, libr. 4. de ling. Latin.

d l. 1. de ædific. priua. C.

e Vitru. lib. 5. c. 8.

f Sext. Aurel. Victor, in epito. Cæſarum, in Traiano.

g l. quantum, l. 157. de verb. ſignif. & ibi glo. de maceria, in l. ſi præcario, l. 18. commu. præd. in P.

h de quib. Plinius, lib. 35. c. 14. Iſidor. lib. 15. etymolog. cap. 9.

i Vitruuius, libr. 5. cap. 8.

ſunt, tanto maiori & communi ſunt calamitati: quòd ad incendia, vti faces, ſunt parati. Itaque ſatius videtur eſſe impenſa teſta: eorum in ſumptu, quàm compendio cratitiorum eſſe in periculo &c. Formaceos æuis durare incorruptos ventis, ignibus, imbribus, omníque cæmento firmiores tradit Plinius [a] in Africa, Aſiáque. In iure quidem & hæc obſeruari debent. Verùm quod pertinet ad vſum ſeruitutum, hoc vnum mihi videtur tantùm perpendĕdum, vt oneri ferundo paries ſit idoneus & ſuffieiens, ſiue agatur de partiario intergerino, vel alio. Et proinde onera erunt, quæ parietibus imponuntur, conſideranda. Quare bal- 13
nea vel tubulos non licer facere contra parietem vicini, ſi is ex illis lædatur, etiam ſi ſit partiarius: contrà, ſi non lædatur [b]. At ſi paries ſit alienus, vicinus non poteſt habere contra eum vllo modo ſine iure ſeruitutis balneum, niſi iuxta murum vicini alium ſibi ædificet ſufficientem ad id munus. Idem de 14
fornace dicendum eſt, niſi paries communis fornaci eſſet deputatus [c]. In ſuo tamen poteſt quis ædificare cōtra parietem vicini, dummodò periculum incendij non immineat: tunc enim prohiberi poteſt [d]. In furno, ſi vicino parie- 15
ti eò damnum datum eſt, vt quia combuſtus, agitur actione in factum legis Aquiliæ [e]: ſi datum adhuc non ſit, ſed vereamur ne accidat, vel ex vitio furni & fornacarij, petitur cautio [f]. Non tractabo hîc de furno ſeu clibano banna- 16
rio, quod habent aliqui, ad quod tenentur certi ratione iuris quæſiti vel tranſacti, ire & eoquere: vt alteri non licet inibi aliud clibanum habere vel ædificare: ſicut de molendinis ſeu piſtrinis bannarijs dicitur: hæc enim quæſtio forſan ad ſeruitutem quodammodo pertinet, ſed non ad parietis ſeruitutem: proindè reijciam videndam tractationem ad Petrum Iacobi [g], Cæpolā [h], Albericum de Rozato [i], Guidonem Papæum [k]. Aliud onus quod impo- 17
nitur muris ſeu parietibus à vicino, eſt ſcalarum, quæ adiungi poſſunt ab altero vicinorum muro communi, ſi illæ poſſint fieri ſine damno parietis, puta quia ligneæ, quæ per ſe aliquando ſtare poſſunt, duabus infixæ trabibus, nec impediunt refectionem vel commoditatem vicini in pariete communi [l], videlicet quòd lumina eius non offendunt, vel alio modo non nocent ſcalæ rectæ itionis, minus vel nihil parieti communi cui adiacent, nocere poſſunt, cùm parum vel nihil in eum immiſſi habent. Scalæ quoquæ ligneæ corblides non multum innituntur parietibus; lapideas certè cùm vinci deſiderent parieribus, non licet vicinis parietibus adiicere citra ius ſeruitutis, vel ſine conſenſu ſocij partiarij, niſi is paries non lædatur: ſiquidem ſi immodicè non lędatur. licet vti re communi, & ſi ſocius prohibeat, experiri communi diuidundo [m]. At ſi iuxta vicini parietem non communem quis ſcalas coniungegere vult, & tigna immittere, nullo modo licet, ſed intra domum ſuam, vel murum, & fundamenta ſcalarum ædificet oportet, vel ius ſeruituris in parietę quærat, iuxta tamen, ſed non affixas habere poterit [n]. In ſumma leges pa- 18
rietum hæ ſunt generales. Prima eſt ex lege Solonis, ſi quis ſepem aut maceriam iuxta alterius regionem, id eſt, fines [o], effoderit, terminum non excedat: ſi autem murum, pedem derelinquat: ſi domum, duos pedes; ſi autem ſepulchrum, aut foueam effoderit, quantum profundum, tantundem derelinquat: ſi autem puteum, paſſum [p]. Arbitror rationem eius ſanctionis eſſe, quæ in muro pedem vnum ſpatij requirit, & in domo duos, fundamentorum cauſam. Quia murus iuxta fines alterius ædificaturus fundamentum in ſuo non in alieno debeat ponere, vt & domum ipſam. Et quia diximus inſtar columnarum parietes extrui, apparet fundamenta vel fundamentorum extructiones latius ædificari, vſque dum ad areæ planitiem coæquentur poſteà, vnde minus latum & arctius perficitur extra planiciem ædificium [q]. Et quia ædificia ſolidiora eſſe debent, quæ domus cauſa fiunt, vtpote ad ſuſtinenda onera deſtinata, ideo & profundiora, & latiora excauari eorum debent fundamenta. At, 2. pedū relinqui debere interſtitia placuit in maceriis & ſepibus, quia nulla excauatio ſit, nec fundamenta, ſufficit obſeruaſſe terminorum legitimos

[a] Plin. lib. 35. c. 14.

[b] l. fiſtulas, in princ. & §. 1. de ſeruit. vrban. l. quidam Iberus §. fin. eod. l. ſi ſtatis, ſi ſeruit. vēd.

[c] l. arborib⁹, de víuſfructu, l. ædiles, cō mu. diuid. in F. l. cum duobus, §. nē ...cia, pro ſoc. F. glo. in l. Sabinus, comm. diuid. in F.

[d] d. l. quidam Iberus.

[e] l. ſi ſeruus ſeruum, §. ſi fur, ad l. Aquil. l. ſeruum, § ſi furnum, de damn. infect.

[f] d. §. ſi furnum, & ibi interpre.

[g] Petrus Iacobi, in praxi in libello de furno.

[h] Cæpola, libr. 1. de ſeruit. vrban. prædio. cap. 30.

[i] Alberi. in 1. parte ſtatutorum, quæſt. 335.

[k] Guid. Pap. q. 298.

[l] l. fiſtulam, l. 19. § pen. & fin. de ſeruit. vrb. præd. F.

[m] l. ſi ædes communes ſint, l. 12. & l. Sabinus, 28. & ibi glo. comm. diuid. F. lib. 10. tit. 3.

[n] vide Cæpolam, lib. 1. de ſeruitut. vrban. præd. c. 54.

[o] l. pro regione, & ibi glo. & l. inter eas, fi. regūd. in F.

[p] l. fin. regund. in F. lib. 10. titu. 1.

[q] Leo Bapti. Alber. libr. de re ædific. c. 10.

19 mos fines, quod in pariete ligneo & cratitio locũ habere mihi videtur. Cęterùm non exigua quæſtio eſt, num in ædificiis vrbanis iuxta parietem ſocij ædificatis, iſta interſtitia pedis vnius vel duorum ſeruari debeant, & locum habeant. In hoc ſibi ſæpè cõtradixit Cæpola. Nam ex profeſſo de hoc agens pluribus firmare videtur, locum habere [a]: alibi tamẽ ſæpius repetit, locum nõ habere, nec ſpatium illud relinqui debere [b]. Mea ſententia in hac re contraria erit, vt ſi vicinus in ſuo ſolo ædificans fundamenta latiora faciat intra ſolum ſuum, & poſteà, extra planitiem iuxta vicini parietem ad perpendiculum velit ædificare, poſſit: nam & inde vicinus vtilitatẽ accipiet, quòd ſuus paries fortior inde euaſurus ſit, vt virtus vnita maior ſeipſa diſperſa, ita licet, dummodò non noceatur vicino. Sed illa quæſtio, ſi noceat, alia eſt. Ratio autem diuerſitatis, cur hoc potius in vrbanis liceat iuxta parietem ædificare vicini, non autem iuxta fiues fundi ruſtici, eſt ſatis idonea, vt mihi videtur, quod per ædificium additum vicino ædificio, nihil noceatur, vicino: at iuxta fundum ædificando, ædificio nocetur, quia foſſione fundamentorũ, ſi iuxta fines proximè fierent, ſemper ex neceſſitate operis & propter fragilem terrã, & facilè deciduã, læderentur & minuereutur fines vicini: ideo interſtitiũ relinqui maius debet, quàquam quis in ſuo totam ſubſtructionẽ fundamentorũ faciat. Reſiſtit autẽ in vrbanis paries vicini, ne quippiam vicino adimatur. Subijcitur & lex illa Solonis, titulo Finium regundorum, cuius actio ad ruſtica prædia tantùm pertinet [c]. Accedit quid ſi illa interſtitia relinquerẽtur in ædificiis vrbium, deformes futuras ciuitates, & in illis ſpatiis muriũ & immunditierum tantùm fore receptacula, vt ferè tot eſſent cloacæ putridæ in ciuitate, quot domus, quæ ſalubritati maximè aduerſantur, cùm cœlũ peſtilens & ruinas minentur earũ immundities [d], vti obſeruaui in quibuſdam op-
20 pidis, vbi hæc interſtitia viſuntur. Si tamen hoc ſpatiũ inueniatur inter parietes, certè eius erit, & vſus ad illum ſolùm pertinebit, qui reliquit, ſiquidem conſtat quis reliquerit vel inſtrumento, vel probatione alia, vel per ipſum parietem, quòd fundamenta eum locum intra terram occupent, vel quòd in pariete ſint tegulæ vel lapides eatenus ſe extendẽtes, vel aliter. Quod ſi non conſtet, ſpatium illud cõmune inter vicinos cenſebitur, exemplo inſularum
21 inter duas ripas natarum [e]. Porrò ſigna muri proprij ſunt vbi probationes ex titulis & teſtibus, vel aliis manifeſtis non apparent: ſi quis feneſtras in eo habeat, quæ perforent totum murum: quod alias non licet [f], niſi & vicinus viciſſim ſimiles haberet in eodem muro, quia videtur tunc eſſe murus pro indiuiſo cõmunis: veluti ſi vterq; haberet tigna in parietem immiſſa extra mediam partẽ parietis [g]. Dehinc armaria, foruli ſeu armariola fiunt in muris, quæ ſi ad mediũ vſq; ex vtroq; latere vicinorũ penetrent, docent pro diuiſo murũ cõmunem: ſi vltra medium, pro indiuiſo. Si autẽ ex vno tantùm vicini latere & parte parietis, is ſolus vicinus videtur dominus: niſi cõtraria alia ſigna pro vicino aduerſo concurrant, putà quòd in illũ parietẽ habeat immiſſa tigna. Sic & aliud ſignũ dominij proprij, ſi tubi vel infumibula caminorũ, vel arca ipſius camini excedat medietatem internam muri; quod & in tubulis latrinarũ obſerua, quia in cõmuni vel alieno pariete hæc fieri vel alia ſimilia nequeũt [h]. Obſeruato perpetuò, ne paria quoq; ſigna vicinus in eodẽ pariete habeat, quo caſu eſſet cõmunis paries pro indiuiſo. Probant parietẽ quoque eſſe alicuius, ſi eius inſignia domeſtica, vocant *armes*, inſculpta vel depicta inueniantur [i]. Et ſunt etiam adhuc veſtigia parietis antiqua conſideranda, & ſi ædificium deſtructum ſit, num ea ſint ex genere eorum quæ diximus communem murum docere, vel quæ ſeruientem: niſi alius vicinus qui negatoria vtitur, doceat illa veſtigia eſſe, quòd attentata aliàs ſeruitute fuerit ea prohibita, & opus factum ideo deſtructum. Sed & in reliquis adhibendum eſt, iudicium peritorum architectorum, vel eorum qui experti iſta,
22 ſolent iudicia referre iudicibus. Aliud onus quod apponi poteſt parietibus, eſt ſupra alienum parietem vicini ædificare, quod non fit niſi cum

p iure

[a] Cæpola, libr. 1. de ſeruit. vrb. prędiu. cap 40. num. 2. & 6 ;. num. 3.

[b] Cæpola, eod. libr. 1. cap. 52. nu. 2. & cap. 65. num. 6.

[c] L. 2. ſi. regund. in P.

[d] l. 1. de cloac. lib. 43. P. titu. 23.

[e] l. inter eos, 29. & l. pro regione, de acquir. rer. dom. in P.

[f] l. quædam libertus, de ſeruit. vrb. prædio.

[g] glo. in l. ſi ædes, cõmu. diuid. P. vide de iſtis ſignis parietis proprij vel communis, Cæpolam, de ſeruit. vrb. præd. c. 40. num. 58. & ſeq.

[h] l. quemadmodum §. ſi proiectum, ad l. Aquil. l. qui vitam. § fi. ad nouũ. quod vi aut clam l. Sabinus, cõm. diuid. cum ſimilib. l. parietem, de ſeruit. vrb. præd. P.

[i] l. qui libertatem §. fin. & ibi Bart. & l. fin. de oper. libert. Bar. in tract. de inſignib. & armis.

iure ſeruitutis,alioquin ædificatum cædit inferiori ædificio. Idipſum ſentio
ſi ſupra communcm ſolus ſocius non conſentiente ſocio ædificet. Nam ædi-
ficium continuatum ſeu immobile ejus cenſebitur, cuius imum erat : quod
tamen non debebat ſeruitutem,vt cedat ædificatum domino ſoli [a]: ſi tamen
mobile ſit ædificatum in alieno , tolli à domino poterit [b]. Aliud quoque, 23
quando fiſtulæ vel tubuli per parietem immittuntur, vnde fluat in vicini
aream aqua,vel ſupra parietem canales ad aquam excipiendam:nam hæc nõ
licent citra ſeruitutis ius [c], vel niſi in plano iuxta parietem ad aquam ſtilli-
cidij vel lotionum extra deriuandã:cauere enim debet vicinus, qui canales
etiam in ſuo admouet,ne refluat in canalibus ſeu aquariis , vel tubulis aqua,
ex qua lædatur vicinus. In latrinis:quæ de tubulis dicta ſunt, repetẽda ſunt, 24
ſed & annotandũ,non oportere ædificantem in ſuo ſcrobem pro excremen-
tis excipiendis,obſeruare interſtitia Solonis [d] de ſcrobibus effodiendis,& de
foſſis in ruſticis prædiis iuſſis, potiſſimùm quia ſolent iſtæ ſcrobes fieri muro
concluſæ,arcuatæ,concameratæ,vt quando opus eſt,purgari poſſit. Si tamen 25
inde paries vicini,vel cõmunis lædatur:ius prohibendi eſt,vt putà,ſi excaue-
tur locus ſubtus aream vicini,cuius ſolum,illi vt ſuprà vſq; ad cœlũ liberum,
ſit & quod infra ſuperficiem eſt [e]: nec intra fodere vel ſubtus licet alienũ [f].
Sed & qui puteum propè habet,vel penum ſubterraneam, quales apud nos
frequentes ad conſeruandum triticum,vocamus, *creux*,ſi eo ex latrina vicini
vel eius foſſa reſudet vel diſtillet fœtidus humor, agere poteſt aduerſus
dominum latrinæ , vt reficiat , néue noceat , íuſque illi eſſe ſic latrinas
habere [g]. Eadem in cloaca ædificanda in muro proprio vel communi 26
dicenda ſunt [h], & de ciſterna,de puteo,& lauatoria piſcina [i], caſtello , & de
fiſtula aquã remittentibus [k]. De machinis ædificandi cauſa in muro impoſi- 72
tis,tractatur etiam à Cæpola [l], ne poſſint imponi , niſi aliter ædificari vel in
proprio vel in communi pariete non poſſit. Idq́; expenſis ædificantis 28
ſolum fieri [m]. Non licet etiam iuxta parietem alterius vel cõmunem ſter-
quiliniũ ponere citra ſeruitutem [n]: in ſuo licet, niſi defluxione noceat aliis,
vt ſi madeſcat eo proximus ei alienus paries, vt de latrinis & foricis dictũ [o]:
In ſuo enim licet inijcere, dummodo in alienum quid quis non immittat [p].
Et dummodò cornua non ponantur ibi, vel fœtidum non ſit ſterquilinium 29
quod offendat vicinos : nam tunc in ſuo,nec in publico olidum illud abijci
debet, vbi homines frequentius tranſeant [q]. Si paries vicini inter . binas 30
ædes exiſtens ventrem faciant,ita vt in vicini ædes ſemipedem vel amplius
procumbat,agi poteſt non eſſe ei ius ita habere [r]. Item ſi communis & opere
à vicino facto ita proiectum faciat [s]: non tamen communem parietem ve-
tuſtate deformem poteſt ſocius ſocio inuito reficere [t]. At iamiam ruiturum,
aut non ſatis idoneum oneri, poteſt etiam repugnante ſocio reficere, & im-
penſas à ſocio pro parte repetere [v]. Et ſi is qui reſtitit fiat contumax in reſti-
tuendis impenſis intra 4. menſes , qui refecit fit dominus rei in ſolidum [x],
quia intereſt reipub. ruinis aſpectum ciuitatis non deturpari [y].

a l.ſi ſuprà,l. 2 2 .de acq.rer. dom. P. l. fundi l. granaris, de actio. emp. P.
b l. Titius horreum, 6 o.eod.tit.de acq. rer.dom.l.ſi gemma, arbo. furt.cæſar.P.l. fiſtulam,§. pen. & fin. de ſeruit.vrb. prædio. P.
c l.ſi fiſtulæ,& l.fiſtulas , de ſeruit . vrb. prædio. l. fiſtulas, & l.ſoodi , § pen. & fin . ſi ſeruit , vend.P.
d legem fin. tit . fin. regund.quę obſeruari hic tradit Cæpola,lib. 1. de ſeruit. vrb.c. 6 5. ou- me.6.
e l altius, C. de ſeruit. l.ſi o.de ſeruit. io P.
f l.venditæ,§. ſi conſtat,com.prædio.l. diuortio , §. ſi vir in fundo , ſol.matrimo.
g l. ſi quando §. fin. de ſeruit. vrb l. ſicuti.§ ariſto, eod. tit:u. vide late Cæpo.lib.1.de ſeruit. cap.6 5.
h de hoc Cæpola, d. lib. 1.cap 48.
i de his Cæpo lib.1. de ſeruit. cap. 47. de lauatorijs, cap. 6 2.
k de qua Cæp. eod. lib. 1. c. 2 . & 6 2.
l lib.1 de ſeruit.vrb. cap.71.
m l. ſicuti , ſi ſeruit. vend.
n l.ſi quando,l.17.§. ſeruit.dom , ſi ſeruit.vend.P.
o glo.in d.§ ſecundum.
p l.ſicuti,8.§. ariſto, verſ. idem ait, ſeruit.vend.
q l.ædiles in fine,de via publ.l.2.§ idē ait ſi odore , ne quid in loc. publ. l.pen.§.pen. quod vi aut clam.
r l.ſi quando,l.17.ſi ſeruit.vend.
s l.ſi cùm meos,l.14. eod.tit. l. ſed & ſi l.26.de ſeruit. vrban.prædio.
t l. parietem, de ſeruit,vrb.prædio.
v l. 10 parietes, cum duab.ll.ſequen.de damno.infec.ſi communes , de nego. geſt.10 P l. ſi ædes, commu.diuid.
x l.ſi fratres,§. idem reſpõdit, 10 2. pro ſoc.in P.l.ſi vt proponis,de ædif.priua.C.
y l.1.§. ſi quis nemine,& l fin ne quid in loc. publ.l.prætor ait , § hoc interdictum,in 2. de dam.infect.

De ſeruitutibus vrbanis,tigni immittendi, & ſtillicidij. Cap. 8.

1 *De ſeruitute tigni immittendi in parietem vicini. Quando liceat protectum in parietem noſtrum immiſſum,vel traiectum,propria authoritate exſcindere.*

2 *Nunciatio noui operis in ſeruitutibus impediendis vt conſeruetur poſſeſſio , debet fieri iactu lapilli.*

3 *Parieti communi tantùm immittere vel imponere quod deſtinatum eſt , non alia, licet:& de actionibus ius non eſſe tignum immiſſum habere.*

Secunda

1 SECVNDA ſeruitus, quæ parieti quoque imponitur, eſt tigni immittendi [a]: vt liceat in parietem vicini tignum immittere, alioquin iure communi non licet. Nam ſi protectum ſupra domum tuam habeam, nullo iure, potes mecum agere ius mihi non eſſe ita protectum habere, quia propria authoritate reſcindere non poſſis tigna: quamuis ſi traiectum aquæductus per tuam domum citra ius ſeruitutis faciam, iure tuo poſſis intercidere [b]. Et generaliter, ſi quid in tuo fiat manu artificióque. Quia cuiquì licet ſuam tueri poſſeſſionem, & authoritate propria deſtruere vel prohibere. Si autem in ſuo quis faciat quod tuum lædat, non potes deſtruere, ſed experiri ius illi non eſſe ita agendi [c]. Hoc enim habet cõmodum poſſeſſio, vt in alieno factum & ædificatum ſolo cædat [d]: & ita in arbitrio poſſidentis eſſe videatur opus demoliri, vt ſuum. Denegatur autem authoritas illa in opere malè facto in re communi per ſocium, etiam contrà ius ædificantem: & proinde perueniendum eſt ad interdictum ſeu nunciationem noui operis, vel ad negatoriam actionem [e]. Quemadmodum ſi quid naturali facto, ex tuo in meum immittitur, putà, ſi tuæ arbores in meum ſolum radices quæ noceant vel nocituræ ſunt, immittant, non licet propria authoritate exſcindere, quin prius te interdicto admoneam non licere tibi radices ita habere, vtque ſuc-
2 cidas, vel mihi ſuccindere & tollere liceat [f]. Cauete tamen debet is qui in re communi agentem ſocium præter ius videt, vel arbitratur rem ſuam eſſe, ne ſileat, vel ne verbo tantùm denuntiet nouum opus, ſed iactu vtatur lapilli: alioquin ædificantem vel immittentem redderet & fateretur poſſeſſo-
3 rem [g]. Non licet autem in pariete communi vel ſupra aliquid ædificare vel imponere, quod noceat ſocio: permiſſum namque vti pariete communi ſolum ad opus deſtinatum, & ad ea quæ nocere parieti communi non poſſunt [h]. Itaque vt liceat mittere tignum in alienum parietem, vel in communem præter legem communitatis, vel conceſſione expreſſa, vel patientia vnde conſtituatur ſeruitutis ius, opus eſt: eáque ſeruitus ſecundum conceſſionem limitatam, vel ſecundum antiquam conſuetudinem intelligenda eſt, vt alibi, quàm vbi conceſſum eſt, nec plura quàm permiſſum antè liceat modóque nouo immittere [i], & ita refectio primam ſequi debet formam [k], niſi generaliter quis conceſſerit ſeruitutem tigni immittendi, ſine limitatione vel diffinitione alicuius partis, quia verba generaliter prolata debent intelligi generaliter, & de omnib. & perpetuo [l], & contrà concedentem in cuius fuit poteſtate verba expreſſius concipere [m]. Quare datur aduerſus cedentem vel concedentem confeſſoria actio, vt tigna ſuſcipiat [n]: vt contrà ſi dominus duarum ædium, quæ vna contignatione tegũtur, duobus ſeparatim & cuique alteras legauerit, vel ceſſerit, purè vel ſub conditione illi nullam habent inuicem actionem, ius non eſſe immiſſum tignum habere, ſed cuiuſque erit pro ſua parte cõtignatio [o]. At ſi quis victus eſt ius illi non eſſe tigna in parietem meum immiſſa habere, iudicis officio continetur, vt de futuro victus quoque opere caueat de non immittendis [p]. Porrò quæ de tigno diximus, intelligenda ſunt de omni ſpecie & materia, quæ eius apellatione continetur, prout vulgare in iure eſt [q].

a §. prædiorũ, de ſeruitut. l. 1. de ſeruit. vrban. prædio.

b l. quemadmodum, l. 29. § 1. ad l. Aquil. lib. 9. P. l. ſi vitem, l. 21. §. ſi ad ianuam, quod vi aut clam, lib. 43. P. titu. 23.

c Examinat Capola lib. 4. de ſeruit vrban præd, c. 3. nu. 8. Bart. in l. 1. §. nũtiatio, de ope. nou. nunciat. Florianus, in l. quemadmodum, § ſi protectum, ad l. Aquil. l. ſed ſi inter, ſecundum vnam lecturã glo. de ſeruit. l. ſi duo § etenim videamus, & §. Labeo, vti poſſid.

d l. adeo, §. ex diuerſo. de acquir. poſſeſſ P §. ex diuerſo, de rer. diuiſ.

e l. ſi inter me & te, de ſeruit. vrb. prædio.

f l. ſi plures, arbor. ſurt. Cæſar. in P. l. 3 C. de interd.

g l. etſi forte, l. 6. §. ſecũdum, ſi ſeruit. vend. P.

h fin. l. ſi ædes, iuncta glo. comm. diuid. in P. l. cum duob. §. mella, pro ſoc. l. in pariete cũ ſeq. de dam. infec. l. cuius ædificium, de ſeruit. vrb. prædior.

i l. ſi cùm meus, l. 14. ſi ſeruit. vend. lib. 8. P. titu. 5.

k l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 19. §. ſi ſublatum, de ſeru t. vrb. prædia. P.

l l. 1. §. & generaliter, de leg. præſt. l. in fraudem, in fin. de teſta. mili. can. ſi Romanorum, 19. diſtin.

m l. veteribus, P. de pact.

n l. ſicuti, l. 8. § diſſit, ſi ſeruit. vend.

o l. binas ædes, l. 35. & l. idémque, l. 36. de ſeruitu. vrbs prædio.

p labol. in l. egl, l. 12. ſi ſeruit. vend. in P.

q ex l. 1. de tig. iniunct. in P. l. tigni, de ver. ſig. l. adeo §. appellatione, de acq. rer. dom. l. tigni, ad exhib. in P.

De ſeruitute vrbana ſtillicidij immittendi, vel non auertendi. Cap. 9.

1 Tres ſeruitutis vrbanæ ſpecies ſtillicidium in ædes ſuas recipiendi, auertendi, vel non auertendi.

2 Stillicidium quid, & flumen, & quomodo differant. num. 3. 4.

3 Stillicidij ſeruitus in quo differat à ſeruitute aquæ recipiendæ.

4 *Stillicidij modus eſt tantùm duorum pedum in aream vicini productio. Idem in impluuio quod recipit, & quomodo forma mutari poſſit.*
5 *Area, in quam cadit ſtillicidium, præſumitur eſſe proprietatis domus: vide & num. 6.*
6 *Iannam extra aperire quis poteſt quatenus ſtillicidij rigor competit.*
7 *De ſeruitute ſtillicidij non auertendi.*

TERTIA vrbana ſeruitus, vt ſtillicidium vel flumen quis re- 1
cipiat in ædes ſuas [a]. Eſtque duplex, ſtillicidium auertendi
in tectum vel aream vicini, vel non auertendi [b]. Stillicidium, 2
dicitur tectum vnde aqua guttatim, in impluuium ſeu aream
decidit. Sicuti innuit Vitruuius [c], dum de ædificiorum ſuc-
ceſſiua perfectione agens, dicit, *poſteà quoniam per hybernas
tempeſtates tecta non poterant imbres ſuſtinere, faſtigia facientes luto inducto proclinatis
tectis, ſtillicidia deducebant*. Varro de his hoc modo [d], *ſtillicidium quod ſtillat, item flu-
men, à quo lege vrbanorũ prædiorum ita ſcribitur, ſtillicidia flumina, aquæ vt ita fluant,
cadnátque*. Inter hæc, hoc intereſt, quod ſtillicidiũ quòd ſtillatim cadat: flumẽ 3
quòd fluat continuè. Ideo & perpetuã cauſam flumen, & ſtillicidiũ dicuntur
habere: quòd ex naturali cauſa, quæ perpetua eſt, fluãt, & aquam cœlo lapſam
nõ artificio aliunde immiſſam habeant [e]. In quo differunt à ſeruitute aquæ 4
recipiẽdæ, quæ per foramen domus in aream alienam cadit [f]. Aliter Paulus
diſtinguit [g], & differre putat ſtillicidium à flumine, quòd ſtillicidium ex
alto decidat, & leuius, interdum directò in locum ſeruientem, interdum ob-
liquè alibi vento delata aqua. Flumen autem proximius ſit areæ: vnde &
ſtillicidium altius inquit tolli poteſt, quia leuior fit ſeruitus: inferius demitti
non poteſt, quia fit grauior, & pro ſtillicidio flumen. In hac ſeruitute modus 5
conceſſus ſtillicidij conſiderandus eſt, vt ſtillicidium ſit duorum pedum in
aream vicini, & non vltrà producatur, nec tectum fiat productius [h]. Item &
locus impluuij qui recipit, qui quidem immutari non debet in formam in
qua ſtillicidium non recipiatur. Proinde qui aream ſtillicidio debet, non
poteſt in ea ædificare, vbi cœpit caſitare ſtillicidium [i], niſi ædificando ſuſci-
piat quoque ſtillicidium, vel flumen, ſeu canales aquæ fluentis, tunc enim
licet [k], dummodo locus qui ſubtus ſtillicidiũ eſt, ſit eius qui ſeruitutẽ debet.
Nam alioquin præter ius ſeruitutis apparens, præſumitur locus qui ſub ſtilli-
cidio ædium eſt proprietatis eius eſſe, cuius ædes ſunt, quantum ſtillicidium 6
protẽditur, qua ratione & aperto pariete domus ſuæ, dominus ianuam extra 7
in publico aperire poteſt, quatenus ſtillicidij rigor & tignorũ proiectus com-
petebat, modò ne itineri vicini vel luminibus officiat [l]. Sed eò magis ſi ſo-
lum inferius eius, qui habet ſtillicidium, ſit: nam ſi poſſideretur ab alio vici-
no, certè eius præſumitur. Et ſi neuter poſſideat, forſan quòd locus ſit publi-
cus, vel vliginoſus ſeu paluſtris, vel ſterilis, adhibenda diſtinctio, & repeten-
da antiqua forma, an tempore quo quis quæſiuit ædificium ſolum illud per-
tineret quoque ad vendẽtem, vel ſi diuidentibus fratribus bona, vni domus,
alteri area in partem ceſſerit. Nam tunc cenſetur ius ſeruitutis impoſitum
habita ratione eius quod eſt, vt quale ius eſt dum venditur, legatur, vel
diuiditur, ita poſſideatur [m]. Si autem diuerſorum dominorum fuerit area &
domus, cenſetur ius ſeruitutis non proprietatis eius ſoli conceſſum, cùm
alioquin non liceret immittere vicino ſtillicidium in aream vicini, cuius
erat liberum per ſe natura ſolum, vſque ad cœlum [n]. Quæ dicta de ſtillici-
dio recipiendo, dicta cẽnſentur de non auertendo [o]: veluti ſi dominus areæ
aliquam vtilitatem capiat ex ſtillicidio vel flumine decidente ex domo
vicini: veluti ſi pauimentum areæ ſuæ lauetur, vel ſi aqua in ciſternam ſuam
excurrat, vel hortum irrigat. Et proinde agere poteſt in dominum domus
de ſeruitute, ius ei non eſſe ſtillicidium auertendi, vel flumen, & vt tegulas,
canaléſue reficiat ſuis expenſis, vt aqua ſecundum ius ſeruitutis fluat [p].

De

a § prædiorum, de ſeruit. ruſt. prædio. l. 1. de ſeruit. vrb.
b d. l. 1. de ſeruit. vrban.
c Vitruuius, lib. 2. architec. c. 1.
d Varro, 4. de ling. Latin.
e l. foramen, l. 27. de ſeruit vrba. præd.
f d. l. foramen, & l. ſi quid igitur, eod.
g Paul. in l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 19 §. ſtillicidium, de ſeru t. vrban. prædio. in l.
h d. §. ſtillicidium.
i d. l. ſeruitutes, 19. §. ſi ſeruitus, & l. ſi en loco, l. 9 §. 1. ſi ſeruit. vend.
k d. l. ſeruitutes, 19. §. ſi. & l. ſi domus, l. 20. de ſeruit. vrban.
l l. fin. § fin. de ſeruit. vrb. præd. vide Cæpolam lib. 1. de ſeruit. vrban. c. 38. num. 9.
m l. quod concluſum, de damn. infect. Bart. in l. 2. de ſeruit. legat.
n l. altius, C. de ſeruitu.
o d. l. 1. de ſeruit. vrban.
p arg. l. eum debere columnam, de ſeruit. vrb. prædio.

De ſeruitutibus vrbanis altius tollendi,& non tollendi,& officiendi luminibus, & de proſpectu & lumine.
Caput 10.

1 Altius tollendi ſeruitus negatiua & affirmatiua quid.
3 Mercatores lumen in tabernis exoſum habent. Altius vt quis teneatur ædes tollere, rationes.
3 Luminibus ne officiatur ſeruitus,qualis: Luminis & proſpectus ſeruitutes vt differant &c.
4 Luminum ſeruitus,diuerſa à ſeruitute ne luminibus officiatur.
5 Inuito vicino ſit, non tantùm ſi is repugnet,verùm ſi non conſentiat expreſſè.
6 Aedificium quilibet ſuum licitè tollit,etiam ſi obſcuret vicini lumina, niſi impediatur ſeruitute.
7 Ventus molitionis quomodo ab alio impediri non poteſt.
8 Seruitus ne ſolis radijs opponatur arbor vel aliud.
9 Seruitus ne luminibus officiatur,intelligitur de præſentibus & futuris,niſi expreſſè aliter caueatur.
10 Minus eſt in ſeruitute altius non tollendi,quam in ſeruit. ne luminibus officiatur.
11 In ſeruitute altius non tollendi,quæ inſpicienda altitudo.
12 Seruitutes altius non tollendi, & luminibus non officiendi imponi poſſunt & vicinis,& remotis ædibus,& quomodo.

1 QVARTA ſpecies vrbanæ ſeruitutis eſt ius altius tollendi,&
officiẽdi luminibus vicini [a], vt vicinus vel qui inferius ædificium habet, patiatur [b]: item altius tollẽdi, vt vicinus teneatur altius ſuas ædes tollere, iure hoc ſeruituris. Forſan quia ius hoc habet, inde percipit vtilitatem, ne ventis vel frigore infeſtetur propria domus editioribus ædificiis interpoſitis [c].
2 Vel quia mercator eſt, aut interpolator, & lumen in ſua taberna exoſum habet, vt ſæpè qui malè agit, odit lucem, & doloſis tenebræ ſunt appoſitæ: vel forſan quia proſpectus in eam partem, cui obiicitur ædificium alienum, eſt inſuauis & iniucundus veluti ſi patibuli publici, vel loci paluſtris. Forſan etiam quia locus cui illa ſeruitus debetur, eſt is, in quem ſolent æſtare conuenire homines & opus non eſt directo ſole, vt ait Leo Baptiſta Albertus [d].
3 Huic ſeruituti alia affinis negatoria, altius non tollendi [e], & non officiendis luminibus vel proſpectui [f], & alia luminum. *Inter ſeruitutes*, inquit Vlpianus [g], *ne luminibus officiatur, & ne proſpectus offendatur, diuerſum obſeruatur: quòd in proſpectu plus quis habeat, ne quid ei officiatur ad gratiorem proſpectum & liberum: luminibus autem non officere eſt, ne lumina cuiuſquam obſcuriora fiant, ideò & nouum opus denunciatur, ſi ita fiat, vt lumini noceat.* Paulus ait [h], lumen id eſſe vt cœlum videatur, ita ex ſuperiori loco non inferiori eſt. Proſpectus autem etiam ex inferioribus locis eſt, & ſuperioribus, & obiectis, vt proſpectus in mare, de quo & Iuſtinianus [i], cauit ne impediatur. Quare ædificia quæ ſeruitutem debent, ne quid altius tollatur, viridaria ſuper eam altitudinem habere poſſunt: at ſi de proſpectu eſt, eáque obſtatura ſunt, non poſſunt, vt ait Iabolenus [k]. Seruitus luminũ alia eſt ab ea, ne luminibus offi-
4 ciatur. Nam luminũ ſeruitus eſt, vt lumina noſtra vicinus excipiat. At cùm ſeruitus imponitur, ne luminib⁹ officiatur, hoc adepti ſum⁹ maximè, ne ius ſit

[a] l.1. de ſeruit.vrbal §. prædiorum, de ſeruit.ruſt.
[b] l. cuius ædificium, de ſeruit.vrban.
[c] vide Cæpoll.lib.2. de ſeruit.c.26.
[d] Leo Bapt. Albertus libr. 1. de arte ædific.cap.12.
[e] l.altius, l. 9.l. ſi in ædibus, l.9. de ſeruit.& aqua C.lib. 3.titu. 14.§. æquè, de actio.
[f] L.2. de ſeruit. vrba. prædio.
[g] Vlp.in l. inter ſeruitutes, l.14.de ſeruit.vrb.
[h] Paul.in l. lumen, l. 15.de ſeruit. vrba.
[i] In nouellis,conſtitutione 63.& 165.
[k] Iabol.in l.ædificia, l.11.de ſeruit.vrb. prædio.

vicino inuitis nobis altius ædificare, & ita minuere lumina noſtrorum ædi-
ficiorum [a]. Inuiti autem cenſendi ſumus, nō ſolùm ſi contradiximus, verùm
etiam ſi non cōſenſerimus [b], niſi tam longa eſſet patientia, quæ in præſcrip- 5
tionem tranſiret [c]. Operæpretium eſt eum qui prohibere vult vicinum, ne 6
altius tollat, ne luminibus officiat, ius ſeruitutis oſtēdere: nam ſine eo poteſt
quiſque ſuum ædificium liberè tollere, & ædificare, etiam ſi obſcuret lumina
vicini [d]. Dummodo ædificandi formam conceſſam communem non lædat,
veluti vt in area quæ nulli ſeruitutem debet, ædificando intermittatur legi-
timum ſpatium à vicina inſula [e], quod eſt ex iure codicis, ſi inſula ſit publi-
ca 15. pedum: ſi priuati, decem [f]: aliter enim nouum opus nunciari poſſet à
vicino [g]. Tradit tamen Cæpola [h], quod propè murum alienum ſuper
trabibus vel lignis poſitis vel requieſcentibus in ſolò ſuo inferiori, quilibet
poteſt ædificare ſtillicidium & ſolarium, nec tenetur relinquere aliquod
ſpatium etiam vnius pedis: quia non habet in hòc locum l. fin. fini. regun-
do. in P. Et ita obſeruari. Altius non tollendi ſeruitus quæſita, ad vtili- 7
tatem quoque areæ pertinere poteſt, vt non ratione luminum tantùm cen-
ſeatur impoſita, ſed etiam altius ædificare prohibeat, ſi ventus impendiatur,
quo minus liberè in aream influat ad ſemina purganda [i]: alioquin enim ſine
iure ſeruitutis, nec areæ conſideratio erit vlla, & licebit in ſuo cuique &
tollere, etſi vicino noceat [k]. Quod & in piſtrinis ſeu moletrinis ventilatis,
quæ vento aguntur verum eſſe puto, dummodo vicinus ad æmulationem
vicini, & ad iniuriam ex profeſſo non obiiciat impedimentum vento. Et
hæc ſeruitus altius non tollendi ſic accommodatur ad aream vel piſtrinum
ventilatum, qui ex ſua vtilitate ſibi ita proſpexit, ne ventus ea parte interci-
peretur. Verùm frequentior cauſa eſt, quæ ne luminibus officiatur vetat
altius ædificari. Poteſt tamen locum habere in aliis prohibitio ne lumini- 8
bus officiatur, quàm in ædibus [l]: veluti ſi is qui debet, arborem ponat, quæ
officiat lumini, non autem ſi ſolem tantùm tollat: niſi heliocamino ſeruitus
debeatur, vel ſolatio in quibus ſole opus eſt [m]. Placuit autem generàliter, 9
ſeruitutem impoſitam ne luminibus officiatur, & de præſentibus luminibus
& de futuris intelligi, ſiue quæ ſint tempore conuentionis, ſiue quæ poſtea
futura ſunt: niſi in impoſitione ſic dictum, lumina quæ nunc ſunt, vt ita ſint:
nam tunc de futuris luminibus nihil caueri videtur [n]. Minus itaque eſt in 10
ſeruitute altius non tollendi, quàm ne luminibus officiatur. Nam qui non
poteſt altius, quàm certa ſit altitudo tollere, poteſt viridaria ſupra altitudi-
nem illam habere [o]. Quod in ea ne officiatur luminibus verùm non eſt, vt
diximus. Portò ſi controuerſia ſit, vſque ad quàm altitudinem non liceat 11
ædificium habere, arbiter accipi debet [p], vel formam antiquorum ædifi-
ciorum ſequi [q] debet: iudéxque conſuetudinem longi temporis, vicem ſer-
tutis obtinere ſciet [r]. Nec intereſt in hac ſeruitute, ne luminibus officia- 21
tur, & altius non tollendi, num ædificium quod eam debet proximè noſtro
dominanti, vicinum ſit, an aliud ſit medium: Nam & ei qui vlteriores habet
ædes deberi poterit [s], licet mediæ aliæ liberæ in medio ſint, quia donec illæ
ſublatæ non erunt, erit vtilitas ſeruitutis [t]. Vbi tamen mediæ fuerint altius
ſublatæ, aliæ ſeruientes liberæ cenſentur, quia amplius dominantium ædium
non intereſt tolli, niſi ſi deponatur iterum medium ædificium, quia tunc
renaſcetur vendicatio [v]. Alioquin ædibus quæ proſpici non poſſunt, aut
quarum conſpectum medius mons auferat, ſeruitus non imponitur [x].

a l. 9. de ſeruit. vrb.
b l. 4. eod. l. filius. § inuitus, de procur. in P.
c l. ſi quis diuturno, ſi ſeruit. vend. l. hæc autem iura, 5. de ſeruit. vrba.
d l. cum eo, l. 8. & l. binas ædes, l. 9. de ſeruit. vrb. præd. l. altius, C. de ſeruitut.
e l. imperatores, l. 13. de ſeruit. vrbo.
f l. ſi cui, & l. menſura, C. de ædifi. priuat.
g l. 1. § nunciatio, de oper. noui nuncia. in P. Cæpo. libr. 1. de ſeruit. vrba. c. 56.
h Cæpola, libr. 1. de ſeruitut. vrb. c. 56.
i ſic intelligenda, l. fin. § fin. de ſeruit. C. ſi impoſita ſit ſeruitus, nō aliàs.
k l. proculus, de dā. inf. & l. fluminum, § fin. cum 2. ſeq. eod. titu.
l l. inter ſeruitutes, l. 14. § quodcunque igitur de ſeruit. vrban.
m l. ſi arborem, l. 16. de ſeruitut. vrban. præd.
n l. qui ædificium, l. 33. & l. ſi ſeruitus, l. 22. de ſeruit. vrb. prædio.
o l. ædificia, quæ ſeruitutem, l. 12. de ſeruitut. vrb. & l. quod autem. eod. titu.
p l. qui luminibus, l. 30. § fin. de ſeruit. vrb. prædio.
q d. l. qui luminibus, eod. & l. ſi manifeſto, l. 7. C. de ſeruit. & aqua, l. ſeruitutes, l. 19. § ſi ſublatum, de ſeruit. vrb. præd. P.
r l. 1. C. de ſeruit. & aqua.
s l. 4. § fin. ſi ſeruit. vend. l. in tradendis, l. 6. § 1. comm. prædio. P. l. ſi quis duas, l. 6. eod. titu.
t l. & ideo, l. 5. eod. ſi ſeruit. vend.
v l. & ſi forte, l. 6. ſi ſeruit. vend.
x l. ſi ædes, l. 37. & l. nemo, 38 de ſeruit. vrbano.

De

De ſeruitute luminum, & iure immittendi, & habendi feneſtras in pariete vicini. Caput II.

1 *Luminum ſeruitus quid, & quando immittere feneſtras in parietem liceat.*
2 *Murus cacus quando aperiri poteſt.*
3 *Feneſtra in ſuo pariete proſpicientes in aream vicini, quantæ altitudinis, & quales debeant eſſe ex conſuetudinibus Pariſiorum & aliarum gentium.*
4 *Feneſtra quæ iure tantùm proprij parietis fiunt clathrata, ſunt ſine iure ſeruitutis, & ita poſſunt obſcurari à vicino ædificante, & obturari.*
5 *In Gallia ſeruitutes non præſcribuntur tempore, vel vſu, ſeu poſſeſſione.*
6 *Feneſtra conceſſa ſine iure ſeruitutis, non debent vltra murum prominere.*
7 *In pariete communi feneſtram facere quomodo liceat.*
6 *Latrinas ædificandi qualis iuxta vicinum formula.*

1 SERVITVS luminum, eſt habere vnam vel plures feneſtras in pariete: vnde Paulus reſpõdit, eos, qui ius luminis immittendi non habuerint, aperto pariete communi, nullo iure feneſtras immiſiſſe [a]. In qua ſeruitute ſic diſtinguendum eſt, an paries ſit totus eius, qui feneſtram vult facere, an communis cum vicino. Si proprius ſit & ſeruitus contraria non ſit impoſita, in eo certè quodcunque voluerit, domino, tanquam rei ſuæ libero moderatori, facere licet [b]. Et ita poteſt facere feneſtram, per quam excipiat
2 lumen à vicini etiam area [c]. Et quamuis murus ſit antiquus cæcus ab omni tempore, tamen non ideo prohibetur dominus, quin, vt in ſuo, poſſit in eo feneſtram facere, eúmque aperire [d]: Sicuti nihil prohibet quin in mea area ædificem, quamuis nunquam anteà ibi ædificatum fuerit [e]. Si tamen impoſita ſit ſeruitus, ne liceat aperire murum proprium, lex ſeruanda eſt [f], nec aperire poteſt: ſicuti nec in vicini æmulationem faciens feneſtram, vel in vicini contemptum, vtque omnia ſecreta rimetur & nouerit, vel ſi vt contra honeſtatem velit oculos in monaſterium monialium iniicere, ei concedendum eſt [g]: quia malitiis hominum non eſt indulgendum [h]. In quo & qualitas perſonarum facientium conſideranda, & pariter odium, vel amicitia vicinorum. Alioquin iure communi quilibet præſumitur bonus [i], & non facere nocendi animo, ſed ratione ſuæ vtilitatis, vt non interſit valdè num no-
3 ceat ſibi conſulens [k]. Ex conſuetudine Pariſiorum dominus parietis quamuis ſolus, non poteſt lumina vel feneſtras habere in vicini domum, niſi nouẽ pedes diſtent à terra, ſeu à prima contignatione: in aliis autem, iuxta ſuperius tabulatum, ad altitudinem ad minus ſeptem pedum: & in his permiſſis, adhuc debent adiici ferrei cancelli, clathrati, & vitreatæ quieſcentes feneſtræ, ſpecularia videlicet affixa, & quæ non aperiantur [l]. Hybernis obiecta no-
4 tis, ſpecularia puros admittunt ſoles, & ſine luce diẽ, vt ait Martialis [m]. Tholoſana quoque conſuetudo non ſcripta eſt, vt vicinus in aream vicini vel hortum, poſſit habere feneſtram in pariete ſcilicet ſuo, diſtantem tamen ab inferiori contignatione per decem pedes, ſine iure tamen ſeruitutis [n], quia &
5 vicinus poteſt iuxta in ſuo ædificare, & ita tollere lumina impunè. Nam ex conſuetudine generali regni Franciæ, non præſcribuntur ſeruitutes tempore, nec poſſeſſio earum, quamuis quis vel feneſtris, vel ſtillicidiis vſus fuerit ſpatio triginta vel quadraginta annorum, vel longiori tempore [o]. Eo modo quoque ſancitum eſt Lutetiæ, ſeruitutes in domos alterius poſſe tolli, ſi aliud

a l. eos qui, l. 19. de ſeruit. vrban. prædio.
b l. in re mandata, C. manda. l. nemo exteræ, C. de iudæis.
c hoc notat Bald. & Doctores in l. altius, C. de ſeruit. & aqua.
d Cæpola, qui de hac feneſtrarum materia tractat lr. 1. de ſeruit. ruſt. c. 62.
e glo. in l. qui luminibus, in verbo datum, in fine, de ſeruit. vrba. prædio.
f Paul. Caſt. in l. quoties, de ſeruit. per l. venditor, l. 13. com prædio.
g Cinus, Paul. Caſtr. in l. altius, de ſeruit. facit l. opus, de operib. publ.
h l. in fundo, de rei vend. P.
i l. merito, pro ſoc. in P. l. ſio. de præſumptio.
k l. flaminum, § fin. de dam. infec.
l *à l'eſtille du Chaſtelet de Paris, touchant la maſſonnerie*, art. 3. 11. & 12.
m Martial. lib. 8. memoit & de his l. quæſitum, l. 12. §. ſpecularia, de fun. inſtru. P.
n Ioan. de Caſa veteri, in commenta, ad cõſuetud. Tholoſ. titu. de ædific. & baſtimentis in glo. fin.
o Nicol. Boër. in §. 5. de præſcriptio. in conſuetud. Bitu tig. Eſt & conſuetudo Turonẽſium titul. *des veues & eſgoutz* artic. 1. Andegauenſium tito. *des preſcriptions* art. 454. 455. *couſtume du Maine*, titul. *des preſcrip.* artic. 462. 463. 464. *Bloys* tit. 230. artic. *de ſeruitu. reales*, & 231. & 233. *Orleans*, tit. *de preſcript* artic. 190. & 201 & 202. *Paris, titre de rapports des mures* artic. 80. *Charres*, titu. de ſeruit. & præſcript. artic. 80. & 81. *Clermont*, tit. *des eſgoutz* artic. 210. & 211 omnino ſimiles.

ius nõ ſit, quàm per patientiam quæſitum [a]. Sed & in prædictis feneſtris per- 6
miſſis, cancellatis, & vitreatis, vel tela cerata concluſis, illud obſeruatur, ne protendi poſſint extra murum vel parietem, vel ſtillicidium, in aream vicini, quæ illi libera temanere debet vſque ad cœlum [b]: quod & de cancellis, quos vocant *Ialoſie* ſeu *trellis* intellige, quæ ſpecularia à quibuſdã dicuntur [c]. Quod 7
ſi murus vel paries ſit communis, placuit ne is aperiri poſſit inuito ſocio, nec ibi feneſtram fieri [d]; nam feneſtra fieri non poteſt, quin alteretur vel lædatur paries. Cæpola tamen in hoc dubitat, potiſſimùm ſi vnus ex ſociis exruerit parietem communem, item ſi paries poſſit pati apertionem ſine damno, & ita pleriſque in locis feneſtras permitti tradit: verumtamen leges municipales eſſe conſulendas, & conſuetudines [e]. Vt Lutetiæ prohibitum eſt in pariete partiario ſeu communi, feneſtram vel proſpectum habere, ſine conſenſu dominorũ ſeu ſociorũ parietis. Atque ideò ſtatutũ muro illo caduco, qui egeat refectione, modos & menſuras feneſtrarum inibi exiſtentium, ab expertis iuratis ciuitatis inſpici debere, vt non reficiantur præter modulum aur menſuram antiquam [f]. Poſſe tamen aperiri murum communem etiam vſque ad proximi domum pro tignorum trabeationis immiſſione, dum-
modo poſteà foramina legitimè obturentur [g]. Sic conſuetudine Turonenſi 8
cautum [h], vt qui latrinas, foramináue in ſuo pariete iuxta vicini parietem facere voluerit, teneatur inter murum proximi & ſuum, murum alium conſtruere duorum pedum & ſemis calce & ſabulo. Idipſum conſtitutum conſuetudine Andegauenſium [i], & Aureliacenſium [k].

a *en l'eſtille du chaſtelet de Paris, touchant la maſſon.* art. 14.
b l. fin. de ſeruit. vrban. prædio. P.
c vide de his Cæpolam, libr. 1. de ſeruit. vrban. prædio. cap. 61.
d Angelus, in l. quidam Iberus, de ſeruit. vrb. præd. Idem Angel. in l. inter quos, 4. colum. verſi. ex his infertur, de dam. infe. Caſtr. in l. quoties, de ſeruit. & in l. parietũ, de ſeruit. vrbano. qui tamen permittit, ſi non noceat vicinos ſed ſemper nocet & alterat parietem, vnde reiicitur eius ſententia à Cæpola, ll. 1. de ſeruit. cap. 62. num. 3.
e Cæpola, vbi ſuprà, num. 4.
f *a l'eſtille du chaſtelet touchant la maſſonnerie*, art. 9. 11. 12.
g eod. in ſtillo circa princip.
h in conſuetud. Turonen. titul. *des veues & eſgouts* art. 2.
i titul. de præſcript. areſt. 431.
k Aureliac. titul. de præſcrip. art. 193.

De ſeruitute vrbana protecti & proiectus. Capur 12.

1 *Seruitus proÿciendi & protectus vrbana.*
2 *Protecta ſeu proiecta quid.*
3 *Inter proiectum, & immiſſum differentia.*
4 *Suggrundia quid.*
5 *Meniana quid.*
6 *Podium quid.*
7 *Meniana, & ſuggrundia, vel protecta quando in aream vicini liceat habere.*

SEXTO ordine tractanda eſt ſeruitus proiiciendi, protegen- 1
díue, quam inter ſeruitutes vrbanas connumerat Caius Iuriſconſultus [l]. Protecta ſiue proiecta, ſunt prominentiæ, & ve- 2
luti ſupercilia parietum: ſuggrundulæ, ad arcenda ſtillicidia inuentæ, quæ vulgari ſermone, *larmiers*, dicimus. Sic nos docet Vitruuius [m] de ædificandis parietibus loquens: *ſummis parietibus ſtructura teſtacea ſubÿciatur, altitudine circiter ſeſquipedali, habeátque proiecturas coronarum: ita vitari poterunt quæ in his ſolent fieri vitia. Cùm enim in tecto tegulæ fuerint fracta, aut à ventis deiecta, qua poßit ex imbribus aqua perpluere, non patietur lorica teſtacea lædi laterem, ſed proiectura coronarum, reÿciet extra perpendiculum ſtillas, & ea ratione ſeruaueris integras lateritiorum parietum ſtructuras.* Accedit Palladius [n], *quod ſi lateritios parietes in prætorio facere volueris*, inquit, *illud ſeruare debebis, vt perfectis parietibus in ſummitate, quæ trabibus ſubiacebit, ſtructura teſtacea cum coronis prominentibus fiat ſeſquipedali altitudine, vt ſi corrupta tegula aut imbri-
ces fuerint, parietes non poßint penetrare per pluuiam.* Labeo [o] inter proiectum & 3
immiſſum, hoc intereſſe ait, quod proiectum eſſet, qnod ita protenderetur, vt nuſquam requieſceret, qualia meniana & ſuggrundia eſſent: immiſſum verò, quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret, veluti tigna, trabes, quæ im-

mitter

l in l. 1. de ſeruit. vrban.
m Vitru. lib. 2. de archit. cap. 8.
n Pallad. libr. 1. de agric. cap. 32.
o l. in alium nemis, l. 242. §. 1. de verbo. ſign. l. quemadmodum, 29. §. ſi protectum, ad l. Aquil. in P.

mitterentur. Atque eo loci inter proiecta, meniana,& ſuggrundia ponit differentiam. Suggrundia, ſunt tecti partes prominentiores, ex quibus imbrices aquam & ſtillicidium in impluuium remittunt. Varro vocat ſubgrundas, Græci γεισα & ὑπογεισα. Meniana, ædificia quædam dicta, vt putatur à Menio inuentore, qui primus excogitauit hoc ſtructuræ genus, vt tignis extra columnam proiectis tabuliſque ſuperpoſitis, pluribus in vna columna ſpectatoribus locus fieret. Is enim Menius cùm domum, quam habuerat ad forum ſpectantem, vendidiſſet, excepta columna, tigna ibi proiecit, vnde ipſe & poſteri ſpectarent gladiatores, vt authores Aſcon. Pedianus, Sextus Pompeius,& Porphyrio. Ita Vitruuius in ſpectaculis meniana ſuperioribus coaxationibus(id eſt tabulatis ab axibus) collocari debere tradit [a]. Dicit & Podium, idem quod menianum Vitruuius [b]: vterque namque eſt locus porrectus inſtar pulpiti, mutulis è marmore vel ligno ſuppoſitis. Meniana itaq; & ſuggrundia & proiecta vnam habebunt tractationem. Porrò lex eſt poſita, ne meniana iuxta vel contra aream vel domum vicini priuati habere liceat, niſi interſint pedes decem, ſolis & aëris liberi nobis: ſi autem obiiciantur ædificiis publicis, pedes quindecim, aliter verò decidantur [c], ſcilicet ſi ſint ſine iure ſeruitutis. Nam iure ſeruitutis licet, & vidente & patiente domino [d]. Paulus quoque de proiecto diſputans ait, ſi quis proiectum ſupra vicini ſolum non iure habere dicatur, tolli interdicto poſſe per eum, cuius eſt ſolum. Et ſi iure habeatur, poſſe prohiberi per dominum domus, ne inhibeatur proiectum à domino ſoli [e]. Et ſi menianum priuatum ſit, in publicum ſolum reſpiciens,& velū extra poſuerit, quod vicini luminibus officiat, vtile interdictum competit, ne quid in publicum immittat, qua ex re luminibus officiatur alterius [f]. Sic Ludouicus 12. Rex Gall. Lugduni mandauit deiici proiecta domorum in vias publicas anno domini 1499. [g]. Subinde anno Domini 1560. idipſum fieri per vniuerſas ciuitates Galliæ, in comitiis Aureliacēſibus ſtatutum eſt [h]. Et lege Romana inhibitum quoque, ne ſupra vias, pontes ad coniungendas domos facere liceat, vel aliud, quo deterior via fiat, vt ſpecus [i].

a l. Vitruui. lib. 5. de archite& cap. 1.
b in c. 7. lib. 5.
c l. Meniana, de ædific. priuat.
d glo in d. l. meniana, in verbo decrū ærut.
e l. 3 § item videamus, in 2. & § Labeo, vti. poſſid. lib. 43. P. tit 16. l. quēadmodum, t 9 §. 1. ad l. Aquil. in P.
f L. 2. § cum quidam, ne quid in loc. public. lib. 43. P. tit. 8.
g Guillel. Paradinus, lib. 3. Hiſtoriæ Lugdunenſ. c. 10.
h in cõſtitution. Aurelia. anni 1560. articul. 96.
i l. 2 §. tractatum, & 10. titu. ne quid in loco, pub. in P. facit l. fin. de flumini. P.

De ſeruitute vrbana proiiciendi aquam, vel quiſquilias. Cap. 13.

1 *Non licet proijcere aquam ex ſuperiori loco, vel quiſquilias, ſine iure ſeruitutis: aliter ius prohibendi eſt.*
2 *Qui habet ſeruitutem proyciendi aquam in inferiora, non poteſt fætida, vel vrinam, vel alia in iniuriam inferiorum proijcere.*
3 *Fumum in ſuo facere licet lauaréque, aquam ſumere: dum non fiat in iniuriam alterius.*
4 *Fumum quando licet ex inferioribus ſine ſeruitute in ſuperiora immittere.*
5 *Interdictum vtile vti poßidetis, pro conſeruando iure fumi faciendi.*
6 *Ob quas cauſas quis prohiberi poteſt, ne fumum etiam in ſuo faciat.*

1 HIc affinis tractatio ſeruitutis proiiciendi [k], videlicet aquam vel quiſquilias, in aream vel hortum vicini: nam non omnis qui habet lumen immiſſum vel lumina in res vicini, hanc ſeruitutem proiiciendi vel proſpiciendi habet, ſed luminis tantùm. Itaque ex ſuperiori loco in inferiorem non licebit citra ius ſeruitutis, aquam vel quid aliud immittere: aliter agitur
2 ita ius non eſſe, negatoria [l]. Sed ſi ius ſeruitutis ſit, licet [m], dummodo iniuriæ faciendæ

k in l. 2 § fin. de ſeruit. vrba.
l Vlp. in l. ſicuti, l. 9. §. ariſto. ſi ſeruit. vend. P. l. fiſtulas 19. eod. l. quidam liberus, l. 12. de ſeruit. vrb prædio.
m d. § ariſto.

faciendæ cauſa non proiiciatur, quia tunc iniuriarum nomine agi poteſt [a].
Et dum non proiiciantur vrina, fœtida, vel ſtercora, aliáue ſimilia, quæ in hac
ſeruitute non cenſentur conceſſa, ſed excepta [b]. In ſuo tamen ſine proiectio- 3
ne quis poteſt liberè ſedere, lauare, & fumum facere ſolito modo, & dum
non faciat animo iniuriandi, neque ob aquam modicam cadentem in alie-
no reprehendi poteſt, vel prohiberi ne in ſuo lauet [c]. De fumo etiam eadem 4
dicenda ſunt aſcendente & immiſſo ex inferioribus partibus in ſuperiora,
vt non liceat citra ius ſeruitutis [d], alioquin agatur actione, ita ius nō eſſe, vel
iniuriarum, ſi animo iniuriandi fiat [e]. Quod ſi quis vult immittere iure ſuo,
nec faciat animo iniuriandi, quod in dubio non præſumitur [f]: diſtinguen-
dum an faciat ignem ſolitū quem exigat vſus ſui & familiæ, & ita fumum nō
grauem faciat, vt non poſſit prohiberi [g]. Etenim hoc natura prædij eſſe vide-
tur, & ignis. Nam ignis vix ſine fumo vnquam, carbonum etiam quamuis ſit.
Ignis autem & fumi natura ſurſum tendere, vt aquæ deorſum ad ſuum cen-
trum: & proinde eadem ratio, ac in aqua erit. aduerſus cuius damnum pro-
ſpicitur vicino toties, quoties manufacto opere agro aqua nocitura eſt: ſed
cùm quis manufecerit, quò aliter flueret, quàm natura ſoleret: ſi fortè im-
mittendo eam aut maiorem fecerit, aut vehementiorem, aut ſi comprimen-
do redundare fecerit: quod ſi natura aqua noceat, ea actione non contine-
tur [h]. Et quando lex agris dicta non eſt, naturam loci ſeruandam eſſe placuit,
& ſemper inferiorem locum ſuperiori ſeruire debere, atque naturaliter hoc
incommodum inferiorem à ſuperiore pati, & ibi quaſi quandam ſeruitutem
eſſe [i]. Superior autem is dici poteſt ager, ſeu potius ædificium ſuperius, vbi
fumus fit reſpectu ignis, qui primùm ab eo oritur, & inferius ædificium per
quod tranſit. Nam quemadmodum aqua, quæ in inferiora tendit, dicitur re-
ſpectu centri immitti: ſic & fumus ab inferiori ad centrum pergens, dicitur
quoque immitti [k]. Et ſi quis velit ita vtentem iure ſuo, in ſuo prohibere, da- 5
tur ei interdictum vti poſſidetis [l]. Scilicet vtile, veluti pro quaſi poſſeſſione,
quæ in ſeruitutibus conſideratur [m]. At ſi præter conſuetum morem vel in 6
quātitate vel in qualitate ignem ſolitum augeat, vnde ſit vel fumus grauior
vel copioſior: putà ſi res fœtidas, veluti centones coriorum, oſſa, ſtipulam ma
didam, vel fœnum comburat, vel vice mediocris ignis, putà carbonum, quod
tantùm poterat facere, ligna vrat potiſſimum viridia & fumantia: vel ſi antea
domus dominus igni communi vtens, locauerit ei qui caſeariam tabernam
exercet, & fumo caſeos vel alia ſiccet, prohibitio fieri poteſt, ſi ſeruitus non
ſit impoſita fumum immittendi [n]. Quare & puto nec pro fumo agi poſſe cū
eo cui ius eſt focum habendi, neque pro damno, quod inde euenerit ex in-
cendio, niſi anteà proſpectum fuerit damni infecti cautione [o]: contrà, ſi præ-
ter morem ignem fecerit, vel negligenter cuſtodierit [p], vel conſultò, vbi nō
ſolet fieri, focum fecerit. Sicque intelligo reſponſum Vlpiani, quo ſi quis fu-
mo facto apes alienas fugauerit, vel necauerit, in factum actione tenetur [q].

a l. pen. de iniurijs, in P.
b Cæpo. in 2. de ſeruitut. vrb. in c. 31 num. 5. per text. & gl. in l. pen. §. pen. quod vi aut clam & per text. & glo. in l. pen. §. idem ait ſi in odore, ne quid in loc. publ. fac. l. 1. §. 2. de cloac.
c d. l. ſicuti, §. fin.
d d. l. ſicuti, in §. ariſto. & §. fin. ſi ſeruit. vend.
e l. pen. de iniur. P.
f l. fluminum, §. fin. de damn. infect. P.
g d. l. ſicuti, §. fin.
h Vlp. in l. 1. § hæc autem actio, de aqua plu. arcen. lib. 39. P. titu. 3.
i d. l. 1. §. denique, de aqua plu. arcen.
k d. l. ſicuti, §. ariſtó.
l d. l. ſicuti, §. ſed & interdictum, l. ſanè l. 14. de iniur. in P. l. ſi duo §. hoc interdictum, vti poſſid.
m l. penul. de ſeruit. in P.
n d. l. ſicuti, §. dicit igitur Ariſto.
o l. ſi ſeruus ſeruū, 27. §. ſi furnum, ad l. Aquil.
p d. l. ſi ſeruus ſeruū, § ſi fornacarius.
q Vlp. in l. ſi quis fumo, l. 50. ad l. Aqui.

De ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, ſemitæ, itineris, viæ, & actus.

Caput 14.

1 *Tranſire per prædium alienum ius non eſt, fas etſi ſit. Iniuriarum actio contra volentem ingredi fundum alienum inuito domino competit.*
2 *Quibus cauſis licet aliena prædia inconſultis dominis ingredi.*
3 *Via publica imbribus deſtructa, per vicina prædia ire licet.*
4 *Coguntur vicini viam vendere ei, qui habet inter illos prædium medium.*

Serui

5 *Seruitutes prædiales ruſticæ quæ: Iter, actus, via quid, & ſemita.*
6 *Latitudo actus, viæ, & itineris quanta eſſe debeat.*
7 *Conceßis ſeruitutibus actus, viæ, & itineris, omnia in prædio agere licet, ſine quibus quis vti nequit.*
8 *Dominus prædij ſeruientis in ſeruitute ruſtica, non tenetur reficere prædium pro vſu ſeruitutis: contrà, in ſeruitute vrbana.*
Refectionis nomine in ſeruitute quæ non liceant, & de actionibus pro iure hoc cõfirmando. &c.
9 *Confeſſoria quomodo, & quando domino prædij dominantis competit. Interdictum prohibitorium de itinere quando detur.*
10 *Exceptiones quæ dantur vocato in ius ex interdicto de itinere.*
11 *In interdicto de itinere, fit æſtimatio eius quod intereſt prohibitionẽ non fieri, veniſque cautio de non prohibendo.*
12 *Explicatur differentia inter actum & viam.*

1 IVRE communi diuiſione probata rerum, per fundum alte-
rius tranſire ius non eſt [a], etſi fas ſit [b]. Et ideò dominus poteſt
prohibere ingreſſum fundi cuilibet [c]. Et ſi eo inuito velit in-
gredi, tanquam prohibitus re ſua vti, poteſt actione iniuria-
rum experiri [d]: fas tamen eſt, id eſt, ſi non prohibeat dominus
potiſſimùm, æquum eſt: maximè ſi innoxius eſt tranſitus, &
iam, facta via vel ſemita fructib. collectis, nam per eum ire deſiderat, etſi do-
minus ſemitam non interciderit. Alioquin enim intercidendo vetare vide-
tur: ſignum enim eſt eum non conſentire, & vetare: idcirco etiam ignorans,
qui non conſentit, videtur [e]. Neque alteri permiſſum eſt legem, quam ſuis
2 rebus quiſque ponit, violare, vt iuri conſonam [f]. Paucis exceptis, in quibus
leges permittunt alienum ſolum & cum authoritate iudicis ingredi, vt in
theſauri effoſſione, quod in alieno poſitum quis iurat ſe habere [g]: in perſecu-
tione ſerui fugitiui [h]: ſi dominus qui pendentes ſui prædij fructus vendidit,
emptori ingreſſum colligendi cauſa prohibeat [i]: ſi glandem quæ cecidit in
fundum alterius, dominus fundi colligere vetat [k]: nam hoc licet data cau-
3 tione damni infecti [l]. Et ſi via publica deſtructa eſt imbribus, vt per eam iri
non poſſit, tunc enim ire licet per fundum alienum [m], videlicet vicinum viæ
publicæ: cùm quòd ſuo quis vtilitatis publicæ cauſa priuari poteſt [n], tum etiã,
quòd ipſe eſt quodãmodo in culpa, quòd publicum iter ſibi vicinum non re-
4 ficiat, vt tenetur [o]. Sic etiam, ſi ager alicuius ſit vtrinque alienis cinctus, is po-
teſt aliquem ex vicinis cogere oblato pretio, iter ſibi dare ea parte, qua mi-
nus incommodum paſſurus eſt [p]. Item ſi per illud iter per annum & triginta
dies proximos iuerit, ſciente & patiente domino fundi [q]. Quare qui fundũ
habet, ad quem ire colendi cauſa non poteſt, nec inde fructus exportare, vi-
cinis circundatus ſine via publica, poſſit cogere vicinum ſibi iter præbere,
ne illi nedum inutile ſit oblato legitimo pretio pro iure conceſſo, & proui-
dentiæ iudicum eſt, his neceſſitatibus agriculturæ ſatisfacere [r]: ſi modo aliun
dè ad fundum venire non poſſit, alioquin enim eò adire deberet, quamuis
longiſſimum eſſet iter. Et ſic ſeruari tradit Maſuerius [s], & iudicatum fuiſſe
Papus [t]. Itaque ad vtilitatẽ prædiorũ & cõmoditatẽ dominorũ conſtitui opor
tuit remedia quædã, quibus dominorũ iura aliis vicinis cõmunicarẽtur, ſua-
ſit neceſſitas prædiorũ & vtilitas, ſine quibus nõ cõſtituitur ſeruitus hæc rea-
lis [v] pdiorũ. Ea prędiorũ ſeruitus in multiplici differẽtia eſt pro ratione diuer
5 ſæ vtilitatis: atq; eius generis, iter, actus, via, aquæductus [x]. Iter, eſt ius eundi,
ambulãdi hominis, non etiã iumẽtũ agẽdi, vel vehiculum. Actus, eſt ius agẽdi
vel iumẽtũ vel vehiculũ, cõtinétque iter. Via, eſt ius vehũdi, ambulãdi, & agẽ
di. Exiſtimo & ſemitam annumerandam, quæ itinere anguſtior, quaſi ſemi

iter

a l. per agrum, l. 11. de ſeruit. C.
b ca. 1 pri. diſt.
c l. 3. §. 1. de acq. rer. dom. § planè apud Iuſtin. de rer. diuiſ, l. diuus Pius de ſeruit. ruſt. prædio.
d l. iniuriarũ actio, l. 13 § ſi quis, de iniur. in P.
e l. qui vas, 49. § vetare, de furt. in P.
f § diſponat, de nupt. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alien. iur. l. fin. § fin. C. de paſt.
g in l. Theſaurus, l. 15. ad exhib. libr. 10. P. titu. 4.
h l. 2. de ſer. fugit. C.
i l. qui pendentem, l. 26. de act. emp. lib. 19. P. titu. 1.
k l. 1. de glan. legen.
l l. Iulianus, l. 9. § glans, ad exhib. li. 10. P. titu. 4.
m l. ſi locus § fin. quemad. ſeruit. amitt.
n l. Lucius, de euict. in P. l. item ſi verberatum, de rei vẽdicat. in P.
o l. ædiles, l. 3. de via pub. lib. 43. P. titu 14.
p l. ſi quis ſepulchrum. de relig. & ſumptib. funer. P.
q l. 3. in princip. & §. prætor ait, de itinere act. priua.
r l. 1. de agrico. & cenſit. libr. 11. C. auth. agricultores, C. quæ res pig. oblig. poſſ.
s Maſ. in pract. §. itẽ ſi quis petat viã, de ſeruit. per l. binas ædes, & l. olim po, de ſeruit. vrba. P. & l. teſtatrix, in princ. ſi ſerui. vendic l. ſeruum, § fin. de leg. 1. l. damnas eſto § 1. de vſufru. leg. a.
t Papus, libr. 14. arplod. areſt. titu. 1. areſt. 3.
v l. quæſitum l. 15. de ſeruit. tit. generali in P. l. ſicuti §. ſi ſeruit. vendic.
x l. 1. de ſeruit. ruſtic prædio. libr. 8. P. titu. 3. §. ruſticorum, de ſeruit. ut, ap Inſtit. vbi ſinitiones traduntur.

iter [a]. In ſermone communi & apud bonos authores extra etiam tractationẽ
ſeruitutum in iure, hæc via & iter promiſcuè vſurpantur: at in ſeruitutum
cauſa longè differunt, quia minus iter, quàm via. Et ire dicitur non tantùm
qui pedes it, ſed qui iumento inſidet, aut lectica, aut ſella eques: non autem
iumentũ ducere per iter poteſt, ſcilicet pedes. Et is qui actum habet armentũ
trahere & vehiculũ ducere poteſt [b]. Latitudo actus itineriſq; ea eſt, quæ de- 6
monſtrata eſt, quod ſi nihil dictum eſt, hoc ab arbitrio ſtatuendum eſt. In via
aliud eſt, nam ſi ea dicta non eſt, legitima debetur [c]. Legitima autem eſt la-
titudo viæ, in porrectum octo pedum: in anfractum vbi flectitur, ſexdecim [d].
Anguſtior tamen vel latior conſtitui poteſt [e]. De priuata loquor, non de pu-
blica, quæ alterius tractationis, & multiplex eſt, militaris, regia, conſularis,
communis, publica [f]. Prædictis tribus ſeruitutibus commune, vt illis con- 7
ceſſis, poſſit is cui quæruntur, in prædio ſeruiente ea omnia facere, ſine qui-
bus vti non poſſet, niſi fodiendo, ſubſtruendo, & alia faciendo. Sicut & in
aliis ſeruitutibus [g]. Videntur enim conceſſione alicuius facta, omnia ea quo-
que conceſſa, ſine quibus inutilis ea conceſſio eſſet [h]. Inutilis autẽ eſſet ſer-
uitus prædialis, ſi locum ſeruitutis non liceret reficere vel idoneum reddere
ei cui debetur. Siquidem dominus prædij ſeruientis ad id non tenetur [i]. In 8
quo diſtinguitur à ſeruitute vrbana oneris ferẽdi hæc prædialis ſeruitus [k]. In
hac tamen refectione vel ædificatione ſeruientis loci, cauendum eſt, ne for-
ma proprietatis immutetur, quia tunc non licet [l]: neque etiam licet, iter vel
viam lapide ſeu ſilice ſternere [m]. Neque reficere quoque licebit, ſi in ſeruitu
tutis conſtitutione lex dicta ſit, vt qui eundi agendíue ius habeat, reficiendi
ius non habeat: vel ſi velit reficere vſque ad certũ tãtũ modũ poſſit [n]. Caue-
re iam debet & vt qui reficit, minori quoad fieri poſſit detrimento prædij ſer
uientis faciat: aliter enim meritò prohibetur [o], extra hos caſus vel ſimiles mi
nimè. Nam competunt domino prædij dominantis actio confeſſoria, & in-
terdictum de itinere actúque priuato: illa, ſi in iure ſeruitutis impediatur:
hoc, ſi facto aliquo ab vſu & quaſi poſſeſſione prohibeatur [p]. Confeſſoria ita- 9
que contra prohibentem reficere [q], vt ſuprà diximus, ſi in loco itineris ædi-
ficatur [r], vel ſi arborem habeat impendentem vicinus, quæ viam vel iter in-
uium vel inhabile faciat [s]. Interdictum autem præcedens prohibitorium eſt
de itinere actúue priuato, pertinens ad tuendas ſeruitutes, cuius conceptio
ſubſtantiam demonſtrat. Sic enim prætor ait, *quo itinere actúque priuato, quo de
agitur, vel via, hoc anno, nec vi nec clam, nec precariò ab illo vſus es, quominus ita vta-
ris, vim fieri veto* [t]. Quo interdicto prætor non inquirit, vtrum is qui eo vtitur
habuerit ſeruitutem iure impoſitam, vel non: ſed tantùm an vſus ſit hoc iti-
nere vel actu, hoc anno, non vi, non clam, nõ præcariò: & in hoc tuetur eum,
licèt eo tempore, quo interdictum redditur, vſus non ſit: ſi modo hoc anno
vſus eſt, vel modico tempore, id eſt, non minus quàm triginta diebus [v]. Quod
ſi hoc anno vſus non eſt, propter inundationem fortè vel aliud ſimile, ſed
ſuperiore anno, poteſt repetita die hoc quoque interdicto vti per in integrũ
reſtitutionem, ex illa parte, ſi qua mihi iuſta cauſa videbitur: Et ſi per vim
contigerit nõ fuiſſe vſum, in integrum reſtituetur [x]. Differt autem ab inter-
dicto de itinere reficiendo: quòd hoc non competat, niſi ei qui hoc anno ſit
vſus [y]. Exceptiones vocati, quæ agentem excludunt, erunt, quod is vſus ſit 10
præcariò, clam, vel vi ſeruitute [z]. Item ſi eo commeauit, non tanquã iure ſuo
vtens: nam vt hoc interdictum cõpetat, ius fundi poſſediſſe oportet [a]. Mens
enim inſpicienda poſſidentis, ratione cuius quis non ſolùm per ſeipſum vti
dicitur, ſed etiam per colonum, per hoſpitem, vel alium nomine ſuo [b], ex
ſuo mandato [c], & per vſufructuarium [d]. Et in hoc interdicto æſtimatio fit, 11
quanti interſit via prohiberi vel itinere [e], datúrque cautio de non impedien
do, quandiu de iure ſuo, qui prohibet, doceat [f]. Sed quæſtio eſt inter inter- 12
prætes, quid interſit inter actum & viam, cùm ex ſuperioribus finitionibus
appa

a l. quantum, l. 137. de verb. ſig.
b l. qui ſella, l. 7. l. inter actum, l. 12. de ſeru. ruſt.
c l. certo gener, l. 13. § 1. & §. latitudo, de ſeruitut. ruſt.
d l. viæ latitudo, l. 8. eod.
e l. via, l. 23. eod. tit.
f vt in l. 2. §. viarum, ne quid in loc. publ. P. videbis, & ante diximus, dum de publicis rebus agimus, lib. 3. c. 13.
g l. ſi iter l. 10. de ſeruit. tit. generali, l. ſeruitutes, l. 19. §. ſi domo, de ſeruit. vrba. præd. l. quintus, l. 15. de ſeruit. ruſt. l. refectiones, § ſi. commu. prædio. l. Seruius, §. ſetum, de, riuis l. 1. §. ſi quis mihi, ſi ſeru. vẽd. l. 3. §. vtilitas, de itin. actúque priua. P.
h l. fin. de offi. eius cui mand. eſt iuri.
i l. 8. de incid. ... ind. l. 3. §. qui hauſtum, de ſeruit. ruſtic. l. 1. § 1. ſi vſusfru. peta. l. binas 1. §. non autem, de ſeruit. vrba.
k l. quoties, 2. §. fin. de ſeruit. tit. generali.
l d. l. quoties.
m l. vſusfructuari⁹ in 2. § ædificium, de vſufructu P.
n l. loci corpus, l. 4. §. ſi quis ſi ſeruit. vend. P.
o l. 3. § fieri autem de iti. actúque priuat. l. 41 P. tit. 12.
p l. veteres, l. 4. & l. ſequen. de itin. actúque priua.
q l. 1. § fin. ſi ſeruit. vend.
r l. 4. § ſi quis mihi, ſi ſeruit. vendi.
s per ...ml. ſi ... loco, l. 3. eod. ſi ſeruit. vend.
t l. loci, l. 4 § ſi quis mihi, ſi ſeru. vẽd.
v explicatur in l. 1. & 101. tit. de itine. actu priua. lib. 43. P. titu. 19.
x d. l. 1 §. hoc interdictu.
y d. l. 1. § ſi quis propter inundation-nem, & § Iulianus, in 1. eod. titu.
z l. 1. §. hoc interdicto, eod. tit.
a d. l. 1. §. ſi tibi fundum, & l. 3. eo. tit.
b l. ſi. de itin. act. pri. & l. 1. § Iulianus, in 3. eod. titu. l. fin. ſi ſeru. vend. lib. 8. P. titu. 6.
b l. 1. §. is cuius colonus, de iti. actúque priua.
c l. 3. §. ſi quis, eod.
d d. l. 3. §. vti videmur.
e l. 3. §. in hoc interdicto, eod.
f l. fin. de aqua quoti. & æſti. lib. 43. P. titu. 39.

appareat eandem tribui vtrique facultatem [a]. Er ideò cùm comminiſci oporteret, quandam aliam differentiam, quàm nominum diuerſitas adferret [b]: interpretes quidam putarunt viam larius patere, quàm actum: alij alia adferunt. Ego neminem reprehendo, ſed exiſtimo differentiam perendam à M. Terentio Varrone, qui mihi perſuaſit actum eſſe, viam in agris ruſticiſque conceſſam: viam & alibi quàm in agris, vtactus ſit viæ ſpecies. Sic enim ſcribit [c]: *Via ſiquidem iter, quòd ea vehendo teritur: actus iter in agris: iter iterum, quòd agendo teritur: etiam ambitus iter quòd circum eundo teritur &c.* Vt actus ita ſit, ius agendi vel iumentum vel vehiculum, ſcilicet in agrum à villa. Et eo modo videtur ſenſiſſe Vlpia. dum agit de priuatis itineribus. *Priuatæ viæ*, inquit [d], *dupliciter accipi poſſunt: vel hæ quæ ſunt in agris, quibus impoſita eſt ſeruitus, ita vt ad agrum alterius ducant, vel ea quæ ad agros ducunt: per quas omnibus commeare liceat: in quas exitur de via conſulari: & ſic poſt illam excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens.* Sextus Pompeius Feſtus in libris de verborum ſignificatione, *Actus*, inquit, *modo ſignificat in comœdijs & tragœdijs, certa ſpacia canticorum, modò iter inter vicinos quatuor pedum: modò in Geometrica minorem partem iugeri, id eſt, centum viginti pedum, &c.*

[a] l. 1. de ſeruit. ruſt. prædio. §. ruſticorum, de ſeruitut.
[b] l. ſi idem, C. de codicil.
[c] Varro, 4. de ling. Latin.
[d] Vlp. in l. 2. §. priuatæ viæ, ne quid in loco pub. lib. 43. Pandect. tit. 8.

De aquæductu. Caput 15.

1 *Aquæductus quid.*
Seruitutes intra dicuntur.
Aqua ducitur ex publico vel priuato loco, ſed permittente domino &c.
Aquam ab alio ducens prædio, quando alij poſſit impertire, &c.
Aquæ dominus, ſi alius ius ſeruitutis non habeat concludere & continere in ſuo aquam poteſt opere manufacto.
2 *Princeps permittit aquam ex riuo vel loco publico ducere, hócque ius eſt reale & perſonale.*
Concedebant hoc ius olim prætores & ſenatus, cauſa cognita priuatis, &c.
3 *Conſuetudo immemorialis cuique ex publico aquam ducendi tribuit.*
4 *Per viam publicam, vel ſupra aquam ducere, ad principem concedere pertinet.*
5 *Via publica media ductum aquæ, non hauſtum impedit.*
Impedit etiam medius locus, ſacer, & religioſus.
6 *Ex publico ducere aquam licet, ſi ſine iniuria fieri alterius poſſit, vel nauigantium.*
7 *Ex flumine publico non nauigabili, & quod in nauigabile non deſcendit, licet cuique priuato aquam ducere, ſine præiudicio tamen accolarum, & non auertendo aquæ alueum.*
8 *Flumina ſunt publici iuris, etſi non ſint nauigabilia neque quiſquam priuata authoritate pontem facere poteſt ſupra. Stagnum quid, & lacus, & foſſa.*
9 *Medium prædium inter aquam & prædium ducentis aquam, ſeruituti conſentire debet, aliter impedit.*
10 *Qui habet aquæductum, non poteſt ſupra alterius iter aream ſcindere.*
11 *Seruitus ducendæ aquæ ex flumine per vicinum fundum, flumen inde recedens non ſequitur.*
12 *Ductus aquæ, & aquæ hauſtus ſeruitutes differunt.*
13 *De modis aquæ ducendæ, &c. 14.*
15 *De aquæ ductibus inſignioribus Romanorum.*
16 *Modus ducendi aquæ mutandus non eſt. Riuus quid, &c.*
17 *Ductus aquæ præſentis & inquirendæ, & fontis, & ex fonte conceditur.*
18 *Aquæ ducendæ, vt nec itineris ius diuidi nequit, at poteſt aquæ & vſus diuidi.*
19 *Diurna, nocturna, æſtiua, quotidiana ab vſu diuiſo dicta quomodo.*

20 Modus conceſſus aquæducendæ, & quomodo quis incipit vti, ſi indefinitè fuiſſet conceſſum ius ducendi, ſequendus. Idem in itinere, & actu, & via.

21 De remedijs contra vtentem alio quàm oportet modo ductu aquæ, & de tuitione rectè vtentis.

22 Aqua exareſcens, ex qua ſeruitus, ſi poſteà redeat, ſeruitutem retinet.

AQVAEDVCTVS eſt, ius aquæ ducendæ per fundum alie- 1
num [a]. Res enim ſua nemini ſeruit [b]: ius commune omni-
bus eſt ſeruituribus, quæ in iure conſiſtunt, & iura dicuntur [c].
Aqua porrò ducitur vel ex priuato, vel ex publico [d]. Cæ-
terùm aquam quæ in alieno loco oritur, ſine voluntate eius,
ad quem vſus eiuſdem aquæ pertinet, prætoris edictum
non permittit ducere [e]. Sicuti & qui aquæductum ab alio obtinuit, ex
eodem alteri non poteſt impertire, inuito eo qui primus conceſſit [f], niſi
poſtquam ingreſſa aqua eſt fines prædij ſui [g]. Nec præſes prouinciæ ſeu
iudex, vſum aquarum, quæ ex fontibus iuris noſtri oriuntur, contra ſtatu-
tam conſuetudinis formam, nos carere nobis inuitis, cogit: vtpotè quòd
durum ſit & crudelitati proximum, agris noſtris ſitientibus, aquam noſtram
ad aliorum vicinorum agrorum vſum propagari [h]. Ideo ſi conſtitutio
ſeruitutis non doceatur, dominus fundi in quo aqua eſt, facto in loco pro-
prio opere, continere aquam poteſt, ne alibi fluat [i]. Permittitur [k] etiam 2
aquam vel ex caſtello, vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere;
verùm id à principe conceditur [l]. Aliique nulli competit ius aquæ dandæ.
Datur ius hoc interdum prædiis, & eſt tunc reale, quòd extincta perſona
non extinguatur: interdum perſonis, & ideò ad alium dominum prædio-
rum non tranſit, neque ad hæredem qualemcunque ſucceſſorem [m]. Vide-
tur & hoc ius concedendi datum prætoribus antiquitùs [n]; & ſenatui, eò
quòd populi vel principis authoritatem referrent; vel iſti tantùm cauſa
cognita concedebant, ſi non noceretur publicæ vtilitati [o]. Sicut & con- 3
ſuetudo aliquando, quæ initij non habet memoriam, aquæductum ex publi
co ſuſtinet [p]: videtur enim id princeps ratum habuiſſe. Sic ad principem 4
pertinet, vt ab eo ſolo petatur, vt per viam publicam ſine incommodo pu-
blico aquam ducere liceat. Nam is locus intermedius, quamuis aquæ- 5
hauſtum non impediat: impedit tamen aquæ ductum, vt & ſacri & religioſi
loci interuentus [q]. Conceditur autem & aquam ex publico & per viam 6
in publico ducere, ſi ſine iniuria alterius id fiat [r]. Fieret autem iniuria
alterius, ſi conceſſus aquæductus eſſet ex flumine nauigabili, vel ſi is flue-
ret in flumen nauigabile, vnde nauigatio & commercia lædantur [s]. Quare
nec princeps poteſt tunc permittere, niſi huic iuri nominatim deroget [t].
Si tamen publicum flumen nauigabile non ſit, nec damnum publicum 7
ſequatur, licet cuique etiam ſine imperatoris permiſſu vel ſenatus, niſi
illi vetent, inde aquam ducere [u]. Quod intelligo ſine iniuria etiam acco-
larum, vt non liceat aquæ alneum diuertere [x]. Sunt enim flumina perennia 8
iuris publici, etſi non ſint nauigabilia: nec ab aliquo ex priuatis vſurpari
omnino debent, nec poſſunt: non ſecus quàm non poſſunt impedire, ne
fluant: & ideò qui in fluminis publici vtraque ripa habet domum, non poteſt
flumini pontem priuati iuris imponere [y], nec prohibere ne nauigetur
in eo [z]. Si tamen ſtagnum, foſſa, lacus priuati iuris ſint, qui dominus
eſt poteſt liberè his vti, & aliis interdicere. Stagnum eſt, quod temporalem
continet aquam ſtagnantem potiſſimùm tempore hyemis. Lacus, qui per-
petuam habet aquam: foſſa receptaculum eius manufactum [a]. Quæ tamen
eſſe etiam publica poſſunt, vt tunc cuilibet vti ex arbitrio non liceat [b].
Fieret item iniuria dominis prædiorum mediorum, inter prædium 9
eius qui obtinuit, ductum aquæ & ipſam publicam aquam, ſi per eius
fundum

a l. 1. de ſeruit. ruſt. § ruſticorum, eod. ap. Iuſtin.
b l. vti frui ſi vſusfr. peta. l. in re communi, de ſeruit. vrban. l. nemo 33. eod.
c l. 1. §. fin. de rer. diuiſ. l. 1. de ſeruit. v ba. l. 2. quemad. ſeruitu.
d l. 1 §. hæc interdicta, de aqua quoti. & æſti.
e l. aquam, l. 4. de ſeruitu. & l. qua, li. 3. C. titu. 34.
f l. Lucio, de aqua quotid. & æſti. l. ex meo, l. 24. de ſerui. ruſt. præd.
g l. 1. § illud, de aqua quot. & æſti. libr. 43. P. titu. 19.
h l. præſes prouinciæ. l. 6. de ſeruit. C.
i l. ſi tibi, l. 20. C. de ſeruit.
k l. 1 § permittitur, de aqua quotid. Iulius Frontinus, li. 3 de aquæductu.
l d §. permittitur, l. quominus, de fluminib. P. l. ſi in publico, § ſine permiſſo, de aqua plu. arcen. P.
m d. § permittitur, l. pecoris, & l. quarto, de ſeruit. ruſt. præd. l. arbor, §. fi. com. diuid. P. l. priuilegia de reg. iur. l. quia talem, ſol. matrim. P.
n l. ſi autem plures, l. 1. n. § fin. de aqua plu. arcen. lib. 39. P. titu. 3.
o l. 2. de fluminib. P.
p l. hoc iure, §. ductus aquæ, de aqua quotid. & æſti.
q l. ſeruitutes, prædiorum l. 14 § publico loco, de ſeruit. P.
r l. imperatores, 17. §. fin. de ſeruit. ruſtic.
s d l ſi autem, §. fin. de aqua plu. arcen. l. 2. de fluminib. li. 43. P. tit. 12. l. 1. vt in fluminib. publ. nauig. lice. lib. 43. P. titu. 13.
t glo. in d. l. 2. de flumin.
u d. l. 2. de fluminib.
x l. 1. §. ſunt autem qui putant, nec quid in flu. publ. lib. 43. P. tit. 12.
y l. fi. de fluminib. P.
z d. l. 1. §. hoc interdicto, vt in flum. pub. naui. lice.
a l. 1. § ſi priuatæ, & ſeq. §§. vt in flum. publ. naui. lice. l. lacus, de acq. rer. dom.
b d l. 1. §. planè, vt in flum. public. naui. lice.

ſundum eo innito duceretur: proinde & de ſeruitute depaciſci ducentem
oportet cum eo, cuius eſt prædium medium, quod alioquin ſeruitutem
impedit [a], ſicuti ſi aliundè ex priuato vlteriori fundo ducere veller, con-
10 uenire debet, & cum illis quorum intereſt per locum duci [b]. Nec qui
habet aquæductum, poterit arcum ſupra iter alteri debitum ſtruere, per
11 quem aqua relicto itinere tranſeat [c]. Imò ſi aquam ex flumine publico
per fundum meum vicinum flumini ducas, & flumen receſſerit, non po-
teſt ſubſequi flumen ſeruitus: quia ei loco ſeruitus impoſita non ſit, quam-
uis is locus meus ſit: ſubſequi tamen poteſt, ſi alluuione ad fundum tuum
12 acceſſerit [d]. Aquæductus, ſeruitus ducendæ tantùm aquæ eſt, vt differat
13 ab hauſtus aquæ ſeruitute. Porrò modi ducendi aquam quales permiſſi
ſunt conſiderare oportet, nam plures ſunt: ducuntur enim per riuos aper-
tos & clauſos per ſubſtractionem, per opera arcuata per modulos, fiſtulas [e],
euripos, rubos, digitos [f], per formas [g], & ſimilia, ad hauriendam & continen-
dam aquam organa plura à Vitruuio [h] explicata, vt per tympanum, per ro-
tam cum modiolis [i], & caſtello, per rotam cum ſitulis, per cocleam, per
cteſibicam machinam. Et apertius alibi idem Vitruuius [k], *ductus, inquit,
aquæ, fiunt generibus tribus: riuis per canales ſtructiles: aut fiſtulis plumbeis: ſeu
tubulis fictilibus*. docétque conſtruendi rationem. Palladius [l] & hos &
alium refert modum. *Cùm ducenda*, inquit, *eſt aqua, ducitur aut forma ſtructi-
li, id eſt, canali fabrica conſtante, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut
15 fictilibus tubis*. Aereis fiſtulis ducere recens inuentum. Fuerunt & aquæ-
ductus Romæ 14. ex cocto latere, ea latitudine & altitudine, vt eques inſi-
dens equo per eos ire poſſet [m]. Paulo iuriſc. placuit [n], non alias per lapidem
aquam duci poſſe, niſi hoc in ſeruitute conſtituenda comprehenſum ſit: quia
non conſuetudinis ſit, inquit, *vt qui aquam habeat, per ſtratum lapidem ducat: illa
autem qua ferè in conſuetudine eſſe ſolent, vt per fiſtulas aqua ducatur, etiam ſi nihil
ſit comprehenſum in ſeruitute conſtituenda, fieri poſſunt: ita tamen, vt nullum dam-
num domino fundi ex his detur*. Sic is qui ius aquæ quotidianæ habet,
vel fiſtulam in riuo ponere, vel aliud quodlibet facere poteſt, dummodo ne
fundum domino, aut aquarium riualibus deterius faciat [o]. Et ſi aqua
ducatur ab alio, etiam ſupra eam alia aliqua per pontem, qui ſupra riuum
16 factus ſit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur [p]. Modus tamen
ducendi electus ſequendus erit. Nam ſi quis ex riuo tecto vſus, per aper-
tum ducere velit: vel contrà, qui antè aperto duxit, nunc tecto velit:
interdicto ne quid in flumine publico ripaue eius fiat, tenetur, ſi modo
hoc eius factum, incommodum aliquod circa accolentes afferat [q]. Simili
modo ſi incile [r] ducat, vel alio loco faciat, vel ſi alueum fluminis mutet:
nec ex aperto riuo terrenum facere debet, nec ſigninum ſeu lapideum,
non attollere, non deprimere, non dilatare, vel extendere, non operire
apertum vel contrà [s]. Riuus autem, locus eſt per longitudinem depreſſus,
17 quo aqua decurrat [t]. Conceditur ductus aquæ non tantùm præſentis &
fluentis, ſed etiam quærendæ & nondum inuentæ [v]. Olim ex capite ſeu ex
fonte aquam ducere non erat permiſſum, hodie & inde ſeruitus conſtitui
18 poteſt aquæ ducendæ [x]. Et quamuis viæ, itineris, actus, & aquæductus
pars in obligationem deduci non poſſit, quia vſus eorum indiuiſus ſit [y]:
tamen temporibus & modo vtendi, aqua & deductio eius diuidi poteſt,
remanente iure vtendi indiuiduo [z]. Idem & in aquæhauſtu, ſi aqua
ſufficiens ſit pluribus. Et ſi pluribus per eundem locum, aquæductu
conceſſo, non conueniant inter ſe qui ius habent quomodo vtantur,
poſſunt agere inter ſe communi diuidundo [a]: vel vti debent alternis die-
19 bus, ſeu temporibus inter ſe præfinitis [b]. Vnde fiunt & aquarum diuiſio-
nes temporibus, vt diurnarum vel nocturnarum aquarum, quia horis

a Paul. l. qui ſella, l. 7. § fin. de ſeruit. ruſtic. præd. & idem Paul. l. ſi prius, l. 17. § fin. de aqua plu. arcen. l. 8. § 1. de aqua quotidia. & æſti.
b l. in concedendo, l. 8. l. in diem, 9. l. ſi autem, l. 10. de aqua plu. arcen. P.
c l. ſupra iter. l. 13. eod. titul.
d l. hoc iure, l. 3. § ſi aquam, de aqua quotid. & æſti.
e Iul. Fronti. in princip. 1. lib de aquæduct. & in 2.
f l. lucius, de ſeruit. ruſtic.
g l. 2. de aquæduct. lib. 11. C.
h Vitru. libr. 10. architec. cap. 10. 11. 12.
i de hac in l. 2. cum prædio.
k Vitru. lib 8. cap. 7.
l Pallad. lib. 9. de re ruſti. cap. 11.
m Procopius, libr. 1.
n Paul. in l. ſi prius, l. 17. §. 3. de aqua plu. arcen. l. 1. § fin. de riuis, libr. 43. P. titu. 20.
o l. 3 § pen. de aqua quotid. & æſtiu. l. Quintus Mutius, l. 13. de ſeruit. ruſtic. P.
p d. l. 3 § ſi de aqua quotid.
q l. 1. §. ſi quis ex riuo, ne quid in flu. pub.
r quid incile, in l. 3. §. incile, de riuis, lib. 43. P. titu. 20.
s l. 1. § fin. & l. 2. de riuis P.
t d. l. 1. §. ait ergo, de riuis.
v l. Labeo, de ſeruit. ruſt prædio. l. pen. & fin. ſi ſeruit. vẽd. in P. l. ei fundo, l. 18. de ſeruit. tit. generali.
x l. ſeruitus aquæducendæ, l. 9. de ſeruit. ruſtic. prædio. l. 1. §. hæc interdicta, de aqua quotid.
y l. viæ, l. 17. de ſeruitut. libr. 8. P. tit. 1.
z l. 4. in princ. & §. 4. & fin. & l. 5. de ſeruit. titul. generali. l. 2. §. 1. & fin. de ſeruit. ruſt. l. cum conſtet, l. 3. de aqua quotid. in P.
a l. 4. in fine, de aqua quotid. & æſti.
b l. cum conſtet, l. 5. de aqua quotid.

illis tantùm quis aquam ducere poſſit [a]. Inde & dicta æſtiua & quotidiana [b]: æſtiua, quæ eſt, qua æſtate ſola vti expedit, vel tantùm conceditur, vel æſtate tantùm ſui natura duci poteſt. Quotidiana, quæ aſſiduè duci ſolet vel poteſt, vel æſtiuo vel hyberno tempore. Ea quoque quotidiana, cuius ſeruitus intermiſſione temporis diuiſa eſt, ſi perennis
eſt [c]. Eo modo quo conceſſa eſt ſeruitus aquæ ducendæ, vtendum eſt, nec 20
miſcenda alia aqua [d], cóque quo quis cœpit vti [e]. Nam conceſſio aquæ ducendæ per fundum generaliter facta, vt & viæ & itineris, & actus, quamlibet partem fundi habet ad vſum liberam: ciuili tamen modo, qui tacitè in conceſſione venire videtur, vt nec per vineas, nec per villam ipſam hæc liceant, cùm ea aquè commodè per alteram partem duci poſſit, & minori ſeruientis fundi detrimento: verùm conſtitit, vt qua primùm quis viam direxiſſet, ea ire ageréue deberet, neque amplius mutãdæ poteſtatem haberet: ſicuti & riuum primo qualibet licuit ducere, ſi certus non conuenit locus, poſteà autem quam ductus eſt, non licet transferre [f], niſi in conuentione ſeruitutis id ſit permiſſum nominatim, vt per quamlibet partem fundi ire, agere, ducere ue liceat, nihil enim prohibet, ſubinde ſi velit mutare [g],
quia expreſſa conuentio tollit taciti legis interpretationem [h]. Itaque ſi 21
quis alio modo quam permiſſum eſt, vel alio tempore interdicto vſus ſit, prohibetur: vt contrà, ſi quis modo conceſſo & vſu continuato vtatur, & prohibeatur vti, vel conceſſum reficere, interdicto quoque iuuatur de aqua
quotidiana & æſtiua [i], interdicto de riuis [k]. Sed ſi fons exaruerit, vnde 22
duceretur aqua, & poſteà renaſcatur, ſeruitutus quæ anteà extincta videbatur, & vna reuiuiſcet: tuendúmque erit prædium dominans, quia citra domini negligentiam amiſſa erat vel ſuppreſſa [l], per reſtitutionem quandam. Sed hactenus de aquæ ducendæ ſeruitute dictum ſit, plura alia ſuperiori libro 3. explicata videre poteris de aquæductu c. 22. & lib. 1. c. 3. & 4.

a l. 5. de aqua quotid. l. ſi commun. § 1. quemad. ſerui. amitt. l. 4. modò, & l. vn. § 1. de ter mi. & titul. generali.
b l. de quotidiana, § 6. & tot titul de aqua quot. & æſti.
c l. 1. § hoc autem, cum ſequen. §§ de aqua quotid.
d l. 1. §. item quæritur, eod.
e d. l. 1. § aliud, eod.
f l. ſi cui ſimplici vſu, l. 9. de ſeruit. titul. generali, l. ſi mihi conceſſeris, l. 21. & l. ſi via, 26. de ſeruit ruſt. prædio. l. certo gener. l. § ſi locus, eod.
g l. nam ſatis, l. 4. §. cæterùm, quemad. ſerui. amitt. lib. 8. P. titu. 6.
h l. 1. § ſi conuenit, depoſ. in P. l. fin. de pact. conuen. C.
i prout videbis in l. 1. cum ſuis §§. de aqua quotid. & æſti.
k titu. de riuis, lib. 43. P. titu. 20.
l l. vnus ex ſocijs, l. 34. § ſi & l. & Attilicinius, l. 35. de ſeruit. ruſt. prædio. l. ſi quis ex fundo, l. 13. & l. ſi locus, l. 14. quemadmo. ſerui. amitt.

De aquæhauſtu. Cap. 16.

1 Aquæhauſtus ſeruitus ruſtica prædialis, cui aqua imponitur.
2 Ius hauriendi prædialis ſeruitus prædio acquiritur, vt non poſsit inde alteri concedi: Et qui differat ab vſu hauriendæ aquæ perſonæ conceſſo.
3 Hauſtus aquæ vicino proximo tantùm vel medio conſentiente remoto conceditur, conceſſo hauſtu conceſſum cenſetur iter ad hauriendum per fundum, & reliqua, ſine quibus hauriri non poteſt, actio, & refectio, & ſimilia, &c.
4 Interdictum de fonte: & confeſſoria quando pro hauſtu detur.

AQVAEHAVSTVS ruſticorum prædiorum ſeruitus eſt [m], 1
quæ imponitur aquæ, quæ duci non poteſt qualis putealis [n], quia conceditur ius hauriendi aquam, non ex flumine publico, quia inde ſine ſeruitute cuilibet licet haurire [o]: ſed ex flumine, fonte, riuo, lacu, putéoue priuato [p], vel in ſumma ex
prædio vicini, quatenus ad fundum noſtrum opus ſit. Nam 2
ad prædij tantùm dominantis neceſſitatem reducuntur prædiales ruſticę ſeruitutes [r], vt & aliis vicinis prædiis, qui acquiſiuit, non poſſit communicare ex alieno, niſi conuentum ſit [q], cùm ſeruitus etiam ſeruitutis eſſe nõ poſſit [r]. Et hauriendi ius non hominis, ſed prædij eſt [s]. Et ita tantùm conceditur ei, qui fundum vicinum habeat [t], & in hoc diſtinguitur hæc ſeruitus ab vſu

m l. 1. § in prædijs, de ſerui. ruſtic. præd. § inter, de ſeruí.
n l. 1. §. quanquam, de aqua quot.
o l. 3. § fin. de ſeruit. ruſtic.
p Lego, l. 5. de ſeruit. ruſtic. prædio.
q l. ex meo, l. 24. & l. cùm eſſent, l. 33. § fin. de ſeruit. ruſt.
r l. 1. de vſu & vſufr. lega.
s Pompo. in l. ſi mihi, l. 20. §. fin. de ſeruit. ruſtic.
t Lego, l. 5. de ſeruit. ruſtic.

vſu quæ hauriendæ perſonæ conceſſo, quæ ſeruitus potius perſonalis, vel aliud debitum perſonale cenſetur, & quæ extinguatur cum perſona [a]: cùm
3 tamen reales, prædij poſſeſſores ſequatur [b]. Conceditur hauſtus tamen vicino alij, quàm proximiori, dummodo intermedius, iter præbeat ad tranſeundum, & ad hauriendum [c]. Qui tamen vicino proximiori aquæ hauſtum concedit, in ſuo videtur conceſſiſſe, & iter ad hauriendum [d], vt conceſſa alia vnà omnia cenſentur, ſine quibus conceſſo vti quis non poſſet, veluti refe-
4 ctio, purgatio, & id genus ſimilia [e]. Et proinde competit interdictum de
5 fonte vtendo, ſi haurire, purgare, reficere quis prohibeatur, vel ſi iter denegetur, quo vſus antea non vi, non clam, non præcariò [f]. Si de iure autem quæſtio, agetur confeſſoria vel negatoria [g]: ſiue vnus ſit, qui habeat hauſtum aquæ, ſiue plures, cùm nihil prohibeat, quin ex eadem aqua, ſi ſufficiens ſit, pluribus non poſſit concedi hauſtus certis diebus & diuerſis temporibus limitatus [h].

a l.pecoris, l. 4. & l. Lùaut vitent, l. 97. de ſeruit. ruſtic. l. mella, l. 13. §. fin. de allen. & cibar. lega. lib. 34. P. tit. 1.
b l. 1. §. permittitur, de aquaquotid. & æſti. l. ſi in publico, § ſine permiſſu, de aqua plu. arc.
c l. ſi prius, l. 17. §. ſi. de aqua plu. arc. P.
d l. 3. § fin. de ſeruit. ruſt. l. ſi iter, de ſeruit. titu. generali. l. ſeruitutes, §. 1. de ſerui. vrb. P. l. veteres, de lti. actióne pri. l. refectionis, comm. præd. P.
f vide per totam, l. 3. de fonte, lib. 43. P. titu. 23.
g l. 2. §. fin. ſi ſeruit. vend.
h l. 2. §. 3. & fin. de ſeruit. ruſtic. l. Lucio, de aqua quot. & æſti.

De ſeruitute prædij inferioris excipiendi aquam ex ſuperiori profluentem. Caput 17.

1 *Excipiendæ aquæ ſeruitus impoſita fundo inferiori, quæ ſit.*
2 *Lex fundorum duplex, priuata, publica: & qualis vtraque vt ſeruitutē faciat, idem numero 3.*
3 *Aqua pluuiæ arcendæ actio locum quando habeat.*
4 *Agrorum varia limitatio, & terminatio qualis.*
5 *Agri natura quomodo ſeruiat.*
6 *Vetuſtas quid operetur in ſeruitutibus agrorum.*
7 *Aqua pluuialis, non pluuialis, & mixta quid.*
8 *Aqua pluuiæ arcendæ interdictum quando competit.*
9 *Interdictum de aqua pluuia non datur pro aqua retenta à ſuperiori prædio, ſed pro immiſſa vel auerſa.*
10 *Pro damno dato aqua immiſſa opere datur interdictum quod vi aut clam, & quomodo pro dato agendum eſt.*
11 *Opus, per quod nocet pluuia conſiderandum eſt. Et de ſulcis aquarijs in agro faciendis.*
12 *Foſſas, agrorum ſiccandorum cauſa, quomodo liceat facere. Aggeres quomodo debeant reſtitui.*
13 *Qui debet ſeruitutis ruſticæ aquam foſſa continendi vel recipiendi, non tenetur foſſas purgare, vel reficere.*

1 AQVAM ducere vel haurire ex alieno prædio, interdum prædiis vtile eſt: & ideò prædictæ ſeruitutes introductæ ſunt, vt liceat ducere. Aliquando autem defluentem in noſtra prædia aquam ex alienis, damnoſum eſt excipere: vtile autem illis qui prædia ſuperiora habent, fundos ita decurſu aquæ deſiccari. Et proinde inde aliæ ſeruitutes, vel aquæ arcendæ interdictum, vel non immittendæ oriuntur. *In ſumma tria ſunt*, inquit Paulus [i], *per quæ inferior locus ſuperiori ſeruit, lex, natura, loci vetuſtas, quæ ſemper*
2 *pro lege habetur minuendarum litium cauſa*. Lex, priuata vel publica eſſe poteſt: priuata conſtitutio ſeruitutis ex conuentione partium

i in l. 1. de aqua pluu. arcen. lib. 39. P. titul. 3.

definita, quæ inſtar legis ſeruanda inter conuenientes [a], vt ſi dictæ leges
agris quibus vicina magna ſunt flumina, vt liceat mihi in agro tuo aggeres
vel foſſas habere [b]. Ideò ſi fundus tuus ita vicino ſeruiat, & propterea aquã 3
recipiat, ceſſat aquæ pluuiæ arcendæ actio, ſi tamen non vltra modum no-
ceat, vt ſi vicino quis ceſſerit, ius ei eſſe aquam immittere [c]. Idem ſi vici-
nus operi quo aqua immittitur quæ nocet, conſenſit, id eſt, facientem patia-
tur [d] ſine errore [e]. Publica lege factum videtur, quod in agrorum diuiſione
factum eſt [f], & ſi qua opera aquæ immittendæ cauſa publica authoritate
facta ſint, quæ in aquæ pluuiæ actionem non veniunt [g]. Antiquitus agri 4
decumani militibus aſſignati, & cum limitibus ſuis traditi ſunt poſſeſſoribus
dominis [h]. Fuit & ager vel diuiſus vel aſſignatus coloniarum limitibus,
& per poſſeſſionum proximarum rigores percurrens delineatus in longitu-
dinem per ſtrigas, limitatus cum menſura. Erat & arcifinus ſine menſura,
finitus tamen ſecundum aliquam obſeruationem fluminibus, foſſis, monti-
bus, viis, ab arcendis hoſtibus ita dictus [i]. In his ſeruitutes, vel iura primùm
conſtituta ſeruanda ſunt, & antiqua monumenta ſequenda: non ſecus, ac in
priuatis prædiis diuiſis quæ dominis placuerint, potiora ſunt [k]. Natura 5
res interdum ſeruire dicitur, quando ex natura agri ſine opere manufacto,
aqua à ſuperiori in inferiorem decidit & nocet, & ibi eſſe quoque naturam
agri ſequendam placuit, compenſaréque debere damnum inferiorem, quod
ex ſuperioris aqua accipit, cùm commodo alio, nempe quod ſicut omnis
pinguedo terræ ſuperioris ad eum decurrit, ita & aquæ omne incommodum
ad eum defluat [l]. Id enim ſecundum naturam eſt, ferentem commoda, &
incommoda pati debere [m]. Et ceſſat prohibitio immiſſionis, ſi aqua natu-
raliter decurrat [n]. Vetuſtas etiam operis manufacti arguit ſeruitutem, ſi eius 6
initij memoria non extet, & habetur pro lege [o]. Alioquin enim tollitur, ſi
fieri non debuit [p]. Probatio autem memoriæ huius operis facti recipitur,
non tantùm ſi teſtes teſtantur ſe opus fieri vidiſſe, ſed etiam ſi audierint ab
aliis qui memoria tenuerint: nec ad liquidum, dies vel conſul exquiritur [q].
Extra iſtos caſus aliæ ſunt conſiderationes immiſſionis aquæ, quas vt diluci- 7
diùs intelligamus cum ſuperiorib. præire debet cognitio, aquam eſſe vel
pluuialem, ſeu e cœlo per imbres venientem, vel non pluuialem, interdum
mixtam. Aquam pluuiam Tubero dicit, quæ de cœlo cadit, atque imbre
excreſcit: ſiue per ſe hæc aqua cœleſtis noceat, ſiue cũ alia mixta ſit [r]. Notio
aquæ mixtæ quæ imbre excreſcit, eſt, quando colorem mutat [s]. Sine pluuia
dicũtur fluere flumina, fontes, & id genus: & ea aqua quæ immittitur, veluti
quando qui fullonicas artes exerceat, vel balneum aquam in vicini fundum
immittit [t]. Si quis præter ius ſeruitutis opus faciat, quo aqua pluuia deri- 8
uari poſſit in fundum vicini, & ei nocere, vt aggeres, foſſas, & ſimilia, diſtin-
guere oportet, an in ſuo, vel in publico opus faciat. Nam ſi in ſuo, compe
tit interdictum aquæ pluuiæ arcendæ, ſi in publico, minimè [v]. Atque tan-
tùm datur, ſi agro ſuo noceat: cæterùm ſi ædificio vel oppido noceat, ceſſat
hæc actio: agi autem poterit ius non eſſe ſtillicidia vel flumina ita immit-
tere. Eſt enim actio de fluminibus & ſtillicidijs generalis, aquæ autem
pluuiæ ſpecialis [x]: quæ tamen competit ratione agri tantùm proximi, vt
non quæramus vnde illa oriatur. Nam ſi ex publico orta, vel ex loco publico
vel ſacro, per fundum vicini deſcendat, iſque opere facto in meum fundum
eam auertat, aquæ pluuiæ arcendæ tenetur; ſi autem oriatur ex proximo
ædificio vrbano, & noceat agro vel ædificio ruſtico, agendum de ſtillicidiis
& fluminibus [y]. Dehinc & ſciendum eſt hanc actionem pluuiæ arcendæ
locum habere in damno nondum facto, opere tamen iam facto ex quo dam-
num timetur, toties quoties quis manufecerit, quo aliter aqua flueret quàm
natura ſoleret, aut ſi fortè eam immittendo, aut maiorem fecerit aut cita-
tiorem, aut vehementiorem, aut comprimendo redundare coëgerit [z]. Sed

&

a l.2.§. ſi conueniat, depoſ. P. l. legem quam dixiſti, C. de pact. §. fi. de ſerui. apud Iuſtin. l. ſemper in ſtipulationibus, de regu. iur.
b l.1.§. denique, de aqua plu. P.
c l. 2. §. fin. eod. de aqua.
d l. Labeo, l. 19. de aqua plu, l. qui bona fide, l. 13. §. ſi quis iuſta, de dam. infect. lib. 39. P. titul. 2.
e l. ſed hoc ita, l. 20. de aqua plu.
f l. quod principia, l. 23. eod. tit.
g l. 2. § Caſſius, de aqua plu. arcen. d. l. quod principis.
h Iulius Fronti. lib. de iure limitum, l. in agris. de acq. rer. dom. P.
i Iulius Fronti. lib. de qualita. agro.
k l.1. & 2. C. fin. regund. lib. 3. tit. 39. l. in finalibus, l. 11. & l. eos, l. 12. eod. tit. lib. 10. P. tit. 1.
l l.1, §. denique, & § item Varus, & § ſed & ſi vicinus, de aqua plu. arcen.
m l. vni. § pro ſecundo, de cad. toll. lib. 6. C. titu. 50. l. ſecũdum naturam, de reg. iur.
n l.1. §. idem aiunt, & §. in ſumma, de aqua plu.
o l.1 §. denique, & l.2. in princ. & in §. item Varus, & § Caſſius, de aq. plu.
p l. quod principi, l. 23. §. fin. de aqua plu. d. §. item Varus.
q l.2. §. idem Labeo, eod.
r l. 1. §. aquam pluuiam, eod.
s l.1. §. illud in ſumma, verſic. imbre, eod. titu.
t l. apud Trebatiũ, l. 3. eo. de aqua plu. arcen.
v l.3. §. fin. de aqua plu.
x l.1. §. item ſciendũ, eod.
y d.l.1. §. item ſciendum, & ſeq.
z d.l.1. §. hæc autem actio, de aqua plu.

& oportet eſſe aquam pluuiam nocentem agris, quia in rem eſt, non in perſonam interdictum hoc [a]. Nam pro aliis fluentibus vel immiſſis hoc ceſ-
9 ſante, proditæ ſunt actiones aliæ [b]. Subinde & datur pro aqua nocente tantum contra vicinum opus facientem, quo aqua decurrat, non autem ſi vicinus opere aquam retineat, quam nobis profuturam putamus: & ita ſi aqua pluuia noceat, datur: non, ſi non proſit [c]. Nam actione aquæ pluuiæ, petitur auerti aqua, & opus per quod nocet deſtrui, & priſtinam formam reponi, dãnumque reſtitui expenſis eius qui fecit in re ſua: vel ſi dominus non fecit, vt patiatur opus tolli [d], datur & actio quod vi aut clam aduerſus colonũ opus
10 facientem [e]. Sed & in iſta aqua auertenda diſtinguendæ actiones, vt pro dãno præterito opere dato conueniri quis poſſit interdicto quod vi aut clam: in hoc autem iudicium, futurum damnum veniat. Et de eo quod poſt ſententiam iudicis futurum eſt, damni infecti caueatur, vel ita opus reſtituendum, vt nullum periculum damni ſuperſit. De eo opere quod poſt litem conteſtatam factum eſt, nouo iudicio agendum eſt [f]. Sed & ſi is qui opus fecit, potentiori alienet prædium, agi & cum eo poteſt intra annum vtilem, quod vi aut clam: ſi annus præterierit, de dolo iudicium dandum [g]. Opus quoque
11 per quod nocet aqua pluuia conſiderandum quale ſit, veluti ſi agri colendi cauſa quis in ſuo prædio ſuperiori ſulcos fecerit aratro: non competit enim pro his hæc actio, ſi modo recti ſunt, id eſt, qui in vnam tendant partem, ſi aliter ſerere non potuit, niſi ſulcos aquarios faceret: contrà, ſi ſine iis poſſet, & ſi ſulcos aquarios, quos Græci ὑδραγωγούς vocant, vel ſulcos tranſuerſos aquarios, per quos in agrum vicini aqua deflueret, fecerit [h]. Placuit quoque
12 quæ frugũ, fructuũ percipiendorũ cauſa fiunt, extra hanc cauſam eſſe [i]. Item & licere foſſas facere agrorum ſuorum ſiccandorum cauſa, fundi colendi, nõ tamen deriuandæ aquæ gratia [k]. Ex quibus ſi aquam pluuiam nocere poſſe appareat arbitro, is cogere poteſt eas explere, & niſi iuſſus faceret condemnare, quamuis antequam iudicaret, aqua per foſſas nunquam fluxiſſet [l], quia & hæc actio ad damna futura pertinet [m]. Verumtamen ſi aggeres, qui aquam fluere faciunt in vicini prædium, aquæ inundatione vel vitio ſoli ſubſidentis viam aquæ pluuiali nocenti aperuerint, non tenetur dominus prædij de dãno aliqua actione [n], ſi nihil ipſe manufecit, quominus agger ſupereſſet. Et ita tantùm præſtare patientiam cogitur, vt is qui læditur vicinus, aggerem vel opus aquam auertens, glarea iniecta repletum vi fluminis, vel limo, vel deletam reficiat [o]. Si tamen ſit foſſa antiqua, cuius initij memoria non extat, ſi inferior vicinus non purget, vnde ex reſtagnatione noceatur vicino, cum inferiori aquæ pluuiæ actione aget, vel vt purget, vel patiatur in priſtinum ſtatum, eum cui nocet eam reducere. Poteſt & qui in confinio eſt age-
13 re aquæ pluuiæ arcendæ [p]. Notabile eſt in hac ſeruitute recipiendi aquam foſſa vel continendi in fundo ſuo, vt is, cuius fundus debet ſeruitutem, non teneatur, niſi dictũ ſit nominatim, foſſas purgare, vel aggeres facere, vel munire, ſed ſolùm cogatur pati dominũ prædij cui debetur ſeruitus, vt reficiat, vel noua faciat [q], exemplo aliarum ſeruitutum [r], excepta ſeruitute oneris ferendi [s]. Si tamen ex alueo foſſæ pinguedo quædam ex purgatione erui poteſt, certè poteſt dominus prædij ſeruientis vel agere vt vicinus purget, vel purgare ſinat [t]. Si tamen qui debet lædat opus ſeruiens, alio opere tenetur propriis expenſis reſtituere in priſtinum ſtatum [v].

a l. ſi tertius, l. 6. §. aquæ pluuiæ, eod.
b l. 1. de aqua plu.
c l. 2. §. ſicut autem, eod.
d l. 1. in princip. & §. Neratius, & l. 4. l. ſi tertius, l. 6. §. ſi. & l. is cum quo, l. 7. l. ſuper iter. l. 11. § apud Trebatium, & §. Trebatius, l. emptor, l. 12. de aqua plu.
e l. ſi colonus, l. 5. eod.
f l. Atteius, l. 24. §. fin. cum 2. ll. ſeq. de aqua plu. l. 1. § 2. & l. ſupra iter, l. 11. § officium, eod. titu.
g d. l. Atteius, l. 4. §. Iulianus, & l. poſt venditionem, l. 16. eod. tit.
h l. 1. § de eo opere, § ſed etſi qu 2, & § item Sabinus, & l. vicinus, l. 24. de aqua plu.
i d. l. 1. § Labeo.
k d. l. 1. § ſed & foſſas.
l d. l. vicinus, l. 24.
m l. ſupra iter § officium, & l. Atteius, §. pen. l. 2. §. 3. de aqua plu. arcen.
n l. Atteius, l. 24. eo. titu.
o l. 2. §. 2. & §. item Varus, & §. apud Namuſam, & l. ſupra iter, l. 11. §. fin. de aqua plu.
p l. 2. § Apud Labeonem, & § praeterea, & § apud Alphenum, de aqua plu.
q l. 1. §. fin. de aqua plu.
r l. quoties, § ſeruitutem, de ſeruitut. & l. & ſi forte, § etiam, ſi ſeruit. vend.
s l. eam debere columnam, de ſeruit. vrba. præd.
t l. 2. §. apud Labeonem, de aqua plu. Cæpu. lib. 2. de ſeruit. ruſt. cap. 6. nume. 73.
v l. in ſumma § item Labeo, de aqua plu. Et Paul. Caſtr. in l. 3. §. & ſi vicinus, eod. tit.

De ſeruitute ruſtica appulſus pecoris ad aquam. Caput 18.

1 *Seruitus pecoris appulſus ad aquam quid.*
2 *Seruitus appulſus pecoris, quando realis, & quando perſonalis.*
3 *Pecoris appellatione in hac ſeruitute quæ animalia veniant, & quid aliud.*
4 *Modus & numerus pecoris decretus inſpicitur in hac ſeruitute.*

PECORIS ad aquam appulſus, inter ſeruitutes prædiales ruſticas ponitur [a], quæ nihil aliud eſt, quàm ius appellendi ſeu ducendi pecudes ad aquas vicini. Hæc ſeruitus realis eſt, quãdo prædium, vnde pecus appellitur, paſcuale eſt, & fructum ex pecudibus dominus accipit: aliter & ius aliud perſonale eſſe poteſt cum perſona cui conceditur extinguibile [b]. Porrò hîc conſidero tantùm prædium cui conceditur ſeruitus, quod paſtionibus deputatum eſt, qualia ſunt macra loca, prout innuere videtur M. Varro ad Nigrum Turanium ſcribens [c], *tibi*, inquit, *Niger Turani, noſter liber, ſcilicet dicatur de re pecuaria, qui vehementer delectaris pecore, propterea quòd te empturientem, in campos macros ad mercatum adducunt crebrò pedes, quò facilius ſumptibus multa poſcentibus miniſtres &c.* Quemadmodum & eſt ruris genus, in quo nec pecora, nec auis haberi poſſint [d]. Ita & aliud eſt, in quo nihil aliud quàm armenta vel ouilia ſunt, ob locorum infrugiferam naturã, óbque crebros montes & ſyluas, & non aliter ex ſaltu fructus percipi poſſit, niſi per greges [e]. Proſunt & agris ſterilibus pecoris ſtercorationes & caules [f]: vt ita videantur fundi eſſe, quia & agri fructus in pecore etiam conſiſtere dicitur [g]. Et Vlpianus [h] inſtrumenta fundi exiſtimauit, quæ fructus quærendi, cogendi, & conſeruandi gratia parata ſunt, inter cætera & boues domitos, & pecora ſtercorandi cauſa parata: etſi fundus ſaltus, paſtionéſque habeat, greges pecorum, paſtores, ſaltuarios. Pecoris appellatione continentur oues, boues, capræ, equi, muli, aſini, aliæque quadrupedes, vt ſues, elephanti, cameli: exceptis canibus, vrſis, leonibus, pantheris [i]. Proinde in hac ſeruitute appellendi pecoris, animalia omnia, quæ pecoris nomine veniunt, continebuntur. Sed & canes paſtorales, ſine quibus greges conſeruari non poſſunt, vt & ipſe paſtor, tanquam acceſſoria neceſſaria [k]. Atque in hac ſeruitute conſideramus quoque modum impoſitum, vt ſi numerus certus eſt pecudum adiectus, quæ appelli debeant, plures non liceat appellere: & ſi plures appellãtur, liceat nõ quidem vniuerſum gregem, ſed vltra numerũ appoſitas repellere [l].

a l. 1. §. pen. de ſerui. ruſt. §. inter ruſticorum, de ſeruit.
b l. pecoris, de ſeruit. ruſtic. l. Mella § quidem libertis, de alim. legat.
c Varro, in princ. 2. de re ruſt. ca.
d Colum. lib. 2. de re ruſti. cap. 15.
e Paul. in l. 2. de præge onium, l. 9. de fund. inſtrum. lib. 33. P. titu. 7.
f §. ſed & ſi pecorũ, de vſu & habita.
g in l. pecoris, l. 4. de ſeruit. ruſtic.
h Vlp. in l. inſtrumẽ. m. l. 9. eod.
i Caius, l. 2. ad l. Aquil. l. ædiles aiunt, l. 38. §. iumẽtorũ, de ædil. ed. lib. 21. P. tit. 1. § in pecorum, de rer. diuiſ. l. iumẽtis, & l. ſeruis legens. § pecoribus, de lege. 3.
k arg. l. quæſitum. l. 12. §. ſi in agro venationes ſint, de fund. inſtrum. P.
l L. 1. §. Trebatius, & §. Marcellus, de aqua quotidia. & æſtiu. lib. 43. P. titu. 19.

De ruſtica ſeruitute iuris paſcendi. Caput 19.

1 *Seruitus pecoris paſcendi, ruſtica.*
2 *Sine iure paſcendi non licet in aliena pecus immittere, & ſi ſiat, quæ remedia.*
3 *Paſcua quid.*
4 *In paſcuis conſideranda, & alia remiſsiuè.*

SER

1 SERVITVS alia ruſticorum prædiorum, pecoris paſcendi [a],
ius [b] ſcilicet paſcendi in alieno prædio [c], vtilitatis meæ cauſa:
videlicet vel vt paſcua mea conſeruem, vel vt ſtercoratione
2 pecoris pinguius prædium meum reddam. Citra ius ſeruitu-
tis, in aliena non licet pecus paſcendi cauſa immittere, prohi-
bente lege 12. tabul. quæ eſt de paſtu pecoris [d], prohibet & lex
Aquilia [e]. Sunt & aliç actiones proditæ, pro reſarciendo damno, ſi quis aliena
depaſci fecerit: vt ſi alienos fructus in ſuum prædium decidentes immiſſo pe
core depaſcat, in factum aget [f]: ſi dolo malo autem idipſum faciet, ad exhi-
bendum [g]: vel ſi in alieno aliena iniuria matura depaſtus eſt, datur actio vtilis
legis Aquiliæ, id eſt, nõ ex verbis, ſed ex ſententia legis Aquiliæ [h]. hic propria
3 tractatio paſcuorum: Paſçua namque dicuntur, vbi animalia paſci ſolent,
ſicque ſaltus, ſylua, paſcua [i]. Sunt & huiuſmodi prata vel campi paſcua, & du-
meta, loca videlicet dumis ſeu vepribus & ſentis obſita, vt ait Virgilius,
4 *Trecentum niues tondent dumeta iuuenes.* In hac ſeruitute & cætera quæ in alijs
conſideranda, vt modus conceſſionis, pacta, ne nimium noceatur, & ſic de ſi-
milibus. Et num ſit vniuerſitati habitantium debita [k], vel quibuſdam tantũ
priuatis. Aliáque pleraque quæ notabilia & quotidiana ſunt, de quibus tra-
ctaui abundè, dum de publicis rebus ago [l], c. de bonis patrimonialibus prin-
cipis & paſcuis. Quæ hîc non tranſcribam.

a l. 1. §. pen. & l. ge- ... ſeruitu- ... prædio. § inter priuatorum, de ſeruitut.
b §. 1. de ſeruitut. l. 1. § ... de ser. diuiſ. l. ac autem iura, de ſeruit. ruſt. prædio.
c non in ſuo ſeruitus. l. vti frui, ſi vſuſfr. petat.
d l. qui ſeruādarum, l. 1. 3. § fin. de præſcr. p. verb. lib. 19. ... 5.
e l. Quintus Mutius, ad l. Aquil.
f d. § fin. l. qui ſeruādarum.
g l. ... l. 9. § ... lib. 10. C. tit. 4.
h l. fin. de leg. Aquil. ... C. tit. 35.
i l. ... §. ... de verb. ſi. ... diuortio. § plures, ſol. matrim. l. 1. & tot. titul. de paſc. pub. vel priua. lib. 11. C.
k vt in l. teſtatrix, l. 20. § plures, ... vend.
l ſuprà lib. 3. c. 15.

De ſeruitutibus aliis ruſticorum.
Caput 20.

1 *De ſeruitut. arenæ fodiendæ, calcis coquendæ, cretæ eximendæ, quando hæc ſint ſeruitutes prædiales, & quando perſonales, &c.*
2 *Creta quid.*
3 *Calx quid, & ex quibus fiat.*
4 *Aliæ ſeruitutes ruſticæ, boues quibus fundus colitur in vicino prædio paſcere: fructus in vicinam villam cogere: pedamenta ex vicini agro tollere: terrã vel lapides in fundum vicini iacere, aliũm tollere: per pratorium vicini tranſire, &c.*

1 ALIÆ ſunt etiam ſeruitutes pro vtilitate prædiorum dominan
tium inſtitutæ, arenæ fodiendæ, & calcis coquendæ in prædio
alieno [m], cretæ eximendæ, quæ cõſtitui poſſunt iure ſeruitutis
ruſticanæ in quantum exigit ſolùm vtilitas fundi dominantis,
putà ad opera fructuum colligendorum cauſa facienda, vel ad
villulam ea cauſa ædificandam, & ad ſimilia, non vltrà, ad vendendum vel
trãsferendum: Nam ſi hoc concedatur, alia erit ſeruitus perſonalis vſusfru-
ctus vel vſus, vel ius aliud: veluti ſi quis figulinas habens, cretæ eximendæ ius
habeat, vel dolia inde facta vendat, quæ rectè explicãt Vlp. & Paul [n]. Poſſunt
enim lapicidinæ, vel cretæ fodinæ, & fornaces calcis prouentui eſſe domino
prædij, qui alio iure in alios quàm ſeruitutis transferre poteſt [o]. Et poſſunt
2 conduci ſalinæ, arenæ, cretifodinæ, vt metallifodinæ [p], & cotoriæ [q]. Cretã eſſe
ſpeciem terræ dixit Varro [r], & terram ab admixtis dici aut cretoſam, aut gla
reoſam, &c. id eſt, cum creta vel glarea mixtam. Eſtque creta, terra tenax qua
vtuntur figuli, quam nonnulli vocant argillam [s]. A creta inſula, quæ illa ter-
ra abundat, dicta: quamuis & multæ eius terræ ſint participes regiones. Vn-
de & diuerſorum colorum adferuntur hodiè, picturis & aliis rebus ſubſer-
uiẽtes: vt cimolia, ſardia, vmbrica, ſaxũ, argẽtaria de quib. & earũ vſu Plini [t].
3 Calx ex lapidibus in fornace concoctis fit, potiſſimùm ex lapidibus albis, nõ
variis nec duris effoſſis, qui meliores ad id opus, quàm ex ripis fluminum
collecti

m l. 1. § pen. de ſeruit. ruſt. prædio. §. inter ruſticorum, de ſeruitut.
n in l. ergo, l. 5. & l. veluti, l. 6. de ſeruit. ruſtic. prædio.
o vt in l. diuortio, §. ſi vir in fundo, ſol. matrim.
p l. ſed & hi, l. 13. § ... de publ. & vecti. lib. 39. P. tit. 4.
q in l. Cæſar, l. 13. eod.
r Varro, lib. 1. de re ruſt. cap. 9.
s Colum. lib. 3. de re ruſti. cap. 11.
t Plin. lib. 35. c. 17. & cap. 6.

collecti [a]. fit & in India hodie ex oſtreis & buccinorum cruſtaceorum teſtis [b]. vtriuſque modi opificium deſcribit Dioſcorides [c]. Neratius addit [d] 4
etiam alias ſeruitutes ruſticas, licere altius tollere, & officere prædio vicini, vel cloacam licere habere [e], per vicini domum vel prætorium, vel protectum habere. Item [f] poſſe & ita ſeruitutes imponi, vt & boues per quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur: vt fructus in vicini villa cogantur, coactíque habeantur: & vt pedamenta ad vineam ex vicini prædio ſumantur: item vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, poſſe te concedere, ius ei eſſe terram in fundum iacere, ſaxáque impoſita habere, & vt in tuũ lapides prouoluantur, ibíque poſiti habeantur, indéue exportentur. Cæterùm iſtæ ſeruitutes particulari non egent enucleatione, quando iam ſatis earum ſubſtantia & iura poſſint ex eis, quæ de vrbanis & ruſticis aliis diximus, intelligi. Sicuti ſi lapicidinæ in tuo agro ſunt, ſeruitus conſtituta de illis eximendis habet eandem tractationem: nam ſine conſuetudine vel ſeruitute, ius non eſt inuito prædij domino, cædere [g].

a Plin. libr. 36 c. 23.
b Amat. Luſita. in commen. in Dioſcorid. lib. 5. enarrat. 93.
c Dioſco. lib. 5. cap. περὶ ἀσβέστου cap. 133. de calce viua.
d in l. 2. de ſeruit. ruſtic.
e quia & ſeruitus, l. ius cloacæ, l. 7. de ſeruit. titu. generali, quid cloaca, in l. 1. §. 1. de cloac. locus concauus, per quem colluuies quædam fluat.
f l. 3. de ſeruit. ruſt.
g l. venditor, l. 13. §. ſi conſtat, commu. prædio. P.

De conſtitutione ſeruitutum. Caput 21.

1 In conſtitutione ſeruitutum, res, perſona, modus conſtituendi conſiderantur, & quomodo prædium habere debet, qui debet, & qui habet ſeruitutem prædiorum: futura ſeruitus promitti poteſt, verùm ſtatim non dicitur debita, &c.

2 Rebus publicis priuatus nemo imponit ſeruitutem.

3 Rei propriæ ſeruitus imponi poteſt, non ſacræ, non religioſæ.

4 Perſonæ quæ in ſeruitute acquirenda vel concedenda exiguntur, debent eſſe domini prædiorum.

5 Modi conſtituendi ſeruitutes tot, quot acquiritur vſusfructus: & quomodo lege publica, & priuata, & pactis conſtituatur, & patientia.

6 Quomodo antiquitate conſtituantur ſeruitutes, ſeu de præſcriptione ſeruitutum.

7 Ex rerum conſequentia conſtitutæ ſeruitutes.

8 Modus vtendi ſeruitute à domino tantùm & paciſcentibus conſtitui poteſt.

9 Seruitutes quædam prædiales reales, ne niſi ex æquitate, ex tempore, ad tempúſue conſtitutæ ſuſtineantur: prædiales perſonales quoque, iure ipſo.

10 Ab vno ex dominis communis rei ſeruitus quomodo imponi non poſſit.

QVia quædam ſuperioribus ſeruitutibus communia ſunt, ne 1
ſæpius eadem repetere cogeremur, ea in communem quandam tractationem reijcienda cenſui. Proinde de conſtitutione ſeruitutum, dehinc de actionibus, quæ pro ſeruitutibus competunt, & poſtremò de earum extinctione & fine in vniuerſum agendum eſt. Itaque in conſtituenda ſeruitute res, perſonas, & modum conſtituendi perpendi debere arbitror. Res, in quibus conſtituitur ſeruitus, & quibus conſtituitur vel quæritur conſidera. Nam ſine prædiis ſeruitutes prædiales conſtitui non poſſunt. Et nemo poteſt ſeruitutem acquirere vel vrbani, vel ruſtici prædij, niſi qui prædium habet: nec quiſquam debere, niſi qui prædium habet [h]: atque ideò prædia ſequuntur [i]. Quamuis qui fundum non habet promittere poſſit [k], ſed ideò non debet, vt alius ſibi acquirat: aliud enim eſt tradere vel dare, quod traditionibus & patientia fit: aliud obligari ad dandum, in quo conſiſtit obligationum tantùm ſubſtantia [l]. Sic futuro ædificio acquiri vel imponi ſeruitus poteſt [m]. Ita & futu

h Vlp. in l. 1. comm. prædio. lib. 8. P. tit. 4. § ideo, de ſeruitut. ap. Iuſtin.
i l. cùm fundus, l. 18. com. prædio.
k l. hæredes eius, l. 26 §. an ea famil. erciſcun. lib. 10. titul. 2.
l l. obligationũ ſubſtantia, de actio.
m l. ſi ſeruitus, l. 22. §. fin. de ſeruit. vrban. prædio.

& futuræ nondũ inuẽtæ aquæ ducendæ ſeruitus cõſtitui poteſt [a]. Verùm nõ ſequitur ſtatim deberi, ſed ſolùm ædificio facto, vel aqua inuenta. Nec ſtatim vt ſeruitus promiſſa eſt, fit mea [b], quando rebus non exiſtentibus, quibus vel à quibus deberi poteſt, fit promiſſio. Quia ea conditionalis ſua natura eſt, ſi res ſit: & qui debet ſub cõditione, quamuis ei cui debetur ratione ſpei creditor ſit [c], tamen qui promiſit, verè debitor non eſt, quia poteſt conditio non impleri. Et ideò ſub conditione debitum per errorem ſolutum, pendente conditione, repetitur, vt tunc indebitum [d]. Habemus exemplum valde conueniens in ſtipulatione dotis cauſa facta: nam dos ante nuptias malè petitur, quaſi hoc expreſſum fuiſſet, & nuptiis non ſecutis, ipſo iure euaneſcit ſtipulatio [e], quia ipſa promiſſio habeat in ſe conditionem, ſi nuptiæ fuerint ſecutæ [f]. Et ideò non poteſt dici debitum verè ante conditionem, quia nec
2 agi poteſt [g]. Deinde conſidero prædia eſſe debere priuata: nam publicis imponere non poteſt priuatus ſeruitutem, veluti vt ex flumine vel caſtello publico hauriat, quamuis eius longa poſſeſſio aliquomodo ſuſtineatur [h]. Idipſum ſi impoſita ſit ſeruitus, ne piſcari liceat in mari, cui nulla imponi ſeruitus
3 poteſt [i]. Neque in re propria quis ſibi conſtituit ſeruitutem, cùm res ſua nemini ſeruiat [k]: vt nec acquirere quis poteſt alienis ædibus [l], nec per ſacrum
4 locum, religioſum, vel ſanctum, poteſt ſeruitus deberi [m]. In perſonis conſideramus generaliter idoneos ad res ſuas tractandas, iuráque ſua cedenda: vt quemadmodũ reliqua bona liberè poſſunt diſtrahere & quærere, ſic & in his quærẽdis vel amittẽdis ſeruitutibus ſtatuamus per eãdem libertatẽ adminiſtrationis bonorum propriorum [n]. Debet igitur eſſe dominus plenè fundi, qui imponit vel qui acquirit ſeruitutem: ſiquidem imponi alienis non poteſt [o], vt nec maritus fundo dotali [p] poſſit imponere, nec proprietarius fundo vſufructuario, nec vſufructuarius [q], ſaltem vt nocere poſſint aliis. Sic vaſſallus & emphyteota quidem ſeruitutem feudo aut fundo emphyteoticario rectè imponunt, & quandiu poſſident hoc iure valet [r]: at ſi redit ad dominũ feudum, vel res emphyteoticaria, iure dominij, prælationis, vel commiſſi, extinguitur ſeruitus: ſecus, ſi ad eum, tanquam ad priuatum veniat [s]. Poteſt arbiter in iudicio communi diuidundo conſtitutus, ſi regionibus fundum non vectigalem diuiſum duobus, adiudicauerit, quaſi in duobus fundis ſer-
5 uitutẽ imponere [t]. Cæterùm modi cõſtituẽdi ſeruitutes tot ſunt, quot acquiritur vſusfructus [v], de quibus in vſufructu dictum. Conſtituuntur itaque loci natura, lege, & vetuſtate, conſuetudine [x]: de natura loci paulò antè diximus: & de lege, quæ publica & priuata [y]. Continetur itaque priuatæ legis nomine conſtitutio ſeruitutis facta in teſtamento, cùm hæres per damnationẽ quæ eſt legati ſpecies [z], iubetur ſeruitutem alicui dare, vel concedere, vel pati eam [a]. Eſt enim teſtamentũ lex priuata [b]. Cuiuſmodi & ſunt pacta conuenta & ſtipulationes [c], quibus & conſtituitur ſeruitus [d]. Sed & potiſſimùm patientia domini, cuius prædium ſeruitutem debet, quæ realis conſtitutio
6 eſt [e]. In antiquitatis cauſa, & præſcriptiones, longúſue vſus, & conſuetudo conſiderantur. Seruitutes quæ in ſuperficie conſiſtunt poſſeſſione retinentur: nam ſi fortè ex ædibus meis in ædes tuas tignum immiſſum habuero, hoc vt immiſſum habeam, per cauſam tigni poſſideo habendi conſuetudinem [f]. Et ſi quis diuturno iure, & longa quaſi poſſeſſione ius aquæ ducendæ nactus
7 ſit, non eſt ei neceſſe docere de iure, quo aqua conſtituta eſt: veluti ex legato, vel alio modo; ſed vtilem habet actionem, vt oſtendat per annos fortè tot ſe non vi, non clam, non præcariò poſſediſſe [g]: Et ſi agri lex non inueniatur, vetuſtas vicem legis obtinebit: Et in ſeruitutibus hoc idem ſequimur; vt vbi ſeruitus non inuenitur impoſita, aut quandiu quis vſus ſit ſeruitute, neque

a l. Labeo, l. 10. de ſeruit. ruſtic. præd. l. pen. & fin. ſi ſeruit. vend. in P.
b l. exiſſimo, l. 98. de verbo. oblig. P.
c l. is cui ſub conditione, de act. & P.
d l. ſub conditione. l. 16 de condit. indeb. lib. 12. P. titu. 6. l. Græcè § fin. de pignor. in P.
e l. 4 § huius rei, de poſt. lib. 2. P. titul. 14.
f l. plerunque. § ſi ante, & l. ſtipulationẽ, de iur. dot. P.
g l. cedere, de verbo. ſignifi.
h l. 2. com. prædio. titul. 4. lib. 8.
i l. venditor fundi, l. 34. com. præd. in P.
k l. vti frui, l. 5. ſi vſusfru. peti. lib. 7. P. tit. 6. l. in re cõmuni, de ſeruit. ruſtic prædio. l. cum in fundo, de fun. dot. l. quicquid, l. 31. com. præd.
l Vlpia. in l. ſi quis duas ædes, e § 1. comm. prædio.
m l. ſeruitutes, 14. § fin. de ſeruit. ſi ergo nereis, l. ſi prius, l. 37. § ſed loco, de aq. plu. arcen. lib. 39. P. titul. 9.
n l. in re mandata, l. mande. l. ſed & ſi lege § conſuluit, de peti. hæred. l. 1. de leg. ſuſ. cau. tollend. rum ſim. lib.
o l. ſi quis duas. § 3. com prædio. P.
p l. Iulianus, l. 5. & l. ſeq. de fundo dota. lib. 23. P. titu. 5.
q l. ſed & ſi quid, l. 19. § ſed neque ſeruitutẽ, de vſufr. & qu. ad quis vta.
r Petr. Iacobi, in ſua practi. tit. de actio. in rem pro re emphyteoticaria Flo. ria. & Pao. Caſtr. in l. 3 de ſeruitutibus in P. & l. 1. C. eod. Rotr. q. 180. numero 1.
s Petrus de bella Pertic. in l. 5. de ſeruit. P. Guido. Pap. q. 575. quæſtio. Ind ca um tradit & Boër. d. q. 181. numero 6. & 7.
t l. communi diuidundo, l. 7. § neta. tuus, comm. diuid.
v l. ut Labeo, l. 21. verſ. ſed & reſtit. ... fam. erciſc. P.
x l. via, iter. l. 5. de ſeruit. l. 3. de vſufr. § fin. & ap Iuſtin.
y l. 1. § fin. & l. 2. de aquæ plu.
z Super cum de ſeruitute excipiend. equam ... c. 17
a § 1. de legat. Paul. lib. 3. recep ſenten. titu. 6. Vlp. in titul. tit. 24.
a § fin. de ſeruitu. l. poteſt, l. 17. comm. præd. P.
b § diſponat, de nupt. in authent.
c l. legem quam dixiſti, de pact. C. l. 1. § ſi conuenerit, depoſ.
d § fin. de ſeruit. l. hæredes eius, l. 26. § an ea, famil. erciſc.
e l. caiſſimo, l. 98 de verb. obl. l. 1. de vſufr. l. 1 de ſeruit. ruſt. prædio. l. 3. § ſi iter, 1. de actio. emp. in P.
f l. ſeruitutes quæ in ſuperficie, l. 19. de ſeruit. vrban. prædio.
g Vlpia. in l. ſi quis diuturno, l. eod. ſi ſeruit. vend. lib. 8. P. titu. 5.

vi neque clam neque precario, is habuiſſe longam conſuetudinem, & velu-
ti iure impoſitam ſeruitutem videatur [a]. Et Scæuola reſpondit, ſolere eos
qui iuri dicendo præſunt tueri aquæductus, quibus authoritatem vetuſtas
daret, tametſi ius non probaretur [b]. Et Pomponius ductum aquæ, cuius ori-
go memoriam exceſſiſſet, iuris conſtituti loco haberi [c]. Antoninus quoque
Cæſar longitudinem temporis vicem ſeruituris habere voluit [d]. Et hæc refe-
renda ſunt ad prærogatiuam temporis, non impugnatam, id eſt, quæ autho-
ritatem habeat citra malæ fidei ſuſpicionem, vtpotè vſu continuato præſente
& patiente domino, qui conſtituiſſe ita cenſetur à lege. Nec veriſimile enim
eſt in ſeruitutibus vel iuribus, quæ habent vſum continuum, vbi aliud non
docetur, ſcilicet de precario, vel vi, vel clandeſtino vſu, dominum paſſum
fuiſſe ſine voluntate vſum vicini: & ita ductus aquæ, & tigni immiſſio, quæ
vſum habent continuum per temporis prærogatiuam, rectè ſibi conſtitutio-
nem ſeruitutis arrogant, patiente domino & ſciente, exemplo rerum immo
bilium [e]. In aliis autem ſeruitutibus, quæ non continuum vſum ſed inter-
polatum habent, ex quo domini patientia argui non poteſt, certè aliud ſta-
tuendũ cenſeo, vt & titulus & bona fides & poſſeſſio prædij cui adhæret ſer-
uitus, exigatur: nec per ſe ſeruitutes vtpotè incorporales vſucapi poſſe [f]: at
cũ prædiis præſcribi iure ciuili [g] lõgo tempore 10. annorũ inter præſentes, &
viginti inter abſentes cum bona fide & titulo ita clarum puto, vt non opus
ſit tot interpretum commentariis & ambiguitatibus, ex Iuſtiniani expreſſa
deciſione. Is enim cùm de præſcriptione longi temporis agit, idem obſerua-
ri nominatim ſtatuit, non tantùm ſi res ſoli ſint, ſed etiam ſi ſint incorpora-
les, quæ in iure conſiſtunt, veluti vſusfructus, & reliquæ ſeruitutes [h]: dum-
modò quis iure ſeruitutis vſus ſit & ab eo tempore quo ita vſus, non aliter [i],
& aduerſario ſciente. Recordari tamen oportet eorum quæ dixi in ſeruitute
vrbana luminum, præſcriptionem ex generali conſuetudine Galliæ, luminũ
vel feneſtrarũ non fieri ſine titulo, per quantumcunque fuerint tẽpus vſur-
patæ. Quia generalis eſt præſcriptionum regula, vt cum poſſeſſione vel quaſi
poſſeſſione, qualis in ſeruitutibus [k], quæ non poſſidentur [l], interueniat bona
fides [m], & titulus, vt etiam exemplo rerum immobilium ſeruitutes preſcribi
voluit Iuſtinianus [n]: in quibus titulus exigitur [o]. Atque recepta interpretũ
ſententia ex authoritate Vlpiani, vtentem ſeruitute non cogi oſtendere ti-
tulum [p]. Quod tamen ego verum nõ exiſtimo, præterquam in his, quæ vſum
continuum habent, vt in aquæductu quotidiano, de quo meminit Vlpianus.
Porrò in aliis quibus non ineſt continuus vſus, arbitror edendum eſſe titulũ,
ex quo & bona fides præſumitur, etiam ſi ſit minus ſufficiens [q], niſi improba
poſſeſſio præceſſerit [r]. Pro titulo tamen erit, ſi dominus prædij ſeruientis pu
ta paſcui, aliquid acceperit pro iure paſcendi, & tunc ſufficit decem anno-
rum præſcriptio, quia illud pro titulo [s]. Qui ſi non adſit etiam in paſcuis vſu-
capiendis, quæ continuam cauſam non habent ſine ope hominum, requiri-
tur centum annorum & immemorialis poſſeſſio, & ita iudicatur [t]. Conſti- 7
tuuntur prætereà ex conſequentia ſeruitutes: vt ſi quis hauſtum aquæ con-
cedat, conſequenter videtur iter ad hauriendum concedere [v]. vſufructu le-
gato, & iter ad vtendum legatum cenſetur [x]. Et hæc quæ diximus, conſtitu-
tionis partem vnam explicant ſeruitutum: alia autem quædam ad modum
conſtitutionis pertinent. Qua in parte, primùm animaduertendum eſt, à do 8
mino ſolo modum proculdubiò imponi poſſe, quem pepigerint conſtituen-
tes, vel qui placuerit teſtatori, vel qui per vſum retentus eſt: veluti quo ge-
nere vehiculi agatur, quod pondus deferatur, quæ res vehantur, qua hora &
tempore quis vtatur [y]. Vt in certa tantùm parte fundi ſeruitus imponatur [z].
Diuidi enim per modum res, qua vtimur, poteſt, quãuis ius indiuiduus ſit [a].
Verumtamen ſeruitutes conſtitui debent purè prædiales: Quia hæ prædia-
les ipſo iure, nec ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, ne-
que

a l. 1. § ſn. de aqua plu. arc. lib. 39. P. titu. 3
b l. fin cod. de aqua
c l. 3 § duct. aquæ, de aqua quot. lib. 43. P. titu. 19.
d l. 1. C. de ſeruit. & aqua lib. 3. tit. 33.
e l. 2. & l. ſi manifeſtè, l. 7. de ſeruit. & aqua C.
f l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruitut. l. ſeruus §. 1. de acquir. rer. dom.
l. ſi aliena, § 2. de vſuc. ſi habent inquam Doctores cõtinuatam cauſam: ſi non habent immemorabili tempore. Ioan. Fab. in § aquę, de actio. num. 10. & ibi Angel. 7. colum. Doctores in l. 2. C. de ſeruit. Feli. in c. de quarta, col. 13. de præſcript.
h Iuſtin. in l. ſi. in final. verbis de præſcr. lon. temp. lib. 7. C. tit. 33.
i l. fin. de itin. actuq; priua. l. 2. C. de ſeruit. titu. generali.
k l. ſi quis diuturno, ſi ſeruitut. vend. l. quoties, l. 20. de ſeruit. tit. generali ita intelligenda l. 2. com. prædio. P. l. 2. de precar.
l d. l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruit. l. ſeruus §. incorporales, de acquir. rer. dom.
m c. vigilanti, de præſcript. expreſſe in l. fin. quemad. ſeru. amitt. lib. 8. P. tit. 6. l. fin. de itin. act. priua in P.
n d. l. fi. C. de præſcr. long. tempo.
o l. nullo, C. de rei vend. l. longi, & l. diuturna, de præſcrip. longi tẽp. C.
p Vlp. 2. in l. ſi quis diuturno vſu, ſi ſeru. vendic.
q l. pen. de euict. lib. 8. C. tit. 45. c. 2. de præſcrip. in 6.
r l. improba, l. 7. de acquir. poſſ. lib. 7. C. tit. 32.
s l. venditor. § ſi cõſtat, commu. præd.
t Papon. lib. 14. ſupplod areſt. titul 1. areſto 4 & 5 6. 7.
v l. 3. § fin. de ſeruit. ruſt.
x l. binas ædes, l. 9. de l. 1. t. vrb. prædio l. damnat, de vſufr. leg. l. ſeruum filij, § vlt. de leg. 1.
y l. 4. § 1. & l. vlt. l. 3. § 1. de ſeruit. tit generali l. cùm conſtet, l. 5. de aqua quotid. & æſti.
z l. ad certam, l. 6. de ſeruit. l. ſi ſic, l. 7. quẽad ſeru. amitt.
a l. via, l. 9. §. vſus eius vię itineris, l. 7. de ſeruit. tit. generali.

que ad certam conditionem, verbi gratia, quandiu volam, cõſtitui poſſunt. Sed ſi hæc adiiciantur, per pacti vel doli exceptionem occurretur, contra placitum ſeruitutem vendicanti [a]. Quia & alij actus, in quibus ſtricto iure deficimur, æquitate ſuſtinentur [b]. In perſonalibus & hæc licent iure ipſo, 10 vt in vſufructu, & vſu [c]. Quod ſi plures domini & ſocij vnius rei ſint, nec cõſtitutio ſeruitutis, nec modus ab vno ex illis apponi poteſt in re communi pro indiuiſo [d]. Nec licet vni ſolo quicquam agere, potiſſimùm quo res deterior communis reddatur inuito ſocio [e], habétque ſocius ius prohibendi facientem [f]. Nec poteſt ſeruitus in parte prædij ſubſiſtere, id eſt, pro parte ſeruitus non dicitur concedi [g], nec ſtipulationes vel pacta earum rerum diuiduntur quæ ſua natura diuiſionem non recipiunt [h]. Indiuidua autem eſt ſeruitus, & tota in toto demonſtrato ſeruiente prædio, & tota in qualibet eius demonſtrati parte eſſe dicitur [i]. Adde quod re exiſtente communi pro indiuiſo, vnus ex ſociis etſi dominus dicatur, tamen communitatis ratione & indiuiſi rem ſocij quoque inuenies eſſe, ſi contra conſtituentem pro alio ſocio rationem illam contorqueas, quod cõmune eſt, meum eſt [k]. Et proinde ſicuti in re aliena quis conſtituere ſeruitutem non poteſt [l]. Sic nec in re cõmuni quæ loquente ſocio ſua dici poteſt, non poterit conſtitui. Si tamen res ſeruitutis diuidi poſſit, & vnus ex ſociis diuiſæ parti imponere poteſt: at tunc non communi, ſed ſuæ abſolutè imponere videtur. ita vſusfructus pars concedi poteſt & conſtitui, quia res illa diuidua [m]. Et ita diuiſo fundo vel vnius exiſtente, & ad certam partem conſtitui poteſt ſeruitus [n]. Poinde quando fundus pluribus communis eſt, qui vult ſeruitutem in illo acquirere, à ſingulis quidem ſeorſum impetrare poteſt, ſed tunc non eſt debita, quandiu vnius conſenſus adhuc ſupereſt: quamobrem & inutilis eo prohibente conceſſio, & eo conſentiente aliæ conceſſiones, quæ interim illi inutiles erant, ratæ fiunt. Et ſic non ab vno ex dominis, ſed ab omnibus dicitur impoſita [o]. Sicut & iure, actus pendentes alio actu firmari poſſunt [p]. Et dignus quidem eſt dominus, vt conſulatur, dum de ſua re agitur, cùm ſua interſit [q], imò nec in meliorem ſtatum eo inuito res ſua ab alio reduci poteſt [r]. Et ideò communi fundo pro indiuiſo, ab vno ex ſociis altero inconſulto vel inuito acquiri non poteſt ſeruitus [s]. Quod aliunde etiam habet rationem, quod alteri nemo ſtipulari poſſit [t], neque acquirere alienis ædibus ſeruitutem [v]. Nec ad rem facit, quod res quæ pro indiuiſo communis eſt, poſſit pignori dari [x]: nam longè diuerſa cauſa iuris pignoris eſt, quod non niſi partem pro diuiſo in executione reſpicit ſocij debitoris, remanente intacto iure alterius ſocij. Hoc autem non poteſt fieri in ſeruitute, quæ afficit totum prædium, & per totum diffuſa cenſetur, & minuit vtilitatem prædij, vt in finitione docuimus ſeruitutis: quod non facit pignus [y]. Et ſuum ius poteſt ſocius quidem vendere, legare, donare [z]; at ſocij ius lædere non poteſt, nec in melius reducere, nec reficere, niſi communi nomine: quo caſu ſi neceſſariò faciat, & à ſocio impenſas repetit, vel ſi is intra quatuor menſes contumax ſit impenſas reſtituendi, in ſolidum ſibi rem communem retinet [a].

a l.4. de ſeruit. titul. generali.
b l. 2. §. item Varus, de aqua plu. arc. lib. 39. P. titu. 5.
c l.4. de vſufru. l. & & puto, §. vſusfructus, fami. erciſcũ. §. 1. de vſu & habita.
d l.2. de ſerui. titul. generali, l. vnus ex ſocijs, l. 34. de ſeruit. ruſtic.
e l. parietem, & l. in re communi, de ſeruit. vrba.
f l. Sabinus, comm. diuid. P. l. de pupillo, §. ſi plurium, de no. ope. nũcia. P. l. in concedendo, & l. ſi autem, de aqua plu. arcen.
g l. pro parte, de ſeruit.
h l. ſtipulationes nõ diuiduntur, de verbo. oblig.
i l. via, §. fin. de ſeruit. ruſtic. prædio.
k l. ſerui electione, §. pen. & fi. de leg. 1. l. illud, de iur. do. P.
l l. ſi quis duas ędes, l. 6. §. 1. commun. præd. P.
m l. ſi ſerui, vſufruct. quemad. cauea. l. 5. de vſufruc. l. 1. §. ſi vſusfructus ad l. Falc. in P.
n l. ad certam, de ſeruit. in P.
o l. per fundum, de ſeruit. ruſt. prędio. l. fin. commu. prædio. P.
p l. donationes quas parẽtes, de donat. int. vir. & vxo. C. l. fin. C. ſi maior fact. al. rat. habe.
q l. de vnoquoque, de re iudica. l. 2. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. l. item quæritur, l. 14. § ſi nauicularius, loca. lib. 19. P. titu. 2.
r l. fin. de vſu & habit. in P. cum ſimilib. ibi nota.
s l. ſi vnus, de ſeruit. ruſtic. prædior. l. proprium, comm. præd. P.
t l. ſtipulatio iſta, §. alteri, de verb. obligat. §. alteri, de inut. ſtipul.
v l. ſi quis duas, l. 6, §. 1. com. prædio.
x l. vni. ſi comm. res pig. dat. ſit, lib. 8. C. titu. 21. l. 2. comm. diuid.
y d. l. 1. ſi commu. res pigno. da. ſit.
z l. falsò, C. de commu. rer. alienat. l. ſi ſocius, ſi cert. peta.
a l. ſi fratres, §. idem reſpondit ſocius, pro ſoc. in P. l. ſi ædes, commun. diuid. in P. l. ſi vt proponis, l. 4. de ædifi. priua. lib. 8. C. titu. 10.

De actionibus pro ſeruitutibus introductis. Caput 22.

1 Pro ſeruitutibus actiones in rem negatoria & confeſſoria, & quibus competant.
2 Qui poſſeſſor vel quaſi in ſeruitutibus dicatur, ex contendentibus.

3 Poſſeſsionis commodum poſsidenti.
4 Quis poſſeſſor in ſeruitutibus dicatur. Item numero 7.
5 Quomodo qui prætendit ſeruitutem, nunciando ſe facit poſſeſſorem, & poſſeſsionem retinet.
6 In ruſticis ſeruitutibus, nunciatio noui operis an locum habeat.
7 Poſſeſsio vel quaſi, ex quo actu inducatur.
8 Forma libelli pro confeſſoria.
9 Qui vti poſſunt his actionibus, negatoria & confeſſoria.
10 Et aduerſus quos.
11 Effectus harum actionum qui.
12 Vtile interdictum, & vti poſsidetis, pro ſeruitutibus quando detur.
13 Alia interdicta quæ pro poſſeſsione ſeruitutum conſeruanda competunt.

PRO. *ſeruitutibus*, inquit Vlpianus [a], *in rem actiones competunt nobis, ad exemplum earum quæ ad vſumfructum pertinent, tam confeſſoria quàm negatoria. Confeſſoria, ei qui ſeruitutem ſibi competere contendit. Negatoria, domino qui negat: hæc autem in rem actio confeſſoria, nulli alij quàm domino fundi competit. Seruitutem enim nemo alius vendicare poteſt, quàm is, qui dominium in fundo vicino* 1
habet, cui ſeruitutem dicit deberi. In ſeruitutibus illud ſingulare, poſſeſſorem, id eſt, 2
quaſi poſſeſſorem, eundem eſſe iuris ac petitorem. Et ſi forte non habeam ædificatum altius in meo, aduerſarius meus poſſeſſor eſt, nam cùm nihil ſit innouatum, ille poſsidet & ædificantem me prohibere poteſt, & ciuili actione, id eſt, confeſſoria, & interdicto quod vi aut clam. Idem eſt & ſi lapilli iactu impedierit. Sed ſi patiente eo ædificauero, ego poſſeſſor ero effectus [b]. Quæ verba totam euoluunt difficilem agendi tractatio-
nem, & valde conſideranda ſunt propter commodum poſſeſſorij. Siquidem 3
qui poſsidet, à multis releuatur, quibus petitor: & qui non poſsidet, oneratur. Et longè commodius eſt poſsidere, quàm petere: quia ſi actor non poterit probare, remanet in ſuo loco poſſeſſio, & pro poſſeſſore iudicatur, obſcura exiſtente intentione actoris [c]. Nec cogitur poſſeſſor ab eo qui experit dicere titulum poſſeſſionis ſuæ [d]. Imò, vt clarius Diocletia. & Maximia. ſtatuunt, *res alienas poſsidens, licèt nullam tenendo cauſam iuſtam habeat, non niſi*
ſuam intentionem implenti reſtituere cogitur [e]. Quocirca vtiliſſimum eſt in ſer- 4
uitutibus annotaſſe quis poſſeſſor ſit: ideò obſeruandum ciuili actione confeſſoria vel negatoria agentem, non minuere ſibi ius poſſeſſionis, dummodò cautè concipiatur libellus. Sicque Vlpianus ſcribit [f]: *ſi quæratur quis poſſeſſoris partes ſuſtineat, ſciendum eſt poſſeſſoria partes ſuſtinere, ſiquidem ſigna immiſſa ſint, eum qui ſeruitutem ſibi deberi ait: ſi verò immiſſa non ſunt, eum qui negat. Et ſiquidem is obtinuerit, qui ſeruitutem ſibi defendit, non debet ei ſeruitus cedi, ſiue rectè pronunciatum eſt, quia habet: ſiue perperam, quia per ſententiam non debet ſeruitus conſti-*
tui, ſed quæ eſt, declarari. Reſtitui tamen amiſſa poſt litem conteſtatam poteſt. 5
Qui retinere quaſi poſſeſſionem ſeruitutis vrbanæ vult, ædificáte vel contra poſſeſſionis ius aliquid aduerſario faciente, rectè & conſultiùs faciet nunciatione noui operis [g], quæ fit per iactum lapilli: nam aliæ nunciationes conſti-
tuerent aduerſarium poſſeſſorem [h]. In ruſticis tamen ſeruitutibus, vtendum 6
eſt confeſſoria, vel negatoria. Nam ſi quis in via ſibi debita ædificat, opus nouum nunciando, nihil agit: ſed vendicare ſeruitutem non prohibetur [i]. Et hæc eſt ſententia interpretum, opus nouum nunciari non poſſe in ruſticis, in vrbanis poſſe [k]. Idque meus contrarij, lege qui viam, de operibus noui nunciat. in P. Quod ſi agatur tamen inter dominos rerum de iure, de diuidendis rebus communibus, tunc & pro iuribus prædiorum inter eos tantùm, nunciatio locum habet. Sic & Pomponius generaliter loquitur, in iudicio familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo, ſi dum res in arbitrio ſit, de iure prædij controuerſia ſit: placet omnes eos,

inter

a l. 2. ſi ſeruit. vend. lib. 8. P. titul. 5. §. æque de actio. ap. Paſinis.

b l. etſi forte, l. 6. §. ſciendum tamen, ſi ſeruit. vend.

c §. retinendæ, & §. commodum, de interd. l. qui accuſare, C. de edend. l. res, C. de rei vendica. l. vel frui, ſi vſuſfr. peta.

d l. cogi, l. 11. de petit. hæred. lib. 5. C. titu. 31. l. poſſeſſiones, C. de probat. l. extat decretum, de iur. fiſci.

e l. fin. C. de rei vendic. lib. 3. C. titul. 32.

f Vlp. l. ſicuti, l. 8. §. ſed ſi quæratur, ſi ſeruit. vendic. in P.

g l. inter ſeruitutes, l. 14. §. fin. de ſeruit. vrban. præd. l. etſi fortè, § 1. & ſi. ſi ſeruit. vendic.

h l. de pupillo, § meminiſſe, de oper. no. nunciat. l. etſi fortè §. 1. ſi ſeruit. vendic.

i l. qui viam, l. 14. de oper. noui nuncia. lib. 39. P. titu. 1.

k glo. in l. & ſi fortè, § ſciendum, in verbo lapilli, ſi ſeruit. vendi. glo. in d. l. qui viam, in verbo agit, glo. in l. in iudicio, in verbo nunciare, famil. erciſc.

inter quos arbiter ſumptus ſit, & agere, & opus nouum nunciare pro ſua quemque parte poſſe [a]. In perſonalibus vt vſufructu, ſuo quidem nomine nunciare non poteſt opus nouum vſufructuarius, verùm poteſt procuratorio
7 nomine, vt in rem ſuam procurator [b]. Angelus in quæſtione quando quis dicatur in poſſeſſione vel quaſi poſſeſſione iuris ſeruitutis diſtinguit [c], vt in ſeruitutibus negatiuis, vt altius non tollendi, acquiratur poſſeſſio per vnicam prohibitionem cum patientia aduerſarij: vt ſi quando voluit ædes ſuas depreſſas tollere, & prohibitus eſt ab eo. Nam ante prohibitionem, etſi per mille annos depreſſæ vel humiles ſtarent domus, tamen libertas tollendi adempta non cenſetur [d]. In affirmatiuis autem, vt quod liceat agere, ire, &c. conſiderandum dicit modum vtendi: an quis vtatur iure facultatis tantùm conceſſæ: vt permitto tibi ire per fundum meum; & tunc tandiu durat facultas, quandiu non prohibetur [e], aut vſus non eſt per modum facultatis, vt ſi quis ducat aquam per fundum tuum, vel quod quis ſit in concilio generali, vel quod quis ſit in quaſi poſſeſſione eligendi. Et
8 tunc per primum actum inducitur quaſi poſſeſſio [f]. Libellum in confeſſoria componit Ioannes Faber [g], fundo meo fundus Titij debet ſeruitutem eundi, agendi: cùm vti vellem ſecundum indigentiam rei, idem Titius me impediuit vti ſeruitute: quare peto pronunciari ſeruitutẽ fundo meo deberi & competere, quo pronunciato ab impedimento domine iudex eum quieſcere facias, cogáſque cauere, ne in futurum impediat. Et quia damnum paſſus ſum eo impedimento, in centum aureis, pro damno eum con-
9 demnes [h]. Vtuntur iſtis actionibus, vt diximus, ij, quorum prædia ſunt ſeruientia & dominantia, non alij [i], niſi ſint hæredes dominorum ſtipulantium, qui & agunt [k], vt & emptores prædiorum eorúmue hæredes [l]. Vtiles autem actiones harum directarum dantur, nunciatióque noui operis etiam creditoribus qui fundos poſſident, & emphyteotis qui victigales habent agros [m]. Datur & vtilis in rem ſuperficiario, & nunciatio [n], item & fructuario [o]. Quod ſi plures domini fundi vnius ſunt cui ſeruitus debetur, quilibet ex dominis in ſolidum agere poterit, ſed in æſtimationem id quod intereſt veniet, ſcilicet quod eius intereſt qui experietur: & ſi plurium ſit fundus qui ſeruit, aduerſus vnumquemque eorum in ſolidum agi poteſt, & qui defendit ſolidum reſtituere cogitur, quia hæc res diuiſionem non
10 recipit [p]. Agitur autem his actionibus contra quemcunque impedien-
11 tem vti ſeruitute [q]. Perpulchrè autem explicat Paulus [r] harum actionum effectus, quorum prior, vt victori aut res præſtetur aut cautio: ſeruitus ſcilicet vel libertas: & caueatur ab aduerſario, nec ſe nec ſucceſſores ſuos prohibituros aduerſarium vel hæredes eius in illis. Dehinc ſecundò, vt ſi rem non præſtet, nec caueat, in tantum condemnet aduerſariũ iudex, quantum actor in litem iurauerit [s]. Alius effectus, vt quod præter ſeruitutem aut contra ius ſeruitutis factum eſt, reuocetur ad priſtinam formam, damni etiam ratione habita [t], ſumptibus facientis quoque demolito facto opere [v].
12 Veniunt & fructus, nempe quanti intersit actoris [x]. Sunt & alia remedia pro conſeruandis ſeruitutibus introducta, veluti vti poſſidetis interdictum, quando quis prohibetur, ſuo qualiter velit vti [y]: vtile videlicet interdictum vti poſſidetis [a], nam directum pro rebus corporalibus tantùm datur [a], &
13 ſeruitutes tantùm quaſi poſſidentur [b]. Competunt autem interdicta & aliæ actiones pro ſeruitutibus non ſi de iure, ſed ſi de facto & poſſeſſione conſeruanda quæſtio ſit [c]: quale interdictum de itinere actúue priuato [d], ne quid in loco publico, & de damno infecto [e], in factũ [f], cõmuni diuidundo [g],

a l. in iudicio, ſ. 49. famil. hercisc. lib. 10. P. titu. 2.
b l. 1. §. fin. de oper. no. nunciat. in P. cũ ſimilib. ibi notat.
c Angel. Areti. in tit. de actio. §. æque, num. 21.
d l. Altius, & ibi interp. & gloſſ. C. de ſeruit. l. qui luminibus, & ibi gloſſ. Bart. & Floria. de ſeruit. vrban. prædiu.
e l. diuus, iuncta glo. de ſeruit. ruſt. prædior.
f l. 1. in princip. & in §. qui autem, de aqua quot. & æſti. Bart. & alij in l. 1. C. de ſeruit. Bald. l. 2. C. eod. titu.
g Ioan. Faber in d. §. æque, in 9. quæſt. num. 16.
h probatur libellus, in l. ſicuti. § ſi quæratur, & l. Aegidius, & l. harum, l. luci, §. 1. & l. etſi forte § fin. ſi ſeruit. vẽd.
i l. 1. d. l. 1 § hæc autẽ, & l. 4 §. competit, ſi ſeruit. vendic.
k l. 2 §. ex his igitur, verſ. ex quo quidem, de verbo. oblig. lib. 45. P. tit. 1.
l l. cum fundo, l. 36. & l. 4. de ſeruit. ruſtic prædio. P. l. teſtator, l. 20. §. 1. ſi ſeruit. vend
m l. ei qui pignori, l. 16. de ſeruit. tit. generali l. creditori, l. 9 de ope. no. nunciat. lib. 39. P. tit. 1. Vlp. l. 1. §. fin. de remiſſio. lib. 43. P. tit. 20.
n l. 3. § ſi ego ſuperficiarius, de no. ope. nunciat. P.
o l. 1. § item Iulianus, de rem diu. P. l. 2. §. fin. ſi ſeruit vendic. P.
p l. luci corpus, l. 4. § ſi fundus, ſi ſeruit. vend. l. vlt. ſtinueris, l. 17. de ſeruit. in P.
q l. ſi quis diuturno, l. 10. § agi autem, ſi ſeruit. vend. l. 1. § competit, verſic. nam etſi, de aqua quotid.
r l. harum, l. 7. ſi ſeruit. vendic. vt de cautione l. ei, l. 12. eod. titu.
s d. l. harum, & l. 1. & l. in actionibus, de in litem iurau.
t l. ſi quid pars aduerſa, l. 3. de ſeruit. C.
v l. altiꝰ, l. 9. & l. ſeq. C. eod.
x l. luci corpus, l. 4. § in confeſſoria, & l. harum l. 7. ſi ſeruit vendic. l. & ſi forte, l. 6. §. veniunt, eod. titul.
y l. ſicuti, l. 8. §. ſed & interdictum, ſi ſeruit. vend. P. l. 1. §. vltim. de aqua plu. arcend.
z gloſſ. in d. §. ſed & interdictum.
a l. 1. § hoc interdictum, vti poſſid. P.
b l. pen. de ſeruit. in P.
c l. 1. § fin ſi ſeruit. vendic.
d d. l. 2. §. fin. & l. loci, l. 4. §. ſi quis verſic. ſed & de refectione, ſi ſeruit. vendic.
e l. ſi quando, l. 17. § fin. ſi ſeruit. vend. l. ſi ſtillæ, l. 17. §. ſi quid igitur, l. 28. de ſeruit. vrb. prædio.
f d. l. ſi quando.
g l. in re communi, l. 25. de ſeruit. vrba.

nunciatióue noui operis [a]. Tutelæ actio & impuberi datur, vt quod pendente minore ætate non iure factum eſt, tollatur [b]: de dolo [c], vſusfructus vendicatio. quæ vſufructuario pro ſeruitute datur [d]: ex venditione facta alterius ex duabus ædibus ſeruitute nō impoſita, ex vendito vel incerti condictio [e], exceptio [f], & remedium, quod aduerſus latitantes inductum eſt, ſi qui prohiber ſeruitute vti copiam ſui non faciat [g], Et pro opere facto, quod vi aut clam interdictum [h].

De amiſsione ſeruitutis & eius peremptione. Cap. 23.

Lib. 8. P. tit. 6.

1 Quibus modis perimitur ſeruitus.
2 Re pereunte & reuiuiſcente, extinguitur & reuiuiſcit ſeruitus.
3 Ex parte perſona, quibus modis intereat ſeruitus prædialis.
4 Seruitus tacito conſenſu, facto permiſſo & expreſſo remittitur.
5 Amittitur ſeruitus non vtendo.
6 Non vtendo non amittitur via ad ſepulchrum, & via publica, contrà.
7 Vti ſeruitute, & per ſe, & per alium nomine ſuo poteſt quis.
8 Vſus qualis in ſeruitutibus retinendis & amittendis exigitur.

HOc loco, vt opinor, repetendum nō erit, quibus modis vſus & vſusfructus amittatur, hoc enim in vſufructu iam explicatū eſt, ſed de prædialium ſeruitutum peremptione agemus. Perimitur itaque ſeruitus prædialis, aut ratione rei, vel ratione perſonæ, vel ratione eius quod geritur [i]. Ratione rei ſi illa intereat, cui adhæret vel debetur [i], redeunte tamen re in ſuum ſtatum, reſtituitur ſeruitus, vt ſi fons exaruerit, vnde aquæductus eſt conſtitutus, & poſteà in ſuas venas redierit [k]. Si domus deſtructa reædificetur [l], ſi locus ſeruiens alluuione occupatus, iterum à flumine relinquatur [m]: ſi quis ſtipulatus ſeruitutem ſuo fundo ante conſtitutionē pro parte fundum vendens amittat, parte rurſum recuperata, aget pro ſeruitute conſtituenda [n]: vt &, ſi aditione ſeruitutes confuſæ ſunt ab hærede, rurſum ſi oporteat fundum dare legatariis, ſeruitutes reuiuiſcunt [o]. Ratione perſonæ amittitur ſeruitus, ſi is qui conceſſit, non habebat ius perpetuum in re, & reſoluto iure dantis reſoluitur ius accipientis [p]: ſi is qui prædio ſuo ſtipulatus eſt ſub conditione ſeruitutem, pendente conditione prædium alienauit, quia in eum caſum recidit promiſſio, à quo incipere non potuit [q], quia fundus deſinit eius eſſe, & alieno fundo nemo rectè acquirit ſeruitutē, vt diximus [r]. Nec ea prædij à tempore ſtipulationis cenſetur eſſe, priuſquam conſtituatur: alioquin enim prædio quæſita domini mutatione, nulla ſeruitus perit [s], quia tranſeūt prædia cū iuribus ſuis, & cum onere ſeruitutis [t], niſi aliud prohibeat ſingulare: veluti ſi contrarium in conſtitutione placuit [v]. Quò referenda eſt affectio perſonæ cui conceſſa eſt [x]. Interdum & natura conſtitutionis repugnat tranſlationi, vt quia vſus ſeruitutis legatus eſt, ne ſeruitus ſeruitutis ſit [y]. Idipſum ſi is qui ſtipulatus eſt ſeruitutem ſub conditione, pro parte fundū alienet, quia corrumpitur ius ſtipulationis [z], excepta quæſita [a]: aliter autem perſona domini non mutat ſeruitutem realem prædiorum, nec capitis diminutione, nec morte eorum peribit [b]. Facto autem amittitur ſeruitus, ſi is

Marginal notes:

a l. inter ſeruitu[tes], l. 14. § fin. cod. tit. l. & ſi forte, l. 6. § ñ. 1. ſeruit. vend.
b l. alter, l. 13. de ſeruit. vendic.
c l. ſi eo loco, l. 9. eod. & ſep. 11. §. ſi. qu. b. mo. l. vſusfr. amitt.
d l. 1. & l. 5. §. verum, ſi vſusfru. peta. lib. 7. P. titu. 6.
e l. ſi binarum ædiū, l. 34. de ſeruit. vrban. prædio. ſi ſo venditione, l. 7. nō muniprædio.
f l. ſi à te emero, l. 36. & l. teſtatrix, l. 20. ſi ſeruit. vend.
g l. ſi cuius, l. 18. ſi ſeruit. vend.
h l. & ſi fortè, l. 6. §. ſtteodem, eod. l. 1. § 1. de oper. no. nū ciatio.
i l. ſeruitutes, l. 19. §. ſi ſublatum, de ſeruit. vrba. l. certo gener. l. 33. de ſeruit. ruſtic.
k d. l. vous ex ſocijs, l. 34. §. ſi. & l. ſeq. de ſeruit. ruſtic.
l d. l. ſeruitutes, §. ſi ſublatum, de ſeruit. vrba.
m l. ſi locus, l. 14. quemad. ſeruit. amitt. lib. 8. P. titu. 6.
n l. ſi quis ex fundo, l. 5. quemad. ſeruit. amitta.
o l. Papinianus, l. 18. de ſeruit. tit. generali, & l. ſi ei, l. 10. com. prædio.
p l. ſi is qui via, l. 11. §. 1. quemad. ſeruit. amitta. l. ſi fundo, à te, de condit. & demonſt. P.
q Mart. a. l. exiſtimo, l. 98. & Paul. l. ſi ſub vna, l. 136. §. ſi. de verb. oblig. lib. 45. P. titu. 1.
r ex l. ſi quis duas, §. 1. commu. prædio. cum ſimilib.
s l. neque vſusfructus, l. 19. quemad. vſusfr. amitta. lib. 7. P. tit. 4.
t l. 3. C. de ſeruitut. l. via, l. 23. § ſi fundus, & l. cum fundo, de ſeruit. ruſt. præd. l. ſi aquaductus, & l. alienatio, de contrah. empt. l. cū fundus, com. prædio.
v gl. in l. pecoris, de ſeruit. ruſtic. facit l. 5. C. de ſeruitut.
x l. pater, de ſeruit. leg.
y l. 1. de vſu & vſusfr. legat.
z l. pro parte, l. 11. de ſeruit. tit. generali, l. ex meo, l. 24. de ſeruit. ruſt.
a l. ſi partem fundi, l. 25. de ſeruit. ruſtic.
b Caius, l. 3. quemad. ſeruit. amitt. P.

ſi is cui ſeruitus debetur, permittat aliquid fieri in eo loco vbi debetur, per
quod impeditur & tollitur ſeruitus [a]. Nam tacitè remiſſio fit, vt etiam &
expreſſo conſenſu aboleri & tolli, remittiue poteſt [b]. Confunduntur etiam
iura prædiorum, ſi vnus prædiorum dominantium & ſeruientium dominus
eſſe cœperit [c], quia res ſua nemini ſeruit [d]: dummodo in ſolidum fundo-
rum ſit dominus; nam partem acquirendo tantùm, remanet in fundo ſerui-
5 tus [e]. Amittitur ſeruitus & non vtendo certo tempore: verùm hoc diſcri-
minis ponitur inter ſeruitutes prædiorum vrbanorum, & ruſticorum: quòd
vrbanorum non omnino pereunt non vtendo, donec vicinus libertatem
vſucapiat, veluti ſi habeo ſeruitutem contra te altius ne tollas, nec vtor, &
tu altius ſuſtuleris, amitto ſeruitutem: non autem antequam aliquid noui
feceris, vt etſi ius immittendi tignum habeam, & ego exemero tignum, tu
autem obturaueris, & per conſtitutum tempus ita habueris. Aliæ ruſticæ
ſimpliciter pereunt tempore, vti Caius reſpondit [f]: vt ſi via, quam habebam
per fundum tuum, me expuleris, per longum tempus non vtendo, amittā [g]:
6 quamuis ob vim tunc, ex æquitate reſtitui in integrum potuiſſem [h]. Duo
tamen non vtendo nunquam amittuntur, vt iter ſepulchro debitum [i] & via
7 publica [k]. Quamuis pacto amitti poſſint [l]. Nec tamē omnis qui ſeruitutem
habet, vt per ſe ipſum vtatur, exigitur: nam poteſt illam per alium nomine
ſuo vtentem retinere, & per ſocium fructuarium bonæ fidei poſſeſſorem [m].
8 Neque etiam opus eſt, vt perpetuò vtatur, ſed ſufficit conſtituto vel ſtatuto
tempore vti [n]. Nec exigimus etiam per omnem locum ſeruientem vſum
extendi, ſed vſu alicuius partis totius ius retinetur [o]. Amittit autem ratio
tempore ius quod habet, ſi alio modo, quàm conceſſum eſt, vtatur certo: vt ſi
cōceſſa aqua horis diurnis, vtatur nocturnis, per certum tempus præſcriptio-
nis amittit ſeruitutem diurnarum [p]. Cæterùm ſpatium legitimum, quo non
vtendo quis amittat ſeruitutem, eſt 10. annorum inter præſentes, & 20. inter
abſentes [q]. Habita tamen ratione diſtinctionis, de qua paulò antè, Caij:
vt in vrbanis incipiat à tempore vſurpatæ libertatis [r]: libertas nunquam,
niſi [s] interpellata.

De vicinis. Caput 24.

1. *Quare de vicinis in ſeruitutum tractatu agitur.*
2. *Vicinus vnde dictus, & quis dicatur vicinus. Idem numero 4 & 5.*
3. *Vicinus alius proximus alius remotus, primus, ſecundus, tertius.*
4. *Quæ vicina, quiue vicini dicuntur, arbitrio iudicis relinquitur.*
5. *Dieta vulgaris, & legalis, quid.*
6. *Vicinitas vnde cœpit.*
7. *Inter vicinos fraternitatis ſpecies & amicitia maxima, &c.*
8. *Vicinorum bonorum magna commoditas, ex malo plura incommoda.*
9. *Vicini mali valdè fugiendi, ſed & illis benefaciendum, quare.*
10. *Vicini mali qui & lenones & meretrices, à vicinia expelli debere.*
11. *Vicini peßimi ſunt qui cupidi.*
12. *Vicinus concludens ſua domo vicini pullos, furti tenetur.*
13. *Leges, quæ vicinorum pacem continent & fidem, non concupiſces.*
14. *Remedia quæ, quibus vicinorum damna reparari poſſunt, de quibus ſequentibus agitur capitulis.*

ſ 3 Quia

a l. ſi ſtillicidij, l. 8. quē. ſeruit. amitt. l. ſi precario. l. 18. comm. prædio.

b l. ad certam, l. 6. & l. ſeruitutes prædiorum, l. 14. §. ſer uitus, de ſeruit. tit. generali, l. ſi domus tua, l. 20. & l. ſi ædes meæ, l. 31. de ſeruit. vrban. l. ſi mihi, eod. tempore l. 10. & l. vnum ex ſocijs, l. 14. de ſeruit. inſt. l. vnic. de remiſſio. lib. 43. P titu. 24.

c l. 1. quemad. ſeruit. amitt. l. ſi cum ſer uitus, l. 15. eod. l. Papinianus, l. 18. de ſeruit. tit. generali, l. ſi quis ædes, l. 29. de ſeruit. vrb. l. ſi communi fundo, l. 27. l. tria prædia, l. 31. de ſeruit. vrb. præd.

d l. quicquid venditor, l. 31. com. prædio. l. vti frui, ſi vſusfr. peta. l. in re communi, l. 25. de ſeruit. vrb. prædio.

e l. vt pomum, l. 8. §. 9. de ſeruit. tit. generali.

f l. hæc autem iura, l. 5. de ſeruit. vrba. l. vna eſt via, l. 11. de ſeruit. ruſtic. l. ſicuti, l. 8. § plane, ſi ſeruit. vendic. l. ſi tibi, l. 10. C. de ſeruit.

g l. 4. §. ſi viam, de vſucap. lib. 41. P. titul. 3.

h l. ſi plures §. deiectum & l. ſi de fundo, de vi & vi arma.

i Paul. l. iter, l. 4. quemad. ſeruit. amitta.

k l. viam, de via pub.

l l. ſeruitutes § 1. de ſeruitutib.

m l. ſeruitus, & per ſocium, quemad. ſerui. amitta. l. ſi communem, l. 10. l. qui fundum, l. 12. & l. vſu retinetur, l. 20. & 3. ſeq. eod. titul.

n L. 1. & l. ſi ſic conſtituta, l. 7. quēad. ſeruit. amitta.

o l. ſi ſtillicidij, l. 8. § fin. & l. ſi in partem, l. 9. quemad. ſeruit. amitta. l. nō ſatis, l. 6. eod.

p l. ſi communem, l. 10. §. 1. quemad. ſeruit. amitta l. ſi prius, l. 17. de aqua plu. arcen.

q l. pen. & fin. C. de ſeruit. l. fin. C. de præſcr. long. temp.

r l. hæc autem iura, de ſeruit. vrba. prædio.

s l. ſi quis. l. 32. inſ. quēad. ſerui. amitt. l. ſi præſer, vbi interpretes, C. de ſeruit. Angelus in §. prædiorum, nu. 3. de ſeruitut.

QVIA in ſuperioribus ſeruitutum quæſtionibus frequens fuit 1
mentio de vicinis, & de eorum controuerſijs ſopiendis per
actiones & interdicta, per diſtinctiones iuris conſtituti, vel
libertatis in res alienas vſurpatæ & imminutæ: nō erit alienũ,
ſi per genera, quædam paucis retractemus, quibus lucem maiorem
priora accipiant, & ne cogamur alibi hæc tractantes,
ſeorſum maiorem dictorum partem tranſcribere. Dicemus de vicinis pauca: 2
vicini à vico, vicus à via, quod dextera parte viæ ſunt ædificia, vt ait
Varro [a]. Qui itaque proximitate ædificiorum vel viæ alicuius iunguntur,
vicini dicti ſunt. Ex quo improbatur manifeſtè Bartoli [b] opinio, dum ait
vicinos eos non dici, qui habent ex aliqua tantùm parte domos contiguas,
ſi illæ aditum aliunde habeant. Nam etſi illi non ſint vicini exitus, quòd
iuuare expeditè vicinos poſſint, qui ianuas vicinas non habent: tamen vicinos
eſſe alio modo, negare non poſſumus. Accedit Paulus, dum inter vicina
& confinia prædia diſtinguit [c]; prædia dicens confinia eſſe ruſtica, nullo pariete
diuiſa: vicina autem vrbana, quia communibus parietibus plerunque
diſcernuntur. Et proinde in vrbe, niſi in hortis, finium regundorum agi
non poſſe. Imò & dicimus in iure, vicinum & proximum & remotum, primum,
ſecundum, & tertium [d]: vicinum ſimpliciter, & magis vicinum [e], 3
Quare & quæ loca vicina dicantur, relinquendum cenſent interpretes, 4
arbitrio iudicum [f]. Et in pagis, vbi villæ diſpunctæ & ſeparatæ ſunt ab inuicem,
certè & vicini nobis illi dicendi, qui vocem ex villa alia audire poſſunt [g].
Et à pragmaticis obſeruatum, eum vicinum dici, qui vicini ſui
cantantem gallum aut gallinam exaudire poteſt. Et poſſemus etiam eum
talem dicere, cuius res aut domum videre ex noſtris poſſumus, ſi alludamus
ad vocem gallicam, *voiſin*, à verbo, *voir*, videre. Vel dici non poſſe 5
vicina, vltra duas dietas vulgares [h], vel legales [i]. Vulgares, menſuræ ſunt
pro more regionis cuiuſque: legales, ſingulæ vicena millia paſſuum faciunt [k].
Iulius Pollux vicinos nominari tradit & domeſticos, & propè & iuxta
ciuitatem habitantes [l]. Cœpit vicinitas à ſocietate ciuili formari, nam 6
coniunctio & amicitia plurium in locum vnum conſedentium, ciuitatem
& oppida fecit: in oppidis autem vici, & inde, vt dixi, vicinia. Habéntque 7
vicini vel habere debent ſpeciem quandam fraternitatis inter ſe, propter
ciuilem ſocietatem initam, in qua & ſpecies eſt fraternitatis [m]. Et præponere
videtur hiſtoria Tobiæ amicis aliis vicinos, dum ait, *fecit Raguel in nuptijs Tobiæ & filiæ, vicinis ſuis, & cæteris amicis conuiuium* [n]. Et apud D. Lucam [o],
homo qui inuenit ouem, & mulier quæ reperit drachmam, vocauerunt vicinos & amicos, & lætati ſunt cum eis. Iuſſerat & Deus [p] in comedendo agno paſchali,
vocari vicinos proximiores vſque ad numerum animarum ſufficientium ad
eum manducandum. Et meliorem vicinum iuxta, quàm fratrem procul,
dixit ſapiens [q]. Quod de bonis vicinis intelligendum eſt. Nam illi pro- 8
pter opportunam & quotidianam opem, ſi boni ſunt, nobis noſtriſq; proſpiciunt,
nos ipſis, & quæ illorum ſunt viciſſim: vt contrà, ſi mali vicini ſunt,
nihil pernicioſius eſſe poteſt, propter nocendi omni momēto datam opportunitatem,
cúmque omnia quæ vicinorum ſunt, præſumantur noſſe, & ſcire
facta eorum [r]. Et vt ait Heſiodus [s].

πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.
ἔμμορέ τοι τιμῆς, ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ:
οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. id eſt,

Noxa tam mala eſt malus vicinus, quantum bonus commodum,
Sortitus eſt præmium, quicunque ſortitus eſt vicinum bonum,
Neque ſanè bos interierit, niſi vicinus malus ſit.

Vt non immeritò apud Plutarchum [t], Themiſtocles, cùm prædium aliquod
venditurus eſſet, hoc quoque præconem addere iuſſit, quod vicinos etiam
bonos

a Varro, li. 4. de ling. Latin.
b Bart. in l. 3. §. ſubuenitur, ad Sc. Sylania.
c Paul. l. 4. §. fin. fini. regund. ff. facit l. vrbana prædia, de verb. ſign.
d l. ſi tertius, l. 6. de aqua plu. arc. libr. 39. ff. titu. 3.
e l. 4. § ſi tam vicinũ, de dam. n. infect.
f gl. in c. fœlicis, in verbo vicinarum, de pœn. in 6.
g arg. l. 1. §. eodem autem, ad Sc. Sylan. in ff.
h in c. nonnulli, de reſcript.
i c. præſenti, §. loca vero, de præbend. in 6.
k l. vicina, l. 1. ſi quis cautio. ff. l. 3. de verb. ſign.
l Iul. Pollux libr. 7. onoma. capit. 21. περὶ γειτόνων.
m Vlpia. l. verum, l. 64. pro ſoc. lib. 17. ff. titu. 2.
n Tobiæ, 8.
o Lucæ, c. 15.
p Exod. c. 12.
q Prouerb. 26.
r l. 1. §. flumen, de fluminib. l. dominus horreorum, loca. in ff. c. poſtquam, de electio.
s Heſiodus, in Ergis.
t Plutar. in Themiſto.

bonos haberet: quaſi vicini commendatione futurum eſſet, longè vendibilius. Referunt Thalmudiſtæ, aliquando Rabinum Iohannam, certamen propoſuiſſe inter diſcipulos, in præſtantiori dicenda ſententia, de electione viæ quam ſequi deberēt [a] homines: grauiſſimáſque hac de re prolatas vtrinque; verùm laudatam maximè, & vt tutiſſimam commendatam Rabini Ioſe dicē tis, viam bonam eſſe, שכן טוב ſcacen tou, vicinum bonum. Vt Iudæus ſi ſummas diras & Erynnes alicui imprecatur, nihil peius illi optet, quàm vt vici-
9 nus malus illi contingat. Conſentit Ben Sire [b], Elonga te à vicinis malis, neque particeps fias ſocietatis eorum, nam pedes eorum currunt ad malum, & properant, vt effundant ſanguinem. Idem tamen, Benignus eſto erga vicinos tuos, tametſi mali ſint, atque imperti eis de alimonia tua: ſic fiet, vt in tempore, quo tibi ad iudicium ſtandum erit, pro te teſtimonium ferant. Illis ſiquidem benè faciendum, quia boni, vt iuuent nos: iſtis autem, quia mali, ne noceant. Atque Nithæus Arbelites Rabinus alius monet [c], הרחק משכן רע harecheth miſchacen ragn, i. elonga te à vicino malo. Et Plautus [d],

Num ego verum illud verbum eſſe experior vetus,
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Caius Iuriſconſultus [e], eum qui in vendendo prædio confinem celauerit, quem emptor ſi audiſſet, non emiſſet, teneri venditori tradit. Nam Plinius agrum paraturos, ante omnia intueri oportere ait [f], aquarum vim, & vicinū.
10 Et rurſum colonis humaniſſimum, id agendum, vt diligant vicini [g]. Mali vicini dici poſſunt, qui malis moribus imbuti ſunt, maléque viuunt, vt lenones, meretrices, quæ ideò ab honeſta vicinia poſſunt expelli, ne inficiant mo
11 res vicinorum probos [h]. Mali quoque & peſſimi cupidi, qui vt vicinos ſuis ſpolient, nihil non audient, cùm putant ſua intereſſe confines fundos habere [i], & naturali vitio comparatū ſit, quemq; ſibi malle, quàm alteri æquitate contempta [k]. Sic Demoſthenes [l] *οὐκ ἦν ἄρα χαλεπώτερον οὐδὲν, ἢ γείτονος πονηροῦ, καὶ πλεονέκτου τυχεῖν*, id eſt, *nihil peius quàm vicinum malum & cupidum poſſidere.* Expertus id Naboth vir bonus, tamen calumniis à Iezabele regina & rege Achaba criminibus impietatis inſimulatus, & occiſus, vt vineam eius, quam ille vt hæreditariam & paternā vendere noluerat, raperent. & pometia ſanguinolenta ſibi vt illis videbatur accommoda, ſerent [m]. Et plures vicinitatis ius vt prædæ venabula captant, vt hæredia pauperum ſuis fundis iungant, in quos tamen maledictio Dei per Ieſaiam prophetam prolata [n]: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci: nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Quo in loco & D. Hieronymus notat, illa verba, *vſque ad terminum loci*, apud ſeptuaginta Græcos interpretes eſſe *ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνταί τι*, id eſt, *vt auferant proximo aliquid.* Symmachus & Theodotio, *donec deficiant vt non ſit locus.* Et in hos ſic egregiè Horatius [o] inuehitur,

Tu ſecanda marmora
Locas ſub ipſum funus: & ſepulchri
Immemor, ſtruis domos,
Mariſque Baijs obſtrepentis vrges.
Submouere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid? quod vſque proximos
Reuellis agri terminos? & vltra
Limites clientium
Salis auarus? pellitur paternos
In ſinu ferens deos,
Et vxor & vir ſordidóſque natos.

Sic velit nolit inops vicinus cogitur contra ius [p] propria diuiti vicino vendere, vel, vt verius dicam, donare: alioquin ex malo, vicinus fit peſſimus

a in libr. qui Pirke Aboth, ſeu capitula patrum.
b Ben Syre, in ſententijs alphabeticis, in ſenten. 7 ſele.
c in Pirke Abot c. 1.
d Plautus, in Mercatore.
e Caius, in l. quod ſæpe, l. 35 §. fin. de contrah. empt.
f Plini. lib. 18. c. 5.
g Idem Plini. lib. 18. cap. 6.
h l. non aliter, de vſu & habitat. Lucas de Pen. in l. ſi qua, de ſpectac. lib. 11. C. Ioan. de Blaneſco, in prati criminali de lenonib. Nicol. Boër. conſil. 1.
i l. ſi cui fundus, de leg. 2. l. & ſi aquo prætio, de leg. 3.
k l. cum duabus, pro ſoc. in P.
l Demoſth. orat. de fundo contra Calliclem.
m 3. reg. 21. ca conuenior, 23. q. 8.
n Ieſa. c. 5. ca. ſicut, 47. diſt. ca. hac autem, 3. diſt.
o Horat. lib. 2. Carmi. ode 18.
p Lucæ de pace P. Baat. in l. 1. de debitor. ciuit. lib. 11. C. l. nec emere, de iure delibe. l. inuitos, de loca. C. l. inuitum, & l. dudum, de contrah. empt. C.

a ca. ſi inimicus, 93. diſtin.
b l. ſi quis ex familia ribus, l. 20. qui accuſa. non poſſ. C. l. data iampridem, C de donatio.
c Deutero. c. 21. c. di lecto, c. 6. de ſent. excommuni. in 6.
d Barto. in l. qui ea mente, de furt.
e Floria. in l. quintus, ad l. Aquil. facit. §. gallinarii, de rer. diuiſ.
f Exod. 20.
g Leuit. c. 25. Numeros. c. fin.
h l. quoties nec hominum, & l. vt pomum, de ſeruit. r.

inimicus, cùm nullus capitalior ſit inimicus domeſtico & familiari [a], nullus ad nocendum periculoſior eo, qui in vicinia quotidiè captare momenta ex arbitrio nocendi cauſa poteſt [b]. Et ideò iure diuino rectè ſtatutum, vt ſi occiſus iacens in via reperiatur, & ignoretur homicida, vicinus proximior ſuſpectus ſit, de eóque quæſtio habeatur [c]. Vt & præſumitur vicinus concludẽs 12
in domo ſua pullos vicini animo furandi, facere, & tenetur furti [d]. Quamuis
in eo admittatur pœnirentia [e]. Quamobrem vt obuiam iretur fraudibus, de- 13
ceptionibus, & maliriis vicinorum, variæ leges cùm generales, tum ſpeciales latæ ſunt, quæ & fidem bonam inrer vicinos, & ſocietatem, & pacem confirmarenr, & controuerſias eorundem componerent. Lex itaque lata in vniuerſum à Deo, *non concupiſces domum proximi tui, non ancillam, non bouem, non omnia quæ illius ſunt* [f]. Et vt illa habendi rerum proximi cupiditas adhuc proſterneretur, induxit annum Iubilæum, vt poſt quinquaginta annos, quilibet ad hæredia & bona ſua diſtracta rediret gratis [g]. Ob pacem etiam vicinorum conſeruandam, ſeruitutes reales prædiorum receptæ ſunt, ne præter ius conſtirutionis, in re vicini vicinus prætérque domini voluntatẽ amoliretur, de quibus ſuprà dictũ eſt ad vtilitatẽ, & neceſſitatẽ videlicet prædiorũ & homi-
nũ: alioquin enim conſtitutiones illarũ reiiciuntur [h]. In his autem quæ vici- 14
nos lædere poſſunt, ſeu alium quorum intereſt, remedia inducta ſunt, quorũ effectus & finis, vel vt opus in præiudicium vicini factũ tollatur: vel ad prohibendum, ne damnum ex re vicini vicino contingat: vel ne opus nouum fiat, quod nociturum ſir vicino, vel vt commune diuidatur, confuſum finibus ſuis regatur, de ſingulis pauca dicamus.

De reſtitutione operis nocentis in priſtinam formam, & de eo quod vi, aut clam. Caput 25.

Lib. 43. P. tit. 23.

1 *Vi, aut clam, aut precariò factum, reſtituendum in priſtinum ſtatum.*
2 *Vi quando opus factum dicitur.*
3 *Clam opus fieri quando dicatur.*
4 *Interdictum quod vi aut clam, tantùm datur pro rebus ſoli, aut quæ in ſolo.*
5 *Quibus datur hoc interdictum quod vi aut clam, & contra quos.*
6 *Quandiu competat interdictum quod vi aut clam.*
7 *Effectus huius interdicti, & quid in condemnatione eius.*
8 *Precariò opus factum, quomodo reſtituendum.*

i l. 1. §. hoc interdictum, quod vi aut clam.
k l. 1. § quid ſit vi, & ſeq. §. factum, & l. vim facit, l. 19. quod vi aut clam.
l l. extat, quod met. cau. l. 1. C. de ſuſfrag. l. quo tutela §. vi factũ, de reg. iur.
m l. 3. quod vi aut clam.
n l. interdictum, 17. eod.

RESTITVTORIVM interdictũ pro demoliẽdo opere, quod 1
nocet vicino, competit, ſi illud vi, aut clam, aut precariò factũ eſt, vel non iure [i]. Agimus porrò hic, de opere vi vel clam facto reſtituendo, non de vi ipſa, vel de vi in perſonam, de qua
alio loco tractamus, nempe in criminibus. Vi feciſſe videtur 2
opus, qui contrà, quàm prohiberetur fecit, vel prohibitus iactu lapilli opns cœptum proſecutus fuerit: vel contra denunciationem: vel cùm ſciret ſe prohiberi poſſe, ne prohiberetur per vim amolitus eſt, puta ianuam clauſit [k]. Et quicunque propria authoritate aliquid in re contentioſa facit, vi facere videtur [l]. Siue quis per ſemetipſum prohibuerit, ſiue per aliũ, vt per procuratorem, ſeruum, mercenarium [m], inquilinum, vel alium [n]. Si quis tamen interdictus paratus ſit ſe iudicio defendere aduerſus eos, qui interdic

terdicendum putant ne opus fiat, deſinet vim facere, ſi modo ſatis offerat [a].
3 Clam hic facere dicitur, qui cælauit aduerſarium, nec ei denunciauit, ſi mo-
do timuit eius controuerſiam, aut debuit timere. Et qui cælandi animum ha-
bet eum, quem ſe prohibiturum intellexerit, & quem exiſtimat aut exiſtima-
re debet ſe prohibiturum iri [b]. Item & is clam facit, qui denunciauit quidem
ſe opus facturum, ſed nec diem nec horam denunciatione complexus eſt, &
vbi aut quod opus facturus eſſet, vel perfunctoriè denunciauit [c]. Qui autem
bona fide iuſſit opus fieri ſine hoc metu, etſi ſeruus faciens metuerit, non te
netur [d]. Fruſtrà autem hîc tereremus tempus in percurrendis rebus, quæ vi
& clam fieri poſſunt: nam tot ſunt ferè, quot modi nocendi rebus alienis.
4 Eo tamen obſeruato, vt interdictum hoc quod vi aut clam, locum non ha-
beat, niſi pro opere quod fit in ſolo [e], vel in opere quod in ſolo eſt [f]: vt ſi ar-
bores ex ſolo ſuccidantur [g]; pro quibus & vtile hoc interdictum competit.
5 Datur hoc interdictum domino qui prohibuit, & cuius nomine prohibitio
facta eſt [h], & ijs quorum intereſt [i], etiam ſi non poſſideant [k]. Contra eos qui
fecerunt, & quorum iuſſu factum eſt [l]. Si tamen colonus nouum opus fece-
rit, vnde interdictum detur ſine iuſſu domini, colonus tenebitur, vt patientiã
& impenſam præſtet, pro reſtituendo opere: dominus autem tantùm patien-
tiam præſtare tenebitur, vel impenſam demolitionis [m]. Idem conductore fa
ciente ſine iuſſu domini reſponſum [n] datur: & ſemper cõtra poſſeſſorem ope-
6 ris hoc interdictum [o]. Item & in hæredes reliquóſque ſucceſſores in id quod
ad eos peruenit, intra annum: non enim datur poſt annum: incipitque annus
ex quo id opus factum perfectúmue eſt, aut fieri deſijt, licèt perfectum nõ ſit,
7 non à tempore quo cœpit fieri [p]. Vnde ſequitur effectus, vt opus factum tol-
latur & reſtituatur in priſtinam formam [q], & tanti lis æſtimetur, quanti in-
tereſt opus factum non eſſe [r]. Et ſi quis propter opus factum, ius aliquod præ-
dij amiſerit, id reſtitui ex hoc interdicto debet [s], & fructus & omnis cauſa [t].
8 Si præcariò etiam quis poſſideat, & opus fecerit in eo iniuſſu domini, tolli vt
illicitum debet & reſtitui præcarium ſuæ formæ [v]: alioquin fit condemnatio
quanti intereſt & fructuum [x]. Sed de præcario alibi Deo fauente latius ſuo
loco, dum agemus de contractibus.

a l. 3 § ſi quis parati, quod vi aut clam.
b l. 3. § fin. & l. 4. quod vi aut clam. F. l. quo tutela § clam, de reg. iur. l. clam poſſidere, de acquir. poſſ.
c Vlpia. in l. aut qui aliter, l. 3. in princ. & § 2. eod. quod vi aut clam.
d l ſi opus, l. 20. § ſi iuſſeru, eod.
e l ſi ſilus fecit, l. 7. § notauimus, & l. nam origo, l. 8. & l. fin. quod vi aut clam.
f l. nam & ſi ramos, l. 9. & ſeq. eod.
g l. denique, l. 13. eo. titu.
h l interdictum, l 17. & l. 3. eod. Pau. l. ſi procuratores, l. 17. de oper. non nunciat. lib. 39 P tit. 1.
i l. is qui in puteum, l. 11. § fin l denique, l. 13 § ſi ex ſocijs, quod vi aut clam.
k l. competit, l. 16. eod.
l l. 5. § hæc verba, & l ſeq. l. is qui in puteum, l. 11. § ſi tutores, l. ſemper, l. 15 § ſi in ſepulchro, eod titu.
m l. denique, l. 13 §. fin. l. nam etſi, l. 14. § fin eod l. quanquam, § idem Iulia nus, & l. ſi colonus, de aqua plu arcen. l. 5. § reſtituas, ne quid in loc. pub. l. 3 § item, de alien. iudi. mut. cauſ. fac.
n l. ſemper, l. 15. §. is cui, quod vi aut clam.
o l. ſemper, in princ. l. 15. eod.
p l. ſemper aduerſus, 15 § hoc interdictum, & l. 1. quod vi aut clam, l. ſi viſtam, l. 21. eu. l. Arteius, de aqua plu. arcen.
q l. 1. § hoc interdictum, quod vi aut clam.
r l. ſemper aduerſus, §. in hoc interdicto, eod. titu. facit l. ſi quando, C. vnde vi.
s l. ſi opus, l. 20 § ſi. quod vi aut clam.
t l. videamus, l. 3 8. §. ſi poſſeſſionem, verſ. interdicto de vſuf. libr. 28. P. titul. 1.
v l. 2. §. hoc interdictum, l. & habet, l. 15. de precar. libr. 43. P. tit. 25. l. quæſitum, l. 8 § ex hoc interdicto, eod.
x d. l. quæſitum, § ex hoc interdicto, l. ſi præcario, l. 18. commu. prædio. P.

De damno infecto. Cap. 26.

Lib. 39. P. titu. 2.

1 Damnum infectum quid, & vnde dictum: & damnatio, vnde.
2 Remedium de damno infecto, & cautio pro quo opere detur.
3 Remedium de damno infecto extraordinarium eſt, nec datur alia actione competente, & num poßit concurrere.
4 Quis vtatur hoc remedio, de damno infecto: & de ſtipulatione & cautione eius.
5 Petenda eſt damni infecti cautio antequam damnum fiat, & tamen facto datur, ſi qui dedit velit rudera tollere.
6 Inquiritur tantùm, num præſtita cautione antè damnum datum, quis moram fecerit poſt vocationem in ius, an actor vel reus.
7 Iudex interpellari debet, aliter non tenetur de negligentia, & quid ſit poſtulare à iudice.
8 Quando committatur ſtipulatio damni infecti: & non porrigi hanc cautionem ad fortuitos caſus, & naturale loci vitium: damnum iniuria aduerſarij factum, &c.
9 Quæ veniunt in ſtipulationem damni infecti commiſſam.
10 Contra non cauentem vel non defendentem in damno infecto, fit miſsio in poſſeſſionem.

ſionem. Miſsio in poſſeſsionem ob hanc cauſam quomodo fiat in rem minantem damnum. Miſsione hac facta dominus adium eyciendus eſt inde, &c.

11 *Miſsionem pracedere debet denunciatio, vt cautio detur, &c. Denunciatio quomodo & quibus facienda &c.*

12 *Miſsio in poſſeſsionem duplex, ex primo & ſecundo decreto. Miſsio ex primo & ſecundo decreto qua &c.*

13 *Miſsio in poſſeſsionem rei ſeruanda cauſa, alÿs negotÿs communis, nec verè poſſeſſionem dat.*

14 *Miſsio in poſſeſsionem ex Carboniano edicto, dat poſſeſsionem.*

15 *Miſsio in poſſeſsionem ex 2. decreto fit poſt annum, & datur ius dominÿ.*

16 *Dominus rerum ruinoſarum dando res, liberatur ab omni damno dando & dato.*

DAMNVM infectum eſt, damnum nondum factum, ſed quod 1
futurum veremur [a]. Damnum porrò & damnatio, ſecundum
Paulum, ab ademptione, & quaſi diminutione patrimonij di-
ctum eſt [b]: *Damnum*, inquit Varro [c], *à demptione, cùm minus re
factum, quàm quanti conſtat.* Quando itaque ex opere facto à vi-
cino, vicinus damnum imminere ſibi præuidet, proſpicit ſibi
agendo ius, non eſſe vicino ita opus habere: veluti ſi paries communis opere
facto à te, in ædes meas ſe inclinauerit, potero tecũ agere, ius tibi nõ eſſe ita
parietẽ illũ habere [d], vel ſi ventrẽ faciat [e]. Accedit remediũ prætoriũ, quod 2
propter neceſſitatis celeritatem commiſſum eſt magiſtratibus municipalib.
de damno infecto [f], quod pertinet ad actionẽ & poſſeſſionem: cætera nam-
que ſibi reſeruauit [g]. Cautio ne damnum fiat, *hoc edictum* inquit Vlpianus [h],
*proſpicit damnum nondum factum, cùm cateræ actiones ad damna qua contigerunt ſar-
cienda pertineant, vt in legis Aquiliæ actione & alÿs, de damno verè facto nihil hoc edi-
cto cauetur.* Simile in hoc remedio de aqua pluuia arcẽda: quod tamen differt:
quia illud damnum non factum, ſed futurum ſpeciale ratione pluuiæ reſpi-
cit: hoc autem, ſi ædium vitio, ſiue operis, quod vel in ædibus vel in loco vr-
bano aut ruſtico, publico aut priuato fiat, damni aliquid futurum ſit, curat
Prætor, vt timenti damnum ex operis vitio, non loci, caueatur [k]: publico vi-
delicet, quando in eo loco, ob priuatum commodum & priuata authoritate
quid fit: nam ſine damno viciuorum, qui [illegible]nt, facere debent [l]: ſecus, ſi pu-
blicè reficiantur res [m]. Remedium hoc extraordinarium eſt, ideò non datur 3
niſi dificiente alia actione [n]: vt ſi conductor tutò in domo conducta habitare
non poſſit, ob damnum minatum, cùm ex conducto experiri poſſit, hæc non
datur [o]. Concurrère at cum diuerſis aliis remediis ad diuerſa tamen tenden
tibus, hoc remedium poteſt, veluti cum operis noui iam facta nunciatione,
& cum interdicto, quod vi aut clam [p]. Porrò quis poſſit hoc auxilio vti, defi- 4
nita non poteſt dari alia regula, quàm id omnino ſubiici prætoris arbitrio, &
omnes audiri qui ſibi caueri damni infecti poſtulant: & ad ſtipulationem ad-
mittitur quilibet, ſi prius iurauerit de calumnia, & ſacramento præſtito nõ
inquiritur an eius qui petit, interſit vel non [q]. Competit tamen damni infe-
cti ſtipulatio maximè iis quorum intereſt damnum non dari: non tantùm ei,
cuius in bonis res eſt, ſed etiam ei cuius periculo res eſt [r] Domino fructua-
rio, ſuperficiario [s]. Et pro auertendo ſtillicidio, ſeu proiecto, vnde damnum
veremur nobis contingere, ſi quid ex foramine vnde aqua mittitur per pa-
rietem nociturum ſit [t]. At contra dominum rerum vitioſarum, & ſi dominiũ
in controuerſia ſit, contra poſſeſſorem cautio facienda dirigitur [v]. Et cum
medio vicino rerum vitioſarum: quia fieri poteſt vt ædes ruinoſæ in vicinas
incidentes mihi noceant [x]. In hac vel promittendum cùm in ſuo opus ſit,
vel cauendum ſeu ſatiſdandum, ſi in alieno. Sic prætor enim ait in hoc edi-
cto [y], *damni infecti ſuo nomine promitti, alieno ſatiſdari iubebo ei qui iurauerit, non
calumniæ cauſa id ſe poſtulare: eiúsue cuius nomine aget, poſtulaturum in eam diem,
quem*

a l. 2. de dam. infe. P.
b l. 3. eod. titu. Paul. libr. 5. recep. ſent. titul. 10.
c Varro, 4. de ling. Latin.
d Pompon. in l. ſi eſ meus, l. 14. §. fin. ſi ſeruit. vend.
e Alphe. 10 l. ſi quando, l. 17. eod. tit. ſi ſeruit. vendic.
f l. 1. de dam. infect.
g l. 4. in princ. & §. ſi intra, verſicu duas ergo, eod.
h l. prætor ait, §. hoc edictum, de damn. infect. l. ſop[i]a iter, l. 11. §. officium, de aqua plu. arcen. l. 39. P. titu. 2.
i l. Arcerus §. in hoc edicto, de aqua plu. arcen.
k Caius in l. eorum, l. 19 §. [illegible] de dam. infect. l. flumi[n]um, l. 24. eod.
l d. l. flum[in]um, & l. qui vias, l. 31. de dam. infect.
m l. ſi finita, l. 13. §. fine, & §. ſi publicus, & l. flumin[u]m, de dam. inf. &.
n l. ſi ædibus, l. 32 §. fin. de dam. infect.
o l. qui bona fide. l. 13. §. de illo, de dam. infect. l. inquilino, & l. ſeq eod. l. habitatoris, §. fin. locati P.
p l. qui bona fide, l. 13. §. ſi quis opus, de damn. infect. P.
q d. l. qui bona fide, §. qui damni infecti.
r Paul. l. damni infecti, l. 18. de damn. infect.
s l. 5. §. fin. & d. l. qui bona fid. §. & fructuario de da. infect. l. inter fructuarium, l. 20. eo. l. inter quos, l. 19. §. damni infecti, eod.
t l. eorum, l. 19 §. fin. de damn. infect. l. ſi quid igitur, l. 28. de ſeruit. vrb. prædio.
v l. inter quos, l. 19. §. ſi dominus, de damn. inf. &.
x l. qui bona fide, l. 13. §. cum inter, eo. titul.
y l. prætor ait, l. 7. de dam infect. l. damni infecti, l. 22. §. vtrum, eod. l. 1. §. item ex cauſa, de prætor. ſtipulat.

quę cauſa cognita ſtatuero. Si cõtrouerſia ſit, dominus ſit necne qui cauebit, ſub exceptione ſatiſdare iubebo.[a] Exceptio, vt eligat actor quomodo velit ſibi caueri, an tãquã à domino, an tanquam à non domino: nec enim vtrumque poſtulãs auditur[b]: quia electio in iuribus ad eundem finem concurrentibus fieri debet ab eo cui competunt[c]. Si alieno nomine quis ſtipuletur, ita concipi debet ſtipulatio, vt quod damnum domino datum ſit comprehendatur: cauere autem debet is qui ſtipulabitur dominum ratum habiturum. Exceptióque procuratoria ſtipulationi inſerenda eſt[d], ſicut in ſtipulatione legatorum[e]: adiicitúrque in hac ſtipulatione, & hæredum nomen vel ſucceſſorum, eorúmque ad quos res pertinet[f]. Debet item adiici dies certa ſtipulationi, infra quam ſi damnum datum ſit emendetur, veluti ſi intra menſem vel 2. vel plures, ſicuti iudici videbitur, qui diem definiet habita ratione operis, quod ruinam minatur: num ſit antiquum, quod breui ſit caſurum, vel alterius generis. Nõ enim in infinitum debet produci ſtipulatio, vt perpetuò qui cauit teneatur[g]. Quod ſi ſtipulatio facta fuerit ſine die, valebit quidem ſi expreſſa voluntate contrahentium fiat: vt ſi cautum, teneri promiſſorem quandocunque domus ceciderit: at ſi per errorem ſine die concepta eſt, valebit tantùm ſtipulatio intra eam diem, qua ſolitum eſt caueri, & deſideratur à prætore vt liberetur. Verumtamen ſi finita die opus nõ ceciderit, iterum ex arbitrio prætoris erit
5 cauendum[h], quia prætoriæ ſtipulationes repeti poſſunt[i]. Diligenter porrò quis debet ſuum munus exequi in poſtulanda cautione & ſtipulatione, ob ruinam propinquam & damnum imminens: alioquin enim, ſi antequam cautio poſtulata ſit, vicini ædes vel aliud opus damnum dederint, certè nulla actio contra dominum eſt, ſi is rudera noluerit ex vicini area vel ædibus, quia non cogitur tollere, & habeat pro derelicto[k]: alioquin enim ſi vellet tollere, non prius licet, niſi de damno dato & futuro caueat[l]. Verùm hic ani-
6 maduertendum eſt, qua ratione interpoſitio cautionis & ſtipulationis fuerit intermiſſa poſt impetratum interdictum, ſeu vocationem in ius factam: an per negligentiam ipſius actoris, & tunc vera ſunt quæ dicta proximè: an verò propter aliquod legitimum impedimentum ſibi proſpicere citò non potuit, veluti, quia abſens neceſſariò ob negotia reipublicæ, vel alia legitima cauſa: nam, tunc interdictum ei, in cuius ædes rudera deciderint, datur, per quod vicinus cogetur, vel tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere, & de præterito damno cauere[m]. Sed Africanus tradit[n], *Si, cùm poſtulaſſem, vt mihi damni infecti promitteres, noluiſti: & priuſquam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt, Padium dixiſſe prætorem nihil noui ſtatuere debuiſſe, quòd mea culpa damnum ſim paſſus: quia tardius experiri cœperim. At ſi prætor vt promitteres decreuiſſet, & te non repromittente, me ire in poſſeſſionem iuſſiſſet, & priuſquam eò veniſſem, corruerint, perinde omnia ſeruãda eſſe, atque ſi poſteaquam in poſſeſſionem veniſſem, damnum datum eſſet.* Si autem poſt decretum eundi in poſſeſſionem, qui iuſſus erat ire, neglexerit, & interim corruerint, diuerſum ſtatuitur[o]. Quod ſi, dum prætor aditus de danda ſtipulatione deliberat, damnum contigerit, miſſio quidem ceſſabit: prætor tamen decernere debet, quicquid dãni contigerit, vt de eo quoque caueatur, aut ſi putat quod vtiliter actionem daturus ſit, decernat[p]. Cæterùm ſi cautionem ſibi delegatam magiſtratus municipalis non curauerit, & interim damnum datum ſit, in eum iudicium datur, quod non ad quantitatem refertur, ſed ad id quod intereſt, & ad vti-
7 litatem venit, non ad pœnam[q]. Scilicet ſi poſtulatum fuerit remedium; nam qui non poſtulauit, experiri non poteſt: atque hic poſtulare propriè dicitur,
8 pro tribunali petere, non alibi[r]. Committitur autem ſtipulatio adueniente damno, vel ſi pro damno euitando quid faciendum ſit, ſi vitio operis fiat. Nõ enim porrigitur ſtipulatio ad ruinam vel damnum, quod vitio naturali ſoli contingit, vel iniuria aduerſarij factum, vel quod caſu fortuito, cui proſpici non potuit, accidit[s]. Parcitur quippè vitio naturali[t]. Et fortuita, vt terræmotus,

a facis & l. qui vias, l. 31. § fin. de dam. infect.
b l. ſi proprietarius l. 22. § fi. de damn. infect.
c l. fin. C. de codicil. l. quod in hæredẽ, § eligere, de tribu. oor. l. 3. vt legat. nomi. cauea. P.
d l. inter quos, l. 39. § alienis, de dam. infect.
e l. Pomponius, § ſi ſtipuletur, de procur. l. 2. § ſed & procuratoribus, vt legat. nomi. cauea.
f l ſtummatum, l. 24. § adijcitur, de dam. infect.
g l. qui bona fide, l. 39. § fin. & l. ſeq. de damn. infect.
h ſuperiora probat Vlpia. in l. ſi finita, l. 15. de dam. infect.
i l. prętoriæ ſtipulationes, de prætor. ſtipulatio. l. veluti. § ſed vox de eden.
k l. cuenit, l. 6. de dã. infect.
l l. prætor ait, l. 7. § fin. eod. titul.
m d. l. prætor ait § ſi ſunt & l. quod forte, l. 8. & l. hoc amplius, l. 9. de dam. infect. glo. in d. l. euenit, eod. titul.
n l. cum poſtulaſſẽ, l. 44. eod.
o l ſi finita, § ſi quis, meſu, l prætor ait, § fin. & ſeq. & l. ſi finita, § illud, & § eleganter, & § ſi iã ruerint, de damn. infect.
p d. l. ſi finita, l. 15. § eleganter.
q l. dies cautioni, 4. in eum, de damn. infect.
r d. l. dies cautioni, § hoc autem edi. c. vm, l. 1. § magiſtratibus, de magiſt. conueniend. l. ſi quis ait o, § habet, de oper. nou. nunc. ait in P.
s l. fluminum l. 24. § vt vero, de damn. infect.
t l. 1. § hæc cautio, & § idem aiunt, ſi aqua, & § item ſciendum, de aqua pluu. arcend.

tus, vis fluminis, & ſimilia in poteſtate prouidentia hominis non ſunt [a]. In
aliis autem caſibus quibus ſibi quis facile proſpicere poteſt, locum habet [b]. Si
etiam de damno infecto quis ſibi cauerit in pariete communi ob nimium
onus à ſocio impoſitum, rectè agit: at ſi paries æqualiter vtriuſque oneribus
preſſus decidat, vterque ſibi imputabit [c]. Quando autem commiſſa eſt ſti- 9
pulatio de damno infecto, veniunt in eam, quanti ea res erit, & impẽſæ quas
fecit qui eſt ſtipulatus, ne opus ſibi noceret in fulciendo, & ob emigrationẽ
metu ruinæ, ſi hoſpitium alibi ſit conducendum [d]. Sed tamen in æſtimando
nouo pariete communi, ratio haberi debet eius impenſæ, quæ modum pro-
babilem non excedit in veteri eius cultu, non qui aggrauet [e]. Nec ex damni
infecti ſtipulatione oportet infinitam vel immoderatam æſtimationem fieri,
vt puta ob tectoria vel picturas: quia honeſtus modus ſeruandus eſt, non im-
moderata cuiuſque luxuria ſubſequenda [f]. Et hæc quæ dicta ſunt, locum ha- 10
bent, quando damni infecti nomine cautum eſt: At quando non cauetur
intra diem à prætore conſtituendum in poſſeſſionem rei eius, cuius de da-
mno timetur, ob rem non defenſam actor mittendus eſt [g], etiam contra pu-
pillum indefenſum [h], & in eum qui neque cauerit, neque in poſſeſſione eſſe,
neque poſſidere paſſus ſit, iudicium dat prætor, vt tantum præſtet, quantum
præſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto eius prætoris, vel eius cuius ea
de re iuriſdictio fuit quæ in ea re eſt, cautum fuiſſet [i]. Si ædes ſint ruinoſæ in
parte, pro qua nolit cauere dominus, miſſio fit in totas ædes: ſi tamen amplæ
ædes ſunt, & in plures partes diuiſæ, in eam tantùm quæ ruinoſa eſt fiet miſ-
ſio [k]: vbi autem quis poſſidere iuſſus eſt, dominus deiiciendus erit à poſſeſ-
ſeſſione [l]. Obſeruare autem expedit ante hanc miſſionem exigi denuncia- 11
tionem factam ei qui cauere debet vt caueat, vel ei ipſi, vel ad domũ ipſius,
vel vbi habitat: etſi habitationem nõ habeat, ad ipſum prædium erit denun-
ciandum, vel procuratori eius, vel inquilinis [m]. Et ſi res hæreditaria ruinoſa
ſit, nec illa adita, & non inhabitentur ædes, tutiùs erit libellum ad ipſas ædes
proponere [n]. Miſſio in poſſeſſionem in hoc interdicto duplex eſt, ex primo & 12
ſecundo decreto. Prior ex primo decreto eſt, quando ob contumaciam rei
qui non cauet iuſſus, actor mittitur in poſſeſſionem eius rei, quæ ruinam mi-
natur, cuſtodiæ cauſa, vt eam pignoris iure detineat, donec reus veniat re-
ſponſurus [o]: miſſióque fit, etiam ſi poſt decretũ miſſionis ædes ruinoſæ cor-
ruerint ante miſſionem [p]. Et poſſidere quoque intelligitur ante ruinam, ſi
metu ruinæ, ne ea opprimatur miſſus in poſſeſſionem, receſſerit ab illis [q]. Hoc 13
remediũ miſſionis huius rei ſeruandæ cauſa cõmune in omnibus actionibus
in rem, vt tædio affectus, cõtumax hoc modo veniat. Et ſi veniat intra annũ,
nõ poſteà, nec prius audiatur, quàm de impẽſis & reliquis cauerit vel ſolue-
rit &c [r]. Neque hæc miſſio in poſſeſſionẽ ex primo decreto transfert domi-
nium in poſſidentem [s]. Præfertur tamen qui ex hac cauſa mittitur credito-
ri, qui pignus in ea re habet, ſi is non ſatiſdet de damno infecto [t]. Quanquã
qui ita miſſus eſt in poſſeſſionem, non verè poſſeſſionem videatur habere, ſed
potius rei cuſtodiam [v]. Hoc enim ſpeciale habet miſſio ex Carboniano edi- 14
cto [x]. Cæterùm poſt annum contumax in cauendo, rei ſuæ poſſeſſione verè 15
priuatur [y]. Et iubet prætor dominum de poſſeſſione decedere, & poſſidere
actorem [z], Datúrque ius dominij ex ſecundo decreto, vt nequaquam poſt-
modum locus ſit oblationi cautionis [a]. Nec ſtatim vbi prætor miſit in poſſeſ-
ſionem, etiam poſſidere iubet, ſed tum demum cùm iuſta cauſa videbitur. Et
ideò interuallum debet aliquod præcedere à prima miſſione, quòd aut pro
derelicto ædes longo ſilentio dominus videatur habuiſſe: aut miſſo aduerſa-
rio in poſſeſſionem & aliquandiu morato nemo caueat [b]. Ita pro omni dam-

a l. in rebus commod. in P. l. 1. C. eod. l. quæ fortuitis, de pi not. actio. C. l. 2. § ſi eo tempore, de admi. rer. ad ciuita. pertinen. in P.
b l. qui bona fide § cum inter, & l. ſi fumum, l. 24 § ſed quanq. de dã. infe.
c l. ex damni, l. 40 § 2. eod. titul.
d l. in hanc, l. 28. & l. ſeq. de dam. infect.
e l. inter quos, l. 39. § fin. l. in parietis, § fin. & l. ſeq. & l. in reficiendo. de damn. infect. in P.
f Vlp. in l. ex damni infecti, l. 40 de dã. infect. l. quidam, § fin. de ſerui. vrb.
g l. 4. § ſi intra diẽ, de damn. infect. l. prætor ait, l. 7. § de eo opere, verſ. cum cor, & l. hoc amplius, l. 9 verſi. integra, eo. tit. l. 1. qb. ex cau. in poſſ. eat. lib. 42. P. tit. 4.
h l. ſi finita, l. 15. § ſi pupillus, de damn. infect. l. item ait prætor. § hoc autem, quib. ex cau. maio. P. l. hoc autem, quib. ex cauſ. in poſſ. eat.
i d. l. prætor ait § de eo, verſ. in eum.
k l. ſi finita, l. 15 § ex hoc edicto, & ſeq. de dam. infect.
l d. l. ſi finita, § vbi autem, & l. 4. § ſi forte, eod. l qui vnio ſiat, § item cum prætor, de acqui. poſſeſſ. l. non alienum, de inter rog. act. c. fin. § fin. vt lit. non conteſt.
m l. 4 § prætor ait, de damn. infect.
n d. l. 4 § ſtatus.
o l. 4. § ſi intra diẽ, de damn. infect.
p dict. l. ſi finita. § ſi iam ruerunt.
q d. l ſi finita, § ſi quis metu.
r c. fin. § fin. vt lit. non conteſt. § & qui iniat, de bon. autho. iudi. poſſid. in authen. l. cum propones, l. 9. de bon. author. iudi. poſſid.
s l. in poſſeſſionem, eod. l. ſi finita § Iulianus ſcribit, de damn. infect.
t Vlpia. in l. quid de creditore, l. 11. & Paul. in l. is qui, l. 12. de dam. infect.
v Pomponi. in l. cum legati, l. 12. quib. ex cau. in poſſe. eat. P. l. 3 § fin. de acq. poſſ. P. l. ſi quis autem, § idẽ Pomponius, eod. l. in cui, in princ. vt in poſſe. eat. in P. l. ſi duo creditores, vti poſſid. P. l. 1. § quæſitũ, quot. legat. P.
x l. 3. § miſſum de Carbon. edict.
y d. c. fin. § ſi. vt lit. nõ conteſt. c. cõtingit de dolo & contum.
z l. 4 § ſi forte, & l. 5. de dam. infe.
a l. ſi finita, § poſteà autem, l. 5. & l. 7. § 2. de dam. infe. c. 2. de eo qui mitti. in poſſ. ſeruan. cau.
b d. l. ſi finita, § non autem ſtatim, de damn. infect. P.

no accepto, qui paſſus eſt damnum, vel qui pati poteſt ex ruinoſo opere, nihil aliud conſequitur non cauente aduerſario, quàm opus ipſum ruinoſum: quo dato dominus liberatur, non ſecus ac dominus dans animal pro noxa, ad amplius non tenetur [a].

a l. prætor ait. §. hoc edictum, de damn. infect.

De operis noui nunciatione.
Caput 27.

Lib. 39. P. tit. 1. Lib. 5. Decreta. tit. 32.

1 *Operis noui nunciatio quid, & quod ante opus factum locum habeat.*
2 *Operis noui nunciationis rationes.*
3 *Nouum opus quid hîc, quídue reficere ab eo diſtet. Reficere quid &c.*
4 *Nunciatio quid.*
5 *Nunciatio noui operis pertinet ad ædificationem ſolùm, & ad res quæ ſoli ſunt.*
6 *Operis noui nunciationis cauſa triplex, naturalis, publica, impoſititia, & de ſingulis.*
7 *Finis operis nunciationis, vt liceat quod in noſtro licet, & quo temperamento.*
8 *In ſuo ædificanti non poteſt nunciari opus nouum, niſi certis de cauſis.*
9 *Pro opere in loco publico facto, nunciatio noui operis à quolibet etiã alienigena fit.*
10 *Qui nunciare poſſunt opus nouum.*
11 *Nunciandi formula, in damno infecto.*
12 *Habet locum nunciatio pro rebus eccleſiaſticis.*
13 *Operis noui nunciationis remedium tantùm locum habet, vt extraordinarium deficiente remedio prohibitorio.*
14 *Non fit nunciatio noui operis in ruſticis operibus.*
15 *Nunciatio noui operis fit vel totius, vel partis, quomodo.*
16 *Nunciatio fit in re præſenti, & omnibus diebus.*

1 ALIVD remedium, iuris publici aut noſtri conſeruandi cauſa,
aut damni depellendi gratia inuentum eſt, operis noui nun-
ciatio [b]. Quod antequam opus fiat, locũ habet & interdicit,
ne fiat, ſumma cum vtilitate; quia melius eſt in tempore ante
factum occurrere, quàm poſt læſionem, ad reſtitutionem &
auxilium proclamare [c], quando videlicet ius eſt prohiben-
2 di ne ſe inuito aliquid fiat [d]. Hoc remedium prætor facilè interponit, &
pollicetur, ne vicini inter ſe de opere pertinacius contendentes ad arma pro-
rumpant, quos boni iudicis eſt ſua iuriſdictione ab armis compeſcere [e].
Néue vicinus reſiſtendo, ſibi arma permitti putaret & vltionem, ob quã tamẽ
compeſcendam iudiciorũ vigor in medio poſitus eſt, cauens ne quiſque eam
ſibi permittat [f]. Et proinde ſtatutum, vt ſiue iure ſiue iniuria opus nouum
nunciatum eſſet, opus intermitteretur [g], propter authoritatem prætoris,
vt poſteà latius dicetur Deo fauente. hinc & illud bonũ ſequitur, ne potentia
aduerſarij manu & reipſa ius prohibẽtis opprimat vel lædat. Quemadmodũ
ne id accidat in aliis iuris articulis proſpectum inuenimus [h]. *Vtile itaq;*, inquit
Ioannes Petrus Ferrarienſis [i], *hoc interdictum maximè in ciuitatibus, vbi diuites
vani ædificia magna & ſplẽdida, nõ habita ratione iuris vicinorũ amoliuntur, vaniſsima
& inani gloria tumidi, ita fatui & ſtolidi, vt putent hîc perpetuò ſibi eſſe manendum.*
Neq; ædificia iſta ſolẽt perfici, niſi per homines elatos & ſuperbos, quos vocat
3 Auguſtus animoſos [k]. Nouum opus hîc primùm conſiderandũ eſt non factũ
videlicet imperfectum: nã pro eo quod factum eſt, ad interdictũ quod vi aut
clam recurritur [l]. Nec immorandũ eſt in dictione opus, quæ perfectã rem vt
plerunque demonſtrare videtur, vt notat Paulus [m]. Nam & opus rectè de
perfecto & de imperfecto ſeu cœpto dici poteſt [n]. Nouũ porrò opus dicitur,

b l. 1. §. nunciatio, in 2. de oper. nou. nunciat.
c l. fin. in quib. cau. in integr. reſtitui. non eſt neceſſa. l. 2. quando lice. vnicuique ſine iudi. ſe vindic. C.
d l. 1. de remiſſio. lib. 43. P. titul. 24.
e l. æquiſſimum, de vſufruct. in P. libr. 7. titu. 1.
f l. nullus, de Iudæis, C.
g l. 1. de oper. noui nunciat.
h l. illicitas. in princip. & §. ne potentiores, de offic. præſid.
i Ioan. Petr. de Ferrariis, in forma libelli de actio. noui oper.
k l. 2. de præd. & aliis reb. naui cularior. lib. 11. C. tit. 2.
l l. 1. §. hoc autem edictum, de oper. no. nunc. in P.
m Paul. in l. rem appellatio, l. 5. §. 1. de verb. ſign.
n l. qui inſulã, l. 35. § qui autem, locat. lib. 19. P. titu. 2.

quod anteà non fuit, vt Eccleſiaſtes tradit [a], *Quid eſt*, inquit, *quod futurum eſt? id quod fuit; nihil ſub ſole nouum*. Nouũ itaque non facit, qui detegit quod vetus eſt [b]. Et qui excutit ſpicas, non facit nouam ſpeciem, ſed eam quæ eſt detegit: aliúdque reficere eſt, aliud facere [c]. Nouúmque opus facere videtur qui vel ædificando nuper, vel detrahendo, priſtinam faciem immutat [d]: ſecus ſi reficiat vel cœmentum vnum vel alterum addat vel ſubtrahat, & ideò tunc hoc remedium non datur [e]. Quia reficere iter ſecundum Vlpia. [f] eſt, ad priſtinam formam actum & iter reducere, id eſt, ne quis dilatet, aut producat, aut deprimat aut exaggeret. Et vt alij aiunt, nec liceat ampliare, aut vtile detrahere [g]. Et in ſumma, verbo reficiendi continetur apud Vlpianum, corruptum reſtaurare, tegere, ſubſtruere, farcire, ædificare, aduehere, & apportare ea, quæ ad eam rem neceſſaria ſunt [h]. Item aperire purgandi cauſa, & purgare, dummodo ſub ſpecie refectionis, neque altiorem, neque longiorem, neque latiorem, neque humiliorem faciat [i]. Nunciatio quod 4
ad nomen pertinet, nihil aliud eſt, quàm relatio vel delatio rei alicuius, vel monitio, quæ & de criminibus & alijs fieri poteſt [k]. Quocirca ratione adiuncti reſtringitur, vt nunc nunciatio nihil aliud erit, quam monitio, quòd opus nouum fiat, & prohibitio ne opus nouum exædificetur [l]. Denunciare idem eſt, quod prohibere [m]: prohibitio autem hic ad opus nouum reſtringenda. Nam non omnis prohibitio opus nouum reſpicit, nam alia prohibent leges [n], alia iudicia [o]; quæ huc non pertinẽt. Opus porrò nouũ diſtinguit à damno infecto, & ab interdicto quod vi aut clam [p], vt ſuis locis antè diximus. Et ædificandi nomen diſtinguit naturam negotij, quo de agimus. Nam hoc edictum omnia opera non complectitur, ſed ea ſolùm quæ ſolo 5
coniuncta ſunt, quorum ædificatio vel demolitio videtur opus nouum continere, idcirco placuit, ſi quis meſſem faciat, arborémue ſuccidat, vineam putet, quanquam opus faciat tamen ad hoc edictum nõ pertinere: quia ad ea opera, quæ in ſolo fiunt, pertinet [q], ex ædificatione imperfecta. Operis noui 6
nunciationis triplex eſt cauſa naturalis, publica, impoſititia: Naturalis cùm in noſtras ædes quid immittitur, vel in noſtro ædificatur; publica, quoties leges vel ſenatuſconſulta, cõſtitutionéſque principum, per noui operis nunciationem tuentur. Impoſititia, ſi quis poſteaquam ſeruitutem ædibus ſuis impoſuit contrà ſeruitutem fecit [s]. Hoc auxilio itaque prohibemus, ne quis in noſtro ædificet, vel in noſtras ædes immittat [t]; etſi in noſtro ædificatũ ſit, poſſimus propria authoritate tollere & demoliri [u]. Vt mihi licet ſine metu calumniæ, ſigna meis rebus impreſſa ſine authoritate iudicis, tollere & cõfringere [v]. Vt & in ſolo meo ædificata, iure meo arrogo [x], & demolior, cũ re mea abuti mihi liceat [y]. Et ſi quis me prohibere velit, iniuriarum agere poſſum in eum qui non ſinat liberè mea re vti [z]: hæc tamen non licent ciuili temperamento, niſi monitione vicino facta prius [a]. Ideò & ſi quid fiat in pariete, cõmuniue alio loco, ad nunciationem rectius confugiendum eſt, nec factum propria authoritate licet tollere vel incidere [b]: cùm quis ſuo iure vti præſumatur, niſi contrariũ appareat [c]. Et omnia iure licere præſumuntur, niſi probetur nõ licere [d]: atque vnus ex ſociis prohibere quidem poteſt, ne alius ædificet, verùm deſtruere ædificatum nõ poteſt [e]. At ſi quis in ſuo ædificet, iure 8
cõmuni interpellari non poteſt hoc edicto nũciationis noui operis, niſi cõtra leges edictáue principum, quæ modũ ædificiis extruendis adiiciunt vel ſi in ſacro vel publico vel religioſo ædificetur [f], aut præter modũ per ſeruitutem impoſitũ [g]. Interdicit prætor nequid in loco publico fiat, & ideò ſi quid fiat 9
aduerſus illã prohibitionem, denũciatio fieri noui operis poteſt à quolibet [h]. Et non ſolũ ab incolis, ſed etiã ab alienigenis viatoribus, ſi quid in via publica

a Eccleſ. c. 1.
b l. adeo, § cũ quis, de acq. rer. dom. P.
c l. 3. § reficere, de itine. act. priua.
d l. 1. §. opus nouũ, de oper. no. nunc. P. l. ſtipulatio, l. 21. § opus, eod.
e l. 1. § ſi quis ædificium, & d. l. ſtipulatio, §. opus, de oper. no. nunciat. l. vſufructuarius, l. 31. de vſufr.
f l. 3. §. pen. de itin. act. priua. libr. 43. P. titu. 19.
g l. hactenus, l. 8. §. fin. & l. quamuis, de vſufr. libr. 7. P. titul. 1.
h l. 1. § deinde. de riuis, lib. 43. P. titul. 21.
i l. 1. de via public. libr. 43. P. titu. 11.
k c. 8. & 9. & 1. ſuper his, de accuſat. l. 8. §. 1. de procurat. l. qui ſinceas viſorum, l. a 8. ad l. Aquil. P.
l ex gl. in l. ſi procurator, l. 17. de oper. no. nunciat.
m l. 1. §. nunciatio, eod.
n l. 2. & l. contra legem, de legib.
o l. cum prætor, de iudic. l. quos prohibet, de poſtul. P.
p l. ſi alius, §. notaui mus, quod vi aut clam P.
q l. 1. §. hoc autem, edictum, de oper. no. nunc.
r l. de pupillo, l. 5. §. Sextus Pedius, de ope. noui. nunciatio.
s d. l. de pupillo, §. ſed etſi in ædes, & l. quemadmodum, 39. §. 1. ad leg. Aquil lib. 9. titu.
t d. l. quemadmodũ.
v l. fina. vt nemo. liceat ſine iudi. authorit. ſig. reb. impo. C. lib. 8. tit. 17. & l. fin. vt nemo priua. titul. præd. ſuis &c. lib. 8. C. titul. 16
x l. ro lemptores, de rei vendic. in P. §. & ex diuerſo, de rer. diuiſ. l. ſi in cõmu. de ædifi priua. l. 2. C. de ſeruitu.
y l. ſed etſi lege, § conſuluit; de petit. hæredita in P. l. domum ſuam, de regu. iur.
z l. iniuriarum, l. 13. § pen. de iniur. in P. libr. 47. titu. 10.
a l. quidam liberto, de ſerui. ruſtic. præ dio.
b d. l. quemadmodũ, ad l. Aquil & l. ſed etſi, de ſeruit. vrba.
c l. merito, pro ſoc. P.
d l. nec non §. quod eis, ex quib. cau. maio. in P.
e l. an vero ex ſeruit. ſi ſeruit. vend. in P.
f l. 3. § ne quid in loco publico, de no. oper. nunciat. vt in exemplo, l. 1. C. de ædific. priua. nos ſupra de modo parietum, in ſeruitut. vrb. diximus.
g l. inter § 6 de ſeruit. vrb. prædio. P. l. 1. & l. ſi quid, & l. prætes, C. de ſeruit. nouell. 165.
h l. 2. ne quid in loco pub. l. 1 § aſcianus, & l. in prouinciali, l. 7 §. & l. ſeq. de no. ope. nunc. l. opus, de operib. pub. P.

fiat

10 fiat, quia & eorum intereſt, vt ſcribunt Angelus & Alexander [a]. Nunciabit & ſuperficiarius nouum opus vicino, quia & ſeruitutum cauſa ei actio da-
11 tur [b]: conſtant enim ædes ſolo & ſuperficie [c]. Et in cautione damni infecti, concurret nunciatio hac formula: ne progrediaris ad ædificationem vel demolitionem operis, niſi prius me indemnem conſeruandum iri caueas [d], quamuis pro damno ipſo infecto, quod minatur per ſe ruinam, non fiat nun-
12 ciatio noui operis [e]. Habet & locum nunciatio pro rebus eccleſiaſticis, & pro eccleſiis ipſis [f]. In præiudicium enim eccleſiæ vnius, alterius ædificatio
13 non permittitur ſine iuſta cauſa [g]. Et ita res explicatæ ſunt, pro quibus nunciatio fieri poteſt. Obſeruandum tamen in his & ſimilibus, noui operis nunciationẽ eſſe remedium extraordinarium, neque competere pro omni opere nouo, ſed pro eo tantùm, pro quo aliud remedium prohibitorium non eſt proditum per prætorem vel legem: veluti ſi vnus ex ſociis loci communis in eo aliquid faciat, non datur nunciatio, ſed communi diuidundo iudicio prohibetur [h], potiórque conditio prohibentis [i]. Sic de ſimilibus, vt de damno infecto, quod vi aut clam, prohibitione prætoris, quæ tamen æquipollet nun-
14 ciationi, vt poſteà ædificatum deſtruatur [k], efficitur. Tradit Hoſtiẽſis [l], nunciationem non habere locum in ruſticis ſeruitutibus & prædiis, in fauorem
15 agriculturæ, quæ nec momento ſuſpendi debet [m]. Sed & illud obſeruandum eſt, nunciationem operis noui fieri, vel totius, vel partis: ſi totius fiat, ſufficit nunciare nouum opus ſimpliciter: ſi partis, oportet illius demonſtare
16 locum. Quia in re præſenti fit nunciatio [n]. Et omnibus diebus fieri poteſt, feriatis quamuis [o].

Quibus & contra quos fiat nunciatio noui operis. Cap. 28.

1 Quis opus nouum nunciare poſſit.
2 Perſona, quibus nunciari nouum opus poteſt.

1 PERSONAS nunc in hoc remedio nunciationis conſideremus, actoris, & rei, & quis poſſit primùm nunciare. Qua in re placuit, eum qui ius non habet in re, nunciare non poſſe [p]. Denunciabit igitur [q], qui vel dominiũ, vel ius ſeruitutis habet, qui pignori fundum accepit, qui habet detentionem ſeruitutis [r], quia illis dantur actiones vtiles [s]. Vſufructuarius tamen ſuo nomine nunciare non poteſt: procuratorio poteſt, vt in rem ſuam procurator vendicando vſumfructum [t]. Denunciat & procurator [v]. Verùm qui alio nomine nunciat, neceſſe habet ſatiſdare, rem ratam dominum habiturum [x]. Si de mandato potiſſimùm dubitetur, vel, vt aliis placet, etiam ſi de mandato conſtet [y]. Bonæfidei poſſeſſor nunciare poterit, quia ad eum res quodammodo pertinere videtur [z]. Poteſt & nunciare nouum opus, non ſolùm vicinus proximus, ſed inferior ſuperioribus facientibus opus nouum: Nam & ſeruitutes quædam interuenientibus mediis vel publicis vel priuatis, eſſe poſſunt [a]. Pupillus ſine tutoris authoritate non nunciat, nec ſeruus [b]. Mulier quoque & pupillus, ſi de denunciatione agatur operis facti in publico, non nunciant, niſi ſingulariter illorum interſit, exemplo popularium actionum, quæ tantùm in eo caſu illis cõceduntur [c]. Et qui de opere publico nũciat, bonæ famæ, integræq́; eſſe debet, vt in popularibus actionibus exigimus [d]. Arcentur & à denunciatione operis illi, cum quibus pactum ab

a An,el. & Alexan. in l. 2. ne quid in loc.publ.
b l.3.§ ſi ego ſuperficiarios, de oper. no.nunciat.
c l.cum qui ædes, de vſucap.in P.
d l.1.§ nunciatio,in fine de oper. nou. nunciat. & l.3.§. pen. quod vi aut clam, P.
e l. ſi ædibus, de damn.infec.
f c.1. & c. de oper. nou. nunciat. ap. Grego. lib.5.Decretal. tit.32.
g can.quicunque, & ca.eccleſia, 16.q. 2.c.ad audientiam, de eccleſ. ædific.
h l.3.de oper. nou. nunciat.
i l. in re communi, de ſeruit. vrb.prædio.l.Sabinus,communi.diuid.
k d.l.Sabinus, & d.l. in re communi.
l Hoſtiẽſis, in Summa de oper.no.nũciat. §. quis poſſit facere.
m l. 3. C. de ferijs l.1. de nũdin.in P. c.3. de ferijs.§.innouamus,de treuga & pace in vſib. Feudor.
o l.de pupillo, § qui nunciat, & §. ſi in pluribus, de nou. oper.nunciat.
o l.1.§.nunciatio,de verſ. item nunciatio, de oper. nou. nunciat.
p l.1 §. 1. de remiſſio.P.glo. in l.3.§. ſi ego in verbo inquilinus, de oper. no. nunciat.l. 1. §. Iulia, eod. Bart. in l. 1. in princ. & §. nunc videamus, & l.de pupillo,§. interpoſitas,de ope. nou.nunciat. Speculator in titul.de ope.no.nunciat.in §. ſed nunc videamus.
q Specul. vbi ſuprà, & §.ſin.
r l.creditori,l.10.de oper. no. nunciat.
s l.ei qui pignori,de ſeruitut.
t l. 1. §. vſufructuarius,de oper.nou. nunciat.l. 1. in fin. & l. ſeq. vſufruct. quemadm. caueat. in P.
v l cum procurator, l.13.de oper. nou. nunciat.
x l.de pupillo, §. qui procuratorio nomine,de ope. nou. nunciat.
y l.illud,in fi.de minorib.in P.
z l. verbũ illud pertinere, de verb. ſignific.
a Paul.in l.non ſolũ, proximo, ff.de ope. no.nunciat. de ratione,l.loci, §. fin.

a l.ſeq. ſi ſeruit.vend.l.ſeruitutes,§ penult.de ſeruit.P.l. in tradendis,§.interpoſitas,commu.prædio.l.ſi proximus,§.via,& §.fin.de aqua plu. arcend.P. b l.de pupillo,de ope.no.nunciat.P. c l.mulier,de popul.actio.P. d l.4.eod.

nuntiatióue noui operis [a]. Tutelæ actio & impuberi datur, vt quod pendente minore ætate non iure factum eſt, tollatur [b]: de dolo [c], vſusfructus vendicatio. quæ vſufructuario pro ſeruitute datur [d]: ex venditione facta alterius ex duabus ædibus ſeruitute nõ impoſita, ex vendito vel incerti condictio [e], exceptio [f], & remedium, quod aduerſus latitantes inductum eſt, ſi qui prohibet ſeruitute vti copiam ſui non faciat [g], Et pro opere facto, quod vi aut clam interdictum [h].

De amiſsione ſeruitutis & eius peremptione. Cap. 23.

Lib. 8. P. tit. 6.

1 *Quibus modis perimitur ſeruitus.*
2 *Re pereunte & reuiuiſcente, extinguitur & reuiuiſcit ſeruitus.*
3 *Ex parte perſona, quibus modis intereat ſeruitus prædialis.*
4 *Seruitus tacito conſenſu, facto permiſſo & expreſſo remittitur.*
5 *Amittitur ſeruitus non vtendo.*
6 *Non vtendo non amittitur via ad ſepulchrum, & via publica, contrà.*
7 *Vti ſeruitute, & per ſe, & per alium nomine ſuo poteſt quis.*
8 *Vſus qualis in ſeruitutibus retinendis & amittendis exigitur.*

HOc loco, vt opinor, repetendum nõ erit, quibus modis vſus & vſusfructus amittatur, hoc enim in vſufructu iam explicatũ eſt, ſed de prædialium ſeruitutum peremptione agemus. Perimitur itaque ſeruitus prædialis, aut ratione rei, vel ratione perſonæ, vel ratione eius quod geritur. Ratione rei ſi illa intereat, cui adhæret vel debetur [i], redeunte tamen re in ſuum ſtatum, reſtituitur ſeruitus, vt ſi fons exaruerit, vnde aquæductus eſt conſtitutus, & poſteà in ſuas venas redierit [k]. Si domus deſtructa reædificetur [l], ſi locus ſeruiens alluuione occupatus, iterum à flumine relinquatur [m]: ſi quis ſtipulatus ſeruitutem ſuo fundo ante conſtitutionẽ pro parte fundum vendens amittat, parte rurſum recuperata, aget pro ſeruitute conſtituenda [n]: vt &, ſi aditione ſeruitutes confuſæ ſunt ab hærede, rurſum ſi oporteat fundum dare legatariis, ſeruitutes reuiuiſcunt [o]. Ratione perſonæ amittitur ſeruitus, ſi is qui conceſſit, non habebat ius perpetuum in re, & reſoluto iure dantis reſoluitur ius accipientis [p]: ſi is qui prædio ſuo ſtipulatus eſt ſub conditione ſeruitutem, pendente conditione prædium alienauit, quia in eum caſum cecidit promiſſio, à quo incipere non potuit [q], quia fundus deſinit eius eſſe, & alieno fundo nemo rectè acquirit ſeruitutẽ, vt diximus [r]. Nec ea prædij à tempore ſtipulationis cenſetur eſſe, priuſquam conſtituatur: alioquin enim prædio quæſita domini mutatione, nulla ſeruitus perit [s], quia transeũt prædia cũ iuribus ſuis, & cum onere ſeruitutis [t], niſi aliud prohibeat ſingulare: veluti ſi contrarium in conſtitutione placuit [u]. Quò referenda eſt affectio perſonæ cui conceſſa eſt [x]. Interdum & natura conſtitutionis repugnat tranſlationi, vt quia vſus ſeruitutis legatus eſt, ne ſeruitus ſeruitutis ſit [y]. Idipſum ſi is qui ſtipulatus eſt ſeruitutem ſub conditione, pro parte fundũ alienet, quia corrumpitur ius ſtipulationis [z], excepta quæſita [a]: aliter autem perſona domini non mutat ſeruitutem realem prædiorum, nec capitis diminutione, nec morte eorum peribit [b]. Facto autem amittitur ſeruitus, ſi is

(Margin numbers: 1 beside "HOc loco"; 2 beside "perſonæ, vel ratione eius quod geritur"; 3 beside "dum dare legatariis … Ratione perſonæ amittitur"; 4 beside "autem perſona domini … nec capi-".)

a l. inter ſeruitu. pen. l. 14. § fin. eod. tit. l. & ſi forte, l. 4. § n. ti. ſeruit. vend.
b l. alt. ti. l. 15. ti. ſeruit. vendic.
c l. ſi eu locu, l. 9. eo. l. ſeq. tit. § ſi. qu b. mo l. vſusfr. amittat.
d l. 1. & l. 5. § vtrum, ſi vſusfru. peta. lib. 7. P. titu. 6.
e l. ſi binarum ædiũ, l. 34. de ſeruit. vrban prædio. l. ſi in venditione, l. 7. cõ muni prædio.
f l. ſi à te emero, l. 16. & l. teſtatrix, l. 20. ſi ſeruit. vend.
g l. 1. eius, l. 18. ſi ſeruit. vend.
h l. & ſi fortè, l. 6. § ſciendum, eod. l. 1. § 2. de oper. no. nũciatio.
i l. ſeruitutes, l. 19. § ſi ſublatum, de ſeruit. vrba. l. certo generi, l. 13. de ſeruit. ruſtic.
k l. vnus ex ſociis, l. 34. § ſi. & l. ſeq. de ſeruit. ruſtic.
l d. l. ſeruitutes, § ſi ſublatum, de ſeruit. vrba.
m l. ſi locus, l. 14. quẽad. ſerui. amitt. lib. 8. P. titu. 6.
n l. ſi quis ex fundo, l. 3. quemad. ſerui. omitta.
o l. Papinianus, l. 18. de ſeruit. tit. generali, & l. ſi ei, l. 10. com. prædio.
p l. ſi is qui vie, l. 11. § 1. quemad. ſeruit. amitta. l. ſi fundũ, à te, de condit. & demonſt. P.
q Mar. a. l. exiſtimo, l. 98. & Paul. l. ſi ſub conditione, l. 126. § ſi. de verb. oblig. lib. 45. P. titu. 1.
r ex l. ſi quis duas, § 3. commu. prædio. cum ſimilib.
s l. neque vſusfructus, l. 19. quemad. vſusfr. amitta. lib. 7. P. tit. 4.
t l. 3. C. de ſeruitut. l. via, l. 23. § ſi fundus, & l. cum fundo, de ſeruit. ruſt. præd. l. ſi aquæductus, & l. alienatio, de contrah. empt. l. cũ fundus, com. prædio.
v gl. in l. pecoris, de ſeruit. ruſtic. facit l. 3. C. de ſeruitut.
x l. pater, de ſeruit. legat.
y l. 1. de vſu & vſusfr. legat.
z l. pro parte, l. 11. de ſeruit. tit. generali, l. ex meo, l. 24. de ſeruit. ruſt.
a l. ſi partem fundi, l. 25. de ſeruit. ruſtic.
b Caius, l. 1. quemad. ſeruit. amitt. P.

ſi is cui ſeruitus debetur, permittat aliquid fieri in eo loco vbi debetur, per
quod impeditur & tollitur ſeruitus [a]. Nam tacitè remiſſio fit, vt etiam &
expreſſo conſenſu aboleri & tolli, remittíue poteſt [b]. Confunduntur etiam
iura prædiorum, ſi vnus prædiorum dominantium & ſeruientium dominus
eſſe cœperit [c], quia res ſua nemini ſeruit [d]: dummodo in ſolidum fundo-
rum ſit dominus; nam partem acquirendo tantùm, remanet in fundo ſerui-
5 tus [e]. Amittitur ſeruitus & non vtendo certo tempore: verùm hoc diſcri-
minis ponitur inter ſeruitutes prædiorum vrbanorum, & ruſticorum: quòd
vrbanorum non omnino pereunt non vtendo, donec vicinus libertatem
vſucapiat, veluti ſi habeo ſeruitutem contra te altius ne tollas, nec vtor, &
tu altius ſuſtuleris, amitto ſeruitutem: non autem antequam aliquid noui
feceris, vt etſi ius immittendi tignum habeam, & ego exemero tignum, tu
autem obturaueris, & per conſtitutum tempus ita habueris. Aliæ ruſticæ
ſimpliciter pereunt tempore, vti Caius reſpondit [f]: vt ſi via, quam habebam
per fundum tuum, me expuleris, per longum tempus non vtendo, amittã [g]:
6 quamuis ob vim tunc, ex æquitate reſtitui in integrum potuiſſem [h]. Duo
tamen non vtendo nunquam amittuntur, vt iter ſepulchro debitum [i] & via
7 publica [k]. Quamuis pacto amitti poſſint [l]. Nec tamẽ omnis qui ſeruitutem
habet, vt per ſe ipſum vtatur, exigitur: nam poteſt illam per alium nomine
ſuo vtentem retinere, & per ſocium fructuarium bonæ fidei poſſeſſorem [m].
8 Neque etiam opus eſt, vt perpetuò vtatur, ſed ſufficit conſtituto vel ſtatuto
tempore vti [n]. Nec exigimus etiam per omnem locum ſeruientem vſum
extendi, ſed vſu alicuius partis totius ius retinetur [o]. Amittit autem ratio
tempore ius quod habet, ſi alio modo, quàm conceſſum eſt, vtatur certo: vt ſi
cõceſſa aqua horis diurnis, vtatur nocturnis, per certum tempus præſcriptio-
nis amittit ſeruitutem diurnarum [p]. Cæterùm ſpatium legitimum, quo non
vtendo quis amittat ſeruitutem, eſt 10. annorum inter præſentes, & 20. inter
abſentes [q]. Habita tamen ratione diſtinctionis, de qua paulò antè, Caij:
vt in vrbanis incipiat à tempore vſurpatæ libertatis [r]: libertas nunquam,
niſi [s] interpellata.

De vicinis. Caput 24.

1 *Quare de vicinis in ſeruitutum tractatu agitur.*
2 *Vicinus vnde dictus, & quis dicatur vicinus. Idem numero 4 & 5.*
3 *Vicinus alius proximus alius remotus, primus, ſecundus, tertius.*
4 *Quæ vicina, quíue vicini dicuntur, arbitrio iudicis relinquitur.*
5 *Dieta vulgaris, & legalis, quid.*
6 *Vicinitas vnde cœpit.*
7 *Inter vicinos fraternitatis ſpecies & amicitia maxima, &c.*
8 *Vicinorum bonorum magna commoditas, ex malo plura incommoda.*
9 *Vicini mali valdè fugiendi, ſed & illis benefaciendum, quare.*
10 *Vicini mali qui & lenones & meretrices, à vicinia expelli debere.*
11 *Vicini peßimi ſunt qui cupidi.*
12 *Vicinus concludens ſua domo vicini pullos, furti tenetur.*
13 *Leges, quæ vicinorum pacem continent & fidem, non concupiſces.*
14 *Remedia quæ, quibus vicinorum damna reparari poſſunt, de quibus ſequentibus agitur capitulis.*

a l. ſi ſtillicidij, l. 8. quē. ſeruit. amitt. l. ſi precario. l. 18. comm. prædio.
b l. ad certam, l. 6. & l. ſeruitutes præ-diorum, l. 14. § ſer-uitus, de ſeruit. tit. generali, l. ſi do-mus tua, l. 12. & l. ſi ædes meæ, l. 31. de ſeruit. vrban. l. ſi mihi, eod. tempo-ra l. 20. & l. vnus ex ſocijs, l. 34. de ſeruit. ruſti. l. vnic. de remiſſio. lib. 43. P titu. 24.
c l. 1. quemad. ſeruit. amitt. l. ſi cum ſer-uitus, l. 15. eod. l. Papinianus, l. 18. de ſeruit. tit. gene-rali, l. ſi quis ædes, l. 29. de ſeruit. vrb. l ſi communi fun-do, l. 27. l. tam præ-dio, l. 31. de ſeruit. vrb. præd.
d l. quicquid vendi-tor, l. 11. com. præ-dio. l. vti frui, ſi vſufr. pet. l. in re communi, l. 25. de ſeruit. vrb. prædio.
e l. vt pomum, l. 8. § 1. de ſeruit. tit. ge-nerali.
f l. hæc autem iura, l. 5. de ſeruit. vrba. l. vna eſt via, l. 18. de ſeruit. ruſtic. l. ſeruit. l. 8. § plane, ſi ſeruit. vendic. l. ſi ubi, l. 12. C. de ſeruit.
g l. 4. § ſi viam, de vſucap. lib. 41. P. ti-tul. 3.
h l. ſi plures § deie-ctum & l. ſi de fun-do, de vi & vi ar-ma.
i Paul. l. iter, l. 4. quemad. ſeruit. amitta.
k l. viam, de via pub.
l l. ſeruitutes § 1. de ſeruitutib.
m l. ſeruitus, & per ſocium, quemad. ſerui. amitta. l. ſi communem, l. 10. l. qui fundum, l. 12. & l. vſu retinetur, l. 22. & 3. ſeq. eod. titul.
n l. 2. & l. ſi ſic con-ſtituta, l. 7. quēad. ſeruit. amitta.
o l. ſi ſtillicidij, l. 8. § fin. & l. ſi in par-tem, l. 9. quemad. ſeruit. amitta. l. ſa-tis, l. 6 eod.
p l. ſi communem, l. 32. § 1. quemad. ſeruit. amitta. l. ſi prius, l. 37. de aqua plu. arcen.
q l. pen. & fin. C. de ſeruit. l. fin. C. de præſcr. long. temp.
r l. hæc autem iura, de ſeruit. vrba. præ-dio.
s l. ſi quis. l. 18. inf. quēad. ſeruit. amitt. l. ſi præſes, vbi in-terpretes, C. de ſer-uit. Angelus in § prædiorum, nu. 3. de ſeruitut.

QVIA in ſuperioribus ſeruitutum quæſtionibus frequens fuit 1
mentio de vicinis, & de eorum controuerſijs ſopiendis per
actiones & interdicta, per diſtinctiones iuris conſtituti, vel
libertatis in res alienas vſurpatæ & imminutæ: nō erit alienū,
ſi per genera, quædam paucis retractemus, quibus lucem ma-
iorem priora accipiant, & ne cogamur alibi hæc tractantes,
ſeorſum maiorem dictorum partem tranſcribere. Dicemus de vicinis pauca: 2
vicini à vico, vicus à via, quod dextera parte viæ ſunt ædificia, vt ait
Varro [a]. Qui itaque proximitate ædificiorum vel viæ alicuius iunguntur,
vicini dicti ſunt. Ex quo improbatur manifeſtè Bartoli [b] opinio, dum ait
vicinos eos non dici, qui habent ex aliqua tantùm parte domos contiguas,
ſi illæ aditum aliunde habeant. Nam etſi illi non ſint vicini exitus, quòd
iuuare expeditè vicinos poſſint, qui ianuas vicinas non habent: tamen vici-
nos eſſe alio modo, negare non poſſumus. Accedit Paulus, dum inter vicina
& confinia prædia diſtinguit [c]: prædia dicens confinia eſſe ruſtica, nullo pa-
riete diuiſa: vicina autem vrbana, quia communibus parietibus plerunque
diſcernuntur. Et proinde in vrbe, niſi in hortis, finium regundorum agi
non poſſe. Imò & dicimus in iure, vicinum & proximum & remotum, pri-
mum, ſecundum, & tertium [d]: vicinum ſimpliciter, & magis vicinum [e], 3
Quare & quæ loca vicina dicantur, relinquendum cenſent interpretes, 4
arbitrio iudicum [f]. Et in pagis, vbi villæ diſpunctæ & ſeparatæ ſunt ab in-
uicem, certè & vicini nobis illi dicendi, qui vocem ex villa alia audire poſ-
ſunt [g]. Et à pragmaticis obſeruatum, eum vicinum dici, qui vicini ſui
cantantem gallum aut gallinam exaudire poteſt. Et poſſemus etiam eum
talem dicere, cuius res aut domum videre ex noſtris poſſumus, ſi alluda-
mus ad vocem gallicam, *voiſin*, à verbo, *voir*, videre. Vel dici non poſſe 5
vicina, vltra duas dietas vulgares [h], vel legales [i]. Vulgares, menſuræ ſunt
pro more regionis cuiuſque: legales, ſingulæ vicena millia paſſuum faci-
unt [k]. Iulius Pollux vicinos nominari tradit & domeſticos, & propè & iuxta
ciuitatem habitantes [l]. Cœpit vicinitas à ſocietate ciuili formari, nam 6
coniunctio & amicitia plurium in locum vnum conſedentium, ciuitatem
& oppida fecit: in oppidis autem vici, & inde, vt dixi, vicinia. Habéntque 7
vicini vel habere debent ſpeciem quandam fraternitatis inter ſe, propter
ciuilem ſocietatem initam, in qua & ſpecies eſt fraternitatis [m]. Et præpo-
nere videtur hiſtoria Tobiæ amicis aliis vicinos, dum ait, *fecit Raguel in nup-
tijs Tobiæ & filiæ, vicinis ſuis, & cæteris amicis conuiuium* [n]. Et apud D. Lucam [o],
*homo qui inuenit ouem, & mulier quæ reperit drachmam, vocauerunt vicinos &
amicos, & lætati ſunt cum eis*. Iuſſerat & Deus [p] in comedendo agno paſchali,
vocari vicinos proximiores vſque ad numerum animarum ſufficientium ad
eum manducandum. Et meliorem vicinum iuxta, quàm fratrem procul,
dixit ſapiens [q]. Quod de bonis vicinis intelligendum eſt. Nam illi pro- 8
pter opportunam & quotidianam opem, ſi boni ſunt, nobis noſtriſq; proſpi-
ciunt, nos ipſis, & quæ illorum ſunt viciſſim: vt contrà, ſi mali vicini ſunt,
nihil pernitioſius eſſe poteſt, propter nocendi omni momēto datam oppor-
tunitatem, cúmque omnia quæ vicinorum ſunt, præſumantur noſſe, & ſcire
facta eorum [r]. Et vt ait Heſiodus [s].

> πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.
> ἔμμορέ τοι τιμῆς, ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ·
> οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. id eſt,
> *Noxa tam mala eſt malus vicinus, quantum bonus commodum,*
> *Sortitus eſt præmium, quicunque ſortitus eſt vicinum bonum,*
> *Neque ſanè bos interierit, niſi vicinus malus ſit.*

Vt non immeritò apud Plutarchum [t], Themiſtocles, cùm prædium aliquod
venditurus eſſet, hoc quoque præconem addere iuſſit, quod vicinos etiam
bonos

a Varro, li. 4. de ling. Latin.
b Bart. in l. 3. §. ſubmentur, ad Sc. Sylla nia.
c Paul. l. 4. §. fin. fini. regund. P. facit l. vrbana prædia, de verb. ſign.
d l. ſi tertius, l. 6. de aqua plu. arc. libr. 39 P. titu. 3.
e l. 4. § ſi tam vicinū, de dam. n. infect.
f gloſ. in c. ſtatuta, in verbo vicinarum, de præn. in 6.
g arg. l. 1. §. eodem autem, ad Sc. Syllan. in P.
h in c. nonnulli, de reſcript.
i c. præterea, §. loca veſo, de præbend. in 6.
k l. vicina, l. 3. ſi quis cautio. P. l. 3. de verb. ſign.
l Iul. Pollux libr. 7. onoma. capit. 21. περὶ γειτόνων.
m Vlpia. l. verum, l. 64. pro ſoc. lib. 17. P. titu. 2.
n Tobiæ, 8.
o Lucæ, c. 15.
p Exod. c. 12.
q Prouerb. 26.
r l. 2. §. flumen, de fluminib. l. domi nus horreorum, loca. in P. c. poſtquam, de electio.
s Heſiodus, in Ergis.
t Plutar. in Themiſto.

bonos haberet: quaſi vicini commendatione futurum eſſet, longè vendibilius. Referunt Thalmudiſtæ, aliquando Rabinum Iohannam, certamen propoſuiſſe inter diſcipulos, in præſtantiori dicenda ſententia, de electione viæ quam ſequi deberēt [a] homines: grauiſſimáſque hac de re prolatas vtrinque; verùm laudatam maximè, & vt tutiſſimam commendatam Rabini Ioſe dicē-tis, viam bonam eſſe, שכן טוב ſcacen tou, vicinum bonum. Vt Iudæus ſi ſummas diras & Erynnes alicui impræcatur, nihil peius illi optet, quàm vt vici-

9 nus malus illi contingat. Conſentit Ben Sire [b], Elonga te à vicinis malis, neque particeps ſias ſocietatis eorum, nam pedes eorum currunt ad malum, & properant, vt effundant ſanguinem. Idem tamen, Benignus eſto erga vicinos tuos, tametſi mali ſint, atque imperti eis de alimonia tua: ſic fiet, vt in tempore, quo tibi ad iudicium ſtandum erit, pro te teſtimonium ferant. Illis ſiquidem benè faciendum, quia boni, vt iuuent nos: iſtis autem, quia mali, ne noceant. Atque Nithæus Arbelites Rabinus alius monet [c], הרחק משכן רע harcheth miſchacen ragn, i. elonga te à vicino malo. Et Plautus [d],

Nunc ego verum illud verbum eſſe experior vetus,
Aliquid mali eſſe propter vicinum malum.

Caius Iuriſconſultus [e], eum qui in vendendo prædio confinem celauerit, quem emptor ſi audiſſet, non emiſſet, teneri venditori tradit. Nam Plinius agrum paraturos, ante omnia intueri oportere ait [f], aquarum vim, & vicinũ.

10 Et rurſum colonis humaniſſimum, id agendum, vt diligant vicini [g]. Mali vicini dici poſſunt, qui malis moribus imbuti ſunt, maléque viuunt, vt lenones, meretrices, quæ ideò ab honeſta vicinia poſſunt expelli, ne inficiant mo-

11 res vicinorum probos [h]. Mali quoque & peſſimi cupidi, qui vt vicinos ſuis ſpolient, nihil non audient, cùm putant ſua intereſſe confines fundos habere [i], & naturali vitio comparatũ ſit, quemq; ſibi malle, quàm alteri æquitate contempta [k]. Sic Demoſthenes [l] οὐκ ἂν ἄρα χαλεπώτερον οὐδὲν, ἢ γείτονος πονηροῦ, καὶ πλεονέκτου τυχῶν, id eſt, *nihil peius quàm vicinum malum & cupidum poßidere.* Expertus id Naboth vir bonus, tamen calumniis à Iezabele regina & rege Achaba criminibus impietatis inſimulatus, & occiſus, vt vineam eius, quam ille vt hæreditariam & paternã vendere noluerat, raperent. & pomeria ſanguinolenta ſibi vt illis videbatur accommoda, ſererent [m]. Et plures vicinitatis ius vt prædæ venabula captant, vt hæredia pauperum ſuis fundis iungant, in quos tamen maledictio Dei per Ieſaiam prophetam prolata [n]: *Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vſque ad terminum loci: nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ?* Quo in loco & D. Hieronymus notat, illa verba, *vſque ad terminum loci*, apud ſeptuaginta Græcos interpretes eſſe ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέλωνταί τι, id eſt, *vt auferant proximo aliquid.* Symmachus & Theodotio, *donec deficiant vt non ſit locus.* Et in hos ſic egregiè Horatius [o] inuehitur,

Tu ſecanda marmora
Locas ſub ipſum funus: & ſepulchri
Immemor, ſtruis domos,
Mariſque Baijs obſtrepentis vrges.
Submouere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid? quod vſque proximos
Reuellis agri terminos? & vltra
Limites clientium
Salis auarus? pellitur paternos
In ſinu ferens deos,
Et vxor & vir, ſordidóſque natos.

Sic velit nolit inops vicinus cogitur contra ius [p] propria diuiti vicino vendere, vel, vt verius dicam, donare: alloquin ex malo, vicinus fit peſſimus

 inimi

a in libr. qui Pirke Aboth, ſeu capitula patrum.
b Ben Sire, in ſententijs alphabeticis, in ſentent. 7 ſeſe.
c in Pirke Abot c. 1.
d Plautus, in Mercator.
e Caius, in l. quod ſæpe, l. 35 § fin. de contrah. empt.
f Plini. lib. 18. c. 5.
g idem Plini. lib. 18. cap. 6.
h l. non aliter, de vſu & habitat. Lucas de Pen. in l. ſi qua, de ſpectac. lib. 11. C. Ioan. de Blaneſco, in pract. criminali de lenonib. Nicol. Boër. conſil. 1.
i l. ſi cui fundus, de leg. 2. l. & ſi æquo pretio, de leg. 1.
k l. cum duobus, pro ſoc. in P.
l Demoſth. orat. de fundo contra Calliclem.
m 3. reg. 21. ca. conueniunt, 23. q. 8.
n Ieſa. c. 5. ca. ſicut, 47. diſt. ca. hæc autem, 3 diſt.
o Horat. lib. 2. Carm. ode 18.
p Lucas de pen. P. Bart. in l. 3. de debitor. ciuit. lib. 11. C. l. nec emere, de iure delibet. l. inuitus, de loca. C. l. inuitum, & l. dudum, de contrah. empt. C.

inimicus,cùm nullus capitalior ſit inimicus domeſtico & familiari [a], nullus ad nocendum periculoſior eo,qui in vicinia quotidiè captare momenta ex arbitrio nocendi cauſa poteſt [b].Et ideò iure diuino rectè ſtatutum, vt ſi occiſus iacens in via reperiatur, & ignoretur homicida,vicinus proximior ſuſpectus ſit,de eóque quæſtio habeatur [c]. Vt & præſumitur vicinus concludēs 12
in domo ſua pullos vicini animo furandi,facere,& tenetur furti [d]. Quamuis
in eo admittatur pœnitentia [e].Quamobrem vt obuiam iretur fraudibus,de- 13
ceptionibus,& malitiis vicinorum,variæ leges cùm generales,tum ſpeciales latæ ſunt,quæ & fidem bonam inter vicinos,& ſocietatem, & pacem confirmarent, & controuerſias eorundem componerent. Lex itaque lata in vniuerſum à Deo,*non concupiſces domum proximi tui,non ancillam,non bouem,non omnia quæ illius ſunt* [f].Et vt illa habendi rerum proximi cupiditas adhuc proſterneretur,induxit annum Iubilæum,vt poſt quinquaginta annos, quilibet ad hæredia & bona ſua diſtracta rediret gratis [g]. Ob pacem etiam vicinorum conſeruandam,ſeruitutes reales prædiorum receptæ ſunt,ne præter ius conſtitutionis, in re vicini vicinus prætérque domini voluntatē amoliretur,de quibus ſuprà dictū eſt ad vtilitatē, & neceſſitatē videlicet prædiorū & homi-
nū:alioquin enim conſtitutiones illarū reiiciuntur [h]. In his autem quæ vici- 14
nos lædere poſſunt,ſeu alium quorum intereſt, remedia inducta ſunt, quorū effectus & finis,vel vt opus in præiudicium vicini factū tollatur: vel ad prohibendum, ne damnum ex re vicini vicino contingat: vel ne opus nouum fiat,quod nociturum ſit vicino, vel vt commune diuidatur, confuſum finibus ſuis regatur,de ſingulis pauca dicamus.

a ca.ſi inimicus, 93. diſtin.
b l.ſi quis ex familiaribus,l.20.qui accuſa.non poſſ.C.l. data iampridem, C.de donatio.
c Deutero.c.21.c. dilecto, c. 6. de ſent. excommuni. in 6.
d Barto.in l. qui ea mente, de furt.
e Floria. in l. quintus,ad l.Aquil. facit. §. gallinarū, de rer.diuiſ.
f Exod.20.
g Leuit .c.25.Numeror.c.fin.
h l. quoties nec hominum,& l.vt pomum, de ſeruit.P.

De reſtitutione operis nocentis in priſtinam formam,& de eo quod vi,aut clam. Caput 25.

Lib. 43. P. tit. 23.

1 *Vi, aut clam, aut precariò factum,reſtituendum in priſtinum ſtatum.*
2 *Vi quando opus factum dicitur.*
3 *Clam opus fieri quando dicatur.*
4 *Interdictum quod vi aut clam, tantùm datur pro rebus ſoli, aut quæ in ſolo.*
5 *Quibus datur hoc interdictum quod vi aut clam, & contra quos.*
6 *Quandiu competat interdictum quod vi aut clam.*
7 *Effectus huius interdicti, & quid in condemnatione eius.*
8 *Precariò opus factum,quomodo reſtituendum.*

RESTITVTORIVM interdictū pro demoliēdo opere, quod 1
nocet vicino,competit,ſi illud vi,aut clam,aut precariò factū eſt, vel non iure [i]. Agimus porrò hîc, de opere vi vel clam facto reſtituendo,non de vi ipſa, vel de vi in perſonam, de qua
alio loco tractamus,nempe in criminibus. Vi feciſſe videtur 2
opus,qui contrà,quàm prohiberetur fecit, vel prohibitus iactu lapilli opus cœptum proſecutus fuerit: vel contra denunciationem: vel cùm ſciret ſe prohiberi poſſe,ne prohiberetur per vim amolitus eſt, puta ianuam clauſit [k]. Et quicunque propria authoritate aliquid in re contentioſa facit,vi facere videtur [l]. Siue quis per ſemetipſum prohibuerit, ſiue per aliū, vt per procuratorem, ſeruum, mercenarium [m], inquilinum,vel alium [n]. Si quis tamen interdictus paratus ſit ſe iudicio defendere aduerſus eos,qui interdic

i l.1. §. hoc interdictum, quod vi aut clam.
k l.1.§.quid ſit vi, & ſeq.§.iactum, & l. vim facit, l. 19. quod vi aut clam.
l l.extat, quod met. cau.l.1. C. de ſuffrag. l.quo tutela §. vi factū, de reg. iur.
m l.3. quod vi aut clam.
n l.interdictum, 17. eod.

terdicendum putant ne opus fiat; deſinet vim facere, ſi modo ſatis offerat [a].
3 Clam hic facere dicitur, qui cælauit aduerſarium, nec ei denunciauit, ſi modo timuit eius controuerſiam, aut debuit timere. Et qui cælandi animum habet eum, quem ſe prohibiturum intellexerit, & quem exiſtimat aut exiſtimare debet ſe prohibiturum iri [b]. Item & is clam facit, qui denunciauit quidem ſe opus facturum, ſed nec diem nec horam denunciatione complexus eſt, & vbi aut quod opus facturus eſſet, vel perfunctoriè denunciauit [c]. Qui autem bona fide iuſſit opus fieri ſine hoc metu, etſi ſeruus faciens metuerit non tenetur [d]. Fruſtrà autem hîc tereremus tempus in percurrendis rebus, quæ vi & clam fieri poſſunt: nam tot ſunt ferè, quot modi nocendi rebus alienis.
4 Eo tamen obſeruato, vt interdictum hoc quod vi aut clam, locum non habeat, niſi pro opere quod fit in ſolo [e], vel in opere quod in ſolo eſt [f]: vt ſi arbores ex ſolo ſuccindantur [g]; pro quibus & vtile hoc interdictum competit.
5 Datur hoc interdictum domino qui prohibuit; & cuius nomine prohibitio facta eſt [h], & ijs quorum intereſt [i], etiam ſi non poſſideant [k]. Contra eos qui fecerunt, & quorum iuſſu factum eſt [l]. Si tamen colonus nouum opus fecerit, vnde interdictum detur ſine iuſſu domini, colonus tenebitur, vt patientiã & impenſam præſtet, pro reſtituendo opere: dominus autem tantùm patientiam præſtare tenebitur, vel impenſam demolitionis [m]. Idem conductore faciente ſine iuſſu domini reſponſum [n] datur: & ſemper cõtra poſſeſſorem operis hoc interdictum [o].
6 Item & in hæredes reliquóſque ſucceſſores in id quod ad eos peruenit, intra annum: non enim datur poſt annum: incipítque annus ex quo id opus factum perfectúmue eſt, aut fieri deſijt, licèt perfectum nõ ſit,
7 non à tempore quo cœpit fieri [p]. Vnde ſequitur effectus, vt opus factum tollatur & reſtituatur in priſtinam formam [q], & tanti lis æſtimetur, quanti intereſt opus factum non eſſe [r]. Et ſi quis propter opus factum, ius aliquod prędij amiſerit, id reſtitui ex hoc interdicto debet [s], & fructus & omnis cauſa [t].
8 Si præcariò etiam quis poſſideat, & opus fecerit in eo iniuſſu domini, tolli vt illicitum debet & reſtitui præcarium ſuæ formæ [v]: alioquin fit condemnatiò quanti interſit & fructuum [x]. Sed de præcario alibi Deo fauente latius ſuo loco, dum agemus de contractibus.

De damno infecto. Cap. 26.

Lib. 39. P. titu. 2.

1 Damnum infectum quid, & vnde dictum: & damnatio, vnde.
2 Remedium de damno infecto, & cautio pro quo opere detur.
3 Remedium de damno infecto extraordinarium eſt, nec datur alia actione competente, & num poſſit concurrere.
4 Quis vtatur hoc remedio, de damno infecto: & de ſtipulatione & cautione eius.
5 Petenda eſt damni infecti cautio antequam damnum fiat, & tamen facto datur, ſi qui dedit velit rudera tollere.
6 Inquiritur tantùm, num præſtita cautione antè damnum datum, quis moram fecerit poſt vocationem in ius, an actor vel reus.
7 Iudex interpellari debet, aliter non tenetur de negligentia, & quid ſit poſtulare à iudice.
8 Quando committatur ſtipulatio damni infecti: & non porrigi hanc cautionem ad fortuitos caſus, & naturale loci vitium: damnum iniuria aduerſarij factum, &c.
9 Quæ veniunt in ſtipulationem damni infecti commiſſam.
10 Contra non cauentem vel non defendentem in damnõ infecto, fit miſſio in poſſeſſionem.

a l. 3 § ſi qs para., quod vi aut clam.
b l. 3. § fin. & l. 4. quod vi aut clam. P. l. quo tutela §. clam, de reg. iur. l. clam poſſidere, de acquir. poſſeſſ.
c Vlpia. in l. aut qui aliter, l. 3. in princ. & § 1. eod. quod vi aut clam.
d l ſi opus, l. 20. § ſi iuſſero, eod.
e l. ſi alius fecit, l. 7. § notauimus, & l. nam origo, l. 8. & l. fin. quod vi aut clam.
f l. nam & ſi ramos, l. 9. & ſeq. eod.
g l. denique, l. 13. eo. titu.
h l. interdictum, l. 17. & l. 3. eod. Pau. l. ſi procurator, l. 17. de oper. nou. nunciat. lib. 39. P. tit. 1.
i l. is qui in puteum, l. 11. § fin. l. denique, l. 13. § ſi ex ſocijs, quod vi aut clam.
k l. competit, l. 16. eod.
l l. 5. § hæc verba, & l ſeq. l. is qui in puteum, l. 11. §. ſi tutores, l. ſemper. l. 15. § ſi in ſepulchro, eod. titu.
m l. denique, l. 13 §. fin. l. nam etſi, l. 14. §. fin. eod. l. quanquam, §. idem Iulianus, & l. ſi colon°, de aqua plu. arcen. l. 2. § reſtituas, ne quid in loc. pub. l. 3 §. item, de alien. iudi. mut. cauſ. fac.
n l. ſemper, l. 15. §. is cui, quod vi aut clam.
o l. ſemper, in princ. l. 15. eod.
p l. ſemper aduerſus, 15. §. hoc interdictum, & l. 1. quod vi aut clam, l. ſi vitam, l. 21. eo. l. Arteius, de aqua plu. arcen.
q l. 1. § hoc interdictum, quod vi aut clam.
r l. ſemper aduerſus, §. in hoc interdicto, eod. titu. facit l. ſi quando, C. vnde vi.
s l. ſi opus, l. 20 § ſi. quod vi aut clam.
t l. videamus, l. 38. §. ſi poſſeſſionem, verſ. interdicto de vſur. libr. 22. P. titul. 1.
v l. 2. §. hoc interdictum, l. & habet, l. 15. de præcar. libr. 43. P. tit. 29. l. quæſitum, l. 8. §. ex hoc interdicto, eod.
x d. l. quæſitum, § ex hoc interdicto, l. ſi præcario, l. 18. cõmu. prædio. P.

ſionem. Miſſio in poſſeſſionem ob hanc cauſam quomodo fiat in rem minantem damnum. Miſſione hac facta dominus ædium eijciendus eſt inde, &c.

11 Miſſionem præcedere debet denunciatio, vt cautio detur, &c. Denunciatio quomodo & quibus facienda &c.

12 Miſſio in poſſeſſionem duplex, ex primo & ſecundo decreto. Miſſio ex primo & ſecundo decreto quæ &c.

13 Miſſio in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, alijs negotijs communis, nec verè poſſeſſionem dat.

14 Miſſio in poſſeſſionem ex Carboniane edicto, dat poſſeſſionem.

15 Miſſio in poſſeſſionem ex 2. decreto fit poſt annum, & datur ius dominij.

16 Dominus rerum ruinoſarum dando res, liberatur ab omni damno dando & dato.

DAMNVM infectum eſt, damnum nondum factum, ſed quod 1
futurum veremur [a]. Damnum porrò & damnatio, ſecundùm
Paulum, ab ademptione, & quaſi diminutione patrimonij di-
ctum eſt [b]: *Damnum*, inquit Varro [c], *à demptione, cùm minus re
factum, quàm quanti conſtat.* Quando itaque ex opere facto à vi-
cino, vicinus damnum imminere ſibi præuidet, proſpicit ſibi
agendo ius, non eſſe vicino ita opus habere: veluti ſi paries communis opere
facto à te, in ædes meas ſe inclinauerit, potero tecũ agere, ius tibi nõ eſſe ita
parietẽ illũ habere [d], vel ſi ventrẽ faciat [e]. Accedit remediũ prætoriũ, quod 2
propter neceſſitatis celeritatem commiſſum eſt magiſtratibus municipalib.
de damno infecto [f]. quod pertinet ad actionẽ & poſſeſſionem: cætera nam-
que ſibi reſeruauit [g]. Cautio ne damnum fiat, *hoc edictum* inquit Vlpianus [h],
*proſpicit damnum nondum factum, cùm cæteræ actiones ad damna quæ contigerunt ſar-
cienda pertineant, vt in legis Aquiliæ actione & alijs, de damno verè facto nihil hoc edi-
cto cauetur.* Simile in hoc remedio de aqua pluuia arcẽda: quod tamen differt:
quia illud damnum non factum, ſed futurum ſpeciale ratione pluuiæ reſpi-
cit: hoc autem, ſi ædium vitio, ſiue operis, quod vel in ædibus vel in loco vr-
bano aut ruſtico, publico aut priuato fiat, damni aliquid futurum ſit, curat
Prætor, vt timenti damnum ex operis vitio, non loci, caueatur [k]: publico vi-
delicet, quando in eo loco, ob priuatum commodum & priuata authoritate
quid fit: nam ſine damno viciniorum, qui aiunt, facere debent [l]: ſecus, ſi pu-
blicè reficiantur res [m]. Remedium hoc extraordinarium eſt, ideò non datur 3
niſi dificiente alia actione [n]: vt ſi conductor tutò in domo conducta habitare
non poſſit, ob damnum minatum, cùm ex conducto experiri poſſit, hæc non
datur [o]. Concurrere at cum diuerſis aliis remediis ad diuerſa tamen tenden
tibus, hoc remedium poteſt, veluti cum operis noui iam facta nunciatione,
& cum interdicto, quod vi aut clam [p]. Porrò quis poſſit hoc auxilio vti, defi- 4
nita non poteſt dari alia regula, quàm id omnino ſubiici prætoris arbitrio, &
omnes audiri qui ſibi caueri damni infecti poſtulant: & ad ſtipulationem ad-
mittitur quilibet, ſi prius iurauerit de calumnia, & ſacramento præſtito nõ
inquiritur an eius qui petit, interſit vel non [q]. Competit tamen damni infe-
cti ſtipulatio maximè iis quorum intereſt damnum non dari: non tantùm ei,
cuius in bonis res eſt, ſed etiam ei cuius periculo res eſt [r]. Domino fructua-
rio, ſuperficiario [s]. Et pro auertendo ſtillicidio, ſeu proiecto, vnde damnum
veremur nobis contingere, ſi quid ex foramine vnde aqua mittitur per pa-
rietem nociturum ſit [t]. At contra dominum rerum vitioſarum, & ſi dominiũ
in controuerſia ſit, contra poſſeſſorem cautio facienda dirigitur [v]. Et cum
medio vicino rerum vitioſarum: quia fieri poteſt vt ædes ruinoſæ in vicinas
incidentes mihi noceant [x]. In hac vel promittendum cùm in ſuo opus ſit,
vel cauendum ſeu ſatiſdandum, ſi in alieno. Sic prætor enim ait in hoc edi-
cto [y], *damni infecti ſuo nomine promitti, alieno ſatiſdari iubebo ei qui iurauerit, non
calumniæ cauſa id ſe poſtulare: eúmue cuius nomine aget, poſtulaturum in eam diem,
quem*

a l.2.de dam.infe.P.
b l.3.eod.titu. Paul. libr.5.recep.ſent. titul.10.
c Varro, 4. de ling. Latin.
d Pompon. in l. ſi eſt meus, l 14.§.fin. ſi ſeruit.vend.
e Alphe. in l.ſi quan do, l.17.eod. tit. ſi ſeruit.vendic.
f l.1.de dam. infect.
g l.4.in princ.& §.ſi intra, verſicu.duas ergo, eod.
h l. prætor ait, §.hoc edictum, de damn. infect. l.ſupra iter, l.11.§.officium, de aqua plu.arcen.li. 39.P.titu.1.
i l.Atteius §. In hoc edicto, de aqua plu.arcen.
k Caius.in l.eorum, l.19 §.fin.de dam. infect.l.fluminum, l.24.eod.
l d.l.fluminum, & l. qui vias, l. 31. de dam.infect.
m l.ſi finita, l. 15. § fine, & §. ſi publicus, & l. fluminũ, de damn.infect.
n l.ſi ædibus, l.32.§ fin.de dam. infect.
o l. qui bona fide, l. 13. §. de illo, de dam. infect. l. inquilino, & l. ſeq eod.l. habitatoris, §.fin.loca.in P.
p l. qui bona fide, l. 13.§. ſi quis opus, de damn.infect. P.
q d.l.qui bona fide, §. qui damni infecti.
r Paul.l.damni infecti, l.18. de damn. infect.
s l.5.§.fin.& d.l.qui bona fide, §. & ſuperficiario, de dã. infect. l. inter fructuarium, l.20.eo l. inter quos, l.39. §. damni infecti, eod.
t l.eorum, l.19 §.fi. de damn. infect. l. ſi quid igitur, l.28. de ſeruit.vrb. prædio.
v l. inter quos, l. 39. § ſi dominus, de damn.infect.
x l. qui bona fide, l. 13.§.cum inter, eo. titul.
y l.prætor ait, l.7. de dam infect.l.damni infecti, l. 30.§. vtrum, eod.l. 1.§. Item ex cauſa, de prætor.ſtipulat.

quę cauſa cognita ſtatuero. Si cōtrouerſia ſit, dominus ſit necne qui cauebit, ſub exceptione[a]
ſatiſdare iubebo. Exceptio, vt eligat actor quomodo velit ſibi caueri, an tāquā à
domino, an tanquam à non domino: nec enim vtrumque poſtulās auditur[b]:
quia electio in iuribus ad eundem finem concurrentibus fieri debet ab eo
cui competunt[c]. Si alieno nomine quis ſtipuletur, ita concipi debet ſtipula-
tio, vt quod damnum domino datum ſit comprehendatur: cauere autem de-
bet is qui ſtipulabitur dominum ratum habiturum. Exceptióque procurato-
ria ſtipulationi inſerenda eſt[d], ſicut in ſtipulatione legatorum[e]: adiici-
túrque in hac ſtipulatione, & hæredum nomen vel ſucceſſorum, eorúmque
ad quos res pertinet[f]. Debet item adiici dies certa ſtipulationi, infra quam
ſi damnum datum ſit emendetur, veluti ſi intra menſem vel 2. vel plures, ſi-
cuti iudici videbitur, qui diem definiet habita ratione operis, quod ruinam
minatur: num ſit antiquum, quod breui ſit caſurum, vel alterius generis. Nō
enim in infinitum debet produci ſtipulatio, vt perpetuò qui cauit teneatur[g].
Quod ſi ſtipulatio facta fuerit ſine die, valebit quidem ſi expreſſa voluntate
contrahentium fiat: vt ſi cautum, teneri promiſſorem quandocunque domus
ceciderit: at ſi per errorem ſine die concepta eſt, valebit tantùm ſtipulatio
intra eam diem, qua ſolitum eſt caueri, & deſideratur à prætore vt liberetur.
Verumtamen ſi finita die opus nō ceciderit, iterum ex arbitrio prætoris erit
5 cauendum[h], quia prætoriæ ſtipulationes repeti poſſunt[i]. Diligenter porrò
quis debet ſuum munus exequi in poſtulanda cautione & ſtipulatione, ob
ruinam propinquam & damnum imminens: alioquin enim, ſi antequam
cautio poſtulata ſit, vicini ædes vel aliud opus damnum dederint, certè nul-
la actio contra dominum eſt, ſi is rudera noluerit ex vicini area vel ædibus,
quia non cogitur tollere, & habeat pro derelicto[k]: alioquin enim ſi vellet
tollere, non prius licet, niſi de damno dato & futuro caueat[l]. Verùm hîc ani-
6 maduertendum eſt, qua ratione interpoſitio cautionis & ſtipulationis fuerit
intermiſſa poſt impetratum interdictum, ſeu vocationem in ius factam; an
per negligentiam ipſius actoris, & tunc vera ſunt quæ dicta proximè: an verò
propter aliquod legitimum impedimentum ſibi proſpicere citò non potuit;
veluti, quia abſens neceſſariò ob negotia reipublicæ, vel alia legitima cauſa:
nam tunc interdictum ei, in cuius ædes rudera deciderint, datur, per quod
vicinus cogetur, vel tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere, & de
præterito damno cauere[m]. Sed Africanus tradit[n], *Si, cùm poſtulaſſem, vt mihi*
damni infecti promitteres, noluiſſet: & priuſquam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, &
damnum mihi dederunt, Pedium dixiſſe prætorem nihil noui ſtatuere debuiſſe, quòd
mea culpa damnum ſim paſſus: quia tardius experiri cœperim. At ſi prætor vt promitte-
res decreuiſſet, & te non repromittente, me ire in poſſeſſionem iuſsiſſet, & priuſquam eò
veniſſem, corruerint, perinde omnia ſeruāda eſſe, atque ſi poſteaquam in poſſeſſionem ve-
niſſem, damnum datum eſſet. Si autem poſt decretum eundi in poſſeſſionem,
qui iuſſus erat ire, neglexerit, & interim corruerint, diuerſum ſtatuitur[o].
Quod ſi, dum prætor aditus de danda ſtipulatione deliberat, damnum con-
tigerit, miſſio quidem ceſſabit: prætor tamen decernere debet, quicquid dā-
ni contigerit, vt de eo quoque caueatur, aut ſi putat quod vtiliter actionem
daturus ſit, decernat[p]. Cæterùm ſi cautionem ſibi delegatam magiſtratus
municipalis non curauerit, & interim damnum datum ſit, in eum iudicium
datur, quod non ad quantitatem refertur, ſed ad id quod intereſt, & ad vti-
7 litatem venit, non ad pœnam[q]. Scilicet ſi poſtulatum fuerit remedium; nam
qui non poſtulauit, experiri non poteſt: atque hîc poſtulare propriè dicitur,
8 pro tribunali petere, non alibi[r]. Committitur autem ſtipulatio adueniente
damno, vel ſi pro damno euitando quid faciendum ſit, ſi vitio operis fiat. Nō
enim porrigitur ſtipulatio ad ruinam vel damnum, quod vitio naturali ſoli
contingit, vel iniuria aduerſarij factum, vel quod caſu fortuito, cui proſpici
non potuit, accidit[s]. Parcitur quippè vitio naturali[t]. Et fortuita, vt terræmo-
tus,

a facit & l. qui vias, l. 31. § fin. de dam. infect.
b l. ſi proprietarius l. 22. § fi. de damn. infect.
c l. fin. C. de codicil. l. quod in hæredē, §. eligere, de tribu tor. l. 3. vt legat. no mi. caueat. P.
d l. inter quos, l. 39. §. alieno, de dam. infect.
e l. Pomponius, §. ſi ſtipuletur, de procur. l. 1. §. ſed & procuratoribus, vt lega. nomi. cauea.
f l. fluminum, l. 24. §. adijcitur, de dam. infect.
g l. qui bona fide, l. 13. § fin. & l. ſeq. de damn. infect.
h ſuperiora probat Vlpia. in l. ſi finita, l. 15. de dam. infect.
i l. prętoriæ ſtipulationes, de prætor. ſtipulatio. l. veluti. §. hac vox de eden.
k l. euenit, l. 6. de dā. infect.
l l. prætor ait, l. 7. §. fin. eod. titul.
m d. l. prætor ait §. fi. iuncta l. quod fortè, l. 8. & l. hoc amplius, l. 9. de dam. infect. glo. in d. l. euenit, eod. titul.
n l. cùm poſtulaſſē, l. 44. eod.
o l ſi finita, §. ſi quis metu, l. prætor ait, §. fin. & ſeq. & l. ſi ſubita, § illud, & §. eleganter, & § ſi iā ruerint, de damn. infect.
p d. l. ſi finita, l. 15. §. eleganter.
q l. dies cautioni, 4. in eum, de damn. infect.
r d. l. dies cautioni, §. hoc autem iudicium, l. 1. §. magiſtratibus, de magiſt. conuenien. l. ſtipulatio, §. habet, de oper. nou. nunciat. in P.
s l. fluminum, l. 24. § vlt. iun. de damn. infect.
t l. 1. §. hæc cautio, & §. idem aiunt, ſi aqua, & §. item ſciendum, de aqua plu. arcend.

tus, vis fluminis. & ſimilia iu poteſtate prouidentia hominis non ſunt [a]. In
alijs autem caſibus quibus ſibi quis facile proſpicere poteſt, locum habet [b]. Si
etiam de damno infecto quis ſibi cauerit in pariete communi ob nimium
onus à ſocio impoſitum, rectè agit: at ſi paries æqualiter vtriuſque oneribus
preſſus decidat, vterque ſibi imputabit [c]. Quando autem commiſſa eſt ſti- 9
pulatio de damno infecto, veniunt in eam, quanti ea res erit, & impẽſæ quas
fecit qui eſt ſtipulatus, ne opus ſibi noceret in fulciendo, & ob emigrationẽ
metu ruinæ, ſi hoſpitium alibi ſit conducendum [d]. Sed tamen in æſtimando
nono pariete communi, ratio haberi debet eius impenſæ, quæ modum pro-
babilem non excedit in veteri eius cultu, non qui aggrauet [e]. Nec ex damni
infecti ſtipulatione oportet infinitam vel immoderatam æſtimationem fieri,
vt puta ob tectoria vel picturas: quia honeſtus modus ſeruandus eſt, non im-
moderata cuiuſque luxuria ſubſequenda [f]. Et hæc quæ dicta ſunt, locum ha 10
bent, quando damni infecti nomine cautum eſt: At quando non cauetur
intra diem à prætore conſtituendum in poſſeſſionem rei eius, cuius de da-
mno timetur, ob rem non defenſam actor mittendus eſt [g], etiam contra pu-
pillum indefenſum [h], & in eum qui neque cauerit, neque in poſſeſſione eſſe,
neque poſſidere paſſus ſit, iudicium dat prætor, vt tantum præſtet, quantum
præſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto eius prætoris, vel eius cuius ea
de re iuriſdictio fuit quæ in ea re eſt, cautum fuiſſet [i]. Si ædes ſint ruinoſæ in
parte, pro qua nolit cauere dominus, miſſio fit in totas ædes: ſi tamen amplæ
ædes ſunt, & in plures partes diuiſæ, in eam tantùm quæ ruinoſa eſt fiet miſ-
ſio [k]: vbi autem quis poſſidere iuſſus eſt, dominus deiiciendus erit à poſſeſ-
ſeſſione [l]. Obſeruare autem expedit ante hanc miſſionem exigi denuncia- 11
tionem factam ei qui cauere debet vt caueat, vel ei ipſi, vel ad domũ ipſius,
vel vbi habitat: etſi habitationem nõ habeat, ad ipſum prædium erit denun-
ciandum, vel procuratori eius, vel inquilinis [m]. Et ſi res hæreditaria ruinoſa
ſit, nec illa adita, & non inhabitentur ædes, tutiùs erit libellum ad ipſas ædes
proponere [n]. Miſſio in poſſeſſionem in hoc interdicto duplex eſt, ex primo & 12
ſecundo decreto. Prior ex primo decreto eſt, quando ob contumaciam rei
qui non cauet iuſſus, actor mittitur in poſſeſſionem eius rei, quæ ruinam mi-
natur, cuſtodiæ cauſa, vt eam pignoris iure detineat, donec reus veniat re-
ſponſurus [o]: miſſióque fit, etiam ſi poſt decretũ miſſionis ædes ruinoſæ cor-
ruerint ante miſſionem [p]. Et poſſidere quoque intelligitur ante ruinam, ſi
metu ruinæ, ne ea opprimatur miſſus in poſſeſſionem, receſſerit ab illis [q]. Hoc 13
remediũ miſſionis huius rei ſeruandæ cauſa cõmune in omnibus actionibus
in rem, vt tædio affectus, cõtumax hoc modo veniat. Et ſi veniat intra annũ,
nõ poſteà, nec prius audiatur, quàm de impẽſis & reliquis cauerit vel ſolue-
rit &c [r]. Neque hæc miſſio in poſſeſſionẽ ex primo decreto transfert domi-
nium in poſſidentem [s]. Præfertur tamen qui ex hac cauſa mittitur credito-
ri, qui pignus in ea re habet, ſi is non ſatiſdet de damno infecto [t]. Quanquã
qui ita miſſus eſt in poſſeſſionem, non verè poſſeſſionem videatur habere, ſed
potius rei cuſtodiam [v]. Hoc enim ſpeciale habet miſſio ex Carboniano edi- 14
cto [x]. Cæterùm poſt annum contumax in cauendo, rei ſuæ poſſeſſione verè 15
priuatur [y]. Et iubet prætor dominum de poſſeſſione decedere, & poſſidere
actorem [z]. Datúrque ius dominij ex ſecundo decreto, vt nequaquam poſt-
modum locus ſit oblationi cautionis [a]. Nec ſtatim vbi prætor miſit in poſſeſ-
ſionem, etiam poſſidere iubet, ſed tum demum cùm iuſta cauſa videbitur. Et
ideò interuallum debet aliquod præcedere à prima miſſione, quòd aut pro
derelicto ædes longo ſilentio dominus videatur habuiſſe: aut miſſo aduerſa-
rio in poſſeſſionem & aliquandiu morato nemo caueat [b]. Ita pro omni dam-

a l. in rebus com mod in P. l. 1. C. eod. l. quod fortui tis, de pi nor. actio. C. l. 2. § ſi eo tempore, de admi nist. res. ad ciuita. pertinen. in P.
b l. qui bona fide § cum inter, & l. ſi a minũ, l. 24 § ſi ero quoq., de dã. infe.
c l. ex damni, l. 40 § 3. eod. titul.
d l. an hanc, l. 38. & l. ſeq. de dam. infect.
e l. inter quos, l. 39. § fin. l. in pariete, § fin. & l. ſeq. & l. in reficiendo, de damno. infect. in P.
f Vlp. in l. ex damni infecti, l. 40 de dã. infect. l. quidam, § fin. de iniur. vsb.
g l. 4. § ſi intra diẽ, de damn. infect. l. prætor ait, l. 7. § de eo opere, verſ. eum cui, & l. hoc amplius, l. 9. verſi. integra, eo. tit. l. 1. qb. ex cau. in poſſ. eat. lib. 42. P. tit. 4.
h l. ſi finita, l. 15. § ſi pupillus, de damn. infect. l. item ait prætor. § hoc ao tem, quib. ex cau. maio. P. l. hoc ao tem, quib. ex cauſ. in poſſ. eat.
i d. l. prætor ait § de eo, verſ. in eum.
k l. ſi finita, l. 15 § ex hoc edicto, & ſeq. de dam. infect.
l d. l. ſi finita, § vbi autem, & l. 4. § ſi forte, eod. l qui vnio ſtas, §. item cum prætor, de ac quir. poſſeſſ. l. non alienum, de inter rog. act. c. fin. § fin. vt lit. non conteſt.
m l. 4 §. prætor ait, de damn. infect.
n d. l. 4 § totus.
o l. 4. §. ſi intra diẽ, de damn. infect.
p dict. l. ſi finita § ſi iam rcorrnt.
q d. l. ſi finita, §. ſi qs metu.
r c. fin. §. fin. vt lit. non conteſt. § & qui tutat, de bon. autho. iudi. poſſid in authen. l. com proponas, l. 9. de bon. autho. iudi. poſſid.
s l. in poſſeſſionem, eod. d. l. ſi finita §. Iulianus ſcribit, de damn. infect.
t Vlpia. in l. quid de creditore, l. 11. & Paul. in l. ſi qui, l. 12. de dam. infect.
v Pompon. in l. cùm legati, l. 12. quib. ex cau. in poſſe. eat. P. l. ſ § fin de acq poſſ. P. l. ſi quis anteõ, § idẽ Pomponius, eod. l. in eum, in princ. vt in poſſe. eſſe liceat in P. l. ſi duo creditores, vti poſſid. P. l. 1. § quoſitũ, quor. legat. P.
x l. 3. § miſſum de Carbon. edict.
y d. c. fin. § ſi vt lit. nõ conteſt. c. cõtingit de dolo & contum.
z l. 4. §. ſi forte, & l. 5. de dam. infe.
a l. ſi finita, §. poſteà autem, l. 5. & l. 7. § 1. de dam. infe. c. 1. de eo qui mitti. in poſſ. rei ſerua. cau.
b d. l. ſi finita, § non autem ſtatim, de damn. infect. P.

no accepto,qui paſſus eſt damnum,vel qui pati poteſt ex ruinoſo opere,nihil aliud conſequitur non cauente aduerſario,quàm opus ipſum ruinoſum:quo dato dominus liberatur, non ſecus ac dominus dans animal pro noxa, ad amplius non tenetur [a].

a l.prætor ait,§. hoc edictum,de damn. infect.

De operis noui nunciatione. Caput 27.

Lib. 39. P. tit. 1. Lib. 5. Decreta. tit. 32.

1 *Operis noui nunciatio quid,& quod ante opus factum locum habeat.*
2 *Operis noui nunciationis rationes.*
3 *Nouum opus quid hîc, quídue reficere ab eo diſtet. Reficere quid &c.*
4 *Nunciatio quid.*
5 *Nunciatio noui operis pertinet ad ædificationem ſolùm,& ad res qu æ ſoli ſunt.*
6 *Operis noui nunciationis cauſa triplex,naturalis,publica,impoſititia,& de ſingulis.*
7 *Finis operis nunciationis, vt liceat quod in noſtro licet, & quo temperamento.*
8 *In ſuo ædificanti non poteſt nunciari opus nouum,niſi certis de cauſis.*
9 *Pro opere in loco publico facto, nunciatio noui operis à quolibet etiã alienigena fit.*
10 *Qui nunciare poſſunt opus nouum.*
11 *Nunciandi formula,in damno infecto.*
12 *Habet locum nunciatio pro rebus eccleſiaſticis.*
13 *Operis noui nunciationis remedium tantùm locum habet, vt extraordinarium deficiente remedio prohibitorio.*
14 *Non fit nunciatio noui operis in ruſticis operibus.*
15 *Nunciatio noui operis fit vel totius, vel partis, quomodo.*
16 *Nunciatio fit in re præſenti, & omnibus diebus.*

1 ALIVD remedium, iuris publici aut noſtri conſeruandi cauſa,
aut damni depellendi gratia inuentum eſt, operis noui nun-
ciatio [b]. Quod antequam opus fiat,locũ habet & interdicit,
ne fiat,ſumma cum vtilitate; quia melius eſt in tempore ante
factum occurrere, quàm poſt læſionem, ad reſtitutionem &
auxilium proclamare [c], quando videlicet ius eſt prohiben-
2 di ne ſe inuito aliquid fiat [d]. Hoc remedium prætor facilè interponit, &
pollicetur,ne vicini inter ſe de opere pertinacius contendentes ad arma pro-
rumpant, quos boni iudicis eſt ſua iuriſdictione ab armis compeſcere [e].
Néue vicinus reſiſtendo,ſibi arma permitti putaret & vltionem,ob quã tamẽ
compeſcendam iudiciorũ vigor in medio poſitus eſt,cauens ne quiſque eam
ſibi permittat [f]. Et proinde ſtatutum, vt ſiue iure ſiue iniuria opus nouum
nunciatum eſſet, opus intermitteretur [g], propter authoritatem prætoris,
vt poſteà latius dicetur Deo fauente.hinc & illud bonũ ſequitur,ne potentia
aduerſarij manu & reipſa ius prohibẽtis opprimat vel lædat. Quemadmodũ
ne id accidat in aliis iuris articulis proſpectum inuenimus [h]. *Vtile itaq;*,inquit
Ioannes Petrus Ferrarienſis [i], *hoc interdictum maximè in ciuitatibus, vbi diuites
vani ædificia magna & ſplẽdida,nõ habita ratione iuris vicinorũ amoliuntur,vaniſſima
& inani gloria tumidi, ita fatui & ſtolidi, vt putent hîc perpetuò ſibi eſſe manendum.*
Neq; ædificia iſta ſolẽt perfici,niſi per homines elatos & ſuperbos,quos vocat
3 Auguſtus animoſos [k]. Nouum opus hîc primùm conſiderandũ eſt non factũ
videlicet imperfectum: nã pro eo quod factum eſt,ad interdictũ quod vi aut
clam recurritur [l]. Nec immorandũ eſt in dictione opus,quæ perfectã rem vt
plerunque demonſtrare videtur, vt notat Paulus [m]. Nam & opus rectè de
perfecto & de imperfecto ſeu cœpto dici poteſt [n]. Nouũ porrò opus dicitur,

b l.1.§. nunciatio,in 2.de oper.nou.nũciat.

c l.fin. in quib. cau. in integr. reſtitui. non eſt neceſſa.l.1. quando lice. vnicuique ſine iudi.ſe vindic.C.

d l.1. de remiſſio. lib.43.P.titul. 24.

e l.æquiſſimum, de vſufruct.in P.libr. 7.titu.1.

f l.nullus, de Iudæis,C.

g l.1. de oper. noui nunciat.

h l.illicitas. in princip.& §.ne potentiores, de offic. præſid.

i Ioan.Petr.de Ferrarijs, In forma libelli de actio. noui oper.

k l. 2. de præd. & alijs reb. nauicular.lib.11.C.tit.2.

l l.1.§. hoc autem, edictum, de oper. no.nunc.in P.

m Paul.in l.rei appellatio, l. 5. §. 1. de verb.ſign.

n l.qui inſulã, l. 33. §.qui ædem, loca. lib.19.P.titu.2.

10 fiat,quia & eorum intereſt, vt ſcribunt Angelus & Alexander [a]. Nunciabit
& ſuperficiarius nouum opus vicino, quia & ſeruitutum cauſa ei actio da-
11 tur [b]: conſtant enim ædes ſolo & ſuperficie [c]. Et in cautione damni infecti,
concurret nunciatio hac formula: ne progrediaris ad ædificationem vel de-
molitionem operis, niſi prius me indemnem conſeruandum iri caueas [d],
quamuis pro damno ipſo infecto, quod minatur per ſe ruinam, non fiat nun-
12 ciatio noui operis [e]. Habet & locum nunciatio pro rebus eccleſiaſticis, &
pro eccleſiis ipſis [f]. In præiudicium enim eccleſiæ vnius, alterius ædificatio
13 non permittitur ſine iuſta cauſa [g]. Et ita res explicatæ ſunt, pro quibus nun-
ciatio fieri poteſt. Obſeruandum tamen in his & ſimilibus, noui operis nun-
ciationẽ eſſe remedium extraordinarium, neque competere pro omni opere
nouo, ſed pro eo tantùm, pro quo aliud remedium prohibitorium non eſt
proditum per prætorem vel legem: veluti ſi vnus ex ſociis loci communis in
eo aliquid faciat, non datur nunciatio, ſed communi diuidundo iudicio pro-
hibetur [h], potiórque conditio prohibentis [i]. Sic de ſimilibus, vt de damno
infecto, quod vi aut clam, prohibitione prætoris, quæ tamen æquipollet nun-
14 ciationi, vt poſteà ædificatum deſtruatur [k], efficitur. Tradit Hoſtiẽſis [l], nun-
ciationem non habere locum in ruſticis ſeruitutibus & prædiis, in fauorem
15 agriculturæ, quæ nec momento ſuſpendi debet [m]. Sed & illud obſeruan-
dum eſt, nunciationem operis noui fieri, vel totius, vel partis: ſi totius fiat,
ſufficit nunciare nouum opus ſimpliciter: ſi partis, oporter illius demonſtrare
16 locum. Quia in re præſenti fit nunciatio [n]. Et omnibus diebus fieri poteſt,
feriatis quamuis [o].

Quibus & contra quos fiat nunciatio noui operis. Cap. 28.

1 Quis opus nouum nunciare poſſit.
2 Perſonæ, quibus nunciari nouum opus poteſt.

1 PERSONAS nunc in hoc remedio nunciationis conſideremus, actoris, & rei, & quis poſſit primùm nunciare. Qua in re placuit, eum qui ius non habet in re, nunciare non poſſe [p]. Denunciabit igitur [q], qui vel dominiũ, vel ius ſeruitutis habet, qui pignori fundum accepit, qui habet detentionem ſeruitutis [r], quia illis dantur actiones vtiles [s]. Vſufructuarius tamen ſuo nomine nunciare non poteſt: procuratorio poteſt, vt in rem ſuam procurator vendicando vſumfructum [t]. Denunciat & procurator [v]. Verùm qui alio nomine nunciat, neceſſe habet ſatiſdare, rem ratam dominum habiturum [x]. Si de mandato potiſſimùm dubitetur, vel, vt aliis placet, etiam ſi de mandato conſtet [y]. Bonæfidei poſſeſſor nunciare poterit, quia ad eum res quodammodo pertinere videtur [z]. Poteſt & nunciare nouum opus, non ſolùm vicinus proximus, ſed inferior ſuperioribus facientibus opus nouum: Nam & ſeruitutes quædam interuenientibus mediis vel publicis vel priuatis, eſſe poſſunt [a]. Pupillus ſine tutoris authoritate non nunciat, nec ſeruus [b]. Mulier quoque & pupillus, ſi de denunciatione agatur operis facti in publico, non nunciant, niſi ſingulariter illorum intereſt, exemplo popularium actionum, quæ tantùm in eo caſu illis cõceduntur [c]. Et qui de opere publico nũciat, bonæ famæ, integræq; eſſe debet, vt in popularibus actionibus exigimus [d]. Arcentur & à denunciatione operis illi, cum quibus pactum ab

a An_el. & Alexzo. in l. 2. ne quid in loc. publ.
b l. 3. §. ſi ego ſuperficiarios, de oper. no. nunciat.
c l. eum qui ædes, de vſucap. in P.
d l. 1. § nunciatio, in fine de oper. non. nunciat. & l. 1. §. pen. quod vi aut clam, P.
e l. ſi ædibus, de damn. infec.
f c. 2. & 1. de oper. nou. nunciat. ap. Grego. lib. 5. Decr. titu. 32.
g con. quicunque, & ca. eccleſiæ, 16. q. 2. c. ad audientiam, de eccleſ. ædific.
h l. 3. de oper. nou. nunciat.
i l. in re communi, de ſeruit. vrb. prædio. l. Sabinus, comm. diuid.
k d. l. Sabinus, & d. l. in re communi.
l Hoſtiẽſis, in Summa de oper. no. nũciat. § quis poſſit facere.
m l. 3. C. de ferijs l. 2. de nũdin. in P. c. 9. de ferijs, § innouamus, de trenga & pace in vſib. Feudor.
n l. de pupillo, § qui nunciat, & §. ſi in pluribus, de nou. oper. nunciat.
o l. 1. § nunciatio, de verſ. item nunciatio, de oper. nou. nunciat.
p l. 2. §. 1. de remiſſio. P. glo. in l. 3. §. ſi ego in verbo inquilinus, de oper. no. nunciat. l. 1. §. iuris, eod. Bart. in l. 1. in princ. & §. nunc videamus, & l. de pupillo, §. interpoſitas, de ope. nou. nunciat. Speculator in titul. de ope. no. nunciat. in §. ſed nunc videamus.
q Specul. vbi ſuprà, & §. fin.
r l. creditori, l. 2. de oper. no. nunciat.
s l. ei qui pignori, de ſeruitut.
t l. 1. §. vſufructuarius, de oper. non. nunciat. l. 5. in fin. & l. ſeq. vſufruct. quemadm. caueat. in P.
v l. cum procurator, l. 13. de oper. non. nunciat.
x l. de pupillo, §. qui procuratorio nomine, de ope. non. nunciat.
y l. illud, in fi. de minorib. in P.
z l. verbũ illud pertinere, de verb. ſignific.
a Paul. in l. non ſolũ, proximo, § de ope. no. nunciat. de ratione, l. loci, §. fin.

a l. ſeq. ſi ſeruit. vend. l. ſeruitutes, § penult. de ſeruit. P. l. in tradendis, §. interpoſitas, commu. prædio. l. ſi proximus, §. vin, & §. fin. de aqua plu. arcend. P. b l. de pupillo, de ope. no. nunciat. P. c l. mulieres, de popul. actio. P. d l. 4. eod.

iiſdem ædificantibus ea de re factum, vel ſi rei euidentia appareat eos ius non habere, vel manifeſtè inhabiles ad nunciandum ſunt[a]. Si plurium etiam res ſit, cui opus nouum noceat, omnes nunciare debent, nec vnius nunciatio ſufficit[b]. Cùm de perſonis quibus nunciari poteſt quæritur, Ita- 2
tuendum primùm eſt, nunciationem in rem fieri, non in perſonam. Proinde ea fieri poteſt furioſo, infanti, vt nec tutoris authoritas exigatur[c]. Et ideò cuilibet intelligenti, ſcilicet in re exiſtenti, veluti fabro nunciatum, infantem & furioſum tenet[d]. Quod enim rem reſpicit, obligat furioſum tacitè[e]. Ita & ſeruo denunciatio fit rectè, quamuis ille denunciare non poſſit[f]. Hoſtienſis[g] quoque dicebat denunciationem domino extra rem fieri non poſſe ad effectum, vt poſt denunciationẽ opus factum demoliri debeat: quia fieri poteſt, vt fabri id non reſciuerint, niſi poſteà dominus ad opus redierit à quo tempore validatur præcedens denunciatio. Denunciatur item non ſolùm proximo, ſed & remotiori vicino[h]. Et ſi plurium res ſit, in qua opus nouum fiat, ſi vni nuncietur, rectè nunciatum videtur, & omnibus cenſetur facta nunciatio: ſed ſi vnus ædificauerit poſt nunciationem, alij qui non ædificauerint, non tenebuntur: contrà, ſi communi rei plurium noceat opus nouum, omnes nunciare debent, nec vnius nunciatio ſufficit[i].

a l. non ſolùm, & l. de pupillo, de ope.no.nuncia.
b l. ædibus communibus, l. 18. l. de pupillo, §. ſi pluriũ, de oper. nou. nunciat.
c l. operis noui nunciatio, l. 10. de ope.no.nuncia.
d l. cuilibet, eod. tit.
e l. furioſus, & l. ſi à furioſo, de actio.
f l. de pupillo, verſ. 1. de oper. nou. nũciat.
g Hoſtiẽ. in Summa, de oper. nou. nunciat. §. cui fiat.
h l. non ſolùm, l. 8. de oper. nou. nunciat.
i l. de pupillo, §. ſi plurium, l. ædibus communibus, l. 18. de oper. nou. nuncia.

De modo & formis nunciationis noui operis. Caput 29.

1 Nunciatio in re præſenti fit.
2 Nunciatio quadrupliciter fit; denunciatio quando verbo fiat.
Denunciatio quæ verbo fit, exuit poſſeſſione denunciantem, &c.
3 Facto quomodo iactu lapilli, & oppoſitione manuum nunciatio fiat.
4 Nunciatio per prætorem modeſtior, in Gallia probabilior.
5 Nunciatio operis per prætorem quo tempore fieri poſſit; an omnis nunciatio omnibus diebus fieri poſſit.

NVNCIATIO in re præſenti, in loco operis demonſtrato fieri 1
debet, & in parte, ſi in ea tantùm nuncietur[k]. Nunciatio qua- 2
drupliciter fit, verbo, per iactum lapilli[l], per oppoſitionem manuum, per prætorem[m]. Prohibitio, quæ verbo fit, cùm quis dicit ſe opus prohibere, habet timiditatis aliquid & videtur qui prohibet de iure ſuo dubitare: quare dicitur conſtituere eum poſſeſſorem, cui fit denunciatio[n], quamuis poſſideat[o]. Nihil autem intereſt, quibus ſententiæ verbis fiat prohibitio, dummodò prohibitio, in illis conſtet: ſicuti de ſententiæ ſermonis viribus dicitur, in quo mens tantùm quæritur[p]. Facto prohibitio cenſetur perfici, iactu lapilli, vel oppoſita 3
manu operi, prohibendi gratia[q]. Et iſtæ videntur paulò audaciores, & conſeruant poſſeſſionem denuncianti. Quia dum lapillum quis iacit in opus, aut dum opponit manum operi, videtur profiteri apertè ſe iure ſuo agere in re ſua, & velle defendere rem ſuam, retineréque poſſeſſionem, quæ animo alioquin amitti poteſt[r]. Neque id omnino temerarium eſt, cùm hoc fieri cenſeatur, donec adeatur iudex, cuius iuriſdictioni ſe cõmittunt nũciantes, niſi aliter conueniant expreſsè[s]. Et propter abſentiam iudicis licet interdum res prop. ias vi etiam eripere ei, qui aufugit cum eis[t]. Obſeruare & hîc oportet, in iactu lapilli & manuum oppoſitione interuenire quoque verba, quæ exprimunt ea ratione ea fieri, vt prohibeatur opus, vel ſaltem interuenire debere nutum æquipollentem[v]. Nec ſimplex iactus lapilli prohibitionem facit: quinimò quidam tradunt, & triplicem lapillum proiici

k l. de pupillo, l. 5. §. qui nunciat, & §. ſi in pluribus, & §. nunciationem, de oper. noui nunciat.
l d. l. de pupillo, §. meminiſſe, l. 1. §. nunciatio, eod. l. 1. §. quid ſit vi factũ, quod vi aut clam.
m d. §. quid ſit vi.
n d. l. de pupillo. § meminiſſe, & l. 1. §. in operis autem nunciatione, de ope.no.nunciat. ff.
o l. ſi alius, §. ait Iulianus, quod vi aut clam.
p l. in ſumma, l. 50. de re iudic. in ff. l. 3. §. conditio, de adimen. lega. l. fin. quæ res pign. obli. poſſ. l. promittendo, C. de iure dot.
q l. vim facit, l. 19. §. prohibitus autẽ quis intelligatur, quod vi aut clam.
r l. 3. §. in amittenda, de acq. poſſeſſ. in ff. l. ſi id quod, §. fi. C. eod. titu.
s l. 1. §. & poſt operis noui, & §. ſeq. de oper. no. nunc. facit l. 2. quan. lic. ſine iud. ſe vindic.
t l. ait prætor, l. 10. §. ſi debitorẽ, quæ in frau. credit. lib. 43. ff. titu. 3.
v arg. c. cùm apud, & c. tuæ, de ſpõſalib.

proijciendum [a]. Neque tamen exigo, vt nuncians teneatur dicere cauſam, cur nunciet & prohibeat, ſed puto ſufficere ſimpliciter eum prohibuiſſe,
4 ſicut de reſte dictum [b], in aliis quamuis contrarium verius videatur [c]. Modeſtior & firmior eſt per prætorem facta denũciatio, qua in Gallia vt plerunque vtimur. Et fieri quidem poteſt, vt rectè nunciatio fiat, ſed non vt rectè lis ideò moueatur, id eſt, vt moueri poſſit, vt ait Papinianus [d]. Et facilis à verbis priuatiſque concertationibus in verbera prorumpere, niſi prætoris intercedat authoritas, dum quis licitum putat contra aggredientem vi, iactu lapilli vel obiectione manus, vi & manu ſe defendere [e]. Et ideirco conſultius eſt medio, id eſt, iudice & iudiciorum vigore vti, ne ad arma veniant contendentes [f]. Iuſſus ſimplex ita hîc iudicis, vim habet ſententiæ quodammodo, dum per illum ſuſpendendum eſt opus [g]: quamuis alioquin comminationes, programmata, epiſtolæ, ſubſcriptiones iudicum, parte inaudita ſententiæ vel rei iudicatæ vim non habeant [h]. Vnde Ferrarienſis [i], hic ſingulare notat, vt quando per viam præcepti procedit iudex contra aliquem inſtante & petente aduerſario, præceptum huiuſmodi euaneſcat comparente reo, & petente ſibi libellum offerri: quòd iudicia non ſint à præ-
5 ceptis inchoanda, ſed à libelli oblatione fundamentum capiant [k]. Diſſidet autem Ferrarienſis cum Bartolo in tempore nunciationis faciendæ: nam cùm iuriſconſ. abſolutè dixerit, omnibus diebus nunciationem fieri poſſe [l]. Ferrarienſis vult tantùm locum habere in nunciatione facto vel verbo peracta: at in prætoria, dies feriatos excipit in honorem Dei [m]. Bartolus autem contendit, etiam prætoriam fieri poſſe omni die & feriato [n]. Ego pium exiſtimo feſtis diebus ab his abſtinere contentionibus: verùm ſi neceſſitas vrgeat, putà quia futura die pluribus redemptoribus vel operariis opus perficiendum ſit, Deum non offendi arbitror, vt conſulatur paci. Diſpenſat namque neceſſitas à feriarum exacta obſeruatione [o].

[a] arg. l. contumacia. de re iudic. ca. indigni, 12. q. 2. c. ex litteris, de conſtit. c. in audientia, de ſentent. excom.
[b] § ſancimus, de teſtib. in authen.
[c] vt in l. fin. de edic. di. Adria. toll. C. l. cùm hi, §. vult igitur oratio, de tranſact. c. cùm dilecti, §. fin. de accuſat. l. edita. C. de edend.
[d] Papi. l. 8. de pigno. P. lib. 20. titu. 1.
[e] l. vt vim, de iuſt. & iure, cum ſimilib.
[f] l. æquiſſimum, de vſufru. P. l. nullus, C. de Iudæis.
[g] l. in re communi, de ſeruit. vrb. prædio. l. quod iuſſit, de iudic. l. 1. ſi quis ius dic. non obtemp. glo. in c. ex parte, in Chriſto, de verb ſignific.
[h] l. 1. 2. 4. 5. tit. communica. epiſt. progeam. lib. 7. C. titu. 57.
[i] Ioan. Pet. de Ferrariis in praxi tit. de ope. no. nuncia.
[k] l. 1. in fin. de in ius vocan. auth. offeratur, de lit. conteſt. l. libellorum, de accuſat. in P. l. 1. de libell. oblat.
[l] l. 1. §. nunciatio, verſ. item nunciatio, de ope. no. nunciat.
[m] iuxta l. dies feſtos, & l. omnes, C. de ferijs.
[n] Bart. in d. l. 1. § nũciatio, de oper. no. nunciat.
[o] l. 1. C. de ferijs, c. 3. eod. ap. Grego.

De effectu nunciationis noui operis. Caput 30.

1 Effectus nunciationis noui operis, intermitti opus, poſteàque ædificatum demoliendum. Quis teneatur præſtare ſumptus demolitionis operis aut patientiam demoliendi, &c.

2 In nunciationis teſtatione debet apponi quantum opus iam factum ſit.

3 Quando ædificantis nunciatione opus ſuſpenditur.

4 Nunciatio noui operis non ſe defendentem facit ex actore reum.

1 PRÆCIPVVS & inſignior effectus nunciationis noui operis eſt, vt nunciatione facta quieſcere debeat ædificatio, & opus intermittatur, donec ea de re cognitum ſit, alioquin omne poſt nunciationem, vt illegitimè ædificatum deſtruendum ſit [p]. Obtemperandum enim nunciationi eſt, ſiue benè ſiue malè facta fuerit [q], vt de excommunicatione dicitur eccleſiaſtica [r], & prohibitus qui poſteà ædificauit, in exceptionibus non auditur [s] ante reſtitutionem operis in priſtinum ſtatum, nec datur ei actio per prætorem volenti agere ſibi ius eſſe ita ædificatum habere [t]: & quia vi, vt diximus, poſt prohibitionem factum dicitur. Qui vi aut clam fecit, ſi poſſidet, debet patientiam & impenſam tollendi operis: qui fecit nec poſſidet, impenſam: qui poſſidet nec fecit, patientiam tantùm [u]. Et Marcellus [v], *Si is, cui opus, inquit, nouum nunciatum eſt, ante remiſſionem ædificarat, deceſſerit,*

[p] l. vnic. in fine de oper. no. nunciat. C. c. 2. eod. titu. ap. Gregor. l. prætor ait, §. 1. & § prætor ait, eod. titu. P.
[q] l. 1. de oper. no. nũciat. P.
[r] ca. 1. 11. q. 3.
[s] l. 1. § sed etſi is cui opus nouum, de ope. noui. nunc. P.
[t] l. competit, l. 17. §. fin. quod vi aut clam, l. 1 § pen. ne quid in loc. publ. l. 3 § item ſi loca, de alien. iudic. mut. cau. fact. in P.
[u] l pen. de oper. no. nunciat.

hæredes eius d.bent præſtare patientiam aduerſario deſtruendi operis . Quia in reſti-
tuendo huiuſmodi opere, pœna verſatur eius qui contra edictum facit, quæ
in hæredes non tranſit, niſi lite conteſtata [a]. Veruntamen quamuis ad pœ-
nam non teneatur, non dubito teneri hæredes ad impenſas demolitionis ſi
poſſideât: quòd hoc vitiũ rei ſequitur quemcunq; poſſeſſorẽ & omni damno
eum oneret [b], niſi ædificatũ fuiſſet opus inuito domino loci: quo caſu ſolùm
præſtat patientiam demolitionis, vt ſi à ſeruo, ſine iuſſu domini fuerit ædifi-
catum [c]. Propter hunc effectum demolitionis faciendæ ædificati poſt nun- 2
ciationem, qui opus nunciat nouum, debet referre in teſtationem, quantum
operis iam tunc factũ erat, & modulos ſeu menſuras capere, vt appareat quid
poſtea fuerit factum [d]. In quæſtione tamen ſuſpenſionis operis poſt nuncia- 3
tionem, arbitror diſtinguendum, num prætore authore, vel ſine prætore fiat
nunciatio: ſi ſine prætore, & manifeſtè appareat ius non eſſe nunciandi ei qui
nunciat, ab ædificio quieſcere quis non tenetur, priuſquàm ad prætorem
vocetur: veluti ſi conſtat pupillum nunciare vel ſeruum, vel extraneum, vel
eum qui antè permiſit, vel alio modo manifeſta ſit iniuſta nunciatio. Ne
inde iniuriarum naſcatur occaſio, vnde iura naſci ſolent [e]. At ſi dubitetur
de iure, vel ſi per prætorem quis intermittere opus iubeatur, certè quieſcen-
dum ab opere, propter authoritatem prætoris, ne eius imperium eluſorium
ſit [f]. Et quamuis manifeſtè iniuſta vocatio in ius ſit, aut quamuis citatio
non liget vocatum [g]: attamen non eſt malè vocati contemnere vocantis
imperium, coram quo exceptiones ſuas proponere poteſt [h]. Cæterùm quan-
do intermiſſio operis periculum adfert, nunciatio quoque hunc effectum
non ſortietur, vt ſuſpendatur opus, ſed contemnitur: vt ſi cloacæ purgentur,
vel reficiantur; vel riui [i]. Nam ob id quod denegatur exemtio operis noui,
id eſt, ſuſpenſio & demolitio, non abolentur actiones legitimæ, ſed integræ
manent: ſicut & in his, in quibus prætor ab initio noui operis nunciatio-
nem negat [k]. Alius effectus nunciationis noui operis apud Africanum, vt 4
nunciatione facta, ſi is cui nunciatur ſe non defendat ex poſſeſſore conſti-
tuatur petitor, atque poſteà cogatur docere & probare, ius ſibi eſſe ita ædifi-
catum habere. Prætor enim cogit fugientem cauere, quod non procedet
in opere, niſi prius de iure ſuo docuerit: quemadmodum etſi is qui nuncia-
uit, fugiat, fit ex poſſeſſore petitor; quia cauere debet ſe non prohibiturum
ædificantem, niſi doceat de iure ſuo prohibendi, & ſic vtroque caſu transfe-
runtur, per fugam onera probandi. Fuga porrò intelligitur hîc poſt tres
menſes à tempore nunciationis differendo [l].

a l. 1. ea diliſt. in quan. hæred. tenean. C.
b c. 1. de non. oper. nunc. c quia vero, de iudic. c. ſæpe, de reſtit. ſpol. ex preſ- ſe & in l. prætor e. 1, in fin. de oper. non nunc. c. ſigni ficauerunt. de te- ſtib.
c l. ſi reus § primum. & l. denique, § no- quod vi aut clam.
d l. non ſolùm, s. § qui opus nouum, nunciat, & §. ſecun- dum. de ope. nou. nunciat.
e l. meminerint, C. vnde vi.
f l. fin. ne quid in loc. public. P. l. ſi prætor, de iudic. in P.
g l. 2. ne quis eum, qui in ius voca. vi exim. l. fin. de iu- riſdic. omn. iudic. in P.
h l. ſi quis ex aliena, de iudic. in P.
i l. de pupillo, §. ſi quis riuum, de ope. no. nunciat. l. c. §. pen. de riuis lib. 43. P. titu. 20. l. 1. § ſi quis purgan ti, de cloac. P.
k Paul. in l. ſciendum, 19. de oper. no. nũ ciat. P.
l l. vnica, de oper. no. nunciat. C l. ſi. de ædific. priua. C.

Quot modis operis noui nunciationis prohibitio extinguatur. Cap. 31.

1 *Remiſſione nunciationis tollitur nunciatio. Remiſſio tripliciter fit à denunciante, à iudice, à lege.*
2 *Cautio de demoliendo, ſi dictum ſit, tollit nunciationem.*
3 *Denuncians, intra tres menſes, non cogitur ſatiſdationem acceptare ab aduerſario oblatam, ſi dicat ſe paratum intra eos de iure ſuo docere: poſteà tamen cogitur.*
4 *Olim nunciatio noui operis anno tollebatur, hodie nequaquam.*
5 *Nunciatio noui operis morte nunciantis, non eius cui nunciatum eſt, tollitur. Item numero 6.*
6 *Finitur nunciatio alienatione rei.*
7 *Diſtinctio, quando duret nunciatio poſt mortem.*
8 *Ratio cur non extinguatur morte eius cui nunciatur, & alienatione ab eo facta, quemad*

quemadmodum ex parte nunciantis.
9 *An ſatiſdatione data de demoliendo, hæres cui nunciatum eſt teneatur ſuis impen-ſis opus demoliri, an tantùm præſtare patientiam.*
10 *Remiſſa cenſetur nunciatio, ſi actor non iurat de calumnia.*

1 TOLLITVR prohibitio, & extinguitur nunciatio noui ope-
ris, per remiſſionem nunciationis [a]. Ea remiſſio tripliciter
fit [b], nempe à denunciante, à iudice, à lege: à denunciante,
ſi is permittat expreſſè opus proſequi [c]. Poteſt autem remit-
tere, ſiue facto, ſeu verbo, ſeu per prætorem nunciauerit: ſi
partes enim conueniunt, nihil intereſt iudicis [d]. A iudice, ſi
examinato negotio iudex pronunciauerit ius eſſe ædificandi [e], quia res iu-
dicata finem imponit negotio [f]. A lege dupliciter fit remiſſio, primò, quan-
do nunciatio eſt ipſo iure nulla, vt ſi facta ab eo, eiue, à quo, cuiue fieri non
poterat, per perſonas, & illis à quibus, & quibus iam anteà fieri non poſſe mo-
nuimus. Paria enim ſunt nõ fieri, vel fieri perperam ſeu inutiliter [g], etſi pro-
curator non cauerit de rato [h]. Secundò remittit lex prohibitionem, ſi cautio
data fuerit corã iudice de demoliendo, & reſtituendo opere priuato, ſi poſt-
2 eà appareat iniuſtè ædificatum, vel ſi pro publico promiſſio eadem fiat [i]. Et
hæc ſatiſdatio, etiam ſi abſentis nomine poſtuletur remiſſio, non ad ratihabi
tionem, ſed ad noui operis nunciationem pertinet [k]. Hic fit oblatio ſatiſda-
tionis, quam ſtipulatur aduerſarius: quòd ſi eam ſtipulari noluerit, pro data
habebitur iure, fitque remiſſio noui operis nunciationis [l]. Niſi poſteà is qui
obtulit, interpellatus vt caueat, noluerit cauere, & ita in mora poſtremus
3 ſit [m]. Sic ei vltima mora nocebit, vt in aliis receptum eſt [n]. Cæterùm hîc quo-
que annotandum eſt, denunciantem ante tres menſes non cogi ſatiſdatio-
nem acceptare, ſi paratus ſit, de iure ſuo prohibendi docere: poſt tres menſes
autem cogitur, vel remiſſio per legem fit [o]. Differtur quippè in reſtitutoriis
interdictis, quale eſt hoc, reſtitutio, ſi incontinenti offerantur probationes [p].
4 Fruſtráque cautio acciperetur, ſi nunc conſtat de iure non ædificandi. Secun
dò olim extinguebatur nunciatio noui operis poſt annum, hodiè non: ſubla-
táque eſt l. prætor ait, in §. fin. de oper. no. nunciat. in P. per l. vni. eiuſd. tit.
C. qua refertur olim extinctam poſt annum noui operis nunciationem, ſed
nunc ſtatutum durare etiam poſt annum: vt aliæ in rem actiones, quæ pœna-
les non ſunt, perpetuæ ſunt, & poſt annum dantur, quales negotiorum geſto-
5 rum, de peculio, & ſimiles [q]. Tertiò tollitur nunciatio morte nunciantis [r],
6 quamuis morte eius cui fit nunciatio non extinguatur. Item quartò finitur,
ſi rem alienauerit is qui nunciauit, ob quam nunciatio facta erat [s]. Quia mor
te & alienatione finitur ius prohibendi [t]: morte namque quis deſiit eſſe do
minus quia mors omnia ſoluit [v], & voluntatem [x]. Et iuris noſtri conſeruan-
di cauſa nunciatio fit [y], quod alienando, & morte amittimus, & proinde cau
ſa ceſſante ceſſat effectus [z], & poſt venditionem deſinit noſtra intereſſe, dã-
no omni & commodo poſteà contingente pertinente ad emptorem [a]. Nec
pugnat quod tradit Vlpia [b], hoc interdictum perpetuò dari, & hæredi & cæ-
teris ſucceſſoribus competere, &c. Siquidem non negamus quin & ſucceſ-
ſoribus vel vniuerſalibus hæreditariis, vel ſingularibus ex contractu non de-
tur, vt poſſint poſt adeptum ius nunciare nouè. Verumtamen ibi non eſt con
trouerſia, ſed num nunciatio facta à mortuo vel alienante, ad eos tranſeat,
de quo nihil Vlpianus, vel ſi ſenſit de eo, cum diſtinctione intelligendus eſt,
7 prout Accurſius bifariam diſtinguit [c], *Interdum*, inquit, *nunciatio fit, ne opus
nouum fiat, quando deliberat quis incipere, ſed nondum incæpit: aliquando quando in-
cæptum eſt. Et rurſum aliquando cæpto opere denunciatum eſt, & ante mortem denun-
ciantis, vel ante alienationem non eſt ſatiſdatum, vel eſt ſatiſdatum.* Porrò extingui-
tur nunciatio morte & alienatione, ſi opus cœptum adhuc non ſit, & res in-

a l. non ſolum, § ſecũdum, de oper. no. nunciat.
b glo. in l. 1. de remiſſio
c de hac in d. l. 1. §. inde quæritur, de ope. no. nunciat. l. vim facit § tandẽ, quod vi aut clam.
d d. l. 1. § inde quæritur, & l. ſi conuenerit, de re iudica. P. l. iudicem, com. diuid. P.
e l. prætor ait, §. habet autem, de ope. nou. nunciat. P.
f l. 1. de re iudic. P.
g l. quoties, qui ſatiſd. cogan. l. 1. ſi quis in ius vocat. non ier. l. 4. § condemnatum, de re iudica. cũ ſimilib.
h l. de pupillo § qui procuratorem, de ope. no. nunciat. P.
i l. vni. eod. C.
k d. l. de pupillo, §. qui remiſſionem, c. fin. eod. tit. ap. Greg. l. nõ ſolũ, §. ſi ex puſſem, eo. P.
l l. prætor ait, § ſi quis paratus, & §. deinde ait, prætor, de ope. nou. nunc. l. ſtipulatio, § ſi quis aute, eo. tit. P.
m l. prætor ait, § ſi aliquamdo ſtrem, de ope. no. nũc.
n l. illud, de peric. & commo. rei vend. l. hominem, mãd. P. l. obſignationem, C. de ſol. l. ſemel mora, ſol. matrim. in P. l. 2. C. de iur. emphyt.
o l. vni. de nou ope. nunciat. C. c. pen. & fin. eo. ap. Grego. & ibi glo.
p c. literas, de reſtit. ſpol. l. ſi is à quo, vero poſſ. leuatis. l. 3. § ibidem, ad exhib. c. dilectus, de ord. cognitio.
q l. in honorariis, de actio. cum ſimilib. ibi nota.
r l. nõ ſolũm, §. morte, de oper. noui nunciat.
s l. fin. eod.
t d. §. morte.
v §. deinceps, de nupt. in authen.
x l 4. loca. P.
y l. 1. § iuris noſtri, de ope. noe. nunc.
z c. cum ceſſante, de appelat. l. adigere §. quamuis, de iure patron. in P. l. §. fin. de donat P.
a l. id quod, l. 7. & l. neceſſario, de peric. & commo. rei vend. in P. & l. 1. C. eod. tit. § cum autem, de empti.
b Vlpia. in l. prætor ait, l. 2. in §. hoc interdictum, perpetuo, in 1. de oper. no. nunciatio.
c Accurſ. in l. non ſolũ, §. morte, in verbo extinguitur, de oper. no. nunciat.

tegra ſit: item ſi cœptum ſit, & tamen ſatiſdatum non ſit. Probat argumen-
to mandati, quod extinguitur moriente mandāte re integra: non autem ſi
ante mortem procurator cœperit tractare negotium [a]. Et certè iudicia cœ-
pta tranſire in hæredes non ambigitur [b]. Notat & Bartolus [c], quódque mihi
placet, vt ſi aliquid operis poſt nunciationem, quamtumuis modicum factū
fuerit viuente nunciante, res non ſit integra, & ideò tranſeat in hæredes pro
futuro opere præcedenti connexo [d]. Item ſi quis nunciando dicat, nuncio
pro me hæredibúſque meis, nouum opus, morte non extinguetur [e]. Sed cur 8
ex parte eius cui nunciatur, eadem locum non habent, quæ in perſona nun-
ciantis, videlicet vt non extinguatur nūciatio morte eius cui nunciatur, vel
ſi ipſe alienet? Ratio eſt, quòd ex parte eius cui nunciatur nunciatio realis
eſt [f]: ex parte nunciantis perſonalis [g]. Qui ideò quandocunque illi placue-
rit, remittit, vt diximus. Siquidem in rem præſentem fit nunciatio, nec extra
rem efficax eſt [h]. Proinde quod perſonale eſt cum perſona extinguitur. Rea-
le tranſit in alias perſonas rem poſſidentes [i]: réſque obligatæ diſtrahuntur
cum ſuo onere [k]. Quæſtio tamen inter Bartolum, & alios iuris ciuilis inter- 9
prætes eſt, ſi ſatiſdatum eſt ab eo cui nunciatio facta eſt, & is poſteà mortuus
ſit, réſque peruenerit ad tertium poſſeſſorem, num, quemadmodum diximus
nunciatiouem tranſire in hæredem nunciantis, tranſeat quoque in hæredem
eius cui nunciatum eſt, vt ipſe propriis expenſis teneatur opus ab alio factū
demoliri, quod alioquin vt diximus facere non tenetur, ſed præſtare patien-
tiam. Nam Bartolus [m] defendit non teneri, quem aliqui ſequuntur, *quia præ-
toria cautio*, inquit Caſtrenſis [n], *de demoliendo debet augere ius ipſius nunciationis,
ſuper qua interponitur* [o]. Gloſſa [p] tamen contrarium affirmat, quam ſequitur
Alexander ab Imola. Quos quoque ego probo: quòd ſatiſdatio de opere
demoliendo, & iudicatum ſolui, pares ſint [q]. Stipulatione autem iudicatum
ſolui interpoſita, definit res eſſe integra [r]. Ergo & per hanc ſatiſdationem.
Accedit quod ex ſatiſdatione, veluti ex conditionali ſtipulatione, fiat obli-
gatio quæ transfertur ad hæredes [s]. Nec ratio Bartoli & ſequacium hîc obij-
ci poteſt, cùm ea intelligatur, ne augeat negotij naturam ſatiſdatio, quando
negotium per ſe ſatis validum eſt: at vbi per ſe inualidum, diuerſum verius
eſt [t]. Poſtremò remiſſa cenſetur noui operis nunciatio, ſi is qui nunciauit, no 10
luerit iurare de calumnia: etenim tenetur nuncians iurare, ſe non calumniæ
cauſa nunciare [v]. Quod ordinarij alioquin iuris eſt in omnibus inſtituendis
litibus, ad compeſcendas litigantium calumnias & malitiam [x], vt actor etiā
qui iuramentum hoc recuſauerit, amittat litem [y].

a l. ſi quis mancipijs, §. 1. de inſtito. actio. ff. l. arbitr. ex arbit. ff. § item ſi adhuc. de manda. l. mandatum, C. manda.
b l. 1. ex delic. de fond. io quan. hæred. tenean. l. 1. vt actio. ab hæred. & cont. hæred. C.
c Bart. in d. §. morte, nume. 6. leg. non ſolum.
d l. ſi tutor, poſt princip. de tutel. & ratio. diſtrah.
e l. diem proferre, §. 3. de arbitris. l. ſi vero non remunerandi. § ſi. & l. ſeq. mand. in ff. l. cum præcario, de præcar. ff.
f l. nō ſolum, §. morte, de oper. no. nūciatio. ff.
g l. fin. eod.
h l. de pupillo, § ſi plurium res, & §. nunciatione, verſ. ſi quis autem in ſo lo, & l. opera, eo. titu.
i l. quia tale, ſolut. matrim. l. ſi tibi, §. ſi quis pacitcatur, & l. iuriſgentium, § pactorū, de pact. in ff. l. qui in futurum § 1. eod. titu.
k l. actionum genera, § in rē, de actio.
l l. alienatio, de contrah. empt. l. in, §. 3. de iure fiſc. l. ſi debitor, de distract. pigno. ff. l. vni. C. rem alie. gerent. non interſi. rer. ſoa. alien. l. ſi pignus, qui potio. in pigno. habean.
m Bart. in d. § morte, numero 8. & Andreas de Piſis, & Paul. Caſtr. ibi.
n Paul. Caſtr. vbi ſupra
o L. 1. §. ſi quis ſub cōditione, vt legat. non cauea. & ide l. ſi quis cum, § qui iniuriarum, ſi quis cautio. l. Titius, § ſi. ad Trebell. ff. p glo. in d §. morte, in verbo hæredes, l. non ſolùm, de nou. oper. nunciat. & ibi Alexan. q l. de pupillo, § pen. & l. ſtipulatio, §. habeo, de no. oper. nunciat. r l. ſi defunctus, & ibi glo. de procurat. s §. ea conditionali, de verbo. oblig. l. ſi qui ſub conditione, de actio. ff. t l. ex placito, de rer. permutat. C. v d. l. de pupillo, §. qui opus nouum.
x L. 1. de iniciū. propter calum. y L. 1. C. eod.

LIBRI QVARTI

FINIS.

DE

DE REBVS COMMVNI-BVS, CONFVSIS, ET PRO-PRIIS DISTINGVENDIS.

LIBER V.

De diuiſione rerum priuatarum in communes, confuſas, & proprias. Caput I.

1 *Continuatio libri, Et de diuiſione rerum, in communes, confuſas, & proprias.*
2 *Communis duplex, pro diuiſo & pro indiuiſo, & quid vtraque.*
3 *Propria res quæ dicatur.*
4 *Confuſa res quæ.*
5 *Communes res pluribus de cauſis nobis cum alijs.*

1 RES omnes rurſum quæ liberæ aut ſeruæ ſunt, aliam diuiſionem expoſtulant, vt earum qualitatem ſignificantius explicemus; potiſſimùm res quæ ſunt priuatorum hominum, proinde hoc libello tractandæ ſunt. In primis itaque priuatorum res ſeu ſingulorum, vel communes ſunt, vel confuſæ finibus, vel ſeparatæ ſeu propriæ. Com-
2 mune eſt, quod duorũ, vel pluriũ eſt, idque vel pro indiuiſo, vel pro diuiſo [a]. Pro indiuiſo, quod ad omnes vt vniuerſos, non vt ad ſingulos, pertinet: qualia ſunt, quæ vniuerſitatis dicuntur, vt theatra, ſtadia, & his ſimilia, quæ cõmunia ſunt ciuitatũ, quæ ſingulorũ nõ ſunt [b]. Pro diuiſo cõmune, quando in vna re communi quilibet partem ſuam nouit [c]. Et hoc commune magis accedit ad proprium, quàm prius commune. Neque tamen commune aliquod eo modo, quo commune vocatur, proprium dici poteſt [d], hæc enim inter ſe pugnantia; ſicut & Martianus ſuum, communi opponit [e]. Nec meum propriè commune dicitur, niſi meum commune, hoc eſt, id quod ego in communi habeo [f]. Et non quod ſocius in eodem communi habet [g]. Sic rectè paucis Caius de liberta communi mihi videtur reſoluiſſe. *Si quis libertam*, inquit [h], *communem duxerit, libertam eius eſſe negari non poteſt, licèt alterius ſit liberta.* Et ſi ius reſpicias, quod quis in re habet commune, propriè ſuum dicitur, facta ad illud relatione. Atque ideò illud legare, vendere, cederéue poteſt, ſiue res ſit communis pro indiuiſo, ſiue pro diuiſo [i]: ſi corpus rei communis pro indiuiſo inſpicias, ſine ſocij volũtate in re cõmuni nihil licet agere; niſi ad quod res communis deſtinata eſt [k]. Nam ad eum vſum, ad quem res parata eſt, vti re poteſt, inuito etiam ſocio, ſocius [l]. Poteſtque reficere rem, nõ quidem iure ſeruitutis inuito ſocio [m], ſed iure ſocietatis, ſi neceſſarium ſit [n].
3 Propria res eſt, quæ communis non eſt [o], quæ alterius, ſeu aliena non eſt [p], quę ſolius eſt, ſiue vni ſoli conuenit [q], idem quod ſuum [r], tuum, meum, ſeparatim.
4 Confuſæ res ſunt, quæ pertinẽt ad dominium, quæ finibus ſunt indiſtinctis [s]:

vnde

a vt l. magis puto, l. 5. § fin. de reb. eor. qui ſub tut. &c. lib. 2. P. tit. 9. Paul. l. recte, l. 25. de verb. ſign.
b l. in tantum, l. 6. §. vniuerſitatis, de rer. diuiſ. lib. 1. P. titul. c. l. 1. quod cuiuſque vniuerſ. lib. 3. P. titu. 4. l. ſed ſi hue, §. qui manumittitur, de in ius vocan.
c d. l. recte.
d l. Quintus Muti⁹, l. 11. de auro & argen. lega. lib 34. P. titu. 2.
e Mart. in l. in tantũ §. religioſum, eod.
f l. ſerui electione, l. 5 § 1. de leg. 1. & 2. de conditio. inſtit.
g l. falsò, de commu. rer. alienat. C.
h l. illud, 46. de ritu nuptia. lib. 23. P. titu. 2.
i l. 3. & 4. de comm. rer alienat.
k l. 2. de ſeruit titul. generali, l. Sabin⁹, communi diuid. P. l. parietem, de ſeruit. vrba. c. in re cõmuni, cap. 57. &c. quod omnes tangit, de reg. iur. in 6. vbi de his late tractatur.
l l. ſi ædes, commu. diuid. l. ſi fratres, §. item Mela, pro ſocio.
m d. l. parietem, de ſeruit.
n d. l. ſi fratres, §. idẽ reſpondit
o l. proprium, l. ſecundum, pend. libr. 8. P. titu. 4.
p §. proprios, de hered. inſtit. ap. Iuſtin.
q §. 1. de pot. pub. l. omnes populi, de iuſt. & iur.
r c. 1. de furtis tempe. in Clemen.
s l. quadã, de actio.

vnde & finium regundorum iudicium. Communes res pluribus ex cauſis 5
nobis eſſe poſſunt cum aliis, vel ratione hæreditatis; vel ratione contractus,
vel ex cõuentione ſocietatis. De ſocietatis communione hic nihil dicemus,
cùm eius tractatio proprium receperit locum inter contractus. De aliis tantùm pauca, ex quibus, veluti ex quaſi contractu, actio proficiſcitur [a]. De diuiſione ſeu ſolutione communionis agemus quoque, in qua & de natura communionis agere neceſſarium erit, prout ſe tractatio obiiciet. Nec enim quiſquam inuitus in ſocietate communione ue retinendus eſt [b], etiam ſi pacto conuentum fuerit, ne diuiſio fiat [c], ob fugiendas diſcordias [d], quas rerum communio excitare ſolet [e]. Nec omnes coniungit ad ſocietatem conſenſus, ſed & aliquando res, vt ſi duobus vna res legetur [f].

De communium rerum diuiſione, ſeu de communi diuidundo. Cap. 2.

Lib. 10. P. tit. 3.

1. *Communi diuidundo iudicium quid.*
2. *Communi diuidundo iudicium in aliud nomen tranſit, ratione rei diuidendæ in familiæ erciſcundæ & finium regundorum.*
3. *De affinitate trium iudiciorum, communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regundorum: quòd omnes ſint de rebus communibus, duplicia iudicia bonæfidei adiudicationem admittentia, non excluduntur à diuiſione petenda per triginta annos, in vtriſque actor iurat de calumnia.*
4. *Differentia iudicij communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ.*

COMMVNI diuidundo iudicium eſt, in quo tantùm de diuiſione rerum ipſarum agitur. Et ſi quid in his damni datum, factúmue eſt, ſiue quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum, aut ad eum peruenit ex re communi [g]. Oportet itaque res communes eſſe, aliter ceſſat [h]. Proinde vbicunque res communis diuidenda eſt, ibi habet locum communi diuidundo iudicium, ſed illud pro diuerſitate rerum tranſit aliquando in aliud nomen: vt ſi agatur de hæreditate diuidenda, ibi dicatur alterius nominis ob quandam particularem aduenientem notam, familiæ erciſcundæ. Etſi de confuſione finium diſtinguenda quæ communem rem facit, propter confuſionẽ, dicatur finium regundorum: vbique tamen generalis communi diuidundo iudicij ſubſtantia & modus latet. Et proinde ferè iſtis tribus iudiciis æqualis eſt ſubſtantia. Nam ſi conſideres res, inuenies in vtriſque de rebus agi corporalibus, & de præſtationibus faciendis: ſi conſideres perſonas, inuenies tria iſta duplicia eſſe iudicia, & quemlibet eſſe actorem, & reum poſſe, quod par cauſa omnium videatur, & magis eum videri actorem, qui ad iudicium prouocaſſet [i], vel ſi plures prouocaſſent, quem ſors tuliſſet iacta [k], vt infrà in familiæ erciſcundæ dicetur iudicio. Sunt & familiæ erciſcundæ & communi diuidundo iudicia bonæfidei [l], nam communi diuidundo huiuſmodi dicitur [m], & familiæ erciſcundæ [n]. Et poſſet etiam comprehendi ſub communi diuidundo finium regundorum, niſi alienum quis dicat cum quadam gloſſa [o], videri in ea adiudicationem, quæ fit in illa de alieno, per iudicem [p]: quod tamen non probo, cùm & adiudicationem & condemnationem fieri per hanc actionem ſciam [q], & ideò nihil domino deperire, qui pecuniam condemnatione pro adiudicatione accipiat. Et ſatis conſtat iſtas adiudicationes fieri in communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ, æqua lance ac in finium regun

Margin line numbers at "COMMVNI…": 1; at "communes eſſe…": 2; at "iudicij ſubſtantia…": 3.

a §. item ſi inter aliquos, de oblig. quæ ex quaſ. contr. naſc. ap. Iuſtin.
b l. fin. comm. diuid. in P. l. actione, §. 1. & qui pro ſoc. in P. l. tandiu, C. eod.
c l. in hoc iudicium, l. 14. § pen. eod. titul. P.
d l. in re communi, l. 25. de ſeruitut. vrb. prædio.
e l. cùm pater, l. 79. § dulciſſimis, de lega. 2. l. qui neque, in fin. de reb. eor. qui ſub tut. P.
f l. hæredes eius, l. 26. § non tantum, famil. erciſc. §. itẽ ſi inter, de oblig. quæ ex quaſ. contr. naſc.
g Paul. l. 3. comm. diuid.
h l. 1. comm. diuid. in P.
i l. 3. § fin. eod. P. §. quædam, de actio. l. 2. § in familiæ, & l. inter cohæredes, 45. § qui familiæ, fam. erciſc. P. l. iudicium, l. 10. fini. regund. P. l. actionis, 16. §. mixtæ, de action. in P. l. in tribus, l. 13. de iudic. in P.
k d. l. in tribus, & l. ſeq. ſed ſi ambo, de iudic. P.
l l. actionum autem, de actio.
m l. 4. §. hoc iudiciũ, commu. diuid. in P.
n l. non eſt ambiguum, l. 9. C. famil. erciſcun.
o Accur. in §. actionum autem, in verbo commu. diuid. ap. Iuſtin. de actio.
p l. 2. fini. regund. in P.
q d. l. 2. fini. regun.

regundorum. Ita enim vnico contextu tribus his iudiciis adiudicatio permittitur poteſtati iudicis [a], & tamẽ id non prohibet, quin communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ iudicia ſint bonæfidei. Commune etiam diuiſoriys iudicijs, ne triginta annorum ſpatio quis à diuiſionis petitione excludatur [b]. Item in ſingulis debent contendentes ab initio de calumnia iurarẽ, non calumniandi cauſa litem intendere, & non calumniæ cauſa ad inficiationes ire [c].
4 Diſtinguitur autem communi diuidundo à familiæ erciſcundæ iudicio quòd per hoc fit corporalium diuiſio, quarum dominium habemus, non etiam hæreditatis [d]. Reſpicit itaque res ſingulares tantùm vt communes, non vt alterius qualitatis, id eſt, hæreditatis. Et ideò ſi res hæreditatis ſint, & tamen petantur diuidi, non vt hæreditatis petuntur, ſed vt communes ſimpliciter [e]; & rectè quoque pro his hoc iudicio agitur, omnéſque veniunt res in hoc iudicium, niſi ſi quid ex communi conſenſu exceptum eſt [f]. Et ita nihil intereſt quoque, an ex ſocietate, an ſine ſocietate res communis ſit, vtrúmue quidam rem vnam emerint, vel ex legato illis contigerit: Nam in vtriſque caſibus habet locum communi diuidundo iudicium [g]. Inſpicimus enim hîc tãtùm diuiſionem & communionem: communionem autem & præſentem, & quæ fuit: at eſſe deſijt, ad effectum videlicet recipiendi partem æſtimationis, cum his quæ bonæfidei actiones ſequuntur [h]. Conſidera itaque res hîc diuiduas & indiuiduas, & perſonas contendentium, & modum diuidendi.

a § quædam, verſ. in tribus de actio. ap. Iuſ. § fin. de offic. iudic.

b l. 3. in quib. cauſ. ceſſ long. tempo. præſcrip. lib. 7. C. titu. 34. vide l. 2. § nihil, verſ. nemo itaque, de anna. except. lib. 7. C. titu 40.

c Paul. in l. inter coheredes, l. 4. § qui familiæ, fam. erciſ. lib. 10. P. titul. 2. l. 2. § 2. de iureiur. prop. cal dan.

d l. per hoc, l. 4. communi diuidun.

e vt in l. ſi filiæ nupta, l. 20 § ſi. fami. erciſcun.

f l. in iudicium, l. 13. com. diuidun. l. ſi ædes, l. 12. eod.

g l. 2. commu. diuid. in P.

h l. in ſumma, l. 11. l. ſed poſtquam, 9. eod.

De diuiduo & indiuiduo. Cap. 3.

1 Indiuiduum & diuiduum quid.
2 Natura ſua res corporales diuidua. Punctum natura indiuiduum.
3 Atomus aliúdue corpus ſitne natura indiuiduum.
4 Natura diuidua & re quæ.
5 Res corporales indiuiduæ ratione compoſiti & formæ ſubſtantialis quæ.
6 Res corporales indiuiduæ, ratione formæ artificialis.
7 Indiuiduum rei quid eſt.
8 Indiuidua vel diuidua ex cauſa ſiue ciuiliter, vel ex lege quæ præter naturam ſunt diſpoſitione, obligatione, & ſolutione.
9 Diuiduntur indiuiſibilia intellectu, doctrina, & cauſa.
10 Diuidua & indiuidua obligatione quæ.
11 Diuiduum ſolutione quid.
12 Indiuiduum ſolutione quid.
13 Indiuiduum diuiduum in pecunia æſtimata.
14 Vectigalis ager ratione ſolutionis cenſus indiuiſus.
15 Iura ſeruitutum quomodo indiuidua.
16 Res corporales commodè diuiduæ diuiduntur paucis exceptis.
17 In iudicium communi diuidundo veniunt præſtationes, quod agi debuit, vel actũ eſt communi nomine impendia, rei deterioratio, arborum ſucciſio, coniuncta & alia.
18 Perſonæ quæ poſſint hoc iudicio agere.
19 Minor, maritus in re dotali, eccleſia, ad diuiſionem prouocare non poſſunt: ab alio tamen ad eam vocari poſſunt.
20 Pendente communi diuidundo, res alienari nequit.
21 Modus diuidendi quis.
22 Euictionis cautio viciſſim à partem accipientibus præſtatur.
23 Diuiſio vicem actionis obtinet.
24 Actio communi diuidundo duplex, directa & vtilis.

De

De diuiduis & indiuiduis videbis quædã ſingularia in familiæ 1
erciſcundæ iudicio. Nunc de his in vniuerſum latius, quod & infinitis propemodum iuris ciuilis locis adferet lucem. Itaque diuiduum dicitur, quod in partes diſcretas poteſt ſeparari: indiuiduum, quod nequit pati ſectionem. Verùm diuidua vel indiuidua dicunt vel reipſa, vel natura ſua, vel ex
cauſa præter naturam. Natura ſua omnes res corporales diuiduæ ſunt, vt fun- 2
dus, homo, veſtis, lapis, & ſimilia [a]: hinc non excipio, vt aliqui, punctum, quando quidem corporalis res non eſt, cùm nec latitudinem, nec longitudinem habeat, nec profundum, nec comprehendat aliqua mixtione. Neque corporalia mirum eſt diuidi, cùm partibus elementaribus conſtent, & omnia compoſita partes habere neceſſe eſt, & ideò in eas ſolui poſſunt [b]. Sic animalia diuidi & diſſecari poſſunt in ſimilares & diſſimilares partes: vt ſimilares nerui, in partes & neruos; caro, in carnis partes, &c. diſſimilares, vt manus
in digitos, vel in partes carneas, &c. Et quod in corporibus indiuiduum na- 3
tura dici poſſet, eſſet atomus, vel elementa ipſa quatuor prima, ſi vlla pura apud nos inuenirentur, & illa propriè. Nam atomus ſi corpus eſt, & quandam habet elementarem compoſitionem: nam elementatum tantùm corpus videtur, alia pura elementa nullo modo. Si ponamus quoque incorruptibilia ea, quæ in æthere continentur, & illa indiuidua neceſſe eſt ſectione dicamus.
Natura ſua diuidua ſunt, & re, quæ partis præſtationem accipiunt, quæ in nu- 4
mero conſiſtunt, & numero diuiduntur, vt promitto decem aureos, decem tritici modios, decem homines, iſta pro parte rectè natura diuidi poſſunt [c]. Natura quoque & re diuiduum dici poteſt, quod in partes ſimiles natura diuiditur, vt dum fundus in fundos, locus in loca [d], domus in domos diuiditur [e], lignũ in ligna, & ſic de ſimilibus, in quibus retinetur nomẽ ſubſtantiale,
quod naturam propriam ſignificat. Et hoc modo natura conſiderata pro for- 5
mali & ſubſtantiali quadam compoſitione quæ certum quoddam indiuiduum determinat, res corporales quædam indiuiduæ dicuntur, non re quidem ipſa, quia, vt dixi, omnes diuidi poſſunt, ſed ratione totius compoſiti: quod ſi diuidatur, tale amplius non dicitur, vel non ſaltem tale perfectum; veluti homo qui conſtat anima & corpore, vnus diuidi non poteſt in plures homines. Sic de aliis animalibus viuis, quæ commodè ſine nominis interitu diuidi nequeunt in partes [f], imò impoſſibile, quia res quæ vno ſpiritu conti-
nentur diuiſæ, tales non ſunt, quales erant [g]. Et quia in pleriſque ars natu- 6
ram imitatur, & quæ artificio hominis habent vnam certam formam, ex qua talia dicuntur, illa quoque non patiuntur ſectionem artificio inſpecto in partes, quia poſt diuiſionem talia quæ ſunt non erunt, vt in ſcripto, arca, naui, &
ſimilibus apparet, quia forma dat eſſe rei [h]. Indiuiduum re ipſa eſt, quod in- 7
corporale eſt: itẽ id, quod ſi diuidatur, deſinit eſſe tale quod dicebatur [i], talia
quæ neq; tangi viderìue poſſũt, vt iura, dominiũ, operæ [k], ſeruitutes [l]. Ex cauſa 8
præter naturã diuidua vel indiuidua dicentur, quæ aliis ciuiliter, aliis ex lege indiuidua vel diuidua dicũtur, vel diſpoſitione, vel obligatione, vel ſolutione, vel omnibus his modis ſimul. Diuiduũ hoc modo diſpoſitione eſt, quod in intellectu eſt diuiduum, & ſecundum eum modũ lex eius partis commercium admittit, vt indiuiduum de cuius parte lex reſpuit commercium.
Diuiduntur per ſe indiuiſibilia intellectu, facilioris cognitionis & docendi 9
gratia, vt hæreditas indiuidua eſt per ſe re, quia ius eſt, quamuis hæreditatis res diuiduæ [m]. At illa diuiditur iure ciuili in duodecim vncias [n]: ita diuerſo reſpectu diuidua & indiuidua. Interdum etiam lex de toto permittit diſponere, & ita ratione actus illius, res indiuidua de parte prohibitione facta hoc modo de ſeruitute generaliter in totũ diſpoſitio permittitur, vt ex toto conſtituatur: at pro parte eam conſtitui, & pro parte non conſtitui, fieri non poteſt [o]. Et ita ſtipulationes earum rerum quæ diuiſionem non recipiunt, indiui

a l. 1. §. quædam, de rer. diuiſ. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, commu. prædio. l. quod in rerum, § ſi quis poſt, de lega. 1.

b l. nihil tam naturale, de regu. iur. c. 1. eod. ap. Gregor.

c l. 2. §. & harum, de verbo. obligat.

d Vlpia. in l. locus, l. 60. de verb. ſignif. l. quod in rerum, §. ſi quis, & l. plane, § fin. de leg. 1. l. ſi quis, §. planè commu. prædio. l. 3. & l. ad officium, C. commu. diuid. §. ſi familiæ, de offic. iudic.

e l. binas ædes, 35. de ſeruitut. vrban. prædio. l. ſi quis duas, §. ſi quis partem, commu. prædio.

f in §. ſi familiæ, de offic. iudic. ap. Iuſtin. c. adferte mihi gladium, de præſumpt.

g l. rerum mixtura, de vſucap.

h l. Iulian⁹, §. ſi quis rem, ad exhiben.

i l. 1. de rer. diuiſ. §. 1. de reb. corp. & incor.

k l. hæredes, §. an & ea, famil. erciſcun.

l l. ſeruitutes, l. 14. de ſeruitut. l. 2. §. & harum. l. ſtipulationes non diuidũtur, de verbo. obligat. l. fideicommiſſa, §. pen. de legat. 3.

m l. 1. de rer. diuiſ.

n l. ſeruum meum, §. hæreditas, de hæred. inſtit. ff. §. hæreditas, eod. tit. ap. Iuſtin.

o l. viæ itineris, de ſeruitu. in ff.

indiuiduæ ſunt [a], ſicuti & à plutibus illæ ſigillatim ex integro fieri non poſ-
ſunt, nec promiſſiones ſingulares valēt donec nouiſſima ceſſione firmētur [b].
10 Sic pro parte nec deberi nec ſolui, nec peti poteſt opera [c]. Diuidua obliga-
tione dicuntur, quoties lex diuidit obligationē inrer plures, pro hæreditaria
putà portione, quod regulare eſt [d]. Indiuiduum autem obligatione, quando
cadem obligatio ſequitur plures hæredes in ſolidū, ſiue ea ſit debitoris, ſiue
creditoris, vt in ſeruitutibus operis, & iure patronatus: ſicuti dum ſeruus plu-
rium cōmuniter acquirit [e]. Idipſum in obligatione facti, quæ obligatione eſt
indiuidua, vt & præſtatione [f]: quamuis ab inirio factū pro parte promitti poſ
11 ſit. Diuiduū ſolutione eſt, quoties facta partis ſolutione lex tribuit vim libe-
12 rationis pro parte ſoluta, quod regulare eſt [g]. Indiuiduum ſolutione, quando
quis ſoluens partem, tamen pro parte non liberatur, vt in prædictis ſeruitute,
opera, & facto. Plura paucis explicat Vlpianus [h], de his dum ait: *in executione obligationis, ſciendum eſt quatuor cauſas eſſe, nam interdum eſt aliquid, quod à ſingulis hæredibus diuiſim conſequi poſſumus: aliud, quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſim præſtari poteſt: aliud, quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi totum non poteſt: aliud, quod ſolidum petendum eſt, licet in ſolutione admittat partis executionem &c.* etenim de ſingulis
13 exempla proſequitur, & explicat, quæ videro. Præter cauſam naturalem [i]
etiam poteſt fieri diuiſio, vt ſi res quæ ſit indiuidua præſtatione, æſtimetur
pecunia: vt mulus centum aureis, & pecunia diuidua erit. Quamobrem [k]
in rebus quæ natura indiuiduæ ſunt, vt in vſu, iudex adindicabir eas vni, eaſ-
14 dem, & pro parte ſociorū adiudicata, ſocios cauere iubebit [l]. Vectigalis ager
regionibus quidem per ſe diuiduus eſt, verùm iudex abſtinere debet ab hu-
iuſmodi diuiſione: alioquin præſtatio vectigalis cōfūderetur. Quamuis enim
præſtatio vectigalis diuidi poſſit re, tamen quia vni facta eſt emphyteuſis,
præſtatio ſine præiudicio diuidi nō poteſt: cùm ſolutio & exactio partium, nō
minima incōmoda habeat, quare per attributionē rectè fiet à indice, vt vnus
totum ſolus debeat [k]. Et ſi diuidatur, dominus directus non cogitur parti-
culares illas portiones à ſingulis capere, ſed contra vnū in ſolidum poteſt ex-
periri, vt nec pacta ſociorū vel cohæredum nocere poſſint non minus, quàm
15 creditori [l]. Iura ſeruitutum cum fundis diuidi poſſunt, ſeparatim non poſ-
16 ſunt: niſi aut menſura, aut te.nporibus [m]. Corporales auteiu proculdubiò in
diuiſionem veniunt, ſi cōmodè diuidi poſſunt [n]: vt puteus [o] ſi cōmune ſolū
ſit [p]: pignori res à duobus accepta, vſusfructus poſſeſſio, in quam plures miſſi
ſunt à prætore [q]. Excipiuntur à diuiſione hac vi poſſeſſa, vel præcariò, vel
clam, vel à prædonibus capta, quæ indiuidua inter prædones [r]. Si quid ex-
ceptū nominatim ne in diuiſionem veniret [s]: ſi placuit in iubenda ſocietate,
ne res intrà certū tempus diuideretur [t]. Etenim certi temporis cōmunionis
17 pacta valent: at vt perpetuò cōmunis res ſit, non valent [v]. Sed cùm his rebus
diuidundis veniunt præſtationes [x]: venit & in hoc iudicium, quod cōmuni
nomine actum eſt, vel agi debuit ab eo, qui ſcit ſe ſocium habere, reſarciun-
túrque impendia, etiam ſi is qui fecit partem ſuam alienauerit [y]: vt contrà,
venit in iudiciū hoc, ſi rem cōmunem quis deteriorem fecerit, veluti ſeruū
vulnerando, vel animū eius corrum pendo, vel arbores ſuccidēdo [z]. Per hoc
iudicium etiam vnuſquiſque ſociorū habet, quod ex re eius ſeruus cōmunis
acquiſierit [a], cogítque quis ſociū ſtare conuentioni, quæ de vſu rerum com-
muni placita eſt [b]. Sed non veniunt expenſæ factæ, vel fructus percepti ante
rerum cōmunionem [c]. Et ſi ſocius ideò condemnādus erit, quòd pecuniam
cōmunē inuaſerit, vel in ſuos vſus conuerterit omnimodo, etiam alia mora
non interueniēte præſtabūtur vſuræ [d], non quaſi vſuræ, ſed ratione eius quòd
18 intereſt [e]. In perſonis quæ hoc iudicium exercent, exigitur, vt cōmunē rem
habeāt, ſic vnus ex iis alios innitos etiā ad diuiſionē prouocare poteſt [f]. Nec
intereſt, an is qui agit poſſideat, an reus, an vterq;, aut nemo illorum [g]. Non
poteſt tamē prouocare ad diuiſionem ſociū minor, ſed ipſe prouocatus diui-
ſionem ſubire cogitur [h]. Idipſum & in marito in fundo dotali locum habet,

a l.2.§.& harum, & d.l. ſtipulationes, non diuiduntur, de verb.oblig.
b l. per fundum, de ſer.ruſti. prædio.l. vnus ex ſocijs, de ſeruit.ti. generali.
c l.libertus, l.15. de ope.libert.lib.39. tit.1.& l.3.eo. tit.
d l.1.C.ſi cert. petu. l.2.& fin.de hæredit.actio.l.ea quæ, C. famil. erciſcun.
e l. ſeruus communis, l.27. de ſtipulat.ſeruo.libr.45. P.titu.3.
f d.l. ſtipulationes non diuiduntur, §. idem puto.
g §.1.quib.mod.toll. oblig. l. ſi ſtipulatus ſum, § 1.de ſolut.
h Vlp.in l. in executione, l.85. cum ſuis §§.de verbo. obligat.
i Pau.in l. item quæuis, l.10.commun. diuidun.
k l.3.famil.erciſc.P.
l l. pacto ſucceſſorum, l.16. de pact. lib.2. C. titul.3.
m l. arbor, l.19. § aquarū, com.diui.
n l.1.& l. ad officiū, eod.
o l.4 § 1.eod.
p l. communi diuidūdo, l.7 § ſi duo, & § ſeq.eod.
q d.l. communi diuidundo, §. inter prædones.
r l.in hoc iudicium, l.13.comm.diuid.
s d.l. in hoc iudiciū, § ſi inter, eod.
t d.l. in hoc iudiciū, § ſi cōuenias, l. ſed etſi hoc, § ſi.de cōdit o. & demon. l. ſi fratres, l.53. §, idem reſpondit, pro ſoc.lib.17.P.titul.2.l.1.eod.
v l.4 § finitum, com. diuid.
x l.4.§ ſicut autem, & l.in hoc iudiciū, l.14.eod.
y l. etſi non omnes, l.8.§ venit.eod.titul.P.l. ſed & eo nomine, de noxal. actio.P.
z l.cōmunis ſeruus, l.24.commu. diuid.
a l. ſi conuenerit, l.25.eod.tit P.
b l.4.§. planè, eod.
c l.1.§. ſocius, de vſur lib.22.P.tit.1.
d l.ſocium, 61. pro ſoc.
e l. etſi non omnes, l.9 com.diuid.P.l. ſi quis, l.29 § fin. eod. l. arbitrum. fam.erciſc P.
f l pen.com. diuid. P.l. hæredes §.quātum, fam.erciſc.P.
g l. & ideo elegantet, de cōd & iure. in P.l.inter, de pd. & alijs rel.minor.
h l.1.& 2. de fun.dota.in P l.2.C. eod, lib.5.titu.23.

& in eccleſia, vt nõ prouocent ad diuiſionẽ, quia alienari ea bona nõ poſſunt,
tamen prouocari poſſiut [a]. Competit autem & aduerſus ſocios, & aduerſus
eos quibus ſocij pars cõtigit per emptionẽ, vel alio modo [b], hæreditario putà
iure [c]. Pendẽte hoc cõmuni diuidundo iudicio, alienãdi res cõmunes ſociis 20
interdicta eſt poteſtas [d]. Modus porrò diuidẽdi, vt ſocij eundẽ in locũ vocen- 21
tur [e], iurent ab exordio litis de calumnia [f], in vniuerſu poſteà res diuidendæ
cẽſendæ & æſtimandæ ſunt, non ſingularum rerum partes [g], atque iuſto præ-
tio [h]. In prædiis diuidendis quæ cõmodè diuidi poſſunt, vtendum ſectione
partium corporali, diuidendum regionibus [i]; in aliis vtendum licitatione,
addictionéue, alteri rem, & alteri pecuniam pro re ab eo qui rem conſe-
quitur addicendo [k]. In ſumma iudicẽ in prædijs diuidendis, quod omnibus
vtiliſſimum eſt, vel quod maluerint litigatores, exequi conuenit [l]. Poteſt
arbiter vni fundum, alteri fundi vſumfructũ adiudicare [m]. Plura & de modo
diuidendi vide in tractatione ſequenti familiæ erciſcundæ, & quando ſorte
aut alio modo cuique pars detur. Cæterùm in hac diuiſione curat arbiter 22
vel iudex, vt qui partes capiunt, caueant de euictione, cæteris viciſſim [n]; ſi
enim res vni euicta ſit, cæteri tenentur ei pro parte [o]. Nam diuiſio vicem 23
emptionis obtinet [p], & proinde euictio locũ in ea, ſicut in emptione [q], habet.
Actio hæc cõmuni diuidũdo duplex, directa & vtilis [r]: directa datur ex verbis 24
legis, quando, nunc cùm agitur tantùm, eſt res communis [s]: vtile iudicium
datur & pro re quæ fuit communis, etſi nunc non ſit [t]. Item iudicium dire-
ctum datur pro rebus corporalibus tantùm diuidendis [v]: vtile, & pro rebus
incorporalibus [x]. Datur & directum, cùm verè res eſt communis: at & vtile,
quando aliquiu quis pro cõmuni putauerit, & in id impenderit [y]. Item datur
verè domino directum; vtile & eis qui iuſtam cauſam poſſidendi & publi-
ciana agere poſſunt, vel qui vectigales habent fundos [z]. Datur & vtile
duobus, qui rem pignori acceperunt [a].

a glo. in l. communione, l. 5. C. com. diuid. l. inb mus. C. de ſacroſ. eccl.
b l. 3. commu. diuid. C. l. ſi quis putans, l. 6.
c l. 4. §. ſicut, & l. itẽ quamuis, l. 10. cõmu. diuid. P.
d l. 1. §. fin. C. eod.
e l. 1. §. fin. de quib. reb. ad eund. iudi. eat. lib. 11. P. tit. 2.
f l. inter cohæredes, l. 4. 5. §. qui familiæ, fam. erciſcun. P.
g l. Maeuius, l. 33. §. ſi. eo. l. 1. commu. diuid. C.
h l. item quamuis, l. 20. §. n. commu. diuid. P.
i l. 1. 3. & 4. eod. P.
k §. eadem interuenient, de offi. iudi. l. arbor, l. 19. §. iudex, com. diuid. d. l. 3. §. 1. eod. titul.
l l. iudicem, l. 21. cõmu. diuid. P.
m l. ſi quis, l. 6. §. officio, eod. tit. l. & puto, §. Iulianus, fam. erciſcun. P.
n l. item quamuis, l. 10. §. fin. comm. diuid. in P.
o l. ſi fratres, l. 7. cõmu. vtriuſque iudi. lib. 3. C. tit. 38.
p l. 1. C. eod.
q tot. tit. de euictio. in P. & C.
r l. 1. comm. diuid. P.
s d. l. 1. eod.
t l. ſi quis putans, l. ſed poſtquam, & l. lo ſomma, eod.
v l. 4. commu. diuid. & ibi glo.
x l. arbor, §. fin. eod.
y d. l. ſi quis putans, l. 6.
z l. 4. & l. communi diuidund. l. 7. §. qui in rem, eod.
a d. l. communi, §. ſi duo.

De diuiſione per familiæ erciſcundæ iudicium. Caput 4.

Lib. 3. C. tit. 36. Lib. 10. P. tit. 2.

1 De origine huius iudicij, & familiæ appellatione.
2 Actio familiæ erciſcundæ mixta eſt, in rem & in perſonam.
3 In hac actione quis actor vel reus eſt coheredũ. Familiæ erciſcundæ actio non præſcribitur longo tempore &c. Familiæ erciſcundæ actio repeti nequit, &c. Familiæ erciſcundæ iudicio pendente, alienari res nequeunt, &c.
4 Cõſiderãda in hoc iudicio res, perſona, modus diuidẽdi, primúmq; res hereditas ipſa.
5 Quæ familiæ erciſcundæ iudicio diuidi non debent, quia iniuſta, &c.
6 Aliæ res cõſiderãdæ in hoc famil. erciſ. iudi. quas cõuenit implere, facere, vel reputare.
7 Perſona idonea huic actioni quæ.
8 Diuiſionis modi vel ex conſenſu partiũ, vel defuncti, vel iudicis ſeu arbitri authoritate, & quæ obſeruanda in poſtremis duobus.
9 Diuiſio à parentibus inter liberos facta, ſequenda in diuiſis, & in non diuiſis poſt diuiſionem quæſitis.
10 Iudicis partes in diuidenda hereditate, & numero 12.
11 In licitatione res indiuidua, & alius extraneus quàm cohæres admittitur.
13 Inſtrumenta communia in diuiſione penes quem remanere debent.
14 Quando caueatur de euictione in diuiſione per addictionem.
15 De diuiſione facienda per ſortem.
16 Iudex partes facit in controuerſia, nec permittit executionem, ſed aſſignat.
17 De conſuetudine quod maior ſeu prouocans ad diuiſionẽ diuidat, & minor eligat.
18 Melior formula diuidendi ex arbitri, vel iudicis petitione.
19 Noſtra de forma diuidendi & colligendi ſententia.

1 EX lege 12. tabul. proficiſcitur actio familiæ erciſcundæ con-
ceſſa cohæredibus à communione diſcedere volentibus, ad
diſtributionem rerum inter eos [a]. Phraſis autem loquendi
hæc tota eſt antiquarum legum decemuiralium in quibus fa-
milia pro bonis defuncti ponitur: vt in illa, *agnatus proximus*
familiam habeto [b]. Et Cicero [c], *qui quibus verbis erciſcere oporteat*
neſcit, erciſcundæ familiæ cauſam agere non poteſt. Et alibi [d], arbitrium vocat fami-
2 liæ erciſcundæ, id eſt, poſſeſſionis ſeu hæreditatis diuidundæ. Iſtius actionis
natura mixta eſt, tam in rem, quàm in perſonam, conceſſa cohæredibus pro
diuidenda hæreditate [e]. Continet enim præſtationes, quæ ſunt perſonales, &
res diuidendas [f]. Quemadmodũ cõmuni diuidundo iudicium [g], bonæ fidei
3 quoque [h]: in qua vterque cohæredum & actor & reus eſt [i]. Magis tamen eſt,
vt ille videatur actor, qui prius in iudiciũ prouocauerit [k]: ſed cùm ambo ad
iudicium prouocant, ſorte res diſcerni ſolet [l]. Eſſe enim debet inter litigan-
tes qui onera petitoris ſuſtineat, & qui commodo poſſeſſoris fungatur [m].
Facultas experiundi hoc iudicio triginta annis durat [n]. Tamen familiæ
erciſcũdæ iudicio amplius quàm ſemel, agere non licet, niſi cauſa cognita [o].
Eóque ſemel inſtituto & cœpto, alienationes voluntariæ rerum hæreditaria-
rum interdictæ ſunt, non quæ vetuſtiorem cauſam, & originem iuris habent
neceſſariam [p], ſicuti & vſucapio pendente iudicio perfecta, rem ex hæredi-
4 tate ſubducit [q]. Conſiderare in hoc iudicio expedit res, perſonas, & nego-
tium ipſum diuiſionis, ſeu modum diuidendi: in ipſa re hæreditas eſt. *Per*
familiæ erciſc. actionem, inquit Vlpia. [r] *diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab*
inteſtato, ſiue ex l. 12. tabul. ſiue ex alia lege deferatur, vel ex ſenatuſconſ. vel ex conſti-
tutione. Et generaliter eorum dumtaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum poteſt eſſe hære-
ditas. Et de pluribus hæreditatibus, quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſis com-
munes ſunt, vnum familiæ erciſcundæ iudicium ſumi poteſt [s]. Et ſi ex aſſe
inſtitutus rogatus ſit mihi partem aliquam reſtituere, vtili iudicio inter nos
5 agetur [t]. Veniunt & in illud res, quæ in hæreditate defuncti compertæ ſunt,
vt res pignori data defuncto [v], & reliquæ [x], præter nomina [y], quæ ipſo iure
diuiſa ſunt [z]. Præter libros etiam improbatæ lectionis, magices fortè, vel ſi-
milium rerũ, prætérque mala medicamenta, quæ iudex diuidere non debet,
ſed corrumpere [a]: etſi quid ex peculatu quæſitũ, vel vi, vel latrocinio [b]: quia
hæc vt turpia lucra, ab hæredibus extorquenda ſunt [c]. Veniunt quoque co-
lumbæ & apes hæreditariæ, quia in patrimonio computantur [d], quódq; com-
mune cum alio defunctus habuit [e], & quod ſuperuenit hæreditati lite pen-
dente [f]. Omnia in ſũma quæ patrimonij hæreditatis fiũt, vt partus, vectigalia,
vſucapiones, & id genus alia [g]: præceptiones quoque & prælegata à teſtatore
hoc iudicio à cæteris cohæredibus percipit, & præcipua habet cohæres [h].
Venit & quod defunctus hæredi debuit [i]: expenſæque nomine ſtudiorum,
ſiue reputatione in filium factæ [k]: item aliæ dotes & donationes, de quibus
in l. fin. cõmu. vtriu. iudic. C. Si cohæres vnus vendidit partẽ ſuã alicuius rei
hæreditariæ cõmunis, illa res non venit in diuiſionẽ [l], nec etiam liberti diui-
duntur [m]. Nec religioſa loca, vt ſepulchrũ, quod ſingulis hæredibus in ſoli-
dũ cõpetit [n], quia ius monumẽti eos ſequitur [o]. Ea quoq; quæ in nominibus
ſunt, non recipiunt diuiſionẽ, cùm ipſo iure in portiones hæreditarias lege 12.
tab. diuiſa ſint [p]. Itẽ quæ pro emptore, vel pro donato hæres poſſidet, in hoc
iudicium non veniunt [q]. Conſiderandæ & res, quas facere, vel implere, vel
reputare ſibi cohæres cogitur ab alio perſonali actione, vt omnia cõmoda &
incõmoda cõmunicentur, & diuidantur. Vt ſi quis ex cohæredibus aliquid
ex hæreditate perceperit, ſtipulatúſue eſt, nõ ad eius ſolius lucrũ pertineat [r],
vel ſi quid ſuppilauerit, vel corruperit [s]: ſi ſeruitutes prædiis hæreditariis

a l. 1. famil. erciſcun. lib. 10 P. tit. 2.
b l. pronunciatio, 195. § familiæ, de verb. ſig. Vlp. in titulis, tit. 28. l. fin. C. de verb. ſignific.
c Cic. 2 de Orato.
d Cic. pro Cecin.
e in §. quædã actiones, de actionib.
f Vlp. in l. item Labeo, l. 25 §. pen. famil. erciſc. in P.
g l. 4 § ſicut, comm. diuid. P.
h l. non eſt ambiguũ, l. 9. fam. erciſc. C. §. actionum, de actio. ap. Inſtin.
i l. 2 § in familiæ erciſcundæ, l. inter cohæredes, l. 43. §. qui familiæ, fam. erciſcundæ. l. iudicium, l. 10. fin. regund. lib. 10. P. titul. 1, l. 2. § ſi commu diuid. in P. l. actionis, 16 § mixtæ, de actio. lib. 44. P. titu. 7.
k Caius, in l. in tribus iſta, l. 13. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
l Vlpia. in l. ſed cum ambo, l. 14. eod.
m Vlpia. in l. inter litigantes, l. 62. eod. titu. de iudic. P.
n l. 3. in quib. cau. ceſſ. long tempo. praſcri. lib. 7. C. titu. 34. l. vni. §. ad hæc, verſic. nemo itaque, de annal. except. lib. 7. C. titu. 40.
o l. ſi filia nupta, l. 20 § fin. fam erciſ.
p Papin. in l. alienationes, l. 13. famil. erciſc. P. l. 2. C. de litig. l. diuus, l. 18 venit, §. petitam, de petit. hæred. P.
q l. ſed ſi vſucapio, l. 14. fam. erciſc. l. ſi fundus, de fun do-ta. l. 1. commu. diuid. P.
r Vlp. in l. 2. famil. erciſcun.
s Vlp. l. ſed & eius, l. 25. §. de pluribus & ſeq. eod.
t l. ſi ex aſſe, l. 41. eod.
v Paul. l. ſi pignori, l. 30. eod.
x l. 4. eod. P.
y d. l. 4 & l. 2. § fin. & l. 3. eod.
z l. ea quæ, C. eod.
a l. cæteræ, l. 4. § 1.
b d. l. 4. § 2.
c l. ſi quis cum falſo, l. 4 & l. cum falſi, l. 12 & l. ſi quis, pacel, 22. ad leg. Corn. de fal. lib. 48. P. titu. 10. l. in hæredem, de calũniat. in P. l. quod eorum, quod met. cau. cum ſimilib.
d l. Pomponius, l. 8. §. idẽ Pomponius, famil. erciſcun.
e l. Mænius, l. 38. eo. titu. P.

f l. & poſt litem, l. 12. cum ſuis §§. eo. titu. g l. veniunt, l. 9. cum 2. ſeq. eod. h l. 4. & l. ſi ita legatum, l. 43. fam. erciſcun. i ſi quæ, l. 7 C eod. k l. ſi filia, 20. § 1. & l. fundus, 21. eod. in P. l l. quæ pater filio, 14. eod. l l. ex hæreditate, l. 55. eod. m l. quædã, 42. §. ſi. eo. o l. fundus, mihi, l. 31 § fi. eo. o l. his conſequenter, l. 22. § ſed & eum, eod. p l. ea quæ, l. 6. fam. erciſc. l. hæredes, l. 18. § ſimiles, 10 in P. q l. hæredes, l. 28. § quod pro emptore, eo. r Caius, in l. item ex diuerſo, l. 19. fam. erciſc. l. ſi in re communi, in ſi. de noxal. actio. s §. ſi familiæ erciſcundæ, de offic. iudic. lib 4. Inſtit. tit. 17. l. 3. C. fam. erciſcun.

debitas paſſus eſt nõ vtẽdo amitti [a]: ſi quid dolo malo in hæreditate, ſeruúſue
eius fecerit [b]. Verùm damnũ ab hærede cõmiſſum, ſimplicem æſtimationem
accipit , fructibus tamen & vſuris à tempore moræ cõputandis, vt in bonæ-
fidei actionibus fit [d]. Sed & deduci & reputari æquũ eſt quæ inſumpta ſunt
à morte teſtatoris ab vno, vel pluribus ex cohæredibus in res hæreditarias,
nõ quæ ex voluptate [e], vel viuo teſtatore, ſeu eo de cuius hæreditate agitur,
expenſa pro eo, eiúſq; negotiis ſũt, quæ alia actione repetuntur [f]. Cõferri etiã
in diuiſione à filiis faciẽda hæreditatis cõmunis paternæ peculia profectitia [g]:
caſtrenſia, vel quaſi [h], nec aduentitia, hodie minimè [i]. In perſonis exigimus, 7
vt ſint cohæredes: ideò ſi is qui poſſidet, agentem familiæ erciſcundæ neget
ſibi cohæredẽ eſſe, rectè excipit, ſi in ea re, qua de agitur præiudicium hære-
ditati nõ fit [k]. Si plures cohæredes ſint, vnus ex iis, reclamantibus etiã cæteris
arbitrum familiæ erciſcundæ petere poteſt & ad iudicem prouocare præſen-
tibus cæteris [l]. Verùm, ſi quis putãs aliquem ſibi eſſe cohæredem, cùm non
eſſet, iudicio familiæ erciſcundæ expertus ſit, non ideò videtur eũ fateri eſſe
hæredem, niſi vſq; ad ſententiã perſeuerauerit, & adiudicationibus acquie-
uerit [m]. Quamobrem hæc actio non naſcitur, niſi poſt aditam hæreditatem [n],
quo tempore incipit quis eſſe cohæres, & res habere [o]. Quod ad modũ diui- 8
dendi pertinet. Diuiſio familiæ fit, vel ex conſenſu cohæredum & tunc quod
inter illos placuit ſeruandum, ſi non intercedat ætatis auxilium [p], ſi ea tradi-
tione vel ſtipulatione ſequẽte firmetur [q], aut authoritate teſtatoris, vel mor-
tui patris, aut iudicis, ſeu arbitri: in quibus poſtremis obſeruo in modo & for-
mula diuidendi: primùm, ſi inter plures familiæ erciſcundæ iudicio agatur, &
inter eoſdem cõmuni diuidundo, aut finium regundorum, eundem iudicem
eſſe accipiendum. Præterea quò faciliùs coire cohæredes vel ſocij poſſint in
eundem locum, omnium præſentiã fieri debere [r]. Deinceps conſiderandum 9
eſt, an diuiſio facta fuerit à patre defuncto bonorũ inter liberos: nã cùm facul-
tas illa patri data ſit, ſiue cũ ſcriptura, ſiue ſine ea [s], eam iudex ſequi debet [t],
ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedatur, dummodo tamen extranea
perſona in hac diuiſione non miſceatur rata debet eſſe huiuſmodi voluntas,
extranei parte pro nulla habita [v]: ſiquidẽ ſubſcripſerint filij diuiſionẽ viuente
patre, vel ipſe pater [x]. Quòd ſi omnia parentes non diuiſerint, vel poſt omniũ
diuiſionem alia ſuperuenerint eis bona, quæ pater inter filios non diuiſit poſt
datas actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hæreditaria portione pertinẽt [y].
Sic non pro virili vel æqualiter diuiſio fiet reliquorum, ſed ſecundum pro-
portionem diuiſionis paternæ, & ſecundũ portiones hæreditarias. Nec fides
habetur ſcripturæ parentis dicentis ſe omnia diuiſiſſe ſi contrariũ appareat [z].
Quòd ſi nulla diuiſio paterna ſit, iudex vel arbiter datus in primis conſide-
rabit in diuiſione facienda quotas inſtitutionis, num omnes æquè inſtituti,
an ex diuerſis portionibus: quia ſecundum eas fieri debet [a], dehinc ad res ſe
conuertet hæreditatis, & ad ea quæ imputanda deducendáue ſunt: & tunc
ſubductis illis quæ in iudicium non veniunt, & poſteà imputatis quæ impu-
tari debent, ex mutuis inter cohæredes factis petitionibus perſonalibus, ad
res diuidendas & compenſationes [b] animum intendet: in quibus ponderat
an res indiuiduæ per ſe ſint, ánue incommodè diuidi poſſint, an diuiduæ. Et
ita de omnibus rebus ante iudicium ſibi fidem facere iubebit [c]. In indiui-
duis, ſi iura ſunt, vt ſeruitutes prædiales, illæ prædia ſequuntur, ſi tempore
diuidi & menſura vſus poſſit, fiet [d]: ſin minus vel conſentire debent in
adiudicatione facienda vni, vel perpetuò inter illos erunt iura indiuidua,
vt iuriſdictio, ius patronatus, homagia, & ſimilia [e]: ſed vt vtatur vnus,
debent conuenire inter ſe: vel ſi corpus indiuiduum ſit, adiudicabit ei
eum iudex, penes quem licitatio remanſerit [f]. Sic alteri prætium, vel
alteri res dabitur, vel ſi rurſum alianẽ rem alteri in ſolidum det indiuiſe,

a l. hæc: des eius, l. 26. §. item culpa, eod. F.
b l. de puto, l. 16. §. ſed & ſi eod. titu.
c l. damno commiſſo, l. 17. eod. F.
d l. bis conſequen tes, l. 19. eod.
e l. ex duobus, 27. de neg. geſt. l. his conſequenter, l. 18 §. ſumptum, & l. hæredes, 26. § ſi vnus, & l. inter cohæredes, 45. §. fin.
f Lex parte, 40 fam. erciſc. F. l. illæ cuius, l. 18. §. fin. C. eod. titu.
g l. certum eſt, l. 13. §. fin. C. eod. l. ſi filio, l. 20. §. ſi filius fam. l. hæredes, 26. §. ſi filius eod. F.
h d. l. certò in princ.
i l. ſi filiusfam. l. 4. C. eod. l. ea demũ, l. filia licet, C. de collat.
k l. an. C. de collat.
l l. 1. famil. erciſc. F.
m Vlp. in l. arbitrium, l. 44. eod.
n Paul. in l. cum putarẽ, l. 37. & Sceuo. in l. qui familiæ, l. 39. eod.
o l. qui erat, l. 50. §. fin. eod.
p l. cum hæredes, de re q poſſ. Ioan. Fab. in §. quædam, de actio.
q l. 1. fam. erciſ. F. l. ſi maior, 4. comm. diuid. C.
r l. diuiſionis placitum, l. 46. de paſt. lib. 2. F. titu. 14. l. ſi inter vos, l. 8. com. vtr. iudi. lib. 3. C. titu. 19.
s l. 1. in quib. cau. ad eund. iud. ar. libr. 2. 1. F. titu. 2
t l. ſi filia, l. 20. § ſi pater, l. 20. l. in parte, l. 34. fam. erciſcun.
v l. quoties, l. 10. & l. in parte, l. 16. l. ſi cogitatione, l. 21. l. inter omnes, l. 28. l. parentibus, C. de inoff. teſtam. lib. 3. C. titu. 28.
x d. l. inter omnes, & l. hac conſultiſſima, l. 21 §. ex imperfecto, C. de teſta. lib. 6. titu. 23.
z § & quod ſæpe, de leten. & lenis. in auth. coll. 3. conſt. 5. authẽ. ſi modo, C. fam. erciſc. vide auth. hoc inter liberos, C. de teſtam.
y l. quæ pater inter, l. 33 famil. erciſ. F.
z l ſcriptura, l. 10. comm. vtriui. iudi.
a § ſi plures, de hæred. inſtitu. libr. 2. inſtit. titul. 14. l. quoties, l. 9. § hæredes, eod. F. libr. 28. F. titu. 5.
b l. Mẽnius, 51 §. arbiter, famil. erciſc.

c lex ta l. 1. quand. & quib. quat. pars debea lib. 10. C. tot titu. ad exhib. l. cum & ſi, de pe blica. d l. arbor, l. 19 § iudex, commu. diuid. in F.
e l. Cornelia, de iure patro. F. l. plane, famil. erciſcun. Ioan. Faber in § quædam, authe. 7. de actio. f l. arbor, § iudex, comm. diuidun. F. l. 3. & l. ad officium, l. 3. C. eod.

vtetur

11 vtetur compenſatione. In licitatione tamen facienda, & tertius alius quàm
ſocius poteſt interuenire, ex cauſa tamen, non ſemper [a]: videlicet, ſi conſors
12 & ſocius velit offerre iuſtum prætium [b]. Singulas res iure communi ſingulis
hæredibus adiudicabit iudex, & in his quæ cõmodè diuidi non poſſunt, vni-
uerſam rem vni, vel duobus adiudicare poteſt, cum eóſque cæteris in certa
pecunia condemnare [c]. Vſusfructus ex certo tempore & ad certú tempus, &
alternis annis adiudicari, & diuidi à iudice poteſt [d]. In creditis ſeu nomini-
bus alia aliis integra & ſingulis adiudicabit, ad faciliorẽ diuiſionẽ: quia alio-
quin ſolutio & exactio partiũ, non minima incõmoda habet [e]. Prædia ampla
pro regionib' diuidẽda, vel ſingula ſingulis aſſignãda [f]: nõ tamẽ debẽt diuidi
inſtrumenta à fundis, vel familiæ à ſeipſis [g]. Nec minutatim, ſed per partes, &
13 vt dicunt, *en gros*, hæreditas diuidenda [h]. Inſtrumenta porrò rerum cõmunia
penes antiquiorẽ remanebunt [i], ſi ſint ex æqualibus, portionibus hæredes vel
apud eum qui maioris partis eſt, teſtamentũ remanebit, vel deponetur in ædẽ
ſacram [k], vel de his aditus iudex exiſtimabit [l]. In ſumma, in fami. erciſcundæ
iudicio nihil debet iudex indiuiſum relinquere [m], cùm totã cauſam debeat
definire arbiter [n]. In hoc tandẽ iudicio condemnationes & abſolutiones in
omnium perſona qui egerunt faciendæ ſunt: aliter ſententia pro parte non
poteſt valere, ſi vnus omittatur [o]. Quòd ſi omnes quidem agẽtes cõtineãtur
ſententia, verùm quædã inueniãtur relicta diuidenda, cùm non poſſit repeti
arbitrium familiæ erciſcundæ, niſi cauſa cognita, cõmuni diuidundo de his
agi poteſt [p]. Ioannis Fabri [q] tamẽ ſententia videtur potior, quæ vult agendũ
potiùs familiæ erciſcundæ iudicio. Quia poſtquam licet cauſa cognita actio-
nem illam repetere, error omiſſi iuſtam cauſam dare poterit [r]. Videbitúrque
hæc actio quædã executio prioris iudicij potiùs, quàm nouum iudiciũ, vt in
14 petitione hæreditatis dicitur [s]. Curare quoque debet iudex, vt de euictione
caueatur per eos, quibus adiudicat, nempe ab aliis [t], ſi eius authoritate fiat di-
uiſio, nõ autem ſi ſequatur diuiſionem paternã: nam pro rebus diuiſis à patre
non eſt locus euictioni erga alios fratres [v]. Seruatur idipſum in diuiſione ex-
traiudiciali, quod in iudiciali, vt euictio locũ habeat: niſi cautũ cõtrariũ inter
15 diuidentes, vel niſi ſcirent res alienas eſſe, qui eas acceperint [x]. Alius modus
diuidendi cõmunis iudiciali, & ei diuiſioni quæ fieri poteſt ex conſenſu par-
tiũ, vt ſi res cõmodè diuidi nequit, ſorti cõmittatur, omnibus potiſſimũ eadẽ
16 petentibus, vt eius ſit, quẽ ſors prætulerit [y]. Alioquin iure ciuili videtur re-
ceptũ eſſe iudicẽ facere & diſtinguere partes, & ſingulis adiudicare debere [z],
nec poſſe libertatẽ vel onus diuidendi vel eligendi concedere contendenti-
17 bus. Cæterùm qui de moribus ſeu conſuetudinibus pertractarunt, dicunt [a]
prouocantem ad diuiſionem, diuidere debere, & prouocatum eligere: et ſi
ſint plures prouocati, minorem eligere debere, tanquam inferioris iudicij,
quod firmatur iure pontificio [b]. Arcadius in hoſpitij diuiſi electione inter
dominum & hoſpitem, ſtatuit vt alter ex his quilibet quíue maluerit, diui-
18 ſionem arbitraria æquitate faciat, & alter eligendi habeat optionem [c]. Sed
iuris ciuilis melior videtur prouiſio [d], vt arbitrio & maturitati iudicis ſeú ar-
bitri fiant portiones, quia multi, tanquam corrumpendi totius patrimonij
occaſione captata, vnius cuiuſque rei ſibi particulam vendicando, adeò
totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere
cupiunt, ſua quoque iura præcipitent. Qua ratione Theodoſius [e] Auguſtus,
cùm quarta pars hæreditatis præſtanda eſſet, ſtatuit, vt hæres in partes qua-
tuor hæreditatem diuidi procuraret, vt rebus totis in ſortium caſum reductis
electio ex ſortis fœlicitate contingat. Mihi certè ex ſuperioribus mixta ſen-
tentia magis placet, vt inter cohæredes vel fratres maior vel ſenior, vel qui
conſcientia & cognitione rerũ præualet, diuiſionẽ faciat, & breuia ſeu volu-
mina ſcripta tot, quot partes: dehinc ea cõmunicet cohæredibus, vel ſociis, &
ſi illa inſcripta non placeant, emendentur, & ab omnibus ſubſcribantur, etſi

a vt l. ad officium, cõmu. [illegible]. & ibi Bald.
b Bald. in d. l. ad officium. Iaſon in §. quædam, num. 6. de actio.
c §. quædam actiones, de actio. ep. Inſtit. § ſi fam. lit. de offi. iudic. l. nẽ Labeo, l. 13. §. 1. & ſeq famil. erciſc. P.
d l. & puto, l. 16. in princ. & §. vſusfructus, eod. P.
e Caius, in l. 3. famil. erciſcun.
f l. 1. & l. ad officiũ, commu. diuidun.
g l. de inſtrumentis, l. 5. comm. vtriuſ. iudic. C.
h gloſſ. in l. 2. in verbo participibus quæ. & quibus quar. pars debeat. libr. 10. C. Boer. quæſt. 46. nume. 1. facit l. 2. ad leg. Falcid.
i l. fin. de fid. inſtru.
k l. 4. § fin. famil. erciſcun.
l poſſeſſionum, l. 12. commu. vtriuſ. iudic. C.
m l. hæredes eius, l. 26. §. penult. famil. erciſcun.
n l. dicere, de arbitr. in P.
o Paul. in l. in hoc iudicio, l. 28. famil. erciſcun.
p Caius, l. item ex diuerſo, l. 20. § fin. famil. erciſcun. P. Iul. Paul. lib. 1. recept. ſentẽ. tit. 18.
q Fab. in §. quædam, de actio. num. 12.
r l. tres fratres, de pect. in P. l. cũ putarem, famil. erciſcun. P.
s l. quo tempore, de petitio. hæredit. P. l. quæſitum, de pecul. P.
t l. hæredes, l. 66. §. penul. fami. erciſcun. P.
v l. cum pater, §. euictis, de leg. 2. glo. in l. quæ pater, 39. in verbo in enum, famil. erciſc. gloſſ. fin. in l. ſi cogitationem, in verbo volũtatẽ, C. eo. tit.
x l. ſi fratres, l. 7. C. commu. vtriuſque iudic.
y l. fin. C. commun. de legat.
z Iuxta l. ad officiũ, comm. diuid. C. §. præterea, de offic. iudic. l. in hoc iudicio famil. erciſc.
a Ioan. Fab. ita videſe obſeruari ult. in §. quædã, de actio. num. 9.
b c. 1. de paroch.
c l. 2. de metatis, lib. 12. C. titu. 41.
d Iaſon in § quædã, nume. 18. de actio. & ibi Ioan. Faber.
e l. 2. quan. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C. titu. 34…

hæredes eius debent præſtare patientiam aduerſario deſtruendi operis. Quia in reſtituendo huiuſmodi opere, pœna verſatur eius qui contra edictum facit, quæ in hæredes non tranſit, niſi lite conteſtata [a]. Veruntamen quamuis ad pœnam non teneatur, non dubito teneri hæredes ad impenſas demolitionis ſi poſſideāt: quòd hoc vitiū rei ſequitur quemcunq; poſſeſſorē & omni damno eum onerat [b], niſi ædificatū fuiſſet opus inuito domino loci: quo caſu ſolùm præſtat patientiam demolitionis, vt ſi à ſeruo, ſine iuſſu domini fuerit ædificatum [c]. Propter hunc effectum demolitionis faciendæ ædificati poſt nunciationem, qui opus nunciat nouum, debet referre in teſtationem, quantum operis iam tunc factū erat, & modulos ſeu menſuras capere, vt appareat quid poſteà fuerit factum [d]. In quæſtione tamen ſuſpenſionis operis poſt nunciationem, arbitror diſtinguendum, num prætore authore, vel ſine prætore fiat nunciatio: ſi ſine prætore, & manifeſtè appareat ius non eſſe nunciandi ei qui nunciat, ab ædificio quieſcere quis non tenetur, priuſquàm ad prætorem vocetur: veluti ſi conſtat pupillum nunciare vel ſeruum, vel extraneum, vel eum qui antè permiſit, vel alio modo manifeſta ſit iniuſta nunciatio. Ne inde iniuriarum naſcatur occaſio, vnde iura naſci ſolent [e]. At ſi dubitetur de iure, vel ſi per prætorem quis intermittere opus iubeatur, certè quieſcendum ab opere, propter authoritatem prætoris, ne eius imperium eluſorium ſit [f]. Et quamuis manifeſtè iniuſta vocatio in ius ſit, aut quamuis citatio non liget vocatum [g]; attamen non eſt malè vocati contemnere vocantis imperium, coram quo exceptiones ſuas proponere poteſt [h]. Cæterùm quando intermiſſio operis periculum adfert, nunciatio quoque hunc effectum non ſortietur, vt ſuſpendatur opus, ſed contemnitur: vt ſi cloacæ purgentur, vel reficiantur; vel riui [i]. Nam ob id quod denegatur exemtio operis noui, id eſt, ſuſpenſio & demolitio, non abolentur actiones legitimæ, ſed integræ manent: ſicut & in his, in quibus prætor ab initio noui operis nunciationem negat [k]. Alius effectus nunciationis noui operis apud Africanum, vt nunciatione facta, ſi is cui nunciatur ſe non defendat ex poſſeſſore conſtituatur petitor, atque poſteà cogatur docere & probare, ius ſibi eſſe ita ædificatum habere. Prætor enim cogit fugientem cauere, quod non procedet in opere, niſi prius de iure ſuo docuerit; quemadmodum etſi is qui nunciauit, fugiat, fit ex poſſeſſore petitor; quia cauere debet ſe non prohibiturum ædificantem, niſi doceat de iure ſuo prohibendi, & ſic vtroque caſu transferuntur, per fugam onera probandi. Fuga porrò intelligitur hìc poſt tres menſes à tempore nunciationis differendo [l].

Margin numbers: 2 (at "catum. Propter hunc effectum demolitionis faciendæ ædificati poſt nun-"), 3 (at "tionem, arbitror diſtinguendum"), 4 (at "nem negat. Alius effectus").

a l. 1. ex delict. in quan. hæred. tenean. C.

b c. 2. de nou. oper. nunc c quia vero, de iudic. c. ſæpe, de reſtit. ſpol. expreſſe & in l. prætor ait, in fin. de oper. nou. nunc. c. ſigniſicauerunt, de teſtib.

c l. ſi reus §. primum. & l. denique, § an. quod vi aut clam.

d l. non ſolùm, 5. § qui opus nouum, nunciat, & §. ſciendum, de ope. nou. nunciat.

e l. meminerint, C. vnde vi.

f l. fin. ne quid in loc. public. P. l. ſi prætor, de iudic. in P.

g l. 2. ne quis eum, qui in ius voca. vi exim. l. fin. de iuriſdic. omn. iudic. in P.

h l. ſi quis ex aliena, de iudic. in P.

i l. de pupillo, §. ſi quis riuum, de ope. no. nunciat. l. 2. §. pen. de riuis lib. 43. P. titu. 20. l. 1. § ſi quis purganti, de cloac. P.

k Paul. in l. ſciēdum, 19. de oper. no. nūciat. P.

l l. vnica, de oper. no. nunciat. C l. ſi. de ædific. priua. C.

Quot modis operis noui nunciationis prohibitio extinguatur. Cap. 31.

1 Remiſſione nunciationis tollitur nunciatio. Remiſſio tripliciter fit à denunciante, à iudice, à lege.

2 Cautio de demoliendo, ſi dictum ſit, tollit nunciationem.

3 Denuncians, intra tres menſes, non cogitur ſatiſdationem acceptare ab aduerſario oblatam, ſi dicat ſe paratum intra eos de iure ſuo docere: poſteà tamen cogitur.

4 Olim nunciatio noui operis anno tollebatur, hodie nequaquam.

5 Nunciatio noui operis morte nunciantis, non eius cui nunciatum eſt, tollitur. Item numero 6.

6 Finitur nunciatio alienatione rei.

7 Diſtinctio, quando duret nunciatio poſt mortem.

8 Ratio cur non extinguatur morte eius cui nunciatur, & alienatione ab eo facta,

quemad

quemadmodum ex parte nunciantis.

9 *An ſatiſdatione data de demoliendo, hæres cui nunciatum eſt teneatur ſuis impenſis opus demoliri, an tantùm præſtare patientiam.*

10 *Remiſſa cenſetur nunciatio, ſi actor non iurat de calumnia.*

1 TOLLITVR prohibitio, & extinguitur nunciatio noui operis, per remiſſionem nunciationis [a]. Ea remiſſio tripliciter fit [b], nempeà denunciante, à iudice, à lege: à denunciante, ſi is permittat expreſſè opus proſequi [c]. Poteſt autem remittere, ſiue facto, ſeu verbo, ſeu per prætorem nunciauerit: ſi partes enim conueniunt, nihil intereſt iudicis [d]. A iudice, ſi examinato negotio iudex pronunciauerit ius eſſe ædificandi [e], quia res iudicata finem imponit negotio [f]. A lege dupliciter fit remiſſio, primò, quando nunciatio eſt ipſo iure nulla, vt ſi facta ab eo, eiue, à quo, cuiue fieri non poterat, per perſonas, & illis à quibus, & quibus iam anteà fieri non poſſe monuimus. Paria enim ſunt nō fieri, vel fieri perperam ſeu inutiliter [g], etſi procurator non cauerit de rato [h]. Secundò remittit lex prohibitionem, ſi cautio data fuerit corã iudice de demoliendo, & reſtituendo opere priuato, ſi poſt-
2 eà appareat iniuſtè ædificatum, vel ſi pro publico promiſſio eadem fiat [i]. Et hæc ſatiſdatio, etiam ſi abſentis nomine poſtuletur remiſſio, non ad ratihabitionem, ſed ad noui operis nunciationem pertinet [k]. Hic fit oblatio ſatiſdationis, quam ſtipulatur aduerſarius: quòd ſi eam ſtipulari noluerit, pro data habebitur iure, fitque remiſſio noui operis nunciationis [l]. Niſi poſteà is qui obtulit, interpellatus vt caueat, noluerit cauere, & ita in mora poſtremus
3 ſit [m]. Sic ei vltima mora nocebit, vt in aliis receptum eſt [n]. Cæterùm hîc quoque annotandum eſt, denunciantem ante tres menſes non cogi ſatiſdationem acceptare, ſi paratus ſit, de iure ſuo prohibendi docere: poſt tres menſes autem cogitur, vel remiſſio per legem fit [o]. Differtur quippè in reſtitutoriis interdictis, quale eſt hoc, reſtitutio, ſi incontinenti offerantur probationes [p].
4 Fruſtráque cautio acciperetur, ſi nunc conſtat de iure non ædificandi. Secundò olim extinguebatur nunciatio noui operis poſt annum, hodiè non: ſublatáque eſt l. prætor ait, in §. fin. de oper. no. nunciat. in P. per l. vni. eiuſd. tit. C. qua refertur olim extinctam poſt annum noui operis nunciationem, ſed nunc ſtatutum durare etiam poſt annum: vt aliæ in rem actiones, quæ pœnales non ſunt, perpetuæ ſunt, & poſt annum dantur, quales negotiorum geſto-
5 rum, de peculio, & ſimiles [q]. Tertiò tollitur nunciatio morte nunciantis [r],
6 quamuis morte eius cui fit nunciatio non extinguatur. Item quartò finitur, ſi rem alienauerit is qui nunciauit, ob quam nunciatio facta erat [s]. Quia morte & alienatione finitur ius prohibendi [t]: morte namque quis deſinit eſſe dominus quia mors omnia ſoluit [v], & voluntatem [x]. Et iuris noſtri conſeruandi cauſa nunciatio fit [y], quod alienando, & morte amittimus, & proinde cauſa ceſſante ceſſat effectus [z], & poſt venditionem deſinit noſtra intereſſe, dãno omni & commodo poſteà contingente pertinente ad emptorem [a]. Nec pugnat quod tradit Vlpia [b]. hoc interdictum perpetuò dari, & hæredi & cæteris ſucceſſoribus competere, &c. Siquidem non negamus quin & ſucceſſoribus vel vniuerſalibus hæreditariis, vel ſingularibus ex contractu non detur, vt poſſint poſt adeptum ius nunciare nouè. Verumtamen ibi non eſt controuerſia, ſed num nunciatio facta à mortuo vel alienante, ad eos tranſeat, de quo nihil Vlpianus, vel ſi ſenſit de eo, cum diſtinctione intelligendus eſt,
7 prout Accurſius bifariam diſtinguit [c], *Interdum*, inquit, *nunciatio fit, ne opus nouum fiat, quando deliberat quis incipere, ſed nondum incœpit: aliquando quando inceptum eſt. Et rurſum aliquando cœpto opere denunciatum eſt, & ante mortem denunciantis, vel ante alienationem non eſt ſatiſdatum, vel eſt ſatiſdatum.* Porrò extinguitur nunciatio morte & alienatione, ſi opus cœptum adhuc non ſit, & res in-

 tegra

a l. non ſolum, § ſciendum, de oper. no. nunciat.
b glo. in l. 1. de remiſſio
c de hac in d. l. 1 §. inde quæritur, de ope. no. nunciat. l. vim facit § tandiu, quod vi aut clam.
d d. l. 1. §. inde quæritur, & l. ſi conuenerit, de re iudica. P. l. iudicem, com. diuid. P.
e l. prætor ait, §. habet autem, de ope. nou. nunciat. P.
f l. 1. de re iudic. P.
g l. quoties, qui ſatiſd. cogan. l. 1. ſi quis in ius voca. non ier. l. 4. §. condemnatum, de re iudica. cũ ſimilib.
h l. de pupillo §. qui procuratorio, de ope. no. nunciat. P.
i l. vni. eod. C.
k d. l. de pupillo, §. qui remiſſionem, c. fin. eod. titu. ap. Greg. l. nõ ſolũ, §. ſi cũ poſſem, eo. P.
l l. prætor ait, §. ſi quis paratus, & §. deinde ait, prætor; de ope. nou. nunc. l. ſtipulatio, §. ſi quis autẽ, eo. tit. P.
m l. prætor ait, §. ſi aliquomodo ſtetit, de ope. no. nũc.
n l. illud, de peric. & commo. rei vend. l. hominem, mãd. P. l. obſignationem, C. de ſol. l. ſemel mora, ſol. matrim. in P. l. 2. C. de iur. emphyt.
o l. vni. de nou. ope. nunciat. C. c. pen. & fin. eo. ap. Grego. & ibi glo.
p c. literas, de reſtit. ſpol. l. ſi is à quo, vt in poſſe. legato. l. 3. § ibidem, ad exhib. c. dilectus, de ord. cognitio.
q l. in honorariis, de actio. cum ſimilib. ibi nota.
r l. nõ ſolum, §. morte, de oper. noui nunciat.
s l. fin. eod.
t d. §. morte.
v §. deinceps, de nupt. in authen.
x l. 4. loca. P.
y l. 1. § iuris noſtri, de ope. nou. nunc.
z c. cum ceſſante, de appellat. l. adigere §. quamuis, de iure patron. in P. l. 2. §. fin. de donat. P.
a l. id quod, l. 7. & l. neceſſario, de peric. & commo. rei vend. in P. & l. 1. C. eod. titu §. cùm autem, de emptio.
b Vlpia. in l. prætor ait, l. 20 §. hoc interdictum, perpetuo, in 1. de oper. no. nunciatio.
c Accurſ. in l. non ſolu, §. morte, in verbo extinguitur, de oper. no. nunciat.

tegra ſit: item ſi cœptum ſit, & tamen ſatiſdatum nou ſit. Probat argumen-
to mandari, quod extinguitur moriente mandãte re integra: non autem ſi
ante mortem procuraror cœperit tractare negorium [a]. Et certè iudicia cœ-
pta tranſire in hæredes non ambigitur [b]. Notat & Bartolus [c], quódque mihi
placet, vt ſi aliquid operis poſt nunciarionem, quamtumuis modicum factũ
fuerit viuente nuncianre, res non ſir integra, & ideò tranſeat in hæredes pro
futuro opere præcedenti connexo [d]. Item ſi quis nunciando dicat, nuncio
pro me hæredibúſque meis, nouum opus, morte non extinguetur [e]. Sed cur 8
ex parte eius cui nunciatur, eadem locum non habent, quæ in perſona nun-
ciantis, videlicet vt non extinguatur nũciatio morte eius cui nunciatur, vel
ſi ipſe alienet? Ratio eſt, quòd ex parte eius cui nunciatur nunciatio realis
eſt [f]: ex parte nunciantis perſonalis [g]. Qui ideò quandocunque illi placue-
rit, remittit, vt diximus. Siquidem in rem præſentem fit nunciatio, nec extra
rem efficax eſt [h]. Proinde quod perſonale eſt cum perſona extinguitur. Rea-
le tranſit in alias perſonas rem poſſidentes [k]: réſque obligatæ diſtrahuntur
cum ſuo onere [l]. Quæſtio tamen inrer Bartolum, & alios iuris ciuilis inter- 9
prætes eſt, ſi ſatiſdatum eſt ab eo cui nunciatio facta eſt; & is poſteà mortuus
ſit, réſque petuenerit ad tertium poſſeſſorem, num, quemadmodum diximus
nunciationem tranſire in hæredem nunciantis, tranſeat quoque in hæredem
eius cui nunciarum eſt, vt ipſe propriis expenſis reneatur opus ab alio factũ
demoliri, quod alioquin vt diximus facere non renetur, ſed præſtare patien-
tiam. Nam Bartolus [m] defendit non reneri, quem aliqui ſequuntur, *quia præ-
toria cautio*, inquit Caſtrenſis [n], *de demoliendo debet augere ius ipſius nunciationis,
ſuper qua interponitur* [o]. Gloſſa [p] tamen contrarium affirmat, quam ſequitur
Alexander ab Imola. Quos quoque ego probo: quòd ſatiſdatio de opere
demoliendo, & iudicatum ſolui, pares ſint [q]. Stipulatione autem iudicatum
ſolui interpoſita, deſinit res eſſe integra [r]. Ergo & per hanc ſatiſdationem.
Accedit quod ex ſatiſdatione, veluti ex conditionali ſtipulatione, fiat obli-
gatio quæ transfertur ad hæredes [s]. Nec ratio Bartoli & ſequacium hîc obij-
ci poteſt, cùm ea intelligatur, ne augeat negotij naturam ſatiſdatio, quando
negotium per ſe ſatis validum eſt: at vbi per ſe inualidum, diuerſum verius
eſt [t]. Poſtremò remiſſa cenſetur noui operis nunciatio, ſi is qui nunciauit, no 10
luerit iurare de calumnia: etenim tenetur nuncians iurare, ſe non calumniæ
cauſa nunciare [u]. Quod ordinarij alioquin iuris eſt in omnibus inſtituendis
litibus, ad compeſcendas litigantium calumnias & malitiam [x], vt actor etiã
qui iuramentum hoc recuſauerit, amittat litem [y].

a l. ſi quis mãcipijs, § 1. de inſtito. actio. ff. l. arbitr. ex arbitr. ff. § item ſi adhuc. de manda. l. mandatum, C. manda.
b l. 1. ex delic. de funct. in quan. hæred. tenean. l. 1. vt actio. ab hæred. & cont. hæred. C.
c Bart. in d. § morte, nume. 6. leg. non ſolum.
d l. ſi totos, poſt principium de tutel. & ratio. diſtrah.
e l. diem proferre, § 2. de arbitr. l. ſi vero non remunerandi, § ſi. & l. ſeq. mand. in ff. l. cum precario, de preca. ff.
f l. nõ ſolum, § morte, de oper. nou. nũciatio. ff.
g l. fin. eod.
h l. de pupillo, § ſi plurium res, & § nunciatione, verſ. ſi quis autem in ſo lo, & l. opera, eo. titu.
i l. quia tale, ſolut. matrim. l. ſi tibi, § ſi quis pacticatur, & l. iuriſgentium, § pactorũ, de pact. in ff. l. qui in futurum § 1. eod. titu.
k l. actionum genera, § in rẽ, de actio.
l l. alienatio, de contrah. empt. l. res, § 3. de iure fiſc. l. ſi debitor, de diſtract. pigno. ff. l. vni. C. rem alie. gerent. non interd. rer. ſua. alien. l. ſi pignus, qui potio. in pigno. habean.
m Bart. in d. § morte, numero 8. & Andreas de Piſis, & Paul. Caſtr. in ibi.
n Paul. Caſtr. vbi ſupra
o l. 1. § ſi quis ſub cõditione, vt legat. non cauen. adde l. ſi quis eum, § qui inuitatus, ſi quis cautio. l. Titius, § ſi. ad Trebell. ff. p glo. in d. § morte, in verbo hæredes, l. non ſolum, de oou. oper. nunciat. & ibi Alexan. q l. de pupillo, § pen. & l. ſtipulatio, § habeo, de no. oper. nunciat. r l. ſi defunctus, & ibi glo. de procurat. s § ex conditionali, de verbo. oblig. l. is qui ſub conditione, de actio. ff. t l. ex placito, de rer. permutat. C. v d. l. de pupillo, § qui opus nouum.
x l. 2. de iureiur. propter calum. y l. 1. C. eod.

LIBRI QVARTI

FINIS.

DE

DE REBVS COMMVNIBVS, CONFVSIS, ET PROPRIIS DISTINGVENDIS.

LIBER V.

De diuiſione rerum priuatarum in communes, confuſas, & proprias. Caput I.

1 Continuatio libri, Et de diuiſione rerum, in communes, confuſas, & proprias.
2 Communis duplex, pro diuiſo & pro indiuiſo, & quid vtraque.
3 Propria res quæ dicatur.
4 Confuſa res quæ.
5 Communes res pluribus de cauſis nobis cum alijs.

1 RES omnes rurſum quæ liberæ aut ſeruæ ſunt,
aliam diuiſionem expoſtulant, vt earum qualita-
tem ſignificantins explicemus; potiſſimùm res
quæ ſunt priuatorum hominum, proinde hoc li-
bello tractandæ ſunt. In primis itaque priuaro-
rum res ſeu ſingulorum, vel communes ſunt, vel
confuſæ finibus, vel ſeparatæ ſeu propriæ. Com-
2 mune eſt, quod duorũ, vel pluriũ eſt, ídque vel
pro indiuiſo, vel pro diuiſo [a]. Pro indiuiſo, quod
ad omnes vt vniuerſos, non vt ad ſingulos, per-
tinet: qualia ſunt, quæ vniuerſitatis dicuntur, vt theatra, ſtadia, & his ſimi-
lia, quæ cõmunia ſunt ciuitatũ, quæ ſingulorũ nõ ſunt [b]. Pro diuiſo cõmune,
quando in vna re communi quilibet partem ſuam nouit [c]. Et hoc commune
magis accedit ad proprium, quàm prius commune. Neque tamen commu-
ne aliquod eo modo, quo commune vocatur, proprium dici poteſt [d], hæc
enim inter ſe pugnantia: ſicut & Martianus ſuum, communi opponit [e]. Nec
meum propriè commune dicitur, niſi meum commune, hoc eſt, id quod egó
in communi habeo [f]. Et non quod ſocius in eodem communi habet [g]. Sic
rectè paucis Caius de liberta communi mihi videtur reſoluiſſe, *Si quis liber-
tam*, inquit [h], *communem duxerit, libertam eius eſſe negari non poteſt, licèt alterius
ſit liberta*. Et ſi ius reſpicias, quod quis in re habet commune, propriè ſuum di-
citur, facta ad illud relatione. Atque ideò illud legare, vendere, cederéue po-
teſt, ſiue res ſit communis pro indiuiſo, ſiue pro diuiſo [i]: ſi corpus rei commu-
nis pro indiuiſo inſpicias, ſine ſocij voluntate in re cõmuni nihil licet agere,
niſi ad quod res communis deſtinata eſt [k]. Nam ad eum vſum, ad quem res
parata eſt, vti te poteſt, inuito etiam ſocio, ſocius [l]. Potéſtque reficere rem, nõ
quidem iure ſeruitutis inuito ſocio [m], ſed iure ſocietatis, ſi neceſſarium ſit [n].
3 Propria res eſt, quæ communis non eſt [o], quæ alterius, ſeu aliena non eſt [p], quę
ſolius eſt, ſiue vni ſoli conuenit [q], idem quod ſuum [r], tuum, meum, ſeparatim.
4 Confuſæ res ſunt, quæ pertiuẽt ad dominium, quæ finibns ſunt indiſtinctis [s]:
vnde

a vt l. magis puto, l. 5. § fin. de reb. eor. qui ſub tut. &c. lib. 2. P. tit. 9. Paul. l. recte, l. 25. de verb. ſign.
b l. in tantum, l. 6. §. vniuerſitatis, de rer. diuiſ. lib. 1. P. titul. 8. l. 2. quod cuiuſque vniuerſ. lib. 3. P. titu. 4. l. ſed ſi hoc, §. qui manumittitur, de in ius vocan.
c d. l. rectè.
d l. Quintus Muti[o], l. 11. de auro & arg. lega. lib. 34. P. titu. 2.
e Mart. in l. in tantũ §. religioſum, eod.
f l. ſeruus electione, l. 5. § 1. de leg. 1. ſi a. de conditio. inſtit.
g l. falsò, de commun. rer. alienat. C.
h l. illud, 46. de ritu nuptia. lib. 23. P. titu. 2.
i l. 1. & 4. de commun. rer. alienat.
k l. 2. de ſeruit. titul. generali, l. Sabin[us], commu. diuid. P. l. parietem, de ſeruit. vrba. c. in re cõmuni, cap. 57. &c. quod omnes tangit, de reg. iur. in 6. vbi de his late tractatus.
l l. ſi ædes, commun. diuid. l. ſi fratres, §. item Mela, pro ſocio.
m d. l. parietem, de ſeruit.
n d. l. ſi fratres, §. idẽ reſpondit.
o l. proprium, l. ſecũdum. præd. lib. 8. P. titu. 4.
p §. proprios, de hæred. inſtit. ap. Inſtit.
q §. 1. de pat. pot. l. omnes populi, de iuſt. & iur.
r c. 1. de ſuro compe. in Clemen.
s l. quadã, de actio.

vnde & finium regundorum iudicium. Communes res pluribus ex cauſis 5
nobis eſſe poſſunt cum aliis, vel ratione hæreditatis; vel ratione contractus,
vel ex cõuentione ſocietatis. De ſocietatis communione hic nihil dicemus,
cùm eius tractatio proprium receperit locum inter contractus. De aliis tan-
tùm pauca, ex quibus, veluti ex quaſi contractu, actio proficiſcitur [a]. De diui-
ſione ſeu ſolutione communionis agemus quoque, in qua & de natura com
munionis agere neceſſarium erit, prout ſe tractatio obiiciet. Nec enim quiſ-
quam inuitus in ſocietate communionéue retinendus eſt [b], etiam ſi pacto
conuentum fuerit, ne diuiſio fiat [c], ob fugiendas diſcordias [d], quas rerum
communio excitare ſolet [e]. Nec omnes coniungit ad ſocietatem conſenſus,
ſed & aliquando res, vt ſi duobus vna res legetur [f].

a §. item ſi inter aliquos, de oblig. quæ ex qua. contr. naſc. ap Iuſtin.
b l. fin. comm. diuid in P. l. actione, § 1 & qui pro ſoc. in P. l. tandiu, C. eod.
c l. in hoc iudicium, l. 14 § pen. eod. titul. P.
d l. in re communi, l. 25. de ſeruitut. vrb. prædio.
e l. cùm pater, l. 77. § dulciſſimis, de lega 2. l. qui neque, in fin. de reb. eor. qui ſub tut. P.
f l. hæredes eius, l. 26. § non tantum, famil. ercisc. §. item ſi inter, de oblig. quæ ex qua. contr. naſc.

De communium rerum diuiſione, ſeu de communi diuidundo. Cap. 2.

Lib. 10. P. tit. 3.

1 *Communi diuidundo iudicium quid.*
2 *Communi diuidundo iudicium in aliud nomen tranſit, ratione rei diuidendæ in familiæ erciſcundæ & finium regundorum.*
3 *De affinitate trium iudiciorum, communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regundorum: quòd omnes ſint de rebus communibus, duplicia iudicia bonæ fidei adiudicationem admittentia, non excluditur à diuiſione petenda per triginta annos, in vtriſque actor iurat de calumnia.*
4 *Differentia iudicij communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ.*

COMMVNI diuidundo iudicium eſt, in quo tantùm de diui- 1
ſione rerum ipſarum agitur. Et ſi quid in his damni datum, fa-
ctúmue eſt, ſiue quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum,
aut ad eum peruenit ex re communi [g]. Oportet itaque res
communes eſſe, aliter ceſſat [h]. Proinde vbicunque res com- 2
munis diuidenda eſt, ibi habet locum communi diuidundo
iudicium, ſed illud pro diuerſitate rerum tranſit aliquando in aliud nomen:
vt ſi agatur de hæreditate diuidenda, ibi dicatur alterius nominis ob quan-
dam particularem aduenientem notam, familiæ erciſcundæ. Etſi de confu-
ſione finium diſtinguenda quæ communem rem facit, propter confuſionẽ,
dicatur finium regundorum: vbique tamen generalis communi diuidundo
iudicij ſubſtantia & modus latet. Et proinde ferè iſtis tribus iudiciis æqualis 3
eſt ſubſtantia. Nam ſi conſideres res, inuenies in vtriſque de rebus agi corpo-
ralibus, & de præſtationibus faciendis: ſi conſideres perſonas, inuenies tria
iſta duplicia eſſe iudicia, & quemlibet eſſe actorem, & reum poſſe, quod par
cauſa omnium videatur, & magis eum videri actorem, qui ad iudicium pro-
uocaſſet [i], vel ſi plures prouocaſſent, quem ſors tuliſſet iacta [k], vt infrà in fa-
miliæ erciſcundæ dicetur iudicio. Sunt & familiæ erciſcundæ & communi
diuidundo iudicia bonæfidei [l], nam communi diuidundo huiuſmodi dici-
tur [m], & familiæ erciſcundæ [n]. Et poſſet etiam comprehendi ſub communi
diuidundo finium regundorum, niſi alienum quis dicat cum quadam gloſ-
ſa [o], videri in ea adiudicationem, quæ fit in illa de alieno, per iudicem [p]: quod
tamen non probo, cùm & adiudicationem & condemnationem fieri per
hanc actionem ſciam [q], & ideò nihil domino deperire, qui pecuniam con-
demnatione pro adiudicatione accipiat. Et ſatis conſtat iſtas adiudicationes
fieri in communi diuidundo, & familiæ erciſcundæ, æqua lance ac in finium
regun

g Paul. l. 3. commu. diuid.
h l. 1. commu. diuid. in P.
i l. 2. § fin. eod. P. §. quandam, de actio. l. 2 § in familia, & l. inter cohæredes, 45. § qui familiæ, fam. ercisc. P. l. iudicium, l. 10. fini. regund. P. l. actionis, 16. §. mixtæ, de act. o. in P. l. in tribus, l. 13. de iudic. in P.
k d. l. in tribus, & l. ſeq. ſed ſi ambo, de iudic P.
l l. actionum autem, de actio.
m l. 4. §. hoc iudicii, commu. diuid. in P.
n l. non eſt ambiguum, l. 9. C. famil. erciſcun.
o Accur. in §. actionum autem, in verba commu. diuid. ap. Iuſtin. de actio.
p l. 2. fini. regund. in P.
q d. l. 2. fini. regun.

regundorum. Ita enim vnico contextu tribus his iudiciis adiudicatio per-
mittitur poteſtati iudicis [a],& tamē id non prohibet,quin communi diuidun
do, & familiæ erciſcundæ iudicia ſint bonæfidei. Commune etiam diuiſo-
rys iudicijs , ne triginta annorum ſpatio quis à diuiſionis petitione exclu-
datur [b]. Item in ſingulis debent contendentes ab initio de calumnia iurare,
non calumniandi cauſa litem intendere, & non calumniæ cauſa ad inficia-
4 tiones ire [c]. Diſtinguitur autem communi diuidundo à familiæ erciſcundæ
iudicio quòd per hoc fit corporalium diuiſio,quarum dominium habemus,
non etiam hæreditatis [d]. Reſpicit itaque res ſingulares tantùm vt commu-
nes, non vt alterius qualitatis,id eſt, hæreditatis. Et ideò ſi res hæreditatis
ſint, & tamen petantur diuidi, non vt hæreditatis petuntur, ſed vt commu-
nes ſimpliciter [e]; & rectè quoque pro his hoc iudicio agitur, omnéſque ve-
niunt res in hoc iudicium,niſi ſi quid ex communi conſenſu exceptum eſt [f].
Et ita nihil intereſt quoque,an ex ſocietate, an ſine ſocietate res communis
ſit,vtrúmue quidam rem vnam emerint, vel ex legato illis contigerit: Nam
in vtriſque caſibus habet locum communi diuidundo iudicium [g]. Inſpici-
mus enim hîc tãtùm diuiſionem & communionem: communionem autem
& præſentem, & quæ fuit:at eſſe deſijt,ad effectum videlicet recipiendi par-
tem æſtimationis, cum his quæ bonæfidei actiones ſequuntur [h]. Conſidera
itaque res hîc diuiduas & indiuiduas, & perſonas contendentium, & mo-
dum diuidendi.

a § quædam, verſ. in tribus de actio. epiſ. § fin. de offic. iudic.
b l. 1. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcrip. lib. 7. C. titu. 34. vide l. 2. § ſciat, verſ. nemo itaque, de anno. except. libr. 7. C. titu 40.
c Paul. in l. inter cohæredes, l. 45. § qui familiæ, fam. erciſ. lib. 10. P. titul. 2. l. 2. § 1. de iureiur. prop. cal. dan.
d l. per hoc, l. 4. commu. diuidun.
e vt in l. ſi filia nupta, l. 20 § ſi. fami. erciſcun.
f l. in iudicium, l. 3. com. diuidun. l. ſi ædes, l. 12. eod.
g l. 2. commu. diuid. in P.
h l. in ſumma, l. 31. l. ſed poſtquam, 9. eod.

De diuiduo & indiuiduo. Cap. 3.

1 Indiuiduum & diuiduum quid.
2 Natura ſua res corporales diuiduæ. Punctum natura indiuiduum.
3 Atomus aliúdue corpus ſitne natura indiuiduum.
4 Natura diuidua & re quæ.
5 Res corporales indiuiduæ ratione compoſiti & formæ ſubſtantialis quæ.
6 Res corporales indiuiduæ, ratione formæ artificialis.
7 Indiuiduum rei quid eſt.
8 Indiuidua vel diuidua ex cauſa ſiue ciuiliter, vel ex lege quæ præter naturam ſunt diſpoſitione, obligatione, & ſolutione.
9 Diuiduntur indiuiſibilia intellectu, doctrina, & cauſa.
10 Diuidua & indiuidua obligatione quæ.
11 Diuiduum ſolutione quid.
12 Indiuiduum ſolutione quid.
13 Indiuiduum diuiduum in pecunia æſtimata.
14 Vectigalis ager ratione ſolutionis cenſus indiuiſus.
15 Iura ſeruitutum quomodo indiuidua.
16 Res corporales commodè diuiduæ diuiduntur paucis exceptis.
17 In iudicium communi diuidundo veniunt præſtationes, quod agi debuit, vel actũ eſt communi nomine impendia, rei deterioratio, arborum ſucciſio, coniuncta & alia.
18 Perſonæ quæ poſſint hoc iudicio agere.
19 Minor, maritus in re dotali, eccleſia, ad diuiſionem prouocare non poſſunt: ab alio tamen ad eam vocari poſſunt.
20 Pendente communi diuidundo, res alienari nequit.
21 Modus diuidendi quis.
22 Euictionis cautio viciſſim à partem accipientibus præſtatur.
23 Diuiſio vicem actionis obtinet.
24 Actio communi diuidundo duplex, directa & vtilis.

De

indiniduæ ſunt [a], ſicuti & à pluribus illæ ſigillatim ex integro fieri non poſ-
ſunt, nec promiſſiones ſingulares valẽt donec nouiſſima ceſſione firmẽtur [b].
10 Sic pro parte nec deberi nec ſolui, nec peti poteſt opera [c]. Diuidua obliga-
tione dicuntur, quoties lex diuidit obligationẽ inter plures, pro hæreditaria
putà portione, quod regulare eſt [d]. Indiuiduum autem obligatione, quando
eadem obligatio ſequitur plures hæredes in ſolidũ, ſiue ea ſit debitoris, ſiue
creditoris, vt in ſeruitutibus operis, & iure patronatus: ſicuti dum ſeruus plu-
rium cõmuniter acquirit [e]. Idipſum in obligatione facti, quæ obligatione eſt
indiuidua, vt & præſtatione [f]: quamnis ab initio factũ pro parte promitti poſ
11 ſit. Diuiduũ ſolutione eſt, quoties facta partis ſolutione lex tribuit vim libe-
12 rationis pro parte ſoluta, quod regulare eſt [g]. Indiuiduum ſolutione, quando
quis ſoluens partem, tamen pro parte non liberatur, vt in prædictis ſeruitute,
opera, & facto. Plura paucis explicat Vlpianus [h], de his dum ait: *in executione
obligationis, ſciendum eſt quatuor cauſas eſſe, nam interdum eſt aliquid, quod à ſingulis
hæredibus diuiſim conſequi poſſumus: aliud, quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſim præſta-
ri poteſt: aliud, quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi totum non poteſt: aliud, quod ſolidum
petendum eſt, licet in ſolutione admittat partis executionem &c.* etenim de ſingulis
13 exempla proſequitur, & explicat, quæ videto. Præter cauſam naturalem [i]
etiam poteſt fieri diuiſio, vt ſi res quæ ſit indiuidua præſtatione, æſtimetur
pecunia: vt mulus centum aureis, & pecunia diuidua erit. Quamobrem [k]
in rebus quæ natura indiuiduæ ſunt, vt in vſu, iudex adiudicabit eas vni, eaſ-
14 dem, & pro parte ſociorũ adiudicata, ſocios cauere iubebit [l]. Vectigalis ager
regionibus quidem per ſe diuiduus eſt, verùm iudex abſtinere debet ab hu-
iuſmodi diuiſione: alioquin præſtatio vectigalis cõfũderetur. Quamuis enim
præſtatio vectigalis diuidi poſſit re, tamen quia vni facta eſt emphyteuſis,
præſtatio ſine præiudicio diuidi nõ poteſt: cùm ſolutio & exactio partium, nõ
minima incõmoda habeat, quare per attributionẽ rectè fiet à iudice, vt vnus
totum ſolus debeat [k]. Et ſi diuidatur, dominus directus non cogitur parti-
culares illas portiones à ſingulis capere, ſed contra vnũ in ſolidum poteſt ex-
periri, vt nec pacta ſociorũ vel cohæredum nocere poſſint non minus, quàm
15 creditori [l]. Iura ſeruitutum cum fundis diuidi poſſunt, ſeparatim non poſ-
16 ſunt: niſi aut menſurà, aut temporibus [m]. Corporales autem proculdubiò in
diuiſionem veniunt, ſi cõmodè diuidi poſſunt [n]: vt puteus [o] ſi cõmune ſolũ
ſit [p]: pignori res à duobus accepta, vſusfructus poſſeſſio, in quam plures miſſi
ſunt à prætore [q]. Excipiuntur à diuiſione hac vi poſſeſſa, vel præcariò, vel
clam, vel à prædonibus capta, quæ indiuidua inter prædones [r]. Si quid ex-
ceptũ nominatim ne in diuiſionem veniret [s]: ſi placuit in iubenda ſocietate,
ne res intrà certũ tempus diuideretur [t]. Etenim certi temporis cõmunionis
17 pacta valent: at vt perpetuò cõmunis res ſit, non valent [v]. Sed cùm his rebus
diuidundis veniunt præſtationes [x]: venit & in hoc iudicium, quod cõmuni
nomine actum eſt, vel agi debuit ab eo, qui ſcit ſe ſocium habere, reſarciun-
túrque impendia, etiam ſi is qui fecit partem ſuam alienauerit [y]: vt contrà,
venit in iudiciũ hoc, ſi rem cõmunem quis deteriorem fecerit, veluti ſeruũ
vulnerando, vel animũ eius corrumpendo, vel arbores ſuccidẽdo [z]. Per hoc
iudicium etiam vnuſquiſque ſociorũ habet, quod ex re eius ſeruus cõmunis
acquiſierit [a], cogitque quis ſociũ ſtare conuentioni, quæ de vſu rerum com-
muni placita eſt [b]. Sed non veniunt expenſæ factæ, vel fructus percepti ante
rerum cõmunionem [c]. Et ſi ſocius ideò condemnãdus erit, quòd pecuniam
cõmunẽ inuaſerit, vel in ſuos vſus conuerterit omnimodo, etiam alia mora
non interueniẽte præſtabũtur vſuræ [d], non quaſi vſuræ, ſed ratione eius quòd
18 intereſt [e]. In perſonis quæ hoc iudicium exercent, exigitur, vt cõmunẽ rem
habeãt, ſic vnus ex iis alios inuitos etiã ad diuiſionẽ prouocare poteſt [f]. Nec
intereſt, an is qui agit poſſideat, an reus, an vterq;, aut nemo illorum [g]. Non
poteſt tamẽ prouocare ad diuiſionem ſociũ minor, ſed ipſe prouocatus diui-
ſionem ſubire cogitur [h]. Idipſum & in marito in fundo dotali locum habet,

a l. 2. §. & harum. & d. l. ſtipulationes, non diuiduntur, de verb. obligat.
b l. per fundum. de ſer. ruſti. prædio. l. vnus ex ſocijs, de ſeruit. ti. generali.
c l. libertus, l. 15. de ope. libert. lib. 38. tit. 1. & l. 3. eo. tit.
d l. 1. C. ſi cert. peta. l. 2. & fin. de hæredit. actio. l. ea quæ. C. famil. erciſcun.
e l. ſeruus communis, l. 27. de ſtipulat. ſeruo. lib. 41. P. titu. 3.
f d. l. ſtipulationes non diuiduntur, §. idem puto.
g §. 1. quib. mod. toll. oblig. l. ſi ſtipulatus ſum, § 1. de ſolut.
h Vlp. in l. in executione, l. 85. cum ſuis §§. de verbo. obligat.
i Pau in l. item quãdo, l. 10. commun. diuidun.
k l. 3 famil. erciſc. P.
l l. pacto ſucceſſorum, l. 26. de pact. lib. 2. C. titul. 3.
m l. arbor, l. 19. § arquam, com. diui.
n l. 1. & l. ad officiũ, eod.
o l. 4. § 1. eod.
p l. communi diuidũdo, l. 7. § ſi duo, & § ſeq. eod.
q d. l. communi diuidundo, §. inter prædones.
r l. in hoc iudicium, l. 13. comm. diuid.
s d. l. in hoc iudiciũ, § ſi inter, eod.
t d. l. in hoc iudiciũ, § ſi cõuenit, l. ſed etſi hoc, §. fi. de cõdit. o. & demon. l. ſi fratres, l. 38. §. idem reſpondit, pro ſoc. lib. 17. P. titul. 2. l. 1. eod.
v l. 4. § ſinitum, com. diuid.
x l. 4. § ſicut autem, & l. in hoc iudiciũ, l. 14. eod.
y l. etſi non omnes, l. 2. § venit, eod. titul. P. l. ſed & ea nomine, de nego. actio. P.
z l. cõmunis ſeruus, l. 24. commu. diuid.
a l. ſi conuenerit, l. 23. eod. tit P.
b l. 4. §. planè, eod.
c l. 1. §. ſocius, de vſur. lib. 22. P. tit. 1.
d l. ſocium, 61. pro ſoc.
e l. etſi non omnes, l. 8 com. diuid. P. l. ſi quis, l. 29 § fin. eod. l. arbitrum. fam. erciſc P.
f l pen. com. diuid. P. l. hæredes §. quãtum, fam. erciſc. P.
g l. & ideo eleganter, de cõd. ſ. furt. in P. l. inter, de pd. & alijs reb. minor.
h l. 1. & 2. de fun. dotal. P. l. 1. C. eod. lib. 5. titu. 23.

& in eccleſia, vt nō prouocent ad diuiſionē, quia alienari ea bona nō poſſunt,
tamen prouocari poſſint [a]. Competit autem & aduerſus ſocios, & aduerſus
eos quibus ſocij pars cōtigit per emptionē, vel alio modo [b], hæreditario putà
iure [c]. Pendēte hoc cōmuni diuidundo iudicio, alienādi res cōmunes ſociis 20
interdicta eſt poteſtas [d]. Modus porrò diuidēdi, vt ſocij eundē in locū vocen- 21
tur [e], iurent ab exordio litis de calumnia [f], in vniuerſu poſteà res diuidendæ
cēſendæ & æſtimandæ ſunt, non ſingularum rerum partes [g], atque iuſto præ-
tio [h]. In prædiis diuidendis quæ cōmodè diuidi poſſunt, vtendum ſectione
partium corporali, diuidendum regionibus [i]; in aliis vtendum licitatione,
addictionéue, alteri rem, & alteri pecuniam pro re ab eo qui rem conſe-
quitur addicendo [k]. In ſumma iudicē in prædijs diuidendis, quod omnibus
vtiliſſimum eſt, vel quod maluerint litigatores, exequi conuenit [l]. Poteſt
arbiter vni fundum, alteri fundi vſumfructū adiudicare [m]. Plura & de modo
diuidendi vide in tractatione ſequenti familiæ erciſcundæ, & quando ſorte
aut alio modo cuique pars detur. Cæterùm in hac diuiſione curat arbiter 22
vel iudex, vt qui partes capiunt, caueant de euictione, cæteris viciſſim [n]: ſi
enim res vni euicta ſit, cæteri tenentur ei pro parte [o]. Nam diuiſio vicem 23
emptionis obtinet [p], & proinde euictio locū in ea, ſicut in emptione [q], habet.
Actio hæc cōmuni diuidūdo duplex, directa & vtilis [r]: directa datur ex verbis 24
legis, quando, nunc cùm agitur tantùm, eſt res communis [s]: vtile iudicium
datur & pro re quæ fuit communis, etſi nunc non ſit [t]. Item iudicium dire-
ctum datur pro rebus corporalibus tantùm diuidendis [v]: vtile, & pro rebus
incorporalibus [x]. Datur & directum, cùm verè res eſt communis: at & vtile,
quando aliquis pro cōmuni praeſtauerit, & in id impenderit [y]. Item datur
verè domino directum; vtile & eis qui iuſtam cauſam poſſidendi & publi-
ciana agere poſſunt, vel qui vectigales habent fundos [z]. Datur & vtile
duobus, qui rem pignori acceperunt [&].

a glo. in l. communionē, l. 5. C. com. diuid. l. sub imus, C. de sacroſ. eccl.
b l. 3. commu. diuid. C. l. ſi quis putans, l. 6.
c l. 4. §. ſicut, & l. itē quamuis, l. 10. cōmu. diuid. P.
d l. 1. §. fin. C. eod.
e l. 1. §. fin. de quib. reb. ad eund. iudi. eat. lib. 11. P. tit. 2.
f l. inter cohæredes, l. 43. §. qui familiæ, fam. erciſcun. P.
g l. ſtemus, l. 39. § fi. eo. l. 1. commu. diuid. C.
h l. item quamuis, l. 10. § fi. commu. diuid. P.
i l. 1. 3. & 4. eod. P.
k §. eadem interueniunt, de offi. iudi. l. arbor, l. 19. §. iudex, com diuid. d. l. 3. § 1. eod. titul.
l l. iudicem, l. 21. cōmu. diuid. P.
m l. ſi quis, l. 6. §. officio, eod. tit. l. & puto, § Iulianus, fam. erciſcun. P.
n l. item quamuis, l. 10. § fin. comm. diuid. P.
o l. ſi fratres, l. 7. cōmu. vtriuſque iudi. lib. 3. C. tit. 38.
p l. 1. C. eod.
q tot. tit. de euiction. in P. & C.
r l. 1. comm. diuid. P.
s d. l. 1. eod.
t l. ſi quis putans, l. ſed poſtquam, & l. in ſumma, eod.
v l. 4. commu. diuid. & ibi glo.
x l. arbor, §. fin. eod.
y d. l. ſi quis putans, l. 6.
z l. 4. & l. communi diuidund. l. 7. §. qui in rem, eod.
& d. l. communi, §. ſi duo.

De diuiſione per familiæ erciſcundæ iudicium. Caput 4.

Lib. 3. C. tit. 36. Lib. 10. P. tit. 2.

1 De origine huius iudicij, & familia appellatione.
2 Actio familiæ erciſcundæ mixta eſt, in rem & in perſonam.
3 In hac actione quis actor vel reus eſt cohæredū. Familiæ erciſcundæ actio non præſcribitur longo tempore &c. Familiæ erciſcundæ actio repeti nequit, &c. Familiæ erciſcundæ iudicio pendente, alienari res nequeunt, &c.
4 Cōſiderāda in hoc iudicio res, perſona, modus diuidēdi, primúmq; res hæreditas ipſa.
5 Quæ familiæ erciſcundæ iudicio diuidi non debent, quia iniuſta, &c.
6 Aliæ res cōſiderādæ in hoc famil. erciſ. iudi. quas cōuenit implere, facere, vel reputare.
7 Perſona idonea huic actioni quæ.
8 Diuiſionis modi vel ex conſenſu partiū, vel defuncti, vel iudicis ſeu arbitri authoritate, & quæ obſeruanda in poſtremis duobus.
9 Diuiſio à parentibus inter liberos facta, ſequenda in diuiſis, & in non diuiſis poſt diuiſionem quæſitis.
10 Iudicis partes in diuidenda hæreditate, & numero 12.
11 In licitatione res indiuidua, & alius extraneus quàm cohæres admittitur.
13 Inſtrumenta communia in diuiſione penes quem remanere debent.
14 Quando caueatur de euictione in diuiſione per addictionem.
15 De diuiſione facienda per ſortem.
16 Iudex partes facit in controuerſia, nec permittit executionem, ſed aſſignat.
17 De conſuetudine quod maior ſeu prouocans ad diuiſionē diuidat, & minor eligat.
18 Melior formula diuidendi ex arbitri, vel iudicis petitione.
19 Noſtra de forma diuidendi & colligendi ſententia.

1 EX lege 12. tabul. proficiſcitur actio familiæ erciſcundæ conceſſa cohæredibus à communione diſcedere volentibus, ad diſtributionem rerum inter eos [a]. Phraſis autem loquendi hæc tota eſt antiquatum legum decemuiralium, in quibus familia pro bonis defuncti ponitur: vt in illa, *agnatus proximus familiam habeto* [b]. Et Cicero [c], *qui quibus verbis erciſcere oporteat neſcit, erciſcundæ familiæ cauſam agere non poteſt.* Et alibi [d], arbitrium vocat fami-
2 liæ erciſcundæ, id eſt, poſſeſſionis ſeu hæreditatis diuidundæ. Iſtius actionis natura mixta eſt, tam in rem, quàm in perſonam, conceſſa cohæredibus pro diuidenda hæreditate [e]. Continet enim præſtationes, quæ ſunt perſonales, & res diuidendas [f]. Quemadmodũ cõmuni diuidundo iudicium [g], bonæfidei
3 quoque [h]: in qua vterque cohæredum & actor & reus eſt [i]. Magis tamen eſt, vt ille videatur actor, qui prius in iudiciũ prouocauerit [k]: ſed cùm ambo ad iudicium prouocant, ſorte res diſcerni ſolet [l]. Eſſe enim debet inter litigantes qui onera petitoris ſuſtineat, & qui commodo poſſeſſoris fungatur [m]. Facultas experiundi hoc iudicio triginta annis durat [n]. Tamen familiæ erciſcũdæ iudicio amplius quàm ſemel, agere non licet, niſi cauſa cognita [o]. Eóque ſemel inſtituto & cœpto, alienationes voluntariæ rerum hæreditariarum interdictæ ſunt, non quæ vetuſtiorem cauſam, & originem iuris habent neceſſariam [p], ſicuti & vſucapio pendente iudicio perfecta, rem ex hæredi-
4 tate ſubducit [q]. Conſiderare in hoc iudicio expedit res, perſonas, & negotium ipſum diuiſionis, ſeu modum diuidendi: in ipſa re hæreditas eſt. *Per familiæ erciſc. actionem,* inquit Vlpia. [r] *diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, ſiue ex l. 12. tabul. ſiue ex alia lege deferatur, vel ex ſenatuſconſ. vel ex conſtitutione. Et generaliter eorum dumtaxat diuidi hæreditas poteſt, quorum poteſt eſſe hæreditas.* Et de pluribus hæreditatibus, quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſis communes ſunt, vnum familiæ erciſcundæ iudicium ſumi poteſt [s]. Et ſi ex aſſe inſtitutus rogatus ſit mihi partem aliquam reſtituere, vtili iudicio inter nos
5 agetur [t]. Veniunt & in illud res, quæ in hæreditate defuncti compertæ ſunt, vt res pignori data defuncto [v], & reliquæ [x], præter nomina [y], quæ ipſo iure diuiſa ſunt [z]. Præter libros etiam improbatæ lectionis, magices fortè, vel ſimilium rerũ, prætereque mala medicamenta, quæ iudex diuidere non debet, ſed corrumpere [a]: etſi quid ex peculatu quæſitũ, vel vi, vel latrocinio [b]: quia hæc vt turpia lucra, ab hæredibus extorquenda ſunt [c]. Veniunt quoque columbæ & apes hæreditariæ, quia in patrimonio computantur [d], quódq; commune cum alio defunctus habuit [e], & quod ſuperuenit hæreditati lite pendente [f]. Omnia in ſũma quæ patrimonij hæreditatis fiũt, vt partus, vectigalia, vſucapiones, & id genus alia [g]: præceptiones quoque & prælegata à teſtatore hoc iudicio à cæteris cohæredibus percipit, & præcipua habet cohæres [h]. Venit & quod defunctus hæredi debuit [i]: expenſæque nomine ſtudiorum, ſiue reputatione in filium factæ [k]: item aliæ dotes & donationes, de quibus in l. fin. cõmu. vtriu. iudic. C. Si cohæres vnus vendidit partẽ ſuã alicuius rei hæreditariæ cõmunis, illa res non venit in diuiſionẽ [l], nec etiam liberti diuiduntur [m]. Nec religioſa loca, vt ſepulchrũ, quod ſingulis hæredibus in ſolidũ cõpetit [n], quia ius monumẽti eos ſequitur [o]. Ea quoq; quæ in nominibus ſunt, non recipiunt diuiſionẽ, cùm ipſo iure in portiones hæreditarias lege 12. tab. diuiſa ſint [p]. Itẽ quæ pro emptore, vel pro donato hæres poſſidet, in hoc iudicium non veniunt [q]. Conſiderandæ & res, quas facere, vel implere, vel reputare ſibi cohæres cogitur ab alio perſonali actione, vt omnia cõmoda & incõmoda cõmunicentur, & diuidantur. Vt ſi quis ex cohæredibus aliquid ex hæreditate perceperit, ſtipulatúſue eſt, nõ ad eius ſolius lucrũ pertineat [r], vel ſi quid ſuppilauerit, vel corruperit [s]: ſi ſeruitutes prædiis hæreditariis

a l. 1. fami. erciſcun. lib. 10. P. tit. 2.
b l. pronunciatio, 195. § familiæ, de verb. ſig. Vlp. in titulis, titu. 26. l. fin. C. de verb. ſignific.
c Cic. 1. de Orato.
d Cic. pro Cecin.
e in §. quædã actiones, de actionib.
f Vlp. in l. item Labeo, l. 23. §. pen. famil. erciſc. in P.
g l. 4. § ſicut, comm. diuid. P.
h l. non eſt ambiguũ, l. 9. fam. erciſc. C. §. actionum, de actio. ap. Iuſtin.
i l. 2. §. in familiæ erciſcundæ. l. inter cohæredes, l. 45. §. qui familiæ, fam. erciſcundæ. l. iudicium, l. 10. fin. regund. lib. 10. P. titul. 1. l. 2. §. ſi commu. diuid. in P. l. actionis, 36 §. mixtę, de actio. lib. 44. P. titu. 7.
k Caius, in l. in tribus iſtis, l. 13. de iudic. lib. 5. P. tit. 1.
l Vlpia. in l. ſed cùm ambo, l. 14. eod.
m Vlpia. in l. inter litigantes, l. 62. eod. titu. de iudic. P.
n l. 3. in quib. cau. ceſſ. long. tempo. præſcri. lib. 7. C. titu. 34. l. vni. §. ad hæc, verſicu. nemo itaque, de annal. except. lib. 7. C. titu 40.
o l. ſi filia nupta, l. 20. §. fin. fam erciſ.
p Papin. in l. alienationes, l. 13. famil. erciſc. P. l. 2. C. de litig. l. diuus, l. itẽ veniũt, §. petitam, de petit. hæred. P.
q l. ſed ſi vſucapio, l. 14. fam. erciſc. l. ſi fundus, de fun dota. l. 1. commu. diuid. P.
r Vlp. in l. 2. famil. erciſcun.
s Vlp. l. ſed & eius, l. 25. §. de plurib. & ſeq. eod.
t l. ſi ex aſſe, l. 41. eod.
v Paul. l. ſi pignori, l. 30. eod.
x l. 4. eod. P.
y d. l. 4 & l. 2. §. fin. & l. 3. eod.
z l. ea quæ, C. eod.
a l. cæteræ, l. 4. §. 1.
b d. l. 4. §. 2.
c l. ſi quis cum falſo, l. 4. & l. cum falſi, l. 12 & l. ſi quis, patri, 26. ad leg. Corn. de fal. libr. 48. P. titu. 10. l. in hæredem, de calũniat. in P. l. quod autem, quod met. cau. cum ſimilib.
d l. Pomponius, l. 1. §. idẽ Pomponius, famil. erciſcun.
e l. Mænius, l. 33. eo. titu. P.

f l. & poſt litem, l. 12. cum ſuis §§. eo. titu. g l. veniunt, l. 9. cum 2. ſeq. eod. h l. 4. & l. ſi ita legatum, l. 43. famil. erciſcun. l. ſi quæ, l. 7. C eod. i l. ſi filia, 20. § 1. & l. fundus, 51. eod. in P. k l. quæ pater filio, 54. eod. l l. ex hæreditate, l. 55. eod. m l. quædã, 42. §. ſi. eo. n l. fundus mihi, l. 31. § fi. eo. o l. his conſequenter, l. 18. § ſed & eum, eod. p l. ea quæ, l. 6. fam. erciſ. l. hæredes, l. 26. §. ſimiles, eo. in P. q l. hæredes, l. 26. § quod pro emptore, eo. r Caius, in l. item ex diuerſo, l. 19. fam. erciſc. l. ſi in re communi, in fi. de noxal. actio. s §. ſi familiæ erciſcũdæ, de offic. iudic. lib. 4. Inſtit. tit. 17. l. 3. C. fam. erciſcun.

debitas paſſus eſt nõ vtẽdo amitti [a]: ſi quid dolo malo in hæreditate, ſeruúsue
eius fecerit [b]. Verùm damnũ ab hærede cõmiſſum, ſimplicem æſtimationem
accipit [c], fructibus tamen & vſuris à tempore moræ cõputandis, vt in bonæ-
fidei actionibus fit [d]. Sed & deduci & reputari æquũ eſt quæ inſumpta ſunt
à morte teſtatoris ab vno, vel pluribus ex cohæredibus in res hæreditarias,
nõ quæ ex voluptate [e], vel viuo teſtatore, ſeu eo de cuius hæreditate agitur,
expenſa pro eo, eiúſq; negotiis ſũt, quæ alia actione repetuntur [f]. Cõferri etiã
in diuiſione à filiis faciẽda hæreditatis cõmunis paternæ peculia profectitia [g]:
caſtrenſia, vel quaſi [h], nec aduentitia, hodiè minimè [i]. In perſonis exigimus, 7
vt ſint cohæredes: ideò ſi is qui poſſidet, agentem familiæ erciſcundæ neget
ſibi cohæredẽ eſſe, rectè excipit, ſi in ea re, qua de agitur præiudicium hæreditati nõ fit [k]. Si plures cohæredes ſint, vnus ex iis, reclamantibus etiã cæteris
arbitrum familiæ erciſcundæ petere poteſt & ad iudicem prouocare præſentibus cæteris [l]. Verùm, ſi quis putãs aliquem ſibi eſſe cohæredem, cùm non
eſſet, iudicio familiæ erciſcundæ expertus ſit, non ideò videtur eũ fateri eſſe
hæredem, niſi vſq; ad ſententiã perſeuerauerit, & adiudicationibus acquieuerit [m]. Quamobrem hæc actio non naſcitur, niſi poſt aditam hæreditatem [n],
quo tempore incipit quis eſſe cohæres, & res habere [o]. Quod ad modũ diuidendi pertinet, Diuiſio familiæ fit, vel ex conſenſu cohæredum & tunc quod 8
inter illos placuit ſeruandum ſi non intercedat ætatis auxilium [p], ſi ea traditione vel ſtipulatione ſequẽte firmetur [q], aut authoritate teſtatoris, vel mortui patris, aut iudicis, ſeu arbitri: in quibus poſtremis obſeruo in modo & formula diuidendi: primùm, ſi inter plures familiæ erciſcundæ iudicio agatur, &
inter eoſdem cõmuni diuidundo, aut finium regundorum, eundem iudicem
eſſe accipiendum. Præterea quò faciliùs coire cohæredes vel ſocij poſſint in
eundem locum, omnium præſentiã fieri debere [r]. Deinceps conſiderandum 9
eſt, an diuiſio facta fuerit à patre defuncto bonorũ inter liberos: nã cùm facultas illa patri data ſit, ſiue cũ ſcriptura, ſiue ſine ea [s], eam iudex ſequi debet [t],
ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedatur, dummodo tamen extranea
perſona in hac diuiſione non miſceatur rata debet eſſe huiuſmodi voluntas,
extranei parte pro nulla habita [v]: ſiquidẽ ſubſcripſerint filij diuiſionẽ viuente
patre, vel ipſe pater [u]. Quòd ſi omnia parentes non diuiſerint, vel poſt omniũ
diuiſionem alia ſuperuenerint eis bona, quæ pater inter filios non diuiſit poſt
datas actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hæreditaria portione pertinẽt [x].
Sic non pro virili vel æqualiter diuiſio fiet reliquorum, ſed ſecundum proportionem diuiſionis paternæ, & ſecundũ portiones hæreditarias. Nec fides
habetur ſcripturæ parentis dicentis ſe omnia diuiſiſſe ſi contrariũ appareat [z].
Quòd ſi nulla diuiſio paterna ſit, iudex vel arbiter datus in primis conſiderabit in diuiſione facienda quotas inſtitutionis, num omnes æquè inſtituti,
an ex diuerſis portionibus: quia ſecundum eas fieri debet [a], dehinc ad res ſe
conuertet hæreditatis, & ad ea quæ imputanda deducendáue ſunt: & tunc
ſubductis illis quæ in iudicium non veniunt, & poſteà imputatis quæ imputari debent, ex mutuis inter cohæredes factis petitionibus perſonalibus, ad
res diuidendas & compenſationes [b] animum intendet: in quibus ponderat
an res indiuiduæ per ſe ſint, ánue incommodè diuidi poſſint, an diuiduæ. Et
ita de omnibus rebus ante iudicium ſibi fidem facere iubebit [c]. In indiuiduis, ſi iura ſunt, vt ſeruitutes prædiales, illæ prædia ſequuntur, ſi tempore
diuidi & menſura vſus poſſit, fiet [d]: ſin minus vel conſentire debent in
adiudicatione facienda vni, vel perpetuò inter illos erunt iura indiuidua,
vt iuriſdictio, ius patronatus, homagia, & ſimilia [e]: ſed vt vtatur vnus,
debent conuenire inter ſe: vel ſi corpus indiuiduum ſit, adiudicabit ei
eum iudex, penes quem licitatio remanſerit [f]. Sic alteri prætium, vel
alteri res dabitur, vel ſi rurſum aliam rem alteri in ſolidum det indiuiſe,

a l. hæredes eius, l. 26. §. item culpa, eod. P.
b l. & puto, l. 16. §. sed & ſi eod. titu.
c l. damno commiſſo, l. 17. eod. P.
d l. his conſequentes, l. 18. eod.
e l. ex duobus, 27. de neg. geſt. l. his conſequentes, l. 18. §. ſumptum, & l. hæredes, 26. § ſi vnus, & l. inter cohæredes, 45. §. fin. l. ex parte, 40 fam. erciſc. P. l. cum cu[...], l. 18. § fin. C. eod titu.
f l. certum eſt, l. 13. § fin. C. eod. l. ſi filius, l. 20. §. ſi filius fam. l. hæredes, 26. §. ſi filius eod. P.
g d. l. certũ in princ.
h l. ſi filius fam. l. 4. C. eod. l. ea demũ, l. filiæ licet, C. de collat.
i l. fin. C. de collat.
k l. 1. famil. erciſc. P.
l Vlp. in l. arbitrum, l. 44. eod.
m Paul. in l. cum putarẽ, l. 37. & Sceuo. in l. qui familiæ, l. 38. eod.
n l. qui erat, l. 50. § fin. eod.
o l. cum hæredes, de acq. poſſ. Ioan. Fab. in §. quædam, de actio.
p l. eo. tam. erciſc. P. l. ſi maior, 4. comm. diuid. C.
q l. diuiſionis placitum, l. 46. de poſt. lib. 2. P. titu. 14. l. ſi inter vos, l. 6 com. vtr. iudi. lib. 3. C. titu. 38.
r l. 1. in quib. cau. ad eund. iud. at. lib. 2. P. titu. 2.
s l. ſi filia, l. 20. § ſi pater, l. 20. l. ſi pater, l. 34. famil. erciſcun.
t l. quoties, l. 10. & l. ex patris, l. 16. l. ſi cogitatione, l. 21. l. inter omnes, l. 10. l. parentibus, C. de inoff. teſtam. lib. 3. C. titu. 28.
v d. l. inter omnes, & l. hac conſultiſſima, l. at § ex imperfecto, C. de teſta. lib. 6. titu. 23.
u § & quod ſæpe, de trien. & ſemi. in auth. coll. 3 conſt. & authẽ. ſi modo, C. fam. erciſc. vide auth. hoc inter liberos, C. de teſtam.
x l. quæ pater inter, l. 38. famil. erciſc. P.
z l. ſcriptura, l. 10. comm. vtriuſ. iudi.
a § ſi plures, de hæred. inſtituen. lib. 2. inſtit. titul. 14. l. quoties, l. 9. § hæredes, eod. P. lib. 28. P. titu. 5.
b l. Mænius, 58 § arbiter, famil. erciſc.
c lexta l. 2. quand. & quib. quar. pars debet lib. 10. C. tot titu. ad exhib. l. cum & ſi, de publica.
d l. arbor, l. 19 § iudex, commo. diuid. in P.
e l. Cornelia, de iure patro. P. l. plane, famil. erciſcun. Ioan. Faber in § quædam, nume. 7. de actio.
f d. l. arbor, § iudex, comm. diuidun. P. l. 3. & l. ad officium, l. 3. C. eod.

11 vtetur compenſatione. In licitatione tamen facienda, & tertius alius quàm
ſocius poteſt interuenire, ex cauſa tamen, non ſemper [a]: videlicet, ſi conſors
12 & ſocius velit offerre iuſtum pretium [b]. Singulas res iure communi ſingulis
hæredibus adiudicabit iudex, & in his quæ cõmodè diuidi non poſſunt, vni-
uerſam rem vni, vel duobus adiudicare poteſt, eum eóſque cæteris in certa
pecunia condemnare [c]. Vſusfructus ex certo tempore & ad certũ tempus, &
alternis annis adiudicari, & diuidi à iudice poteſt [d]. In creditis ſeu nomini-
bus alia aliis integra & ſingulis adiudicabit, ad faciliorẽ diuiſionẽ: quia alio-
quin ſolutio & exactio partiũ, non minima incõmoda habet [e]. Prædia ampla
pro regionib⁹ diuidẽda, vel ſingula ſingulis aſſignãda [f]: nõ tamẽ debẽt diuidi
inſtrumenta à fundis, vel familiæ à ſeipſis [g]. Nec minutatim, ſed per partes, &
13 vt dicunt, *en gros*, hæreditas diuidenda [h]. Inſtrumenta porrò rerum cõmunia
penes antiquiorẽ remanebunt [i], ſi ſint ex æqualibus, portionibus hæredes vel
apud eum qui maioris partis eſt, teſtamentũ remanebit, vel deponetur in ædẽ
ſacram [k], vel de his aditus iudex exiſtimabit [l]. In ſumma, in fami. erciſcundæ
iudicio nihil debet iudex indiuiſum relinquere [m], cùm totã cauſam debeat
definire arbiter [n]. In hoc tandẽ iudicio condemnationes & abſolutiones in
omnium perſona qui egerunt faciendæ ſunt: aliter ſententia pro parte non
poteſt valere, ſi vnus omittatur [o]. Quòd ſi omnes quidem agẽtes cõtineãtur
ſententia, verùm quædã inueniãtur relicta diuidenda, cùm non poſſit reperi
arbitrium familiæ erciſcundæ, niſi cauſa cognita, cõmuni diuidundo de his
agi poteſt [p]. Ioannis Fabri [q] tamẽ ſententia videtur potior, quæ vult agendũ
potiùs familiæ erciſcundæ iudicio. Quia poſtquam licet cauſa cognita actio-
nem illam repetere, error omiſſi iuſtam cauſam dare poterit [r]. Videbitúrque
hæc actio quædã executio prioris iudicij potiùs, quàm nouum iudiciũ, vt in
14 petitione hæreditatis dicitur [s]. Curare quoque debet iudex, vt de euictione
caueatur per eos, quibus adiudicat, nempe ab aliis [t], ſi eius authoritate fiat di-
uiſio, nõ autem ſi ſequatur diuiſionem paternã: nam pro rebus diuiſis à patre
non eſt locus euictioni erga alios fratres [v]. Seruatur idipſum in diuiſione ex-
traiudiciali, quod in iudiciali, vt euictio locũ habeat: niſi cautũ cõtrariũ inter
15 diuidentes, vel niſi ſcirent res alienas eſſe, qui eas acceperint [x]. Alius modus
diuidendi cõmunis iudiciali, & ei diuiſioni quæ fieri poteſt ex conſenſu par-
tiũ, vt ſi res cõmodè diuidi nequit, ſorti cõmittatur, omnibus potiſſimũ eadẽ
16 petentibus, vt eius ſit, quẽ ſors prætulerit [y]. Alioquin iure ciuili videtur re-
ceptũ eſſe iudicẽ facere & diſtinguere partes, & ſingulis adiudicare debere [z],
nec poſſe libertatẽ vel onus diuidendi vel eligendi concedere contendenti-
17 bus. Cæterùm qui de moribus ſeu conſuetudinibus pertractarunt, dicunt [a]
prouocantem ad diuiſionem, diuidere debere, & prouocatum eligere: et ſi
ſint plures prouocati, minorem eligere debere, tanquam inferioris iudicij,
quod firmatur iure pontificio [b]. Arcadius in hoſpitij diuiſi electione inter
dominum & hoſpitem, ſtatuit vt alter ex his quilibet quiue maluerit, diui-
18 ſionem arbitraria æquitate faciat, & alter eligendi habeat optionem [c]. Sed
iuris ciuilis melior videtur prouiſio [d], vt arbitrio & maturitati iudicis ſeu ar-
bitri fiant portiones, quia multi, tanquam corrumpendi totius patrimonij
occaſione captata, vnius cuiuſque rei ſibi particulam vendicando, adeò
totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere
cupiunt, ſua quoque iura præcipitent. Qua ratione Theodoſius [e] Auguſtus,
cùm quarta pars hæreditatis præſtanda eſſet, ſtatuit, vt hæres in partes qua-
tuor hæreditatem diuidi procuraret, vt rebus totis in ſortium caſum reductis
electio ex ſortis fœlicitate contingat. Mihi certè ex ſuperioribus mixta ſen-
tentia magis placet, vt inter cohæredes vel fratres maior vel ſenior, vel qui
conſcientia & cognitione rerũ præualet, diuiſionẽ faciat, & breuia ſeu volu-
mina ſcripta tot, quot partes: dehinc ea cõmunicet cohæredibus, vel ſociis, &
ſi illa inſcripta non placeant, emendentur, & ab omnibus ſubſcribantur, etſi

a vel l. ad officium, cõmu. diuid. & ibi Bald.
b Bald. in d. l. ad officium. Iaſon in §. quædam, num. 62. de actio.
c § quædam actiones, de actio. ap. Inſtit. § ſi fam. iiz, de offi. iudic. l. vnũ Labeo, l. 23. § 1. & ſeq. famil. erciſc. P.
d l. & puto, l. 16. in princ. & §. vſusfructus, eod. P.
e Caius, in l. 3. famil. erciſcun.
f l. 1. & l. ad officiũ, commu. diuidun.
g l. de inſtrumentis, l. 5. comm. vtriuſ. iudic. C.
h gloſſ. in l. 2. in verbo participibus quan. & quibus quar. pars debeat. libr. 10. C. Boër. quæſt. 46. nume. 1. facit l. 3. ad leg. Falcid.
i l. fin. de fid. inſtru.
k l. 4. § fin. famil. erciſcun.
l poſſeſſionum, l. 13. commu. vtriuſ. iudic. C.
m l. hæredes eius, l. 26. §. penult. famil. erciſcun.
n l. dicere, de arbitr. in P.
o Paul. in l. in hoc iudicio, l. 28. famil. erciſcun.
p Caius, l. item ex diuerſo, l. 20. § fin. famil. erciſcun. P. Iul. Paul. lib. 1. recept. ſentẽ. tit. 18.
q Fab. in § quædam, de actio. num. 13.
r l. tres fratres, de pact. in P. l. cũ patrem, famil. erciſcun. P.
s l. quo tempore, de petitio. hæredit. P. l. quæſitum, de pecul. P.
t l. hæredes, l. 26. §. penul. fami. erciſcun. P.
v l. cum pater, §. euictio, de leg. 2. glo. in l. quæ pater, 23. in verbo in vnum, famil. erciſc. gloſſ. fin. in l. ſi cogitationem, in verbo voluntatẽ, C. eo. tit.
x l. ſi fratres, l. 7. C. commu. vtriuſque iudic.
y l. fin. C. commu. de legat.
z Iuxta l. ad officiũ, comm. diuid. C. §. præterea, de offic. iudic. l. in hoc iudicio famil. erciſc.
a Ioan. Fab. ita vidiſſe obſeruari ait, in §. quædã, de actio. num. 9.
b c. 1. de paroch.
c l. 1. de metatis, lib. 12. C. titu. 41.
d Iaſon in § quædã, nume. 52. de actio. & ibi Ioan. Faber.
e l. 2. quan. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C. titu. 34.

pertinax ſit,qui diuiſit, ad iudicem eatur, vel per arbitrum cõmunibus ſumptibus reficiatur. Poſtmodum autẽ pro electione ſortibus diuiſionem illam cõmitti placet, ſubſcriptis ab omnibus contẽdentibus diuiſionum voluminibus,quæ rotula vocant,hac cõditione,vt æquali ſuperficie & leuitate proiecta volumina & confuſa, quilibet ſuam partem ducat,quã volumen ſublatum cõtinebit,Et ita minorem ex fratribus & cohæredibus incipere ſortitam electionem non erit à ratione alienum: ſicuti Abraham diuiſionem obtulit Lotho iuniori,Loth autem elegit ex locis oblatis quem inhabitare vellet [a], Guido Papæus [b]; probat, ſuadétque tenendum modum, quod antiquior fratrum diuiſionem faciat, & iunior eligat per textum in c.1. de parrochis, vbi idipſum ſequitur Hoſtienſis, & Ioan. Andreas,& Baldus [c]. Sed hic modus ex mea ſententia, ni falior, meretur temperamentum, vt obuiam eatur malitiis hominum [d]: verumtamen liberam cuique relinquo ſententiam. Hoc iudicium familiæ erciſcundæ directum & vtile eſt.

a Geneſ.c.13.
b Guid.Pap.q.219.
c Bal.in l.ſiuus quoque,de hæred. inſtitut.
d l.in fundo, de rei vend.P.

De finium regundorum iudicio.

Caput 5.

Lib.10.P.tit.1. C.lib.3.tit.39.

1 *Finium regundorum iudicium,pro ruſticis,non pro vrbanis prædiis inuentum.*
2 *Finium regundorum actio in perſonam.*
3 *Res conſideranda in hoc iudicio,quæ,&c. Confinia quæ dicantur.*
4 *Confinium prædiorum intermedium ſpatium ex lege Solonis quantum.*
5 *Quæ veniant pro ſeruitute in hanc actionem.*
6 *Qui agant finium regundorum.*
7 *Hæc actio finium regundorum durat tantùm 30. annis.*
8 *Pro modo agrorum arbiter datur & menſor.*
9 *Alluuionis ius non habet locum in agris limitatis aſsignatis limitibus.*
10 *Modi cognoſcendi vel dirimendi fines, &c. Et numero 12.*
11 Veuë figure,ou monſtrée *quid.*
13 *Incidit in hoc finium regundorum iudicium quæſtio criminalis & quomodo.*
Et quid ſi menſor falſum modum dixerit. numero 14.
14 *Interdum ex crimine de termino moto,ad hoc finiũ regundorũ peruenitur iudiciũ.*
15 *Leges de non excedendis vel non vſurpandis finibus quædam.*

TRACTATIO hæc de finibus regundis eſt, de dirimendis fi- 1
nibus prædiorum confinium ruſticorum, non vrbanorum [e],
iliis confuſis vel irruptione fluminum [f], vel aratione, vel de-
iectione [g]. Habétque mixtam cauſam hoc iudicium [h], vt
diximus, in ſuperioribus duobus capitibus, & præcipuè in
communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regun-
dorum tradidi. Actio eius in perſonam, licet pro vendicatione rei ſit. Conſi- 2
dero hîc res,prædia,vt dixi,ruſtica confinia,non vrbana ædificia, quæ magis 3
vicina dicuntur. Sed & in vrbe vbi horti ſunt confines, & iudicium hoc
habet locum [i]. Confinia dicuntur ea, inter quæ nihil interuenit [k], potiſſimũ
publicũ:ſi riuus tamen priuatus interuenit,hoc iudicio agi poteſt [l]. Cõmune
tamen in hoc iudiciũ non venit,quia ſine finibus eſt [m]. Finium etiam obſer- 4
uatur ſpatium certũ ex lege Solonis,in ædificio iuxta alienos fines faciendo:
ſi murũ quis ædificet,relinquat pedem:ſi domum, duos pedes:ſi ſepulchrum
aut foueam,quantum profundũ eius:ſi puteum, paſſum:ſi oliuam aut ficum
ſerat,nouem pedes:ſi alia ligna, quinque [n]. Veniunt in hanc actionem præ- 5
ſtationes reales,poſt litem conteſtatam fructus; ſed ante litem conteſtatam
bona

e l.1. fini. regundo. l.4.§.hoc iudiciũ, eod.
f l. ſi irruptione, l. 8.eod.
g d.l.4.§ ſi dicatur, fini. regundo.
h l.iudicium,comm. diuid.l.10.fini.regund.in P.§ ſi ſue, de offi.iud.§ quædam,de act.
i l.4.§.hoc iudiciũ, fin.regund.
k d.§.hoc iudicium, & l.5.eod.P. ſi ſit l.vrbana,de verb. ſignif.
l l.ſed ſi riuus, l.6. fini.regund.P.
m d.l.4.§ quæ communem, & 4.ſi cõmunem,eod.titul.
n l.fin.finiũ regund. in P.l.quinque pedum,l.5.C.eod.

bona fide percepti & conſumpti lucro cedunt: ſi autem mala fide, condi-
cuntur. Nam & culpa, & dolus à lite conteſtata præſtantur [a]. Nec iniquè fit
condemnatio eius quod intereſt, ſi quis aliquam vtilitatem perceperit, ex
6 eo, quòd vicini eſſe appareat [b]. Agunt hoc iudicio confinium fundorum do-
mini directi, & qui etiam vectigales poſſident, qui vſumfructum habent, &
7 qui iure pignoris tenent [c]: dummodo agatur intra 30. annos, nã vltra hos hoc
iudicium vitam non prorogat [d], numeratione facta à die turbationis finium.
8 De modo agrorum, arbitri dantur [e] à iudice & contendentibus, & menſor
adhibetur, qui & communibus expenſis mercedem capit [f] ad finiendos ter-
minos, vel menſurandos agros, vt vnicuique quantum debetur, reddatur [g].
9 Maximè propter agros publicè limitatos, in quibus nec alluuionis ius eſt, ſi
militibus aſſignati ſunt [h]: alioquin enim in priuatis limitatis alluuio quidem
locum habet [i], ſed non vſurpatio in fines proximi prædij. Et proinde menſu-
10 ra aliquando, quod vſurpatum eſt dignoſcitur. Modus cognoſcendi, vel di-
timendi fines eſt, vt primùm iudex aditus conſideret, quantũ ex prædio con-
fini actor teneat: ſecundò, quot iugera in fundo habere debeat: tertiò, finitor
ſeu menſor mittatur, vt renunciet iudici, quãtum minus habeat actor, quàm
ſe habere debere dicat [k]. Interdum ipſe iudex locum confuſum ſuis oculis
11 ſubiicit [l]. dicunt hanc ſubiectionem, *veue figure ou monſtrée*. In finalibus quæ-
12 ſtionibus, vt potiſſimum vetera monumenta ſequenda ſunt, niſi fines antiqui
mutati doceantur ſucceſſorum varietate, aut arbitrio poſſeſſorum [m]. Et ſi in
venditione demonſtrati ſunt fines aliqui, illi præcipuè ſequendi ſunt, inter
ementes & vendentes [n]: Quòd ſi nulli appareant fines, vel confuſi ita ſint,
vt commodè dirimi non poſſint, iudex poteſt adiudicatione dirimere: & ſi
fortè amouendæ veteris obſcuritatis gratia, per aliam regionem dirimere
iudex fines velit, poteſt hoc facere per eandem adiudicationem & condem
nationẽ [o]. Quo caſu opus eſt, vt ex alterius prædio, alij adiudicetur, & eo no-
mine is cui adiudicatur inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia
condemnetur [p]. Et ſi ex pluribus fundis confinibus, plures enim quàm duo
confines eſſe poſſunt [q], alter fundus duorum, alter plurium ſit: poteſt iudex
adiudicare vni parti locum de quo quæritur, licèt plures dominos habeat,
quia magis fundo quàm perſonis adiudicari fines vel partes intelliguntur [r].
13 Incidit in hoc iudicium ciuile ſæpè criminale, quando quis poſt litem motã
finium regundorum, non expectata ſententia fines alterius inuadit, & tunc
14 quod accipit aut tantundem reſtituere cogitur [s]. Interdum pòſt iudicium
criminis extraordinarij de termino moto, eſt agendum finium regundo-
rum: & tunc qui de crimine cognoſcit, de hoc etiam iudicio decernit, & ci-
uiliter & criminaliter actione mota [t]. Incidit & quæſtio ſi menſor falſum mo-
dum dixerit. Sed quia & de crimine de termino moto [x], & de mendacio fi-
nitoris [z] alibi diximus, de his vltrà non agam. Porrò agricolis leges de non
15 excedendis vel vſurpandis finibus impoſitæ ſunt à Iuſtiniano, qualis illa [y]:
χρὴ τὸν γεωργὸν ἐργαζόμενον τὸν ἴδιον ἀγρὸν εἶναι δίκαιον, καὶ μὴ ὑπερορίζειν αὔλακας τῶν
πλησίον &c. id eſt, *agricolam ſuos excolentem agros iuſtum eſſe oportet, nec ſulcis vi-
fines tranſiliendo, vicinos fundos vſurpare*. Si quis autem fines agri ſui longius iu-
ſto protulerit, agriq́; vicini partem aliquam arando interuerterit, ſi quidẽ in
nouali id fecerit, noualis culturam deperdit: ſi verò ſeminando longiùs vaga-
tus fuerit, & ſementem, & culturam, fructuúq; perceptionem irreptor agrorũ
amittit. Et rurſum [z], ἐὰν δύο χωρία μάχωνται περὶ ὅρου ἢ περὶ ἀγροῦ, σκοπείτωσαν οἱ ἀκροαταί,
καὶ τῷ πλείονας χρόνους κατέχοντι ἀποδιδότωσαν τὸ δικαίωμα. εἰ δὲ καὶ ὅρος ἀρχαῖος
ἐστίν, ἡ ἀρχαία διανομὴ ἀνεπηρέαστος ἔστω. id eſt, *Si ambigitur inter duo loca, vel de
termino vel agri poſſeſſione, auditores cognitionem ſuam interponanto, eique qui pluri-
bus annis poſſederit, ius reddanto: ſi verò antiqui fines fuerint, antiqua poſſeſſio inconcuſ-
ſa eſto*.

LIBRI V. FINIS.

a L. 4. §. poſt litem, eod. ff.
b d. l. 4. §. in iudicio.
c L. 4. §. finium regundorum, fin. reg. ff. l. cæterę, §. fin. arbo. fur. cæſar. in ff.
d l. fi. fin. regund. C.
e l. de modo, l. 7. eod. ff.
f L. 4. §. ſed & ſi menſor, eod. ff.
g L. 3. §. idem Pomponius, ſi menſ. Falſ. mod. dixe. lib. 11. ff. titu 4.
h l. in agris l. 16. de acq. rer. dom. lib. 41. ff. ru. 1. l. 1. de agr. limitro. lib. 11. C.
i l. 1. de alluuio. C. §. præterea, de rer. diuiſ. l. adeo, § præterea, de acq. rer. dom. c. ex tranſmiſſa, & ibi gloſ. in verbo motorum, de præſcriptio.
k l. 3. C. fin. regund.
l l. ſi irruptione, l. 8. § fin. fini. reg. ff.
m l. in finalibus, l. 11. ff. eod. l. 2. C. eod.
n l. 1. C. fin. regund. l. 10. l. 18. eod. tit. ff. l. quod in te, §. 1. de leg. 3.
o l. 2. fin. reg. ff. §. fin. de offic. iudic.
p l. 3. fi. regund. in ff.
q l. 4. §. non ſolum, eod.
r d. l. 4. §. ſi alteri, fin. reg. ff.
s l. 4. C. eod.
t d. l. 4. §. ſi dicantur, fin. reg. ff.
x diximus proprio tit. in criminib. priuatis extraordinarijs, de termino moto.
z diximus in extraord. criminib. titu. de mendacio.
y In legib. Georgicis Iuſtin. tit. 3. c. 1. & 2.
z Iuſtin. d. tit. 1. c. 1.

DE FEVDALIBVS REBVS, ET DE FEVDIS,

LIBER VI.

Rerum alia diuiſio, in allodiales, & cenſuales. Caput I.

1 *Continuatio libri.*
2 *Allodiales res feudales & cenſuales, quæ emphyteoticariæ & ſuperficiariæ.*
3 *Allodialis res integrum habet primæ diuiſionis dominium. Francũ allodiũ quid.*
4 *Allodium unde dictum, & quare.*
5 *Allodij lex Caroli Magni.*
6 Laudes & Leuades *quid in Gotia.*
7 *Allodium in ſubſtantia quid.*
8 *Allodij & feudi differentia.*
9 *Allodium liberum, quod à nullo alio, quàm à Deo pendet, ſecundum aliquos.*
10 *Allodium & libellum, diuerſa eſſe docetur.*
11 *Libellarij contractus, & allodij & feudi differentia.*
12 *Cambij & allodij differentia.*

SVPERIORIBVS proximis libris de ſeruitutib⁹ 1
cęterum egimus, docuimúſque quaſdã aliis ſerui-
te iure vicinitatis, alias liberas. Et deinceps alias
iure communitatis vſum & dominium præbere,
alias ſingularũ perſonarum eſſe & proprias. Nunc
de alia diuiſione rerũ ratione qualitatis, alterius
dominij, cenſus & penſionis & hominij ſeu ho-
magij dicendum eſt. Itaque quædam res retinent 2
priſtinam libertatem, quam domini in prima re-
rum diuiſione habuerunt, vt ſint ſolius domini,
nec alium agnoſcant, allodiales dictæ: aliæ autem per homagia aut cenſus
præſtationem, alium quoque quàm poſſidentem oſtendunt dominum. Illæ
feuda, iſtæ cenſuales & emphyteoticariæ & ſuperficiariæ dici poſſunt. De
allodialibus primùm, poſteà de feudis: nam de vectigalibus & cenſualibus
ſatis dictum in iure fici, & de emphyteoticis in locatione, Deo fauente, dice-
tur. Qui prædium optimo iure poſſidet, id eſt, qui plenam habet abſolutám- 3
que proprietatem, is integrum dominium directum cenſetur habere quale
ab initio ex diſtributione dominis contigit [a]: Vocant hoc ius; Francum al-
lodium, nempe quod liberum eſt, extra mancipium ſeruitutémque domini-
cam poſitum. Budæus [b] alaudium trahi à laudimiis tradit, emptor enim rerũ 4
cenſualium nominare authorem ſuum tenetur intra paucos dies, & ab eo
rem mancipio accipere [c], quod vulgò inſeſinari dicunt, vel recognoſcere:
alioquin multa committitur. Hincque alaudij appellationem profectam,
quòd qui prædia eo iure habebant alaudij, laudare authorem ſuum nemini
tenerētur, vt qui nullum ſoli dominũ agnoſcant, nec patronum, id eſt, qui
in nullius fide ſint. Cuiacius [d] ait alodium & alodem dici, vt amentem, quaſi
ſine

a l. ex hoc iure, de inſt. & iur. P.
b Budæus in l. heren-nius, de euictione in annotat. prior. in PP.
c l. 3. de iure emphyt. C.
d Iac. Cuiac. l. Feud. lib. 2. c. 17.

ſine mente iſtum, alodem quaſi ſine lode, quòd eius poſſeſſor nemini ſit
5 leodes. Amerbachius [a] allodiũ dicit vocem Germanicam, vel à Germanica
deriuatam: nempe ab *all.* id eſt, omne, totum, quia quod allodium eſt, pleno iu
re retineatur. Beatus Rhenanus [b], aliunde trahit originem, & euoluit ſubſtã
tiam allodij, his verbis, *Cùm Germania ſubacta fuerunt à Francorum rege Clodouæo,*
Pipino, & Carolo Magno, nobiles beneficijs regijs ornabantur, & alodijs: hac proprij iuris
erant, fortaßis Germanico vocabulo ſic dicta, quòd familiæ coagmentata ſint & coniun-
cta, hoc eſt, inſeparabilia à familia, Ein anlod: vnde plerunque negligebantur beneficia
regia, quæ res edita lege prohibetur. Legem non refert Rhenanus, ſed ea extat in
capitularibus Caroli Magni, in capitulari quod ad Niumaczd [c], in hæc ver
ba: *audiuimus quòd aliqui reddant beneficium noſtrum ad alios homines in proprieta-*
tem, & in ipſo placito, id eſt: conuentione, comparaui dato pratio ipſas res iterum ſibi in al
lode, quod omnino cauendum eſt: quòd qui hoc faciant, non benè cuſtodiant fidem, quam
nobis promiſſam habent. Sic in legibus Angliorum, & Vuerinorum. i. Thurin-
gorum, titulo 7. extat inſcriptio de allodibus (ſic enim legitur pro de allo-
diis) vbi tractatur tantummodo de ſucceſſione decedentium ab inteſtato
proximioribus deferenda, & allodium pro patrimonio proprio defuncti ac-
cipitur. Item & in legibus Boioariorum, quas tulit Theodericus Francorum
rex filius Ludouici, vt ait in 2. Beatus Rhenanus extat in eadem ſignifica-
tione in c. 2. titulus 2. his verbis, *vt nullus Boioarius allodem vel vitam ſine capi-*
6 *tali crimine perdat.* Forſan & ſi liceat comminiſci vel ad Gallicam declinatio-
nem transferre etymon, non erit aliena deriuatio à verbo Gallico *leuer*, *&*
leuée, mutata diphthongo eu, in o, & apud nos in Gotia *leuade.* Idem quod
præſtatio & exactio: vnde & *lods* dici & *leudes*, id eſt, exactiones tributorum.
Et laudimium, præſtatio, pro leuatione: vnde & adiuncta particula priuatiua
7 *alods*, pro eo quod exigi non poteſt, vel quod nõ patitur exactionẽ. Sed ne
contendamus nimium de nomine, conſtat de ſubſtãtia in ſumma, allodium
vel res allodiales eſſe, res quæ poſſidentur iure proprio, non feudi, non be-
8 neficij iure, non ex cauſa emphyteoticaria vel clientelari. Hoc ſi datur in
feudum vaſſallo, aliam recipit appellationem in beneficiario, & quod allo-
dium eſt domino, id vaſſallo, vaſſallíue vaſſallo feudum eſt: quia proprietas
domini eſt, & directum dominium [d]. Vnde inuenimus in conſuetudinibus
feudorum, allodium dici infeudatum [e]; atque ita allodium & feudum duo
9 diuerſa ſunt [f]. Iaco. Aluarotus [g], allodium dixit liberum & proprium, quod
à nullo recognoſcitur niſi à ſolo Deo, ſecundum Iacobum de Bello Viſu, Ni-
colaum de Neapolitano, & Baldum [h]. Et allodium etiam aliter dicetur, res
hæreditaria, quam vendere vel donare poſſum tanquam meam. Nec ideò
minus allodialis res, quòd alterius iuriſdictionis ſit: nihil enim communicat
10 iuriſdictio ad libertatem rei [i]. Nec ſequenda eſt interpretatio aliquorum, vt
Alberici [k], & aliorũ, libellũ & allodiũ idẽ eſſe dicẽtiũ in vſibus feudorum [l];
cùm tamen libellum interpretentur emphyteuſim, qui verba illa tractant
allodium ſiue libellum [m]. Minus etiam eorum, qui cambium idem quod al-
lodium dicunt, dum legunt in §. cùm autem [n] ſi de inueſtit. feu. cõtrouer.
fuer. *vel cambium proprietatis illius feudi nomine habuerit &c.* Siquidẽ libellarius
contractus magis emphyteuſi accedit, quàm allodio, cui contrarius videtur.
11 Et ideò rectè cõſuetudo feudi diſtinguit [o], rem remanere apud aliquem vel
iure proprio, vide allodium: vel iure beneficij, vide feudum: vel iure libelli,
ecce tertium genus: libellaris acquiſitio venditioni propemodum ſimilis, &
locationi. Nam venditur res certo prætio, ſed non in perpetuum, & niſi de
viginti in viginti nouem annos, & ſic in perpetuum: nec purè, ſed ea lege, vt
ſingulis annis certa penſio eius rei nomine tribuatur, qua ratione locationi
accedit, cùm certo tempore renouetur, nempe poſt viginti nouem annos ad
euitandam præſcriptionem, & tollendam puram venditionem. Docetur id in
feudis [p], vbi poteſt vaſſallus feudum locare, niſi locatio eſſet fraudulenta alie
natio,

a Amerbach. in commenta. capitular. legũ Caroli Mag. cap. 7.
b Beat. Rhena. lib. 2. rer. Germanic. vbi loquitur de tribu Galliarum.
c d. cap. 7.
d Cuiacius, vbi ſupra ex concilio Ticinenſi.
e §. 1. de Allodijs, lib. 2. Feudo. titu. 54.
f glo. in l. ingenuũ, l. 13. de ingen manum. lib. 7. P. titu. 14. gloſſ. in l. eſt quis § ſed interdum, in verbo oportebit, de relig. & ſumpt. funer. in P.
g Iaco. Aluarot. in §. inter filiam, ſi de feu. def. contenti ſit int. domi. & agnat. vaſſ. lib. 2. feudo. tit. 26. vbi text. meminit de allodio.
h Bald. in c. 1. de Allod. in vſib. feudo. § 1. de allod. in vſib. feudo. Bald. in l. 1. procuratore C. manda.
i in d. dictione in- ſtit.
k in § inter filiam, ſi de feud. defun. &c.
m Aluarot. in d. § inter filiam.
n in vſib. feudo. lib. 2. tit. 4.
o in § praeſertio tit. quid iuris ſi poſt alienat. feud. vaſſal. id tempore. lib. 2. feudo. titul. 44.
p In § donare, qualit. olim poter. feud. alien. libr. 2. feud. titu. 9.

natio, ſicut eſt per libellum, vt dicatur venditio. Quis enim dubitat, quod libellario nomine ſub viliſſima duorum denariorum penſione, perpetuò con cedatur vtendum, alienarum in fraudem non eſſe? Et naturam iſtius libelli & differentiam cum iure emphyteotico doctè, vt ſolet reliqua, noſtras Cuiacius docet ex variis authoribus in commentariis ad feuda [a], quem conſulito. De cambio autem quid ſentiam explicabo, relicto vnicuiqui ſentiendi 12
diuerſa arbitrio: non placet vt ſimpliciter cambium dicatur allodium: niſi dicamus, vt in §. cùm autem ſi de inueſtit. feu, &c. Cambium proprietatis feudi nomine factum, id eſt, permutationem proprietatis cum feudo. Cambium enim apud Tectoſages, & ferè Gallicè *change*, apud nos *cambi* permutationem ſignificat. Ita intelligo c. 2. tituli quo tempore miles inueſtituram petere debeat, lib. 1. feudorum, titu. 22. Eſt & antiqnum verbum cambio, pro committo, qnod & hodie apud Italos & Inſubres vſurpatur: neque hic aliud priſcum cambire, id eſt, iter facere, & pugnare accommodum videtur, potiſſimum allodio, quod onus non habet, ſed proprio iure renetur. Et ideò cambium dici non poteſt, vt nec allodium poſſet dici feudum, cùm & onus militãdi, ad militiã eundi, vel ſumptus ea de re præſtãdi habeat [b]. Proprietatẽ autem cum feudo cambire exiſtimo, quando vaſſallus proprietatem accipit, & dominus vaſſallus fit. Et de allodiis hæc dicta ſufficiant, quando allodia, tanquam patrimonialia & libera poſſunt tractari à dominis, & leges generales ſequantur, non feudales conſuetudines. Præſumuntúrq; res omnes allodiales ſeu liberæ, niſi probetur verè vel præſumptiuè contrarium [c]. Et feudalis res dicitur quandam ſeruitutem debere [d].

a Lib. 2. tit. 1.

b §. fin. de allod. in vſib. Feud. libe. 2. titu. 54.

c Ioan. Andre. in c. nimis, de iureiur. & in c. fi. in verbo reſpondere, de iudic. c. 2. & ibi in terpr. ſi de Feud. def. ſuer. conten. int. dom. & agn. ſi cu l. altius, de ſeruit. C.

d glo. in l. ſi cuius l. § 1. 4 ſi vſusfruct. in verbo oportet, de vſufruc. P. Bald. in c. 1. circa viu. eo ſum. de cõtrouer. inueſtit.

De feudi finitione & diuiſione.
Caput 2.

1 *Feudi etymon à fide.*
2 *Faida quid.*
3 *Feudi finitio.*
4 *Beneficij nomen quàm latè pateat, & quid in hac finitione feudi.*
5 *Rei feudalis proprietas ad dominũ vſusfructus ad vaſſallum in perpetuũ pertinet.*
6 *Explicantur ſeptem requiſita in conſtituendo feudo propriè.*
7 *Diuiſio feudi, in propriè feudum, & impropriè.*
8 *Feudi propriè ſpecies.*
9 *Impropriè feudi ſpecies.*
10 *Regale ſeu regium feudum quid, & ſimplex.*
11 *Feudum regale*, de hant haubert.
12 *Regna in feudum regibus data à ſuperioribus.*
13 *Nouum feudum quid, & vetus.*
14 *Paternum feudum quid. Paterni & antiqui differentia.*
15 *Feudum rectum, & feudum ſimpliciter quid, & feudum quid conditionatum.*
16 *Feudum hæreditarium quid.*
17 *Minus eſſe in feudo dato alicui & liberis, quàm ſit in hæreditario.*
18 *Feudum aliud rurſus paternum, & maternum, & qualia.*
19 *Feudum reale hæreditarium eſt.*
20 *Feudum quomodo antiquitus temporale & amonibile, factum eſt per diuerſas conſtitutiones, & ſucceſſu temporis perpetuum & tranſmiſſibile vaſſallis.*
21 *Feudum maſculinum hæreditarium, proximis non inſtitutis, ad dominum reuertitur, etiam ſi filiæ ſuperſint hæredes vaſſalli.*
22 *Feudum ligium quæ requirat.*

23 Ligium nomen vnde declinatum.
24 Ligium feudum, propriè feudum non eſſe, ſed impropriè.
25 Ligij homines & homologi qui, &c.
26 Ligij homines clientes, Clientes, Theta, Peneſtæ qui, &c.
27 Solidurij apud Gallos qui.
28 Ligius quis ſit in ſumma hic,
29 Ligius homo & cum feudo, & ſine feudo eſſe poteſt.
30 Ligius homo à fide primo abire nequit etiam feudum refutãdo, etſi in alijs vaſſallus diuerſum ſequamur,
31 Ligius homo 2, à ſolo domino non à curia iudicatur: Item quòd is perſonam in hoc domino obliget & bona,
32 Ligius homo nemo duorum eſſe poteſt,
33 Omnes qui in imperio ſunt, cenſentur ligij imperatoris. In ligio feudo ſuccedunt fœminæ &c. In vaſſalitico iuramento cenſetur excipi ligius dominus &c.

1 FEVDVM à fidelitate dictum eſt, ſeu à fide [a]: vnde & benefi-
ciarius dictus fidelis [b]. Sed nomen vulgare Italicum & Inſu-
brum proximius accedit, quàm Latinum: nam vocant fidem
la fede, vnde & feudum. In declinatione enim Latina dicen-
dum eſſet fidum. Sed ſi etiam nomen ad idioma Langobar-
dorum, qui Germanicè locuti ſunt, referamus, & feudum à
2 Germanico *feyd*, vel *ve hd*, aut vt alij ſcribunt *haet* odium, id eſt, bellum
& inimicitia: vnde & faida in legibus Langobardorum & Francorum com-
muniter, pro inimicitia & bello, & inde militiæ vel inimicitiæ depellendæ
cauſa inductum nomen, & feudatarios quaſi faidatarios, qui ex fide eius, qui
3 faidam habent, ſunt. Subſtantialis autem feudi finitio hæc erit, vt ſit benefi-
cium, quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immo
bilis beneficiariæ penes dantem remaneat; vſusfructus verò illius rei ita ad
accipientem tranſeat, vt ad eum hæredéſque ſuos maſculos ſiue fœminas, ſi
de his nominatim dictum ſit, in perpetuum pertineat; ea lege, vt ille & ſui
hæredes fideliter domino ſeruiát, ſiue illud ſeruitium, qualiter eſſe debeat,
4 ſit expreſſum, ſiue indeterminatè ſit promiſſum [c]. Beneficij nomen genus eſt,
quod continet alia beneficia, id eſt, alias beneuolas conceſſiones, quam ex
feudo: vt intereſt hominis, hominem affici beneficio [d], & continent etiam
priuilegia [e]. Proinde quod ſequitur ex beneuolentia, arguit ſingularem cau
ſam beneficij conceſſi, nempe amicitiam ipſam. Et hinc qui beneficium ſeu
feudum accipiunt, beneficiarij ſæpè in feudis dicuntur, Et quia nec ſub præ-
textu pecuniæ, ſed honore & amore domini hoc acquirendum eſt [f]. Et quia
beneficia liberè conceduntur [g]; ſequitur & feudum liberè ſpõtè tradi [h]. Rei
immobilis appellatio, in finitione poſita continet etiam eas res, quæ inter
5 immobilia annumerantur [i]. Ex reliquis autem verbis functionis apparet di-
rectum dominium penes beneficum, & vtile penes beneficiariũ eſſe [k]; quia
ille proprietatem retinet, hic autem in perpetuum vſumfructum accipit, de
quibus, & de fidelitate, & de ſeruitiis poſteà agemus. Interim hoc notandũ,
rei per beneficium rectè inueſtitæ, vaſſallum, tanquam dominum, habere po
6 teſtatem in agendo & defendendo [l]. Ex ſuperiori definitione ſubinde colli-
guntur ſeptem res requiri, vt propriè feudum dicatur; 1. vt ſpontè datum ſit,
non coactè: 2. vt directum dominium maneat penes concedentem: 3. vt vti-
le transferatur in accipientem: 4. vt conſiſtat in immobilibus rebus, vel in
his, quæ immobilium loco ſunt: 5. vt perpetuò tranſeat ad maſculos liberos
deſcendentes: 6. vt fidelitas & ſeruitium præſtentur: 7. vt gratis [m] conceda-
7 tur. Hac ratione feudi ſectio prior fiet in feudum propriè, & impropriè: pro-
priè feudum, quando illa ſeptem adſunt: impropriè, quando non eſt ei pro-
8 pria natura feudi [n]. Ad feudum, quod propriè feudum, refertur feudum di-

gnitatis

a §. fin. per quos fiat inueſtit. & per quos recipia. lib. 2. Feudo tit. 3.
b ti. de contẽtio. inter dom. & fidelẽ de inueſt. feo. libr. 1 titu 10 §. item ſi fidelis, quib. mo. feu. amit. titu. 5. cum ſimil.
c hæc finitio ex verbis §. in primis, in quib. cau. feud. amitt. lib. 2. Feudo. tit. 23. ſequuntur hanc finitionem ibi loco. Aluarot. & rurſum idem, & Bald. in præſud. feud. Franco. Curtius tract. Feudo. parte 1. c. 7. Hoſtie. in Summa de Feudis.
d l. ſeruus ea lege, de ſeruis export. ff.
e l. fin. de conſtit. princ. in ff. cum ſimilib.
f c. 1. de Feud. dat. in vicem leg. commiſſo. lib. 1. Feudo. titul. 27.
g l. 4. de adimen. leg. in ff. l. ſi pignore, §. 1. de furtis ff.
h d. c. 1. de feud. dat. &c. Specula. tit. de loca. verſicu. nunc aliqua, verbe. 4. in fin. & ibi Bald. in add. tio.
i §. fin. de Feu. cognit. lib. 2. feud. titul. 1.
k glo. & interp. in §. præterea, de capitulis Conradi c. 30 § 1. de inueſtit. de re alien. fac. & ibi text. 10 § fin.
l §. ſed autem, eod. lib. 2. feud. titul. 8.
m cap. priuilegia, de præ. cum ſimil. poſt lib. feudorum.
n proprio tit. de feudo non habente propriam naturam feudi.

gnitatis ſeu regium,feudum ſimplex: feudum nouum, & antiquum ſeu pa-
ternum, feudum rectum & hæreditarium,feudum ligium. Ad feudum im- 9
propriè pertinet feudum francum ſeu liberum, feudum non rectum, feudũ
perſonale habitationis,feudum ſoldatæ,de camera, de cauena gardiæ & ga- 10
ſtaldiæ. Regale feudum dicitur ſeu dignitatis, quod recta via datur à rege
ſeu principe,non à minoribus vaſſallis, qualia ducatus,comitatus, marchio-
natus, vel alterius dignitatis [a]: vt contrà, feudum ſimplex ſeu non regale,
quando priuata res, vt pagus,vel aliæ ſimiles priuatæ conceduntur [b]. Feudũ 11
regale dicitur in Gallia *de hault haubert*, ac ſi dicas,de alta loricatione. Lori-
ca enim *haubert* eſt, id eſt, feudum militiæ potioris, altioris, ſeu dignioris.
Sunt & regna,quæ ex fide aliorum pendẽt,quæ verè feuda regalia: vt & Inas 12
Vueſt Saxonum in Anglia rex, regnum ſuum Romanæ ſedi vectigale con-
ſtituit,anno domini 740 [c]. ſingulis argenteis nũmis,quos denarios vocant,
in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo Offas Merciorum
rex, qui non multò poſt id tempus regnauit. Hócque Angliæ ſacrum vecti-
gal poſteà auxit Etheluolphus ſeu Athulphus. Et Ioannes Ricardi. I. ſucceſ-
ſor poſteà ſe,poſteróſque ſuos reges ſedis apoſtolicæ beneficiarios eſſe ſpon-
ſionem fecit anno 1212 [d]. Scoticum quoque regnum eiuſdem iuris [e]. Carolus
Andegauenſis à Clemente 4. Siciliæ rex declaratus,præſtitit pro indice feu-
di ſuperioris, cẽſum annuum [f]. Poloniæ quoque regnum à Miecislao Bene-
dicto 7. Pontifici, in fidem & feudum datum anno 980. Quod & eidem ſedi
apoſtolicæ fecit tributarium Caſimirus imperante Corrado, vt ſinguli colo-
norum obolum penderent lucernæ arſuræ perpetuò in æde Sancti Petri Ro-
mæ [g]. Fuerunt & hoc modo alia regna ſub iure pontificis ſum. olim [h]. Dux
Auſtriæ Fridericus rex à Cæſare creatus ea lege,ne detraheret dignitas dia-
demati imperij [i]. Reges faciebat,ſed ſibi fideles S. P. Q. Rom. [k]. Factũ & aliis
temporibus idipſum apud alios, cùm ducatus vel marchiſatus in regni no-
men tranſierunt. Nouum feudum dicitur,quòd is cui conceditur,ſit primus 13
de eo inueſtitus [l]: opponitur huic vetus [m]. Paternũ dicitur,quod ex primo in- 14
ueſtito venit vſq; ad quartum gradum deſcẽdentiũ, quẽ ſi excedat antiquũ,
quamuis & promiſcuè iſta nomina vſurpentur, vtpotè paterno & antiquo
naturam habentibus eandem,pro feudo quæſito ab aliquo aſcendente patre
communi agnationis [n]. Cui nouum opponitur, nec nouum tamen dicitur
paternum refutatione ab eo facta, & in vita ſua conceſſo à domino filiis, ſed
paternum [o]. Feudum rectum in iure feudorum inuenitur [p]: ſic dictum quaſi 15
purum, quòd in eius conſtitutione ſeruitia determinata non ſunt [q]: aliter
ſimpliciter feudum, nam quando ſunt determinata, dicitur feudum condi-
tionatum,vel rectum dictum,quaſi rectè & ſecundum legitimam formulam
acquiſitum: vt puta, quia vaſſallus ſeu beneficiarius adeptus eſt poſſeſſionem
eius ex licentia præcedente domini, præſentibus & aſſidentibus paribus cu
riæ: aliter enim,ſi præſens non fuiſſet curia [r]. Aut tertiò rectum, id eſt,opti-
mum, firmum,& perpetuum,quod irreuocabile eſt [s]. Huic poſtremæ acce- 16
ptioni feudum hæreditarium accedit, quod ita datur, vt ad hæredes poſſit
transferri: datur enim beneficiario & ſuis hæredibus [t]. Minus autem in feu 17
do ineſſe videtur dato beneficiario pro ſe & ſuis liberis,non enim eſſet tunc
hæreditariũ,ſed ex liberalitate concedentis,& eius prouidentia filij tantùm,
non alij vocantur [v]. In quo adhuc poſſet conſiderari alia diſtinctio feudi hæ- 18
reditarij,vt aliud ſit paternum,& aliud maternum. Paterni natura eſt,vt com
petat tantùm maſculis deſcendentibus liberis [x]. Materni verò, vt primùm
maſculis, deinceps & fœminis poſſit accedere [y]: quamuis quis pro ſe & libe
ris maſculis & fœminis inueſtituram accipiat [z]. Poteſt & dici paternũ, vt di-
ximus, ex ſuperioribus ſeu à maioribus quæſitũ [a] & antiquum: & maternũ,
quod fœmina ex ſuperioribus parentibus quæſiuit. Ad hæreditarium feudũ 19
pertinet & illud, quod dicitur reale, in quo quis non tantùm ſibi, ſed hære-
dibus

a c. 1. de feu. March. lib. 2. Feudo. tit. 14.
b §. ſi quis de mãſo, ſi de inueſt. contro. fuerit, lib. 2. Feu. titul. 4.
c Polyd. Virg. in Angli. hiſtor. lib. 4.
d Polydor. Virgi. lib. 15. hiſtor. Angli.
e c. inter alia, de immunita. eccleſ.
f vide Bald. in Extrau. de pace conſtan. §. priuilegia, in verbo inueſtiturã, cle. paſtoralis, §. rurſus, de ſentẽt. & re iudi.
g Chromer. lib. 3. de reb. Poloni.
h vt in c. ad apoſtolicæ, de re iudic. in Sexto, ca. aliud, 15. q. 6. c. grãdi, de ſupplend. negli. præla. c. venerabilem, de elect. in 6.
i Munſterus in ſua Geograp.
k Diony. Halic. in 3.
l §. 1. qui teſtes ſint neceſſ. ad prob. nouam inueſtit. lib. 2. titu. 9.
m §. 1. per quos fiat inueſtit. feu. lib. 2. Feud. titu. 3.
n c. 1. & §. hoc quoque, & ibi Bald. de ſucceſſ. feu. libr. 2. titu. 8. c. 1. §. 1. & ibi interpret. de gradib. ſucceſſio. in vſib. feudo. §. hoc quoq; ſciendũ de iis qui feu. dar. poſſ. lib. 1. Feu. titul. 1.
o ſit. de vaſſall. decrep. ætat. libr. 2. Feu. tit. 14.
p tit. de conſuetud. rect. feu. lib. 2. tit. 33.
q in c. 1. de capita. qui curiã vẽdidit, lib. 2. Feu. ti. 31.
r c. 1. & ibi glo. 2. de conſuet. rect. feud. iuncto c. 1. quib. mod. feud. conſtit. poteſt.
s c. 1. § item ſi vaſſallus, cum ibi nota. ſi contro. fuer. de inueſtit. feu. iuncto c. 1. de feud. gard.
t de hoc feudo Andre. Barba. cõſ. 36. inter conſil. Alex. tomo 4. conſil.
v Andre. de Iſernia in §. 1. & §. hoc quoque, de ſucceſſio. feu. in c. 1. qui ſucceſſor. tenean. Alex. 3. volu. conſil. 10.
x c. 1. §. profectò de lege Conradi. libr. 2. Feu. tit. 14.
y c. 1. §. de feu. fœmi. lib. 2. Feu. tit. 30.
z §. 1. de eo qui ſibi & hæred. ſuis maſcu. & fœmi. &c. lib. 2. Feud. tit. 17.
a c. 1. §. paternum verò de natu. ſucceſſ. feud.

20 dibus ſuis proſpexiſſe videtur [a]. Antiquiſſimo tamen iure feudum ita erat
in poteſtate dominorum, vt quando vellent, poſſent auferre beneficiario:
poſteà eò ventum eſt, vt per annum firmum eſſet: poſteà, vſque ad vitã fidem
præſtantis: ſubinde vſque ad filios, & eum cui ex illis vellet dominus feudum
confirmare. Et iure feudorum communi poſteà ſtabilitum, vt ad omnes fi-
lios æqualiter pertineat. Subinde ex lege Conradi prorogatum ad nepotes,
fratres, patrueléſque [b]. In regiis quoque, ſeu accipientibus regalia feuda,
olim erat etiam illud obſeruatum, vt non prorogarentur vltra vitam acci-
pientium, ſed datione noua mortuis ijs alij inueſtirentur, vt de marchionatu,
ducatu, comitatu, & aliis ſimilibus: quod poſteà etiam vſu ad liberos vſque
21 prorogatum [c]. Si feudum ſit maſculinum ſeu paternum, hæreditarium, &
filij non ſint, filiæ exiſtentes hæredes, in allodialibus quidem ſuccedent: at
in feudo, neque ipſæ, quæ à feudis communi conſuetudine excluduntur [d],
neque agnati proximiores admittentur, ſi hæredes non ſunt [e], ſed extin-
22 ctum feudum eſt, & ad dominum reuertitur. *Feudum ligium*, inquit Cur-
tius Iunior [f], *tria requirit: primò, vt vaſſallus iuret fidelitatem, nullius alterius fide-
litate reſeruata. Secundò, vt expreſſè dicatur in inſtrumento inueſtituræ, quòd feudum
ſit ligium. Tertiò, quod vaſſallus principaliter perſonam ſuam, & conſequenter bona
etiam non feudalia ſubijciat poteſtati domini*. Qui huiuſmodi feudum habet,
23 dicitur homo ligius [g]. Albertus Krantius [h], ligium Italorum verbum eſſe
ait, & ſignificare totalem ſubiectionem. Videtur enim verè illud nomen
eſſe Italicum à ligando: vnde & coniurationes ſeu factiones apud illos vo-
24 cantur *ligues*, arctiori videlicet fide conſtrictione facta. Et mihi propriè hoc
feudum non videtur, ſed deditio potiùs in clientelam & familiam, & po-
teſtatem alterius. Ideò huius iuramentum à fidelitate feudali rectè ſepa-
ratur, & ſine feudo quoque eſſe docetur in conſuetudinibus feudorum,
vbi poſt formam fidelitatis beneficiarij [l], ſubiiciuntur hæc verba: *ſi verò
domeſticus, id eſt, familiaris eius ſit cui iurat, aut ſi ideò iurat fidelitatem non quòd
habeat feudum, ſed quia ſub iuriſdictione ſit eius cui iurat: nominatim vitam, mem-
25 brum, mentem, & eius rectum honorem cuſtodire iurabit*. Aliqui ſuſpicantur hu-
iuſmodi homines homologos dictos fuiſſe, de quibus cautum eſt à Theo-
doſio & Archadio [k], ne relinquant antiquos dominos. Ego tamen diſcedo
ab hac ſententia, cùm Archadius & Honorius loquantur de colonis, qui
quidem adſcriptitij non ſunt, ſed homologi, id eſt, qui per ſcripturam con-
feſſi ſunt ſe colonos eſſe, vnde dicuntur, non verè adſcriptitij, ſed confeſ-
ſionarij: id enim vox homologos deſignat, vt expreſſè declarat Auguſtus
Cæſar [l]. Ita & Ariſtoteles, vt ſcribit Suidas [m], quod in Analyticis ex hypo-
26 teſi, id eſt, ſub conditione ſeu fictione generaliùs dixerat, id in Topicis ſpe-
cialius ἐξ ὁμολογίας, id eſt, ex confeſſo appellauit. Quo fit, vt adducat ligios
homines dici poſſe verè clientes, qui ſe in fidem omnimodam concede-
bant patronorum, & illi eorum etiam defenſionem ſubibant. *Commenda-
uit*, inquit, Dionſius Halicarn [n]. *Romulus patriciis plebeios, optione cuique è
vulgo data vt quem vellet, ſibi patronum legeret*. Mos ſanè Græcis & antiquis,
quo diu Theſſali vſi ſunt, & Athenienſes priſci, ſed tum receptus in melius.
Hos Athenienſes thetas vocabant ob miniſteria, Theſſali, peneſtas. Ro-
27 mulus honeſtiori vocabulo voluit vocari, clientes. Soldurios eſſe, qui
ſpeciem clientelæ apud Gallos haberent, iam antè demonſtrauimus, cùm
de iure patronatus egimus clientelari, vbi multa de clientelis explicaui-
28 mus [o]. In ſumma hominẽ ligiũ dico, eum qui cùm ſuus, vel ſub alterius eſſet
principis poteſtate, ſe alicui alteri principi ligauit, vinxit, fidémque dedit,
29 vt eius fidelitati alium non præponat. Et proinde & hic homo ligius, & cùm
feudo, & ſine feudo eſſe poteſt: cum feudo, ſi ea conditione feudum accepit:
ſine feudo, ſi amicitia ſola ductus, ſe & ſua cum illo ſpeciali ſacramento in

V clien

[a] cap. vni. de duob. frat. à capitan. inueſt.

[b] hæc in §. & quia vidimus, de ijs qui feu. da. poſſ. lib. 1. Feud. titu. 1.

[c] capit. 1. de feudo March. § in feu. comitatus, de alienã. feud. io vſib. feud.

[d] § hoc notã annotandum eſt, de ijs qui feu. dar. poſſ. lib. 1. titu. 8.

[e] vide Curt. Iunior. tract. de feud. par. 3. c. 9. num. 21. Alexand. conſ. 19. incip. ſuper eod. de quo quærit in 5. vol.

[f] Iacob. Curt. in 1. par. tract. de feud. c. 9. num. 22.

[g] vt in clem. paſtoralis §. rurſus, de ſenten. & re. iudic.

[h] Krantius libr. 4. Chron.

[l] in §. fin. quali. iura. debe. vaſſa. fidel. domi. lib. 2. feu. titu. 5.

[k] in l. fin. de patrociniis vicorum lib. 11. titu. 24. Cod. Theodo.

[l] in l. cùm ſcimus, l. 21. de agric. & cenſib. lib. 11. C. titul. 47.

[m] Suidas, in verbo ὁμολογία.

[n] Dio. Halic. in 2.

[o] poſt poteſtatẽ dominicam in iure patronatus clientelaris, lib. 14. c. 10.

clientelam alicuius principis venerit, & iurauerit contra omnes opem & au-
xilium & in omnibus ſe præſtaturum, fidémque ea de re obſtrinxerit, idip-
ſumque clienti princeps pollicitus fuerit. Itaque hic ſingulare tum in 30
feudo ligio, & vt opinor, in ſacramento ligij hominis, vt non admittatur
pœnitentia, & homo ligius non poſſit ab obedientia vel ſubiectione eius,
cui fidem dedit, abire, nec feudum refutando abſolui ab eadem, vt notat
Baldus [a]. Quanquam in aliis feudis vaſſallus poſſit feudum refutare, &
ita fidem datam reſcindere [b]. Quare ligius homo, qui alteri domino con-
tra fidem datam opem fert in dominum, cui hoc ſacramento ſe obſtrinxit,
etiam ſi is iunior tempore ſit, rebellis fit. Ideò Henrichus Andegauorum
ducis filius, qui Normaniam à rege Ludouico Galliarum acceperat, & pro
eadem terra in hominem ligium acceptus erat, ab officio declinans, ab
eodem rege, exercitu inuaſus, culpam deprecari adactus eſt [c]. Secundò ſin-
gulare in ligio feudo, vt ſolus princeps de eo, non pares curiæ, iudicet [d]. 31
Item quòd in ipſo feudo veniunt omnia bona vaſſalli in poteſtatem domini,
etiam non feudalia, dummodò in feudum ab alio non habeat [e]: quia in
hoc feudo vaſſallus principaliter obligat perſonam, quam ſequuntur bona [f].
Quo fit, vt vnus non poſſit eſſe duorum ligius homo [g], quia nemo poteſt 32
duobus dominis ſeruire æquali iure ſi contrarij ſint [h]: poteſt tamen eſſe
ligius vnius, & vaſſallus alterius & vaſſallus plurium [i]: quia ſemper cenſe-
tur in vaſſallitico excepta fidelitas imperatoris [k], cuius ligij cenſentur om-
nes qui in eius ditione ſunt. Quare etiam in feudo ligio ſuccedunt fœmi- 33
næ [l], quia inſtar ſubditi cuiuſuis cenſetur ligius in bonis ſuis, quibus ſuc-
cedunt & fœminæ [m]. Et ita differt etiam à vaſſallo, qui non tenetur iuuare
dominum ſecundum, contra antiquiorem: at in hoc tenetur contra omnes
dominos, eum cui ligius eſt, iuuare [n].

a Bald. in c. cæterum, de iudic. Mart. Laudens. in cap. 1. 7. col. qui feu. dar. poſſ.
b cap. 1. de vaſſallo qui cont. conſtit. Lotharij &c.
c Ammonius, lib. 5. de geſt. Franco. c. 54.
d Bald. in d. c. cæterum.
e Specul. in § quoniam, verſic. 57. de feud.
f l. ſi pater, de adop. in ſ auth. ingreſſi, de ſacroſ. eccleſ.
g glo. in cle. paſtoralis, § ceterum, de re iudic.
h Matth. 6
i in d. § ceterum.
k l. imperialem, § fi. de prohib. feud. alien. per Frederic. lib. 2. titul. 55.
l Alex. in conſil. 52. incipiente Quoniam omne datum optimum, in 1. tomo Specula. vbi ſupra, verſ. 21.
m l. maximum vitium, de libe. præter. vel exhæred. l. lege 12. tab. de leg. hæred. Curt. in 2. par. tr. de feudo. c. 8 num. 28
n c. 1. in princi. & § contra omnes, tit. hi. ſunt qui &c. lib. 2. feudo. titul. 20. § penul. & in. de prohib. feu. alien. per Fredericum.

De feudis, quæ non propriè feuda dicuntur. Caput 3.

1 *Feudum francum quid.*
2 Francz fieds *in Gallia, quid. Morticinium in feudis eccleſiæ, quid, &c.*
3 *In Franco feudo eccleſia ſuccedere poteſt, non in alijs, & quomodo.*
4 *Francum feudum habens, liberè de eo teſtari poteſt.*
5 *Non rectum feudum quid.*
6 *Feuda impropriè, habitationis, ſoldatæ &c. pro mercede aliàs remuneratitia.*
7 *Soldata feudum quid.*
8 *Feudum de camera & cauea quid. numero 10.*
9 *Feudum gardiæ, & gaſtaldiæ quid.*
10 *Annona feudi de camera & cauea petitur quotidie, ſi adſint qui petant, ſi modò dominus habeat, non aliter.*
11 *Feuda gardiæ & gaſtal liæ quæ.*
12 Chaſtelenies & gardes *in Gallia quid.*
13 *Caſtrum, & caſtellum, caſtellani quid.*
14 *Limitanei duces & milites caſtellani.*
15 *In Gallia caſtellanorum authoritas, & feudum, & iura.*
16 *Gardianorum ſeu capitaneorũ ius excubiarum, dictum* droit de guet, *quale, &c. Et quando iura excubiarum à ſubditis peti poſſunt.*
17 *Excubiarum onus odioſum, nec exigendum tempore pacis. num. 19.*
18 *Excubiarum ius tempore belli, ne vltra quinque denarios exigeretur cautum, in oppidis vicinis hoſtibus: in alijs, tres.*

19 Excu-

19 Excubiarum onus non ſoluebant, qui Talliæ nomine non pendebant 5. ſolidos.
20 Excubiarum iura iuncta feudo gardiæ, & caſtaldiæ, non poſſunt diſtrahi vel alienari in alium ſine feudo ipſo.

1 FEVDVM francum & liberum eſt, quod non habet propriam
naturam [a], ſed in forma conceſſionis francum dicitur [b],
quódq; qui accipit, ad alia non teneatur ſeruitia, quàm con-
tineantur in forma fidelitatis [c]. Neque ad illa quæ continen-
tur in forma communi fidelitatis, demptis malificiis, ad quæ
2 non facienda cenſetur iurate [d]. In Gallia dicimus quoque,
francz fiefz qu'ont amortiſſement, id eſt, feuda quæ liberata ſunt regio beneficio
à ſeruitiis, ſeu præſtationibus feudo impoſitis, per eius diplomata in curia
computorum promulgata ſeu regiſtrata, veluti quando feuda perueniunt ad
perſonas, quæ manus mortuæ dicuntur, nempe eccleſias, vel xenodochia, quæ
niſi impetrent morticinium, quod vocant admortiſſamentũ, coguntur intra
3 annum & diem à ſe poſſeſſionem feudorum abdicare [e]. Quo fit, vt eccleſia
in feudo franco ſuccedere poſſit [f], quamuis aliorũ feudorum incapax ſit [g].
Et ſi feudũ emanet ab alio quàm à rege directò, & pendeat à vaſſallo, eccleſia
vel is qui feudum francũ habere vult & liberum, à principe debet & domi-
no vaſſallo quoque indemnitatem ſe præſtaturum offerre, ſi nouè mortici-
nium impetrauit: vel morientem, vt dicunt, & viuentem hominem dare. Et
rurſum quamuis de indemnitate cauerit illis, vltra & debent fidelitatis ho-
4 magium vel hominium per prælatum aut per procuratorẽ exhibere [h]. Dixe-
runt & in franco feudo poſſe vaſſallum liberè de eo teſtari [i]. In quo à con-
ſuetudine feudi, quod propriè feudum eſt, recedit [k]: vt & in eo, quod incon-
ſulto domino poſſit à vaſſallo alienari, ſaluo tamen iure domini, ſecundum
Baldum [l], qui in hoc ſibi contrarius [m]. Sequitur tamen Curtius priorẽ opi-
5 nionem [n], ego quoque. Non rectum feudum, ex ſuperioribus quæ in recto
diximus, intelligi poteſt oppoſitione recti, & vocant hoc quod non habet le-
6 gitimam adeptionẽ poſſeſſionis [o]. Porrò feuda alia quæ annumerantur inter
impropriè feuda, veluti habitationis, ſoldatæ, de camera, de cauea, gardiæ,
caſtaldiæ, ſunt pro mercedibus accipienda quarum nomine dabantur res ad
7 tempus, & reuocabiles. Habitatio quid ſit patet [p]. De ſoldata expreſſus eſt
textus in §. fin. quis dicat. dux, march. &c. & nos alibi de ſolidata & ſoldu-
rijs [q]: & hoc feudum Baldus dicit perſonaliſſimũ, quod non tranſit ad hære-
8 des [r]. Feudũ de camera eſt, cùm ex camera, id eſt, ex arca domini, quis certũ
ſtipendium capit, vt de cauea, quando ex cellario, quod vocamus *caue* vel
9 caueam. Feudum gardiæ [s], quando pro cuſtodia, & gaſtaldiæ, pro diſpen-
ſatione fructuum inquiunt, id eſt, pro œconomatu aliquid datur. Cogitabam
apud me aliquãdo, feudum de cumera ſcribendũ loco de camera, & eſſe poſſe
annonam frumenti ex horreo domini, & de cauea annonam vini ex cella-
rio eiuſdem, quæ datur diaria plerunque ſtipatoribus & officiariis regum,
& ſummorum pontificum, & magnatum, ſeu regulorum. Facit quod ſcri-
ptum eſt apud Danielem [t], regem Arphaxat iuſſiſſe præpoſito eunncho-
rum, vt introduceret de filiis Iſraël & de ſemine regio & tyrannorum pueros,
in quibus nulla eſſet macula, &c. Et conſtituiſſe eis annonam per ſingulos
dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe, vt enutriti tribus annis,
poſteà ſtarent in conſpectu regis. Accedit quia cumera, eſt vas quoddam
magnum, vbi triticum quod quotidiano vſu diſpenſatur, ponitur: ſicut in-
nuit Horatius, dum ait [v],

Fortè per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti: paſtáque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtrà:
Cui muſtella procul, ſi vis, ait, effugere iſthinc,

a cap. 3. de feud. non hab. prop. nat. feu. lib. 2. titul. 48.
b Bald. in c. inter dilectos, ext. de fide inſtrum.
c Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in titul. de præſcript. in rub. Marti. Laudeo. in c. 3. qui feuda. poſſ. Aluarot. in 2. diuiſ. feodo. in prælud.
d Bald. in prælu. feudo.
e de his latè diſputat Rebuffus, & colligit regias hac de re conſtitutiones tomo 3. ordi. regalium rubr. *des amortiſſements, francz fiefz & nouueaux acqueſtz*.
f Bald. in auth. niſi rogati, ſed Trebel. C. in vlt. col. & in prælud. feudo.
g §. 1. de alien. feu. libr. 2. Feu. titul. 8.
h diſputat Aegid. Mag. in deciſion. titul. *des amortiſſ.* c. 7. & 8.
i Bald. in d. auth. in vlt. col.
k c. 3. §. donare, qual. olim feud. pot. alien.
l Bald. in h. 3. 8. col. ſi à non compe. iud. ſuer. appell.
m Bald. in prælud. feudo. 8. diuiſio.
n Curt. Iunior tract. feodo. 1. par. c. 8. num 3.
o vt in cap. 3. quib. mod. feud. conſt. pot. lib. 7. Feu. titu. 25. & c. 1. de feud. gar.
p §. ſed ſi cui, de vſu & hab. ap. Ioſtin. & tot. titul. in F.
q latè nos ſup. libr. 4. cap. 2. in fine dominicæ poteſtatis, titul. de iur. patro. clientela. lib. 14. cap. 10. num. 17.
r Bald. in prælud. feud.
s titu. de feud. gard. & caſtald. libr. 2. feudo. titu. 2.
t Daniel. cap. 1.
v Horat. lib. 1. Epiſt. epiſt. 7. ad Mæcenat.

debitas paſſus eſt nō vtēdo amitti [a]: ſi quid dolo malo in hæreditate, ſeruúsue
eius fecerit [b]. Verùm damnū ab hærede cōmiſſum, ſimplicem æſtimationem
accipit [c], fructibus tamen & vſuris à tempore moræ cōputandis, vt in bonæ-
fidei actionibus fit [d]. Sed & deduci & reputari æquū eſt quæ inſumpta ſunt
à morte teſtatoris ab vno, vel pluribus ex cohæredibus in res hæreditarias,
nō quæ ex voluptate [e], vel viuo teſtatore, ſeu eo de cuius hæreditate agitur,
expenſa pro eo, eiúſq; negotiis ſūt, quæ alia actione repetuntur [f]. Cōferri etiā
in diuiſione à filiis faciēda hæreditatis cōmunis paternæ peculia profectitia [g]:
caſtrenſia, vel quaſi [h], nec aduentitia, hodie minimè [i]. In perſonis exigimus, 7
vt ſint cohæredes: ideò ſi is qui poſſidet, agentem familiæ erciſcundæ neget
ſibi cohæredē eſſe, rectè excipit, ſi in ea re, qua de agitur præiudicium hære-
ditati nō fit [k]. Si plures cohæredes ſint, vnus ex iis, reclamantibus etiā cæteris
arbitrum familiæ erciſcundæ petere poteſt & ad iudicem prouocare præſen-
tibus cæteris [l]. Verùm, ſi quis putās aliquem ſibi eſſe cohæredem, cùm non
eſſet, iudicio familiæ erciſcundæ expertus ſit, non ideò videtur eū fateri eſſe
hæredem, niſi vſq; ad ſententiā perſeuerauerit, & adiudicationibus acquie-
uerit [m]. Quamobrem hæc actio non naſcitur, niſi poſt aditam hæreditatem [n],
quo tempore incipit quis eſſe cohæres, & res habere [o]. Quod ad modū diui- 8
dendi pertinet, Diuiſio familiæ fit, vel ex conſenſu cohæredum & tunc quod
inter illos placuit ſeruandum, ſi non intercedat ætatis auxilium [p], ſi ea tradi-
tione vel ſtipulatione ſequēte firmetur [q], aut authoritate teſtatoris, vel mor-
tui patris, aut iudicis, ſeu arbitri: in quibus poſtremis obſeruo in modo & for-
mula diuidendi: primùm, ſi inter plures familiæ erciſcundæ iudicio agatur, &
inter eoſdem cōmuni diuidundo, aut finium regundorum, eundem iudicem
eſſe accipiendum. Præterea quò faciliùs coire cohæredes vel ſocij poſſint in
eundem locum, omnium præſentiā fieri debere [r]. Deinceps conſiderandum 9
eſt, an diuiſio facta fuerit à patre defuncto bonorū inter liberos: nā cùm facul-
tas illa patri data ſit, ſiue cū ſcriptura ſiue ſine ea [s], eam iudex ſequi debet [t],
ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato ſuccedatur, dummodo tamen extranea
perſona in hac diuiſione non miſceatur rata debet eſſe huiuſmodi voluntas,
extranei parte pro nulla habita [v]: ſiquidē ſubſcripſerint filij diuiſionē viuente
patre, vel ipſe pater [x]. Quòd ſi omnia parentes non diuiſerint, vel poſt omniū
diuiſionem alia ſuperuenerint eis bona, quæ pater inter filios non diuiſit poſt
datas actiones vice diuiſionis ad ſingulos pro hæreditaria portione pertinēt [y].
Sic non pro virili vel æqualiter diuiſio fiet reliquorum, ſed ſecundum pro-
portionem diuiſionis paternæ, & ſecundū portiones hæreditarias. Nec fides
habetur ſcripturæ parentis dicentis ſe omnia diuiſiſſe ſi contrariū appareat [z].
Quòd ſi nulla diuiſio paterna ſit, iudex vel arbiter datus in primis conſide-
rabit in diuiſione facienda quotas inſtitutionis, num omnes æquè inſtituti,
an ex diuerſis portionibus: quia ſecundum eas fieri debet [a], dehinc ad res ſe
conuertet hæreditatis, & ad ea quæ imputanda deducendáue ſunt: & tunc
ſubductis illis quæ in iudicium non veniunt, & poſteà imputatis quæ impu-
tari debent, ex mutuis inter cohæredes factis petitionibus perſonalibus, ad
res diuidendas & compenſationes [b] animum intendet: in quibus ponderat
an res indiuiduæ per ſe ſint, ánuc incommodè diuidi poſſint, an diuiduæ. Et
ita de omnibus rebus ante iudicium ſibi fidem facere iubebit [c]. In indiui-
duis, ſi iura ſunt, vt ſeruitutes prædiales, illæ prædia ſequuntur, ſi tempore
diuidi & menſura vſus poſſit, fiet [d]: ſin minus vel conſentire debent in
adiudicatione facienda vni, vel perpetuò inter illos erunt iura indiuidua,
vt iuriſdictio, ius patronatus, homagia, & ſimilia [e]: ſed vt vtatur vnus,
debent conuenire inter ſe: vel ſi corpus indiuiduum ſit, adiudicabit ei
eum iudex, penes quem licitatio remanſerit [f]. Sic alteri prætium, vel
alteri res dabitur, vel ſi rurſum aliam rem alteri in ſolidum det indiuiſè,

a l. hæredes eius, l. 26. §. item culpæ, eod. ff.
b l. & puto, l. 16. §. ſed & ſi eod. titu.
c l. damni commiſſi, l. 17. eod. ff.
d l. his conſequenter, l. 18. eod.
e l. ex duobus, 27. de neg. o. geſt. l. his conſequenter, l. 18. §. ſumptum, 3. l. hæredes, 26. § ſi vnus, & l. inter cohæredes, 45. §. fin.
f Lex parte, 41 fam. erciſc. ff. l. ultra cuius, l. 12. § fin. C. eod. titu.
g l. certum eſt, l. 13. § fin. C. eod. l. ſi filia, l. 20. §. ſi filius fam. l. hæredes, 26. §. ſi filius eod. ff.
h d. l. certū in princ.
i l. ſi filiuſfam. l. 4. C. eod. l. ea demū, l. filia licet, C. de collat.
k l. fin. C. de collat.
l l. 1. famil. erciſc. ff.
m Vlp. in l. arbitrium, l. 44. eod.
n Paul. in l. cum poterē, l. 37. & Scæuo. in l. qui familiæ, l. 32. eod.
o l. qui erat, l. 52. §. fin. eod.
p l. cum hæredes, de acq. poſſ. Ioan. Fab. in §. quædam, de act.
q l. 1. fam. erciſ. ff. l. ſi maior, 4. comm. diuid. C.
r l. diuiſionis placitum, l. 46. de paſt. lib. 2. ff. titu. 14. l. ſi inter vos, l. 8. com. vtr. iudi. libr. 3. C. titu. 38.
s l. 1. in quib. cau. ad eund. iud. eat. libr. 11. ff. titu. 2.
t l. ſi filia, l. 20. § ſi pater, l. 20. l. ſi pater, l. 34. fami. erciſcun.
v l. quoties, l. 10. & l. 1. patris, l. 16. l. ſi cogitatione, l. 21. l. inter omnes, l. 16. l. parent. bus, C. de inoff. teſtam. lib. 3. C. titu. 28.
x d. l. inter omnes, & l. hac conſultiſſima, l. 21 §. ex imperfecto, C. de teſta. lib. 6. titu. 23.
y § & quod ſæpe, de tertien. & ſemi. in auth. coll. 3 conſt. 9. authē. ſi modo, C. fam. erciſ. vide auth. hoc inter liberos, C. de teſtam.
z l. quæ pater inter, l. 39 famil. erciſ. ff.
a l. ſcriptura, l. 20. comm. vtriuſ. iudi.
a §. ſi plures, de hæred. inſtitutu. libr. 2. inſtit. titul. 14. l. quoties, l. 9. § hæredes, eod. ff. libr. 28. ff. titu. 5.
b l. Mæuius, 52 §. arbiter, famil. erciſc.
a Iuxta l. 1. quand. & quib. quar. pars debea lib. 10. C. tot titu. ad exhib. l. cum & ſi, de publica.
d l. arbor, l. 19 § iudex, commo. diuid. in ff.
e l. Cornelia, de iure patro. ff. l. plane, famil. erciſcun. Ioan. Faber in § quædam, authe. 7, de actio.
f d. l. arbor, § iudex, comm. diuidun. ff. l. 3. & l. ad officium, l. 3. C. eod.

vtetur

11 vtetur compenſatione. In licitatione tamen facienda, & tertius alius quàm ſocius poteſt interuenire, ex cauſa tamen, non ſemper [a]: videlicet, ſi conſors
12 & ſocius velit offerre iuſtum pretium [b]. Singulas res iure communi ſingulis hæredibus adiudicabit iudex, & in his quæ cõmodè diuidi non poſſunt, vniuerſam rem vni, vel duobus adiudicare poteſt, eum eóſque cæteris in certa pecunia condemnare [c]. Vſusfructus ex certo tempore & ad certũ tempus, & alternis annis adiudicari, & diuidi à iudice poteſt [d]. In creditis ſeu nominibus alia aliis integra & ſingulis adiudicabit, ad faciliorẽ diuiſionẽ: quia alioquin ſolutio & exactio partiũ, non minima incõmoda habet [e]. Prædia ampla pro regionib⁹ diuidẽda, vel ſingula ſingulis aſſignãda [f]: nõ tamẽ debẽt diuidi inſtrumenta à ſingulis, vel familiæ à ſeipſis [g]. Nec minutatim, ſed per partes, &
13 vt dicunt, *en gros*, hæreditas diuidenda [h]. Inſtrumenta porrò rerum cõmunia penes antiquiorẽ remanebunt [i], ſi ſint ex æqualibus portionibus hæredes vel apud eum qui maioris partis eſt, teſtamentũ remanebit, vel deponetur in ædẽ ſacram [k], vel de his aditus iudex exiſtimabit [l]. In ſumma, in fami. erciſcundæ iudicio nihil debet iudex indiuiſum relinquere [m], cùm totã cauſam debeat definire arbiter [n]. In hoc tandẽ iudicio condemnationes & abſolutiones in omnium perſona qui egerunt faciendæ ſunt: aliter ſententia pro parte non poteſt valere, ſi vnus omittatur [o]. Quòd ſi omnes quidem agẽtes cõtineãtur ſententia, verùm quędã inueniãtur relicta diuidenda, cùm non poſſit repeti arbitrium familiæ erciſcundæ, niſi cauſa cognita, cõmuni diuidundo de his agi poteſt [p]. Ioannis Fabri [q] tamẽ ſententia videtur potior, quæ vult agendũ potiùs familiæ erciſcundæ iudicio. Quia poſtquam licet cauſa cognita actionem illam repetere, error omiſſi iuſtam cauſam dare poterit [r]. Videbitúrque hæc actio quædã executio prioris iudicij potiùs, quàm nouum iudiciũ, vt in
14 petitione hæreditatis dicitur [s]. Curare quoque debet iudex, vt de euictione caueatur per eos, quibus adiudicat, nempe ab aliis [t], ſi eius authoritate fiat diuiſio, nõ autem ſi ſequatur diuiſionem paternã: nam pro rebus diuiſis à patre non eſt locus euictioni erga alios fratres [v]. Seruatur idipſum in diuiſione extraiudiciali, quod in iudiciali, vt euictio locũ habeat: niſi cautũ cõtrariũ inter
15 diuidentes, vel niſi ſcirent res alienas eſſe, qui eas acceperint [x]. Alius modus diuidendi cõmunis iudiciali, & ei diuiſioni quæ fieri poteſt ex conſenſu partiũ, vt ſi res cõmodè diuidi nequit, ſorti cõmittatur, omnibus potiſſimũ eãdẽ
16 petentibus, vt eius ſit, quẽ ſors prætulerit [y]. Alioquin iure ciuili videtur receptũ eſſe iudicẽ facere & diſtinguere partes, & ſingulis adiudicare debere [z], nec poſſe libertatẽ vel onus diuidendi vel eligendi concedere contendenti-
17 bus. Cæterùm qui de moribus ſeu conſuetudinibus pertractarunt, dicunt [a] prouocantem ad diuiſionem, diuidere debere, & prouocatũ eligere: et ſi ſint plures prouocati, minorem eligere debere, tanquam inferioris iudicij, quod firmatur iure pontificio [b]. Arcadius in hoſpitij diuiſi electione inter dominum & hoſpitem, ſtatuit vt alter ex his quilibet quiue maluerit, diui-
18 ſionem arbitraria æquitate faciat, & alter eligendi habeat optionem [c]: Sed iuris ciuilis melior videtur prouiſio [d], vt arbitrio & maturitati iudicis ſeu arbitri fiant portiones, quia multi, tanquam corrumpendi totius patrimonij occaſione captata, vnius cuiuſque rei ſibi particulam vendicando, adeò totas dilacerant facultates, vt dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, ſua quoque iura præcipitent. Qua ratione Theodoſius [e] Auguſtus, cùm quarta pars hæreditatis præſtanda eſſet, ſtatuit, vt hæres in partes quatuor hæreditatem diuidi procuraret, vt rebus totis in ſortium caſum reductis electio ex ſortis fœlicitate contingat. Mihi certè ex ſuperioribus mixta ſententia magis placet, vt inter cohæredes vel fratres maior vel ſenior, vel qui conſcientia & cognitione rerũ præualet, diuiſionẽ faciat, & breuia ſeu volumina ſcripta tot, quot partes: dehinc ea cõmunicet cohæredibus, vel ſociis, & ſi illa inſcripta non placeant, emendentur, & ab omnibus ſubſcribantur, et ſi

a vt l. ad officium, cõmu. diuid. & ibi Bald.
b Bald. in d. l. ad officium. Iaſon in §. quædam, num. 60. de actio.
c §. quædam actiones, de actio. ap. Inſtit. § ſi fam illa, de offi. iudic. l. ad Labeo, l. 21. §. 1. & ſeq. famil. erciſc. ℣.
d l. & puto, l. 16. in princ. & §. vſusfructus, eod. ℣.
e Caius, in l. 3. famil. erciſcun.
f l. 3. & l. ad officiũ, commu. diuidun.
g l. de inſtrumentis, l. 5. comm. vtriuſ. iudic. C.
h gloſſ. in l. 2. in verbo participibus quan. & quibus quar. pars debeat. libr. 10. C. Boer. quæſt. 46. numm. 1. facit l. 2. ad leg. Falcid.
i l. fin. de fid. inſtru.
k l. 4. § fin. famil. erciſcun.
l poſſeſſionum, l. 12. commu. vtriuſ. iudic. C.
m l. hæredes eius, l. 26. §. penult. famil. erciſcun.
n l. dicere, de arbitr. in ℣.
o Paul. in l. in hoc iudicio, l. 28. famil. erciſcun.
p Caius, l. item ex diuerſo, l. 30. § fin. famil. erciſcun. ℣. Iul. Paul. lib. 1. recept. ſentẽ. tit. 18.
q Fab. in § quædam, de actio. num. 13.
r l. tres fratres, da poſt in ℣. l. cũ putarem, famil. erciſcun. ℣.
s l. quo tempore, de petitio. hæredit. ℣. l. quæſitum, de pecul. ℣.
t l. hæredes, l. 26. §. penul. fami. erciſcun. ℣.
v l. cum pater, §. cultus, de leg. 2. glo. in l. qua pater, 99. in verbo in vnum, famil. erciſc. gloſſ. fin. in l. ſi cogitatiungem, in verbo voluntatẽ, C. eo. tit.
x l. ſi fratres, l. 7. C. commu. vtriuſque iudic.
y l. fin. C. commu. de legat.
z Iuxta l. ad officiũ, comm. diuid. C. §. præterea, de offic. iudic. l. in hoc iudicio famil. erciſc.
a Ioan. Fab. ita vidiſſe obſeruari eſt, in §. quædã, de actio. num. 9.
b c. 1. de paroch.
c l. 2. de metatis, lib. 12. C. titu. 41.
d Iaſon in § quædã, numer. 52. de actio. & ibi Ioan. Faber.
e l. 2. quan. & quib. quar. pars debea. lib. 10. C. titu. 34.

pertinax ſit,qui diuiſit, ad iudicem eatur, vel per arbitrum cõmunibus ſumptibus reficiatur. Poſtmodum autẽ pro electione ſortibus diuiſionem illam cõmitti placet, ſubſcriptis ab omnibus contẽdentibus diuiſionum voluminibus,quæ rotula vocant,hac cõditione,vt æquali ſuperficie & leuitate proiecta volumina & confuſa, quilibet ſuam partem ducat,quã volumen ſublatum cõtinebit.Et ita minorem ex fratribus & cohæredibus incipere ſortitam electionem non erit à ratione alienum: ſicuti Abraham diuiſionem obtulit Lotho iuniori,Loth autem elegit ex locis oblatis quem inhabitare vellet[a], Guido Papæus[b]; probat, ſuadétque tenendum modum, quod antiquior fratrum diuiſionem faciat, & iunior eligat per textum in c. 1. de parrochis, vbi idipſum ſequitur Hoſtienſis, & Ioan. Andreas,& Baldus[c]. Sed hic modus ex mea ſententia, ni fallor, meretur temperamentum, vt obuiam eatur malitiis hominum[d]: verumtamen liberam cuique relinquo ſententiam. Hoc iudicium familiæ erciſcundæ directum & vtile eſt.

a Geneſ.c.13.
b Guid.Pap.q.289.
c Bal.in l.ſiue quod que,de hared. inſtitut.
d l.in fundo, de rei vend.P.

De finium regundorum iudicio. Capute 5.

Lib.10.P.tit.1, C.lib.3.tit.39.

1 Finium regundorum iudicium,pro ruſticis,non pro vrbanis prædijs inuentum.
2 Finium regundorum actio in perſonam.
3 Res conſideranda in hoc iudicio,quæ,&c. Confinia quæ dicantur.
4 Confinium prædiorum intermedium ſpatium ex lege Solonis quantum.
5 Quæ veniant pro ſeruitute in hanc actionem.
6 Qui agant finium regundorum.
7 Hæc actio finium regundorum durat tantùm 30. annis.
8 Pro modo agrorum arbiter datur & menſor.
9 Alluuionis ius non habet locum in agris limitatis aſsignatis limitibus.
10 Modi cognoſcendi vel dirimendi fines, &c. Et numero 12.
11 Veuë figure, ou monſtrée *quid.*
13 Incidit in hoc finium regundorum iudicium quæſtio criminalis & quomodo. Et quid ſi menſor falſum modum dixerit. numero 14.
14 Interdum ex crimine de termino moto, ad hoc finiũ regundorũ peruenitur iudiciũ.
15 Leges de non excedendis vel non vſurpandis finibus quædam.

TRACTATIO hæc de finibus regundis eſt, de dirimendis fi- 1
nibus prædiorum confinium ruſticorum, non vrbanorum[e],
illis confuſis vel irruptione fluminum[f], vel aratione, vel de-
iectione[g]: Habétque mixtam cauſam hoc iudicium[h], vt
diximus, in ſuperioribus duobus capitibus, & præcipuè in
communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, & finium regun-
dorum tradidi. Actio eius in perſonam, licet pro vendicatione rei ſit. Conſi- 2
dero hic res,prædia,vt dixi,ruſtica confinia,non vrbana ædificia, quæ magis
vicina dicuntur. Sed & in vrbe vbi horti ſunt confines, & iudicium hoc 3
habet locum[i]. Confinia dicuntur eá, inter quæ nihil interuenit[k], potiſſimũ
publicũ: ſi riuus tamen priuatus interuenit,hoc iudicio agi poteſt[l]. Cõmune
tamen in hoc iudiciũ non venit,quia ſine finibus eſt[m]. Finium etiam obſer- 4
uatur ſpatium certũ ex lege Solonis, in ædificio iuxta alienos fines faciendo:
ſi murũ quis ædificet,relinquat pedem:ſi domum, duos pedes:ſi ſepulchrum
aut foueam,quantum profundũ eius:ſi puteum, paſſum: ſi oliuam aut ficum
ſerat,nouem pedes:ſi alia ligna, quinque[n]. Veniunt in hanc actionem præ- 5
ſtationes reales,poſt litem conteſtatam fructus: ſed antè litem conteſtatam

e l.2. fini. regundo. l.4. §.hoc iudiciũ, eod.
f l ſi irruptione, l. 7.eod.
g d.l.4 § ſi dicãtus, fini. regundo.
h l.iudicium, comm. diuid.l.10.fini.regund.in P.§ ſi ſua, de offi.iudi.§ quædam, de actio.
i l.4.§.hoc iudiciũ, fin.regund.
k d.l.4.hoc iudicium, & l.5.cod.P. facit l.vrbana, de verb. ſignifi.
l l.ſed ſi riuus, l.6. fini.regund.P.
m d.l.4.§ qui communem, & §.ſi cõmunem,eod.titul.
n l.fin.finiũ regund. in P.l.quinque pedum,l.5.C.eod.

bona

bona fide percepti & conſumpti lucro cedunt; ſi autem mala fide, condicuntur. Nam & culpa, & dolus à lite conteſtata præſtantur [a]. Nec iniquè fit condemnatio eius quod intereſt, ſi quis aliquam vtilitatem perceperit, ex
6 eo, quòd vicini eſſe appareat [b]. Agunt hoc iudicio confinium fundorum domini directi, & qui etiam vectigales poſſident, qui vſumfructum habent, &
7 qui iure pignoris tenent [c]: dummodo agatur intra 30. annos, nã vltra hos hoc iudicium vitam non prorogat [d], numeratione facta à die turbationis finium.
8 De modo agrorum, arbitri dantur [e] à iudice & contendentibus, & menſor adhibetur, qui & communibus expenſis mercedem capit [f] ad finiendos terminos, vel menſurandos agros, vt vnicuique quantum debetur, reddatur [g].
9 Maximè propter agros publicè limitatos, in quibus nec alluuionis ius eſt, ſi militibus aſſignati ſunt [h]: alioquin enim in priuatis limitatis alluuio quidem locum habet [i], ſed non vſurpatio in fines proximi prædij. Et proinde menſu-
10 ra aliquando, quod vſurpatum eſt dignoſcitur. Modus cognoſcendi, vel dirimendi fines eſt, vt primùm iudex aditus conſideret, quantũ ex prædio confini actor teneat: ſecundò, quot iugera in fundo habere debeat: tertiò, finitor ſeu menſor mittatur, vt renunciet iudici, quãtum minus habeat actor, quàm ſe habere debere dicat [k]. Interdum ipſe iudex locum confuſum ſuis oculis
11 ſubiicit [l]. dicunt hanc ſubiectionem, *veue figure ou monſtrée*. In finalibus quæ-
12 ſtionibus, vt potiſſimum vetera monumenta ſequenda ſunt, niſi fines antiqui murati doceantur ſucceſſorum varietate, aut arbitrio poſſeſſorum [m]. Et ſi in venditione demonſtrati ſunt fines aliqui, illi præcipuè ſequendi ſunt, inter ementes & vendentes [n]: Quòd ſi nulli appareant fines, vel confuſi ita ſint, vt commodè dirimi non poſſint, iudex poteſt adiudicatione dirimere: & ſi fortè amouendæ veteris obſcuritatis gratia, per aliam regionem dirimere iudex fines velit, poteſt hoc facere per eandem adiudicationem & condemnationẽ [o]. Quo caſu opus eſt, vt ex alterius prædio, alij adiudicetur, & eo nomine is cui adiudicatur inuicem pro eo quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnetur [p]. Et ſi ex pluribus fundis confinibus, plures enim quàm duo confines eſſe poſſunt [q], alter fundus duorum, alter plurium ſit: poteſt iudex adiudicare vni parti locum de quo quæritur, licèt plures dominos habeat, quia magis fundo quàm perſonis adiudicari fines vel partes intelliguntur [r].
13 Incidit in hoc iudicium ciuile ſæpè criminale, quando quis poſt litem motã finium regundorum, non expectata ſententia fines alterius inuadit, & tunc
14 quod accipit aut tantundem reſtituere cogitur [s]. Interdum pòſt iudicium criminis extraordinarij de termino moto, eſt agendum finium regundorum: & tunc qui de crimine cognoſcit, de hoc etiam iudicio decernit, & ciuiliter & criminaliter actione mota [t]. Incidit & quæſtio ſi menſor falſum mõdum dixerit. Sed quia & de crimine de termino moto [v], & de mendacio finitoris [x] alibi diximus, de his vltrà non agam. Porrò agricolis leges de non
15 excedendis vel vſurpandis finibus impoſitæ ſunt à Iuſtiniano, qualis illa [y]: [illegible Greek] &c. id eſt, *agricolam ſuos excolentem agros iuſtum eſſe oportet, nec ſulcrum fines tranſiliendo, vicinos fundos vſurpare.* Si quis autem fines agri ſui longius iuſto protulerit, agriq́; vicini partem aliquam arando interuerterit, ſi quidẽ in nouali id fecerit, noualis culturam deperdit: ſi verò ſeminando longius vagatus fuerit, & ſementem, & culturam, fructuũq; perceptionem irreptor agrorũ amittit. Et ruſum [z], [illegible Greek] id eſt, *Si ambigitur inter duo loca, vel de termino vel agri poſſeſſione, auditores cognitionem ſuam interponunto, eique qui pluribus annis poſſederit, ius reddunto: ſi verò antiqui fines fuerint, antiqua poſſeſſio inconcuſſa eſto.*

LIBRI V. FINIS.

[a] l. 4. §. poſt litem, eod. P.
[b] d. l. 4. §. in iudicio.
[c] l. 4. §. finium regundorum, fin. reg. P. l. cæ lere, §. fin. arbo. fur. cæſar. in P.
[d] l. fi. fini. regund. C.
[e] l. de modo, l. 7. eod. P.
[f] l. 4. §. ſed & ſi menſor, eod. P.
[g] l. 1. §. idem Pomponius, ſi menſ. falſ. mod. dixe. libr. 11. P. titu. 6.
[h] l. in agris l. 16. de acq. rer. dom. libr. 41. P. titu. 1. l. 1. de agris limitto. libr. 11. C.
[i] l. 1. de alluuio. C. §. præterea, de rer. diuiſ. l. adeo, §. præterea. de acq. rer. dom. c. ex tranſmiſſa, & ibi glo. in verbo mutatum, de præſcriptio.
[k] l. 3. C. fin. regund.
[l] l. ſi irruptione, l. 8. § fin. fini. reg. P.
[m] l. in finalibus, l. 11. P. eod. l. 2. C. eod.
[n] l. 1. C. fin. regund. l. eod. l. 12. eod. tit. P. l. quod in teſta, §. 1. de leg. 3.
[o] l. 2. fin. reg. P. §. fin. de offic. iudic.
[p] l. 3. fi. regund. in P.
[q] l. 4. §. non ſolùm, eod.
[r] d. l. 4. §. ſi alteri, fin. reg. P.
[s] l. 4. C. eod.
[t] d. l. 4. §. ſi dicantur, fin. reg. P.
[v] diximus propria tit. in criminib. priuatis extraordinarijs, de termino moto.
[x] diximus in extraord. criminib. titu. de mendacio.
[y] In legib. Georgicis Iuſtin. tit. 3. c. 3. & 4.
[z] Iuſtin. d. tit. 3. c. 9.

ſine mente iſtum, alodem quaſi ſine lode, quòd eius poſſeſſor nemini ſit
5 leodes. Amerbachius [a] allodiũ dicit vocem Germanicam, vel à Germanica
deriuatam: nempe ab *all.* id eſt, omne, totum, quia quod allodium eſt, pleno iu
re retineatur. Beatus Rhenanus [b], aliunde trahit originem, & euoluit ſubſtã
tiam allodij, his verbis, *Cùm Germania ſubacta fuerunt a Francorum rege Clodeuico, Pipino, & Carolo Magno, nobiles beneficijs regijs ornabantur, & alodijs: hæc propry iuris erant, fortaſsis Germanico vocabulo ſic dicta, quòd familiæ coagmentata ſint & coniuncta, hoc eſt, inſeparabilia à familia, Ein anlod: vnde plerunque negligebantur beneficia regia, quæ res edita lege prohibetur.* Legem non refert Rhenanus, ſed ea extat in capitularibus Caroli Magni, in capitulari quod ad Niumacad [c], in hæc verba: *audiuimus quòd aliqui reddant beneficium noſtrum ad alios homines in proprietatem, & in ipſo placito, id eſt: conuentione, comparant dato pretio ipſas res iterum ſibi in alode, quod omnino cauendum eſt: quòd qui hoc faciant, non benè cuſtodiant fidem, quam nobis promiſſam habent.* Sic in legibus Angliorum, & Vuerinorum. i. Thuringorum, titulo 7. extat inſcriptio de allodibus (ſic enim legitur pro de allodiis) vbi tractatur tantummodo de ſucceſſione decedentium ab inteſtato proximioribus deferenda, & allodium pro patrimonio proprio defuncti accipitur. Item & in legibus Boioariorum, quas tulit Theodericus Francorum rex filius Ludouici, vt ait in 2. Beatus Rhenanus extat in eadem ſignificatione in c. 2. titulus 2. his verbis, *vt nullus Boioarius allodem vel vitam ſine capi-*
6 *tali crimine perdat.* Forſan & ſi liceat comminiſci vel ad Gallicam declinationem transferre etymon, non erit aliena deriuatio à verbo Gallico *leuer*, & *leuée*, mutata diphthongo eu, in o, & apud nos in Gotia *leuade.* Idem quod præſtatio & exactio; vnde & *lods* dici & *leudes*, id eſt, exactiones tributorum. Et laudimium, præſtatio, pro leuatione: vnde & adiuncta particula priuatiua
7 *alods*, pro eo quod exigi non poteſt, vel quod nõ patitur exactionẽ. Sed ne contendamus nimium de nomine, conſtat de ſubſtãtia in ſumma, allodium vel res allodiales eſſe, res quæ poſſidentur iure proprio, non feudi, non be-
8 neficij iure, non ex cauſa emphyteoticaria vel clientelari. Hoc ſi datur in feudum vaſſallo, aliam recipit appellationem in beneficiario, & quod allodium eſt domino, id vaſſallo, vaſſalliue vaſſallo feudum eſt: quia proprietas domini eſt, & directum dominium [d]. Vnde inuenimus in conſuctudinibus feudorum, allodium dici infeudatum [e]; atque ita allodium & feudum duo
9 diuerſa ſunt [f]. Iaco. Aluarotus [g], allodium dixit liberum & proprium, quod à nullo recognoſcitur niſi à ſolo Deo, ſecundum Iacobum de Bello Viſu, Nicolaum de Neapolitano, & Baldum [h]. Et allodium etiam aliter dicetur, res hæreditaria, quam vendere vel donare poſſum tanquam meam. Nec ideò minus allodialis res, quòd alterius iuriſdictionis ſit: nihil enim communicat
10 iuriſdictio ad libertatem rei [i]. Nec ſequenda eſt interpretatio aliquorum, vt Alberici [k], & aliorũ, libellũ & allodiũ idẽ eſſe dicẽtiũ in vſibus feudorum [l]; cùm tamen libellum interpretentur emphyteuſim, qui verba illa tractant allodium ſiue libellum [m]. Minus etiam eorum, qui cambium idem quod allodium dicunt, dum legunt in §. cùm autem [n] ſi de inueſtit. feu. cõtroueſ. fuer. *vel cambium proprietatis illum feudi nomine habuerit &c.* Siquidẽ libellarius contractus magis emphyteuſi accedit, quàm allodio, cui contrarius videtur.
11 Et ideò rectè cõſuetudo feudi diſtinguit [o], rem remanere apud aliquem vel iure proprio, vide allodium: vel iure beneficij, vide feudum: vel iure libelli, ecce tertium genus: libellaris acquiſitio venditioni propemodum ſimilis, & locationi. Nam venditur res certo pretio, ſed non in perpetuum, & niſi de viginti in viginti nouem annos, & ſic in perpetuum: nec purè, ſed ea lege, vt ſingulis annis certa penſio eius rei nomine tribuatur, qua ratione locationi accedit, cùm certo tempore renouetur, nempe poſt viginti nouem annos ad euitandam præſcriptionem, & tollendam puram venditionem. Docetur id in feudis [p], vbi poteſt vaſſallus feudum locare, niſi locatio eſſet fraudulenta alienatio,

a Amerbach. in commenta. capitular. legũ Caroli Mag. cap. 7.
b Beat. Rhena. lib. 2. rer. Germanic. du loquitur de ſtatu Galliarum.
c d. cap. 7.
d Cuiacius, vbi ſupra ex concilio Ticinenſi.
e §. 1. de Allodijs, lib. 1. Feudo. titu. 14.
f Glo. in l. legemuſ, l. 13. de ingen manum lib. 7. P titu. 14. gloſſ. in l. eiſ qui § ſed interdum, in verbo oportebit, de relig. & ſumpt. funer. in P.
g Iaco. Aluarot. in §. inter filiam, ſi de feu. def. fuerit contentio inter domi & agnat. vaſſ. libr. 1. feudo. tit. 26. vbi text. meminit de allodio.
h Bald. in c. 1. de Allod. in vſib. feudo.
i §. 1. de allod. in vſib. feudo Bald. in l. à procuratore C manda.
k in dictionario iuris.
l in § inter filiam, ſi de feud. defun. &c.
m Aluarot. in d. § inter filiam.
n in vſib. feudo. lib. 1. tit. 4.
o in § praeſcripto tit. quid iuris ſi poſt aliena. feud. vaſſal. id temperaue. lib. 2. feudo. titul. 44.
p In § donare, quali. olim poter. feud. alien. libr. 2. feud. titu. 9.

natio, ſicut eſt per libellum, vt dicatur venditio. Quis enim dubitat, quod libellario nomine ſub viliſſima duorum denariorum penſione, perpetuò concedatur vtendum, alienarum in fraudem non eſſe? Et naturam iſtius libelli & differentiam cum iure emphyteotico doctè, vt ſolet reliqua, noſtras Cuiacius docet ex variis authoribus in commentariis ad feuda [a], quem conſulito. De cambio autem quid ſentiam explicabo, relicto vnicuiqui ſentiendi 12
diuerſa arbitrio: non placet vt ſimpliciter cambium dicatur allodium: niſi dicamus, vt in §. cùm autem ſi de inueſtit. feu, &c. Cambium proprietatis feudi nomine factum, id eſt, permutationem proprietatis cum feudo. Cambium enim apud Tectoſages, & ferè Gallicè *change*, apud nos *cambi* permutationem ſignificat. Ita intelligo c. 2. tituli quo tempore miles inueſtituram petere debeat, lib. 1. feudorum, titu. 22. Eſt & antiquum verbum cambio, pro committo, quod & hodie apud Italos & Inſubres vſurpatur: neque hic aliud priſcum cambire, id eſt, iter facere, & pugnare accommodum videtur, potiſſimum allodio, quod onus non habet, ſed proprio iure tenetur. Et ideò cambium dici non poteſt, vt nec allodium poſſet dici feudum, cùm & onus militãdi, ad militiã eundi, vel ſumptus ea de re præſtãdi habeat [b]. Proprietatẽ autem cum feudo cambire exiſtimo, quando vaſſallus proprietatem accipit, & dominus vaſſallus fit. Et de allodiis hæc dicta ſufficiant, quando allodia, tanquam patrimonialia & libera poſſunt tractari à dominis, & leges generales ſequantur, non feudales conſuetudines. Præſumunturq; res omnes allodiales ſeu liberæ, niſi probetur verè vel præſumptiuè contrarium [c]. Et feudalis res dicitur quandam ſeruiturem debere [d].

a lib. 5. titu. 2.

b §. fin. de allod. in vſib. Feud. lib. 2. titu. 54.

c Ioan. Andre. in c. nimis, de iureiur. & in c. fi. in verbo reſpondere, de iudic. c. 2. & ibi interpr. ſi de Feud. def. funer. conten. int. dom. & agn. fa cit l. altius, de ſeruit. C.

d glo. in l. ſi cuius l. 33. § ſi vſusfruct°, in verbo oportet, de vſufruc. P. Bald. in c. 1. circa vlt. co lum. de côtrouer. inueſtit.

De feudi finitione & diuiſione.
Caput 2.

1 Feudi etymon à fide.
2 Faida quid.
3 Feudi finitio.
4 Beneficij nomen quàm latè pateat, & quid in hac finitione feudi.
5 Rei feudalis proprietas ad dominũ vſusfructus ad vaſſallum in perpetuũ pertinet.
6 Explicantur ſeptem requiſita in conſtituendo feudo propriè.
7 Diuiſio feudi, in propriè feudum, & impropriè.
8 Feudi propriè ſpecies.
9 Impropriè feudi ſpecies.
10 Regale ſeu regium feudum quid, & ſimplex.
11 Feudum regale, de haut haubert.
12 Regna in feudum regibus data à ſuperioribus.
13 Nouum feudum quid, & vetus.
14 Paternum feudum quid. Paterni & antiqui differentia.
15 Feudum rectum, & feudum ſimpliciter quid, & feudum quid conditionatum.
16 Feudum hæreditarium quid.
17 Minus eſſe in feudo dato alicui & liberis, quàm ſit in hæreditario.
18 Feudum aliud rurſus paternum, & maternum, & qualia.
19 Feudum reale hæreditarium eſt.
20 Feudum quomodo antiquitus temporale & amouibile, factum eſt per diuerſas conſtitutiones, & ſucceſſu temporis perpetuum & tranſmiſſibile vaſſallis.
21 Feudum maſculinum hæreditarium, proximis non inſtitutis, ad dominum reuertitur, etiam ſi filiæ ſuperſint hæredes vaſſalli.
22 Feudum ligium quæ requirat.

23 Ligium

23 Ligium nomen vnde declinatum.
24 Ligium feudum, propriè feudum non eſſe, ſed impropriè.
25 Ligij homines & homologi qui, &c.
26 Ligij homines clientes, Clientes, Thetæ, Peneſtæ qui, &c.
27 Solidurij apud Gallos qui.
28 Ligius quis ſit in ſumma hic,
29 Ligius homo & cum feudo, & ſine feudo eſſe poteſt.
30 Ligius homo à fide primo abire nequit etiam feudum refutãdo, etſi in alijs vaſſallis diuerſum ſequamur,
31 Ligius homo 2, à ſolo domino non à curia iudicatur: Item quòd is perſonam in hoc domino obliget & bona,
32 Ligius homo nemo duorum eſſe poteſt.
33 Omnes qui in imperio ſunt, cenſentur ligij imperatoris. In ligio feudo ſuccedunt fœminæ &c. In vaſſalitico iuramento cenſetur excipi ligius dominus &c.

1 FEVDVM à fidelitate dictum eſt, ſeu à fide [a]: vnde & beneficiarius dictus fidelis [b]. Sed nomen vulgare Italicum & Inſubrum proximius accedit, quàm Latinum: nam vocant fidem *la fede*, vnde & feudum. In declinatione enim Latina dicendum eſſet fidum. Sed ſi etiam nomen ad idioma Langobardorum, qui Germanicè locuti ſunt, referamus, & feudum à
2 Germanico *feyd*, vel *ve hd*, aut vt alij ſcribunt *haet* odium, id eſt, bellum & inimicitia; vnde & faida in legibus Langobardorum & Francorum communiter, pro inimicitia & bello, & inde militiæ vel inimicitiæ depellendæ cauſa inductum nomen, & feudatarios quaſi faidatarios, qui ex fide eius, qui faidam habent, ſunt. Subſtantialis autem feudi finitio hæc erit, vt ſit benefi-
3 cium, quod ex beneuolentia ita datur alicui, vt proprietas quidem rei immobilis beneficiariæ penes dantem remaneat; vſusfructus verò illius rei ita ad accipientem tranſeat, vt ad eum hæredéſque ſuos maſculos ſiue fœminas, ſi de his nominatim dictum ſit, in perpetuum pertineat; ea lege, vt ille & ſui hæredes fideliter domino ſeruiãt, ſiue illud ſeruitium, qualiter eſſe debeat,
4 ſit expreſſum, ſiue indeterminatè ſit promiſſum [c]. Beneficij nomen genus eſt, quod continet alia beneficia, id eſt, alias beneuolas conceſſiones, quam ex feudo: vt intereſt hominis, hominem affici beneficio [d], & continent etiam priuilegia [e]. Proinde quod ſequitur ex beneuolentia, arguit ſingularem cauſam beneficij conceſſi, nempe amicitiam ipſam. Et hinc qui beneficium ſeu feudum accipiunt, beneficiarij ſæpè in feudis dicuntur. Et quia nec ſub prætextu pecuniæ, ſed honore & amore domini hoc acquirendum eſt [f]. Et quia beneficia liberè conceduntur [g]; ſequitur & feudum liberè ſpõtè tradi [h]. Rei immobilis appellatio, in finitione poſita continet etiam eas res, quæ inter
5 immobilia annumerantur [i]. Ex reliquis autem verbis functionis apparet directum dominium penes beneficum, & vtile penes beneficiariũ eſſe [k]; quia ille proprietatem retinet, hic autem in perpetuum vſumfructum accipit, de quibus, & de fidelitate, & de ſeruitiis poſteà agemus. Interim hoc notandũ, rei per beneficium rectè inueſtitæ, vaſſallum, tanquam dominum, habere po
6 teſtatem in agendo & defendendo [l]. Ex ſuperiori definitione ſubinde colliguntur ſeptem res requiri, vt propriè feudum dicatur: 1. vt ſpontè datum ſit, non coactè: 2. vt directum dominium maneat penes concedentem: 3. vt vtile transferatur in accipientem: 4. vt conſiſtat in immobilibus rebus, vel in his, quæ immobilium loco ſunt: 5. vt perpetuò tranſeat ad maſculos liberos deſcendentes: 6. vt fidelitas & ſeruitium præſtentur: 7. vt gratis [m] conceda-
7 tur. Hac ratione feudi ſectio prior fiet in feudum propriè, & impropriè: propriè feudum, quando illa ſeptem adſunt: impropriè, quando non eſt ei pro-
8 pria natura feudi [n]. Ad feudum, quod propriè feudum, refertur feudum dignitatis

a §. fin. per quos fiat inueſtit. & per quos recipia. libr. 2. Feudo. titu. 3.
b ti. de contẽtio. inter dom. & fidelẽ de inueſt. feu. libr. 1 titu. 10 §. item ſi fidelis, quib. mo. feu. amitt. titu. 5. cum ſimil.
c hæc finitio ex verbis §. in primis, in quib. cau. feud. amitt. lib. 2. Feudo. titu. 23. ſequuntur hanc finitionem ibi Iaco. Aluarot. & rurſum idem, & Bald. in prælud. feud. Franco. Curtius tract. Feudo. parte 1. c. 7. Hoſtiẽ. in Summa de Feudis.
d l. ſeruus ea lege, de ſeruis export. P.
e l. fin. de conſtit. princ. in P. cum ſimilib.
f c. 1. de Feud. dat. in vicem leg. commiſſo. lib. 1. Feudo. titul. 27.
g l. 4. de adimen. leg. in P. l. ſi pignore, §. 1. de furt. in P.
h d. c. 1. de feud. dat. &c. Specula. tit. de loca. verſicu. nunc aliqua, verſic. 4. in fin. & ibi Bald. in addi tio.
i §. fin. de Feu. cognit. lib. 2. feud. titul. 1.
k glo. & interp. in §. præterea, de capitulis Conradi c. 1. § 1. de inueſtit de re alien. fac. & ibi text. in § fin.
l § rei autem, eod. lib. 2. feud. titul. 8.
m cap. priuilegia, de par. cõſtantiæ poſt lib. feudorum.
n proprio tit. de feudo non habente propriam naturam feudi.

gnitatis ſeu regium,feudum ſimplex: fendum nouum . & antiquum ſeu pa-
ternum, feudum rectum & hæreditarium,feudum ligium. Ad feudum im- 9
propriè pertinet feudum francum ſeu liberum, feudum non rectum , feudũ
perſonale habitationis,feudum ſoldatæ,de camera, de cauena gardiæ & ga- 10
ſtaldiæ. Regale feudum dicitur ſeu dignitatis , quod recta via datur à rege
ſeu principe,non à minoribus vaſſallis, qualia ducatus,comitatus, marchio-
natus , vel alterius dignitatis [a]: vt contrà , feudum ſimplex ſeu non regale,
quando priuata res, vt pagus,vel aliæ ſimiles priuatæ conceduntur [b]. Feudũ 11
regale dicitur in Gallia *de hault haubert*, ac ſi dicas,de alta loricatione. Lori-
ca enim *haubert* eſt, id eſt , feudum militiæ potioris, altioris , ſeu dignioris.
Sunt & regna,quæ ex fide aliorum pendẽt,quæ verè feuda regalia: vt & Inas 12
Vueſt Saxonum in Anglia rex , regnum ſuum Romanæ ſedi vectigale con-
ſtituit,anno domini 740 [c]. ſingulis argenteis nũmis, quos denarios vocant,
in ſingulas domos impoſitis. Fecit idem eius exemplo Offas Merciorum
rex, qui non multò poſt id tempus regnauit. Hócque Angliæ ſacrum vecti-
gal poſteà auxit Etheluolphus ſeu Athulphus. Et Ioannes Ricardi. I. ſucceſ-
ſor poſteà ſe,poſteróſque ſuos reges ſedis apoſtolicæ beneficiarios eſſe ſpon-
ſionem fecit anno 1212 [d]. Scoticum quoque regnum eiuſdem iuris [e]. Carolus
Andegaueuſis à Clemente 4. Siciliæ rex declaratus,præſtitit pro indice feu-
di ſuperioris, cẽſum annuum [f]. Poloniæ quoque regnum à Mieciſlao Bene-
dicto 7. Pontifici, in fidem & feudum datum anno 980. Quod & eidem ſedi
apoſtolicæ fecit tributarium Caſimirus impetante Corrado , vt ſinguli colo-
norum obolum penderent lucernæ arſuræ perpetuò in æde Sancti Petri Ro-
mæ [g]. Fuerunt & hoc modo alia regna ſub iure pontificis ſum. olim [h]. Dux
Auſtriæ Fridericus rex à Cæſare creatus ea lege, nę detraheret dignitas dia-
demati imperij [i]. Reges faciebat,ſed ſibi fideles S. P. Q. Rom. [k]. Factũ & aliis
temporibus idipſum apud alios , cùm ducatus vel marchiſatus in regni no-
men tranſierunt. Nouum feudum dicitur,quòd is cui conceditur,ſit primus 13
de eo inueſtitus [l]: opponitur huic vetus [m]. Paternũ dicitur,quod ex primo in- 14
ueſtito venit vſq; ad quartum gradum deſcẽdentiũ , quẽ ſi excedat antiquũ,
quamuis & promiſcuè iſta nomina vſurpentur , vtpotè paterno & antiquo
naturam habentibus eandem,pro feudo quæſito ab aliquo aſcendente patre
communi agnationis [n]. Cui nouum opponitur, nec nouum tamen dicitur
paternum refutatione ab eo facta, & in vita ſua conceſſo à domino filiis, ſed
paternum [o]. Feudum rectum in iure feudorum inuenitur [p]: ſic dictum quaſi 15
purum , quòd in eius conſtitutione ſeruitia determinata non ſunt [q]: aliter
ſimpliciter feudum, nam quando ſunt determinata , dicitur feudum condi-
tionatum, vel rectum dictum,quaſi rectè & ſecundum legitimam formulam
acquiſitum: vt puta. quia vaſſallus ſeu beneficiarius adeptus eſt poſſeſſionem
eius ex licentia præcedente domini , præſentibus & aſſidentibus paribus cu
riæ: aliter enim,ſi præſens non fuiſſet curia [r]. Aut tertiò rectum , id eſt,opti-
mum, firmum ,& perpetuum,quod irreuocabile eſt [s]. Huic poſtremæ acce- 16
ptioni feudum hæreditarium accedit , quod ita datur , vt ad hæredes poſſit
transferri: datur enim beneficiario & ſuis hæredibus [t]. Minus autem in feu 17
do ineſſe videtur dato beneficiario pro ſe & ſuis liberis,non enim eſſet tunc
hæreditariũ; ſed ex liberalitate concedentis, & eius prouidentia filij tantùm,
non alij vocantur [v]. In quo adhuc poſſet conſiderari alia diſtinctio feudi hæ- 18
reditarij, vt aliud ſit paternum, & aliud maternum. Paterni natura eſt, vt com
petat tantùm maſculis deſcendentibus liberis [x]. Materni verò, vt primùm
maſculis , deinceps & fœminis poſſit accedere [y]: quamuis quis pro ſe & libe
ris maſculis & fœminis inueſtituram accipiat [z]. Poteſt & dici paternũ, vt di-
ximus, ex ſuperioribus ſeu à maioribus quæſitũ [a] & antiquum : & maternũ,
quod fœmina ex ſuperioribus parentibus quæſiuit . Ad hæreditarium feudũ 19
pertinet & illud, quod dicitur reale, in quo quis non tantùm ſibi, ſed hære-
dibus

a c. 1. de feu. March. lib. 2. Feudo. tit. 14.
b §. ſi quis de manſo, ſi de inueſt. contro. fuerit, lib. 2. Feo. titul. 4.
c Polyd. Virg. in Angli. hiſtor. lib. 4.
d Polydor. Virgi. lib. 15. hiſtor. Angli.
e c. inter alia, de immunita. eccleſ.
f vide Bald. in Extrau. de pace conſtan. §. priuilegia. in verbo inueſtito rū, ele. paſtoralis, §. cęterũ, de ſentēt. & re iudi.
g Chromer. lib. 3. de reb. Polon.
h vt in c. ad apoſtolicæ, de re iudic. in Sexto, c. aliud, 1 3. q. 6. c. gradi, de ſupplend. negli. prælat. c. venerabilem, de elect. in 6.
i Munſterus in ſua Geograp.
k Diony. Halic. lib. 3.
l §. 1. qui teſtes ſint neceſſ. ad prob. nouam inueſtit. lib. 2. titu. 9.
m §. 1. per quos fiat inueſtit. feu. lib. 2. Feud. tito. 3.
n c. 1. & §. hoc quoque, & ibi Bald. de ſucceſſ. feu. libr. 1. titu. 8. c. 1. §. 1. & ibi interpret. de gradib. ſucceſſin. in vſib. feudo. §. hoc quoq; ſciendũ de ijs qui feu. dar. poſſ. lib. 2. Feu. titul. 1.
o §e. de vaſſall. decrep. ætat. libr. 2. Feu. tit. 14.
p tit. de conſuetud. rect. feu. lib. 2. tit. 11.
q in c. 1. de capita. qui curiā vēdidit, lib. 2. Feu. tit. 51.
r c. 1. & ibi glo. 2. de conſu. rect. feud. iuncto c. 1. quib. mod. feud. conſtit. poteſt.
s c. 1. § item ſi vaſſal los, cum ibi nota. ſi contro. fuer. de inueſtit. feu. iuncto c. 1. de feud. guard.
t de hoc feudo Andre. Barba. cōſ. 56. inter conſil. Alex. tomo 4. conſil.
v Andre. de Iſernia in §. c. & §. hoc quoque, de ſucceſ ſio. feu. in c. 1. qui ſucceſſor. tenean. Alex. 3. volu. conſil. 12.
x c. 1. §. profecto de lege Conradi. libr. 1. Feu. tit. 14.
y c. 1. §. de feu. fœmi. lib. 2. Feu tit. 31.
z §. 1. de eo qui ſibi & hæred. ſuis maſcu. & fœmi. &c. lib. 2. Feud tit. 17.
a c. 1. §. paternum vero de natu. ſucceſſ. feud.

20 dibus ſuis proſpexiſſe videtur [a]. Antiquiſſimo tamen iure feudum ita erat
in poteſtate dominorum, vt quando vellent, poſſent auferre beneficiario:
poſteà eò ventum eſt, vt per annum firmum eſſet: poſteà, vſque ad vitã fidem
præſtantis: ſubinde vſque ad filios, & eum cui ex illis vellet dominus feudum
confirmare. Et iure feudorum communi poſteà ſtabilitum, vt ad omnes fi-
lios æqualiter pertineat. Subinde ex lege Conradi prorogatum ad nepotes,
fratres, patrueléſque [b]. In regiis quoque, ſeu accipientibus regalia feuda,
olim erat etiam illud obſeruatum, vt non prorogarentur vltra vitam acci-
pientium, ſed datione noua mortuis ijs alij inueſtirentur, vt de marchionatu,
ducatu, comitatu, & aliis ſimilibus: quod poſteà etiam vſu ad liberos vſque
21 prorogatum [c]. Si feudum ſit maſculinum ſeu paternum, hæreditarium, &
filij non ſint, filiæ exiſtentes hæredes, in allodialibus quidem ſuccedent: at
in feudo, neque ipſæ, quæ à feudis communi conſuetudine excluduntur [d],
neque agnati proximiores admittentur, ſi hæredes non ſunt [e], ſed extin-
22 ctum feudum eſt, & ad dominum reuertitur. *Feudum ligium*, inquit Cur-
tius Iunior [f], *tria requirit: primò, vt vaſſallus iuret fidelitatem, nullius alterius fide-
litate reſeruata. Secundò, vt expreſſè dicatur in inſtrumento inueſtitura, quòd feudum
ſit ligium. Tertiò, quod vaſſallus principaliter perſonam ſuam, & conſequenter bona
etiam non feudalia ſubyciat poteſtati domini.* Qui huiuſmodi feudum habet,
23 dicitur homo ligius [g]. Albertus Krantius [h], ligium Italorum verbum eſſe
ait, & ſignificare totalem ſubiectionem. Videtur enim verè illud nomen
eſſe Italicum à ligando: vnde & coniurationes ſeu factiones apud illos vo-
24 cantur *ligues*, arctiori videlicet fide conſtrictione facta. Et mihi propriè hoc
feudum non videtur, ſed deditio potiùs in clientelam & familiam, & po-
teſtatem alterius. Ideò huius iuramentum à fidelitate feudali rectè ſepa-
ratur, & ſine feudo quoque eſſe docetur in conſuetudinibus feudorum,
vbi poſt formam fidelitatis beneficiarij [i], ſubiiciuntur hæc verba: *ſi verò
domiſticus, id eſt, familiaris eius ſit cui iurat, aut ſi ideò iurat fidelitatem non quòd
habeat feudum, ſed quia ſub iuriſdictione ſit eius cui iurat: nominatim vitam, mem-
25 brum, mentem, & eius rectum honorem cuſtodire iurabit.* Aliqui ſuſpicantur hu-
iuſmodi homines homologos dictos fuiſſe, de quibus cautum eſt à Theo-
doſio & Archadio [k], ne relinquant antiquos dominos. Ego tamen diſcedo
ab hac ſententia, cùm Archadius & Honorius loquantur de colonis, qui
quidem adſcriptitij non ſunt, ſed homologi, id eſt, qui per ſcripturam con-
feſſi ſunt ſe colonos eſſe, vnde dicuntur, non verè adſcriptitij, ſed confeſ-
ſionarij: id enim vox homologos deſignat, vt expreſſè declarat Auguſtus
Cæſar [l]. Ita & Ariſtoteles, vt ſcribit Suidas [m], quod in Analyticis ex hypo-
teſi, id eſt, ſub conditione ſeu fictione generalius dixerat, id in Topicis ſpe-
26 cialius ἐξ ὁμολογίας, id eſt, ex confeſſo appellauit. Quo fit, vt adducat ligios
homines dici poſſe verè clientes, qui ſe in fidem omnimodam concede-
bant patronorum, & illi eorum etiam defenſionem ſubibant. *Commenda-
uit*, inquit, Dioniſius Halicarn [n]. *Romulus patriciis plebeios, optione cuique è
vulgo data vt quem vellet, ſibi patronum legeret.* Mos ſanè Græcis & antiquis,
quo diu Theſſali vſi ſunt, & Athenienſes priſci, ſed tum receptus in melius.
Hos Athenienſes thetas vocabant ob miniſteria, Theſſali, peneſtas. Ro-
27 mulus honeſtiori vocabulo voluit vocari, clientes. Solidurios eſſe, qui
ſpeciem clientelæ apud Gallos haberent, iam antè demonſtrauimus, cùm
de iure patronatus egimus clientelari, vbi multa de clientelis explicaui-
28 mus [o]. In ſumma hominẽ ligiũ dico, eum qui cùm ſuus, vel ſub alterius eſſet
principis poteſtate, ſe alicui alteri principi ligauit, vinxit, fidémque dedit,
29 vt eius fidelitati alium non præponat. Et proinde & hic homo ligius, & cùm
feudo, & ſine feudo eſſe poteſt: cum feudo, ſi ea conditione feudum accepit:
ſine feudo, ſi amicitia ſola ductus, ſe & ſua cum illo ſpeciali ſacramento in

V clien

a cap. vni. de duob. frat. à capitan. inuest.

b hac in § & quia vidimus, de ijs qui feu. da. poſſ. libr. 1. Feud. titu. 1.

c capit. 1. de feudo March. § in feu. comitatus, de alienã. feud. in vſib. feud.

d § hoc autẽ annotandum eſt, de ijs qui feu. dar. poſſ. lib. 1. tit. 1.

e vide Curt. Iunior. tract. de feud. par. 2. c. 9. num. 21. Alexand. conſ. 19. incip. ſuper eod. de quo quæris in 5. vol.

f Iacob. Curt. in 2. par. tract. de feud. c. 9. num. 22.

g vt in clem. paſtoralis § cæterùm, de ſenten. & re iudic.

h Krantius libr. 4. Chron.

i in § fin. quali. iura. debe. vaſſa. fidel. domi. libr. 2. feu. tit. 5.

k in l. fin. de patro. vicorum lib. 11. tit. 24. Cod. Theodo.

l in l. cùm ſcimus, l. 2 1. de agric. & cenſib. lib. 11. C. titul. 47.

m Suidas, in verbo ὁμολογία.

n Dio. Halic. in 2.

o poſt poteſtatẽ dominicam in iure patronatus clientelaris, lib. 14. c. 10.

clientelam alicuius principis venerit,& iurauerit contra omnes opem & auxilium & in omnibus ſe præſtaturum, fidémque ea de re obſtrinxerit, idipſumque clienti princeps pollicitus fuerit. Itaque hîc ſingulare tum in 30
feudo ligio, & vt opinor, in ſacramento ligij hominis, vt non admittatur pœnitentia, & homo ligius non poſſit ab obedientia vel ſubiectione eius, cui fidem dedit, abire, nec feudum refutando abſolui ab eadem, vt notat Baldus [a]. Quanquam in aliis feudis vaſſallus poſſit feudum refutare, & ita fidem datam reſcindere [b]. Quare ligius homo, qui alteri domino contra fidem datam opem fert in dominum, cui hoc ſacramento ſe obſtrinxit, etiam ſi is iunior tempore ſit, rebellis fit. Ideò Henrichus Andegauorum ducis filius, qui Normaniam à rege Ludouico Galliarum acceperat, & pro eadem terra in hominem ligium acceptus erat, ab officio declinans, ab eodem rege, exercitu inuaſus, culpam deprecari adactus eſt [c]. Secundò ſingulare in ligio feudo, vt ſolus princeps de eo, non pares curiæ, iudicet [d]. 31
Item quòd in ipſo feudo veniunt omnia bona vaſſalli in poteſtatem domini, etiam non feudalia, dummodò in feudum ab alio non habeat [e]: quia in hoc feudo vaſſallus principaliter obligat perſonam, quam ſequuntur bona [f].
Quo fit, vt vnus non poſſit eſſe duorum ligius homo [g], quia nemo poteſt 32
duobus dominis ſeruire æquali iure ſi contrarij ſint [h]: poteſt tamen eſſe ligius vnius, & vaſſallus alterius. & vaſſallus plurium [i]: quia ſemper cenſetur in vaſſallitico excepta fidelitas imperatoris [k], cuius ligij cenſentur omnes qui in eius ditione ſunt. Quare etiam in feudo ligio ſuccedunt fœminæ [l], quia inſtar ſubditi cuiuſuis cenſetur ligius in bonis ſuis, quibus ſuc- 33
cedunt & fœminæ [m]. Et ita differt etiam à vaſſallo, qui non tenetur iuuare dominum ſecundum, contra antiquiorem: at in hoc tenetur contra omnes dominos, eum cui ligius eſt, iuuare [n].

a Bald. in c. eq. erum, de iudic. Marti. Laudens. in cap. 1. 7. col. qui feu. dar. poſſ.
b cap. 1. de vaſſallo qui cont. conſtitut. Lotharij &c.
c Ammonius, lib. 5. de geſt. Franco. c. 54.
d Bald. in d. c. cæterum.
e Specul. o § quoniam, verſic. 17. de feud.
f l. ſi patet, de adop. in § auth. ingreſſi, de ſacroſ. eccleſ.
g glo. in cle. paſtoralis, § cæterùm, de re iu. & in ſi iudic.
h Matthæi, c
i in d. § tertius.
k i. imperialem, § ſi. de prohib. feud. alien. per Frederic. lib. 2. titul. 55.
l Alex. in conſil. 90. incipiente Quoniã omne datum optimum, in 1. tomo Specula. vbi ſupra, verſ. 2 c.
m l. maximum vitiũ, de libe. præter. vel exhære. l. le[illegible] 82. tab. de leg. b. hæ. d. Corr. in 1. par. tract. feudo. c. 2 num. 2 c.
n c. 1. in princi. & §. contra omnes, tit. hic finitur lex, &c. lib. 2. feudo. titul. 8 c. § pena ſi in. de prohib. feu. alien. per Fredericũ.

De feudis, quæ non propriè feuda dicuntur. Caput 3.

1 *Feudum francum quid.*
2 Francz fieds *in Gallia, quid. Morticinium in feudis eccleſiæ, quid, &c.*
3 *In Franco feudo eccleſia ſuccedere poteſt, non in alijs, & quomodo.*
4 *Francum feudum habens, liberè de eo teſtari poteſt.*
5 *Non rectum feudum quid.*
6 *Feuda impropriè, habitationis, ſoldatæ &c. pro mercede olim remuneratitia.*
7 *Soldata feudum quid,*
8 *Feudum de camera & canea quid. numero 10.*
9 *Feudum gardiæ, & gaſtaldiæ quid.*
10 *Annona feudi de camera & canea petitur quotidie, ſi adſint qui petant, ſi modò dominus habeat, non aliter.*
11 *Feuda gardiæ & gaſtaldiæ quæ.*
12 Chaſtelenies & gardes *in Gallia quid.*
13 *Caſtrum, & caſtellum, caſtellani quid.*
14 *Limitanei duces & milites caſtellani.*
15 *In Gallia caſtellanorum authoritas, & feudum, & iura.*
16 *Gardianorum ſeu capitaneorũ ius excubiarum, dictum* droit de guet, *quale, &c. Et quando iura excubiarum à ſubditis peti poſſunt.*
17 *Excubiarum onus odioſum, nec exigendum tempore pacis. num. 19.*
18 *Excubiarum ius tempore belli, ne vltra quinque denarios exigeretur cautum, in oppidis vicinis hoſtibus: in alijs, tres.*

19 Excu

19 *Excubiarum onus non ſoluebant, qui Tallia nomine non pendebant 5. ſolidos.*
20 *Excubiarum iura iuncta feudo gardia, & caſtaldia, non poſſunt diſtrahi vel alienari in alium ſine feudo ipſo.*

1 FEVDVM francum & liberum eſt, quod non habet propriam
naturam [a], ſed in forma conceſſionis francum dicitur [b],
quódq; qui accipit, ad alia non teneatur ſeruitia, quàm con-
tineantur in forma fidelitatis [c]. Neque ad illa quæ continen-
tur in forma communi fidelitatis, demptis maleficiis, ad quæ
2 non facienda cenſetur iurare [d]. In Gallia dicimus quoque,
francz fiefz qu'ont amortiſſement, id eſt, feuda quæ liberata ſunt regio beneficio
à ſeruitiis, ſeu præſtationibus feudo impoſitis, per eius diplomata in curia
computorum promulgata ſeu regiſtrata, veluti quando feuda perueniunt ad
perſonas, quæ manus mortuæ dicuntur, nempe eccleſias, vel xenodochia, quæ
niſi impetrent morticinium, quod vocant admortiſſamentũ, coguntur intra
3 annum & diem à ſe poſſeſſionem feudorum abdicare [e]. Quo fit, vt eccleſia
in feudo franco ſuccedere poſſit [f], quamuis aliorũ feudorum incapax ſit [g].
Et ſi feudũ emanet ab alio quàm à rege directò, & pendeat à vaſſallo, eccleſia
vel is qui feudum francũ habere vult & liberum, à principe debet & domi-
no vaſſallo quoque indemnitatem ſe præſtaturum offerre, ſi nouè mortici-
nium impetrauit: vel morientem, vt dicunt, & viuentem hominem dare. Et
rurſum quamuis de indemnitate cauerit illis, vltra & debent fidelitatis ho-
4 magium vel hominium per prælatum aut per procuratorẽ exhibere [h]. Dixe-
runt & in franco feudo poſſe vaſſallum liberè de eo teſtari [i]. In quo à con-
ſuetudine feudi, quod propriè feudum eſt, recedit [k]: vt & in eo, quod incon-
ſulto domino poſſit à vaſſallo alienari, ſaluo tamen iure domini, ſecundum
Baldum [l], qui in hoc ſibi contrarius [m]. Sequitur tamen Curtius priorẽ opi-
5 nionem [n], ego quoque. Non rectum feudum, ex ſuperioribus quæ in recto
diximus, intelligi poteſt oppoſitione recti, & vocant hoc quod non habet le-
6 gitimam adeptionẽ poſſeſſionis [o]. Porrò feuda alia quæ annumerantur inter
impropriè feuda, veluti habitationis, ſoldatæ, de camera, de cauea, gardiæ,
caſtaldiæ, ſunt pro mercedibus accipienda quarum nomine dabantur res ad
7 tempus, & reuocabiles. Habitatio quid ſit patet [p]. De ſoldata expreſſus eſt
textus in §. fin. quis dicat. dux, march. &c. & nos alibi de ſolidata & ſoldu-
rijs [q]: & hoc feudum Baldus dicit perſonaliſſimũ, quod non tranſit ad hære-
8 des [r]. Feudũ de camera eſt, cùm ex camera, id eſt, ex arca domini, quis certũ
ſtipendium capit, vt de cauea, quando ex cellario, quod vocamus *caue* vel
9 caueam. Feudum gardiæ [s], quando pro cuſtodia, & gaſtaldiæ, pro diſpen-
ſatione fructuum inquiunt, id eſt, pro œconomatu aliquid datur. Cogitabam
apud me aliquãdo, feudum de cumera ſcribendũ loco de camera, & eſſe poſſe
annonam frumenti ex horreo domini, & de cauea annonam vini ex cella-
rio eiuſdem, quæ datur diaria plerunque ſtipatoribus & officiariis regum,
& ſummorum pontificum, & magnatum, ſeu regulorum. Facit quod ſcri-
ptum eſt apud Danielem [t], regem Arphaxat iuſſiſſe præpoſito eunucho-
rum, vt introduceret de filiis Iſraël & de ſemine regio & tyrannorum pueros,
in quibus nulla eſſet macula, &c. Et conſtituiſſe eis annonam per ſingulos
dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe, vt enutriti tribus annis,
poſteà ſtarent in conſpectu regis. Accedit quia cumera, eſt vas quoddam
magnum, vbi triticum, quod quotidiano vſu diſpenſatur, ponitur: ſicut in-
nuit Horatius, dum ait [v],

Fortè per anguſtam tenuis vulpecula rimam
Repſerat in cumeram frumenti: paſtáque rurſus
Ire foras pleno tendebat corpore fruſtrà:
Cui muſtella procul, ſi vis, ait, effugere iſthinc,

a cap. 1. de feud. non hab. prop. nat. feu. lib. 2. titul. 48.
b Bald. in c. inter dilectos, extr. de fide inſtrum.
c Ioan. Andr. in addit. ad Specul. in titul. de præſcript. in rub. Marti. Lauden. in c. 1. qui feu. dar. poſſ. Aluarot. lo 2. diuiſ. feudo. in præiud.
d Bald. in præin. feudo.
e de his latè diſputat Rebuffus, & colligit regias hac de re conſtitutiones tomo 1. ordi. regalium rubr. *des amortiſſements, franc fiefs & nouueaux acqueſts.*
f Bald. in auth. niſi rogati, ſed Trebel. C. in vlt. col. & in præiud feudo.
g §. 1. de alien. feu. lib. 1. Feu. titul. 8.
h diſputat Aegid. Mag. in deciſion. ſimil. *des amortiſſ.* c. 7. & 8.
i Bald. in d. auth. in vlt. col.
k c. 1. § donare, qual. olim feud. pot. alien.
l Bald. in §. 3. 8. col: ſi à non compe. iud. fuer. appell.
m Bald. in præiud. feudo. 8. diuiſio.
n Curt. Iunior tract. feudo. 1. par. c. 8. num 3.
o vt in cap. 3. quib. mod. feud. conſt. pot. lib. 7. Feu. titu. 23. & c. 1. de feud. gat.
p §. ſed ſi cui, de vſu & hab. ap. Iuſtin. & tot. titul. in P. latè nos ſup. libr. 4. cap. 2.
q in fine dominicæ poteſtatis, titul. de iur. patro. clientelæ. lib. 14. cap. 10. num. 17.
r Bald. in præiud. feud.
s titu. de feud. gard. & caſtald. libr. 2. feudo. titu. 6.
t Daniel. cap. 1.
v Horat. lib. 1. Epiſt. epiſt. 7. ad Mæcenat.

Macra canum repetes arctum, quem macra ſubiſti.
Et alibi [a], *Dum ex paruo nobis tantundem haurire relinquas,*
Cur tua plus laudes cumeris granaria noſtris.

Idcirco de penu quotidiana debet peti hoc feudum, & debet petens cũ do- 10
mino adeſſe, nec aliter poteſt petere, quã ſi in penu, ſeu in cumera vel capſa
ſit, vnde ſolui poſſit: alioquin illis euacuatis non debetur promiſſum; domi-
niumq; feudi dare: tunc intelligendus eſt omni ære deducto, & ſubducto ne
egeat [b]. Refert Herodotus [c], apud Aegyptios circa regem militum ſuorum,
quos Calaſyries & Hermotybios dicunt, mille annuo ſatellitũ fungi munere,
quibus præter prædia, quæ cũ cæteris habent immunia, dantur viritim panis
toſti pōdo quinæ minæ: carnis bubulæ, binæ; vini, ſextarij quaterni: quæ certè
ſpeciem ſoldatæ præ ſe ferunt. Narrat Arrianus [d] apud Perſas & Paſargadas
fuiſſe Cyri Cambiſæ filij ſepulchrũ, & in ipſo ad ſepulchrũ aſcenſu exiguam
quandam ædiculam magis extructam, qui ſepulchrum cuſtodirẽt, iam inde à
Cambyſe filio Cyri, cuſtodiæ munere à patre in filios tranſmiſſo, atque in ſin-
gulos dies ouem datam, viniq; & farinæ certum modum. De feudo gardiæ 11
& caſtaldiæ, ſentio etiam paulò aliter, quàm hactenus interpretes: dicunt
enim caſtaldionem eſſe actorem domini [e]. Aluarotus explicat eſſe eum, cui
res domini cõmittitur gubernanda [f]. Opinor autem ego feudum gardiæ & 12
caſtaldiæ, eſſe conceſſionem ob cuſtodiam, ſeu defenſionẽ oppidi, ſeu caſtri:
vnde & hodie apud nos ſunt gardiani & caſtellani, quos *Chaſtellains* in
Gallia dicimus: & feuda ſeu loca, vnde annonas percipiunt & quæ tutantur,
haſtellenies & gardes nominantur. Caſtrum nemo ambigit locum eſſe muris 13
munitum indéque caſtellum diminutiuum, paruũ caſtrum, oppidum paruũ,
vicum muris circundatum, Græcis φρούριον, κώμη, nempe ἡ κοιμητηρία καὶ ἀνάπαυσις
ζώων καὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀγρῶν, vt ait etymol. id eſt, quies animalium & ho-
minum ab agrorum opere. Et vbi interpres ſacrorum euangeliorum vertit,
ite in caſtellum quod contra vos eſt [g], legitur Græcè πορεύθητε εἰς τὴν κώμην, τὴν
ἀπέναντι ὑμῶν. Sic vbi autem vertit, *circumibat ciuitates & omnia caſtella* [h]. Et
alibi [i]. Vnde & caſtellani erant & oppidani, vt apud Liuium [k], *decem milia
popularium cum caſtellanis agreſtibus, in armis habuit.* Erit & qui præeſt caſtello,
vt ibi quoque inhabitans caſtellanus φρούραρχος. Et caſtellania, quam vocant
feudorum iura caſtaldiam, & gardiam. Et ſunt adhuc in Gallia iſtius feudi
veſtigia in his feudis quæ vocari diximus, *chaſtellenies, & capitaneries*. Nec
nos remoratur, quòd in feudo gardiæ, & caſtaldiæ reuocatio annuatim fieri
poterat [l]. Nam & hoc fuiſſe etiam antiquitus in Gallia obſeruatum, non
poteſt negari. Sicut & hodie caſtrorum, & oppidorum committuntur
defenſiones ducibus, qui inde & amouentur. Et apud Italos in modum
non eſt, quibus erant quædam adminiſtrationes reipublicæ annuæ tantùm,
vt conſulatus Romæ [m]. Poſſumus & colligere feudum hoc conſecutos 14
milites fuiſſe; item & caſtellanos eſſe qui in limitibus caſtra habebant im-
perij ad propellendos hoſtes vicinos; quibus tantùm dabantur feudi limi-
tanei, nec aliis qui milites ibi non eſſent [n]. Indicat Lampridius [o], dum
ait, Alexandrum Cæſarem, quæ de militibus capta eſſent, limitaneis duci-
bus & militibus donaſſe, ita vt eorum eſſent, ſi hæredes illorum militarent:
nec vnquam ad priuatos pertinerent: dicens attentiùs illos militaturos, ſi
etiam ſua rura defenderent. Paulus Diaconus [p] ſcribit, iuſſu Grimoaldi
Langobardorum regis, in Italia certas poſſeſſiones datas eſſe Alzeconi
duci Bulgarorum, ita tamen, vt non dux, ſed caſtaldus nuncuparetur, non
proprij feudi iure concedens. In Gallia caſtellaniæ & gardiæ, in proprium 15
feudum vt plerunque hodie tranſeunt. Et caſtellanorum magna eſt autho-
ritas, vt ex cõſuetudinibus generalibus Galliæ colligere poſſumus. Habent
namque imperium, quod vocant altam iuriſdictionem, ſigillum, vectigalia,
notionẽ delictorum in via publica commiſſorum, menſurarum, & id genus
ſimilium

a Horat. ſermo. lib. 1. Saty. 1.
b hæc omnia in §. 1. de notis feudo. lib. 2. Feudo. titul. 58.
c Herodo. in 2.
d Arria. libr. 6. de Alexand. expedit. circa finem.
e ex glo. in l. fin. in verbo ſeruo, quod cum eo qui in alie. poteſt. lib. 4. C. tit. 27. gloſ. in § item, de feud. gard.
f Aluarot. in §. item illud, de feu. gard.
g D. Matth. 21.
h D. Marc. c. 9.
i D. Matth. 14. Luc. 5. 8. 9. 10. 17. 19. 24.
k Liuius, libr. 4. de bello Macedo.
l § 1. de feud. gard. lib. 1. Feud. titu. 3.
m l. Publius, l. 36. de condi. & demonſt. lib. 35. P. titul. 1. l. pridie, l. 5. de feriis lib. 2. P. titul. 12. §. iubemus nullam, de collat. in authē. l. neminem, de ſuſceptor. libr. 10. C.
n l. 2. de fund. limitro. lib. 11. C. l. vnic. de offi. præf. Afric.
o Lamprid. in Alexand.
p Pau. Diaco. de geſt. Langob.

16 ſimilium [a]. Qui gardiam, ſeu *la capitanerie*, habent iure gardiæ accipiunt
alicubi ius excubiarum, quod vocant, *droict de guet*. Exiſtimo enim olim
incolas pagorum ſeu caſtellanos, vt olim milites limitaneos excubias
egiſſe pro rebus propriis cum præfecto caſtri, vel ad iuuandum ipſum præfe-
ctum certas annonas, vel pecunias contribuiſſe, & bellis pacatis, vel vltrò
limitibus regni propagatis, dominos illos caſtellanos iura eadem poſtulaſſe,
vel de his cum caſtellanis compoſuiſſe, vt inter caſtellaniæ prouentus cen-
ſeri hoc ius excubiarum poſſit, & feudum gardiæ, gardiam enim vulgus
uſtodiam dicit. Atque hoc ius quocunque tempore exigitur, vt pars fun-
di [b], & ex conuentionis lege [c]. Et earum excubiarum nomine accipi-
unt aliquando gardiam pro annona gallinas, triticum, auenam, aliáue ſimi-
lia, vel pro numero eorum qui ignem fouent, vel ratione rerum, videli-
cet quòd habeant interdum annonam impoſitam rebus, & tunc realis hæc
præſtatio eadem perpetuò, quæ nec augetur ex numero incolarum caſtella-
norum. Quando autem impoſitum ius, & exactum ratione perſonæ fouentis
ignem, tunc ſi ex vna domo plures fiant, totidem etiam creſcunt præſtatio-
nes [d]. Videlicet quando ius eſt dominis excubiarum ex traditione retum,
vel conſuetudine, vel pacto: alioquin enim dominus quilibet, ſi aliquo ho-
rum modorum hoc ius non habet, tenetur proprium propugnaculum ſeu
caſtrum propriũ, & ſibi ſubditos ſuis expenſis defendere, cùm cenſum ab illis
accipiat: nec poteſt cogere eos ad excubias perſonales, vel ad contributionẽ
cuſtodiæ, vt latè diſputatur à Nicolao Boërio [e], Chaſſaneo [f], Guido Papeo [g],
17 & aliis per illos citatis. Nam alioquin odioſa iura hæc ſunt excubiarũ tẽpore
18 pacis, maximè cùm ceſſet cauſa, & ideò debeat tolli effectus [h]. Et aliquando
Ludoui. 11. menſe aprili 1479. Et Ludoui. 12. anno 1504. ſtatuerunt, ne domi-
nus poſſet in defunctum excubiarũ perſonaliũ tẽpore belli etiã exigere plus
quàm quinque denarios turonenſes in caſtellis & oppidis vicinis hoſtibus: in
19 aliis longè diſtantibus, tres denarios. Neque ad excubias etiã teneri eos qui
non ſoluunt niſi quinque ſolidos vel minus taliæ: nec viduas quæ non habẽt
filios 18. annis maiores ſecum habitantes, non orphanos minores 18. annis.
Alio quoque tempore pacis nec exigi hoc ius, nec compelli poſſe ad excu-
bias. Vt etiam ſenatuſconſulto Pariſienſis ſenatus dictum 21. april. 1528 [i].
Papus citat prædictas conſtitutiones regias in rhapſodia areſtorũ [k], ſed malè
pro 5. denariis, quinque adiecit ſolidos, quod moneo vt pragmatici caueant.
Sic etiam Guillelmus Bened. quem ipſe in teſtimonium adducit, de 5. dena-
20 riis, non de 5. ſolidis loquitur [l]. Sunt autem annonæ, quæ receptæ ſunt ra-
tione excubiarum ex pacto vel cõuentione in feudo, veluti reales coniunctæ
caſtellaniæ vel gardiæ, & ideò tunc non poſſunt ſeparari à caſtro, néc vendi,
nec remitti alteri ſine eo, vt placito Burdigalẽſis curiæ dictum refert Rebuf-
fus [m] 11. mart. 1534. contra vicecomitem Chaſtillonij.

[a] in conſuetud. Turonenſ. rubr. *des droicts du Seigneur Chaſtel.* per totum, & in conſtitutioni. Andium. eod. titul. art. 43. 44. 45. 46. 60. 64. Cenomanenſium eo. titu. art. 50. & ſeq. Rochel. titu. de iuriſdict. titu. 1.

[b] arg. l. fructus, de rei vendicat. P.

[c] Lucas de Pen. in l. cum ſcimus, col. 2. de agric. & cenſ. lib. 11. C. facit l. quemadmodum. l. eod. titu.

[d] & ita eſt obſeruanda diſtinctio realis & perſonalis oneris, quod ad multiplicationẽ pertinet, ſecũdum Iaco. de Sãctõ Georgio, tract. de homagiis, arg l. cùm ratio, §. ſi plures, de bon. damnat. c. 1. de capita. qui cur. vendid. in vſ. feud. vide Pepum in rapſod. areſt. libr. 13. titu. 5.

[e] Roër. deciſ. 312.

[f] Chaſſa. in conſuet. Burg. tit. de Feud. num 25.

[g] Gui. Pap. dec. 531. num. 5. vide Bald. conſi. 243. vol. 5.

[h] c. cùm ceſſante, de appella. in 6. l. 2. §. pen. de dona. P.

[i] Citat. Rebuff. in tomo 1. ordinat. regul. rub. *de guet.*

[k] lib. 13 titul. 5 arc. 1. vbi vide areſta alia de debitis excubiarum.

[l] Guill. Bened. in repeti. c. Raynant. in verbo & vxorem nomine, numero 267. in 5. deciſio.

[m] Rebuffus, vbi ſuprà.

De feudo nobili & non nobili.
Caput 4.

1. *Feudi alia diuiſio, in nobile & ignobile.*
2. *Feudum nobile quid, & non nobile ſeu burgenſe.*
   Plebeius quando feudo nobilitatur, &c.
3. *Omnes ab vno parente orti.*
4. *Nobiliores equites dici à cenſu Romæ cœperunt.*
5. *Nobilitas in maioribus virtus, tranſfuſis titulis in degeneres vitium.*
6. *Vilis conditionis homines, qui in ſummum nobilitatis gradum peruenerunt:*
   Arſaces, Agathocles, Gyges, Telephanes, Mandro, Viriatus, & alij.
7. *Plebei cur nobilitari poſſint, & feuda nobilia accipere.*

8 In Gallia pagani, qui dicuntur Roturiers, *tenendi feuda capaces.*
9 Chaſſanei error, ignobiles non poſſe ſine diſpenſatione tenere nobilia feuda, notatur.

ALIA diuiſio feudi eſt ſiue proprij ſiue improprij in nobile & 1
nō nobile: id eſt, aliud eſt à nobilibus poſſeſſū, aliud ab ignobi-
libus: alioquin omnia feuda ad militiæ ſubuentionē expedi-
tiorem inuenta ſunt [a], Baldus [b] vocat feudum nobile, quod 2
poſſeſſorem ſuum nobilitat: non nobile, burgenſe. Conſuetu-
dines feudorum nouū feudū darum plebeis dicunt nō nobili-
tare, antiquū contrà [c], Et iure ruſticus, vel; vt cum iuriſconſ. loquar, paganus
emens prædium nobile, non fit nobilis [d]; accedunt enim res hominibus, &
non homines rebus [e]. Exceptis feudis maioribus quæ ſunt dignitatis, &
regia, qualis ducatus, comitatus, marchiſatus, baronia, quæ nobilitant
paganum [f]. Sunt enim dignitates aliquæ, quæ nobilitant homines, qui eas
adipiſcuntur ſi digni habiti fuerint qui eas iure in mancipio habere poſſint.
Quis enim neſcit nos ab vno & eodē patre primo natos? Et, vt ait Pindarus [g], 3

ἓν ἀνδρῶν, ἓν θεῶν γένος, ἐκ	*Vnum hominem & deorum genus, ex*
μιᾶς δὲ πνέομεν	*Vna autem ſpiramus*
ματρὸς ἀμφότεροι,	*Matre vtrique,*
διείργει δὲ πᾶσα κεκριμένα	*Diſtinguit omnia ſeparata*
δύναμις. ὡς τὸ μὲν, οὐδέν, id eſt,	*Virtus, hoc enim genus hominum, nihil.*

Patrem enim habemus primum Adamum, & matrem Euam [h]. Et poſt ſub-
merſionem vniuerſi orbis, vnum Noachum, & vxorem eius, & liberos eius
& vxores eorum [i]; octo tantùm animæ vnius domus; Noachus & vxor eius
Tytea, filij horum Sanus, Iapetus, & Chemus, & vxores eorum: ſecundum
Beroſum [k], Pandora, Noëla, & Noëgla: atque [l] eum Noachum omniū deorū
maiorum & minorum fuiſſe patrem, & humanæ gentis authorem, & chaos,
ſemen mundi: Tyteam verò dictam Arctiam, id eſt, terram (vocant enim
Hebræi terram ארץ aretz), in quam Chaos ſemen poſuit, & ex qua tan-
quam ex terra cuncti prodierunt, dictúmque ideò Noachum Chaos, yletam
ſemen mundi, patrem principum, &c. Hinc & diuites omnes & plebeij, &
patritij, quos diſcreuit voluntas aliquādo vnius Romuli imperātis Romæ [m]:
Athenis autem ſententia Theſei [n]; & alibi, aliorum opinio, Et poſteà, cenſus.
Cùm & equites à cēſu nobiliores cœperunt dici [o]. Acceſſit & illis ſucceſſio- 4
nis ſeu generationis ex iſtis vana obſeruatio in degenerantibus à patribus
filijs alienis gaudentibus, non proprijs titulis.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi.
Vix ea noſtra puto [p].

Et nobilitas quidem maiorum in illis virtus fuit, at in degeneribus, vitij in-
dex & condemnatio poſteriorum. Neque enim infunditur virtus poſteris
generatione, vt corpus: acquiſititia quippe eſt, non natiua.

Et fortes [q] *generantur fortibus & bonis:*
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam:
Doctrina ſed vim promouet inſitam,
Rectiq; cultus pectora roborant,
Vtcunque defecere mores,
Dedecorant bene nata culpæ.

Fuerunt eadem opinione hominum, qui primum titulum nobilitatis adepti
ſunt, & aliquando noui homines, & ex plebeis ſæpè viri nobiliſſimi prodie-
runt, qui & alios nobiles genere ſubegerunt, & plebeios reddiderunt. Et
qui ex turpibus & obſcuris parētibus nati ſunt, ſæpius patres fuerunt ſplen-
didiores, quàm filij procerum: hoc enim habet viciſſitudo humanæ fœlicita-
tis, vt ex alto decidat, & ex imis in alta conſcendat. Nec milites, ex quibus
nati

a §. fin. de Allodijs, § 1. de prohib. alie nat. per Lothar. lib. 2 Feu. titu. 52.
b Bald. in præludi. Feudo.
c § cæteri, quis dicatur dux, march. lib. 2. Feudo. titu. 10.
d Lucas de Pen. in l. cùm neque, in fine, per illum textum, C. de incol. lib. 10. titu. 39. lex de præd. & alijs reb. nauicu. lib. 10 C. titu. 2.
e l iuſtiſſimè, de ædil. edict. in P.
f Lucas de Pen. in l. mulieres, col. 2. in verſ. 4. ex quibus tuta, de dignita. li. 12. C. And. de Iſernia in § 1. de capitaneo, qui curiam vendid.
g Pinda. Nemeo. ode 6 ſtrophe 1.
h Geneſ. 1.
i Geneſ. 7. 8. 9.
k Beroſ. libr. 1. de tempor. ante diluuiū. Ioſeph. 1. de antiq. Iudæ. & contra Apionem.
l Ide Beroſus, lib. 3.
m Diony. Halic. in 2. a. de antiq. Rom.
n Plutar. in Theſeo.
o Plini. libr. 33. c. 1. & 2.
p Ouid. libr. 13. Metamor.
q Horat. libr. 4. Carmin.

nati ſeſe profitentur nobiles, meliores extiterunt vel fortiores, quàm fue-
6 rint ruſtici agricolæ, bubulci, & paſtores: nam ſæpè tales patres fuerunt. Veluti Arſaces obſcuræ conditionis homo, collecta Scytharum exulum manu, Parthos ſubegit, Syriæ regem Seleuchum & Hircanos in ſeruitutẽ redegit. Agathocles ex figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. Gyges, ex paſtore rex: Telephanes, ex auriga Lydorum rex: Mandro, ex nauiculario imperator. Viriatus ex paſtore, venator, ex venatore latro, ex latrone Luſitaniæ rex: Tullus Hoſtilius ex paſtore Romanorum rex: & alius rex Tullus Hoſtilius ex verna & ancillula natus: Valentinianus habuit patrem funes torquentem: Iuſtinus ante Iuſtinianum imperator, ſuarius, & armentorum paſtor: Galerius paſtor armentorum, & hic imperator Roman. Tamburlanus Scytharum imperator ex porcario & gladiatore: Primiſlaus, Boëmorum rex ex bubulco. Agarenorum Mahometus ex agaſone. Franciſ. Sfortia dux Me-
7 diolani natus ex lixa & calone exercitus. Quales tibi numero diſpice, quales dignitates adepti ſint conſidera. Non enim alios, qui priſco more ex pecoribus ad regnum & militiam vocabantur, refero, non Alexandrum Ilionis regem, non Saulem, non Dauidem, non ſimiles ferè infinitos. Sufficient iſti ad perſuadendum nobilitari poſſe propria virtute homines, eóſque & dignitates maiores feudáque nobilia conſequi poſſe. Si enim dignitates ſint ſigna & præmia virtutum, cur in illis potius degenerem leonis catulum, damámque præferemus ſtrenuiſſimo & probo militi?

Si modo non cenſus, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniúmque facit[a]; Nam, vt ait Iuuenalis[b],
Malo pater tibi ſit Therſites, dummodo tu ſis
Aeacidæ ſimilis, vulcaniáque arma capeſſas,
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

Ex genere nobilis, tantùm præſumptione eſt nobilis[c]. Neque hîc plura de
8 nobilitate vera ſubiiciam, ſed relegabo poſtulantes ad alios[d]. Quare in Gallia & homines plebeij, qui Gallis dicuntur, *roturiers*, & villani ſeu pagani, poſſunt ſine regia diſpenſatione feuda nobilia tenere & poſſidere, quamuis pro illis hominium ſeu homagium debeant, & ita deciſum in curia ſuprema Pariſiorum. Teſtatur & probat Aegidius Magiſter[e], qui & ex natura rerum decerptas adfert rationes, quòd feuda ſint præter ius commune, & ideò regantur cõſuetudinibus: & res propria natura cenſeantur allodiales, & ab omnibus poſſint iuſtè acquiri &c. Improbátque pragmaticorum vſque ad ſua tempora vſurpatam falsò ſententiam, ignobilem ſine principis diſpenſatione nõ poſſe habere feudum in Gallia. In quem errorem & lapſus Chaſſaneus[f], dum Burgundiæ ignobiles à feudis arceri ex conſuetudine notat, arbitratúrque idipſum in tota Gallia ſeruari, quod Magiſter falſum docet.

a Ouid. de Ponto.
b Iuuenal. Saty. 8.
c l. quod ſi nolit, §. qui mancipia, de ædil. ed. P.
d de hac copioſè Tiraqu. lib. de nobilit. gl. in l. ſocietas, l. 5. pro ſoc. in P. Bart. in l. reddatur, de profeſſo. & medi. lib. 10. C. & l. 1. de incol. eod. libr. Idem Bart. in l. 1. de infamib. lib. 11. C. & in l. Alexandrum, de decurio. eod. lib. C. Panor. in c. de multa, de præben. & in c. 1. de donat.
e Aegid. Magiſter, in deciſio. titul. *des amortiſſements*, c. 5.
f Bar. Chaſſa. in §. 5. circa finem, verſi. item nemo poteſt, tit. *des ſucceſſions de baſtards.*

De feudo eccleſiaſtico, & ſeculari, & aliis ſpeciebus. Caput 5.

1 *Feudi alia diuiſio, in eccleſiaſticum & ſeculare: & de triplici ſpecie eccleſiaſtici.*
2 *Aliæ diuiſiones feudorum indicatæ.*
3 *Alia diuiſio feudi in Gallia, in prima & ſecunda,* fiefz, & arrierefiez, *& qualia.*
4 *Regula in Gallia, omnia feuda moueri, & procedere à regis manu, & ad regem ſæpè redire.*
5 *Ius morticinij impetrari à rege debet, ab eccleſia feudum tenere volente, & quare.*
6 *Pro iure morticinij tertia pars feudi regi debetur, vel alia cõuenta: quinta autem pars domino patrono proximo pro indemnitate.*
7 *Perſonæ manus mortuæ quæ ſint.*

A Lia feudorum diuiſio, vt quoddam eccleſiaſticum, aliud ſe- 1
culare ſit [a]. Eccleſiaſticum dicitur tripliciter, vel quod datur
aut ſuſcipitur ab eccleſia proprio eccleſiæ nomine: quoddã,
quod datur à clerico, non tanquam ab eccleſia [b]: quoddam,
quod recognoſcitur ab eccleſia & clerico [c]. Seculare eſt, quod 2
eccleſiaſticum non eſt. Sed hæc hactenus de diuiſione ſufficiant, prætermiſ-
ſis aliorum diuiſionibus, quæ variæ & multiplices ſunt, quas ſi quis velit ex-
cutere, conſular Iacob. de bello viſu, qui in præludiis feudorum adfert 8.
Bald. qui 12. in præl. feud. & ibidem Aluarot. qui adfert 22. Ioan. Raynald.
in c. imperialem de prohib. alien. per Feder. qui ponit 8. Cardinalem & In-
nocent. in c. fin. de Feud. qui ponunt 12. Obiter tamen notandum adhuc,
feuda in Gallia, prima & ſecunda dici, vocant *fiefz & arrierefiefz*. Prima ſunt 3
feuda, quæ à rege immediatè conceſſa alicui ſunt: Secũda illa, quæ data ſunt
à beneficiariis regiis aliis, & ab aliis, iterum aliis minimis valuaſſoribus. Se-
cundi enim nomen & ad tertios quartóſque extenditur [d]. Generalis porrò 4
hîc obſeruanda eſt regula, omnia feuda iſtius regni Galliarum, moueri &
procedere à rege, ratione integri & pleni feudi, aut ſecundi feudi: & inde
quædam commoda ad regem venire ſecundum locorum diffinitas conſue-
tudines. Interdum & feuda ipſa ad regem redire, & fructuum perceptionẽ,
deſtitutis illis homine, vel alio modo. Et quemadmodum à mari aqua om-
nis oritur, & in mare redit [e]: ſic feuda à principe, & ad principem tandem
redeunt [f]. Quò fit, ne homines, dicti manus mortuæ, feuda tenere poſſint 5
in Gallia, niſi gratia principis ſolius, à quo ius morticinij impetrare debent,
id eſt, diſpenſationem, vt poſſint habere. Hoc namque regiæ eſt poteſtatis
tantùm concedere, non cuiuſquam alterius, quamuis is ſit patritius ſeu par
Franciæ, vel regulus, vel patronus mediatus feudi. Et ita deciſum eſſe tradit
Aegidius magiſter [g], quia & ſolum principem Conſtantinum Magnum ec-
cleſiæ permiſiſſe legitur [h], habere & poſſidere temporalia, cùm antè prætet
decimas, oblationes, primitias, & vota non caperet ex lege Moſis [i]. Et quia
compendia feudorum ratione militiæ ad principes ſeruitium referãtur, vn-
de ius illius ſine eius authoritate minui non poteſt [k]. Iſque ideo ius morti- 6
cinij ſolus dat, & ſolus in remunerationem capit tertiam partem valoris feu-
di, vel aliam, prout cum rege conuenit, in locum eius iuris quod ei dece-
dit [l]. Quod ſi non obtineatur morticinium, iubet rex ſolus poſſeſſores ma-
nus mortuæ, rem à mancipio eximere: dominus tamen patronus proximior,
à quo immediatè feudum mouetur, iubere non poteſt: ſed ſufficit illis, ſi ho-
mo viuens moriens, & confiſcans detur à perſonis manuum mortuarum, &
ſi iura ei debita ſoluantur [m], vel indemnitas præſtetur, pro qua accipit ex
quæſitis quintam partem rei in perpetuum, vel fructuum omnium per quin-
quennium ex conſtitutione Turonum [n]: Andium verò, trium annorum [o].
Placuit tamen Regi 1277. quod quamuis archiepiſcopus Renenſis, & epi-
ſcopi pares Franciæ non poſſint amortiſare (ſic loquitur conſtitutio) doma-
nium ſuum, nec feuda quæ ab ipſis tenentur immediatè, poſſint tamen ſua
retrofeuda amortiſare. Alij autem epiſcopi qui non ſunt pares Franciæ non
poſſint nec domanium ſuum, nec ſua retrofeuda [p]. Cui & ſubſcripſit placitũ
curiæ ſupremæ Pariſiorum 1270. Inter perſonas, manus mortuæ ſunt, eccle- 7
ſiæ, capitula, collegia, fratriæ, communitates: ita autem nominantur, quòd
nunquam mori dicuntur: quia ſemper idem ſit capitulum, eadem eccleſia,
collegium, & ciuitas per ſubrogationem [q]. Et proinde bona quæ ſemel hu-
iuſmodi contigerunt, nunquam manus mutant, nec dominum: quod tamen
non accidit in particulari poſſeſſore alio, à cuius manu res exit multis mo-
dis, vt venditione, donatione, teſtamento, morte, [r] &c. Obſeruant tamen con
ſuetudines locorum, quia hominibus manus mortuæ iubetur conſtitutio-
nibus regiis intra annum & diem à ſe bona hæc abdicare, vt domini feuda-
les

a §. 1. de iis qui feu. dat. poſſ. Aluarot. in præl. feud. in §. diuiſ.
b cap. 1. de cleri. qui inueſti. facit c. 1. quib. mod. feud. conſti. pot.
c § fin. de capitul. Conradi.
d glo. in rubr. de ſecund. nup. C.
e Eccleſ. c. 1.
f Bald. in §. ad hoc, de allodijs, verſ. 3. ex præmiſſ. Aegidius Magiſter, in deciſio. tract. *des amortiſſements* cap. 1.
g Aegid. Mag. vbi ſupra.
h ca. videntes, & ca. futuram, 12. q. 1. l. 1. C. de ſacroſan. eccleſ.
i Deutero. c. 10. cũ ſimilib.
k l. de vnoquoque, de re iudic. in P.
l hæc diſputat per plures rationes Rebuffus in 1. par. ordina. regal. rob. *des amortiſſ.* Aegid. Mag. eod. tit. c. 1. 2. 3.
m Aegid. in d. tracta. cap. 6.
n in conſuet. Turonum, tit. *de indemnité*, art. 1.
o In conſuet. Andiũ titul. *des ſeigneurs temporels* artic. 37. 39.
p Refert illam conſtit. Aegid. in d. tracta. cap. 2.
q arg. l. proponebatur, de iudic. in P.
r Conſtit. Caro. 6. & Franc. 1. ann. 1526.

les poſſint coram iudice petere alienationem hanc, ſi nolint indemnitatem, & ſi ius morticinij non impetrarint:fieri tamen hanc intra annum & diem de rebus ſolùm quæſitis intra quadraginta annos ; at in antè quæſitis & per 40.annos poſſeſſis,non eſſe illis hoc ius [a].

[a] conſuet. Andium art.97. & 18.Maine tit. des bas iuſticiers art.41. & 42. Turone titu. de indemnité, art. 1. & 2. Orleans titul. des fiefz.art.99 & 100. Sens de moienne Iuſtice artic. 5. & des fiefz. 174. cum ſimilib.

De rebus in feudorum cauſa conſiderandis. Cap. 6.

1 *Res feudales conſiderandæ generaliter,& ſecundum feudi naturam.*
2 *Stipendiaria prædia quæ,& tributaria.*
3 *Prædia militibus & veteranis aßignata.*
4 *Impendia in militiã vnde per varia tempora ſumpta, & apud nationes varias.*
5.6 *Fundi clientelares militibus,quando & quare dati,in Gallia,& Roma,& alibi: Ratióque principalis vt eſſet excercitus ordinarius & paratus.*
7 *In Gallia quomodo vaßalli armati,debeant certis temporibus operam bello.*
8 Ban & arriereban *vnde,& quid in Gallia.*
9 *Res quæ in feudum dantur,debent eſſe dantis.*
10 *Feudum habens minoribus valuaßinis dare in feudum poteſt partiarius.*
11 *Communis res in feudum pro parte diuiſa datur.*
12 *Dominus quando poteſt feudũ, quod ſucceſſorẽ non habet,viuẽte vaſſallo alij dare.*
13 *Dominus ius feudi quod habet inuito vaßallo poteſt dare maiori vel æquali , non inferiori,*
14 *Quando res eccleſiaſtica in feudum dari poßit,& res minoris.*
15 *Res quæ in feudum datur,debet eſſe immobilis,aut quæ pro immobili habetur.*
16 *Rex quas poßit res regni ſui infeudare.*
17 *Res domanij regni Galliæ,inalienabiles . num. 19.*
18 *Vaſconia & aliæ ciuitates datæ à rege Galliæ Anglis in fœdere , reſeruato iure ſummo.*
20 *Prohibita & domanij alienatio regibus Hiſpaniarum,& regibus Cypri.*
21 *Domanij eſſe quæ dicantur.*
Vnita diademati per Ioannem regem Gall. 1361 . menſe nouembri , ducatus Normaniæ , Campaniæ , comitatus Tholoſanus : & 12. Cal. 1401. Aquitania à Carolo 6.Pictones à Carolo 7: 1436.
22 *Regni diuiſio Galliarum inter filios Clodouci, & rurſum inter filios Clotarij bella ſæuißima peperit.*
23 *Filij regij poſt primogenitum data quadam iure appanagij,& quid appanagiũ.*
24 *Limitata ſumma panagij liberorum regis Galliæ à Carolo 5. ad duodecim millia aureorum annui prouẽtus,cum honorario comitatus titulo,& octingentis millibus ſemel numerandis : filiarum autem vltra dotem, limitatum pariagium ad ſexaginta millia libellorum . Et pro his fiduciario iure datæ res regni in pariagium.*
25 *Res domanij,interdum viris eximijs à rege in feudum rectè datæ.*
26 *Ex duabus cauſis domanium infeudatur , pariagij,& neceßitatis belli,*
27 *Feuda indiuiſibilia , regnum, ducatus,marchionatus,& ſimilia.*

1 RES, quæ in feudum dantur conſiderandę ſunt,& natura earũ primùm generaliter, dehinc ſecundum cuiuſque feudi naturam. Putant aliqui [b] ſtipendiaria prædia dicta fuiſſe apud

2 Iuſtinianum [c], quòd militibus eſſent aſſignata pro ſtipendijs: cùm tamen longè aliter Theophilus [d] interpretetur his verbis ; *Quidam apud veteres Romanus imperator* (hic fuit Auguſtus

[b] Gall. Bened.in c. Raynůc. ad verba, & vxorem nomine,decif.5.num.5.
[c] in § per traditionem, de rer. diuiſ.
[d] Theophil. in § eſt & aliud genus, de de rer. diuiſ.lib.2. Inſtitut.titul.1.

a Strabo, in fine Geogra.

ſtus Cæſar [a]) *cùm toto orbe ſubacto virtus eius in magna admiratione eſſet, prouincias omnes diuiſit, & quaſdam ſibi retinuit, alias populo reliquit. Quas populus acceperat, ea ſtipendaria dicta ſunt, quòd ſtipes* ἔρανον, *ſiue collationem ſignificet, & particulatim argenti, aliarúmque rerum factam collationem. Et inde factum eſt, vt prouinciæ ſtipendariæ dicerentur, & deinde conſequenter, domus & prædia ſtipendiaria. Imperatoris verò prouinciæ dictæ ſunt tributariæ. Quoniam tributum eſt graue illud vectigal quod princeps prouincialibus ſuis indicebat, eo nomine, quia magnos alendis exercitibus ſumptus faceret. Qui autem ex largitione populi vel principis, ſtipendiaria vel tributaria habebant, prædia domini illorum non erant: verum dominium, aut apud populum erat, aut apud principem, ſed vſumfructum eorum habebant, & pleniſſimam detentionem, ita*

b Vlpia. l. ager. l. 27. §. 1. de verb. ſignif.

vt & transferre poſſent, & ad hæredes tranſmittere. Vlpia. quoque [b], *ſtipendium à ſtipe appellatum eſt, quòd per ſtipes, id eſt, modica æra colligatur. Idem hoc etiam appellari tributum Pomponius ait, & ſanè appellatur à contributione tributum, vel ex eo quòd militibus tribuatur.* Quibus verbis ſignificatur, non prædia militibns data, ſed ex prædijs ſtipem collectam in militum vſum datam, & tributa potiſſimùm.

Veruntamen non ibo inficias agros militibus fuiſſe aſſignatos aliquando ab 3

c Vlpia. in l. item ſi verberatum, l. 25. §. item ſi fortè, de rei vendic. libr. 6. P. tit. 1.

imperatoribus, etiam inuitis poſſeſſoribus [c], & in præmia veteranis iuſſu prin
cipum [d]. Sed id non ſemper obtinuit, ſed variauit mos impenſarum in mili- 4
tes. Et primùm quidem, vt ait Diony. Halicar. Romani vſque ad tempora

d Paul. in l. Lucius, l. 32. de euict. libr. 21. P. titu. 1.

Tulli regis, ſuis ſumptibus militabant: poſteà decretum à ſenatu ab Vrbe cõdita anno 348. quo tempore Anxur oppidum, nunc Terracinæ dictum, à Romanis captum eſt, vt ſtipendium militi de publico daretur, cùm ante id tem-

e Liuius, libr. 4. decad. 1.

pus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet, vt ait Liuius [e]. Et Græcos habuiſſe ſtipendiarios milites, & binas drachmas in dies accepiſſe pedeſtres, &

f Thucid. in 8.

claſſiarios teſtatur Thucidides [f]. Erant & in Gallia arcuarij vocati, *archers*, ſtipendiarij ex edicto Caroli 7. regis, accipientes quaternas libras Turonen. in ſingulos mẽſes. Satíſque nũc ſciunt, & valdè ægrè ferũt aliqui, pro ærario militari, vt olim apud Romanos, indictiones, & talleas imponi, & taliones,
& ſuperexactiones, vocant, *la ſolde*. Vltra hæc in remunerationem ſtrenuorũ 5
actuum à militibus peractorum, vtque illis promptior animus & commodior res ad bellum iterum ſubeundum, in Gallia quoque fundi clientelares in fidem & operam militarem dati ſunt. Quamobrem etiam nunc certis temporis ſpatijs tenentur ſuis ſumptibus bello iuſſu principis adeſſe loricati, vel caligati, vel alio modo armati, prout in fide iurarunt. Vocamus conuocationes in Gallia, *ban & arriereban*, de quibus extant regiæ conſtitutiones. Sic captis

g Liuius, in 2. & Plinius, de viris illuſtr.

h Liuius, lib. 8.

Veijs, agros Veientanos S. P. Q. Rom. diuiſit [g]. Et pòſt bello Cãpano fœlici-
ter peracto, militi bina in Latio iugera, terna in Phalerno aſſignauit [h]. At fue- 6
runt iſta prædia militaria ratione feudorum, vel fidei, non ſemper perpetua, non ad nutum domini, vel omni tempore, & continuò pręſtanda, ſed ex lege

i Cornel. Tacit. lib. 20. Annal.

feudi, & certo tempore: Nam & Tacitus refert Batauos Romanis viros tantùm armáque ſuo tempore miniſtraſſe. Sic Boleſlaus rex Polonorum diſtribuit equitibus Polonis Satrapias, quas ipſi vocant palatinatus & diſtrictus, in quibns Palatinus qui præeſt, certum numerum armatorum militum, in expeditionem indictam educere tenetur, ídque conſtitutum circa annum domi-

k Marti. Chromerus in reb. Polonl.

ni 1020 [k]. Hippodamus quoque qui primus de optimo ſtatu reipub. & ciuitatis tractauit, diuiſit regionem in tres partes, ſacram, publicam, priuatam; vt ex ſacra, cultus Deo fieret; ex publica, belli propulſatores alerentur, priuata au-

l Ariſtot. libr. 2. Polit. c. 6.

tem, agricolarum eſſet [l]. In Gallia quoque feuda nobilibus data militiæ cau 7
ſa dubitandum non eſt, vt eſſet militaris exercitus, equeſtris & pedeſtris ordinarius ſeu paratus. Et id onera ipſa feudorum indicant, quæ ſunt militaria, & eum bannum & retrobannum cogitur, paratam habere debẽt opem ſecũ-

m in conſtit. Franc. 1. *des fiefs & arrierf.* 30. Ianuar. 1539.

dum modum præſcriptum armorum in feudi traditione [m]. Et ſi traditio non exprimat, ſecundum prouentum, vt qui feudum vel retrofeudum habet prouentus annui 600. librarum, ant quingentarum, exhibeat equitem

loricatum

loricatum grauis armaturæ: ſi 300. aut quadringentarum, equitem leuis armaturæ vel peditem cum ſeruo ſcopetario: ſi 200. au 300. librarum, peditem haſtatum, armatum, & galeatum: ſi minus habeat, contribuat cum minori
8 pro rata parte [a]. *Ban* dicimus quaſi πᾶν, totum, extremum delectum & gene-
9 ralem militum. In rebus dandis de nouo in feudum, regula illa ſeruanda, vt res cuius alienatio prohibetur, nec per beneficium dari poſſit [b]. Eius itaque eſſe debet qui beneficium dat, ne ſi beneficium rei alienæ faciat, fur dica-
10 tur [c]. Qui etiam feudum habet, partem in feudum minoribus valuaſſinis da-
11 re poteſt [d], dummodo milites ſint, & idonei ſeruitio, & ei æquales [e]. Communis tamen res cum alio poteſt in feudum dari, videlicet pro ea parte, quæ
12 communis ſit, quæ communi diuidundo poteſt ſeparari [f]. Poteſt & dominus feudi, idem feudum quod ſucceſſorē non habet, id eſt, ſi illud non tranſeat ad hæredes viuente vaſſallo, alteri dare, & eum inueſtire: ita tamen vt is non accipiat feudum priuſquam vaſſallus, qui eum poſſidebat, mortuus ſit: vel donec feudum, vt dicũr, fuerit apertum, id eſt, donec acciderit caſus, quo dominus concedere poſſit [g]. Sic enim viuentis vaſſalli à domino ſub conditione quando apertum fuerit, rectè non purè conceditur [h]. At ſi feudum admittit ſucceſſores, illa conceſſio feudi non valet, vtpotè de iure & re alterius facta [i]. Quia nemo debet priuari poſſeſſione ſui beneficij ſine culpa: nec cum culpa, niſi per curiam [k]. In aliis ſpem certam futuræ actionis intercedente donatoris voluntate, poſſe transferri non immeritò placuit [l]: nempe quia in diem, vel ſub conditione futurum eſt id accidere, & ita vendi & donari
13 poteſt [m]. Sic dominus ius feudi quod habet inuito vaſſallo alienare poteſt, ſi modò aut maiori aut æquali domino vendat, ex conſuetudine Mediolani, quæ obtinet contra legem Conradi; inferiori non poteſt ſine conſenſu vaſſali [n]. Et ſic intelligunt prohibitionem alienandi feudum inuito vaſſalo, do-
14 mino à Federico factam [o]. Res eccleſiaſticæ communi iure in feudum nouũ dari non poſſunt [p], quia inalienabiles ſunt [q]: vt ſuo loco Deo fauente docemus [r]. Et Vrban. ſumm. ponti. hoc ſtatuit de feudo in Synodo [s]. Cuius conſtitutio ad feuda antiquiora & conſtituta non referebatur, prout conſtitutiones ferè omnes, ſi contrarium non caueatur, ad futura non ad præterita pertinent negotia. Et proinde licet prælatis infeudare, prout fuit conſuetudo, & ita concedere antiqua feuda, non noua conſtituere [t]. Et feudum antiquũ reuerſum ad eccleſiam, poteſt iterum in feudum dari, non obſeruatis ſolemnitatibus, quæ in alienatione rerum eccleſiaſticarum exiguntur [v]. Quia hæc repetita infeudatio noua non eſt: ſed potius executio primæ [x], & à primordio tituli poſterior formatur euẽtus, vt res ſemel eccleſiæ emphyteotica ſemper talis dicatur [y], réſque ſemel alienabilis, poſteà quoque talis eſt [z]. Accedit quod minorum & eccleſiæ æqua ſunt priuilegia ferè in diſtractione rerum [a]. Cùm itaque minor antiquum feudum ſine ſolemnitate alienationis ſuorum bonorum poſſit iterum concedere, nouum conſtituere non poſſit [b], idipſum erit in eccleſia admittendum. Verumtamen hoc intelligendum eſt, quando res ad eccleſiam rediens, non fuit melior, quàm cùm primùm in feudum data eſt: alioquin enim ſi multò melior redeat quàm data ſit, arbitror cum Panormita [c] ſolemnia diſtractionibus eccleſiaſticis requiſita adhibenda eſſe, vt ſciamus num expediat eccleſiæ ita fieri. Potiſſimùm ſi eccleſia tempore, quo ad eam res redit, exciderit facultatibus: Satius enim eſt eccleſiam rem illam tunc retinere, quàm aliis concedere, etſi infeudata anteà ſit [d]. Sed & ſi ea lege relicta eccleſiæ res ſit, ne infeudetur [e], legi obtemperandum
15 erit. Res deinceps in feudum datæ debent eſſe immobiles, ſoli, vel ſolo cohærentes [f], aut ex earum genere quæ inter immobilia connumerantur [g]: ve-

a 10 conſtit. Franc. 1. facta apud Bleſio 19. Mart. 1540.
b § ſed etiã res, per quos fiat inueſtitu. lib. 2. titul. 3.
c l. ſi pignore, §. 1. de furt. P.
d §. 1. quis dicat. dux Marc.
e c. ſimiliter, de lege Conradi, libr. 2. Feu. titu. 34.
f § item ſciendum eſt, de not. feud. in 2. lib. Feud. l. 1. & 2. commu. diuid. P.
g §. 1. qui ſucceſſo. tenẽ. libr. 1. Feud. titu. 9. §. moribus, ſi de feu. def. conten. ſit int. domi. & agna. vaſſ. libr. 2. Feud. titu. 26.
h §. 1. de clerici qui inueſti fecit, lib. 2. Feud. titu. 35.
i c. ſi quis, de feudo dato in vicem leg. commiſſ. libr. 1. Feodo. tit. 17. c. ſi quis fecerit quo tẽpore miles inueſt. pet. deb. li. 1. Feud. titu. 21.
k c. ſancimus, eod. ti. quo tempo. mil. inueſt. pet. deb.
l l. ſpem, l. 3. C. de donat. lib. 8. titul. 54. l. pactum, de pact. in ſi P.
m l. nomina, & l. multum de hæred. vẽd. in P. l. nec emptio, de contrahen. emptio. in P.
n § ex eadem lege, de lege Conradi, lib. 2. Feud. tit. 34.
o §. præterea, de prohibit. alien. feud. per Federic. lib. 2. Feu. titu. 53.
p §. 1. epiſco. vel abbat. vel abbatiſſ. vel dominũ pleb. feud. dar. nõ poſſ. lib. 1. Feud. tito. 6.
q titu. de non alien. reb. eccleſiaſt. in no thẽ. & l. iubemus, & authenticis ſequentibus, de ſacroſan. eccleſ. C. to ta 12. quæſt. 2.
r in contract. empt. dum de reb. agimus.
s c. 2. & fin. de conſtitut.
t §. 1. de his qui feu. dar. poſſ. lib. 2. Feu. titu. 1.
v Iacob. de Cotte in tracta. feud. in 1. par. c. 2. & 2. & 10. 3. & 4. de tempore & actibus requiſitis ad conſuetud. infeudandi inducendam.
x Paul. de Eleazaro, in clem. 1. de reſcrip.
y l. 1. de impo. lucra. deſcriptio. lib. 10. C.

z l. patèt. §. quindecim, de lega. 3. a gloſſ in l. 2. de ſenten. aduerſ. ſiſc. retracta. libr. 10. C. cap. 3. & 2. de reſtitut. in inte i. b §. i. per quos ſiat inueſtit. c Panor. in c. vt ſuper. de reb. eccleſ. non alien. facit c. 2. de feud. ap. Grego. in verb ſi videris expedire. d Notat Iac. de bello viſu 10 c. 1. in princ. qui feu. dal. poſſ. facit doctri. c. 2. in verbo ſi videris expedire, de feud. e Iac. Aluaro. in cap. 1. qui feud. dar. poſſ. per text. in § ſanciſſimus, de alien. & emphyt. in authen. f §. fin. de feud. cognit. libr. 2. titul. 1. l. 3. § 3. vnde vi. g d. §. fin.

luci

Inti cùm de cumera vel de cauea conſtituuntur feuda. Sunt enim annonæ ciuiles inter immobilia computata [a]. Tradunt interpretes regem non poſſe 16 infeudare bona regni ſui, quorum infeudatione fiat magna diminutio regalis iuriſdictionis [b]: contra, ſi tam damnoſa nõ eſſet eneruatio iuriſdictionis [c]. Sed neque res domanij, quæ addictæ ſunt diademati regio ſeu coronæ alie- 17 nari poſſe placuit, & alienatas reuocari [d]. Quare cùm in Britannico fœdere 18 ſeu Anglico, vt loquimur nunc, 8. idus Maias anno 1360. cautum eſſet, vt Vaſconia, Pictones, aliæque vrbes Anglo cederent, ſummo optimóque iure rex Galliarum parere nunquam voluit, nec potuiſſet. Et quotieſcunque antè tradita eſt domanij & patrimonij portio Anglis icto cum rege fœdere, rex Galliarum ſummum ius imperij, dominatúmque in his retinuit, vt in fœderibus annorum 1195. 1200. 1269. 1297. 1303. 1325. 1330 [e]. Atque hoc receptum 19 eſt, ne diuiſum regnum videatur, rebus, quæ regij iuris ſunt, diuiſis. Viderentur enim tot reges eſſe, quot partes. Hoc autem in repub. non expedit fieri, cùm regulorũ multitudo & occaſio ſit bellorũ inter eos, & cauſa certiſſima interitus vtriuſque, dum ita diuiſi, prædæ vicinis regibus patent: virtúſque vnita, maior ſeipſa diſperſa. Quemadmodum patuit facilè olim acceſſus in Gallias Iulio Cæſari, pluribus tunc per partes æquè imperantibus. Prohibue- 20 runt & conuentus iuridici in Hiſpania quoque regi alienationem patrimonij regiæ coronæ iniuncti, ſeu domani, ſecundum priſcam prohibitionem Alphonſi 9. regis [f]. Hoc ipſum prohibitum regibus Hungariæ [g]. Domanij dicuntur quæ incorporata ſeu vnita ſunt etiam dominio vltra primam & antiquam inſtitutionem expreſſè. vel quæ per quæſtores domanij per decennium tractata ſunt [h]. Vniuit ſeu addidit coronæ Ioan. rex Galliarum an. 21 1361. menſe Nouembri, ducatum Normaniæ, Campaniæ, & comitatum Tholoſanum. Sancita Aquitaniæ vnio in tabulis panagij Aquitani per Carolum 6. ea lege Delphino data, vt eo regnum adepto, vel ſine liberis moriente, perpetuò diademati connecteretur 12. cal. Ianuar anno 1401. Pictones à Carolo 7. 1436. menſe Sextili [i]. Olim aliquando experta Gallia eſt, diuiſio- 22 nem eſſe ſibi funeſtam poſt mortem Clodouei, regno in quatuor partes ſciſſo inter filios eius Childebertum, Theodoricum Clodomirum, & Clotarium. Et reuerſa ad Clotariũ vniuerſa dictione, diuiſione rurſum facta inter filios eius Cheribertũ, Chilpericũ, Guntranũ, & Sigibertũ, vnde bella exitioſa nata ſunt [k]. Quare receptum tandem eſt in Gallia, vt conſuleretur rebus regni, fi- 23 lijs regis morientis dari primogenito quidem regnum ex integro & ex aſſe, cæteris autem darentur quædam, quæ iuribus ſuis æquipollerent, rebus domini & diadematis integris manentibus. Itaque æſtimatione facta in poſterum, data eſt illis vel certa pecunia, vel vice pecuniæ, & pro reditibus percipiendis certæ res fiduciario nomine poſſidendæ: quæ ideò dicuntur data iure apariagij, id eſt, vt ego interpretor, quòd tantumdem valerent, quantum pars ipſa regni, ſi illud dimidi & tradi poſſet: dicunt enim Galli *pair*, ac Latini par, & vocant *aparter*, æquare, paria facere. Sunt qui dicant hoc ius, *appanage*, & à panibus panagium [l], quòd pro victu darentur portiones iſtæ liberis regum. Sed mea declinatio magis placet, aliorum tamen non impedio iudicium. Limitata pariagij æſtimatio à Carolo 5. conſtitutione [m], vetitúmque 24 maſculo dari pluſquam ducenta & quadraginta millia ſeſtertiûm, ſeu duodecim millia libellarũ in annuũ prouentũ, cũ honorario comitatus titulo, & octingẽtis millibus ſeſtertiũ, id eſt, quadraginta millibus libellarũ ſemel numerandis. Filiæ item ne, vltra dotalem ſummam, duodecies mille ſeſtertiûm ſeu ſexaginta millia libellarum darẽtur. Pro illa pecunia itaque regni res, ducatus, comitatúſque in paragium dantur & ſub fiduciaria conceſſione, ea lege vt ſi maſculi illis quibus dantur nõn ſint, redeant res ad diadematis ius plenum. Súntque iſti beneficiarij principis in rebus domanij hac lege conceſſis, vt etiam integra iura regia & dignitas remaneant. Sicut eſt horum

exemplo

a d. §. ſio. & §. vulgo in illa, de non alien. reb. eccleſ. coll. 2. tit. 9. in authen. privilegio. de ſacroſ. eccleſ. C. l. fin. § præterea, de iur. deli.

b Aluaro. in c. 1. de his qui feud. dat. poſſ. per cap. intellectu, de iureiur. diſputat Felin. in cap. ad audientiam de praſcript.

c c. abbate ſane, de re iudica. in 6.

d edictum de domanio anno 1566. aliud ante Philip. 6. 1329. Et Ioan. 2. 1360. Caroli 5. 1372. Caroli 6. 1403. Bald. in l. cùm multa, de bon. quæ liber. in c. ſi generali, ſi de feu. fuer. contro. in vſib. feudo. Hoſtien. in c. dilecta, de maior. & obedien. fuerant & recentiorum regum in Gallia conſtitutiones, anno 1522. 1551. 1549. & in conuent. Aurelian. 1560.

e ex Chopino, lib. 1. de doman. regio cap. 8.

f in legib. Hiſpani. par. 3. titu. 5. & in comitijs Toletanis, 12. kalẽ. Octob. 1560. habitis.

g c. intellecto, de iureiur. apud Grego.

h extat conſtit. menſis Februarij 1566. Eotat & de incorporatione expreſſa, l. 1. de incorp. lib. 9. C. Theodoſ. l. ſi quãdo, de bon. vacant. lib. 10. C. Iuſtinia.

i in 4. par. annal. Aquita cap. 8.

k vide Paul. Aemil. Gaguinũ, & alios annal. Galliæ.

l vt Chopi. lib. 2. de doma. vbique potiſſimum cap. 3.

m conſtitut. eius lata menſe Octob. 1374.

exemplo illuſtriores familiæ ducatus, comitatus, & baroniæ, & aliæ huiuſmodi, imò & aliorum nobilium, indiuiduum ex lege maiorum & pactionibus ſeruant bonorum ius & dignitatẽ: vt pluribus liberis vni ſuperſtitibus, ſenior idoneus titulum & nomen dignitatis, & iura nanciſcatur: cæteri autem paragio contenti ſint. Et ita amplitudo familiarum in ſuo ſplendore conſeruetur. Et nomine paragij res ex familia dantur aliis liberis, quæ
25 & redeunt ad ſtirpem, mortuis qui paragium habuerunt. Licuit etiam regibus noſtris etiam ex domanio in feudum viris eximiis, & qui ſeriò ſe pro regni ſalute deuouiſſent, largiri, vt proſequitur Rhenatus Chopinus libro
26 2. de domanio c. 15. ad quem te reiicio. Itaque extra has duas cauſas paragij, & neceſſitatis belli, nunquam licuit regi iure communi res diadematis alienare, ſeu in feudum dare, vtpotè dignitate exiſtente indiuiſibili.
27 Sicuti & marchionatus, ducatus, & ſimilia feuda dignitatem habentia, indiuiſibilia dicuntur [a]: alia autem diuidi poſſunt, & ideò pro parte aliis infeudari [b]. Sed & in beneficiaria conceſſione relinquitur adhuc dominium regi, quod & in domanio regio perſeuerat [c].

a §. omnes, ſi de feudo fuer. cõtrouer. & in §. præterea ducatus, de prohib. feud. alienat. per Federi.
b Aluarot. in praelud. feud. diuiſ n.
c Iſernias in §. præterea ducatus, de prohib. feu. alien. per Feder.

De perſonis, à quibus conſtituuntur, & quibus dantur feuda, & de imperatoribus, regibus, ducibus. Caput 7.

1 *Domino cuique in feudum dare licet, niſi ſpecialiter prohibeatur.*
2 *Eccleſiaſtica perſona feudum dant antiquum, non nouum de rebus eccleſiæ: maiores valuaſſores & minoribus dant feudum.*
3 *Feudum dat fœmina nouum, antiquum: minor antiquum & prodigus: clericus propria.*
4 *Per procuratorem datur & acceptatur feudum.*
5 *Futuræ tractationis methodus. Quis dicatur ſummus pontifex, archiepiſcopus, epiſcopus, &c. aliaq. perſona eccleſiaſtica, remiſſiuè, eod.*
6 *Imperator, rex à quibus & quomodo fiant.*
7 *Quid dux, marchio, capitaneus, &c. in ſumma.*
8 *Dux quid. Dux capitaneus regni, &c. item nume. 12.*
9 *Dux minus quàm ductor exercitus, plus* ἡγεμὼν, *quàm* στρατηγός.
10 *Ducatus, tempore Aurelij & aliorum Cæſarum fuiſſe.*
11 *Ducatus ſpectabilis dignitas, maior tribunatu, tribunatus maior primicerio.*
12 *Ducibus iuriſdictio data in milites. Ducis à rege creati, & ducis exercitus differentia, &c. Dux Venetorum, princeps.*
13 *Duces ciuitatum, magiſtratus præcipui dicti à Gothis. Duces & comites initio ciuitatibus præfecti, à rege amouibiles, deinde facti perpetui.*
14 *Magiſter domus Franciæ ſeu comes ſtabuli ante amouibilis, poſteà perpetuus factus.*
15 *Duces in Italia rerum ſummam tenebant. Olim regna Aquitania, Neuſtria, Auſtraſia, Burgundia, in ducatus conuerſa. Faciunt numeri 17. 20. 25. & 26. ducatuum erectiones quædam nume. 17. & 20.*
16 *Ducatus maior dignitas, quàm comitatus. nume. 22.*
18 *Moſcouitici reges, dicti duces magni* vucliki knezi.
19 *Publius, victo Hannibale ſe ducem, non regem dici voluit. Dauid quoque ſe dixit datum ducem populi.*
20 *Alemania regnum in ducatus conuerſum.*
21 *Duces dicti à Romanis prouinciarum rectores.*

23 *Centenarij magiſtratus in Alemania vnde dicti, qui erant comitibus ſubiecti,*
24 *Ratzemburgij, conſiliarij comitum & centenariorum.*
25 *Prouinciæ Romanorum ad quas regendas miſsi ſunt duces, ducatus dictæ, & quæ prouinciæ ducatus fuerunt.*
27 *Quæ prouincia vicarijs imperatoris, & quare regebantur potius illa per vicarios.*
28. *Adminiſtrationes ducatuum, prouinciarum, & vicariatus, non erant perpetuæ, dignitas tamen perpetua.*
29 *Deponentes adminiſtrationem ducatus, dignitati comitinæ primæ æquabantur.*
30 *Ducatus inter Francos olim conſtabat quinque comitatibus. Comitatus autem 100. pagis.*
31 *Dux apud Boiarios à populo fiebat, cum poteſtate necandi hominem.*
32 *Dux ab Etruſcis duodecim regulis cum omni poteſtate, tempore belli creabatur.*
33 *Duces in Gallia, quæ ſummi imperij ſunt, ſine gratia non vſurpant.*

GENERALITER in quæſtione quis poteſt in feudum dare 1
& accipere, analyſis dari poteſt: rerum ſuarum dominos
omnes poſſe, quibus ſpeciali non prohibetur iure. Cùm libera
ſit cuique rei ſuæ adminiſtratio [a]. Dant itaque eccleſiaſticæ 2
perſonæ, & laicæ, & vtriuſque ſexus. Eccleſiaſticæ, ſummus
pontifex [b], archiepiſcopus, epiſcopus, abbas, abbatiſſa, præpoſitus
antiquum, non nouum [c]. Laicæ, imperator, rex vt dictum, marchio,
dux, comes, baro, qui capitanei regni, & alij qui ab illis accipiunt, valuaſſores
regni, qui & ipſi dant aliis minoribus valuaſſoribus [d]: quomodo autem
dare poſſint in feudum qui ab alio habent, etiam ſuperiori capite dictum
eſt. Dat & fœmina nouum & antiquum [e]. Minor antiquum, non nouum [f]: 3
ſicut & in eo cui bonorum ſuorum adminiſtratio prohibita [g]. Poteſt & ad
feudum dare clericus propria [h]. Per procuratorem quoque & dari & ac- 4
ceptari poteſt feudum [i]. Iſtis annexæ ſunt aliæ quæſtiones ſecundum quid 5
fiat conceſſio, & cuius ſit feudum, & quare; & propter quid. Quæ omnia
ſimul tractabimus, dempta quæſtione ſecundum quid, quam poſt perſonas
explico latius, modum dans acquiſitionis vel conſtitutionis feudi. Quid
ſit ſummus pontifex, archiepiſcopus, epiſcopus, abbas, abbatiſſa, præpoſitus,
iam explicauimus alibi in perſonis eccleſiaſticis. Quamuis antiquis tempori- 6
bus variis modis imperium Romanorum & orbis datum fuerit vi, quale
contigit Iulio Cæſari [k]: electione ſenatus, quale contigit Tiberio [l], vel
militum, quale contigit Septimio Seuero [m]: hæreditate, quale contigit
Octauio [n], & aliis. In feudum etiam datum eſt imperium aliquando à ſummo
pontifice imperatoribus cum iuramento fidelitatis, vt eccleſiæ catholicæ
& apoſtolicæ opem & auxilium & defenſionem præberent, qui hanc
dignitatem conſequerentur. Sic & in conſecratione, & coronæ vltimæ
donatione Cæſares Romam profecti à ſummo pontifice reges Romanorum
& imperatores declarantur, ſuſceptis inſignibus enſis, diadematis, ſceptri, &
pomi aurei, vt in principibus ſeu perſonis publicis paulò latius explicamus,
& infra in inſignibus ſeu ſymbolis inueſtituræ. Et quamuis Gregorius 5.
poteſtatem eligendi imperatorem in Germanos tranſtulerit, tamen ſibi confirmationem
reſeruauit [o]. Iuſtinus ſenior electus etiam anteà, legatos
Romam ad Hormiſdam ſummum pontificem miſit, vt fidem ſuam ſedi apoſtolicæ
ſubiiceret [p]. De regibus in perſonis publicis latè tractamus, hîc
autẽ ſufficit indicaſſe ex ſuperioribus & ex his quæ ſequuntur, regna duplici
modo in feudum venire: vel quòd ex regnis, ducatus comitatúſue fiant, vel
quòd ex ducatibus & prouinciis vi ab aliis imperiis ereptis, vel alio modo
poſſeſſis

a l. in re mandata, C. mand. l. nemo extraneus C. de iudeis, l. ſed & ſi lege, §. con ulnit, de pet. hered. in P.
b clem. paſtoralis, de re iudic.
c § 1 de iis qui feu. dar. poſſ. libr. 1. Feud. tit. 1. de antiquo non de nouo feudo § 1. epiſcopum, vel abbatem &c. eod. & ſupra diximus.
d d. § 1. de iis qui feu. dar. poſſ.
e §. fœminam, per quos fiat inueſt. lib. 2. tit. 3.
f §. eod.
g d. § 1.
h § de cler. qui inueſt. fac. libr. 2. Feud. tit. 35.
i in § perſonam, per quos fiat inueſtit.
k Eutrop. lib 7. Sueton. in Iul. Cæſ.
l Sueto. in vita Tiberij.
m Feneſt. c. 4 de Magiſt. Romano.
n Eutrop. lib. 7. & 8.
o Polyd. Vergil. libr. 4. de inuento. rer. c. 10. Baro, in extraua ad reprimendam Henr. 7. poſt lib Feudo.
p Platina. in vita Hormiſdæ.

poſſeſſit eo qui poteſtatem habet regna facta fuerunt, retento hominio & fidelitate, qualia regna hodiè ſub ſummo pontifice & ſub imperatore ſunt, & ſub Turca & precioſo Iohanne Aethiopum imperatore, quem dicunt presbyterum Iohannem. Illud ſolum dignum eſt quod moneam, principem, qui regis titulum ambit, habere in ditione ſua oportere ſaltem quatuor ducatus contiguos, aut pro ſingulis ducatibus, quatuor comitatus, qui ab alio quàm ab imperatore non pendeant. In quatuor ducatibus deſiderantur ad minus decem ciuitates, quarum vna ſit archiepiſcopatus prouinciam conſtituens [a]. Nec ad rem facit quoſdam hodiè eſſe regulos dictos, vt Nauarræ Ballearium olim inſularum, & ſimiles: quibus tamen ſexdecim non ſunt comitatus nec tot ciuitates, quot diximus exigi. Nam fuerunt quidem olim hæc regna ſuis membris conſtantia, ſed nunc occupata

7 ta ditione, priuilegio tituli gaudent tantùm [b]. Aliæ perſonæ poſt imperatores & reges ſic ordinantur apud conſuetudinarios in rubrica, vt primùm dux, poſteà marchio, dehinc comes, ſubinde capitaneus, & valuaſor nominentur [c]. Hos conſuetudinis contextus explicat dictos à ducatu, marca, comitatu, quibus inueſtiuntur: ſed hæc explanatio nihilò certior eſt ipſa rubrica, cùm & olim iſta nomina ſine feudo dignitatis tantùm fuerint.

8 Dux eſt qui exercitum ducit [d], & dux à ducendo proculdubiò dictus, & à rege creatus cum ducatu, dignitate videtur regali inſignitus, & capitaneus ideò dictus regni [e], ἡγεμὼν στρατηγός, qui præeſt exercitui, & ducatus ἡγεμονία & στρατηγία, præfectura, imperium militare. Ductores vocat Cicero abſolutè duces & imperatores exercituum primos, *quoties non modo*: inquit [f], *ductores*

9 *noſtri, ſed vniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrêre?* Imò & plus ductor videtur eſſe, quàm exercitus dux, vt apud Thucididem plus ἡγεμὼν quàm στρατηγός, vt dum ait [g], ἔχοντας ἡγεμόνας πάντων τῶν στρατηγῶν. Et ita etiam Plutar. ἐς τὴν ἡγεμονίαν ἔχοντες χιλίαρχοι. Eſtque ſæpè aqud Græcos illa ἡγεμονία, ſeu ducatus pro principatu & imperio reipub. alicuius, vel pro omnimoda

10 poteſtate in aliquam rem apud Iſocratem, Thucydidem, Aeſchinum & alios. Fuiſſe & tempore antiquorum Cæſarum titulos ducales & ducatus, maximæ dignitatis inſignia, vel ex eo apparet ex Flauio Vopiſco [h], dum ait Aurelianum habuiſſe multos ducatus, multos tribunatus: Et ex Suetonio [i], dum refert Neronem Claudium Cæſarem, priuignum Rufinum Criſpinum Poppæa natum impuberem adhuc, quia ferebatur ducatus & imperia ludere, mergendum mari, dum piſcaretur, ſeruis ipſius mandaſſe. Numerat & Iuſtinianus plures ducatus, ſcribens Baſiliano magiſtro militum per

11 orientem [k]. Iuſtinianus ſpectabilem dignitatem ducatum dicit & maiorem tribunatu, & tribunatum maiorem primicerio domeſticorum & protectorum ſcholæ. *Primicerius quidem*, inquit [l], *domeſticorum & protectorum vtriuſque ſchola poſt adeptum tribunatum inter eos ſpectabili dignitate perfruatur qui*

12 *ducatum gerere meruerint*. Et Anaſtaſius quoque ſpectabiles duces nominat, eíſque iuriſdictionem in milites concedit, vt per ſe cognoſcant, vel aliis committant [m]. Duces κατ' ἐξοχὴν dicuntur à principe facti, ſeu regni capitanei, quòd regalem in eo gerunt dignitatem [n]: non autem alij ductores exercituum ab aliis, vt à ciuitatibus creati. Niſi ciuitas libera eſſet, quæ rempublicam conſtituat, veluti Venetiis qui præeſt, dux dicitur [o], qui pro principe habetur legitimo. Germani, reges ex nobilitate: duces ex virtute

13 ſumebant [p] Paulus Aemilius [q] ſcribit Longinum Exarchum ad Romanum imperium regendū miſſum ab Iuſtino imperante orienti, reuocato Narſete qui pro eo ante principatum tenebat more Gotthorum ſedem ſibi legiſſe Rauennæ, & cuique vrbi magiſtratus ſuos dediſſe, qui duces vocitabantur. Et quem Romæ præficiebat, vocatum præſidem. Et rurſum [r], ſic ſcribit, *duces initio, comitéſque à regibus præficiebantur gentibus ciuitatibúſque, ac cùm*

X 2 *viderentur*

a ca. cleros. 21. diſt.

b Auth. *de la Sale*, in lib. inſcripto *la Salade*, in c. ſeu lib. 9.

c rubr. quis dicat. dux. marc. lib. 2. Feud. titu. 10.

d l. 1. C. de offi. pref. Affric. l. 1. de offic. magi. milit. l. duces, C. de offic. iud. milita. l. deſertorem, § in bello, de re milit. in P.

e d. 1 1. de his qui feud. dar. poſſ.

f Cic. 1. Tuſculan.

g Thucyd. lib. 1.

h Flauius Vopiſcus, in Aureliano.

i Sueto. Tranq. in Nerone cap. 35.

k Iuſtin. in l. 2 de offic. præf. præto. Afric. lib. 1. C. titu. 30.

l l. 2. de domeſti. & protect. lib. 12. C. titu. 17.

m l. fin. § eris autē, de re milita li. 12. C. titu 36. ſimiliter, ſpectabiles iſti iudices in § fin. de eppell. collat. 4. titul. 1.

n Aluaru in § 1. quis dica. dux, march. text. in § 1. de feu. March libr. 1. feudo. tit. 14.

o c. expoſita, c. 11. de arb. c. lib. 1. Decretal titu. 35.

p Corn. Taci. de morib. Germa.

q Paul Aemil. lib. 1. Hiſtor. Franco. in Chireberto.

r Idem Paul. libr. 1. in Chilperico.

videretur, dimittebantur: deinde inueterauit conſuetudo, vt niſi ſceleris comiti, abire
imperio non cogerentur: ídque poſtremò, vt quiſque eo munere donabatur, iureiurando
regum cauebatur. Quod exemplum ad magiſtrum militiæ, ac eum peruenit, 14
quem maiorem, magiſtrúmue domus Franci vocitabant, comitem etiam
ſtabuli dicunt. Et iterum [a], indicat duces loco dignitatis Regiæ fuiſſe in 15
Italia, *ſolicitauit*, inquit (ſcilicet Chilpericus rex Gall.) *hoſtium proceres, vt*
nomen regium, quorum antè pænituerant, tollerent, ducéſque rurſus crearent, ad quos
ſumma rerum deferretur. Maior dignitas ducatus, quàm comitatus, & ideò, 16
ex comitatu fit erectio in ducatum, pro magno munere: ſicuti non alio
maiori remuneratus Rainoldus comes Gueldriæ, qui Ludouico Cæſari
adhæſerat contra Auſtriæ duces, quàm quòd ex comite primus dux Guel-
driæ factus anno 1334 [b]. Sic Adophus 1. comes anteà Cliuenſis anno 1416.
factus dux, & inter principes imperij connumeratus à Sigiſmundo impera-
tore in concilio Conſtantienſi [c]. Carolus Caluus rex Galliarum victis ne- 17
potibus Pipino & Carolo, qui regnum Aquitaniæ vſurpare voluerant,
regnum Aquitaniæ in ducatum conuertit circa annum 852. conſtituítque
Renulphum Burgundum primùm ducem, limitato certis locis ducatu.
Sic ex regno Burgundiæ, Neuſtriæ, Auſtraſiæ facti ſunt ducatus [d]. Tempora
alia creationis ducatuum quorundam in Gallia ſignat Chopinus [e]. Reges 18
Moſcouitici dicuntur tantùm ſuo idiomate, vucliki knezi, id eſt, magni
duces [f]. Et poſtquam Publius deuicit Haſdrubalem in Iberia, cúmque
Iberi ſe fidei Romanorum commendantes, illum regem ſalutarent, motus 19
eo facto, vt animaduerſionem adhiberet, collectis Iberis, regium quidem
ſe velle haberi & dici ab omnibus cum veritate, dixit: regem verò nec
eſſe, nec dici à quoquam. Quibus dictis mandauit, vt dux appellaretur [g].
Rex Dauid dixit ſe tantùm ducem eſſe conſtitutum à domino ſuper popu-
lum in libro 2. Samuëlis [h], vbi non ſe Melech regem, ſed tantùm נגיד על עם
nagid al am, principem ducem populi, vocat. Eſt autem נגיד nagid idem
quod שר ſcar, princeps, à verbo נגד neged coram, eò quòd vt ſubditi ver-
tant, ſemper facies ſuas ad principes ſuos [i]. Non cenſeo omittenda quæ 20
Beatus Rhenanus de ducibus ſcribit [k], dum poſt victoriam à Clodoueo
contra Allemanos obtentam apud Tolbiacum, ait, *Alemania regnum in du-*
catum verſum: & ſubiicit, *In hoc Romanos imitati ſunt Franci. Nam illi prouinciarum* 21
rectores, duces appellabant, id quod ex libro Magiſtratuum Romanorum ſatis liquet,
vnde formula ducatus Rhetiarum apud Caſsiodorum, in varijs. Deligebant autem
ducem ex nobili familia. Sic Boieris Agilolphingorum antiqua gens diu duces dedit.
Hoc autem priuilegium habebat ea familia (nota feudum) *à priſcis Francorum re-*
gibus, vt ſi quis fidus regno, prudénſque ex ea progenitus compertus fuiſſet, non aliun-
de quiſquam aſciſceretur in ducem. Et paulo poſt, *nec tantam poteſtatem habebat* 22
dux, quantam hodie videmus habere. Et poſteà, *Ergo primam dignationem ſub Fran-*
cis in Alemania habebat dux, proximam comites. Regiones ipſa per centenas diſtin- 23
cta erant, vnde centenarij nomen. Is magiſtratus centenæ præſidebat, comiti ſubiectus.
Et paulò poſt, *nec duci deerat vicarius, nec comiti. Qui in conſilium adhibebantur,* 24
Raizemburgij ſunt appellati Germanica dictione. Et ſi reipublicæ Romanæ re-
petamus memoriam ex libro, qui vtriuſque imperij notitia dicitur, inue-
niemus prouincias Romanorum quaſdam gubernatas per vicarios, alias
per comites, alias per duces, alias per præfectos, alias per præſides. Et
leges quoque iuris ciuilis de iis fidem faciunt: in quibus agitur de officio
præſidum, conſulum, proconſulum, comitum, & ſimilium. Ita illæ in 25
quas regendas mittebantur duces, ducatus dici poſſunt, quales fuerunt
prouinciæ Tripolitana, Pannonia, Valleria, Ripenſis, Pannonia prima
cum Norico, vtraque Rhetia, Sequama, Armorica quæ cum Neruicana
habebat vnum ducem, Belgica ſecunda, Britannia, Moguntia. Et pu- 26

to iſtas

a idem lib. 1. in Childeberto.
b Munſterus, libr. 3.
c Munſter. eod. li. 3.
d In 2. par. Annal. Aquitan. in princi.
e Renatus Chopinus, libr. 1. de domanio titul. 6.
f Sigiſmundus liber Baro, libr. 1. rer. Moſcouit.
g Polyb. libr. 10. Hiſto.
h 2. Reg. c. 6.
i Ezechiel. 27.
k Rhenanus, libr. 2. rer. Germanic.

puto iſtas prouincias potius in ducatus, quàm in comitatus tranſlatas à
Romanis, quòd in his fuiſſent reges ſeu reguli, quamuis & alia ratio
27 poſſit accedere. Quemadmodum vicarij, ſcilicet Imperatoris refe-
rentes ſacræ cognitionis poteſtatem [a], mittebantur in prouincias, quæ
rectè nomen regium & regnum ferre poterant, vocamus: *lieutenans de Roy*
ou d'Empereur. Nam ſub vicariis plures erant prouinciæ, quarum ſingulæ
poſſent regē mereri: vt ſub vicario Hiſpaniæ, erat Betica, Luſitania, Galecia,
cōſulares prouinciæ, & præſides Taraconenſis, Carthaginenſis, Tingitaniæ,
inſularum Balearicum. Sub diſpoſitione vicarij ſeptem prouiniarum,
erant prouinciæ Viennenſis, Lugdunenſis, Germania vtraque, Belgica pri-
ma & ſecunda, Alpium maritimarum, Alpium penninarum, maxima Se-
quanarum, Aquitanica prima & ſecunda: nouem populorum, Narbonen-
ſis prima, Narbonenſis ſecunda, Lugdunenſis 2. & Senouica. Erant ex illis
plures conſulares, ibi plures & præſides, quæ omnia videbis in libro mili-
28 tiæ vtriuſque imperij, & de aliis vicariatibus: quos prætermitto. Illo
autem tempore iſtæ adminiſtrationes perpetuæ non erant, ſed dignitas,
29 depoſita adminiſtratione, durabat. Ita tamen vt inter vicarios & duces qui
adminiſtraſſent vel comitiuam primi ordinis meruiſſent, nihil intereſſet,
æquantur enim [b]. Quemadmodum & Auguſtus, eos qui ſub comitiuæ
primi ordinis dignitate, peculiariter ad aliquam prouinciarum vel pro-
uincias milite credito authoritate imperatoris deſtinantur, adæquat duci-
bus qui præter Aegiptum & Ponticam, in aliis prouinciis adminiſtraue-
30 rint [c]. Vuolphangus Lazius tradit inter Francos olim ducatum conſtitiſſe,
& perfectum fuiſſe, quinque comitatibus; & comitatum habuiſſe olim
centum pagos in ſua ditione: idque ex lege Salica. Legi & alibi comitem
ſeu marchionem qui habeat ſub ſe quatuor comitatus, vel quatuor baro-
nias pro vnoquoque comitatu, licitè ducem fieri ab imperatore, vel à ſuo
rege ſuperiore poſſe in præſtantiori ciuitate ducatus, impoſitione cauſiæ,
31 ſeu pilei facta per ſuperiorem, & præcipuum prælatum ditionis ſuæ [d]. Apud
Boïoarios, dux per regem aut populum fiebat, tantæ poteſtatis, vt poſſet
iubere hominem impunè occidi [e]. Et liberi populi, mea ſententia, habe-
bant antè reges, duces tantùm, qui eos regerent & iudicareut, vnde &
omnimodò illis erat in eos qui ſe ſubiecerant poteſtas, & illis populus ius
hoc dabat. Quare cùm ex finitimis Etrucis duodecim populi regem creaſ-
ſent, vel in creatum conſenſiſſent Romulum, ſinguli populi ſingulos licto-
32 res dederunt, vt ait Linius [f]. Et Dyoniſius Halicar. clariùs, *Etruſcus*, in-
quit, *mos erat, vt vnumquemque regem Lucumonem antecederet lictor vnus ferens*
faſcem virgarlem & ſecurim: cùm verò conſenſu duodecim populorum bellum indicere-
tur, tradebantur duodecim faſces & ſecures duci, qui principatum in omnes accepiſſet [g].
Et, vt ait Iuſtinus [h], *ab initio populus nullis legibus tenebatur, quia iuctorum*
principum arbitria pro legibus erant, *quos ad faſtigium huius dignitatis, non ambitio*
33 *popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio prouehebat*. Verùm dux, nec comes
ſi ſint fiduciarij alterius, hoc eſt, ſi recognoſcant ſuperiorem, puta regem,
cui debent fidem, non poſſunt iura ſuperioritatis vſurpare: res videlicet quæ
ſunt iuriſdictionis regiæ, de quibus in iuriſdictione dicemus, Deo fauente.
Et proinde etiam non poſſunt legitimare [i]. Cùm inferior non poſſit præ-
iudicium facere legi ſui ſuperioris [k]. Eſt autem legitimatio de reſerua-
tis ſummo principi [l]. Excipio ſemper ſpeciale priuilegium, ſi in feudo
de eo gratia fiat.

a l.2. de offic. vicarij lib.1.C.titu.42.

b l.1. de comitib. & archia. ſacri palatij, lib.12.C. titul.13.

c l.2. de comitib. rei militar. lib.12.C. tit.12.

d *Antoine de la Sale* in lib. inſcripto *la Salade, en l'onzieſme chapitre ou liure, com mēt les marques &c.*

e in legib. Boioariorum c.2.tit.1. & 9.

f Liuius, in 1.

g Dio. Halic. in 4.

h Iuſti. in 1. ex Trogo.

i Chaſſan. in conſuetud. Burg. titul. *des baſtardz* §. 1. in verbo ab inteſtat, verſic. quid autem de ducib. Paul. de Caſtro, in conſil. 196. in nouis.

k c. cum inferior. de maio. & ob. §. naturales, ſi de feudo fuer. controuer.

l c. per venerabilē, qui filij ſint legiti.

De comitibus. Cap. 8.

1 Comites titulo tenus factitij, Codicillares, vt Palatini.
Comites, profeſſores publici, qui legerunt per viginti annos.
Comites principis cum dignitate, comites cum adminiſtratione.
Comites qui in titulum comitatus feudum tenent.

2 Comitis nomen & dignitatis initium à principis comitatu quomodo.
Comitatus Caſaris quando dici cœptus tempore Adriani, & qualis ille comitatus.
Senatus comitabatur Adrianum Caſarem, & equites. numer. 4.
Comites amici & domeſtici Caſaris dicti, hinc comites largitionum, rerum priuatarum, &c.

3 Comites amici & domeſtici Caſaris, Germanicè Grauiones. Inde voces compoſita, Landgrauij, Marcgrauij, Pfalkgrauij, Bruggrauij.

5 Comes conſiſtorianus quis, & eius dignitas.

6 Comites ſacri ſtabuli, qui. Coneſtabulus comes ſacri ſtabuli, vt & magiſter equitum, totius belli caput &c. Similis Sultano Calipha.
Tribuno celerum regum Roma, Magiſter equitum, dictatorum.

7 Tempore declinantis imperij prafectura pratoriana erat diſtributa in magiſtratum equitum & peditum.

8 Coneſtabulus olim Meier domus, & comes palatinus dictus.

9 Meierus primus Gallia Garnerius, & huius ſucceſſores.

10 Comitatus ſtabuli, & iura pallatij non fuerunt perpetuò apud eundem.

11 Prafectus pallatio, grand maiſtre de France *hodie,*

12 Meier Germanis eſt prafectus palatij.

13 Meieri in locum, ſubrogatus comes Pariſiorum.

14 Comitis Pariſiorum nomen, rurſum mutatum in nomen Marchionis Francia, quod tamen in comitis recidit nomen, vtrumque poſtea vſurpatum & comitis Pariſiorum, & Marchionis Francia, ſed vtrumque poſteà relictum magni Magiſtri Francia nomine.

15 Symbolum & inſigne Magiſtri Francia baculus ſpiris aureis circundatus, & quid denotet.

16 Differentia comitis Palatini, coneſtabuli, & comitum Palatinorum Germania.
Palatinus comes Germania à regione dictus, &c.
Comites alij Palatini ſine adminiſtratione, & eorum priuilegia &c.

17 Comes rei priuata. ſeu prafectus camerariorum principis quis, & iura.

18 Comes rei priuata cognoſcebat de ſepulchris, & ne contra arborem conſanguinitatis matrimonia fierent,

19 Comes domeſticorum dictus Mareſcalus aula.

20 Domeſtici aula ſunt pedites, Procopio ſocij, Romanis domeſtici equites, & equites dicuntur & protectores, qui eis imperat primicerius.

21 Comes ſolemniorum, Gallis magiſter ceremoniarum.

22 Comes ſacrarum largitionum quis, & eius officium. Comites comerciorum. Procuratores gynociorum & baphiarum. De prapoſitis diuerſis & Branbaricariorum, ſiue argentariorum & aliorum.

23 Comes ſacri patrimonij quis.

24 Comes rationalis & patrimonij quis.

25 Comites conſiſtoriani, conſiliarij aula qui.

26 Comitiua primi ordinis.

1 COMITVM alij titulo tenus, quales ſunt honorati titulo hoc,
& ſolùm regijs codicillis creati, vel à lege: palatini interdum
ſimpliciter dicti. Sunt & doctores comites qui profeſſi ſunt
iura, & legerunt publicè per 20. annos [a]. Alij comites verò
principis, & cum dignitate, & alij ex illis cum adminiſtra-
tione. Et nunc alij qui comitatum in titulum & feudum ha-
2 bent. Proinde ſciendum Comitis nomen dignitatis eſſe, quæ ſcilicet refe-
rat quandam cum principe, cuius ſunt comites vel aſſeclæ, quotidianam fe-
rè conſuetudinem. Fidem facit quod de Adriano fertur [b], qui ſenatum quo-
dammodo in aulam ſuam tranſtulit, receptis ſenatorum optimatibus in ami
corum cohortem, quæ ſuperiorum imperatorum tempore conſtare ſolebat
ex equeſtri ordine, non ſenatorio: & ita domeſticum quendam ſenatum pe-
nes ſe habere cœpit, qui quoniam is continuatis penè delectaretur peregri-
nationibus, comitatus Cæſaris dici cœptus eſt, & ipſi amici comites: eorúm-
3 que conſilijs atque opera in bello & pace vſus: inde comites largitionum
rerum priuatarum, & cæteri dicti. Tales apud reges Germaniæ, inquit Ge-
lenius [c], amici & proceres regis, dicti grauiones, Latinè comites: vnde com-
poſitæ voces Germanicæ Laudgrauij, Marcgrauij, Pfaltkgrauij, Bruggrauij.
4 Indicat Lampridius [d] principis aſſeclas comites dictos, & comitatum eos,
qui perpetuò ſecum erant. *Tribus*, inquit, *Alexander, & eos qui militaribus ni-
tuntur prærogatiuis purgauit, palatiúmque ſuum comitatúmque omnem abiectis ex au-
5 lico miniſterio obſcœnis & infamibus.* Hinc comites conſiſtoriani, qui tranquilli-
tati conſiſtorij principis proſpiciebant ſpectabilibus proconſulibus in digni
tate æquali [e], & eiuſdem priuilegij facti, ac principes ſcholæ agentium in
rebus [f]. Erant & comites ſacri ſtabuli, & qui curam palatij habebant, & ſcho
6 larum armorum, & curam domus regiæ cum adminiſtratione, & ſine admi-
niſtratione [g] prouinciarum. Comitem illum ſacri ſtabuli vocari hodiè Co-
neſtabulum in dubium non venit, hic enim prædictus à Valente ita nomina-
tur [h] præpoſitus, & comes qui liberaret ab inquietudine principem. Et talis
in Gallia magiſter equitum, in quem totius belli curam princeps reiiciebat:
non minus quã Caliphæ Sultanos ea de re inſtituerunt: dictator olim Romæ
magiſtrum equitum: vt reges anteriores, tribunum celerum [i]. Tempore
7 tamen declinationis imperij, vt habetur in libro Notitiæ vtriuſque imperij,
fuit authoritas militiæ diuiſa, & præfectura prætoriana, diſtributa, potiſſimũ
magiſtris peditum & equitum [k]. Magiſter militum peditum præſentalis ha-
bebat ſub ſe comites militum Africæ, Italiæ, Tingitaniæ tractus Argentora-
tenſis Britanniarum, litoris Saxonici, duces limitum decem, legiones Pala-
tinas 12. Auxilia Palatina 65. legiones comitatenſes 32. Magiſter & comes
peditum præſentalis habebat ſub ſua diſpoſitione vexillationes palatinas &
comitatenſes. Erat & illuſtris comes equitum Galliarum, Illyrici, & aliarum
prouinciarum. Fuit hic magiſter militiæ apud Iudæos dictus [illegible] ſcartza-
ba, princeps exercitus [l]. Meier domus Francis antiquis dictus, id eſt, præfe-
8 ctus domus regiæ, comes palatij, factus primus talis à Lothario Hilperici &
9 Fredegundæ Viricidæ filio, Garnerius, poſt cuius mortem ſubrogatus Anſe-
gius filius S. Arnulphi Metenſis epiſcopi, cui & in dignitate ſucceſſit Pipi-
nus filius Anſegiſi, & huic Pipino filius Grimualdus poſt mortem in digni-
tate ſucceſſit anno 647. Hinc quoque Eberuuinus, quem corruptè dicunt
Ebroinum, hinc & poſtea Liendeſius: & poſt hunc Pipinus Anſegiſi Iunioris
filius, qui genuit Carolum Martellum, qui tandem Gallicum ſibi aſciuit im-
perium. Et hæc quidem ſcribit Tritemnius [m]. Alij autem fuerunt, qui aſſerũt
10 comitatum ſtabuli, & curam palatij, perpetuò apud eundẽ non fuiſſe in Gal-
lia, & ita duas diſtinctas fuiſſe dignitates: quibus ego accedo, & ita etiam
Valens Cæſar diſtinxit [n]. Et fuit quidam diligens author noſtra ætate Ferro-
nus, qui libros edidit de nominibus & inſignibus magiſtrorum equitum ſeu

a l. 1. cum ibi nota. de profeſſo. qui in vrbe Conſtan. lib. 12. C. Bart. in l. Alexandriæ, de decurio. lib. 10. C.

b Spartia. in Adria.

c Sigi. Gelenius, in epiſt. liminari libri notitiæ vtriuſque imperij ad Andreã Veſſalionem.

d Lamprid. in Alex.

e l. 1. de comitib. cõſiſtor. lib. 12. C. titu.

f l. 2. eod. titu C.

g l. 1. de comitib. & trib. ſchola. lib. 12. C. titul. 11.

h d. l. 1. de comitib.

i Liuius, in 2. & Dio. Halic. in 1. & 1. Eutrop. & Euſeb & in l. 2. § populo, deinde ff. de orig. iur. lib 1. P. l. 1 de offic. præfect. prætorio eod. lib. tit. 1.

k [illegible] nos de magiſtris equitum & peditũ in re militari proprio capite agimus.

l Reg. 2. c. 2.

m Iſtas ſucceſſiones Meierorum & præfectorum domus regiæ numerat. Tritemnius, lib. 1. Epitomæ Hiſtor. Fræ.

n in d. l. 1. de comitib. & trib. ſchola.

Coneſtabulorum Galliæ,& de præfectis palatio regio, quos vocamus *Grandz* 11
maiſtres de France [a]. Atque Nauclerus, quos Germani vocant *maier*, dicit
præfectos palatij:Chriſtianus Maſſeus principes pallatinos,aulæ regiæ præfe- 12
ctos aut Archiæconomos.Dictiautem hi fuerunt *meiers* aut Gallicè corruptè,
maires du palais, vſque ad Carolum Martellum, qui occupauit imperium, 13
& tunc meieri loco, inſtitutus comes Pariſiorum,vel comes palatinus cuius
nomē perſeuerauit vſque ad tempora Roberti,ducis Aquitaniæ,fratris Eudi
qui mutauit nomen comitis, in marchionem Franciæ, hoc tamen reliquit 14
Eudo filius,qui iterum recepit comitis nomen, eóque reliqui vſi ſunt vſque
ad Hugonem Caputium, qui ſe inſigniuit nomine comitis Pariſiorum, &
marchionis Franciæ. Quibus etiam titulis vſi poſteà ſunt,qui eum ſecuti vſ-
que ad Geofridum comitem Andiorum, dictum Griſegonnellam, qui iterũ
nomen magni magiſtri Franciæ excitauit,quo etiam vſus fuerat Nordeber-
tus anno domini 693 [b]. Quo etiam nunc vtuntur in Gallia comites illi, qui 15
pro ſymbolo maximæ illius dignitatis baculum ferunt ſpiris aureis circun-
datum,vt ſignificent principem & rempublicam Francicam ſuæ ſolicitudini
cõmiſiſſe negotia domeſtica palatij regij,ſicut Comesſtabuli, regij enſis cu-
ſtodiam ſuſcipiebat, in ſymbolum ſuſceptæ præcipuæ circa arma poteſtatis,
ratione cuius hominiũ ligium regi exhibebat, vt legitur in codicillis officij
comitisſtabuli Arturi Britannici,comitis Richemontis, qui dux poſteà Bri-
tanniæ fuit. Inueni tamen in conferendis iſtis duabus dignitatibus, vt ple-
runque vni eaſdem fuiſſe collatas, & ab eodem vſurpatas vſque ferè ad Pi-
pinum Breuem. Verumtamen & conſtat etiam curam ſtabuli & equorum
principis, dum comites ſtabuli grauioribus negotiis eſſent occupati, alte-
ri fuiſſe datam,quem in Gallia dicimus *le grand eſcuyer*. Tranſlata magni ma-
giſtri authoritate in comitem ſtabuli,tempore Caroli ſeptimi:ſub quo fertur
primus comes ſtabuli, ſeu magnus ſcutarius, Potonus Xantralius creatus.
Paulus Iouius lib. 16. in fine teſtatur hanc maximam & primam poſt regem
fuiſſe comitis ſtabutis dignitatem, cui quatuor minores magiſtri equitũ,di-
cti nobis *mareſchaux* ſubeſſent:& tẽpore Ludouici XI. ſublatã: & tẽpore Fran-
ciſci I. renouatam & datam Carolo Borbonio. Non putet aliquis tamen,hîc
comitem palatinum dici ea ſignificatione,qua in imperio Germanorum pa- 16
latinus dicitur, nam hîc magiſter domus verè à palatio palatinus dicitur:at
non ita apud Germanos Comes Palatinus, ſed à regione cappellatiana, quæ
à palas nomen habet, cui præeſt dictus comes palatinus [c], dicta nomine pa-
trio Pfaltzia. Meminit lex ciuilis de comite palatino in priore ſignificatione
ſacri palatii,ad quem omnium rerum & rationum patrimonii principis re-
lata eſt cura [d]. Sunt & alii palatini comites abuſiuè dicti, qui priuilegia ha-
bent ſine adminiſtratione legitimandi ſpurios & naturales, creãdi tabellio-
nes,faciendi doctores,& ſimilium [e]. Erat & comes olim principibus Roma- 17
nis rei priuatæ,qui ſecundum Valentinianum & Valentem commoda fiſca-
lia recipiebat [f],aliter dictus præfectus camerariorum principis,qui guberna-
bat principis priuatam ſubſtantiam, per diuerſas prouincias ſibi ſubditas, vt 18
ait Caſſiodorus [g], qui & hos magnam partem muneris aduocatorum fiſci
poſſediſſe ſcribit,& præſediſſe ſepulchris, & matrimoniis, ne illicitè contra
arborem conſanguinitatis contraherentur, & iis fuiſſe procuratores rei pri-
uatæ ſubiectos. Refert idem [h],comitem domeſticorum & dictum mareſcal- 19
chũ aulæ.Porrò domeſtici aulæ ſunt pedites,vocant,vt inquit Procopius [i],ſo 20
cios domeſticos, Romanis & pedites & equites dicti domeſtici, & protecto-
res, & qui eis imperat, primicerius [k]. Hinc & dictus comes ſolemnio- 21
rum,qui non multùm abeſt ab eo, quem dicimus in Gallia, magiſtrum ce-
remoniarum, vt apud Amianum Marcellinum [l], Mercurius ſolemniorum
vocatus eſt comes,qui omnia obſeruabat tacitè. Erat comes & illuſtris ſa- 22
crarum largitionum,qui dabat indulgentias, & militibus ſtipendia & dona-

tiua

a Ferron. *au catalogue des treſilluſtres Ducz Conestables de France & au catalo. des grandz maiſtres de France.*

b vide de his Nauclerum in Chronica.30.lib. generatio.26. Vincentiũ. in ſpeculo Hiſtor. c.126.lib.30. Maſſeum. in 4. libr. Chronic. Aeguinbardum in vita Caroli Magni. Cuſpinia. in eiuſdem vita.

c Beat. Rhena. libr. 1. rer. German. c. & lib. 3. Amian. Marcell. lib. 18.

d in l. 1. de offic. comit. ſacri palat. lib. 1. C. tit. 37.

e Bald. in §. 1. quis dica. dux. March. Chaſſan. in proœm. in conſuetud. Burg. ad verba *conte de Flandres.*

f d. l. 1. de offic. comit. rex priuatarum. C.

g Caſſiod. libr. 6. variarum.

h Caſſiad. eod. lib. 6. in formula illuſtratus.

i Procop. lib. 3. belli Vandalici.

k l. 2. & fin. de domeſt. & protecto. libr. 12. C. titu. 17.

l Amia. Marcell. lib. 15.

tiua populo calendis Ianuariis nomine principis [a]. Et hîc, vtpotè auguſtalis,
habebat ſub ſe iudicem ſacrarum largitionum, & cæterarum prouinciarum,
largitionum comites: vt comites ſacrarum largitionum per Illyricum, per
orientem Africæ. Et comites comerciorum per orientem, Aegyptum, Meſiam, Scythiam, Pontum, Illyricum, & procuratores Cynegiorum, Baphiarum, monetarum, linificiorum. Rationales prouinciarum, præpoſitos theſaurorum, præpoſitos Baſtagarum, præpoſitos Brambaricariorum, ſiue argentariorum [b]: ad hunc omnes largitiones mittebantur [c]: hunc etiam & eius
primicerium cognouiſſe de littoribus, de mercatorum negotiis, de Salinis,
23 de veſtibus aureis & argenteis Caſſiodorus teſtatur [d]. Comitatus ſacri patri-
monii alia dignitas eius, qui Auguſti patrimoniũ curabat, poſſeſſiones, men-
ſamque procurabat; vnde & procurator à Lampridio [e] dictus. Meminit de
hoc Caſſiodo. ad Iulianum comitem patrimonii ſcribente Theodorico [f]. Et
extat in iure rubrica [g]. Erant & comites rationales, qui pecunias principis
24 diſpenſabant [h] Comiti patrimonij facultas principis patrimonii conceſſa, pro
ſubleuandis, non pro opprimendis priuatorum fortunis commiſſa: *huius cu-*
25 *ra*, inquit Caſſiodorus [i], *epulas regias & regiorum hominum & legatorum cerne-*
re. Aderant & in ſacro principum comitatu comites Conſiſtoriani, ex quibus
conflabatur iudicium aulicum: ducebant enim & Cæſares ſecum inter comites & iuriſconſultos, vt Adriano adfuerũt Iulius Celſus, Saluius, Iulianus,
& alii, quos refert Spartianus [k]. hos Gratianus Cæſar ſpectabilibus procon-
26 ſulibus æquari decreuit, & principum agentium in rebus priuilegiis [l]. Erat
& comitiua primi ordinis, quæ præferebatur ſpectabilitati [m].

a Vuolphg. Lazius lib. 2. commentar. reip. Roma. c. 11. Caſſiodo. lib. 6. Variarum cap. 7.
b in lib. Notitiæ vtr. imperij.
c in l. 3. de offi. comi. ſac. largit. lib. 1. C. titu 3.
d Caſſ. li. 6. Var. c. 7.
e Lampri. in Commodo.
f Caſſio. lib. 1. Varia. & lib. 4. & 6.
g de offi. com. ſac. patri. lib. 1. C. tit. 39.
h Iul. Capit. meminit in Clodio Albino, & Aelius Lamprid. in Alexand.
i Caſſiodo. li. 6. Var. c. 9 in formula comitati. patrimonij.
k Spartia. in Adriano.
l l. 1. & 2. de comitib. conſiſtor. libr. 12. C. titu. 10.
m Caſſiod. libr. 6. Variis. cap. 12.

De comitibus, qui prouincias adminiſtrabant, & qui nunc feuda habent: & de marchionibus. Cap. 9.

1 *Comites rei militaris qui. Rhaſtinus domeſticorum comes, &c.*
2 *Comites rectores prouinciarum τοπαρχοὶ Græcis, Francis Landgrauij.*
3 *Comites prouinciarum, rectores & iudices fuiſſe.*
4 *Comitatibus Franciæ, prouinciæ diſtinctæ erant.*
5 *Comes iudex ciuitatis in Francia dictus erat, & habebat ſub ſe ſcabinos.*
6 *Comites cuſtodiæ maritimæ deputati & Marcæ.*
7 *Marchiones Comites cuſtodes Marcæ, Germanicè Marcgrauij. Marchio ratione dignitatis loci præponitur interdum comiti, vt comes comiti, &c. Marchio, limitaneus comes eſt, &c.*
8 *Marca traiectum, limes. Marchiones Vaſſi, & Marca quid. nume. 10.*
9. *Comites limitanei etiam apud Romanos ſub ſe habebant ſubditos præfectos, vt de comitibus limitum Africæ, Tingitaniæ, littoris Saxonici & aliÿs docetur.*
11 *Ex Francis Germani omnes ferè orti.*
Limites duo Romani imperij orientis & occidentis præcipui, &c.
Totidem Francis, eráſque Oſtenriche marca, id eſt, orientalis regni limes, & Vueſtenriche Marca, id eſt, occidentalis regni, &c. Ita & diuiſum Turcicum imperium. vide in cap. 11. nume. 10.
12 *Hinc Auſtraſia & Veſtria dicta, quorum comites Marcgrauij.*
13 *Marchionatus plures erecti exemplo dignitatis maioris, ſed ſine ratione limitum, apud Italos & poſteà apud Germanos.*
14 *Reſolutio quæſtionis, quis præferatur, dux vel marchio, an comes.*
15 *Ducatus, Comitatus, Marchionatus ex temporalibus facti ſunt familiares, & feudales: tandem cum dignitate, & iudicandi munere.*

16 Comitatus priuilegium, ne creditor comitis poſſit petere ſe mitti in eius poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa.

SVPERIORES comites ferè ſemper perſonam principis ſe- 1
quebantur, & officia exercebant in aula. Cæterùm & alii comites, & aliquando illi de quibus egimus, ad adminiſtrandas vel regendas prouincias mittebantur, & ad cuſtodiendos limites regni, qui comites rei militaris dici poſsũt [a]: qualis fuit Rhaſtinus domeſticorum comes, qui in expeditione in Gal-
los miſſus, vt ait Gregorius Turonenſis [b]. Alii comites rectores prouinciarũ 2
τοπάρχοι Græcis, apud Francos Landgrauij. Sic Verus Imperator confecto
bello, regna regibus, prouincias verò comitibus ſuis [c] dedit regendas. Extat 3
& in iure titulus, De comitibus qui prouincias regunt [d]: vnde & rexiſſe & iudicaſſe illos ſibi commiſſas prouincias liquet, & in legibus conſuetudina-
riis adhuc iudices comites Fridericus dixit [e]. Iuxta Francorum conſuetudi- 4
nem omnes prouinciæ comitatib. diſtinctæ erant [f]: & poſteà etiam cum tem
pore quidam nati vel creati [g]. Beatus Rhenanus inter comites Marchiones 5
nominat, dum ait [h], de ſtatu Galliarum & Germaniæ ſub Francis agens, *vnicuique ferè ciuitati*, inquit, *comes præſidebat, is velut quendam aduocatum epiſcopi agere cogebatur, nominatur aliquando iudex fiſcalis, centenarios à centenis dictos, quorum*
anteà meminimus, vicarios & ſcabinos ſub ſe habebat. Erant præterea comites ad 6
cuſtodiam maritimam, item ad marcam tuendam deputati, quos hodiè mar 7
chiones vocamus, Germanicè marcgrauios. Vt inde intelligere poſſimus, ratione loci non dignitatis marchionem præponi aliquando comiti, vt comes etiam alij comiti præfertur. Ex compoſitione enim vocis marchionis qui marchgrauius dictus, intelligerem nihil aliud eum eſſe, quàm comitem limi
taneum, vel ad exemplum eius nominatum. Et marcam eſſe limitem vel tra- 8
iectum limitaneum, docere poteſt lex Francica de iſtis comitibus, quos vaſſos vocat loquens [i]. *De vaſſis noſtris qui ad marcam noſtram conſtituti ſunt cuſtodiendam, aut in longinquis ſua habent beneficia*, &c. Explicátque ita poſteà [k], *Volumus vt comites, qui ad cuſtodiam maritimam deputati ſunt, quicunque ex eis in ſuo miniſterio reſidet, de iuſtitia facienda ſe non excuſet propter illam cuſtodiam: ſed ſi ſecum ſuos ſcabinos habuerit, ibi placitum teneat, & iuſtitiam faciat*. Erant & Romanis comites limitanei, qui præpoſitos etiam ſub ſe habebant limitum per limites, talis in libro Notitiæ vtriuſq; imperij, comes Africæ limitaneus, qui plures ſub ſe habebat præpoſitos, vt prępoſitos limitis Thamallenſis, Montenſis, Baſenſis, &c. Huius generis comes ſpectabil. limitum Tingitaniæ, qui habebat ſub ſe præfectũ alæ Herculeæ Tamueo, & alios tribunos. Item & comes littoris Saxonici per Britanniam: quamuis in Britannia eſſer & alius comes prouinciæ Britannicæ, ſed alius à limitaneo. Vt & in Italia in tractu Argen-
toratenſi, & alibi. *Marca*, inquit Vuolphangus Lazius Germanus [l], *limes eſt:* 10
qui limitibus imperij præerant olim, marchiones dicti, propriè marchgrauij: Romanis 11
duces limitanei. Ita Franci, ex quibus maiori ex parte Germani deſcenderunt, imperiũ extra Franciam cùm propagaſſent, duos limites (vt Romani Orientis & Occidentis) conſtituerunt: vnum Oſtenriche marcham, ac ſi dicas regni Orientalis limitem. Alterum verò qui Francos proximè à Saxonibus, Alemaniſque & Burgundis ſequeſtrabat, Vue-
ſtenriche marcham, hoc eſt, Occidentalis regni limitem nuncupabant. Hinc Auſtria & 12
Vueſtria, ſiue Auſtaſia & Neuſtria nomina orta ſunt, quibus qui tum comites præerant
Marchgrauij dicti. Nec tunc plures erant, quàm quot eſſent limites Francorum. At po- 13
ſterioribus ſeculis munere iſto iam in principatus honorem abeunte per Italiam. Mantuanus, Montiſferrati, Veronenſis, & Taruiſianus marchionatus diſtincti ſunt. Quo abuſu tunc in Italia incipiente, plures eſſe & marchæ apud Germanos cæperunt, vt Badenſis, Rotelenſis, Vogburgenſis, Miſnenſis, & alij innumeri nulla habita limitum ratione.
Et ex his facilis erit compoſitio antinomiarum, quæ interpretes in varias 14
diſtrah

a l. 1. & 2. de comit. rei milit. lib. 12. C. titu. 12.
b Grego. Turon. lib. 2. Hiſtor. cap. 10.
c Iul. Capitol. in Vero.
d lib. 12. C. titu. 14.
e in §. 1. verſi. quod ſi hæredes, de pact. tene. lib. 2. Feud. titu. 27.
f Beatus Rhena. lib. rer. Germanic. dũ de Seleſtadio agit.
g quorundam comitatuum erectionẽ & tempus in Gallia, refert Chopi. lib. 1. de domanio titu. 6.
h Beat. Rhena. lib. 2. rer. Germanic.
i lib. 4. leg. Francica. titu. de vaſſis dominicis, titu. 4.
k eod. li. 4. leg. Frãc. cap. de comitib. ad cuſtod. maritimam deputatis.
l Vuolph. Lazius, lib. 1. commentar. de rep. Rom. c. 2.

diſtrahunt ſententias, quis præferatur dux, marchio, an comes, quam Boërius in vtramque diſcutit partem [a]. Si conſideremus omnes dignitate ferè pares, ſed aliundè eſſe trahendas prærogatiuarum differentias, vt certius nihil in huius quæſtionis iudicio, quàm regionum, quibus imperant marchiones & comites, diſtinctio, ex vſu & ex antiqua cõſuetudine ſeruata, vt etiam animaduertit Lucas de Penna [b]: Vſus enim & res ipſas & nomina immutat. Quò fit, vt etiam ad abuſum referam quod ſcribit Krantzius [c], Marcham ex vulgari Saxonum dictam, quaſi diſtrictum vnius villicationis aut ditionis, ſeu prouinciam quam ſui iuris per arma ſint conſecuti, vnde præſidi & ei qui ius in illa diceret nomen inditum marchionis Non enim hæc marchiæ definitio ad nomen pertinet, vel ad antiquam formam limitaneorum ducum, ſed potius dignitatis ſpecie & ſimilitudine quadam, nomen ſibi vſurpauit. At nunc iam receptum video, marchiones maiores dici comitibus apud aliquos, & ex comitibus & baronibus maiori dignitate donari marchionatus eos comites & barones, qui quinque aut ſex baronias in ſua ditione habent, inquarum minima ſint ſaltem decẽ nobiles ſibi ſubditi. Quare qui tot poſſidet geniculatus petit ab imperatore, rege, aut principe, aut duce, non à minore donari hac dignitate marchiſatus ſub titulo & nomine alicuius ciuitatis inſignioris ſibi ſubditæ, inaugurari ab eodem priuilegiiſque marchionis exornari, hominium nouum eius nomine offerens & præſtans, Inueſtituræ cuius eſt inſigne & ſymbolum gemina pyropus quæ Gallis Rubinus, ſpecies eſt carbunculi, quo princeps inueſtiendo medium digitum marchionis ornat cum annulo [d], ſacris peractis ſacratiſſimæ liturgiæ. Si quis autem vicecomes aut Baro voluerit fieri comes, neceſſarium ducunt eum habere debere in ſua ditione quatuor baronias, quarum quælibet habeat ſaltem decem nobiles ſibi ſubditos, qui eum comitari poſſint: túncque poteſt i comes tãtùm creari per ſuperiorem principem, qui ſaltem fuerit marchio, qui nihilominus poteſt alium, qui comitem faciat, delegare, poſt praeces ſacratiſſimæ liturgiæ peractas ab aliquo antiſtite. Princeps porrò vel delegatus eius hominium & fidelitatis ſacramentum ab eo accipiet ſedens, iubebitque palá comitum priuilegia perlegi, cúmque pro ſymbolo dignitatis exornat & inueſtit annulo, cui inſit gemma adamas [e]. Vicecomes ex barone vel ex alio nobili diuite fit, is qui habet in patrimonio ſuo ſaltem 30. clientelares nobiles ſeu vaſſallos, id eſt, baronias tres, dicunt Galli, *Eſt ie neceſſaire, que celuy qui veut eſtre baron ou vicomte, ait trois ou quatre bennieres de ſon patrimoine, ou acquiſes, dont la moindre doit eſtre de dix hommes nobles ſes hommes, de ſon Roy ou prince, par qui il doit eſtre vicomte.* Cùm autem vicecomes fit, geniculatus debet offerre principi hominium nouum ſimul pro omnibus ſuis baroniis in vnum nomẽ vicecomitis redactis, ſub titulo præſtantioris loci, quem poſſidet: Et tunc princeps, illéue qui vicecomitem facit, cum ſymbolo virgulæ aureæ eum mittit in poſſeſſionem vicecomitatus [f]. Porrò apparet ex ſuperioribus & moribus diuerſarum gẽtium, comitatus, ducatus, & marchionatus fuiſſe adminiſtrationes aliquando temporarias, non perpetuas: tandem tamen ex fide familiarum perſpecta, in feuda ſeu in fidem datas, & in illarum adminiſtratione curanda, prouentus & reditus & iura adminiſtrandi poſſeſſoribus ceſſiſſe, [g] excepto ſuperiori & imperiali dominio quod ſibi principes reſeruarunt. Remanſit vna & iudicãdi authoritas, quàm temporarij comites habebant coniunctam, quanquam ad cuſtodiam tantùm fuiſſent diſignati. Nam & ij iudicabant cum aſſeſſoribus, ſeu, vt dicunt leges Franciæ, cum ſcabinis [g]. Chaſſaneus [h] priuilegium notat feudi comitatus, quòd licet creditor in actione perſonali poſſit petere ſe mitti in poſſeſſionem feudi quod vaſſallus tenet, vt ipſe poſſit fructus percipere, etſi ius in illum non tranſeat [i]: tamen in hoc comitatus feudo, non fiat miſſio in poſſeſſionem hac ratione, quamuis creditor poſſit percipere fructus [k].

a Nicol. Boër. in tracta. de authori Magni conſilij nume. 107. & ſeq.

b Lucas de Pen. in rubr. de comitib. conſiſtor. li. 12. C.

c Albertus Krãtzi⁹, lib 3.

d hæc tradit Antonius *de la Sale*, in libr. quem inſcripſit *la Salade*, capite vel lib. 12. *comment vn Comte ou puiſſant Baron ſe peut faire Marquis.*

e præd. author eod. c. vel lib. 13.

f Idem author *la Sale*, eod. vol. lib. vel cap. 14.

g l. 4. leg. Franciearũ cap. 4. de comitib. ad cuſtod. mercat. deputa.

h Chaſſa. in procem. comment. conſuetud. Burg. ad verba *comté de Flandres.*

i Barto. in l. ſi finita §. ſi de vectigalib⁹ de dam. infect. Angel. in l. eorum, co. titul.

k Bald. in authen. ei qui iurat, in 4. Charta de bon. author. iudi. poſſid.

De

De Baronibus. Cap. 10.

1 *Baroniæ feudum in Gallia cum Caſtellania par, eiúſque iuriſdictionis.*
2 *Baro debet habere ſub ſua ditione ad minus duas Caſtellanias.*
3 *Baro habet omnimodam iuriſdictionem, & ideò habet inſignia*, iuſtices à quatre pillers ſans feſt.
4 *Baro in Germania & Scotia idem quod vaſſus regius: & duces hoc nomine quoque contineri Blondus ait.*
5 *Baro Langbardis dicitur magnus Caſtellanus, & in Gallia cum omni iuriſdictione valuaſſor magnus, capitaneus regni.*
6 *Baro alijs inferior comite dicitur.*
7 *Baronem alijs ſupremam dignitatem in beneficiaria cauſa putant, & Baronis notationes in nomine.*
8 *Baronis aliæ nominis declinationes.*
9 *Benneretus quis, & quomodo fiat.*

IN Gallia adhuc dignitas vna baronis, & feudum baroniæ in- 1
uenitur, cum caſtellanis, de quibus in feudi diuiſione dictũ,
paria iura habens [a], cognitionémque omnium rerum tam ci-
uilium, quàm criminalium, demptis regiis caſibus [b], de qui-
bus in iuriſdictione iudicum Deo fauente agetur. Quia antè 2
quàm quis baronis titulum ſibi vſurpare poſſit iure, caſtella-
nias plures ſaltem tres [c], vel duas [d] poſſidere debet. Ideò poteſt habere inſi- 3
gnia omnimodæ iuriſdictionis, & vt conſuetudines loquuntur [e], *iuſtices pati-
bulaires à quatre pillers, ſans toutesfois qu'il y aye feſt par deſſus*. Barones apud Ger- 4
manos & Scotos dici idem, quod vaſſos regios, teſtatur Hector Boëthus [f]. Et 5
eo nomine duces contineri Blondus voluit [g]. Baldus autem hunc à Lang-
bardis magnum caſtellanum vocari notat [h], & in Gallia quoque Boërius [i],
eúmque eſſe qui infimæ, mediæ, & ſummæ coërcitionis ius in arce quadam
conceſſione principis obtinuerit [k]. Suſpicantur alij [l] baronem eum dici, qui
valuaſſor magnus, & capitaneus regis in feudis dicitur [m], quem de plebe
aliqua, vel de parte princeps inueſtiuit. Aliis autem placuit quemlibet infra 6
comitem habentem aliquam dignitatem dici baronem: voluerunt enim
digniorem eſſe comitatum baronia [n]. Neque vulgo probatur ſententia eo-
rum qui has dignitates confundunt, eò quòd ſæpè vtræque nominentur in
iure ſimul vt diuerſæ [o]. Quidam & ſupremam poſt regiam poteſtatem baro- 7
nis, quòd ad clientelaria iura pertinet putant: eóſque barones à verbo Græ-
co βαρεῖν dictos autumant [p], quòd grauitate dignitatéque cæteros dominos
beneficiarios anteire debeant: eiúſque rei teſtimonium ex Cicerone citant
ad Atticum [q] *Apud patronum & reliquos barones te in maxima gratia poſui, &c.*
Vbi tamen alij Varrones legunt. Alij [r] barones à forma ædificij clientelaris 8
deducunt, quòd domus vndique occluſæ & ſubſtructæ turribus, barreis, à Pa
leſtinis dicantur teſte Rhodigino [s]. Sed ſi ex aliis linguis noſtram interpre-
tari liceat, mihi verior declinatio videtur ex Hebraico ſermone, vt baro di-
catur veluti creatura noua, & creatio quæ non ſit nec dux, nec marchio, nec
comes, ſed nouum quid. Sic enim Hebræi dicunt, bara ברא creauit, & בריאה
figmentum, creaturam nouam, vel à barah ברה elegit, vt dicatur baro ele-
ctus. Et apud Rabinos [t] etiam בריון barion dicitur ſatelles, qui dicitur vul-
gò ſpathacinus, *ſpadacin*. In Gallia ſunt duæ ſpecies affines nobilium & feu 9
dorum, quas dicunt *de benneretz & barons*. Benneretus iure ſuæ dignitatis
antequam talis dici mereatur nobilis eſſe debet genere in quarto gradu,
poſſidens

a in conſuetud. Turoniæ tit. *des droicts de baronie.*
b *aux couſtumes d'Amiens*, tit, *des droicts & Amendes des Seigneurs* artic. 112.
c conſuetud. Andiū, titul. *des droicts de baron* artic. 47. *du Maine* titul. *des Seigneurs & barons* artic. 54. 55.
d ex conſuetud. Turoniæ artic 47.
e proximæ citatæ & aliæ.
f Hector Boëth. lib. & lib. 2. Hiſtor. Scoticæ.
g Flaui. Blond. libr. 4. deca. 2.
h Bald. in c. vno de legatorum, de offi. deleg. & in c. 1. qui feu. da. poſſ.
i Boër. ad conſuetu. Bitu. de iuriſd. om. iud. §. 1. glo. 1.
k Bald. in c. innotuit, de electio.
l Barba. in repetit. extrauag. volētes.
m in cap. 1. quis dicatur dux, march.
n Iacob. Curtius Iunio. in 2. par. tract. feudo. in 1. quæſtio. de perſonis laicis.
o in extrau. volentes in c. fundamenta, de election. In ſex. c. grandi de ſuppl. negli. prælat. in 6.
p Alc. lib. 5. παρ. c. 16.
q lib. 5. ad Attic.
r Ioan. Brecheus, ad conſuetud. municipal. Gall. c. *des droicts de Baro.* artic. 1.
s Cæl. Rhodi. libr. 18. cap. 30.
t Rab. in Schenioth. 22. cap. 30.

poſſidens in ditione decem ſcutarios bacchalarios armorum, id eſt, decem vaſſallos. habens ſufficiens patrimonium, quo poſſit ſecum ducere quatuor aut quinque nobiles comites continuò cum equitibus duodecim aut ſexdecim. Fit autem bennneretus, cùm princeps huiuſmodi perſonæ concedit vexilli ius, & ex vexillo peditum in acie, vel extrà, die ſolemni ſacris peractis, adimit acumina, vocant *la queüe du pennon*, fitq́ue labarum, id eſt, equitum vexilium, vocant *Cornete*, eúmque equitem facit, ſi iam non eſt. Quod ſi ditior hic fiat bennneretus, & habeat vnam bennneretam, aut ſex equites bacchalarios, qui poſſideāt ſinguli in cenſum ſexcentas libras ex eius ditione ſeu feudo, tunc poſſunt ex licentia principis, baronis nomen ſibi aſciſcere.

De caſtellanis, & valuaſſoribus, & vaſsis. Caput II.

1 *Valuaſſores regni, qui hodie capitanei, & minores valuaſſores qui.*
2 *Valuaſſores vnde dicti.*
3 *Valuaſini qui, & valuaſſorum tres gradus.*
4 *Vaſſorum minorum feudum adimi poterat, iure communi feudorum, non conſuetudine Mediolanenſi.*
5 *Seniores in iure feudorum qui, & inde vox* Seigneur.
6 *Vaſsi idem quod vaſſalli.*
7 Vaſſalar *quis dicatur lingua Agarenorum.*
8 *Viſiri Baſsi.*
9 *Begler, Beghi, Baſsi qui.*
10 *Imperij Turcici duæ generales partes, Natolia orientalis, Romania occidentalis, & ſingula in prouincias quæ ſunt ſexaginta ſex.*
11 *Militibus à Turcis in prouincijs agri aſsignati, qui dicuntur Thimarchi equites.*
12 *Decimæ dantur Thimarchis militibus ab incolis, vt viuant & alant equos.*
13 *Qui milites habent agros feudatarios apud Turcas, & qui ſtipendia.*
14 *Agri etiam quibuſdam militibus ab Ottomanis principibus diuiſi, vt equites exhibeant aut pedites.*
13. 14. *Milites Ianizarij, Aſſapi, Alcanzi, Moſellini apud Turcas qui.*
15 *Feudum iure hæreditario apud Turcas nemo poſsidet Satraparum.*
16 *Bacchalarij qui ſint.*

1 DE Caſtellanis cùm in diuiſione feudorum antè dixerimus, nõ loquar amplius, ſed tantùm de valuaſſoribus. Qui à ducibus, marchionibus, vel comitibus feudum capiũt, regis vel regni valuaſſores propriè dicuntur, hodie capitanei, qui & ipſi feuda dare poſſunt: qui autem acceptum ab ipſis feudum dare
2 poſſunt, minores valuaſſores dicuntur [a]. Valuaſſores putant dictos, quòd ad valuas ſtarent dominorum: ſicuti & apud reges Hebræo-
3 rum fiebat [b]. Minores valuaſſores valuaſinos quoque dixerunt [c]. Et iterum qui à minoribus valuaſſoribus feudũ accipiebant, dicebãtur minimi valuaſſores. Sic itaque tres gradus valuaſſorum, maiorum, minorum, & minimo-
4 rum [d]. Erátque liberum communi iure minoribus, auferre à minimis feudum prætio teſtituto, ſi illud illis vendidiſſent [e]; non tamen licuit Medio-
5 lanenſi conſuetudine, qua eiuſdem iuris ſunt minimi, ac maiores [f]. Horum omnium reſpectu ſeniores [g] dicuntur duces, comites, marchiones, qui à rege feudũ accipiẽtes, aliis dederint, quaſi primi feudatarij ante maiores valuaſſores. Ex voce hac, ſeniores, deducta vox, *Seigneur*. Valuaſſores etiam milites dicuntur ſeniorum. Ita enim ſæpe Conradus I. in lege addita, Francicis

a §. 1. qui feud. dar. poſſ. lib. 2. Feud. titul. 1 §. 1. quis dicat. Dux, march. lib. 2. Feud. titu. 10.
b 2. Reg. cap. 11.
c d. §. 1. quis dicat. dux, march.
d §. 1. an marit. ſucceſſ. vxor. in beneſi. lib. 2. Feud. titu. 15. §. 1. quib. mod. feu. amitta. eo. lib. titu. 17.
e §. 1. de feu. da. minor. valuaſſor. libr. 2. titu. 16. §. ſimiliter, de lege.
f §. 1. quis dica. dux march.
g §. 1. quib. mod. feu. amitta.

& Langobardicis [a], titulo de beneficiis, & terris tributariis vſurpat. Sic
vſurpauit Pipinus [b], in lege quam de te intertiata hoc modo tulit: *vt nullus*
comparet caballum, bouem, iumentum, vel aliam rem, niſi illum hominem cognoſcat, qui
eum vendiderit, aut de quo pago eſt, vel vbi manet, & quis eſt eius ſenior. Dicebant 6
Franci vaſſallos & vaſſos, vt extat titul de vaſſis dominicis [c], & Ammonius [d]
ait Carolum Magnũ ordinaſſe per totam Aquitaniam comites, abbatéſque,
nec nõ alios quàm plurimos, quos vulgò vaſſos, inquit, vocãt, ex gente Fran
corum. Et alibi tradit [e], Taſſilonem ducẽ Baioariorum veniſſe cum primoribus gentis ſuæ & more Francico in manus regis, in vaſſaticũ manibus ſuis ſemetipſum commendaſſe: fidelitatémque tam ipſi regi Pipino, quàm ipſis filiis Carolo, & Carolo magno iureiurando ſupra corpus ſancti Dionyſij promiſiſſe &c. ſimiliter & omnes primores ac maiores natu Baioarios. *Baſſalar* 7
lingua Turcica homines præcipui dicuntur, vt ſi liceat ita loqui, capita, qui propter conſilium ſemper principem comitantur [f]: ſic Satrapæ & maioris dignitatis homines, Turcis etiam appellantur Baſſæ, quorum & alij aliis maiores. Sic baſſæ à baſſis aliis pro dignitate venerãtur [g]. Suntque quatuor præ- 8
cipui dicti *viſiri baſſi*, id eſt, principes imperatoris conſiliarij [h], qui quater in hebdomada ſedent pro tribunali in loco qui dicitur Duyam, vt audiant legatos nationũ, & ſupplicationes hominum quas imperatori referunt. Et poſt 9
hunc quatuor iuratũ eſt duum viratus duorũ, qui Beglerbeghi principes præſidium prouinciarũ imperij Turcici, quod in duas generaliter partes ſeu fines eſt diuiſum, oriẽtalem, quam Natoliam, & occidentalem quam Romaniam
dicunt. In Natolia 36. præſides vexillares, qui Turcarum lingua dicuntur 10
Sangiarchæ. In Romania 25. Et ita Agatenorum regna in vnam & ſexaginta
prouincias diuiſa. Et in qualibet conſtituti milites quibus agri aſſignati ſunt, 11
vnde viuant, qui Thimarchi appellãtur. Omnium poſſeſſionũ militarium ad imperatorem pertinet collatio. Quilibet tamen duorum Beglerbegh, in ſuis prouinciis conferre poteſt, cui vult poſſeſſionem aſcendentem ad ſummam aſprium quinque milliũ, hoc eſt, ducatorum centum. Thimarchis militibus equitibus ſingulis ager ab imperatore aſſignatur, ex quo quiſque eorũ cum
quatuor loricatis viuere poſſit. Et ſic ager vnus quinque equites nutrit, ex 12
decimis ſcilicet, per ſubditos prouinciarum, de domibus & omnibus terræ naſcentibus datis, ſimiles ita naturæ feudorũ. Sic in Romania feruntur quatuor millia & quingenti huiuſmodi agri, militum itaq; 22. millia & quingẽti in Natolia quinq; millia & quingenti milites, qui parati ſunt ad bellum, &
obediunt ſuis præſidibus. Nec tamẽ omnibus militibus ita agri vel beneficia 13
data: Nam Ianizarij pedites ſolidari ſunt & ſtipendiarij, qui ſequuntur imperatorem: & Aſſapi milites gregarij equites & pedites ſolùm ſtipendio conducticij. Quibus & accedũt Atcauzi milites dicti fortunæ ſine ſtipẽdiis, ſolis
prædiis viuentes, quinta parte reſeruata ex lege Alcorani imperatori. Refert 14
Iouius quoſdã eſſe ex Turcica natione, quibus olim à principibus Ottomanis agri variis victoriis acquiſiti, pro ſingulorũ meritis ſic diſtributi ſunt, vt vnuſquiſq; pro ſingulo terræ iugero, quod accepiſſet, equitẽ vnum, aut duos pedites, quoties maiora inſtãt bella, exhibere principi teneatur, qui vocãtur
Moſellimi. Sed Bartholomæus Georgeuitz [k] notat, apud Turcas nullum ex 15
Satrapis poſſidere prouinciam aut ciuitatẽ aliquam iure hæreditario, vt poſt obitum, liberis, vel ſuis ſucceſſoribus poſſit relinquere, ſine cõſenſu ſui regis: priuaréq; principem quãdo voluerit eo beneficio poſſidentem, quod tamen ſi ei non ademerit, eius eſſe vſque ad mortem. Poſt obitum autem, ſi eius ſucceſſores velint pactum traditionis ſeruare, nempe præbere tot milites quot
præſtare poſſeſſores adiguntur, admitti: ſi ſecus, aliis dari. In Gallia olim 16
capitanei quidam, qui ferebant vexilla peditum, minores erant benneretis, qui vexilla ferebant equitum, & bennereti, minores baronibus. Bacchalarij ſub benneretis erant, qui ſimplices vaſſalli nunc dicti ſunt, de

quibus

[a] in ſi. leg. Francica.

[b] lib. 5. legis Franco. in ll. addit. a Pipino, titu 9.

[c] lib. 4. legum Francic c. 4. & 61. 75.

[d] Ammo. libr. 5. de geſt. Franco. c. 1.

[e] idem Ammo. libr. 4. cap. 64.

[f] Bartholo. Georgeuitz, lib. 2. de afflictio. Chriſtiar. ſub Turca, c. 2. de militia

[g] Paul. Iouï. de reb. Turcic. in Solima. Selimi filio.

[h] de his & ſeq. vide Chriſtop. Richetũ de rebus Turca. libr. 2. l. item vbi ſup. & d. Barthol. Georgeuitz. Ioan. Cuſpinia in Cæſarib. poſt Selim. Ottomanum, titu. de militia Turcorum.

[i] Paul. Iouius lib. de reb. Turcici, in milit. Turcica militia.

[k] Georgeuitz, lib. 2. de Turcarum, c. 1.

quibus diximus paulò antè in fine capitis ſuperioris. Nec dubito Bacchalarios hos dictos fuiſſe à nomine Turcico *baſſalar*, de quo diximus [a]. Neminem enim laret exercitum Chriſtianorum in Agarenos diu pugnaſſe cùm Hieroſolymam expugnarunt, & regnum illud Saladini debellarunt: vnde & pleraque nomina apud nos commearunt. Poſſunt & Bacchalarij armorum antiquis dicti, Latinis nominari tyrones. Sed & ij aliud feudum non habebant quàm annonam, quando in ſcholis armorum degebant [b].

De ſexu conſiderando in feudis.
Caput 12.

1 Fœminæ quare regulariter feudorum incapaces ſunt.
2 Fœminæ non ferunt teſtimonium in feudis.
3 Fœminarum maſculi in feudo non ſuccedunt.
4 5. Fœminæ quibus in caſibus iure tenere poſſunt feudum.
5 Feuda quædam, quæ tenentur pro annuo reditu.
6 In Gallia, excepta ſucceſſione regni, fœmi. ſicut in alijs regionibus ſuccedũt in feudo.
7 Caria ex regno Satrapatus facta.

1 SExvs diſtinctio habetur in feudis. Nam communi huius
iuris regula, mulieres incapaces feudorũ ſunt, nec in eo ſuc-
cedunt [c]: quia feuda militibus regulariter dari ſolent, qui
armis poſſunt iuuare principem, quod alienum eſt à mollitie
mulierum [d]. Tum ſecundò, quòd publica honeſtas cœtui vi-
rorum eas immiſceri non patiatur [e]: earum fragile conſi-
lium, & facilè mutabile genus [f]; adéſtque periculum ne conſilium domini
2 detegant, vt Baldus notat, & alij [g]. Imò nec mulieres idoneæ ſunt ad feren-
3 dum teſtimoniũ in cauſis feudalibus [h]. Proinde non ſolùm illæ repelluntur
à feudis communi iure, ſed etiam filij illorum maſculi, quia mater non eſt
4 apta ad operandam tranſmiſſionem [i]. Iure tamen ſpeciali receptum eſt fœ-
minas in aliquibus caſibus capaces feudi eſſe [k], vt ſi pacto caueatur admitti
fœminas [l]. Succedũt enim tunc, ſed deficientibus filiis, quia prius de feudo
maſculus fuerit inueſtitus [m]. Itẽ ſuccedunt, ſi feudum maternum ſit, vel fœ-
mineum [n], & dũmodò maſculi non ſuperſint, qui filiabus præferuntur etiam
in his [n] quamuis remotioris gradus ſint [r]. Admittuntur etiam fœminæ ſi illæ
expreſſè à dominis inueſtitæ ſunt in feudo nouo vel reuerſo, vel ſi redeme-
rint feudum [q], vel ſi feudum francum ſit & liberum [r]. Si emptum feudum
5 ſit, & quod non ſit datum pro aliquibus ſeruitiis [s]. Sunt enim feuda quæ
tenentur pro annuo reditu, quæ non habent ſeruitium perſonale, quæue
per mutum etiam & ſurdum, alioquin inhabiles perſonas, teneri poſſunt,
& ita quoque per mulieres [t]. Idem ſi feudum ſit exiguum [v], vel ſi conſue
tudo ſit, vt ſuccedat filia, vel neptis, vt maſculi, vel ex lege familiæ, vel ex
fide feudi, vel ratione loci patriæ, vt ſit in Sicilia, non exiſtente maſculo [x].
6 Et in Gallia etiam titulos patriciatus ſeu parium Franciæ ad fœminas per-
uenire, veluti hoc iure connexo prædio beneficiario docet & pluribus
exemplis probat Rhenatus Chopinus [y]. Et in Scotia, Anglia, Flandria,
Armorica, Hiſpania, aliíſque regnis & ſuperioribus feudis principalibus, con-
ſtat filias & fœminas deficientibus maſculis ſuccedere, excepto Gallico
imperio, ex lege propaginis, de qua diximus in præludijs optimi iuriſconſul-
ti, & magiſtratus, propter legem Salicam [z], quæ neque in fuſum vel in co-
lum patitur haſtam Francorum & Gallorum victricem commutari [a]. In aliis
autẽ feudis ſuccedunt, vnà cum filiis fœminæ, in Gallia etiam, vt ait Ioannes

a Sup. nume. 7.
b de quibus, in titulo de tyroni. libr. 12 C. titu 44.
c § & quia vidimus, qui feud. dar. poſſ. §. 1. de nat. ſucceſſ. feu. lib. 2. tit. 50. §. 1. de feud. fœmi.
d ca. ſicut non, 32. q. 2. in l. quiſquis §. e. ad l. Iul. maieſt. C.
e l. maritus, l. 2 e. de procura. C l. ſancimus, de recep arbi. C. l. 2. § 1. de ijs qui veni. ata. impetra.
f c. forus, de verbo. ſignif. l. ſi pater, de ſponſal. C.
g Guillel. Bened. in cap Raynutius, in verſi. duas habens filias, nu. 21. & ſeq. de teſtam. & hæc contraria naturæ feudi docet §. 1. de no. for. fidelit. Chaſſan. in §. 5. verſicu. 16. videndum eſt, rubr. *des fiefz*, in conſuetud. Burg.
h §. 1. in fin. quot teſtes ſint neceſſ. ad pbãd. no. inueſt.
i Guill. Bened. in c. Raynutius, verſi. duas habens filias, num. 32 de teſtam.
k caſus ſpeciales ſequentes vide apud Iacob de Curte tract. de feudu 3. par. Boërium in §. 6. de conſuet. feu. gluſ. 2. in conſuet. Byturi. glo. in c. 1. § Conradus de ijs qui feu. dar poſſ.
l § & quia vidimus, eod. vide Soci. conſil. 19. & text. in §. 1. de natur. ſucceſſ. feu. lib 2. titu. 50.
m epiſcop. vel abba. &c. §. penult. & in c. filia, de ſucceſſ. feud. § qui ſibi, de eo qui ſibi vel hæred. ſuis maſcu. &c.
n §. 1. de natu. ſucceſſ feud.
n §. 1. de feudo. fœmi. Ludoui. Roma. conſil. 367.
p Guill Bened. in c. Raynũtius, ad verba in eodem teſta. 1. nume. 191.
q §. 1. quemad. feud. ad filiam pertine. Rapha. Fulgo. conſil. 4. in fi. ad id de quo quæritur.
r Bal. in d. § & quia vidimus. Idem in l. quoties, de ſuis & legiti. tamen tenet contrar. & probat. Ludo. Roma. ſingul. 177.
s Odofred. in ſua ſum. titu. qui poſſ. ſucceed. in feud. Bald. in d. § & quia vidimus.
t Bald. in l. liberti libertæque de ope rib. liber. C. Bald. in ſi. tit. de pace cõſtan. in verbo libellatis.

v Roma. conſil. 367. x Andre. de Iſernia in d. §. & quia vidimus, qui feu. dar. poſſ. y Rhenat. Chopi. lib. 3. de domanio. capi. 7. nu. 7. & 8. z in ll. Salic. titu. 62. § fin. a Guill. Bened. in c. Raynut. in verbo duas habens filias, num. 118. 119. 120. & ſeq.

Faber [a]. Quia iure eius, ad inſtar patrimonij feuda redacta ſunt [b]. Et poſſunt mulieres obſequia belli per alios præſtare, quæ per ſe non poſſunt. Ea ratione ſuccedunt & iure cõmuni in feudis ligiis fœminæ, vt filij [c]. In Sueuia Germanica, fœminas in feudis ſuccedere potiſſimùm eccleſiaſticis & ignobilibus, raró autẽ in mobilibus teſtatur Zazius [d]. Elizabethã regis Bohemiæ
filiã, anno 1310. de paterno regno inueſtiuit [e] ſum. pontif. Alexander Ma- 7
gnus ſubacta Caria, eam ex regno Satrapatũ fecit, quem tribuit Adæ Hecatomni filiæ, quæ obuiã ei accedẽti cum exercitu in Cariam venerat Alinda ciuitatem quæ ſibi erat reliqua, regno Cariæ ſpoliata tradiderat, & Alexandrum ipſum in filium adoptauerat, vt author Arrianus, qui & addit viſitatum fuiſſe in Aſia, iam inde à Semiramide, vt & virorum regũ vxores regnent [f]. Ferunt etiam mulieres apud aliquas gẽtes imperaſſe, & aſpernatas mollities muliebres, turmas pugnãtium virili ingenio & manu rexiſſe: vt Pẽteſileam Amazonum reginam, & alteram Hyppolitem [g]: Thomyrim Scytharum reginam, quæ Cyrum & exercitũ eius vicit & proſtrauit [h]: Artemiſiam reginam Cariæ, quæ Rhodios vicit [i]: Camillam Volſcorum reginam [k], quibus & plures coniungere facilè eſt.

a Bened. in prox. cita. loco, nume. 67. Ioan. Faber, in authen. ingreſſi de ſacroſ. eccleſ.
b In proximè cita. locis, in c. ſi n. nauit, de reſcript. in princi. Idem Ioan. Fab. Inſtit. de legi. patro. tut. in fine Zabatel. Card con ſil. 64. Guid. Pap. q. 5o. & 133. Alexand. conſil. 3o. in 1. par. Conſi. incip. quoniam omne datum.
c Alexand. d. conſi. 3o. in 2. col. parte, 1. Conſil.
d Zaz. tracta. Feud. titul. de feud. ſucceſ.
e Ioan. Tritem. cap. 3o.
f Arria. lib. 1. de Alexan. expedit.
g de quib. Propert. in 2.
h Herodo. in 1.
i Herodot.
k de ea Virgil. 7. Aeneid.

De baſtardis, aliíſque perſonis in feudo notandis. Cap. 13.

1 Naturales tantùm filij in ſucceſſione feudi inhabiles, etiam in feudo materno legitimati quoque.
2 Vt ingratus exhæredatus filius, in feudo paterno vel auito non ſuccedit.
3 Item filij Laici, qui eccleſiaſticæ perſonæ ſunt, in feudo non ſuccedunt.
3 Filij quoque non ſuccedunt nati ex ſecundo matrimonio ad Morganaticam contracto: non clericus, religioſus, adoptiuus.
5 In dignitate marchionatus, comitatus &c. non ſuccedebat olim hæres, hodiè contrà.
6 Decedente vaſſallo in feudo nouo ſine maſculis liberis, dominus ei ſuccedit.
7 Mutus, cæcus, ſurdus, fœmina in quo feudo ſuccedunt.
8 Aſcendentes deſcendentibus quando & quomodo in feudo ſuccedant.
9 Ignobilis, eccleſiæ, fratriæ, quomodo in Gallia feuda poſſidere poſſint.
10 Perſonæ non prohibitæ, capaces feudi ſuccedunt & agnati in feudo paterno.
11 Filius inſtitutus in re certa à patre, æqualiter ſuccedit in feudo cum alijs, & quando præteritus, & nepotes.
12 Agnatus repudiata hæreditate defuncti, feudum poteſt retinere: filius hoc non poteſt inuitis agnatis proximioribus.
13 Collaterales in feudo nouo ſuccedunt vſque ad ſeptimum gradum, proximiores in antiquo vſque ad infinitum.
14 Fratres vterini & conſanguinei quomodo in feudo ſuccedunt.

NATVRALES tantùm filij ad ſuccedendum in feudo ſunt inhabiles [l], etiamſi ſit feudum maternum [m]: quod detrahit iu- 1
ris cõmunis diſpoſitioni. Quamuis poſteà fiant legitimi, nec ſoli, nec cum aliis [n]: etiam ſi tempore, quo patri datur feudum, legitimati inueniantur, ne præiudicium fiat dominis feudi [o]: niſi dominus concedens feudum expreſſè pro filiis natis & naſcituris ſciuiſſet naturalem valuaſſori eſſe ſolum [p], & niſi legitimarentur per ſubſequens matrimoniũ [q]. Hodie in Gallia, cùm ratione ſucceſſionis feuda inſtar ſint patrimonij, & legitimati quomodocũq; vt & filiæ ſuccedunt [r]. Inhabiles quoque ſucceſſioni feudi paterni filij ex delicto ex-
hæredati & ingrati, adita ex teſtamento per hæredem hæreditate, non 2
autem

l Iacob. de Ardizo in rubri. an naturales ſuccedant in feudo. Aluarot. in cap. 1. an mari. ſucced. vxo. Chaſſa. in conſuet. Burg. §. 5. circa finem verſic. item nemo poteſt, titu. *de ſucceſſions de baſtardz.*
m in l. ſi qua illuſtris, ad orfic. C.
n § naturales, ſi de feu. defunct. conten. ſit int. dom. & vaſſal. li. 2. Feudo. titu. 26.
o ſic decidit Lauden. in d. § naturales, & Cardinal. Mediolanen.
p Aluarot. in d. § naturales, ob ſcientiam domini l. ſi quis ita, de teſtam. tut. P.
q Andre. de Iſarn. & alij in d. § naturales, atq. c. tanta qui filij ſint legit. Felinus in c. In præſentia, 1o. col. de probatio.
r Guido. Pap. deciſ. 59.

autem ſi alia cauſa ob fauorem exhæredentur [a]. Quin & Iacob. de Ardizo [b] ſcribit, ingratum filium non poſſe feudum aui iure ſucceſſionis habere, eò quòd per manus patris, & ex eius perſona videtur habere. Quod & probat
3 Aluarotus [c]. Sunt quoque inhabiles filij laici facti eccleſiaſticæ perſonæ, nec in feudo paterno ſuccedere poſſunt, nec per ſe nec per ſubſtitutum, ſi in maioribus ordinibus ſacris fuerint cõſtituti, putà ſi ſubdiaconi ſint, vel diaconi, vel preſbyteri: alioquin adeptus minores tantùm, cùm & vxorem ducere non prohibeatur, nec erit feudi incapax [d]. Sicuti nec perſona eccleſiaſtica à feudo temporali eſt aliena, quando illud eſt cum reali ſeruitio [e], vel francum, in quo & ſuccedit monaſterium pro monacho [f]. Sicut & alij quidam caſus excepti, quos & principalem quoque quæſtionem num clericus aut religioſus ſuccedant in feudo paterno fuſiſſimè tractat Chaſſancus [g], & argumentis in vtramque partem adductis & reſolutis. Iacobus Curtius in altero membro tractatus feudorum tertiæ partis, in 10. quæſtione, diſputauit, & eam Martinus Laudenſis variè, Cardinalis Mediolanenſis & alij, quos refert Curtius, pro quo textus videtur eſſe expreſſus [h], & ego ei ſubſcribo.
4 Nam & qui clericus efficitur, aut votum religionis aſſumit, hoc ipſo feudum amittit [i], idipſúmque ſtatutum, ſi fiat quis canonicus [k]. Adoptiuus quoque in feudum non ſuccedit [l]. Neque filij qui naſcuntur ex muliere minus nobili ducta, extantibus prioris matrimonij liberis, & contracto ſecundo ea
5 lege, ne nati poſteà ſuccederent, ex lege Salica vel Morganica [m]. Nec in marchionatu, ducatu, comitatu, vel alia regali dignitate, olim ſuccedebat hæres hodiè contrà [n]. Putant quoque aliqui [o], ex conſuetudine regni Galliæ, minores maſculos 20. an. & fœminas 24. nõ poſſe in eo feuda regalia tenere ſine diſpenſatione principis: ego non puto illam generalem, for-
6 ſan tamen in Normania ſingularem, vel alibi. Et ſi duo fratres ſimul inueſtiti fuerint de beneficio nouo, & non de paterno; ſi vnus eorum ſine deſcendentibus maſculini ſexus mortuus fuerit, dominus ſuccedit, non fra-
7 ter, niſi pactum hac de re conuentum ſit [p]. Mutus quoque qui nullo modo loquitur, feudum non poteſt retinere, quippiam tamen ei alimentorum gratia ex eo relinquitur [q]: idem in ſurdo, cæco, quia ſeruire non valeant non
8 ſecus quàm fœminæ: paternum feudum tamen illi poſſunt retinere & per ſubſtitutum inſeruire [r]. Firma quoque regula eſt, aſcendentes in feudis deſcendentibus non ſuccedere [s], niſi contrarium ſit pactum, vel feudum contemplatione patris filio ſit datum, vel ſi vetus ſit feudum & paternum [t]. Defendit & Curtius [v], fructus feudi profectitij vel aduentitij filij fami. eſſe
9 patris, ea tamen lege vt ſeruitium fiat. Docuimus & in diuiſione feudi, dum de nobili agebamus, & ignobiles in Gallia capaces eſſe feudorum, excepta Burgundia: & eccleſias quoque, fratrias, capitula, & vniuerſitates, ſi
10 morticinij ius impetrauerint, vt tradidimus in fine c. diuiſionum feudi. Aliæ porrò perſonæ in ſumma, quæ non prohibentur, capaces ſucceſſionis feudi ſunt, & poſſunt id capere, vt & ſeruus volente domino poſſit de feudo inueſtiri [x]. Et ſuccedent maſculi deſcendentes vſque ad infinitum, & conſobrini [y] in feudo paterno, non in nouo [u]: etiam ſi emancipati filij ſint à pa-
11 tre, de cuius feudo agitur [a]. Imò filius inſtitutus à patre in re certa, æqualiter ſuccedit in feudo cum aliis [b]. Nec præteritus impeditur in ſucceſſione, etſi nolit dicere teſtamentum patris nullum [c]. Atque cum deſcen-
12 dentibus filiis vnà ſuccedunt nepotes ex filio [d]. Et ſi contigerit vaſſallum ſine aliqua prole decedere, agnatus ad quem vniuerſa hæreditas inteſtati pertinet, poterit repudiata hæreditate feudum retinere, nec obnoxius erit debitis defuncti, niſi ratione fructuum exiſtentium: quamquã filius ſuccedens patri non poſſit hac diuiſione vti, ſed debet vel vtrumque repu-

a examinat Io. Andr. in Summa de ſucceſſ. feu. ſub rubr. an filius ſuccedat in feudo. Iacob. Curt. in altero membro tertiæ partis, tracta. de feu. nu. 6. & 7.
b Iaco. de Ardizo, in Sum. de ſucceſſio. feu. rubr. an agnat. vel filius defuncti feudum retinere poſſ. lib. 2. Feud. titu. 45.
c Aluarot. in §. & quia vidimus, col. 10. qui feud. dar. poſſ.
d Calderi. conſ. 2. ti. de feud. Bar. & Aluaro. in §. & quia vidimus, de iis qui feu. dar. poſſ.
e Felı. in c. in præſentia de probat.
f Idem in d. c. in præſentia, limitat. 1. Bald. in auth. niſi rogati, ad Treb. C.
g in conſue. Burg. tit. *des fiefs*, §. 5. ad verb. *excepté les religieux*.
h c. 1. de feudo. fœmi. dum dicit clerici nullo modo in beneficio paterno ſuccedere, §. 1. de vaſſal. mil. qui arma belli. depoſuit, lib. 2. titu. 21.
i §. S quis per triginta, verſ. qui clericus. S de feu. def. cõten. S tit. dom. & vaſſ. li. 2. tit. 26.
k gloſ. 1. & 2. in l. 1. quo ſit longa conſuet. C. & ibi Bald.
l §. adoptiuus, eod. titul. 26.
m § 1 de S l nati ex matri. ad morga. contract. libr. 2. Feu. l. titu. 29. §. filij. & § mulier habens feudum. ſi de feud. def. conto uer. ſit. ut.
n §. 1. iuncta gloſ. de feudo marchiæ vel ducat.
o Boër. in §. 11. gloſ. 1. de conſuetud. int. & ſiat perſo. in coutumes Bitur.
p § S duo fratres, de feudo march. §. 1. de ſucceſſ. fratr. li. 2. Feud. titu. 11.
q §. fin. epiſcop. vel abbat. vel abbatiſſ. &c.
r §. 1. an mutus vel aliàs imperfec. feu. retine. libr. 2 Feudo titu. 36.
s § 1. de natu. ſucceſſ. feud. rationem ibi aſſeruntur à gl. & à Curtio in 3. par. tractat. de feud.
t probat Curt. vbi ſuprà Aluaro. & alij in c. 1. de natu. feu.
v Curt. vbi ſuprà.

x § per perſonam, per quos fiat inueſtitu. y §. 1. de nat. ſucceſſ. feu. lib. 2 tit. 50. & c. 1 §. & quia vidimus, qui feud. dare poſſ. §. ſi capitanei, de feu. march. c. 1. an mari. ſucc. vno. u §. S duo, de feu. March. §. 1. de ſucceſſ. fratr. §. S quia miles, tit. conſtitutio feudal. domini Lotharij lib. 1 ait. 18.
a Bald. in l. in ſucceſſione, de ſuis & legit. C. Marti. Laud. & de Ardizo in Sum. de ſucceſſ. feu. Curtius, altero membro 3. part. feudo tract. nu. 2. & 5.
b c. 1. de ſucceſſ. feud. Bartol. in l. vt iuriſiurandi, §. ſi liberi, de oper. libert. in P. Aluaro. & alij, in d. §. & quia vidimus. c Curt. vbi ſup. nume. 8.
d c. 1. de natu. ſucceſſ. feu. c. 1 de ſucceſſ. feud.

diare vel retinere. Aut ſi voluerint cõſentire debet patre nouè inueſtituram feudi a domino & ita hæreditatem repudiare [a]. Collaterales in feudis nouis ſi poſſideat primò inueſtitus præmortuus, vſque ad ſeptimum gradum ſuccedunt [b]. In antiquis, verò quæ peruenerunt multoties in deſcendentes ſucceſſio eſt collateralium in infinitum [c], qua diſtinctione feudi iura ex diametro alioquin pugnantia, conciliantur ex ſententia Iacobi de bello viſu 14
Nicolai Neapolitani, Baldi, Aluaroti, & Curtij [d]. Singulare autem præter ius cõmune hic, fratrem vterinum tantùm, non ſuccedere in feudo paterno [e]: quia in feudis iure cognationis nulla eſt ſucceſſio [f]. Nec frater vtrinque coniunctus excludit in ſucceſſione collateralis aliũ fratrem conſanguineum tantùm, & ſic coniunctum ex parte patris, ſed pariter admittuntur [g].

a §. 1 aua n ve ſi d. ſ poſſit rea f o. ꝫeꝑ 1. hæ. d. l be a. ſtu. 4. §. hinc, de capite co au ea ſam v n. dit, lib. . tit. . .

b ſic intelligendus eſt §. & quia vidimus, qui feud. dar. poſſ. & c. ſat s be ne, de prohib. feu. al enat.

c ſic intelligend §. 1. ſi vaſſ. feu. priua . cui defera. §. 1. de natu. ſucc. feu.

d præd. authores in §. ſi capitanei, de feu. March & Curt. in 3 par. trac. feudo.

e Angel. conſi. 106. incipiente ſanctiſſima & illuſtriſſima regina. Marti. Laudenſis in § & quia vidimus. qui feud. dar. poſſ. & ibi Aluar. 4. col. Chaſſ. in § 5. verſi. 3. nam licet, rubr. des fiefz in conſ. Burgund.

f § 1. de . ſucc. feu. ſſ.

g Bald in l. fin. C. de legit. hæred. Laudens. ind §. & quia vidimus, Bald. & Aluaro. in § 1. de gra. ſub. ſucceſſ. in feudo, Bald. conſi. 4. incip. caſus talis eſt. Chaſſa. §. 5. verſ. 5. qui a li. et, rub. des fiefz, in conſuet. Burg.

De modo conſtituendi feudum & de inueſtitura. Cap. 14.

1 Iura feudorum moribus reguntur, ſequenda & natura feudo impoſita.
2 Feudi acquirendi præcipui modi, per inueſtituram & ſucceſſionem.
3 Quæ pro poſſeſſione & inueſtitura habentur.
4 Inueſtiturã ſequitur fidelitas, fidelitatẽ adeptio poſſeſſionis, inueſtiturâque facta & fide à vaſſallo data, tenetur dominus præcisè poſſeſſionẽ dare, nec poteſt [illegible]mittere.
5 Inueſtitura duplex, verbalis & ſolemnis, & quid.
6 Inueſtitura ſymbolica, verbalis, non facit plenè poſſeſſorem vaſſallum in feudo nouo, ſecùs in ſucceſſione antiqui.
7 In inueſtitura ſymbolica tria, res, perſona, modus. Symbolũ haſta, & quid, & quare haſta inueſtitura detur, & ſeq. numeris.
8 Haſta geſtatio, deputata antiquis regibus pro diademate.
9 Haſta regum ſceptrum, breuis baculus non haſta longa, & de ſceptro plura.
10 Haſta Guntranus data, regnum tranſtulit in nepotem, haſta prælata regibus Romanorum in ſymbolum regni &c. Quirites ab haſta dicti.
11 Haſta porrecta beneficiario ſignum eſt beneficij conceſſi.
12 Iuramentum firmum per ſceptrum.
13 Inueſtitura in Gallia fit baculo, in Marchia ſtipite paleæ, alibi bibendo, alibi per pallium.
14 Baculus paſtoralis pedum, ſymbolum dignitatis. Photio in Conſtantinopolitana Synodo, baculo, vt indignus dignitate, priuatus, &c.
16 Annulus aliud ſymbolum inueſtituræ.
17 Annulus D. Mauricij Sabaudiorum ducum inſigne.
18 Ius aurei annuli inſigne ducatus Venetorum.
19 Annulo dato Perdicæ, Alexander magnus eundem delegit ſibi ſucceſſorem &c.
20 Aliud ſymbolum feudi traditionis, dato gladij & vexilli.
21 Corona ſeu diadematis traditio, ſymbolum tranſlati regni.
22 Clypeo imponebant & leuabant Franci reges ſuos.
23 De alijs inſignibus ducum, marchionum, comitum, vicecomitum.

SCIENDVM eſt feudorum iura ex conſuetudine magis pendere, quàm ex poſitiuo iure ciuili aut pontificio [h]. Et proinde cura erit hic potior, percunctari mores regionis & familiarum, & feudi, ex quibus regulam accipiant. Porrò ex conſuetudinibus feudorum, duo ſunt inſigniores modi, quibus quis feudum acquirere poteſt, per inueſtiturã videlicet, & per ſucceſſionẽ [i]: ad quos alij modi adipiſcendi poſſunt referri, nempe ea quæ poſſeſſionem habent, & quæ pro inueſtitura habẽtur, veluti quod itererit beneficiarius in poſſeſſione feudi vidente & ſciente domino, nec prohibente: 1 2 3

h §. 1. de feu. cognit. lib. 2. Feud. titu. 1.

i §. fin. eod.

vel

vel ſi adeptus poſſeſſionem feudi præſente curia, præcedente licentia domi-
4 ni [a]: vel ſi triginta annorum ſit præſcriptio [b]. Inueſtituram ſequitur fideli-
tas [c], fidelitatem vacuæ poſſeſſionis adeptio, vel in poſſeſſionem miſſio [d].
Atque plus eſt poſſeſſionem dare, quàm inueſtire [e]. Ex fide tamen data & in-
ueſtitura facta, obligatus eſt dominus ad vacuam poſſeſſionem præſtandam
præcisè, vt non liberetur, præſtando id quod intereſt vaſſalli. nec pœnitere
poſſit inueſtiſſe [f]: donatio enim per fidem acceptata videtur. & ita reuocabi-
lis [g]. Diximus autem feudum donationẽ eſſe in finitione, dum beneficium
vocauimus, quod liberalitas eſt, quæ in donatione obtinet [h], & nullo iure co-
gente fit [i]. Et proinde cùm contractus dicatur nominatus donatio [k], non li-
cet pœnitere [l]: potiſſimùm cùm fidem dando, cliens iam ex parte ſua con-
tractum impleſſe videatur, & cogere ita poſſit dominum, vt ipſe quoque im-
pleat [m]. Accedunt & pacta in inueſtitura appoſita, quæ legem feudo dant, &
5 quæ ſeruari conuenit [n]. Inueſtitura, quædam eſt verbalis, quædam ſolemnis:
illa poſſeſſionem, vt diximus, deſiderat, hæc nequaquam [o]. Franciſ. Curtius
iunior propriè inueſtiturã eſſe ait, dum re ipſa & actu quis miſſus eſt in poſ-
ſeſſionem. Quemadmodum homo veſtitus propriè, dum veſtes re ipſa in-
duit: impropriè ſeu abuſiuè inueſtituram, quæ fit verbis interueniente actu
aliquo corporeo: vt ſi dominus dicat, inueſtio te per traditionem annuli vel
enſis, quod & textus vnicus expreſsè probat [p]. In feudi ergo conſtitutione
per inueſtituram ſymbolicam, adhuc non eſt plena acquiſitio: nam & quam-
uis quis iuſſu domini verbali illa inueſtitura donatus feudo, poſſit quandiu
vixerit rectè ſe defendere, tamen non tranſmittet ius ad hæredes [q], niſi hæ-
redum mentio facta ſit in illa inueſtitura [r]: nec per illam inueſtituram cen-
ſetur rei tranſlata poſſeſſio [s]. Facultas quamuis adipiſcendæ poſſeſſionis de-
tur [t], & plus ſit in hac inueſtitura, quàm in ſola promiſſione, quæ feudum nõ
6 conſtituit præcisè. Hoc tamen ita verum eſſe dicimus, quando de feudo no-
uo agimus, in quo poſſeſſionis appræhẽſio exigitur, cùm antè nullam habe-
re videatur nec ciuilem nec naturalem beneficiarius: at in feudo antiquo
quæſito per ſucceſſionem, arbitror inueſtituram ſymbolicam ſufficere, cùm
iam ſucceſſor continuare poſſeſſionem videatur defuncti, & in ea eſſe, vt in-
ueſtitura tunc potius & verè confirmatio dicatur [u]. In inueſtitura ſymbolica
7 primùm res interueniunt, poſteà perſonæ, dehinc modus. Symbolum tradi-
tionis feudi & conſtitutionis vel inueſtitionis, eſt in feudorum conſuetudi-
ne haſta [x], Haſta, inſtrumentum militare inſigne, δόρυ Græcis, vel λόγχη, qua
milites ſtrenui vtuntur; vt haſtatus primus, ille qui ducentos milites in acie
ſecunda ducebat [y], & haſtati qui primi in acie pugnabant. Et apud Sextum
Pompeium Feſtum de verborum ſignificatione, *haſtæ*, inquit, *ſubyciebantur
ea quæ publicè venundabant: quia ſignum præcipuum eſt haſta. Nam & Carthaginenſes
cùm bellum vellent Romam haſtam miſerunt: Et Romani fortes viros ſæpè haſta dona-
runt*. Symbolum ergo in hoc feudo haſta, de pilo vix eſt quod ſymbolum
8 conſtitutum credam, quamuis ſi velimus in eo hærere, poſſimus. Antiquitus
reges haſtas pro diademate habebant, quas Græci σκῆπτρα dixere. Nam &
ab origine rerum pro diis immortalibus veteres haſtas coluerunt: ob cuius
religionis memoriam adhuc deorum ſimulachris haſtæ addũtur, vt teſtis Iu-
ſtinus [z], apud quem obſeruo ſceptrum haſta ſignificari, nempe baculum nõ
ſudem vel haſtam longam, ſed breuiorem baculum quo innitimur, quémue
in manu ſolemus deferre, qualem refert Homerus [a], Vlyſſem detuliſſe, & eo
abegiſſe canes, ἕζετο κερδοσύνῃ, σκῆπτρον δέ οἱ ἔκπεσε χειρός.
Itaque ſceptrum erat virga quædam breuis, ſed regum inſigne propriè quod
diis pagani ſuis tribuerunt, quorum voluerunt reges maieſtatem imitari.
Fingunt ita poëtæ Iouem congregantem ſuos miſellos deos, ſceptrum ha-
buiſſe poteſtatis ſymbolum, vt apud Ouidium,

a c. 1. de conſuetud. recti feu. lib. 2. tit. 33. c. 2. in fin. & ſi de inueſtit. feud. int. dom. & vaſſ. lis oritur.
b § ſi quis per triginta, ſi de feud. fuer. controuer. int. domi. & agna. vaſſal. Franc. Curt. conſil. 25. incip. tria. 10 facto.
c § 1. quid præced. debe. an inueſtit. vel fidel. lib. 2. titul. 4.
d in § ſi verò, qui ſucceſſ. ten. dat. tene. lib. 1. Feud. tito 3. § fin. de no. for. fidel. lib. 2. tit. 4. 7.
e c. 2. v. fin. 12 q. 2.
f § fin. de no. for. fidel. § ſi facta, ſi de feud. def. conten. fuer. int. domi. & agn. vaſſ. lib. 2. tit. 26.
g §. 1 de donatio. l. ſi quis argentum, §. ſin autem, C. eod. l. nuda ratio, eod. P. c. ſi t. bi abſenti, de præb. in Sex.
h c. 1. de donatio. ap. Grego.
i l. donari, de regul. iur. l. donari, de donatio. in P.
k interp. in l. iuriſgẽtium, § quinimo, de pact. in P.
l l ſi ex, de actio. C. l. in commodato, § ſicut, commod. in P.
m l. Iulianus § offerri, de actio. empt. in P.
n §. 1. de duob. fratr. b. à capite. inueſti. lib. 2. Feud. tito. 18.
o plu. in §. ſi facta, in verbo domi. nomi. ſi de feud. def. fuer. contro. int. dom. &c.
p In §. 2. quid ſit inueſtit. lib. 2. Feud. titu. 2.
q §. 1 quib. mod. feu. conſt. pot. lib. 1. tit. 24.
r §. ſciendum, de cõſuet. rect. feud. l. ſi pactũ, de probat. P.
s c. per tuas, & ibi nota. de donat. & c. ex literis, de con ſuetud. ap. Grego. § 1. de no. for. fidelit.
t Innocen. in d. c. ex literis, interpretes in §. 1. quid ſit inueſtit.
v § 1. quo tempo. mil. &c §. 1. per quos ſiet inueſt.
x § 1. quid ſit inueſt. t.
y Veget. & Varro, lib. 4. de ling. Lati. haſta, quòd aſtans ſoleat ferri.
z Iuſtin. ex Trogo, lib. 43. Hiſtor.
a Homer. Odyſſ. ſ.

Celſior ipſe loco, ſeptróque innixus eburno,
--ora indignantia ſoluit.

a Homer. Iliad. β.

b Homer. Iliad. β.

Agamemnon quoque ad naues proceſſurus, & regis illud inſigne ſecum detulit [a], εἵλετο σκῆπτρον πατρώϊον ἄφθιτον αἰεί.
Et à Deo hoc inſigne, illudq; ſymbolum eſſe poteſtatis conceſſæ, docet idem Homerus [b], —εἷς κοίρανος ἔστω,

εἷς βασιλεύς, ᾧ ἔδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω,
σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ.

c Ammonius.

d Dionyſ. Halyc. in 3.

e Homer. Iliad. κ verſic. 321.

f Heſter, cap. 4. & 8.

g Beroſ. in [illegible] re. Hiſt[illegible]. Chaldæo.

Sic & tranſlatum regnum per hoc inſigne, vt extat exemplum antiquum, 10
quando Gontranus rex, quam manu tenebat haſtam nepoti tradidit, donati
regni ſymbolum [c]. Haſtæ & ſecures prælatæ regibus Romanis in imperij ſignum [d], vnde Quirites à quiri haſta, quæ præferebatur loco coronæ. Ergo 11
haſtam ſeu ſceptrum exhibuiſſe clięti & beneficiario, idem eſt, quod ſignum
electionis fortis viri & ſtrenui, militiæ cauſa: & præmij fortitudinis, & fidei
datæ gratia poteſtatem illi dediſſe rerum beneficij, & adhibuiſſe veluti ſummum iuſiurandum & fidelem promiſſionem. Sic & antiqui in fœderibus 12
componendis, vel in promiſſionibus iurabant per ſceptrum, vel adigebantur per illud iurare: quòd ſceptrum illis aliquid authoritatis & maieſtatis referret, vt apud Homerum [e], Ἀλλ' ἄγε μοι τὸ σκῆπτρον ἀνάσχεο καὶ ὄμοσσον.
Inuenimus & apud Perſas & Medos, virgam, quam tenebat rex in manu, ſceptrum videlicet aureum, gratiam vitæ concedere, & firmum ratúmque eſſe beneficium conceſſum ei, cui rex virgam oſculandam porrexiſſet [f]. Scribit Beroſus [g] Armenos & Italos, Noam, qui apud vtroſque regnaſſet, & legibus mores vtrorumque compoſuiſſet, ſignaſſe in ſcriptis ſuis curſu ſolis, & motu lunæ, & ſceptro dominij, quo malos & noxios expellebat à cœtu hominum, & caſtimonia corporis & ſanctimonia animi, duabus clauibus, religionis & fœlicitatis. Baculus etiam inter eccleſiaſticas perſonas ſignum eſt pa-
ſtoralis dignitatis, pedum dicimus. Quare legimus in concilio Conſtantino- 13
politano [h], Marinum vicarium in eo ſummi pontificis, ingreſſo Photio ad 14
ſynodum baculo innixo, iuſsiſſe ei auferri baculum; *quia*, inquit, *baculus eſt ſignum dignitatis paſtoralis, quod hic habere nullatenus debet, quia lupus eſt, non paſtor.*
Accurſius notat baculum ſeu ſtipitem paleæ datũ à contrahentibus pro in- 15
ueſtitura, & ſuo tempore in Marchia: at in Lombarbia bibere, & alibi per pallium inueſtituram fieri [i]. Antiqui quoque ſtipulationem ab ſtipulo, ſeu fir-
mo, & vtrumque ab ſtipite dixerunt [k]. Eſt aliud inſigne inueſtituræ annu- 16
lus [l]. Cùm enim poteſtatem adminiſtrandi reges dabant alicui, annulum ſuum ſignatorium porrigebant, vt quicquid libuiſſet, ſuó nomine præſcriberent: erántque cæteris mandatis ea firmiora, quæ annulo regio ſignata erant.
Sabaudiæ ducum ſymbolum annulus D. Mauricij Thebarum legionis du- 17
cis & martyris, quem Petrus primus Allobrox, impetrauit à Cœnobarcha
Mauriciano. Veneto duci hoc ius aurei annuli indultum ab Alexandro 3. 18
ſummo pont. an. 1170. quem proiiciunt in mare duces electi, vt mare deſponſantes, & in poſſeſsionis adeptæ imperij maritimi ſymbolum. Scribit Aemi- 19
lius Probus, qui alijs Cornelius Nepos [m], Alexandro Babilone mortuo, cùm regna ſingulis familiaribus eius diſpartirentur, ſummam rerum traditam fuiſſe tuendam Perdicæ, cui Alexander moriens annulum ſuum dederat, ex quo omnes coniecerunt, eum ei regnum commendaſſe, quoad liberi eius in ſuam tutelam perueniſſent. De ſymbolo vſúque annulorum plura videto
apud Plinium [n]. Symbolum aliud traditionis feudi, gladij aut vexilli datio. 20
Otho Fringingẽſis regna per gladium, prouincias per vexillum tradi ſcribit.
Carolus Magnus inueſtiuit Ludouicum filium de regno ante mortẽ ſuam, inquit Ammonius [o], per ſpatham, quæ vocatur Sancti Petri, fuſtem & coronam ex auro & gemmis. Et is rurſum Ludouicum ait moriturum per Odonem & Belginagenſem epiſcopum, & Albuinum comitem, coronam & ſpatham,

h in concilio. 8. Conſtanti. actio. 7.

i Accurſ. in §. 1. de verbo. oblig.

k in d. §. 1. de verbo. oblig.

l Eſter, cap. 3. & 8.

m Probus, in vita Eumenis.

n Plin. lib. 33. Hiſto. natura. c. 1. & 2.

o Ammonius, lib. 5. Hiſto. Franc. c. 16.

tham, id eſt, enſem ac reliquum regium apparatum, filio ſuo Ludouico mi-
ſiſſe, mandando illis qui cum eo erant, vt in regem eum ſacrarent ac corona-
ri facerent [a]. In formula conſecrandi regem & imperatorem ſcriptum eſt,
Imperatorem dum Romanorum rex & imperator à ſummo ponti. renuncia-
tur, poſt ſacram vnctionem manuum pectoris armorum & compagum bra-
chiorum, inter ſacroſancta lyturgię myſteria, epiſtola dicta & ante lectionem
ſancti Euangelij accipere à ſummo pontif. enſem eductum ab altari, in defen
ſionem ſanctæ Dei eccleſiæ, & ad vindictã malefactorum, & laudem bonorũ:
rurſúmque in vaginam repoſitum, eidem accingi ab eodem ſummo pontif.
& poſteàd iadema regni ei imponi in ſignum gloriæ, cum ſceptro in manu
dextera, & pomo aureo in ſiniſtra, cum orationibus & benedictionibns. Ad-
ditur & ibi oſeulum, quod debet inauguratus ſummo pontifici [b]. Er Gotfri-
dus Viterbienſis Chronicorum parte 19. horum regaliorum inſigniorum ſi-
gnificata fuſè explicat, & docet quid ſignificent crux, quæ datur imperatori,
gladius regalis, ſceptrum regale, lancea imperialis quæ fuit ſancti Mauricij,
globus aure[e], qui & pomũ & palla vocatur, crúxue ei ſuperpoſita, duplex dia
21 dema, gemmæ, aurum & criſta in coronis. Erant & alia inſignia transferendi
regni, vt traditio diadematis, apud Valer. Max. in ceſſione regni Cappadociæ
22 in fauorem filij facta ab Ariobazane [c]. Et cùm antiquitus Franci regem crea-
23 rent, eleuabant eum in clypeo [d]. Inueſtiuntur duces de ducatu per impoſi-
tionem cauſiæ ſeu pilei aurei ducalis vnionibus ornati, marchiones de mar-
chionatu, annulo in quo eſt pyropus ſeu rubinus, gemma ſpecies carbũculi,
quem imponit digito medio marchionis princeps: comes de comitatu, an-
nulo cum adamãtis gemma: vicecomites vicecomitatu, virgula aurea data:
Baro, & benneretus, vexillo decurtato, ſeu labaro [e].

[a] ijſdem verbis Ammonius, libr. 5. Hiſto. cap. 29.

[b] hæc ſcribit Antonius, dela Sale, in poſtrema parte libri inſcripti *la Salade*, titu. ordo ad coronãdum & inungendum regem.

[c] Valer. Max. libr. 5, cap. 7.

[d] Ammon. lib. 3. c. 61 Adon Viennenſis, in commentar. d. tatus 4.

[e] d. Anton. *dela Sale* in d. lib. c. 23. 24. 25. 24.

De perſonis, quæ in feudi inueſtitura conſiderantur, & de fidei ſeu hominij præſtatione. Cap. 15.

1 *Perſonæ in inueſtitura quales, remiſſiuè.*
2 *Pares curiæ, qui.*
3 *Fidelitatis præſtatio erronea non minuit nec tribuit ius. Quædam feuda fidelitatis iuramentum exigunt, quædam minimè.*
4 *Fidelitas quid.*
5 *Fidelitatis iuramenti forma.*
6 *Hominium, Gallis* hommage, *eſt iuramentum fidelitatis.*
7 *Hominij vel fidelitatis forma in Gallia duplex, pro feudo ſimplici, & pro ligio, & de vtraque.*
8 *Per ſe & per procuratorem hominium & iuramentum præſtari & recipi poteſt, niſi ineundæ ſit perſonæ ratio in feudo.*
9 *Hominium per procuratorem præſtant plures vaſſalli vnius hæredes, & vni ex pluribus hæredibus dominij vniuerſitas, eccleſia, minor, pupillus, & ſimiles.*
10 *Hominium & iuramentum fidelitatis quando tenentur præſtare beneficiarij, & intra quod tempus, quo non facto manus iniectio domino in feudum permiſſa.*
11 *Hominium quando & à quibus non debeatur pro mutatione vaſſalli.*
12 *Si pars feudi alienetur, an nouè hominium ab emptore præſtari debeat. Ruptio feudi & diuiſio quid, & quid* fied de pie, *&* fied depiecé, *&c.*
13 *Feudum quis ſuum ſine alterius præiudicio poteſt onerare cenſu, hominio, reditu.*

14 *In hom'nio & iuramento fidelitatis, debent exprimi res & valor earum, & cenſus.* Denombrement apres l'hommage, *intra quod tēpus debeat dari, &c.*
15 *Feudalium rerum profeßio, ſiue* le denombrement, *integra eſſe debet, & quare fiat, & de commiſſo eius rei cauſa.*
16 *Profeßionem hanc rerum cogit dominus vaſſallum facere per iniectionem manuū in feudum: & num fructus faciat ſuos in defectum denumerationis.*
17 *Fidelitatis præſtatione nihil aliud debetur quàm iuramentum, niſi pacto vel conſuetudine aliud præbendum ſit.*
18 *Mutatione domini vel vaſſalli alicubi debetur, quintus & requintus, denarius & alia quædam,* Rachapt de fiedz.
19 *Quintus & requintus denarius quomodo ſoluendus.*

PERSONÆ quæ in inueſtitura requiruntur ex parte dantis 1
& accipientis, ex ſuperioribus quæ in perſonis monuimus intelligi poſſunt, quales, quæue idoneæ ſint: verùm vltrà conſideramus alias, vt curiam domini, & ſaltem duos teſtes, vt ſolēni teſtatione de ea appareat: vocamus pares curiæ, hoc eſt, 2
qui ſint eiuſdē domini ſimilis naturæ feudi vaſſalli [a], vel alterius domini eiuſdē generis, ſi dominus non habeat ſimiles vaſſallos, veluti ſi agatur de comitatu, pares curiæ regis erunt comites alij: ſi de ducatu, duces: ſi de baronia, barones: vt pares à paritate feudorum dicti ſint, vt docet ex Innocentio Panormitanus, in c. cæterum, numero 14. de iudic. Si ergo quæſtio ſit de inueſtitura, illi adhibendi ad probationem ſunt: vel illis teſtimonium detrectantibus, alij, & inſtrumentum inueſtituræ, ſi ſit. [b] Cæterùm inueſtitura facta à domino, ex parte vaſſalli, feuda quædam fidelitatis exigūt iuramentum: quædam non exigunt. Quamobrem & quæ exigant primùm
hîc annotari deſidero, vt pro aliis non ſit præſtandum: quod ſi præſtetur, no- 3
tandum erit, in præſtatione fidelitatis iuſtum errorem & excuſabilem, non tribuere ei ius cui facta eſt, ſi non ſit dominus, nec obeſſe aliis: quod eſt ſingulare imperatoris Lotarij decretum [c]. Fidelitas eſt iuſiurandum quod à vaſ-
ſallo præſtatur domino [d], in certis videlicet feudis: non in his pro quibus fi- 4
delitas non eſt præſtanda [f]. Forma iuramenti eius hæc ex conſuetudinario 5
iure, *Ego iuro ad hæc ſancta Euangelia Dei, quod a modo in antea ero fidelis huic, ſicut debet eſſe vaſſallus domino: nec id quod mihi ſub nomine fidelitatis commiſerit dominus, pandam alij ad eius detrimentum, me ſciente* [g]. Sub hac forma aliæ formæ continentur quæ poſteà adinuentæ ſunt latiores, in quibus quis expreſſè promittit domino incolume, tutum, honeſtum, vtile, facile, poſſibile, quæ explicata inuenies propriis titulis [g]. Et in vna forma eſt modus iurandi domino inferiori regi, *ero fidelis tibi Caio domino meo contra omnem hominem, excepto im-*
peratore vel rege [h]. Hominium etiam dicitur hoc iuramentum, Gallis *homma-* 6
ge, nempè profeſſio eius, quod is homo debeat præſtare. Francicum morem exprimit Ammonius [i], *Taßilo*, inquit, *dux Boioariorum more Francico, in manus regis in vaſſaticum, manibus ſuis ſemetipſum commendauit, fidelitatémque tam ipſi regi quàm filijs eius Carolo & Carolo magno iureiurādo ſuper corpus ſancti Dionyſij promiſit.*
Forma ex conſuetudine Galliæ duplex, vna pro feudo ſimplici, altera pro li- 7
gio: in ſimplici feudo, cliens ſeu vaſſallus authoramentum accipit, ſeu hominium facit domino, capite aperto, iunctis manibus, eúmque oſculatur. Qui autem hominium ligium debet, manibus iunctis ſacroſanctis Euangeliis impoſitis, capite aperto, exarmatus & diſcinctus, dominū obſculatur, iuramento fidelitatis in vtroque interpoſito [k]. Sic enim humili ſupplicatione patrono ſe applicat, fidem pollicetur, & recipit à domino, offerens domino ſimul & ſemel & manus auxiliares, & os fidele, & ea quæ ex feudo commoda ei præberi debent ex lege clientelari. Et vt me explicem, vaſſallus vel alius eius nomine admiſſus, nudato capite, ſedente domino, ſi ei videatur, debet cingulum

a §.1.quid ſit inueſt. lib.2.Feud.tit.2 §. Item ſciendum. de notis feud. lib.2.titul.58.
b d.§.1.quid ſit inueſtitu. vide in §. 1. qui teſt.ſint neceſ. ad prob. nouā inueſtit.li.2.Feu.tit.32.
c c.ſatis benè, de prohib. feud. alienat. per Lotar.
d § fin.quid præced. debe.inueſtit lib. 2.Feud titu.4.
e § eſt & alia, quæ fuit cau priſ.conſtitut. vel ſeu.amitten.lib.2.Feu.titu 24.
f §. 1. quali. iura. deb. vaſſal. domi. lib.2.Feudo.tit. 5.
g titu. de for. fidel. lib 2.Feud tit.6 & titu. de no. for. fidel.titul. 7. ca. de forma, 22. q. 5. in can. tibi domino, 63 diſtinct. de for. iurament. vide & Felin. in c. dilecti. in princi. de maio. & obedien. In quibus fidelitas conſiſtat, tradit Ioan. de terra rubea. tract. contra rebelles regum, artic 1.
h d.titu.de noua for. fidelit alia forma in glo.fin.§.fin.per quos fiat. inueſti.
i Ammoni.lib.4 de geſt.Franco.capit. 64.
k in conſuet. Turonum titul *de pied de fiefs, & pariage* artic. 55. *Couſtume d'Aniou* tit. *de la nature des fiefs*, artic. 187.& 188 Maine. titul. *de recept. de foy, & hommage ſimple*, art. 148.& 149. *Blois* titul. *des fiefs* artic. 54. *Paris* titu. *de matiere feodalle* artic.48.

gulum vel zonam ſi habeat deponere,ſeponere enſem vel baculum,& geni-
culatus, hæc verba proferre: *Domine vel domina, ingredior vel ineo fidem & ho-*
minium veſtrum, & me veſtrum profiteor vaſſallum ratione eius loci vel terræ &c.
quam accepi à te occaſione vel ob cauſam &c. polliceor & iuro nunc & in poſterum tibi
ſeruire aduerſus omnes,& implere capitula antiqua & noua fidelitatis. Quæ ſi domi-
nus voluerit,legentur:dominus autem poſteà reſpondet,*recipio hominium tuũ,*
ſaluo iure meo & alterius:, hócque dicendo eum in mala deoſculatur [a]. Norat
tamen Specula [b], in Gallia ad oſculum à rege non admitti ignobilem vaſſal-
lum,licèt habeat feudum nobile:alia etiam in aliis locis obſeruari in præſta-
tione,& prælatos recipientes vel dantes fidem,ſtolatos eſſe debere, præſen-
tibus ſacroſanctis Euangeliis, ſequendámq; conſuetudinem [c]. Et hoc iura-
mentum etiam præſtant clerici laicis, ſi feudum habeant ab illis temporale,
cuius capaces ſint [d], cùm in illis laicis minores ſint [e]. Nihil autem intereſt
8 per quos fiat inueſtitura & iuramentum,vel per quos ſuſcipiatur:an per ipſos
dominos & vaſſallos, an verò per procuratores eorum [f]: quia neceſſitudinis
huius contrahendæ ratio in rem magis clientelarem, quàm in perſonam
clientis, & ſcripta & concepta eſſe videtur. Si tamen ad dignitatem & aucto
ritatem beneficia ſpectant, aut ſi ineunda ſit perſonæ ratio, vix eſt vt procu-
rator,vel nuncius pro fidelitate præſtanda admittatur;nempe quia quæ eiuſ-
modi ſunt,coram & ſine mandato explicari debeant [g]. Atque hanc quæſtio-
nem copioſè diſputatam habes in vtramque partem apud Molinæum in con
ſuetudinibus Pariſiorum, & apud alios [h]. Quò fit etiam, vt Pariſiorum con-
ſuetudo non admittat hominij & fidelitatis præſtationem,ſine alia legitima
9 excuſatione, per procuratorẽ, cui aliæ pleræque ſimiles ſunt [i]. Admitti tamẽ
poteſt procurator ex voluntate domini: vel ſi iuramentũ fidelitatis ab vni-
uerſitate ſeu pago ſit præſtandum [k], ſi ſint plures filij defuncti vaſſalli in feu-
do ſuccedentes [l], etſi dominus deceſſerit relictis pluribus hæredibus, non
enim omnibus hominium faciendum, ſed ſufficit vni præſtare & antiquio-
ri [m]: non enim cogitur vaſſallus pro vno domino plures accipere [n]. Poteſt &
tutor & curator nomine pupilli vel minoris præſtare [o], maritus pro vxore
cliẽtelari [p]. Similis cauſa eſt eccleſiæ, quæ ſicut vniuerſitas nunquam mori-
tur,& nõ poteſt perſonaliter fidem pro feudo iurare, ſed iurat per hominem,
quem exhibet domino morientem,vt dicunt, & cõfiſcantem: & ita per pro-
10 curatorem,vel indemnem dominum reddere cogitur [q]. Hominium & iura-
mentum fidelitatis tenentur præſtare beneficiarij in omni adeptione feudi,
in mutatione domini [r], & mutatione vaſſalli intra quadraginta dies vel in-
tra aliud tempus conſuetudine locali definitum : alioquin domino ius eſt
manum feudo iniiciendi,& reditus eius percipiendi, deducto iure partiarij
ſeu coloni qui coluit res [s]. In Burgundiæ ducatu, annus & dies indulgetur
vaſſallo ad fidem præſtandam [t]. Apud Bleſios in nouatione quidem vaſſalli
per ſucceſſionem,conceduntur quadraginta dies ad authoramentum peten
dum:ſed ſi acquiſitione feudum quis conſequatur, tantùm dantur illi vigin-
ti dies [v]. Sunt & aliæ locorum obſeruandæ conſuetudines,quæ breuius tem-
pus vel longius ſtatuunt: vt Turonenſium [x], & Angoliſmenſium [y] ſtatuunt,
acquirentem feudum ab alio quàm à domino, teneri intra octo dies conue-
nire dominũ, à cuius fide res pendet, & oſtendere ei contractus ſuæ acquiſi-
tionis,offerréque fidem & hominium, & poſteà intra quadraginta dies præ-
ſtare. Eccleſia quoque quæ feudum habet temporalis domini,cum ipſa non
moriatur nec viuat, dat hominem patrono viuentem,morientem, & confiſ-
cantem.aut indemnitatem,id eſt, ſubſtituit in locum ſui,hominem in quem
poſſit mors & confiſcatio cadere: & ita quoties is homo moritur, vel ſi alio
modo priuatur feudo, debet eccleſia quoque exhibere per alium hominiũ

a Forme hac deſcripta, aux couſtumes de la Marche, titul. des fiefs & deoſ'q artic. 189 & 190.
b Specul.tit.de feud. § quoniam vero, verſ.forma.
c Andre. de Iſernie, & Card.Alex.in §. 1. de noue for. fidelit.
d c.nimis,c.ea.de iureiur. vide Aluarot.in 1. nõ. qual. vaſſ.iura debe.
e inc. ſolitæ, de maio.& obedien.can. ſi epiſcop' 1 e.diſt.
f §. ſed etiam verſi. ſed vtrũ, per quos fiat inueſti.libr. 1. Feud.titu.3 §.11 in ſe.eodem,de notis feudo.lib.1.tit.30.
g l.nullus, C.de decurio. libr. 10. C.
h tit. de matie. feudale § 49. Boer.in conſuet. Biturig.tit.de conſuet.feud.§.10.
i Aurelianenſib. tit. de feud.art.77.Bleſij des fiefs, art. 37. Aluernie.eod.artic. 26.Borb.eod.titu.art. 378. Marchiæ, eod titu.art. 194.
k Specul.in titul. de feud.in fine.
l Cardina. Alex. in c. omnes,ſi de feu. def. fuer. contro. int.dom. & vaſſal. in feud.
m Bald.Cardinal.Alexan.in d.c. omnes, vbi gloſſ. dubia in vtranque ſententiam, facit & Feli. in c.1.col.2. verſi. inferunt etiam aliqui, de maio. & obed. ap. Gregor. cap.imperialem,§. ducatus, de prohib.feud.alien.per Federi.
o conſuet. Andum. titul. *de la matiere des fiefz*, artic. 105. *Blois* eo. tit.art.30.
p l.oso. Faber in §. fuerat, col. 2. de actio.
q Aegid. Magiſter,in deciſio. tractat. de morticinio, ſeu *des amortiſſemens* cap.6.
r §. 1. quo tempore miles inueſtitu. peter.debe.
s In conſuetud. Andium,tit. *de la nat. des fiefz* artic. 101. eoc. 102. Bituric. tot.titu.de conſue. feudi. *Maine* titul. *de la natu. des fiefz* art.114. 115. 116. 117.118. 119 Orleans,tit.*des fiefz* artic. 00.79. 8. 10. *Paris*.titu. *de matie. feud.* artic. 30. 50. *Chartres*,titu.*quand le fief chet au profit de rachapt*, artic. 81.82.83. *Marche*, titu. *des fiefz*, artic 183.

t In conſuetud. Burgund.,titul. *des fiefz*, artic. 1. 2. v In conſuetud.Bleſenſium,titul. *des fiefz*, artic.33. x Turonen. conſuetud.titul. *comment* *homs ſe doit offrir* artic.3. y Angoliſm.titul.*de la diſtinction & quali. des inueſtitions* artic.13.

& ind

& indemnitatem, & alia debita, pari modo in mutatione patroni, alioquin patronus manus in feudum, vt homine deſtitutum, iure inijcit, & ita iudicatum [a]. Videtúrque indignus beneficio, qui obedientiam detrectat & reuerentiam, quam hominium oſtendit [b]. Homagium quippe coniungit neceſſitudinem inter dominum & vaſſallum, & vaſſallus fit per illud quodammodo eius [c]. Obſeruare tamen oportet, non perpetuò mutationes omnes vaſ- 11
ſallorum hominio nouo aut renouationi fidei eſſe obnoxias, vt in primis rex pro retrofeudo, vocat *arrierefiez*, ſi illi obuenerit vel acquiſitione vel alio modo, non tenetur fidem vel hominium præſtare [d] patrono feudi mediato, quia rex ſuperiorem non agnoſcit in regno ſuo in temporalibus [e]. Et retro feudum cenſetur reuerſum ad priorem naturam, nempe ad principem, à quo omnia feuda mouentur & oriuntur [f], nec ſuo vaſſallo ideo præſtare fidem tenetur. Dehinc ſi vſusfructus alicuius rei feudalis accedat alicui donatione vel alio titulo, non tenetur nec alius pro eo, fidem & hominium præſtare [g], vel alia quæ ſolent cum hominio exhiberi patrono. Item ſi diuidatur iure ſucceſſionis feudum inter plures hæredes familiæ erciſcundæ iudicio, non debetur à ſingulis hominium, ſed ſufficit vnum ob mortem defuncti, quia diuiſio beneficiarij iuramenti non cenſetur facta, quandiu communio eſt: tunc enim dicunt non eſſe locum rupturæ feudi, quia in vno qui vocatur ſenior filius, Gallis *parageur*, remanet ius, qui partes aliis facit, qui dicuntur *parageans*, qui habent in paragio euictionem: at ſi re ipſa cohæredes partiuntur ſeparatim bona, quia primogenitus amplius non præbet ius euictionis in paragio, omnes fidem & hominium domino feudi debent [h]. At ſi 12
pars feudi alienetur, in quæſtione, an is, qui emit, teneatur fidem & homagium præbere priori domino feudi nouè, an verò ſufficiat hominium vendentis vaſſalli, diſtinguitur per conſuetudines in tractatione feudi rupti vel diuiſi, quod vocant, *pie de fied*, aut *fied depecé*. Nam ſi vaſſallus vendit vel cedit duas tertias, ex tribus, partes feudi ſui, qui ex illo feudo capiunt, veniunt in fidem & hominium ſuperioris domini, per feudi rupti ius, & conſequenter iura dominiea illi debentur, non vaſſallo vendenti: contrà, ſi vaſſallus tetento iure homagij, minus, quàm tertia ſit pars, alienat [i]: is enim remanet oneratus præſtationibus debitis à feudo, non emptor. Poteſt enim quis one- 13
tare ſuum feudum cenſu, hominio, reditu, quandiu vixerit, & in perpetuum conſentiente potiſſimum domino, vſque ad tertiam partem feudi, ſecūdum Turonenſem conſuetudinem. [k] Et quia patrimonialia in Gallia feuda mul- 14
tò magis, id licet. Placuit etiam non teneri aliquem præſtare fidem & hominium, ſi dominus qui petit, fidem non faciat de iure ſuo, vt ait Baldus [l], & ita iudicatum etiã in curia ſuprema Pariſiorum [m]. Accedit quod in hac præſta- 15
tione fidei & homagij, debent etiam numerari & exprimi res, valor, æſtimatio, & cenſus annui eorum quæ in feudum retinentur: & à quo domino, & eum quo onere, ſecundum formam quam propoſuit Franciſcus primus anno 1539. 15. Octob [n]. Et ferè omnes cõſuetudines Galliæ feudorum tradunt [o], vaſſallum cogi intra quadraginta dies poſt hominium per illum præſtitum tradere declarationem ſeu repertorium rerum feudalium. vocant Galli *la nommée & denombrement*: vaſſallus tamen inueſtitus poteſt cogere dominum demonſtrare fendum fineſque illius, & quã partem poſſidere debeat [p]. Tradit Chaſſaneus [q] hanc profeſſionem, quam dicunt, *denombrement*, accipi pro recognitione, quam vaſſallus tenetur facere domino pro re cuius facit mentionem, ad conſeruationem dominij directi, quod probat profeſſio: & ideò ſi in ea quippiam celetur, amittit ius ſuum vaſſallus ipſo iure, quia contra ſacramentum deierat, & eſt infidus [r], & ingratus. Num autem ex omni parte verum ſit, celantem & infieiantem res feudi, feudum amittere, & num proteſtatio profitendi, ſi quædam poſteà cognouerit eſſe feudi, excuſet ab amiſſione feudi, vide Molinçum plurimum in hoc, in conſuetud. Pariſien. titul.

de

a Aegid. Magiſter, in deciſio. tracta. *des amortiſſ.* cap. 2.

b Chaſſ. in; in. 2. § 4. *des fiefs*, in conſuet. Burg.

c clem. paſtoralis, de re iudic. c. conditione, de conceſſ. præb. c. ex diligenti, de ſimonia.

d Specul. in titul. de feud. § quoniam, de homag. q. 24. Aegid. Magi. tract. de feud. c. 3.

e c. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, ap. Grego.

f Bald. in § 1. de allodijs facit. ca. quæris, de conſecrat diſtin. 4. l. ſi vnus, § pactus, verſic. ſed ſi pactum, de pact. in F.

g in conſuetu. Bitutig. titu. de conſuetud. feu. § 9 & 12. vide & ibi Boër.

h in conſuetudinib. Bleſenſium, titul. *de garant. en pariage* artic. 71. & 72. 74. Maine, titul. *de pied de fief*, art. 334. 335. Anion, eod titu. artic. 219. *Touraine*, eod. titul. artic. 9. 30. 31. in quib. vide cætera. de paragij quæſtio. vide Chaſſa. in conſuet. Burg. titu. *des fiefs*, § 6. & 7.

i in conſuetud. Andium, titul *de pied de fief*, *& parage* artic. 201. & 202. 203. Maine, eod titul. artic. 216. & ſeq & 218. *Auuerg.* tit. *des fiefz* art. 33. 35. 36. 37. Turonū, titul. *de pied de fief*, artic. 2.

k Turon. conſuet. titul. *de pied de fief.* artic. 5. vide Andicenſ. conſuetud. eod. titu. art. 208. 209. 210. Maine, eod. titul. art. 203. *Orleans*, tit. *de fiefz* artic. 4.

l Bald. in c. nulla, nume. 5. ibi & dominus vaſſalli, &c. per quos ſit inueſtit.

m Pap. libe. 13. Areſt. titu. 3. areſt. 7.

n conſtit. Franc. *des fiefz, & arrierefiefz.*

o Boerius, tractat in § 12. & 36. de conſuetud. feudo. in conſuetud. Bitur.

p glo. in § item, de prohibi. feud. alienat. per Federi. & ibi Bald. & Alexã.

q Chaſſ. in gloſſ. fin. § 3. *des fiefz* in conſuetud. Burg.

r §. vaſſallus ſi feudū, ſi de feu. fuer. controuer. § fin. de lege Corradi.

290

de matiere feodale §. 30. Cogit autem dominus vaſſallum profeſſionem hanc facere per manus iniectionem in feudum, non tamen fructus ſuos facit ex defectu dinumerationis, ſed vel ſequeſtrat per iudicē, vel poſteà iubet reſtitui profeſſione facta ex iure conſuetudinum [a] localium, quamuis iure feudo-
17 dorum amittat feudum [b]. Cum fidelitate quoq; alia iura domino præſtantur ex pacto, vel ex cōſuetudine locali pro alienatione feudi vel pro renouatione domini aut vaſſalli. Nam iure communi feudorum, pro inueſtitura facienda nihil debetur domino, niſi pactum ea de re factum ſit in feudi conceſſione,
18 vel talis conſuetudo ſit [c]. Sunt autem ea de re variæ conſuetudines, nam alicubi, vt Pariſiis, debetur quintus denarius & requintus: & alibi, alia iure retractus, vocant *rachept* [d], vel annuus rei reditus [e]. Solet autem de his cum dominis componi. Ita valere has conſuetudines exploratum eſt [f], contra quas & præſcriptionem currere 40. anno. placuit Alexandro: & contra alios dominos directos 30. annorum [g]. Fructus illi annui, vel alia ſimilia præſtita, pretij loco redemptæ clientelæ cenſentur, item & releuamenta quæ dicunt, *reliefz*, quæ certis caſibus in conſuetudinibus propriis excipiun-
19 tur, vel præſtantur. Quintus & requintus denarius ſic intelligitur, in praxi, vt ex mille libris, duceutæ ſunt 5. pars [e], & ex ducentis, quadraginta: & eſt hæc quinta quintæ pars: & ſic requintus, id eſt, alius quintus pretij denarius.

a §. 16. de conſuet. feudi. in conſuet. Bituri. & ibi Boer. Maſuerî. in praxi tit. de feudis §. item quandiu.
b Bal. in §. vaſſallus, in 1. ſi de feu fuer. contro. inter domi. & vaſſall. Panor. conſil 74. 1. volu. & §. 1. quo tempore miles petat inueſtitu.
c Ioan. Andr. in additio. ad Specul. in rubr. de præſcrip verſ. eidiſti dictum. iac. l. vt iuriſiurandi, de oper. libert. in P. Guid. Pap. deciſ. 416.
d de redemptione in § 1. quemadmodum feu. ad aliam pertin. lib. 1. Feudo. tit. 24.
e vide Boërium, in §. 5. de conſuetud. feud. in conſuetu. Biturig.
f Alexand. conſil. 5. & 14. volum. 5.
g Alex. d. conſil. 5.

Præſtationis iuramenti, fidelitatis, & hominij vtilitates. Cap. 16.

1 *Hominio & fidelitate cliens honorat dominū, & cum eo neceſſitudinem contrahit.*
2 *Dominus res ſuas agnoſcit & commoda recipit per hominium & fidelitatem.*
3 *Dominus venditum feudum iure prælationis quando retinet, & intra quot dies.*
4 *Domino retinere volente feudum venditū venditor non poteſt reſilire à contractu.*
5 *Excipiuntur duo caſus, ſi ſub conditione venditum, ſi dominus retinere noluerit, & ſi non pro ſe dominus, ſed pro alio velit retrahere.*
6 *Dominus eccleſiaſticus, prælationis iure non vtitur in fundo eccleſiæ.*
7 *Prælationis ius in alijs quibuſdam etiam caſibus ceſſare docetur.*
8 *Vtilitas fidelitatis 4. vt ſi non præſtetur, inyciat dominus manus in feudum & fructus: & de forma iniectionis, & oppoſitione vaſſalli. Literæ ſeu codicilli regij de debitis quid.*
9 *Hominy præſtationis defectus in Gallia non habet commiſſum, iure contrà, & num ipſo iure cadat feudum in commiſſum, an poſt.*
10 *Iniectio manuum in feudum ob defectum hominij quando ſoluitur*, Reblaudir le Seigneur *quid.*
11 *Fidelitas vel hominium in quo loco præſtari debeat domino.*

1 EX ſuperioribus manifeſtæ ſunt vtilitates iſtius fidelitatis & hominij, nempe quòd vaſſallus ita dominum honorat iuſta reuerentia, & neceſſitudinem quandam cum illo cōtrahit, &
2 renouat. Secundò inde dominus quæ ſua ſunt, agnoſcit, & iura impoſita conſtitutioni feudi percipit, & commoda 3. Alia iſtis maxima accedit, vt dominus hoc modo certior
3 factus de feudi diſtractione, poſſit ſi velit ſibi iure prælationis retinere, ſoluendo emptori realiter prætium cum legitimis ſumptibus [h]. Et eſt conſuetudo hæc generalis in vniuerſo regno Galliarum [i], dantúrque domino ad deliberandum duo menſes, ſeu ſexaginta dies de iure [k]: ex conſuetudine 40. dies, poſt oblationem iuramenti fidelitatis, & poſtquam illi fides facta eſt de contractu. Neque præſcriptio currit aduerſus dominū huius iuris

h Ita iudicatum, Papus lib. 13. Arreſto. titu. 1. areſt. 5. & ita etiam tenet Aluarot. Bal, Cardinal. Alexand. in §. porro, quali. olim feu. alien. poſſ. Ioan. de Platea, Lucas de Penna. in l. 1. per illum text. de metallis & metalla. lib. 11. C. l. 3. verſ. ſi quidem damnus, & ibi Alberi. de Roſa. Salic. & Iaſon, de iure emphyt. c. potuis, de iurat. ap. Gregor. Boerius, in §. 1. *de la retenue das choſes vendues en fiefs*, in conſuetu. Biturig.
k d. l. a. C. de iur. emphyt.

prælationis, etiam per 40. annos, niſi à tempore oblationis prædictæ [a]. Minúſque impediri poteſt ius hoc prælationis, ſi emptione perfecta velint reſilire contrahentes ab emptione & reſoluere contractũ conſenſu, vt placuit Curiæ Pariſien. ſupremæ anno. 1533. 9. Februarij [b]. Si tamen ſub conditione contractus alienationis initus ſit, ſi dominus velit probare, & non aliter, reſpondent interpretes [c] iuris, dominum excludi, vel ſi admitti deſideret, nullum eſſe contractum. Sicuti nec poteſt retinere rem dominus iure prælationis, ſi quis de eius conſenſu vendat [d]: quia nec in eo caſu debetur laudimium ſecundũ Iaſonem [e]. Excluditur quoque ſi velit non pro ſe, ſed pro alio retinere, & ita iudicari tradit Guido Papæus [f]. Vel ſi ipſe dominus ſeu 6
patronus ſit eccleſiaſticus, id eſt, feudũ pendeat ab eccleſia, quia nec hîc prælatione vtitur, quamuis ius canonicum aduerſum videatur [g]. Nec pater alij 7
ſeculares patroni ius hoc habent, ſi res legetur, donetur, vendatur cum pacto legis commiſſoriæ, vel adiectionis in diem, vel retractus. Si permutetur, vel aliàs ex contractu innominato detur [h]: item ſi res vendatur vni ex genere venditoris [i], quia is præfertur domino [k]. Quarta vtilitas fidelitatis facien- 8
dæ domino eſt: vt ſi domino intra 40. dies vel intra aliud tempus conſuetudine definitum nõ præſtetur fidelitas & hominiũ, poſſit ſub manu ſua ponere feudum, & fructus interim percipere, & ſuos facere donec præſtentur, cum iuribus aliis & debitis [l]. Si tamen vaſſallus ſe obiiciat iniectioni, in poſſeſſione manebit, & coram iudice lis terminabitur, & de exceptionibus cognoſcetur, neque interim is venit ſua poſſeſſione ſpoliandus: quia extraordinaria eſt illa forma iudicij, quæ ab executione incipit, & odioſa [m], proinde qui manus iniicit authoritate vel codicillorum regiorum de feudis dictorũ, in oppoſitione debet executionem intermittere, & tantùm in ius vocare [n], & ita placuit etiã ſenatui Pariſienſi 10. Maij 1326 [o]. Cadúntq; hac iniectione fructus in commiſſum, non autem feudum. Et proinde etiam ſi ſine interpoſitione, dominus manus feudo iniecerit ob defectum hominij vel fidelitatis exhibitæ, & poſſiderit per multos annos, etiam ſi per quadraginta: tamẽ non poteſt præſcribere contra vaſſallum, ſed perceptos fructus ſuos quidem faciet: offerente autem & præſtante hominium & fidelitatem vaſſallo, feudum ei reſtituet [p]. Res enim ob defectum hominij non cadit in commiſſum in Gallia [q], quamuis iure feudorum miles poſt mortem domini teneatur petere inueſtituram beneficij ſui, à filio vel ſucceſſore domini ſui, vel patris ſui, vel alterius qui ſuccedere debet intra annũ & menſem, aliter damnetur, niſi iuſta cauſa interuenerit, quare non petierit, veluti mortis, vel capitales inimicitiæ, vel infantia, vel iuſta abſentia [r]. Si alius ſit quàm miles, intra annum & diem [s]. De hac autem quæſtione, an ipſo iure cadat feudum in commiſſum, an verò ſententia ſit expectanda, tractat latè Molinæus [t], ſed & in his inſpici locales conſuetudines primùm arbitror, dehinc feudorum [u]. Soluetur itaque manus iniectio, ſi domino offerat vaſſallus hominium & iura eáque de re caueat, ſe præſtaturum quæ præſtanda eſſe apparuerint, hoc vocant conſuetudines, *reblandir le Seigneur* [x]. Cui ſi dominus detrectet reſtitutionem pro tollenda manus iniectione vaſſallus debet domini vicariũ ſeu ſeneſarchũ adire, oblationes proferre: poteſt & interdicto recuperandæ poſſeſſionis, vocant, *applegement & complainctte*, experiri aduerſus eum atq; interea ad vtendũ fruendúmq; iure quæſito, in poſſeſſionem cliens deduci debet [y]. Et ſi anceps ſit poſſeſſio ſecundũ poſſidẽtis iuſiurandũ, lis debet explicari [z]: vel quod tutius eſt, prouocabit clientulus ab iniectione ad dominum ſuperiorem. Iſta remedia etiam & ſolutiones iniectionis

a Ioan. Faber, Bartol. & Bald. in l. ſi. noviſſimi, C. de præſcrip. 30. vel 40. ann.
b Pap. lib. 13. Areſt. titu. 1. a. eſto 6.
c Guido Pap. deciſ. 47. nume. 2. Boer. ad §. 1. titul. *de la retenue des choſes vendues en fief*, 10 conſuetud. Burd.
d Boer. in d. §. 1. *de la reten.*
e Iaſon, in l. 3. col. 3u. verſi. ſed ante quam attingãt, de iure emphyt.
f d. l. 3 §. ſed oe hac occaſione, de iure emphyt. Guido Pap. deciſ. 413.
g titulo, vt de cætero non fiat commu ea. in Authen. eir ca meditum, 5. col lat. 5. facit l. ſi mulier, §. ex aſſe, de iure dot. P.
g in c. pumit, & ibi Panot. Ioan. Andr. Barbat. de loca. Bald. conſil. 230. vol. 1.
h de his omnib. tractant Petrus Iaco. in praxi. in fut. libelli de actio. in rem, in fin. Guido Pap. deciſ. 47. Iaſon, in l. 3. col. 17. de iur. emphyteo. Nicol. Boer. in d. §. 1. *de la retenue* &c.
i Ioã. Faber, in princip. de empt. ap. in fin.
k §. 5. de conſuet. retract. & ibi Boer. in conſuet. Burg. textus in §. pntro, & ibi Bald & Cardinal Alexand. qual. feud. alien. poſſ.
l in § 13. 16. 24. de conſuet. ſtu. in cõſuet. Bituri. & ibi Boer. Ioan. Faber, in § proinde alia, col. 9. verſ. quid dices, de vaſſallo, de actio. Spec titu. de loca § nunc aliqua. verſ. 33. & alij quos citat Boer in d § 13. facit text. in § 1. ſi de feu def. fuer. con trouer. in § 1 *des fiefs*, in conſ. Burg. vbi Chaſſan. alias refert ſimiles conſuetudi. Maſuer. al rul de feudis § itẽ quandiu, in praxi.
m l. 1. C de executio. rei iudica
n Bart. in l. de pupil lo §. meminiſſe, de ope no. nunc. in F.
o Papus, libr. 13. Areſt. li. 2. art. 16.
p in § 15 de conſuet. feuds in conſuetud Bitur & ibi Boër. & idem in §. n. glu. de pen ſcrip. In cod. libr. vbi ſimiles conſuetud. referuntur. q Boër. vbi ſuprà, vbi alia congerit in d. §. 2. r cap. 1. quo tempo. miles inueſtit. pete. debe. libr. 2. Feud. titul 12. s §. præterea, de prohib. alien. per Feder. t Molin. in conſuet. Pariſ. titul. *de matiere feudale* artic. 30.
u c. obertus, & ibi interp. de feud. cognitio. l. venditor §. ſi conſtat, comm. prædio. x cuius formula ponitur in titul. *de baſſe verrie* artic. 24. in conſuetud Turonu ũ. y §. 1. ſi de feu. defunct contentio. fuerit int. dom. & agnat. § ſi inter, de alie. feu. pat. z titu. ſi int. dom. & vaſſal. lis oriat. d. cap. 1. ſi de feu. fuer. contro. § 1. de contrauer. inueſtit.

manus oblatione facta ſeu reblandimenta conceduntur ex conſuetudinibus, quas videto [a]. Hîcq; notandum, vt prædicta faciliora ſint, clientem non teneri præſtare vel offerre hominium vel fidelitatem extra cancellos & fines territorij domini ſui. Quare ſufficit, ſi is adeat eius domicilium, vel ſi proximus ei ſit, intra decem leucas, illum conueniat. Quod ſi is dominus inibi non reperiatur, nec eius officiarij quibus inſinuetur, vel ſi inuentus noluerit fidem recipere, ſufficit ad vitandam manus iniectionem feudi, vel domeſticis vel agricolis, vel proximis vicinis domini teſtato inſinuare diligentiam adhibitam in præſtanda fide obſequióue patrono [b], vel ſi velit, poteſt adire feudi vicarium vel ſeneſarchum, à quo authoramentum petat. Tunc non current moræ dies 40. quinimo ſi non compareat patronus, nec in domicilio ſuo ſit, poteſt vaſſallus oſculando ianuam domus eius vel peſſulum terreum, præſtare fidelitatem, vt tradit Alexãder Cardinalis [c]: poteſt tamen & alibi, ſi velit dominus præſtari.

De acquiſitione feudi per ſucceſsionem particularem inter viuos. Cap. 17.

1 *Succeditur alicui inter viuos, vel poſt mortem.*
2 *Feudum quod vendi poteſt.*
3 *Feudum ex conſuetudine ſcripta vendi nequit, ac alijs infeudari poteſt ſine conſenſu domini.*
4 *Feudum alienari poteſt in agnatos, vel ex licentia pacti, vel in eccleſiam.*
5 *Feudales & cenſuales res generali Galliæ conſuetudine liberè vendi poſſunt irrequiſito domino, & ſaluo eius iure. Feuda redacta in Galliæ in formam patrimonij, &c.*
6 *Feudi mediam partem ſine voluntate domini, iure feudorum quomodo alienaret vaſſallus.*
7 *Feudum iure communi feudorum non poteſt permutari ſine voluntate domini.*
8 *Feudum quomodo & quando & pro quibus in pignus iudiciale capi poßit.*
9 *Feudo onera impoſita per vaſſallum, reſoluuntur redeunte ad dominum feudo, niſi ex donatione vel venditione vaſſalli poßideat dominus.*

1 SVCCEDITVR alicui vel eo viuente, vel poſt mortem: eo viuente, per contractus ex eius vel alterius voluntate: poſt mortem, ſucceſſione teſtamentaria vel ab inteſtato. Itaque
2 & in feudo, ius alicuius in alium transfertur contractu, is autem qui ſuccedit acquirere dicitur. Scio in hac quæſtione varias eſſe ſententias, num vendi, & pecunia & prætio feudum acquiri poſſit, quas prætermitto [d]: & cum Franciſco Curtio [e] iuniore breuiter reſoluo, poſſe feudum, quod propriè feudum non eſt, intercedente pecunia concedi, & emi & à domino & à vaſſallo poſſe [f]. Quod propriè autem feudum eſt ſecundum ea quæ in finitione dicta ſunt, in conſtitutione non pecuniam ſed amorem exigit [g]. Ex conſuetudine generali etiam feu
3 dorum ſatis apertum, vaſſallum non poſſe ſine conſenſu domini feudum alienare, quamuis infeudare poſſit minimis valuaſſoribus ſeu valuaſſinis: & ſi vendat vel alienet, irritam eſſe alienationem, & ad dominum feudum reuerti [h], quamuis poſteà redimat & recuperet feudum vaſſallus (nam
4 nihilominus priuatur eo [i]. Niſi alienatio fieret in agnatos [k], cùm non videatur propriè alienatum, quod eſt in agnatorum familia [l], vel niſi pacto ſibi vaſſallus proſpexerit licere ſibi alienare [m] aut ſi in eccleſiam fieret alienatio [n] alioquin nec neceſſitas vrgens clientem permittit alienationem,

a in conſuet. Turon. titul. de baſſe voerie artic. 25. Pictonum titu. de la deſtinction des iurisdict. artic. 74. 75. Aurelianẽ. titu. de feud. artic. 91. &c.

b conſ. Aurelia. arti. 69. & 70. in conſ. Turo. de baſſe voerie artic. 25. Andeum de la nat. des fiefz art. 209. Maine de la nature des fiefz artic. 120. Borbonij tit. des fiefz artic. 322. facit in arg. l. ſanci mus, quæ eſt vlt. & l. ſi perſona quidẽ ſit C. de epiſc. audien.

c Alex. Cardin. in c. 1. col. 8. ver. q̃ro, ti. quo tempo. miles inueſtit. petat. in vſib. feud. Boërius §. 13. de conſuet. feud. in conſuet. Biturig.

d has refert Curt. Iunior in 3. quæſtio. 2. part. tracta. feudo. & in 4. par. quib. mod. feud. amittat. q. 16 num. 117.

e Curt. d. quæſt. 3. 2. part. & in q. e. 2. part. fin. nume. 27. tract. feud.

f §. fi. de ijs qui feud. dar. poſſ. §. 1. de natur. feud. §. 1. de beneficio fratris §. 1. de inueſtit. in mare fact. §. c. quemad. feu. ad fil. pert. in vſib. feud. c. ad noſtram, de reb. eccleſ. non alien. ap. Grego.

g §. 1. de feud. dat. in vicem leg. commiſſo.

h §. callidis, §. habito, & § nos autem, de prohib. feud. alien. per Feder. §. 1 qualit. olim feu. alie. pot.

i §. 1. quid iur. ſit ſi poſt aliena. vaſſal. recup.

k cap 1. verſ. pen. de alien. feud. pater. Paul. Caſtr. conſil. 414. incip. cum ſtatutum, in 1. vol. Bald. in conſil. 38. 3. vol.

l l. voluntas, C. de fideicom. l. 1. de impoſt lucra. deſcrip. lib. 10. C.

m not. in §. 1. de feud. non hab. propriã. natur. feu. Feudo. titu. 42. Iaſon, in l. fin. coll. 6. verſ. ex quo habetur, de iur. emphy. C. Iod. de Placen. Luc. de Pen. glo. Bart. in l. praedia, de locatio. prædio. ciuita. C. libr. 25. facit §. feudum ea lege, ſi de feu. def. contro. ſit, libr. 2. Feud. titul. 26.

n Felin. in cap. quæ in eccleſiarum, col. 29. verſicul. 4. limita de conſtitut. Alexand. conſil. 6. vol. 5. Boër. in §. 2. de conſuet. feud. in conſuet. Bitur.

nec famis illius vt ſe alat cauſa [a] quia aliena res feudi eſt. Ex generali 5
tamen conſuetudine Galliarum, res feudales & cenſuales vendi liberè
poſſunt irrequiſito domino, ſaluo tamen iure eius [b]. Quia feuda ſunt
redacta ad qualitatem proprij patrimonij in Gallia quoad ius ſuccedendi,
vendendi, transferendi, & cedendi [c]. Nec conſuetudines feudorum,
quæ continẽt prohibitionem alienationis citandæ ſunt in Gallia ſecundum
Petrum Iacobi [d]. Quamobrem & recepta eſt ſententia, hanc licentiam
diſponendi ex arbitrio vaſſalli de feudo, locum habere in feudo ab
eccleſia habito, dummodò ſaluum ius ſit eccleſiæ, putà dummodò laudimia
& alia commoda ei non adimantur [e]. Semper tamen, vt non ſemel
monuimus, excipimus conſuetudines locales, ſi quæ prohibeant alienationem:
Item & pacta in lege traditionis feudi appoſita. Nam hæc in primis
ſequi oportet in locis & inter perſonas in quibus ita diſponitur & ſtatuitur [f].
Iure tamen adhuc cõmuni feudorum vaſſallus mediam partem feudi pote- 6
rat alienare ſine domini voluntate, non amplius: idque per contractum li-
bellarium [g], quod reuocatum eſt ex conſtitutionibus nouis [h]. Aliæ & his
conſuetudines locales in Gallia derogant, vt dixi. Sed nec iure illo feudo- 7
rum, permutationes feudi vaſſallo inuito domino permiſſæ, quia dominus
directus in eo contemnitur [i]. Quamuis res eccleſiæ quæ inalienabiles ſunt,
poſſint rectè cum aliis permutari [k]; nempe, quia alij directum non habent
dominium. Quod autem ad pignus iudiciale pertinet, nec feuda eius nomi- 8
ne capi placuit, niſi deficientibus aliis vaſſalli bonis, & ratione tantùm fru-
ctuũ à creditore percipiendorum, feudo integro domino reſeruato [l]. Neque 9
aliquod onus, vel ſeruitus in præiudicium dominici iuris imponi poſſunt: &
quamuis impoſita teneant pendente poſſeſſione vaſſalli, tamen eius iure
reſoluto, redeunte feudo ad dominum iure domini, reſoluuntur & euaneſ-
cunt [m]: quamuis ſi ad dominum alio titulo priuato, vt donatione vaſſalli,
redeat, ſuſtineantur [n]. Item vſumfructum quoque vaſſallus rectè alienat,
quia fructus illi, feudum non ſunt [o]; in ſui præiudicium tamen, non domi-
ni [p]. Andreas Pannoniæ rex fidei violatæ poſtulatus eſt apud Honorium 3.
pontif. ſumm. quòd neglecto iureiurando dominica prædia alienaſſet [q].

De acquiſitione feudi per ſucceſsionem defuncti. Caput 18.

1 *De feudo, an vaſſallus teſtari poßit etiam pro anima, & quando in quinque ſolidos pro anima teſtetur iure communi feudorum.*

2 *Feudo legato eccleſiæ vel alijs manibus mortuis, hæres teneatur litteras morticinij ſuis expenſis à rege impetrare.*

3 *In quibus cauſis poßit vaſſallus de iure communi feudorum de feudo teſtari.*

4 *Quæſtio, num feudum quod eſt ad filios peruenturum, poßit vni filiorum per patrem prælegari.*

5 *Feudum quando veniat in reſtitutionem fideicommißi, quo grauatur filius.*

6 *Feudum quando imputetur in legitimam.*

7 *In feudo quomodo ſuccedatur ab inteſtato per plures.*

8 Droit d'aiſneé ou d'aiſneſſe *quid ſit, & quantum primogenitura iure apud vnum primogenitum ex filijs ſuccedentibus ab inteſtato remaneat.*

9 Chezé *præcipuum primogeniti, quid.*

a Bald. in § in quali ſet olim feud. alie. potes. & ipſe ac hoc Cuiac. iunior in 4. par tract. feud. c. in quib. cauſis alie. feu. lect. 16. q. num. 12.
b Ioan. Fab. in auth. ingreſſi, col. 2. C. de ſacroſanct. eccleſ.
c d. Faber in §. 1. de empt. & vend. ap Iuſtin. & in fin. tit. de legit. patron. tutela. Pap. de art. 39 & 197. Iacobus de bello viſu, in rub. in quib. cauſ. feud. amitt.
d Petrus Iacobi, titul. de ſucceſſ. feud. col. 8. verſic mundo in Summa.
e Bald. in § praterea ducatus de prohib. feud. alie. per Feder. Ioan. Faber, in §. item Seruiana col. 10. verſic. quid de ipſo feudo, de action. Iaſon in prael. feudo col. 2. verſ. an autem iſtæ conſtitutiones.
f Hoſtien. in Summa de feud. § apud quem, verſicul. fin.
g §. 1. de alien. feud. lib. 2. Feud. tit. 39. § fin. apud quẽ vel quos controu. feu. definit. lib. 2. Feud. titul. 38. capit. fin. de feud. ſine culp. non amitten.
h §. 1. quæ alien. feud. alien. pot. lib. 2. Feud. titu. 29 §. illud autem, quæ fuit pri. cau. beneſ. amitt. lib. 2. titul. 24. & titul. de prohib. alie. feud. per Lotarium & prohib. alie. feud. per Feder.
i Io. Aluaro in c. imperialem, de prohib. alien. per Federic. & ibi Iacob. de Ardino, & Specula. tit. de feud. §. quoniam, verſic. 32.
k §. ſed & permutare, cum auth. ſeq. C. de ſacroſanct. eccleſ.
l Aluarot. in d. §. 3. de proh. feud alien. per Federi. arg. l. alienationes, & l. cum putarem, ſam. erciſcun. P. & l. cum poſtularem, de damn. infect. in fin.
m §. quid ergo, de in. neſt. de ſe. alien. ſolt. c. 1 §. ſurſus, de contro. annexi. l. lex vectigalis, de empt. P.
n l. cum à matre, C. de rei vend. l. ex qua perſona, de regul. iur. P. Petr. Iacob. de action. quæ dabi. pro re qua, cad in iurisdictionem [illegible] C. de donat. &
p Aluar. in d. cap. imperialem, Ioan. Raynal & glo. in §. præterea, de capitul. Conrad. negant, ſed diſtinguo vt in ſeruitute, & Curt. in 4. par. tra. fin. de feud. numl. ex quib. cau. feu. amitt. in 13. quæſt. num. 106, q c. intellecto, de iureiuran.

1 QVOMODO feudum ſucceſſione ab inteſtato quæratur, partim in perſonarnm qualitate dictum eſt: reliqua ex ſequentibus. & reliqua ex teſtamentaria ſucceſſione conſtabunt. Regulam itaque conſtituunt iura feudalia generalem, vaſſallum non poſſe de feudo teſtari, etiam pro anima [a]. Et idcirco eo inre palam eſt, non poſſe acquiri ex reſtamento vaſſalli ſeudum. Excipiunt quinqne caſus, quibus diſponit pro anima [b]; primò, ſi feudum ſit perpetuum, & per alium ſeruitium præſtari poſſit [c]: 2. ſi feudum liberum ſit & francum [d]: 3. ſi ſeudum cum vaſſallo ad eccleſiam veniat, vt ea vtatur pendente eius vita [e]: 4. ſi habens feudum ab eccleſia in aliam eccleſiam transferre velit [f]: 5. vt ſi legatum feudi factum non valeat,
2 tamen in hoc operetur, vt in hoc eccleſia recipiat æſtimationem [g]. Addere licet, quod in legatis feudis eccleſiæ vel aliis perſonis manuum mortuarum, putà xenodochiis, capitulis, collegiis, & ſimilibns, hæres defuncti tenetur ſuis impenſis ius morticinij à rege imperrare, vr arreſto Pariſienſi diciſum eſt anno 1558. 22. Martij pro adminiſtratoribus ptocotrophij ſanctiſſimæ Trinitatis Lutetiæ, contra dominam Mariam de Briconeto in feudo de *l'hiemille*. Idque iuſtis rationibus, quas refert Aegid. Magiſter [h], apud
3 quem videto. Placuit etiam interpretibus iure feudorum admitti teſtamenta de feudo vaſſallorum, certis de cauſis: 1. ſi dominus viuente vel mortuo vaſſallo ratum haberet teſtamentum, valebit namque in præiudicium domini ratum habentis [i]: at ſi paternum vel antiquum ſeudum, conſenſus hic non præiudicat proximis, niſi & illorum accedat conſenſus [k]. Et idipſum 2. verum putatur, ſi præſentibus & non reclamantibus [l] iiſdem perſonis fiat teſtamentum. Probatur & 3. teſtamentum, in quo relinquitur feudum filio, vel agnato, ad quem aliter etiam eſſet peruenturum [m]. Item 4. ſi ſeudum conceſſum vaſſallo pro ſe & pro quibnſcnnque hæredibus ſuis [n], & ita legatarius eius pro hærede habetur [o]. Licet & ex conſuetu-
4 dine Biturigum [p], & Burgundiæ [q], in Gallia de ſeudo teſtari. Cæterùm quando receptum eſt, vaſſallum non poſſe teſtari de ſeudo, ardua valdè & quotidiana inſurgit quæſtio, & à pluribus variè agitata, quorum ſententias adfert & explicat Franciſcus Curtius [r]. Num pater poſſit in teſtamento vni filiorum, qui ad feudum veniunr, totum ſeudum prælegare. Quidam [s] rectè negare videntur, quòd pater hoc modo contra prohibitionem diſponeret, & prouidentia legalis vtroſque vocet æqualiter, quæ infringi ab homine nequit [t]. Potiſſimum cùm ius parris morte finiatur [v]. Atque cùm ex ſtipulatione paterna ius quæſitum ſit filio [x], alia diſpoſitione patris auferri non eſt receptum [y], niſi conſentiant quorum intereſt, vel ratum habeant. Sunt illis aliæ rationes, omiſſæ. Quemadmodum qui conrrariam ſequuntur viam [a], pluribus eam firmant, volúnrque poſſe vaſſallum diſponere teſtamento, vt primogenitus ſuccedat tantùm in feudo. Citant arg. l. 2. C. de ſec. nupr. item 2. quod ius pattonatus, quod ad omnes liberos ab inteſtato pertinet [a], poſſit vni ex liberis aſſignari [b]. Tum etiam; quòd rogatus aliquid familiæ relinquere, poteſt vnum ex familia eligere [c]. Poteſt addi argumentũ emphyteoſis receptæ pro ſe & hæredibus filiis, quæ vni ſoli relinqui poteſt [d]. At in tã varia quæſtione vallata tantis propugnaculis vtrinq; Curtius ſequitur diſtinctionẽ Franciſci Aretini [e], atq; duobus axiomatibus reſoluis. Primũ, quando filij ſuccedũt in iſtis iuribus feudi ex mero iure concedentis, quia pater nihil dedit de ſuo pro eis obtinendis, tunc filij dicantur venire ex mortis cauſa opinione ſecundũ Bartholum [f]. Vnde ſequitur quod dum nihil habeant à patre, ius quod habent ex perſona alterius, pater non

a hanc conſuetudine fere Galliæ totius & feudorum receptũ. In Gallia, *par couſtume du Mans titr. des ſucceſſ.* art. 237. *Orleans*, titul. *de donat. teſtament.* artic. 24. & titul. *des ſucceſſions*, artic. 265. *Paris* titu. *de ſucceſſ.* artic. 120. *Blois* eod. titul. art. 137. *Chartres* eod. titul. artic. 35. *Bourbonnois* eod. titul. art. 324. *Auuergne* eod. titu. artic. 53. *Poitou*, tit. *de teſtaments*, artic. 208. *Angoulmois* eo. titul. artic. 124. *Touraine* titul. *de ſucceſſ. entre nobles*, art. 3. iure autem communi feudorum idipſum receptum eſt, vt in c. 1. de ſucceſſ. feu. c. 1. §. donare, qual. olim feud. alien. pot. Socin. conſil. 192. inci. adſit, 3. col. in 2. par. examinat per plures rationes in vtramque ſententiã Franc. Curtius Iunior, in 4 par. tracta. feud. ex quib. cauſa. feu. amitta q. 31. nume. 325. & ſeq.

b Curtius, vbi ſup. & Hoſtie. in Sum. de immunit. eccleſ. §. in quantum, 7. col. verſ. ſed nec illa immunitas.

c præd. proxime cita. interp. & Palin. in c. quæ in eccleſiarũ, ex. char. de cõſt.

d Bald. in c. cùm dilectos, 4. col. de fid. inſtrum.

e Innocen. & alij interp. in c. in præſentia, de probat. ap. Gregor.

f Palin. in d. c. quæ in eccleſiarum.

g Curtius, vbi ſuprà, & Specula. titu. de loca. §. nunc aliqua, verſ. 17. facit l. ſi ſi. uſa. l. 117. §. ſed ſi quid alicui, de lega. 1.

h Aegid. Magiſt. in deciſio. tracta. *des admortiſſ.* cap. 7.

i arg. l. fin. C. ad Macedo. Bald. in d. c. 1. §. donare, qualit. olim feu. alie. pote.

k §. 1. de feud. perat. Marti. Landen. in d. §. donare.

l vide Bald. & alios, in l. quæ dotis, ſol. matrim.

m Ioan. Rayn. in §. habitu, de prohib. feu. alie. per Federic. 22. col. facit text §. 1. de alien. feu pater.

n Bal. in §. 1. & 2. de prohi. alien. feud. per Federi. Bald. in l. 2. de rer. diuiſ. c. 1. de feud. non haben. prop natu. Alexand. in l. quædam, §. nihil, de edan. latè Curti. vbi ſup. o l. in tem, us. § 1. de vſucap. p in conſuet. Bitur. tit. de teſtam. §. 1. q in conſuet. Burg. 1 it. *des ſucceſſions*, § 4. r Curt. vbi ſuprà. s And. de Iſern. a, Alnarot. in §. 1. de ſucceſſ. feu & alij mihi. t l. ſi arrogatur, de adopt. P. v l. vaor patru, C. de leg. 2. ſtipulatio iſta § ſi quis ita, de verb. oblig. x l. quod dicitur. eod. y l. ſi poſt mortem, §. fi. de bono. poſſeſſ. cont. tab. l. inſulam, §. fin. ſol. matr. in P. z vt Paul. Caſtren. conſ. 1 6 3. inci. in cauſa. a l. vt iuriſiurandi, §. ſi libert, de operis libert. b l. 1. de aſſignat. libert. in P. c l. vnum ex familia, in prin. de leg. 2. l. ſi traſ. § pen. de lega. 1. l. cùm plures, de leg. 3, d Specul. tit. de locato, §. nunc vero aliqua, verſ. 78. e Franc Curt. in l. apud Iulianum § ſi quid alicui, de leg. 1. f Bart. in l ſi mihi & Titio, de verbor. obl. & in l. mortis cauſa capitur, de donat. cau. mort. in P. adde Bald. in l. 3. in fin. per quas perſo. nob. acquir.

poſſit jilis auferre. Quare ſi pro feudo pater pecuniam non dedit pater alteri ex filiis non poterit prælegare. Alterum eſt, ſi pater accipiens feudum vel emphyteoſim pro ſe & filiis, aliquid exponendo de proprio, tunc filij videntur habere feudum vel emphyteoſim ex tacita donatione paterna; & tunc diſtinguendum, an filij eſſent ſui iuris tempore mortis, vel non; vt ſi non ſint, videatur reuocata donatio per tale prælegatum: ſi autem ſint ſui iuris, ſaltem tempore mortis, hic caſus pendeat ab his quæ ponunt Bartho. & moderni or. in l. qui Romæ §. Flauius de verb. obligat. Vide cætera apud Curtium, qui ſingulariter addit, quod quando feudum ſuſceptum eſt pro ſe, filiis, & hæredibus, id eſt, quando feudum eſt hæreditarium, proculdubiò tenendum eſſe patrem poſſe vni filio prælegare, cùm in tali feudo nemo alius poſſit ſuccedere, quàm is qui hæres ejus ſit qui acquiſiuit, & ideo factum eius non poteſt impugnari [a]. Et in hoc feudo hæreditario, factum patris præiudicat

5 filio [b]. Hinc fit, vt ſi pater alterum grauauerit, vel omnes onere fideicõmiſſi, teſtamento, feudum hæreditarium veniat in reſtitutionem fideicõmiſſi: non hæreditarium autem ſuſceptum pro ſe & filiis tantùm, non vtique, niſi fideicommiſſarius ſit de deſcendentibus capacibus ad ſucceſſionem feudi [c].

6 Placuit etiam, feudum imputari in legitimam regulariter, dummodò ipſum feudum proueniat ab ipſo teſtatore: ſecus, ſi proueniat ab alio aſcendente [d].

7 Quando ab inteſtato feudum ſua natura eſt indiuiduũ, vt regnum, comitatus, marchionatus, baronia, & ſimilia inter plures fratres dat ius ſuccedendi: diſtinguendum eſt ſecundum conſuetudines locales, quarum illa æquiſſima

8 videtur [e]. Per quam ſi bona alia, quàm feudalia ſint in bonis defuncti, apud primogenitũ iure primogenituræ, quod vocant *droit d'aiſneſſe* aut *daiſnée*, feudum integrè remanet cum ſuis iuribus, nec diuiditur, dũmodò aliis æquam portionem illius feudi ex aliis hæreditariis bonis ſuppleat. Quòd ſi nihil ſit, ex quo ſuppleri pars poſſit, tunc diuidentur res feudi per manus primogeniti, qui ſibi iura primogenituræ retinet, ſatisfacto tamen pro illis ex aliis bonis fratribus. Iura autem illa ſunt, caſtrum præcipuum feudi, cum cõcepto eius & iure excubiatum, vocãt, *droict de guet*, vnum hominiũ ſeu fides vaſſalli alicuius, ius patrimonij facultas dandi eleemoſinarias, leproſarias, & quod

9 dicunt, *le Chezé*, nempe quatuor aripenta terræ circum caſtrum extra foſſas eius, & vallum: dummodò intra ſepta eius menſuræ non ſit ciuitas, piſtrinum, aut clibanum, ſeu furnus, bannaria: hæc enim diuidenda ſunt familiæ erciſcundæ iudicio, vt reliqua; pro his tamen aripentis terræ, iuxta prædicta loca proximiora totidem accipiet. In aliis autem feudis eadem ferè iura primigenio competunt, ſed nõ tam ampla: nam competit quidem & domus præcipua, nomen & inſignia feudi, & ſeptum & hominiũ ſelectum vnum, verùm pro iure illo *de Chezé*, ſi ſeptum non ſit, vnum tantùm aripentum terræ competit, & vt dicunt, volatus Gallinacei, vel *le vol d'un chapon* [f]. Sed in hoc etiam variant, & proinde conſuetudines ipſæ ſunt conſulendæ.

a l. cum à matre, C. de rei vend. & hoc eſt quod voluit Bart. in l. vi iuſtiſſimandi §. ſi libertas de oper. liber.

b Alexã. conſil. 124. circa medium.

c tractant hãc quæſt. Bartho. Alexand. & alij in l. ſi patroni. ad Trebellia. in P. Alex. in conſil. 49. 5. volum.

d Alexand. in d. l. ſi patroni. Curtius. in 4. par. tract. ſ. feud. ex quib. cau. feud. amitta. num. 134.

e in conſuet. Turon. *comme baronie doit eſtre departie*, art. 2. & 2. Andium titu. *des partages*, artic. 278.

f *Couſtume de Turraine* titul. *de ſucceſſ. des nobles*, art. 3. Maine eod. titu. art. 238, & 239. & 232. *Paris* titul. *de matie. feoda.* artic. 8. *Chartres* titul. *des ſucceſſ.* artic. 4. *Bourbon* titul. *de ſucceſſio.* artic. 301. 302. & 304. *Aluernia* conſual. artic. 15.

De cauſis, cur beneficia feudalia conceſſa ſunt, & extinctione, vel reuocatione beneficij. Cap. 19.

1 Res omnis iiſdem ſoluitur, quibus inducta eſt cauſis.
2 Finis conceſſionis feudi amicitia, & quædam ex fide neceſſitudo.
3 Ideò ingratitudo beneficij amittendi cauſa.
4 Ingratitudo & domini erga vaſſallum eſt.
5 Feudo priuatur vaſſallus ſi vocatus non veniat, & fidem non preſtet.

6 Vaſſallus

6 Vaſſallus vt priuetur feudo ob non ſeruitium exhibitum, interpellari debet.
7 Vaſſallus in bello dominum non iuuans, vel ſi deſerit pugnantem, feudo priuatur.
8 Vaſſallus in omni bello iuſto & iniuſto, an iuuare debeat dominum.
9 Vaſſallus quo bello, & quatenus teneatur ſequi dominum: & ibi quaſtiones plures de non iuuato domino in bello, remiſſiuè.
10 Feudo priuatur qui non defendit dominum conſilio vel auxilio.
11 Bannum & heribannum quid vocemus in Gallia.
12 Feuda franca à banno libera.
13 Feudo priuatur vaſſallus, qui beneficij patronum fuerit aggreſſus, vel dominum eius, vel ſi inſidias ei molitus.
14 Feudum amittit vaſſallus, deſerendo dominum, & conſilium detegendo.
15 Item ſi teſtimonium ſponte in dominum dixit.
16 Si aduocatus contra patronum ſit.
17 Vaſſallus malè iudicans contra dominum, quando feudo priuetur.
18 Adulterans vxorem domini ſui, vel rem habens cum certis perſonis alijs eius domus, priuatur feudo. Item turpiter cum vxore domini ſui ludens, &c.
19 Etiam ſi vxor domini ſit vidua vel ſponſa: idem in eius pediſſequa, etiam ſi prædicta perſona eſſent publica meretrices: Quid de concubinâ domini, remiſſiuè.
20 Si ſe ſupponat vxor domini vaſſallo in lecto eius, feudum non amittit.
21 Ingratitudinis cauſa, quibus amitti poteſt feudum ex alijs capitulis, quomodo elici poſſint.
22 Inficiatione domini ex certa ſcientia feudum amittitur, non ſi ignoranti.
23 Vendens feudum ſine voluntate domini, quando feudo priuatur.
24 Dominus inuitos vaſſallos in alios iure feudorum non poteſt alienare.
25 Extinguuntur aliqua feuda annonaria, inopia domini.
26 Vaſſallus tenetur alere dominum inopem.
27 Beneficium ſeu feudum inſolenter tractans, feudo priuatur, ſi monitus non reſipiſcat.
28 Promiſſio beneficij ſeu feudi antequam domino competat, quando extinguatur.
29 Feudo debito priuatur, qui permiſit alium de eo inueſtiri.
30 Feudum etiam amittitur repudiatione, vel refutatione.
31 Feudum quoque extinguitur, ſi res data ſit aliena, & vaſſallo tenetur dominus de euictione.
32 Item ſi vaſſallus non poteſt officia vaſſalitica præſtare.
33 Et per renunciationem in manus domini.

1 OMNIS res per quaſcunque cauſas naſcitur: per eaſdem ſci-
2 licet contrarias, diſſoluitur [a]. Summa totius intentionis eſt beneficiariæ conceſſionis beneuolentia, vt neceſſitudo coniungatur dantis & accipientis: cuius vinculum fides beneuola, & repenſio beneficij, ad quam naturaliter tenemur [b]. Amicitiæ huius fides, in re & conſilio conſiſtit: proinde cum fundamenta hæc fidei & baſes corruerint, ſat ſcio neminem inficias iturum, beneficiariam cauſam corruere oportere deſtitutam ſua ſubſtantia. Sic enim in finitione diximus feudi, amore, non pecuniæ cauſa feudum conſtitui [c]. Nam amicitia quæ beneuolentia eſt, & voluntas erga aliquem rerum bonarum, illius ipſius cauſa quem diligit, cum pari eius voluntate [d]. Et amor, ex quo amicitia eſt nominata, princeps eſt ad beneuolentiam coniũgendam [e].
3 Hæc prouocat patronorum munificentiam in beneficiarios, quam ſi cliens aut contempſerit, aut ingratus ei fuerit, vt indignum, beneficio ſpoliandum optimis rationibus conſuetudines feudorum exiſtimarunt. Atq; ne poſthac litium eſſet ſeges incerta, præſcripſerunt cauſas, quæ muneris beneficiarij

a c. 1. de reg. iur. sp. Gregor. & l. nihil tam naturale, eod. in P.
b l. ſed eſi lege, §. cõſuluit, de petit. hæred. P. l. Aritius re gulus, de donat. in P. l. ſi pignore, de furt. in P.
c c. 1. de feud. dato in vicem legis commiſſo.
d Cice. de inuentio.
e Cice. de amicit.

ſunt, à quibus declinans,& delirans dolo malo cliens, à beneficio caderet,&
ſine culpa non priuaretur [a]. ἀχαριστίας cauſas exprimendo, quæ torqnentur 4
etiam in dominos qui fidelibus ſuis vices reddere tenentur: alioquin & iſti
quoque infidi [b]. Sic enim gratiæ tres vel charites inter ſe implexæ ſunt, vt
gratia perpetuo volumine & circuitu gratiam pariat. Primùm itaque feudo 5
vaſſallus priuatur, ſi vocatus legitimè & cùm poteſt, non ſeruiat [c], vel ſi non
fidem præſtet domino [d] ſecundum capita traditionis. Quæ de dilatione & 6
mora præſtandi iuramentum fidelitatis diximus in iuramento fidelitatis, hîc
repetenda ſunt: At in ſeruitio faciẽdo mora ante priuationem per interpel-
lationem exigitur, aliter non priuatur feudo, ſi paratus eſſet [e], ſicuti nec præ-
ſcribit contra dominũm vllo tempore, ſi dominus non egens, eo non vſus
fuerit: contrà ſi egens non vtatur, vt diſputat Felinus [f]. Item qui dominum 7
in bello non adiuuat, & ſi eum in bello deſerat, non mortuum, nec ad mor-
tem vulneratum, feudo priuatur [g]. Et vt alibi [h] dicitur, ſi in pugna eum di-
miſerit, & cum eo non laborauerit. Et rurſum [i], qui dominum ſuum, cum
quo ad prælium iuerit, in acie periclitantem dimiſerit, beneficio indignum
ſe iudicauit. Hîc quidam dixerunt & in bello iuſto & iniuſto vaſſallum iu- 8
uare debere dominum, exceptis caſibus, ſi contra ſuperiorem vel antiquum
dominum opem poſtularet, vel extra communionem eccleſiæ eſſet domi-
nus: quia tunc ipſo iure ſoluuntur clientes à ſacramento fidelitatis domino-
rum, donec redeant in gratiam eccleſiæ & principis vel antiquioris patroni,
ſi feudum non ſit ligium. Quod & æquum eſt & ſanctiſſimum, ſicuti & pro-
barem in omni alia cauſa vaſſallum teneri defendere dominum, ſed non in-
iuſtè manifeſtè pugnantem, aliúmue inuadere cogendum [k]. Sic forma fide-
litatis habet promiſſionem iuuandi dominum contra omnem hominem, fi-
lium, fratrem, patrem, excepto rege vel imperatore [l], excepto quoque domi-
no antiquiore [m]. Sic pulchra extat conſtitutio Federici in hæc verba, *præci-
pimus, vt, ſi vaſſallus de feudo ſuo alium vaſſallum habuerit, & vaſſallus vaſſalli domi-
num domini ſui offenderit, niſi pro ſeruitio alterius domini ſui hoc fecerit, quem ſine
fraude antè habuerit, feudo ſuo priuetur, & ad dominum ſuum, à quo ipſe tenebat, reuer-
tatur* [n], *niſi &c.* Sanctior autem illa opinio mihi videtur, quæ tradit [o], vaſſal-
los non teneri iuuare dominos ſine defendendo vel inuadendo in bello in-
iuſto, quia non dicatur opem ferre qui ad nocendũ adiuuat [p]. Bellum porrò 9
iniuſtum dicitur quinque modis [q]. Nec tenebitur tamen vaſſallus ſequi do-
minum pro bello particulari eius vel alterius particularis extra prouinciam,
niſi pro defenſione regni, ad depellendos hoſtes eundum ſit, dum vitandus
eſt ingreſſus hoſtis [r]. In hoc capite plures diſputat quæſtiones Curtius, quas
videto [s], vtrum contra ſe iuuare teneatur dominum, num primò iuuans, po-
ſteà deſerens, priuetur feudo, an inhabilis bello teneatur iuuare, num ſi dimi-
ſit dominnm putans mortiferè vulneratum, ſi honeſta de cauſa relinquat, ſi
dimiſſio domino non noceat, ſi duo fratres vaſſalli in prælio ſint, & vnus re-
linquat dominum, alins remaneat, num priuetur relinquens. Proxima eſt 10
reprehenſio præcedenti, non defendiſſe dominum: quòd dominum à morte
ſi poſſet, non liberauerit: Et ideò tunc quoque feudo priuatur [t], puta, quia nõ
detexit inſidias domino factas, præhenſionem decretam, vel magnam iactu-
ram patrimonij imminentem, & in ſimilibus opem ſuam non obiecit [v]. De-
bet in omnibus fidelitatis capitulis vaſſallus auxilium & conſilium domino,
neque ſufficit ei abſtinere à malo, niſi & quod bonum eſt faciat [x]. Ex ſuperio
ribus itaque conſtat moram & culpam in ſalute & defenſione domini noce-
re: moram autem & culpam interpellatione fieri [y], ſi vocatus eius rei gratia à
domino, vel ſi, cùm ſcire poſſet vocari, non adfuit [z]: Proinde in Gallia dum
obſequia & ſeruitia à clientibus per regem deſiderantur, conuocantur per

a c. 3. de feud. ſine cul. non amit. lib. 1. Feud. tit. 21. § 1. de natu. feu. eod. lib. 1. titu. 7. cap. 3. quo tẽpo. mil. inueſti. pete. deb. c. 1. de conſtitu. ap. Gregor.
b ca. de forma, 22. quæſt. 5.
c §. 1. de feud. ſine culp. non amitt. § ſed non eſt alia, quæ fuit priuat. cau. beneſ. amitt. §. etſi vaſſallus, & §. licet vaſſallus, ſi de feu def. contro. ſit &c. lib. 2. tit. 26. § fin. de allod. titu. 54.
d §. fin. per quos fiat inueſt. lib. 2. titu. 3. Feud. §. eſt & alia, quæ fuit priuat. cau ben. amitt. lib. 2. titu. 24.
e in ſuperiorib. iurib. & in §. adhoc titul. hic finitur, lex &c. li. 2. tit. 28.
f Felin. in c. ad audientiam, num. 19. de præſcript. & in capit. cùm accessiſſent, 16. col. de cõſtitut.
g § 1. quib. mod. feu. amitt. lib. 1. Feud. titul. 5. & quibus mod. feud. amitt. eod. lib. 1. titul. 17.
h c. fin. de feud. ſine cul. non amitten. lib. 1. titu. 21.
i §. item qui dominum, quæ fuit pri. cau. benef. amitt. lib. 2. Feud. tit. 24.
k de his, in §. 1. hic ſi nitur lex, &c. lib. 2. Feud. titul. 29.
l §. 1. de no. for. fidel. lib. 2. Feudo. titul. 7.
m §. contra omnes, titul. hic finitur lex.
n in §. illud quoque, de proh. alien. feu. per Feder. lib. 2. titul. 56.
o Iacob. de bello viſu, & And. de Iſernia, in §. 1. quib. mod. feud. amitt.
p can. ſi nos, 14. q. 7. gloſſ. in ca. de forma, 22. q. 5.
q Gloſſ. in §. ex his, 23. quæſt. 1. notat in l. ex hoc iure, de iuſti. & iur.
r Ioan. de Iſer. in c. 5 §. ſed nec iuſtior, quæ fuit pri. cau. beneſ. amitt. Aluarot. in §. 1. quib. mod. feud. amitt.
s Curt. in 4. par. tractat. ex quib. cauſ. feud. amitt. vſque ad 21. numerum.
t §. fin. de alien. feu. pater. lib. 2. titu. 39. vbi glo. explicat ſi ſine ſuæ vitæ periculo.
v §. præterea, quæ fuit pri. cau. beneſ. amitt.
x § 1. de for. fidel. lib. 2. Feud. titul. 6. can. de forma, 22. quæſtio. 5. y §. 3. de feudo ſine culp. non amitt. §. ſed non eſt alia, quæ fuit priuat. cauſ. beneſ. amitt. cum ſimilib. z l. quod te, ſi cer. peta. in P. l. mora, de vſur. P. l. ti ex legati cauſa, de verbor. oblig. P.

bannum

11 bannum & heribannum. Bannum Franci dicebant vocationem: Heriban-
num autem inde cenſitat componi, vel à voce Germanica *heer*, id eſt, exerci-
tus, vt cùm delectus indictus exercitus edicitur, vocari dicantur omnes
vaſſalli ad exercitum, vt veniant, vel vicarium mittant, vel certum æs ad
ærarium deferant: vel ſi mauis coniungere Græcam dictionem, dices ban, à
πᾶν, omne, quòd omnis exercitus vocetur, vnde & dicimus piſtrinum ban-
narium, & clibanum bannarium, id eſt, omnibus certi loci hominibus com-
12 muniter inſeruiens, vnde & vox erit Gallica *Riereban*. Ab hócque obſequio
quædam feuda liberantur: qualia feuda aliquorum ciuium, qui ex diploma-
te regio ciuitatis certæ obſequio mancipantur, talia etiam & feuda franca &
13 libera. Tertio loco multò magis erit puniendus ademptione feudi, qui non
ſolùm beneficium non defenderit, ſed eum aggreſſus fuerit, vel caſtrum
domini, ſciens maximè ibi eum eſſe vel dominam: quamuis etſi neſciat,
eo ipſo quod caſtrum domini violat, priuandus fit feudo. Hicque proditio-
nis crimen eſt, perfidiáque maxima, quæ etiam alia pœna vindicanda eſt: ce-
terùm nunc tantum de feudi amiſſione agimus. In iſtis violantur ſacramen-
ti fidelitatis præſtitæ duo capita, tutum & incolume, damnum corpori, & dã-
num caſtro inferendo. Cùm domus vnicuique tutiſſimum debeat eſſe refu-
giũ. Idipſum intellige, ſi impias manus in dominũ intulerit, vel vitæ inſidia-
tus fuerit veneno, vel gladio, vel aliter. Si tamen voluit dominum offen-
dere, nec tamen inſidiatus fuerit, feudo non priuatur. At ſi fratrem ſuum
occiderit, vel nepotem fratris filium, feudo priuatur, non item ſi fratrem
domini ſui: grauius enim ſcelus eſt prodere proprium ſanguinem, & par-
ricidium homicidio alterius hominis, vt docemus alibi in crimine de ſica-
rijs. Sed & ſingulare eſt, etiam eum qui repudiauit feudum, & ad obſequia
non tenetur, tamen ob memoriam priſtinæ amicitiæ offendere non debere
14 dominum antiquum. Quarto loco & ædit rutum, & feudum amittit vaſ-
ſallus, dominum deferendo vel conſilium eius ſcienter, id eſt, dolo malo de-
legendo quod defectum nocet. Sic enim exoſos huiuſmodi delatores le-
ges habent familiares & domeſticos: vt ſtatim à limine iudicij illorum vo-
ces funeſtas ſilere, gladio vltore iubeant. Et eos qui proditores domino-
rum ſunt, rejiciunt cum indignatione: niſi delatio ſit criminis proditio-
nis maieſtatis, vel ſuam proſequantur iniuriam: de ſuorum iniuria non idẽ,
quia polliciti ſunt vaſſalli cõtra omnes fidem: vel niſi minores eſſent cruſ-
15 quæ ætatis vaſſalli, quæ veniam mereatur. Similis ademptione caſtigatur
qui ſubiecit accuſatorem vaſſallus, vel teſtimonium dixit aduerſus dominũ
16 ſponte, ac qui detulit: non ſi coactus à iudice. Eadémque diſtinctio, quæ à te-
ſte facta eſt, in aduocato vaſſallo tuenda eſt, vt ſi ſponte contra dominum pa-
trocinium exhibuerit, feudo priuetur, quia conſilium pollicitus eſt domi-
no in iuramento fidelitatis, & tutum & vtile. In quo differt à liberto, qui
non hoc pollicetur in manumiſſione patrono: & ideo aduocatione impunè
contra illum fungitur. Contrà, ſi coactus neceſſitate officij contra dominũ
poſtulauerit; excuſatur enim. Et ego hanc ſententiam ſequor, quamuis
Franc. Curtius ſubſiſtat, & deliberãdum amplius cenſeat, nũ ob patrociniũ
17 ſpontaneum contra dominum feudo priuetur vaſſallus. Affinis cauſa priua-
tionis eſt, ſi vaſſallus in cauſa domini iudicauerit contra dominum, & ex
iiſdem actis ſuperior eius ſententiam reſcindat: quæ intelligenda ſunt, ſi
arguatur præcedens animus in patronum malè affectus, vel culpa, quòd non
conſuluit peritiores, & ſi indè magnum diſpendium domino acciderit, vel
18 ſi criminalis eſſet cauſa. Accedit alia cauſa ingratitudinis grauiſſima, qua
priuatur feudo vaſſallus delinquens contra honeſtum, quod pollicetur in
fide: ſi concubuerit cum vxore domini vel tentauerit concumbere, aut cũ

a § ſimiliter, quib. mod. feud. amitt. lib. ... tit. 5. § 1. quib. mod. feud. amitt. tit. 27.
b gloſſ. in d. § ſimiliter, & in § porrò, qua fuit pri. cau. benef. amitt.
c § 1. de for. fidelit. lib. 2. Feud. titul. 6.
d l. pleriqué ... de in ius voc. lib. 2. P. titul. 4. & l. qui in domum alienam, de iniur. in P. l. ſi eum in fin. de fideicomm. libert. in P.
e § porrò, quæ fuit prim. cau. benef. amitt.
f § ſi voluerit, de ca pita. qui cur. vend. libr. 2. Feud. titul. 52.
g §. ſimiliter, quib. mod. feud amitt. lib. 2. Feu. tit. 24. §. denique, quæ fuit prim. cau. benef. amitt.
h § 1. & l. e qui interf. fratrem domini ſui &c. lib. 2. Feud. titu. 37.
i § an ac vaſſal. qui con. conſtitut. Lothar. ... lib. 2. Feud. titul. 38.
k d. § 1. de for. fidelit. ... lib. 2. § 1. quib. mod. feud. amitt. lib. 2. titul. 27. §. item ſi delator, quæ fuit prim. cau. benef. amitt.
l l. ſi quis ex familiaribus, qui accuſ. non poſſ. C.
m l. fin. de delat. lib. 10. C.
n gloſſ in d. § item ſi delator, per § conſtat, vt cum de appel. cog. in authen.
o in § contra omnes, ... &c.
p Aluarot. Iacob. de Ardizo, in d. § item ſi delator.
q glo. in d. § item ſi delator, & in l. poſt legatum § his verò, & ibi Accurſ. de his quib. vt indig. P.
r glo. in d. § item & ſi delator, & ibi Aluarot. & ſoc. de bello viſo, l. fin P. de noſt. teſt. ... de for. fidel. & titul. de no. for. fidelitatis in § porrò, quæ fuit prim. cauſ. benef. amitt.
s ...
t l. qui cum maior, §. ſi patroni, de bon. libert. in P.
u l. pen. de pœnal.
x Franc. Curt. iunior, pa. treſta. de feudis capit. ex quib. cauſ. feud. amitt. gloſſ. in d. §. item ſi delator, per l. poſt legatum, §. quidam, de his quib. vt indig. z Aluarot. in d. § item ſi delator. a titul. de for. fidelit.

ea turpiter luſerit, aut ſi cum filia aut nepte vel ex filio, aut cum nupta filio,
aut cum ſorore domini, ſi iſtæ perſonæ in domo domini maneant [a]. Probat 19
& defendit perpulchrè Curtius [b] hoc ipſum locum habere in vxore etiam
vidua & ſponſa domini, item in pediſſequa. Et quod valdè notabile, etiam ſi
prædictæ enumeratæ perſonæ eſſent publicæ meretrices. Nam & adhuc vaſ-
ſallus in reuerētiam & honeſtatem domino iuratam, abſtinere debet: Quid
autem in concubina, tu ipſe apud ipſum videto, ne ſuppilemus ſcrinia illius.
Reum tamen non putant vel ademptione dignum vaſſallum, ſi concubue- 20
rit errore ductus cum vxore domini, putà quòd illa ſe in lecto vaſſalli, pro
eius vxore ſe ſubiecerit [c]. Superioribus cauſis ingratitudines ſimiles poſſent 21
contingere, quæ non fuerunt expreſſæ, quæ tamen ad calculum ademptio-
nis à probo & circumſpecto iudice deduci poſſunt, accurata rerum & per-
ſonarum conſideratione adhibita ex clauſulis feudorum generalibus,
quæ ſuperioribus adijciuntur, vt priuentur, ſi ſimiles cauſas vel maio-
res vaſſalli commiſerint [d]. Et in ſumma concludunt interpretes, in om-
nibus cauſis ingratitudinis, ex quibus iuſta eſt exhæredatio [e], reuocatio do-
nationis [f], & matrimonij diſſolutio [g], eſſe & feudi amiſſionem. Quod col-
ligunt ex §. prædictis modis, quæ fuit prima cau. beneff. amitt. & examinat
Curtius, quem conſulito [h]. Ad cauſas quoque ingratitudinis, quæ feudum 22
adimunt, pertinet: ſi vaſſallus feudum vel feudi conditionem ex certa ſcien-
tia inficiatur, & propter inficiationem ſit conuentus, nam ſpoliatur eo: igno-
ranti verò ſubuenitur, quia ſi dubitet, dubitanter reſpondere debet [i]. Cæte-
rùm primùm cognoſcēdum eſt, iure ne vel iniuria cliens ſe beneficiariū ne-
gauerit, pendenteq; lite ſoluetur clientulo manus in feudū iniectio. Nā pla-
cuit ob perfidiam ipſo iure beneficiariū prædium in cōmiſſum non cadere,
niſi cauſa perfidiæ primū diſcuſſa; & niſi prius ſententia iudicis clientē ſuum
patronus expugnauerit [k]: ſiue quis beneficiariū ſe negauerit, ſiue per annū &
diē à fide obſequióq; cliēs abſtinuerit, vel alio modo feudum in caduci cau-
ſam ceciderit, ex qua ob noxā prædiū dandū ſit lege cōmiſſoriæ domino. Iure 23
quoq; feudorū tacitè videtur dominū offendere, & ideò priuatur feudo, qui
ſine eius voluntate vendidit, quod iam explicatum eſt in acquiſitione feudi
per ſucceſſionē particularem ex emptione; quin & quando vaſſallus feudum
alienauit, feudū eſſe definit apud emptorē quoq; [l]. Punitur & tabellio amiſ-
ſione officij, & infamia, qui contractū conſcripſit [m], & manus abſciſione [n]. Si- 24
cut dominus, nolētes & inuitos vaſſallos iure cōmuni feudorū, & exceptis cō-
ſuetudinibus priuatis, nō poteſt in aliū alienare [o]: niſi neceſſitate adigatur ad
venditionem [p]. Quemadmodū enim intereſt domini, non mutare vaſſallos;
ita ſubditorū nō mutare dominos [q], etiāſi mali ſint qui præſunt, ne peiores eis
contingant prioribus, & ne iā ſaturis ex cōpillationibus bonorum ſubditorū
ſubmotis, alij famelici, ſuccedant, qui reliqua tollant. Quod indicat apologo
Aeſopus [r] herinacei, qui *μησοδὸς* eſſe volebat vulpi, in quam lapſam in foueā,
miſerā, & caninis muſcis repletā, cùm incidiſſet herinaceus eius miſertus ro-
gauit, nū vellet vt ab ea muſcas euelleret: cùmq; ipſa negaſſet, & miraretur,
reſponſum accepit, *iam*, inquit, *hæ ſaturæ parum ſanguinis trahunt, quod ſi has tu
excuties, fameſcentes venient aliæ, quæ quod mihi ſanguinis reſtat totum ebibent.*
Aliæ cauſæ extinctionis feudi extra ingratitudinem ſunt quædam, veluti in
feudo de cumera & cauea inopia domini, ob quam annonæ annuæ feudi ex-
tinguuntur, ſi dominus ſine periculo egeſtatis non poſſit præſtare [s]: prior
enim charitas à ſeipſo incipit [t]. Quod in alijs feudis perpetuis non admitto,
vtpotè dominio vtili in perpetuum in vaſſallum tranſlato, in quo non eſt
locus pœnitentiæ [v]. Verumtamen non dubito iure amicitiæ initæ ſacra- 26

a §. item ſi fidelis, quib. mod. feud. amitt. lib. 1. titul. 5. & alio, quib. mod. feud. amitt. tit. 17. cap. ſi. de feud. ſine cul. non amitt. lib. 1. tit. 21. §. rurſus, quæ fuit pri. cau. benef. amitt. lib. 2. Feu. titu. 24.

b Fran. Curt. in 4. par. tracte de feud. in capit. ex quibus cau. feud. amitt. à nomc. 21. per ſeq.

c Aluaro. in §. 1. coll. vlt. quib. mod. feo. amitt.

d § ſed quia natura-lem, quæ fuit pri. cau. benef. amitt. lib. 2. titul. 24. § 1. in quib. cauſ. feud. amitta. lib. 2. Feu. titu. 23. § fin quib. mod. feud. amitt. lib. 1. titu. 17.

e de quib. in §. cauſis, vt cum de appel. cog. in authen.

f de quib. in l. fin. C. de reuocan. donatio.

g de quib. in l. conſenſu, cum §§ de repud. C.

h Fr. Curt. in 4. par. tra. de feudo. c. ex quib. cauſ. feud. amitt. in 82. cau. ſum. 77.

i in §. vaſſall. ſi feudum, & in §. vaſſallus feudum, ſi de feu. def. fuer. contro. lib. 2. titu. 26. §. fin. de legib. Conra. lib. 2. Feud. titul. 34.

k hoc latè explicat Molinæ. in conſue. Pariſ. titu. *de mate. feod.* §. 30. facit glo. in c. imperialem, § callidis, in verbo ſeueritatis, de prohib. feu. alien. per Feder. & ibi Aluarot.

l § feudum ea lege, verſ. quod ſi vaſſallus, ſi de feu. def. contro. fuer. & c. lib. 2. titu. 26.

m c. 1. §. ſi quis verò, de prohib. feud. alienat. per Lotar. lib. 2. titul. 52.

n §. callidis, libr. 2. titul. 55.

o §. ex eadem, de capitul. Conra. & c. imperialem, § præterea, ducatus, de prohib. alien. per Federi. glo. in l. inuitus, de fideicom. libert. in P. Hoſtien. Ioan. And. & copioſè Felin. in cap. dilecti, de maio. & obedi. apud Gregor.

p Bald. in d. c. dilecti, ar. l. patronus, & l. medicus, de oper. liberto. facit d. §. præterea, & §. ex eadem, eod.

q Ieno. in c. ſiditis, de præſcript. apud Gregor.

r quem refert Ariſtot. lib. 2. Rhetor. ad Theod. cap. 20.

s §. 1. de notis feodo. lib. 2. titu. 58.

t l. præſes prouinciæ, C. de ſeruitu.

v §. in primis, in quib. mod. feud. amitt. §. & quia vidimus, & §. fin. qui feud. dar. poſſ. lib. 1. tito. 1. titu. de natu. feud. eod. lib. titu. 7. §. 1. de feud. ſine cul. non amitt. lib. 1. titu. 21. §. ſancimus, quo tempo. mil. inueſtit. pet. deb. §. ſi facta, ſi de feud. def. contro. fuer. lib. 2. titu. 26.

mento

mento hoc vaſſallitico, teneri vaſſallum ſubuenire etiam de proprijs domino in extrema inopia, ſaltem in alimentis; alioquin, ingratum haberi & indignum beneficio. Non enim æquum eſt videre egentem, quem prius habuit in amicum[a], ſicut patrono egente tenetur alimenta præbere libertus[b], & donatarius, donanti: alioquin & ille libertate, & hic beneficio priuandus[c]. Poteſt enim in hoc vitæ domini conſulere, & opem ferre. Ideò non minus ad alimenta tenetur, quàm ad defenſionem & auxilium in bello ex lege fidelitatis, aliter alimenta denegans occidiſſe videtur[d]. Poterant & olim, vt dixi alibi, feuda gardiæ & gaſtaldiæ[e], & ſoldatæ[f], auferri ex nutu domini, vel poſt tempus, ad quod conceſſa erant, quia non erant perpetua. Poterant & minores valuaſſores ex arbitrio aliquando adimere feuda minimis
27 valuaſſoribus, reſtituto tamen prætio, ſi quod accepiſſent[g]. Sed & qui aduocatiam ſuam, vel aliquod aliud beneficium inſolenter tractauerit, nec
28 admonitus reſipuerit ab inſolentia, beneficio exuitur[h]. Si clericus non apertum feudum eccleſiæ promittens moriatur, antequam ad eum à poſſidente redeat: vel ſi reuerſum iam promiſerit, ſed ante inueſtituram factam deceſ-
29 ſerit, euaneſcit feudi promiſſio: aliud in laico domino[i]. Amittit quoque feudum qui ipſo iure vocatus ad eius ſucceſſionem, conſenſerit eos inueſtiri, ad quos ſecundum rectum morem non pertinet, nec ad eum repetendum regreſſum habet[k]. Idem ſi poſtquā ſciuit alij datum tacuit per annum,
30 nec conqueſtus eſt[l]. Nam & expreſsè vaſſallus poteſt feudum dimittere, vocant refutare[m], & repudiare[n], niſi in lege beneficiaria contrarium iu-
31 rauerit[o], vel ſit ligium, vt alibi monui. Extinguitur quoque feudum, ſi res data in feudum aliena fuerit, & euincatur à domino, cuius nomine pa-
32 tronus vaſſallo ignoráter aliena in rem accipienti tenetur[p]. Item ſi vaſſallus non poteſt officia vaſſalitica ſubire, feudum amittit, vt ſi clericus, vt alibi diximus, fiat, vel habitum religionis ſuſcepit, & depoſuit armatam militiā[q]. Si quid commiſerit vt poſteà in curia reſidere non poſſit ad obſequia exhibenda[r]. Sic de alijs, non enim datur beneficium, niſi propter officium, quod qui non poteſt exhibere, amittere debet & beneficium[s]. Quamuis in Gallia obſequia præſtari poſſint per vicarium, & ita non priuentur vaſſalli, niſi ſi quid aliud, vel crimen, vel culpa, vel locorum conſuetudo ſuadeat.
33 Amittit & feudum quis per renunciationem factam in fauorem alicuius in manibus domini[t].

a §. 1. de not. feudi lib. 2. titu. 58.

b l. 2. de libert. & eor. l. libe. libr. 6. C. titul. 7.

c glo. in l. fin. de reuoc. dona. l. ſi quis à l berti, §. al menta, de liber. agnoſc. P.

d l. necare, de libe. agnoſc. in P. can. paſce, 83. diſtinct.

e §. fin de pigno. dat. feud. libr. 1. Feud. titul. 11. § 1. de feud gard. libr. 1. titol. 2.

f §. 1. & fin quis dicat. dux, march. li. 2. titul. 10.

g §. 1. de feud. dat. mini. valuaſſo. lib. 1. titu. 18

h §. quicunque aduocatiam, de pac. tenen. libr. 2. Feudo. titul. 27.

i §. 1. & 2. qui ſucceſſ. feu. dat. teneā. lib. 1. titol. 3. §. 2. qui ſucceſſo. tenean. lib. 1. titul. 9. vbi diſtinctio, §. ſi. quib. mod. feu. conſtitut pot. lib. 1. titol. 15. § moribus, ſi de feud. def. conten. ſit int. domi. &c. § 1. de cleric. qui inueſt. fec. lib. 2. titul. 58.

k §. præterea, quib. mod. feu. amitta. li. 1. titul. 5. c. ſi quis de feu. dat. in vic. leg. commi. lib. 2. titul. 27.

l §. Titius filius, ſi de feud. def. cont. ſit.

m §. rurſus, quib. mod. feud. amitta. § 1. de alienat. pat. feud. libr. 2. titul. 39 §. ſi. de vaſſ. qui cont. conſtitu. Lotha. &c. lib. 2. titul. 38.

n §. non egent. vel ſil. def. poſſit retine feud. tepud. baſe. libr. 2. titul. 45.

o probat latè Iacobinus de S. Georgio, tract. de foydis & homag. nu. 41. Bald. in c. quia in eccleſiarum, circa 6. col. in verbo Iuxta præmiſſa quæritur de conſtitut.

p §. de inueſtitura, de inueſtit. in re alien. fact. libr. 2. Feud. titul. 8. §. 1. ſi de feud. vaſſ. ab ali. interp. fuer. libr. 2. titul. 25.

q §. 1. de vaſſ. mili. qui arma. depoſ. li. 2. Feud. titu. 21. §.

Anacephaleoſis eorum, quæ ingratitudinem excuſant vaſſallorum, & culpabilem & ingratum reddunt dominum. Cap. 20.

1 *Eadem quæ debet vaſſallus domino, debet & mutuò dominus vaſſallo. Incolume, tutum, honeſtum, facile, &c.*

2 *Regula, eadem felonia qua vaſſallus priuatur feudo, & redit ad dominum, eadem priuatur dominus proprietate, quæ peruenit ad vaſſallum.*

3 *Quæſtio, num Tyrannum principem occidere liceat, & inibi variæ ſententiæ grauiſſimorum authorum.*

9 Tyrannus quis dicatur.
10 Tyrannorum facta quæ regis veri.
11 Principi turpia iubenti non tenentur obedire ſubditi: vxores ſubditorum non poteſt ad conuiuia vocare ſine maritis princeps &c.
12 Princeps ob crimina poteſtate priuandus, non à quolibet, ſed cum conſilio, & ſummo pontifice conſulto.
13 Childericus, vt inutilis regno, amotus à ſummo pontifice Zacharia: Conſtantinus & Leo ab imperio per Stephanum Papam.
14 Plebs & vulgus ſemper in principes malè ſuſpicatur, ideò vulgus non audiendũ.
15 Reges Spartiatorum Ephoris ſubditi.
16 Minores valuaſſores conqueri poſſunt apud ſuperiores dominos de patronorum ſuorum gubernatione.
17 Reſolutio quæſtionis, num liceat priuatis manus in ſuperiores inijcere.
18 Remedia, quibus ſine ſanguine, vaſſallus poteſt ſe liberare à patrono improbo.
19 Poteſt ob acceptam iniuriam, ſæuitiam & ingratitudinem vaſſallus ſe liberare ab hominio patroni & fide. Exempla in comite Flandrenſi, & heroë Rayſia, prouincia Caſtella.

IAm ſupetiùs docuimus, mutuam cauſam eſſe fidelitatis patroni & clientis beneficiatij: Sicut enim fidem vaſſallus ſeruare debet domino, ita & is vaſſallo. Et incolume, tutúmq;, honeſtum, vtile, facile, poſſibile, quæ formæ fidelitatis ſunt, & debentur à vaſſallis, debentur quoq; à dominis [a]. Proinde 2
generalis conſtituta eſt regula, ex omnibus cauſis & omni felonia, qua vaſſallus feudo priuatur, & dominum quoque proprietate priuari [b], quæ ad vaſſallum pertinet, ſiue peccauerit in vaſſallum, ſiue in alium [c]. Arbitror ita conſultum eſſe vaſſallis, ne manus inijcere etiam in dominos ſeueros præter modum, factóſue tyrannos vindicandæ iniuriæ illatæ cauſa audeant. In qua quæſtione eſt proprius locus diſquiſitioni, num tyrannum 3
principem vel dominum occidere vel expellere liceat. In cuius reſolutione perniciosè erratur; & iura diuina & humana leui negotio violari poſſunt. Baldus diſputat, num intolerabiliter opprimentem ſuos dominum vaſſalli expellere loco poſſint: & poſt multa reſoluit, non licere [d]: verùm alibi dicit [e] non teneri illi obedire. Aluarotus, à ſuperiori priuari hunc iure ſuo poſſe ab imperatore vel papa. D. Thomas [f] ait etiam occidi poſſe & cum merito à ſubditis: At in concilio Conſtantienſi [g] condemnata eſt ſententia, vt hæretica, quæ dicit, quod quilibet tyrannus poteſt & debet licitè occidi, per quemcunq; vaſſallum ſuum & ſubditum, etiam per clanculares inſidias, & ſubtiles blanditias vel adulationes, nonobſtante quocumq; iuramento ſeu confederatione factis cum eo, non expectata ſententia vel mandato iudicis cuiuſcunque. Proferam itaque in vtramque ſententiam authores, meã 4
poſteà ſubijciam. Primùm ſatis ſuperque apud antiquos, imò & omnibus ſeculis tyrannos & ſubditorum oppreſſores inuiſos & exoſos ſat ſcio, & illis magis, quibus libertas gratior extitit. Et proindè iſti ſummam tyrannicidæ gloriam eſſe putant. *Beatus*, inquit Cicero [h], *nemo, qui ea lege viuit, vt non modo impunè, ſed etiam cum ſumma interfectoris gloria occidi poſſit.* Et rurſum [i] *hæc*, inquit, *non cogitas, nec intelligis ſatis eſſe viris fortibus didiciſſe, quàm ſit pulchrum, beneficio gratum, fama glorioſum, tyrannum occidere.* Refert Valerius Maximus [k] Harmodio & Ariſtogitoni qui Athenas liberare tyrannide conati ſunt, poſitas effigies æreas à Xerxe vrbe potito aſportatas, longo interuallo Seleucum in priſtinam ſedem curante reportandas: eáſque Rhodios vrbi ſuæ appulſas, in hoſpitium publicum inuitaſſe, atque in ſacris puluinaribus collocaſſe. Erat apud Græcos lex, vt tyrannicida præmio, eóque maximo donaretur, pro quo conſequendo orationem elegantem edidit Lucianus [l]. Neque etiam ſatis

a §. 1. de for. fidel li. 2. Feud. tit. 6. can. de forma. 22. q. 5.
b §. 1. quall. domi. prope. ſeu priuat. libr. 2. Feud. titul. 47.
c §. domino commit tente. ſi de feud. def. cont. ſit &c. li. 2. titul. 26.
d Bald. in l. ex hoc iure, de iuſti. & iur.
e Bald. in 1. ſub. F. verſi. quicquid ſit.
f D. Thomas, in 2. ſenten. 2. 1. pen.
g in conſi. Conſtant. ſeſſio 15.
h Cic. 2. Philip.
i Cic. Philip. 2.
k Valerius Max. li. 5.
l Lucian. Orat. pro Tyrannicida.

ſatis prætij eſſe præſtitum adhuc putabant ei, à quo necato tyranno foci,
fortunæ, liberi, coniuges, ſalus ac libertas omnium, poſtremò ipſæ diuinæ
aræ, atque templa redimerentur [a]. Romulus clientelarum primus Romæ
author ſtatuit, vt patronus qui clienti fraudem faceret, ſacer eſſet [b].
Exacti à Romana republica decemuiri Romæ ſibi tyrannidem vſurpantes [c]. Et Athenis 30. prætores effecti tyranni primùm exilio mulctati,
deinde trucidati [d]. Scribit Quintilianus [e], Alceum aureo plectro donatum, quia ſit tyrannum inſectatus. Iſque alibi [f], legem meminit apud
Græcos fuiſſe, vt tyrannicidæ imago in gymnaſio poneretur. Plato tyrannos, vt patricidas, ex republica eiiciendos pluribus diſputat [g]. Et plura
congerit in tyrannos Xenophon [h]. Celebris eſt memoria Timoleontis Corinthij, quòd occiderit Timophanem fratrem natu maiorem, cùm ciuitatem
tyrannico more gubernaret, multóſque ex primoribus ciues inde natos
necaret, ſimul ac adhortatus eum fuiſſet, ſed in vanum, vt mutata animi
cupiditate à re cœpta deſiſteret, ac admiſſorum in ciues facinorum emendationem quæreret: quódque perſuadere non potuerat, teſte Gemiſthio [i].
Hic etiam Dionyſium Siciliæ tyrannum iuniorem, Corinthum priuatum
remiſit [k]. Legimus expulſos regno tyrannos iniuſtè imperantes, Tarquinium Superbum [l] à Romano; Dionyſium, à Siciliæ regno [m]. Childericum
Clodouei patrem, à Francico [n], Eorium regem Gotthorum, ab Aluernis [o].
Iuſſit Deus Ieſu filio Ioſaphat, vt percuteret Ioram regem, domum Achab
tyranni, & vlciſceretur ſanguinem ſeruorum Dei [p]. Occiſa eſt interfectrix filiorum regis Athalia à populo iuſſu Ioiadæ [q]. Excuſſerunt iugum
regis Roboam ob eius oppreſſionem tribus Iſraëlis [r]. Et trāsfert regna Deus
ob ſcelera principum, ſicuti & ob peccata populi [s]. Sic à principio quidem
omnes ciuitates Græciæ ſub regibus viuebant, quandiu non barbarica licentia vtebantur, & iuxta patrios mores ac leges iuſtas regnum exercebant:
dúmque regnatum eſt certis conditionibus, vt apud Lacedæmonios. Sed
poſtquam aliquot eorum abuti cœperunt poteſtate, & in rebus adminiſtrandis non tam leges ſequi, quàm ſuam voluerũt libidinem, regni tædio magna
pars Græciæ mutauit ſtatum publicum, in leges & magiſtratus tranſlata poteſtate, qua conſeruarentur reſpub., vt author Dionyſius Halicarnaſſeus [t].

5 Cæterùm in diuerſam ſententiam, & exempla, & rationes quoque ſuadent
non eſſe hoc ſingulis permittendum, nec ſemper, niſi publica ſint huiuſmodi bene conſultata decreta: & periculoſa & infandiſſima alioquin ea haberi,
& quæ breui omni ſpeciei rerumpublicarum interitum minentur. Dauid
noluit mittere manum in Chriſtum domini, in regem Saulem cùm potuit [v];
qui tamē eum iniuſtè affligebat & proſequebatur, quinimò eum qui vulneratum etiam volentem necauit, morte puniuit [x]. Datan, Core, & Abiron
in principem ſuum rebelles, viui terra abſorpti ſunt, exemplari iudicio [y].

6 *Non eſt poteſtas niſi à Deo: & qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit* [z]. Et ideò
Paulus maledicens iudici, qui contra legem eum percuti permiſerat, monitus eſſe principem, faſſus eſt ſe peccaſſe, *quia*, inquit, *ſcriptum eſt, principi populi
tui non maledices* [a]. Diuus quoque Petrus iubet nos obedire dominis, non
tantùm bonis, ſed etiam diſcolis [b]. Et ideò rectè olim apud Gallos, de

7 repub. non licebat niſi cum conſilio loqui [c]. Populus & potiſſimum qui ex
illo impij ſunt, impatientes dominationis, quæ eos inſtruat, ſunt: & præceps
excellenter plebs, quæ motu proprio omnia aggreditur, vt notat in repub.
8 Thebeorũ Polybius [d]. Et oderit dum metuat [e]. Vnde plures grauiſſimi viri

a Thomas Morus, in oratio. Lucianica ſuperiori reſpondente.
b Dio. Halic. lib. 2.
c Halicar. in 11.
d Iuſtinus, lib. 5. Hiſtor. ex Trogo Pompeio.
e Quintil. lib. 10.
f Idem Quintil. li. 7.
g Plato, lib. 8. de rep. in fine.
h Xenophon, in Hierone ſeu Tyranno.
i Gemiſthius Pletho, lib. 1. de geſt. Græcor. poſt pugnam Mantineam.
k eod. Gemiſthius.
l apud Liuium, Plinium iuniorem, de vir. illuſtr. Diony. Halic. & alios.
m Iuſtinus, lib. 21.
n Greg. Turon. libr. 2. de geſt. Franco. cap. 12.
o idem Grego. Turon libr. 2. cap. 20.
p 4. Reg. 9. 10.
q 4. Reg. c. 11.
r 3. Reg. 12.
s Eccleſ. c. 10. Aggei 2.
t Diony. Halicar. lib. 5. antiquit. Romana.
v 1. Reg. 24. & 26.
x 2. Reg. 1.
y Numero 16.
z ad Roma. cap. 13.
a Act. 23.
b 1. Pet. epiſt. 2. c. 2.
c Iul. Cæſar, lib. 6. belli Gallici.
d Polyb. lib. 6.
e Cic. 1. offic.

inquit Thomas Morus [a], *abſtinent ſapientes à regenda republica habentes ſatis, vt quia aliena ſtultitiæ mederi non poſſunt, ipſi ſaltem ſint in tuto, veluti qui effuſum in plateas populum, cùm ab imbribus ad tecta reuocare non poſſunt, conſultè agunt qui ſemet intra tecta continent.* Sunt itaque rationes, quæ in hac quæſtione concurrunt, híſque aliæ poſſnnt addi plures ſimiles, à quibus abſtineo, & vt me
paucis expediam, quid ſit tyrannus primùm explico. *Tyrannus*, inquit Sene- 9
ca, *diſtat à rege factis non nomine* [b], *quod olim regum erat. Quid*, inquit Plato, *quoties vir vnus rectè ciuitatem inſtituit, quod nomen illi conuenies? nonne tyranni & regis* [c]? Et ſæpè pro bono principe apud poëtas & oratores Græcos antiquos, & pro malo quoque accipitur: ſed apud recentiores de malis plerunque dicitur. Et non tantùm de regibus, ſed etiam de aliis, qui malè & cru-
deliter ſubditis imperant. Tyrannos itaque principes vocauit Guillelmus 10
Bened [d]. qui ſubditos, vel hoſtium agricolas inuadunt, & fruges perdunt ex Diodoro Siculo [e]. Et tot ferè poſſunt eſſe capita tyrannidis, quot ſunt ſpecies oppreſſionis & deprædationis ſubditorum. Nec ſolùm rex vel imperator tyrannus dici iniuſtè imperans poteſt, ſed etiam alij qui tyrannicè dominantur: ſi tamen plures ſimul dominantur iniuſtè, propriè & factionem committere dicuntur [f]. Feſtus [g] tyrannum dictum fuiſſe tradit, à Thurrenorum inſigni crudelitate. Facta tyrannorum namque in crudelitate conſiſtunt, ſæuire in cines, delectari ſonitu cathenarum, ſanguinem fundere, aſpectu ſuo terrere ac fugare: vt contrà, boni regis & fœlicitas illius, multis ſalutẽ dare, & à morte ad vitã reuocare, ciues ſeruare [h]; & vt Claudianus ait [i];

Sors iſta tyrannis
Conuenit, inuideant claris, fortéſque trucident.
Muniti gladijs viuant, ſeptiue venenis
Ancipites habeant arces, trepidique minentur.

Sunt & illi, quibus familiare illud abſolutè, *hoc volo* [k], *ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas*. Mandane monebat Cyrum [l], Regis dominatum eſſe non libidinem, ſed legem: & contrà, in tyrannide. Idipſum firmat Plato [m], *quando*, inquit, *vnus ſecundum leges dominatur, regem vocamus, non diſtinguentes nomine illum, qui ſcientia ſolus imperat, ab eo qui opinione ſecundum leges ſolus etiam dominatur. Et quoties neque ex lege, nec ex more quiſpiam dominatur, ſimulátque ſcire ſe & præter leges hoc ita rectius fieri oportere: ineſt autem libido & ignorantia quædam, quæ ad imitationem huiuſmodi inducit, vir talis tyrannus eſt appellandus.* Philo Iudæus ſubſcribit, & eum eſſe tyrannum, qui quæ vult ſine ratione exequitur [n]. Et [o] differre à rege, quod hic ius & æquum: ille iniquitatem introducat in rempub. tyrannicáque mandet, infeſta corpori & animæ, magnáſque moleſtias inferentia, vitioſas actiones & voluptates,
quæ naſcuntur ex affectibus. In fidelitate & iure principis intelligitur 11
exceptum ius etiam honeſtatis, vt eam per poteſtatem violare non liceat. Et ideò, inquit Baldus, ſi princeps inuitat ſeu vocat vxores ſubditorum ad tripudium, non tenentur venire [p]: niſi & mariti vocarentur, vt vxores ſuas comitarentur, vt notat Marti. de Caſariis [q]. Nec principi qui contra ius naturale iubet, parendum eſt [r]. Aliter tamen, ſi contra tantùm ius poſitiuum [s]. Minus autem, ſi contra ius diuinum imperet, obedien-
dum, cùm potius ſit obediendum Deo, quàm hominibus [t]. Ex quibus 12
certè vera differentia bonorum & malorum propoſitorum aperta eſt. Et cùm priuati homines digni ſint morte, vel exilio, ratione criminum: multò magis etiam & principes conſtat ob eadem crimina, mortis eſſe reos. Nec inficiari poteſt, quin ab illis ſaltem adimenda iure nõ ſit reipub. adminiſtratio, veluti furenti gladius. Et in eo conſentio: at in modo dominos tollendi, non adſtipulor illis, qui permittunt idipſum quibuſlibet. Etenim ſemper ſancta perſona ſemper liberto & ſubdito, & filio, videri debet patroni & patris [y]. Hæc ſeria ſeriò, non à priuatis, ſed ab omnibus ordinibus

regni,

a Thomas Morus, lib. 1. Vtopiæ.
b Seneca, lib. 1. de clementia.
c Plato, in amatoribus, de Tyrannide fecit tractatũ Bartho. tractat & in l. decernimus, de ſacroſanct. eccleſ. C.
d Guill. Bened. in repet. cap. Raynut. ad verba, & vxoris nomine, num. 304.
e Diod. Sicul. in 5. dum de Iudæorum geſtis agit.
f vide D. Auguſt. lib. 2. de ciuit. c. 21.
g Feſtus, lib. 18.
h Seneca, lib. 1. de clemen. in fine.
i Claudia. in 4. honorii conſulat.
k Iuuenal. Saty. 6.
l Xenophon, lib. 1. Cyriped.
m Plato, in lib. ciuili vel de regno.
n Philo Iudæ. lib. de confuſ. linguar.
o Philo Iudæ. lib. 2. legis allegoriarũ.
p Bald. in l. quod ex liberto, de oper. liberto.
q Martin. de Caſar. tract. de princip. numer. 16.
r can. non licet, 30. diſtin.
s Bald. in capit. cùm adeo, de reſcript.
t Actuum, 5.
y l. liberto, l. 9. de obſeq. à liber. & libr. par. & patro. præſt. lib. 37. P. ſimil. 15.

regni, ſi de rege agatur deponendo, tractanda eſt quæſtio, & ſummus pon-
13 tifex conſulendus [a], vt ſuperior. Quemadmodum quando Zacharias ſum-
mus pontifex amouit, vt inutilem regno Childericum anno domini 751. &
ſubſtituit Pipinum [b]. Et Stephanus Papa 2. priuauit imperio Conſtantinum
& eius filium Leonem, cùm non ſubueniſſent eccleſiæ contra Aſtulphum
14 regem Langobardorum, & tranſtulit in Carolum Magnum [c]. Hominum
vulgus in deterius ſemper contra principes & rerum publicarum guberna-
tores ſuſpicax, & contrà, vt ait Horatius [d],

Virtus repulſæ neſcia ſordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec ſumit aut ponit ſecures
Arbitrio popularis auræ.

Atque vanæ voces populi audiendæ non ſunt [e], nec ſequendæ [f]. Miſe-
rúmque nihil magis, quàm ſi ſubditi velint ex ſuo arbitrio regem dominari,
& ſibi regem, non ſe regi ſubiicere: Inferior enim ſuperiorem corrigere
nequit [g]. Et mores populi corruptiſſimi, in iſtis potiſſimùm miſerrimis
ſeculis, quibus quiſque ſibi licere putat quod opinatur: verè certè miſera
eſt vita principum, non dicam malorum, ſed meliorum. Dum enim ma-
num ad depellenda crimina adiicere volunt, impiorum ſeueriſſimè excan-
deſcit ira: oderunt enim, dum metuant, & quem multi metuunt, mul-
tos odiſſe neceſſe eſt. Vnde ſatis infœlix per ſe vita ſemper impenden-
tium periculorum plena, vt oſtendit Dionyſius aulæ ſiculæ inclementiſſi-
mus incubator, familiari quondam ſuo, ſolam beatam exiſtimantem vitam
tyranni, dum gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui penden-
tem mucrone demiſſo, iuſſit familiaris capiti imminere [h]. Eſt & multorum
beſtia capitum populus, leuis, incertus, & ad ſeditionem & rebellionem
facilis, dum tantùm ſingularia & ea quæ ante pedes ſunt, proſpicit: duræ
ceruicis, vt opus non ſit nec expediat principis ſui cenſuram, non dicam
15 mortem ei committere. Si principes ex nutu ſubditorum, & adhuc ſin-
gularium quorumcunque penderent poteſtate, certè non reges, ſed infœ-
liciſſima eſſent mancipia, nec monarchia ſed democratia eſſet, peior regno
Spartiatarum, in quo Ephoro licebat legibus regem in vincula coniicere,
quemadmodum in Pauſania contigit [i]. Dicebant enim ſaltem illi cau-
ſam, nec inauditi necabantur, vel eiiciebantur, quamuis illis oppoſiti
eſſent Ephori pro freno [k]: vt apud Romanos tribuni plebis conſulib [l].
16 Habent & minores valuaſſores, ſuperiores alios dominos, ad quos refu-
giant, quorum ope liberentur à fide data: & liberati contemnant imperia
patronorum ingratorum. Nec eſt ſingulis concedendum, quod per ma-
giſtratus expediri poteſt [m]. Cur enim principes & magiſtratus ſuperior
patietur ad arma peruenire, quos poteſt ſua iuriſdictione compeſcere [n]?
Et idcirco in medio iura poſita ſunt, ne quiſquam ſibi permittat vltio-
17 nem [o]. Et ita exempla tyrannicidarum hîc ſequenda non ſunt, quæ vel
in libera republica contigerunt, quæ regem non habebat, nec ei ſe ſubiice-
bat, nec Dei iuſſu & altiori mandato: aut temere facta ex bono ſucceſſu
18 metienda ſunt. Sunt itaque alia remedia, quibus intacta perſona domini
quis ſe poſſit liberare à tyrannide & hominio patroni improbi: nempe re-
ſutatione vel diſtractione rei, ob quam præſtat fidem, vt diximus [p]. Dehinc

a can. duo, & ca. imperator, 96. diſtin.
b can. alius, 15. q. 6. Paul. Aemil. libr. 2. de geſt. Franc.
c cap. venerabilem, de electio. ap. Gregor.
d Horat. libr. 3. Carmi. Ode. 1.
e l. decurionum, C. de pœn. cap. Oſius, de electio. ca. ſi ergo, 8. q. 1.
f can. miramur, 61. diſtin.
g cap. cùm inferior, de maiorit. & obedien.
h Cice. 5. Tuſculan. & Macrob. in ſom. Scipio. lib. 1. c. 10.
i Aemil. prob. in Pauſa. Thucyd. in 1.
k Plato, de ll. 5. Ariſtot. 2. polit. c. 7.
l Cic. 3. de legib.
m l. non eſt ſingulis, de reg. iur.
n l. æquiſſimum, de vſufr. in P.
o l. nullus, C. de Iudæis.
p §. 1. de vaſſal. qui contra conſtitut. Lothar.
q Alberi. de Roſa. in l. bene à Zenone

Pariſienſis decreto tandiu fuit immunis & ſolura iuriſdictione ac fide beneficiaria ducis Armorici, dum viueret, ob malæ tractationis cauſam [a]. In Hiſpania, prouincia Caſtellæ, quæ regibus Legionis parebat, à ſubiectione meritò putatur ſe ſubſtraxiſſe, quòd Ordonius eo nomine ſecundus rex Hiſpania contra fidem publicam datam comitibus quatuor Caſtellæ, vocatos ad ſe, interemiſſet, & quoſdam ex ſua nobilitate creauit, qui de publicis priuatíſque controuerſijs inter eos cognoſcerent, eóſque iudices appellari placuit [b]. Ita per iudices regi tunc cupit, vt olim populus Iſraëliticus [c]. Erat autem antè Caſtellæ comitatus ex feudo regis Legionis [d].

a Ioan. Gallus, in quæſt. 0. dec. 60. per Cait. 0. ſeſſo. 340.
b Franciſ. Tareſa, lib. de regib. Hiſpan. in Ordonio 2. & in Alfonſo 4.
c toto lib. Iudic. & 1. Reg.
d Franc. Tareſa in ſ: ge Raymutio 2.

Poſt feudi priuationem, ad quem reuertatur. Caput 21.

1 *Feudum amiſſum ob ingratitudinem in dominum, ad eum redit.*
2 *Feudum mortuo vaſſallo ſine hærede legitimo, vel eo deſtituto vaſſallo, ad dominum redit.*
3 *Feudum paternum repudiatum vel alienatum, ad proximiores agnatos redit.*
4 *Feudum ademptum ob crimen aliud quàm in dominum vaſſallo, ad proximiores, non ad dominum venit: Num autem redeat ad dominum confiſcatione facta, ínibi.*

IN quæſtione hac reuerſionis feudi, diſtinctio adhibenda ex ſuperioribus: an priuetur quis feudo ratione offenſæ domini, an alia de cauſa. Nam concurrunt ſæpè in petitione feudi dominus & cognatus vltimi poſſeſſoris [e], ſi propter commiſſam ingratitudinem in dominum ad illum redit beneficium [f], vt ſi concubuerit cum vxore [g]: ſi beneficium alienet inconſulto domino, quia dominum contemnere videtur [h]: ſi feloniam commiſerit in dominum [i]; ſi ab eo non petierit inueſtituram [k]. Et ſi plures domini gradatim feudi ſint, & ſuperiorem minimus valuaſſor offenderit, nõ ad dominum domini offenſi, ſed ad eum, à quo accepit, feudum reuertitur, niſi dominus à domino requiſitus neglexerit petere à valuaſſino ſatisfactionem [l]. Ob prælati etiam culpam, eccleſia priuatur, quandiu is vixerit, feudo, quod dominus vel rex poſſidet, poſteà autem eo mortuo eccleſiæ reſtitui debet [m]. Quod 2
ſi alia de cauſa priuetur quis, diuerſi etiam ſunt cõſtituendi delationis modi: nam ſi morte defuncti feudum poſſeſſore vacuum ſit, id eſt, ſi ſine hærede legitimo deceſſerit vaſſallus, ad dominum redibit [o], vel ſi feudum deſtituatur vaſſallo, qui obſequia non poſſit præſtare [p]. At ſi feudum paternum 3
alienatum eſt ab altero fratrum, proximior, ad quem ſucceſſio pertinet, repetit, non dominus [q]; ſi alterius generis, dominus [r]. Et feudum paternum à filijs repudiatum, ad agnatos quoque pertinet [s]. Quod ſi ex graui quodam 4
crimine in alium, quàm dominum commiſſo adimatur feudum vaſſallo, putà quia homicida, non ad dominum, ſed ad agnatos pertinet, ſi beneficium fuerit paternum [s]: non autem ad delinquentis filios, niſi agnatis non ſtantibus à domino nouo priuilegio impetrent [t]. Sed & hîc variæ ſunt conſiderationes in computandis gradibus admittendorum agnatorum, de quibus conſules & de hac confiſcatione Iacobinus de Sancto Georgio [v]. Scribit Speculator prædia quæ in patroni inferioris clientela & alterius quàm regis ſunt, ipſi non fiſco dati præterquam in crimine maieſtatis læſæ [x]. Faber etiam & in hoc crimine ad dominum clientis iuridicum ius feudi reuerti putat [y].

e § 3. de vaſſ. mili. qui arma depo. lib. 2. Feud. titu. 21.
f § denique, quę fuit prim. cau. benef. amitt. lib. 2. Feud. tit. 24. facit. l. fin. de litigio. P.
g cap. ſi miles, de feudo ſine culp. non amitt. libr. 1. titul. 21. §. 1 de vaſſal. qui cou. conſtitut. reg. Lotha. & c. lib. e. titul. 38.
h § fin. quæ fuit prim. cau. benef. amitt. §. præterea de capitul. Conradi lib. 2. titul. 40. §. 1. de vaſſ. qui contra cõſtitut. Lot. reg. lib. 2. titu. 38.
i §. 1. an ille qui interfe. frat. domi. ſui feud. amitt. lib. e. titul. 37.
k § præterea, de prohib. feud. alienat. per Fedeti. libr. e. titul. 55.
l § illud quoque, de prohib. feud. alienat. per Federi. lib. 2. titu. 55.
m § fin. de capitul. Conradi lib. e. tit. 40.
n §. item ſi fuerint, quib. mod. feud. amitta. § fin. apud quem vel quos cõ tro. feod. definia. titul. 18.
o § fin. tit. epiſco. vel abbas. & c. lib. 1. titul. 6.
p §. hoc quoque, de ſucceſſ. feud. lib. 1. titul. 8. fin.
q §. etſi clientulus, de alienat. feud.
r § fin. an agnat. vel filius def. repod. hæred. poſſit retin. feud. lib. 2. titul. 45.
s §. denique, quę fuit prim. cauſ. benef. amitt. § 1. an ille qui interfe. & c.
t §. 1. ſi vaſſall. feud. pri.
v Iac. de Sct. Georg. in tract. de feud in § diſtique vaſſalli, nume. 58. 59. 60.
x Specul. in titul. de feud. verſ. 40.
y Faber, in eod. bonorum damnatorum, de bon. proſcri. C.

De controuerſijs, & iudicijs feudorum. Cap. 22.

1 Species cauſarum, de quibus iudicia feudalia fiunt.
2 Circa res controuerſia feudalis.
3 Feudi, & emphyteoſis differentiæ.
4 Feudorum natura vt indaganda.
5 Quæ veniant in petitionem feudi.
6 Perſonæ de feudo contendentes ſunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuaſſores inter ſe, cum alijs &c. Et de foro harum perſonarum, & quæſtionibus.
7 Quatuor remedia vaſſalli, ſi dominus ei neget iuſtitiam.
8 Quomodo controuerſiæ inter dominum & vaſſallos, & coram quibus iudicibus terminandæ.
9 Ex quibus cauſis vaſſallus ratione feudi agit contra dominum.
10 Feudo repetito à domino, hæredes mortui repetunt ab eo meliorationes.
11 Feudo redeunte ad dominum poſt mortem vaſſalli, quomodo fructus inter dominum & hæredes diuidendi.
12 Dominus ex quibus cauſis agat ratione feudi contra vaſſallum.

1 CONTROVERSIÆ quæ in tractatione feudorum conſiderantur, ex ſuperioribus & ad ſuperiora confirmanda, erunt vel rerum ipſarum feudalium, vel propter res ipſas, vel quæ ab illis pendeant, vel perſonarum pro feudo, vel pro his, quæ
2 feudi ſunt, vel aliarum rerum. Rerum feudalium poteſt moueri quæſtio, num ſint allodiales [a] vel feudales, vel libellares, vel emphyteoticariæ, cuiuſque natura inſpicienda, in quibus differant,
3 quibus conueniant, & in quibus pugnent. Feudum differt ab emphyteoſi in multis, de quibus te admonebit Speculator [b], Bartho. [c] Baldus. [d] Diſtinguit hæc & à libellario eruditè Cuiacius in 1. feudorum: monentur & iterum quæſtio-
4 nes in rebus feudalibus, cuius generis feuda ſint, an ſint regia, vel ligia, vel franca &c. & in hac parte diuiſionem feudorum euolue, de qua anteà.
5 Propter res feudales in conſiderationem veniunt fructus, id quod intereſt, incrementa ſeu augmenta rerum feudalium, iura quæ ab illis pendent, in-
6 ueſtitura, fidelitas, & quæ ibi promittuntur, & quæ contra pacta fiunt. De rebus feudalibus contendunt vel maiores, vel minores, vel æquales valuaſſores: vel inter ſe vel cum alijs non valuaſſoribus: domini cum vaſſallis, & contrà: vel hæredes vaſſallorum cum dominis. Proinde & hinc varij modi agendi, variæ probationes, & tribunalia, & iudicia diuerſa. Igitur ſi inter ſummos valuaſſores, quos diximus capitaneos, vt putà duces, comites, marchiones, qui feuda regalia habent, agatur, quæſtio proponenda eſt agenda, & terminãda corã rege vel imperatore [e]. Si inter minores vaſſallos vnius domini de feudo vel eius parte, vel de finibus feudi cõtrouerſia ſit, dominus feudi iudex erit [f]: ſed ſi vnus tantùm ſit vaſſallus illius domini, & de illo feudo non ſit controuerſia, ſed de alio, dominus non erit iudex, ſed curiæ

a de quibus in principio & ibi differẽtia cum feudis.
b Speculat. titu. de loca. §. nunc aliqua, verſic. 4.
c Bartho. in l. vt iuriſiurandi §. ſi liberi, de oper. libert. in P.
d Bald. in authen. ſi quas ruinas, pen. col. de ſacroſan. eccleſ. C. & in l. qui ſe patris, col. 10. vnd. libe. C.
e §. 1. apud quem vel quos controuer. feud. termina. debe. cap. 1. de capit. Corra.
f c. imperialem. in §. penul. de prohibit.

inueſtitore [a], non ſi à diuerſis:quia tunc ordinarius adeundus vel arbiter [b].
Si inter vaſſallum & alium extraneum de feudo controuerſia ſit, ordinarius
quoque iudex adeundus [c]. Item ſi cum eodem extraneo de alia re quàm
feudali, in qua non eſt iudex competens dominus [d]: niſi ibi eſſet dominica
iuriſdictio [e]: In quibus cauſis dominus iuſtitiam vaſſallo debet, nec eam 7
vult exhibere, quatuor remedia vaſſallis parata ſunt poſt legitimam inter-
pellationem, vt adito ſuperiore cogat eum ſibi iuſtitiam impartiri [f]: vel
adeat iudicem ordinarium rei, & ibi eum conueniat [g]: vel ad ſuperiorem,
ob denegationem iuſtitiæ prouocet [h]; vel petat dominum proprietate pri-
uari [i], quia & denegans iuſtitiam domino vaſſallus feudo priuatur [k]. Quod 8
ſi controuerſia ſit inter dominum & vaſſallum, ad res quoque controuer-
ſas primùm animum aduerte: ſi enim non feudales ſunt, iure ordinario ab
ordinarijs negotium terminabitur, ne ſit iudex in cauſa propria dominus [l]:
ſi de feudalibus agatur, videlicet de inueſtitura vel violentia, vel com-
miſſo, etiam ſi pares minores ſint litigatoribus [m]: tunc ſi pares habet domi-
nus, ij iudices ſunto [n]: ſi negent iuris deciſionem, ordinarium adeat [o], quē-
admodum ſi pares non habet, vel illi producendi ſint in teſtes inueſtitu-
ræ, vel alterius rei à domino vel vaſſallo [p], ne fungantur duplici officio iu-
dicis & teſtis [q]. Et ſi agatur alia actione quàm condictione feudali, putà re-
medio l. ſi quis in tantam C.vnd. vi:tunc erit adeundus iudex ordinarius [r].
Agit autem vaſſallus contra dominum qui promiſit, ſe daturum inueſtitu- 9
ram, vt det [s]: vt facta inueſtitura & præſtita fidelitate,dominus cogatur va-
cuam poſſeſſionem tradere, & ob moram omnem ei vtilitatem præſtare [t], vt
non liberetur dominus ab illa obligatione, etiam volens id quod intereſt
cum pœnitentia dati ſoluere vaſſallo, ſed præciſè tradere cogatur [v]. Petit,
etſi feudum repetatur emptitium, vt reſtituatur prætium [x]. Agit etiam, vt
fidem ſeruet, prout ſuprà diximus: alioquin vt proprietate priuetur, ex
cauſis quibus ipſe priuaretur ingratus feudo. Sed & hæredes eius à domino 10
recipiente vel recuperante feudum repetunt augmenta ſeu meliorationes
in feudo factas, vel æſtimationem earum [y]. Et ſi decedente vaſſallo ſine 11
maſculo,contingat feudum ad dominum reuerti:ſi moriatur ante Martium
menſem, fructus ex integro domini ſunt, ſi poſt calendas Martij vſque ad
Auguſtum,hæredis vaſſalli. Si poſt Auguſtum, omnes domini [z]. Agunt &
agnati defuncti, vel quia priuati feudo contra dominum repetentem feu-
dum, vt vocati ad feudum paternum antiquum ex pacto, ex conſuetudine,
& alijs modis,quibus ſibi ius eſſe prætendunt [a]. Dominus contra vaſſallum 12
agit,vel quòd neget eum vaſſallum feudúmue ei dediſſe [b], vel quòd ingra-
tum arguat, quòd in commiſſum feudum cecidiſſe contendat, vel quòd
portionem aliquam feudi repetat [c]. Sed & qui emit feudum à vaſſallo,quod
euictum à domino eſt, quanti ſua intereſt repetit à venditore. [d]
Et hæc ſufficit de feudis dixiſſe, in quibus maioris, vt ſæpè monui, ponde-
ris erunt perpetuò ſingulares conſuetudines locorum, quàm quæ in Inſu-
brum conſuetudinibus, & in legibus cauta ſunt. Ad alia nunc transferatur
oratio.

a §. 1. de inueſtit. in marit. fact.
b §. ſi duos, §. ſi tres, de pace tenen. cap. 1. an apud iudic. vel domi. &c. c. 2. de capit. Corra.
c c. 1 de contro. int. vaſſ. & alium.
d c. cæterùm, de iudic. & ibi interp. ap. Gregor.
e Innocen. & Panor. in d. c. cæterum.
f glo. & Aluarot. in cap. imperialem §. præterea, de proh. feu. alien. per Federic. facit l. 3. § 1. de recep. arbi. c. 1. de mili. vaſſal. qui contu. eſt.
g d. c. imperialem, §. pen. c. licet, c. veri, & c. ex tranſmiſſa, de for. compet.
h §. ſi tamen contigerit, vt differ. iudic. &c. in auth. c. 1. de mili. vaſſ. qui contu. eſt c. irrefragabili, de offic. ordina. iud.
i cap. 1. quali. domi. prop. priuer.
k §. item qui domino, quæ fuer. pri. cau. ben. amitt.
l can. ſi clericus, 11. quæſt. 1.
m §. pen. de prohib. feu. alienat. per Federi. & ibi Bald. & Innocē. in c. cæterum de iudic. ap. Grego. c. 1. de contro. int. vaſſ. & epiſcopum. diſputat de hac iuriſd. Iacob. de Sancto Georg. in §. & d. vaſſall. in tract. de feud.
n Bald. in proœ. Decretal. in 1. rubr. Felin. in d. c. cæterùm, 9. col.
o c. ex tranſmiſſa, de fo. compet. l. illicitas, de offic. præſid.
p vt in c. 1. de pigno. dat. feu. li. 1. Feud. titu. 11. & c. 1. qui teſtes ſunt neceſſ. ad prob. nouā inueſt. §. 1. de conten. feud. libr. 2. titul. 23. & 26.
q contra c. dilecto, de teſtib. ap. Greg.
r Bald. in c. 1. de inueſtit. in mari. fact.
s §. fin. qui ſucceſſo. da. feud. tenean. lib. 1. Feud. titul. 3.
t §. fin. de no. for. fidelit. libr. 2. titul. 7.
v §. ſi pacta, ſi de feu. def. conten. fuer. lib. 2. titu. 26.
x c. 1. de feud. dat. minimis valuaſſor.
y §. ſi vaſſallus, titu. hic finit. lex &c. lib. 2. titu. 28. §. à contrario, de inueſt. de re alie. fact. lib. 2. titu. 8.
z §. his conſequenter, titu. hic finitur lex &c. §. cùm autem, ſi de inueſtit. feud. contro. fuer. lib. 2. titu. 4.
a titu. ſi de feud. def. fuer. controuer. &c.
b §. 1. & §. ſimiliter, ſi de inueſtit. feu. contro. fuer. & titu. de content. int. dom. & fidel. lib. 10. & titu. ſeq. lib. 2.
c in §. 1. de conten. inter me domin. de portio. feud. frat. lib. 2. titu. 12.
d §. ſi vaſſallus feudum, ſi de feud. def. conten. fuer. lib. 2, titu. 26.

Syntagmatis iuris vniuerſi prioris partis

FINIS.